Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

GODINA XXXV.

Br. 7.

SRPANJ 1909.

UREDJUJE U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

DR. JOSIP ŠILOVIĆ.

U ZAGREBU 1909.

VLASTNIK I NAKLADNIK PRAVNIČKO DRUŽTVO U ZAGREBU.

TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU.

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Razprave:

Dr. Ladislav Polić: Prva haaška mirovna konferencija. 601
Dr. Branislav Dimitrijević: Osnovni problem vrijednosti u svjetlosti moderne znanosti 608
Dr. Lavoslav Hönigsberg: Zaštita poštenja i reforma kaznenog zakona 627
Ivan Pavičić: Naučna ekskurzija u mitrovačku kaznionu. 641
Dr. I. Strohal: O hrvatskoj pravnoj terminologiji. 648
Stjepan Radić: Državna i narodnostna ideja s gledišta socijalne znanosti. 657
Dr. Milan Brezinščak: Novote u upravnom postupku. 664

Pravosudje.

A. Gradjansko:

O pravu prirasta po §-u 560. ogz. 670
Prigovor nenadležnosti suda osnovan je, ako su se stranke zaključnim pismom konačno podvrgle presudi uzakonjenoga obraničkoga suda budimpeštanske burze za robu i efekte, na koji se ustanove §§ 377.—382. gradj. parbenog postupnika ne odnose. 672
Vjerovniku pristoji pravo, da od dužnika zahtieva naknadu troškova predbilježbe prava zaloga 673

B. Kazneno.

Kod prestupka kride §. 486. odlučna je za proračunavanje pasiviteta prometna vrijednost. 674

Iz upravne prakse:

Prepore ovlaštenika glede izvršivanja ovlašteničkog prava su uporabom nekretnina zemljištne zajednice rješavaju nadzorne upravne oblasti, a ne sudovi prema zakonu o smetanom posjedu od 8. svibnja 1890. itd. 675
Kad se iz jedne zemljištne zajednice imadu putem razgodbe stvoriti dvije ili više zem. zajednica, tada za to ne treba po zem. vladi odobrenog zaključka; itd. 677
Izvan zadruge rodjeni, ako mu je mati bila neovlašteno odsutna, ne postaje članom zadruge makar su mu u vrijeme poroda još i otac i mati bili članovi zadruge. 677

Rješidba kr. stola sedmorice glede izbornih listina.

Porez, što se plaća za dozvolu pečenja rakije, nije izravni porez, stoga ne spada u census za stečenje aktivnog izbornog prava. 678

Književnost.

Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. itd. (Dr. Ivan Krnic.) 679
Dr. Fduard Volčić: Zakon o dozvoljavanju priekih puteva od 17. srpnja 1896. (Dr. A. Goglia.) 682
Dr. Eduard Volčić: Zakon o javnim knjigama. (Dr. A. Goglia.) . . 684

Svaštice.

Kriminalitet u okolišu kr. sudbenog stola u Osieku 1908. 686

Bibliografija:

Prikaz juridičke literature godine 1908. 687
Vjestnik 689

Digitized by Google

MJESEČNIK br. 7. god. 1909.

K1
M57
v. 35, pt. 2

Prva haaška mirovna konferencija.

Predavao u skupštini od 8. svibnja 1909. dr. Ladislav Polić.

I. Pristup.

Ratna se bura ipak stišala i mir je barem za neko vrijeme osiguran, pa tako nije može biti u nevrijeme da se raspravlja o velikom historičkom činu posvećenome ideji mira, o prvoj haaškoj mirovnoj konferenciji od godine 1899.

Pokret[1] za mir prastar je. Već u starom vijeku ima znakova nastojanju oko trajnoga mira, pače i tragova obraničkom sudovanju. Za Grčku dosta je napomenuti amfiktionije. Rimsko je carstvo dalo svijetu „pacem Romanam". U srednjem je vijeku carstvo Karla Velikoga trebalo da osigura čovječanstvu „terrenam pacem", koja se po mišljenju sv. Augustina ima oživotvoriti u univerzalnoj kršćanskoj državi. To je srednjevjekovna ideja sv. rimskog carstva njemačke narodnosti, koju je u teokratskom smjeru razvio klasični filozof srednjega vijeka sv. Toma Akvinski, a u gibelinskom duhu veliki pjesnik i mislilac Dante. I Dantovoj univerzalnoj monarhiji svrha je mir na zemlji. Crkva je pak u praksi nastojala barem ograničiti neprestane ratove i četovanja institucijom „božjega mira" (Treuga Dei).

Na mjesto carstva stale su doskora snažne nacionalne države, naročito Francuska, koja nije podnosila ni carskoga ni papinskog svjetskog gospodstva. Trebalo je zato zamisliti novu internacionalnu organizaciju. Prvi je to pokušao prvi pacifista Petar Dubois, prokurator kralja francuskoga u svojem djelu „De recuperatione terre Sancte" od g. 1306. Dubois razlaže kako se sveta zemlja može tek onda osvojiti, pošto kršćanski vladari osnuju medju sobom medjunarodni savez mira. On dakle zabacuje svjetsku mo-

[1] Ovaj je pregled sastavljen naročito po Schückingu, Die Organisation der Welt (Staatsrechtliche Abhandlungen Festgabe für Laband) i po Friedu, Die moderne Friedensbewegung; isp. još Fr. Passy, Historique du mouvement de la Paix, i Pierantoni, Die Fortschritte des Völkerrechts im XIX. Jahrhundert (preveo Scholz).

647

Digitized by Google

narhiju rimskoga cesara, ali ostaje još kod srednjevjekovne ideje o jedinstvu[2] kršćanstva.

Turska najezda navela je češkoga kralja Djuru Podjebradskoga, da iznese prijedlog o novoj medjunarodnoj organizaciji u obliku konfederacije kršćanskih vladara protiv Turaka, a na poticaj kancelara njegova Antonija Marinia, previjanoga pustolova iz Grenoblea. Ta je konfederacija sasvijem laičkoga karaktera, jer se ne obazire ni na cesara, pa čak ni na papu.[3]

Već Podjebradova je osnova pokazala, kako se rasklimala srednjevjekovna ideja o jedinstvenoj organizaciji kršćanskoga svijeta. Sloboda pak i nezavisnost, koju su renaissancea i reformacija donijele nacionalnim državama, sasvijem su rastrojile medjunarodno jedinstvo. Suverene su se države našle jedna spram druge kao nekad pojedinci prema teoriji naravnoga prava: in statu naturae, koje znači rat sviju protiv svih. Ni ideja medjunarodne ravnoteže — bilanx Europae — budući čisto negativna, nije mogla donijeti za održavanje mira pozitivnu medjunarodnu organizaciju, koja bi zbog priznate državne suverenosti mogla od sada biti samo republičkog, nipošto monarhičkoga karaktera. Istina, još se i sada javljaju anahronistički prijedlozi u duhu srednjevjekovnih kurialista o univerzalnoj kršćanskoj monarhiji pod papinskim gospodstvom. Dovoljno je navesti protivnike reformacije Campanellu (Monarchia Hispanica) i landgrafa Ernesta Hessen-Rheinfelsa (Der so wahrhafte, als ganz aufrichtig- und diskretgesinnte Katholische). Svi ostali plemeniti sanjari pred-

[2] Res publica christicolarum treba da vidi svoj cilj u Bogu, koji, budući rex et actor pacis, hoće mir; zato je svrha kršćanstva da oživotvori svjetski mir. Stoga Dubois i hoće da koncil, na koji treba da budu pozvani prelati i knezovi, pa i vizantijski cesar, provede njegov politički projekat. Nato će barem rimokatolički knezovi osnovati savez mira. Tko naruši medjunarodni mir, taj će biti otpravljen u Palestinu ili barem izoliran od ostaloga svijeta; eto traga nekoj medjunarodnoj eksekuciji. Kako bi se mir postojano održao, postavit će koncil jedno trajno evropsko medjunarodno obraničko sudište, iz kojega će svaki parac za pojedini slučaj izabrati po tri svjetovna i duhovna suca, od prilike kao po I. haaškoj konvenciji od g. 1899. (čl. 24.). Dubois je izradio i pravila za obranički postupak; druga je instancija papa.

[3] Savezu je svrha obezbijediti unutrašnju sigurnost, a tako i obranu spram vani. Prva svrha unutrašnje sigurnosti postizava se tako, da se mirne sveze medju državama utvrdjuju i održavaju medjunarodnim zakonodavstvom i sudovanjem. Pravo navještaja i vodjenja rata prelazi od pojedinih država sasvijem na savez. Sporove medju saveznicima rješava obraničko sudište. Savez vrši i zakonodavnu vlast, jer je vlastan „nova jura e gremio naturae producere". Novčana se sredstva namiču desetinama, koje su se prije plaćale crkvama, k tome još i trodnevnim dohotkom vladara i njihovih podanika. Savezne poslove opravlja kolegij zastupnikâ saveznih knezova, koji ima svoj grb i pečat i svoje činovnike. Od saveznoga vijeća nezavisno djeluje savezno sudište (consistorium ili parlamentum).

Digitized by Google

lažu republičku organizaciju medjunarodne zajednice, tako naročito De La Noue,[4] pa prvi zatočnik slobodne trgovine Emerik Crucé,[5] francuski poslanik u Carigradu François Savary de Brèves,[6] i osobito veliki ministar Henrika IV. vojvoda Sully. Sully je, kako su novija ispitivanja pokazala, podmetnuo svoju osnovu popularnome kralju Henriku IV.; tako je i on tek teoretski istupio za medjunarodnu organizaciju mira.[7]

Doskora je (g. 1625.) izišlo glasovito djelo osnivača medjunarodnoga prava Huga Grotija „De jure belli ac pacis".

Najveći je dojam pobudio u savremenika Abbé de St. Pierre svojim opsežnim djelom „Projet pour perpétuer la paix" (g. 1713.), koje nadovezuje na Sullyeve osnove, podmećući ih opet pia fraude kralju Henriku IV. I pobožni opat predlaže savez, sastavljen od 24 evropske kršćanske države za čuvanje mira. Glavni su organi evropsko savezno vijeće i stalno obraničko sudište.[8] Karakteristično je za osnove St. Pierrea, da nisu agresivne protiv Turske kao prijašnji projekti i kao potonji projekat kardinala Alberonia od g. 1736., pače da su veoma tolerantne i spram protestantskih država. Ali St. Pierre računa samo s apsolutnim vladarima, a i ne misli na narode. Vanredno je zanimljivo i za vazda poučno, što je čitavoj organizaciji mira osnovna pretpostavka, da se aktuelno posjedovno stanje

---

[4] Discours politiques et militaires, 587.

[5] Le nouveau Cynée ou discours d' Estat représentant des occasions et moyens d' establir une paix generalle et la liberté de commerce par tout le monde, G. 1623.

[6] Relation de voyage, g. 1628.

[7] Svrha je kršćanske republike izgon Turaka iz Evrope. Savez je sastavljen od 15 suverenih država, svrstanih u tri skupa prema ideji ravnoteže; za Rusiju je ostavljeno šesnaesto mjesto. Sporove izmedju pojedinih država, a tako i izmedju vladara i njihovih staleža rješavaju druge države posredovanjem ili presudom; tako bi se uklonili svi narodni i gradjanski ratovi. Poslove evropske republike opravlja jedan „conseil général", u koji svaka vlast izašilje po četiri delegata, senatora. Senatori treba da u Metzu, Nancyu ili Kölnu drže svoje sjednice i tamo odlučuju o zajedničkim poslovima Evrope.

[8] Savezno vijeće i stalno obraničko sudište rješavaju medjunarodne sporove, kao i ustavne sporove, ako ovi narušavaju unutrašnji mir. Članovi saveza su kršćanske države, ali mogao bi biti primljen i turski car. Savezne države garantuju sebi uzajmice teritorijalna prava, pače i u napredak je zabranjena svaka promjena teritorijalnoga uredjenja, kako je ustanovljeno mirom u Utrechtu od g. 1713. Savezno vijeće treba da posreduje, kako bi saveznici ugljavljivali medju sobom trgovinske ugovore; ono treba da postavi trgovačke komore i trgovačke sudove na glavnim tržištima, pa da zajedničkim silama poradi, kako bi se istrijebili opasni lopovi i gusari.

Medjunarodne sporove rješava obraničko sudište. Upotreba oružja dopuštena je samo za saveznu eksekuciju protiv onoga vladara, koji naruši mir ili koji ne će da pristupi savezu, ako je na nj pristalo već četrnaest država.

U saveznom vijeću ima svaka država po jedan glas. Zaključci se stvaraju većinom od tri četvrtine glasova, a u silnim slučajevima običnom većinom.

Digitized by Google

saveznih država ima nepromjenito održati; dakle bez prethodnoga uredjenja teritorijalnih pitanja po nekim razumnim načelima nema trajnoga mira.

Teorija naravnoga prava u 18. vijeku bila je vrlo sklona ideji mira. Tako pravni filozof Kristijan Wolff postulira i konstruira medjunarodnu zajednicu kao civitas gentium maxima, koja se osniva na privolji većine, a organizovana je poput republike i ima imperij nad pojedinim državama. Wolffove ideje potakle su i samoga Kanta, da u svojem djelu „Philosophischer Entwurf zum ewigen Frieden" (1795.) raspravlja o problemu mira. Kantu je vječni mir ideal, kojemu se čovječanstvo mora neminovno malo po malo približiti. On je formulovao šest preliminarnih[9] i tri definitivna članka. Kad budu ostvareni preliminarni članci, moći će se pristupiti konačnoj organizaciji. Tuj zahtijeva Kant ponajprije, da ustav u svakoj državi bude republički, koje mu znači, da svaka država bude pravna država, pa da i narod sudjeluje u vršenju državne vlasti uz odgovornu vladu. Onda se može osnovati savez pravnih država, koji će poput nekog modernog amfiktionskog suda rješavati medjunarodne parnice. U savezu će vladati općeni hospitalitet.[10] Najveću pomoć za ostvarenje velikoga cilja o vječnom miru očekuje Kant od naprednog razvijanja trgovine. Na pragu 19. vijeka raspravljaju o problemu mira u Kantovu duhu filozofi Fichte, Schelling, pjesnik Herder i pravnik Zachariae.

Ratovi revolucionarnog i napoleonskog vremena loše su utjecali na čitavo medjunarodno pravo, pa i na ideju mira. Dok su prijašnji mislioci u načelu zabacivali rat, ustali su sada drugi ljudi, koji su stali veličati rat, bilo da su u njem nazrijevali kazan Božju za izopačeno čovječanstvo kao mračni filozof Joseph de Maistre, ili opet nešto vanredno i zato poetično kao romantici, ili najzad nešto odgojno kao Hegel i Trendelenburg.

Sve, što smo doslije naveli o ideji mira, bila je teorija. Odmah poslije napoleonskih ratova javlja se praktičan pokret za mir i to najprije u Ame-

[9] Medju preliminarnim postulatima zahtijeva Kant ponajprije, da se nijedan mir ne smije uglaviti s tajnom reservacijom, da će se stranke radi istoga spora još jednom pobiti. Zatim traži, da se aktualni teritoriji država ne smiju više mijenjati nasljedstvom, kupom, zamjenom ili darovanjem. Dalje želi, da se stajaće vojske po malo razoružaju. Po četvrtom članku ne smije nijedna država dopustiti, da se u nje uzima zajam za ratne svrhe. U petom članku postavlja princip nemiješanja u unutrašnje poslove drugih država, i napokon ište, da se rat vodi samo takim sredstvima, te se pri tom ne bi izgubila nada u budući mir.

Priznati je, da je dobar dio tih preliminarnih članaka već oživotvoren u današnjem medjunarodnom pravu.

[10] Hospitalitet znači, da svatko uživa sigurnost i u stranoj državi — danas bismo tome rekli medjunarodni indigenat — s druge strane da vanevropske zemlje budu učuvane od iscrpljivačke kolonizacije nekih evropskih vlada.

Digitized by Google

rici g. 1815. Te je godine quaker David L. Dodge osnovao u New-Yorku prvo mirovno društvo, koje se domala razgranalo po čitavoj Uniji. I opet su bili quakeri William Allen i Joseph I. Price, koji su osnovali g. 1816. u Londonu prvo evropsko mirovno društvo „Peace Society", što no još i danas cvate. G. 1830. osnovao je grof Sellon u Ženevi prvo mirovno društvo na kontinentu. Godine pak 1843. sastao se u Londonu prvi mirovni kongres, koji ipak još nije imao medjunarodno obilježje.

G. 1847. došao je kovač Elihu Burrit iz Amerike u Evropu i razvio silnu agitaciju, kojoj su bili posljetkom medjunarodni mirovni kongresi. Prvi se držao g. 1848. u Bruxellesu, za njim su idućih godina došli kongresi u Parizu, Frankfurtu, Londonu i Edinburgu. Ti su kongresi bili sasvijem laički, dok je prvobitno nastojanje quakera oko mira potjecalo iz vjerskih pobuda.

No još i prije započeli su prijatelji mira agitaciju u parlamentima, naročito u Sjedinjenim Državama i u Engleskoj.

Za ideju mira od velikoga je zamašaja bila deklaracija pariskoga kongresa od g. 1856. o posredovanju i o dobrim uslugama, kojom je, kako je rekao Giadstone, prvi put osudjen rat od civilizovanih vlasti. Spor od g. 1867. izmedju Francuske i Pruske radi Luksemburga bio je povod, te su Francuzi Frédéric Passy, Gustave d' Eichthal i Martin Paschoud razvili živahnu agitaciju za mir i osnovali parisku „Ligue de la Paix". Iste je godine Charles Lemmonnier zajedno s Victorom Hugom i s Garibaldiem osnovao u Ženevi „Ligue de la paix et liberté". I nakon njemačko-francuskog rata od g. 1870. nastala su odmah nova mirovna društva, tako u Holandiji, Belgiji i Engleskoj. U sedamdesetim godinama javljaju se gotovo u svim parlamentima prijedlozi za obraničko sudovanje, od kojih je osobito znatan Mancinievu talijanskoj komori. Osamdesetih godina ti se prijedlozi ponavljaju i probudjuju u parlamentima sve veću pažnju.

G. 1888. došao je glasoviti engleski pacifista Randal W. Cremer s desetak drugova engleskih parlamentaraca u Pariz, da se sa skupom francuskih zastupnika porazgovore o obraničkom ugovoru izmedju Engleske i Francuske, pa izmedju ovih i Sjedinjenih Država. Podjedno zaključiše, da će iduće godine, kad se bude u Parizu održavala svjetska izložba, sazvati na konferenciju parlamentarce sviju zemalja, koji su prijatelji obraničkoga sudovanja. Tako je osnovana poznata „Interparlamentarna Unija", kojoj su začetnici Englez Cremer i Francuz Passy. Tijem je stara ideja mira stupila u novu fazu, započeo se moderni pokret za mir.

Na prvim svojim konferencijama interparlamentarna se unija[11] zado-

[11] Interparlamentarnoj je uniji svrha, da ujedini za zajednički rad članove sviju parlamenata, konstituirane u narodne grupe, i da nastoji oko toga, kako b se u svim državama

Digitized by Google

voljila s time, što je ustanovila svoju organizaciju i vladama preporučila, da bi uglavljivale obraničke ugovore, a medjutim da uvrštuju obraničke klauzule u sve pojedinačke medjunarodne ugovore; a podjedno je članovima svojim stavila u dužnost, da rade u parlamentima u duhu unije. Za našu je stvar najznatnija konferencija u Haagu od g. 1894., jer je ona na izvještaj engleskoga parlamentarca Filipa Stanhopea (poslije Lord Weardale) zaključila izabrati odbor od šest lica s nalogom, da prema danim direktivama izradi osnovu o organizaciji stalnoga obraničkog sudišta i da ju gotovu podnese idućoj konferenciji. Podjedno je konferencija izjavila želju, da bi se vlade dogovorile o sazivu medjunarodnoga kongresa, koji bi proučavao problem obraničkoga sudovanja. Na idućoj konferenciji u Bruxellesu (g. 1895.) taj je odbor predložio svoju osnovu o organizaciji obraničkoga sudišta u 14 članaka i osnova je uz neke promjene primljena. Konferencija je pozvala svoga predsjednika D e s c a m p s a, neka ovu osnovu predloži vladama, da je ispitaju. Descamps se ovome časnom pozivu rado odazvao i vladama podastro osnovu[12] organizacije zajedno s glasovitim obrazloženjem (Essai sur l' organisation de l' arbitrage international).

Konferencija u Budimpešti g. 1896. uputila je svoj ured, neka se obrati na evropske vlade, ne bi li koja prihvatila bruxellesku osnovu o organizaciji stalnoga obraničkog sudišta. Za našu je stvar znatno, što je na ovoj konferenciji bio nazočan po nalogu ruske vlade ruski diplomata Basily, koji je i cara izvijestio o radu konferencije. U Bruxellesu g. 1897. konferencija je još glasnije ponovila svoju želju, da bi koja vlast primila inicijativu za uvedenje stalnoga obraničkoga sudišta. Tko bi onda bio mislio, da će se ta želja tako skoro ostvariti!

---

bilo s pomoću zakonodavstva ili medjunarodnih ugovora priznalo načelo, da se medjunarodni sporovi treba da predaju na rješenje obraničkomu sudu; zatim da raspravlja o drugim predmetima javnoga prava (čl. 1. unijskoga statuta). Za sada ima 20 narodnih grupa s 5000 članova od prilike. Države bez parlamenta mogu odaslati na skupštine članove senata ili vijećnike.

Interparlamentarna unija sastaje se redovno svake godine na unaprijed odredjenom mjestu na glavnu skupštinu (interparlamentarnu konferenciju). Na vršku unije stoji interparlamentarno vijeće, koje je sastavljeno po od dva člana, što ih konferencija izbira iz svake narodne grupe. Organ unije je interparlamentarni ured u Bernu, kojim upravlja glavni tajnik, sada Švajcar G o b a t.

Doslije je održano petnaest konferencija: I. u Parizu g. 1889., II. u Londonu god. 1890., III. u Rimu g. 1891., IV. u Bernu g. 1892., V. u Haagu 1894., VI. u Bruxellesu g. 1895., VII. u Budimpešti g. 1896., VIII. u Bruxellesu g. 1897., IX. u Kristaniji g. 1899., X. u Parizu g. 1900., XI. u Beču g. 1903., XII. u S. Lousu g. 1904., XIII. u Bruxellesu g. 1905., XIV. u Londonu g. 1906., XV. u Berlinu 1908.

Značenje tih konferencija sve više raste što se vidi po sve većem broju članova i po susretljivosti raznih vlada.

[12] U Revue de droit international et de législation comparée. Tome XXVIII. od godine 1896.

Digitized by Google

Uporedo s interparlamentarnom unijom išla je akcija mirovnih društava u pojedinim zemljama za interese mira i obraničkoga sudovanja. Zemaljska mirovna društva dobila su univerzalnu trajnu organizaciju u svjetskim mirovnim kongresima[13] i u medjunarodnom mirovnom uredu[14] u Bernu, što su ga oni postavili u Bernu. Prvi svjetski mirovni kongres održan je u Parizu g. 1889. za vrijeme medjunarodne izložbe, a poslije se sve do g. 1907. držalo u svemu šesnaest takovih kongresa. Ma što tko sudio o programu tih kongresa, ipak ne može poreći, da oni ne bi bili pobudili u javnom mišljenju interes za probleme mira i obraničkoga sudovanja. Vidi se to ponajbolje iz raznih prijedloga i interpelacija, koje su posljednjega decenija prošloga vijeka iznesene gotovo u svim parlamentima u prilog mira i obraničkoga sudovanja.

Ovim kratkim prikazom bio bi, mislim, dovoljno osvijetljen milieu za prvu haašku konferenciju. Neposredni je povod sazivu djelo ruskoga državnog savjetnika Ivana Blocha o ratu (g. 1898.). Na osnovi tehničkih i ekonomskih činjenica ispituje Bloch značenje i opseg rata, koji bi se vodio modernim sredstvima, pa ističe, da rat nije tek čisto vojnička tehnička stvar, nego da je u najtješnjoj vezi i s ekonomskim, socijalnim i narodnopsihološkim pojavama. Razloživši sve te pojave, dolazi Bloch do zaključka, da je rat izmedju dviju jednako naoružanih modernih država pravi nesmisao, pače i tehnički nemoguć; pa ako bi se ipak vodio, survao bi u propast obje stranke, te ne bi bilo pobjednika, nego samo pobijedjenih. Ovo se djelo pored Suttnerićina romana „Die Waffen nieder" najviše dojmilo ruskoga cara Nikole, pa je on s Blochom često i dugo konferirao o tim pitanjima.

II. Saziv, konstituiranje i konačni posljedci I. haaške konferencije.

Opisane autecedencije objašnjavaju pobude, koje su potakle ruskog cara, te je po svom ministru spoljnih poslova grofu Muravjevu sazvao vlade na mirovnu konferenciju. Nije dakle glasovita okružnica Muravljeva bila neki „coup de theatre", kako ju je nazvao Pillet.[15]

---

[13] Ovi kongresi imaju trojaki zadatak. Ponajprije raspravljaju aktualna politična pitanja u duhu napretka i mira. Zatim nastoje oko izradjivanja i utvrdjivanja medjunarodnoga prava. Napokon se bave propagandom pacifističkih ideja.

[14] Medjunarodni mirovni ured daje upute o pitanjima mira, posreduje saobraćaj medju mirovnim društvima, pripravlja kongrese, proučava predana mu pitanja i izvršuje zaključke kongresa. Ured stoji pod nadzorom stalnoga medjunarodnog odbora od 26 lica. Predsjednik odbora je Danac Fridrik Bajer, a potpredsjednica poznata barunica Suttner. Ured izdaje list „Correspondance bi-mensuelle", priopćuje imenik mirovnih društava, objelodanjuje gradju za propagandu mira.

[15] La cause de la Paix et les deux Conférences de la Haye, 1908., str. 6.

Digitized by Google

Muravjev upravio je dne 24. (12.) kolovoza 1898. na petrogradske diplomatske zastupnike stranih vlasti okružnicu[16], u kojoj izvodi u glavnom ovo:

Održavanje općega mira i što izdašnije umaljenje prekomjernoga oružanja, koje tišti sve narode, pokazuje se caru kraj današnjega stanja čitavoga svijeta kao ideal, za kojim bi trebalo da teže sve vlade. Po mišljenju ruske vlade kucnuo je čas, kad bi se medjunarodnim raspravama mogla pronaći sredstva, kako bi se svim narodima zajamčila blagodat istinskoga i trajnoga mira, te bi se podjedno i stalo na kraj neprestanom rastenju naoružavanja. Jer vrhovna je dužnost sviju država, da ograniče neprestana naoružavanja i da potraže sredstva, kako bi se uklonila ta nevolja, koja izjeda korijenje narodnom blagostanju, odvraćajući duševne i tjelesne sile narodâ, rad i kapital, od njihove prirodne namjene i trošeći ih u neproduktivne svrhe. Zato predlaže car, da bi se sastala medjunarodna konferencija, koja bi se bavila s tim zamašnim problemom. Takova bi konferencija značila pobjedu velike misli o svjetskom miru nad elementima nereda i nesloge.

Okružnica je primljena s velikim oduševljenjem samo od pacifista, inače je javno mišljenje bilo veoma skeptično.

Druga Muravljeva okružnica od 11. siječnja 1899. (30. prosinca 1898. po starom kalendaru) konstatuje, da su vlasti blagohotno primile ruski prijedlog, i govori ća o entuzijazmu, s kojim su svi redovi društva po čitavoj zemlji pozdravili ideju o svjetskom miru, ali ona ne zašućuje, da se političko obzorje medjutim jako naoblačilo, te su neke vlasti čak i pojačale svoje vojske. Zato ipak ostaje ruska vlada kod svoje ideje, dajući joj konkretnije oblike, pa predlaže da bi vlasti prije svega izmijenile misli o ovim dvjema pitanjima:

a) Neka se ispitaju sredstva i načini, kako bi se udarila granica neprestanom porastu ratnoga naoružanja za vojsku i mornaricu.

b) Neka se vlade priprave za raspravu o tome, kako bi se sukobi oružjem mogli uklanjati mirnim sredstvima.

Prihvate li vlasti ovu dosta „akademičku" osnovku, trebat će još da se sporazumiju o radnom programu. U tu svrhu predlaže ruska vlada ovih osam zadataka:

1. Vlasti neka se obvežu, da kroz izvjesno vrijeme ne će povisiti prezentni stalež vojske i mornarice, ne bi li se olakšao proračun; podjedno neka ispitaju sredstva i načine, kako bi se poslije mogli obaliti staleži vojske i stavke ratnoga proračuna.

2. Neka se zabrani uvodjenje novoga oružja, novih praskavina i praskavijega baruta.

[16] Tekst ruskih okružnica otisnut je u zbirci Renaulta: Les deux Conférences de la Paix 1899 et 1907. (Recueil des Textes arrêtés par ces Conférences et de différents documents complémentaires), Paris 1908.

Digitized by Google

3. Neka se ograniče dosadašnje razorne praskavine u kopnenom ratu i podjedno zabrani bacanje metaka i praskavina sa zrakoplova.

4. Neka se zabrane podmorske torpednjače i drugi razorni strojevi, a tako i brodovi s kljunom.

5. Neka se načela ženevske konvencije od g. 1864. protegnu na pomorski rat onako, kako su popunjena g. 1868.

6. Neka se brodovi za spasavanje neutralizuju u pomorskom ratu.

7. Neka se revidira bruxelleska deklaracija o kopnenom ratnom pravu od g. 1874.

8. Neka se dobre usluge, posredovanje i fakultativno obraničko sudovanje prihvate kao sredstva, kojima će se uklanjati ratovi.

Na koncu se napominje, da su od rasprava na konferenciji isključena, dašto, sva pitanja, koja se tiču političkih odnosa izmedju država ili se tiču poretka, kako je ustanovljen ugovorima, a tako i sva pitanja, koja nisu u direktnoj vezi s prihvaćenim programom. Politika se isključuje, radi se dakle samo o napretku medjunarodnoga prava i to u prvom redu o ratnom pravu, jer se šest točaka programa tiče ratnih pitanja.

Program su prihvatile sve vlasti. Na prijedlog Rusije i po pristanku Holandije izabran bi H a a g za sijelo konferencije.

(Nastavit će se.)

Osnovni problem vrijednosti u svjetlosti moderne znanosti.

Kritično-genetično razmatranje. Napisao **dr. Branislav Dimitrijević.**

(Svršetak.)

Sredstva pak sama ovakovih ugodnih promjena u stanju čovječjem, dakle sredstva za podmirenje potreba nazivamo dobrima, njihovu sposobnost služiti u tu svrhu nazivamo korisnošću[5] (Nützlichkeit), a mjeru

[5] Korisnost, korist i potrebe, kao što vidjesmo i kod ugodnosti i neugodnosti (vidi prim. 3), ne dolaze ovdje u promatranje sa bilo kakovog, da se tako izrazimo, višeg gledišta. Time nije rečeno, da se ne dade pojam korisnosti i koristi i drukčije konstituisati. U životu i u znanosti rabi se zbilja izraz korisnost — možda i pretežno — i u drugome značenju. No mi ovdje, kad hoćemo da govorimo o koristi i graničnoj koristi kao elementu vrijednosti, ne smijemo korisnosti i koristi nikakovo objektivnije značenje pridavati, nego ovaj pojam čisto subjektivno odrediti. Po tome smatramo u našem smislu riječi korisnim sve, što je sposobno željama, naklonostima, strastima, ciljevima, interesima i t. d. pojedinca udovoljiti, i ako se u drugom smislu riječi radi može biti o u samoj stvari opasnim i štetnim stvarima, kao što su n. pr. razna zdravlju štetna sredstva omamljivanja, zdravlju štetna vrsta nošnje i raznih tako zvanih sredstava uljepšavanja, opasne i škodljive igre i t. d. S druge pak strane može nešto da bude po sebi i sposobno služiti nečijem napretku i dobru, ali za njega može u obzir doći kao predmet njegovih želja i čina tek onda, kada kao takovo bude ne samo upoznano u nekoj objektivnoj ocjeni, nego i uvaženo po njegovoj subjektivnosti, te kada bude voljan od njega uporabu činiti.

Digitized by Google

njihovih usluga korišču (Nutzen). Prema važnosti dotičnih potreba su nam i dobra manje ili više korisna. U najširem smislu riječi potrebe i dobra možemo dakle reći, da čovjek ima potrebu ne samo za hranom, odijelom i t. d., nego i za gibanjem, općenjem s drugim ljudima, znanstvenim radom, odmorom i t. d., a sva sredstva za njihovo namirenje možemo nazvati dobrima. Pod potrebama se ne imaju razumijevati samo tako zvane materialne potrebe, nego sve do najviših religioznih, etičnih i estetičnih potreba. No pojam dobara obično se u ekonomskoj znanosti suzuje ili samo na stvarna dobra spoljašnjeg svijeta, ili se manje ili više preko tog obima proširuje, ali ponajviše s isključenjem takovih, koja leže u samome čovjeku, te ne služe nikakovoj spoljašnjoj svrsi, kao n. pr. mišićno gibanje, koje služi neposredno potrebama ljudskim, kao kod šetnje, gimnastike, kupanja i t. d.

Podmirenje potreba je svrha i gospodarskog djelanja ljudskog, to jest onog djelanja, koje je namjenjeno staranju oko materialnih dobara[6]. Čovjek je sa svojim potrebama, i onima nematerialne naravi, vezan na raspolaganje s materialnim dobrima. I same religiozne potrebe traže n. pr. raspolaganje s izvjesnim stvarnim objektima, koji služe vršenju ritualnih čina u neposrednijem ili posrednijem pogledu. Vještine i znanosti traže takodjer uporabu stvarnih dobara. Pravac dakle gospodarskog djelanja odredjen je važnošću, koju u pojedinaca imaju raznovrsne potrebe. Konkretnu količinu materialnih potrebovanih dobara nazivamo potrebovanjem (Bedarf u opreci prema Bedürfniss).

Potrebe možemo razlikovati prvo po njihovim vrstama (rodovima), kao potrebe hranjenja, odijevanja, stana, kićenja, igranja, znanstvenog ili umjetničkog rada i zabavljanja i t. d. U tome pogledu nam one po važnosti svojoj prikazuju čitavu skalu. Na prvo mjesto dolaze one, s namirenjem kojih je sama eksistencija vezana (eksistencialne potrebe), a onda opet uz različitu mjeru važnosti takove potrebe, namirenje kojih ne služi održanju samoga života, nego samo udobnosti i raznovrsnim uživanjima. Potrebe,

[6] Pod materialnim dobrima ili dobrima u opće bez daljeg dodatka razumjevaćemo u buduće kako stvarna dobra (Sachgüter), tako i sva ina dobra, koja se ekonomski daju izraziti u stvarnim dobrima, dakle i razne radne usluge, prava i t. d., u opće objekte, koji postaju predmetom samostalne gospodarske ocjene (Bewertung), to jest ocjene izražene u stvarnim dobrima, a u prometu predmetom zamjene. Potonja postaju svojim odnosom prema stvarnim dobrima takodjer ekonomskom činjenicom i dolaze nužno u obzir kod ekonomskih razmatranja. Dalje suženje pojma dobra u ekonomskoj znanosti nalazimo neshodnim i neopravdanim, tim više što za obilježenje stvarnih dobara upravo s dodatkom „stvarni" dobijamo zgodnu oznaku, te nema nikakove potrebe sam pojam dobra ograničiti na stvarna dobra. Takovo ograničenje je neprirodno i neshodno, te nastaje čitava kubura s raznim dodacima, kada hoćemo da obilježimo sve objekte ekonomske vrijednosti (to jest vrijednosti, izražene u stvarnim dobrima).

Digitized by Google

koje nisu dane već na prvim stupnjima razvitka, nego su tek izazvane daljim razvitkom čovjeka i njegovih sila, nazivamo kulturnim potrebama.

Kada potrebe uzmemo na oko ne po njihovim rodovima, nego po pojedinim konkretnim njihovim pojavama, t. j. po pojedinim pokretima njihovim, pojedinim u nama proizvedenim aktima osjećanja, vidimo, da skala potreba dobiva drugi izgled. Pojedini fizički i duševni užitci (Genüsse) su po svojoj intensivnosti veoma različiti. Već Gossen je opažanje, da svaki užitak sa svojim trajanjem ili s umnoženjem količine uporabljenog sredstva užitka u bilo kojem srazmjeru opada neprestano, dok ne nastupi potpuno zasićenje, učinio ishodištem svoje teorije (Gossenov zakon zasićenja). Kao što n. pr. u jedenju kod izvjesne mjere dalje jestivo sve manji užitak pruža, dok napokon kod pretjerivanja ne predje u samu ogavnost, tako i u muzici i u inim čisto umjetničkim uživanjima nastupa uz dugo trajanje napokon zasićenje i umor. Potrebe dakle mogu biti podmirene u različitoj mjeri, a i na različiti manje ili više savršeni način. Po tome mogu po rodu svome najvažnije potrebe, n. pr. hranjenja, odijevanja, u pojedinom slučaju stojati iza po rodu daleko manje važnih potreba, n. pr. ukrasa, raznih zabava, kada su one prve već u tolikoj mjeri ili na takav način pokrivene, da se daljem njihovu podmirenju ili savršenijem njihovu podmirenju ne pridaje po pojedincu tolika važnost, kao podmirenju potonjih po svom rodu daleko manje važnih potreba, kada ili po vremenu ili po ograničenosti sredstava medjusobno dodju u koliziju. Ko od rana jutra nije ništa okusio, ne će se istina u slučaju kolizije tako lako odlučiti, ma bio koliki ljubitelj dramske vještine, da ide u pozorište; nasuprot onaj, koji je obilno doručkovao i ručao, lakše će se i uz manji zanos na to odlučiti, te se n. pr. posve odreći večere ili pak zadovoljiti s komadom kruha. Koliko će se lakše pak učiniti neznatne luksuzne uštede u jelu ili nošnji i t. d., da si čovjek zadovolji potrebe takove vrste, koje bi uz veću oskudicu ostale sasvijem nepodmirene. Skala, koja odlučuje ljudskim činima, nije dakle skala potreba po rodu, nego skala pojedinih njihovih pokreta (Bedürfnisregungen). Kao što neke potrebe već po vrsti svojoj ne pokazuju jednaku važnost u svakoga, nego jedan daje veću važnost jednima, drugi drugima, tako je nužno i skala pojedinih njihovih pokreta u svakoga čovjeka drukčija, ona izvire iz čitave njegove individualnosti, iz ukupnih nasljedstvom, odgojem i inim životnim prilikama u njemu proizvedenih osobina, naklonosti i kulturnog nivoa, ali je u svakom momentu za svakog čovjeka dana i odredjena.

I u trećem još pravcu je nužno za razumjevanje osnovnih ekonomskih pojava uočiti potrebe, naime u vremenom pravcu. Potrebe se naše javljaju ili periodično ili usljed prolaznosti sredstava, koja im za namirenje služe, traže neprestano nova sredstva. Osim toga se potrebe, koje su u sadašnjosti po našim životnim odnošajima isključene, kasnije pojavljuju, ili pod iz-

Digitized by Google

vjesnim okolnostima mogu da se pojave. Isto tako mogu i postojeće potrebe (n. pr. one s ranom mladošću skopčane) kasnije otpasti. Potrebe se dakle ponavljaju i traju u vremenu i ne pokazuju uvijek ni za jednog i istog čovjeka jednoliki raspored. S toga čovjeku valja uočiti i vjerovatne kao i moguće potrebe budućnosti i raspoloživa sredstva sadašnjosti i budućnosti i u tome obziru kalkulovati. Kod normalnog nelakomislenog kulturnog čovjeka i nastupa uvijek takova kalkulacija i razdioba sredstava[7]. Šta više žrtvuju se manje važne potrebe sadašnjosti, ako nam uporaba oduzetih im sredstava za budućnost obećaje veće obilje i lagodniji život, koje nam preteže učinjene žrtve. Zamislimo si, da smo izveli prvo takovu kalkulaciju, koja nam izgleda da osigurava trajno po mogućnosti jednaki nivo ukupnog nam živovanja. No ako si uzmoramo, prosudivši sve prilike, reći, da bi uz izvjesno ograničenje sadašnjosti, uz uporabu jednog dijela dobara, koja bi po prvobitnoj kalkulaciji služila sadašnjosti, za budućnost[8], u budućnosti polučili toliko obilje dobara, da bi njime povećane ugodnosti pretegnule učinjenu žrtvu, bićemo skloni mršavu sadašnjost žrtvovati obilnoj budućnosti. Svakako će u tom slučaju doći do namirenja manje važnih potreba u pojedinosti[9], ali u svom ukupnom iznosu, pošto im sada obilnija (u većem broju) sredstva stoje nasuprot, nego što su ona žrtvovana, mogu one kod izvjesne mjere obilja da pretegnu važnije potrebe sadašnjosti. Navedeno nam i iskustvo dnevice potvrdjuje. Na mjesto trajnog jednakog ali niskog nivoa živovanja (Lebenshaltung) vidimo pojedince, gdje se podvrgavaju žrtvama i oskudici, da si u budućnosti osiguraju bolju eksistenciju. Da mi dobra sadašnjosti žrtvujemo budućnosti može da bude i drugi razlog, jer nam potrebe budućnosti stoje u većoj i jačoj mjeri nasuprot, n. pr. usljed povećanja porodice i t. d.

[7] Protivno lakomislenom čovjeku može da nastupi obratna bolest zgrtanja dobara samo za budućnost (Kir-Janja, Shylock). Jedno s drugim se u životu prilično izravnava. Ne možemo dakle položiti toliku važnost nižoj ocjeni dobara budućnosti iz razloga slabijeg djelovanja potreba budućnosti na naše sadanje postupke, koliku to izgleda, da polažu Jevons i Böhm-Bawerk (za pojavu interesa od kapitala).

[8] Ne govorimo ovdje o prostom sačuvanju dobara, nego o plodonosnom uloženju njihovom. Mogućnost pak takovoga leži u onoj diferenciji u plodnosti naših sredstava, koja nastaje prema tome, da li ih direktnijim načinom za namirenje potreba naših primjenjujemo ili indirektnijim načinom u dugim obilaznim stadijima, dok dodjemo do samih dobara neposredne uporabe i uživanja. Dalje i potanje razmatranje ovih i saveznih momenata vodi s našega puta k problemu interesa.

[9] Jer što dalje idemo u podmirivanju potreba, imaju one za nas sve manje važnosti. Nije dovoljno, da u opće (to jest po količini dobara) bude obilnije podmirenje potreba u budućnosti, jer nemamo nikakova pametna razloga, da ograničavamo količinu dobara sadašnjosti, da polučimo isto toliko ili nešto veće proširenje količine dobara budućnosti, koje nam proširenje prema pravilu, da s rastenjem zalihe sve manje važne potrebe dolaze do podmirenja, ne preteže učinjenu žrtvu sadašnjosti. Potrebno je dakle toliko obilnije, da ova pretega bude polučena.

Digitized by Google

Podmirenje naših potreba, kako vidjesmo, zavisi od raspolaganja s dobrima. Dobra dobivaju za nas važnost od važnosti potreba, na njih upućenih. Njihova važnost je, tako reći, samo projekcija važnosti, koju dajemo podmirenju naših potreba, na sama sredstva podmirenja. Potonja postaju tek onda i u toliko dobrima, ako su i u koliko su od njih zavisne naše potrebe, dakle naša dobrobit. Mi cjenimo dobra samo radi vlastitog našeg dobra, samo kao sredstva.

Kada način ove zavisnosti pobliže na oko uzmemo, doći ćemo do elementarnog pojma vrijednosti, pojma subjektivne vrijednosti.

Mi možemo uočiti prvo općenito, u nekoj poprečnoj slici, raznovrsne potrebe ljudske po njihovim vrstama i pojedinim pojavama, koje su upućene na izvjesnu kategoriju (genus) dobara[10]. Mi apstrahujemo onda od izvjesnih subjekata (individua ili društvenih tijela) i konkretne njihove situacije, te uočujemo ulogu dotične kategorije dobara u životu ljudskom i naroda uopće. Takav općeniti neodredjeni odnos neindividualisanih potreba prema genusu dobara imamo ponajviše na umu, kada općenito govorimo o manjoj ili većoj korisnosti dobara, kada n. pr. velimo, da je voda ili željezo korisnije od diamanta ili zlata i srebra. Ovakav općeniti neodredjeni odnos je imao po svoj prilici i Smith na umu sa svojom uporabnom vrijednošću. Potonja nam dakle predstavlja ovakovu općenitu korisnost dobara, koju danas u opće više ni ne nazivamo vrijednošću. Kod uporedjenja takove opće korisnosti pretegnuće uvijek dobra, na koja su upućene osim eventualnih inih i takove potrebe po vrsti, kojima je uvjetovan sam opstanak ljudski. Njihova je korisnost već po tome elementu eksistencialnih potreba, tako reći, beskonačna, te nužno preteže korisnost dobara, na koja u opće nisu upućene takove potrebe, ma koliko inače njihova uporaba bila mnogostruka i obilna. U slučaju individualisane korisnosti, koji ćemo odmah dalje razmatrati, biva to samo onda, kada u obzir dolaze čitave raspoložive zalihe dobara ili izvjesne velike količine.

Ovakovo općenito promatranje korisnosti i važnosti dobara nije ni od kakove važnosti za konkretne gospodarske čine ljudske. Pojava vrijednosti dobara ne proistječe iz ove teoretski konstruisane važnosti njihove. Mi smo uopće ovakova razmatranja spomenuli samo za to, da njihovu stvarnu opreku time jače istaknemo i uputimo na one izraze i pravce posmatranja, koji s našim problemom nemaju nikakova posla, a kadri su uz slabiju distinkciju pomračiti jasan pogled. I Smith toga radi po svoj prilici nije mogao

[10] Kao dobra dolaze u obzir uvijek samo takovi predmeti, koje smo u stanju staviti u službu naših svrha. Nepristupačni predmeti ne dolaze u opće u obzir kao dobra, kao korisni predmeti. Strogo uzevši, ne radi se dakle ipak ni ovdje o genusu kao takovom, nego o ukupnosti svih predmeta, koji prema rečenom u opće mogu doći u obzir za službu ljudskim svrhama.

Digitized by Google

ništa započeti sa svojom uporabnom vrijednošću, te se zadovoljio, da konstatuje samo činjenicu, kako stvari od najveće uporabne vrijednosti imaju često neznatnu ili nikakovu zamjenbenu vrijednost i obratno, pa da se onda sasvijem oprosti od prve i da svoju pažnju isključivo prikloni zamjenbenoj vrijednosti dobara.

Gledište promatranja, koje nama valja zauzeti, sasvijem je drugo. Nama valja uočiti uvijek odnose izvjesnih subjekata prema dobrima, koja im stoje na raspoloženju ili u njihovo raspoloženje tek ući imaju, dakle uvijek jednu konkretnu situaciju, konkretisanu i po subjektu i njegovim potrebama i po dobrima, koja mu u opće stoje na raspoloženju resp. čije raspoloženje može polučiti, jer mi hoćemo da razumijemo upravo konkretne čine i odluke ljudske, koji mogu proisteći samo iz konkretne situacije, hoćemo da razumijemo smisao gospodarenja ljudskog i u istom vladajuće pojave vrijednosti. Pri tome je svejedno, o kakovom se subjektu radi, da li o individui ili o pojedinim društvenim tijelima. Uočimo li takav konkretni odnos, to je ukupna korist (Jevonsova totalna korist) izvjesne vrste raspoloživih dobara odredjena po ukupnoj važnosti svihkolikih na nju upućenih potreba, (u koliko dotična dobra ne dozvoljavaju supstituciju u inim raspoloživim dobrima, u kom slučaju nastaju izvjesne diferencije). Ta ukupna korist ujedno je i subjektivna vrijednost cjelokupne zalihe dobara. Ona je praktična važnost, vrijednost ukupne zalihe za dotičnog subjekta. S njome stoji i pada podmirenje svih potreba na nju upućenih. No praktično ne dolaze obično u pitanje cjelokupne zalihe pojedinih vrsta dobara, nego samo pojedini eksemplari ili izvjesne dione količine njihove. Dodje li čitava zaliha dobara u pitanje, očitovati će se svakako odmah i čitava njezina važnost, njezina vrijednost za dotičnika. To i onda, ako pojedine dione količine zbog veličine zalihe nemaju nikakove važnosti, nikakove vrijednosti. Kada bi, uzmimo za primjer, za Robinsona, koji na svom ostrvu ima u preobilju vode, te mu ne pada ni na pamet, da i o njoj vodi račun, kakovim slučajem, kome se ipak moguće oprijeti, čitava voda došla u pitanje, stavio bi on na kocku i život svoj i mnoga dobra, što ih je dotle držao u najvećoj cijeni, da si spase dobro, gubitak koga mu prijeti sigurnom smrću ili najvećom nevoljom. Pojava vrijednosti dotičnog dobra, koja je, tako reći, sasvijem iščezla iz svijesti, bi se odmah pojavila u ukupnoj svojoj veličini. Slično, kada bi za narod bogat prašumama, došlo u opasnost ne pojedino, nego cjelokupno drvlje.

Praktički dolazimo — kako rekosmo — u priliku ponajviše, da ocjenjujemo samo pojedine eksemplare ili dione količine iz izvjesne zalihe dobara, koja nam stoji na raspoloženju[11]. Od ovakovih pojedinih eksemplara

[11] Mi ćemo prethodno ispustiti iz vida slučaj, da izvjesni eksemplari ili količine imaju tek ući u naše raspolaganje, koji ne sadržaje upravo novi slučaj, nego samo drugo gledište

Digitized by Google

ili dionih količina zavisi za nas uvijek samo jedan dio ukupne koristi ili može biti ne zavisi u opće nikakova korist, ako je zaliha dobara tolika, da premašuje onu visinu, koja nam pokriva sve sadašnje i najneznatnije potrebe kao i one, koje će predvidivo u budućnosti nastupiti i koje mogu eventualno nastupiti. Kada je zaliha izvjesnih dobara jednom tu visinu premašila, ostaje ukupna korist uvijek jednaka i na njezinu iznosu ne mogu više nikakove promjene izvesti dalji dodaci. S toga i pojedini eksemplari i pojedine dione količine, ma bile koliko velike, dok ne tangiraju ovu mjeru, nemaju nikakove važnosti, njihov gubitak ne znači za nas nikakovu žrtvu, nikakovo prikraćenje naše dobrobiti, oni su za nas bez cijena, bez vrijednosti ; dok nam je osigurana pod svima uvjetima dovoljna zaliha, nemamo u opće razloga, da ekonomišemo s dotičnim dobrom. U drugom slučaju, gdje nam izvjesna kategorija dobara nije pružena u preobilju, zavisi pak od pojedinih eksemplara ili dionih količina uvijek samo jedan dio ukupnih potreba to jest ukupne koristi zaviseće od čitave zalihe, i to uvijek onaj na gore razloženoj odlučnoj skali potreba zadnji dio, koji u svom obimu odgovara obimu u pitanju sto ječih dionih količina. U slučaju gubitka jedne dione količine, bilo to ma koje, razummo ćemo se odreći uvijek upravo ovoga zadnjega kao najmanje važnoga dijela potreba resp. ukupne koristi. Korist, koja od dionih količina dobara zavisi, jeste dakle samo diona korist, i to uvijek zadnja, granična korist, koja bi iz tolike dione količine došla do podmirenja. Ta pak zavisi od veličine zalihe i opada s njezinim rastenjem tako, da kod izvjesne mjere može spasti na ništicu. S rastenjem zalihe sve manje važne potrebe dolaze još do podmirenja iz (apsolutno) jednake dione količine, dok napokon kod izvjesne mjere ne budu podmirene i zadnje potrebe najmanje važnosti. tako, da uz dalje rastenje prestaje svaka važnost takove jedne dione količine i ona za nas postaje bez važnosti, bez vrijednosti. U tome leži razjašnjenje činjenice, da tako zvana slobodna dobra (n. pr. voda u kraju bogatom izvorima, drvo u šumi u krajevima s prašumama i t. d.) gube svaku vrijednost, ali uvijek samo onda i dotle, dok dolaze u pitanje izvjesne dione količine.

Subjektivna vrijednost nije dakle apstraktno uzeta važnost izvjesnog genusa dobara, nego uvijek samo konkretna važnost konkretnih u pitanju stojećih količina dobara. Ona uvijek mora biti promatrana sa stanovišta konkretnog subjekta (individue ili društva, u koliko ovo kao cjelina može doći u obzir), konkretnog njegova stanja u pogledu potreba i dobara i obzirom na konkretnu količinu iz raspoložive zalihe pojedinih dobara. Nije

---

posmatranja, koje je nužno tek onda zauzeti, kada ispitujemo stvaranje objektivne zamjenbene vrijednosti (stvaranje cijena). S potonjom nemamo za sada nikakova posla, nego je promatramo jednostavnosti radi kao danu količinu za pojedinca u prometnom gospodarstvu. Pretpostavka naravno, koja strogo uzeta ne stoji, no samo služi kao pomagalo ujednostavljenja prikazivanja. (Vidi dalje kod subjektivne zamjenbene vrijednosti.)

Digitized by Google

svejedno, da li u pitanju stoji veća ili manja diona količina ili pak ukupna zaliha. Subjektivna vrijednost ukupne zalihe nije jednaka subjektivnoj vrijednosti jedne dione količine umnoženoj s faktorom, koji prikazuje, koliko se puta ova diona količina sadrži u ukupnoj zalisi[12]. Subjektivna vrijednost je dakle važnost, koju izvjesnoj količini dobara u danom slučaju pridajemo obzirom na zavisnost naše dobrobiti u bilo kojem pogledu od raspolaganja s istom (od njezina posjeda)[13]. Ona je uvijek jednaka graničnoj koristi dotične zalihe dobara ; ali ova sama (granična korist) je različita prema tome, da li ju proteženo na manju ili veću dionu količinu. Stoji li u pitanju čitava zaliha, tada je naravno granična korist podjedno i ukupna korist dotične zalihe.

Savez, u kome dobra služe našim potrebama, veoma je raznovrstan. On može biti manje ili više neposredan ili posredan. Moguće je, da dobra neposredno služe našim potrebama kao n. pr. naše odijelo, zgotovljena jela, stan, sobni namještaj, razne osobne radne usluge i t. d. (Subjektivna uporabna vrijednost. Subjektiver Gebrauchswert.) Može biti, da nam služe tek posrednim načinom, pošto tek uporabom njihovom u proizvodnji dolazimo do dobara neposredne uporabe, kao n. pr. razna orudja, sirovine, pomoćne tvari (Hilfsstoffe), radne službe u samoj produkciji. (Subjektivna proizvodna vrijednost. Subj. Produktionswert.) Ovakova dobra povlače svoju vrijednost od (granične) koristi (vrijednosti) dobara neposredne uporabe, čijoj proizvodnji služe. Obje pomenute pojave, u kojima se javlja subjektivna vrijednost, nisu vezane za izvjesnu, bilo prometno gospodarsku bilo zajedničko-gospodarsku (verkehrs-, gemein-wirtschaftlich), društvenu organizaciju, kao što su i nezavisne u opće od svake organizacije društvene. One mogu nastupiti u jednoj i u drugoj organizaciji, a mogu nastupiti i za izolovanoga od svakog društva Robinsona. Treća pojava subjektivne vrijednosti, koju nam valja još spomenuti, može nastupiti samo, kada subjekti dolaze u priliku, da zamjenjuju svoja dobra ; ona je vladajuća u današnjem prometno-gospodarskom sistemu. Predmeti naime mogu za nas dobiti manju ili veću važnost i po tome, što u prometu za njih možemo polučiti druge predmete, koji za nas imaju važnosti ili imaju veću važnost. Kako vidimo slučaj po svojoj naravi srodan sa slučajem produkcione vrijednosti. Isto

[12] Neispravna je tvrdnja Wieserova (Natürlicher Wert str. 24), kada veli : „ein Vorrath hat einen Werth, der gleichkommt dem Product der Stückenzahl (oder der Anzahl der Theilmengen) mit dem jeweiligen Grenznutzen".

[13] „Werth im subjektiven Sinne ist die praktische Bedeutung, die ein Gut für den Interessenkreis eines bestimmten Subjektes dadurch erlangt, dass dieses sein Wohlbefinden in irgend einem Stücke vom Besitze des Gutes abhängig weiss" (Böhm-Bawerk čl. Wert str. 746). Izvrsna definicija, samo bi na mjesto „ein Gut" stavili „eine Güterquantität" i umetnuli iza „für den Interessenkreis eines bestimmten Subjektes" riječi „in gegebenem Falle".

Digitized by Google

kao tamo, dobivaju i ovdje dobra subjektivnu vrijednost samo posrednim načinom, jer uporabom njihovom u zamjeni tek dolazimo do takovih dobara, koja će nam služiti neposrednoj uporabi. (Subjektivna zamjenbena vrijednost. Subj. Tauschwert.)

Potonja uporaba dobara u zamjeni može biti sama opet neposrednijom ili posrednijom. Mi ih namjeravamo dati u zamjenu eventualno tek nakon provedenog proizvodnog procesa u obliku njihovih produkata. To je n. pr. slučaj s radnim činidbama i raznim stvarima, koje primjenjujemo u produkciji, da tek zamjenom produkata dodjemo do potrebnih nam dobara neposredne uporabe. Tu se dakle kombinuju druga i treća pojava vrijednosti. Vrijednost takovih dobara je zavisna od izdašnosti njihove u produkciji i od kupovne moći proizvedenih dobara u prometu. Posrednost ide još i dalje. U razvijenom prometnom gospodarstvu se utiskuje uvijek još jedno udo u proces naših ocjena (Wertschätzungen). Zamjena pretežno ne biva neposredno nego posrednim načinom preko novca. Dobra dajemo za novac, da si tek novcem onda svoju pravu svrhu ostvarimo. Dolazi dakle u obzir i kupovna moć novca. Novac pak postaje u razvijenom prometnom gospodarstvu dobrom universalne važnosti, za koje najlakše i najbrže možemo doći do najraznovrsnijih dobara ; koje nam reprezentuje sva druga dobra, koja se nalaze u prometu. Preko novca napokon i ina dobra živlјega kolanja, koja se nalaze u našem posjedu, pružaju nam olakšanu mogućnost, da njima polučimo najraznovrsnija druga dobra, reprezentuju nam dakle ista. Time čitava slika postaje mnogo komplikovanija; ali subjektivna vrijednost uvijek još djeluje kao i kod izolovanog Robinsona. Iz subjektivnih ocjena milijuna, koji putem prometa stoje u medjusobnom doticaju, stvaraju se srazmjeri, u kojima se dobra izmjenjuju, a ovi opet obratno reaguju na subjektivnu vrijednost dobara, koja su u posjedu pojedinaca. Nova komplikovana slika subjektivne vrijednosti da se ujednostavljeno promatrati pod pretpostavkom poznate kupovne moći, poznatih cijena k a o d a n e k o l i č i n e[14]. Roba u trgovca ili u fabrikanta može biti takova, da je on za sebe ne bi mogao u opće upotrijebiti, ili bi je mogao upotrijebiti samo u neznatnoj količini i za neznatne svrhe. Bez mogućnosti zamjene bila bi za njega vrijednost jednaka ništici ili minimalna. Ovako pak može imati za njega golemu vrijednost. Za ovu su mjerodavne prvo novčane cijene, što ih može polučiti na tržištu. One odlučuju, koliku će ukupnu sumu novca polučiti za robu.

[14] I praktični proces mišljenja i ocjenjivanja takodje polazi s ovakove pretpostavke, da je onda eventualno naknadno popravi u toliko u koliko vlastito sudjelovanje u prometu može izazvati promjenu na srazmjerima zamjenjivanja dobara. — Čovječje mišljenje bira uvijek takove okolišne puteve, da si razjasni ono, što mu je neposredno teško ili nemogućno obuhvatiti. Radi toga i znanost operira s Robinsonima, apstrahuje od raznih momenata, da ih onda tek naknadno unese u svoje promatranje i da si stvori cjelokupnu sliku. — Sravni i prim. 11. u ovom pogl.

Digitized by Google

No time još ne znamo, šta mu subjektivno vrijedi roba, jer nam valja još znati, šta mu vrijedi polučena suma novca. Da to znamo, moramo povući bilanciju preko cjelokupnog njegovog dohotka i imutka i njegovih potreba, moramo znati kupovnu moć novca, u kome je bilancija provedena i onda se, uvaživši njegovu čitavu situaciju, pitati, šta bi upravo stojalo na kocki s gubitkom dotične robe[15] za našeg trgovca ili fabrikanta. Kakova bi situacija onda nastupila za njega[16]. Kako vidimo — pitanje vrlo komplikovano, to više, što se za subjektivnu vrijednost u opće ne može naći nikakav spoljašnji izraz. Nema nikakovih jedinica mjere, kojima ju mi možemo konkretno mjeriti i stavljati u račun. Ona se očituje u nama samo kao svijest o većoj ili manjoj važnosti, koju možemo ilustrovati samo uporedjenjem raznih situacija i dobara; ali koja se uvijek pojavljuje, kada koje dobro dodje u pitanje i koja prati sve naše ekonomske čine.

Ilustrujmo još bolje subjektivnu vrijednost u opće s naročitim obzirom na zadnji tip subjektivne vrijednosti s nekoliko drastičnijih primjera. Jedno i isto dobro, jedna i ista suma novca, i ako u zamjeni očituju po tome i istu kupovnu moć (objektivnu zamjenbenu vrijednost), nemaju za razne osobe jednu i istu subjektivnu vrijednost (zamjenbenu). Uzmimo osobu, koja ima osigurani godišnji dohodak od 200.000 K i osobu, čiji godišnji dohodak iznosi 1000 K, a jednu i drugu u istim porodičnim i inim prilikama. Koju vrijednost predstavlja za jednoga, a koju za drugoga iznos od 200 K? Šta zavisi za jednog, a šta za drugoga od toga iznosa? Kolika golema razlika! Kod prvoga toliko neznatna vrijednost, da razlika od 200 K ostaje upravo neosjetna. On ju može pokriti jednom jedinom može biti objesnom, luksuznom uštedom. Ona može i neopaženo u sitnicama iščeznuti. O njoj se u opće ne da ozbiljno ni govoriti. Kod drugoga pak mogu biti najvažnije potrebe stavljene u pitanje, sama njegova eksistencija može biti poljuljana. — Zamislimo, da naš, od teoretičara već toliko izmučeni, Robinson obrete kakova susjedna ostrva s mirnim i radinim stanovništvom i stupi s ovim u zamjenu, dočim si je na svom ostrvu osigurao isključivo gospodstvo, kako mu je pripadalo i prije oga. Odmah će za njega nastupiti promjena u čitavoj njegovoj ekonomskoj kalkulaciji, promjena u svim njegovim ocjenama, „Umwertung aller Werte", kako se Nijemci to mogu zgodno izraziti, za koji izraz ne nadjoh u nas korespondentnog zgodnog izraza. Stvari, koje za njega do sada nisu imale nikakove vrijednosti, jer ih u opće nije mogao trebati ili jer su se nalazile za njega u osiguranom preobilju, dobiće najedanput

[15] Čitave robe, ako se pitamo za vrijednost čitave, jednoga dijela, ako je dio u pitanju.

[16] Pravo govoreći mjerodavno je mnijenje dotičnika, njegova bilancija i ocjena položaja, ono je onaj supstrat, koji se praktički očituje u činima i odlukama i koji odlučuje, s kakvom se enerzijom dotičnik hvata za izvjesno dobro, kakovu mu vrijednost pridaje. On može i pogrešno situaciju prosudjivati.

Digitized by Google

vrijednost, jer će ih moći upotrijebiti u zamjeni i za njih dobiti druge, koje mu ne pruža njegovo ostrvo. Druge stvari, koje su prije imale može biti najveću vrijednost, ostaće sada bez ikakove vrijednosti i uporabe, jer se Robinsonu u zamjeni pruža sada prilika polučiti mnogo savršenije predmete (n. pr. razna orudja) za namirenje dotičnih potreba i t. d. U cjelini, dok je prije pored sveg prirodnog bogatstva ostrva trpio oskudicu u mnogim predmetima i s velikim naporom podmirivao svoje potrebe, nastupa sada uz ista raspoloživa sredstva, što mu ih daje ostrvo, obilje, a čitav gospodarski plan dobija sasma drugi izgled. Njegovo ostrvo postaje tako reći plodnije, jer se sada pruža pored produkcije jedan novi izvor, iz koga stvari, koje prije nisu mogle služiti dobru Robinsonovu, sada crpe svoju vrijednost i služe njegovim svrhama, omogućivši mu, da podigne čitav nivo svoga živovanja, suzivši izmedju ostalog i mjeru onih radova, koji su mu prije teško padali. Po zamjeni dobivaju sada pojedine stvari vrijednost resp. veću vrijednost, da se poslužimo za razjašnjenje analogijom, od prilike onako, kako bi ju dobile, kada bi bila pronadjena kakova nova produkciona metoda, kojom bi pošlo za rukom iz dotičnih stvari proizvesti ona dobra, koja sada Robinson dobija za njih u zamjenu ; a usljed promjenjene situacije gube druga dobra vrijednost resp. padaju u vrijednosti. U samoj stvari, uzevši i promatrajući stvar s gledišta Robinsonova, radi se i zbilja sada o jednoj novoj metodi ; otvara se Robinsonu jedna nova plodnija metoda, po kojoj u vlasti njegovoj nalazeći se predmeti nose sada obilnije plodove.

Razlikovali smo dakle subjektivnu vrijednost uporabnu, produkcijonu i zamjenbenu (subjektiven Gebrauchs-, Produktions- und Tausch-wert). Bolje bi bilo reći po uporabi, po produkciji i po zamjeni, jer nam ova razlika označuje samo modalitete, po kojima dobra stoje u savezu s našom dobrobiti, s našim potrebama. Sama subjektivna vrijednost je u svima tim modalitetima nešto jedinstveno, nešto homogeno, te se dade medjusobno sumirati i po veličini svojoj sravnjivati. Ta razlika raznih pojava, raznih oblika subjektivne vrijednosti, ne smije nas zavesti u bludnju, kao da se ovdje radi zbilja i materialno o različitim stvarima. Ona nam označuje samo momente, po kojima dobra polučuju subjektivnu vrijednost, pa bismo mogli tako ići još dalje u diferenciranju i imenovati onda još čitav niz subjektivnih vrijednosti. S toga gornje nazive[17] u vajamo samo s nužnom rezervom. Nikako se

[17] U Filipovića (Grundr. der polit. Oekonomie I. str. 199—200) dolazi razlika : subjektiver Gebrauchs-, Ertrags- i Tausch-wert, koja se u glavnom poklapa s gornjom razlikom. Oznaka prihodne subjektivne vrijednosti (Ertragswert) dala bi se po našem mnijenju bolje primjeniti na obje zadnje pojave zajedno. Jedna i druga je upravo prihodna vrijednost. Kod jedne i druge povlači dotično dobro svoju vrijednost iz prihoda, koji dotična osoba polučuje u prvom slučaju uporabom u produkciji, u drugom slučaju uporabom u zamjeni. S toga na mjesto „prihodna vrijednost" usvojismo izraz produkciona vrijednost. Produkcijona pak

Digitized by Google

pak ne smije ovo razlikovanje staviti na jednu liniju s razlikom izmedju subjektivne i objektivne vrijednosti, koji pojmovi prikazuju sasvijem heterogene, i ako srodne, pojave. Jedna i ista zaliha dobara može u jedno i isto vrijeme za jednu i istu osobu imati u sebi sve tri tako zvane vrste subjektivne vrijednosti. Isto tako može jedno i isto dobro za jednu i istu osobu s promjenom situacije promijeniti na sebi i sve modalitete ocjenjivanja. Uzmimo n. pr. jednog vinogradara, koji je obrao svoj vinograd i sabrao sav prirod. Jedan obilan dio ovoga odlučio je ostaviti za svoju vlastitu potrošnju, drugi dio će upotrijebiti za prodaju, napokon treći najveći dio će upotrijebiti za produkciju vina i s ovom skopčanih sporednih produkata, od čitave pak produkcije će opet jedan dio za sebe zadržati, dočim će drugi dio prodati i utržak upotrijebiti za druge potrebe. Mi vidimo, da se u subjektivnoj vrijednosti cjelokupnog priroda spleću ovdje nerazdvojno sve „vrste" subjektivne vrijednosti, svi modaliteti ocjenjivanja. Ako bismo htjeli znati, koliko vrijedi jedna diona količina, morali bismo pitati, kako bi u slučaju gubitka takove dione količine naš vinogradar prema svojoj cjelokupnoj situaciji raspoložio, šta bi dakle za njega bilo in peius promjenjeno, kakovi bi gubitak on osjetio u svojoj dobrobiti. Kako vidimo, čitava ocjena od početka do kraja ne da se ni izdvojiti iz ostale njegove imovinske i ine situacije. Koliko komplikovaniji odnos imamo, ako pitamo, kakovu subjektivnu vrijednost ima za vinogradara vinograd njegov! Uzmimo dalje, da je naš vinogradar prodao, što je bilo za prodaju, a jedan dio groždja u evenkama spravio za zimu, drugi pak u burad za proizvodnju vina. Prvi će dakle imati uporabnu, a drugi proizvodnu vrijednost. No našega vinogradara po tom zadesi nesreća. Nesrećnim slučajem izgubio je on čitavi ostali imutak (n. pr. sadržan u vrijednosnim papirima) osim vinograda i onoga, što se našlo u kući. Najednom je došao iz bogatstva u sirotinju. U pritješnjenom ekonomskom stanju dobiće ono groždje u evenkama i ono pripravljano vino za njega sada sasvijem drugu ulogu. Sredstva, kojima je on prije mogao raspolagati za namirenje potreba svojih i svoje porodice, su se znatno redukovala i on je u stanju sada podmirivati samo najvažnije neophodne potrebe. On se odmah odlučuje i groždje i vino prodati, groždje, ako eventualno tako obećaje bolju cijenu, još prije prodaje takodje proizvesti u vino; jedno i drugo dobija za njega na jedanput zamjenbenu vrijednost, a sam vinograd postaje od sada takodje skoro isključivo samo sredstvom privrede i iz ove povlači svoju vrijednost. Držimo, da smo dovoljno u čitaoca proizveli utisak, kakove je problematične vrijednosti čitava upitna dioba subjektivne vrijednosti. Gornje razlikovanje subjektivne uporabne, produkcione i za-

i zamjenbena vrijednost dâ se — kako rekosmo — zgodno zajednički obilježiti prihodnom vrijednošću, koja oznaka može dobro poslužiti naročito tamo, gdje se radi o komplikovanim pojavama obostranih elemenata, koje su upravo u životu pravilom.

Digitized by Google

mjenbene vrijednosti usvojismo samo za to, što nam ono ipak omogućuje, da kratkim načinom, jednim nazivom, obilježimo donekle izvjesan tok, izvjesan pravac ocjena.

Prilazimo drugome pojmu vrijednosti, pojmu u novijoj terminologiji zvane objektivne zamjenbene vrijednosti (objektiver Tauschwert). S ovim smo pojmom poznati već iz klasične teorije. On se odnosi na razmjere, u kojima se zamjenjuju dobra u prometu. Označuje nam važnost pojedinih dobara u prometu (Geltung im Verkehre), njihovu kupovnu moć, njihovu sposobnost polučiti u prometu u zamjenu izvjesnu količinu inih zamjenjivih dobara. Važnost dobara se ovdje promatra s nekoga objektivnoga gledišta. Ne pita se, šta nekome vrijedi ili važi izvjesno dobro, nego kakovu moć ono razvija, koliko ono važi u prometu, koliko se u danim prilikama za njega u prometu može dobiti drugih dobara. S toga naziv objektivna zamjenbena vrijednost u opreci prema promatranoj već subjektivnoj zamjenbenoj vrijednosti kao jednom modalitetu same subjektivne vrijednosti. No sam naziv „objektivna" u našem sadanjem slučaju je, strogo uzev, netačan. Ova važnost dobara u prometu naime nije takodje objektivno dana, kao što su n. pr. objektivno dane razne fizičke osobine predmeta spoljašnjeg svijeta. Ona nije u opće jedna stalna, nego promjenjiva količina, koja se neprestano mijenja s promjenom situacija, iz kojih niče, te koja nije jednaka ni za razna vremena na jednom istom mjestu, ni za razna mjesta u jedno isto vrijeme. Ona je tvorevina subjektivnih vrijednosti, subjektivnih ocjena pojedinaca. Iz njih se ona radja i s njima se mijenja, stoji i pada, raste i smanjuje se, te poput njih i preko njih stoji u svezi isto tako s raznim čisto objektivnim momentima. Čim se sa većom podjelom radova, guščim stanovništvom, jačim razvitkom prometnih sredstava razvije življi i redoviti promet s pojedinim dobrima, nastupa s manjom ili većom konstantnošću samih dotičnih prometnih prilika i manja ili veća konstantnost samih srazmjera zamjenjivanja, te nam oni počinju izgledati kao nešto objektivno i mi gubimo onu prvobitnu jasnu sliku, gdje dolazi do zamjene samo sporadično u užim lokalnim krugovima, gdje možemo mnogo lakše zagledati u razlog, za što dvojica u opće zamjenjuju i za što zamjenjuju u izvjesnoj proporciji. Naročito za novac kao universalno zamjenbeno sredstvo počinje se gubiti u običnoj svijesti svako razumijevanje njegove kupovne moći, te su često i pojedini odličniji mislioci u njemu gledali nekakovu zagonetnu magičnu silu, nekim konvencionalnim načinom obrazovanu vrijednost ; a usljed relativno dosta velike stalnosti u njegovoj vrijednosti ukazuje se ona običnoj svijesti kao nešto stalno. To vrijedi i za mnoge druge objekte i pojave u prometu. Čitav prometni sklop postao je tako komplikovan, da se izgubiše iz vida oni jednostavni savezi, koji djeluju i sada,

Digitized by Google

samo u komplikovanijoj formi, pa je trebalo velikog znanstvenog naprezanja, da se čitav ovaj komplikovani stroj razloži u njegove jednostavne elemente i da se jasno raspozna sama narav njihova i njihovog organičkog sklopa. I ako danas ovaj savez izmedju subjektivne i objektivne vrijednosti jasno i neosporno stoji, a po tome i subjektivna narav zamjenbenih odnosa, ponikla je upravo u novije vrijeme (Fr. Neumann) ova terminologija i da se pravdati time, što ipak u nekom pogledu zgodno obilježava opreku izmedju jednoga i drugoga pojma. Od prilike onako, kao i u pravu razlika izmedju subjektivnoga i objektivnoga prava, i ako je i potonje samo jedna društvena tvorevina. Analogija naravno nije sasvijem tačna.

Bilo je glasova u ekonomskoj znanosti i takovih, koji su htjeli za ovu pojavu zamjenbene vrijednosti u opće raskrstiti s nazivom vrijednosti. Ovakav radikalizam je neopravdan, jer je naziv „vrijednost" (Wert, värdi, value, valeur, valore i t. d.) u ovom značenju već sasvijem odomaćen u svim jezicima, jer u većini jezika dotični najobičniji nazivi i po svom prvotnom značenju upravo upućuju na ovaj smisao. To vrijedi i za riječ „vrijednost" u slovenskim jezicima, koja takodje upućuje na v r i j e d n o s t u prometu (G e l t u n g im Verkehre) i istoznačna je s derivatima od valere. Neopravdan je dalje poglavito s toga, što izmedju oba pojma postoji usko unutarnje srodstvo, te nam obje pojave u svome savezu prikazuju jedan sasvijem jedinstveni problem. Čitav niz tako zvanih pravila (zakona) o vrijednosti (Wert-regeln ili — gesetze) je zajedničko dobro jednoga i drugoga područja vrijednosti. Na mjesto željene jasnoće značilo bi gornjim radikalizmom izazvati novu zbrku. Opasnost svakog zamjenjivanja je s druge strane i bez dodataka „subjektivna" i „objektivna" ponajviše isključena već po smislu, a da se uvijek lako izbjeći s ovim dodatcima.

Ali čitava ova razlika vrijednosti formulovala se i formuluje se i danas ponajviše tako, da se s jedne strane pravila razlika izmedju subjektivne i objektivne vrijednosti, s druge strane izmedju uporabne, prihodne i zamjenbene vrijednosti, ili slično, i to uzimala se jedna i druga kao samostalna razlika, te i kod subjevtivne i kod objektivne vrijednosti onda primjenjivala sva tri potonja slučaja. Pored razlike subjektivne vrijednosti, koju smo već vidjeli, razlikovala se naime i objektivna vrijednost n. pr. u uporabnu, prihodnu i zamjenbenu (vidi n. pr. Filipović l. c. str. 200. I Böhm-Bawerk). Potonja je identična s već i ovdje razloženom objektivnom zamjenbenom vrijednošću ili u kratko objektivnom vrijednošću, a prve su dvije analogno uzete odgovarajućoj razlici kod subjektivne vrijednosti. Kod sve tri radi se naime, u primjeni na objektivnu vrijednost, samo o izvjesnom spoljašnjem uspjehu. Kod potonje leži taj spoljašnji uspjeh u sposobnosti u zamjeni polučiti izvjesnu količinu prometnih dobara. Kod prve (uporabne) pak leži ovaj uspjeh u izvjesnim tehničkim osobinama, koje su od

Digitized by Google

neposredne važnosti za porabu čovjeka, n. pr. u dobroti izvjesnog drveta za svrhu loženja („Heizwert des Holzes"), u trajnosti izvjesnog odijela i t. d., a kod druge u takovim posredne važnosti, i to u tehničkoj sposobnosti u proizvodnoj uporabi pružiti izvjesan prihod. Jedna oranica, koja n. pr. uz istu kulturu donese dva put toliko priroda, koliko druga, ima dva put toliku objektivnu proizvodnu vrijednost, koliku druga. U potonja dva slučaja (uporabna i proizvodna ob. vr.) stavljaju se samo izvjesne tehničke osobine raznih predmeta u sravnjenje, a srodnost njihova s ostalim pojmovima vrijednosti očituje se samo u tome, što se naziv vrijednosti upotrebljava samo onda, ako su te osobine pogodne raznim ljudskim svrhama i obzirom na tu pogodnost .(Moglo bi se isto tako reći mjesto „Heizwert des Holzes" i „Heizkraft des Holzes", mjesto „proizvodna vrijednost" i „proizvodna snaga" i t. d.) Inače se ovdje radi o sasvijem heterogenim pojmovima[18], koji sa samim problemom vrijednosti nemaju nikakova posla, ništa više posla, nego svaki drugi izraz, koji se upotrebljava u životu ili znanosti. S toga je u opće pertraktiranje ovih pojmova u savezu s problemom vrijednosti vrlo čudnovato, a još čudnovatije, kad se ova dalja razlika nekim načinom stavlja na istu liniju s razlikom, koju sami usvojismo. Trostruko pomenuto razlikovanje kod subjektivne vrijednosti ima sasvijem drugi smisao nego isto razlikovanje i kod objektivne vrijednosti. Objektivna uporabna i prihodna vrijednost je svemu prije spomenutome nešto strano, što spada sasvijem za sebe, i kad se je već htjelo biti skupljačem ovakovih sasvijem heterogenih uporaba izraza vrijednosti u savezu s našim problemom, to se ove nisu smjele splesti u samu kardinalnu diobu vrijednosti u jedino pravom znanstveno-tehničkom značenju te riječi. Kada se govori općenito o vrijednosti, a naročito u ekonomskoj znanosti, može se misliti samo na subjektivnu vrijednost ili na objektivnu zamjenbenu vrijednost ili na obje zajedno, a nikad se ne misli i ne može misliti na druge slučajeve. Razlika subjektivne vrijednosti, kako vidjesmo, samo je razlika nekih modaliteta u savezima, za obrazovanje iste odlučnim, koji postoje izmedju dobara i naših potreba. Mnogi i danas (i H. Dietzel) na mjesto subjektivne i objektivne vrijednosti (potonje u po po nama postavljenom opsegu, dakle s isključenjem tako zvane

[18] Ovu heterogenost zgodno karakteriše H. Dietzel kritišući Böhm-Bawerkovo razlikovanje vrijednosti (o. c. str. 213.—214.): Während in allen seinen sonstigen Erscheinungsformen der „Werth im objektiven Sinne" sich umschreiben lässt als „der Effect, den das Gut in technischer Beziehung ausübt" (Böhm-Bawerk) so handelt es sich doch bei diesem „objektiven Tauschwerth" um einen Effect, den ein Ding in socialer Beziehung ausübt. Das Ensemble wird durch solch fremdartiges Mitglied bedenklich gestört. Diejenige Art von „Befähigung", welche ein Gut aus dem Dasein des Tauschverkehrs, d. h. aus einem socialen Verhältnisse ableitet, welches mit dem Wesen des Gutes nichts zu thun hat, ist durchhaus verschieden von den übrigen, mit dem Wesen des Gutes an sich gegebenen Arten von „Tüchtigkeit".

Digitized by Google

prihodne i uporabne objekt. vrijednosti) uporabljuju potpuno istoznačno stare izraze u p o r a b n a i z a m j e n b e n a v r i j e d n o s t, što je skoro jednostavnije. Kod ovih dakle „uporabna" odnosi se na cjelokupno područje subjektivne vrijednosti, što je u širem smislu riječi „uporaba" sasvijem naravno.

Pod cijenama (Preise) razumijevamo samu količinu dobara[19], koju u prometu izvjesna količina drugih dobara polučuje ili polučiti ima. Zamjenjuje li se 1 mtc. žita za dvije ovce, to velimo, da su dvije ovce cijena jednog metričkog centa žita, i obratno, da je 1 mtc. žita cijena dviju ovaca. U novčano-gospodarskom sistemu se naravno dobra zamjenjuju ponajviše za novac i cijene ustanovljuju u novcu — novčane cijene (Geldpreise). Kada govorimo o cijenama, imamo pred očima ili konkretno provedene zamjenbene akte i u njima polučene (obostrano ustanovljene) cijene ili pak samo jednostrano ustanovljene cijene, n. pr. cijene u radnjama s tako zvanim utvrdjenim cijenama i razne ine tarifalne cijene, gdje se o cijenama pojedine robe i činidaba govori bez obzira na konkretne već provedene zamjenbene akte, ali i u potonjem slučaju uvijek obzirom na njihove (t. j. jednostrano ustanovljenih cijena) efektivnost u prometu. Kada od ove efektivnosti apstrahujemo, to je uporaba riječi „cijena" već netačna. Tako n. pr. kad bismo rekli, da je nekome njegova kuća samo uz cijenu od 50.000 K za prodaju, i ako se takove kuće u istom gradu prodaju za mnogo nižu cijenu. Dotičniku naime u opće nije kuća za prodaju, ali kad bi se ko našao, ko bi mu ponudio nesrazmjernu cijenu od 50.000 K, on bi ju naravno dao. Kada riječ „cijene" u pravom značenju upotrebljavamo, onda nam one daju spoljašnji izraz kupovne moći dobara, njihove (objektivne) zamjenbene vrijednosti. Kada govorimo općenito o rastenju i padanju cijena, izražavamo time podjedno i rastenje i padanje njihove objektivne vrijednosti. Teorija objektivne vrijednosti dana je s teorijom cijena, ona je s njome identična. Nema nikakove posebne teorije objektivne vrijednosti, a posebne teorije cijena. Svako razlučivanje, koje bi se ovdje preduzelo, bilo bi besmisleno. Kod jedne i kod druge radi se o istom predmetu, o srazmjerima, u kojima se dobra zamjenjuju, a ovi srazmjeri su i u jednom i u drugom slučaju promatranja uvijek konkretni slučajevi, koje hoćemo upravo razumjeti, uvaživ sve momente, koji mogu djelovati na pojedini konkretni slučaj. Apstracta trebamo samo radi concreta svuda, — i ovdje. S toga držimo, da Filipović (l. c. str. 207., slično i drugi) upotrebljava samo znanstveno netačan način govora, kada, istak-

[19] Ili konkretnu, n. pr. upravo odbrojanu sumu novca, izvjesne dvije ovce i t. d., ili generalno izraženu. U prvom slučaju pokazujemo n. pr. sam predmet i kazujemo: evo ovo je cijena, koju sam polučio za ovu ili onu stvar; ili govorimo, da je cijena u nekoga deponovana; u drugom slučaju govorimo generično, n. pr. cijena ovoj kući je bila kod zadnje prodaje 10.000 K. Ova zadnja uporaba je, koja nas ovdje naročito interesuje.

Digitized by Google

nuvši „Allerdings ist der Preis nicht der Tauschwert selbst", dalje veli „Letzterer kommt in ihm nur zum Ausdruck, aber nicht immer in seinem vollen Masse. Wir sagen, dieses Haus ist unter seinem Wert verkauft worden, und meinen damit, dass der wirklich erzielte Preis dem nicht entsprochen hat, was nach dem allgemeinen Urteile auf Grund der Brauchbarkeit des Hauses hätte erzielt werden können, wenn der Verkäufer in der Lage gewesen wäre, sein wirtschaftliches Interesse in vollem Masse zu wahren". Ali ova „mogućnost čuvanja gospodarskog interesa" uvijek je upravo produkat cjelokupne subjektivne i objektivne situacije konkretnog slučaja. Nije u pitanju što bi drugi (pametniji, okretniji, energičniji i t. d.) mogao polučiti, ili što bi neko pod drugim prilikama mogao polučiti, nego su u pitanju upravo raznovrsne situacije i njihov savez s onim, što se polučuje. Apstrakcija je dozvoljena samo kao pomagalo ispitivanja. Ali ispitivanje mora napokon uzeti u obzir sve djelujuće momente. Isto tako kako u nekom apstrahujućem i generališućem smislu kažemo, da je ova kuća prodana ispod svoje vrijednosti, možemo reći u istom smislu, da je prodana i ispod svoje prave cijene. U ovom slučaju, isto tako, kada govorimo općenito o rastenju i padanju cijena, imamo pred očima uvijek samo neke prosjeke u subjektivnom i objektivnom pogledu i neke općenitije djelujuće momente, dočim apstrahujemo od onih individualnijeg, iznimnijeg karaktera. Faktično se jedna i ista dobra na istom mjestu istodobno ponajviše zamjenjuju u raznim srazmjerima. U istom dućanu kupe dvojica istodobno ili jedno za drugim jednaku stvar za različitu cijenu. Kada o vrijednosti jednog predmeta govorimo, obilježavamo time funkciju njegovu u zamjenbenom aktu, kada o cijeni govorimo, obilježavamo effekat (objekat) same funkcije, od prilike onako, kao kad govorimo o plodnosti i prirodu jedne oranice. U jednom i u drugom slučaju promatramo dakle istu stvar, samo s različitog gledišta. Stvar vrijedi onoliko, koliku cijenu polučuje.

Govoreći ovdje o cijenama imamo na umu samo cijene u otvorenom gospodarskom, posve slobodnom ili reguliranom, prometu. One su ili slobodne ili po javnim tijelima regulirane cijene (n. pr. tačne, ili minimalne i maksimalne, takse za razne produkte i činidbe u otvorenom prometu ; eventualne regulacije najamnice fabričkih radnika u pojedinim tačkama i t. d.). Teorija cijena izlazi shodno od prvih cijena, da tek onda obrati pažnju na same regulisane cijene, to jest na regulisanjem izazvane modifikacije, na narav, doseg i uspješnost (prema željenoj svrsi) ovakovih regulacija. Njihovo promatranje spada u glavnom u drugi praktično-politički dio socialne ekonomike. Pojam cijena se proširuje i dalje na tako zvane društvene i t. d. cijene, koje se unutar izvjesnog skupnog gospodarstva (društva, zadruge, interesne zajednice, saveza i t. d.) ustanovljuju za probitke, što ih u istom uživaju sami članovi kao takovi. Pojam cijena već dolazi ovdje u nekom mnogo širem

Digitized by Google

značenju, s kojim se već sasvijem izlazi iz samog okvira problema vrijednosti i dotiče sasvijem novih, naravno, po ukupnom savezu svih dijelova jedne discipline, takodje saveznih problema. S potonjima se već, ako se hoće biti konsekventnim, ulazi nužno u razmatranje samih organizacionih principa i oblika društvenih i u najraznovrsnije specialne materije, koje potonje takodje spadaju u praktično-potilički dio socialne ekonomike, te financialnu znanost.

Time smo s razvijanjem samih glavnih pojmova gotovi. Već u ovom razvijanju imali smo prilike i u samu narav problema i pojedine njegove općenite istine zagledati. To nije drukčije ni moguće, jer se sami pojmovi ni ne daju bez toga pravo pojimati. Ali time nije ni izdaleka sama teorija vrijednosti dana, nego samo njezin uvodni dio. S time smo došli tek dotle, da možemo zadatak same teorije obuhvatiti, da možemo sam problem u njegovoj naravi upoznati i u čitavoj mu veličini ga zahvatiti i postaviti. To, što je ovdje općenito došlo do izraza, valja u pojedinosti razviti i izvesti. Pri tome nam se luče dva područja ispitivanja, područje subjektivne i područje zamjenbene (objektivne) vrijednosti. U jednom i drugom valja pobrati tipične, prvo jednostavnije, a po tom komplikovanije slučajeve i na njima općenite izlazne tačke provesti i time ih upravo s druge strane opet rasvijetliti i dokazati; specialne razne probleme, kojima nužno vodi ovo ispitivanje, raspraviti, i u opće čitavo izloženje dotle dovesti, da se sa svima raznim putevima i modalitetima obrazovanja vrijednosti upoznamo, razumijevanje konkretnog zbivanja postignemo, te za jedinstveno shvaćanje i za rješenje pojedinih slučajeva i pitanja u životu kao i pojedinih partija, koje je moguće tek u drugim savezima, n. pr. u nauci o kreditu, bankama i t. d. raspraviti, nužnu sposobnost razvijemo. I ovom osnovnom problemu mogu se šire ili uže granice postaviti, ali u svakom slučaju ostaje zadatak još dosta opsežan. Teorija vrijednosti je po tome u daljem svom izvadjanju samo jedna velika tipična kazuistika u ovom poglavlju izloženih općenitih pogleda. Mnogo toga imali smo takodje prilike već u predjašnjim poglavljima upoznati.

Namjera nam nije bila pružiti u ovoj raspravi bilo dogmatičnu istoriju bilo pozitivnu teoriju vrijednosti. Htjedosmo samo otvoriti genetički i kritički pogled u samu jezgru problema i njegova riješenja, ocrtavši u općenitim potezima glavne puteve, kojima se duh ljudski u novije doba u našoj znanosti kretao nastojeći, da razriješi osnovna njegova pitanja, razvivši izlazne tačke moderne teorije i osnovne pojmove vrijednosti i postavivši sam problem u čitavom opsegu. Druga radnja imala bi samu pozitivnu teoriju vrijednosti prema postavljenom problemu dalje izvesti.

Digitized by Google

Zaštita poštenja i reforma kaznenog zakona.

Predavao u skupštini pravničkog društva dne 16. ožujka 1909. dr. Lavoslav Hönigsberg

(Svršetak.)

Namjera uvrjeditelja ide za pravno dozvoljenim ciljem, a taj sastoji u promicanju pravog znanstvenog rada i dobrih umjetničkih djelâ, pa ma i upozorivanjem občinstva na manjkavosti odnosnih činitbâ.

Krivo je shvaćanje, ako se drži, da ti slučajevi ostaju bez kažnjivi, jer da se zakonom zaštićuje samo obće čovječje i gradjansko poštenje, a ne i priznanje spretnosti, umijeća i vještine, pa da stoga prikoravanje tog priznanja ne može biti uvredom poštenja.

Ti slučajevi ostaju naprotiv bezkažnjivi radi pravno dozvoljenog cilja.[10] Dužnost je najme zajednice, da promiče znanost i umijeće i da pruži pripomoć svakome, koji ju u tom cilju podupire.[11] To je ideja napredka, pred kojom svakako mora uzmicati pretjerana samosvjest i neshvać nje moralnog cilja.

Istina je, da se ovdje imenito radi o prosudjivanju sposobnosti i vrstnoće, odnosno o ocjenjivanju proizvoda, koji se je odvio od začetnika, koji ga je stvorio, ali je objektivna kritika nemoguća, kad joj nebi dozvoljeno bilo prosuditi i značajna obilježja i vlastitosti osobe, koja je djelo stvorila.

Nu jasno je, da će se samo ove vlastitosti odnosne osobnosti moći izvrći kritici, koje on sa djelom u nerazdruživom savezu. Stvarna kritika ima se strogo lučiti od osobnih nap.daja, te se prema tomu tjelesne, moralne i intelectuelne vlastitosti, koje sa umjetničkim ili znanstvenim djelom ne stoje baš u nik.kvom savezu, ne mogu izvrgnuti uvriedljivoj kritici. U svim tim slučajevima odlučne je namjera osobe, koja je djelo ocjenila. Imati će se upitati, dali je bila ozbiljna namjera kritičara nastojati oko pravno dozvoljenog cilja, koji sastoji u podupiranju obćeg nastojanja za napredkom ili je kritičar upotriebio samo prigodu kritike za osobne uvrjedljive napadaje. Iz oblika same izjave, moći će se lahko zaključiti za kojim je ciljem polazio ocienitelj tudjeg rada, pa će se po nedoličnoj formi, nadalje iznašanju stvari iz obiteljskog života, kao i po neobičnom savezu uvrede sa samim, ma i opravdanim ciljem, moći obično zaključiti da cilj ocjenitelja nije čist i ozbiljan, već da mu je kritika zgodna prilika, da svomu protivniku oduzme čast i poštenje.[12]

[10] Tako Orsloff (zur Lehre von der Beleidigung) (Jena 1897, str. 68).

[11] Hofner Ehrverletzungen unter dem Schutz des § 193 str. G. B. (njem. kaz. zakona) str. 13 ističe. da kritika samo pod uvjetom § 193. njem. kaz. zakona ostaje bezkažnjiva. Time je dana mogućnost da samo djela dobre znanosti i prave umjetnosti dodju medju širje občinstvo, ili da bar to občinstvo bude upozoreno na nedostatnosti odnosnih činitba.

[12] Protivno Kronecker „Gerichtsaal Sv. 38, str. 481 i slj., koji u obće kritiku drži bezkažnjivom, pa si predstavlja, da se u času izdavanja knjige, izvješivanja slike itd. odvaja umjetnička osobnost od obće osobnosti, pa povreda ove prve ostaje bezkažnjiva.

Digitized by Google

Potonje djelovanje jest protupravno, pa podpada pod udar kazni. Na takovo djelovanje moći će se uvjek zaključiti, kada predleži prosta i nedolična izjava, koja se kosi sa moralnim ciljem svake znanosti i umijeća.

Cilj uvriedljive izjave biti će odlučan i kod ukora predpostavljenih na podredjene, te kod službenih prijava i presuda činovnika.

Tu odlučuje postojeći pravni odnošaj, po kojem je predpostavljenom odnosno javnom zvaničniku u svrhu nadzora, uprave i odgoja dano pravno ovlaštenje, da u granicama zvanja i dužnosti nastoji oko izpunjavanja cilja, ma i povredom tudjeg poštenja. Jasno je ali, da protupravnost manjka samo onda, kada se iz izjave razabire, da je nastojanje išlo izključivo za time izpunjavati zvanje i dužnost i kada sam oblik izjave opravdava zaključak, da se je jedino htjelo poučiti, opomenuti i odvraćati od pravno nedozvoljenog cilja. U koliko se dokaže, da je odnosni obtuženik izključivo nastojao oko cilja, koji mu je po zvanju i dužnosti propisan, a u izpunjavanju pravnih povlasti, koje su mu zakonom u svrhu polučenja bile dane, tada je time implicite dokazano, da obtuženi nije protupravno postupao, već se je poslužio svojim pravom, ma povrjedio kod toga i tudje pravo na štovanje.

Podpuno je neumjestno opravdavati ove slučajeve bezkažnjivosti time, što da tobože nepredleži animus injurijandi.

Po postojećem našem kaznenom zakonu ta praksa u obće ni zakonu ne odgovara, jer je animus injuriandi posve neodlučan, te uvreda poštenja predleži po korektnom shvaćanju već u nakanjenom djelovanju s osvjedočenjem uvrjedljivog uspjeha, koje osvjedočenje može predležati i u gore iztaknutim slučajevima, a da ipak ostaju bezkažnjivi jedino radi toga, što se u njima ne može nazrijevati protupravno djelovanje.

Isto tako radi manjkajuće protupravnosti ostaju bezkažnjive i povrede tudjeg poštenja, kada su počinjene u zaštićivanju ili u obrani pravno zaštićenih interesa.[13]

Tu se ali jedino radi o obrani prava i pravnog interesa, koji je priznat pozitivnim zakonskimi normama, a ne o interesu, koji je opravdan po shodnom shvaćanju prilikâ i zahtjevâ života, pa prema tome i obrana interesa, koji nisu zaštićeni pozitivnim zakonskim normama ne izključuje protupravnost djelovanja, dok se njima povrjedjuje pravno zaštićeno poštenje druge osobe.[14]

[13] John (Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft) Sv. 1, Str. 277 i slj. veli: Ne može se podvojiti, da je svaki ovlašten izjaviti ono, što drži nuždnim za zaštićivanje ili za obranu pravâ. Ne može se počiniti uvreda poštenja, kada se čini ono, na što odnosna osoba ima pravo.

[14] Tako i judikatura njemačkog državnog suda k tumačenju §-a 193. njem. kaz. zakona obrazložena po Hofneru, (kao gore str. 26). Opravdani interesi u smislu §-a 193. njem. kaz. zak. nisu samo oni, glede kojih postoji posebno pravo, već obćenito svi interesi, kojih je zaštićivanje pravno dozvoljeno, po tome svi interesi, koji su pravno priznati.

Digitized by Google

Predaleko bi išlo zajamčiti bezkažnjivost svakoj obrani interesa, koje jedino životne prilike opravdavaju, a koji se ipak nije dovinuo onog stepena, da bi i pozitivnim zakonima priznat bio.

U koliko bi se obrana svih tih inreresa jednako dozvoljavala, predležala bi stalno predmjeva, da je svaka osoba, koja je zastupajući svoju korist učinila izjavu uvrjedljivog sadržaja, nastojala obraniti životni koji interes, pa bi čin te osobe ostao nekažnjen, dok bi se iole moglo dokazati, da je ta osoba zastupala svoj interes i da je u obrani tog interesa povrjedila tudje poštenje.

Po tome držim, da će uvrjedljiva izjava, koja je učinjena u obrani ili zaštićivanju interesa, biti radi manjkajuće protupravnosti samo tada bezkažnjiva, kada se uzmogne dokazati, da je interes pravno zaštićen i kada se jasno razabire, da je izjava učinjena zbilja samo s namjerom na zaštićivanje prava, a ne već i onda, kada je uvrieditelju bilo samo do tog. stalo, da zastupa svoje nazore ili mnijenje. U ovu svrhu mu nikako nije dozvoljeno povrjediti pravo treće osobe na poštovanje.

U koliko uvrjedljiva izjava služi pravno dozvoljenom cilju, ostaje ona bezkažnjivom, nu to s mo onda, kada se po obliku i popratnim okolnostima može zaključiti, da je namjera uvrjeditelja išla izključivo za iztaknutim pravno dozvoljenim ciljem, a ne i onda, kada je uvreda pala prigodom zaštićivanja prava u takovom obliku i pod takovim okolnostima, koje odavaju sumnju, da je uvrjeditelj upotrjebio samo prigodu zaštićivanja svojih interesa, nu u namjeri, da povrjedi pravo treće osobe na poštovanje.

Nebrojeni su slučajevi, koji zbog manjkajuće protupravnosti u zaštićivanju i obrani vlastitog prava, odnosno pravnog interesa, ostaju bezkažnjivi, ma involvirali i uvredu za tudje poštenje.

Najobičniji slučaj je obrana obtuženika. Kazneni postupak priznaje interes obtuženika obraniti se proti kaznenom progonu.

Obtuženomu je dozvoljeno oprovrgavati okrivljenje i izvesti činjenice, koje su za razjašnjenje stvari odlučne, a može i tajiti okolnosti koje ga terete.

Često se dogadja, da je tajenje u formalnom pogledu približava uvredi treće osobe dok poprima oblik pozitivne izjave, koja ipak ostaje bezkažnjiva, jer se u stvarnom pogledu ima smatrati ravnom sa faktičnim tajenjem teretne okolnosti. Tako ostaju kažnjivi dovici obtuženika na svjedoke, da neistinu govore, jer su u stvarnom pogledu samo nijekanje odnosno teretne po svjedoku iznešene okolnosti.

Naprotiv valja od interesa obtuženika obraniti se proti kaznenom progonu strogo djeliti nastojanje obtuženika za osujećenjem kaznenog progona koje nastojanje pravno priznano nije, pa su prema tome i povrede tudjeg poštenja učinjene u nastojanju za osujećenjem kaznenog progona kažnjive,

Digitized by Google

jer su protupravne. Isto tako pravo obrane nikada ne obuhvaća ovlaštenje okrivljivati treću osobu proti boljem znanju i uvjerenju nedozvoljenim ili kažnjivim činom, a ne postoji ni pravo obtuženog izkrivljivati istiniti učin navlašnim neistinitim izjavama, a po gotovo ne poslužiti se u tu svrhu klevetom ili lažljivim okrivljenjem.

Uvjek valja naime imati na umu, da samo ona uvreda radi manjkajuće protupravnosti ostaje bezkažnjiva, koja je učinjena u zaštićivanju interesa, koji su pravno dozvoljeni odnosno zaštićeni, i da su po tome izključeni interesi, koji se protive pravu i dobrom običaju. Interes je pako opravdan, kada se takovim ukazuje po pravednom i razumnom prosudjivanju konkretnog stanja stvari.

U pravno zaštićene interese imadu se osim osobnih interesa ubrojiti i stališki interesi, nadalje i politički interesi, koji su uvjetovani položajem u občini i državi, te su zaštićeni bud staleškom organizacijom bud samim ustavom.

Svim ovim interesima, abstrahirajući sada od osobnih interesah, zajamčena je pr.vna zaštita u zajednici, pa će i uvreda, koja je u zaštitu tih interesa nanešena, ostati radi manjkajuće protupravnosti bezkažnjiva, nu razumjeva se samo onda, ako se iz oblika, okolnosti i saveza razabire, da je cilj bio zbilja zaštićivati zvanični odnosno javni interes, koji je cilj ali redovito izključen u nedoličnom obliku izjave i u prisiljenom savezu kritike sa uvrjedljivom izjavom, koja potonja činjenica posve jasno odaje da je kritika interesa jedino zgoda za iznašanje uvrede.

Pod opravdanim interesima mogu se smatrati i tudji interesi, nu uvreda nanešena u zaštićivanju tudjih interesa ostaje bezkažnjiva samo onda, kada se dokaže da je uvrjeditelj budi po zakonu budi po zvanju ili specialnom nalogu i opunomoćenju treće osobe bio zvan ,d tudji interes zastupa i ako uz to iz uvrjedljive izjave proizlazi, da se je njome želio samo polučiti opravdani cilj, a da uz to nisu prekoračene granice, koje sam cilj označuje, zahtjeva i opravdava. Ovamo se imade ubrojiti zastupanje interesa malodobnika sa strane tutora, djece sa strane roditelja, supruge sa strane supruga, stranke sa strane odvjetnika.

Za uvredljivu izjavu ne odgovara odvjetnik sve dotle, dok se ne uzmogne dokazati, da izjava leži posvema izvan opravdanog cilja, koji svojim predlogom u zaštiti tudjeg interesa želi postići. Razumijeva se pako po sebi, da će i odvjetnik u zaštiti tudjih interesa, koja mu je životnim zvanjem, moći samo onim sredstvima interes treće osobe zaštićivati, koja bi dozvoljena bila toj trećoj osobi u zaštiti vlastitih pravâ, pa će prema tomu i odvjetnik prekoračujući granice opravdanog cilja budi oblikom, budi pako prisiljenim savezom uvrede sa ciljem, odgovarati radi nanešene uvrede, jer se u potonjem slučaju o manjkajućoj protupravnosti govoriti ne može.

Digitized by Google

Svi su slučajevi dadu se u kratko označiti time, da je pomanjkanjem protupravnosti i kod delikta uvrede poštenja izključena krivnja i kazan.

Zakonodavstvo je u normiranju bezkažnjivosti radi manjkajuće protupravnosti pošlo dvojakim putem. Dok njekoji zakonici tu obću zasadu kaznenog prava naročito ni ne spominju, shvaćajući po sebi, da se ne može kazniti čin, koji nije protupravan, to naprotiv upravo noviji zakonici nabrajaju slučajeve bezkažnjivosti usljed manjkajuće protupravnosti, a da to nabrajanje ipak nije podpuno i izcrpivo, već nadovezujući na pojedine slučajeve bezkažnjivosti osiguravaju bezkažnjivost u obće sličnim slučajevima, koji ni bliže označeni nisu.

Postojeći naš kazneni zakon ne spominje te slučajeve, jer drži po sebi razumljivim, da se pravno dozvoljen čin ne može kazniti.

Njemački kazneni zakon nabraja u § 193. slučajeve bezkažnjivosti radi manjkajuće protupravnosti, iztičući bezkažnjivost kritike o znanstvenim i umjetničkim činitbama, te zaštite prava i opravdanih interesa, ukora predpostavljenog na podredjene, i službene prijave činovnika, dodavajući konačno, da su svi ovi a i slični slučajevi samo onda kažnjivi, kada se iz oblika izjave ili iz okolnosti, pod kojima je izjava učinjena mora zaključiti, da predleži uvreda. Za ovom ustanovom njemačkog kaznenog zakona, poveli su se i njeki kantoni Švicarske, tako Wallis u Art. 283., Genf u Art. 313., Neuenburg u Art. 350. i Freiburg u Art. 193., nabrajajući slučajeve bezkažnjivosti, dok drugi kantoni na način našeg kaznenog zakona, to naročito izticanje slučajeva ne drže nuždnim.

Potonje stanovište zauzima i Stooss u osnovi švicarskog kaznenog zakona, ističući punim pravom, da su ustanove, u kojima se nabrajaju slučajevi bezkažnjivosti radi manjkajuće protupravnosti, neshodne i netočne. Osobitu ulogu ima zaštićivanje interesa u postojećem madžarskom kaznenom zakonu. Ovdje je zaštićivanje interesa preduvjet za dopustivost dokaza istine, te uz ostale slučajeve, u kojima je taj dokaz dozvoljen, iztiče se u § u 263. t. 5. madžarskog kz. da je dokaz istine dozvoljen i onda kada ob tuženi uzmogne dokazati da je u cilju nastojao zaštićivati ili unapredjivati javne ili opravdane privatne interese.

Posebna ustanova § 266. madž. kz. odnaša se na uvrede koje su po pravdopravnicima u zaštiti interesa njihovih klienata iznešene te po toj ustanovi ostaju bezkažnjive one uvrjedljive izjave kojima se je pravdopravnik poslužio kod razpravljanja predmeta pred oblašću obzirom na sam predmet ili stranke bilo to ustmeno ili u razpravnim spisima ili kada se uvrjedljivi zaključci deduciraju iz činjenica koje su se kod razpravljanja samog predmeta izpostavile. Ujedno se u drugoj alineji §-a 266. rečenog zakona iztiče, da za prekoračenje granica pravno dozvoljenog cilja pravdopravnik odgovara kazneno i disciplinarno.

Digitized by Google

Na način njemačkog kaznenog zakona stvar shvaća i § 249. novog norvežkog kaznenog zakona. Po toj ustanovi ostaje bezkažnjiv tko je uvredu iznio onom prigodom kada bijaše obvezan ili prisiljen izjaviti se ili je uvredljivu izjavu učinio u zaštićivanju opravdanih interesa.

Kažnjivost naprotiv nije izključena, kada se po obliku izjave, načinu iznašanja i okolnostima, pod kojima je izrečena ili iz drugih razloga može zaključiti, da je iznašanje uvredljive izjave nepristojne.

Ovo nabrajanje slučajeva bezkažnjivosti radi manjkajuće protupravnosti moći će reforma ustanova o zaštiti poštenja posvema napustiti.[16] Naš kazneni zakon u shvaćanju tog pitanja polazi sa posve izpravnog stanovišta, samo se mora preporučiti, da se u definiciji uvrede poštenja iztakne protupravnost na način norvežkog kaznenog zakona, koji u definiciji § 246. ta protupravnost izrikom naglasuje. Čim je pako po zakonu jasno, da uvreda predleži samo onda, dok je sam čim protupravan, tada odpada svako nabrajanje slučajeva koje je neizcrpivo i nejasno.

Još u jednom pogledu valja u obzir uzeti cilj, koje je uvrjeditelj želio svojom izjavom postići. Mislim na reguliranje dopustivosti dokaza istine. Ne može se podvojiti, da je svakomu pravno priznato ovlaštenje, da istinu kaže, pa ma i onda, kada je drugomu privatniku neugodna i štetna, pa mora da predleže osobito važni razlozi, da se u konkretnom slučaju uzmogne istinita izjava smatrati kažnjivom.

Zaštita poštenja proteže se samo na pravu vriednost gradjanina, a ne na fingiranu, pa se u posjedu dobrog glasa samo onaj zaštićivati može, koji taj dobar glas i zaslužuje.

Upravo javni interes zahtjeva, da se odkriju nedozvoljeni čini, pa bi prikazivanjem istine i pohvalni čin izgubio vriednost u javnosti. Iztičem ovdje obrazloženje iz motiva postojećeg talijanskog zakona, koji glede kažnjenja istinitog okrivljenja navadja, „da se tako stvara obveza na pretvaranje i licumjerje, a zaštićuje opačina i korupcija".

Pravo na istinu bazira na pravu slobodne izjave mnijenja, pa će se samo ondje moći ograničiti, gdje to interes zajednice zahtjeva.

Istina se ne smije zatajiti, a u pravilu je za obće dobro koristno, da se znade, s kim tko ima posla (Peccata enim nocentium nota esse oportet et expedire L. 18. d. de injur.). Iz prava na istinu i prava slobodne izjave mnijenja ali ne proizlazi, da bi se glede načina priobćenja smjela upotrebiti pod-

[16] Tako Stooss (Grundzüge des schweizerischen Rechtes) Str. 303. Naprotiv Oppenhof (Comentar zum deutschen Strafgesetzbuch) opazka 2, misli, da je nuždno i opravdano te slučajeve nabrojiti, a isto tako i Gabler (Das Vergehen der sog. üblen Nachrede) 1892, str. 30. Obojica misle, da je time jasno istaknuta protupravnost kao obilježje objectivnog učina. Po mom mnijenju nabrajanje slučajeva zavadja samo praksu. Čim je isključena protupravnost djelovanja, ne predleži ni delict, pa stoga ne ima ni razloga nabrajati slučajeve, kada nisu iscrpivi.

Digitized by Google

puna sloboda i da bi se ma i prigodom priobćenja istine dozvoljavalo nastojanje za nedozvoljenim ciljem.

Takav nedozvoljeni cilj predleži u slučaju, kada se dokaže, da je uvrjeditelju bilo jedino stalo do toga, da udovolji svojoj zlobi i osvetljivosti, kao i onda, kada se uobće na kakvu razloženu svrhu zaključiti ne može. Osobito se mora u obzir uzeti način, kojim je uvreda iznešena.

Ako li je uvreda nanešena javno, mora da predleži osobiti povod, koji je počinitelja ponukao, da je upravo ovaj način razširenja izabrao, jer u slučaju pomanjkanja razložne svrhe ne može se ni istinito javno okrivljenje opravdati.

Razložnim pako moći će se kod javnog okrivljenja smatrati jedino ona svrha koja služi javnom dobru zajednice.

Tako postojeći englezki zakon dozvoljava, da obtuženi, koji je uvredu javno u tiskopisu iznio, za uztvrdjene činjenice pruži i dokaz istine, nu ostati će bezkažnjiv samo onda, kada se dokaže, da je iznašanje odnosnih činjenica služilo javnom dobru. Time je izključen dokaz istine kod uvreda, kojima je jedina svrha zadati bol bližnjemu svojemu, ili udovoljiti zlobi svojoj i osvetnim čuvstvima.

Karakteristično je, da je i Austrijsko zakonodavstvo sve do postojećeg kaznenog zakona prianjalo ovom stanovištu, te je po tiskovnom zakonu od god. 1849. kažrjivo iznašanje uvredljivih ma i istinitih činjenica iz privatnog ili obiteljskog života, ako se ovo iznašanje činjenica ne tiče javnog interesa.

U postojeći austrijski kazneni zakon, a i u naš kazneni zakon unesena je doduše dalekosežna zaštita privatnog ili obiteljskog zivota, ali je napušteno izticanje javnog interesa, koji su tek u posljednjim godinama teoretičari počeli opet smatrati odlučnim za reguliranje dopustivosti dokaza istine.

Ne može se prigovoriti, da bi u svakom slučaju kažnjivosti istinitog okrivljenja bilo povrjedjeno pravo na istinu i pravo slobodne izjave mnijenja.

Istinito okrivljenje ostaje bezkažnjivo, jer je uvrjeditelju dano osobito pravo, koje mu dozvoljava iznjeti okrivljenje uvrjedljivog sadržaja. Svako pravo ali ima svoje granice, kojih prekoračenje načinom izvršivanja pod danim popratnim okolnostima može bezkažnjivost izključiti. Ako li je oblik izjave nedoličan, ili je izjava iznesena na takav način, po kojem se može zaključiti, da je uvrjeditelj nastojao oko nizkih osobnih motiva, tada nije opravdana bezkažnjivost, ma ni skroz istinitog okrivljenja.

Nekad se je zaključivalo, da se ovim slučajevima ne može nastupiti bezkažnjivost, jer da jedino država ima pravo odredjivati, u kojoj su mjeri djela gradjana podvržena sudu sugradjana, pa se po tome kritika ćudoredne vriednosti pojedinog sugradjana smatrala povredom tog državnog monopola. Ovo je shvaćanje krivo, ali nas ipak upozoruje na to, da se granice

Digitized by Google

prava na istinu normiraju pozitivnim zakonima, i da je dužnost zakonodavca, da uzdržanje osobne vrijednosti gradjanima označi višim pravom nad pravom slobodne izjave mnijenja. Treba da u obzir uzmemo, da je parnica radi uvrede poštenja judicium duplex. Ne samo tuženi, već i tužitelj može biti osudjen, a to tada, kada se tuženi rieša tužbe.

Tužitelj je moralno osudjen, a ta je osuda dozvoljena samo tada, ako se ne samo dokaže, da je okrivljenje posve istinito, već uz to uzmogne i pružiti dokaz, da je tužitelj tu moralnu osudu zaslužio i pred javnošću.

U koliko se stvar ne tiče javnosti, mora se dokaz istine u svakom slučaju izključiti.

Proti onim osobama, kojima nije svet ni obiteljski, a ni privatni život pojedinca, te koje kućne dogodjaje javno u novinama razglabaju, ima se najstrože postupati.[16]

Tu nije ničime opravdan dometak u postojećem našem kaznenom zakonu, da iznašanje tih činjenica ima ostati bezkažnjivim, ako se dokaže, da je uvrjeditelj bio prisiljen činjenice privatnog života odati javnosti. Mogu shvatiti, da je pojedinac po zvanju i dužnosti prisiljen gdjekad na priobćenje činjenica privatnog života u četiri oka, ili pred oblasti, ali takova moralna obveza prema široj javnosti ne postoji. Privatni i obiteljski život pojedinca neka bude svet, nenapadljiv i neuznemiren. To će vrieditи glede iznašanja svih činjenica privatnog ili obiteljskog života, koje bi napadnutoj osobi mogle naškoditi u ugledu ili družtvenom položaju.

Ne može se opravdati, da postojeći naš kazneni zakon zaštićuje obiteljski i privatni život jedino proti iznašanju uvrjedljivih činjenica.

Imala bi se zabraniti u obće obznana takovih činjenica iz obiteljskog života, koje bi mogle naškoditi napadnutoj osobi u ugledu, ili u družtvenom položaju, dakle ne izključivo onih činjenica, koje su uvrjedljive.

Razumjeva se ali po sebi, da se ta zaštita ne može nikad protezati i na kažnjive čine, koji se u obitelji zbivaju.

U ovim slučajevima iznašanja cinjenica obiteljskog ili privatnog života na mjestu je stroža kazan zatvora ili kako to predlaže austrijska osnova tiskovnom zakonu od god. 1903. kumulativna kazan zatvora i globe. Po mojem shvaćanju odlikuju se svi oni postojeći kazneni zakoni tudjih

[16] Tako dr. August Brunner (Der österreichische Pressgesetzentwurf) odobrava, da je u §-u 33. osnove austrijskog tiskovnog zakona od god. 1903. izostavljen dometak §-u 489. kz. „ne budući na to prisiljen osobitimi okolnostmi" te da je po rečenoj ustanovi § 33 osnove kažnjivo svako oglašivanje dogodjaja privatnog ili obiteljskog života u tiskopisu ili u kipnim predstavama, kada je to oglašivanje na uštrb napadnutoj osobi u njezinom ugledu, ili u družtvenom položaju. Po istoj ustanovi kažnjivo je u obće priobćivanje činjenica iz obiteljskog života, koje su kadre naškoditi napadnutoj osobi u ugledu, i u družtvenom položaju, a nije odlučno, (kako to naš postojeći zakon normira), da bi te činjenice morale baš biti uvredljive.

Digitized by Google

država, koji glede dopustivosti dokaza istine ističu moment probitačnosti za javno dobro. Već sam naveo, da se u prvom redu ima ovamo ubrojiti englezki zakon, a obrazložio sam i odnosne ustanove.

Slično normira dopustivost dokaza istine i postojeći francezki tiskovni zakon, od 29. Jula 1881. (art. 35.). Dokaz istine je po tom zakonu iznimno dozvoljen, ako se radi o okrivljenju, koje je iznešeno proti ministrima, senatorima, javnim urednicima, svećenicima, porotnicima, svjedocima, javnim sborovima i oblastima, i to jedino u obziru njihovih zvaničnih čina i uredovnog djelovanja. Jednako je dozvoljen dokaz istine, kada se izneseno okrivljenje tiče ravnateljstva ili članova industrialnih i komercialnih poduzeća, u kojima su invenstirani prištedjeni novci pučanstva, ili koja javno traži kredit.

Posve slično stvar shvaćaju postojeći taljanski zakoni (Art 399) španjolski zakon (Art 383) i njekoji kantoni Švicarske (Waadt Art 267. (266.), Neuenburg (Art. 347.), Wallis (Art. 284.), Genf (308.). U Švicarskoj osnovi nije se Stooss poveo za ovom grupom kantonalnih zakona, to je po Art. 122. osnove dokaz istine redovito dopušten, nu izključen glede dogodjaja bračnog ili obiteljskog života.[17]

Ovdje valja iztaknuti, da je dokaz istine izključen glede svih dogodjaja bračnog i obiteljskog života, a ne samo glede uvredljivih činjenica, što je sigurno prednost osnove, samo je naznaka najuže sfere individualnog života riječima „brak" i „obitelj" preuzka.

I postojeći madžarski zakon kazneni polaže na probitačnost za javno dobro težište u shvaćanju tog pitanja, dok u § 263. kz. dokaz istine dozvoljava, kada se uvreda tiče javnog zvaničnika ili člana oblasti u pogledu njegova uredovanja (sl. 1.) ili kada obtuženom uspije dokaz, da je cilj njegove izjave išao za zaštićivanjem javnih interesa.

U drugom pogledu valja obćenito iztaknuti, da istinito okrivljenje ima jedino tada ostati bezkažnjivo, ako oblik izjave i način iznašanja iste ne odaje sumnju da je namjera uvreditelja bila drugog opsovati. Postojeći naš kazneni zakon izključuje dokaz istine kod psovke u užem smislu rieči, ne obaziruć se na to, da bi bilo nuždno dokaz istine izključivati i ondje, gdje se radi o okrivljenju, koje je iznešeno u nedoličnom ili nepristojnom obliku, ili gdje je čin počinjen bez opravdanog povoda, jedino iz zavisti, osvete i veselja tudjoj šteti i nesreći. Nizki osobni motivi, koji su počinitelja ponukali na izjavu uvredljivog sadržaja, ne mogu nikad opravdati bez kažnjivost ma bilo i istinitog okrivljenja. To je isticala Glaserova osnova austrij-

[17] Postojeći taljanski (art. 394.) i madžarski kazneni zakon (art. 263. br. 4) dozvoljavaju i tužitelju (uvrjedjenom) da nastupi dokaz istine glede činjenicâ, koje mu se imputiraju. Tako će se privolom uvrjedjene osobe moći provesti dokaz istine i glede činjenicâ glede kojih tuženom (uvrjeditelju) nebi bilo slobodno nastupiti dokaz istine.

Digitized by Google

skom zakonu od god. 1861. (§ 491. sl. b) kz.) a u novije vrijeme je ovo stanovište posvema poprimio Stooss u švicarskoj osnovi kaznenog zakona Art. § 122. al. 6. i norvežki kazneni zakon od godine 1902. § 249. al. 3.

Prema stanovištu norvežkog kaznenog zakona i švicarske osnove približava se okrivljenje, koje je izneseno u nedoličnom obliku, ili koje se razširuje iz nizkih osobnih motiva pojmu psovke u užem smislu rieči, pa je kao takova i kažnjiva.

Ne trebam izticati, da se dokaz istine glede pogrdnih vlastitosti i mišljenja može pružiti jedino takovim činjenicama, koje su predhodile uvrjedljivoj izjavi. Ovo je stanovište i po postojećem kaznenom zakonu praksa posvema prihvatila.

Kažnjivi čini, koji se drugomu imputiraju, mogu se jedino dokazati pravomoćnom sudačkom presudom.

Dokaz istine ima biti izključen, ako je uvrjedjena osoba prije iznesenog okrivljenja riješena od obtužbe, ili ako je postupak proti uvrjedjenom po nadležnoj oblasti obustavljen, a postupak radi uvrede poštenja obustaviti će se uvjek do pravomoćno-riešenog postupka glede kažnjivog čina, koji je u okrivljenju iznesen. Uztvrdjene činjenice moraju se nadalje u svim odučnim točkama dokazati, ako uvrjeditelj misli biti rješen krivnje.

Tiče li se okrivljenje kažnjivog čina, tada se ne ima samo dokazati objektivna strana tog čina već i nutarnja činjenica za kažnjivost odlučne nakane, a i specifična namjera, koja je kriterij odnosnog čina.

U koliko se kazneni postupak radi čina, koji je u okrivljenju iznesen provesti ne može, ili je utrnula kažnjivost čina usljed zastare, smrti ili na drugi način, mora se dopustiti, da u svim slučajevima, gdje se radi o ureda radi progonivom činu, uvrjeditelj doprinese pred sudom sva dokazala, kojima misli kažnjiv čin uvrjedjene osobe dokazati.

Radi li se pako o kažnjivom činu, koji se samo na zahtjev povredjene osobe progoniti može, a ova taj zahtjev stavila nije, tada ima u svakom slučaju dokaz istine biti izključen.

Sam tema dokaza istine mogu biti samo činjenice, t. j. proti drugoj osobi iznešeni nepošteni čini, koji su kažnjivi. Dokaz razširenih glasina i imenovanje autora iznešenog okrivljenja ne može opravdati bezkažnjivost.

Nedozvoljen je i dokaz per aequi pollens, koji sastoji u tome, što se ne vodi dokaz glede ustvrdjenog čina, već glede drugog, koji je jednako kadar uvrjedjenu osobu poniziti u očima javnog mnijenja.

Drugčije se mora nasuprot stvar shvatiti, ako li je kažnjivo djelo dojavljeno oblasti. Svaki gradjanin ima pravo, da kažnjivo djelo prijavi oblasti radi razjašnjenja stanja stvari i radi progona krivca.[18] Ovdje je odlučno,

[18] Jos. Gabler „Das Vergehen der s. g. üblen Nachrede" (str. 74), kao i Hess „die Falsche Auschuldigung" str. 52, koji dokazuju, da za netemeljitu prijavu samo tada prijavitelj

Digitized by Google

da li prijavitelj može dokazati sumnje razloge, a ne dolazi u obzir da li su ti sumnje razlozi vrlo teretni ili posve nedostatni. Ukazuje li se prijava izvodom neizvrnutih istinitih činjenica, tada prijavitelj ne odgovara radi uvrede, kada se naknadno izpostavlja, da je izvod kriv. Preostaje mi obrazložiti, kakovim bi pravcem reforma kaznenog zakona imala poći kod prosudjenja onog okrivljenja, glede kojeg doduše dokaz istine uspio nije, ali je ipak okrivljenje izneseno u dobroj vjeri.

Općenito se dokaz, kojim obtuženi dokazuje dobru vjeru, glede iznesenog okrivljenja nazivlje dokazom vjerojatnosti. Taj naziv ne odgovara ni ustanovam postojećeg našeg kaznenog zakona. Ne radi se najme o tome, da obtuženi dokaže činjenice, po kojima je moći u vrieme prosudjenja čina povjerovati u okrivljenje, već je i po postojećem našem kaznenom zakonu obtuženi dužan dokazati činjenicama, da se je on u vrieme iznesenog okrivljenja nalazio u dobroj vjeri, da je dakle u vrieme čina bila izključena zla nakana, a po tome i kažnjivost čina. Ovdje se je u postojeći naš kazneni zakon uvukla kod prevoda s njemačkog teksta pogrieška, koja se je nalazila i u starijim izdanjima Austrijskog kaznenog zakona. Tekst al. 2. § 490. kz. najme ne ima glasiti, da će okrivitelj biti bezkažnjiv, ako barem navede takovih okolnosti, „da bude vidjeti dovoljno razloga, s kojih je moguće okrivljenje vjerovati", već pravilno ima glasiti, „da je bilo vidjeti dovoljno razloga.[19] Predleži jedan obćeniti princip kaznenog prava, koji je modificiran samo u tome, što je obtuženi dužan dokazati dobru vjeru, dok redovito pako ima tužitelj dokazati zlu nakanu. Po tome je pravilnije taj dokaz označiti dokazom dobre vjere.[20] Postojeći naš kazneni zakon taj dokaz izključuje, kada se radi o okrivljenju, koje je u tiskopisu izneseno ili inače javno bez opravdanih razloga Princip odgovornosti za krivnju, ovdje je posvema

---

odgovara radi uvrede poštenja, kada je prijava kadra okrivljenu osobu poniziti u očima javnog mnijenja, i kada si je prijavitelj svjestan te činjenice. Pošto predleži obćenito pravo, a i dužnost prijaviti kažnjivo djelo, to se djelovanje prijavitelja kažnjivog djela, koje se ne može dokazati ne ima smatrati protupravnim sve dotle, dok iz oblika prijave kao i popratnih okolnosti ne proizlazi namjera ogovarati i vrjedjati.

[19] Lammasch (Diebstahl und Beleidigung) str. 43 obrazlaže, da se je ta tiskarska pogrješka uvukla i u njemački tekst Mauzovog izdanja austrijskog kaznenog zakona sve do 14-tog izdanja.

[20] Tako ga i Lammasch (Grundriss des Strafrechts) nazivlje dokazom bonae fide i obrazlaže, da postojeći Austrijski kazneni zakon u ustanovi §-a 490. al 2. smatra kod nejavnog okrivljenja dostatnim za exculpiranje obtuženog već dokaz dobre vjere, koja se temelji na objectivnim okolnostima. Uz to se po postojećem Austr. kaznenom zakonu traži za bezkažnjivost okrivljenja, koje je u tiskopisu ili u razširenim pismima iznešeno, podpun dokaz istine. Isto tako, kada je uvreda doduše ustmeno u govoru iznešena, ali javno, u koliko nije odnosna osoba bila na iznašanje uvrede prisiljena osobitimi okolnostmi u kojem posljednjem slučaju drži Lammasch već dovoljnim — dokaz dobre vjere.

Digitized by Google

napušten.[21] Obtuženi po postojećem kaznenom zakonu ovdje odgovara i za slučaj, ako je u vrieme iznesenog okrivljenja imao dokazala u ruci, a ova su poslje nestala, ili ih je nemoguće provesti. Pomislimo na mnoge slučajeve, u kojima bi trebalo provadjati dokaz istine sa svjedocima, te tekar kod provadjanja dokaza obtuženom dolazi do znanja, da su odnosno dokazala nestala, jer su svjedoci umrli, ili im se neznade za boravište. Obtuženom tada neće uspjeti dokaz istine, pa će po tome biti i osudjen Biti će dakle kažnjen, premda mu se nikakova krivnja u grieh upisati ne može. Zakonodavstvo je ovdje prešlo preko temeljnog principa svake državne kazni, jer podvrgava državnoj državnoj kazni čin, glede kojeg se počinitelju baš nikakova krivnja dokazati ne može.

De lege ferenda, mogla bi se stvar vrlo lako popraviti time, što bi se obćeniti principi, koji drugdje u kaznenom zakonu glede krivnje i kazni uvrede, imali jednostavno protegnuti i na prosudjenje krivnje kod delicta uvrede poštenja. Nu parnica radi uvrede poštenja kao judicium duplex[22] zahtijeva s druge strane, da se i uvrjedjenoj osobi pruži reparatio famae, kada se obtuženi rješava tužbe radi uspjelog dokaza dobre vjere.

U englezko-amerikanskom pravu ovisi riešavajuća osuda nakon dokaza dobre vjere o opozivu uvrede, koji je dužan obtuženi pred sudom položiti, ako radi uspjelog dokaza bonae fidei misli biti oprošten kazni.

Stoossova švicarska osnova izričito propisuje, da će u tom slučaju obtuženi imati uvredu kao posvema neistinitu opozvati, a tada ga sudac može riešiti kazni.

Švicarska je osnova instituciju opoziva preuzela iz postojećih ustanova njekojih kantona (Nidwalden i Obwalden), po kojima uvrjeditelj ostaje

[21] Njemački kazneni zakon zaostao je kod prosudjenja tog pitanja posvema kod principa odgovornosti za slučaj. Ne razlikujući javnost od nejavnosti, odredjuje kazan i za slučajeve, kod kojih proizlazi, da je obtuženi imao dovoljno razloga povjerovati u okrivljenje, koje je iznio, ali mu kasnije ne uspije dokazati istinitost toga okrivljenja.

Po austrijskoj osnovi od g. 1893. dostatan je dokaz dobre vjere, kada uvrjedjiva izjava nije javno učinjena (vidi Lammasch „Diebstahl und Beleidigung" kao gore).

[22] Protivno Friedman (Das Recht der Wahrheit itd.), koji dokazuje, da se injuriarni proces ne može smatrati kao judicium duplex u tom pogledu, da bi uvjek bila jedna stranka osudjena i to uvrjeditelj kada se kazni, a uvrjedjeni, kada se protivnik rješava. Naprotiv opet Hans Gross ocjenjujući gornje djelo Friedmana u Archivu za kriminalnu antropologiju (svezak 8., I. dio, str. 124.) tvrdi, da se s jurističkog gledišta ovo stanovište ne može odobriti, ali praktično da je ipak tako, pa kada se uvrjeditelj riešava, tada se okrivljenje drži istinitim, ma radilo se samo o slučajnim razlozima. Po Grossu (kao gore) radi se o pitanju, tko je više kriv, a izlaz parnice zadovoljava samo tada, ako svršava na štetu onog, koji je više kriv. Gross svršava svoje razlaganje rječima „Svaka osoba ima pravo, da kaže istinu, kada je može dokazati, — ne uspije li dokaz, neka onaj, koji je okrivljenje iznio, i pretrpi štetu — t. j. kazan. — „Istina neka bude slobodna, ali svaki nedokazani napadaj na najuzvišenije dobro — poštenje, neka se kazni najoštrijom kazni." Parnicu radi uvrjede poštenja smatra kao „judicium duplex" Benedict „Juristische Blätter" 1887. broj 24.

Digitized by Google

bezkažnjiv, ako uvredu odmah drugi dan pred mjestnim poglavarstvom opozove, i uvriedjenoj osobi dade zadovoljštinu. U kantonu Obwalden ima uvrjedjena osoba pravo, da od suda zatraži, da taj prisili uvreditelja na bezuvjetni pismeni opoziv i pismeno očitovanje poštenja u svim slučajevima, u kojima se ukazuje dvojbenim, da li se izjava po svom sadržaju ili obzirom na namjeru počinitelja može smatrati uvredom.

Tu instituciju opoziva mogla bi reforma kaznenog zakona prihvatiti u svim slučajevima, u kojima je nuždno obtuženog radi uspjelog dokaza dobre vjere odriešiti od obtužbe uvrede poštenja, a želio se svejedno uvrjedjenoj osobi pružiti reparatio famae. Dokaz dobre vjere može se tada dopustiti i kod okrivljenja, koje je u tiskopisu počinjeno. Uvjredjenoj će se osobi pružiti satisfakcija time, što će obtuženi svečano opozvati na sudu okrivljenje, koje je u dobroj vjeri iznio a obtuženi će u pomanjkanju krivnje biti riješen od obtužbe kao što se i kod drugih delicta riješava, ako mu se krivnja dokazati ne može. U formalnom pogledu držim, da bi se obtuženi imao prije konačnog predloga tužitelja izjaviti pripravnim, da će uvredu okozvati. Ako je uvredu sbilja u dobroj vjeri iznio, neće mu opoziv iste biti težak. Nije zatajenje osvjedočenja,[23] ako se počinjena pogrješka pravovremeno uvidja i želi izpraviti. Opozove li obtuženi uvredu, tada se ima od obtužbe riešiti. Naprotiv u slučajevima javnog okrivljenja, u kojima se obtuženi pozivlje na dobru vjeru i želi ju dokazati, a neće da uvredu opozove, biti će opravdana državna kazan, jer se u tim slučajevima već samo po sebi radi odricanja opoziva izpostavlja sumnja, da je obrana dobrom vjerom izmišljena i izhitrena. Tko je u dobroj vjeri iznio okrivljenje, opozvati će ga drage volje, dok će naprotiv upravo onaj, koji je iz nizkih osobnih motiva namjerice iznio okrivljenje, braniti isto još u vrieme, dok se je i sam već osvjedočio o labilnosti istog, a to sve samo za to, da protivniku ne pruži zasluženu satisfakciju.

Ne mogu se priključiti mnijenju profesora Friedmanna, koji je u svom predavanju „o pravu istine“[24] za sve slučajeve okrivljenja, koja su iznesena u dobroj vjeri, preporučio declaratornu parnicu, u kojoj bi tužitelj mogao od suda jedino tražiti, da sud izrekne presudu, kojom izneseno okrivljenje

[23] Protivno Binding „Kritik des Strafgesetz-Entwurfes für den norddeutschen Bund, str. — 65.“, koji tvrdi, da brzina u prometu ne trpi komplicirano ispitivanje, dali će se za činjenicu, koju iznašatelj drži istinitom, moći i juristički dokaz pružiti. Glavni je životni zahtjev, da čovjek može govoriti i raditi po svom osvjedočenju, koje je stekao na temelju savjestne historičke kritike.

[24] Friedman (Das Recht der Wahrheit), (str. 36) drži, da bi se pridržati imala samo kaznena ustanova za klevetu i za iznašanje uvrjedljivih ma i istinitih činjenica iz kućnog i obiteljskog života. Kraj ove nu bez kazneno pravnog karaktera tužba na ustanovljenje neistinitog okrivljenja, koje se dokazati ne može, i to bez obzira na krivnju te zaštitu opravdanih interesa.

Digitized by Google

zjavlja neistinitim, a da pri tome posvema odpadne državna kazan. Iztaknuo sam već u početku ove razprave, da to stanovište basira na zastarjelom shvaćanju uvrede kao civilne nepravde, koje se imade pripisati civilno-pravnim počercima injuriarnog prava, da je de lege lata upravo nužno izključiti civilno-pravna načela iz kaznenog postupka. Jedino u jednom slučaju preporučio bih tu declaratornu parnicu, a to proti uvredljivim napadajima govornika u parlamentu, kao i glede istinitog iznašanja takovih govora u tiskopisu. Članove parlamenta štiti doduše imunitet, pa za izjave, koje su učinili prigodom razpravljanja kojeg predmeta, ne mogu podpasti državnoj kazni ali naprotiv ne ima zapreke, da se i svakomu državljaninu pruži zaštita poštenja proti neistinitim okrivljenjima, koja su u govorima članova parlamenta iznesena, kada se uz to ne dira u zakonom priznani imunitet. Ta zaštita sastojala bi se u tome, što bi se pojedincu dozvoljavalo, obratiti se molbom na sud, da isti nakon parnice ustanovi, da je izneseno okrivljenje neistinito. Presuda suda bi ili udovoljavala molbi i time bi za slučaj neistinitog okrivljenja bila napadnutom pružena satisfakcija, ili će tužitelja molbom odputiti, kada parnicom dodje na vidjelo, da je okrivljenje bilo istinito. Ova parnica imala bi biti civilno procesualne naravi, te bi se imala provadjanjem dokaza ustanoviti jedino istinitost ili neistinitost okrivljenja. Dok je dakle dosad po ustanovi §-a 1330. ogz. uvrjedjeni ovlašten tražiti civilnu zaštitu samo onda, ako mu je uvredom zbilja nanešena šteta ili ako dokaže izmak dobitka mogla bi se de lege ferenda civilna zaštita protegnuti na svaku uvredu za parlamentarne govornice, nu razumieva se, da bi molbeni zahtjev smjerao samo na ustanovljenje istinitosti ili neistinitosti iznesenog okrivljenja.[25]

Tada bi prestalo potuživanje, da je poštenje privatnika bez zaštite proti zloporabi imunitetnog prava.

Konačno bi još u jednom pogledu bila nuždna reforma ustanova o zaštiti poštenja, a to glede kompenzacije zahtjeva na progon u slučajevima retorsije.

Odvrati li uvredjena osoba na mjestu uvredu s uvredom, tada je opravdano, da se ta retorsija uzme u obzir kod prosudjenja krivnje i kazni.[26]

Ako li je odvraćera uvreda po naičnu i jakosti u približnom jednakom odnosu prema nanešenoj uvredi, imadu se oba počinitelja rješiti od tužbe.

Pokaže li se pako, da se je odvraćena uvreda zbila jedino pod utiskom

[25] Tako i V. Kissling (Die Unverantwortlichkeit der Abgeordneten und der Schutz gegen Missbrauch derselben 1882, str. 21". Nadalje vidi Bar(Die Redefreiheit der mitglieder gesetzgebender Versammlungen (1868) ; konačno Binding (Grundriss des deutschen Strafprocessrechtes, str. 210 (1900.).

[26] Tako i Olshausen (Comentar zu § 199, Str. G. B.). Vidi i E. Behling (Die geschichtliche Entwicklung der Retorsion und Compensation von Beleidigungen und Körperverletzungen (Breslau 1894.).

Digitized by Google

izazova i po njem prouzročenog affekta, imade se ista proglasiti bezkažnjivom, eventualno prepustiti sudcu, da po uvidjavnosti svojoj prosudi, ima li mjesta kažnjivosti.

Potonje stanovište zauzima švicarska osnova (Art. 123. in fine) i norvežki kazneni zakon (§ 250.).

Po obima može retorsija ostati bezkažnjiva već i onda, kada je uvrjedjeni svojim nedoličnim ponašanjem dao povoda uvredi.

Za ovima zaostaje u shvaćanju tog pitanja njemački kazneni zakon, koji retorsiju uzima jedino u obzir kod odvraćanja nanesene uvrede (§ 199. njem. kz.). Opravdano bi bilo retorsiju u obće proglasiti dopustivom, gdje se radi o uvredi, koja je izazvana nedoličnim ponašanjem uvrjedjene osobe.

Uvedenjem dopustivosti retorsije kod uvrjede poštenja smanjio bi se nedvojbeno i broj kaznenih slučajeva radi uvrjede poštenja, koji se danas sudovom prijavljuju,

Uz to bi bilo nuždno, da se učini početak u nastojanju oko izvansudbenog izjednačenja prijepora radi uvrjede poštenja. U prvom redu bi stališki i družtveni častni i obranbeni sudovi bili zvani, da svojim članovom po ustanovi štatuta pribave satisfakciju za nanesenu uvredu. U tom pogledu učinila je inozemna štampa već početak organiziranjem obranbenog suda u svrhu izravnanja uvrjedljive polemike u borbi za mnijenje, označiv si zadaćom zaštićivati čast i ugled štampe medjusobnim poštovanjem i uzčuvanjem ugleda osobnog protivnika u otvorenoj stvarnoj borbi.

Posve opravdano mogu te rieči protegnuti obćenito na svaku stvarnu borbu, od koje se ima strogo lučiti ugled osobnog protivnika.

Naučna ekskurzija u mitrovačku kaznionu.

Utisci s puta.

Pitanje valjanog ovršenja dosudjene kazne je jedno od najvažnijih pitanja kaznenog prava. Samo onaj pravnik znat će ispravno tužiti, braniti i suditi, koji temeljito upozna i prouči način i sredstva, kojima se nanosi zločincu zlo za počinjeni delikt. Vrijednost i važnost ovršenja kazne, napose kazne slobode, te pravedno primjenjivanje njeno konkretni slučaj ne može se razumjeti ni naučiti iz knjiga i raznih publikacija, već zato treba samostalnog neposrednog opažanja, kako dobro veli pruski državni odvjetnik G. Langer u svom djelu: Der progressive Strafvollzug in Ungarn, Kroatien und Bosnien: „Strafvollzug ist in erster Linie Wirkung von Mensch auf Mensch. Um solche Wirkungen zu beurteilen, muss man die Menschen gesehen haben, mus man sich der Zusammenhänge des Strafvollzuges mit der Rechtspflege und deren Geschichte, der Kriminalität und, worauf sie beide fussen, mit Land u. Leute bewust werden".

Digitized by Google

Zato će i naučna ekskurzija sveučilišnih gradjana u Zagrebu pod vodstvom sveučilišnih prosesora gg. dra. J. Šilovića i E. Milera, poduzeta dne 2., 3. i 4. lipnja o. g. u mitrovačku kaznionu, biti od velike koristi za naše sveučilištarce, pa treba samo nastojati, da se ove ekskurzije i nadalje preduzimlju.

Teško bi bilo opisati sve pojedine utiske, koji se porodiše u dušama mladih pravnika pri pregledanju kaznioničkih prostorija i promatranju nesretnih kažnjenika. Jedno samo mogu konstatirati, da su ti utisci bili duboki, da će nam ostati u neizbrisivoj uspomeni, a što je najglavnije, da će nam biti vječiti memento opreznosti i temeljitog prosudjivanja, kad budemo kao mladi suci u praksi odlučivali o životu, slobodi i časti pojedinih ljudi, jer mi smo, kako je poznato, u početku svog sudjenja vrlo strogi.

Poslije srdačnog i svečanog dočeka sa strane upravitelja kaznione g. dra. M. Kostića i cijelog njegovog pomoćnog osoblja pošli smo, da pregledavamo prvi stadij ovršenja kazne po progresivnom sistemu, t. j. samotni zatvor. Vrlo je promišljeno bilo, kad su nam najprije pokazali praznu samicu, čistu, prozračnu i dosta prostranu sobicu sa posteljom, stolom, stolicom i nužnikom. Svi smo se divili toj čistoći i uredjenju, a mnogome se je od nas i nehotice oteo uzdah: „Ta tu je tako krasno!“ Medjutim se je to naše ugodno iznenadjenje ubrzo promijenilo, kad smo počeli promatrati samice sa njihovim stanovnicima. Gledali smo ih najprije iz vana kroz mali otvor na vratima. Oni nas nisu vidjeti mogli, ali su osjećali, da ih gledamo i pokunjili su glavu. Kad su nam bila otvorena vrata, većina se je od njih okrenula natrag, da nas ne vidi, stid ih je, a jamačno ih je i bolilo, da ih gledamo kao zločince, od kojih već davno većina nema u sebi ništa zločinačkog, jer su se već davno pokajali za svoje djelo, počinjeno najviše uslijed alkohola i vruće krvi našeg naroda. Govorili smo s njima. Gledali su nas iskolačenim očima, kao da žele, da ih shvatimo, da razumijemo njihovu tešku sudbinu, kao da nas pitaju, zašto da toliko i tako dugo trpimo. Nijedan nije zadovoljan sa dosudjenom kaznom, velika većina priznaje svoj čin, ali uz dodatak: Bio sam pripit ili pijan. Mi smo ih tješili uvjetnim dopustom, samo neka se dobro vladaju, a oni su nam odgovorili, da im je to jedini spas. Ovdje moram spomenuti, da se je institucija uvjetnog dopusta, koja je takodjer vrlo važan sastavni dio progresivnog sistema, kod nas na žalost u praksi prije slabo provodila, a uzrok je tome, što se je malo uvjetnih dopusta podjeljivalo. Uvjetni je dopust izvrsno sredstvo za poboljšanje zločinaca, a njime se u velike umanjuje trošak oko uzdržavanja kazniona. Bez uporabe uvjetnog dopusta gubi progresivni sistem mnogo od svoje vrijednosti, a sav trud upravitelja kaznione i njegovog pomoćnog osoblja oko poboljšanja zločinaca nije nagradjen uslijed toga onako, kako bi zasluživali. Da to potkrijepim navest ću neke statističke podatke:

Digitized by Google

U godini 1903. bilo je u svemu kažnjenika 1882; dobilo ih je uvjetni dopust samo 30, koji su proveli na uvjetnom dopustu 20 god., 1 mjesec i 27 dana. God. 1904. od 1752 kažnjenika, njih 48, sa 46 god., 7 mj., 29 dana. God. 1905. od 1631 kažnjenika, njih 60, sa 42 god., 4 mj., 5 dana. Godine 1906. od 1389 kažnjenika, njih 163 (11%), sa 320 god., 10 mj., 13 dana. God. 1907. od 1399 kažnjenika, njih 101, sa 131 god., 10 mj., God. 1908. 1550 kažnjenika, njih 138, sa 161 god., 1 mj., 10 dana. Opozvan je uvjetni dopust 1903. 1 kažnjeniku; 1904. 1; 1905. 0; 1906. 2; 1907. 1; 1908. 2. Dakle jedva 1%. Ako se sada uvaži, da obskrbni dan za svakog kažnjenika stoji državu 50 filira, to je država usuprot malom procentu uvjetnog dopusta ipak uštedjela u vremenu od godine 1903.—1908. svotu od 132.000 kruna.

Obnovne molbe se u praksi odbijaju vrlo lakonskim dodatkom, jer ne ima predpostavaka § 294. k. p., a ne obrazlažu se. I na to su nam se tužili mnogi kažnjenici, a priznao nam je tu pogrešku našega sudstva i sam dr. K o s t i ć, koji reče, da od poprečno godišnje 20 podnesenih molba za obnovu kaznenog postupka uspije jedna ili nijedna. Tome bi se dalo pomoći tako, da se za provedenje obnove k. p. delegira drugi sudbeni stol ili viša instancija, ili da se zahtjeva temeljito obrazlozenje odbijanja obnove.

Čuli smo tu takodjer i tužbi proti postupanju stražara prema kažnjenicima. Istina, te smo pritužbe primali s velikom rezervom, ali, da i tu ima koje zrno istine, nismo u sebi posumnjali. Držim, da je čestom sukobu izmedju stražara i kažnjenika kriva činjenica, da su stražari većinom ljudi manje naobrazbe, koji se ne znaju ponašati prema kažnjenicima, u kojima bi morali gledati ljude, koji takodjer osjećaju i ćute svaku uvredu. Stražarska služba u kaznioni je vrlo važna, stražari su u mnogo čemu posrednici izmedju upravitelja i kažnjenika, pa bi zato trebalo za usposobljenje stražarske službe posobne škole. Time bi se i disciplinarne kazne, kojima je osim sukoba sa stražarima najviše uzrok duhan, u velike umanjile.

Iza samotnog zatvora pošli smo pregledavati drugi stadij ovršenja kazne t. zv. s k u p n i z a t v o r sa njegova dva glavna razdjela i prema individualitetu i moralnoj klasifikaciji uredjenim podrazdjelima. Ovdje nas je gosp. prof. Š i l o v i ć upozorio na jednu osnovnu pogrješku načina ovršenja kazne slobode kod nas, a ta je, da u skupnom zatvoru nisu kažnjenici razlučeni po noći i za vrijeme odmora.

Prije nego li smo pregledali p o s r e d n i z a v o d, treći stadij ovršenja kazne, koji se nalazi u pustari Novo selo, koje je udaljeno kakovih 12 klm. od kaznione, pokazali su nam crkvu, s jedne strane za katolike a s druge za pravoslavne. Neugodno me se je dojmilo, kad sam vidio, da se i u crkvi kaznenici dijele po razredima kao i u kaznioni, osobito poslije izjave veleč.

Digitized by Google

g. J. Alatrovića, katoličkog svećenika, kad je rekao, da za njega oni ljudi nisu u crkvi kažnjenici ove ili one kategorije, već samo grješnici.

Iz crkve pošli smo u bolnicu, u kojoj ima poseban odio za zločince ludjake. Najviše ih je bolesno od tuberkuloze (35), a umrlo ih je od nje u god. 1908. tri. Interesirao sam se za tetoviranje kažnjenika i dobio sam ove podatke: Od 624 kažnjenika ima ih tetovirana 32, najviše na ruci i prsima i to znakovi: srce, djevojke, sidra i narodni grbovi. Svi su izjavili, da pri tetoviranju nisu osjećali boli (Lombroso !), a tetovirali su se najviše u vojništvu bez ikakvog sujevjerja.

Pregledavši kupaonicu, u kojo se okupa svaki dan 50 kažnjenika, zatim sve ostale zgrade napose radionice i to stolariju, postolariju, užariju i t. d. objedovasmo.

Iza objeda odvezosmo se u posredni zavod. Tu su nam upali u oči kažnjenici sa crnim ovratnikom, znak, da dotični pripada posrednom zavodu. Ovdje se ne vidja strogo lice stražarevo, kažnjenici se slobodno kreću i rade opredijeljeni im posao, pa da nemaju na sebi ono uzničko odijelo, ne bi nitko ni pomislio, da pripadaju kaznioni, koja se odavle ni ne vidi. U posrednom zavodu vodi se uzorno gospodarstvo svake vrste. Svu onu ugodnost, što proizvadja na čovjeka boravak u posrednom zavodu, kvari t. zv. zatvor za kratkotrajno osudjene, t. j. one koje osudi sudbeni stol u Mitrovici na kazan zatvora ispod 6 mjeseci. Oni su pod paskom stražara, bez crnog ovratnika, a spavaju u prostorijama bez zraka i čistoće. Mislim, da odgovara zahtjevu pravednosti i čovječnosti, da se za ove ljude, koji zaslužuju, da manje trpe nego drugi, podigne čim prije nova i uredna zgrada.

Drugi dan ujutro prisustvovali smo sv. misi u katoličkoj i pravoslavnoj crkvi, gdje smo imali prilike čuti skladno pjevanje kažnjenika. Zatim smo pregledali gospodarstvo na „Ciglani", te smo se uputili, da razgledamo zavod za mladenačke zločince, u koji zavod dolaze prema naredbi od 12. svibnja 1905. br. 7373 odio za pravosudje, mladići, koji su počinili zločin u dobi izmedju 14. i 20. godine, a dosudjena im je kazan preko 6 mjeseci. Isključeni su od mladenačkog odijeljenja, koji su već dva puta bili osudjeni radi zločina ili jedam put radi zločina, a osim toga radi prkršaja iz koristoljubla ili radi prekršaja proti ćudorednosti i to bezuvjetno, a fakultativno oni, za koje se presudni sud uvjeri, da su vrlo pokvareni. Na ovo zadnje na žalost sud malo pazi, jer se dosada nije dogodio nijedan slučaj, da bi sud odlučio, da se neki mladenački zločinac ne smjesti u mladenačko odijeljenje već u kaznionu za odrasle. Na to bi se u interesu poboljšanja mladenačkih zločinaca imala strogo paziti. Bilo bi dobro, kako je zgodno spomenuo dr. Kostić, da se u ovo mladenačko odijeljenje, koje je posvema odijeljeno od kaznione za

Digitized by Google

odrasle, smjeste i mladenački zločinci osudjeni na kazan ispod 6 mjeseci, mjesto da se kvare sa odraslim zločincima po uzama sudbenih stolova. I u mladenačkom odijeljenju je isti sistem ovršivanja kazne kao i u glavnoj kaznioni. Kad smo unišli unutra, našli smo te mladenačke kažnjenike, gdje marljivo rade. To je na me učinilo ugodan utisak. Velika većina ih osudjena radi krvnih zločina (70%), ostali radi silovanja, kradje itd.

Interesantan sam ovdje doživio dogodjaj. Namjerio sam se slučajno na nekog A. K. bivšeg brijačkog pomoćnika u Bjelovaru, koji je osudjen radi kradje od 1027.08 kruna iz potrošarinske blagajne na kazan od 5 godina. Pitao sam ga, zašto je to učinio, a on mi je sasvim hladnokrvno odgovorio: „Nekoliko dana pred izvedenjem svoga djela čitao sam knjigu Sherlock Holmes sv. 18. pod naslovom: Genijalnost i ludilo, u kojoj se opisuje, kako je jedan čovjek u Parizu burgijom orobio blagajnu i tako došao do novaca. Ja sam na isti način proizveo svoju kradju, i ne bi me bio pronašao nijedan Sherlock Holmes, da nisam učinio jednu veliku glupost — (Grossova opaska, da svaki zločinac pri izvadjanju zločina učini „eine grosse Dumheit !) — dijelio sam prijateljima novce, koji su me poslije odali."

Vrijedno je ovdje spomenuti, kakovo štivo čitaju najradje ovi mladi zločinci. Bio sam u njihovoj spavaćoj sobi i opazio, da najvole čitati one knjige, koje nose kakove bombastične i strašne naslove kao: Prve žrtve, Krvna osveta, Okovi, zatim vole povijest, zemljopis i putopise kao: Povijest Hrvatske, Zemljopis zemalja, u kojima obitavaju Hrvati, Dušan Silni, Zgode Telemaka Ulisova sina te knjigu: Kako je u Americi i kome se isplati tamo putovati ?

Istoga dana prisustvovali smo u školi obdržavanju analfabetskog tečaja pod ravnanjem kaznioničkog učitelja g. F. Hangi-a, koji se zaista posvetio svom dušom obrazovanju kažnjenika. Ne može se ustina reći, da kulturom zločinstva padaju, ali padaju sigurno krvna zločinstva. Koncem god. 1908. bilo je kaznioni 683 kažnjenika, od tih pismenih 478 (70%), a nepismenih 205 (30%), od ovih zadnjih otpada na mladenačke zločince samo 27.

Iza toga držao nam je gosp. upravitelj dr. Kostić vrlo poučno i s mnogo mara sastavljeno predavanje: „O statistici kriminaliteta u kr. zemaljskoj kaznioni u Mitrovici". Ovo će svoje predavanje iznijeti dr. Kostić u „Mj." Grjehota je samo, da ovi statistički podaci dra. Kostića nisu osnovani na više nego 683 slučaja, a uzrok je tome taj, da je koncem god. 1908. bilo prevedeno preko 200 kažnjenika u Lepoglavu.

Iz predavanja dr. Kostića uvjerismo se potpuno, da je glavni uzrok počinjenju zločina kod nas alkohol (60.76%); po zločinama imamo najviše krvnih zločina od 683 kažnjenika 414 (60.61%), od tih preko polovicu uboj-

Digitized by Google

stva (211). Iza krvnih zločina dolazi odmah kradja sa 26.66%. Po dobi je najjači kriminalitet izmedju 24—30 godine (145). Istina u Mitrovici ima sada najviše kažnjenika izmedju 14 i 20 godina (160), s razloga, jer je velik broj odraslih otišao, a i za to, jer u mladenački zavod dolaze kažnjenici iz sve zemlje osim iz okolina sudbenog stola u Gospiću. Najčešće dolazi do uporabe kaznena stavka od 1—5 godina. Po vremenu počinilo ih je zločin najviše onda, kad ljudi nisu zaposleni radom, a to je za vrijeme zimskih mjeseci, nedeljom i svecima, ukupno 70%, zato i pravo kaže njemačka poslovica: „Müssiggang ist aller Laster Anfang".

Na predavanje dra. Kostića reflektirali su naši sveučilišni profesori gg. dr. Šilović i dr. Miler, koji je, s obzirom na to, da se kod nas najviše zločina počinja u pijanstvu (60%), a u Švicarskoj baš obratno, kao neku utješljivu pojavu zgodno primjetio, da smo barem moralniji od Švicara. Iza toga se je razvila živa debata izmedju djaka, profesorâ, dra. Kostića i Dra. Daneša, uzničkog liječnika o raznim tematima tičućim se načina ovršenja kazne, u kojoj je debati prof. Šilović osobito zagovarao uvjetne osude.

Mislim, da ne će biti suvišno, ako iznesem ovdje pregled dnevnog stanja — Tagesraport — mitrovačke kaznione od 2. lipnja 1909., da naši kolege, kad slijedeće godine posjete mitrovačku kaznionu, imadu osnovu za prispodabljanje onog stanja, kad smo mi bili u Mitrovici, i kad oni budu:

Sveukupno stanje 2. lipnja 1909. 624.

U bolnici 12, u samotnom zatvoru 43, u disciplinarnom zatvoru 44, u skupnom zatvoru 218, u zgradi kratko sudjenih 111, u posrednom zatvoru 114, u skupnom zatvoru „Novo Selo" 82.

Po presudnih sudovih: Belovar 32, Mitrovica 267, Ogulin 4, Osijek 202, Petrinja 25, Požega 78, Varaždin 5, Zagreb 11.

Po moralnoj klasifikaciji: Ia 57, Ib 87, Ic 56; — IIa 49, IIb 111, IIc 63; — IIIa 19, IIIb 60, IIIc 55; — IIIc1 29, IIIc2 23, IIIc3 15 itd.

Po trajanju kazni: Do 6 mj. 59, od 1 god. 59, od 1—2 121, od 2—5 225, od 5—10 99, od 10—15 35, od 15—20 18, doživotno 8.

Po domovini: Hrvatska 81, Slavonija 457, Ugarska 65, Bosna i Hercegovina 7, Austrija 7, Inozemstvo 7.

Po vjeri: Rimokatolika 314, grčko-iztočne vjere 287, grko-katolika 4, protestanta 16, Izraelićana 2, ini 1.

Po dobi: od 16 godina 27, od 15—20 135, od 20—30 254, od 30—40 112, od 40—50 58, od 50 dalje 38.

Po zločinu: Uvreda Veličanstva 3, javno nasilje 37, silovanje 27, oskvrnuća 4, umorstva 84, ubojstva 190, teška tjelesna ozleda 79, palež 7, razbojstva 25, krivotvorenje novaca 5, pronevjerenje 7, prevara 22, kradja 134

Po radnji: kovača 6, užara 23, tkalca 3, krojača 49, pletača 2, po-

Digitized by Google

stolara 15, stolara 112, rezbara 2, tokara 2, bačvar 1, kolara 3, četkar 1, farbara 2, kuhara 8, pekara 6, pralaca 12, kućnih radnika 10, kod stroja 10, pisara 5, brijača 2, češljača perja 41, mesara 2, mlinara 2, poljskih radnika 162, ostali 24.

Bolničara 5, ove godine umrlo 9, na uvjetnom dopustu 154, uskočilo 47, težaci posrednog odjela 114.

Nije mi moguće na ovom mjestu zbog pomanjkanja prostora opisati sve ljepote i prednosti mitrovačke kaznione, jer za to bi trebala cijela knjiga, a da se ne bi mislilo, da sam kao Hrvat u sudu previše subjektivan, navest ću ovdje dvije izjave uvaženog madžarskog kriminaliste iz Budimpešte dra. R. Vambery-a, jednu upravljenu u pismu na dra. Kostića, koja glasi: „Die prachtvolle Anstalt wird uns allen unvergesslich in Erinnerung bleiben. Keiner von uns wird es je unterlassen das Lob der Anstalt zu verkündigen, deren schwierige Leitung Sie mit soviel Geschick und praktischen Geiste besorgen. Wer heute in Europa die vollkommene Ausgestaltung des Progressivsystems studieren will, kann es nicht unterlassen Mitrovica zu besuchen, und ich glaube kaum, dass Sir Walter Crofton seiner Zeit geahnt hätte, auf welch hohem Niveau seine Idee verwirklicht werden könnte." U drugom pismu upravljenom na vrhovnog nadzornika kazniona dra. N. Ogorelicu, veli isti Vambery ovo: „Nicht nur die Vollkommenheit und die grossartige Anlage der Strafanstalt, sondern auch der praktische Geist, der über sie waltet, hat uns eine unlöschbare Erinnerung eingeprägt. Ich bin vollauf überzeugt, dass es eine Zeit geben wird, in der die Fachleute der grossen Kulturstaaten nach Mitrovica als dem Mekka der modernen Poenologie wallfahrten werden. Mein Kollege dr. Láday gedenkt seine Eindrücke in einem unserer Fachblätter demnächst zu veröffentlichen." Poslije ovako laskavih izjava jednog uvaženog kriminaliste, držim, da je svaka daljna pohvala suvišna.

Pri svršetku ovog moga kratkoga izvještaja veže me osobita dužnost, da se u ime svojih kolega zahvalim g. dru. M. Kostiću i svim ostalim činovnicima kaznione, koi na srdačnom dočeku, toi na onoj upravo neopisivoj gostoljubivosti i nezaboravnoj uslužnosti pri svakom koraku za vrijeme našeg boravka u Mitrovici. Hvala im!

Isto takovu zahvalu dugujemo i našim profesorima gg. dru. Josipu Šiloviću i dru. E. Mileru, pod kojih smo vodstvom i zaslugom otišli u Mitrovicu i mnogo toga tamo za naš budući rad naučili. I njima srdačna hvala.

3. lipnja u večer ostavismo mitrovačku kaznionu. Bilo mi je tjeskobno pri duši, jer mi se je činilo, kao da iz tvrdih zidina mitrovačke kaznione čujem tužan pijev nesretnih kažnjenika, gdje recitiraju krasne riječi pjesnika „Dubravke":

Digitized by Google

„O lijepa, o draga, o slatka slobodo!
Dare, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô.
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi,
Ne mogu bit plata, tvoj čistoj ljepoti!"

Ivan Pavičić.

O hrvatskoj pravnoj terminologiji.

Piše **dr. Iv. Strohal.**

Pravničko društvo u Zagrebu, dalo je u svojoj godišnjoj skupštini od 20. veljače 1909. „ovlast (upravnom) odboru pravničkoga društva, da pristupi k izradjivanju hrvatske pravne terminologije". Upravni je na to odbor u sjednici od 27. veljače 1909. odredio posebni „odbor za sastavak hrvatske pravne terminologije". „Odbor taj za sastavak hrvatske pravne terminologije" povjerio mi je iza toga u svojoj sjednici od 16. ožujka 1909., da sastavim „osnovu".

Ne znam, kako je upravni odbor, dotično odbor za sastavak hrvatske pravne terminologije došao do toga, te je upravo meni povjerio tako važnu i zamašnu zadaću. Dosele nijesam se nikada s tim pitanjem pobliže bavio; a i sada pored teškog i velikog posla u svojoj službi jedva dospijevam, da se čim drugim bavim. Osim toga nedavno povjeren mi je bio takodjer i sastav „osnove za sabiranje gradje o pravu, koje u narodu živi". — Za sastav pak osnove, po kojoj bi se imala urediti hrvatska pravna terminologija, a poslije za uredjivanje rječnika trebalo bi, kako sam se uvjerio, mnogo, vrlo mnogo dokolnoga vremena. Trebao bi tu čovjek, koji se je isključivo posvetio samo znanosti. Trebao bi tu čovjek, koji bi pored svog društvenog položaja svome radu mogao pribaviti neki ugled i priznanje. Trebao bi tu čovjek s potpunom i svestranom pravnom naobrazbom. Trebao bi tu čovjek, koji poznaje mnoge strane jezike, napose sve slavenske jezike, zatim latinski, njemački, madžarski, talijanski, a uz to barem donekle francuski, engleski, grčki i turski jezik.

Obzirom na sve to, kao što i obzirom na to, kako su u pravničkome društvu bili svojedobno primljeni moji predlozi „o zakonu, kojim bi se jedinstveno uredili imovinsko-pravni odnošaji seljačkoga stališa u Hrvatskoj i Slavoniji", premda sam stvar, koje su se ticali ovi predlozi proučio i s teoretičke i s praktičke i s historičke i s dogmatičke strane do najtanjih sitnica, — bilo bi držim odviše preuzetno, kad bi najednom došao s gotovom „osnovom".

No pošto mi je već jednom povjeren bio sastavak te osnove, to sam uznastojao, da povjerenoj mi zadaći barem donekle zadovoljim. Rezultate tog nastojanja donosim u ovome izvještaju upravljenome ne samo na „odbor za sastavak hrvatske pravne terminologije" nego na čitavo pravničko društvo, neka sudi čitavo društvo, što i kako bi se moglo u tom pravcu poraditi.

* * *

Digitized by Google

Ponajprije moram sa žalošću priznati, da ne znam, kako bi željelo pravničko to društvo, kako li „odbor za sastavak hrvatske pravne terminologije", da se taj posao provede. Svakako rezultati tog posla imali bi se donijeti u formi rječnika. Ali kakovi bi to rezultati imali biti ; — da li zbirka termina, s kojima bi se imali u buduće služiti hrvatski pravnici, i koji bi imali vrijediti kao jedini valjani ; ili zbirka termina, s kojima su se dosele služili hrvatski pravnici.

Istaknuti mi valja, da rječnik s terminima, koji bi u njemu bili proglašeni kao jedini valjani, po mom mišljenju ne bi donio željena ploda. Takovih rječnika imademo već ; pa kakav imadu oni uspjeh ? Uspjeh je taj, da se mi u Banovini (Hrvatskoj i Slavoniji) služimo s drugim pravnim terminima ; oni u Dalmaciji opet s drugim ; u Crnoj gori s terminima, koji se razlikuju od prvih i drugih ; u Srbiji konačno s terminima, koji se razlikuju od prvih, drugih i trećih. Pače ni u istoj zemlji ne služe se svi pravnici s istim terminima. Tako se dogadja, premda u svim tim zemljama vlada jedan jezik, da ipak pravnik iz jedne od tih zemalja ne razumije pravnika iz druge zemlje. Dogodilo se je i meni jednom na ispitu, da nijesam razumio djaka — Dalmatinca, koji se je služio s terminima usvojenima u Dalmaciji.

Uzrok pak tome neuspjehu dosadanjih terminologija nalazi se poglavito u tome, što se oni, koji su stvarali te terminologije, nijesu mnogo obazirali na dosadanje termine ; nijesu se mnogo obazirali ni na termine, koji u narodu žive, već su samovoljno autoritativno kovali nove termine ; i to svaki na svoj način. Svatko je držao, da je samo on zvan odredjivati, koji termini valjaju, koji li ne valjaju.

Da ponovno ne padnemo u tu pogrješku držim, da će biti najbolje, budu li se sastavljači terminologije, koju želi izdati naše pravničko društvo, držali principa, da valja pobilježiti sve pravničke termine, kojima su se u budi kome kraju dosele služili bilo pravnici, bilo sam narod. Onda tek moći će se odredjivati, da li je koji termin stariji, da li ga pozna narod, da li više odgovara duhu narodnoga jezika, da li više odgovara svome značenju, da li se s njime pravnici više služe itd., a obzirom na to moći će se odrediti, da li je koji termin bolji ili gori od drugoga.

Tako se je imalo i prije postupati, no prije bilo je to mnogo teže. Prije nijesu bili poznati stariji pravni spomenici ; nije bilo gradje, iz koje bi se bili upoznali termini, koji u narodu žive. Trebalo je na brzu ruku stvoriti nove zakone, dotično prevesti na hrvatski strane zakone ; i tu je svatko nastojao, da zadovolji tome, kako je najbolje znao. Nije doduše ni danas u tome pravcu mnogo bolje. Nijesu ni danas publicirani svi stari spomenici ; pogotovo imademo vrlo malo gradje, iz koje bismo mogli upoznati termine, koji u narodu žive.

Prema navedenome dvije su glavne grupe vrela, iz kojih bismo imali

Digitized by Google

crpiti termine za sastav pravne terminologije, koja bi odgovarala po mom mnijenju željama i svrsi, koju si je stavilo pravničko društvo, kad je stvorilo uvodno pomenuti zaključak. Jedno su stariji pravni spomenici; drugo je gradja o pravu, koje u narodu živi.

Po mom nemjerodavnom mnijenju za sada ne bismo još mogli pristupiti sakupljanju termina, koji u narodu žive. Naša se je doduše akademija dala na posao, da uz mnogo materijalnih žrtava posakupi gradju o pravu, koje u narodu živi. Ali kako sam u raspravi „Ustanovljivanje prava, koje u narodu živi" razložio u tom pravcu sakupljeni materijal s pravničkog gledišta nema mnogo vrijednosti. Osim toga, materijala je toga tako malo, da ne može služiti za podlogu budi kakovome rječniku. Ima pak izgleda, da će se u skoro vrijeme sakupiti dosta mnogo tog materijala, pa će se onda mnogo laglje pristupiti sakupljanju termina, koji u narodu žive.

Daleko bolje stoji stvar sa starim pravnim spomenicima. Od ovih je naime toliko već publicirano, da bi se doista moglo pristupiti sakupljanju termina sadržanih u njima. No tu opet po mom nemjerodavnom mnijenju, naše je pravničko društvo zakasnilo.

Tu imademo ponajprije već stari Daničićev „Рјечник из књиж. старина српских", koji sadržaje sve pravne termine, iz starijih srpskih pravnih spomenika. U novije pak doba počeo je Vl. Mažuranić izdavati „prinose za hrvatski pravno-povjesni rječnik".

U raspravi „O rječniku pravnoga nazivlja hrvatskoga" (otisnutoj u „Radu" jugoslav. akademije, knjizi 150., te u „Mjesečniku" našega društva, 1903., str. 358. i d.), koja se može smatrati uvodom u taj pravno-povjesni rječnik, veli sam Mažuranić, da se taj rječnik ima stegnuti „na pravničko nazivlje" („Mjesečnik", 1903., pod kraj str. 360.); veli dalje, da je taj (pravno-povjesni) rječnik nuždan, „ako hoćemo, da pravničku upravnu i sudbenu našu terminologiju i stilistiku svestrano pročistimo, s pravoroka i odluka naših skinemo tudjinske nagrde, duhu hrvatskoga jezika protivne" („Mjesečnik", 1903. str. 359. pod kraj). „Ciena" pak „djelu (t. j. pravno-povjesnom rječniku) bila bi, mnijem, u tom, što bi se pravničkomu našem svietu, i to krugu najširemu, dala sgoda, da se bez ovećega truda što točnije i što potpunije uputi o raznih fazah službenoga, sudbenoga i upravnoga jezika hrvatskoga" („Mjesečnik", 1903., str. 361., r. 27. i d.). Za to je i Mažuranić ustanovljenje valjane terminologije stavio kao „drugi..... možda još preči i praktičniji cilj" takovome rječniku („Mjesečnik", 1903., str. 361., r. 18.). „Neka svaki pravnik-stručnik uzmogne svaki čas, otvoriv rječnik, razviditi sam, je li naziv, je li oblik koji doista nova, loša tvorevina nespretna kovača, je li samonikla na našem tlu biljka, je li presadjena, odakle, od kuda, ter nije li naročito davninom porietla stekla neko pravo na koje mjestance?" („Mjesečnik", 1903., str. 363., r. 22. i d.).

Digitized by Google

A da je Mažuranić potpuno i u cjelosti postigao stavljeni cilj, vidi se iz ocjena, koje su stigle na prvi svezak njegovoga djela. Evo već prvi kritičar (Ružić) veli za to djelo: „To je prava riznica sabrana u dragocienom rudniku hrvatskih pravnih spomenika" („Mjesečnik", 1908., str. 906.); „Veliki narodi ne mogu se pohvaliti ovakovom radnjom, kao što je hrvatski pravno-povjestni Rječnik od Vlad. Mažuranića; a naša mala i prezrena Hrvatska ponosi se, što se je našao umni pregalac, koji pokazuje naprednom svietu, da je hrvatski narod uz svoju čvrstu desnicu imao jaka prava na svoj državni i privatni život". („Mjesečnik", 1908., str. 911.). Drugi kritičar (Šilović) veli opet: „Moram priznati, da me već dugo nije nijedna hrvatska pravna knjiga tako razveselila, kao što me je razveselila ova: Po mome čvrstome uvjerenju nije nam nijedno djelo bilo tako od prieke nužde kao ovo" („Mjesečnik", 1908., str. 1004.); „Ova je knjiga ne samo poučna za svakog pravnika, nego je i tako zanimiva, da kad sam je počeo čitati, nisam se mogao prihvatiti drugoga posla, dok je nisam do kraja pročitao" („Mjesečnik", 1908., str. 1005.). Treći kritičar (Polić) veli: „Pogled već u tu prvu svesku otkriva nam veličinu koncepcije, vanredno obilje pribrane gradje, temeljno poznavanje naše pravne prošlosti na širokoj komparativnoj osnovci, doboku pravničku erudiciju i fini juristički takt u svezi s oštroumnim konjekturama" („Mjesečnik", 1908., str. 1076.).

Da je pak upravo u pogledu pravne terminologije ovaj rječnik potpuno postigao svoj cilj, vidi se odatle, što Polić već sada pita, „ne bi li se toliki jedri pravni termini morali upotrijebiti u našem narodnom zakonodavstvu?" („Mjesečnik", 1908., str. 1080.).

Obzirom na sve to, makar se i ne slažem u svemu s Mažuranićevim nazorima, ipak držim, da „odboru za sastavak hrvatske pravne terminologije" ne preostaje drugo, nego s Polićem zajedno izreći „sud čitavoga našeg javnog mišljenja" i g. Mažuranića umoliti, „da izvoli ovako i dalje nastaviti" („Mjesečnik", 1908., str. 1080.).

Što bi drugo i preostalo ovome odboru? — Zar da prepisuje ono, što je napisao već Mažuranić? Ogrješio bi se o zakon o autorskome pravu. — Zar da sastavlja nešto nova? Pored ovakih ocjena to bi sastavljanje, taj bi rad već unaprijed bio osudjen.

Uzmimo n. pr., da sastavljač ove nove hrvatske pravne terminologije drži, da ne idu u „pravničko stručno nazivlje" svi oni termini, koje je uvrstio u svoj rječnik Mažuranić; ili opet da drži, da idu u „pravničko stručno nazivlje" drugi termini, koje nije uvrstio Mažuranić u svoj rječnik. Tko bi imao pravo: Mažuranić ili taj novi terminolog? Po mom mnijenju pitanje je to već riješeno.

Uzmimo dalje, da taj novi pravni terminolog drži, da ova ili ona riječ nema ono značenje, koje joj daje Mažuranić, već da ima posve drugo

Digitized by Google

značenje ; ili opet uzmimo, da taj novi terminolog drži, da Mažuranić nije valjano citirao, već da bi trebalo drugo i drukčije citirati. Tko bi imao pravo: Mažuranić ili taj novi terminolog ? Po mom mnijenju i opet pitanje je to riješeno.

Bilo bi ludo i neoprezno, kad bi se našao budi koji novi pravni terminolog, te se upustio u takovu nejednaku borbu, kojoj se već unaprijed vidi izlazak.

Mažuranić je sav skoro svoj život posvetio proučavanju starih pravnih spomenika i sabiranju pravnih termina, koji se nalaze u tim spomenicima ; on je nadalje nastavio taj posao, gdje su njegov stric Antun i otac Ivan Mažuranić prekinuli. Novi pak terminolog tek bi imao početi. Prema tome taj novi terminolog ili bi tek iza 50—60 godina mogao doći do onuda, dokle je Mažuranić već danas došao, ili bi nešto na brzu ruku izradio. Posve je pak prirodno, da se nešto ovakova na brzu ruku sačinjenoga ne bi moglo ni iz daleka takmiti s plodovima Mažuranićevoga dugotrajnog, ustrpljivog i savjesnog rada.

Obzirom na sve to držim, da se je naše pravničko društvo prenaglilo, kad je dalo ovlast upravnome odboru pravničkoga društva, da pristupi k izradjivanju neke nove hrvatske pravne terminologije. Prenaglio se je i upravni odbor pravničkog društva, kad je odredio posebni „odbor za sastavak hrvatske pravne terminologije". Prenaglio se je i taj „odbor za sastavak hrvatske pravne terminologije", kad je baš meni povjerio sastavak „osnove" ; prenaglio se je taj odbor u tome još napose s razloga, koje sam istaknuo na početku ovog izvještaja.

* * *

Da se ne reče, da tražim samo izliku, da se izmaknem povjerenome mi poslu, uznastojao sam, kad već ne mogu da sastavim „osnovu", da se barem uputim, što bi tu valjalo raditi ?

Meni samomu osobito je imponirao (de gustibus non est disputandum) „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika", što ga „na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti" ; i nastojao sam se informirati, kako se postupa pri sastavljanju ovog rječnika ; nastojao sam se informirati, kakove se „osnove" drže sastavljači ovog rječnika. I tu mi bje rečeno : „dobra osnova znači kod takovog rječnika toliko, koliko polovica čitavog djela", ali treba da bude doista „dobra" ; jer ako je osnova zla, ne valja čitavo skupocjeno djelo; ako li je osnova dobra, tada je lako dalje dobro raditi ; no takovu dobru osnovu rečeno mi bje, „vrlo je teško sastaviti", to se ne može samo tako na brzu ruku sastaviti.

Evo nevolje : ja, koji se nijesam nikada bavio s ovakim stvarima, sada bih imao najednom izraditi ovakovu osnovu, koje bi se imali držati toliki i toliki radnici-učenjaci, koja bi imala vrijediti za decenije i decenije, pored

Digitized by Google

koje bi mogle u ludo proći hiljade i hiljade društvenoga novca. Pa tko sam ja, kakav zauzimljem položaj, kakav imadem ugled u pravničkome društvu, da preuzmem na se tako veliku odgovornost ?

Nek sastavlja osnovu onaj, koji ima za to dovoljno spreme, koji ima položaj i ugled takav, da se ne bude mogao budi tko nabaciti s prigovorima proti njegovu radu. Inače će pravničko društvo s mnogo troška započeti djelo, koje će odmah na prvom koraku naići na mnogo prigovora, koji će odvratiti općinstvo od tog djela, i ako ništa drugo u općinstvu pobuditi mnijenje, da to djelo ne vrijedi mnogo, gdje mu se toliko prigovara.

Poradi toga ja ću ovdje samo nanizati neke svoje nazore, koji će možda dobro doći eventualnom sastavljaču ovakove osnove, kad bude došlo vrijeme, da se pristupi sastavku hrvatske pravne terminologije.

Po mom nazoru valjalo bi najprije odrediti sve stare pravne, spomenike sve one zakone, sve knjige, iz kojih bi se imali pokupiti pravni termini. Odredjivati pak ove spomenike, ove zakone, ove knjige imali bi stručnjaci, i to svaki za svoju struku. — Pri tom bi svaki stručnjak imao u kratko označiti, kako je dotični spomenik, knjiga, zakon nastao ; da li je preveden i to iz kojeg jezika, dalje imao bi označiti, odakle je sastavljač dotičnog spomenika, knjige ili zakona došao do termina, s kojim se je služio u svojoj knjizi, i kakovu vrijednost imadu sada ti termini, a kakovu bi oni mogli imati.

Tek iza kako bi se na taj način točno ustanovilo, koji bi se spomenici, knjige i zakoni imali upotrebiti pri sastavku ovakog rječnika, imalo bi se pristupiti ispisivanju pojedinih termina, pojedinih riječi (s juristićkim značenjem), koje dolaze u tim spomenicima, zakonima i knjigama. Pri tome nastaju opet pitanja : koje se riječi imadu ispisati, kako se imadu ispisati, i tko da ih ispisuje ?

* * *

Najteže je svakako pitanje, koje se riječi imadu ispisati ? To bi i opet najbolje mogli odredjivati osobiti stručnjaci ; svaki za svoju struku. Poradi toga moralo bi se takodjer i povjeriti ispisivanje ovih riječi stručnjacima, koji budu mogli prosuditi, što spada u rječnik, što li ne spada, te što se ima ispisati, što li se nema. Obzirom na to i ovdje držim, da ne bi bilo umjesno, da ja stavljam ovim stručnjacima budi kakove upute ili savjete.

Želim samo istaknuti neke misli o tom, koje bi se riječi uopće imale ispisivati. — Imade naime vrlo mnogo riječi, koje pored svog običnog značenja, imadu još i osobito pravno značenje. Imade i takovih riječi, koje se ukazuju često pravnim terminima, pa ipak imadu i drugo nepravno značenje. Medju potonje idu n. pr. riječi „sud", „suditi" ; medju prve idu n. pr. riječi „brat", „bratstvo". Ovake riječi, ako dolaze i u kome pravnome spomeniku, knjizi ili zakonu s nepravnim značenjem, pravilno ne imadu se

Digitized by Google

ispisati ; ispisati se imadu samo ondje, gdje dolaze s pravnim značenjem. No ako je koja takova riječ dosta neobična, ili ako dolazi s takovim značenjem, koje pokazuje put, kako je ta riječ došla do osobitog pravnog značenja, tada držim, da bi bilo dobro ovakovu riječ ispisati i u njezinom nepravnom značenju.

Tako n. pr. dolazi riječ „bratstvo" u Bogišićevom „Zborniku sadašnjih pravnih običaja u južnih Slovena" s osobitim pravnim značenjem (str. 511.) ; u starim spomenicima, koliko je meni poznato, ne dolazi ta riječ s istim značenjem ; s druge pak strane riječ je ta dosta neobična. Obzirom na to držim, da bi bilo dobro, kad bi se pobilježila ta riječ, gdje ona dolaz u starim spomenicima, makar i u nepravnome značenju. Tako bilo bi dobro zabilježiti, da ta riječ dolazi u poljičkome statutu sa značenjem, koje ima njemačka riječ „Brüderschaft" i franceska riječ „fraternité" (napose u čl. 55. b i 88.) ; dalje dobro bi bilo zabilježiti, da ta riječ dolazi u istome poljičkome statutu sa značenjem, koje ima njemačka riječ „Verwandschaft" i franceska riječ „parenté" (napose u čl. 36. b) ; kasnije dolazi ta riječ sa značenjem „braća, rodjaci uopće" (tako u jednom dodatku poljičkome statutu — isp. hrvatski pisani zakoni, str. 41.) ; u jednoj staroj ispravi upotrebljava se opet ova riječ, da se izreče ono, što bi se danas označilo sa „i ostali" ili „i drugovi" ili naprosto „i dr." (isp. Kukuljević : Povjestni spomenici južnih Slavenah, str. 77.) ; u jednoj ispravi od 4. ožujka 1487. imade opet ta riječ značenje neke „pobožne kongregacije, bratovštine" (Isp. : Šurmin : Hrvatski spomenici, I. sv., str. 321.).

S druge opet strane kod riječi „brat", „braća" držim, da ne bi bilo nužno zabilježiti, gdje one dolaze u običnom značenju, t. j. u značenju „sin istoga oca ili matere" „sinovi (djeca) istoga oca ili matere". No dobro bi bilo zabilježiti te riječi, gdje one dolaze sa značenjem „drug", „drugovi".

Imade opet mnogo riječi, o kojima se ne može reći, da su pravni termini u užem smislu ; a ipak su nužne, da uzmogne pravnik izraziti svoju misao. Ovakove riječi, dolaze li u novijim zakonima, držim, da ne bi bilo nužno ispisivati ; no dolaze li one u starijim spomenicima ili u knjigama, u kojima se narodnim jezikom opisuje pravni život naroda, držim, da bi bilo dobro, ispisati i takove riječi.

Samo se po sebi razumijeva, ako dolazi ista riječ s istim značenjem u istoj knjizi (zakonu, spomeniku) po više puta, da je ne valja svaki put napose ispisati. Dovoljno je, da se jednom ili najviše dvaput ispiše (u jednom značenju). Dolazi li ona s različnim značenjem, valja ju ispisati toliko puta, koliko imade ona u dotičnoj knjizi različnih značenja.

Drzim da će biti najbolje budem li na nekoliko primjera pokazao, koje se riječi po mom mnijenju imadu ispisati. Zato ću navesti nekoliko ulomaka, u kojima su riječi, koje se po mom mnijenju imadu ispisati razmaknutim slovima oti nute :

Digitized by Google

„Septimo. Sudci da imaju polag svoje prisege i duševnosti, nijedne prijazni ni neprijazni negledajući, pravde pitati i suditi i to da se ljudi zli sviste i u strahu drže, a dobri moru z mirom živiti; komu bi se pravda nevidila, ondi da se more pravda pred samoga gospodina pozvati, kako je tomu stari zakon bil, i pred trih gradih naprvo, ako mu je drago, da se more prizvati, ako mu se krivo bude vidilo." (Lopašić: Hrvatski urbari, I. svez., str. 137.)

„Decimo quarto. Tulikajše kada se prigodi, da ki kmet prez ostanka umre, ter nima bližnjega roda, to jest brata ali sestre, ali matere, ali bratova sina, ali hćere, da to takovo blago ali zemlje zopet na gospodu padaju, a ne na daleku kakovu rodbinu, kako je i drugdi zakon." (Lopašić: Hrvatski urbari, I. sv., str. 139.)

„Zaprike od Xenidbe od dvi varsti nahodese: Zaprike koje smetaju Vinçanje, i Zaprike koje razmechju... Ove Zaprike koje razmechju Vinçanje u stara vrimena bili jesu dvanaest: da li buduchi Sabor Triden. nadometnuo druge dvi, zatose nahodi çetnarnaest, i jesu ove: 1. Privarenje. 2. Bitje od varsti. 3. Rostvo. 5. Grih. 6. Razlikost od Boghostovja. 7. Silla. 8. Red. 9. Zavezanje. 10. Poštenost. 11. Svojstvo po xenidbi. 12. Nevridnost. 13. Skrovitost. 14. Umaknutje oli Ugrabljenje." (Ang. della Costa: Zakon czarkovni sloxen i upravglien za naučenie i prosvitgljenie redovnikov harvaskoga naroda, u Mneczi, 1778., I. kniga, str. 151. i d.)

„Za učiniti jedan podobni sud ischjuse tri çegljadetta, tojest: Sudacz, koji sudi; çegljade, koje prizivglje na Sud; i çegljade prizvano. Sudacz jest oni koji nastoji na sudu s' oçittom oblaschju, i sudi prigovaranja prikazana po Zakonu.... Razdiyljuje se joscter u sudjenje svitovno dvoransko (svjetovno gradjansko), u sudjenje podipsivo i u sudjenje jedne varsti i drughe." (A. della Costa: o. c., II. kn., str. 41.)

„Zadruga se u Otoku zove kuća. Svaka kuća ima svoga gospodara. Od starine je bilo, kazuju ljudi, da najstariji kućom vlada. Tako je božji sud i pravda. A kako je to mladež upela, pa vele: jednako radimo, jednako služimo, ded da jednako gazdujemo, od onda, vele, ide gazdaluk redom." (Zbornik za narodni život i običaje, IV. sv., str. 46.)

„....., da su temelj Lukić kući bila dva čovika, dva brata, mislim da su se zvali: Marko i Damjan, pa da se taj Damjan nije nikad ženio. A opet nisam čuo ni da je gazdovo u kući, nego sva kuća bio je njegov brat Marko. A možda je Damjan bio stariji od brata, pa opet nije vridio u kući."

„Kad se tako preotme (za gazdu u kući), niko mu vlade ne ote. Ukućani šute, da ne bude temelj u rasutka, a kad dodija, pa se po-

Digitized by Google

tuže gospodi, onda od zla bude i gorje, jer taj svaki, koji svoje u kući gazi, plazi prid gospodom i čanke im oblizuje. A svako zna čija su gospoda, njegova je p r a v d a i p r a v o." (Zbornik, IV. sv., str. 47.)

„Č e l j a d e, koje je otišlo iz d o m a, ne gubi svoje p r a v o na ono, što je iza njega ostalo, a da se je s t e k l o štagod s u v i š e, to će reć, da je bilo p r i t o k e, kako kažu u donjin Poljicin, to on ništa ne dirita (ova riječ nema se ispisati, jer je očito uzeta iz talijanskoga, dok ima za to hrvatskih riječi), kada nije da' nikakvu pripomoć k u ć i, a njegov z a k o n i t i dija od o č e v i n e niko mu ne more o d n i t," (Zbornik, IX. knj., str. 295.), „Sve ono, što su braća svojim trudom i p r i t i č k o m nasagradili kuća, n a k u p o v a l i zemalja ili n a r a d i l i ka' t e ž a c i vinograda na tudjoj b a š ć i n i, od toga ne daju ni bratu ni sestri, ki š njima nisu radili. Oni kažu: ovo je naš p r i t o k, p r i t e k l o nam je mi smo uščedili na grlu, na obući i odići, naši su trudi i žulji." (Zbornik, IX. knj., str. 306.). „U stara vrimena nijedna ženska u Poljicin ne n o s i l a dila od braće." „Kad se što k u p u j e, p r o d a j e ili čini koja mu drago pogodba, narod zove to u g o v o r, p o g o d b a ili p i s m o, pa bilo za p o m i č n e ili n e p o m i č n e s t v a r i, a kad se čini pismo na s u d u, zovu konbincijun (nema se ispisati, jer je talijanska riječ). Ugovor se čini n a u s n i c e ili p i s m e n o. U stara vrimena ne bilo toga p i s m a za male pogodbe, ka recimo za zajam novca za malo vrime, nego jedan drugomu u z a j m i v a' novca m u č e brez pisma i s v i d o k a ... T v r d a bila v i r a i poštenje u stari ljudi i s toga se davalo ‚n a v i r u' ... Nije bija o b i č a j u stari ljudi, da bi se ko p o r e k a ili p o t i š m a n i j a na pogodbi; ... Sada nije više tako, nije s i g u r n o s p u s t i t se svakim na viru, nadju se, kako se kaže, dva brez duše a jedan brez glave, pa će k r e n u t u viru i dušu, k r i v o ć e p o s v i d o č i t i r a z v a l i t n a j t v r d j u pogodbu; ... Ko tvrdo u v e ž e laglje o d r i š i" (Zbornik, IX. knj., str. 315. i d.). „Kad se p r o m i n i jedna nepomična stvar za drugu, ka' na priliku zemlja ili kuća, kaže se r a z m i n a, a prominjuje li ko žito, odiću ili drugu koju stvar pomičnu, to je p r o m i n a, kad se promini živina za živinu, uža (talij. mjesto običava) se reć, da je to b a r a t, kažu: da je u barat, ili b a r a t a je (u nekim krajevima postoje za „mijenjanje", „mijenjati" termini „trampa", „trampiti"). Kad ti kogod dade ništo za s l u ž b u za koje malo vrime, ka' orudje za polje, kakav sud za u konobu, pa mu odma p o v r a t i š istu stvar, kaže se z g o d i j a mi je ili u z a j m i j a ... U z a j m i t ili z a j a t kaže se, kad se uzme u koga šta, pa mu se povrati iste vrsti stvar, ali ne baš ona „z a j a t a", ka' na priliku kad se zajme mirica soli ili brašna, to se potroši, a povrati se ista mira, ista vrst soli ili brašna." (Zbornik, IX. knj., str. 347. i d.)

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

Državna i narodnostna ideja s gledišta socijalne znanosti.

(Nastavak.)

Čujmo primjerice dalje Auerbacha:

„Kad bi jezik bio unutrašnja veza narodnosti, morali bismo nazvati historijskim nesmislom odcijepljenje englezkih i španjolskih američkih naseobina, koje i dalje govore istim jezikom stare svoje domovine. Kad bi jezik bio obilježje narodnosti, zašto njemački dio Švicarske ne bi neodoljivo težio k velikoj Njemačkoj? Zašto romanska Švicarska i valonska Belgija ne bi nastojala, da se stopi s Francezkom?...

Je li potrebno, da jedan narod ima jednu te istu vjeru? Sama ta pomisao čini nam se preživjelom i tko prosudjuje današnju dobu, po načelima modernoga prava, čini mu se ova stvar anahronizmom i kao porugom za ta načela. Kod naroda, koji sami sobom vladaju, a baš su ti najprosvjetljeniji i najveći, vjerske razlike nimalo ne narušuju narodnoga jedinstva, niti ne smetaju narodnoj sviesti. U prošlosti opravdala se duboka rieč Maksa Müllera, „u početku svaka je vjera narodnost" i to kod Židova, kod Grka i Rimljana neko vrieme i kod Čeha, kod kojih husitski pokret bijaše prvo očitovanje njihove narodnosti. Ali to je još i danas istina za one narode, kojima je povjest, da tako kažemo, osebujna. Irska narodnost i narodnost rusinska nemaju drugoga središta izvan svoje crkve; narodnost armenska nema drugoga ognjišta osim svoga patrijarkata. U nekim pokrajinama otomanskoga carstva kršćani i musulmani, premda po kvri braća i premda govore jedan jezik, sačinjavaju dva odieljena naroda... U odredjenim prilikama vjerska se i narodna dieja stapaju. Uza sve to obje su ideje različne i nastoje, da se s napredkom prosvjete razluče na veliku korist jedne i druge.

Tako dakle ni rasa, ni jezik, ni zajednička vjera, sve to samo po sebi, dapače ni sve to zajedno skupa ne stvara još naroda.... Zemljopisni položaj djeluje takodjer za stalno na sudbinu naroda. Ni gora, ni neizmjerna ravnica nije zgodna, povoljna narodnomu jedinstvu.... No ipak se ne smije davati prevelika važnost zemljopisnom položaju. U staroj Grčkoj, a onda u Švicarskoj zemljopisni je položaj najprije porodio, a zatim uzdržavao posebno partikularističko čuvstvo gradova i kantona, no napokon je ipak narodnost pobiedila sve prirodne zapreke.... I Poljska, koja je sa zemljopisnoga gledišta bila država bez oblika, i koja je trpjela radi kobnoga svoga ustava, i ta je Poljska svoju moralnu osobnost, svoju narodnost izgradila zapravo poslie toga, što ju raztrgaše: njezina je duša gospodarica raztrganoga tiela, što ga oživljuje. Češka i Ugarska, prostrane kotline s jedinstvenom visinom tla, opasane zaštitnim gorama... ne razviše ni češke, ni magjarske narodnosti ni prije ni jače, nego krajevi s nezgodnijim položajem. Eto i Erdelja, koji se tu diže kao prirodna tvrdjava jedne jedine narodnosti, danas je razbojištem izmedju njih više.... No uza sve to narod je podpun istom

Digitized by Google

onda, kad si stvori svoju državu prema svomu idealu i prema svojim potrebama....

Narodnost je dakle nešto višega, nego svi elementi, što smo ih netom razložili, elementi, koji se u njoj prerazlično spajaju, no koji je svi zajedno, kad bi se recimo sastali, ne bi ipak mogli stvoriti. Za narodnost treba još nješto više. Narodnost po svojoj jezgri i po svom bivstvu nije u spajanju spomenutih faktora, nego u sviesti i volji ljudi, koji se kupe pod njezinim štitom ako ti ljudi bez obzira na svoje porietlo, na svoj jezik i vjeru živu istim životom, pod istim uredbama, u istim tradicijama, težeći za istim idealom."

U ovom završetku, gdje je zapravo i definicija narodnosti, svakoga će Slavena iznenaditi tvrdnja, da jednoj te istoj narodnosti mogu pripadati ljudi i različnoga jezika. Kad bismo uzeli u ruke druge evropske političke pisce, etnografe i sociologe, našli bismo dapače i tu tvrdnju, da je takva narodnost ljudi različnoga jezika mnogo viša i savršenija, nego li narodnost ljudi jednoga te istoga jezika. Tako će nam Francez oduševljeno i umno govoriti o tom, koliku to ima vrijednost, kad i oni stanovnici Elsasa i Loraine, koji ne znaju ni rieči francezki, i danas govore, da su Francezi, samo zato, jer ih njihova prosvjeta i čitavo njihovo moralno biće veže s prosvjetom i s moralnim bićem francezkim.

U ovom dokazivanju velika je istina, a da ju mi Slaveni podpuno razumijemo, valja u jednu ruku ponovno naglasiti, da je takvomu shvaćanju naroda temeljem politički pojam puka, a shvaćanju narodnosti čisto pravni pojam državljanstva, a uz to nam valja razložiti osnovnu razliku medju postankom naroda i narodnosti ondje, gdje narod, dotično narodnost stvorila državu i ondje, gdje se narod razvio bez države, dotično proti njoj.

Zapadna Evropa daje nam najsavršeniji primjer, kako država najprije stvara puk, a onda od puka narod. Samo tu treba odmah naglasiti, da je puk čisto politička, dotično državna tvorba, dok narod stvoriti nije kadra nijedna državna vlast sama po sebi, što se dovoljno vidi već iz naglašenoga temeljnoga obilježja kao moralne i kulturne zajednice. Ali zato država može razvoj jedne narodnosti izdašno poduprijeti, dotično smetati, i to obično na korist jednoj narodnosti, a na štetu više njih.

Englezka država sve pod neutralnim imenom države britanske razvija već stoljeća samo englezku narodnost, dok škotsku, irsku i galsku u jugozapadnom dielu Walesa ili pritište ili progoni.

Francezka država, budući da je od prvoga svoga početka imala pri ruci jaka kulturna sredstva, osobito inteligentnu i razgranjenu crkvenu organizaciju, a kasnije i neobično uman i rodoljuban stalež zakonoznanaca potisnula je tom svojom kulturnom snagom i bez formalnoga nasilja sva ostala druga plemena tako, da su Kelti u Normandiji i iberijski Baski u Pirenejima danas posvema zakržljale narodnosti.

Digitized by Google

U državi belgijskoj vladaše jezik francezki pod imenom belgijske narodnosti sve do najnovijega vremena, kad se germanski Flamanci s velikim naporom domogoše ravnopravnosti barem ondje, gdje su u velikoj većini.

Švicarska, koju tako rado spominju kao uzor države, u kojoj da je nastao viši tip naroda i narodnosti, nije sgodan primjer zato, jer bez obzira na malen prostor i na razmjerno neznatan broj stanovničtva, Švicarska niti je bila, niti je danas jedna država, nego je svaki kanton država sama za se. A osim toga švicarska narodnost nije nipošto neka kulturna cjelina, jer primjerice nema švicarske književnosti, znanosti i umjetnosti, pa neka bi to bilo i na francezkom, njemačkom i talijanskom jeziku, te je baš na ovom primjeru očito, da se ovdje ne radi o narodnosti u pravom smislu, nego o političkoj pripadnosti, dotično o državljanstvu.

Italija nam daje primjer, kako je nastao narod i razvila se jedna narodnost na osnovu stare jedne državne tradicije, ne samo s pomoću stare i obnovljene kulture nego i s pomoću jedne velike stare države protiv novih domaćih i stranih država. Dosta je samo prolistati povjest talijanskoga narodnoga preporoda, da vidimo, kako je u cielom tom pokretu prva i glavna sila bila sviest, da su Rimljani talijanski pradjedovi i da je Italija i u buduće pozvana na prvo mjesto medju velikim narodima. No baš zato, što je u talijanskom preporodu bilo previše megalomanije, ne bi valjda sam po sebi bio nikada stvorio ujedinjene Italije, da u taj razvoj nije snažnom rukom posegnuo najprije Napoleon I., a onda Napoleon III. Napoleon I. ujedinio je faktično veći dio Italije i učinio kraj najoprečnijem partikularizmu, a Napoleon III. borio se je već otvoreno baš za ujedinjenu Italiju. To nije ni čudo, jer i jedan i drugi Napoleon, kako se danas nepobitno zna, osjećahu se zapravo Talijanima, te se Napoleon I. i podpisivaše takodjer Buonaparte, a ne samo Bonapart.

Slično se je razvio narod njemački, dotično njemačka narodnost. I tu je, kako je već bilo spomenuto, Napoleon I. najprije faktično stvorio jedan njemački puk, a onda je prosvjetom u tom puku nastala Njemačka narodna sviest. I još tu nije djelovala samo kultura, nego je i tu najveći dio posla izvršila ponajprije jedna velika ideja, a onda jaka državna sila.

Ta ideja bijaše tobože u znanstvenoj teoriji o germanskoj rasi, koja da je još u rimsko doba bila poplavila najveći dio Evrope. Neko vrieme ta je teorija tako prevršivala svaku mjeru, da su njemački učenjaci, osobito filolozi, jednostavno pisali i govorili o indogermanskoj rasi kao o rasi svih bielaca. Na toj cieloj teoriji nije danas doduše poslie najnovijih sociologških i antropologških iztraživanja niti trunka istine, baš kao što je malo istina, da je Garibaldi potekao od Romula i Rema, ali je uza sve to ta ideja o germanskoj rasi poslužila kao najjača veza proti francezkomu osvajaču. Koliko nije učinila sama ta ideja, to je dovršila Pruska i ostale njemačke

Digitized by Google

države, kad su sve složno pozvale njemački narod u sveti boj za oslobodjenje domovine od tirana i tudjina. Istina, malo zatim te iste države i vlade, a na čelu im Prusija, ustadoše odlučno proti njemačkomu narodnomu pokretu, bojeći se u njegovoj bujici za svoje državne interese; ali čim su nastale opet druge prilike, te naročito talijansko jedinstvo pokazalo veliku političku moć narodnostne ideje, eto ti Pruske opet na čelu njemačkom narodu. Budući da ni to još nije bilo dosta, izazvao je knez Bismarck takvu izvanjsku opasnost, udesio je naime sve, da Napoleon III. naviesti Pruskoj rat, te je sva Njemačka planula starom mržnjom proti krvnomu neprijatelju i u strahu pred novim francezkim jarmom, pristala na takvo prvenstvo Prusije, i na takav ustav novoga njemačkoga carstva, koji se bez francezke opasnosti ne bi dao ni u teoriji zamisliti, a kamo li u praksi provesti.

Najoriginalniji, a djelomice i najpodpuniji bio je razvoj narodnosti kod nas Slavena. Unutrašnji slavenski kulturni život, počevši od onoga doba, kad Slaveni ulaze u povjest, tako je samobitan, da se njime znadu zanieti i tudjinci, primjerice Niemac Herder, a u novije doba Francez Leger. I zato je potrebno, da o razvoju narodnosti kod nas Slavena bude govora još i posebice.

O narodnosti slavenskih naroda.

Ovdje prije svega treba iztaknuti, da nijedan slavenski narod nije promienio svoga jezika, t. j. da kod Slavena izuzevši baltička i polabska plemena nije prirodni razvoj nigdje silovito prekinut, ako i bijaše, pa je i danas silovito zaustavljan. Time ne tvrdimo, da su Slaveni jedna rasa u antropoložkom smislu, jer čiste rase niti nema, kao što nema niti stalnih obilježja, po kojima bi se rasa prosudjivala. Ta jedanput antropolozi, i drugi učenjaci govore o bielcima, crncima, žutoj i o crvenokožnoj rasi, t. j. gledaju samo na boju puti. Drugi put opet sude po glavi ili točnije po lubanji i diele čovječanstvo na dugoglavce, kratkoglavce, i t. d. Tad opet eto ih, da diele ljudski rod po tobožnjem rodoslovju na Arijce, ili kako bi kazali Niemci na Indogermane, na Semite i na Kamovce. Napokon prosudjuju mnogi rasu jednostavno prema obitavalištu, te govore o kavkazkoj, sredozemnoj, alpinskoj i iranskoj rasi. Gdje tu može biti prave znanosti, kad nema eto još niti jednoga stalnoga znanstvenoga izhodišta.

Ponavljamo dakle, da nam nije ni na kraj pameti tvrditi, kako smo tobože baš mi Slaveni sačuvali najčišću svoju rasu. Ali jedno je nepobitno. S nama se nije dogodilo ono isto, što s germanskim Langobardima, Vizigotima i Francima, koji su danas Talijani, Španjolci, Francezi. Nije se dogodilo ni to, što s Galima i Normanima na otoku Velike Britanije, gdje je od germansko-keltske mješavine pod rimskim uplivom nastao jezik, na prvi pogled trećinom njemački, a s dvie trećine francezki, sudimo li s leksikal-

Digitized by Google

noga gledišta, a s dvie trećine njemački, sudimo li po gramatici, koje u ostalom gotovo ni nema.

Pomislimo si, da uspije nastojanje, da se pomagjare svi narodi od Karpata do Drave. Može li bit ikakve sumnje, da bi narodnost pomagjarenih Slovaka bila upravo bitno različna, recimo, od narodnosti češke, dapače i od narodnosti onih Magjara, kojima magjarski jezik nije istom nametnut.

Da ovu stvar podpuno shvatimo, valja nam ozbiljno uvažiti sve rezultate psihologije i sociologije, a te obadvie znanosti nepobitno dokazuju, da čovjek, a i ciele družtvene skupine nose na sebi jake i neizbrisive tragove koli svoje okoline, toli svojih predčastnika. A sad nije svejedno, kakvi su ti tragovi. Nije svejedno, jesu li naši roditelji pijanice, razbojnici, ili triezni i pošteni ljudi ; niti je isto, ako jedno družtvo živi kroz stoljeća u skrajnjoj potištenosti, koje se može osloboditi samo na taj način, da pogazi i ostavi sve, što mu je prije bilo drago i sveto.

Ima doduše državoslovaca, a možda ih je i većina, koji tvrde, da su mješoviti narodi, ili točnije narodi, koji su postali prisilnim odnarodjivanjem, savršeniji od naroda, koji su nastali polaganom kulturnom asimilacijom. Da je takvo mišljenje velika zabluda, dosta je pokazati samo na dva naroda : na Franceze i na pruske Niemce. Francezi su moderni Atenjani, samo kud i kamo slobodniji ; a pruski Niemci nisu niti Špartanci.

Ali niti Franceza ne možemo smatrati idealnim narodom. I u njihovom narodnom razvoju bila je asimilacija često i odviše prisilna, i kod njih se je narod razvijao od najviših slojeva prema najnižim, a nipošto obratno. Zato će Francez takav narod, kakovi su Slovenci, Slovaci ili Rušnjaci nazvati narodom bez glave, (une nation décapitée), dapače taj malo laskavi naslov dobit ćemo lahko i mi Hrvati, a dobit će ga i Česi i Poljaci, jer nitko od nas nema još svoje države faktično, ako ju mi Hrvati imamo pravno. Zato u zapadnoj Evropi nitko ne razumije, kako se ne samo Česi i Poljaci, nego i dapače isti Slovenci „usude" odbacivati njemački jezik, koji je tobože i za njih ipak prvo, a možda i jedino kulturno vrelo. U zapadnoj Evropi ne razumiju i ne mogu razumjeti, da jezik nama Slavenima nije samo izvanjsko obilježje narodnosti naše, jer nama rieči našega materinskoga govora nisu puke oznake za pojmove, nego nam je u njima i sve naše duševno blago : narodna pjesma, narodni običaji, i onaj bogati pučki govor, u kom se, kao recimo u Konavlima, izriču zdravice, pred kojima bliedi filozofska dubljina i govornička vještina i Demostenova i Ciceronova.

U svoj zapadnoj Evropi svaki školovan čovjek, a pogotovo svaki čovjek od pera ima svoj poseban slog ; zato se je u Francezkoj, a odatle i po svoj zapadnoj Evropi onako lahko udomaćila krilata rieč, što ju je Buffon izrekao kod svoga primanja medju bezsmrtnike veleći : Le style est l' homme même, čovjeka poznaš po slogu. Kod nas Slavena naprotiv pravi, nenad-

Digitized by Google

kriljivi slog imamo samo u pučkom govoru i što si više koji od naših pisaca usvoji taj slog, to je za nas ne samo narodniji, nego i otmjeniji.

Možemo dakle i moramo s podpunim uvjerenjem kazati, da je nama Slavenima naša etnografska i jezična srodnost temelj našoj narodnosti. Ta je srodnost tolika i medju svim slavenskim narodima, da i stranci moraju govoriti o istovjetnosti, a ne samo o sličnosti našega zajedničkoga života, ne samo u predhistorijsko i historijsko vrieme, nego i u današnje doba. Slavenski su si jezici tako slični, da hrvatski seljak razumije ruskoga mužika od prvoga susreta, a isto tako poljski „chlop" slovenskoga kmeta. Zato se kod nas tako često medju pukom čuje, da Rusi samo krivo izgovaraju hrvatski, ili kako bi kazali ruski kozaci, da Bugari samo kvare ruski jezik, te na koncu konca naš sviet ne samo od Trsta do Carigrada, nego od Arhangelska do Rieke, a sad već i od Soluna do Vladivostoka, jezik, kojim govori, prečesto zove samo našim, a sve one, koje na prvi susret razumije, našincima.

S ovoga narodopisnoga i jezičnoga gledišta svi su Slaveni zapravo jedan narod i svi su samo jedne narodnosti. Tako bi već bilo uistinu, kad narod ne bi bio i prosvjetna i moralna cjelina, t. j., kad se narodna zajednica ne bi stvarala i zajedničkom sviešću. Ta je sviest, kako vidjesmo, uz sve isticanje kulturnosti i moralnosti pretežno politička, te su u Evropi u istinu najrazvitiji oni narodi, koji imadu najstarije ili najuredjenije države. Uza sve to očito je, da se i medju tim narodima povrh njihove „političke narodnosti" javlja sve to jača težnja, za nekom čisto moralnom zajednicom, koja se doduše danas propovieda u ime zajedničke rase i često s osvajačkim težnjama, ali je ipak i to jedan novi korak k prirodnomu i postepenomu sbližavanju svih naroda u čovječanstvu, kako su se već znatno sbližili svi staleži u narodu.

Ali i u toj najnovijoj fazi narodnostnoga razvoja velika je razlika primjerice medju pangermanizmom i panslavizmom. Pangermanizam u najširem smislu rieči, dakle kao sbliženje svih Germana i Anglosasa može nastati samo u obliku političkoga saveza medju Njemačkom, Velikom Britanijom i sjeveroamerikanskom Unijom. Pangermanizam u užem smislu teži za tim, da na cielom, tobože njemačkom području od Belta do Kvarnera i od Rajne do Visle bude jedna jedina Njemačka država s izrazitom zadaćom, da poda se spravi sve svoje susjede, naročito na evropskom jugoiztoku. Pangermanizam je dakle čisto politička ideja i narodnost dotično rasa samo je cimer toj ideji.

Sasvim je drugčije s panslavizmom. Počevši od Čeha Dobrovskoga i Kollára, da ne idemo dalje, pa do Rusa Chomjakova ; počevši od narodnoga preporoda malih Slavena koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća, a taj je preporod bio izrazito slavenski, pa do savremenoga slavenskoga

Digitized by Google

pokreta u Rusiji i Poljskoj, panslavizmu je jedna jedina izključivo kulturna i gospodarska zadaća: Sdružiti sve slavenske narode najprije na obranu slavenskoga narodnog posjeda, a onda na zajednički rad na temelju podpune ravnopravnosti i slobode svih slavenskih naroda.

Čim se kaže ravnopravnost, znači to, da svaki slavenski narod zadržaje svoj posebni književni jezik, dakle i svoju posebnu književnost. Baš ovo se čini sinovima velikih zapadnih naroda s njihovoga gledišta bezumljem, premda se inače raduju radi svojih političkih interesa ovoj tobožnjoj slavenskoj razcjepkanosti. I mi Slaveni sami ne možemo dosta prežaliti, što na svom etnografskom i jezičnom temelju nismo svi skupa postali jedan jedini narod. Ali malo po malo krči si i kod nas put spoznaja, da za nas ovo baš nije propast, a za čovječanstvo da je to prava sreća. Istina je, da smo mi radi svoje razcjepkanosti prepatili prave strahote i još ih patimo, i da smo bili i donekle smo i sada u opasnosti za sam svoj obstanak. No kad prosudimo, da svekolika politička demokratizacija i socijalizacija nema prave, a često i nikakve vriednosti bez popularizacije i prosvjete i znanosti, a da je ta popularizacija slabo uspješna, pa i nemoguća u takvim aristokratskim i umjetnim književnim jezicima, kojih puk kao recimo u Njemačkoj i u Italiji ne razumije pravo ni onda, kad ide u školu po osam godina; kad osim toga uvažimo, da prave pučke prosvjete nema i ne može bit, dok na književnom polju ne počnu djelovati stotine, pa i tisuće ljudi iz samoga puka, a to je nemoguće tamo, gdje je književni jezik posvema neobičan, ako i nije tudj; kad to oboje prosudimo, onda vidimo, da će nama Slavenima današnja naša književna razcjepkanost ili da pozitivno kažemo, da će nam toliko književnih jezika, koji su svi ujedno razgovorni jezici samoga puka, da će nam to biti, a već nam i jest, najjače pomagalo, da narodnost učinimo u istinu savršenom kulturnom i moralnom vezom. Tako prosvićeni slavenski narodi lahko će shvatiti, a nekoji, primjerice Česi, već i podpuno shvatiše nesamo izvanjsku nuždu, nego što je glavno, unutrašnju potrebu, da se svi ti slavenski narodi, sve te slavenske narodnosti, ne ćemo reći stope ili sliju, to bi bio nazadak, nego tako sdruže i razviju, da nad njima svima bude neki viši slavenski narod, i neka viša slavenska narodnost.

Mogao bi netko kazati, da je to samo liepi san. Na to je dosta odgovoriti ovo: Od 12.—18. lipnja 1908. viećaše u Pragu blizu stotinu odličnih predstavnika svih slavenskih naroda. Bijahu to gotovo sve sami političari od zanata, dapače gotovo sve sami članovi raznih slavenskih sabora. Pa gle, u punih osam dana na tolikim sjednicama i u tolikim govorima nije bilo ni traga politici u njezinom osvajačko-teritorijalnom smislu. Nije se dapače gotovo nimalo govorilo ni o politici u smislu ustavnih reforama u toj ili ovoj državi. Sav je rad bio posvećen svim područjima prosvjete i svim granama privrede, te je Zlatni Prag u to doba u istinu naličio, da upotrebimo staru

Digitized by Google

grčku rieč „gradu bogova“ a slavenski kongres „vieću kraljeva“, dodajmo odmah, kraljeva više slavenske narodnosti, te najidealnije i najrealnije ideje u isti mah. Kad sve skupimo u jedno, moramo u istinu dati posvema pravo Auerbachu, kad piše ovako:

„Narodnost je dakle djelo, koje se polgano stvara. Nije to sgrada, koja nastaje po strogom planu i sva na jedan mah. Narodnost bi se mogla pris podobiti prvostolnim hramovima, kojima se je nacrt mienjao, kojima su razni dielovi sagradjeni u različnom slogu, no kojima je vrieme utisnulo tako jednoličan pečat i gdje se je toliko pokoljenja sdružilo, da je u očima vjernika nestalo nepravilnosti gradjevnih linija i da se je sve slijalo u veličanstveni sklad, u neku dušu toga gradjevnoga spomenika.“

Nego odmah treba kazati, da je samo zapadno evropska narodnost, koja je pretežno djelo države, u istinu posvema slična velebnom sredovječnomu prvostolnomu hramu. Naše slavenske narodnosti i same pojedince, a jošte više sve skupa kao zajednička slavenska narodnost, koja se eto već čitavo stoljeće pred našim očima stvara, ta je narodnost čisto prirodno djelo tako, te ju s punim pravom možemo prispodobiti onomu veličanstvenomu hramu, što si ga znade sama priroda čudesnim načinom podignuti, kako je to primjerice učinila u slovenskoj Postojni. Dok parižka Notre Dame, kolinska, milanska, a i svaka druga katedrala uza sav neodoljivi dojam nekoga elementarnoga veličanstva ipak ne briše i ne može izbrisati misli i činjenice, da je to umjetno djelo ljudskih ruku, dotle postojnska špilja uza svu umjetnost i upravo majstorsku dotjeranost i svojih dvorana i pojedinih oblika u njima djeluje na nas neprestance svrhunaravnim dojmom veličanstva prirode, kojoj vidimo djelo, ali mu ne dohvaćamo uzroka.

I ne samo uzroka. Dok se veličanstvene katedrale danas više ne dogradjuju, a da ih i prošire, zna se vazda i vidi, kad će se i gdje će se i to dovršiti, dotle onaj prirodni hram u Postojni neprestance raste i novim svojim „ladjama“ iznenadjuje začarane posjetnike. Tako je i s razvojem slavenske narodnosti. Tko može poreći takav njezin razdoj i napredak, da je danas gotovo sve ono zbilja, što je u Kollárovoj „Kćeri Slave“ bio samo pjesnički san. A tko može poreći, gdje će biti granica moralnoj dubljini i kulturnoj visini narodu, koji je uzprkos svomu tobožnjemu divljačtvu dao ne samo sebi, nego čitavomu čovječanstvu Dostojevskoga, Turgenjeva i Tolstoja...

(Nastavit će se.)

Novote u upravnom postupku.

Razpravio dr. Milan Brezinščak.

Prema općim procesualnim načelima razumjevamo pod novotama: iznašanje takovih činjenica u prizivnim liekovima, kojih stranka tečajem razprave nije spominjala i nudjenje dokazala za obstojnost navedenih okolnohsti.

Digitized by Google

Gradjanski parbeni naš postupovnik nedozvoljuje iznašanje novota (§§ 312., 326. i 333. gr. pp.). Ustanove citiranih §§ nuždnim su posljetkom processualnih načela, na kojim je civilno-parnični postupak osnovan napose načela dispozicije stranaka odnosno tako zvane razpravne maksime.

Nu takove ustanove o zabrani novota nebi se mogle opravdati za — upravni postupak, gdje vriedi načelo oficijalno i inkvizitorno igdje je dužnost upravne oblasti iztražiti i ustanoviti materijalnu istinu pa doznala za nju ma u kojem stadiju postupka. Ta dužnost izsliedjivanja materijalne istine rezultira već iz okolnosti, što se u upravnom postupku u prvoj liniji radi ob oživotvorenju i zaštiti javnih interesa. Već radi toga nemože to izsliedjivanje biti vezano o izviestne formalnosti — nesmije biti ograničeno na stanoviti stadij postupka.

Za to držim nedvojbenim, da su novote u upravnom postupku dopustive i da se na njih upravne oblasti moraju obazirati. Naše upravno pravo ne ima doduše u tom pitanju općeg pozitivnog propisa, jer obći administrativni postupak u nas nije kodificiran, ali upravna praksa držala se je i kod nas od vajkada toga načela per analogiam sa izvanparbenim postupnikom izdanim ces. patentom od 9. kolovoza 1854., koj u §-u 10. iznašanje novota u izvanparbenim stvarima dozvoljuje. Osnovanost uporavljivanja te analogije u našoj upravnoj praksi pokazuju i kasniji upravni zakoni kao zakon o izbornom redu, postojeći danas zakon o zadrugama odnosno njegova provedbena naredba, a ponajpače najnoviji naš zakon o nuždnim prolazima, koji novote u postupku po tim zakonima bez ograničenja dozvoljuju propisujuć podjedno, da su postupajuće oblasti dužne iznesene novote svestrano izpitati.

Načela, normiranoga za spomenuta tri slučaja, drži se u pitanju novota, kako gore iztakoh, naša upravna praksa i u svim drugim slučajevima administrativnog postupka pogotovo skroz konsekventno u svim slučajevima, gdje se radi o javnim interesima kao i u onim, gdje se upravni akat donaša bez poprednje razprave sa strankom. Neko kolebanje opaža se samo u slučajevima postupka u t. zv. stranačkim stvarima t. j. u onim upravnim sporovima, gdje se radi o konkretnom pravnom odnosu lih izmedju stranaka. Ali vrhovna naša zemaljska upravna oblast, u koliko predmet do nje dolazi, i u takovim slučajevima upravnog postupka iznašanje novota dozvoljuje i njihovo izvidjenje odredjuje. Po mom mnienju to je skroz izpravno i opravdano. Protivnici novota u t. zv. stranačkim stvarima ili preporima upravnog postupka opravdavaju svoje mnienje time, što u takovim sporovima, gdje stranke povolji sa svojim pravima i interesima mogu razredjivati, odlučuje njihova djelatnost, a ne djelatnost oblasti. Oblast nije dužna ureda radi paziti na stranačke interese.

Digitized by Google

Tu se javlja tobože načelo dispozicije: razpravna maksima, koja iznašanje novota izključuje, jer da su si stranke mogle u pravo vrieme i propisanim načinom najme t e č a j e m r a z p r a v e svoja prava i interese zaštititi.

Taj prigovor je više teoretske naravi, nu mene nebi mogao ni ste strane zadovoljiti. Za upravni postupak nedaju se i nemogu normirati pojedini momenti razpravnog stadija u toj mjeri, da se osjegura p o d p u n a s a r a d n j a stranaka, kako je to u civilno-pravnom postupku.

Administrativni postupak nije i nemože biti osnovan strogo na načelu f o r m a l n o g a, već na načelu a r b i t r a r n o g a reda, gdje upravni sudac obično sam odlučuje o redu postupovnih stadija a i načinu razpravljanja.

Nadalje u administrativnom postupku nemogu se odvjetnici pripustiti generaliter kao zastupnici i punomoćnici stranaka, kojima bi pripadalo pravo dispozicije u ime stranaka — oni mogu fungirati tek kao privatni savjetnici stranaka, a nipošto kao pravozastupnici u onom reć bi javnopravnom odnosu, u kojem se kod civilno-parničnih parnicah nalaze.

Ako uz takovo stanje stvari uvažimo i jednu od glavnih tendencija upravnog postupka, da taj bude b r z i u j e d n o s t r u č e n, postaje nam jasno, da u administrativnom postupku, kako već spomenuh, nemože biti govora ob onoj i z c r p i v o j s a r a d n j i stranaka prije donešenja upravnog akta i ob onom pravu dispozicije stranaka, koje bi im omogućivalo p o d p u n u zaštitu njihovih prava i interesa u samom već r a z p r a v n o m stadiju administrativnog postupka, ma ticao se ovaj baš samo t. zv. stranačkih stvari pred upravnim oblastima.

Za to uztvrdjena iznimka dopustivosti novota u administrativnom postupku u t. z. stranačkim stvarima nemože po mom mnienju niti s teoretske strani biti opravdana. Novote imaju biti dopustive u s v i m s l u č a j e v i m a administrativnog postupka. Toga stanovišta drži se i naše pozitivno upravno pravo, u koliko tangira pitanje n o v o t a u administrativnom postupku za pojedine slučajeve. Od spomenuta gore tri slučaja, dva se eminentno tiču t. z. s t r a n a č k i h s p o r o v a upravnog prava, a dotične pozitivne norme i z a o v e s l u č a j e v e dozvoljuju novote i odredjuju, da se iste po prvomolbenoj oblasti ureda radi izpitaju prije nego se spisi višjoj oblasti podnesu.

Za zadružno-diobni postupak propisuje § 48. provedbene naredbe k postojećem zadružnom zakonu: „Iznese li utjecatelj u svom utočnom podnesku n o v i h o k o l n o s t i h, koje niesu izvidjene tečajem razprave, a uplivaju bitno na rješenje predmeta, ima kot. oblast još prije, nego što podnese svoj izvještaj višim molbama, u r e d a r a d i izpitati vjerodostojnost i istinitost istih kao i pružnih možda po stranci novih dokazala". Za postupak u sporovima o nuždnim prolazima naredjuje § 31. zakona od 6.

Digitized by Google

travnja 1906. u zadnjoj alineji doslovno: „Osnovanost u pravnom lieku navedenih novota imade oblast izpitatii prije predloženja spisa višoj oblasti".

Dakle nemože biti dvojbe, da je kod nas iznašanje novota i u postupku u lih stranačkim sporovima upravnog prava dopustivo pa bi bilo željeti, da se u tom smjeru i naša upravna praksa ustali.

Nu nije tako bez dvojbe dalnje pitanje, da li naime nakon izpitanja novota ima o meritumu uglavljenog novog stanja stvari, o promjenjenom učinu odlučiti sama prizivna oblast ili joj je dužnost dokinuti pobijanu odluku i naložiti prvomolbenoj oblasti, da u stvari donese novu odluku salvo recursu.

U tom pogledu neima kod nas nikakova pozitivnoga propisa. Naša praksa, povadjajuć se u tom pogledu za judikaturom bečkog vrhovnog upravnog sudišta, naginjala je dosada ponapose u rješavanju zadružnodiobnih sporova prvoiztaknutome stanovištu. Dokidala se je odnosno preinačivala pobijana odluka i podjedno po prizivnoj oblasti na temelju izvidjenih novih okolnosti i činjenica o promjenjenom učinu odmah donašala meritorna vrhovna odluka.

Taj postupak u našoj upravnoj praksi držao sam uviek — neizpravnim.

Time se je griešilo o jedan od kardinalnih procesualnih principa, otimao se strankama molbenitečaj, koji bi se u nevezanom na forme i propise administrativnom baš postupku strankama u svakom slučaju nepovredjen sačuvati morao.

Napose je kod nas, gdje upravnog sudovanja u pravom smislu rieči jošte neima — nepovredivost molbenog tečaja u cielom svom obsegu neobhodno nuždna, jer je pravo žaobe ako ne jedino a to svakako najuspješnije sredstvo za neku garanciju državljana protiv eventualno neopravdanog utjecaja uprave u pojedinačka prava i u sferu pojedinačkih interesa. A bivstvo molbenog tečaja sastoji se baš u tom, da se o jednom te istom stalno opredieljenom učinu prosudjuje prema hierarhičkom stepenu upravnih oblasti u svim molbama. U Njemačkoj dapače upravna praksa postupa sa navedenim u prizivnim liekovima novotama kao konkludentnim zahtjevom za povratu u prijašnje stanje. Kako iztakoh, po dosadanjoj praksi bivalo je u nas protivno. U slučajevima uvaženih novota posliedila je o pravom učinu upravnog spora tek jedna preriedko dvije rješitbe — obično samo vrhovno riešenje kr. zem. vlade. Za to jedino izpravnim i opravdanim za administrativni postupak držim ono drugo gore iztaknuto stanovište. Ako se najme izvidjenjem novota uglavi drugi učin, nego li je bio podlogom prvomolbenoj rješitbi ili konstatiraju takove nove činjenice, koje bi eventualno u drugom smjeru mogle bile uplivisati na prvomolbenu upravnu oblast kod izricanja pobijane prvostepene odluke

Digitized by Google

to bi v a z d a valjalo, da prizivna oblast pobijanu odluku d o k i n e i donešenje n o v e o d l u k e salvo recursu odredi. Time će svakomu od interesenata jošte biti omogućeno, pobijati i sam n o v i učin i primjenu pravnih zasada tomu učinu po prvomolbenoj oblasti. Samo takovim postupkom izcrpsti će se podpuno sporni predmet i uglaviti moći materijalna istina, a time postići jedna od najglavnijih svrha administrativnog postupka, kojoj se i samo načelo b r z i n e p o s t u p k a i t. z. e k o n o m i j e d r ž a v n e d j e l a t n o s t i podrediti ima. Ovo stanovište prihvatila je u najnovije vrieme i naša kr. zem. vlada.

Vrhovnim rješenjem nutarnjeg odjela od 19. travnja 1904. br. III./D. 857. ex 1909. jasno je izražen taj preokret u našoj upravnoj praksi.

Substrat toga rješenja je sliedeći:

Gradjevno poduzeće željezničkog dioničarskog družtva X kao koncesionara vicinalne željeznice C—V dalo je kopati potrebni za željezničku prugu šljunak na kupljenom svom zemljištu tik uz obalu potoka P. Budući, da je kopanjem šljunka u neposrednoj blizini potočnog korita zaprietila pogibelj obali potoka P., to je rečeno gradjevno poduzetništvo povodom raznih pritužba okolišnih posjednika a dozvolom nadležne oblasti podiglo uzduž cielog prudišta na obali potoka P. obranbeni nasip, a imalo je temeljem dotične dozvolbene izprave izvesti još i obrambene pregrade u samom prudištu. Nasip je podignut, a pregrade nisu izvedene nile, jer spomenuto poduzetništvo na to nije nitko silio. Nekoliko godina nakon predaje izgradjene željeznice u promet, najme s proljeća godine 1907. razrušila je silna voda prigodom proloma oblaka na jednom mjestu taj nasip te si načinila preko niže ležećeg prudišta novi odtok, a k jednu razorila niže ležeću mlinsku branu mlinara K. tako, da onaj nije mogao više svoga mlina rabiti.

Na tužbu mlinara odredjena bi vodo-pravna razprava po kr. žup. oblasti u Z., koja je spomenuto željezničko dioničarsko družtvo kao koncesionara vicinalne željeznice C—V odlukom pridržala na uzpostavu porušenog obranbenog nasipa uz povišenje dosadanje visine za pol metra te podjedno na izvedenje manjkajućih pregrada u prudištu, dočim je tužitelja mlinara K. sa odštetnim zahtjevom odputila na gradjanski sud. Kako se je ciela vodopravna razprava vrtila tek oko pitanja, tko je dužan radnje izvesti i prouzročenu štetu naknaditi, ostao je objektivni dio merituma najme kakove radnje i kojim najpodesnijim načinom ih izvesti treba — sasvim neizcrpljenim. Tuženo željezničko akciono družtvo odbijalo je a priori svaku dužnost uzpostave prijašnjeg stanja i svaku odgovornost za nastalu štetu od sebe, jer da je dotične manjkave vodogradjevine izvadjalo g r a d j e v n o p o d u z e t n i č t v o, na čije ime i oblastna dozvolbena izprava glasi, a ne željezničko dioničarsko družtvo, koje u pogledu tih vodogradjevina nikad nikakovih obveza na se nije preuzelo bilo. Te obrane nije postupajuća župa-

Digitized by Google

nijska oblast uvažila a to je po mom uvjerenju sasvim opravdano učinila. Po § 10. ministarske naredbe od 20. travnja 1868. br. 4973 kao i po § 20. zakonsku moć imajućeg željezničkog prometnog reda od 16. studenoga 1851. terete sve dužnosti, koje iz gradnje željeznice nastaju, koncesionirano željezničko poduzeće — dakle u ovom slučaju dioničarsko željezničko družtvo kao koncesionara, jer se jedino spram ovoga svaka obveza, iz gradnje željeznice izviruća, oblastno realizovati dade, pošto to družtvo kao koncesionar za izvršenje takovih obveza jamčiti mora. Gradjevni poduzetnik željeznice ima se smatrati tek punomoćnikom koncesioniranog željezničkog družtva u smislu §§ 1027. i 1029. o. gr. z. pa po tom nisu odnosne obveze nastale za gradjevnog poduzetnika već za dioničarsko željezničko družtvo (§ 1017. o. g. z.) Nije tako izpravna županijska oblastna odluka u onom djelu, kojim odbija mlinara K. na civilni forum sa odštetnim zahtjevom, jer prema ustanovi § 51. zakona o vodnom pravu od 31. prosinca 1891. o takovim štetama imaju odlučivati upravne oblasti.

Ali inače, kako spomenuh, odluci kr. žup. oblasti nije se dalo uspješno prigovarati. Ona je podpuno odgovarala sadržaju spisa i uspjehu sprovedene razprave, a i primjena razpravljenog učina zakonskome propisu bila je korektna.

Videći željezničko dioničarsko družtvo, da mu je obrana labava i da nametnutoj mu dužnosti neće moći izbjeći, nagodi se sa mlinarom K. za odštetu njegova mlina te zajedno s njime i još dva interesenta, kojima se po žup. oblasti odredjeno povišenje nasipa činjaše pogibeljnim za njihovo na protivnoj strani potoka P. nalazeći se posjed, uloži utok protiv županijsko-oblastne odluke na kr. zem. vladu, zahtjevajuć, da se pobijana odluka u cielosti dokine i umjesto uzpostave odnosno povišenja nasipa i izvedenja obrambenih pregrada u prudištu, dekretira odstranjenje postojećeg prorovanog nasipa i odredi samo utvrdjenje potočne obale u stanovitoj dužini, jer da je uslied promjenjenih prilika dotični obrambeni nasip okolišnim posjednicima a napose, ako se povisi, više na štetu nego li na korist. Za navedene nove činjenice u utoku pružiše utjecatelji i neka dokazala. Kr. zem. vlada dala je na licu mjesta utočne novote potanko izpitati, a u rješenju povjerenstvenog nalaza posliedilo je gore citirano njezino vrhovno rješenje, koje doslovno glasi:

„Utok dioničarskog željezničkog družtva X. u Budapešti, zatim utoci zemlj. zajednice H., mlinara Stjepana T. i Marka K. uvažuju se, pobijana tamostrana odluka od 9. srpnja 1907. br. 18.590 dokida se i kjednu odredjuje, da se na temelju novo izvidjenog stanja stvari i priležećeg, ovdje izpitanog novog tehničkog operata donese iznovična prvomolbena odluka kr. žup. oblasti salvo recursu za sve interesirane stranke".

Razlozi: Naknadnim izvidima i ponovnom razpravom sa intere-

Digitized by Google

sentima uglavile su se sasvim nove okolnosti, različite od onih, koje su služile temeljem sprovedenoj razpravi i donešenju pobijane prvostepene odluke. Dosliedno tomu promjeniše i interesirane stranke barem in merito svoj prvobitni petit. Pošto je prema tome nastalo posve drugo stanovište, različno od onog, na kojemu bazira pobijana odluka te kr. županijske oblasti, to ju je valjalo dokinut, a da se za stranke sačuva propisani molbeni tečaj, trebalo je odrediti donešenje nove odluke u stvari po prvomolbenoj oblasti."

Dakle iz dispozitivnog djela citiranog vladinog rješenja kao i njegova obrazloženja vidimo, da se je naša vrhovna upravna oblast razkrstila sa dosadanjom praksom i stavila na gore zagovarano — držim — jedino izpravno stanovište u administrativnom postupku. Za to svesrdno pozdravljam taj preokret u našoj upravnoj praksi sa željom, da se konačno udomi i ustali u upravnom postupku. I to je putić do častnog opitethona — „pravedne" uprave, za kojim svi, a napose mi upravnici težiti moramo, jer nas vodi do lagljeg ustanovljenja materijalne istine, najglavnijeg načela a i svrhe administrativnog postupka.

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

O pravu prirasta po §-u 560. o. g. z.

(Vrhovno riješenje od 10. prosinca 1908. Rv. IX. 292/8.)

J. B. oporučio je svojim imanjem na korist sinova Ivana i Vicka, a sinu Anti i kćeri Kati ostavio je nuždni dio u novcu.

No Ivan je umro — bez potomaka — prije oca a otac nije promijenio oporuke.

Umrijevši otac, nuždni nasljednik Ante zahtijeva da njegov dio iznaša četvrti dio cijelog očevog stanja, dok nasljednik Vicko tvrdi, da mu ne pripada nego šesti dio.

U dotičnoj parnici prvi je sud dao pravo nasljedniku Vicku (C. I. 282/7 kot. suda u Spljetu).

Drugi je sud preinačio tu presudu i dao pravo Anti (Bc. I. 87/8 okr. suda u Spljetu).

Razlozi: Po ustanovama §§ 531., 532., 536. i 537. o. g. z. samo ona osoba kojoj po naslovu u § 533. o. g. z. pristoji pravo nasljedstva na cijelu ostavinu kojega pokojnika ili na dio njezin, mora se smatrati nasljednikom dotičnog pokojnika ako mu prežive.

Priraštaj predvidjen u §-u 560. o. g. z. predmnijeva izričito slučaj, da jedan od nasljednika ne može ili neće da se služi svojim pravom nasljedstva, pak za to onaj priraštaj biti će u zakonu osnovan samo ako osoba koja ne bude htjela ili ne bude mogla poslužiti se svojim nasljedstvenim pravom,

Digitized by Google

bude se mogla u smislu zakona smatrati nasljednicom, t. j. bude takvom naznačena u oporuci i bude preživila oporučitelju.

Ova zadnja potrepština, u istinu, po mnijenju većine komentatora citiranog §-a 560. o. g. z. i po sudbenoj praksi ne bi bila potrebita, ali, pozivom na § 6. o. g. z. ona potrepština nalazi oslona u vlastitome značenju upotrebljenih riječi u svim ozgor citiranim §§ kao što i u iznimnoj odredbi § 779. o. g. z., po kojoj ako dijete umre prije oporučitelja, i ostavi poslije sebe potomaka, ovi potomci, ako su mimoidjeni mučanjem, dolaze glede prava nasljedovanja na mjesto djeteta, odredba ta razjašnjena plenarnom rješitbom c. kr. vrh. suda u Beču od 27. prosinca 1861. br. 8061/2075. zbirke (Judicatenbuch br. 44.).

Prema navedenom i uvaživ da je sad pok. J. B. bilježničkom oporukom ostavio cijelo svoje stanje na jednake dijele svojim sinovima Ivanu i Vicku — dakle 12/24 Ivanu a 12/24 Vicku ; uvaživ, da je obdarenik Ivan umro prije oporučitelja a da nije ostavio poslije sebe potomaka, te da nije doživio biti nasljednikom oporučitelja ; uvaživ da ovaj zadnji akoprem je znao za smrt sina Ivana nije više raspoložio s dijelom svog imanja, kojim je oporukom namjeravao obdariti sina Ivana ; očito je, da se je za onaj dio (12/24) obistinilo zakonito nasljedstvo po propisu zadnje tačke § 728. o. g. z.

A pošto u času smrti oporučitelja J. nadjoše se samo tri njegova nuždna nasljednika i baš sinovi tužitelj Vicko, tuženik Ante i kćer Kata tako tuženiku Anti od oporučiteljeve ostavine pristoje, na temelju zakona 2/24 od onih 12/24 oporukom ostavljenih tužitelju Vicku, 4/24 od onih 12/24 za koje se je smatralo, da pok. J. nije raspoložio.

Bi za to prihvaćen priziv tuženika.

Vrhovni sud je uspostavio presudu prvog stepena.

Razlozi: Revizija tužitelja je upravljena proti onom dijelu izreke prizivnog suda po kojemu je preinakom odnosne presude prvog suda, bilo tuženiku, obzirom na dužni dio što mu pripada, odnosno kao zakonitom nasljedniku, dosudjeno pravo na 1/4 mjesto na 1/6 izmedju stranaka spornog otčinskog nasljedstva, te pri tom ističe revizijske razloge broja 3 i 4 § 503. gr. p.

Tužitelj se pozivlje na pravo prirasta po § 560. o. g. z. u koliko se radi o onom dielu nasljedstva njegovog na 1. srpja 1906. preminulog otca, koji je dio u bilježničkoj oporuci istoga od 15. lipnja 1885. bio ostavljen sinu Ivanu, koji je pak preminuo prije otca. Ovo pozivom na to, da su tužitelj i njegov brat Ivan bili pozvani na čitavo otčinsko nasljedstvo sa općenitim izrazom u gore navedenom §, naime bez odredjenja dijelova sa ulomcima, već naprosto riječima „na jednake dijelove", a da je dio Ivanov, jer je ovaj preminuo nekoliko godina prije oporučitelja bez potomaka (§ 779. o. g. z.) te se po tom nije „mogao" poslužiti svojim nasljednim pravom, morao na temelju gornje zakonske odredbe pripasti tužitelju, koji je sam s bratom Ivanom bio postavljen nasljednikom čitave ostavštine.

Mora se pristati uz ova izvadjanja tužiteljeve revizije, jer odgovaraju stvarnom i pravnom stanju, te prema tomu postoji istaknuti revizijski razlog br. 4 § 503. gradj. post. Po odredjenim propisima o prirastu biva naime očito oprovrgnuto mnijenje pobijane prizivne presude polag kojega — pošto u oporuci postavljeni Ivan, koji je preminuo prije ostavioca nasljedstva

Digitized by Google

nije mogao kao nasljednik doći u obzir — te po tom ni prenijeti dalje nasljedno pravo, koje on još nije postigao (§ 536. o. g. z.). — dio nasljedstva njemu u oporuci namjenjen buduć je ostao slobodan, ima da pripada zakonitim nasljednicima oporučitelja. Glasom § 560. gr. zak. ima ovaj § da se upotrebi onda, kada je oporučitelj pozvao više nasljednika, a nije odredio, za slučaj da jedan ili njekoliko njih odpane, što da se ima dogoditi s njihovim nasljednim dijelovima te kada nasljednik pozvan na nasljedstvo, bez odredjenja dijelova ili općenitim izrazom na jednake dijelove — kao u nazočnom slučaju — ne može da se posluži svojim nasljednim pravom, ovo pak bez razlike razloga, s kojega da nastupa takova nemogućnost. Prema tomu ova se zakonska odredba upotrebljuje i onda, kad pomenuta nemogućnost ima svoj razlog u propisu § 536. o. gr. zak. naime u tom, što je nasljednik umro prije oporučitelja. Da je volja ovog zadnjega izražena gornjim postavljanjem na neodredjene dijelove, u istinu išla za tim, da cijelo nasljedstvo, dakle i dio istoga, koji će možda ostati prost, namijeni tužitelju i njegovom bratu Ivanu isključivo, mora se u nazočnom slučaju smatrati tim više, što se je oporučitelj sjetio drugih osoba pozvanih na zakonito nasljedstvo, naime dviju svojih kćeri, samo dužnim dijelom, a svog sina, današnjeg tuženika i treću kćer podpuno od nasljedstva isključio.

Prema svemu tome zbilja pripada tužitelju od njega istaknuto pravo prirasta po § 560. o. g. zak., koje počiva na volji oporučitelja. Pošto se dosljedno neispravno pravno prosudjenje stvari mora da nazrijeva u tom, što je prizivni sud proti propisu § 560. o. g. z. presudio na štetu tužitelja, moralo se je, a da se ne upušta u pretresanje istodobno istaknutog revizijskog razloga br. 3 § 503. gr. post., udovoljiti reviziji tužitelja. Pogledom na to, te takodjer obzirom na okolnost od obih nižih molba smatranu utvrdjenom, da je naime u doba smrti oporučitelja njegovo potomstvo, koje je imalo pravo na nasljedstvo, sastojalo od obih paraca i njihove sestre Kate, na dalje, da ovoj zadnjoj polag otčinske oporuke od nje ne pobijane, pripada jedino dužni dio, a tuženiku i baš na temelju zakona takodjer dužni dio, koji se ima odmjeriti po § 765. o. g. z., da ih dakle oboje dolazi po 1/6 nasljedstva, imalo se je u pravcu tako navedenom a preinakom odnosne izreke druge molbe, uspostaviti riješenje prvog suda. Saopćio: D. M.

Prigovor nenadležnosti suda osnovan je, ako su se stranke zaključnim pismom konačno podvrgle presudi uzakonjenoga obraničkoga suda budimpeštanske burze za robu i efekte, na koji se ustanove §§ 377.—382. gradj. par. post. ne odnose.

(Plenarna rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice od 30. travnja 1909. br. 1565.)

U ustmeno raspravljenoj parnici J. K., tužitelja, po odvjetniku dru. H. S., proti K. Z., tuženom, po odvjetniku V. G., radi 355 K 30 f. spp., u kojoj je kr. sudbeni stol u O. osudom od 12. rujna 1908. br. 12.149. gr. sudio po zahtjevu tužbe;

a kr. banski stol uslijed priziva tuženoga K. Z. osudom od 16. prosinca 1908. br. 24.827 napadnutu prvosudnu osudu potvrdio;

kr. stol sedmorice: vidiv, da je tuženi K. Z. na prvom za ustmenu raspravu tužbe de pr. 1. studenoga 1907. br. 14.624. gr. odredjenom ročištu

Digitized by Google

stavio prigovor nenadležnosti suda, jer da su se stranke glasom zaključnoga lista od 7. kolovoza 1906. pod br. 2 ad II. podvrgle obraničkom sudu budimpeštanske burze za robu i efekte:

vidiv, da stranke istinitost toga zaključnoga pisma priznaju;

vidiv, da sud prve molbe prigovor nenadležnosti suda toga radi neuvažuje, što drži, da su se stranke zaključnim listom podvrgle obraničkom sudu samo glede pravnog posla o dobavi i preuzeću od 350 vreća brašna, a nipošto da su se stranke podvrgle obraničkom sudu, ako bi tuženi zaostao u plaćanju kupovnine;

vidiv, da kr. banski stol tuženikov prigovor nenadležnosti suda zato neosnovanim smatra, što zaključno pismo pod 2. ad II. ne sadržaje bitni rekvizit pristatne pogodbe po § 377. gr. p. p., da su se naime stranke izrično odrekle svih utoka i priziva proti obraničkoj riješitbi, uslijed kojega manjka pristatna pogodba 2. ad II. nije pravovaljana;

vidiv, da zaključno pismo 2. ad II. glasi onamo, da se stranke podvrgavaju presudi uzakonjenoga obraničkoga suda budimpeštanske burze konačno (endgiltig), a ne izreci obranika u smislu sedamnajstog poglavja gradj. parb. post.;

vidiv, da utužena tražbina potiče iz posla, glede kojega su se stranke podvrgle presudi obraničkoga suda;

vidiv, da je po tuženiku stavljeni prigovor nenadležnosti suda osnovan;

obnašao je: povodom ništovne žaobe i izvanrednoga previda tuženoga K. Z. po § 339. toč. 1. i § 342. gr. p. p. ukinuti suglasne osude nižjih sudova s čitavim postupkom do uključivo odluke izdane na tužbu de pr. 1. studenoga 1907. br. 14.624. gr., te tužitelja J. K. odputiti na nadležni obranički sud burze za robu i efekte u Budimpešti.

Ujedno se ovom parbom prouzročeni troškovi medju strankami prebijaju. Priopćio: Dr. Srkulj.

Vjerovniku pripada pravo, da od dužnika zahtjeva naknadu troškova predbilježbe prava zaloga.

(Riješidba kr. banskog stola od 31. ožujka 1909. broj 7680.)

Riješavajuć izvješće od 10. ozujka 1909. br. 3673 podnešeno u parbenom predmetu tužitelja B. P. T. iz B. po odvjetniku dru. R. G. proti tuženom M. M. i dr. iz S. B. radi svote od 47 kr. 16 fil. u ime naknade troškova predbilježbe prava zaloga spp. povodom ništovne žalbe tužeće štedionice proti osudi kr. kotarskog suda u V. od 3. veljače 1909. br. 1882. kojom je po propisih maličnoga postupka sudjeno:

Tužiteljica B. P. T. odbija se sa tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom. da su joj tuženi dužni solidarno isplatiti s naslova naknade troškova predbilježbe prava zaloga svotu od 47 kr. 16 fil. zajedno sa 6% kamatima tekućim od dana dostave tužbe do plateža i naknaditi parbeni trošak sve to u roku od 8 dana pod pretnjom sudbene ovrhe.

Kr. banski stol: uvaživ, da ne ima izrične zakonske ustanove, po kojoj bi se trošak predbilježbe njezinomu molitelju samo tada imao naknaditi, kada doista dodje do samoga ovršnoga postupka:

uvaživ, da je vjerovnik doista predao tužbu i temeljem te tužbe ishodio platežni nalog, da time opravda stečenu predbilježbu prava zaloga, a da iz

Digitized by Google

ustanove § 103. gr. reda, po kojoj vjerovnik, kada ne opravda predbilježbu, gubi predbilježene troškove, slijedi, da u protivnom slučaju, kada naime opravda predbilježbu, naknadu tih troškova zahtijevati može;

uvaživ, da je sudac ovu ustanovu zakona pregledao i da je time počinjena niština § 75. gr. m. p. ;

obnašao je: povodom ništovne žalbe tužiteljičine napadnutu osudu ukinuti i tomu sudu naložiti, da uvaženjem razloga ove riješitbe dalje po zakonu postupa.

Riješidba o naknadi troška pravnog lijeka spada na konačno riješenje same stvari. Priopćio: Dr. R. G.

B. Kazneno.

Kod prestupka kride paragrafa 486. odlučna je za proračunavanje pasivitela prometni vrijednost.

Osudom kr. sudb. stola u P. od 16. studenoga 1908. I./562.—07. riješen je Ž. M., trgovac u N. radi prestupka § 486. k. z. od obtužbe iz slijedećih razloga:

Obtuženi Ž. M. bio je protokoliran trgovac u N., te je najavio stečaj, koji je odlukom kr. kot. suda u N. od 3. srpnja 1907. br. 7126/gr. i otvoren.

Prema inventuri iznašala je aktivna imovina obtuženikova 45.363 K 80 f., a ukupna dugovina 77.437 K 42 f. Prema tomu bio bi obtuženi prezadužen za 19.649 K 62 f.

Obtuženi se brani, da u inventuri označena vrijednost njegove aktive nije istinita, jer da njegova aktiva više iznašaju.

Iz same inventure proizlazi, da njegova roba vrijedi 71.978 K 32 f., kad se uzme vrijednost po fakturama, a ne po prometnoj vrijednosti, koja bi se mogla postići kod ovršne dražbe. Javni tužitelj uzeo je za podlogu obtužnice prometnu vrijednost iskazanu sa 45.363 K 80 f., koja prometna vrijednost ne može biti podlogom tužbi, jer je ova vrijednost iskazana nakon otvorenog stečaja, dočim je vrijednost po fakturi mjerodavna, jer je obtuženi po fakturi robu naručio i preuzeo. Kada se dakle uvaži, da je obtuženi imao robu u vrijednosti od 71.978 K 32 f. i da je njegove knjižne tražbine iznašaju 11.246 K, dakle da ukupna aktiva iznašaju 83.224 K 32 f., a passiva da iznašaju 77.437 K 42 f., to se ukazuje, da je obtuženi jošte aktivan za 5.786 K 90 f.

Obtuženi se tuži, što je pao u stečaj i što se ne može iskazati, da je samo nesrećom i bez svoje krivine spao do toga, da ne može podpuno namiriti svojih vjerovnika; radi drugih slučajeva § 486. k. z. nije obtuženi niti obtužen.

Uvaži li se, da nije ustanovljeno, ne bi li obtuženi bio mogao podpunoma podmiriti svojih vjerovnika, da je došlo do unovčenja stečalnijske imovine, jer kako je gore spomenuto, obtuženi nije bio prezadužen, nego dapače aktivan; uvaži li se nadalje, da nije ustanovljeno, da stečajni vjerovnici nisu podpunoma podmireni, jer samo iz nekojih pročitanih iskaza proizlazi, da se je obtuženi nagodio, dočim većina vjerovnika izjavlja, da su podmireni, to nije ustanovljen učin prestupka § 486. k. z., pak se je toga radi morao obtuženi po § 250. t. 3. k. p. odriješiti od obtužbe.

Digitized by Google

Povodom po kr. drž. odvjetničtvu u P. uložene i izvedene žaobe ništovne ukinuo je kr. stol sedmorice vrhovnom svojom osudom od 28. svibnja 1909. br. 2350/1549 ex 1909. prvosudnu osudu i odredio iznovičnu glavnu raspravu pred istim sudb. stolom, i to iz slijedećih r a z l o g a:

Kr. državno odvjetničtvo napada prvosudnu osudu iz razloga ništetnosti t. 5. i 9. sl. a) i b) § 277. k. p. izvadja 1, da tvrdnja, sadržana u razlozih prvosudne osude, da nije ustanovljeno, da svi vjerovnici nisu podpuno namireni, nije u skladu sa pročitanimi na glavnoj raspravi zapisnici vjerovnika pod dn. br. 3, i 4....., glasom kojih su u tih zapisnicih preslušani vjerovnici dobili samo većinom 40% od svojih tražbina, a drugi opet dobivali namirenje u obrocih, nu takodjer uz popust; nadalje izvadja zaoba, da je dokazana faktična insolvencija obtuženikova za vrijeme otvorenja stečaja, najme faktična nemogućnost plateža; nadalje da je dokazano, da obtuženik nije sve vjerovnike „podpuno" namirio, jer ako se je on nagodio sa vjerovnicima glede plateža, nije ipak njihove tražbine podpuno namirio, a da ih nije ni mogao prema njegovom imovinskom stanju podpuno platiti, jer je prometna vrijednost robe iznosila glasom procjene u inventaru 45.363 K 80 f., a tražbine 11.246 K, ukupno aktiva sa 57.787 K 80 f. napram passivom od 77.437 K 42 f., dakle da je bio passivan sa 19.649 K 62 f.

Žaoba ništovna je osnovana, jer se doista nije obtuženik ničim iskazao, da je za vrijeme otvorenja stečaja mogao p o d p u n o namiriti svoje vjerovnike, kako je to u žaobi pravilno obrazloženo, a presudni sud je osim toga uzeo za podlogu proračunanja vrijednosti robe obtuženika vrijednost po fakturi, što je nepravilno, jer se imade ta roba po prometnoj vrijednosti procijeniti, koju je imala u vrijeme otvorenja stečaja, i za koju se unovčiti može, jer je napokon poznato, da takova roba, kakvu je imao obtuženik, tečajem vremena redovito gubi na vrijednosti, i prema takovoj nepravilnoj procijeni ustanovio vrijednost robe sa 71.978 K 32 f.

Nadalje je presudni sud proti spisom ustanovio, da nije ustanovljeno, da su stečajni vjerovnici podpuno namireni, jer već i u tom, što njeki nisu dobili svu dugovanu im tražbinu, a niti odmah, kad je dospjela, dakle pravodobno, već kašnje, leži dokazano, da takovo podpuno namirenje uslijedilo nije.

Nu vidiv, da razlozi osude baš ni jednom riečju ne spominju o tom, da li se je obtuženik iskazao, da je samo nesrećom i bez svoje krivnje spao do toga, što ne može podpuno namiriti svoje vjerovnike, koje su činjenice bitni rekvizit prestupka § 486. k. z., valja prvosudnu osudu ukinuti i prvom sudu naložiti, da odredi u predmetu iznovičnu glavnu raspravu.

Priopćio: S. K o v a č e v i ć.

Iz upravne prakse.

Prepore ovlaštenika glede izvršivanja ovlaštenićkog prava s uporabom nekretnina zemljišne zajednice rješavaju nadzorne upravne oblasti, a ne sudovi prema zakonu o smetanom posjedu od 8. svibnja 1890. — Prinos k tumačenju § 50.—53. zakona o uredjenju zem. zajednica od 25. travnja 1894. i članka 7. zakona od 28. veljače 1874. o vlasti sudačkoj i § 47. gr. sudovnika.

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice izdao je dne 20. veljače 1908. pod brojem 834. slijedeće rješenje.

„U predmetu parnice smetanja posjeda Imbre B. kao kućegospodara istoimene zadruge kbr. 92 iz G. i drug., proti Miji B. kbr. 62 iz G. i drug.,

Digitized by Google

u kojoj je kr. sudbeni pristav i upravitelj kr. kotarskoga suda u G. N. N. odlukom od 11. studenoga 1903. m. 906/2—03. izrekao, da se tužiteljice zadruge B. kbr. 92 i 93 iz G., zastupane po svojim kućegospodarima Imbri i Pavlu B. štite u posjedu livade, „Pralište" zvane, u kojem su ih posjedu tuženi Mijo i Štefo B. kbr. 62, zatim zadruga B. kbr. 41, te zadruga B. kbr. 32 iz G. smeli time, što su dana 2. studenoga godine 1903. Mijo i Štefo B. zatim Janko i Andro B., te napokon Ivan, Jandre i Mate B. ova potonja petorica kao kućegospodari i clanovi svojih zadruga izkopali prostor označen crvenilom u nacrtu raspravnom zapisniku priklopljenom, te mulj nabacili po livadi tužiteljskoj, pa da se stoga imadu u buduće kaniti svakog dalnjeg smetanja pod prijetnjom globe od 600 K ili 60 dana zatvora za Miju i Štefu B., te i kućegospodare zadruga B. kbr. 41 i 32, za svakog od njih, te podjedno, da su dužni tužiteljem solidarno nadoknaditi sudbeno na 39 K 10 f. obredjene troškove pod prijetnjom ovrhe u roku od 8 dana;

a kr. sudbeni stol u P. rješitbom svojom od 31. prosinca 1903. S. 104/2—03. žalbu ništovnu tuženih Janka B. kbr. 41, Ivana B. kbr. 32, kao kućegospodara istoimenih zadruga, te Mije B. kbr. 62, zabacio;

obnašao je kr. stol sedmorice povodom zamolnice kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 8. veljače 1908. broj 70.430 od god. 1907. obzirom na ustanovu čl. 7. zakona od 28. veljače 1874. o vlasti sudačkoj po § 47. gradj. sudovnika sporazumno sa kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskom vladom izreći, da u gorenavedenom parbenom predmetu nije bilo mjesta postupku sudbenom, nego da su za riješenje ovog prepora po §§-ih 50.—53. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica nadležne upravne oblasti, pa doslijedno tomu ukinuti gorenavedene sudbene odluke sa cijelim postupkom do uključivo odluke izdane na tužbu primljenu u zapisnik kod kr. kot. suda u G. od 9. studenoga 1903. br. M. 906/1—03., te tužitelje odputiti na političku oblast s razloga slijedećih:

Ustanovljeno je sa izvidnimi spisi političke oblasti prve molbe kr. kot. oblasti u G., da su tužitelji i tuženici gorenavedene parnice smetana posjeda ovlaštenici zemljištne zajednice G. Isto tako je vještačkim očevidom preduzetim po političkoj oblasti ustanovljeno, da je prepomo „Pralište" upisano kao čest. br. 1764/a u grunt. listu br. 446 občine G. na zemljištnu zajednicu mjestne občine G.

Nepreporno je napokon, da se u ovom slučaju samo radi o tom, da li tuženim kao ovlaštenikom zemljištne zajednice G. pripada zajedno sa tužiteljem i suovlaštenikom iste zemljištne zajednice pravo suživanja odnosno suuporabe upitnog „Prališta" odnosno mlake za pranje rublja, nalazeće se na čestici kat. br. 1764/a upisanoj u gorenavedenom gruntovnom listu, a da se nema riješiti pitanje, komu da pripada pravo vlastničtva na ovu česticu, dotično da li tužiteljem samim pripada pravo vlastničtva na nju.

Pošto pak sve prepore ovlaštenika glede izvršivanja ovlaštenickog prava riješavaju po § 52. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zemljištnih zajednica upravne oblasti, to je očito nenadležno kr. kotarski sud u G. primio tužbu o smetanju

Digitized by Google

posjeda od 9. studenoga 1903. M. 906/1—03., te na nju uredovao, pa u stvari samoj konačnu meritornu odluku izrekao, a kr. sudbeni stol u P. neopravdano žaobu ništovnu tuženika zabacio.

Valja zato uvodno navedene sudbene odluke po gore citiranim zakonskim ustanovama ureda radi u k i n u t i i tužitelje u p u t i t i na nadležnu p o l i t i č k u o b l a s t.

Razumjeva se, da tužiteljem prosto ostaje ako drže, da njima samim pripada pravo samovlastničtva na česticu br. 1764/a porezne občine G., te ako se uzdaju u svoja prava, postupati redovitim putem parnice proti zemljištnoj zajednici. Priobćio: F r. H a l a d i.

Kad se iz jedne zemljištne zajednice imadu putem razgodbe stvoriti dvije ili više zem. zajednica, tada za to ne treba po zem. vladi odobrenog zaključka; jer je takav potreban samo za individualnu diobu nekretnina zem. zajednice. — Prinos k tumačenju §-a 42., 43., 67. i 69. zakona od uredjenju zemljištnih zajednica od 25. travnja 1894.)

Kr. hrv.-slav. z e m. v l a d a, odjel za unutarnje poslove, izdala je dne 1. svibnja 1909. pod brojem 24.659 slijedeću vrhovnu rješitbu:

„Pošto se u ovoj stvari ne radi o i n d i v i d u a l n o j d i o b i zajedničkih nekretnina, već se skupštinskim zaključkom od 6. svibnja 1908. traži, da se zemalj. zajednica S.-P. rascijepa tako, da budu nastale dvije zemljištne zajednice i to jedna zemlj. zajednica S., a druga zem. zajednica P., to spomenuti zaključak prema § 43. zakona od 25. travnja 1894. o uredjenju zem. zajednica n e p o d p a d a odobrenju kr. zemaljske vlade, pak se stoga odredjuje, da se spomenutim zaključkom iznešena molba imade odstupiti tamošnjem kr. žup. komasacionom kao razgodbenom povjerenstvu na nadležno uredovanje (§ 67. sl. b) cit. zakona)."

Saobćio: F r. H a l a d i.

Izvan zadruge rodjeni, ako mu je mati bila neovlašteno odsutna, ne postaje članom zadruge, makar su mu u vrijeme poroda još i otac i mati bili članovi zadruge.

(Ad § 1. sl. b) zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889.)

U zadruzi N., kbr. 75. iz B., živio je neki Mato N., i taj je imao sa ženom Evom dijete Maru N. (rodj. god. 1883.). Poslije nekog vremena otišla je Eva od muža Mate k nekom čobaninu Jovi O. i ovdje iza dvije godine rodila sina Stevu. Mato N. nije u propisanom roku pobijao zakonitost poroda Stevina, a niti je zatražio rastavu braka. Tako se Stevo imade smatrati zakonitim sinom Mate i Eve N. Mato N. ostao je u svojoj zadruzi, te je sa Katom T. naknadno imao troje nezakonite djece.

Godine 1900. umro je Mato N.

Poslije njegove smrti zatražilo je tutorstvo mldb. Steve N. Eva udova N. i Franjo B. u ime mldb. Steve N. diobu ove zadruge. Pošto su ostali članovi ove zadruge, napose brat pok. Mate N. Franjo poricali kako Evi udovi N. tako i mldb. Stevi N. ovlaštenje u ovoj zadruzi, izdala je kr. kotarska oblast u B. prema propisu § 35. provedbene naredbe zadružnom zakonu odluku o ovlaštenju. U toj odluci od 30. lipnja 1905. br. 9660. izriče se, da

Digitized by Google

se mldb. Stevo N. imade smatrati članom ove zadruge sve dotle, dok nasljednici pok. Mate N. ne pobiju zakonitost njegovu (pred nadležnom sudbenom oblasti), jer da se dotle imade smatrati zakonitim djetetom zadrugara Mate i Eve N., pa mu kao takovome po § 1. sl. b) zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama pripada članstvo u ovoj zadruzi.

Proti toj odluci uložio je utok Franjo N.

Kr. je županijska oblast u B. odlukom od 3. listopada 1905. br. 15.780. uvažila taj utok, te preinačila prvostepenu odluku i izrekla, da se mldb. Stevo N. nema smatrati članom ove zadruge i da se obzirom na to odbija njegovo tutorstvo sa zahtjevom za diobu ove zadruge. Nema se pak mldb. Stevo N. smatrati članom ove zadruge, makar su mu roditelji u vrijeme poroda bili još članovi ove zadruge, radi toga, jer je rodjen izvan braka i izvan zadruge. Eva N. bila je doduše u vrijeme poroda mldb. Steve N. još članom ove zadruge, jer je u to vrijeme bila tek dvije godine neovlašteno odsutna, a ima se uzeti, da se je zadrugar muče odrekao prava na zadrugu, samo ako je preko pet godina iza navršene punodobnosti bio iz zadruge odsutan. — Mldb. Stevo N. imade se doduše smatrati zakonitim djetetom pok. Mate N., jer Mato N. nije u propisanom roku poricao zakonitost njegova poroda; ali se ipak nema smatrati članom ove zadruge, jer se za stečenje zadružnog članstva traži više nego li predmnjeva zakonitosti poroda.

Proti toj odluci uložilo je tutorstvo mldb. Steve N. utok.

Kr. je hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odio za nutarnje poslove, u vrhovnom svom riješenju od 30. listopada 1908. br. 59.287. odbila taj utok tutorstva mldb. Steve N. i potvrdila pobijanu drugostepenu odluku. U obrazloženju tog riješenja veli se, da je iskazima svjedoka Franje K., Stjepana F. i Adama B. ustanovljeno, da Eva N. već god. 1891. neovlašteno ostavila ovu zadrugu i otišla Jovi O., i da se usprkos pozivima nije htjela u zadrugu vratiti. Pa je tako uslijed svoje neovlaštene odsutnosti, koja je nakon navršene punodobnosti trajala preko 5 godina, prestala biti članom ove zadruge (§ 53. zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama). Pošto je pak mldb. Stevo rodjen izvan zadruge i to tek dvije godine iza kako je njegova mati neovlašteno i trajno otišla iz ove zadruge, ne može se uzeti, da je on rodien u zadruzi od zadrugara i da je tako postao članom ove zadruge.

Priopćio: Dr. Iv. Strohal.

Rješidba

kr. stola sedmorice glede izbornih listina.

Porez, što se plaća za dozvolu pečenja rakije, nije izravni porez, stoga nespada u census za stečenje aktivnog izbornog prava.

Revizionalni odbor upravne občine K. prigodom revizije izbornih listinâ za godinu 1909. u svojoj dne 20. siječnja 1909. obdržavanoj sjednici nije priznao aktivno izborno pravo Gj. J. i M. K St. žiteljima iz Č., jer nije smatrao porez na žestu recte pristojbu za dozvolu pečenja žeste (rakije) izravnim porezom, sa iznosom koga poreza imadu zakonom propisani census, a bez koga, ne. Povodom utokâ gornje dvojice reklamacionalni odbor iste občine u svojoj dne 26. veljače 1909. obdržavanoj sjednici većinom gla-

Digitized by Google

sova uvažio te utoke te dosljedno tomu priznao pomenutoj dvojici aktivno izborno pravo uzev, da gore pomenuti porez ipak spada medju izravne poreze.

Proti toj odluci reklamacijonalnog odbora pravodobno je uložio i izveo utok na kr. stol sedmorice izbornik S., na koji je uslijedilo slijedeće riješenje stola sedmorice od 20. ožujka 1909. broj 1292:

„Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice uslijed priziva F. S. izbornika iz K. proti odluci reklamacijonlanog odbora upravne občine K. od 26. veljače 1909. broj 414 spadajuće na saborski izborni kotar broj 34. sa biralištem u S., kojom odlukom je odredjeno, da se usljed reklamacije Gj. Gj. kbr. 48 i M. St. kbr. 32 obojice iz Č. imadu ti reklamanti uvrstiti u stalnu izbornu listinu rečenog saborskog izbornog kotara,

obnašao je temeljem §§ 34. i 24. zakona ob izbornom redu za sabor kraljevinâ Dalmacije. Hrvatske i Slavonije od 15. srpnja 1881. broj 43., odnosno onoga od 29. rujna 1888. broj 65. zbornika preinačiti napadnutu odluku reklamacijonalnoga odbora ter odrediti, da se reklamanti Gj. Gj. i M. St. ne imadu uvrstiti u stalnu izbornu listinu rečenog saborskog izbornog kotara iz razloga, što se porez na žestu recte pristojba za dozvolu pečenja žeste (rakije) ne ima smatrati izravnim porezom, a bez ove pristojbe je istim reklamantima godine 1908. propisan bio izravni državni porez prvome samo sa 59 kruna 62 fil., a drugomu sa 47 kruna 94 fil., dakle izpod § 6. slovo b) izbornog zakona propisanog cenzusa, pa im tako ne pripada neposredno aktivno izborno pravo.

Priobćio: Dr. Matanić, kot. predstojnik.

KNJIŽEVNOST.

Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. — Vorarbeiten zur deutschen Strafrechtsreform. Herausgegeben auf Anregung des Reichs-Justizamtes von den Professoren Dr. Karl v. Birkmayer, Dr. Fritz van Calker, Dr. Reinhard Frank, Dr. Robert v. Hippel, Dr. Wilhelm Kahl, Dr. Karl v. Lilienthal, Dr. Franz v. Liszt, Dr. Adolf Wlach.

Baš ovih dana primio sam posljednji svezak ovog golemog i znamenitog djela. Odavna je već bila moja stalna misao, da se kriminalno pravo najpodesnije studira komparativno i ja sam za svoja privatna studija komparativnu metodu uviek sliedio. Moram iskreno kazati, da sam se čudio, što u literaturi nije bilo djela, koje bi mojoj želji za komparativnim tumačenjem kriminalnog prava podpuno zadovoljilo. Danas se mora kazati, da su dva najznatnija djela, koja su u kosljednje vrime izašla, a koja govore o kriminalnom pravu, osnovana na Komparativnoj metodi. Jedno od tih djela jest: „Die Strafgesetzgebung der Gegenwart in Rechtsvergleichenden Darstellung", od kojega su izašla dva svezka, a izdaje ga „Medjunarodna kriminalistična udruga" (Internationale Kriminalistische Vereinigung, ili kratko I. K. V.), a drugo je baš ovo, o kojem kanim ovdje u kratko referovati.

Digitized by Google

Premda su oba ova djela izdana na njemačkom jeziku, i premda se ovo djelo, o kojem ovdje govorim dotiče, u prvom redu njemačkog kaznenog zakona, a naročito reforme njemačkog kriminalnog prava, ipak su ona po materijalu, koji im služi podlogom, po područjima kriminalnih znanosti, u koja nužno moraju zalaziti, a bome i po literaturi, štono su je morala izcrpati i kritizovati, djela svjetske vriednosti, djela napisana za sve narode i za sve države, u kojima su kazneni zakonici osnovani na srodnim principima. A to su jamačno sve države evropske i od država drugih kontinenata, sve one, koje poprimiše evropsku kulturu. A kako moćna evropska kkutura u jednu ruku hrli, da osvoji cielu zemlju, a u drugu ruku, kako joj novi narodi rado dolaze u susret, zar je zbilja daleko vrieme, kad će umni patrioti svih zemalja ovoga svieta posezati za ovim djelima, gdjegod se bude radilo o tome, da se reformiraju kriminalni zakoni ? Za nas, Hrvate, ova su djela sasvim osobito znamenita, jer je nemoguće, da vrlo dugo potraje vlast našega preko stogodišnjeg kaznenog zakona. Kad jednoč dodje čas, da se u Hrvatskoj poradi o reformi kriminalnoga prava, ne će se ta moći izvršiti bez ovih dvaju djela, jer vjerovati je, da će naša reforma biti u jednu ruku savremena i u skladu s najboljim, što je sviet rodio, a u drugu ruku, da će se što više priljubiti onom cilju jedinstvenog shvaćanja kriminalnih norma, štono ga jedinstvena evropska kultura nuždno sa sobom donosi.

Mislim, da ovaj kratki izgled na utjecaj, što će ga ova dva djela vršiti na reformu kriminalnog prava, dovoljno pokazuje, kolika li je važnost njihova. Premda nerado, jer moji kriminalni studiji nisu ni iz daleka tako obsežni i pouzdani, da bih smio o ovakvom djelu govoriti bez nekog sustezanja, odlučio sam se ovaj kratak referat napisati samo zato, jer još nisam opazio, da bi tkogod o ovom djelu obširnije govorio. Prepuštajući priznatijem peru ili kasnijem vremenu, da se ovdje zapodjene razprava o novim izgledima, o novim potrebama, a novom shvaćanju kriminalnog prava, ja ću ovdje saobćiti, kako je došlo do izdanja ovog djela, kako je to djelo izdano i koji mu je sadržaj.

Na ponuku njemačkog državnog ureda za pravosudje sastao se koncem god. 1902. privatni naučni odbor, koji si je postavio zadaćom, izdati djelo, u kojem bi se sve kazneno-pravne materije komparativno prikazale, a uspjeh ove komparacije za svaku materiju kritički ocienio i stavili predlozi za njemačko zakonodavstvo. Oko ovoga odbora okupili su se kasnije gotovo svi njemački učenjaci, koji su svoje duževne sile stavili u službu proučavanja i unapredjenja kriminalnoga prava. Rad je bio medju suradnike podieljen tako, da je svaki od njih dodieljenu mu materiju smio obradjivati u naučnom pogledu posve neovisno, jer je svaki imao ravnopravan položaj prema drugima. Izdavači su jedino odredili principe po kojima se radnje imadu izraditi, kako bi djelo postiglo onu svrhu, zbog koje je bilo izdavano.

Za podlogu samog naučnog iztraživanja i komparacije uzet je „Reichs-Strafgesetzbuch", a s njime je izporedjen zakonodavni materijal englez koga i francezkoga kaznenog prava, novi kazneni zakonici za Nizozemsku, Italiju i Norvežku, te osnove za austrijski, švicarski i sjevero američki kazneni zakon. Drugi zakoni ovih zemalja, kao i zakoni ostalih zemalja, upotrebljeni su ondje, gdje se to obradjivaču činilo shodnim. — Na hrvatsko kriminalno pravo svraća se ovo djelo vrlo često, premda se, kako je prirodno, o njemu u glavnom govori ondje, gdje je govor o austrijskom kazne-

Digitized by Google

nom zakoniku. No ipak mnogi suradnici poznadu sasvim tačno Derenčinovu osnovu kz. zakona, a inače su o napredku hrvatskog kriminanog prava informirani po radovima, što ih je priobćio dr. Šilović u „Mitteilungen der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung". Kao glavni izvori za poznavanje hrvatskog kriminalnog prava spominju se: Tauffer: „Der Kroatische Strafgesetz-Entwurf" 1880. i „Gesammelte Wohlmeinungen über den Kroatischen Strafgesetz-Entwurf 1882", te Langer: „Der progressive Strafvolzug in Ungarn, Kroatien und Bosnien 1904".

Ovo su bili principi, po kojima se djelo imalo izdati. Izdavanje samoga djela preuzela je knjižara za pravne i državne znanosti Otta Liebmanna u Berlinu.

Najprije se počelo izdavanjem posebnoga diela, koji je imao zapremiti devet svezaka, a tek nakon toga imao se izdati obći dio u šest svezaka. Jeseni god. 1905. izišao je na sviet prvi svezak, a pred nekoliko dana posljednji Prema tome je izradba ovoga djela zaposlila 46 najboljih njemačkih kriminalista blizu sedam godina, a samo izdavanje je potrajalo preko tri i pol godine. Uzme li se poprečno, da svaki svezak ima 500 stranica velike 8-ine, broji cielo djelo preko 7500 stranica.

Ovdje navodim naslove pojedinih poglavlja uz naznaku pisca.

A. Obći dio.

I. a) Umanjena ubrojivost, Dr. Kahl,

b) Opasni ludjaci i zločinačke pijanice od navade, dr. med. Aschaffenburg.

c) Mjesto i vrieme činjenja. — Dr. Kitzinger.

d) Privatna zadovoljština. — Dr. grof zu Dohna.

e) Uredovna prava i dužnosti. — Dr. Kleinfeller.

f) Privilegija. — Dr. Kleinfeller.

g) Kauzalni vez, činjenje i propust. — Dr. von Rohland.

h) Zastara. — Dr. Loening.

II. a) Dioničtvo kod zločina. — Dr. v. Birkmeyer.

b) Predlog i ovlaštenje (Antrag und Ermächtigung). — Dr. Allfeld.

c) Odgovaranje prema uspjehu (Erfolghaftung). — Dr. Radbruch.

e) Nuždna obrana i nužda. — Dr. Oetker.

f) Retorzija. — Dr. Schötensack.

g) Uspješno pokajanje. — (Tätige Rene.) — isti.

h) Naknada štete. — isti.

i) Ozleda samoga sebe i ozleda onoga, koji privoljuje. — Dr. Gerland.

III. a) Uvjetna osuda i uvjetno pomilovanje. — Dr. von Liszt.

b) Odmjera kazni. — Dr. Rosenfeld, Dr. van Calker, Dr. Radbruch i Dr. Kriegsmann.

c) Neodredjena osuda. — Dr. Freudenthal.

d) Postupak s nepopravljivim zločincima. — Dr. Mittermayer.

e) Nakana, propust, bludnja. — Dr. von Hippel.

IV. a) Pravno i protupravno činjenje. — Dr. Heimberger.

b) Zvanična prava i srodni slučajevi. — Dr. Heimberger.

c) Kazne (glavne i uzgredne) i srodne mjere, — Dr. Goldschmidt.

d) Predhodni odpust. — Dr. Mittermeier.

Digitized by Google

V. a) Ubrojivost. — Dr. von Lilienthal.
b) Kažnjivost jurističkih osoba. — isti.
c) Mladjahno doba. — isti.
d) Svršeni čin i pokušaj. — Dr. Frank.
e) Konkurencija. — Dr. Merkel.
VI. a) Legislativna tehnika. — Dr. Wach.
b) Prostorno područje vlasti kaznenog zakona. — Dr. Mendelsohn-Bartholdy.
c) Vremena vlast kaznenog zakona. — Dr. Traeger.

B. Posebni dio.

I. a) Veleizdaja i izdaja zemlje. Uvrjeda veličanstva (Hochverrat und Landesverrat). — Dr. van Calker.
b) Neprijateljski čini protiv sprijateljenih država. — Dr. Gerland.
c) Zločinstva i prestupci obzirom na izvršivanje gradjanskih prava. — Dr. Max Ernest Mayer.
d) Opiranje proti državnoj vlasti. — isti.
II. a) Zločinstva i prestupci proti javnomu redu. (Smetanje javnoga mira; prosjačenje; skitničtvo i bezposličenje; mučenje životinja). — Dr. von Hippel.
Dioničtvo u zabranjenim družtvima; zlobno oštećivanje službenih oglasa. — Dr. Kleinfeller.
Prisvajanje javne službe; kažnjivo miešanje u javno-slušbeno pravo odredaba. — Dr. Merkel.
Propust prijave prietećih zločina; Povrjeda obranbene dužnosti. — Dr. Heimberger.
Zavedenje na izseljenje. — Dr. Gerland.
Zaštita podmorskih kabela. — Dr. Höpfner.
III. a) Vjerozakonski prestupci. — Dr. Kahl.
b) Kriva objeda. — Dr. Heilborn.
c) Dvoboj. — Dr. Kohlrausch.
d) Krivotvorenje novca. — Dr. Kohler.
e) Krivorota. — Dr. Stooss.
IV. a) Zločinstva i prestupci suprot ćudorednosti; Otmica; Obrtimična bludnost. — Dr. Mittermaier.
b) Uvrjeda. — Dr. Liepmann.
c) Ogovor i kleveta. — Dr. von Lilienthal.
d) Prestupci protiv staleža. — Dr. Kohlrausch.
V. a) Zločinstva i prestupci protiv života. — Dr. von Liszt.
b) Ozleda tiela. — Dr. Löffler.
c) Zločinstva i prestupci protiv lične slobode. — Dr. Ernst Heinrich Rosenfeld.
VI. a) Razbojstvo i globljenje. — Dr. Frank.
b) Oštета vlastničtva. — Dr. Schmoller.
c) Kradja i pronevjerenje. — Dr. Harburger.
d) Kažnjiva pohlepa za tudjim imetkom (zabranjene igre). — Dr. Kriegsmann.
e) Kriomčarenje. — Dr. Nagler.
VII. a) Pripomoć i sakrivanje. — Dr. Beling.

Digitized by Google

b) Krivotvorenje izprava. — Dr. Weismann.
c) Prevara. — Dr. Hegler.
d) Patvorenje hranivih sredstava. — Dr. Hegler.
VIII. a) Bankrot i srodni delikti. — Dr. Wach.
b) Nevjera („Untreue" — posebna norma pored pronevjerenja). — Dr. Freudenthal.
c) Kažnjiva sebičnost (lihva). — Dr. Richard Schmidt.
d) Povrjeda tajna. — Dr. Finger.
e) Krivolovstvo. — Dr. Nagler.
IX. a) Zločinstva i prestupci obće opasnosti: α) Obće tumačenje. — Dr. Kitzinger; β) Palež. — Dr. Ullmann; γ) Zakon o praskavim tvarima. — Isti; δ) Poplava. — Isti; ε) Oštета brzojava. — Isti; ϑ Ugroženje plovidbe. — Isti; ι) Povrieda vodogradjevina i drugih naprava. — Isti; κ) Obično otrovanje i ugroženje zdravlja škodljivim hranivima i inim predmetima, koji služe za svagdašnju porabu. — Dr. Kitzinger; λ) Priljepčive bolesti. — Isti; μ) Prekinuće ugovora, koje povlači za sobom obću opasnost i srodni delikti. — Isti; ν) Opasne gradjevine. — Dr. Neumeyer.
b) Zločinstva i prestupci u uredu: α) Obće razlaganje. — Dr. Wachinger; β) Mito. — Dr. Birkmeyer; γ) Povreda prava (Rechtsbeugung). — Dr. Ullmann; δ) Prisila u uredu (Nötigung im Amte). — Dr. Köhler; ε) Ozleda tiela u uredu. — Dr. Ullmann; ϑ) Otimanje slobode u uredu. — Dr. Köhler; ι) Prisilenje na izkaz. — Dr. Köhler; κ) Krivi progon po pravosudnom činovniku. — Isti; λ) Nedopuštena ovrha kazni. — Isti; μ) Pogodovanje po pravosudnom činovniku. — Dr. Köhler; ν) Krivotvorenje izprava u uredu. — Dr. Kitzinger; ο) Pronevjerenje u uredu. — Dr. von Ullmann; π) Protupravno primanje pristojbi i prikrata kod službenih izplata. — Dr. Kitzinger; ρ) Kažnjivi čini poštanskih, brzojavnih i telefonskih činovnika. — Dr. Kitzinger; σ) Prevarikacija. — Dr. Neumeyer; τ) Zavedenje konivencija. — Dr. Neumeyer.

Ovako nam se ovo djelo čini kao neka Pandekta kaznenog prava i, kao što smo prije već kazali, ono će imati na svaku reformu kaznenog prava odlučan upliv.

Dr. Ivan Krnic.

Dr. Eduard Volčić: Zakon o dozvoljavanju prijekih puteva od 17. srpnja 1896. Naklada družtva „Pravnik" Ljubljana 1909.; osmina, 21 strana; ciena u brošuri 40 filira.

Slovensko družtvo „Pravnik" počelo je izdavati pučka tumačenja austrijskih zakona u hrvatskom jeziku.

Prvi svezak te sbirke, koji sadržaje uvodno spomenuti zakon, uredio je gosp. pisac.

U uvodu tog svezka razlaže se razlog, s kojeg se je družtvo „Pravnik" odlučilo izdavati ta pučka tumačenja zakona. Držim, da će čitaoce zanimati taj kratki uvod, za to ga u cielosti priobćujem:

„Neznanje zakonitih odredaba jest svakome na osjetljivu štetu te vrijedi u prvome redu ovdje poslovica: Neznanje jest najskuplja riječ na svijetu. Više ljudi stigne u nesretnu zatvornu ili bar novčanu globu zbog toga,

*

Digitized by Google

što ili nešto učiniše, što zakoni zabranjuju, ili pak izgubi čovjek probitke, koje bi imao, kad bi poznavao zakonite propise. U naše se je doba takodjer preokrenuo prije miran i tihi život, para i elektrika razširiše i popuniše cjelokupni svjetski promet, trgovina i obrt niesu više ograničeni na susjedne domaće pokrajine. Baš zbog toga i jest mnoštvo različitih pravnih propisa, uviek veće, te potreba njegovog znanja sve to nužnija. Uslied toga odlučismo se, da objavimo po kratkim prestancima nekoje za naš narod važnije zakone u hrvatskom jeziku ter im dodamo kratko pučansko tumačenje.

Prvi svezak tumači zakon od 7. srpnja 1896. dz. br. 140, koji se tiče dozvoljavanja prijekih puteva, pošto znademo, da se kod nas ovaj zakon — premda vrlo koristan — samo rietko kada primjenjuje.

Bude li ugadjao prvi svezak, stići će za njim drugi s inim sadržajem."

Iza uvoda dolazi sastavak „Tumačenje zakona". Tu je g. pisac lahkim stilom a popularnim načinom obrazložio i protumačio pojedini § zakona. Tumačenju § 10. dodan je obrazac molbe za dozvolu priekog puta.

Koliko mogu prosuditi, g. pisac uspio je u jasnom pučkom tumačenju zakona, a u stvarnom pogledu tumač je ispravan.

Nadalje sliedi tekst zakona, a izpod redka pojedinog §-a sitnim su pismom štampane načelne rješitbe.

Ja ne samo ovu knjižicu nego i sama knjižnicu tih pučkih izdanja najtoplije preporučam pažnji naših pravnika. Dr. A. Goglia.

Dr. Eduard Volčić: Zakoni o javnim knjigama. Naklada družtva „Pravnik". Ljubljana 1909. osmina, ukupno 240 strana; ciena u platno vezana 3 K 60 filira.

U predgovoru V. svezke sbirke *austrijskih zakona* u slovenskom jeziku „Zakoni o javnih knjigah" izdano g. 1908, obećao je pisac g. dr. Volčić, da će I. dio te sbirke prirediti u hrvatskom jeziku.

Pisac izkupio je svoje obećanje uvodno spomenutom knjigom.

Sadržaj knjige je sliedeći:

I. Obći zakon o zemljištnicima.

U tom dielu nalazi se:

a) zakon od 25. srpnja 1871., kojim se uvodi obći zakon gruntovnički;

b) obćeniti zakon gruntovnički.

II. Naputak za ovršbu obćega zemljištničkog zakona; i to: naredba ministarstva pravde od 12. siečnja 1872.

III. Dodatak onih zakonskih propisa (pravilnika) sudačke vlasti, ovršnog reda, sudbenog poslovnika, zakona o ustrojstvu sudova.

IV. Propisi o postupku kod odieljivanja zemljišta i zemljištničke razdiobe, i to:

a) zakon od 6. veljače 1869. o pravima i postupku kod zemljištničke razdiobe koje nekretnine;

b) zakon od 11. svibnja 1894. o odieljivanju zemljišta u zemljištnim knjigama za potrebe javnih cesta ili puteva, zatim za potrebe kakove naprave, koja se preduzme u javnom interesu, da bi se upravila ili odvratila kakova voda.

Digitized by Google

V. Zakon od 7. srpnja 1896. o dozvoljavanju priekih puteva.

Tu upućuje pisac na hrvatski zakon od 6. travnja 1906. o nuždnim prolazima.

Kod tog razdjela valja nam upozoriti da je spomenuto družtvo „Pravnik" počelo izdavati sbirku pučkih tumačenja austrijskih zakona. I. svezak te sbirke pod naslovom „Zakon o dozvoljavanju priekih puteva" uredio je g. dr. Volčić. Na to dielo osvrnuli smo se posebno.

VI. Zakon od 25. srpnja 1871., o postupku kojega se valja držati, da se u red dotjeraju gruntovnice i knjige rudarske prigodom, kad se osnivaju, dopunjuju obnavljaju ili promienjuju.

VII. Slovenska sbirka sadržaje u tom razdielu propise o sastavljanju novih gruntovnih knjiga za vojvodinu Korušku, poknežene grofovije Goricu i Gradišku, grofoviju Istru, vojvodine Kranjsku i Štajersku.

Nazočna sbirka u VIII. razdielu sadržaje samo:

a) zakon od 10. veljače 1881. o osnivanju zemljištnika i o njihovom unutarnjem uredjivanju za kraljevinu Dalmaciju;

b) provedbenu naredbu ministrastva pravosudja od 7. srpnja 1881. k zakonu pod a) navedenom;

c) zakon od 1. ožujka 1875. o osnivanju gruntovnica u markgrofiji Istri;

d) provedbenu naredbu ministarstva pravosudja od 16. ožujka 1875. k zakonu pod c) navedenom.

VIII. U tom razdielu uvršten je sastavak „Biljegovina i upisnina zemljištničkih prošnja". — Taj sastavak nalazi se u XV. razdielu II. diela slovenske sbirke.

Napokon otisnuta je naredba ministra unutarnjih posala za bogoštovje i nastavu, pravde, financija, trgovine, za javne radnje i ministra poljodjelstva od 26. travnja 1909. o upotrebljavanju jezika kod c. kr. civilnih državnih oblasti i ureda u Dalmaciji.

Kako sam jur spomenuo u ocjeni slovenske sbirke („Mjesečnik" g. 1908. str. 726.), — štampani su u tekstu knjige izpod pojedinog paragrafa manjim slogom stranom u cielosti stranom u izcrpivom izvadku svi propisi, koji se na dotičnu ustanovu odnose, odnosno označena je strana knjige, gdje se nalazi otisnut odnosni propis. Nadalje navedene su važne rješitbe vrhovnog suda, uz oznaku sbirke odnosno časopisa, gdje su otisnute. Koliku je tomu pomnju posvetio pisac dokaz je izobilje i raznolikost vrhovnih rješidba sabranih iz Gerichts-Zeitunga, knjige judikata, českog i slovenskog pravnika, Richter-Zeitunga, sbirke Glaser-Unger, Zentralblatta i Zeitschrifta für das Notariat. G. pisac, kojemu su točno poznati propisi, koji vriede za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, upozoruje na iste kod pojedinih zakonskih ustanova. (Kratica H.).

Na čelu sbirke jest obsežno stvarno alfabetsko kazalo te kronološki popis svih u toj knjizi sadržanih odnosa priobćenih zakona i naredaba.

Iz predočenog sadržaja vidi se, da to djelo sadržaje sve propise o javnim knjigama, koji vriede za Dalmaciju i Istru, da po tom sačinjava podpunu cielinu odnosnog zakonodavstva i judikature. Pisac je imao svrhu, da ta knjiga udovolji praktičnoj potrebi i da bude pomagalom kako sudbenim tako i

Digitized by Google

upravnim činovnicima, odvjetnicima i kr. javnim bilježnicima u Dalmaciji i Istri, a bit će priručna knjiga i pravnicima u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, jer ovi često dolaze u priliku, da utječu u gruntovno-pravne poslove, koji se sklapaju u Cislitaviji.

G. pisac pridržao je uredovni hrvatski prevod zakona i naredaba, a gdje nije bilo takovih prevoda, preveo je odnosne propise g. pisac sam prema duhu i današnjem razvoju hrvatskog jezika, pri čem mu pomogoše gg. A. Kajfeš u Rudolfovom, T. Matić u Beču i Špiro Peručić u Pulju.

Mora se priznati, da je djelo i u tom pogledu dotjerano. Tisak i oprema knjige, koja je u platno uvezana, jest vrlo ukusna i uspjela.

Za to ga najtoplije preporučamo, te pozivamo kolege pravnike, da ga nabave i da se time donekle oduže piscu, koji je uložio toliki trud za obće koristnu stvar i da ga obodre na dalnji pravnoliterarni rad.

Dr. A. Goglia.

SVAŠTICE.

Kriminalitet u okolišu kr. sudbenog stola u Osieku 1908.

(Svršetak.)

32. radi prekršaja §431. kz. osudjena je 1 osoba na zatvor od 1 mjeseca; 33. radi prekršaja § 460. kz. osudjeno je 19 osoba, i to: na zatvor izvod 1 mjeseca; 34. radi prekršaja § 461. kz. osudjene su 3 osobe na zatvor izpod 1 mjeseca; 35. radi prekršaja § 464. kz. osudjene su 3 osobe na zatvor izpod 1 mjeseca; 36 radi prekršaja § 468 osudjene su 3 osobe na zatvor izpod 1 mjeseca; 37 radi prestupka § 489 (krida) osudjene su 4 osobe, i to: 2 na zatvor od 1—3 mjeseca, 2 na zatvor izpod 1 mjeseca; 38 radi prestupka §§ 488. i 491. (uvrieda poštenja tiskopisom) osudjena je 1 osoba na zatvor izpod 1 mjeseca; 39. radi prekršaja § 516. kz. osudjene su 2 osobe na zatvor izpod 1 mjeseca; 40. radi prekršaja § 522. kz. osudjena je 1 osoba na zatvor izpod 1 mjeseca; 41. radi prekršaja § 523. kz. osudjeno je 8 osoba, i to: 1 na zatvor od 1 do 3 mjeseca i 7 na zatvor izpod 1 mjeseca, dočim su 64 riešene od obtužbe, 36 odpalo inim načinom t. j. smrću, biegom itd., a ostalo je pod obtužbom još 369 osoba.

Od osudjene 761 osobe jesu:

S obzirom na spol i dobu: 6 mužkih i 1 ženska izpod 16 godina; 133 mužke i 7 ženskih od 16—20 godina; 289 mužkih i 24 ženske od 20—30 godina; 250 muških i 27 ženskih od 30—60 godina; 22 mužke i 2 ženske preko 60 godina.

S obzirom na stanje obiteljsko: Neoženjenih mužkih 287, neudatih ženskih 20, oženjenih mužkih sa djecom 287, a bez djece 112, udatih ženskih sa djecom 26, a bez djece 13, bivših oženjenih mužkih sa djecom 7, a bez djece 7, bivših udatih ženskih sa djecom 1, a bez djece 1.

S obzirom na vjerozakon: 562 rimokatolika, 173 grčko-iztočnjaka, 9 izraelita i 17 ine vjeroizpoviesti.

S obzirom na zvanje: 16 posjednika zemalja samovlastnika, 411 zadrugara, 1 službenik, 37 samostalnih podhvatnika, 25 djetića i najamnika,

Digitized by Google

4 javna urednika, 28 službinčadi, 11 osoba od inoga zvanja i 228 osoba bez stanovite zasluge.

S obzirom na pismenost: 369 nepismena i 392 pismena.

S obzirom na imetak: 381 bez imetka, 373 s nešto imetka i 7 imućnih.

S obzirom na državljanstvo: 728 iz Hrvatske i Slavonije, 3 iz zemalja zastupanih u carevinskom vieću, 26 iz Ugarske i 4 inozemaca.

S obzirom na kažnjivost: Još bezkažnjenih 522 mužka i 53 ženske; radi prestupaka ili prekršaja već jedan ili više put kažnjenih: 97 mužkih i 5 ženskih; radi zločinstva već jedan put kažnjivih: 43 mužka i 2 ženske; već više puta radi zločinstva kažnjenih imade 38 mužkih i 1 ženska.

Sjednica, u kojima je državno odvjetničtvo sudjelovalo, bilo je: 56 kaznenih i 53 prizivne. Inih prijava o prekršajima i inih raznih podnesaka prema registru III. R. bilo je 528, koji su svi riešeni.

Vanjskih povjerenstva, kod kojih je državno odvjetničtvo sudjelovalo, bilo je osam.

Časopisa dolazi na cenzuru 5, a od ovih izlaze noću dva.

Kriminalitet godine 1908. jeste ovaj:

Godine 1907. bilo je prijava 2224, obtužnica 547, glavnih razprava 559; godine 1908. bilo je prijava 2248, obtužnica 649, glavnih razprava 549; bilo je dakle godine 1908. za 24 prijave i 102 obtužnice više, a za 10 glavnih razprava manje, iz čega sliedi, da je 369 osoba koncem god. 1908. još pod obtužbom ostalo, pa se prema tome mora zaključiti, da je kriminalitet ove godine znatno veći, jer su pod obtužbu došle 1062 osobe, dok je godine 1907 došlo pod obtužbu samo 797.

Bibliografija.

PRIKAZ JURIDIČKE LITERATURE GODINE 1908.

1. Obća pravna pitanja.

Владимировъ, Е. Существенныя черты исторіи философіи права. ц. 50 к. — Вормсъ, Р. Моралъ Спинозы. Изд. 2-е. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Гольмстенъ, А. Опытъ методики законовѣдѣнія, какъ предмета преподаванія въ средней школѣ. Спб. 1909. ц. 75 к. — Демкинъ, И. Элементы понятія о правѣ и государствѣ. Спб. ц. 40 к. — Добровольскій, А. Анархизмъ, соціализмъ, рабочій и аграрный вопросы. ц. 1 р. — Дюрингъ, Е. Соціальное спасеніе — въ дѣйствительномъ правѣ. Спб. 1909. г. ц. 1 р. 30 к. — Зноско-Боровскій, С. Законовѣдѣніе. Вып. III. Спб. 80 к. — Кичеевъ, П. Борьба закона съ жизнью (изъ воспоминаній бывшаго адвоката). Москва. — Лифшицъ, А. Краткій курсъ по энциклопедіи права. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Мартовъ, Л. Масловъ, П. и А. Потресевъ. Общественное движеніе въ Россіи въ началѣ XX вѣка. Т. I. Предвѣстники и основныя причины движенія. Спб. — Новгородцевъ, П. Конспектъ къ лекціямъ по исторіи философіи права. М. ц. 1 р. 25 к. — Осиповъ, С. Учебникъ законовѣдѣнія для школы подпрапорщиковъ. Лодзь. — Паліенко. Н. Ученіе о существѣ права и правовой связанности государства. Спб.

Digitized by Google

ц. 2 р. — Потаповъ, С. Научныя основы права. Спб. ц. 75 к. — Солодовниковъ, А. Законовѣдѣніе. Спб. ц. 1 р. — Спекторскій. Энциклопедія права. М. Варшава. — Трубецкой, Е. кн. Энциклопедія права. Спб. ц. 1 р. — Утевскій, Б. Что такое право (Теорія позитивнаго права и теорія нравственности). Спб. 1909. г. ц. 50 к. — Шершеневичъ, Г. Общее ученіе о правѣ и государствѣ. Казань. ц. 40 к. — Штаммлеръ, Р. Задачи права и правовѣдѣнія. Спб. ц. 65 к. — Этика Аристотеля. Пер. съ греч. Спб. ц. 1 р. 50 к.

Дебольскій, Н. О содержаніи нравственнаго закона (Ж. М. Н. Просв., дек.). — Карабчевскій, М. Соціологическая мораль (Богосл. В., октябрь.)

Beal, E. Cardinal rules of legal interpretation. 2d. ed. London. sh. 20. — Becker, H. Vereinigtes Sachregister zu dem Bundes-bezw. Reichs-Gesetzblatt sowie zu dem Zentralblatt f. d. D. R. von 1903 bis 1907 inkl 2 Fortsetzung als 3 Teil. Mainz. 2.40. — Biamonti, L. Un tentativo d costruzione del concetto del diritto. Roma. — Bourgueil, E. Droit usuel et Economie politique. Paris. — Bouglé, G. Syndicalisme et démocratie Impressions et réflexions. Paris. fr. 2. — Donati. Lineamenti per una teoria giuridica della nazione (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3). — De Greef, G. Précis de sociologie. Paris. — Festgabe dem Schweizer. Juristenverein bei seiner 46. Jahresversammlung 28 u. 29/9. 1908 in Zürich überreicht von der rechts- und staatswissenschaftl. Fakultät. Zürich. M. der Universität Zürich. 8. — Friedrich, J. Kolonialpolitik als Wissenschaft. Ein neues Forschungsgebiet der Rechtsphilosophie. Berlin. — Führich, S. Rechtssubjekt u. Privatrecht. I Tl. Was ist e. Recht? Das Wesen des Rechts im subjektiven Sinne, untersucht an den verschiedenen Privatrechten. Berlin. M. 3. — Giner de Loi Rios, F. A propos de la fonction de la loi. Paris — Gutherz, H. Begriff der Gesetzestechnik u. sein Wert. M. 3. — Hubert, H. et Berger, Précis de droit usuel. 2 éd. Paris. — Hüttner, R. Das Recht der Feuerversicherung. Ein Leitfaden. Leipzig. M. 3.40 — Kohler. Lehrbuch der Rechtsphilosophie. Berlin. M. 8. — Kohler, J. Moderne Rechtsprobleme. Bd. 128 der Sammlung aus Natur und Geisteswelt (Leipzig). M. 1.25. — Lecocq, A. La question sociale au XVIII-e siècle. Paris, 1909. — Leroy-Beaulieu, P. Le Collectivisme. Examen critique du nouveau socialisme. Le syndicalisme. 5-e édition. Paris. — Marrau, H. Usages locaux suivis comme loi dans l' arrondissement d' Epernay, réunis et classés. — Maurizio, H. v. Index zum Reichsgesetzblatte für die im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder. Wien. M. 10. — Pelletier, M. La femme en lutte pour ses droits. Paris. fr. 1. — Picard, E. Le droit pur. Paris. fr. 3.50. — Poschinger, H. v. Bismarck und Ihering. Aufzeichnungen und Briefe. Berlin. 1.20. — Posener, P. Der junge Jurist. Eine Anleitung zu wissenschaftlichen Arbeiten unter Erörterungen der Grundlagen des Vorbildungswesens, des Rechtsstudiums und der Prüfungsordnung. 2 Aufl. Breslau. 4. — Rieser, R. Die Kaufmännische Auskunfterteilung im Privat- und Strafrecht. Zürich. M. 3. — Schröder, O. Die Erteilung der Doktorwürde an den Universitäten Deutschlands. Mit Textabdruck der amtlichen Satzungen hg. Halle a S. M. 4.50. — Sorel, G. Les illusions du progrès (Études sur le devenir social). Paris. fr. 3.50. — Stephen, S. New

Digitized by Google

Commentaries on the laws of England. 15th ed. by El Jenks. 4 vol. London. 4.4. — Taylor, H. The Science of Jurisprudence. A treatise in which the growth of positive laws is unfolded by the historical method and its elements classified and defined by the analytical. New-York. — Vollenweider, H. Beitrag zur Theorie der juristischen Person, insbesondere ihrer innern Struktur. Zirich.

Collins, Lord. Introductory Observations on the Study of Law with a View to its Practice and Administration (Jur. Rev. Vol. 20, No 4). — D'Aguanno. I nuovi ideali del diritto e della giustizia (Continua) (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3). — Fischer. Richterkraft und Fiskus. (D. J.-Z. 24). — Fuchs, G. Zur Kritik kollegialer Rechtsfindung (Jur. VJSchr. 40 Bd.). — Grünwald. Der Luftraum in rechtlicher Beziehung zu den Teilen der Erde über denen er sich befindet (Arch. f. öff. R. 24 Bd. 2 Hft. — Gutherz, H. Studien zur Gesetzestechnik. (Strafrechtliche Abhandlungen, H 93). Breslau. M. 3. — Koigen, D. Vom aristokratischen Herrschaftsprinzip (Arch. : SWiss. u. SPol, 27 Bd. 3 Hft.). — Lavollée, R., Bertillon et Chrysson, La population et les lois successorales (Réf. Soc. No 72). — Marschner. Ansätze zu einer theoretischen Gundlegung der Versicherung (Z. f. Versich.-Wiss. 8 Bd. 3 Hft.). — Mahon, John. The Basis of Law (Amer L.-Rev. 42 Vol. No 6). — Müller-Erzbach, R. Beiträge zur Lehre von der mittelbaren Stellvertretung (Z. f. Priv.- u. Off. R. 36 Bd. 1 Hft.) — Spiegel, L. Prof. Jurisprudenz und Sozialwissenschaft (Z. f. Priv u. Off. R. 36 Bd. 1 Hft.). — Warschauer. Die banktechnische Ausildung der Juristen. (D. J.-Z. 24). — Wiesner, H. Die Abhängigkeit derRechtsprechung und Rechtswissenschaft vom positiven Rechte (Schluss) (An. d. D. R. 41 J. No 11).

(Nastavit će se.)

VIESTNIK.

(Družtvo za podupiranje odpuštenih kažnjenika) u Hrvatskoj i Slavoniji održalo je 9. lipnja u 5 sati poslije podne u maloj viećničkoj dvorani ovdješnjeg sudbenog stola svoju glavnu redovitu skupštinu. Pošto je predsjednik družtva presv. g. Dragutin Gjuričić srdačno pozdravio gg. skupštinare, pročitao je družtveni tajnik g. Leon Kaurić izvješće o poslovanju družtva u prošloj godini. Iz toga izvješća, koje je s odobrenjem bilo primljeno na znanje, vadimo ove podatke:

Družtvo je imalo u prošloj godini 391 člana, a podielilo je mnogobrojnim odpuštenim kažnjenicima, koji su se tečajem godine obratili na družtvo, u svemu 2170 K podpore u gotovom novcu, za 29 K više, nego u god. 1907.

U pogledu unovčenja i rukovanja sa družtvenom imovinom sbila se je znatna promjena. Prošlogodišnja je naime glavna skupština usvojila u tom pravcu izneseni i potanko obrazloženi predlog družtvenoga člana g. dra. Josipa Šilovića, prema kojemu je sva družtvena imovina unovčena i konvertirana te predana u polog i pohranu I. hrvatskoj štedionici u Zagrebu, a iznosila je na koncu godine 1908. u svemu 42.720 K 24 fil.

Zanimiv je bio referat tajnikov, kad je na temelju točno vodjenih računa konstatovao, kako je družtvena imovina u ovo pet godina, što upravu družtva vodi sadašnje ravnateljstvo sa odborom, porasla za znatnu svotu od 7687 K 92 fil., jer je ona iznosila u 1902. god. 35.032 K 32 fil.

Digitized by Google

Ujedno je time naglasilo izvješće, da je u smislu pravila sadašnjemu odboru iztekao petgodišnji mandat, te je tajnik priobćio skupštini, da sadašnje ravnateljstvo, napose predsjednik, tajnik i blagajnik polažu svoje časti i poradi svojih obsežnih zvaničnih dužnosti svaki eventualni ponovni izbor zahvalno odklanjaju.

Nato je još družtveni blagajnik g. Mirko Kaufman pročitao svoje blagajničko izvješće, prema kojemu se je imovina od predprošle godine uvećala za 1353 K 91 fil. Pošto je pročitano izvješće revizionalnoga odbora, po kojem su računi blagajnikovi u redu nadjeni, te se predlaže, da se podieli absolutorij blagajniku što je i učinjeno, prešlo se na dalnju točku dnevnoga reda, t. j. na izbor novoga predsjednika.

U oduljem govoru zahvalio se je u ime skupštinara član g. dr. J. Šilović odstupajućemu predsjedniku presv. g. Dragutinu Gjuričiću za njegov mar i trud te uspješno djelovanje u družtvu, a na predlog odbornika g. Milana Accurtia izražena je zapisnički hvala kao predsjedniku, tajniku i blagajniku tako i cielom odboru.

Po tome je per acclamationem izabran za predsjednika g. dr. Josip Šilović, kr. javni redoviti sveučilištni profesor, koji je primivši izbor sa zahvalom izrekao besjedu, u kojoj je naglasio, da će nuždno morati daći do promjene družtvenih pravila. Govornik je zamolio dosadašnjega tajnika i blagajnika, da ostanu na svojim mjestima, jer će ih jednako susretati sa povjerenjem, koje su i do sada uživali, pa ako već nikako radi svojih zvaničkih poslova i inih dužnosti ne bi bili voljni za daljnju periodu svoje časti pridržat, neka barem privremeno obavljaju dosadašnje svoje funkcije do sastanka sjednice ravnateljstva, koje će u smislu § 19. imati izabrati iz svoje sredine novoga tajnika i blagajnika.

Iza toga zaključila je skupština na predlog svoga novoga predsjednika, da se per acclamationem izaberu svi dosadašnji odbornici, kao i da ostanu i nadalje isti družtveni povjerenici, koji su i do sada bili. Predlog je uz poklike „živjeli" jednodušno prihvaćen, a povjerenicima posebice izražena hvala, što su se zauzimali za družtvene interese i što su prikupljali nove članove i ubirali članarinu.

U revizionalni odbor izabran je g. Nikola Ćuk, trgovac, a kao zamjenici izabrani su gg. Šandor Maruzzi, tvorničar i Milan Krešić, tajnik trgov.-obrt. komore.

(Previšnje odlikovanje.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 18. lipnja 1909. Nikoli pl. Czernkovichu-Doljskomu, predstojniku hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade odjela za unutarnje poslove, prigodom njegovog na vlastitu molbu uzsliedilog umirovljenja, u priznanje njegovog vjernog službovanja premilostivo podieliti komturski krst reda Franje Josipa sa zviezdom.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Za buduću naukovnu godinu 1909./10. izabran je rektorom magnifikom u hrvatskom sveučilištu Franje Josipa g. dr. Josip Volović, red. jav. profesor teološkoga fakulteta.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je dra. Davida Riessnera, učitelja sudbene medicine i anatomije čovjeka u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, promaknuti u VIII. činovni razred sa sustavnim berivima.

† Dr. Ljudevit Haramustek.) Ovdje je umro poslije duge težke bolesti dr. Ljudevit Haramustek, kr. državni odvjetnik. Pokojnik, komu su mogle biti 52 godine, rodio se u Varaždinu, gdje je svršio početne i gimnazijske nauke, dok je sveučilištne nauke svršio u Beču, gdje je nakon promocije na čast doktora prava odpočeo kod c. kr. zem. suda kao prislušnik svoju sudačku karijeru. Iz Beča vratio se u Hrvatsku, te je službovao u Zagrebu, Bakru, Zemunu, Jaski i Stubici, odkud je kao zamjenik drž. odvjetnika I. razreda bio premješten k državnom odvjetničtvu u Zagrebu. U potonjem svojstvu bio je godine 1902. pridieljen kr. državnom nadodvjetničtvu, kod

Digitized by Google

kojega je u službovanju ostavljen i onda, kad je prije četiri godine imenovan kr. drž. odvjetnikom kod sudbenog stola u Petrinji.

Pokojni dr. Haramustek, koji je bio neženja, slovio je kao jedan od najizvrstnijih pravnika u našoj domovini, a uz to je bio dobar kao dobri dan — duša od čovjeka, ljubezan i iskren prijatelj i drug.

Kako je žarko ljubio svoj hrvatski narod, najbolje dokazuje činjenica, što je sav svoj imetak, kojega si je odkidao od usta, dok nije novčić po novčić sabrao kojih 8000 kruna — oporučno ostavio družbi sv. Ćirila i Metoda. Lahka mu zemlja i trajna uspomena!

(Imenovanja.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolske Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 18. lipnja 1909. vrhovnoga načelnika zemaljskoga glavnoga grada Zagreba Slavka pl. Cuvaja od Ivanjske premilostivo imenovati predstojnikom hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 20. svibnja 1909. tajniku hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Draganu vitezu Trnskomu, premilostivo podieliti naslov i značaj odsječnog savjetnika uz oprost pristojba.

Njgovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 30. svibnja 1909. sa sustavnim berivima preblagostivo imenovati sudbenim viećnicima II. razreda: dra. Vinka Martona, viećničkog tajnika hrv.-slav.-dalm. banskog stola, u službovanju kod kotarskog suda I. u Zagrebu, te sudbene pristave I. razreda: Dimitriju Šobata, kod kotarskog suda na Sušaku, i dra. Milana Dittmayera, kod sudbenog stola u Varaždinu, svu trojicu na njihovim dosadašnjim službenim mjestima Vladislava Kolića za sudbeni stol u Ogulinu, Milana Skorupana, ostavljajuć ga na dosadašnjem njegovom službenom mjestu kod sudbenog stola u Ogulinu, Stjepana Grguriča za sudbeni stol u Mitrovici, Antuna Turkoviča i Gustava pl. Burina, ostavljajući ih na dosadašnjim njihovim službenim mjestima kod sudbenog stola u Petrinji, odnosno u Mitrovici; kotarskim sudcima: kotarske pristave I. razreda i pravitelje kotarskih sudova Vladimira Buzadžića u Osieku, Vinka Treybala uZlataru, Marijana Ručevića u Dugomselu, Miloša Jankoviča u Staroj Pazovi, Udolfa Ježića u Čazmi, Milana Vurdelju u Vrginmostu, Zvonimira Lopašića u Garešnici, Adalberta Plešnika u Dvoru, Andriju Georgieviča u Vukovaru, Matiju Čanića na Udbini, Gjuru Mraza u Brodu, dra. Luku Vrkljana u Grubišnompolju i Vasu Sladojevića u Brinju, sve na njhovim dosadašnjim službenim mjestima.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati zamjenicima državnog odvjetnika I. razreda zamjenike državnog odvjetnika II. razreda Gjuru Lovriča, kod držav. ovdjetničtva u Gospiću i Slavoja Valjavca, kod onoga u Mitrovici, ostavljajući obojicu na mjestu njihovog dosadašnjeg službovanja, sudbenim pristavima I. razreda sudbene pristave II. razreda: Janka Gogolju kod kr. sudbenog stola u Ogulinu, Franju Bronzinia, kod kr. kotarskog suda u Sisku, dra. Stevu Sremčevića kod kotarskog suda u Mitrovici, Petra Gjekića kod kotarskog suda u Vukovaru, Milana Kušta kod kotarskog suda u Pakracu, Josipa Johanidesa kod kotarskog suda u Požegi, Stevana Joanoviča kod sudbenog stola u Osieku, Pavla Slavetića kod kotarskog suda I. u Zagrebu, Leona Hoića kod kotarskog suda u Stubici, dra. Ivana Vidačića kod kotarskog suda u Staroj Pazovi za onaj u Gjurgjevcu, Stjepana Sussicha kod kotarskog suda u Virovitici, dra. Ivana Packa u službovanju kod kr. vladnog odjela za pravosudje, Stevana Breberinu kod kotarskog suda u Križevcima, Bogdana Gjukića kod kotarskog suda u Zemunu. Ivana Franića kod ko-

Digitized by Google

tarskog suda u Djakovu, Aleksandra Spevca kod kotarskog suda na Sušaku Vladimira Košaka kod kotarskog suda u Velikoj Gorici, Filipa Mrnjavčića kod kotarskog suda u Novom Marofu, Ivana Ima kod kotarskog suda u Vinkovcima, dra. Dragutina Hubera u službovanju kod kr. držav. nadodvjetničtva Gjuru pl. Milekića kod kotarskog suda u Mitrovici, Dragutina Bubnja kod kotarskog suda u Virovitici, Vasu Mikašinovića kod kotarskog suda u Rumi, Stevana Kosanovića kod kotarskog suda u Rumi, Savu Maksimovića kod kotarskog suda u Irigu, zatim zamjenicima državnog odvjeničtva II. razreda u IX. činovnom razredu sudbene pristave II. razreda dra. Slavišu Körblera u službovanju kod državnog odvjetničtva u Mitrovici i Antuna Vidnjevića u službovanju kod državnog odvjetničtva u Ogulinu, ostavljajuć ostalu dvadeset trojicu na mjestima njihovog dosadašnjeg službovanja; sudbenim pristavima II. razreda izpitane prislušnike: Josipa Hrena kod kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini, Ladislava Zimu kod kotarskog suda u Djakovu, Dragutina Sačera kod kotarskog suda u Petrinji, Vladimira Jovana kod kotarskog suda u Vrbovskom za onaj u Novoj Gradišci, Todora Koščala kod kotarskog suda u Križevcima za onaj u Našicama, Ivana Rukavinu kod kotarskog suda u Gospiću, Bogoslava Sokolića kod kotarskog suda u Delnicama za onaj u Bjelovaru, Adolfa Rožića kod kotarskog suda u Jaski, Josipa Stančeca kod kotarskog suda u Vukovaru, Julija Majcana kod kotarskog suda u Slunju, dra. Milana Devidèa kod kotarskog suda u Sv. Ivani Zelini, Josipa Rubčića kod kotarskog suda u Staroj Pazovi, Milovana Zoričića kod sudbenog stola u Zagrebu, Baltazara Prelca kod kotarskog suda u Koprivnici, dra Josipa Sokolića kod kotarskog suda u Cirkvenici, Bogdana Knezia, kod kotarskog suda u Šidu, Stjepana Ročića kod kotarskog suda u Požegi, Gjuru Helbeta kod kotarskog suda II. u Zagrebu za onaj u Zemunu, dra. Ivu Roića kod kotarskog suda I. u Zagrebu za onaj u Bjelovaru, Miroslava Gorjanovića kod kotarskog suda u Sisku za onaj u Velikoj Gorici, Vladimira Horvata kod kotarskog suda u Petrinji, Josipa Sivoša kod kotarskog suda u Brodu, Vilima Bacha kod sudbenog stola u Mitrovici; nadalje extra statum izpitane prislušnike Dinka Ružića kod sudbenog stola u Zagrebu za ovdašnji kotarski sud I., Milana Škrgatića kod sudbenog stola u Mitrovici i dra. Franju Troppera kod sudbenog stola u Varaždinu za kotarski sud u Pregradi, kr. kotarske predstojnike Marka Jurinčića kod kr. kotarske oblasti u Zagrebu, Eduarda Šmita kod kr. županjske oblasti u Zagrebu, Dragutina Vukovca kod kr. županijske oblasti u Osieku i Žigu viteza Maravića kod kr. redarstvenog povjereničtva u Zemunu kr. županijskim tajnicima u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, potonjega extra statum, ostavljajuć ih na sadašnjim službovnim mjestima, Franju Takšića, kr. županijskog perovodju kod kr. županijske oblasti u Vukovaru, Oskara pl. Szallopeka, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Stubici, Emanuela Lopašića, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Vrbovskom, Josipa Stiplošeka, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Gračacu, Filipa Šestića, kr. županijskog perovodju i upravitelja kr. kotarske oblasti u Ivancu, Filipa Hermana, kr. kotarskog pristava I. razreda, dodieljenog na službovanje kr. županijskoj oblasti u Bjelovaru, i Aleksandra pl. Mraović a-Gričkoga, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Križevcima — kr. kotarskim predstojnicima u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, ostavljajuć ih i nadalje na mjestu dosadašnjeg službovanja; kr. kotarske pristave: Antuna Jakupića, kod kr. kotarske oblasti u Gospiću, kr. kotarskim pristavom I. razreda u IX. činovnom razredu kod iste kotarske oblasti; Emila Jelića kod kr. kotarske oblasti u Glini, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu kod kr. županijske oblasti u Varaždinu; Oskara Glasera, kod kr. županijske oblasti u Varaždinu, kr. žu-

Digitized by Google

panijskim perovodjom u IX. činovnom razredu dodieliv ga podjedno na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi; Vjekoslava Markotića, upravitelja kr. kotarske oblasti u Iloku, kr. kotarskim pristavom I. razreda u IX. činovnom razredu kod iste kotarske oblasti; Božidara Žalca, kod kr. kotarske oblasti u Križevcima, kr. kotarskim pristavom I. razreda u IX. činovnom razredu kod iste kot. oblasti; dra. Franju pl. Domazetovića, kod kr.kotarske oblasti na Sušaku, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu, dodielivši ga podjedno na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi; dra. Svetozara Pavića, kod kr. kotarske oblasti u Pregradi, kr. kotarskim pristavom I. razreda kod iste kotarske oblasti; Ivana Petranovića u službovanju kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu, ostavljajuć ga na sadašnjem mjestu službovanja; Stojana Medvedovića, upravitelja kr. kotarske oblasti u Ludbregu, kr. kotarskim pristavima I. razreda u IX. činovnom razredu kod iste kotarske oblasti; dra. Vuka pl. Vuchetticha, u službovanju kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu extra statum kod kr. kotarske oblasti u Cirkvenici, — svu desetoricu sa sustavnim berivima; perovodne vježbenike: Marka Mojsilovića kod kr. tkotarske oblasti u Ogulinu, Andriju Zdravkovića, kod kr. kotarske oblasti u Varaždinu, Milu Deanovića kod kr. kotarske oblasti u Rumi, Nikolu Doljaka kod kr. kotarske oblasti u Šidu, Nikolu Bačića kod kr. kotarske oblasti u Brinju, Ivana Kukuruzovića kod kr. kotarske oblasti u Novoj Gradiški i Marijana Mažuranića kod kr. kotarske oblasti na Sušaku kr. kotarskim pristavima II. razreda u X. činovnom razredu sa sustavnim berivima, te podjedno Nikolu Doljaka premjestiti kr. kotarskoj oblasti u Glini, a Nikolu Bačića kr. kotarskoj oblasti u Ogulinu, dočim se ostala petorica ostavljaju na sadašnjim službovnim mjestima; Emerika Steinera, trgovca u Vukovaru, trgovačkim prisjednikom za kotarski sud kao trgovačko-mjenbeni sud u Vukovaru; Viktora Rottmanna, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda u Osieku, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Ljubivoja Cvitaša, kr. sudskog pristava II. razreda, i dra. Josipa Šabana, kr. kotarskog pristava II. razreda na službevanju kod kr. zemaljske kaznione u Mitrovici, odnosno u Lepoglavi, sudskim pristavima I. razreda, ostavljajuć ih na dosadašnjem mjestu službovanja.

(U Dalmaciji.) Njegovo se c. i k. Apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom 20. svibnja o. g. premilostivo udostojilo imenovati predsjednika okružnog suda Ivana Paštrovića u Kotoru i zemaljskog savjetnika od trgovinskog suda u Trstu dra. Antuna Veronu savjetnicima prizivnog suda u Zadru.

Njegovo c. i k. Apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom 8. lipnja o. g. premilostivo se udostajolo udieliti kotarskom poglavaru Josipu Grioni u Metkoviću naziv i karakter namjestničtvenog savjetnika uz oprost od pristojbe.

Ministarstvo trgovine imenovalo je oficijala kod poštanskog štedioničkog ureda absolviranog pravnika dra. Frana Zemana, namjestničtvenog konceptnog vježbenika Špira Vallesa i absolviranog pravnika dra. Frana Pavlića poštanskim konceptnim vježbenicima u Zadru.

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zemaljske vlade naimenovao je šerijatske sudije X. dnev. raz. Abdulah ef. Bušatlića u kotarskom sudu u Sarajevu i Ibrahim ef. Lemeša u kotarskom sudu u Rogatici šerijatskim sudijama u IX. dnev. raz., dalje šerijatske vježbenike Smail ef. Dadića u kotarskom sudu u Mostaru i Mahmund ef. Bahtijarevića u kotarskom sudu u Banjaluci privremenim šerijatskim sudijama u X. dnev. raz. premjestiv ujedno Dadića ka kotarskom sudu u Bos. Petrovcu i Bahtijarevića ka kotarskom sudu u Varcar-Vakufu, šerijatskog vježbenika u kotarskom sudu u D. Tuzli Galib ef. Hafizovića šerijatskim sudijom X. dev. raz., premjestiv ga ujedno

Digitized by Google

tarskog suda u Djakovu, Aleksandra Spevca kod kotarskog suda na Sušaku Vladimira Košaka kod kotarskog suda u Velikoj Gorici, Filipa Mrnjavčića kod kotarskog suda u Novom Marofu, Ivana Ima kod kotarskog suda u Vinkovcima, dra. Dragutina Hubera u službovanju kod kr. držav. nadodvjetničtva Gjuru pl. Milekića kod kotarskog suda u Mitrovici, Dragutina Bubnja kod kotarskog suda u Virovitici, Vasu Mikašinovića kod kotarskog suda u Rumi, Stevana Kosanovića kod kotarskog suda u Rumi, Savu Maksimovića kod kotarskog suda u Irigu, zatim zamjenicima državnog odvjeničtva II. razreda u IX. činovnom razredu sudbene pristave II. razreda dra. Slavišu Körblera u službovanju kod državnog odvjetničtva u Mitrovici i Antuna Vidnjevića u službovanju kod državnog odvjetničtva u Ogulinu, ostavljajuć ostalu dvadeset trojicu na mjestima njihovog dosadašnjeg službovanja; sudbenim pristavima II. razreda izpitane prislušnike: Josipa Hrena kod kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini, Ladislava Zimu kod kotarskog suda u Djakovu, Dragutina Sačera kod kotarskog suda u Petrinji, Vladimira Jovana kod kotarskog suda u Vrbovskom za onaj u Novoj Gradišci, Todora Košćala kod kotarskog suda u Križevcima za onaj u Našicama, Ivana Rukavinu kod kotarskog suda u Gospiću, Bogoslava Sokolića kod kotarskog suda u Delnicama za onaj u Bjelovaru, Adolfa Rožića kod kotarskog suda u Jaski, Josipa Stančeca kod kotarskog suda u Vukovaru, Julija Majcana kod kotarskog suda u Slunju, dra. Milana Devidèa kod kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini, Josipa Rubčića kod kotarskog suda u Staroj Pazovi, Milovana Zoričića kod sudbenog stola u Zagrebu, Baltazara Prelca kod kotarskog suda u Koprivnici, dra. Josipa Sokolića kod kotarskog suda u Cirkvenici, Bogdana Knezia, kod kotarskog suda u Šidu, Stjepana Ročića kod kotarskog suda u Požegi, Gjuru Helbeta kod kotarskog suda II. u Zagrebu za onaj u Zemunu, dra. Ivu Roića kod kotarskog suda I. u Zagrebu za onaj u Bjelovaru, Miroslava Gorjanovića kod kotarskog suda u Sisku za onaj u Velikoj Gorici, Vladimira Horvata kod kotarskog suda u Petrinji, Josipa Sivoša kod kotarskog suda u Brodu, Vilima Bacha kod sudbenog stola u Mitrovici; nadalje extra statum izpitane prislušnike Dinka Ružića kod sudbenog stola u Zagrebu za ovdašnji kotarski sud I., Milana Škrgatića kod sudbenog stola u Mitrovici i dra. Franju Troppera kod sudbenog stola u Varaždinu za kotarski sud u Pregradi, kr. kotarske predstojnike Marka Jurinčića kod kr. kotarske oblasti u Zagrebu, Eduarda Šmita kod kr. županjske oblasti u Zagrebu, Dragutina Vukovca kod kr. županijske oblasti u Osieku i Žigu viteza Maravića kod kr. redarstvenog povjereničtva u Zemunu kr. županijskim tajnicima u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, potonjega extra statum, ostavljajuć ih na sadašnjim službovnim mjestima, Franju Takšića, kr. županijskog perovodju kod kr. županijske oblasti u Vukovaru, Oskara pl. Szallopeka, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Stubici, Emanuela Lopašića, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Vrbovskom, Josipa Stiplošeka, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Gračacu, Filipa Šestića, kr. županijskog perovodju i upravitelja kr. kotarske oblasti u Ivancu, Filipa Hermana, kr. kotarskog pristava I. razreda, dodieljenog na službovanje kr. županijskoj oblasti u Bjelovaru, i Aleksandra pl. Mraovića-Gričkoga, kr. kotarskog pristava I. razreda i upravitelja kr. kotarske oblasti u Križevcima — kr. kotarskim predstojnicima u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, ostavljajuć ih i nadalje na mjestu dosadašnjeg službovanja; kr. kotarske pristave: Antuna Jakupića, kod kr. kotarske oblasti u Gospiću, kr. kotarskim pristavom I. razreda u IX. činovnom razredu kod iste kotarske oblasti; Emila Jelića kod kr. kotarske oblasti u Glini, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu kod kr. županijske oblasti u Varaždinu; Oskara Glasera, kod kr. županijske oblasti u Varaždinu, kr. žu-

Digitized by Google

panijskim perovodjom u IX. činovnom razredu dodieliv ga podjedno na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi; Vjekoslava Markotića, upravitelja kr. kotarske oblasti u Ilоku, kr. kotarskim pristavom I. razreda u IX. činovnom razredu kod iste kotarske oblasti; Božidara Žalca, kod kr. kotarske oblasti u Križevcima, kr. kotarskim pristavom I. razreda u IX. činovnom razredu kod iste kot. oblasti; dra. Franju pl. Domazetovića, kod kr.kotarske oblasti na Sušaku, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu, dodielivši ga podjedno na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi; dra. Svetozara Pavića, kod kr. kotarske oblasti u Pregradi, kr. kotarskim pristavom I. razreda kod iste kotarske oblasti; Ivana Petranovića u službovanju kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu, ostavljajuć ga na sadašnjem mjestu službovanja; Stojana Medvedovića, upravitelja kr. kotarske oblasti u Ludbregu, kr. kotarskim pristavima I. razreda u IX. činovnom razredu kod iste kotarske oblasti; dra. Vuka pl. Vucheticha, u službovanju kod kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu extra statum kod kr. kotarske oblasti u Cirkvenici, — svu desetoricu sa sustavnim berivima; perovodne vježbenike: Marka Mojsilovića kod kr. tkotarske oblasti u Ogulinu, Andriju Zdravkovića, kod kr. kotarske oblasti u Varaždinu, Milu Deanovića kod kr. kotarske oblasti u Rumi, Nikolu Doljaka kod kr. kotarske oblasti u Šidu, Nikolu Bačića kod kr. kotarske oblasti u Brinju, Ivana Kukuruzovića kod kr. kotarske oblasti u Novoj Gradiški i Marijana Mažuranića kod kr. kotarske oblasti na Sušaku kr. kotarskim pristavima II. razreda u X. činovnom razredu sa sustavnim berivima, te podjedno Nikolu Doljaka premjestiti kr. kotarskoj oblasti u Glini, a Nikolu Bačića kr. kotarskoj oblasti u Ogulinu, dočim se ostala petorica ostavljaju na sadašnjim službovnim mjestima; Emerika Steinera, trgovca u Vukovaru, trgovačkim prisjednikom za kotarski sud kao trgovačko-mjenbeni sud u Vukovaru; Viktora Rottmanna, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskog suda u Osieku, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Ljubivoja Cvitaša, kr. sudskog pristava II. razreda, i dra. Josipa Šabana, kr. kotarskog pristava II. razreda na službevanju kod kr. zemaljske kaznione u Mitrovici, odnosno u Lepoglavi, sudskim pristavima I. razreda, ostavljajuć ih na dosadašnjem mjestu službovanja.

(U Dalmaciji.) Njegovo se c. i k. Apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom 20. svibnja o. g. premilostivo udostojilo imenovati predsjednika okružnog suda Ivana Paštrovića u Kotoru i zemaljskog savjetnika od trgovinskog suda u Trstu dra. Antuna Veronu savjetnicima prizivnog suda u Zadru.

Njegovo c. i k. Apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom 8. lipnja o. g. premilostivo se udostajolo udieliti kotarskom poglavaru Josipu Grioni u Metkoviću naziv i karakter namjestničtvenog savjetnika uz oprost od pristojbe.

Ministarstvo trgovine imenovalo je oficijala kod poštanskog štedioničkog ureda absolviranog pravnika dra. Frana Zemana, namjestničtvenog konceptnog vježbenika Špira Vallesa i absolviranog pravnika dra. Frana Pavlića poštanskim konceptnim vježbenicima u Zadru.

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zemaljske vlade naimenovao je šerijatske sudije X. dnev. raz. Abdulah ef. Bušatlića u kotarskom sudu u Sarajevu i Ibrahim ef. Lemeša u kotarskom sudu u Rogatici šerijatskim sudijama u IX. dnev. raz., dalje šerijatske vježbenike Smail ef. Dadića u kotarskom sudu u Mostaru i Mahmund ef. Bahtijarevića u kotarskom sudu u Banjaluci privremenim šerijatskim sudijama u X. dnev. raz. premjestiv ujedno Dadića ka kotarskom sudu u Bos. Petrovcu i Bahtijarevića ka kotarskom sudu u Varcar-Vakufu, šerijatskog vježbenika u kotarskom sudu u D. Tuzli Galib ef. Hafizovića šerijatskim sudijom X. dev. raz., premjestiv ga ujedno

Digitized by Google

ka kotarskom sudu u Srebrenici, svršenoga pravnika Josipa Mrzljaka privremenim auskultantom za okružni sud u Sarajevu, svršene pravnike Andriju Juratovića i Jakova Wolfa privremenim vježbenicima u XI. dnev. raz., dodielivši prvoga kotarskom uredu u Glamoču a potonjega kotarskom uredu u Sarajevu, svršenoga pravnika i c. kr. pravnoga vježbenika Wenzela Čapeka privremenim perovodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Bos. Krupi.

(Premještenja.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blago izvoljelo je previšnjim riješenjem od 30. svibnja o. g. premilostivo odobriti, da bude sudbeni viećnik II. razreda kod kr. sudbenog stola u Ogulinu Mihajl Dimović na vlastitu molbu premješten k sudbenom stolu u Mitrovicu, te da mu bude povjerena uprava kotarskog suda u Iloku; nadalje preblagostivo dozvoliti premještenje kotarskih sudaca dra. Aleksandra Vaića od kotarskog suda u Pakracu k sudbenom stolu u Mitrovici, dra. Jeronima Lopašića od kotarskog suda u Sv. Ivanu Zelini k onomu u Pakracu i Roberta Habijanca iz Novske u Krnjak iz službenih obzira

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 2. lipnja t. g. premilostivo odobriti, da se sudbeni viećnici I. razreda Konstantin Cepulić i Gjuro Miletić dodiele hrvatsko-slavonsko-dalmatinskomu banskomu stolu u svojstvu pomoćnih izvjestitelja.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira Janka pl. Burgstallera, tajničkog pristava banskog stola u službovanju kod tajničtva kr. stola sedmorice, ka kotarskom sudu I. u Zagrebu, iz službenih obzira sudbene pristave dra. Ivana Krnica, kod kr. kotar. suva u Osieku, k tamošnjem kr. sudbenom stolu; Stevana Joanovića i Rudolfa Hanuscha, kod kr. sudbenog stola u Osieku, k tamošnjem kr. kot. sudu; Jakova Hirschla, kod kr. kotarskog suda u Čazmi k onomu u Požegi a Josipa Pisačića, kod kr. kotarskog suda u Klanjcu, k onom u Čazmi; napokon na vlastitu molbu Josipa Johanidesa, kod kr. kotarskog suda u Požegi, ka kr. kotarskom sudu I. u Zagrebu, iz službenih obzira sudbene pristave dra. Maksu Weissa, kod kotarskoga suda u Osieku, k onom u u Slatini, Mihajla Stojanovića, kod kotarskoga suda u Bjelovaru, k onomu u Novskoj, Matu Golubovića, kod kotarskoga suda I. u Zagrebu, k onomu u Senju, te Ivana Kovačevića, kod kr. kotarskoga suda II. u Zagrebu, kotarskomu sudu u Sv. Ivanu Zelini povjeriv im podjedno upravu spomenutih kotarskih sudova, iz službenih obzira sudbene pristave: Mihalja Obradovića, kod kotarskog suda u Slunju, k onomu u Šidu, Rafaela Rosandića, kod kotarskog suda u Velikoj Gorici, k onomu u Brodu, Janka Barča, kod kotarskog suda u Brodu, k sudbenom stolu u Mitrovici, Jakova Hirschla, kod kotarskog suda u Varaždinu, k onomu u Čazmi, Stjepana Šrama, kod kotarskog suda u Našicama, k onomu u Iloku, Petra Matasića, kod kotarskog suda u Novoj Gradišci, k onomu u Delnicama, Petra Petranovića, kod kotarskog suda u Šidu, k onomu u Slunju, Vilima Zadrovića, kod kotarskoga suda u Iloku, uslied vlastite molbe kotarskomu sudu I. u Zagrebu, Miju Šeatovića, sudbenog pristava kod sudbenog stola u Osieku, ureda radi kotarskom sudu u Vrginmostu, Roberta Habijanca, kotarskoga sudca u Krnjaku uslied vlastite molbe k sudbenomu stolu u Osieku, dru. Branku Kettingu, sudbenomu pristavu I. razreda kod kr. kotarskog suda u Križevcima, povjeriti upravu spomenutog kotarskog suda, a premjestiti iz službenih obzira Gjuru Vojnovića, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Bjelovaru, ka kr. sudbenom stolu u Ogulinu, dodielivši ga na službovanje k tamošnjem državnom odvjetničtvu, dra. Ernesta Čimića, sudbenog pristava kod kotarskog suda u St. Pazovi, uslied vlastite molbe k onom u Koprivnici.

(U Bosnii Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je iz službenih obzira kotarskog predstojnika I. r. dra. Većeslava Radimskog od ko-

Digitized by Google

tarskog ureda u Jajcu k administrativnom odjelenju zemaljske vlade, političkog pristava I. r. i upravitelja kotara barona Artura Benka od kotarskog ureda u Varcar-Vakufu k onom u Jajcu, povjerivši mu upravu istoga, političkog pristava I. r. i upravitelja kotara Mihovila Potuczkog od kotarskog ureda u Sanskom Mostu konom u Varcar-Vakufu, povjerivši mu upravu istoga, te političkog pristava I. r. i upravitelja ispostave Davida Herscha od kotarske ispostave u Odžaku ka kotarskom uredu u Sanskom Mostu, povjerivši mu upravu istoga, sudskog tajnika Karla Češku od kotarskog suda u Brčkom k onom u D. Tuzli, sudskog tajnika Cvjetka P. Radovića od kotarskog suda u Maglaju k okružnom sudu u Travniku.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je sudske pristave Ivana Salera od kotarskog suda u Ljubinju k onom u Novom i Milosava Putnika od kotarskog suda u Bos. Novom k onom u Ljubinju, postaviv zadnjeg ujedno predstojnikom potonjeg kotarskog suda, dalje auskultante Dragosava Matića od kotarskog suda u Čajniču k onom u Bjelini i Josipa Katza od okružnog suda u Banjaluci ka kotarskom sudu u Travniku; najzad je poglavica zemaljske vlade postavio dosadašnjeg upravitelja kotarskog suda u Travniku Milana Bratoljića predstojnikom toga suda, premjestio je iz službenih obzira političkog pristava I. r. dra. Sigmunda Kollera od kotarskog ureda u Zvorniku ka kotarskoj ispostavi u Odžaku, povjerivši mu upravu iste, privremenog političkog pristava II. r. Franja Kobačića od kotarskog ureda u Konjicu k onom u Zvorniku, a razriešio je auskultanta u kotarskom uredu u Foči Petra Mitrovića na njegovu molbu od daljeg službovanja u oviem zemljama, premjestio je auskultanta Mustaj bega Mutevelića od okružnog suda u Sarajevu ka kotar. sudu u Foči, a razriešio je auskultanta u okr. sudu u Banjaluci dra. Oswalda Fuchsa na njegovu molbu od daljeg službovanja u oviem zemljama, premjestio je šerijatskog sudiju Rasim ef. Čohadžića od kotarskog suda u Srebrenici k onom u Bos. Brodu, iz službenih obzira naizmjence političkog pristava I. r. Eugena Mihalskog u kotarskom uredu u Jajcu i političkog pristava II. raz. Ismet bega Kapetanovića-Gavrana u kotarskom uredu u Vlasenici, onda je opozvao premještenje političkog pristava I. razreda Eugena Mihalskog od kotarskog ureda u Jajcu k onom u Vlasenici, te je istoga premjestio ka kotarskom uredu u Bos. Krupi, a političkog pristava II. razreda Andriju Paczowskog od kotarskog ureda u Bos. Krupi k onom u Vlasenici, premjestio je sudskog pristava dra. Aleksandra Goldfingera od kotarskog suda u D. Tuzli k onom u Brčkom. — Razrješenje auskultanta u kotarskom sudu u Foči Petra Mitrovića od ovozemskog službovanja, kao i premještenje auskultanta Mustaj bega Mutevelića od okružnog suda u Sarajevu ka kotarskom sudu u Foči opoziva se.

(Pravo odvjetovanja) podielio jeban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dru. Zvonimiru Dečviću, odvjetničkom perovodji, u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Varaždinu, dru. Izidoru Cepeliću, odvjetničkom perovodji, u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Osieku, Augustu Banekoviću, predsjedniku kr. sudbenoga stola u miru, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Čabru, dru. Franji Dinčecu, odvjetničkomu perovodji, u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Pakracu.

Digitized by Google

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Jakob Kolman u Koprivnici	Kr. kotarski sud u Koprivnici i	Juraj Slavečki kr. sudbeni pristav	25. svibnja 1909. Br. 8427/gr.	Dr. A. Pulgram odvjetnik u Koprivnici	Dr. Edo Dorcić odvjetnik u Koprivnici	24. lipnja 1909	9. srpnja 1909
Ostavnina pok. dra. **Frana Tonkovića** u Zlataru	Kr. sudbeni stol u Varaždin	Dr. Milan Dittmayer kr. sudbeni pristav I. r.	28. svibnja 1909. Br. 6138/gr.	Dr. Teodor Ernst odvjetnik u Varaždinu	Dr. Ed. Milanić odvjetnik u Varaždinu	1. srpnja 1909	12. srpnja 1909
Makso i Roza Kaufer u Koprivnici	Kr. kotarski sud u Koprivnici	Stjepan Gregurić kr. sudbeni pristav	24. svibnja 1909. Br. 8331/gr.	J. N. Sćrbak odvjetnik u Koprivnici	Viktor Herman odvjetnički perovodja u Koprivnici	1. srpnja 1909	19. srpnja 1909
Tr. tvrdka **Rupert i Bildović** u Jaski	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr Josip Belobrk kr. sudbeni pristav I. r.	26. svibnja 1909. Br. 18.203/gr.	Metel Peklić odvjetnik u Jaski	Dr. Metel Peklić mladji odvjetnički perovodja u Jaski	19. srpnja 1909	19. srpnja 1909
Tr. tvrdka **Makso Kaufer i drug**	Kr. kotarski sud u Koprivnici	Stjepan Gregurić kr. sudbeni pristav	24. svibnja 1909. Br. 8449/gr.	Dr. Mato Malančec odvjetnik u Koprivnici	Dr. Arnold Pulgram odvjetnik u Koprivnici	21. srpnja 1909	21. srpnja 1909
M. pl. Valjka nepr. trgovac u Dubovcu kraj Karlovca	Kr. kotarski sud u Karlovcu		12 svibnja 1909. Br. 13.288/gr.	Dr. Feliks Židovec odvjetnik u Karlovcu		24. srpnja 1909	24. srpnja 1909
Antonija Kassovitz-Cvijić, školska papirnica, u Zagrebu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Josip Belobrk kr. sudbeni pristav I. r.	5. lipnja 1909. Br. 19.507/gr.	Dr. Drag. Golomann odvjetnik u Zagrebu	Dr. Drag. Liebermann odvjetnik u Zagrebu	24. srpnja 1909.	24. srpnja 1909
Fran Saridja trgovac u Zagrebu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Josip Belobrk kr. sudbeni pristav I. r	9. lipnja 1909. Br. 20.169/gr.	Veljko Šviglin odvjetnik u Zagrebu	Mijo Tkalčić ovdjetnik u Zagrebu	29. srpnja 1909	29. srpnja 1909

Digitized by Google

Družtveni prinos

platiše p. n. gg. vanjski članovi pravničkoga družtva

Dan i mjesec	Ime i prezime	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
2/6	Zobkow dr. Mihajlo, Sarajevo	—	—	—	—	—	—	2·76	12
2/6	Obuljen Miho, Zadar	—	—	—	—	—	—	—	12
2/6	Mohorić dr. Fran, Ljubljana	—	—	—	—	—	—	—	6
5/6	Kr. kotar. sud u V. Gorici								
	Stražnicki Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6
	Gašparac dr. Ante	—	—	—	—	—	—	—	6
	Josipović pl. dr. Ljudevit	—	—	—	—	—	—	—	6
	Petračić dr. Milan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Košak Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6
	Rosandić Rafael	—	—	—	—	—	—	—	6
5/6	Breberina Stevan, Križevci	—	—	—	—	—	—	—	6
5/6	Car Gjuro, Novi Marof	—	—	—	—	—	—	—	6
5/6	Georgijević dr. Veljko, Ruma	—	—	—	—	—	—	—	6
5/6	Sikirić Ivan, Zadar	—	—	—	—	—	—	—	6
	Predsjed. kr. sudbenog stola Petrinja								
	Kušević Svetozar	—	—	—	—	—	—	—	6
	Potočnik Oto	—	—	—	—	—	—	—	6
	Slankamenac Ilija	—	—	—	—	—	—	—	6
	Lebanović Mirko	—	—	—	—	—	—	—	6
	Koprivšek Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Manzoni Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Bralić dr. Petar	—	—	—	—	—	—	—	6
	Horvat Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6
	Dimitrijević Jovan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Mikac Alexa	—	—	—	—	—	—	—	6
	Filipović dr. Dragan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Baglama Mirko	—	—	—	—	—	—	—	6
	Kugler pl. dr. Milan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Bronzini Franjo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Vurdelja Milan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Tučkorić dr. Josip	—	—	—	—	—	—	—	6
	Puškaš Martin	—	—	—	—	—	—	—	6
	Zabrešćak Vjekoslav	—	—	—	—	—	—	—	6
	Peleš dr. Dušan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Nemec dr. Josip	—	—	—	—	—	—	—	6
	Crnadak dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6
	Šuperina dr. Benjamin	—	—	—	—	—	—	—	
	Hirschman dr. Hinko	—	—	—	—	—	—	—	
	Šipuš pl. dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6
	Valenteković dr. Šandor	—	—	—	—	—	—	—	6
	Petranović dr. Miho	—	—	—	—	—	—	—	6
	Mašek dr. Josip	—	—	—	—	—	—	—	6
7/6	Predsjedničtvo kr. sud. stola u Osijeku								
	Broschan Dragutin	—	—	—	—	—	—	—	6
	Alexander dr. Viktor	—	—	—	—	—	—	—	6
	Auman Franjo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Milošević Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Šeatović Mijo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Buzadžić Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6
	Krnic dr. Ivo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Pinterović dr. Ante	—	—	—	—	—	—	—	6
	Kovačević dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6
	Neubauer dr. Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Bloch dr. Makso	—	—	—	—	—	—	—	6
	Klein dr. Mosin	—	—	—	—	—	—	—	6
	Plachte dr. Hinko	—	—	—	—	—	—	—	6
	Gjurgjević Vaso	—	—	—	—	—	—	—	6
	Papratović dr. Franjo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Spitzer dr. Hugo	—	—	—	—	—	—	—	6

Ukupno 334 kruna 76 fil.

Digitized by Google

Dan i mjesec	Ime i prezime	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
	Prenos						K 334 fil. 76		
7/6	Springer dr. Julio	—	—	—	—	—	—	—	6
	Vinter dr. Vilim	—	—	—	—	—	—	—	6
	Izaković dr. Alexa	—	—	—	—	—	—	—	6
	Wagner Ignjo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Milanković dr. Dušan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Prohaska dr. Franjo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Hengl dr. Vjekoslav	—	—	—	—	—	—	—	6
	Wallo Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Virag Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6
	D' Elia dr. Viktor	—	—	—	—	—	—	—	6
	Šubert dr. Hugo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Gavrančić dr. Milovan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Sussich Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Mraović pl. Ivo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Mesić Josip	—	—	—	—	—	—	—	6
	Žalac dr. Edmund	—	—	—	—	—	—	—	6
	Anastazijević Mišo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Petrović dr. Demeter	—	—	—	—	—	—	—	6
	Jančiković dr. Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Plemić dr. Levin	—	—	—	—	—	—	—	6
	Stanišić dr. Pavao	—	—	—	—	—	—	—	6
	Grünfeld dr. Rudolf	—	—	—	—	—	—	—	6
	Kovačević Gjuro	—	—	—	—	—	—	—	6
	Šabarić Mato	—	—	—	—	—	—	—	6
	Schwarzmayer dr. Ante	—	—	—	—	—	—	—	6
	Preleg dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6
	Spitzer dr. Žiga	—	—	—	—	—	—	—	6
	Radan Franjo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Löwinger dr. Bernhard	—	—	—	—	—	—	—	6
	Marković Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6
	Gjuričić dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6
	Kapetanović Ljubo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Kovačević dr. Zdravko	—	—	—	—	—	—	—	6
	Poljak Ljudevit	—	—	—	—	—	—	—	6
12/6	Godler dr. Josip, Sisak	—	—	—	—	—	—	—	6
	Predsjedničtvo kr. sud. stola u Gospiću								
	Brusić Petar	—	—	—	—	—	—	—	6
	Čanić Mate	—	—	—	—	—	—	—	6
	Curić Martin	—	—	—	—	—	—	—	6
	Anger Antun	—	—	—	—	—	—	—	6
	Konjiković pl. Ivo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Došen Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6
	Lovrić Jure	—	—	—	—	—	—	—	6
	Gojtan Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Jovanić dr. Jovan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Durbešić Artur	—	—	—	—	—	—	—	6
	Petričić dr. Živko	—	—	—	—	—	—	—	6
	Polovina dr. Jovan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Brajković dr. Josip	—	—	—	—	—	—	—	6
	Protić Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6
	Benić Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Smrekar Slavko	—	—	—	—	—	—	—	6
	Gjekić Petar	—	—	—	—	—	—	—	6
	Ugarković Milan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Sladoević Vaso	—	—	—	—	—	—	—	6
	Chudoba dr. Stanislav	—	—	—	—	—	6	12	6
	Miškulin dr. Mile	—	—	—	—	—	—	—	6
	Predsjedničtvo kr. sud. stola u Požegi.								
	Stefanović Josip	—	—	—	—	—	—	6	—
	Mesarić Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Hukavec dr. Mato	—	—	—	—	—	—	6	—
	Babić Mato	—	—	—	—	—	—	6	—
	Šobat dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kirschner dr. Edo	—	—	—	—	—	—	6	—
	Ukupno	kruna 706 filira 76							

Digitized by Google

Dan i mjesec	Ime i prezime	1902	1903	904	1905	1906	1907	1908	1909
	Prenos							K 706 fil. 76	
12/6	Schick dr. Felix	—	—	—	—	—	—	6	—
	Virag dr. Ladislav	—	—	—	—	—	—	6	—
	Johanides Josip	—	—	—	—	—	—	6	—
	Habijanec Robert	—	—	—	—	—	—	12	—
	Gjurgjević dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	12	—
	Brlić dr. Ignjat	—	—	—	—	—	—	12	—
	Strišković Juraj	—	—	—	—	—	—	6	—
	Posilović dr. Mijo	—	—	—	—	—	—	6	—
	Čupović dr. Mato	—	—	—	—	—	—	6	—
	Wohlheim dr. Robert	—	—	—	—	—	—	6	—
	Paukovič Jovan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Matasić Petar	—	—	—	—	—	—	6	—
	Račić Filip	—	—	—	—	—	—	6	—
	Vaić dr. Alexander	—	—	—	—	—	—	6	—
	Hild Milan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kovačević Stjepan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Predsjedništvo kr. kot. suda u Jaski.								
	Peklić Metel	—	—	—	—	—	—	6	6
	Krajač dr. Ivan	—	—	—	—	—	—	6	6
	Horvat dr. Rudolf	—	—	—	—	—	—	6	6
	Crnjaković Ivan Klanjac	—	—	—	—	—	—	—	6
	Bertić dr. Živko Zemun								
	Cesar dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6
	Nedeljković dr. Theodor	—	—	—	—	—	—	—	6
	Fugger pl. dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6
	Dežma Jakob	—	—	—	—	—	—	—	6
	Radivojević dr. Jovan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Despot dr. Mane	—	—	—	—	—	—	—	6
	Tomić Valentin	—	—	—	—	—	—	—	6
	Babić dr. Milivoj	—	—	—	—	—	—	—	6
	Paulović dr. Petar	—	—	—	—	—	—	—	6
	Brandeis dr. Leopold	—	—	—	—	—	—	—	6
	Bertić dr. Živko	—	—	—	—	—	—	—	6
	Avakumović dr. Giga	—	—	—	—	—	—	—	6
	Popović dr. Svetislav	—	—	—	—	—	—	—	6
	Gjukić Bogdan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Predsjedništvo kr. kot. suda u Karlovcu								
	Banjavčić dr. Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6
	Vinković dr. Božo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Lukinić dr Edo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Badovinac dr. Ivo	—	—	—	—	—	—	—	6
	Budisavljević pl. Mane	—	—	—	—	—	—	—	6
	Pobor Josip	—	—	—	—	—	—	—	6
	Židovec dr. Felix	—	—	—	—	—	—	—	6
	Stern dr. Armin	—	—	—	—	—	—	—	6
	Kramer dr. Josip	—	—	—	—	—	—	—	6
	Žažinac Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6
	Vidali pl. Josip	—	—	—	—	—	—	—	6
	Ukupno . . . . . kruna 976 fil. 76.								

Umoljavaju se gospoda članovi pravničkoga družtva, da bezodvlačno izvole prijaviti uredničtvu promjenu svoga boravišta.

Digitized by Google

„Mjesečnik“ pravničkoga družtva u Zagrebu stupio je novom godinom u trideset i peto godište, te izlazi svakoga mjeseca jedan put, i to počám od g. 1908. **na šest štampanih tabaka.**

Članovi pravničkoga družtva dobivaju ga **bezplatno;** za nečlanove stoji na godinu 16 K. — Slušaoci pravo- i državoslovnih nauka plaćaju 6 K. na godinu. — Pojedini brojevi starijih godišta stoje 80 fil. — Novi članovi mogu dobiti starije godišnjake, u koliko ih još ima, za 8 K.

Sastavci, štampani u »Mjesečniku«, nagradjuju se. Za štampani tabak izvorne radnje plaća se 40 K., prevoda 20 K. a praktičnih izvornih slučajeva 30 K. Rukopisi šalju se uredničtvu franko; **poslani rukopisi ne vraćaju se.**

Reklamacije molimo, da se upravljaju dru. Josipu Šiloviću, Zagreb, Preradovićeva ulica br. 13, i to najkašnje mjesec dana nakon izdanoga broja, koji se reklamira.

Kao utemeljitelji i pravi članovi mogu pristupiti u pravničko družtvo svi oni, koji su pravo- i državoslovne nauke svršili, te su u kojoj struci pravoslovja znanstveno ili praktično zabavljeni (§ 4. pravila). **Prijave prima urednik „Mjesečnika“, blagajnik pravničkoga družtva i družtveni povjerenici.**

Pravi članovi plaćaju 12 kruna na godinu članarine, a utemeljitelji 200 kruna na jedan put ili u deset jednakih mjesečnih obroka (§ 14. pravila).

Svaki član mora ostati u družtvu godinu dana. Tko želi za buduću godinu izstupiti, mora to najkašnje mjeseca prosinca prijaviti upravnom odboru. Ne prijavi li u rečeno vrieme svoj izstup, smatra se članom još za sliedeću godinu. (§ 20 pravila).

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

GODINA XXXV.

Br. 8. i 9.

KOLOVOZ I RUJAN 1909.

UREDJUJE U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

DR. JOSIP ŠILOVIĆ.

U ZAGREBU 1909.

VLASTNIK I NAKLADNIK PRAVNIČKO DRUŽTVO U ZAGREBU.

TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU.

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Razprave:

Dr. Milivoj Maurović: Neka pitanja o reformi prave- i državoslovnog studija. 697
Dr. Ladislav Polić: Prva haaška mirovna konferencija. 708
Dr. I. Strohal: O hrvatskoj pravnoj terminologiji. 734
Dr. Milan Kostić: Statistika kriminaliteta u kr. zem. kaznioni u Mitrovici. 749
Dr. Mladen Pliverić: O jamstvu članova javnog i komanditnog trgovačkog društva za društvene obveze 761
Stjepan Radić: Državna i narodnostna ideja s gledišta socijalne znanosti. 774
Dr. Fran S. Gundrum-Oriovčanin: Zločin i umobolja u Hrvatskoj i Slavoniji tečajem g. 1907. 799
Dr. A. Goglia: Postanak i prestanak novosisačke i žumberačke imovne občine. 807

Pravosudje.

A. Gradjansko:

O prvenstvenom stečajnom namirenju tražbina vjeresijskih udruga osnovanih na zajedničkom hrv. ug. zak. članku XXIII.: 1908. . . . 811
K tumačenju § 1480. ogz. 817
U parnicama na ispunjenje ugovora kao i naknadu štete itd. 820

B. Kazneno.

Nastup kazni čini osudu pravomoćnom itd. 823
K tumačenju §-a 167. sl. a). 824

C. Mjenbeno-trgovačko.

Obseg tražbine, koju posjednik mjenice, radi neizpunjenja mjenbene dužnosti iskati može itd. 826

Iz upravne prakse:

Da li ovlaštenik zemljištne zajednice smije prodavati doznačeno mu ogrievno drvo? 827
Ako je zadruga bila potajno podijeljena prije 1. siječnja 1890. itd. . 828

Zakonarstvo.

Zakonska osnova o promjeni nekih ustanova kaznenog postupka u Austriji 829
Nova odvjetnička tarifa u Austriji 830
Novi engleski zakon o trgovačkim društvima, itd. 830

Književnost.

Vl. Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni riječnik. (K. Kadlec.) 832
Годишникъ на софийский университетъ. (Dr. M. Zobkow.) . . 834
Z. Žepić: Priručnik za občinsku službu u županiji zagrebačkoj. (Fr. Haladi) 835
Dr. Juraj Vrbanić: Mjenbeno pravo. (Šilović.) 836
Dr. Juraj Vrbanić: Čekovno pravo. (Šilović.) 827
M. Mizler: Potražna služba. (E. M.) 837
Юридически прѣгледъ. (Dr. M. Zobkow.) 838

Digitized by Google

MJESEČNIK br. 8. i 9. god. 1909.

Neka pitanja o reformi pravo- i državoslovnoga studija.

Piše dr. Milivoj Maurović.

(Svršetak.)

Naša naukovna osnova odlikuje se glede pravne historije osobitošću, koju ćemo drugdje zaludu tražiti; dočim se na visokim pravnim školama drugih kulturnih država evropskoga kontinenta drže posebna obligatna kolegija iz domaće pravne historije,[93] kod nas je propisana o p ć a p r a v n a h i s t o r i j a, a nigdje se u propisima ni ne spominje posebni kolegij iz hrvatske pravne povijesti. Što ja znadem, jedino na pravničkom fakultetu srpskoga sveučilišta u Beogradu nisu takogjer obvezatna posebna predavanja iz srpske pravne historije, nego je obligatan opći kolegij: h i-

[93] U Austriji propisana su zakonom uz rimsko i kanonsko pravo slijedeća pravnohistorijska kolegija: n j e m a č k o p r a v o (t. j. povijest pravnih vrela i javnoga prava te povijest i sistem prava privatnoga) i a u s t r i j s k a d r ž a v n a p o v i j e s t (povijest državnoga razvitka i javnoga prava). Te su discipline i predmeti historijskoga državnoga ispita. (Zakon od 20. travnja 1893. § 4. I.) Naredba ministarstva bogoštovlja i nastave od 24. prosinca 1893. br. 204. ustanovljuje naročito, da se imade na univerzitetima, gdje je to potrebno, u austrijskoj pravnoj povjesti uzeti osobiti obzir na pravni razvitak u dotičnim zemljama (§ 4.). Ista naredba odregjuje, da se valja po mogućnosti pobrinuti za predavanje o komparativnoj jurisprudenciji. Što se pako tiče predavanja o poljskom pravu na sveučilištu krakovskom i lavovskom, da imadu ostati na snazi dosadašnje ustanove (§ 9. in fine). Na krakovskom sveučilištu postoji od 1879. posebna redovita katedra za poljsko pravo. Riješenjem pako ministarstva od 15. veljače 1882. br. 67. odregjeno je, da se od školske godine 1882./3. i na sveučilištu u Lavovu drže svakoga semestra 4 do 5 satna kolegija o poljskom privatnom pravu i povijesti toga prava. Od godine 1890. imade i lavovsko sveučilište redovitu katedru za poljsko pravo i njegovu povijest. (B e c k und K e h l e Die oesterreichischen Universitätsgesetze 1905. Pag 811. Sporedi: K a d l e c: O katedrach historie slovanských práv, napose pag. 3—5.) Prema tomu drže se na pravo- i državoslovnim fakultetima lavovskoga i krakovskoga sveučilišta uz predavanja o njemačkoj pravnoj i austrijskoj državnoj povijesti još i posebna predavanja o historiji poljskoga prava. Osim toga imade na lavovskom sveučilištu još i posebna katedra za komparativnu pravnu historiju. — I na pravo i državoslovnom fakultetu českoga sveučilišta u Pragu dobro je zastupana pravna historija; osim katedre za njemačku (austrijsku) pravnu povijest ima posebna katedra za česku i uz to jedna katedra za slavensku pravnu povijest.

Digitized by Google

storija slovenskih prava.[94] Na ugarskim je sveučilištima i pravoslovnim akademijama propisana opća evropska pravna povijest, ali je uz to obligatan i kolegij iz ugarske pravne historije.[95]

Opća pravna historija imala bi načelno obuhvaćati sve narode i sva vremena. U nauci može imati smisla takova historija uz povijest pojedinih naroda i država jedino kao komparativna pravna historija, pa se često, osobito u Njemačkoj, pod imenom opće pravne historije i razumijeva komparativna jurisprudencija.[96] Prispodabljajući razvitak prava u različitih naroda nastoji ona ispitati razvitak prava u opće; njezin je idealni cilj, da ustanovi zakone, po kojima se razvija pravni poredak u čovječanstvu.[97] Komparativna ili opća pravna historija lijepo je napredovala za posljednja tri decenija, kultivira se (više u literaturi nego u školama) u Engleskoj, Francuskoj i u Njemačkoj.[98] Nego razumijeva se, da ovdjeo općenitosti, universalnosti u pravom smislu ne može biti govora, jer ova bi pretpostavljala, da je ispitana pravna prošlost svih naroda zemlje i svih vremena. A gdje smo još od tog ideala? Ispitana je pravna prošlost tek malenoga dijela narodâ zemlje, a

[94] Član. 3. toč. 3. uredbe pravničkog fakulteta, potvrdjene ukazom od 1. februara 1906. navodi medju predmetima, koji se imadu predavati: historiju slavenskih prava, a član. 4. iste naredbe stavlja taj predmet u prvu godinu; nego po članku 33. zakona o univerzitetu i čl. 113. opšte uredbe mogu slušači upisati nauke redom, koji im je „lično zgodniji." U obim semestrima god. 1907./8. i u zim. semestru 1908./9. nisu bila na pravničkom fakultetu beogradskoga univerziteta oglašena nikakva kolegija iz historije slovenskih prava.

[95] O tom pobliže niže u tekstu i primjedbama.

[96] Komparativna jurisprudencija bez historije ne dade se naučno obragjivati. Uski savez medju komparativnom jurisprudencijom i pravnom historijom dobro je razabrao već Leibnitz (Nova methodus discendae docendaeque jurisprudentiae). Sporedi Pineles, Gaius I. pag. 4. Vidi zanimljiv članak engleskoga profesora F. Pollocka (publiciran na talijanskom jeziku) Il concetto e lo studio della storia del diritto comparato u Atti del congresso... Vol IX. pag. 53.

[97] Vidi Spevec, Ženidbeno imov. pravo. Zagreb 1888. Predgovor osob. pag. VI. Kohler, Ueber die Methode der Rechtsvergleichung. Grünhut, Zeitschrift für das Privat u. oeff. Recht XXVIII. pag. 273. Idući za tim, da ustanovi zakone, po kojim se razvija pravni poredak u čovječanstvu sastaje se opća pravna historija sa socijologijom; imade pače mnijenje, da socijologiji kao osobitoj disciplini ne ima u nauci ni mjesta uz takovu opću pravnu historiju. Hildebrand, Ueber das Problem einer allgemeinen Entwicklungs Geschichte des Rechts und der Sitte, Inaugurationsrede. Prag 1894. pag. 31. i slijed. — Profesor Zigel veli, da nauka slavenskoga prava ide za tim, da prikaže načela društvenoga života Slavena kao cijelosti. Po njegovom je shvaćanju zadaća pravne historije, da opiše promjene društvenoga života, prikaže razloge i ustanovi zakon tih promjena. Historija slavenskoga prava da imade prema tomu prikazati promjene društvenoga života cijeloga slavenstva u vremenu, prikazati razloge tih promjena i tako doći do zakona, koji vladaju tim promjenama. Enciklopedijski slovar Arsenjeva i Petručevskoga pag. 335. i 336.

[98] Nad citirani članak Esmeinov u Nouvelle revue historique du droit 1900. i Pollockov (primjedba 96.) u Atti del congresso Vol. IX.

Digitized by Google

nijednoga potpuno. Nema druge, nego da se prispodabljanje ograniči na neke narode i kod ovih na historijski razsvijetljeno vrijeme, pa što više je tih naroda i više prošlih vijekova, tim se više približujemo onomu idealu općenitosti, tim su sigurniji naši zaključci za čovječanstvo u cijelosti.[99]

Načelno ne bi mogli imati ništa proti tomu, da se na našem fakultetu kultivira i ta grana jurisprudencije, znamenitost joj se sve to više priznaje, pa se mora odobriti, da naredba c. k. ministarstva za bogoštovlje i nastavu od 24. prosinca 1893. br. 204., — kojom se uregjuje pravo- i državoslovni studij i teoretski državni ispit u Austriji — naročito odregjuje, da se po mogućnosti valja pobrinuti za predavanja iz komparativne jurisprudencije.[100] Ali nije opravdano, da bude uz rimsku pravnu historiju obligatna jedino opća pravna povjest, — ona ne može nikako nadoknaditi povijest domaćega prava. A što da tek na to kažemo, da bi se slušačima I. semestra imao predavati takvi predmet, pa da bi imali poslije I. godine iz njega polagati ispit? Baš za to, držimo, da sveučilišni zakon od 5. siječnja 1874. pod „općom pravnom historijom" — ili kako veli u §. 49. sl. B. I. b.: „povijest prava u opće" — ni ne razumijeva komparativnu jurisprudenciju, jer takav predmet ne bi doista propisao za I. godinu pravoslovnih studija. A nije se u nas nikada ni predavala „opća pravna povijest" u tom smislu. U kolegiju pod ovim naslovom predavala se je uvijek samo pravna historija nekih naroda; prikazivala se je posve u kratko pravna historija najkulturnijih naroda staroga vijeka, a za tim Germana i Slavena, i to jednoga naroda za drugim. Praksa je sve više ograničavala taj preopsežni kolegij, te ga konačno ograničila na najstariju germansku, franačku i njemačku, te na pravnu povijest slavenskih naroda, i to poglavito vanjsku pravnu povijest i povijest državnoga prava. To je dobilo bar za ispit i legalno priznanje. Sveučilišni zakon naime od 6. listopada 1894. propisuje kao obligatan za slušanje predmet takogjer „opću pravnu povijest" (§ 49. B. d.), ali normirajući I. historijski državni ispit (§ 57. al. 2.) veli, da mu je predmetom povijest slavenskih i germanskih prava; tako isto i provedbena naredba od 1. srpnja 1895. br. 8189. (§ 7. I. b.), koja još dodaje, da se u pravnoj historiji slavenskih i germanskih naroda kao predmetu I. pravno-povjesnoga državnoga ispita imade poglavito uzimati obzir na vanjsku pravnu povijest (imenito povijest vrela), a od nutarnje na povijest ustava (osobito franačkoga i njemačkoga). Ovo ograničenje prihvatila je i praksa u predavanjima, pa se već lijepi niz godina predaje opća pravna historija na našem fakultetu samo u ovom opsegu,

[99] Kohler, Rechtsphilosophie und Universalrechtsgeschichte (Holtzendorf: Encyklopaedie der Rechtswissenschaft 1. Liefer. osob. pag. 18.

[100] Vidi gore primjedba 93.

Digitized by Google

kako je za ispite propisana. Nego i ovako ograničen ostaje naš kolegij „o p ć e p r a v n e p o v i j e s t i" još uvijek preopsežan; za dva semestra (5 sati u zimskom, 4 sata u ljetnom semestru) ne dade se dakako potpuno prikazati pravna historija starogermanska i franačka, njemačka i slavenskih naroda. Predavanje mora se ograničiti na kratke preglede — tek najvažnije partije mogu se detailnije prikazati. Ali najgore jest, da pri tom vrlo zlo prolazi naša domaća hrvatska pravna historija. I od nje se naime, utisnute u okvir toga opsežnoga kolegija, može uz najbolju volju prikazivati tek nešto u najkrupnijim crtama. Treba još u obzir uzeti slijedeće: Hrvatska pravna historija nije — može se reći — još nikako obragjena, akademijski učitelj upućen jest na vrela, mora ih proučavati, pa često i sam tražiti. Pune su mu ruke posla, da prati literaturu franačke i njemačke i pravne historije slav. naroda, pa mora na vrelima proučavati hrvatsku pravnu historiju. To još nije dosta; jer su istom učitelju nametnuta još dva druga cijela kolegija: h r v a t s k o.-u g a r s k o p r i v a t n o p r a v o i e n c i k l o p e d i j a. Može li se očekivati, da će jedna osoba svladati taj posao? Bolonjski profesor Lucchini r ekao je jednom zgodom, da je množina i raznoličnost predavanja u obratnom razmjerju sa znanstvenom specifikacijom profesora; on to zove akrobatizmom, koji ne dolikuje ozbiljnoj nauci.[101] Dopuštamo, da ima iznimaka, ali za ogromnu većinu akademskih učitelja imati će Lucchini pravo. Pa taj akrobatizam biva baš na štetu hrvatske pravne historije, kojoj moramo priznati, da je doista vrijedna, da bude na našem fakultetu ravnopravna sa drugim samostalnim predmetima.

Na našem se naime sveučilištu imade bez sumnje uzimati osobiti obzir na sve, što se tiče domaćih prilika. Nismo dužni samo svome narodu, već kulturnom svijetu u opće, da kao prilog svjetskoj nauci obradimo sve grane kulturnoga života našega naroda.[102] Ovo vrijedi u punoj mjeri i za pravnu historiju; interes domaće jurisprudencije i nauke u opće traži, da se na našem fakultetu što više kultivira hrvatska pravna historija. Ne budemo li je na sveučilištu bolje gojili, nego do sada, slaba je nada, da će u dogledno vrijeme napredovati ta velevažna grana domaće kulturne historije.

Za to baš ne smiju nikako predavanja iz pravne historije ostati ovako kako se faktično drže i kako su danas propisana na našem fakultetu. Najbolje bi bilo — preložio je to već pokojni profesor Pliverić u svom rektorskom govoru, držanom 19. listopada 1892., da se osnuje posebni kolegij iz hrvatsko-ugarske pravne historije.[103] U tom kolegiju imala bi se prikazivati posebna hrvatska pravna povijest prije saveza sa Ugarskom, a za tim

[101] P l i v e r i ć, Rektorski govor 1903. pag. 49.

[102] Ovo dobro naglasuje K l a i ć u članku: Hrvatsko sveučilište. (Božićni prilog „Hrvatske" 1908.).

[103] P l i v e r i ć, Rektorski govor 1903. pag. 44. i slijed.

Digitized by Google

zajednička i posebna hrvatska pravna povijest sve do godine 1848. Prijeka je doista potreba, da se takav kolegij što prije uvede. — Kako danas stojimo u nauci sa hrvatskom pravnom historijom, ne može se istina, ni očekivati, da ćemo dobiti akademijskoga učitelja, koji bi mogao umah sustavno u predavanjima prikazivati cijelu našu pravnu prošlost; ali naći će se bez sumnje osoba, koja će moći držati predavanja o fontologiji i redom iz pojedinih partija nutarnje hrvatske pravne historije. Briga je dakako u prvom redu profesorskoga zbora pravo- i državoslovnoga fakulteta, da se nagje osoba spremna za tu struku, ali i treba, da joj se kao akademijskomu učitelju dade položaj, te će moći sve svoje sile posvetiti predavanjima hrvatske pravne historije.

S tim u savezu valja raspraviti još jedno pitanje. Što da učinimo sa starim kolegijem iz o p ć e p r a v n e povijesti? Bi li se uz hrvatsko-ugarsku pravnu historiju pridržao i taj stari kolegij, ili bi se tu imalo što promijeniti?

O istom pitanju raspravlja se već od nekoliko godina u Ugarskoj, gdje je, kako spomenuh, uz posebnu ugarsku propisana i opća evropejska pravna historija. Ugarski pravni historik i sveučilišni profesor Timon izjavio je svoje mišljenje, kako bi se imala pravna historija u Ugarskoj naučati i u opće naučno obragjivati, u posebnoj raspravi priopćenoj u časopisu „J o g á l l a m" III. god. (1904.) 8. svezak.[104] Mislim, da će naše krugove zanimati ta rasprava, pa ću ovdje iz nje priopćiti i više, nego li je potrebno za svrhu koja mi je sada neposredno pred očima. T i m o n drži, da se ne bi više imala opća evropska pravna historija kao glavni kolegij predavati, niti u opće u dosadašnjoj formi naučno obragjivati, već da se kao glavni i posebni kolegij pridrži samo u g a r s k a p r a v n a h i s t o r i j a s osobitim obzirom na pravni razvitak u zapadno-evropejskim državama, kako ju on nastoji prikazati u svom učbeniku, o kom smo prošlih godina u „Mjesečniku" opširno referirali. Ističe i pobija protivna mnijenja, koja se oslanjaju poglavito na shvaćanje pokojnoga profesora pravne historije Hajnika, da se ili pridrži sadašnje stanje, te predavaju oba kolegija kao glavna i obvezatna, ili da se spoje, te ugarska pravna historija predaje u okviru opće evropske.[105]

[104] Az alkotmány és jogtörténet tanitása Magyarországon. Posebni otisak, Budapest 1904.

[105] Predlog, da se ugarska pravna historija predaje spojena sa općom evropejskom osnovan je — ističe Timon — na shvaćanju, da je glavna karakterna crta ugarskoga pravnoga razvitka recepcija tugjih pravnih uredaba, tako da tvorna snaga madžarskoga naroda dolazi u tom razvitku tek nuzgredno, sekundarno u obzir. To je, veli on, skroz krivo shvaćanje. Poziva se na svoju knjigu; u njoj da je dokazao, da je madžarski narod svoje snažno državopravno shvaćanje, što ga je donio iz svoje pradomovine sačuvao unatoč recepcije pravnih uredaba zapadnih evropskih naroda i da se je tim snažnijim državopravnim shvaćanjem uvijek odlikovao medju evropskim narodima, kako se to ističe u uredbama ugarskoga državnoga, privatnoga i kaznenoga prava. Pa kada se u svim državama Evrope

Digitized by Google

Timon izvodi, da predavanja opće evropske pravne historije nisu uvedena u Ugarsku s nutarnjih, stvarnih razloga, već s posve vanjskih — od nužde naime, da se predaje pravna historija. Predavanja pravne historije začeše na sveučilištu za apsolutizma; uvedena je onda „Deutsche Reichs und Rechtsgeschichte." Kada je ustav uspostavljen, imala bi bila tu disciplinu zamijeniti ugarska ustavna i pravna povijest, ali kako ova još nije bila tako naučno obragjena, da bi se mogla sustavno predavati, uvedena je mjesto Deutsche Reichs und Rechtsgeschichte na predlog Gustava Wenzela opća evropska pravna historija; htjelo se tim privremeno nadoknaditi domaću pravnu povijest. Ta potreba je prestala — pa je za to i uvedena ugarska pravna historija kao posebna disciplina.[106] Ne može dakle biti ni govora, da se danas ugarska pravna historija dokine kao posebni kolegij, te u kojoj mu drago formi uvrsti u posebnu evropsku, nasuprot danas može biti samo pitanje, ima li se uz ugarsku pravnu historiju pridržati i opća evropska kao glavni i obvezatni kolegij.

Timon traži, da se napusti opća evropska pravna historija. Taj predmet nije veli, ni poznat u vanjskom naučnom svijetu. Pravna je historija po svojoj prirodi na pozitivnom temelju osnovana pravna disciplina; pa kako nije nikada bilo a i danas nema općega evropskoga prava, jer nema niti je ikada bilo zajedničkoga evropskoga zakonadavstva, zajedničkih pravnih običaja ni sudovanja kao faktora, koji stvaraju pravo, tako nema ni jedinstvenoga pravnoga razvitka, pa ne može biti ni evropske pravne historije. Prema tomu može ova — nastavlja pisac — imati mjesta megju pravnim naukama samo kao spekulativna na apstraktnom temelju osnovana

predaje i obragjuje domaća pravna historija kao posebna disciplina i na osnovu vlastitoga narodnoga razvitka, a nipošto u okviru opće evropske pravne povjesti, to ju treba tako i u Ugarskoj obragjivati i naučati, „jer ni pravni razvitak franceskoga ni engleskoga, talijanskoga ni ruskoga niti u opće ikojega naroda koji je državu utemeljio, nije jedinstveniji, niti ne počiva na samostalnijem nacijonalnom temelju, veli Timon — nego li pravni razvitak madžarskoga naroda. Prvi posebni profesor pravne historije Timon imenovan je profesorom opće evropske i domaće pravne historije, i onda se je dakle već ova potonja smatrala posebnom strukom naučnom, te se je tražilo, da se kao takova i predaje.

[106] Nadalje navodi Timon § 14. naredbe od god. 1874. o organizaciji pravoslavnih akademija, koji odregjuje, da se imade u prvom semestru predavati na tjedan 7 sati ugarska a u drugom semestru samo 5 sati opća evropska pravna historija. Već onda je dakle izlučena domaća historija kao posebna struka, pa je na nju i preneseno težište pravno historijske obuke ; što je i posve opravdano, jer je domaća pravna historija bila toliko obragjena, da se je opća evropska mogla sukcesivno napuštati. Kao konac u tom razvitku ističe pisac Previšnje riješenje od 15. aprila 1890., kojim je ustanovljena posebna katedra za ugarsku pravnu historiju na budimpeštanskom sveučilištu i kasniju naredbu (1892.), kojom se predavanja iz te struke vode kao glavni obvezatni kolegij te odregjuje, da se iz nje imade u jednakoj mjeri ispitivati, kao što iz opće evropske pravne historije.

Digitized by Google

struka; njezina bi zadaća bila, da ispitujući razvitak pozitivnih pravnih uredaba evropskih naroda pokaže, da tu gospoduju odregjene zajedničke pravne ideje i da se ističu više manje slična pravna obilježja. Timon upozoruje na teškoće takovoga ispitivanja. Trebalo bi neposredno na vrelima izučavati pravni razvitak svih pojedinih evropskih naroda, a tu već same jezične teškoće nije moguće svladati; ne preostaje drugo nego primati iz druge ruke, služiti se više manje uspjelim tugjim radnjama, kojim se rasvjetljuje pravni razvitak pojedinih naroda. Zato će ta struka u svojim rezultatima biti uvijek nesigurna i nepouzdana. U ostalom, veli on, možemo smatrati isključenim, da bi se moglo komparativnom metodom obraditi na osnovu pozitivnih vrela razvitak cijeloga pravnoga života, svih institucija državnoga, privatnoga, kaznenoga i procesualnoga prava u kakvih desetak do petnajst naroda, koji su utemeljili samostalne države.

To su razlozi, s kojih inozemni pravni historičari drže, da su predavanja opće evropske pravne historije kao posebne discipline bez svake svrhe, pače da su posve nemoguća stvar. Priopćuje pismo, što mu je pisao u tom pitanju Rudolf Sohm, koji da se slaže sa njegovim mišljenjem o općoj evropskoj pravnoj historiji. Eine Vorlesung über ein solches Thema ist ein Unding, piše Sohm. Eine europäische Rechtsgeschichte giebt es überhaupt nicht. Ebenso wenig wie eine „europäische" Volksgeschichte. Es fehlt die einheitliche Entwicklung... Rechtsgeschithte ist, soweit sie nicht vergleichende Rechtsgeschichte sein will, nur als Rechtsgeschichte eines Volkes denkbar.[107]

U materiji t. zv, opće pravne historije ili bolje rekući historije ustava zapadno evropskih država temeljna je institucija sredovječna feudalna državna organizacija, pa se baš za to može uz ugarsku pravnu historiju držati po jedan semestar dvo- ili trosatni kolegij o tom predmetu; ali ni to nije, misli Timon, nužno, jer se feudalizam nije mogao u Ugarskoj udo-

[107] Predavanjem i u opće naučnim obragjivanjem opće evropske pravne historije, nastavlja Timon, samo se diskredituje madžarska nauka pred vanjskim svijetom ; a i škodi to napretku ugarske pravne historije, koja je još slabo obragjena, pa treba da joj svi domaći pravni historici posvete sve svoje sile, te je isključeno, da bi mogli uz to temeljito i uspješno obragjivati „opću evropsku pravnu historiju".

Pogotovo štetna je opća pravna historija za pravnu obuku. Na ugarskim se naime sveučilištima predaje ugarska i opća prvna historija cijele godine, svaka disciplina po 5 sati na tjedan, pa se i oba predmeta pitaju na prvom temeljnom ispitu. To je odviše pravne historije za početnike — i najbolji ne mogu ju svladati — pa će baš za to prije zamrziti, nego li obljubiti taj velevažni predmet. Nema druge, nego da se napusti opća pravna historija kao predmet predavanja i državnoga ispita, pa da se težište pravne historijske obuke i naučnoga rada prenese na ugarsku pravnu historiju.

Digitized by Google

miti. — Pisac zaključuje svoju raspravu skupivši u kratko rezultade do kojih je došao:

1. Neka se predaje cijele godine po 6 sati na tjedan ugarska pravna historija s osobitim obzirom na razvitak zapadnih država;

2. neka se drži specijalni kolegij 2 do 3 sata jedan semestar o feudalizmu kao temeljnoj instituciji zapadnih država ili iz slične materije;

3. na prvom temeljnom ispitu neka se pita ugarska pravna historija s osobitim obzirom na pravni razvitak u zapadnim državama.

Ne upuštamo se u kritiku ove rasprave, ali moramo dati pravo piscu, što zahtijeva, da se iz ugarske pravne historije drže obligatna kolegija; da se ona u opće kao posebna struka naučno obragjuje. Opravdano je i njegovo mnijenje, da se ne može uzdržati t. z. opća evropska pravna historija; ona je moguća — kako veli Sohm — jedino kao komparativna pravna historija.

I mi moramo uvesti što prije hrvatsko-ugarsku pravnu historiju kao posebni obligatni kolegij za slušače prava; glede toga ne može biti nikakove sumnje. Ali ne bi mogli nikako prihvatiti predlog, da se napuste predavanja iz historije zapadno evropskih naroda kao posebni kolegij, da se na pravni razvitak susjednih kulturnih naroda uzima obzir samo u okviru hrvatske pravne historije — te još eventualno drže specijalno kolegija o feudalizmu ili drugim najvažnijim materijama. Mislim, da to nije dovoljno za valjanu naučnu spremu naših pravnika; napose franačka i njemačka pravna historija za nas je od najveće znamenitosti. Bez znanja franačke pravne historije ne možemo razumjeti temelje razvitka državnoga prava pa i drugih grana prava u najkulturnijih naroda Evrope, ne možemo razumjeti ni našega vlastitoga pravnoga razvitka. Od iste znamenitosti za našu kasniju pravnu historiju jest njemačka pravna povijest. Susjedno rimsko-njemačko carstvo neprestano je vrlo znamenito utjecalo na razvitak pravnih uredaba u Ugarskoj pa i u Hrvatskoj, osobito u krajevima megju Kupom i Dravom. Njemački upliv raste sve do najnovijih vremena, te je danas mal ne sve naše pozitivno pravo njemačko ili bar posve po njemačkom gragjeno. Vrijedno je još i to napose istaknuti, da bez znanja franačke, a za kasnije vrijeme njemačke pravne historije ne možemo valjano razumjeti historije prava zapadne crkve; a to je sigurno za naobrazbu pravnika od velike znamenitosti. Nego uz nutarnje stvarne razloge sili nas i jedan drugi razlog, da pridržimo franačku i njemačku pravnu historiju kao obligatne predmete. Ne smijemo na ime ni ovdje pustiti s vida, što smo više put isticali: treba, da našu naučnu osnovu tako udesimo, da ne bude zapreke priznanju pravnih studija na našem fakultetu u Austriji, gdje je na pravo i državoslovnim fakultetima uz austrijsku povijest (povijest državnoga razvitka i javnoga prava) obligatan predmet i njemačko pravo, koje obuhvaća

Digitized by Google

historiju pravnih vrela i javnoga prava te historiju i sistem privatnoga prava.[108]

Mislim, da ne treba obrazlagati, da na hrvatskom sveučilištu moramo kultivirati i pravnu historiju drugih slavenskih naroda, poglavito južnih Slavena; moramo to već u interesu naše pravne historije. Rezultati naučnoga rada na polju pravne historije drugih slavenskih naroda znamenito olakoćuju ispitivanje i razumijevanje naše pravne prošlosti — pa u opće valja priznati, da ne može biti govora o temeljitom naučnom izučavanju pravne prošlosti jednoga slavenskoga naroda bez obzira na druge. Po gotovu vrijedi to za plemena etnografski tako srodna, kako su južni Slaveni. Nego poznavanje slavenske pravne historije korisno je, pače nužno za izučavanje ugarske pravne historije i bez obzira na kraljevinu Hrvatsku. Po mom je skromnom mnijenju velika mana madžarskih pravnih historičara, da se premalo obaziru na slavensko pravo; jer o tom ne može biti sumnje, da je slavenski elemenat vrlo znatno utjecao na pravni razvitak u Ugarskoj. — Svakako će se morati u predavanjima hrvatske pravne historije neprestano uzimati obzir na dotične pravne uredbe ostalih Slavena, pa je za to nužno, da slušači poznadu važnija pravna vrela i bar glavne crte pravnoga razvitka u ostalih slavenskih naroda.

Mi dakle držimo, da bi se uz hrvatsko-ugarsku pravnu historiju imala pridržati obligatna kolegija iz franačke i njemačke pravne historije te pravne historije slavenskih naroda bar u onom opsegu, u kom se do sada kod nas drže.

Po našoj naučnoj osnovi i prema ispitnom redu, koji kod nas vrijedi, morali bi dakako ugarsko-hrvatsku pravnu historiju smjestiti u I. polovicu pravnoga studija. Pitamo, ne bi li tim slušači bili preopterećeni historijskim kolegijima? Držimo, da su svakako slušači u prvoj polovici pravnoga studija preopterećeni historijom; po našem mnijenju, koje smo, mislim, dovoljno obrazložili, pravno-historijski je studij pretežak za početnike. Al dok se drugdje drže te osnove, a napose dok u Austriji drže, da valja sve historijske predmete absolvirati u I. polovici studija, ne preostaje nam drugo, nego da i ugarsko-hrvatsku pravnu historiju stavimo u prve semestre, pa je uz postojeću osnovu i ispitni red najzgodnije, da se sluša savremeno sa t. z. općom pravnom historijom. Kada se promijeni ta osnova, a do toga će, uvjereni smo, sigurno doći, moći ćemo zgodnije mjesto naći i kolegiju iz hrvatsko-ugarske pravne historije. Moglo bi se ipak već sada bar za prva dva semestra umanjiti broj obligatnih historijskih kolegija. Mogao bi se dokinuti obligatni kolegij iz hrvatske povijesti, što ga slušači prava slušaju redovito prvi se-

[108] Zakon od 20. travnja 1893. o pravo i državoslovnom studiju i o državnim ispitima § 4. točka c) i d) i naredba c. k. ministarstva bogoštovlja i nastave od 24. prosinca 1893. br. 204. § 4. točka 3. i 4.

Digitized by Google

mestar na filozofskom fakultetu. Da se uvede hrvatsko-ugarska pravna povijest, postao bi taj kolegij za pravnike posve suvišan. Dokinuti bi se mogao i drugi obligatni historijski kolegij — što ga za pravnike (uz kolegij iz filozofije i hrvatske historije) propisuje naš sveučilišni zakon (§ 53.). Bolje bi, mislim, bilo, da se prihvati ustanova cislitavskoga zakona od 20. travnja 1893. § 4. III. lit. b), da imadu pravnici (osim predavanja iz filozofije) slušati na filozofskom fakultetu još jedan kolegij, koji si sami izaberu. Nadalje moralo bi se svakako — razložiti ću to niže — premjestiti predavanje hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava u drugu godinu, a time bi otpao za sluašače prve godine i taj kolegij, tako da oni i sa hrvat.-ugarskom pravnom historijom ne bi imali veći broj obligatnih sati, nego li ih danas imadu.. Preostaje pitanje, da li bi sva ta pravna historija imala biti predmetom državnoga ispita? — Mi držimo — jasno se to razabire iz našega dosadašnjega razlaganja — da je historijski ispit iza prvih semestara pravnoga studija bitna mana postojećega sustava. To vrijedi i za Austriju, a po gotovu za nas, gdje se traži prvi historijski ispit već poslije drugoga semestra. Nužna je posljedica, da prosječni djaci znadu tek nešto rimskoga prava, i to — iznimke su rijetke — bez valjanog razumijevanja historijskog mu razvitka. Za naše kandidate prvoga historijskoga ispita vrijedi baš potpuno, što Mitteis veli za austrijske kandidate historijskoga ispita: Diese Dinge (naročito fontologija) treffen im Kopf der Kandidaten keinen Bewustseinsinhalt, an den sie anknüpfen könnten und bleiben einfach toter Schall. Nego dok se drugdje u kulturnim državama polažu najprije historijski ispiti, a napose dok se u Austriji zaključuje prva polovica pravnoga studija historijskim ispitom (— i u Ugarskoj su temeljni ispiti historijski —) nije shodno, da mi mijenjamo taj sustav; samo bi, držim, dobro bilo, da se vratimo starom jedinstvenom historijskom ispitu.

Hrvatsko-ugarska pravna povijest morala bi biti i predmetom državnoga ispita; odgovara to posve ispitnim propisima, koji danas u nas postoje, a i u skladu je sa austrijskim i ugarskim ispitnim redom. U duhu postojećih propisa spada ona na naš prvi historijski ispit zajedno sa općom pravnom historijom; u okviru potonje ispituje se na tom ispitu i danas (bar nešto fontologije) i iz hrvatske pravne historije. Treba samo dakle, da se veća važnost dade hrvatsko-ugarskoj pravnoj historiji kao posebnom predmetu ispita; pa pošto bi se moralo, po mom mnijenju — koje ću umah razložiti — prenijeti hrvatsko-ugarsko privatno pravo na drugi historijski ispit, to bi i uz hrvatsku pravnu historiju prvi historijski državni ispit bio laglji, nego li je danas.

Budi mi dozvoljeno, da upozorim ovdje na još nešto glede pravne historije u opće kao predmeta ispita. Po postojećim propisima cijela je pravna

Digitized by Google

historija predmetom državnoga ispita, a za stroge ispite ne traži se tako zvana opće pravna povijest, već samo historija rimskoga prava. To se, mislim, ne može nikako opravdati. Od onih, koji žele polučiti doktorat prava, traži se svakako viša naučna sprema, a za tu hoće u prvom redu temeljita pravna historijska naobrazba. Megju reformama, koje bi se imale što prije provesti, predlažem i to, da se uvede pravna povijest (dakako i hrvatsko-ugarska pravna povijest) kao predmet rigoroza.[109]

Uz hrv. pravnu historiju još je jedan pravno-historijski predmet odviše zapostavljen u predavanjima na našem fakultetu, a to je hrvat.-ugar. privatno pravo. Propisan je doduše obligatni kolegij iz toga predmeta — ali vrlo nezgodno za slušače prvog tečaja, pa se drži u ljetnom semestru, koji traje jedva dva mjeseca, a još je nezgodnije, da se umah iza toga semestra pitaju na I. državnom ispitu glavna načela hrvat.-ugar. privat. prava. Ova disciplina zaslužuje mnogo veću pažnju. Hrvatsko-ugarsko privatno pravo vrijedilo je kao pozitivno sve do god. 1852., pa se ne može nipošto reći, da danas znanje toga prava ne ima nikakove praktične vrijednosti, svakako pako sadržan je u njem velevažni dio naše pravne prošlosti. Treba mu prije svega posvetiti više vremena; neka se predaje bar jedan zimski semestar u kolegiju od 4 sata, i to u II. tečaju usporedo sa kanon. pravom. Razumjevanje velevažnih ustanova hrvatsko-ugarskog privatnog prava predpostavlja temeljito poznavanje mnogih crkveno-pravnih uredaba, a ne smije se s uma pustiti ni to, da je za našu pravnu historiju velevažna fontologija hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava pretežno kanonistička. Stvarno je dakle posve neopravdano, da se hrvatsko-ugarsko privatno pravo sluša prije kanonskoga prava, prirodno mu je mjesto iza potonjega ili bar uzanj usporedo. Po gotovu je pako s istih razloga neopravdano, da se taj predmet pita na I. historijskom državnom ispitu, dakle — recimo primjerice — kanonistička fontologija prije, nego li je kandidat učio kanonsko pravo. Ovo treba što prije promijeniti. Dok postoji sadašnji naš ispitni red, neka se premjesti hrvatsko-ugarsko priv. pravo na drugi historijski ispit, komu je predmetom i kanonsko pravo, i to tako, da se ne pitaju samo glavna načela hrvatsko-ugarskoga privatnoga prava — već taj predmet u cijelom opsegu. Tim bi se ujedno odstranila bar jedna mana našega ispitnoga reda. Prvi je na ime ispit nerazmjerno teži od drugoga, ne samo za to, jer kao prvi mora biti prirodno teži, već i po ispitnim predmetima; pandekte rimskoga prava ne zadavaju kandidatu drugoga ispita ni iz daleka one teškoće, što ih zadavaju kandidatu prvoga ispita povijest i insti-

[109] U Austriji je predmetom historijskoga rigoroza uz rimsko i crkveno pravo i njemačko pravo. Naredba c. k. ministarstva za bogoštovlje i nastavu od 15. travnja 1872. br. 57. Što se razumijeva pod njemačkim pravom rekli smo gore. (Vidi primjedbu 108.).

Digitized by Google

tucije rimskoga prava, a uz to treba da polaže ispit iz predmeta, koji u mnogim partijama pretpostavja znanje kanonskoga prava, koje će tek poslije ispita slušati. Ovo su mane, koje treba bezuvjetno što prije odstraniti.

Neke od reforma, o kojima sam ovdje govorio morale bi se, mislim, što prije provesti. Navesti ću ovoje u kratko ono, za što držim, da bi se moralo umah promijeniti, a moglo bi se to učiniti u okviru postojeće naučne osnove t. j. bez promjene temeljnih načela, na kojima je gragjena i bez bitne promjene ispitnoga reda.

1. Mjesto neobligatne enciklopedije i metodologije neka se uvede obligatni kolegij pod naslovom: Uvod u pravo i državoslovne nauke.

2. Umah neka se uvede posebni obligatni kolegij iz hrvatsko-ugarske pravne historije.

3. Dokida se ustanova našega sveučilišnoga zakona, da pravnici moraju slušati jedan kolegij iz hrvatske povijesti, i još jedan drugi historijski kolegij (§ 53.). Mogla bi se na mjesto toga recipirati ustanova § 4. III. b) cislitavskoga zakona od 20. travnja 1893, da imadu pravnici uz jedan kolegij iz filozofije (koji je i po našem zakonu obligatan) slušati na filozofskom fakultetu još samo jedan kolegij, što si ga svaki slušač može po volji odabrati.

4. Neka se promijene ustanove al 2. i 3. § 57. sveučilišnoga zakona, kojim se normiraju predmeti prvoga i drugoga pravno-historijskoga ispita tako, da se skida s prvoga ispita hrvatsko-ugarsko privatno pravo (glavna načela), a uvodi kao posebni predmet hrvatsko-ugarska pravna povijest; hrvatsko-ugarsko privatno pravo pako da se pridodade dosadašnjim predmetima drugoga historijskoga ispita.

5. Predmetima historijskoga rigoroza neka se dodade pravna historija i to franačka i njemačka te hrvatsko-ugarska (osobito povijest vrela i državnoga prava).

Prva haaška mirovna konferencija.

Predavao u skupštini od 8. svibnja 1909. dr. Ladislav Polić.

(Nastavak.)

Holandijska je vlada dne 6. travnja 1899. razaslala pozivnice i konferencija[17] se sastala dne 18. svibnja 1899.

Na konferenciji je bilo zastupano ovih 26 država: Njemačka, Austro-Ugarska, Belgija, Kina, Danska, Španija, Sjedinjene Države sjeveroame-

[17] Taj diplomatski sastanak prozvan je konferencijom, a mogao se zvati i kongresom, jer se danas ne pravi nikakva razlika izmedju kongresa i konferencije. Nipošto pak nije osnovana Bluntschlieva nauka, da isprave o rezultatima kongresa ne sadrže „ugovorno", nego „nužno" medjunarodno pravo, da takova „pacta" u istinu djeluju „instar legis" i za vlasti, koje nisu sudjelovale kod ugovora. Isp. Zorn, Internationale Konferenzen, Deutsche Juristenzeitung 1906, str. 31. i 32.

Digitized by Google

ričke, Mexiko, Francuska, Engleska, Grčka, Italija, Japan, Luksemburg, Crna Gora, Holandija, Perzija, Portugal, Rumunjska, Rusija, Srbija, Siam, Švedska-Norveška, Švajcarska, Turska i Bugarska. Nijesu bile pozvane južnoafričke, pa ni južnoameričke države osim Brazilije. Poziv južno-američkih država spriječile su Sjedinjene države sjeveroameričke tobože zato, što Chile nije htio sudjelovati u panameričkoj konferenciji g. 1890. u Washingtonu. Transval nije dala pozvati Engleska, tobože, jer je on bio polusuverena država. S istoga razloga nije bio pozvan ni Egipat, dok je Bugarska bila ipak pozvana i glasala je, često i drugačije nego li Turska, pa ratifikovala konačno sve konvencije i deklaracije. Jedino to je sultan postigao, da je azbučni red promijenjen na štetu Bugarske, te su bugarski zastupnici sjedjeli o lijevo turskim delegatima i tako se pokazivali kao neki dio turske delegacije. No najznatnije je, što nije bio pozvan papa.

Istina, kraljica holandijska Vilhelmina upravila je dne 7. svibnja 1899. na papu Leona XIII. veoma uljudno pismo, u kojem priznaje papino nastojanje za interese mira, pa mu saopćuje saziv konferencije i moli za nju papinu moralnu potporu. Papa je kraljici odgovorio pismom od 29. svibnja 1899. Leon XIII. zahvaljuje za ljubazno saopćenje i želi konferenciji najbolji uspjeh, ali ističe, da bi i on trebao da sudjeluje kod rasprava, pozivljući se pri tom na historiju, koja pokazuje neprestano nastojanje papinstva oko mira medju narodima, i na svoje posredovanje izmedju Njemačke i Španije, a naročito na univerzalno svoje zvanje, koje obuhvata sve narode, da ih sjedini u miru evandjelja. Konferencija se zadovoljila s time, da je papi iskazala poštu, uvrstivši u zapisnik ovu u plenarnoj sjednici pročitanu prepisku. Istina je ipak, da se namjeravalo pozvati papu na konferenciju. Pače ruska je vlada poslala papi obje okružnice s molbom za moralnu potporu namjeravanom djelu i kardinal državni tajnik odgovorio je povoljno. Ali pozivu pape ispriječila se Italija, bojeći se tobože, da papa ne bi na konferenciji iznio pitanje o uspostavi svoje svjetovne vlasti. No priznati treba, da su neke vlasti, a naročito Rusija, živo nastojale, da izrade poziv za papu. To se pitanje i u javnosti mnogo raspravljalo. Ne kanim se ovdje pustiti u raspravu o medjunarodnom položaju papinu, kojim se pobija, ali i brani papino sudjelovanje na konferenciji barem kod pitanja mira, ako ne i rata. Čini mi se, da je Pillet[18] s pravom nazvao grubom pogrješkom, što papa nije bio pozvan, jer „si jamais ce miracle de la paix perpétuelle doit s'accomplir, les influences religieuses en auront l'honneur".

Države su bile zastupane po osobitim delegacijama, tek Crnu Goru su zastupali ruski delegati. Delegati su bili ili punovlasnici (plénipotentiaires), kojih su izjave vezivale njihovu državu, dašto uz pridržaj ratifikacije, ili obični delegati (délégués) bez punovlašća postavljeni bilo za čitav krug

[18] l. c. str. 9.

Digitized by Google

konferencijskih poslova ili za izvjesnu struku kao naučni delegati (délégués scientifiques) ili kao tehnički delegati (déléguée techniques); medju obične delegati brojili su se i tajnici delegacije za uredske poslove. Naučni delegati bili su odlični pravnici i učitelji medjunarodnoga prava, a tehnički delegati viši časnici vojske i mornarice. Medju delegatima bilo je znatnih ljudi. Od državnika i diplomata napominjem samo doyena grofa Nigru, zatočnika ideje mira Sir Juliana Pauncefotea, duhovitoga i oštroumnoga predsjedatelja treće komisije Bourgeoisa, dičnoga predsjednika komisije Staala. Osobitu su slavu stekli mnogi odlični pravnici, koji su za vazda pokazali, da je za ovakav posao znatnije pravničko znanje od diplomatske vještine. Dovoljno je navesti sjajna imena Martensa, Des campsa, Renaulta, Assera, Rolina, Lammascha, Zorna. Prvak je bio glasoviti ruski sveučilišni profesor Martens, koji bijaše duša čitave konferencije.

Konferencija bi otvorena dne 18. svibnja 1899. zanosnim govorom holandijskoga ministra spoljnih poslova Beauforta. Kako je na taj dan pao i rodjendan ruskoga cara, pozdravila ga je konferencija osobito toplim telegramom. Za predsjednika konferencije bi izabran ruski poklisar u Londonu Staal, za počasnoga predsjednika Beaufort, a za potpredsjedatelja holandijski prvi delegat van Karnebeck. Podjedno bi postavljeno tajništvo od 10 lica. Konačno bi primljeno — slabo održavano — načelo uredovne tajne, tek je bureau konferencije bio ovlašten, da štampi daje potrebne obavijesti. Predsjednik Staal pozdravio je konferenciju kićenim govorom, u kojem je nastojao da precizira ruski program. S tim što je, veli on, ruska vlada postavila konferenciji za glavni zadatak, da nadje sredstva za sigurnost trajnoga mira, nije ona posegla za himerama, niti se zavezla u utopije, tražeći može biti vječni mir. Ruska vlada želi tek, da se usavrše sredstva za mirno rješavanje medjunarodnih sporova, kao što su dobre usluge, posredovanje i fakultativno obraničko sudovanje; pače ona računa i s tijem, da će i unapredak biti ratova, i zato je stavila u program konferencije točke 2.—7. svoje druge okružnice, kojima se hoće da ublaže strahote rata. Tu će trijeznost i razboritost ruske vlade pohvaliti svatko, tkogod drži na umu, da i u medjunarodnom životu vlada zakon polagane evolucije bez skokova Pravo veli Meili[19]: „Ein verständiger Realismus, getragen von einem idealen Zuge, kann uns allein im internationalen Rechte weiter bringen — ein Realismus, der Rücksicht nimmt auf das Tempo der Geschichte, auf die praktischen Bedürfnisse des Lebens und auf den gegenwärtigen Zustand des Völkerrechts".

Konferencija se podijelila u tri velike komisije. Prva je trebala da raspravlja o ograničenju daljega naoružavanja (toč. 1.—4. druge okružnice),

[19] Die internationalen Unionen, str. 58.

Digitized by Google

druga se bavila ratnim pravom (toč. 5.—7.), a trećoj je pripalo obraničko sudovanje (toč. 8.). Komisijama je bilo postavljeno u dužnost, da priprave zaključke i da izvijeste plenum. U plenarnim su se sjednicama s malo izuzetaka samo čitali izvještaji komisija, a onda se glasalo. Svaka je država mogla izaslati delegate u svaku komisiju. Svaka je država u punom vijeću i u komisijama imala po jedan glas. Komisije su prema potrebi postavljale manje komisije i odbore.

Konferencija je vijećala od 18. svibnja do 29. srpnja 1899., dakle gotovo dva i po mjeseca. Konferencija i njezine komisije i odbori radili su mnogo i ozbiljno, pa i dosta skladno. Znalo je gdjekad biti i živahno, rasprave se kadšto i zaoštrile, a često bi opet dvoranom zaorio buran pljesak. Konferencija je bila mnogo demokratičnija od predjašnjih kongresa, pa je Martens duhovito napomenuo, kad bi to Kaunitz, Metternich, Talleyrand i Bismarck bili vidjeli, odmah bi zamolili Karona, da ih odveze natrag u carstvo sjena. Ali konferencija nije bila internacionalni parlamenat, jer nije vrijedilo načelo većine. Jer samo onaj zaključak može vezivati suverenu državu, na koji ona pristane. U tom za sada neminovnom zahtjevu jednodušnosti kriju se najveće poteškoće za konferenciju i najveće zapreke brzim i nedvoumnim posljecima. Velika zapreka[20] brzome radu bila je i u tome, što ruska vlada nije za svako pitanje izradila gotove prijedloge, niti ih je vladama priopćila prije sastanka konferencije. Zato vlade nisu mogle odmah dati svojim zastupnicima točnih instrukcija, a opet čekanje delegata na potanje instrukcije bilo je krivo mnogom odugovlačenju.

Posljednja plenarna sjednica bila je dne 29. srpnja 1899. Prije podne su delegati potpisivali konačnu ispravu i pojedine konvencije i deklaracije. Poslije podne je predsjednik Staal držao svoj zaključni govor, u kojem je uz buran pljesak konferencije prikazao tečaj rasprava i konačne rezultate, pa izjavio nadu, da će se ovo djelo, ma kako još bilo nesavršeno, unapredak sjajno razvijati. Nakon još nekih pozdrava i zahvalnica oprostio se holandijski ministar Beaufort od konferencije, naglasivši, da konferencija nije dala pravo ni utopistima, a ni pesimistima, nego je započela novu eru u povijesti medjunarodnih odnosa izmedju civilizovanih država. Nato je predsjednik proglasio sjednice konferencije zaključenima. Tako se svršio najveći mirni dogadjaj prošavšega vijeka, kako je talijanski delegat Nigra nazvao I. haašku konferenciju.

Rezultati konferencije sažeti su u konačnoj ispravi (acte final) od 29. srpnja 1899., koja je potpisana od sviju, jer taj potpis nije ni na što vezivao ; konačna isprava tek je historijski dokumenat konferencije. Pojedine konvencije i deklaracije trebale su još da budu na pose potpisane od puno-

[20] V.di Stengel, Die Haager Friedenskonferenz und das Völkerrecht, Archiv für öffentliches Recht, sv. 15., str. 144.

Digitized by Google

moćnika, ali obveznu snagu dobile su, dašto, istom nakon ratifikacije. Sve konvencije i deklaracije ratificirane su od onih država, kojih su punomoćnici dali potpis. Isprave o ratifikaciji haaških konvencija velika je većina država položila u Haagu dne 4. rujna 1900. Izuzevši Tursku, sve su vlasti izvršile ratifikaciju, najkasnije Kina dne 21. studenoga 1904. No drugu konvenciju nije potpisala Švajcarska i Kina, a Švedska i Norveška nisu je ratifikovale. Od onih triju deklaracija nije potpisala Engleska nijednu, Portugal nije potpisao treću, a Sjedinjene Države ni drugu ni treću.[21]

Haaške konvencije sve su otvorene konvencije izuzevši I. konvenciju o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova, koja nije otvorena. Vlasti, koje su bile zastupane na konferenciji, mogle su postati ugovornicama te konvencije na dva načina. One su mogle potpisati konvenciju odmah ili barem do 31. prosinca 1899. Poslije toga roka imale su opet pravo pristupa. Za ostale vlasti ova konvencija nije otvorena, jer one, istina, mogu pristupiti, ali tek, pošto ugovorne vlasti naknadnom konvencijom utvrde uvjete pristupa (čl. 60. te konvencije). I sam Stengel,[22] koji je inače veliki protivnik haaškoga djela, s pravom se čudi toj odredbi, da konvencija, koja stvara novo pravo u interesu svjetskoga mira, otežčava pristup. Tome se razlog krio u bojazni Italije, da ne bi papa zaželio pristupiti, i u strahu Engleske od Transvaala, pa i u takmačenju Sjedinjenih Država sjeveroameričkih s ostalim američkim državama.[23]

Medjutim su poslije prve haaške konferencije države srednje i južne Amerike na panameričkim kongresima u Mexiku i Riu de Janerio zatražile, da im se otvori pristup haaškim konvencijama. Pa kako su na drugu haašku konferenciju od g. 1907. bile pozvane gotovo sve suverene civilizovane države, to su vlasti zastupane na I. haaškoj konferenciji, potpisale dne 14. srpnja 1907. upravo prije otvorenja druge konferencije zapisnik, u kojem dopuštaju pristup haaškim konvencijama za one vlasti, što nisu bile zastupljene na I. haaškoj konferenciji. Sjutradan pristupile su konvenciji o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova od 29. srpnja 1899. ove države: Argentina, Brazilija, Bolivija, Chile, Kolumbija, Domingo, Kuba, Guatemala, Haiti, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru i Venezuela, a Uruguay, Salvador i Ecuador potpisali su nekoliko dana poslije.[24]

Konačna isprava izbrojila je kao posljedak rasprava:

1. Tri konvencije, poimence:

a) o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova;

---

[21] Isp. Fried, Die moderne Friedensbewegung, str. 33. — O rezervacijama pri potpisu i ratifikaciji isp. Meurer, Die Haager Friedenskonferenz, I. sv., str. 93. i 94.

[22] l. c. str. 185.

[23] Isp. Meurer, l. c. I., str. 97.

[24] Isp. Fried, Die zweite Haager Konferenz, str. 16. i 17.

Digitized by Google

b) o zakonima i običajima kopnenoga rata;

c) o primjeni ženevske konvencije od g. 1864. na pomorski rat.

2. Tri izjave, poimence:

a) o zabrani bacati metke i prskavine sa zrakoplova ili na ine nove načine;

b) o zabrani upotrebljavati naboje, kojima je jedina svrha, da šire zagušljive ili pogubne plinove;

c) o zabrani upotrebljavati puščane naboje, koji se u čovječjem tijelu lasno raširi ili splosnu, kakovi su naboji s tvrdim plaštem, koji ne pokriva sasvijem jezgre ili je izrezuckan.

3. Jednu jednodušnu rezoluciju: „da je silno željeti za rastenje materijalnoga i moralnoga blagostanja čovječanstva, da bi se ograničili vojni izdaci, koji u današnje vrijeme tište svijet".

4. Šest želja, poimence:

a) da bi se što prije sastala osobita konferencija radi revizije ženevske konvencije;

b) da bi o pravima i dužnostima neutralnih država raspravljao skorašnji kongres;

c) da bi pojedine vlade vijećale o pitanju raspredanom na konferenciji o morskim puškama i morskim topovima, ne bi li se postigao sporazumak o uvodjenju novih tipova i kalibara;

d) da bi pojedine vlade, uzevši na um prijedloge iznesene u konferenciji, promislile, ne bi li se mogle složiti u ograničenju kopnenih i morskih ratnih sila i ratnoga proračuna;

e) da bi se prijedlog o nepovredljivosti privatnoga vlasništva u pomorskom ratu pretresao na idućoj konferenciji;

f) da bi se na idućoj konferenciji takodjer pretresao prijedlog, koji se tiče pitanja o bombardiranju luka, gradova i mjesta morskim bojnim silama.

Prva od tih želja primljena je jednoglasno, a ostalih pet takodjer jednoglasno, samo što su se zastupnici nekih država ustegli od glasanja.

Ponajprije će se prikazati rad treće komisije, zatim druge i na posljetku prve komisije, jer ovo poredjanje odgovara znatnosti rezultata, što ih je koja komisija postigla.

III. Rad III. komisije.

§ 1. Posredovanje i medjunarodna istražna povjerenstva.

Treća je komisija izradila znamenitu konvenciju o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova. Svrha toga ugovora može se razabrati već iz uvoda njegova. Tuj izjavljuju suvereni i glavari država, da će raditi za održanje općenoga mira; da će svim silama nasporivati mirno rješavanje medju-

Digitized by Google

narodnih razmirica ; da će priznajući solidarnost, koja veže sve članove zajednice civilizovanih naroda, širiti gospodstvo prava i jačati čuvstvo medjunarodne pravednosti ; da su uvjereni, kako će tome posljetku mnogo pridonijeti uredba opće obraničke jurisdikcije u krugu nezavisnih vlasti uz opće i redovno uredjenje obraničkoga postupka ; da je vrlo znatno, da se medjunarodnim ugovorom utvrde načela pravičnosti i prava, na kojima se osniva sigurnost država i blagostanje naroda. Još nikada nije svečanije proglašena ideja mira i prava u medjunarodnoj historiji !

A prva glava konvencije još i više kazuje : „Da bi se, koliko je moguće, uklonila upotreba sile u odnosima izmedju država, uglavljuju vlasti potpisnice, da će iz sviju sila poraditi, kako bi osigurale mirno rješavanje medjunarodnih sporova". Tuj dakle vlasti izjavljuju, da treba ponajprije na svaki način pokušati, da se spor mirno riješi, te je rat opravdan istom onda, ako mirno rješenje ne podje za rukom. Istina, ovaj članak ne donosi državama nikakve p r a v n e dužnosti („engagement formel"), nego tek kao opći uvod u konvenciju izriče za države neku moralnu dužnost, neki javni zavjet, kako je naročito izjavio izvjestitelj D e s c a m p s uz povladjivanje predsjednika komisije Bourgeoisa. Ali zgodno veli M e u r e r,[25] da će vlade, ako puste da dodje do rata, morati da dokažu javnosti, kako su prije iz sviju sila nastojale, da se uklone ratu. Pravne dužnosti (les obligations propre-ment dites) počinju se s idućim člankom.

U ostalim (II.—IV.) poglavljima ove konvencije navode se sredstva za mirno rješavanje medjunarodnih sporova: dobre usluge i posredovanje, medjunarodna istražna povjerenstva i obraničko sudovanje (arbitrage). Sistematika je osnovana na sasvim praktičkim, empiričkim pogledima i to, kako dobro veli L a m m a s c h,[26] na razlikovanju triju skupova medjunarodnih sporova. Ponajprije ima teških sukoba (conflits, dissentiments graves), u kojima se krije pogibao rata; zatim dolaze manje teške razmirice (différends), koje nastaju zbog različnoga prosudjivanja činjenica ; napokon ima pomanjih razmirica pravne naravi, kamo se naročito broje sporovi o interpretaciji i primjeni medjunarodnih ugovora. Za teške sukobe vrijede odredbe o posredovanju ; na razmirice, koje se ne tiču ni časti, ni bitnih interesa, a nastaju iz različnoga prosudjivanja činjenica, primjenjuju se odredbe o istražnim povjerenstvima ; a za treći se skup razmirica t. j. za razmirice pretežno pravne naravi i osobito za sporove o interpretaciji i primjeni državnih ugovora upotrebljavaju odredbe o obraničkom sudovanju.

Jasno je, da se tuj ne radi o kodifikaciji sviju načina mirnoga ili točnije — ako je tako slobodno reći — vanratnog rješavanja medjunarodnih sporova. Dovoljno je istaknuti, da se u konvenciji ne napominje — jer se po

[25] l. c. I., str. 101.

[26] Zeitschrift für internationales Privat- und Strafrecht, sv. 11., str. 31.

Digitized by Google

sebi razumije, — onaj najjednostavniji način mirnoga rješenja, koji stoji u ugovoru suparnika, dakle u nagodi, priznanju i odrečenju. Dalje, ne normiraju se, premda bi i to već jednom trebalo temeljito učiniti, oni različni oblici samovlasne pomoći, kao što su naoružana intervencija, mirna blokada, represalije i retorzija. Možda je i pravo tako, jer u načelu, kako veli Nippold,[27] nitko i ne sumnja o tome, da je samovlasna pomoć u stvari negacija prava i pravnoga postupka kako u medjunarodnom pravu tako i u svakom drugom području. Prirodna je tendencija pravnoga razvijanja uopće, da se samovlasna pomoć sve više gubi, pa tako biva i u medjunarodnom pravu. Samovlasna pomoć nosi s pravne strane i u medjunarodnom pravu obilježje anormalnosti, zato ona, budući zasada još neki dopušteni izuzetak, i ne pripada, pravo rekavši, u „Sistem medjunarodnoga pravnog postupka". A upravo u tome stoji, kako je baš Nippold svojim toliko hvaljenim djelom sjajno pokazao, najveća tekovina prve haaške konferencije, što je udarila čvrste temelje medjunarodnom pravnom postupku, na kojima se može polagano, ali uspješno dalje sagraditi čitav i potpun sistem.[28] Tek treba se kloniti jednoga nesporazumka, u koji često padaju i sami stručnjaci: pitanje o medjunarodnom postupku čisto je pravno pitanje, pa nema ništa s idejom ili kako mnogi hoće, s utopijom vječnoga mira, jer bi medjunarodni pravni postupak trebalo urediti i onda, kad na svijetu ne bi više bilo rata. Tà medjunarodnih sporova bit će uvijek, pače s vremenom sve više i više, makar se mir trajno ustalio, kao što u modernoj državi vazda treba sudova, premda u njoj već odavna vlada „der ewige Landfrieden". Jasno se dakle vidi, da pitanje o napretku prava nije istovetno s pitanjem mira, makar se usko dodira jedno s drugim.

Prije nego što se započne s prikazivanjem medjunarodnoga postupka, kako je uredjen na haaškoj konferenciji, treba već unaprijed upozoriti, da se taj postupak toto coelo razlikuje od civilnoga ili kaznenoga procesa. Pače i nije potrebno, da se medjunarodni pravni postupak približi postupku u državi. U unutrašnjem državnom postupku stoji sudac, kao organ države, kao nosilac državnoga imperija nad strankama, a nad strankama medjunarodnog postupka, nad suverenim državama nema sudije. Ekvivalenat za nadredjene sudove našlo je medjunarodno pravo u „sudjelovanju[29] trećih", koji nisu interesirani u sporu. To pak sudjelovanje izlazi iz medjunarodne solidarnosti, koja pored suverenosti kao subjektivnog principa čini

[27] Die Fortbildung des Verfahrens in völkerrechtlichen Streitigkeiten, 1907.

[28] Zgodno veli Ullmann: „jener Fortschritt des formellen Völkerrechts durch die Beschlüsse der Haager Konferenz ist in Wahrheit ein Fortschritt des Völkerrechts im ganzen". (Die „Haager Konferenz v. 1899 und die Weiterbildung des Völkerrechts"u Jahrbuchu des öffentlichen Rechts der Gegenwart, sv. I., str. 88.

[29] Isp. Nippold, l. c. str. 166.

Digitized by Google

onaj drugi, objektivni princip[30] čitavoga medjunarodnoga prava. Druga[31] haaška konferencija pošla je ipak dalje, pa je u cour de justice arbitrale i u vrhovnom medjunarodnom plijenovnom sudištu pokušala stvoriti tip medjunarodnih sudova, koji se već približava državnoj sudskoj organizaciji.

Kao prvo sredstvo, kojim se može naprijed pomaći mirno riješenje medjunarodnoga spora navode se dobre usluge (bons offices) i posredovanje (médiation), istina, jedno pored drugoga, ali ne priznaje se više nikakova razlika izmedju obojega. Dotadašnja teorija postavljala je ovu raz'iku izmedju dobrih usluga i posredovanja: dobre usluge nudi treća država i na puki jednostrani poziv, pa izmiruje suparnike može biti tek u interesu jedne stranke, dok posrednik hoće kao pošteni mešetar da podupire prava i interese obiju suparnika, pa zato treba da ga obje strane žele. Dobre usluge i posredovanje znače istom prijateljski savjet (intervention amicale), te nemaju nikake obvezne snage i po tome se razlikuju od autoritativne intervencije. Dobre usluge i posredovanje razlikuju se opet od obraničkoga sudovanja po tome, što u slučaju dobrih usluga i posredovanja svagda održavaju suparnici sami odluku u svojim rukama: posredovanje znači 'pokušaj rješenja, a obranička presuda konačno rješenje medjunarodnoga spora. Posredovanje je kao neka koncesija sadašnjoj političkoj situaciji i shvatanju današnjih državnika, ono je postupak za poravnavanje političkih sporova, dok obraničko sudovanje ima da bude — može biti — medjunarodni pravni postupak budućnosti.

Posredovanje je odavna poznato u medjunarodnoj praksi, pa je i više puta bilo normirano kolektivnim ugovorima. Tako su se u čl. 8. pariskog ugovora od g. 1856. obvezale vlasti potpisnice, da će u sporovima s Turskom primati posredovanje ostalih suugovornika, koji nemaju dijela u raspri. U 23. zapisniku od 14. travnja 1856. izjavljena je želja, da bi vlasti u s v i m rasprama zamolile dobre usluge od koje prijateljske države prije nego što će pokušati sreću oružjem. I u glavnoj ispravi berlinske konferencije od g. 1885. (čl. 11.) i od g. 1890. (čl. 55.) izjavljuju se ugovornici pod svakim uvjetom spremni dati dotično primiti dobre usluge kod sporova tamo naznačenih.

Haaška je konvencija nadovezala na ove pojedine uglave i dala im općeni oblik. Evo što se u glavnom odredjuje (čl. 2.—8.). Vlasti potpisnice slažu se, prije nego što pograbe za oružje, da će u slučaju teškog sukoba zamoliti dobre usluge ili posredovanje prijateljske vlasti. Vlastima, koje nisu interesovane u raspri, daje se izrijekom pravo, da mogu ponuditi svoje

[30] Isp. U l l m a n n, l. c. str. 90 i sl.

[31] Isp. H u b e r, Die Fortbildung des Völkerrechts auf dem Gebiete des Prozess- und Landkriegsrechts durch die II internat. Friedenskonferenz im Haag 1907, u Jahrbuchu des öffentlichen Rechts der Gegenwart, sv. II., str. 508.—514., i 514.—518.

Digitized by Google

dobre usluge ili posredovanje ća i onda, kad su se već započela neprijateljstva, te se vršenje toga prava ne može nikada držati za neprijazan čin (un acte peu amical). Prihvatom posredovanja ne sprečava se početak ili nastavak neprijateljstva. Naročito se ističe, da posredovanje ima tek značenje savjeta, a nigda obvezne snage. Osim toga općenitoga posredovanja poznaje konvencija jedno „osobito posredovanje" (médiation spéciale), koje je zamišljeno prema „djeverima" u dvoboju. Stoji u tome, da jedna i druga suparnica izabere po jednu drugu vlast, kojoj povjeri zadatak, da stane u neposrednu svezu s vlašću odabranom od druge strane, e bi se uklonio prekid mirnih odnosa. Za trajanje toga mandata, koje osim osobite uglave ne premašuje 30 dana, obustave suparnici svako neposredno dogovaranje o raspri; pregovaranje je isključivo prepušteno vlastima posrednicama. Pa ako ta nastojanja i ne postignu svrhe, pa se prekinu mirne sveze medju suparnicima, ipak ostaje vlastima posrednicama i dalje zajednička služba, da upotrebe svaku priliku za obnovu mira.

Da ogledamo izbliže samo neke zanimljive odredbe! Konvencija razlikuje molbu za posredovanje (čl. 2.) i ponudu posredovanja (čl. 3.). Molba za posredovanje stavljena je u dužnost suparnicima, a ponuda posredovanja označena je kao pravo trećih vlasti. Ali ta dužnost moliti za posredovanje znatno je oslabljena ili čak iluzornom učinjena onom klauzulom prilikâ, (‚koliko budu prilike dopuštale"), za koju se vodila velika borba, čini se, bez pravoga razloga. Već dotadašnje medjunarodno pravo poznavalo je pod izvjesnim uvjetima dužnost moliti za posredovanje, ali nije poznat nijedan praktičan slučaj, da bi koja država doista molila za posredovanje; obrnuto, opće medjunarodno pravo ne poznaje dužnosti ponuditi posredovanje, ali mnogo praktičnih slučajeva, da je posredovanje doista ponudjeno. Praksa dakle potvrdjuje ono, što politička psihologija lasno objašnjava, da se samovjesnim državama ne može uprtiti dužnost da m o l e za posredovanje. Zato je odredba čl. 2. čisto teoretske naravi.

Ponuda posredovanja izlazi iz same ideje o medjunarodnoj solidarnosti, ali ona nije u konvenciji formulovana ni kao pravna ni kao moralna d u ž n o s t, nego kao p r a v o nezainteresovanih vlasti, premda je već u čl. 11. konferencije o Kongu od g. 1885. statuirana dužnost ponudit dobre usluge. Nema sumnje, da je ta dužnost postulat medjunarodne solidarnosti, te se ne može razložito pobijati ni prigovorom državne suverenosti ni pogiblju intervencije. Tek bi trebalo da se posredovanje organizuje, ako se hoće da učini obligatornim: trebalo bi točno naznačiti nosioce te dužnosti. N i p p o l d[32] predlaže, da bi se ta dužnost svalila na sve vlasti ugovornice, dakle da posredovanje bude kolektivno, eventualno sazivom konferencije

[32] l. c. str. 443.

Digitized by Google

ili da se u tu svrhu upotrijebi medjunarodni ured u Haagu ili ondješnje stalno upravno vijeće

K ovome poglavlju izjavile su Sjedinjene Države sjeveroameričke pridržaj u smislu poznate Monroevevljeve doktrine, a Srbija u tom smislu, da se posredovanje ne smije izroditi u intervenciju.

Čitavo ovo poglavlje o posredovanju ima više neko moralno, nego pravno značenje, ono je svečano očitovanje vlasti u prilog mirnom rješavanju medjunarodnih sporova; nadajmo se, da će ono vršiti blagosloven utjecaj na suparnike i na neutralne vlasti. U čl. 22. o molbi za posredovanje spasla je, kako veli Meurer,[33] klauzula prilikâ medjunarodno pravo od inače neminovne blamaže. Ponuda posredovanja ostala je na po puta. A ona zanimljiva novost o osobitom posredovanju, koju je predložio američki delegat Holls po primjeru postupka u viteškim aferama, istom treba da se u praksi pokuša. Značenje haaške konvencije o posredovanju stoji u tome, što se ona toliko zauzela za posredovanje i što ga je razradila kao eminentnu uredbu za mirno rješavanje t. zv. političkih sukoba.

Donekle novu instituciju zavela je ova konvencija u poglavlju III. o medjunarodnim istražnim povjerenstvima (commissions internationales d'enquête). Kod medjunarodnih sporova, koji se ne tiču ni časti ni bitnih interesa državnih, a nastaju iz različnoga prosudjivanja činjenica, drže vlasti potpisnice korisnim, da suparnici, pošto su diplomatske rasprave ostale jalove, postave medjunarodno istražno povjerenstvo, koliko prilike dopuštaju; to povjerenstvo ima da razbistri pitanje činjenica nepristranim i savjesnim ispitivanjem i time olakša rješenje takovih sporova.

Ovu je uredbu zamislio, branio i donekle obranio sam Martens. Istina, medjunarodno je pravo već doslije poznavalo ovakovih medjunarodnih povjerenstava, ali svrha je njihova bila sasvim drugačija. Prijašnja istražna povjerenstva bila su tehničke komisije za uredjivanje spornih granica i za slične poslove, a nova istražna povjerenstva imaju ponajprije zadatak u području visoke politike, jer treba da se postave onda, kad se narodi uzrujaju zbog nekontrolovanih činjenica, te je na jednom rat na vidiku. Po toj promjeni zadatka postala su istražna povjerenstva doista novom uredbom od neiskazane vrijednosti, koju nam lasno tumači politička psihologija. Medju dvjema državama porodi se spor, koji nastane iz različnog prosudjivanja izvjesnih činjenica. Svaki suparnik prikazuje stanje stvari drugačije i prema tome svaki izvodi druge pravne posljetke. Badava protivna strana dokazuje, da nije tako, jer suparnik ne vjeruje u nepristranost protivničkih oblasti. Tako se spor sve više zaoštrava, a javno mišljenje sve više uzrujava. Ako se sada postavi medjunarodno istražno povjerenstvo, ono će nepristrano utvrditi sporne činjenice i uzrok uzrujavanja pre-

[33] l. c. I., str. 127.

Digitized by Google

staje, pa onda mogu vlade mirno prosuditi pravno stanje i riješiti spor. Rješenje spora po vlastitoj odluci, kako zgodno veli Meurer, a na osnovi tudjega ustanovljenja činjenica, to je doista Kolumbovo jaje. Uostalom ta je institucija već jednom i prokušana i to s potpunim uspjehom u t. zv. Hullskoj aferi[34] za rusko-japanskoga rata.

Sazvano je istražno povjerenstvo u Pariz g. 1905. i ono je razbistrilo činjenice, pa se spor, koji malo nije zapleo Rusiju u rat još i s Engleskom, svršio mirno time, da je Rusija platila 65.000 funti sterlinga u ime naknade unesrećenim ribarima. Ali ne smije se zaboraviti, kako je već i sam Martens istaknuo, da istražna povjerenstva mogu samo onda uspješno djelovati, ako suparnici bona fide različno prosudjuju činjenice, ako dakle spor o činjenicama nije puka izlika. Zato spravom veli Pillet[35] da bi morao biti naivan kao Abbé de St. Pierre, tko bi vjerovao, da bi istražno povjerenstvo, koje bi bilo osvijetlilo eksploziju „Mainea" u havanskoj luci g. 1897.» bilo i spriječilo rat izmedju Španije i Sjedinjenih Država, koje su na svaki način htjele ugrabiti Kubu.

---

[34] Taj nam slučaj opisuje Meurer, l. c. l., str. 158. i sl. ovako:

Ruska baltijska mornarica na svome putu spram istočnoazijskog ratišta pucala je dne 21./22. listopada 1904. na engleske ribarske ladjice kod Doggerbanka kraj Hulla. Englesko se javno mišljenje silno uzrujalo i rat s Rusijom bio je gotov buknuti. U presudnom času vlasti se opomenuše istražnoga povjerenstva i mir se održao. Rusija i Engleska uglaviše dne 26. studenoga 1904. ugovor, po kojem će istražno povjerenstvo istražiti tu aferu i naročito utvrditi, tko je odgovoran za taj dogadjaj i u kojem opsegu.

Istražno je povjerenstvo bilo sastavljeno po od jednoga ruskoga, engleskoga, francuskog, američkog i austro-ugarskoga admirala (barun Spaun). Dne 19. siječnja 1905. bila je u ministarstvu spoljnih poslova u Parizu prva sjednica. Nakon više sjednica i nakon opsežnoga preslušavanja svjedoka podnijele su obje stranke svoje konačne prijedloge. Dne 25. veljače 1905. podnijelo je povjerenstvo svoj izvještaj, po kojem je ustanovilo ove činjenice:

„Zapovjednik ruske mornarice mogao je prema prilikama bona fide očekivati navalu torpednjača; razlog sumnji nalazio se u pojavi brodova sličnih torpednjačama, koji su plovili bez svjetiljaka. U istinu nije pak bilo neprijateljskih torpednjača na moru. Zato nije bilo opravdano, što je zapovjednik otvorio vatru. Zapovjednik je radio neosnovano, ali u dobroj vjeri.

Zapovjednik je sve učinio, da se ne puca na brodove, u kojima je prepoznao ribarske brodice; ali bilo je dosta pogibli i neizvjesnosti, koje su primorale rusko brodovlje, da otplovi.

Nije bilo namjere pucati na ribarske ladjice, a nije bilo ni moguće priteći u pomoć ribarskim ladjicama.

Zapovjednik je pogriješio, što nije obavijestio engleske pomorske oblasti o nevolji ribarskih ladjica, kad je prolazio tijesnom kraj Calaisa".

Prema tome je utvrdjeno, da se radi tek o nesporazumku. Rusija je dobre volje platila uglavljenu odštetu za unesrećene ribare.

[35] l. c. str. 14.

Digitized by Google

Medjutim djelokrug istražnih povjerenstava nije svestran. Stegnut je ponajprije na ispitivanje činjenica, a ne pravnih pitanja, premda je in concreto teško osjeći granicu izmedju pitanja činjenica i pravnih pitanja. Dalje tim povjerenstvima nema mjesta kod sporova, koji se tiču časti ili bitnih interesa državnih. Ta klauzula časti i interesa vrlo je čudnovata, pače besmislena, već ako se dopusti, da istina može vrijedjati čast države ili opet da državni raison stoji „onkraj dobra i zla". Ali zlo po državu, veli Meurer, ako već utvrdjivanje činjenica dovodi u pogibao čast i životne interese, a najgore po veliku vlast, koja se na tu klauzulu pozivlje. Zato čak i sam inače vrlo konzervativni Meurer drži sve to klauzule besmislenima. Ali odmah ćemo vidjeti, u kojem grmu zec leži.

Ruska je vlada bila predložila, da istražna povjerenstva budu obligatorna. O tom se pitanju razmahala živahna rasprava i u odboru i u komisiji. Odbor nije mogao ovo pitanje da izvede na čistac. U raspravama komisije pokazalo se, da bi neke države najvoljele, kad bi se uklonila istražna povjerenstva ili barem, da bi se izbrisao obligatorni princip. Za razlog se navodi strah od miješanja nezainteresovanih vlasti u kaotične balkanske prilike. Balkanske su države pobijedile, te su od obligatornih komisija postale fakultativne, koje se tek preporučuju i to još uz klauzulu časti i prilika, jer su se i te klauzule, koje su kraj fakultativnosti komisijâ sasvim besmislene, ipak morale uvrstiti na zahtjev rumunjskoga delegata Beldimana. I tako je postavljanje istražnih povjerenstava postalo puka moralna dužnost. Ali protivnici istražnih povjerenstava morali su čuti na konferenciji mnogu gorku riječ. Tako je rekao francuski delegat d'Estournelles de Constant: „No zastupnici, koji za svoje zemlje ne trpe istraživanja, ne privode razloge, već samo bojazni, a to mi ne daje da ih pobijem. Njihove su bojazni moralne i materijalne. Istražna će povjerenstva otkriti pogrješke uprave i to će za države biti poniženje, kojega se one boje. Dalje boje se, da ne bi javno mišljenje u povodu tih otkrića moglo vršiti kakav utjecaj. Medju državama, u kojima je uprava manje ili više loša, stvara se neki prirodni savez. Takva je vazda borba izmedju tmine i svjetla". Još je osudnija kritika Nippoldova[36] o prigovoru, da ova instancija nije još zrela ili da je u prilog velikim državama, a na štetu malenima: „Nije istina, da predložene institucije ne bi bile zrele za medjunarodno pravo, već obratno, ima pojedinih država, koje su politički nezrele, što se tiče pitanja o napretku medjunarodnoga prava, a ne treba takove za politiku i medjunarodno pravo nezrele države tražiti u Aziji, nego u staroj Evropi. Zastupnik Japana na pr. ne bi spram medjunarodne zajednice pokazivao toliko nepovjerenja, kao što su to učinile neke evropske vlasti. Tre-

[36] l. c., str. 469.—470.

Digitized by Google

bat će možda računati s činjenicom, da nisu sve države jednako napredovale, da ima neka nejednakost. Ali ta nejednakost ne stoji u razlici izmedju velikih i malih država, koju su neki htjeli istaviti kao odlučnu, nego u razlici izmedju politički i kulturno zrelih i slabije zrelih država". Ne ću da povladim ovim možda ozlojedjenim prijateljima napretka u medjunarodnom pravu, ali to moram priznati, da nikako ne razumijem, zašto bi istražne komisije donijele štetu malenim državama. Tà svaki napredak[37] medjunarodnoga prava ograničava samovoljnu silu, a sila je doista u velikih, a ne u malih država; stanovište sile pak kod malih država pusta je megalomanija. Zato bi baš malene države morale nastojati, da se prihvati obligatorij za istražne komisije.

Za sastav i postupanje istražnih povjerenstava izradila je konferencija vrlo razborite propise. Istražne komisije sastaju se samo po volji suparnika na osnovi osobitoga istražnog ugovora (convention d'enquête), koji je neki analogon kompromisu. Povjerenstva se sastavljaju poput obraničkih sudova, van da se stranke drugačije dogovore. Na ponuku luksemburškog delegata Eyschena i na prijedlog grofa Nigre uglavljene su još neke odredbe o istražnom ugovoru i o istražnom postupku. Tako treba da se u istražnom ugovoru točno navedu činjenice, koje valja istražiti, pa kompetencija komisara i sam postupak istražnoga povjerenstva, koji ipak u svakom slučaju mora da bude kontradiktoran. Zavadjene vlasti dužne su dati povjerenstvu sva sredstva i olakšice, koje su potrebne za temeljan studij spornih činjenica, u najširem opsegu, što ga drže mogućim.

Istražno povjerenstvo predlaže vlastima, koje su ga postavile, izvještaj potpisan od sviju članova. U izvještaju treba da se samo konstatuju činjenice, a ne smiju se izvoditi posljeci, jer izvještaj nije obranička presuda. Pa zato su suparnici slobodni odlučiti, kako hoće. Oni mogu sami iz dobra izravnati spor ili predati ga obraničkom sudu ili se dalje prepirati ili najzad zaratiti. Ta je sloboda potpuna u pravnom pogledu, ali nije u moralnom, jer konstatovanje činjenica značit će često uglavljenje krivnje i krivde.

§ 2. Obraničko sudovanje.

Obraničko je sudovanje bilo najzanimljiviji predmet haaških rasprava i najznatniji dio haaškoga ugovora. Konvencija o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova uredjuje u tri poglavlja: obraničko sudovanje, stalno obraničko sudište i obranički postupak.

[37] Lijepo veli Descamps i sam državljanin malene Belgije u svojem glasovitom „Essaiu" baš o malenim državama: „Par cela même qu'ils sont les petits et les faibles dans la société internationale, toute institution destinée à assurer davantage le régne de la justice dans cette société est pou reux un précieux élément de sécurité". (Revue de droit internat. et de législ. comp. XXVIII., str. 59.)

Digitized by Google

Najznatnije je prvo poglavlje o obraničkom sudovanju (la justice arbitrale; čl. 15.—19.). Vlasti potpisnice priznaju obraničko sudovanje u pravnim pitanjima, osobito u onim, koja se tiču tumačenja i primjene medjunarodnih ugovora, najuspješnijim i najpravičnijim sredstvom, da se svrše raspre, koje se nisu mogle raspraviti diplomatskim putem.[38] Obranički ugovor drži u sebi dužnost za države ugovornice, da se podlože obraničkoj presudi vjerno i pošteno. Vlasti pridržavaju sebi pravo, da mogu posebne uglave uglaviti, kako bi obligatorno obraničko sudovanje protegle na slučajeve. koji im se uzvide zgodni; uglavljeni jur o tome ugovori ostaju na snazi.

Tako je obraničko sudovanje svečano priznato kardinalnom institucijom općega medjunarodnog prava. Ipak to nije usamljen dogadjaj bez precedenata. „Snažan i dubok pokret, lijepo veli D e s c a m p s u pomenutom već Essaiu, tjera moderne narode spram obraničkoga sudovanja. Taj je pokret u vezi s napretkom medjunarodnih odnosa, s razvitkom demokratskih uredbi, s ekonomskom preobrazbom društva, s istančanjem običaja, s duhom vremena, s mnogim činiocima, koji nikako ne dopuštaju, da bi se taj pokret mogao držati za neku prolaznu pojavu u životu narodâ." Najbolji je tome dokaz djelo:[39] „Relevé général des clauses de Médiation et d'Arbitrage concernant les Puissances représentées á la Conférence de la Paix", što ga je izradio D e s c a m p s na ponuku treće komisije o klauzalama posredovanja i obraničkoga sudovanja do haaške konferencije. Descamps razlikuje dva sasvim odjelita skupa medjunarodnih ugovora: ponajprije općenite ugovore (ayant un caractère de généralité), što su ih uglavile sve vlasti ili veliki broj njih, a onda pojedinačne ugovore izmedju dviju država.

Izmedju općih ugovora s općom klauzulom posredovanja već smo napomenuli izjave pariskoga kongresa od 1856. (čl. 8. i Zapisnik 23.). Ovamo ide i ugovor o Kongu od g. 1885. s klauzulom o dužnom posredovanju i o-fakultativnom obraničkom sudovanju. Kompromisnu klauzulu i to obligatornu sadrži svjetski poštanski ugovor od g. 1878. prema tekstu od 4. srpnja 1891. (čl. 22. i 23.). Fakultativna obranička klauzula uvrštena je i u glavnu ispravu bruxelleske konferencije protiv ropstva od 2. srpnja 1890., organizovavši obraničko sudovanje, kad treba ustanoviti iznos naknade štete zbog protivupravne zaustave takova broda, za koji se nije moglo dokazati, da se nepravom služio zastavom, da je zatomio ili da je sudjelovao u trgovini robljem. Napokon je i bernski ugovor od 14. listopada 1890. o otpremanju

[38] U tome priznaje neki uspjeh nastojanju pacifista i sam S t e n g e l, l. c. str. 191. izvodeći iz čl. 15., da je po shvaćanju haaške konvencije mirno rješavanje medjunarodnih sporova pravilo, a rat izuzetak.

[39] U izdanju holandijskoga ministarstva spoljnih poslova o radu I. haaške konferencije: „Conférence internationale de la Paix. La Haye 1899. Dio I. str. 179. i sl.

Digitized by Google

robe željeznicom postavio središnji ured za medjunarodni prijevoz s tim zadatkom, da na zahtjev stranaka odlučuje o medjusobnim rasprama željeznica.

U pojedinačnim ugovorima nekih država, naročito u trgovinskim, brodarskim i zaštitnim, pa u ugovorima o prijateljstvu i o naselju dolazi često kompromisna klauzula. Ta je klauzula ili specijalna, tičući se samo sporova o tumačenju i primjeni konkretnoga ugovora, ili opet općenita, obuhvatajući u načelu sve — eventualno uz izvjesne izuzetke — sporove medju državama ugovornicama.

Specijalne kompromisne klauzule počela je u pojedinačne ugovore uvrštavati Italija pod utjecajem glasovitoga državnika i čeonika talijanske škole medjunarodnoga prava Mancinia, pa je Italija do haaške konferencije uglavila najviše ugovora s takovim klauzulama (17). Za njom dolaze:: Švedska i Norveška sa 6; Belgija, Engleska i Siam po sa 4; Švajcarska, Grčka i Holandija po sa 3; Španija, Rumunjska i Mexiko po sa 2; Njemačka, Danska, Portugal, Crna Gora, Japan i Austro-Ugarska[10] po s jednim ugovorom.

Općenita kompromisna klauzula dolazi u ugovorima evropskih država s vanevropskima. Na jednoj strani stoji Belgija, Švajcarska, Španija i Italija, a na drugoj Siam, Havajski otoci, Južnoafrička republika, država Oranje, Venezuela, Equador, Argentina i država Konga. Takih je ugovora uglavila Belgija 10, Švajcarska 5, Španija 4 i Danska 1 ugovor. Jedini je izuzetak ugovor ili bolje očitovanje holandijsko-portugalsko od 5. srpnja 1894., koje je uglavljeno medju dvjema evropskim državama.

Posebno mjesto pripada talijansko-argentinskom ugovoru o obraničkom sudovanju od 23. srpnja 1898., kojim su predani obraničkomu sudovanju svi sporovi, što su nastali ili će nastati izmedju ugovornika. Uglava o obraničkom sudovanju nije ovdje tek slučajni dodatak drugomu kakvom ugovoru, već je ona isključivi predmet vrlo opširnoga i detaljnoga ugovora, kojim su se ugovornici — i ne obaziruć se na pojedine slučajeve — naprosto podvrgli obraničkom sudu za sve sporove od svake ruke. Ipak se početak takovim samostalnim ugovorima o obraničkom sudovanju krije u Americi. Prvi stalni ugovor o obraničkom sudovanju uglavile su republike srednje Amerike još g. 1872. Nov je poticaj tome pokretu dala prva panamerička konferencija, koja je vijećala g. 1889./90. u Washingtonu i na kojoj su zastupnici gotovo sviju američkih država potpisali ugovor o obligatnom obraničkom sudovanju medju američkim državama. Istina, ugovor nije stao na snagu, jer ga najviše vladâ nisu ratifikovale, ali on znači veliki načelni na-

[10] Isp. čl. XXVI. trgovinskoga ugovora naše monarkije sa siamskom kraljevinom od 17. svibnja 1869. (Zbornik 1871., kom. XIX. br. 56.)

Digitized by Google

predak stim više, što je on učinio, te se ta misao prenijela i u Evropu, gdje je izazvala živahnu agitaciju za ideju arbitraže. Članak XIX. toga ugovora ostavio je i evropskim državama slobodan pristup,a predsjednik Sjedinjenih Država notificirao ga je raznim evropskim vladama i pozvao ih, da uglave obranički ugovor sa Sjedinjenim Državama. Taj je poziv raspravljan u mnogim evropskim parlamentima, pa je izazvao gotovo svagdje diskusije, pače i glasanja, koja su bila u prilog obraničkoj ideji. Jedini praktički posljedak tih rasprava jest stalni ugovor, što su ga g. 1898. uglavile o obraničkom sudovanju Italija i Argentina. Taj je ugovor u velike cijenjen u pacifističkoj literaturi,[41] a i s pravom, jer je ća i kod haaških rasprava služio za uzor.

Same haaške rasprave o obraničkom sudovanju zanimljivije su od teksta konvencije, jer se u njima javljala sva sila novih ideja, od kojih je tek manji dio prihvaćen. Za osnovku prvome poglavlju o obraničkom sudovanju služio je ruski glavni prijedlog (čl. 7.—13.), koji je najzad toliko promijenjen, da se u konvenciji više i ne prepoznaje. U tom je prijedlogu što ga je izradio Martens, izrečeno bilo načelo obligatornoga obraničkoga sudovanja, istina, ne uopće, nego u izvjesnim granicama. Tako je isključeno obligatorno obraničko sudovanje, kad se radi o životnim interesima ili o časti država, a obligatoriju ima mjesta tek kod pravnih sporova i to samo za ova dva skupa pravnih sporova: za odštetne tražbine i za sporove o tumačenju nepolitičkih ugovora.[42] Iz početka nije ruski prijedlog naišao ni na kakav otpor, pače u odboru su raspravljeni i pojedini slučajevi obligatorija; ali tome je razlog, što delegati još nisu imali instrukcija za ovo pitanje. No domala se digao silan otpor protiv načela obligatornosti. Prvi je otvorio vatru njemački[43] delegat Zorn, tražeći, da se odredba o

[41] Isp. Fried, Die moderne Friedensbewegung, str. 19.—21.

[42] Članak 10. ruskoga prijedloga glasi:

Počevši od ratifikacije ove isprave obraničko je sudovanje obligatorno za sve vlasti potpisnice u ovim slučajima, ako se ipak ne radi o životnim interesima ili o narodnoj časti ugovornika:

I. kod razmirica ili sporova o odštetnim tražbinama koje države ili njezinih pripadnika s naslova nedopuštenih ili kulpoznih djela druge države ili njezinih pripadnika;

II. kod sporova o tumačenju ili primjeni ovih ugovora i konvencija, koje se tiču:

1. pošta, brzojava, željeznica, kabela, sukoba brodova na otvorenom moru, brodarstva na medjunarodnim rijekama i prokopima; — 2. zaštite literarnog, umjetnog i industrijalnog vlasništva, zaštite mjerâ i novčanstva, zdravlja, životinjskih pošasti i filoksere; — 3. nasljednog prava, izrudžbe i pravne pomoći; — 4. uredjenja granica, koliko se tiče tehničkih, a ne političkih pitanja.

[43] Pravo je čudo, kako je haaška konferencija kraj općega držanja Njemačke došla do kakvih takvih rezultata. Njemačka je prema tome i odabrala za naučne delegate: bonnskoga profesora dr. Zorna, koji je do onda medjunarodnomu pravu odricao pravni karakter, i monakovskoga profesora baruna Stengela, koji je još i poslije bagatelizovao čitavu haašku akciju.

Digitized by Google

obligatoriju prosto briše. Poslije je ipak došlo do kompromisa, po kojem Njemačka prihvaća uredbu stalnoga obraničkog sudišta, ali zato će se obligatorno obraničko sudovanje pretvoriti u fakultativno.

Da razložimo pravnu narav obraničkoga sudovanja po haaškoj konvenciji. Definiciju daje sama konvencija u čl. 15.: „U obraničkom sudovanju rješavaju medjunarodne sporove suci, što ih države izbiraju, i to na osnovi poštivanja prava". Obraničko sudovanje znači dakle konačno rješavanje medjunarodnih sporova za razliku od posredovanja, koje je tek pomoćno sredstvo za konačno rješenje, jer rješenje ostaje u rukama samih stranaka. Sude obranici izabrani doduše od samih stranaka, ali oni su zato ipak nezavisni suci, koji treba da odlučuju po zahtjevima pravde (conformément aux exigences de la justice), a ne po simpatijama ili prema političkoj shodnosti. Lijepo veli Meurer:[44] „Obraničko sudovanje u medjunarodnom saobraćaju drži u sebi priznanje, da pravna načela vladaju i moraju vladati ne samo u privatnom životu pojedinaca, nego i u političkom životu država; ono znači pobjedonosan ulazak morala u politiku".

Opseg medjunarodnom obraničkom sudovanju ograničuje članak 16 na pitanja pravna i osobito ona koja se tiču tumačenja i primjene medjunarodnih ugovora. Dakle samo pravni sporovi mogli bi se rješavati arbitražom, kako naročito ističe sam izvjestitelj komisije Descamps.[45]

Pita se sada, da li su to imanentne granice samomu obraničkom sudovanju, koje se kriju u naravi njegovoj, tako da se ono preko tih granica i ne može potegnuti? Meurer[46] misli, da jesu, jer je nemoguće podvrći obraničkom sudovanju medjunarodne sporove svake vrste, dokle se god uzima, da obranici imaju da sude po pravu. A pravnih rješidbi ima u medjunarodnom životu, baš kao i u privatnom životu, samo kod pravnih sporova. Naročito ne mogu se sudovanjem riješiti sporovi, u kojima su angažovani životni interesi, čast i nezavisnost države. A isto tvrde i oni, koji kao Stengel[47] hoće da ponize instituciju obraničkoga sudovanja. Velika je

[44] l. c. I., str. 188.

[45] „Les différends, dans lesquels les prétentions contradictoires des parties ne peuvent être formulées juridiquement, échappent, en quelque sorte, par leur nature à la compétence d'une institution appelée à „dire le droit". Les conflits d'intérêt, les dissidences d'ordre politique ne relèvent pas, à propement parler, de l'arbitrage".

[46] l. c. I., str. 190.

[47] l. c. str. 193. i 197. misli, da se obraničkim putem mogu riješiti samo „Streitige Rechtsverhältnisse", ali ne „Interessengegensätze", jer se ovi rješavaju „nicht im Prozesswege, sondern durch Blut und Eisen". — Tako veli i Schlief, da se obraničkim sudovanjem ne mogu riješiti pitanja visoke politike, nego samo oni medjunarodni sporovi, koji nastaju odatle, „dass jede der Parteien den Statusque gründsätzlich anerkennt, aber über die Bedeutung desselben für den konkreten Fall von der anderen abweicht". U članku „Die Petersburger Kundgebungen und die Völkerrechtswissenschaft" u Archivu für öffentlichen Recht, sv. 14. str. 271.

Digitized by Google

zasluga Nippoldova,[48] što je ovo pitanje razbistrio i otvorio nove vidike. — Prvo je pitanje, da li se medjunarodni sporovi mogu doista, kako to implicite čini članak 16. konvencije, podijeliti u dva oštro odijeljena skupa: u pravne sporove i u političke sporove (Bulmerincq i mnogi drugi) ili u sporove o sukobima interesa i u sporove o pravnim zahtjevima, kako vele isto, samo malo drukčije Liszt, Stengel i drugi. Pri tom zgodno upozoruje Nippold, da se svi medjunarodni sporovi mogu barem donekle prosudjivati i s pravne strane, da su prema tome svi medjunarodni sporovi i pravni sporovi; jer danas nije nijedna civilizovana država više tako surova, a da ne bi barem pokušala, da svoje zahtjeve pravno obrazloži makar što se iza kulisa dogadjalo. Dalje, to razlikovanje pravnih i političkih sporova zato je od slabije praktičke vrijednosti, što su kraj novijega vanrednog razvitka medjunarodnog saobraćajnog prava pravni sporovi pravilo, a politički sporovi tek izuzetak Stoga Nippold tvrdi, da za primjenu medjunarodnoga obraničkog sudovanja nema pravnih granica, jer se u načelu svaki spor može prosuditi s pravnoga gledišta.[49] Sve stoji do toga, da se države jednom riješe na to, da predadu spor obraničkom sudu; jer nema razboritoga razloga, zašto sud ne bi mogao prosuditi spor s pravne strane po medjunarodnom pravu ili po pravičnosti, koja je priznata za pravni izvor u II. haaškoj konferenciji kod sudovanja vrhovnoga medjunarodnog plijenovnog sudišta. Ne smije se zaboraviti, da se medjunarodni sudac nalazi u sasvim drugom položaju nego sudac u državi, koji je zvan da kroji pravdu po zakonu; dok stranke po svojoj suverenosti mogu medjunarodnom sucu dati kompromisom vlast, kakovu hoće, dakle i to, da sudi po načelima, koja one unaprijed uglave, ili da sudi ex aequo et bono (kao amiables compositeurs).

Dakle pravnih granica za primjenu medjunarodnoga obraničkog sudovanja nema, zato s pravne strane nema zapreke potpunome razvitku te institucije. Ali opet ima granica, a to su političke, koje se objavljuju takodjer u običajnim rezervacijama spram obligatornog obraničkog sudovanja, kao što su bitni interesi, čast, nezavisnost, suverenost države. Tek treba napomenuti, da je pitanje o pravnoj primjenjivosti arbitraže sasvim nezavisno od pitanja o obligatornom obraničkom sudovanju, jer i onaj, koji misli, da primjeni medjunarodnog sudovanja nema pravnih granica, ne mora još tražiti obligatorij za sve medjunarodne sporove. Na osnovi toga razlaganja preporuča Nippold, da se kod revizije haaške konvencije izbaci

[48] l. c. vidi §§ 7., 9. i 10. passim.

[49] Ali zgodno na to odvraća Ullmann, l. c. str. 95., da se države u onom slučaju, kad politički spor predadu obraničkom sudu, odriču političkih elemenata spora, i onda se više ne sudi o čitavom sporu, nego samo o pravnoj strani njegovoj.

Meni se čini, da se i ne radi o dvjema vrstama medjunarodnih sporova, nego o dvjema stanovištima: jedno je stanovište prava, a drugo stanovište sile; i jedno isključuje drugo.

Digitized by Google

iz članka 16. tobožnja pravna granica, kojom se steže opseg obraničkoga sudovanja samo na pravna pitanja.

Svaka medjunarodna sudbenost, pa i ona najsavršenija vrhovnoga medjunarodnog plijenovnog sudišta, osniva se in ultima analysi na skladnoj suverenoj volji državâ, na medjunarodnom ugovoru. Za obraničko sudovanje stoji pravni naslov u ugovoru o obraničkom sudovanju (convention d'arbitrage, Schiedsabkommen). Od ovoga ugovora o obraničkom sudovanju valja oštro razlikovati obranički ugovor ili kompromis u strogom smislu. Ugovor o obraničkom sudovanju uglavljuje se ili za sporove, koji su već nastali, ili opet za eventualne buduće sporove, pa se može ticati ili sporova svake ruke ili samo sporova izvjesne kategorije (čl. 18.). Kompromis pak je ugovor, koji države uglavljuju samo, pošto se već zametnuo spor, te u njem ustanovljuju predmet spora i nadležnost obranika (čl. 31.). Ugovorom o obraničkom sudovanju obvezuju se države na oto, da će uopće upotrijebiti obraničko sudovanje medju sobom, dok se kompromisom stvaraju pretpostavke za organizaciju suda i za proces u konkretnom sporu, pošto su se držale već složile u tome, da će uopće pribjeći obraničkom sudovanju. Ugovor o obraničkom sudovanju može da bude apstraktan,[50] tičući se neodredjenoga broja sporova; a kompromis je vazda konkretan pa se tiče svagda samo izvjesnoga i zametnutoga spora. Pa i u onom dogadjaju, kad se ugovor o obraničkom sudovanju tiče jednoga konkretnoga spora, razlikuje se on teoretski od kompromisa po tome, što ugovor o obraničkom sudovanju znači samo izjavu stranaka, da pribjegavaju obraničkom rješenju, pa sad istom još treba da stranke uglave kompromis, kojim se za taj spor ustanovljuje sud i njegova nadležnost, dašto, oboje se može izvršiti uno actu. Vidjeli smo pače, da najniži stepen u razvijanju obraničkoga sudovanja pokazuje ona forma, gdje ugovor o obraničkom sudovanju ad hoc koincidira s kompromisom; to je t. zv. arbitrage a posteriori ou répressif, kako bi rekao Pradier-Fodéré. Na tom je stepenu haaška konferencija ostavila opće medjunarodno pravo, jer po samom općem medjunarodnom pravu osnovana je obranička sudbenost i sada samo na ugovorima suparnika od slučaja do slučaja.

Spomenuli smo već, da je partikularno medjunarodno pravo još prije I. haaške konferencije bilo na višem stepenu evolucije, jer je ono u specijalnim i generalnim obraničkim klauzulama, pa u stalnim ugovorima o obraničkom sudovanju ostvarilo razne forme arbitrage a priori ili preventivne, koja se obično zove obligatornim obraničkim sudovanjem. Razlika izmedju obveznog i fakultativnog obraničkog sudovanja stoji samo u tome, što se kod prvoga vlasti podvrgavaju obraničkom sudu ne od slučaja do slučaja, već unaprijed ugovorom za sve sporove barem izvjesne vrste. Dakle s pravne

[50] Zato ga i Huber, l. c. str. 494., i zove apstraktnim kompromisom.

Digitized by Google

strane i obavezno i fakultativno obraničko sudovanje jedno su isto, jer se sudovanje u oba slučaja vrši po suverenoj volji ugovornika. Zato izraz[51] „obligatorno obraničko sudovanje" nije sasvim točan, jer ovamo je svako obraničko sudovanje obavezno, a onamo i jedno i drugo bazira na slobodnoj odluci državâ. Tijesna veza izmedju obiju vrsti obraničkoga sudovanja vidi se i u tome, što suparnici i kraj obligatornog sudovanja redovno moraju da za svaki pojedini spor ipak uglave kompromis, jer u onom generalnom ugovoru u obraničkom sudovanju redovno nijesu naznačeni ni sudije, ni njihova kompetencija da odlučuju o vlastitoj kompetenciji, ni pojedinosti postupka. Tek treba istaći, da uz najnovije ugovore o obraničkom sudovanju, koji su uglavljeni nakon I. haaške konferencije, kompromisi uglavljen za pojedine konkretne sporove i nisu više kompromisi u pravom smislu,[52] jer ti ugovori o obraničkom sudovanju nisu pacta de contrahendo, pa ne daju ugovornicima samo pravni zahtjev na uglavak kompromisa, nego na ispunjenje ugovorne dužnosti, koja stoji u tome, da je svaka stranka dužna podvrći se obraničkom sudu i njegovoj presudi.

Prva haaška konferencija učinila je za obavezno obraničko sudovanje samo to, da je u čl. 19. konstatovala eventualnu pripravnost vlasti za uglavljivanje obligatornih obraničkih ugovora; zadatak budućih konferencija bit će kako veli U l l m a n n,[53] da priznaju obligatorij i normiraju opseg njegov. Ali tim je člankom konferencija, kako je rekao Descamps, ostavila otvoren put za dobru volju.

I neke su vlasti poslije doista pokazale mnogo dobre volje. Epoku čini francusko-engleski obranički ugovor od 14. listopada 1903., za koji je stekao najvećih zasluga francuski diplomata d' E s t o u r n e l l e s d e C o n s t a n t. Tim su ugovorom predani haaškom obraničkom sudištu na rješenje svi pravni sporovi ili sporovi, koji se tiču tumačenja ugovora izmedju ugovornika, ako se ti sporovi nisu mogli raspraviti diplomatskim putem, a ne tiču se ni životnih interesa, ni nezavisnosti, ni časti ugovornika, niti diraju u interese trećih vlasti Taj englesko-francuski ugovor izazvao je snažan pokret za obraničko sudovanje, u kojem nisu sudjelovali toliko diplomate, koliko pacifiste. M e u r e r[54] nabraja do svibnja 1905. trideset takovih ugo-

[51] Isp. N i p p o l d, l. c. str. 246.

[52] H u b e r, l. c. str. 494. i 495. izvodi odatle i važne konsekvencije za državno pravo, jer onda za uglavljivanje svakoga pojedinoga kompromisa ne bi bilo potrebno sudjelovanje zakonodavnih organa, koji su zvani za odobravanje medjunarodnih ugovora, nego bi uglavljivanje pojedinih kompromisa pripadalo u isključivu kompetenciju eksekutive. Ovo potonje nije htio dopustiti senat Sjedinjenih Država i zato se izjalovila veličajna akcija predsjednika Roosevelta za uglavljivanje ugovora o obraničkom sudovanju (M e u r e r, l. c. I. str. 204.).

[53] l. c. str. 98.

[54] l. c. I. str. 203. i 204.

Digitized by Google

vora; Fried[55] pak od I. haaške konferencije do konca g. 1906. svega 64 Naša je monarhija po tim iskazima, koji su danas dakako već zastarjeli, uglavila 4 takova ugovora: sa Švajcarskom, sa Sjedinjenim Državama, s velikom Britanijom i s Portugalom.

Ti stalni obranički ugovori, koji su nakon I. haaške konferencije uglavljeni po uzoru englesko-francuskoga obraničkoga ugovora od g. 1903., primili su i one poznate rezervacione klauzule o časti, o životnim interesima, o nezavisnosti, o interesima trećih vlasti. Samo u ugovoru od 12. veljače 1904. izmedju Danske i Holandije i u ugovoru od 16. prosinca 1905. izmedju Danske i Italije predani su haaškom obraničkom sudištu svi sporovi bez ikakova pridržaja. U obraničkom ugovoru izmedju Švedske i Norveške od g. 1905. izuzeti su doduše ispod obaveznog obraničkog sudovanja sporovi, koji se tiču životnih interesa, ali haaško sudište ima da prosudi, da li su u konkretnom slučaju doista angažovani takovi interesi. Entuzijaste mira prigovaraju ovim rezervacijama, jer vele, da su te klauzule „širom otvorena vrata, kroz koja će navaliti rat" (Berta Suttner). Ali spravom je rekao Descamps u svojoj glasovitoj Spomenici na vlasti: „Te rezerve valja svakako jako požaliti, jer elastičnost njihova dopušta tumačenja, kojima se u izvjesnim dogadjajima vrlo lasno može obići obraničko sudovanje. Ali te su rezerve osnovane na trajnim bojaznima, preko kojih se nikako ne može prijeći, te bi one mogle osujetiti čitavu arbitražu, kad bi se pokazalo, da je nemoguće strpati ih u formule. Zato mislimo, da najveći dostižni napredak u području obraničkoga sudovanja čine obranički ugovori s rezervom ograničenom na sporove, koji po mišljenju država diraju u njihovu nezavisnost i autonomiju". Zato se može reći, da te rezerve, istina, nisu imanentna ograničenja opsegu obraničkog sudovanja, ali kraj dandašnje organizacije medjunarodne zajednice one su za dogledno vrijeme praktički nužne. Moglo bi se prigovoriti formulovanju njihovu, pa sve rezerve sažeti u jednu: nezavisnost ili suverenost ugovornika, kako to i predlaže Nippold.[56] Ali vazda će vrijediti, što veli Meurer:[57] „Za svoju nezavisnost, za životne interese borit će se svaka država do potrebe pored rezerve i bez nje. Obranički je ugovor ne će spriječiti da ratuje." Ako države ipak uglave obranički ugovor bez rezerve, znak je, da one misle, e medju njima ne će nastati takovi sporovi; to pokazuje i dosadašnje iskustvo, da su bez rezerve uglavljivale obraničke ugovore one države, koje bi tek sasvim nevjerojatnim načinom mogle doći u ozbiljan sukob, kao n. pr. Danska i Holandija, Danska i Italija.

---

[55] Die moderne Friedensbewegung, str. 26. i 27.

[56] l. c. str. 217.

[57] l. c. I. str. 193.

Digitized by Google

Obranički ugovori nisu na sreću ostali mrtvo slovo, već su posljednjih stotinu godina izrečene i vrlo mnoge obraničke presude, doduše ponajviše bez obzira na predjašnji općeni ugovor o obraničkom sudovanju. Koliko je upravo izrečeno obraničkih presuda počevši od g. 1794. ovamo, ne može se pravo utvrditi. Ali matematička je točnost ovdje sporedna, kako je zgodno napomenuo Descamps,[58] no to se ne da poreći, da slučajevi arbitraže, koji su iz početka bili vrlo rijetki, pružaju historiku sve bogatiju žetvu zanimljivih pravnih precedenata. Pisci se u broju obraničkih presuda oduđaraju. Tako Evans Darby[59] navodi čak 571 slučaj počevši od g. 1794.; bit će, da mnogi slučajevi, strogo uzevši, ne pripadaju ovamo. Fried[60] pak nabraja za vrijeme od 1794.—1903., dakle za 110 godina, 241 medjunarodni spor, koji je riješen obraničkom presudom. La Fontaine[61] opet navodi za vrijeme od 1794.—1900. čitavih 177 slučajeva, tvrdeći da su njegovi podaci osnovani na službenim ispravama, kojima se služio. La Fontaine je slučajeve arbitraže razvrstao po periodima od 20 godina, koji prikazuju ove rezultate:

1794.—1800. . . .	4	1841.—1860. . . .	20
1801.—1820. . . .	11	1861.—1880. . . .	44
1821.—1840. . . .	8	1881.—1900. . . .	90

Odatle se vidi, da u svakom periodu, barem počevši od g. 1820., broj postaje dvojinom veći nego u predjašnjem periodu. Najviše su sporova predale obraničkim sudovima na rješenje Velika Britanija (70) i Sjedinjene Države sjeveroameričke (56); a naša monarhija[62] samo 2 slučaja. Sporovi, koji su riješeni obraničkim presudama, tiču se najrazličnijih incidenata medjunarodnoga života, a neki su bili od najvećega zamašaja ne samo za medjunarodnu političku situaciju, nego i za samo medjunarodno pravo. Pa i samo haaško obraničko sudište već je izreklo nekoliko znatnih presuda. Tako se doista ispunio postulat, što ga je Meurer[63] postavio još g. 1903.: „Die Schiedssprechung muss zur Gewohnheit werden". Istina, ni na drugoj haaškoj mirovnoj konferenciji nije, naročito zbog protivljenja Njemačke,

[58] Essai, str. 21.

[59] Modern Pacific Settlements involving the Application of the Principle of International Arbitration, 1901.

[60] Die moderne Friedensbewegung, str. 17.

[61] Isp. referat njegov o vlastitoj knjizi: „Pacicrisie internationale. Histoire documentaires des arbitrages internationaux. 1794.—1900. Berne 1902. u članku „Histoire sommaire et chronologiuqé des arbitrages internationaux" (1794.—1900.) u Revue de droit international et de législ. comp. Tom. IV. od g. 1902. str. 349. i sl.

[62] Prvi je slučaj likvidacija tražbina inozemnih pripadnika protiv Francuske iz dotadašnjih ratova u povodu konvencije od g. 1815. — Drugi je slučaj iz g. 1885. izmedju naše monarkije i Chilia zbog tražbina, koje su nastale u povodu rata Chilia s Peruom i Bolivijom.

[63] Uebersicht über die Arbeiten der Haager Friedenskonferenz, str. 29.

Digitized by Google

još pošlo za rukom, da se uglavi svjetski obligatorni obranički ugovor, ali na trećoj zbit će se to bez sumnje, barem za područje saobraćajnoga medjunarodnoga prava.

§ 3. Stalno obraničko sudište u Haagu.

Ideja stalnoga obraničkoga sudišta već je stara, ali ona se javljala, kako je prikazano u pristupu, u prilično utopijskim prijedlozima jednoga Petra Duboisa, Emerika de Crucéa, Abbé de St. Pierrea i Kanta. Realni politički pokret inaugurovala je interparlamentarna konferencija u Haagu[64] od g. 1894. i svela pitanje na područje praktične politike.

Ruska vlada nije u svome programu ništa spomenula o kakvom obraničkom sudištu, premda je svakako namjeravala, da ovo pitanje iznese pred konferenciju. Inicijativu je primio prvi engleski delegat Pauncefote, koji je već u prvoj sjednici komisije iznio opsežan prijedlog. Odmah zatim je Rusija predložila svoju osnovu, a za nekoliko dana učinile su to i Sjedinjene Države sjeveroameričke. Ove tri osnove razlikuju se u ovim glavnim načelima:

1. Po ruskoj osnovi nameće se vlastima jedno medjunarodno obraničko sudište, jer će mu članovi za svaki pojedini slučaj biti imenovani od pet vlasti, koje konferencija za to odredi do sastanka iduće konferencije.

2. Američka i engleska osnova dopuštaju veću slobodu, ustanovljujući samo listinu obranika; kod sastava listine sudjelovale bi sve vlasti potpisnice, a iz listine bi sami parci izbirali sudije. No po američkoj osnovi bilo bi obraničko sudište pravo stalno sudište sastavljeno od unaprijed odredjenih stalnih sudaca, koje bi izbirali vrhovni sudovi svake pojedine zemlje.

Pauncefoteova osnova primljena je za podlogu daljih rasprava.

Njemačka se isprva živo opirala Pauncefoteovoj osnovi, pa je istom poslije pristala na pomenuti već kompromis, kojim dopušta, da se osnuje stalno obraničko sudište bez ikake političke boje tako, da ono bude tek trajna listina obranika; a za tu je cijenu Njemačka izradila, da je uklonjeno obavezno obraničko sudovanje. Na njemački prijedlog dano je sudištu ime „Cour permanente d'arbitrage" (stalno obraničko sudište). Pri tom treba napomenuti, da se stalnim obraničkim sudištem zove čitava ona pravna institucija, koja je stvorena u Haagu za obraničko sudovanje: i listina obranika i medjunarodni ured i upravno vijeće. Haaški pak obranički sud znači onaj sud, koji bude izabran iz haaške listine obranika, pa se sastane u Haagu da riješi izvjestan spor.

Sjedište je sudištu u Haagu. I pojedini obranički sud, izabran iz obraničke listine, sjedi u Haagu, van da se protivno ugovori. I slobodan obranički

[64] Isp. sprijeda str. 606.

Digitized by Google

sud — koji nije izabran iz haaške obraničke listine — sjedi u Haagu, ako se stranke ne mogu složiti za drugo koje mjesto.

Haaško obraničko sudište nadležno je, kako veli konvencija, za sve sporove, pa i one, koji nastanu izmedju nesignatarnih vlasti ili izmedju signatarnih i nesignatarnih vlasti. Ali pravo rekavši, haaško sudište nema nadležnosti, pače ono i nije pravo sudište. Sudište nije zato, što nije stalno, unaprijed bez obzira na izvjestan spor postavljeno i popunjeno sudište, koje bi bilo sastavljeno od nezavisnih i nesvrzivih sudaca po zvanju, nego je ono tek listina mogućih sudaca, koji postaju u istinu sucima istom onda, kad budu za konkretni spor naročito imenovani; pače ono nema samo po sebi nikakvih pa ni sudskih funkcija, jer se i ne može sastati u plenarnu sjednicu, nego tek sadrži elemente za konkretan obranički sud. A opet haaško obraničko sudište nema ni kompetencije, jer ono, ne budući obligatorno nego tek fakultativno, nije pravno stalno, od volje stranaka nezavisno sudište, koje bi moglo i moralo suditi u izvjesnim dogadjajima i na zahtjev jedne stranke, pa i protiv volje tuženoga. Ali ono nije obligatorno, već fakultativno i u tom smislu, što se države i onda, kad hoće da riješe spor arbitražom, ne moraju obratiti na haaško obraničko sudište, nego mogu odabrati i drugi obranički sud.

Ustanovom stalnoga obraničkog sudišta treba tek da se olakša obraničko sudovanje. Samo u tome stoji napredak, koji je doista znatan. Jer slobodan obranički sud mora se u svakom pojedinom slučaju, tako reći, iz ništa stvoriti, dok se u stalnom obraničkom sudištu otvara jedna izgradjena i vazda pristupna institucija, koja funkcionira na jedan jedini poticaj.

Sudovanje haaškoga suda je po čl. 21. pravilo, a sudovanje slobodnoga obraničkog suda izuzetak. Još je veća prednost haaškom obraničkom sudištu priznata u članku 27. ustanovom t. zv. rappel à l'arbitrage, za koju se vodila veoma žestoka borba, kao malo za koji drugi članak ove konvencije.

Po tome članku drže vlasti potpisnice svojom dužnošću, da u slučaju, kad je ozbiljan sukob gotov buknuti medju državama, upozore te države na odredbu haaške konvencije, a naročito, da im je otvoreno stalno obraničko sudište. I taj u višem interesu mira dani savjet smije se smatrati samo kao dobra usluga. U prvobitnom francuskom prijedlogu glasio je ovaj članak drugačije, a imao je i donekle drugu svrhu. Francuski delegati Bourgeois i d'Estournelles de Constant htjeli su da udahnu život instituciji haaškoga obraničkog sudišta, zavedavši mekanizam, koji po sebi djeluje u svrhu, da ovamo olakša vladama pristup sudištu, a onamo da im otešča odbijanje obraničkog sudovanja, na koje treba da ih pred javnim mišljenjem čitavoga obrazovanoga svijeta podsjeti neinteresovana strana. To je po francuskom prijedlogu trebao da bude glavni tajnik medjunarodnoga ureda haaškoga obraničkog sudišta, po Martensovu prijedlogu glavni

Digitized by Google

tajnik u sporazumu s jednom neutralnom državom, a po Nigrinom prijedlogu članovi obraničkog sudišta, koji su imenovani od zavadjenih država. Napokon je ta dužnost svaljena na vlasti potpisnice. Teško da je time inaugurovana, kako su mislili francuski predlagači, nova era za shvatanje neutralnosti, te unapredak ne bilo više pasivnih neutralaca, nego samo dobrih susjeda, koji jamče jedan za drugoga po svojoj zamjenitoj dužnosti, da čuvaju opći mir; jer ta dužnost po čl. 27. tek je moralna, a nije pravna dužnost, kako je u zapisniku izrijekom utvrdjeno. Dakle neutralne vlasti nalaze u tom članku pravni naslov za iniciranje obraničkoga postupka, ali nipošto pravnu dužnost za oto; stoga ta ustanova ne drži u sebi pravnu garantiju za primjenu obraničkog sudovanja, pa ima više neku teoretsku i načelnu, nego li praktičnu vrijednost. Najveća je nevolja, što ova, ma i samo moralna dužnost nema pravnoga i odredjenoga nosioca, kakav bi bio glavni tajnik medjunarodnog ureda obraničkoga sudišta po zabačenom francuskom prijedlogu; a na taj glavni nedostatak jasno je upozorio bugarski delegat Stančov. Zato predlaže Nippold[15], da bi trebalo taj članak konsekventno dotjerati i onda bi on postao najboljom garantijom, što bi se mogla dati medjunarodnom postupku.

Haaško se sudište sastoji, kako je već istaknuto, od obraničke listine, ureda i upravnoga vijeća.

Obranička listina obrazuje se po čl. 23. tako, da svaka vlast potpisnica naznači tri mjeseca nakon ratifikacije i to za vrijeme od 6 godina najviše po četiri osobe — bez obzira na narodnost — koje se odlikuju znanjem medjunarodnoga prava, a uživaju osobito moralno poštovanje i voljni su primiti se službe. Imena sviju naznačenih sudija unose se u jedan imenik, koji treba da bude saopćen svim vlastima potpisnicama trudom medjunarodnoga ureda. I više država može zajednički imenovati jednoga ili više obranika. Prema tome izlazi silan broj obranika, a to je Njemačka i navlaš htjela, samo da haaško obraničko sudište ne bude nimalo slično pravomu sudištu, kako bi se lasno desilo, kad bi svaka država mogla imenovati samo po jednoga (američki prijedlog) ili po dva obranika (engleski prijedlog) Drugi pak američki prijedlog, da bi obranike imenovala vrhovna sudišta svake pojedine zemlje, naišao je na opći otpor.

Iz ovoga općeg imenika obranikâ biraju vlasti sud, da riješi konkretni njihov spor, ako hoće da stvar predadu haaškom obraničkom sudištu. Prema tome se ispunio Descampsov postulat: „Slobodan sud u krilu nezavisnih država". Kod izbora odlučuje najprije neposredni sporazumak stranaka. Ako pak stranke nisu drugo što uglavile, izbira svaka stranka po dva suca, a ovi opet izbiraju sebi petoga za načelnika. Ako se suci ne mogu složiti u izboru,

[15] l. c. str. 299. i sl. Isp. i prijedlog Ullmannov, l. c. str. 100.

Digitized by Google

izbira načelnika treća vlast, koju nazče pa ci. Ako se parci ne mogu složiti u izboru te treće vlasti, izbira svaki od njih po jednu vlast, i ove tako naznačene obje vlasti izbiraju onda načelnika. Čim bude sud ovako sastavljen, stranke saopćuju uredu haaškoga obraničkog sudišta svoju odluku, da žele obratiti se na sudište i imena obranika. Sud se sastaje na dan, koj naznače parci (čl. 24.).

Kod slobodnoga obraničkog suda (t. j. onoga, koji nije uzet iz krila haaškoga obraničkog sudišta) mogu se obraničke funkcije povjeriti jednom jedinom obraniku — naročito suverenu ili glavi države — ili nekolicini, što ih stranke naznače po volji ili izaberu izmedju članova haaškoga obraničkog sudišta; slobodan obranički sud dakle je inokosan ili kolegijalan. Ako se stranke ne dogovore o sastavu slobodnoga obraničkog suda, valja postupati ovako. Svaka stranka imenuje po dva obranika, a ovi zajedno izaberu načelnika. Ako su glasovi podijeljeni izbor načelnika povjerava se trećoj vlasti, koju naznače stranke. Ako se stranke ne mogu složiti u izboru te treće vlasti izbira svaka od njih po jednu vlast, i te tako naznačene obje vlasti izbiraju onda načelnika. Načelnik je de jure predsjednik suda; ako pak sud nema načelnika, imenuje sam sud predsjednika.

(Nastavit će se.)

O hrvatskoj pravnoj terminologiji.

Piše **dr. Iv. Strohal.**

(Svršetak).

Želio bih reći nešto još o tome, imadu li se ispisivati riječi tudje. Po mom nazoru ovakove se riječi ne bi imale ispisivati, dok imade za isti pojam dobrih hrvatskih termina. No ako ne bi bilo za isti pojam nikakvoga hrvatskog termina, ili ako bi postojao samo kakav nespretno skovani termin, tada držim, da ne bi bilo zlo ispisati takodjer i ovakav tudji termin. Osim toga dobro bi bilo ispisivati takove tudje termine, ako dolaze u starijim (inače hrvatskim jezikom pisanim) spomenicima; osobito ako su uz 'ti iz njemačkoga, talijanskoga, madžarskoga ili turskoga jezika; manju vrijednost imadu ti termini, ako su uzeti iz latinskoga jezika. Ovakovi naime tudji termini vrlo često mogu da služe putokazom, kako se je došlo do kasnijih hrvatskih termina.

Tako n, pr. dolazi u starijim hrvatskim spomenicima riječ „aldomaš"; riječ ta preuzeta je u cijelosti iz madžarskog jezika; ona (‚áldomás') ima u madžarskome još i danas isto ono značenje, koje je imala u starim hrvatskim spomenicima; ona ima po mome mnijenju i čisto madžarski ko-

Digitized by Google

rijen* ; dolazi naime od korijena „áld", što znači „žrtvovati", dotično „žrtvuje". Uza sve to držim, da ne bi bilo zlo, kad bi se ta riječ ispisala ; ovaj je naime termin po mom mnijenju tek kasnije istisnut s terminom „likov", koji je opet preuzet iz njemačkog jezika, gdje se taj pojam označuje s riječju „Leikauf"**; premda postoji i u hrvatskom riječ „liko" „likovo", da se označi bilinska vrpca za vezanje. Postoji li kakav čisti hrvatski termin za isti pojam, to mi nije poznato ?

Drukčije bi se imalo postupati s riječima čisto slovjenskog podrijetla, ako su već izumrle. Ove bi se imale uvijek ispisivati, gdjegod se s njima hoće da označi kakav čisto-pravni termin. Osim toga imale bi se ispisati i one izumrle riječi, s kojima se nije označivao pravni termin u užem smislu, ako su te riječi u kakovoj svezi s kasnijim strogo pravnim terminom, ako pokazuju, kako je došlo do toga kasnijega strogo-pravnog termina, ili ako bi inače mogle posluziti razjašnjenju koga pravnog termina.

Tako n. pr. riječ „vrv" i u hrvatskome je jeziku danas već izumrla ; no ona živi još u slovenskom jeziku, gdjeno znači „uže", njem. „Seil", „Strick" (isp. Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar, II. del, str. 802.) ; u bugarskome jeziku (kao врьвь), gdjeno znači „tanko uže", „nit" (isp. Geгov: Рѣчникъ на българскый языкъ, I. sv., str. 156.); dalje sačuvala se ta riječ u ruskome jeziku kao „вервь" i znači „uže", njem. „Strick" ; i Jungmann u svome rječniku češkoga jezika navodi još tu riječ (Slownik česko-německý, V. sv., str. 195.), pa i njemu znači ona uže (isp. takodjer Kott: Česko-německý slownik, IV. sv., str. 843.). Pače i Stulli u svom „Rjecsosloxju slovinsko-italsko-latinskom" (czast II., razdjeljak 2., str. 556.) navodi još tu riječ; pa i njemu znači ona „konop"; u današnjem ipak hrvatskome jeziku sačuvao se je samo deminutiv od te riječi : „vrvca", „vrpca". — Nema sumnje, da je ta riječ u hrvatskome jeziku prvobitno značila „uže" ; no kaošto se danas s riječju „konac" ne označuje samo „nit" nego i „kraj, svršetak", te opet s riječju „kraj" ne samo „konac, svršetak" nego i ono, što je s krajevima okruženo, a riječju „marca" (u sredovječnoj latinštini) označivala se je ne samo „medja" nego i „kraj, teritorij", te slično i s riječju „finis" dotično „fines" (u staroj latinštini) ne samo „konac, svršetak, kraj, medja" nego i „okružje, teritorij, pokrajina" (isp. Hildebrand: Recht und Sitte auf den primitiven wirtschaftlichen Kulturstufen, 2. izd., str. 205.); isto se je tako i riječi „vrv" proširilo značenje od „užeta" u hrvatskim

* Riječ „ áldomás" sačuvala se je još iz dobe, dok su Madžari pogani bili ; — isp. Czuczor és Fogarasi: A magyar nyelv szótára, 1. sv., str. 259.

** Zanimljivo je, da se riječ „Leikauf" najprije počela javljati se jugoistočnim dijakrima Njemačke (isp. Jak. und Wil. Grimm: Deutsches Wörterbuch, VI. sv., st. 693); dočim korijen „lik", od koga je kasnije nastalo „leiko" imade značenje neke skladnosti, vezanosti (isp. Schade: Altdeutsches Wörterbuch, str. 555. id.)

Digitized by Google

pravnim spomenicima do značenja „mjera“ (danas vele tome seljaci „lanac“, jer se obično mjeri lancem a ne užetom), i dalje do značenja „medja“, a ovo opet proširilo se je u starim ruskim spomenicima do značenja „kraj, okružje, teritorij“. — Sa značenjem „medja“ dolazi riječ „vrv“ napose u poljičkome štatutu (čl. 62. „nego se more vazda meu bratьom vrvnom vrьvь ... primiriti“; čl. 59.a „ako bi se znala vrvь ... ѡ plemenьщine ... po miri i po v r v i ѡ bamine ... po pravoj v r v i i po miri ѡ glavь i podvornicь i plemenьщine .. Nu li se ne zna ni se more znati v r v ь meu sobom ѡ plemenьщine“). U jednom starom espomeniku dolazi riječ vrv i sa značenjem „medja“ i sa značenjem „uže, mjera za duljinu“; veli se tu „dopada me polov'ca v'nograda ... po v r'v i [t. j. po mjeri danas bi seljaci rekli „po lancu“], kakono i ine plemen'щine; a ovo v'rv [t. j. medju] hoщu v'r v ю [t. j. mjerom, užetom, lancem] pokazati i naiti ... a onoga zgora rečenoga Ђandriћa kovača u tu parnu biše pritegnula v'rv [t. j. medja od Jandrijinog zemljišta], ku on Martin voћaše k onomu Юrю i takoi Ђandriћi“ (Šurmin: Hrvatski spomenici, sv. I., str. 194. id.) Od riječi „vrv“ izvedena riječ „vrvni“, „vrvitji“ znači pak „susjedni, medjašni“ n. pr. „vrvitћa plemenьщina“ (poljički štatut, čl. 62.); s riječima „vrvni“ „vrvitji“ — „brat“, „bratja“, „družina“ označuju se napose „susjedi“ „medjašnici“ (tako u poljičkome štatutu, čl. 36.c, 62. i 80.a). — Obzirom na to bilo bi dobro tu riječ ispisati, kolikogod puta dolazi s kakovim novim značenjem, makar je ona i imala prvobitno posve nepravno značenje, t. j. „uže“.

Isto tako kao s ovim izumrlim riječima imalo bi se postupati i s riječima, koje se upotrebljavaju samo u pojedinim krajevima, mjestima. — Rječniku je ovome naime po mom mnijenju svrha, da se ustanove svi pravni termini, koji se upotrebljavaju ili koji su se upotrebljavali u hrvatskome jeziku; a nije tome rječniku svrha, da se ustanove pravni termini, koje bi valjalo upotrebljavati. Tek kad će se ustanoviti svi termini, koji se upotrebljavaju, i koji su se upotrebljavali, moći će se na temelju ovog rječnika odrediti, koji bi se termini u buduće imali upotrebljavati. Radi toga upravo je nužno, da se pobilježe i svi ovi termini, makar se oni ukazuju kao puki provincijalizmi.

* * *

Dalje je, kako već navedoh, pitanje, kako se imadu ispisivati pojedine riječi.

Po mom mnijenju dobro bi bilo, kad bi se svaka riječ, koja bi se imala ispisati, ispisala na komadiću papira (na 1/16 ili možda 1/32 običnog arka za pisanje). Da ne budu ovi komadići papira nejednaki, bilo bi možda dobro, da se ovakovi komadići unaprijed prirede i porazdijele medju one, koji bi htjeli ove riječi ispisivati.

Digitized by Google

Na vrh ovakovoga komadića papira imala bi se napisati sama ona riječ, koja se ima ispisati ; ta riječ imala bi se podjedno i podcrtati. Ispod toga imao bi se ispisati čitav ulomak (stavak, rečenica), u kojoj ta riječ dolazi. Konačno na kraju tog komadića papira imao bi biti označen spomenik, knjiga, zakon, iz kog je dotični ulomak izvadjen, te strana, na kojoj se taj ulomak nalazi, a po mogućnosti i redak (ili barem alinea, paragraf), u kome dotična riječ dolazi. Ako li se citira koji zakon, koji je bio po više puta otisnut, dovoljno će biti, bude li se uz točnu naznaku samog tog zakona citirao samo § ili članak, iz koga su dotična riječ i ulomak izvadjeni. Kod starijih zakona (koji su obično u svakome izdanju drukčije podijeljeni na članke, odsjeke itd.) dobro će biti, bude li se podjedno označilo i izdanje, koje je upotrebljeno ; samo kod zakona, koje je publicirala jugoslavenska akademija, držim da bi se moglo ispustiti ovo naznačivanje izdanja na svakoj cedulji, pošto se ima razumijevati, da se citira po izdanju jugoslav. akademije. Tako n. pr. kod poljičkog štatuta.

Sve to ima biti točno, jasno i čitljivo napisano. Riječ, o kojoj se radi, imala bi se ispisati, ako je imenica, u nominativu singulara ; ako je pridjev, u nominativu singulara muškoga roda, i to dakako u pozitivu; ako je glagol, u infinitivu; prilozi (adverbi) imali bi se pak točno onako prepisati, kako dolaze u djelu, iz koga se ispisuju ; dočim po mome mnijenju ne će doći do toga, da bi bilo nužno ispisati brojeve, zamjenice, prijedloge, veznike i uskličnike. Riječ, o kojoj se radi, imala bi se uvijek na početku ispisati latinicom i to sadašnjim knjizevnim pravopisom. — Ulomci (stavke, rečenice) pak, u kojima dotična riječ dolazi, imali bi se uvijek ispisati upravo onako, kako dolaze napisani u djelu, iz koga su uzeti. Ćirilicom pisani ulomci mogu se ipak prepisati i latinicom ; no ako dolaze u tome ulomku slova, kojih danas u latinici nema n. pr. „ъ, ь, ы, ѣ, ю," itd. ; dobro bi bilo, da se ta slova prepišu ćirilicom ; osobito u samoj rijeci, o kojoj se radi. — Ako je pak takovo djelo pisano glagolicom, nebi nikako bilo podesno, da se prepisuje glagolicom; jer je glagolicu teško čitati, a pogotovo teško pisati. Eventualno mogao bi se dotični ulomak prepisati ćirilicom ; no svakako imala bi se riječ, o kojoj se radi na prvom mjestu prepisati latinicom ; dotični pak ulomak mogao bi se prepisati latinicom, a glagolska slova, kojih nema više u latinici, imala bi se prepisati ćirilicom; tako slova ⰱ, ⰱⰲ, ⰱ, ⰲ, ⰳ, ⰵ, ⰶ, ⰷ, ⰸ, ⰹ, ⰺ, ⰻ itd. sa slovima ъ, ы, ь, ѣ, ю, ѧ, ѫ, ѩ, ѭ, ѡ, ѱ, ѳ itd.

Pravopis pak najbolje je, držim, da se pridrži isti, kojim je pisano djelo, iz koga se ispisuje ; napose to vrijedi za citat ulomka, u kome dotična riječ dolazi ; dočim bi se dakako sama riječ na početak papira, na koji se ispisuje, imala napisati književnim pravopisom.

Biti će najbolje budem li i ovdje s primjerima pokazao, kako držim, da bi se ovi komadići papira imali ispisati.

Digitized by Google

prodati

i pred muži više pisanimi e prodala Dragulu nevišta plovana Kuševima... zmlso, ka e v drazi baškoi.

Kukuljević: Povjestni spomenici južn. Slavenah, knj. I., str. 53., red. 11.

ili

sudac

Sudacz jest oni, koji nastoji na sudu s ocittom oblaschju, i sudi prigovaranja prikazana po Zakonu.

dalla Costa: Zakon czarkovni II. kn., str. 41.

ili

zgoditi

Kad ti kogod dade ništo, za službu za koje malo vrime, ka' orude za polje, kakov sud za u konobu, pa mu odma' povratiš istu stvar, kaže se zgodija mi je.

Zbor. za nar. život i običaje južn. Slavena, IX. knj., str. 318., red. 5.

ili

razmina

Kad se pomini jedna nepomična stvar za drugu, ka' na priliku zemlja ili kuća, kaže se razmina.

Zbor. za nar. život i običaje južn. Slavena, IX. knj., str. 317. red. 31.

Dobro bi bilo, kad bi se uz ispisanu riječ navelo odmah i značenje te riječi, budi u književnom jeziku budi u kome stranome jeziku (njemačkome, talijanskome, francuskome, latinskome ili madžarskome) ili kad bi se uz tu riječ naveo kakovi tumač te riječi; napose odakle je ta riječ potekla, kako je nastala. Ako li je takova riječ skovana po uzorku tudje riječi, koja dolazi u zakonu (knjizi, spomeniku), iz koga je ona prevedena, vrlo bi dobro bilo, kad bi se navela i ona riječ u stranome jeziku, iz koga je ova hrvatska riječ prevedena; eventualno dobro bi bilo navesti i čitav onaj ulomak, u kome ova riječ dolazi i u hrvatskome jeziku i u jeziku, iz koga je taj ulomak preveden:

zgoditi

(posuditi, njem. leihen).
Kad ti kogod dade nešto za službu za koje malo vrime, ka' orude za polje, kakav sud za u konobu, pa mu odma' povratiš istu stvar, kaže se zgodija mi je.

Zbornik za nar. život i običaje južn. Slavena, IX. knj., str. 318., red. 5.

ili

doglas

(doslovni prijevod njem. Anzeigung)
Kad tko poglavarstvu izaljedujućem zataji doglase, koji mogu poslužiti za odkriće zločinstva ili učinitelja.
(die zur Entdeckung des Verbrechens oder des Thäters dienlichen Anzeigungen verheimlicht)

Kazneni zakon od 27. V. 1852. — § 214.

Digitized by Google

baština

(nasljedno pravo, nasljedstvo) (riječ ta dolazi od „bamą“, koja je značila „otac“).
a plemenьmina negovь dio, ako ю ima, bližnemu komu pristoi po bamini kako da bi umrьo.

Poljički statut, čl. 36a.

Ako ista riječ dolazi s istim značenjem u istom djelu po više puta, valja nastojati o tome, da se ispiše onaj ulomak, u kome je to značenje najjasnije istaknuto. Ako li dolazi ista riječ po više puta, no s različnim značenjem, valja ju ispisati barem toliko puta, koliko imade ona različnih značenja u tome djelu. S istim značenjem dovoljno je jednu riječ ispisati samo jedan puta; no ako bi bilo nužno, da se što točnije istakne značenje te riječi, ne će škoditi, ako se ona s istim značenjem ispiše i dva i tri pa i više puta. — Ne dolazi li neka riječ u nekome djelu nijedan put tako, da bi se jasno vidilo, što ona znači; može se ona citirati, makar i ono mjesto, na kome ona dolazi, nije jasno. Može se naime naći djelo, u kome je značenje te riječi rasjašnjeno; a može se i inače doznati za značenje te riječi; dovoljno je privremeno da se znade, da ta riječ u dotičnom djelu dolazi, i da se znade na kome mjestu.

Za primjer navesti ću samo, koliko puta bi se po mome mnijenju imala ispisati riječ „baština“ iz poljičkoga štatuta.

1. „baština“ sa značenjem „nasljedno pravo“, njem. „Erbrecht“, u čl. 36.c;

2. „baština“ sa značenjem „nasljedstvo“, njem. „Erbschaft“, u čl. 49.c;

3. „baština“ sa značenjem „obradjeno (kultivirano) tlo uopće“, u čl. 59.a;

4. „baština“ sa značenjem „nekretnina“, u čl. 89.a.

Osim toga dolazi riječ „baština“ u starim spomenicima sa značenjem:

5. „oranica“ u ispravi 44. hrvatskih spomenika, sves. I. (Šurmin: Hrv. spom., sves. I., str. 111.);

6. „čitava imovina“ u istoj ispravi, a i u ispravi 220. povjestnih spomenika južnih Slovenah, knj. I. (Kukuljević: Povj. spomenici južn. Slovenah, knj. I., str. 225.);

7. u kasnijoj dobi označivalo se je s riječju „baština“ „čitavo selište, imanje, dobro“; tako napose u izvještaju kneza Hildburghausena iz god. 1737. (pisanom inače njemačkim jezikom) (Lopašić: Spomenici hrv. Krajine, III.knj., str. 365.); isto tako u urbaru Marije Terezije (Vežić: Urbar hrvatsko-slavonski, str. 167.).

Digitized by Google

Iz „rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika", što ga izdaje jugoslavenska akademija, vidi se, da ova riječ ima još i ova značenja:

8. „državni teritorij" u citatu: „Darij poklisara ka Aleksandru posla s listom govoreći tako:.. dovolje budi tebi u baščini tvojej nahoditi se i Jeladom jednim obladati";

9. „općinska nepokretna imovina" u citatu: „Vasь Ratь i Stonь i Prêvlaku ... da imaju i držže Dubrovčani i da čine vsu svoju volju kako odь svoje baštine";

10. „vlasništvo" u citatu: „Dasmo i darovasmo u baštinu i u plemenito ljudemь dubrovačkimь vasь Ratь i Stonь"; „Poda mu rečenu zemlju u baštinu"; „Naselit će se ondi, i za baštinu će dobiti nju";

11. „subjektivno pravo uopće" u citatima: „Gubi se baština od raja"; „Lakomac ne će imati baštinu u kraljevstvu božijemu";

12. „blago, bogatstvo" u citatu: „Da budemo uživati zemlju i baštinu nebesku";

13. „zavičaj, rodno mjesto" u citatu: „U baščini mojoj ne dadu mi priti a u zemlji tujoj ne bih rad umriti"; „Baščina tvoja ni na svitu ovomu";

14. „kraj, mjesto uopće" u citatu: „Željan na domaće baštine dojti put uprosih";

15. „vinograd" u citatu: „Teško kući, dje nije gospara, a baštini dje nije pudara";

16. „plaća" u citatima: „Da imaš kraljevstvo nebesko za svoju baštinu"; „Teško onom ko tute (u paklu) pribiva i takovu baštinu uživa".

* * *

Treće je pri ispisivanju riječi, kako navedoh, pitanje, tko će ispisivati? S time u svezi nastaje pitanje, kako se ima nagradjivati ovo ispisivanje?

Svakako imali bi ispisivati te riječi stručnjaci, koji u cijelosti razumiju djelo, iz koga će ispisivati pojedine riječi; stručnjaci, kojima je potpuno poznat predmet, kojega se dotično djelo tiče. Dalje onomu, koji će ispisivati riječi iz starih spomenika, morala bi biti vrlo dobro poznata pravna povjest uopće, a pravna povjest južnih Slovjena napose; dobro bi bilo, kad bi mu bili poznati drugi slovjenski jezici, te barem latinski, a po mogućnosti i drugi neslovjenski jezici. Onaj, koji bi ispisivao riječi iz djela prevedenog iz njemačkog jezika, morao bi poznavati njemački jezik; onaj opet, koji bi ispisivao riječi iz djela prevedenog iz madžarksog jezika, morao bi poznavati madžarski itd.

Osim znanja morali bi ovi pomagači imati mnogo volje za rad i ljubavi za samu stvar. Ne bi smjeli ispisivati, samo da bude ispisano; već bi morali ispisivati tako, da se redaktori tog rječnika budu danas sutra mogli okoristiti s njihovim radom, i da se budu mogli pouzdati u njihove bilješke.

Digitized by Google

Za takav posao treba vrlo mnogo ustrpljivosti. Čini se takov posao lagljim, nego li doista jest. Posao je taj vrlo dosadan; poradi toga može čovjek, pri tom poslu vrlo lako upasti u površnost. Treba za to vrlo mnogo savjesnosti, točnosti i urednosti pri ovakovom poslu.

Povrh svega toga posao je taj vrlo nezahvalan; čovjek može se dugo mučiti s tim poslom, a ipak rezultat je neznatan; često i nema mnogo vrijednosti.

Obzirom na sve to sumnjam, da li će se naći mnogo stručnjaka-pravnika, koji će se prihvatiti takovog posla i koji će pri poslu ustrajati.

Upozoriti moram još i na to, da bi se riječi iz pojedinih djela mogle ispisivati samo u samoj biblioteci našega sveučilišta; pojedina su naime djela (kao Pergošićev prijevod Verböczyevog Tripartita, dalla Costino kanoničko pravo i dr.) tako rijetka, da sumnjam, da će biti nam budi gdje drugdje pristupna osim u sveučilišnoj biblioteci; a jer su ta djela tako rijetka, ne će ih ni biblioteka moći van posudjivati. Rijetki su pak suradnici, koji bi mogli pored svojih službenih dužnosti trajno raditi u sveučilišnoj biblioteci i tamo na opisani način ispisivati riječi.

* * *

Za ovakav posao teško je odrediti budi kakovu nagradu. Često se može u kratko vrijeme ispisati mnogo cedulja, a koji puta ni dugotrajni rad nema nikakovog uspjeha. Za to mi je teško o nagradjivanju tog rada budi štogod reći.

Imade znadem u našemu društvu požrtvovnih članova, koji bi se i bez svake nagrade prihvatili takovog posla. No takovih članova ima vrlo malo; pa i od njih ne može društvo tražiti, da bez svake odštete gube svoje skupocjeno vrijeme s tako dosadnim i teškim poslom. Obzirom na to raspitao sam se, kako takav posao nagradjuje jugoslavenska akademija. Prema onome, što sam čuo o nagradjivanju takovog posla kod jugoslavenske akademije, držim, da bi se imala odrediti nagrada od barem 2 filira za valjano ispunjenu cedulju; isplaćivati pak imala bi se ta nagrada samo uz uvjet, da je čitavo jedno djelo na taj način ekscerpirano. Ako li je neko djelo samo do polovice ekscerpirano, ne bi dotičnomu išla nikakva nagrada, jer ne može drugi nastaviti ovakav posao, gdje ga je prvi prekinuo. Samo onaj, koji točno zna, što je sve ispisao, može nastaviti započeti posao.

Uzmimo sada, da bi ovih cedulja svega skupa bilo 100.000; iznosila bi nagrada za ovu predradnju svega skupa 2.000 kruna. No trebat će tih cedulja daleko više, bude li se htio sastaviti valjani rječnik.

Za to moram i opet podsjetiti pravničko to društvo na onu „quidquid agis, prudenter agas et respice finem". Treba misliti na to, imademo li mi

Digitized by Google

dovoljno radnika, koji bi imali vremena, volje i spreme, da se bave s takovim poslom, i da dovrše taj posao. Inače moglo bi se dogoditi, te bi se potrošilo mnogo novaca i mnogo truda, a ipak uspjeh ne bi bio nikakav.

* * *

Ovako sastavljene ove cedulje imao bi netko sakupljati; imao bi ih pohranjivati na sigurnom mjestu, da se sačuvaju tako, da se budu redaktori rječnika mogli s njima poslužiti i iza 10, 20 i više godina. Pravničkome društvu biti će malo teško pohranjivanje ovakovih cedulja, gdje nema ni vlastitih prostorija.

Podjedno imao bi netko pregledavati te cedulje, da li su valjano sastavljene, i prema tome odredjivati nagrade. Posao taj, bude li se htio valjano obavljati, i opet nije ni lahak, ni ugodao.

* * *

Prije nego li se pristupi samomu izdavanju rječnika, morale bi se jošte ove cedulje alfabetičkim redom poredati; i to sve te cedulje, od svih suradnika zajedno tako, da budu zajedno sve cedulje, koje se tiču iste riječi (ne istog značenja). Posao taj i opet nije tako lahak; te bi se morao porazdijeliti medju više njih. Svaki bi dobio odredjenu količinu cedulja, i ove bi poredao. Kad bi ovako bile poredane pojedine skupine, imale bi se one sastaviti u jednu cjelinu poredanu alfabetičkim redom.

Posao taj morao bi se vrlo savjesno obavljati, jer ne bude li valjano obavljen; ne će biti od njega mnogo koristi. — Ovaj posao morao bi se i opet napose nagradtjivati; a morao bi biti i netko, tko bi čitav taj posao nadzirao.

* * *

Tek iza kako bi bio i ovaj posao obavljen, moglo bi se pristupiti konačnom izdavanju rječnika.

Pri tome pak glavno je valjani redaktor. Ovakav redaktor morao bi poznavati sve grane znanosti. Morao bi i inače biti svestrano naobražen. Napose morao bi poznavati sve slovjenske jezike, latinski, njemački, talijanski, madžarski, francuski, turski i grčki jezik. Morala bi mu biti poznata ne samo pravna nego i opća povjest. Morala bi mu biti poznata ne samo pravna filosofija i sociologija, nego i druge grane filosofije napose etika i historija filozofije. Morala bi mu biti poznata gramatika ne samo hrvatskoga nego i drugih jezika itd.

Osim toga takav redaktor morao bi imati takodjer i vrlo mnogo volje i ljubavi za taj posao. Ne bi se smio baviti s nikakvim drugim težim poslom; morao bi prionuti samo uz taj posao i napustiti sve drugo.

Digitized by Google

Ovakovog redaktora teško je naći i u velikim narodima, kud i kamo biti će ga teže naći kod nas. Osim toga takav rječnik ne može uvijek dovršiti onaj, koji je započeo. Rječnik takav ne izradjuje se tako brzo ; prodju deceniji i deceniji prije nego li se konačno dovrši takav rječnik. Prije svršetka rada može pak redaktora da stigne smrt ; treba dakle, da bude odmah drugi pri ruci, koji će nastaviti rad prvoga.

O tome, kako bi imao ovakav redaktor postupati, kako bi imao raditi, — teško je budi šta reći. Redaktoru tomu morale bi se pustiti slobodne ruke. Poradi toga baš morao bi on imati sva ona svojstva, koja naprijed istakoh. Poradi toga morao bi takodjer i nakladnik, ovdje pravnicko društvo, imati u nj potpuno povjerenje.

Po mom mnijenju ne može se posao oko uredjivanja ovakovog rječnika podijeliti medju dvojicu ili više suradnika. Redaktor može doduše zatražiti savjete i upute kod posebnih stručnjaka, n. pr. kod filologa itd., ali konačno mora ipak on sam dobivene savjete i upute u sklad privesti s ostalim gradivom, i prema tome sam obraditi ono, o čem je tražio savjet ili uputu. — Po mom mnijenju ne bi išlo ni tako, da bi jednu grupu riječi (n. pr. iz financijalne struke) obradio jedan, drugu opet grupu (n. pr. iz državnog prava) drugi. Uz ovakovu diobu rada došlo bi samo do protivurječja, došlo bi do nesklada u rječniku ; pa se i opet ne bi znalo, što valja, što li ne valja. Ovakova dioba moguća je kod pravnoga rječnika ; ali kod rječnika koji bi imao sadržavati pravne termine, takova dioba nije moguća. Rječnik za pravne termine morao bi stvarati jedinstvenu cjelinu.

Moguće bi bilo samo to, da se odredi, da redaktor imade svoj rad dati pregledati pojedinim stručnjacima, da ustanove, nije li s gledišta njihove struke, redaktor počinio kakovu očitu (grubu) pogrješku, pa da u sporazumku s redaktorom ovu pogrješku isprave.

Inače bila bi jedina kontrola nad radom redaktorovim kritika. Pošto bi se ovakav rječnik izdavao u svescima, moglo bi pravničko društvo, ako bi kritika ustanovila, da započeti rad doista ne valja, oduzeti takovom redaktoru dalje uredjivanje, i povjeriti ga opet drugome. — Posve je prirodno, da ovakove promjene u redakciji radjaju s mnogo različnih teških neprilika ; a često i sa znatnim novčanim gubicima. Poradi toga valja paziti, komu se povjerava takav posao ; dotično ne valja se ni upuštati u takovo poduzeće, ako poduzetnik, nije siguran, da će uvijek biti ljudi, koji će znati, moći i htjeti provesti ovakav posao.

* * *

Kako rekoh redaktoru valja ostaviti slobodne ruke. Obzirom na to bio bih ja i gotov razlaganjem svojih nazora, kako bi se imalo postupati, da se sastavi ovakav rječnik.

Digitized by Google

No ipak, ne da prejudiciram eventualnom budućem redaktoru, nego da širim pravničkim krugovima predočim, kako bi po mom nazoru imao biti sastavljen ovakav rječnik, istaknut ću još neke momente.

Rječnik taj imao bi sadržavati sve pravne termine i riječi, koje su inače u pravu i pravnoj znanosti važne.

Kod svake pak riječi napose imala bi na prvom mjestu stajati sama ona riječ, o kojoj se radi; zatim imala bi slijediti naznaka, da li je ta riječ imenica, pridjev, prilog ili glagol, podjedno imale bi slijediti druge naznake, koje bi se ukazale važnima s filološkog gledišta. Iza toga imao bi slijediti, ako bi to bilo nužno, i ako bi se to znalo, kratki tumač o podrijetlu ove riječi, napose da li je ona preuzeta iz tudjeg kog jezika, kad se je ona pojavila, kad li se je izgubila, kada i kako je ona stvorena, imade li srodnih riječi u drugim (napose slovjenskim) jezicima, koji je korijen te riječi, odakle potječe taj korijen, da li su iz istog korijena izvedene i druge riječi (u drugim jezicima) itd.

Poslije toga imalo bi se istaknuti značenje te riječi u latinskome ili u njemačkome jeziku (eventualno, ako se radi o prijevodu iz kog drugog jezika, imalo bi se istaknuti i značenje te riječi u tome drugom jeziku). Tome bi bilo dobro dodati tumač ili razjašnjenje tog značenja u hrvatskome jeziku.

U slučaju, ako imade ista riječ više značenja, imade se tek u drugome retku iza pomenutog tumača o podrijetlu te riječi početi s naznačivanjem tog značenja, i to svako značenje ima pri tome dobiti svoj posebni redni broj (1., 2., 3. i t. d.). Na prvom mjestu ima stajati prvobitno značenje te riječi, dotično značenje, koje se obzirom na korijen ukazuje prvobitnim. Na drugom mjestu ima slijediti značenje, koje je ovomu prvobitnomu najbliže, i tako redom dalje.

Poslije (svake) ovakove naznake značenja imadu slijediti citati ulomaka, u kojima dolazi ta riječ s tim značenjem; pri tome ima se osobito paziti na to, da se iz samoga citata vidi, da ta riječ imade na tome mjestu doista to značenje. Citata tih ne mora biti previše; no ako bi se iz njih vidjelo, kako je ta riječ iz jednog značenja prelazila u drugo, ne će biti zlo, navedu li se svi oni ulomci, iz kojih se može ustanoviti ovaj prelaz. Inače imadu se uvijek, najprije citirati ulomci iz najstarijih spomenika, zatim dalje kronološkim redom ulomci iz kasnijih spomenika. Citati iz originalnih knjiga i spomenika imadu uvijek prednost pred citatima iz prevedenih knjiga; bolji prijevodi prednost pred lošijima.

U tumač o značenju dotične riječi imao bi redaktor, koliko ne bi to učinio već kod tumača o podrijetlu te riječi, uplesti i svoj nazor o tome, da li je dotična riječ valjana kao pravni termin ili ne valja, dok postoji drugi bolji termin za isti pojam. U tumaču tom imao bi redaktor uopće istaknuti, imade li još koji termin s istim značenjem, ili imade li koji srodni termin;

Digitized by Google

te koji je od ovih termina bolji, koji li gori. — Ako li za isti pojam postoje dva različna termina, koji se izmjenice upotrebljavaju, a jedan i drugi smatra se valjanim, ne će biti nužno kod jedne i kod druge riječi navoditi značenje riječi u drugim jezicima itd.; dovoljno će biti, ako se upozori kod potonje od ovih riječi, da je ona rastumačena već kod prve.

Citati dakako imali bi se uzeti iz cedulja naprijed pomenutih. A jer ti citati moraju da budu posve točni, mora se već kod ispisivanja ovakih ulomaka vrlo pomno postupati. Redaktor ne će moći dospjeti, da se sam osvjedoči, da li su ovi ulomci doista valjano ispisani. On će imati suviše drugoga posla; kuda bi došao, da još ide u knjige pregledavati, da li su citati valjani. Imat će on mnogo posla, da izmedju onih mnogobrojnih citata, koje će imati pri ruci odabere najpodesnije, iz kojih se značenje riječi najjasnije razabire. Sabrat će se i za rjedje riječi na stotine citata; izmedju ovih imat će se birati najpodesniji i najbolji; napose citati takovi, iz kojih će se razabrati čitava povjest (razvitak) te riječi; jer i riječi imadu svoju povjest, i one se radjaju, žive i ginu.

Pri tome će redaktoru dakako vrlo dobro doći drugi slični rječnici budi u našem jeziku budi u kome srodnome jeziku. Osobito dobro će mu doći „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika", što ga izdaje jugoslavenska akademija. Pored ovog rječnika ne će u opće biti nužno ispisivati pojedine pravne termine, koji dolaze u nepravničkim djelima, redaktor rječnika za pravnu terminologiju moći će se jednostavno poslužiti s citatima sadržanima u tome akademičkome rječniku; ne će mu trebati posebnih cedulja. Posve je prirodno, da će se taj redaktor poslužiti s tim citatima, prosudjujući ih s gledišta pravničkoga.

Dalje moći će se redaktor tog rječnika poslužiti s Mažuranićevim „Prinosima za hrvatski pravno-povjestni rječnik". I to poslužit će se moći ne samo s citatima sadržanima u tim prinosima, nego i sa samim razlaganjem. Zato sam već u početku ovog izvještaja istaknuo, da je pored ovog Mažuranićevog rječnika zališno sastavljanje novog rječnika, u kom će se ono, što je sadržano u Mažuranićevom rječniku samo ponavljati. Veliki narodi, kako je Ružić istaknuo, ne imadu ni jednog takovog rječnika; mi najednom hoćemo da imademo dva takova rječnika. Pogotovu nema svrhe, da se sastavlja novi rječnik, gdje je Mažuranićev rječnik tako sjajno uspio, kako sam naprijed istaknuo.

Osim toga moći će se redaktor tog rječnika za stariju dobu poslužiti s Miklošićevim „Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum"; Miklošićevim „Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen"; s Daničićevim „Rječnikom iz književnih starina srpskih"; Stullievim „Rjecsosloxjem"; Bellosztenczevim „Gazophylaciumom"; Habdelichevim „Dictionar ili réchi szlovenszke svexega ukup

Digitized by Google

zebrane"; Voltiggievim „Ricsoslovnik ilirskoga, italianskoga i nimacskoga jezika"; Jambressichevim „Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locupleS"; Mikaljinim „Blago jezika slovinskoga"; Della Belinim „Dizionario italiano-latino-illyrico". Za noviju opet dobu moći će se poslužiti sa „Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs", od god. 1853. i opet najnovijim djelom „Talijansko-srpska ili hrvatsko-njemačka službena terminologija" od E. Smirića.

* * *

Prije nego li dovršim ovaj izvještaj, još bi imao razložiti moje nazore o tome, da li je nuždno da se kod pojedinih riječi razlaže njihovo podrijetlo, kako i kada su se te riječi pojavile itd. Mnogima će se činiti ovakovo razlaganje zališnim: čemu da se zna, kako je koja riječ nastala; glavno je, da se zna da ona doista postoji. Po mome nazoru nije tome tako. Istraživanje o podrijetlu pojedinih riječi nužno je u prvom redu za to, da se ustanovi, koji termin je bolji, koji li gori. Istraživanje to može nadalje vrlo često dobro doći ne samo pravnome historičaru nego i pravnome dogmatičaru pri proučavanju pojedinih pravnih uredaba.

Za primjer navest ću ovdje samo s kakovim bi plodovima moglo roditi istraživanje o podrijetlu riječi „baština".

Nema sumnje, da ta riječ dolazi od riječi „bašta", koja se je do danas uzdržala u bugarskome jeziku, u tome živome spomeniku staroga slovjenskoga jezika (isp.: Gerov: Рѣчникъ на българскъій явъкъ, I. sv., str. 21.).

No pitanje nastaje odakle ta riječ „bašta", i koje je ona imala prvobitno značenje? — U rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, što ga izdaje jugoslavenska akademija, raspravlja se o tome, nije li ta riječ nastala od madžarske riječi „bátya". Po mom mnijenju nije ta riječ nikako uzeta iz madžarskoga; ona je prastara slovjenska riječ; pa se je do danas uzdržala samo u nekim slovjenskim jezicima. No ona po mome nazoru nije prvobitno glasila „bašta", već „batja", „baća". U toj se formi ova riječ do danas uzdržala kod Rusa seljaka, kao „бáтя"; ostatak je od te forme i ona tako poznata ruska riječ „бáтюшка"; donekle u toj se je formi ta riječ, ako i rjedje, sačuvala i kod Čeha kao „báča" (dočim je u starijem češkom jeziku postojala riječ „bát'a"), te kod Madžara, kao „bátya", a kod Rumunja kao „ba'cїй". Zanimljivo je pri tome, da ta riječ uza sve to, što je u glavnome svigdje ostala ista, ipak nema svigdje isto značenje. Kod Bugara „бáща", kod Rusa „бáтя" i „бáтюшка" znači „otac"; kod Madžara „bátya" znači „stariji brat"; kod Rumunja znači „ba'cїй" „pastir, koji sir pravi" (isp. Tiktin: Dicţionar român-german, I. sv., str. 138.); kod Čeha „báča" znači „vrhovni ovčar", a starija riječ „bát'a" značila je „brat, rodjak, drug" (isp. Gebauer:

Digitized by Google

Staročeský slovník, I. díl, str. 28.; Kott: Česko-německý slovník, I. díl., str. 41.; Jungmann: Slownik česko-německý, I. sv., strana 59). — Obzirom na to zanimljivo bilo bi, kad bi se ustanovilo, imade li srodnih riječi u drugim indoevropejskim jezicima. — Schrader (Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde, strana 903.) govoreći o riječi „Vater", veli, da srodnih riječi ovoj njemačkoj „Vater" imade s istim značenjem i u drugim indoevropejskim jezicima; samo u lito-slovjenskim jezicima nema za oznaku „oca" riječi srodne toj njemačkoj „Vater", latinskoj „pater", grčkoj „πατήρ", sanskritskoj „piatar", avestičkoj (staro-perzijskoj) „pitar". Doista sada običajni naziv za taj pojam „otac" nema, kako se čini, nikakvog srodstva s ovim riječima „Vater", „pater" itd.; no ne može se isto to reći za stariji naziv „bašta, batja", koji je, kako se čini, ostao Schraderu nepoznat. — Schrader dalje nagadja, da su sva ta imena „Vater", „pater", „piatar" itd. nastala kao organičke tvorbe onih tepavih dječjih riječi, s kojima djeca u svim narodima označuju oca*) (a i isto tako i mater). Po mom nazoru nema se ta stvar tako lako shvatiti: Već sanskritski „piatar" srodan je sanskritskome „páti", još u većoj mjeri srodan je tome „páti" latinski „pater", grčki „πατήρ", gotski „fadar", njemački „Vater", a pogotovo slovjenski „bátja, bašta". „Páti" pak znači u sanskritu „gospodar, suprug", tome pak srodan je grčki „πόσις — suprug"; odatle nastao je u sanskritu „dám pati — kućni gospodar", u grčkome pak „δεσπότης". — Obzirom na to držim, da ne će biti presmjelo ustvrdim li, da se je s riječju „batja" i kod Slovjena prvobitno označivao „otac"; a otac značio je kod primitivnih naroda toliko, koliko neograničeni „gospodar", „vlasnik", kako bi se danas reklo. Prema tome značila je riječ „batja" prvobitno u Slovjena „otac, gospodar"; pa se je u Čeha i Madžara uzdržala sa značenjem „brat" „stariji brat", dočim u Bugara i Rusa sa značenjem „otac"; — Imala je dakle ova riječ u starih Slovjena isto skoro značenje, koje i starolatinska „herrus, haeres". Pa kao što se je prvobitno s nazivom „haereditas" označivalo ono, nad čim je „haeres" doista bio „haeres — gospodar"; isto se je tako, držim, s nazivom „baština" prvobitno označivalo ono, nad čim je „bašta" doista bio „bašta — gospodar", t. j. „imovina" odredjenoga gospodara (bašte), kasnije napose „nepokretna imovina". Tako je u nekim krajevima s vremenom došlo i do značenja „vinograd", „oranica", „dobro, imanje, selište", pa i „zavičaj"; s druge pak strane došla je ta riječ do značenja „vlasništvo", „pravo", „plaća". Kad je s vremenom oslabio prvobitni strogi individualizam, te se je pojavila ideja nasljednoga prava, dobila je riječ „baština" upravo tako, kao što i kod Rimljana riječ

*) Slično nagadjanje nalazimo i u Czuczor és Fogarasi: A magyar nyelv szótára, I. sv., st. 457. za riječ „báty i bátya"; dočim riječ „atya", „apa" ni ne dolaze u tome rječniku.

Digitized by Google

„haereditas" značenje „ostavina", a zatim „nasljedstvo", „nasljedni red", „nasljedno pravo". Kod Slovjena dobila je ta riječ, kad se je pojavila ideja nasljednoga prava, pored značenja „ostavina" još i posebno značenje „očevina"; jer je i korijen te riječi „bašta" imao pored značenja „gospodar" takodjer i značenje „otac", dočim latinski „haeres" imao je prvobitno samo značenje „gospodar", a kasnije nasljednik. — Možda je upravo slučaj, što je u Slovjena običajni naziv „imovine" imao takodjer značenje „očevina", uzrokom, te se je u tolikoj mjeri razlikovala naslijedjena od stečene imovine. — Naziv „baština" živio je kroz vijekove i vijekove u svim slovjenskim narodima. No i taj naziv s vremenom se je preživio. Ubilo ga je upravo to, što je s vremenom dobio toliko različnih značenja; pa se konačno nije više razumijelo, što hoće onaj, koji se služi s tom riječi, s njime da označi. — Napose u značenju „ostavina, očevina, nasljedstvo, nasljedno pravo", istisnula je u sjevernih Slovjena ovu riječ — riječ „djedovina": u Čeha „dědictví", u Poljaka „dziedzictwo"; u Rusa došla je za značenje „nasljedstvo, nasljedno pravo" mjesto ove riječi — riječ „наслѣдство", u južnih Slovjena takodjer riječ „nasljedstvo"; samo u Bugara uzdržala se je riječ „бащина" pored novije „наслѣдство"; kod nas može se reći, da je riječ „nasljedstvo" barem u književnome jeziku skoro posve istisnula stariju „baština"; donekle sačuvala se je ta riječ u rumunjskom jeziku (isp. Tiktin: Dictionar român-german, I. sv., str. 162.) — Zanimljivo bilo bi takodjer znati, kako i kada se je pojavio i razvio naziv „nasljedstvo"; no to ne ide više pod riječ „baština", nego pod riječ „nasljedstvo".

* * *

Obzirom na ovo, što sam istaknuo u ovom svom izvještaju, ako pravničko društvo hoće, da se dade na sastavljanje „hrvatske pravne terminologije", biti će nužno, da stvori neku osnovu, po kojoj će se postupati pri sastavljanju ove terminologije. Svoje nazore o toj osnovi iznio sam u ovome izvještaju.

Dalje nužno bilo bi ustanoviti pravne spomenike, knjige i zakone, iz kojih bi se imale ispisivati pojedine riječi. Sa svoje strane upozorio bih slavno to društvo samo na neke pravne spomenike, koji se pri sastavljanju ove terminologije ne bi nikako smjeli s vida pustiti. Amo idu: Decretum, koterega ie Verbewczi Istvan diachki popiszal, od Iwanussa Pergossicha na szlouienszki iezik obernien (v Nedelischu, 1574.); Uredba politicsna od tergovacskoga morskoga brodenja austrianskoga (Budim, 1804.); Angelo dalla Costa: Zakon czarkovni sloxen i upravgljen za naučenie i prosvitgljenie redovnikov harvaskoga naroda (u Mneczi, 1778.) (djelo to zanimljivo je i u pogledu historije slovjenskoga bogoslužja u Hrvatskoj); Skupozakonik iliti naredbe çesarske kraljeve varhu zloçinstva i pedipse odredjene protiva zlo-

Digitized by Google

činczem (u Zadru, 1804.); Povjestni spomenici južnih Slavenah, izdani od Iv. Kukuljevića; Hrvatski spomenici, sves. I., sabrani od Dj. Šurmina; Hrvatski pisani zakoni (vinodolski, poljički, vrbanski, kastavski, veprinački i trsatski), što ih je izdala jugoslav. akademija u 4. svesci Monumenta hist.-jurid.; Hrvatski urbari (5. sveska Monumenta hist.-jurid. jugoslav. akademije); Statut otoka Mljeta; Ustanova Gerbaljska u Bokki Kotorskoj. Dobro bi bilo pregledati takodjer i spomenike pisane latinskim jezikom. Imade i u tim spomenicima pisanima latinskim jezikom mnogo hrvatskih riječi. Tako n. pr. riječ „bližina — (blischina)" sa značenjem „bliže susjedstvo", „bližina" dolazi upravo u statutima pisanima latinskim jezikom (isp. Statuta communitatis Pagi, III., 41. i 42.) „circumvicinus per blischinam" ima prednost pred daljim susjedom. Napose bilo bi dobro pregledati statute pojedinih primorskih gradova, općina i otoka, pisane latinskim jezikom; tako: grada Kopra, Osora, Krka, Raba, Paga, Rijeke, Senja (stariji i noviji), Nina, Zadra, Šibenika, Trogira, Spljeta, Skradina, Rogoznice, Brača, Hvara, Korčule, Stona, Lastova, Dubrovnika, Kotora i Budve.

Statistika kriminaliteta u kr. zem. kaznioni u Mitrovici.

Sabrao **Dr. Milan Kostić.**[1]

Žalosna je činjenica, da u svim civilizovanim državama broj zločina konstantno raste tako, da se općenito može reći, da je kroz zadnja dva, tri decenija broj zločina porasao za 50—60%, a u gdjekojim se zemljama i podvostručio.[2] Pitanje, kako da se stane na put ovoj žalosnoj pojavi u našem socijalnom životu, jeste jedno od najvažnijih kulturno-socijalnih problema sadašnjosti, a i daleke budućnosti, pa nije čudo, da se u svim kulturnim zemljama poklanja toliko pažnje, toliko brige oko toga, kako bi se iskorjenilo to medjunarodno zlo, ta opća socijalna bolest, koja se naziva zločinstvom.

[1] Opaska uredništva: Ovo je predavanje, držano slušačima prava na naučnoj ekskurziji u mitrovačkoj kaznioni dne 3. lipnja o. g. Upozorujemo ne samo naše čitaoce nego i širu publiku, napose političke dnevnike na ovo vrlo zanimivo i poučno predavanje. Ur.

[2] Literatura: 1. Dr. Franz von Holtzendorff und Dr. Eugen von Jagemann: „Handbuch des Gefängnisswesens" I. Band; str. 56—75. — 2. K. Krohne: „Lehrbuch der Gefängnisskunde", Abschnitt XIII. „Gefängnissstatistik", str. 542—550; Stuttgart 1889. — 3. Dr. Fran Vrbanić: „Kriminalitet žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji". Zagreb 1887. Tisak Dioničke tiskare. — 4. Prof. Dr. G. Achaffenburg: „Das Verbrechen und seine Bekämpfung", Heidelberg 1903.

Digitized by Google

Poznato je liječničko pravilo, da je lakše predupredit deset bolesti nego li jednu izliječiti; drugim riječima: bolesti se najuspješnije suzbijaju odstranjenjem uzroka bolestima; lakše je bolestima preveniratí, nego ih liječiti, kad već uhvate korijena. Tako je i sa zločinima, tom zaraznom socijalnom bolešću. Pa kao što je savremenoj higijeni glavna dužnost, da prevenira, sprečava širenje bolesti, tako ima biti i glavna zadaća moderne kriminalne politike ta, da ispituje uzroke (socijalne i individualne) zločinâ i da prema tome iznalazi preventivna sredstva, kojima će predupredit zločine, a da do toga dodje, mora se služiti podacima, koje joj pruža kriminalna statistika.

Kao u opće kriminalnoj statistici, tako je specijalno i kaznioničkoj personalnoj statistici — „Gefängnissstatistik" — glavna zadaća, da ispituje i pronalazi socijalne uzroke zločina Otuda i njena važnost kao pomoćne znanosti kriminalistici u opće.

I kod kriminalne statistike vrijedi statističko temeljno pravilo, da statistički podaci i na njima osnovani zaključci imadu tim više vrijednosti, čim veći je prostor, čim veći je broj slučajeva, koji se uzimaju za podlogu statističkog ispitivanja. Mi smo se morali ograničiti na broj kaznenih slučajeva, koji su nam bili pri ruci koncem godine 1908., odnosno početkom 1909. Tada je bilo u ovom zavodu zatočeno 683 kažnjenika i to 530 odraslih a 153 mladića. Po postojećim propisima dopremaju se u ovu kaznionu odrasli osudjenici od kr. sudbenih stolova u Osijeku, Požegi i Mitrovici, a mladići iz svih krajeva, osim sudbenog stola Gospićkog. Prama tome su i naši statistički podaci prostorno ograničeni, jer se odnose samo na jedan dio naše domovine, pa ih stoga nećemo moći prispodobiti sa brojem kriminalno sposobnog žiteljstva u zemlji. Naša statistika biće i radi toga nepotpuna, što je u jeseni 1908. premješteno odavde u Lepoglavsku kaznionu preko 200 naših kažnjenika, o kojima nam manjkaju nužni podaci. No svakako ćemo i na ova 683 kaznena slučaja naći mnogo toga zanimivog i poučnog, i ta mala statistika pokazat će prstom na glavne socijalne i njekoje individualne uzroke zločinâ, te nas uputiti, gdje i kako da tražimo lijeka.

Da ne zlorabim vaše strpljenje i da ne kradem ove skupocjene časove, preći ću odma na stvar.

I.

Kretanje osudjenika, smještenih u Mitrovački kazneni zavod tečajem godine 1908., prikazuje nam ova skrižaljka:

Digitized by Google

Stanje početkom godine 1908.	Prirast tečajem 1908. g.				otpad u godini 1908.					Ostalo koncem g. 1908. odnosno početkom 1909.
	Dopraćenjem od sudbenih stolova	ualjed opoziva uvjetnog dopusta	Povratkom s bjegstva	Premještajem iz Lepoglavske kaznione	Svršetkom kazni	Uvjetnim dopustom	Bjegstvom	Premještajem u Lepoglavu	Smrću	
858	673	1	10	8	487	138	12	212	18	683

Ukupni prirast: 1550
otpad: 867
ostalo: 683

Pošto smo ova statistička opažanja, o kojima će dalje biti govora, počeli voditi tek pri kraju 1908., odnosno početkom 1909. godine, to će se dalja naša posmatranja ticati samo onih 683 kažnjenika, koji su koncem godine 1908., odnosno početkom 1909. bili zatočeni u Mitrovačkom kaznenom zavodu, a ne onih, koji su tečajem godine 1908. ovamo dolazili i odlazili.

II.

Po zločinima, radi kojih su naši kažnjenici sudjeni bili, pokazuju nam se ovi brojevi:

Vrst zločina	javno nasilje I.—XIII. slučaja	silovanje, oskvrnuće, bludnost suprot naravi	umorstvo	ubojstvo	teška tjelesna ozleda	palež	kradja	pronevjerenje	razbojstvo	prevara	krivotvorenje novca	potvora	uvrede Veličanstva	ukupno
Broj	38	38	82	211	121	13	148	11	26	28	5	2	2	725

Na 683 kažnjenika imade 725 zločina, jer ih imade oko 40, koji su sudjeni radi dva ili više zločinstva (konkurencija).

U velikoj mjeri pretežu krvna zločinstva: ubojstva (211), umorstva (82) i teške tjelesne ozlede (121); ovo troje ukupno čini 414 slučajeva ili, računajući srazmjerno prema broju zločinaca (683), vidimo, da 60.61% otpada na krvne zločine. U drugom redu stoje kradje sa 148 slučajeva t. j. 26.66%, a zatim javna nasilja i delikti protiv ćudorednosti.

Digitized by Google

Kriminalna statistika kod svih skoro naroda pokazuje obično relativno najveći procenat kod zločina kradje i ostalih zločina iz koristoljublja. Kod nas pretežu krvni, surovi zločini, t. zv. Rohheitsdelicte. Uzrok tome leži u raznim zlim navikama našega naroda, a najviše u pijančevanju, o čemu ćemo docnije pobliže govoriti.

III.

Po trajanju kazni bilo ih je osudjenih:

Trajanje kazni	od 1—6 mjes.	6 mjes. do 1 god.	1—5 god.	5—10 god.	10—20 god.	do smrti	Ukupni broj osudjenika
Broj osudjenih	101	70	343	96	62	11	683

Najviše ih je dakle osudjenih izmedju 1—5 godina; no znatan broj otpada i na kratkosudjene od 1—6 mj., a to stoga, što se po naredbi kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje od 14. studenoga 1906. br. 16.829., dopremaju u ovu kaznionu i oni osudjenici Mitrovačkog kr. sudbenog stola, koji su sudjeni na tešku tamnicu od 1—6 mjeseci, a koji po zakonu (§ 346. k. p. i zak. od 13. ožujka 1894. u Zborniku zakona od 1894. kom. VI. br. 14.) nebi spadali u kaznionu, no zbogprena trpanosti uza sudbenog stola bila je ova odredba neobhodno nužna. Medjutim ovi kratkotrajno sudjeni i ne dolaze u kaznionu, nego u posebnu zgradu na pustari „Novo Selo“ gdje se upotrebljuju kao poljodjelski radnici.

IV.

Po domovini i po presudnim sudbenim stolovima dijelili su se naši osudjenici ovako:

Po domovini iz						Po presudnim sudovima								
Hrvatske	Slavonije	Ugarske	Austrije	Bosne i Hercegovine	Inozemstva	Mitrovica	Osijek	Požega	Petrinja	Bjelovar	Zagreb	Varaždin	Ogulin	Gospić
83	507	75	9	5	4	292	233	86	25	22	15	4	6	0

Digitized by Google

Absolutno i relativno pretežni je broj kažnjenika iz Slavonije, što je i pojmljivo, jer Slavonski sudbeni stolovi dopremaju sve kažnjenike u Mitrovačku kaznionu, a ostali sudovi samo mlade zločince.

V.

Razdiobu kažnjenika *po dobi* a prema tome i smještenje njihovo u *odio za odrasle, odnosno za mladiće*, pokazuje nam ova tabela:

	Po dobi od						Smješteno u odio za	
Godina	14—20	20—24	24—30	30—40	40—60	preko 60	odrasle	mladiće
Broj	160	129	145	133	98	13	530	153

Kao pravilo vrijedi, da je mlado, ludo, nepromišljeno doba najviše sklono na zločinstva, naročito da je kriminalnost najveća od 20—30 godine. To je utvrdio još Quételet, pa to se evo i kod nas pokazuje. No što je po nas još žalosnije, vidimo, da se kod nas relativno najveći broj zločina počinja još u sasvim ranoj mladosti, u djetinjstvu od 14—20. godine. Pri tome ipak valja imati na umu, da je broj (160) ovih mladjanih osudjenika usljed toga tako velik, što se oni dopremaju u mladićko odjeljenje Mitrovačke kaznione iz svih sudbenih stolova osim Gospićkog, dakle skoro iz čitave domovine.

Na kažnjenicima mladićima izvršuje se kazna, kao i kod odraslih, po progresivnom sistemu, ali tako, da su oni u posebnom mladićkom odjeljenju posvema izolirani od odraslih kažnjenika. Uredjenje ovog mladićkog kaznenog zavoda normirano je naredbom kr. zemaljske vlade od 12. svibnja 1905. br. 7373, pa pošto ta važna uredba nije publicirana, ni u „Zborniku zakonâ" ni u „Zbirci naredaba pravosudne struke" — to ću je ovdje citirati doslovce:

„S obzirom na to, da su gotovo dvije trećine kažnjenika mladića, zatočenih u kralj. zemaljskoj kaznioni u Glini rodom iz Slavonije te se ne mogu priviknuti na klimu i vodu u Glini, uslijed čega se, a i zbog drugih nepovoljnih zdravstvenih prilika glinske kaznione pojavljuju u velikoj mjeri različite bolesti, te s obzirom na to, da je velika većina tih kažnjenika razarskoga staleža, a glinska kazniona nema svoga zemljišta, da bi mogla zabaviti kažnjenike poslom, na koji su već od kuće privikli; s obzirom na to, da pored kralj. zemaljske kaznione u Mitrovici postoji već posve odijeljena po svim propisima higijene sagradjena trokatna zgrada, sazidana za kratkotrajno sudjene kažnjenike, koji nikako ne spadaju u kaznionu i da

Digitized by Google

se oko te zgrade nalaze veliki vrtovi, voćnjaci s pčelarstvom i druga zemljišta, gdje se mladići kažnjenici mogu posve racionalno zabaviti poslom, kojemu su oni od kuće vikli i koji će im zdravlje jačati, nalazi kralj. zemaljska vlada, odio za pravosudje, ukinuti kralj. zemaljsku kaznionu u Glini koncem mjeseca kolovoza 1905. i odrediti, da se svi kažnjenici mladići, izuzevši one, što ih osudi kralj. sudbeni stol u Gospiću, za koje je osnovan posebni mladićki odio u Gospiću, imaju počevši od 1. rujna 1905. zatočavati u kralj. zemaljskoj kaznioni u Mitrovici u posebnom odjelu za mladiće, u koji će se u drugoj polovici kolovoza t. g. imati premjestit i svi kažnjenici mladići, koji su sada zatočeni u kralj. zemaljskoj kaznion u Glini.

U taj posebni odio za kažnjenike mladiće u Mitrovici zatočavati će se svi kažnjenici, koji u vrijeme počinjena djela nijesu navršili 20. godinu života (§ 46. sl. a) k. z.), te koji budu osudjeni radi zločinstva na kazan slobode preko 6 mjeseci (§ 346, al. 1. kp.). Kažnjenici, koji su u vrijeme, kad bi imali nastupiti kazan, navršili već 24. godinu života, ne mogu se više smještati u taj posebni odio, nego će se smještati u kr. zemaljsku kaznionu u Lepoglavi ili u Mitrovici prema općim propisima za ostale starije kažnjenike. Stoga će se i kažnjenici, koje u tome odjelu za mladiće zateče navršena 24. godina života, imati premjestiti u kralj. zemaljsku kaznionu u Mitrovici, odio za starije kažnjenike.

Izuzimaju se od smještanja u odio za mladiće oni kažnjenici mladići, koji su u vrijeme presudjivanja njihova djela već prije toga bili dvaput osudjeni radi zločinstva ili jedanput radi zločinstva a osim toga radi prekršaja iz koristoljublja ili radi prekršaja protiv ćudorednosti i to bezuvjetno, a fakultativno oni kažnjenici mladići, za koje presudni sud s obzirom na njihov predživot, a bez obzira na to, da li su prije bili osudjivani ili nijesu, na temelju izvidjenih i dokazanih podataka steče uvjerenje, da bi njihovo smještenje u odio za mladiće bilo od štetna ili pogubna utjecaja po ostale u tom odjelu zatočene kažnjenike, očem će stvoriti posebni zaključak. Ovako izuzet kažnjenici mladići imat će se odpremati u nadležne kaznione prema postojećim propisima za starije kažnjenike.

Na osnovu svega toga pozivaju se svi sudbeni stolovi, odnosno predsjedničtva sudbenih stolova, izuzevši sudbeni stol u Gospiću, da s 1. srpnjem t. god. obustave dalje odpremanje kažnjenika mladića u kr. zemaljsku kaznionu u Glinu, pa da ih pridrže u uzama, te da počevši od 1. rujna 1905. početkom svakoga mjeseca sve kažnjenike mladiće, osudjene na kazan slobode preko 6 mjeseci, koji prema gore razvrstanim načelima spadaju u odio za mladiće, odpremaju u kralj. zemaljsku kaznionu u Mitrovici, gdje će biti smješteni u pomenuti odio za kažnjenike mladiće, te gdje će

Digitized by Google

se na njima izvršivati kazan u smislu propisa naputka za kaznione od 28. veljače 1878. broj 1609. (Sbor. br. 13. iz god. 1878.)."

Napomenuti mi je ovdje, da je ovaj „naputak" vrijedio prvobitno samo za kr. zemaljsku kaznionu u Lepoglavi, a tek je naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje od 30. rujna 1908. br. 16.284. u cijelosti protegnut i na kr. zem. kaznionu u Mitrovici.

Gore citirana naredba o uredjenju mladićke kaznionice nadopunjena je naredbom kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 30. prosinca 1905. br. 20.042. u tom pravcu, da se ravnateljstvo kaznione u Mitrovici ovlašćuje, da može u slučaju, kada pri nastupu kazni ili docnije opazi, da je boravak kog kažnjenika u odjelu za mladiće od štetna ili pogubna utjecaja za ostale kažnjenike, toga kažnjenika premjestiti u odio za odrasle kažnjenike.

Tako je kod nas naredbenim putem posve valjano uredjeno izvršivanje kazni na zločinačkoj mladeži. No naš se je zakonodavac pobrinuo i za takovu mladež, koja je zanemarenog odgoja pa je na putu, da postane zločincem. Po zakonu od 6. veljače 1902. o prisilnom uzgoju nedoraslih imade se zapuštena mladež staviti pod prisilan uzgoj u zgodnim porodicama, u privatnim za to udešenim zavodima ili u zemaljskim popravilištima. Takovo je zemaljsko popravilište uredjeno u Glini provedbenim I. i II. naredbama bana od 4. travnja 1902. I. 24.—14. — 1893., te potpuno udovoljava svojoj svrsi, svome zadatku. Sada se radi na njegovom proširenju. Sakako je nužno, da se i za zapuštenu žensku djecu uredi ovakov isti zemaljski zavod.

Je li time sve učinjeno ? Je li se tako i država i družtvo odužilo svojoj omladini, svojoj uzdanici ? Nije! Još mnogo toga treba poraditi oko napretka, oko spasa podmlatka našeg. Zakonita zaštita vanbračno rodjene djece, školska naobrazba mladeži, zaštita siročadi bez oca i majke, zabrana, da se djeca u ranoj mladosti ne bave zanatima, naročito ne u tvornicama, uredjenje pristojnih stanova za radničke obitelji s mnogo djece, jednom riječi sve, što Niemac razumijeva pod „Jugendfürsorge" — treba da je na srcu svima nama, koji iole osjećamo ljubavi k bližnjemu, a tko nam je bliži i preči od naše djece ?

Da i ne pomišljamo na velike reforme, koje se u tom pogledu uvadjaju u stranim, naprednijim državama, primjerice uredjenjem posebnih sudova za mladež „Juvenile Courts" kao u Americi, ostaje nam svima još uvjek veliko polje rada, u javnom i privatnom životu, da dobročinstvima pomognemo svome bližnjemu i spasimo od propasti ono, što se još spasiti dade.[3]

[3] Literatura. Osim već napred citiranih djela navesti ću ovdje djela, koja su mi bila pri ruci, a raspravljaju specijalno o pitanju zapuštene i zločinačke mladeži:

Digitized by Google

Prije nego što predjem na pitanje t. zv. priupadništva, držim da neće biti na odmet, da citiram njekoliko riječi iz „Obrazloženja k osnovi zakona o prisilnom uzgoju nedoraslih", gdje se odmah na početku veli ovo:

„Neda se zatajiti, da broj kažnjivih djela, što ih počinjaju mladjahna lica, od godine do godine sve to više raste. — No ne može se zatomiti ni druga činjenica, da je postotak zločinaca, koji su u povratu (priupadnici), srazmjerno prema cjelokupnom broju zločinaca u novije vrieme znatno poskočio. Te su dvije činjenice uglavljene na osnovu statističkih podataka o kaznenom pravosudju.

Ne može biti sumnje, da te dvie činjenice stoje u unutrašnjoj vezi medju sobom u toliko, što je većina zločinaca, koji su u povratu, već u ranoj mladosti zalutala na put zločinstva. Od zločinaca, koji su u povratu, postaju zločinci od navade. Zločinci od navade jesu vrlo opasni i pogubni po ljudsko družtvo, jer ugrožavaju i ličnu sigurnost i sigurnost vlastničtva.

Ova vrsta zločinaca vraća se nakon izdržanja kazni iz kazniona gotovo uvjek bez popravka u ljudsko družtvo. Šta više, ovakovi zločinci sklapaju u toku izdržavanja kazni poznanstva i ortakluke s drugim okorjelim zlikovcima, da opet ugrožavaju sigurnost ljudskoga družtva, čim se u ovo vrate.

---

1. Dr. Gustav Aschaffenburg: „Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform — 1—5. Jahrgang, čitav niz članaka; 2. Dr. H. Appelius: „Die Behandlung jugendlicher Verbrecher und verwahrloster Kinder" — Berlin 1892.; 3. Dr. P. F. Aschrott: „Die Behandlung der verwahrlosten und verbrecherischen Jugend", Berlin 1892; 4. Dr. A. Fingera i dr.: „Juristisch-psychiatrische Grenzfragen" III. Band, Heft 8; 5. J. F. Landsberg: „Das Recht der Zwangs- und Fürsorgeerziehung", Berlin-Leipzig 1908.; 6. Dr. Heinrich Reicher: „Die Fürsorge für die verwahrloste Jugend", Wien 1906.; 7. Isti: „Die Theorie der Verwahrlosung und das System der Ersatzerziehung", Wien 1908.; 8. Alexander Löffler: „Die strafrechtliche Behandlung Jugendlicher", Wien 1908.; 9. Dr. jur. Marie Raschke: „Die strafrechtliche Behandlung der Kinder und Jugendlichen", Berlin S. W. II.; 10. Ernst Kahn: „Die Strafrechtsreform und die jugendlichen Verbrecher", Dresden 1904.; 11. ***: „Einige Bemerkungen zum Entwurf eines Gesetzes über die Fürsorge-Erziehung im Königreiche Sachsen". 12. Carl Clemens Hartmann: „Der jugendliche Verbrecher im Strafhause", Hamburg 1892.; 13. Dr. Curt Abel-Musgrave: „Kinder in deutschen Gefängnissen". Dresden 1908.; 14. Dr. Friedrich Reusche: „Gefängnisstudien", Leipzig 1894. 15. Dr. J. M. Baernreither „Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten von Amerika Leipzig 1905; 16. Dr. Max Lederer: „Amerikanische Jugendgerichte", Wien 1903. 17. Georg Stammer: „Amerikanische Jugendgerichte", Berlin 1908. 18. Dr. Paul Herr: „Das moderne amerikanische Besserungssystem". Eine Darstellung des Systems zur Besserung jugendlicher Verbrecher in Strafrecht, Strafprocess und Strafvollzug (The Reformatory System)., Berlin, 1907. 19. Adolf Hartmann: „Die Strafrechtspflege in Amerika", Berlin 1906, Poglavje XVII. „Childerns Courts" str. 263—278 i str. 306 i dalje.

Digitized by Google

Oni se naime, kad se vrate na slobodu, žacaju poštene privrede i zarade. Tako bezposleni počinjaju nova zla djela u čvrstu uvjerenju, da neće pasti u ruke pravde, jer su prilikom osudjivanja i izdržavanja kazni stekli izkustvo kako se može ugnuti dohvatu ruke pravde". — Da je tako, evo dokaza!

VI.

Koliko je kriminalitet sâm po sebi veliko zlo, toliko je on za društveni organizam tim opasnija pojava, što opažamo, da se mnogi i mnogi zločinac vraća u zlo, postaje priupadnikom. I baš usljed toga, što raste broj priupadnika, koji se i po više puta nalaze u povratu, raste i općenito broj zločina. Kako svagdje tako vidimo i kod nas u tom pogledu ove žalosne brojke.

Po predživotu bilo je od 683 kažnjenika:

Neporočnih	Sudjenih radi prestupka ili prekršaja	Sudjenih radi zločina jedan put	Sudjenih radi zločina 2 ili više puta	Izmedju 222 priupadnika bilo je priupadnika iz koristoljublja
287	207	130	92	88

Uzmemo li u obzir samo ove, koji se nalaze u povratu radi zločina, imademo 222 priupadnika; ali ih je mnogo, koji su već sudjeni bili radi prestupka ili prekršaja, a imade ih i takovih, koji su bili sudjeni i radi prestupka, prekršaja i zločina, tako da ih neporočnih ostaje samo 287; t. j. 42% od cjelokupnog kažnjeničkog stanja. Broj priupadnika iz koristoljublja, koji upravo sačinjavaju najgoru kategoriju nepopravljivih zločinaca, zločinaca od navade i od zanata, kod nas je relativno dosta malen, 88 t. j. blizu 13%, a to s toga, što je najviše takovih kažnjenika bilo medju onima, koji su premješteni u Lepoglavsku kaznionu.

Kod ona 222 priupadnika ispitivali smo i to, nakon kojeg vremena su se povratili u zločin, te smo ustanovili, da ih je postalo priupadnicima nakon:

Razmak vremena	1—6 mjeseci	6—12 mjeseci	1—5 godina	5—10 godina	10—20 godina	više od 20 godina	Ukupno
Broj priupadnika	23	24	112	37	19	7	222

Digitized by Google

Najviše ih se dakle vraća u 1—5. godini.

Važnost pitanja o suzbijanju priupadništva najbolje je označio učeni Francuz ovim riječima: „Combattre la récidive, c' est la solution de la question pénitentiaire".

Pa tako i mi treba da pored brige, koju posvećujemo našoj mladeži, obratimo veliku pažnju i upotrebimo sva sredstva na suzbijanje priupadništva.

VII.

Vjeroispovjest sama po sebi jedva da ima kakvog značenja za kriminalnu statistiku. No ipak neće biti na odmet, da vidimo, kako su se naši kažnjenici razlikovali po vjeri:

Vjeroispovijest	rimo-katol.	srpsko-pravosl.	evangel.	mojsijev.	grko-katol.	Ukupno
Broj	351	300	26	2	4	683

Rimokatolika bilo je 51.24%, dakle relativno najviše, za tim srpsko-pravoslavnih 43.92%; no prema broju kriminalno sposobnog žiteljstva u zemlji izgleda, da je kriminalnost relativno najveća kod pravoslavnih. To se ima pripisati toj činjenici, što relativno najviše osudjenika dolazi u Mitrovačku kaznionu od Mitrovačkog i Osječkog sudbenog stola, pod čiji djelokrug spada Srijemska županija, gdje je pretežan broj žitelja srpsko-pravoslavne vjere.

Ovdje napominjemo, da je izmedju 683 kažnjenika bilo 32 Cigana, dočim su mnogi premješteni u Lepoglavu.

Glede Židova je općenito pravilo, da oni u kriminalitetu zaostaju za kršćanskim konfesijama. Tako je i kod nas. No ujedno je utvrdjeno kao pravilo, skoro bez iznimke, da Židovi počinjaju samo zločinstva iz koristoljublja: prevare, prevarne kride, pronevjerenja, kradje i krivotvorenja novca i vrijednosnih papira.

VIII.

Čovjek je društveno biće — ζῶον πολιτικόν! Kao takovo zavisi u mnogo čemu od okolice, milieua, u kome se kreće; zavisi od prilika, u kojima se nalazi, on je upravo produkat tih prilika, koje znatno utječu na njegov duševni, kulturni, socijalni, gospodarski život. Po današnjem socijalnom uredjenju dijele se ljudi u više stališa prema zvanju i

Digitized by Google

zanimanju, te se po tome nalaze i u različitim prilikama, a ove opet raznoliko utječu na njihove životne odnošaje u mnogom pogledu, pa i u pitanju kriminaliteta.

Ispitujući, što su naši kažnjenici bili po zanimanju na slobodi, našli smo, da ih je bilo:

Po zanimanju	činovnika i službenika	trgovaca i obrtnika	nadničara, sluga i tvorničkih radnika	poljodjelaca	bez stalnog zanimanja ili skitnica	Ukupno
Broj	16	124	192	826	25	633

Najviše zločinaca rekrutira se dakle kod nas iz ratarskog staleža, pa ako uzmemo u obzir, da medju onima, u trećoj rubrici navedenima, imade najviše poljodjelskih nadničara, možemo reći, da kod nas, na žalost, preko 60% zločinaca dolazi iz ratarskog staleža.

Kako da pomognemo ovome zlu, koje najviše tišti naše seljačko žiteljstvo, našu glavnu narodnu snagu? Razmislimo malo o tome; eto lijepog polja za poletan rad u korist naroda našeg!

IX.

Imućstvene okolnosti igraju u pitanju kriminaliteta vrlo važnu ulogu. Dokazano je i može se uzeti kao pravilo, da kriminalitet stoji u obratnom razmjeru prema napretku narodnog gospodarstva. Oskudne godine, skupoća živežnih sredstava, naročito visoke cijene žita povećavaju broj zločina, osobito onih iz koristoljublja. U zimnje doba, kad se više troši na kućne potrebe, a manje zaradjuje, dogadja se više zločina. U velikim gradovima, gdje je više sirotinje, dogadja se više zločina.

Medju našim kažnjenicima bilo ih je 438 sa imetkom, a 245 bez ikakva imetka. No i kod većine onih prvih je imetak tako neznatan, da se jedva može smatrati minimumom, dovoljnim za ekzistenciju. Svakako kod zločina, počinjenih iz koristoljublja je ovo važan momenat, pa i kod nas je velika većina koristoljubivih zločinaca bez imetka. Naime, od 213 kažnjenika sudjenih radi zločina iz koristoljublja, imade ih 115 bez imetka, dakle preko polovice.

Otstraniti u narodu materijalnu bijedu i nevolju, primjerice: osigurati mali seljački posjed od propasti, dati prilike domaćim radnicima, da nadju zarade u državnim i privatnim poduzećima, osigurati one,

Digitized by Google

koji bez svoje krivice ostanu bez zarade (Arbeitslosenversicherung), obezbijediti starce-nemoćnike, urediti pitanje nadnica i radničkih stanova — sve to treba da bude jednom od glavnih zadaća kriminalno-socijalne politike, a ujedno glavno oružje za suzbijanje zločinstva.

X.

Osobni i porodični odnošaji takodjer uplivišu na kriminalitet.

U tom pogledu vidimo, da je od naših 683 kažnjenika bilo:

Po rodjenju		Je li imao kućevnog odgoja, njege, vaspitanja ili nije		Po stališu				Ima li djece	
zakoniti	nezakoniti	jeste	nije	oženjeni	neoženjeni	udovci	žive u konkubinatu	ima	neima
638	45	564	119	297	286	33	67	269	414

Bez ikakvog odgoja bilo ih je dakle 119; no i medju ostalima (564) većina je slabog kućevnog, a gotovo nikakvog školskog i religijozno-moralnog odgoja. Najgore svakako prolaze nezakonita djeca, koja su najviše izvrgnuta opasnosti, da pokliznu s prave staze na zločinački put.

Pravilo je, da ljudi neoženjeni, koji nisu vezani za porodicu, više griješe o kazneni zakon, nego oženjeni. Ako medju neženjene ubrojimo i udovce i one, koji žive u konkubinatu, imamo ih neženjenih 386, t. j. 56.80%, dočim na oženjene otpada samo 43.20%. Medju ovima ima ih opet 269, koji imaju djece, a od sviju ukupno ih je 414 bez djece. Dokaz, da porodica, kao glavni temelj ljudskog družtva, temelj-kamen svakog pravnog poretka i državnog uredjenja imade i na kriminalitet povoljan utjecaj; gdje su sredjene porodične prilike, gdje cvate sreća u kući, gdje su roditelji na svom mjestu, gdje su kadri obezbijediti i materijalni obstanak i moralni uzgoj članovima svoje obitelji — tu mora biti napretka, u takovoj su kući zločinstvima vrata zatvorena!

Sravnimo samo zivot u obitelji siromašnog tvorničkog radnika sa životom članova jedne naše seljačke zadruge! Tamo ne samo otac, nego i mati mora po cijeli dan da izbiva iz kuće, da zaradjuje svagdanji kruh sebi i dječici svojoj, a ova su prepuštena sama sebi, pa nije čudo, da skrenu s pravog puta, dotjeraju i do zločina. Nasuprot pod zadružnim krovom, pod zaštitom čestitog kućegospodara, uz njegu dobre gazdarice nalaze zaklona svi čla-

Digitized by Google

novi zadruge, jer im njihovo zadružno ognjište pruža jamstva i za materijalnu ekzistenciju i za moralni napredak. Na temelju svojeg dosadanjeg iskustva — ma da neimamo brojevnih podataka, jer takove sabiremo tek od početka godine 1909. — mogu sa sigurnošću ustvrditi, da naš zadružni život vrlo povoljno upliviše na kriminalitet, da je broj zločina iz koristoljublja kod zadružnih članova skoro jednak ništici, a da je i broj ostalih zločina minimalan, te da se krvni zločini pojavljuju više puta u samoj zadruzi tek onda, kad dodje do zadružnih razmirica, u kojima upravne oblasti nisu kadre za vremena da učine reda. Konačno, da mnogi član zadruge propadne materijalno i moralno te postane zločincem nakon toga, što se potajno ili po oblasti odijelio od svoje matice zadruge.

(Nastavit će se.)

O jamstvu članova javnog i komanditnog trgovačkog društva za društvene obveze.

Napisao Dr. Mladen Pliverić, kr. sudbeni pristav.

U V O D.

Naš trgovački zakon poznaje četiri vrsti trgovačkih asocijacija ili, kako ih on naziva, trgovačkih „društava" i to: javno trgovačko društvo, komanditno društvo, dioničarsko društvo i zadrugu (§ 61. t. z.)

Na čemu se osniva ta zakonska dioba; koja je bitna točka, u kojoj se po našem trg. zakonu jedna vrst trg. asocijacija razlikuje od druge? Zakonske ustanove, kojima su uredjena trg. društva, možemo u glavnome podijeliti u dvije grupe. U prvu spadaju one ustanove, koje rade o unutarnjim društvenim odnošajima t. j. o medjusobnom pravnom položaju društvenih članova, a u drugu one ustanove, koje uredjuju vanjske društvene odnošaje t. j. pravni položaj društava i pojedinih članova prema trećim osobama. Te se dvije grupe po svom karakteru bitno razlikuju. Ustanove prve grupe imadu pretežno karakter dispozitivnih pravnih propisa t. j. one se imadu samo tada i u toliko uporaviti, kada i u koliko članovi društvenim ugovorom nijesu za svoje medjusobne pravne odnošaje postavili posebnih uglavaka. Nasuprot imade ona druga grupa pravnih propisa karakter preceptivnih norama — društveni ih članovi ne mogu isključiti ili ih zamijeniti inakim ugovornim uglavcima, već se one imadu u svakom slučaju uporaviti.

Svaka od one četiri vrsti trgovačkih asocijacija ima i po svojem historijskom razvitku i po namisli zakonodavčevoj svoju posebnu zadaću, svaka od njih hoće da drugim načinom oživotvori onu gospodarsku svrhu, radi koje se pojedinci udružiše, svaka od njih posebnim načinom imade da

Digitized by Google

olakša pojedincu stvaranje kapitala, pa je prema posebnoj zadaći svake od tih asocijacija trebalo urediti i pravne odnošaje njihove i unutarnje i vanjske. No kako već sama narav asocijacije kao ugovornog odnošaja izmedju više osoba zahtijeva, da se sporazumnoj volji udruženih osoba prepusti najširа sloboda, postavio je zakon za medjusobni pravni odnošaj društvenih članova samo općenite propise, koje je smatrao skladnima sa svrhom pojedine od njih, ostavivši ipak članovima na volju hoće li ih jednostavno uporaviti ili ih nadopuniti društvenim ugovorom ili ih pak djelomice ili dapače u cijelosti zamijeniti inakim ugovornim uglavcima. Istina, da su kod nekih trgovačkih asocijacija članovi u toj dispoziciji vezani, ali je ipak kod svake od njih temelj uredjenju unutarnjih društvenih odnošaja društveni ugovor (društvena pravila odnosno statuti), samo što mu zakon kod nekih postavlja granice, a kod drugih ih ne postavlja.[1]

Sasma je protivno načelo vodilo zakonodavca kod uredjivanja vanjskih pravnih odnošaja trg. asocijacija. Sigurnost prometa, a usljed toga i uspješni razvitak tih asocijacija, zahtijevali su, da se svakoj od njih u pravnom saobraćaju s trećim osobama opredijeli neki stalni položaj, trebalo je, da se vanjski njihovi odnošaji jednom za uvijek urede tako, da treće osobe budu sigurne o pravnim posljedicama, koje za njih nastaju sklapanjem pravnih posala s pojedinom vrsti od njih.

Posljedica dispozitivnog karaktera zakonskih propisa o unutarnjim odnošajima trg. asocijacija jest ta, da unatoč razlikosti njihove ekonomske zadaće mogu različite vrsti trgovačkih asocijacija imati posvema jednako uredjenje unutarnjih društvenih odnošaja. Nema n. pr. nikakve zakonske zapreke, da članovi nekog javnog trg. društva ustanove, da će neki od njih samo nekim imovinskim uloškom sudjelovati u društvenom poduzeću kao komanditiste, i obratno, da članovi komanditnog društva ugovore, da će svaki od njih imati prema ostalim ista prava i dužnosti kao i član javnog trgovačkog društva.[2]

Poradi toga nemožemo onih zakonskih propisa, koji uredjuju unutranje

---

[1] Kod javnog i komanditnog trg. društva prepušteno je uredjenje unutarnjih društvenih odnošaja posvema volji članova (§ 68. i 132. t. z.). Manje dispozicije imadu dionićari i zadrugari.

[2] Vidi Laband: Beiträge zur Dogmatik der Handelsgesellschaften u Goldsmidtovom Zeitschr. für das gesamte Handelsrecht svezak 30. str. 509. — Isti pisac, nadalje Hahn: Kommentar zum allg. deutschen Handelsgesetzbuch. Svezak I. k artikulu 90. § 3., Schwalb: Die Haftung des Kommanditisten nach dem allg. deutsch. Handelsgesetzbuch u Goldschmidtovom Zeitschr., svezak 34. str. 354. i sl. — tvrde dapače, da kod javnog i komanditnog društva niti ne treba da postoji izmedju članova kakav društveni odnošaj, već da to može biti i odnošaj zajma, najma službe, poručanstva i t. d.

Digitized by Google

odnošaje trgovačkih društava, smatrati bitnima po njihovo medjusobno razlikovanje.[3]

Moramo dakle tu razliku potražiti u onoj drugoj grupi zakonskih propisa, u propisima, koji rade o vanjskim društvenim odnošajima.

I ti su odnošaji donekle jednolično uredjeni kod svih trg. asocijacija. Zakon im svima priznaje za razliku od societeta rimskog i gradjanskog prava, pravnu eksistenciju i prema trećim osobama. Dok potonji nijesu ništa drugo, već puki obligatorni odnošaji izmedju stanovitih osoba, koji su za treće osobe pravno irelevantni,[4] imadu trg. asocijacije mnogo opsežnije značenje. One nijesu pravno jedinstvo samo prema unutra t. j. prema članovima, već i prema vani t. j. prema trećim osobama. Kao takovo mogu one pod svojim posebnim imenom (firmom) sticati prava i preuzimati obveza, sticati vlastničtva i inih prava na nepokretna dobra, te u parnicama stojati u svojstvu tužitelja i tuženika (§. 63. t. z.). Odjeljenje društvene od privatne imovine pojedinih članova od zamašne je važnosti i za treće osobe.

Osim tih svim trg. asocijacijama zajedničkih općenitih obilježja imade svaka od njih još svojih posebnih, od kojih je najvažnije vrst i opseg jamstva društvenih članova za društvene obveze. Kako se samo po sebi razumije, objektom jamstva jest kod svake trg. asocijacije društvena u svrhu zajedničkog poslovanja odredjena imovina. Osim društvene imovine služi namirenju društvenih vjerovnika kod javnog i komanditnog društva te kod zadruge i privatna imovina pojedinih članova, nu ne kod svake od tih asocijacija jednakim načinom i u jednakoj mjeri. Svaka od njih počiva na drugoj kreditnoj podlozi i prema razlici te kreditne podloge, dijeli ih naš zakon u one četiri vrsti t. j.:

1. u javno trgovačko društvo, gdje svi članovi za društvene obveze jamče neograničeno svojim čitavim imutkom, solidarno i primarno;

2. u komanditno trg. društvo, gdje neki članovi (komplementari ili nutarnji članovi) jamče kao i članovi javnog trg. društva, a neki (komanditiste ili vanjski članovi) samo ograničeno, t. j. samo jednim dijelom svog imutka, solidarno i primarno;

3. u zadruge, gdje članovi jamče solidarno i subsidiarno i to:

a) kod zadruga s neograničenim jamstvom članova neograničeno, a

b) kod zadruga s ograničenim jamstvom članova ograničeno, i

---

[3] Imade doduše razlika i u tom pogledu izmedju dioničarskog društva i zadruge s jedne, a javnog i komanditnog društva s druge strane. Prve naime forme imadu svoju čvrstu i stalnu organizaciju, bez koje nemogu postojati, dok je potonje nemaju ili je bar ne moraju imati. Ali to je samo specijalna razlika, a mi tražimo generalnu.

[4] Vidi za društva našeg gradj. zakonika Stubenrauch: Commentar z. österr. allg. bürg. Gesetzbuche 6. Aufl. II. Band. str. 437. k §-u 1203.

Digitized by Google

4. u dioničarska društva, gdje nijedan od članova ne jamči svojim privatnim imutkom društvenim vjerovnicima.[5]

Postavismo si zadaćom ispitati pobliže kako je jamstvo članova kod pojedinih vrsti trg. društava u smislu našeg trg. zakona uredjeno. Kako je sasma naravno, otpada to pitanje posvema kod dioničarskog društva, jer dioničari u opće ne jamče za društvene obveze. Zakon doduše kaže u §-u 147. da „vlastnici dionica j a m č e samo do iznosa dionica svojih", nu te riječi imadu da znače samo toliko, da dioničari p r e m a d r u š t v u nemaju većih i inih dužnosti osim, da uplate iznos svojih dionica. Kod dioničarskog se društva može govoriti samo o t. zv. indirektnom jamstvu t. j. o jamstvu u tom smislu, da dioničar mora dopustiti, da se društveni vjerovnici namire iz onoga dijela društvene imovine, što ga tvori njegov uplaćeni prinos t. j. iznos preuzetih dionica. Nu takvo jamstvo nije osobno već stvarno.[6] Dioničar ne dolazi nikada u neposredni odnošaj prema društvenim vjerovnicima. Subjekt prava i obveza društvenih jest akcionarna udruga, kao juristička osoba,[7] a ne pojedini dioničari.

Preostaje prema tome samo pitanje o jamstvu članova javnog i komanditnog trg. društva te zadrugara. Nu kako se jamstvo zadrugara od jamstva članova javnog i komanditnog društva u glavnome razlikuje samo svojom subsidijarnošću, ne ćemo se s njime posebice baviti, već ćemo predmet svog raspravljanja stegnuti na javno i komanditno trgovačko društvo.

Prije medjutim nego li predjemo na sam predmet svog raspravljanja, treba da se osvrnemo na jedno pitanje, koje je za naše raspravljaje prejudicijelno, t. j. na pitanje o pravnoj naravi javnog i komanditnog trgovačkog društva, jer prema razlici juristične konstrukcije tih društava, dolazi se i do različitih resultata kod prosudjivanja jamstva njihovih članova za društvene obveze.

---

[5] I opći njem. trg. zakon (danas austrijski) dijeli trg. društva po razlici u jamstvu. Isp. L a b a n d: l. c. str. 509., koji poradi toga naziva trg. društva „vrstama jamstva" („Haftungsarten"). Isp. i G o l d s c h m i d t: Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften u njegovom Zeitschriftu sv. XXVII. str. 36.

[6] To izrazuje točno austr. trg. zakon u čl. 207.: „Eine Handelsgesellschaft ist eine Aktiengesellschaft, wenn sich die sämmtlichen Gesellschafter zur mit Einlagen beteiligen, ohne persönlich für die Verbindlichkeiten der Gesellschaft zu haften".

[7] Tako gospodujuća nauka. Isp. G o l d s c h m i d t: System des Handelsrechts, 3. Aufl. str. 121. L a b a n d: cit. str. 473. i 503. B e c h r e n d: Lehrbuch des Handelsrechts, §§ 62. i 96. H a h n: Komm. k Art. 213. § 1. E n d e m a n n: Handelsrecht, § 61. III. R e n a u d: Aktiengesellschaften, §§ 9. i sl. S t a u b: Kommentar zum allg. d. Handelsgesetzbuch, 5 Aufl., k Art. 207. § 1. G a r e i s - F u c h s b e r g e r: Das allg. d. Handelsgesetzbuch, k Art. 207. broj 123.

Digitized by Google

POGLAVJE I.

Pravna narav javnog i komanditnog trgovačkog društva.

Pravna je konstrukcija trgovačkih asocijacija jedan od najtežih i najzamršenijih problema na pravnom polju u opće. Ogromna literatura, što ju je taj problem porodio, nije ga sve do danas mogla posvema riješiti. Izmedju dva ekstrema: teorije societeta u smislu rimskoga prava i teorije samo ostalnog pravnog subjekta, juristićke osobe, niknuše i razviše se mnogobrojne nove teorije. U spoznaji, da se sva načela rimsko-pravne societas ne mogu uporaviti ni na jedno od trgovačkih društava, a uporava načela juristićke osobe opet (barem kod javnog i komanditnog društva) dovodi do konsekvencija sasma oprečnih ustanovama trgovačkih zakona, kušahu neki da uz neke modifikacije uporave teoriju societeta na jedna, a teoriju juristićke osobe na druga trgovačka društva. Drugi opet stojeći na stanovištu, da onakove modifikacije nijesu dozvoljene, postaviše novih konstrukcija. Glede javnog i komanditnog društva nastade teorija relativne juristićke osobe, po kojoj bi ta društva prema nutri bila societeti, a prema vani juristićke osobe ;[8] nadalje teorija njemačko-pravne udruge (Genossenschaft)[9] i s njom srodna teorija zajednice skupne ruke,[10] teorija kolektivnog jedinstva osoba,[11] Labandova teorija o posebnoj vrsti jamstvenog odnošaja, s kojim može, ali ne mora biti spojen societet,[12] Lastigova teorija o gospodarskoj zajednici, po kojoj društvo nije pojam pravni već gospodarski[13] itd.

Predaleko bi nas odvelo od predmeta našeg raspravljanja, da se sa svim tim teorijama ovdje napose pozabavimo.

Za predmet našeg raspravljanja od važnosti je samo. da zauzmemo stanovište u pitanju, da li se javno i komanditno društvo imadu smatrati nekim pravnim subjektima, različitim od osoba društvenih članova, ili su pak potonji jedini i isključivi subjekti svih društvenih pravnih odnošaja.

---

[8] Glavni zastupnici: Dahn: Handelsrechtliche Vorträge, str. 76. i sl. Gareis, Fuchsberger, cit. str. 210. Beseler: Deutsches Privatrecht, s. 1035., 4. izdanje.

[9] Kuntze: Zeitschr. für das gesamte Handelsrecht, svezak VI., str. 177. Gierke: Das deutsche Genossenschaftsrecht.

[10] Ta je teorija danas u njemačkoj literaturi vladajuća.

[11] Brinckmann: Lehrbuch des Handelsrechts, str. 126.

[12] Zeitschr. f. d. ges. H. r., sv. XXX., str. 503. i sl.

[13] U Endemannovom Handbuch des Handels- See- und Wechselrechts, sv. I. str. 316., 341. i sl.

Od njemačkih pravnika navodimo: Gelpcke u svom Zeitschriftu für Handelsrecht, Heft 2. Ladenburg: Zeitschr. für d. ges. H. r., sv. I., str. 139. i u Archiv für Wechselrecht, sv. X. str. 227. i sl. Endemann: Handelsrecht, str. 119. i sl., 170. Anschütz-Völderndorff: Kommentar zum allg. deutsch. Handelsgesetzbuch, str. 10. i sl. Windscheid: Pandekten, sv. II., § 407. (6. izdanje) Eccius: Z. f. d. g. Hr., sv. XXXII., str. 1. i sl.

Digitized by Google

Mnijenje, po kojem su ta društva juristička osobe, imalo je naročito u starijoj literaturi mnogo pristaša, a imade ih još i danas bez obzira na francuske pravnike, koji su svi pristaše te teorije.

To se mnijenje oslanja na činjenicu, da se ta trgovačka društva u prometu prikazuju nekim jedinstvom. Pravni se poslovi sklapaju pod društvenom firmom,[14] dakle pod imenom, koje je ili koje može biti posve različno od imena pojedinih društvenih članova; opstanak društva nije ovisan o tom, da iste osobe, koje su društvo sklopile i nadalje u njem ostanu, već se članovi mogu mijenjati, a društvo ipak traje i dalje;[15] društvo imade svoju posebnu imovinu[16] odijeljenu od privatne imovine pojedinih članova; ta je imovina odredjena isključivo u društvene svrhe; ona imade služiti u prvome redu namirenju društvenih vjerovnika, a privatni vjerovnici pojedinih članova mogu tražiti namirenje samo iz kamata i naplata, što godišnje otpadaju na pojedine članove, i iz onoga, što pojedini članovi dobiju nakon društvenog raspusta;[16a] napokon se nad društvenom imovinom otvara poseban stečaj.

To su u glavnome one zakonske ustanove, koje se obično navode u dokaz juristička osobnosti javnog (i komanditnog) društva. Ali sve one ne dostaju; unatoč svih tih ustanova pozitivnog zakona teorija o juristickoj osobnosti javnog i komanditnog društva nije ispravna.

Prije svega nema sumnje o tome, da se o juristickoj osobi može opravdano samo ondje govoriti, gdje se subjektom nekih pravnih odnošaja ne mogu smatrati individualno opredijeljene fizičke osobe. „Svagdje", veli Laband, [16b] „gdje manjka neki tjelesni subjekt, ima juristička osobnost u pravnome životu neku praktičnu važnost, realnu funkciju i svoju zbiljsku eksistenciju, ma da se ona neda ćutilima zamijeniti. Naprotiv ima li već neki kompleks imovinskih prava i obveza svoj pravom priznati subjekt, to neki drugi za taj kompleks fingirani pravni subjekt u istinu ne postoji. Taj subjekt onda nije juristička osoba, već juristička utvara. Svagdje, gdje nije potrebno stvarati juristicnu osobnost, tu je ona nedozvoljeno sretstvo juristicke konstrukcije."

Prema tome valja odgovoriti na pitanje postoji li zaista n u ž d a, da se javno i komanditno društvo smatra juristickom osobom; t. j. nekim posebnim od pojedinih članova različnim subjektom? Ne postoji. Svi pravni odnošaji u koje „društvo" dolazi, nijesu ništa drugo nego pravni odnošaji društvenih članova. Zakonska ustanova, da javno i komanditno društvo[17]

[14] § 63. t. z., čl. 111. i 164. austr. t. z.

[15] §§ 102. i 103.; 144. i 145. t. z; čl. 127., 128., 170. i 171. austr. t. z.

[16] § 63. t. z. č. 111. i 164. austr. t. z.

[16a] §§ 95., 96. i 143. t. z.; čl. 119., 121. i 169. austr. t. z.

[16b] l. cit. str. 501.

[17] § 63. t. z.; čl. 111. i 164. austr. t. z.

Digitized by Google

„mogu pod svojim imenom sticati prava, preuzimati obveza, sticati vlasničtva i inih prava na nepokretna dobra, ter u parnicah stojati u svojstvu tužitelja i optuženika", ne dokazuje protivno. Ta zakonska ustanova nije nužna posljedica pravne naravi javnog i komanditnog društva, već je iz praktičkih razloga postavljena.[17a]

Niti ostale zakonske ustanove, na koje se zastupnici teorije juristične osobnosti pozivaju, ne opravdavaju njihovog mnijenja. U načelu trg. zakon ne dozvoljava mijenjanje članova kod javnog i komplementara kod komanditnog društva. Istupom ili smrću jednoga samo člana javnog ili komplementara komanditnog društva, društvo se razvrgava.[17b] Tako isto prestaje društvo i onda, kad se nad imovinom kojeg člana javnog odnosno komplementara komanditnog društva otvori stečaj ili kad takav član izgubi pravo raspolaganja s imovinom svojom.[18] Ustanova §-a 102. i 144. t. z.,[18a] po kojoj članovi društveni prije razvrgnuća društva mogu uglaviti, da ne gledeći na istup kojega člana, mogu ostali društvo nastaviti, pa da se u tom slučaju društvo imade smatrati prestalim samo glede istupljujućih članova, a u ostalom, da uz dotadanja prava i dužnosti i dalje postoji, a tako isto i ustanove §§ 103. i 107. t. z.,[18b] po kojima se javno društvo u slučajevima, gdje bi se ono imalo razvrći poradi razloga ležećih u osobi kojega člana, može uz stanovite uvjete ipak medju ostalim članovima nastaviti, koje pravilo po §§ 144. i 146. t. z.[19] valja i za komanditno društvo, — sve su to samo iz razloga shodnosti postavljene iznimke od pravila. Uzmemo li još u obzir, da množina pravnika smatra najvažnijim obilježjem korporacije načelo, da njezini članovi ne jamče osobno za njezine dugove, to javnom i komanditnom društvu i opet moramo poreći karakter juristične osobe, jer kod njih vrijedi protivno.

Ako proučimo u cijelosti ustanove pozitivnog prava, kojima je uredjeno javno i komanditno društvo, moramo priznati, da tude imade mnogo toga, što u pravilu vrijedi samo za juristične osobe, nu ne možemo pustiti s vida, da ima važnih ustanova, koje se s načelom juristične osobe ne mogu nikako složiti. Dok pako takvih ustanova ima i dok se one ustanove, koje se navode u dokaz juristične osobnosti obiju trgovačkih društava, mogu shvatiti i opravdati i onda, ako se taj pravni karakter tim društvima ne priznaje, sve dotle moramo javnom i komanditnom društvu narav juristične osobe

[17a] Na nürnberškoj konferenciji, koja je raspravljala o osnovi bivšeg općeg njem. trg. zakona, zaključeno je, da se pitanje o pravnoj naravi javnog društva ostavi po strani i da se njegovo riješenje prepusti znanosti (sravni protokole str. 154. i 160.).

[17b] § 98. t. z., toč. 2. i 8. ; čl. 123. austr. t. z. toč. 2. i 6.

[18] § 98. t. z. toč. 3. ; čl. 123. austr. t. z. toč. 3.

[18a] čl. 127. i 170. austr. t. z.

[18b] čl. 128. i 132. austr. t. z.

[19] čl. 170. i 172. austr. t. z.

Digitized by Google

poricati. Ako zakonodavac kod uredjivanja odnošaja tih trg. društava nije pošao ni od jednog pravnom teorijom stalno opredijeljenog i utvrdjenog principa, ako u cijelosti nije proveo konsekvencije nijednog od onih principa, mora znanost kod opredijeljivanja pravne naravi obiju trg. društava prigrliti konstrukciju, koja je njihovoj nutarnjoj naravi bliža. Moderno pravo poznaje mnogo instituta, koji se ne dadu posvema svrstati pod jedan teorijom opredijeljeni princip, pa se poradi toga kod opredjeljivanja njihove pravne konstrukcije mora gledati na poprečan pojav i obilježja.

Unger, koji u svom Systemu[19a]. upozoruje na to, kako se pojam juristička osobe krivim primjenama često zlorabi, pokazao je na drugome mjestu,[20] da se ne treba i nemože svagdje, gdje više osoba kao neka skupnost stupa u pravne odnošaje, govoriti o juristickoj osobi. Nasuprot postoji mogućnost, da se ta skupnost shvati nepersinificiranom, nekim naravnim, konkretnim jedinstvom, koje nije ništa različna od njegovih članova, već s njima identično. Universitas, veli on, jesu universi. I javno trg. društvo, koje je u svom biću societas i to modificirana, broji Unger u red takvih „nepersonificiranih skupnosti osoba.[20a] Takve skupnosti nijesu nikakav srednji oblik izmedju societas i universitas, jer su naravne i juristicke osobe dvije opreke, koje se ne mogu složiti. Ali naravne osobe stupaju u promet sad pojedince, i izolirano, a sad svezane u neku jedinstvenu cjelinu.

Ako se za javno i komanditno društvo hoće da postavi kakva posebna konstukcija, onda nam se navedena Ungerova čini najpodesnijom. Medjutim ni ona nema posebne važnosti, jer je i po njoj javno (a iz istih razloga i komanditno) društvo u svom biću societet. Istina, da za javno i komanditno društvo ne vrijedi načela rimske societas u svojoj čistoći. Tako rimski socii nemogu raspolagati zajedničkom imovinom na onaj način, kako to mogu članovi javnog i komplementari komanditnog društva, niti mogu kao potonji društvo zastupati, ne jamče solidarno za društvene obveze ; nadalje kod rimske societas nema posebne društvene imovine niti mijene članova — nu sve se te razlike mogu smatrati samo modifikacijom zasada o rimskoj societas. U dokaz pak, da te modifikacije ne diraju u biće samog pojma societeta, služi činjenica, da je već rimsko pravo u nekim slučajevima odstupilo od pravila. Tako je n. pr. kod societas vectigalium publicorum dopušteno mijenjanje članova.[21] Solidarno jamstvo socia poznaje rimsko pravo u više

[19a] System des österr. Privatrechts, II., str. 321.

[20] Personengesamtheit und offene Handelsgesellschaft u Iheringovim „Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts", sv. 25., str. 239. i sl.

[20a] ibid., str. 251. i sl.

[21] l. 59. pr. D. pro socio (17., 12.) : Pomponius : „Adeo morte socii solvitur societas, ut nec ab initio pacisci possimus, ut haeres etiam succedat societati. Haec in privatis societatibus ait. In societate vectigalium nihilominus manet societas et post mortem alicujus. Sed ita demum si pars defuncti ad personam haeredis ejus adscripta sit, ut haeredi quoque conferri debeat . . .".

Digitized by Google

slučajeva. Tako n. pr. jamči solidarno više exercitora navis, koji se služe zajedničkim magistrom;[22] zatim više prodavača robova, koji stoje medjusobno u societetnom odnošaju;[23] napokon socii argentarii.[24]

O drugim razlikama izmedju rimske societas i naših trgovačkih društava, a naročito o posebnim odnošajima imovine potonjih, govorit ćemo kasnije.

Prema svemu, što smo naveli, nije javno i komanditno društvo samostalni pravni subjekat, već u svom biću societet, posebna pravna tvorevina osnovana na principu societeta.

POGLAVJE II.

Jamstvo članova javnog trgovačkog društva.

A. U opće.

Kako smo već gore rekli, jamče članovi javnog trg. društva za društvene obveze:

1. neograničeno t. j. čitavom svojom imovinom,

2. solidarno ili nerazdijeljeno t. j. svaki od njih za čitav iznos društvenoga duga, a ne samo za jedan njegov razmjerni dio, pro rata.

Naš trgovački zakon izriče to na dva mjesta i to u §-u 64. st. 1. i u §-u 88.

§ 64. st. 1. glasi: „Trgovačko društvo javno postaje, kada dvije ili više osoba pod zajedničkom tvrdkom uz neograničenu i solidarnu obvezu tjeraju obrt trgovački."

Ta je zakonska ustanova, kojom je neograničena i solidarna obveza članova stavljena u definiciju samog pojma javnog društva, jedna od najvećih pogrešaka našeg trgovačkog zakona i to tim veća, što je po njoj za p o s t a n a k javnog trg. društva nuždan u g o v o r članova, da će za društvene obveze neograničeno i solidarno jamčiti.[25] Pogrešna je pak ta ustanova stoga, što je s historijskog gledišta posve neosnovana, a s praktičnog štetna.

[22] fr. 4. § 1. D. de exerc. act. (14., 1.): „Sed si plures exerceant, unum autem de numero suo magistrum fecerint, huius nomine in solidum poterunt conveniri."

[23] l. 44. § 1. D. de aedil. ed. (21., 1.): „Proponitur actio ex hoc edicto in eum, cujus maxima pars in venditione fuerit, quia plerumque veniliciarii ita societatem coeunt, ut quidquid agunt in commune videantur agere; aequum enim aedilibus visum est vel in unum ex his cuius maior pars, aut nulla parte minor esset, aedilicias actiones competere, ne cogeretur, emptor cum mulits litigare, quamvis actio ex empto cum singulis sit pro portione, qua socii fuerunt; nam id genus hominum ad lucrum potius vel turpiter faciendum pronius est".

[24] l. 9. pr. D. de pactis (2., 14.): „Si plures sunt qui eandem actionem habent, unius loco habentur. Utputa plures sunt rei stipulandi vel plures argentarii, quorum nomina simul facta sunt: unius loco numerabantur, quia unum debitum est".

[25] Isp. Dr. Fran Vrbanić: „Udrugarstvo po ustanovah trgovačkoga zakona", I. razdjel, str. 52., § 16.

Digitized by Google

Historijski razvitak javnog društva dokazuje, da ono po svom pojmu znači udruženje dviju ili više osoba u svrhu da pod zajedničkim imenom tjeraju trg. obrt i da je neograničena i solidarna obveza članova takovog udruženja posljedica, kojom takvo zajedničko tjeranje trg. obrta radja uvijek onda, kad nema momenata, koji bi tu obvezu ograničivali.

Gdje se imadu tražiti zameci današnjeg javnog trg. društva, to je još danas neriješeno pitanje pravne povjesti.

Lastig[26] drži, da se ono temelji na germanskoj, prvobitno plemenskoj, a kasnije obiteljskoj zajednici. Prvobitno jamče svi članovi plemena, a kasnije obitelji za obveze, što ih preuzme jedan od njih. Kasnije prestaje ovako općenito jamstvo, a ostaje samo medjusobno jamstvo onih članova obitelji, koji zajednički tjeraju neki obrt. I ono prvobitno i ovo kasnije jamstvo temelji se na uskom vezu, koji članove jednog plemena odnosno obitelji medjusobno spaja. Kad je pako obiteljski vez počeo popuštati, preneseno je to jamstvo i na osobe, koje ne stojeći u nikakvoj rodbinskoj vezi ipak žive u zajedničkom kućanstvu i zajednički tjeraju neki obrt. No to se jamstvo u toliko razlikuje od onog prvobitnog obiteljskog, što oni članovi udruženja, koji pri sklapanju ugovora nijesu sudjelovali, ne jamče više beziznimno za sve obveze, već samo za one, koje su preuzete njihovom privolom. Ta se je pak privola (consens) mogla i općenito jednom za uvijek dati.

Slično tumači razvitak javnog društva Weber,[27] (uzimajući izvorom javnog trg. društva kućnu zajednicu odnosno zajedništvo obrtničkog etablissementa) i Kuntze[28]

Odlučno ustaje proti tim teorijama Goldschmidt,[29] protiveći se mnijenju, da bi se javno trg. društvo, koje je romanskog porijetla, temeljilo na germanskoj obiteljskoj i kućnoj zajednici. Jamstvo članova nekog slobodnog societeta (nevezanog na članove obitelji i kuće) nemože biti posljedica neke zajednice, starog kućnog gospodarstva, kojeg više nema. U najstarijim se vrelima ne spominje solidarno jamstvo kao pravna posljedica društvenoga veza. Jamstvo sviju članova nekog trgovačkog poduzeća nastupilo je prvobitno samo onda, ako je kontrahirajući član imao njihovu punomoć ili ako se je mogao iskazati privolom njihovom ili ako su svi članovi naknadno priznali sklopljenu obvezu i za sebe obvezatnom. Kasnije je nastala zasada običajnog prava, da za dugove kontrahirane po jednom članu jamče svi članovi solidarno, a temeljila se je na okolnosti, da se društveni članovi

[26] „Beiträge zur Geschichte des Handelsrechts" u Goldschmidtovom Zeitschriftu f. d. g. H. r. svez. 22. i 24., te u Endemannovom Handbuchu, sv. I. str.

[27] „Zur Geschichte der Handelsgesellschaft im Mittelalter".

[28] „Princip und System der Handelsgesellschaften" u Goldschmidtovom Zeitschr. f. d. g. Hr. sv. VI. str. 208. i sl.

[29] „Universalgeschichte des Handelsrechts" u svom „Handbuch des Handelsrechts", sv. I., 3. izdanje, 1891.

Digitized by Google

obično zamjenito opunomoćuju (praepositio mutua). Neograničeno se je pak jamstvo osnivalo na općem običaju, da je vjerovnik prigodom kontrahiranja redovito tražio, da svi članovi takvo jamstvo preuzmu.[30]

Kako god shvatili historijski razvitak javnog trg. društva, dosadašnjim je istraživanjem utvrdjeno, da solidarno i neograničeno jamstvo njegovih članova za društvene obveze nije njegov pojmovni elemenat, već efekat. Ili je ono nužna pravna posljedica zajednice obrta, nastale na temelju stare kućne zajednice ili je pak kod te zajednice istom uvedeno, dakle nekom već po sebi danom pravnom pojmu pridodano. Javno trg. društvo po svom pojmu znači udruženje dviju ili više osoba u svrhu da pod zajedničkom tvrdkom tjeraju trg. obrt, a neograničena i solidarna obveza članova jest posljedica takvog tjeranja.[31]

Koje su pak praktične posljedice ustanove §-a 64. t. z. ? pošto se po toj ustanovi za postanak javnog trgovačkog društva traži, da članovi neograničeno i solidarno jamstvo za društvene obveze naročito preuzmu t. j. društvenim ugovorom takvo jamstvo utanače, to ne spadaju po našem trg. zakonu u red javnih trgovačkih društava ona udruženja dviju ili više osoba u svrhu tjeranja trgovačkog obrta pod zajedničkom tvrdkom, kod kojih društveni ugovor ne odredjuje ništa o jamstvu za društvene obveze ; a jer takva udruženja nemaju ni onih obilježja, što ih trgovački zakon traži za

---

[30] Držimo, da je Goldschmidtovo tumačenje ispravnije od onog posvema germanističkog (Lastig, Weber, Kuntze). Neograničeno i solidarno jamstvo članova nije prvobitno, već se je ono istom s vremenom razvilo. Tako i R e n a u d : Das Recht der Kommanditgesellschaften, Leipzig 1881., str. 393. i sl. Jasno se to vidi odatle, što je praksa još i onda kad je javno trg. društvo bilo već razvijen pravni institut, kolebala kako to svjedoče Decisiones Rotae Genuae iz sredine 16. vijeka, što ih je sakupio Straccha. Dec. XIV. no 131 : „et regulariter socii nisi nomen eorum expendatur, non possunt obligari in solidum, sed solum pro rata — et imo non tenentur in plus, quam exposuerunt in societate". Dec. XLVI. No 4 i 5 : „usu enim in civitate Genuae et quidem notorie receptum est, quod socii expendentes nomen insimul tenentur contrahentibus secum in solidum. — " — Nasuprot veli Dec. XV. no 100 : „. . . quia uno expendente nomen sociale tam expendens quam caeteri socii in solidum obligantur. Dec. LXXIV. No 2. : „tenentes rationem sive societatem tenentur in solidum secum negotiantibus . . .", „quod si plures exercent unam rationem, tunc quilibet in solidum tenetur".

[31] Stoga je ispravna definicija francuskog code de commerce : „La société en nom collectiv est celle, que contractent deux personnes ou un plus grand nombre et qui a pour objet de faire le commerce pour un raison sociale. (Art. 76.). — Bolja od ustanove našeg §-a 64. jest i ustanova art. 85. austr. trg. z. „Eine offene Handelsgesellschaft ist vorhanden, wenn zwei oder mehrere Personen ein Handelsgewerbe unter gemeinschaftlicher Firma betreiben und bei keinem der Gesellschafter die Betheiligung auf Vermögenseinlagen beschränkt ist, — te §-a 105. njem. trg. z. „Eine Gesellschaft, deren Zweck auf den Betrieb eines Handelsgewerbes unter gemeinschaftlicher Firma gerichtet ist, ist eine offene Handelsgesellschaft, wenn bei keinem der Gesellschafter die Haftung gegenüber den Gläubigern beschränkt ist" — premda je logična pogreška uzimati negativne elemente u definiciju.

Digitized by Google

postanak drugih trgovačkih društava, to ona u opće ne spadaju u red trgovačkih društava u tehničkom smislu.[32]

Usljed toga ne će se moći oni medjusobni odnošaji društvenih članova, o kojima nema posebnih ustanova u društvenom ugovoru, prosudjivati po ustanovama trg. zakona o medjusobnom pravnom odnošaju društvenih članova, već po općenitim ustanovama trgovačkog i gradjanskog zakona i to ponapose po poglavju 27. općeg gradj. zakona.

Glede vanjskih pravnih odnošaja takvih udruženja treba da razlikujemo dva slučaja :

Ne bude li takvo društvo upisano u trg. registar, ne će za nj vrijediti ustanove poglavja trećeg, naslova osmog t. z. Takvo društvo ne će moći pod svojom tvrdkom kontrahirati, jer to pravo imadu samo trg. društva u tehničkom smislu. Ponapose imat će se obveze članova prosudjivati po §§ 64. i 268. t. z. odnosno po gradj. zakonu. Bude li pak takvo društvo uneseno u trg. registar, nastupit će sasma drukčiji odnošaji.

U svrhu unosa u trg. registar dužni su članovi javnog trg. društva prijaviti njegov osnutak nadležnom sudu. Zakon točno odredjuje što sve mora u toj prijavi biti sadržano (§ 65.). Članovi našeg društva učine prijavu, kakovu zakon zahtijeva za javno trg. društvo i sudac njihovo društvo unese u registar kao javno i taj upis javno oglasi. Ako su članovi doista imali volju osnovati društvo javno, premda društvenim ugovorom nijesu ništa odredili o svojem jamstvu za društvene obveze, onda moramo onu prijavu u registar smatrati nadopunjkom društvenog ugovora t. j. mučke utanačenim uglavkom, da će za društvene obveze jamčiti onako, kako to po zakonu jamče članovi javnog trg. društva. Tu je dakle sklopljeno javno trg. društvo sporazumnom voljom članova. — Kakvi će pak odnošaji nastati onda, ako članovi onog društva nijesu imali volje osnovati javno trg. društvo t. j. preuzeti solidarno i neograničeno jamstvo za društvene obveze, a ipak su učinili prijavu u smislu. §-a 65. t. z. ? Tu prijava društva u registar nije izražaj njihove suglasne volje, upravljene na to, da će društvenim vjerovnicima jamčiti solidarno i neograničeno. Pošto te suglasne volje nema, nije nastalo ni javno trg. društvo, premda je kao javno u registar uneseno i javno oglašeno. Prema tome se ni vanjski pravni odnošaji takvog društva ne bi smjeli prosudjivati po poglavju trećem naslova osmog trg. zakona. Nu obzirom na svrhu upisivanja u trg. registar i javnog oglašenja upisa ne će tome biti tako.

Općenita je svrha trg. registra osiguranje prometa, koje se polučuje time, da se stanovite pravno relevantne činjenice, koje se odnose na tjeranje trg. obrta, stave do općeg znanja. Unesci u trg. registar imadu se smatrati javnim ispravama, kojima se zasvjedočava, da su stanovite osobe pred nadležnim sudom nešto izjavile. Bez obzira na to, da li te izjave odgovaraju

[32] Vidi V r b a n i ć : „Udrugarstvo", str. 54.

Digitized by Google

istini ili ne odgovaraju, imade upis tih izjava u registar i javno oglašenje tog upisa taj učinak, da se svatko može pouzdavati, da ono, što je upisano i javno oglašeno faktično i postoji. Po tom su sve osobe, koje su nešto u svrhu unosa u registar pred sudom izjavile, svojom izjavom vezane t. j. upis, koji odgovara izjavi stranaka, i njegovo javno oglašenje imadu prema trećim osobama iste pravne posljedice, kojima radja činjenica upisana u trg. registar prema istinitoj izjavi stranaka. U našem slučaju prijave A i B nadležnom sudu, da su osnovali trgovačko društvo. Članovi su tog društva A. N. i B. N., oba trgovci, nastanjeni u Z. Tvrdka glasi A. N. i drug, a sjedište joj je u Z. Društvo je počelo svoje poslovanje dne 1. siječnja g. 1907. — Ta prijava potpuno odgovara prijavi, kakovu zakon propisuje za javno trgovačko društvo. Zakon nigdje ne propisuje, da se kod upisa javnog trg. društva mora izjaviti, da su se članovi društvenim ugovorom obvezali, da će vjerovnicima društvenim jamčiti neograničeno i solidarno. Pošto je dakle u našem slučaju prijava upravo onakova, kakovn zakon traži kod prijave javnog trg. društva, upisat će sudac društvo kao javno u registar i proglasit će taj upis. Treće osobe, koje budu s tim društvom kontrahirale, moći će se u taj upis i njegovo javno oglašenje potpunoma pouzdavati, pa će se prema tome društvu moći poslužiti svim onim pravima, što ih zakon daje vjerovnicima javnog trg. društva t. j. prema trećim osobama smatrat će se to društvo javnim trg. društvom — premda mu manjka jedna od bitnih potrepština njegovih — naime ugovor članova o neograničenom i solidarnom jamstvu članova za društvene obveze.

Da se takvim posljedicama izbjegne, trebalo je, kad je već upotrebljena ona stilizacija u odredjivanju pojma javnog trg. društva, odrediti i to, da prijava javnog trg. društva u registar mora sadržavati i izjavu, da su članovi ugovorili neograničeno i solidarno jamstvo za društvene obveze, jer bi se time izbjeglo možebitnim zabludama.

Drugo mjesto, gdje naš trg. zakon govori o jamstvu članova javnog trg. društva za društvene obveze, jest § 88., koji glasi: „Članovi javnoga društva trgovačkog jamče cijelim imetkom svojim solidarno za obveze društvene. — Tomu protivna uglava ne ima pravne krieposti prama trećim osobama."

Na prvi bi se pogled činilo, da zakon na tom mjestu ponavlja ustanovu sadržanu već u §-u 64., te da je usljed toga ustanova § 88. suvišna. Nu tome nije tako. § 64. radi jedino o uvjetima postanka javnog trg. društva, medju koje, kako rekosmo, spada i ugovor članova, da će za društvene obveze jamčiti solidarno s čitavim imetkom. Nu što znači taj ugovor? Njime se ne utemeljuje ni medjusobni odnošaj članova niti njihov pravni položaj prema trećim osobama. Kao što članovi mogu svoje medjusobne odnošaje urediti po volji (§ 68. t. z.), tako mogu po volji ugovoriti i razmjer, u kojem svaki od njih sudjeluje kod društvenih dugova. Po tom ugovor o neogra-

Digitized by Google

ničenoj obvezi, što ga zakon traži, za postanak javnog trg. društva ne znači to, da se odnošaji, što nastaju izmedju članova, kad jedan od njih isplati društveni dug, imadu prosudjivati po općenitim načelima, što vrijede za odnošaje izmedju solidarnih dužnika. Poglavito ne upliviše taj ugovor na pitanje regresa, jer je moguće i to, da neki član u opće ne sudjeluje u nošenju društvenih gubitaka n. pr. ako je stupio u društvo jedino zato, da povisi društvenu vjeresiju. Još se manje može tim ugovorom urediti pravni odnošaj prema trećim osobama, jer prema njima kao res inter socios gesta nema pravnog djelovanja. Pravni su odnošaji društvenih članova prema trećim osobama neovisni o medjusobnom ugovoru članova.

Prema svemu tomu, može ugovor, što ga predpostavlja § 64. t. z., jedino to značiti, da članovi prigodom sklapanja društva treba da budu sporazumn o osnutku takovog društva, gdje će svaki od njih društvenim vjerovnicima jamčiti neograničeno i solidarno, bez obzira na to kakvu su obvezu jedan prema drugomu preuzeli.

Zato ustanova §-a 88. nije već uključena u ustanovi §-a 64. i prema tome suvišna, već ima svoju samostalnu važnost, pošto se njome istom odredjuje neograničena i solidarna obveza prema trećim osobama. § 64. sadržaje uvjete postanka javnog trg. društva, a § 88. posljedicu obstanka njegovog.

Napokon je §-om 89. t. z. odredjeno, da i onaj „Tko pristupi obstojećemu kojemu javnomu društvu trgovačkomu, jamči bez obzira, da li je tim u tvrdki nastala promjena ili ne, skupa s ostalim članovi jednako za sve obveze društva, nastale prije pristupa.“

Za koga se može reći, da je pristupio postojećem javnom trgovačkom društvu? U smislu našeg trgovačkog zakona samo za onoga, tko s članovima postojećeg već javnog trgovačkog društva sklopi ugovor, da pristupa u društvo kao član, koji će društvenim vjerovnicima jamčiti neograničeno i solidarno. Nije li takav ugovor sklopio, nije postao ni javnim članom tog trgovačkog društva. Gledom na njegovu osobu nastat će po tome one iste posljedice, o kakvim smo govorili u prediduoj točki. Bude li na temelju zakonom propisane prijave unesen kao javni član u trg. registar i kao takav javno oglašen, jamčit će kao da je doista javnim članom.

(Nastavit će se.)

Državna i narodnostna ideja s gledišta socijalne znanosti.

(Nastavak.)

V. Narodnost kao novi državotvorni elemenat.

1. „Družtveni ugovor“ i narodna sviest.

Francezki enciklopedisti svojim nazorima o prirodnim pravima čovjeka, a pogotovo Rousseau svojom teorijom „o družtvenom ugovoru“,

Digitized by Google

(Le contrat social) zavedoše na neko vrieme svukoliku državoslovnu nauku na veliku stranputicu. Veliku zato, jer sve ono, što pisahu enciklopedisti i Rousseau dalo bi se kazati u dvie rieči: zlatni viek. No nama svakomu i izkustvo, a još više povjest dokazuje, da zlatni viek, koliko ga na zemlji može biti, nije za nama, nego pred nama, nije u prošlosti, nego u budućnosti.

Iz svega ovoga, što je do sada rečeno o državi, moramo se nepokolebivo uvjeriti, da je do danas jedini izvor državi bila sila, ne ćemo reći u posvema jednostranom i grubom shvaćanju, te rieči, naime kao sila samo materijalna, dotično razbijačka ili negativna, nego i kao sila organizatorska, dakle i moralna. I što dalje idemo od starih krutih vremena prema sadašnjosti, vidimo jasno, da čisto materijalni elementi te državotvorne sile i onda, kad narastu do današnjega militarizma, da su i onda u jednu ruku u svojoj jezgri sila moralna, a koliko to nisu, da uz njih, pa i protiv njih nastaju novi državotvorni faktori, o kojima se još pred stotinu godina nije moglo ni sanjati.

U povjesti svih država vidimo prirodnu i neodoljivu težnju, da prošire svoje granice i time i svoje zemljište kao materijalni temelj svoga obstanka.

Ta se je neodoljida težnja najočitije izrazila i u praksi i u teoriji svjetovladnoga Rima, jer je prvi rimski car uzeo naslov „semper Augustus", što ne znači, kako se to obično naivno misli, vazda uzvišeni, iliti veličanstvo, nego znači neumorni osvajač ili kako su to Niemci doslovce preveli: Immer Vermehrer des Reiches.

Da smo mi Slaveni u obće, a mi Hrvati napose po zdravom razumu sve i bez sociologije u njemačkim „Augustima" vidjeli ono, što su i bili, ne bismo pred njima u praznovjernom strahopočitanju bili padali na koljena, nego bismo se bili s njima ili dogovarali, ili se od njih onako branili kako su to učinili Česi, kad su zaredice netragom razpršili goleme vojske rimskoga cara Sigismunda.

No za ovakav odpor, za kakav daju prvi primjer Česi svojim husitskim pokretom, za takav skupni i neodoljivi odpor nije sposoban nikakav herojski pojedinac, kako smo si mi to zamislili u kraljeviću Marku, niti je zato sposoban jedan stalež, što to dokazuju tolike neuspjele seljačke bune; tu treba neke više moralne zajednice, tu treba malo jačega faktora, koji se stvara istom polaganim razvojem kulturnim, tu treba naroda i narodnosti.

Pred gorostasnom pojavom svjetovladnoga rimskoga carstva često se je zaustavio nejedan povjestničar pun udivljenja i strahopočitanja. Naročito se Rimu dive njemački učenjaci, primjerice Mommsen, i to zato, jer u svojoj jednostranosti misle, da je rimsko spjetovladno carstvo samo jaka šaka, s kakvom se Niemci rado priete svim svojim susjedima. I pred pojavom britanskoga gospodstva u Indiji stojimo većinom prepuni udivljenja

Digitized by Google

pred osvajačkom snagom i organizatorskim talentom anglosaske rase. A kad tamo niti je rimska carevina nastala osobitim nekim genijem, niti britansko svjetsko gospodstvo poradi vrlina, kojih tobože nema nitko, nego Germani.

Svi možda znamo, za rimsku rečenicu: Et urbs fuit orbis, i grad (Rim) postade svietom. U toj je rečenici tajna rimskoga uspjeha. U ono doba i nije bilo pravih država, a pogotovo nije bilo nikakvih naroda. Čitavo područje Sredozemnoga mora sastojalo je od većih ili manjih gradskih občina, kojima je bilo lahko zavladati, jer te občine nisu ni onda, kad su bile prosvićene i govorile jednim jezikom, osjećale medjusobno tolike i takve srodnosti, a što je još glavnije, ne dodjoše ni u samoj Grčkoj do spoznaje svojih trajnih zajedničkih interesa. Zato je najprije Filip Macedonac, a onda njegov sin Aleksander Veliki na čelu jednoga surovoga, ali ratobornoga plemena mogao proći kao pobjeditelj najprije svim tim gradovima, a onda s njihovom novčanom i vojničkom pomoću i po nepreglednoj ravnici Mezopotamije sve do Inda. Zato se kasnije i grad Rim, faktično kud i kamo nekulturniji od susjednih Veja u Etruriji, nije doskora mogao namjeriti na ozbiljna protivnika, jer tko će se takmiti s osvajačima, kojima bijaše na čelu „gojenac vučice", i bratoubojica, komu ne bijaše lahko naći premca.

Stari klasični sviet sa svojim gradskim občinama, koje i u najslobodnijem svom uredjenju bijahu do skrajnosti okrutne prema svim negradjanima, taj je stari sviet bio kao stvoren za podnožje smionom i bezobzirnomu osvajaču. Isto je tako s današnjom Indijom, koja s tisućama svojih kasta, izuzevši jaku musulmansku vjersku skupinu, nema nikakve odporne snage, niti je u povjesti imadjaše. S takvom vojničkom hierarhijom, u kojoj doduše svaki vlastnik feuda bijaše mali vladar, ali svi skupa ipak moradoše prema svojoj formalnoj obvezi u rat pod zapodjedničtvom vrhovnoga feudalnoga gospodara, kasnijega kralja, taj i takav srednji viek bijaše vrlo nesgodan za pokuse po uzoru Aleksandra Velikoga i rimskih Augusta, pa zato carstvo Karla Velikoga nije preživjelo svoga osnivača, a po istom kalupu obnovljeno carstvo Napoleona I. gledaše sam njegov osnivač u razsulu.

Mi svi znamo iz obće povjesti, da se velika i odlučna bitka kod Lipska 1813. zove bitkom naroda. To je eto prvi put, da se je narodnost pojavila na očigled svemu svietu kao državotvorni elemenat, pa je zato naravski, da je dvie godine kasnije na bečkom kongresu načelo narodnosti, koga nitko iskreno ne priznavaše bilo ipak glavnim predmetom u razpravama sakupljenih evropskih vladara i diplomata. To je načelo bilo dobilo i formalno svoje priznanje u ovoj odluci kongresa.

Les Polonais, sujets respectifs de la Russie, de l'Autriche et de la Prusse obtiendront une représentation et des institutions nationales Poljaci, koji su podanici Rusije, Austrije i Pruske, dobit će narodno predstavništvo i narodne uredbe.

Digitized by Google

Još pred dvadesetak godina bila je treća i zadnja dioba poljske države, a da nitko u Evropi nije radi toga osim poljskih rodoljuba ozbiljno ni uzdahnuo, a sad eto sve evropske države velike i male govore o Poljacima kao o faktoru, na koji se ciela Evropa mora obazirati i kojemu se moraju priznati narodne uredbe i narodno predstavničtvo. Što se je to dogodilo, odkuda taj prevrat, koji je za družtveni razvoj, dotično za državni život isto tako važan, kao što je za obćenje medju ljudima izum parostroja i munjevne baterije? Taj novi politički parostroj, ta družtvena munjevna baterija — to je narodnost.

I sad istom dobivaju vriednost sve teorije francezkih enciklopedista; sad im smisla i nauka o družtvenom ugovoru, samo što taj družtveni ugovor treba nazvati pravim njegvim imenom: narodna sviest. Neki ga zovu narodna volja i pod tim plaštem koješta skrivaju. Skrivaju dapače pod njim i stari nanovo nabrušeni bodež neodgovorne absolutne državne vlasti, kojoj je narodna sviest najpodpunija opreka, a s kojom se narodna volja dade tako vješto izmiriti.

Narodna se sviest pokazuje u čitavom kulturnom životu probudjenoga družtva: u književnosti, u znanosti i u umjetnosti, u svečanim manifestacijama, u burnim demonstracijama i u krvavim revolucijama. Tako se je pokazala najprije u Francezkoj. Tamo se je pokazala dapače i u narodnoj vojsci i napokon se utjelovila u jednom narodnom osvajaču, no tim je samo po svoj ostaloj Evropi požurila onaj razvoj, kojemu je samim svojim primjerom dala prvi zametak.

Već iz ovoga vidimo, da je narodna sviest ustala najprije proti absolutnoj vlasti u svojoj državi. Francezki narod srušio je najprije stari državni red — l' ancien régime — u svojoj domovini i onda je pošao, da ga ruši po svoj ostaloj Evropi. Sila novoga državotvornoga faktora bila je tako neodoljiva, da su domala i vladari prelazili medju narodnjake, da su se dapače, naravski više od nevolje, nego od volje stavili na čelo svim narodnim pokretima, da Francuzku i Napoleona suzbiju njezinim oružjem. I od toga vremena povjest Evrope nije više toliko povjest država, koliko je povjest naroda. Ovo je najzamašniji, najsudbonosniji preokret u sudbini čovječanstva. Kako je kršćanstvo probudilo savjest pojedinoga čovjeka, i proglasilo ravnopravnost svih ljudi, tako je narodnost probudila obću savjest naroda i proglasila, da svaki narod ima jednako pravo na slobodan i samostalan život. Ali sad je istom izmedju toga novoga državnoga tvornoga faktora i izmedju države, kao organizovane družtvene sile nastao prerazličit odnošaj: Negdje je jedna narodnost uz pomoć tudjih država otresla jaram one države, pod koju je silom došla i stvorila si novu svoju državu, slobodnom voljom i odlukom; drugdje opet pripadnici jedne te iste narodnosti porušiše i više svojih država, koje im smetahu, da stvore novu zajedničku državu; ovdje opet

Digitized by Google

narodi, koji su imali prije države, nego li pravu narodnu sviest, i kojima su te države došle u tiesniji ugovorni odnošaj, dotično i pod državni pritisak jačih susjeda, tu ti narodi počeše državno svoje pravo oživljavati narodnom sviešću i što je više koji u tom radio, to je veće uspjehe postigao; napokon ima dosta primjera i tomu, da ova ili ona država upotrebi narodnost samo za svoje osvajačke težnje te u tom slučaju narodi istom pravo služe i staroj i preživjeloj, jer previše materijalnoj državnoj vlasti, umjesto da ju popunjuju i pomladjuju novim kulturnim elementima.

2. Pogled na evropske države s čisto narodnostnoga gledišta.

Tu nas najprije zanimaju takve države, koje su uredjene na temelju narodnostnoga načela.

To je prije svega Grčka. Mi si danas ne možemo ni zamisliti, kakvo je oduševljenje bilo za Grčku u tridesetim godinama prošloga stoljeća. Svekolika evropska inteligencija, naročito u Francezkoj i Englezkoj bila je tako zauzeta za Grke, ili kako še onda govorilo, tako filhelenska, da ovako obćenitim simpatijama za jedan mali i gotovo neznatni narod nema primjera u povjesti. Tu se je pokazala praktična vriednost — praktična za Grke — takve školske naobrazbe, koja je milijunima ljudi učinila idealnom sliku Periklove Atene i Leonidine Šparte. U Rusiji mjesto filhelenizma bijaše opet jak pokret za Grčku radi zajedničke pravoslavne vjere.

Ali nemojmo misliti, da su zato sve evropske vlade nasrnule na Tursku, tražeći od nje, da dade Grcima slobodu. Našle su se dapače dvie države, — bijaše to Pruska i Metternichova Austrija — koje upotrebiše sav svoj diplomatski pritisak, da Grčka ne dodje do svoje slobode. Tko zna, bi li do danas bila slobodna, da dne 20. listopada 1827. nisu baš Francezi, a za njima i Englezi kod Navarina u Moreji započeli pomorske bitke s turskim i egipatskim brodovljem na veliku radost tamošnjoj ruskoj mornarici, koju su Francezi i Englezi imali baš suzdržati. U bitci, koja je za tim nastala, uništena je turska mornarica sasvim — i do danas se nije oporavila — a od egipatske je ostalo toliko, da se njezin zapovjednik mogao obvezati, da ne će više njom uznemirivati Grčke.

Kako je Grčka oslobodjena, rekao bi netko slučajem, a sociolog će kazati, da je oslobodjena time, što je grčki narod upotrebio ovu sgodu, i poslie nadčovječnih napora stvorio samostalnu domovinu.

Oduševljenje medju Grcima bijaše toliko, da se grčka narodnostna misao i ne nazivaše drugčije, nego li „velikom idejom". U ime te velike ideje svojatahu Grci svekoliko pobrežje Male Azije, i najveći dio Balkana, današnju Macedoniju i gotovo cielu današnju carevinu bugarsku. No na Grcima se najstrašnije izpunila ona francezka: Tko previše zagrabi, malo

Digitized by Google

odnese, te bi Grčka u svom ratu s Turskom 1897. bila možda izgubila svoju samostalnost, a svakako barem Tesaliju, da ruski car nije posredovao za mir na temelju načela — koje je za stalno bilo na umu i Franji Josipu I., kad je dne 7. listopada 1908. protegnuo svoj suverenitet na Bosnu i Hercegovinu — da nijedan pedalj zemlje, koji je jedanput oslobodjen izpod turske vlasti, ne smije natrag doći pod Tursku.

Prva iza Grčke oslobodila se je na temelju narodnostnoga načela Belgija, koja je imala sudbinu dosta sličnu Hrvatskoj — čitava stoljeća bijaše pod Habsburgovcima, od 1795.—1815. pod Francezkom, a 1815. bečki ju kongres na silu spoji s Holandijom — dok 1830. nije u Bruselju buknula narodna revolucija, koja je zbog utakmice englezke i francezke, jer nijedna drugoj ne može Belgije nikako prepustiti, svršila i podpunom samostalnošću i medjunarodnom neutralnošću Belgije.

I tu će tkogod na prvi mah reći: Blago si ga Belgiji, jer njoj je njezin položaj dao slobodu. No Belgija je taj položaj imala od onoga časa, odkada Englezka i Francezka postadoše velike vlasti, dakle najmanje dobrih sto godina. A sličan položaj imademo i mi Hrvati, izmedju Austrije i Ugarske, izmedju Beča i Pešte. Ne pomaže dakle ni slučaj, ni položaj, nego tako razvita narodnost, koja u jednu ruku svojom kulturnom snagom i moralnom disciplinom podpuno zajamčuje unutrašnji mir i red, t. j. može preuzeti sve državne funkcije, a u drugu ruku znade prosuditi i sgodno upotrebiti i sve vanjske medjunarodne prilike.

Takvim narodom postali su Talijani barem u Piemontu još polovinom prošloga stoljeća, a k tomu su imali takvoga političara i državnika — Cavoura — koji je u doba obće reakcije i skrajnjega absolutizma po svoj Evropi uzdržao u Piemontu ustav i koji je imao tu odvažnost, da je kao zastupnik piemontske kraljevine na parižkom kongresu 1856. počeo braniti prava talijanskoga naroda i to baš pravo na ustavnost i na slobodu i time je okrunio stoljetno nastojanje nebrojenih talijanskih rodoljuba, počevši od idealnoga Dantea i Mefistofelskoga Machiavellia, pa do Mazzinia i Mancinia.

Posvema osebujnim načinom razvijale su se sve tri skandinavske države, Danska, Norvežka i Švedska. Još u srednjem vieku spojiše se te tri države u jednu državopravnu zajednicu glasovitom kalmarskom unijom od 1397., a medju svim evropskim narodima baš Skandinavci postigoše prvi veliki stepen moralnoga i kulturnoga jedinstva svih svojih triju dielova. Pa gle, uza sve to i uzprkos pogiblji od triju jakih susjeda — Englezke, Njemačke i Rusije, političko jedinstvo tih triju država jednoga te istoga naroda baš se u najnovije doba posvema razteplo, te ne samo da nema medju njima nikakvih formalnih državopravnih veza, nego i svaka od njih vodi svoju posebnu diplomaciju, te je Norvežka s Englezkom, Danska s Rusijom, a Švedska s Njemačkom. S čisto narodnostnoga gledišta ovo je svakako za-

Digitized by Google

gonetna pojava, koja se dade protumačiti jedino u jednu ruku unutrašnjim socijalnim razlozima, — Švedi to su po svojoj aristokraciji Madjari, Norvežani su recimo Slovenci, a Danci Bugari — a u drugu ruku tom, kako se čini općenitom pojavom, da se svaka narodnost na vrhuncu svoga razvoja osjeća osiguranom u kulturi i blagostanju svih svojih članova, te i državnu uredbu ne smatra ničim drugim, nego pukim sredstvom, da tu kulturu dalje razvija i to blagostanje štiti i pomaže. Drugim riečima, i Danska i Norvežka i Švedska baš zato, što su to narodne države u najpodpunijem i najplemenitijem smislu te rieči, ne mogu se nikako sprijateljiti s takvim državnim težnjama, koje idu za nekulturnim ciljevima. Zato Danska i Norvežka nastoje svim sredstvima, da im bude priznata medjunarodna neutralnost — Švedska o tom ne nastoji, jer je znatno veća i nekulturnija —, da onda bez svake brige svu državnu vlast i državnu snagu upotrebe samo za svoj unutrašnji razvoj i napredak. I zato se može reći, da su škandinavske države danas najuzornije države u Evropi. I za stalno nije tek slučaj, da su prve takve uzorne države stvorili i uredili baš mali narodi.

S dalekoga skandinavskoga sjevera misao ti i nehotice leti na naš slavenski jugoiztok. I tu je od Trsta do Carigrada zapravo jedan narod i jedna narodnost, te je i u tom smislu bilo i u dalekoj prošlosti i u nedavno doba velikih, a činilo se već i uspješnih pokusa. No uza sve, to što je i na domaćem tlu, naročito kod nas u Hrvatskoj, bila jaka jugoslavenska narodna ideja, te smo joj mi Hrvati u svom glavnom gradu u jugoslavenskoj akademiji podigli trajan i bezsmrtan spomenik; uza sve to, što stranci o nama drugčije i ne pišu, nego kao o jednoj narodnoj cjelini, mi smo ipak faktično razdieljeni u četiri narodnosti. Jedna od njih, Slovenci, nije, koliko se zna, nikada imala svoje samostalne države, a nema ni danas. Zato u nje ne može biti državopravne politike, ali je u njoj to jača, da tako kažemo, državopravna težnja, t. j. da se slovenskom narodu dadu sve one narodne uredbe, kakve je od prilike bečki kongres zahtievao za Poljake. Slovenci traže svoje narodno predstavničtvo, traže slovensko školstvo i to od pučke škole pa do sveučilišta; traže svoje slovensko sudstvo i slovensku političku upravu. Od svega toga nješto su već i postigli, a danomice postizavaju sve to više. Najveći im je uspjeh u tom, što je radi slovenskih gimnazijalnih razreda u Celju palo više bečkih vlada i što je kod svih velikih pitanja, primjerice kod izborne reforme, slovenski narod bio faktor, s kojim se je računalo s obzirom na njegov narodni posjed i na njegove narodne interese. Slovenci dakle stvaraju si pomalo, ali sigurno, sve ono, radi čega na koncu konca država u modernom smislu i obstoji.

Najbolji primjer i narodnoga i državnoga razvitka daju medju svim južnim Slavenima Bugari. Stara njihova država, koja je već u osmom stoljeću bila tako jaka i ugledna, te je na vlasu visjelo, da joj padne Carigrad

Digitized by Google

u ruke, a u drugu ruku mogao je bugarski vladar Krum sklapati savez sa svojim savremenikom Karlom Velikim, baš u tu svrhu, da već tada raztrovano bizantinsko carstvo — ta mlada i snažna bugarska država imala je za svoj temelj narodnu slavensku cjelinu, koja se protezaše od Dunava preko Balkana i današnje Macedonije k Solunu i dalje sve do Moreje pod imenom „Sclavinia" iliti slavenska zemlja. Ta je Sclavinia postala prirodnim područjem kasnijemu bugarskomu carstvu i nema sumnje, da i medju svim onim Slavenima opr(čnost, pa i mržnja prema Grcima izazvala toliko čuvstva srodnosti i da tako kažemo narodne sviesti, te je ne samo car Simeon, nego bugarsko družtvo u obće objeručke primilo učenike slavenskih apoštola Ćirila i Metoda, koji su morali bježati pred njemačkom politikom slavenskih vladara Moravske. Da se tu može govoriti već o jakom narodnom duhu, dokazom je i to, što je car Simeon uzprkos svomu grčkomu odgoju pisao slavenski, te je on prvi, i to odlični okrunjeni pisac slavenski.

Kako je baš poradi ovoga slavenskoga narodnostnoga temelja bila u Bugarskoj osim prisilne političke pripadnosti jaka takodjer ideja više moralne zajednice, vidi se ponajbolje po tom, što je uz težnju državne bugarske politike zavladati Carigradom, bila tu isto tako jaka, pa možda i jača narodna težnja za samostalnom bugarskom crkvom. Tko zna i uvaži, što je onda bio i Rim i Carigrad, i papa i patrijarha, taj će u ovoj težnji, koja se bila i izpunila osnutkom ohridskoga patrijarkata, vidjeti zaista neobičnu pojavu i tumačiti ju kao izraz već i vrlo razvite narodne bugarske individualnosti.

Ovo je upravo može se reći temeljno obilježje bugarske narodnosti, da je i u najnovije doba svim sredstvima i riedkom jednodušnošću nastojala, da najpr'je skine jaram fanatičnih svojih crkvenih poglavica iz Fanara, grčke česti Carigrada, a istom kad su to postigli, uperiše sve sile, da skinu sa sebe i jaram fizičkoga turskoga gospodstva. Ovom drugom nastojanju pomogla im je bez sumnje najviše Rusija, ali ono su prvo postigli god. 1872. samo svojom duhovnom samostalnošću, u kojoj nimalo ne prezahu, zatražiti i jedinstvo s katoličkom crkvom, dotično priznati vrhovničtvo rimskoga pape, samo da se oslobode Fanara.

Ta duhovna samostalnost i moralna zajednica bugarskoga naroda vanredno se je ojačala koli pod petstoljetnim turskim robstvom, toli pod strahovitim duhovnim pritiskom najsebičnije crkvene organizacije, što je povjest pozna i to tako, da se je sav duševni i tjelesni život bugarski tako koncentrovao, tako u se uvukao, te je Bugarin danas najsabraniji, najpromišljeniji, najradiniji i najuztrajniji čovjek, što si ga pomisliti možemo. Samo tim vrlinama postigoše Bugari, neočekivane uspjehe u trideset godina svoga obnovljenoga državnoga i narodnoga života, te 1886. bez kaplje krvi najprije ujediniše iztočnu Rumeliju iliti južnu Bugarsku sa sjevernom

Digitized by Google

Bugarskom, a god. 1908. čitavo to svoje državno područje proglasiše posvema neodvisnom carevinom i to takvim načinom, da nisu ni tom sgodom nimalo sakrili, a kamo li da bi se bili odrekli svoga jedinstva s Bugarima, preostalima u Turskoj.

I mi smo Hrvati po početcima svoga državnoga života narodni organizam posvema sličan bugarskomu. I našoj državi bijaše osnutkom takva slavenska etnografska cjelina — takodjer jedna Sclavinia — da je i kod nas već početkom IX. stoljeća mogao nastati takav narodni pokret, u kojem su zbacili franački jaram i da je još prije toga bilo u nas toliko snage, te smo se usudili oprieti i to pobjedonosno i nepobjedivim četama Karla Velikoga. Isti taj narodni duh djelovaše tako blagotvorno, te su učenici spomenutih slavenskih apoštola, prognani iz Moravske, i u Hrvatskoj, kao i u Bugarskoj bili obje ručke dočekani, a kad je na to doskora početkom X. stoljeća provalilo magjarsko vojničko i nomadsko pleme sad u službi Carigrada, sada opet u sporazumku s Niemcima, mi smo Hrvati uzprkos tomu, što ugarska ravnica prirodno prelazi preko Dunava i Drave, ne samo odbili sve magjarske nasrtaje, nego smo bili i toliko jaki i samosviestni, da se je u to doba veliki naš ban Tomislav mogao samostalno proglasiti kraljem.

Ali tu treba odmah naglasiti, da je to bilo u onom dielu Hrvatske — u današnjoj zapadnoj Bosni — gdje ne bijaše ni traga raztvornomu uplivu mletačkomu i latinskomu u obće. Čim se je na to središte i težište već jake hrvatske države prenielo k moru, pokazuje nam od to doba hrvatski državni razvoj upravo neobičnu sličnost s razvojem Rusije od Petra Velikoga: Što je u Rusiji sve do danas dvorska njemačka stranka, to je na tadašnjem hrvatskom dvoru stranka latinska (a mogli bismo reći i „latinaška"), te doskora vidimo ono isto, što bijaše kašnje i u Češkoj, da je hrvatska državna vlast brisala slavensko narodno obilježje najprije u crkvi, a potom i u svem javnom životu, dok Hrvatska nije postala samo jedna karika u velikom lancu politike papinske, kojoj je domala u našim stranama bila glavna briga, da sa središtem u Ugarskoj stvori ovdje što jaču protutežu razkolničkomu Carigradu.

Pogled na srbsku povest s narodnostnoga gledišta nije ni izdaleka ni tako utješljiv, kao pogled na povjest hrvatsku. I ne ulazeći u potankosti, dosta je iztaknuti ovo troje: Srbi su' i državnu i narodnu svoju misao nerazrješivo spojili s grčkim pravoslavljem, te je prema tomu srbska narodnost dobila, a kod samoga puka i do danas sačuvala čisto vjersko obilježje; ne shvaćajući narodnosti s gledišta zajedničke slavenske kulture, protivili su se Srbi najodlučnije svakomu općemu slavenskomu, kulturnomu pokretu, primjerice ilirskoj ideji, te su od najstarijih vremena pa sve do danas smatrali za glavne svoje neprijatelje najprirodnije svoje saveznike, najbližu svoju braću Bugare i Hrvate. Osim svega toga najvaž-

Digitized by Google

nija je ova činjenica : Srbi su odbili sve hrvatske pokušaje za narodnim zbliženjem, dotično za narodnim jedinstvom, a hrvatsko državno pravo, dotično težnju Hrvata za državnom samostalnošću u okviru Habsburžke monarkije proglasili su najvećom uslugom njemačkomu prodiranju na iztok, premda sav javni, a naročito sav kulturni život južnih Slavena dokazuje, da su baš Hrvati i po svom preporodu i po svom daljnjem kulturnom i političkom razvoju najmanje podlegli njemačkomu uplivu.

Bilo je najprirodnije, da Srbija u Habsburžkoj monarkiji gleda u prvom redu slavensku državu, a u autonomnoj kraljevini Hrvatskoj najbližu svoju posestrimu, kojoj je u mnogo navrata mogla vrlo mnogo pomoći, naročito kod Rusije i u zapadnoj Evropi.

Bilo je, a ima i danas sličnih zabluda i kod nas Hrvata ; ali tu je jedna temeljna razlika : većina hrvatskih stranaka bila je vazda bilo za bratski sporazum, bilo za narodno jedinstvo sa Srbima, a medju Srbima i na hrvatskom državnom području ima jedva pojedinaca, koji pristaju na to, da se može govoriti i to samo s obzirom na sadašnje prilike o ravnopravnosti Srba i Hrvata. No nema sumnje, da je neograničena vjera u pomoć Rusije najviše doprinela tomu, što su Srbi bili i ostali tako nepristupni svakoj spoznaji unutrašnjega narodnoga jedinstva, kako ga je shvatio hrvatski preporod godina četrdesetih i hrvatski jugoslavenski pokret godina sedamdesetih prošloga vieka. Nadamo se, da će u budućnosti hrvatski pokušaji za jugoslavenskim narodnim jedinstvom naći i kod Srba više odziva.

Drugi slavenski narodi, Slovaci, Česi, Poljaci i Rusini, budući da nijedan od njih nema faktjčno svoje države, a svaki je brojem ili još i kulturom svojom tako jak, da za dotičnu državu nastaje radi njegovih težnja posebno narodno pitanje, spadaju najbolje u poglavlje o mnogojezičnim državama, a Rusi, kao veliki narod svjetskoga značenja, u poglavlje o svjetovladnim narodima. Ovdje ćemo dakle progovoriti još samo o Rumunjima i o Magjarima, dotično o Rumunjskoj i o Ugarskoj.

Podpunu svoju neodvisnost postigla je Rumunjska na parižkom kongresu 1856. Na tom je kongresu prvu rieč vodila Francezka Napoleona III., koji je bio nepokolebivo uvjeren o tom, da narodnost nije samo glavni, nego jedini temelj za moderne državne tvorbe. Kad bi se Napoleon III. u tom svom uvjerenju uzkolebao, kad bi naime počeo koliko toliko uvidjati, da će tim putem Francuzka mjesto njemačkih i talijanskih državica dobiti za susjede dvie nove velevlasti, onda mu je talijanski ministar Cavour već znao razložiti i političke prednosti narodnostnoga načela. I tako je Rumunjska, koju je Rusija oslobodila u ime pravoslavlja, postala na parižkom kongresu samostalna u ime posebne svoje narodnosti.

Digitized by Google

Tada Rumunji već u istinu bijahu razvit i sviestan narod. Kroz dugi niz godina, kroz čitava stoljeća ne imadjahu Rumunji ni svoga plemstva, ni svoga svećenstva, ni svoga srednjega staleža. Politička vlast nad njima bijaše turska, crkveni jezik staroslavenski, a i u gradjanskom životu pisahu ćirilicom. Tako im bijaše u Vlaškoj i Moldavskoj, koje se od 1856. zovu kraljevinom Rumunjskom. Još gore bijaše Rumunjjima u Erdelju i u Ugarskoj. Premda u Erdelju sačinjavahu dvie trećine svega pučanstva, ne bijahu u ondje priznati da žive, te u staležkom erdeljskom saboru ne bijahu nikako ni zastupani. Sve je to bilo zato, jer Rumunji bijahu listom sve samo seljaci.

Ali tu se u praksi pokazala istinitost dubokoumne, a još uviek premalo ocienjene sociološke istine: Seljačtvo samo po sebi nije narod.... ali iz njega se razvijaju svi narodni staleži, a potom i sav narodni organizam.

Bilo bi i zanimivo i poučno, potanko promotriti, kako se je iz rumunjskoga seljačtva razvio rumunjski narod i to tako, da danas spada medju najjače faktore u Podunavlju; ali o svem tom bit će sad na govora u prikazu o socijalnom razvoju naroda u Habsburžkoj monarkiji. Ovdje je potrebno naglasiti još samo to, kako je jednostrano i krivo mišljenje, spominjati svakom sgodom ujedinjenu Italiju i Njemačku, kao najsjajniji primjer pobjede narodnoga načela, kad je Rumunjska eto još jači dokaz, da je narodnost u istinu glavni državotvorni elemenat novoga vremena. Treba naime uvažiti samo to, da je čitava Rumunjska pokrita spomenicima ruske vojničke slave da je Rusija i pravno i faktično imala odlučan upliv nad kneževinama Vlaškom i Moldavskom, te se činilo neizbježivim, da će ih prije ili kasnije pripojiti kao puke svoje pokrajine. Pa ipak se to nije dogodilo i to ne samo zato, što bi se tomu protivile ostale evropske velike vlasti, nego ponajviše zato, jer je tu na kopnenom putu k Carigradu ustao jedan narod, koji uzprkos vjerskoj zajednici s Rusima nije htio biti, a sociološki uzeto, ni mogao biti narodnosti ruske. A čim se to nije dogodilo, bilo je naravski, da oslobodjen jednom izpod turskoga jarma bude taj narod svoj.

Posvema oprečan razvoj vidimo kod naroda magjarskoga. Magjari kao siloviti osvajači stvorili su prvu svoju državu na čisto aristokratskom temelju. Samih Magjara bilo je prema ostalome pučanstvu doduše znatno više nego li Bugara, ali Magjari bi se bili za stalno kao nekulturni elemenat pretopili medju nama Slavenima, da nisu postali glavnim orudjem dalekosežne politike papinske. Ta je politika njihov aristokratizam ojačala, predavši mu u jednu ruku i crkvenu hierarhiju, a u drugu ruku davši Ugarskoj neutralni službeni jezik latinski, koji je na dugo vremena izbrisao gotovo sve opreke medju magjarskim osvajačima i medju domaćim slavenskim plemstvom, koje se je doskora s plemstvom magjarskim stopilo u jedan

Digitized by Google

stalež. Taj stalež, to ugarsko plemstvo, dobilo je i narodnu sviest i to najprije političko-ustavnu u borbi proti absolutizmu Josipa II., a onda i magjarsku sviest narodnu u borbi s germanizacijom, naročito pod absolutizmom Bachovim od 1849.—1860. Po tom vidimo, da je magjarska narodnost u istinu u prvom redu politička, da je nastala odozgo, te bismo ju s punim pravom nazvali umjetno stvorenom, kad nas sociološko shvaćanje države ne bi bilo poučilo da u družtvenom razvoju nema umjetnih pojava, da je sve prirodno, da se sve dogadja prema stalnim zakonima i da se ovdje razumno može govoriti samo o takvom postanku i razvitku magjarske narodnosti, koji joj ne daje ni izdaleka dovoljno ni životne, ni odporne snage. A da je tomu zbilja tako, da su Magjari po unutrašnjem svom družtvenom sastavu najslabiji narod u Habsburžkoj monarkiji, uvjerit ćemo se, čim tu monarkiju svestrano prosudimo kao tip mnogojezične moderne države.

3. Habsburžka monarkija sa sociološko-narodnostnoga gledišta. Zašto narodnost nije jedini državotvorni elemenat.

U godinama šestdesetim prošloga stoljeća prevladalo je naročito nastojanjem talijanskih političara i publicista mišljenje, da je najprirodniji takav politički razvoj, po kojem bi svaki narod stvorio sam svoju državu i po kojem bi svaka država bila samo jedne narodnosti. Drugim riečima to znači, da bi narodnost imala biti jedini državotvorni elemenat, barem s obzirom na medjunarodne odnošaje. Ovo je mišljenje pobiedilo u toliko, te se je na države s više narodnosti počelo gledati s visoka, kao na neprirodne forme i proricati im brzo i sigurno razsulo. Medjutim dogadjaji posliednjih petdeset godina utvrdjuju neoborivo baš protivno mnienje: Mnogojezične države u jednu ruku jače su gotovo nesavladive od jednojezičnih, a u drugu ruku svaki narod, kad stvori svoju državu, nastoji, da tu državu proširi i na područje druge narodnosti, budući da je država u prvom redu družtvena tvorba u gospodarskom smislu, te neodoljivo teži, da svoje gospodarsko područje proširi. Zato smo još nedavno bili svjedoci, kako je Italija, koja se je najviše ponosila time, što u njezinim granicama nema druge narodnosti, — premda i ona ima oko 150.000 Slovenaca i desetak tisuća Hrvata — upravo zamrzila svoju osloboditeljicu Francezku, kad si je ta pripojila Alžir i Tunis, na koji je sama Italija računala, kako je malo kasnije zametnula s Abisinijom dapače rat samo zato, da proširi svoju koloniju na Crvenom moru na štetu abisinske slobode, a napokon vidimo danas, da se Italija i s Francezkom pomirila i da je svoj poraz kod Adue preboljela u nadi, da će ju zapasti Tripolis i — Albanija.

Digitized by Google

Nema sumnje, da se sa stanovišta narodnostnoga načela ovakva talijanska politika može, pa i mora odsuditi, ali to nam je ujedno dokaz, da država i narodnost nije jedno te isto, nego da je medju njima velika razlika, pa i opreka. Država je, to se ne može dosta naglasiti, prije svega područje družtvene vlasti i gospodarske djelatnosti i to područje strogo ograničeno i silom zaštićeno. Narodnost je naprotiv duhovna i prosvjetna zajednica, koja prije svega nastaje slobodnom privolom svojih članova. Ta privola može biti sad više, sad manje očita, a može se i mienjati. Tako primjerice bosanski musulmani mogu sada, gdje je Bosna i pravno sastavni dio Habsburžke monarkije, otvoreno prieći u hrvatski narodni tabor, dok su prije držali, da to nije potrebno, jer su vjerovali, da je okupacija Bosne samo privremena, te su uz svoju vjersku odanost kalifu izticali radje srbsku narodnostnu zastavu, pod kojom se je vojevalo za sultanovo vrhovničtvo nad Bosnom i Hercegovinom. Slično tomu preko dva milijuna Niemaca u Ugarskoj danas otvoreno priznaje, da su politički Magjari, t. j. sami ugarski Nijemci stežu svoju narodnost na skromno područje privatnoga života, a to sve u tom mišljenju, da je dualizam u obće, a današnje uredjenje u Ugarskoj napose definitivni oblik vladavine u našoj monarkiji.

Još se očitije vidi, kako su nestalne narodnostne granice, kad pogledamo na Kašube, na Bjeloruse i na Maloruse i na rusko državno područje u obće. Mnogi etnografi, primjerice Rus Florinskij u svojem najnovijem djelu „Slavjanskoe Plemja" računa Kašube za poseban narod. Drugi etnografi, — kao Poljak Ramult, — uza sve osebujnosti, što ih priznaju kašubskomu narječju, drže ih za Poljake, a i oni se sami sve to više smatraju Poljacima. Bjelorusi, a još više Malorusi, dali su i daju povoda bezkrajnim sporovima, te su se sami Malorusi u Galiciji, gdje se mogu posvema slobodno izjavljivati, hoće li biti Velikorusi ili Malorusi, i tu su se razdielili na dvoje, na Staroruse i Ukrajince. Starorusi se smatraju sastavnim dielom velikoruske narodnosti, te pišu istim književnim jezikom kao i Velikorusi ili jednostavno Rusi. Ukrajinci se smatraju posebnim narodom od Velikorusa, ruskoga književnoga jezika ne vole, dapače ga mrze, i radje pišu njemački nego li ruski. Kad bi se dakle državne granice imale odredjivati prema narodnostnim promjenama, nastali bi odtuda samo novi zapletaji u medjunarodnoj politici i nesigurnost na onom području, na kom je svaka država već po svom bivstvu najosjetljivija i najstalnija, na području čisto teritorijalnom. I zato se baš sa stanovišta sociologke znanosti može najodlučnije uztvrditi, da je narodnost sama po sebi u medjunarodnoj politici tek iznimno državotvorni faktor; ali je zato, kako ćemo vidjeti, u istinu glavni državotvorni faktor u granicama takvih državnih područja, koje je medjunarodno pravo već priznalo.

Tu odmah treba primjerom pokazati, kako je bila jednostrana i ne-

Digitized by Google

opravdana tvrdnja, da samo jednojezične države mogu doći na najviši stepen savršenstva. Eto najslobodnija država u Evropi, republika Švicarska, ima na svom području tri narodnosti i te su tri narodnosti posve ravnopravne, dotično svaka na svom području upravo suverene, premda su i po prostoru zemljišta i po broju svojih pripadnika i po gospodarskoj jakosti i po kulturnoj snazi posvema nejednake.

Sam ovaj primjer po sebi dovoljan je dokaz, da je mnogojezična država savršeniji oblik zajedničkoga družtvenoga života, razumije se pod tim uvjetom, ako se svaka narodnost u njoj može posvema slobodno razvijati. Ova je spoznaja bila posvema nejasna još koncem XVIII. stoljeća, pa se je zato i mogla dogoditi trokratna dioba Poljske Kakogod je name podjelba samostalne poljske države bila tako nješto neobična, jer se i savremenicima činila kao dogovoreno uništenje državnoga jednoga organizma, ipak bi se evropski politički moral brzo bio sprijateljio s time, da se medju tim nije poljska narodnost tako razvila, da one države, koje si Poljsku podieliše, ne proganjahu Poljaka jedna više, druga manje, Habsburška monarkija najmanje, a Prusija najviše. Istom ovi progoni probudiše posvema poljsku narodnu sviest i učiniše od poljskoga naroda još znamenitiji faktor evropske politike, nego što bijaše stara poljska država, ali ipak i ta najprobudjenija i osim Čeha najorganizovanija slavenska narodnost, nije samom tom narodnom sviešću i organizacijom do sada uz sve svoje žrtve i uz oružane ustanke mogla stvoriti ni preduvjeta za samostalan državni život, osim u Galiciji, gdje je poljskoj narodnosti došla u pomoć obćenita austrijska politika i njezina kud i kamo veća kulturnost i družtvena sredjenost, nego što je to kod Rusina.

Videći ovako blizu dvadeset milijuna naroda, kako samom narodnostnom svojom idejom i svojim najidealnijim rodoljubljem ne može nikako udariti temelja novoj svojoj državnoj samostalnosti, moramo se nepokolebivo uvjeriti, da je to bila zabluda, učiniti od narodnosti posebni princip medjunarodne politike i propoviedati, da se već u ime toga principa mogu stvarati, dotično proširivati državne granice. Stvarati se eto ne mogu, ali se mogu proširivati, no samo onda, kad je to u prilog jačemu.

I kod nas u Hrvatskoj, a i po ostaloj Evropi obćenito se misli, da je današnji dualizam plod medjunarodnoga položaja Habsburžke monarkije poslie prusko-austrijskoga rata 1866., dotično da je to djelo kneza Bismarcka i grofa Andrassy-a. U drugu ruku sam pogled na dualističko ustrojstvo monarkije ogorčava naročito svakoga Slavena u oči te činjenice, što smo mi Slaveni u monarkiji većina i što je Češka i Hrvatska stupila u monarkiju ugovornim putem, zadržavši stari svoj državni ustav i dobivši od novoizabrane dinastije sva moguća jamstva i za taj svoj ustav i za svoju zemljištnu cjelokupnost.

Nema sumnje, da je tadašnji medjunarodni položaj mnogo doprinio

Digitized by Google

dualističkomu ustrojstvu monarkije ; očito je i to, da je dualizam težak za sve Slavene, naročito za nas Hrvate, koje je upravo posebice razdvojio i raztrojio ; ali ćemo odmah vidjeti, kako je istina i to, da se dualizam ne bi mogao ni uvesti, a kamo li bez jačih potresa uzdržati punih trideset godina, da družtveni odnošaji u monarkiji 1867. nisu bili onako povoljni baš za ovakav oblik vladavine.

Jedan jedini dublji sociološki pogled na državu uvjerava nas, da je država u prvom redu gospodovanje jednih nad drugima, a vladati da znači, prije svega zapoviedati. No tu nas i dnevno izkustvo uči, da mnogi i mnogi čovjek znade bolje slušati, nego li zapoviedati bez obzira na to, što je onaj, koji sluša, možda kud i kamo pametnji, sposobniji i u obće vriedniji od onoga, koji mu zapovieda. Ono, što vidimo svaki dan, opažamo takodjer u povjesti.

Pogledajmo sad na Habsburžku monarkiju početkom godina sedamdesetih s čisto družtvenoga gledišta. Počnimo sa sjevera, s najjačim i s najbrojnijim historijskim slavenskim narodom u monarkiji, s narodom češkim.

Tu se sjetimo onoga, što učimo i u pučkoj školi, ali čemu ne shvaćamo zamašaja : Češka je u tridesetgodišnjem ratu od 1618.—1648. gotovo opustjela. A opustjela je tako, da su se iz nje izselili najprosvjećeniji njezini sinovi, naime stotine tisuća pripadnika Češke Braće, koja bijahu gotovo listom pismena i predstavljahu cviet češke narodne inteligencije. Osim toga Ferdinand II., poslie bitke na Bieloj Gori 8. prosinca 1620., dade dne 21. lipnja 1621. usred Praga pred starodavnom viećnicom smaknuti 27 najodličnijih plemića ; 47 ih je poginulo prije toga kobnoga dana, a 640 njih izgubi sasvim ili djelomice svoja imanja ; 518 platiše veliku globu. Premda su zaplienjena imanja bila procienjena često samo na jednu petinu svoje vriednosti, ipak ih je zaplienjeno za 15,786.870 forinti. Razdieljena imanja vriedila su 10,003.305 forinti. Gradovi platiše globe 7,413.545 forinti i to gradovi češki, ognjišta češke prosvjete i češke političke samouprave. Jednom riečju narod češki ostao je bez svojih političkih predstavnika i vodja, s njim je učinjeno mnogo gore, nego li 50 godina kašnje s narodom hrvatskim. U Češkoj nije bilo Čeha, koji bi zapoviedao, sva je vlast došla u ruke samo tudjincima.

Koncem XVIII. stoljeća nastao je češki preporod i to najprije na polju strogo znanstvenom, zatim na književnom, a tekar polovicom XIX. stoljeća i na polju političkom. Česi u to doba još čisto seljački narod jedva su imali toliko sviesti i snage, da traže za sebe češke svećenike i češke učitelje. A niži svećenici i učitelji nigdje ne zapovjedaju. Dosta je u ostalom reći, da Česima b jahu u to doba vodje učenjaci, književnici i novinari, a to nisu ljudi političke prakse. I zato se je uza sav već tada veliki češki napredak na prosvjetnom i na gospodarskom polju preko Čeha god. 1867. prešlo na dnevni red, jer je u ovakvim sgodama lakše mimoići tisuće prosviećenih

Digitized by Google

mirnih gledalaca iz puka, nego li šaku nemirnih, nezadovoljnih plemića ili gradjana.

Ako je tako bilo kod Čeha, onda si možemo lahko pomisliti, kakvo su predstavničtvo imali Slovenci, Slovaci i Rusini, kod kojih osim par nižih svećenika nitko od inteligencije nije htio ni govoriti narodnim jezikom, a kamo li da politički djeluje u narodnom duhu.

Drugčije bijaše naprotiv i kod Niemaca i kod Magjara. Niemci su imali dvorsko plemstvo, sve najviše i vojničke i činovničke krugove i već tako probudjeno, mnogobrojno i po cieloj monarkiji razštrkano gradjanstvo, da je Bach upravo na tom gradjanstvu bio pokušao njemački vladati cielom carevinom. Niemci su dakle imali i volju i izkustvo, pa donekle i sposobnost za vladu, t. j. za državu. I zato su glavni dio monarkije oni strpali pod svoju političku vlast.

Magjari nisu imali gradjanstva, to je i u Ugarskoj za onda bilo njemačko, dotično židovsko. Nisu imali ni svoga činovničtva, a pogotovo visokih magjarskih vojničkih krugova. Ali su imali svoje velikaše, svoje magnate, koji su istodobno već u to doba zauzeli sva tako zvana liberalna zanimanja — odvjetničtvo, lječničtvo, profesuru — i što je još važnije, koji su vladali ugarskim parlamentom. Taj ugarski parlamenat, pred kojim je god. 1848. uzmaknuo i dvor s vojničkom i činovničkom svojom silom, taj parlamenat podigao je visoko magjarsku zastavu s geslom borbe proti Beču, a Beča u Ugarskoj poslie desetgodišnjega Bachovoga absolutizma nije nitko volio, većinom su ga dapače do skrajnosti mrzili. I tako magjarski velikaši dobiše u ruke ne samo staro ustavno predstavničtvo, nego i novu političku vlast u ime „ugarskoga puka". Njemačko i židovsko gradjanstvo prvo je prešlo u tabor tih vlastodržaca, a seljački puk magjarski i nemagjarski sudjelovaše u politici i onako samo pasivno.

Bilo je dakle posvema naravski, da je nad cielom monarkijom dobilo vlast na jednoj strani njemačko činovničtvo, a na drugoj strani magjarsko plemstvo. Ali ni Niemci ni Magjari ne bijahu ni tada tako jaki, da ovu vlast pridrže svaki na cielom svom području, nego se Niemci moradoše dieliti Poljacima, a Magjari s Hrvatima.

Istina je, da je Galicija bila najzapušteniji dio stare poljske države. Ali je istina i to, da je Galicija pripojenjem Krakova 1844. dobila takvo kulturno i narodno ognjište, kakvoga tada ne bijaše u cieloj monarkiji. Što je još važnije, bijaše u Galiciji mnogobrojno, prosviećeno i imućno plemstvo, mnogo vičnije zapoviedati nego li slušati. To plemstvo ne bijaše dvorsko, a ipak je znalo biti lojalno; ne bijaše tako organizovano, kao plemstvo magjarsko, ali je imalo više upravne prakse i velikih medjunarodno-diplomatskih sveza. S tim je plemstvom 1869. njemačka činovnička vladavina morala učiniti kompromis, s kojim je za bečki njemački centralizam Galicija bila izgubljena.

Digitized by Google

Magjarsko plemstvo moralo je još više popustiti Hrvatskoj. Hrvatska je naime uzprkos vječnim bojevima s Turcima, u kojima je izginuo cviet hrvatskoga plemstva imala još uviek nekoliko narodnih velikaških rodova, a što joj je još više pomoglo, crkveni dostojanstvenici bijahu redovno hrvatski rodoljubi. Dosta je tu spomenuti samo tri imena: Haulik, Vrhovac, grof Janko Drašković. No najvažnije je ovo: U banskoj vlasti i časti sačuvala je Hrvatska ne samo neprekinutu državopravnu tradiciju, nego faktični posjed državne suverenosti na odredjenom teritoriju, koji se, kad je jednom turska sila bila suzbita — postepeno proširivaše prema nebrojenim zahtjevima hrvatskoga sabora: neka se banska vlast obnovi od Dunava do mora.

Kolikogod se je magjarska politička teorija i praksa trsila, da hrvatskoga bana podredi ugarskomu palatinu, toliko je baš hrvatsko-ugarska nagodba od 1868. dokazala, da je to nastojanje bilo bezuspješno proti prirodnomu historijskomu razvoju stvari. A historijom hrvatski je ban u jednu ruku predstavnik hrvatskoga naroda pred kraljem i zato je i po nagodbi glava hrvatske vlade; u drugu ruku ban je predstavnik hrvatske političke individualnosti i zato mu je revidovana nagodba morala priznati pravo, da njegove podneske mora ministar za Hrvatsku bezodvlačno podastirati Njegovomu Veličanstvu; napokon je ban u hrvatskom plemstvu bio samo prvak medju jednakima — primus inter pares — pa je zato i hrvatsko-ugarska nagodba morala priznati, da je ban odgovoran samo hrvatskomu saboru.

Ipak treba naglasiti, da bi uza sve ove jake i vidljive znakove stare hrvatske državne vlasti na samom početku dualizma Hrvatska bila kud i kamo gore prošla, da god. 1848. nije upravo neobičnim načinom pokazala i svoje životne snage i svoje političke zrelosti. Životnu je snagu pokazala navještenjem rata Ugarskoj i prelazom hrvatske vojske na ugarsko tlo. Političku zrelost dokazala je, postavivši se proti obćem javnom mnienju u monarkiji i u ostaloj Evropi bezuvjetno na stranu vladara i dinastije. Još je i danas za mnoge političare prvi znak naprednosti i modernosti, ako čovjek vladara i dinastiju bez daljnjega izpitivanja i promišljanja smatra elementom natražnjačtva, robstva i družtvene nepravde, pa makar mu činjenice, primjerice željezna volja Franje Josipa I., da se provede sveobće, tajno i jednako izborno pravo, davale posvema krivo. Parlamenti naprotiv po mišljenju takvih naprednjaka i modernista vazda su elemenat slobode i pravice, pa makar primjeri, na svakom koraku dokazivali baš protivno. Sad si možemo pomisliti, kako je obćenito i upravo neodoljivo bilo ovakovo mišljenje polovicom XIX. stoljeća, kad su se po svoj Evropi drmala, pa i rušila vladarska prestolja, te je za stalno trebalo tadašnjim hrvatskim političarima, naročito banu Jelačiću ne samo nepokolebive i baštinjene vjernosti, nego upravo vanredne političke pronicavosti, da onako odlučno i bezuvjetno budu na

Digitized by Google

strani dinastije i onda, kad im u svojoj časovitoj nemoći nije mogla upravo ništa dati, dapače pod terorizmom magjarske revolucije htjela im je oduzeti sve ono, čim su i nju branili. Ova politička pronicavost i stalnost donosi svoje plodove istom u naše doba, kao i svaka dalekovidna politika.

Postepena izgradnja narodnoga družtva kod svih Slavena u monarkiji.

Kad je nastao dualizam, Slaveni u monarkiji izuzevši Hrvate i Poljake, a donekle i Čehe, bijahu jošte u borbi za svoje pučke škole. Dualizam je značio gospodstvo Magjarima i Niemcima, autonomiju Hrvatima i galičkim Poljacima, a podpunu podredjenost Česima, Slovencima, Slovacima, Rusinima, ugarskim Srbima i dakako Rumunjima. Medjutim je Evropa poslie francezko-njemačkoga rata s kratkim prekidom rata rusko-turskoga i okupacije Bosne i Hercegovine stekla toliko mira, makar i za težku cienu militarizma, koliko ga nije imala već od berlinskoga kongresa, pa do revolucije 1848. U tih tridesetak godina s pet milijarda francezkoga zlata podigla se ujedinjena Njemačka do zamjernoga blagostanja, još čudesnije oporavila se Francezka od svojih poraza, Rusija je pod Aleksandrom II. provela velike svoje reforme, Englezka je promienila temelje svomu ustavnomu predstavničtvu i utvrdila svjetsko svoje gospodstvo zamašnim gospodarskim stečevinama, pa je onda naravski u tom sveobćem napredku snažno sudjelovala i naša monarkija, a prije svega kraljevine i zemlje zastupane na carevinskom vieću. Odnošaj medju pojedinim staležima posvema se je promienio, te se pojaviše posvema novi faktori unutrašnje monarkijske politike. Pregledajmo samo najvažnije pojave:

Niemce je njihov modernizam i lahki pristup u sve državne službe odvraćao od svećeničkoga zvanja. I tako je katolička crkva hoćeš, ne ćeš namieštala Čehe i Slovence, koji doskora postadoše, a kod Slovenaca su još i danas prvi organizatori probudjene narodne snage. Tu treba naglasiti, da nijedan kršćanski narod ne stoji tako nizko, te bi za najbliže svoje poglavare htio primiti tudjince, koji možda još ne bi znali njegovoga jezika i poštivali narodnih običaja.

Medjutim blagostanje sve to više napredovaše i oslobodjeno seljačko pučanstvo postade glavni trošilac već znatno razvite industrije. Time je najedanput sav srednji ili gradjanski stalež došao u odvisnost od ladanja, na koje se prije nitko ni ne obaziraše. Čim se to opazilo, počeše se mnogi trgovci i obrtnici izticati svojim rodoljubljem, jer si time stvarahu odmah mnogobrojne mušterije. Sada započe borba za napise na dućanima, a svaki je napis dozivao k sebi pripadnike dotične narodnosti, dok nije nastao čitavi gradjanski stalež i češki i slovenski, a pomalo i rusinski, pače već i slovački.

Digitized by Google

Ali gradjanstvo samo po sebi kolikogod znade biti i živo i nemirno u političkoj borbi, nije još ni izdaleka u današnje doba dosta jaki politički faktor. Danas, gdje se borba vodi na mnogo prostranijem poprištu i za daleko veće interese, nego to bijaše u sredovječnim državicama, danas u politici odlučuje ili visoka inteligencija ili željezna organizacija najširih pučkih slojeva. U posliednjim desetgodištima prošloga stoljeća postigoše Slaveni, naročito Česi i Slovenci jedno i drugo.

Sve to veće blagostanje i pristupnost mnogobrojnih srednjih i visokih škola omogućila je i Slavenima, da si stvore svoj odvjetnički i liečnički stalež i da u obće zauzmu tako zv. liberalna zanimanja. Kako je utakmica u tim zanimanjima postala sve to veća, posvema je naravski, da se je češki odvjetnik ili liečnik postavio na čelo svojim suplemenicima i time jednim mahom stekao svoje mušterije.

Ali ni ta inteligencija ne bi bila dosta samostalna i dosta poduzetna, da medjutim povoljnim gospodarskim razvojem, što ga ovdje ne možemo pobliže prikazivati, nije i slavensko gradjanstvo i seljačtvo došlo do tolikoga blagostanja, te je pod vodstvom spomenute već akademski obrazovane inteligencije počelo osnivati svoje štedionice i druge novčane zavode, gdje doskora skupiše na stotine milijuna slavenske narodne imovine.

U to doba razvila se je snažno njemačka industrija, kojoj ne bijahu dosta njemački radnici, a prečesto su i njemački poduzetnici voljili primati slavenskoga radnika, jer je bio jeftiniji jedno radi svoje neorganizovanosti, drugo radi svoje nevještine. Videći njemačko radničtvo, koliku ima od toga štetu, organizovalo je sav proletarijat bez razlike narodnosti, a ujedno je postavilo princip, da radničtvo imade iz svih sila nastojati, da se što bolje naobrazi, jer je naobrazba za radnika gotov kapital. No kako će se naobražavati slavenski radnik, koji njemački i ne zna ili znade samo toliko, koliko mu treba, da svoju naobrazbu pokaže, ako ju već ima. I zato vidimo, da je slavensko radničtvo organizovano u socijalno-demokratsku stranku s narodno-kulturnoga gledišta pošlo istim putem, na kojem djelovahu slavenski preporoditelji: u Češkoj se organizuje češko-slovanska socijalna demokracija, a u Trstu radnička demokracija jugoslavenska. Čim je to postignuto, čim slavenski radnici osnovaše svoje češke listove u Beču, a slovenske listove u Trstu, zaredaše ulicama carske priestolnice i najveće naše primorske luke takve demonstracije, takodjer za slavenske narodnostne zahtjeve, na kakve se jedino osvrću i njakonservativnije vlade i dinastije. Mnogo važnije od tih demonstracija bijaše i jest nastojanje slavenskoga radničtva, da se strukovno što čvršće organizuje i što bolje usavrši. Vlada mu u tom nije mogla smetati, a da ne dodje u opreku s čitavom savremenom socijalnom politikom u obće, a sa svojim držanjem prema njemačkomu radničtvu napose. K tomu svemu koncem prošloga stoljeća započeo je medju slavenskim rad-

Digitized by Google

ničtvom, naročito medju Česima, vanredno jaki pokret narodno-socijalni, koji je i socijalističko radničtvo još više prinukao, da prema narodnim zahtjevima ne bude neutralno, a koliko su ti zahtjevi kulturni i gospodarski, da ih stavi dapače na prvo mjesto u svojoj aktuelnoj politici.

I tako smo poslie četrdeset godina dualizma doživjeli u glavnom gradu Češke mnogo važniju pojavu, nego što je bila krunitba u Pešti polovicom 1867. Dok se je u Pešti magjarska aristokracija iz svih sila napela, da izvanjskim sjajem zabliešti njemačke prebjeglice iz redova gradjanstva, magjarski i nemagjarski puk, dotle je u Pragu car i kralj Franjo Josip I. kroz punih četrnaest dana posjećivao češke narodne i kulturne institucije jednu za drugom, vazda okružen predstavnicima najviše češke inteligencije, češkim ministrima, političarima, umjetnicima, književnicima, novarima itd., te se je napokon s češkim narodom i s pražkim pukom tako, sbližio, da je tisuću pjevača prvoga češkoga pjevačkoga družtva „Hlahola" izričito i ponovno pozvao, da mu pod prozorima staroslavnih Hradčana češke narodne pjesme pjevaju pokrite, a ne odkrite glave.

Kod ostalih Slavena u monarkiji nije ova unutrašnja izgradnja narodnoga družtva jošte gotova, naročito zato, što je nad Slovacima i nad Hrvatima neposredni pritisak bio tolik, da je velik dio inteligencije prešao u magjarski tabor, a u drugu ruku privredne su prilike za Slavene u Ugarskoj i za nas Hrvate bile, a i ostale su nepovoljne, te kod nas istom u najnovije doba imamo tek prve predstavnike posvema samostalne inteligencije.

Vidjesmo već, da družtvo u sociološkom smislu znači skup onih ljudi, koje vežu jedni te isti interesi i to tako jaki, da se ti ljudi radi njih upuštaju i u najžešću borbu. Takvo političko družtvo bijaše u Magjarskoj plemstvo, koje je imalo doduše samo par tisuća članova, ali je ipak neograničeno vladalo milijunima ugarskih državljana.

Glavno je obilježje toga magjarskoga plemstva bilo u tom, što plemić imadjaše u rukama i zemlju i političku vlast.

Bachov absolutizam od god. 1849.—1860. prvi je podkopao to plemstvo time, što je iz njega pokupio dosta svoga činovničtva. Ustavna doba izvršila je medju tim plemstvom podpuni prevrat : Plemići više ne gospodare sami, nego daju svoja imanja u zakup, a sami idu ili u činovnike, ili medju političare i novinare. Izprvice na sva ta tri područja susretali su magjarski plemići objeručke i Niemce i slavenske i rumunjske narodne odmetnike. Tkogod je došao, vidjeli su u njem novoga širitelja magjarske narodnosti, ili točnije novoga pomagača i pristašu svoje oligarhijske vladavine. Ali su domala sva činovnička mjesta bila izpunjena isto tako svi mandati i sva mjesta po uredničtvima. U magjarskom aristokratskom družtvu pojavila se jaka antisemitska struja, a malo zatim i još jača odvratnost protiv svih renegata. S razloga političke taktike taj se antisemitizam i ta odvratnost

Digitized by Google

toliko javno ne pokazuje, ali jedno je nesumnjivo, magjarska inteligencija ne pretaplja u sebe nemagjarskih svojih zemljaka, kako je to bilo još nedavno. A i ti zemljaci sami, videći, kako im je težka borba za obstanak kao renegatima, a opažajući, što već i sliepci vide, da se nijedan seljački narod ne da odnaroditi — povratiše se k svomu narodu ili niti ne zadjoše medju odmetnike, te si liepo odmah stvoriše svoju narodnu klientelu. No i bez obzira na to, što se je magjarsko družtvo prestalo širiti prijašnjom, brzinom, ono se je i samo u sebi razpalo.

Ova bi nam pojava bila sasvim nerazumljiva, nit bismo shvaćali njezinoga zamašaja, kad ne bismo na ugarski ustav pogledali sa socijalnoga gledišta.

Ugarski ustav od godine 1848., a jošte više od 1867. poznat samo kao ustav magjarski, pobudjivaše u svoj Evropi najveće udivljenje poglavito zato, jer ga smatrahu za najstariji ustav uz englezki i u mnogom još uzorniji od njega. Dapače i u samoj monarkiji od samoga udivljenja nije nitko ni dospio, da taj ustav temeljito prouči i vjerno prikaže. No napokon se ipak našao čovjek, koji je to oboje učinio s neobičnom mirnoćom, oštroumnošću i jasnoćom. To je Niemac Rudolf Springer, koji u svom djelu „O temeljima i o smjerovima razvoja Austro-ugarske monarkije", potanko izpituje unutrašnje bivstvo, t. j. socijalnu sadržinu magjarskoga ustava.

Iz te temeljite razprave saznajemo, — sve na osnovu citata dotičnih ustavnih zakona i nesumnjivih političkih činjenica, da u Ugarskoj u obće nema narodnoga zastupstva ni u občinama, ni u gradovima, ni u županijama, ni u parlamentu, nego da je čitav ustav dosliedno izgradjen na prevlasti preneznatne manjine imućnika i posjednika, tako, da u toj plutokraciji vazda silno prevladavaju Magjari. Sva občinska i gradska vieća i županijske skupštine sastavljene su naime tako, da polovicu članova toga „zastupstva" sačinjavaju najviši porezovnici, a drugu polovicu izabranici malih porezovnika. I za taj dosta nevjerojatni slučaj, da koji veleporeznik predje na stranu izabranih zastupnika maloga poreza, pobrinuo se je ustav time, da kao treći dio „zastupstva" dolaze predstavnici občine, dotično grada i županije. Da se to ne čini neustavnim, ti se predstavnici — občinski, gradski i županijski činovnici — „biraju" u posebnoj skupštini, kakva je i kod nas poznata iz vremena prije 1848. pod imenom restauracija. Velimo „biraju" za to, jer takvoj restauraciji predsjeda službena osoba, ponajčešće podžupan i ta osoba predlaže tri kandidata, osim kojih nitko drugi ne može biti izabran.

Najširi slojevi puka, siromašnije seljačtvo i radničtvo, nema dakle upravo nikakvoga ustavnoga prava, te je devet desetina ugarskoga pučanstva prisiljeno, da samo gleda, što se to sve radi.

Za izbore u parlamenat na prvi mah je uzeto drugo mjerilo, ali i tu, kad stvar bolje izpitamo, vidimo samo vladu imućnika i posjednika. Izborno je

Digitized by Google

pravo ograničeno naime na cenzus, i to tako, da se cenzusom smatra sad stanovita površina zemljišta, — koja je za Magjare mnogo manja, nego li za druge državljane, — sad opet odredjeni godišnji dohodak. Plutokracija spojila se s inteligencijom i to tako, da je uzela u obzir samo na takve školovane ljude, koji nešto imaju. Tima se naime u svim spomenutim slučajevima računa njihov porezdvostruko, da tako i oni dodju u prve redove mogućnika.

I naša občinska i gradska autonomija uredjena je u glavnom prema tomu Tako u našim seoskim občinama veleporeznici nisu sami po sebi članovi občinskoga zastupstva, nego imadu tu povlasticu tek, da izmedju sebe biraju trećinu občinskoga vieća. Slično je uredjeno i za Ugarsku, ali samo za glavni grad Budimpeštu.

Prva i glavna magjarska ustavna fikcija, kojom je prodahnut sav magjarski ustavni život, jest u tom, što se u teoriji tvrdi i u praksi provodi, da su svi Ugri jedan jedini magjarski narod, različnoga materinskoga jezika. Sam Franjo Deak bio je pod dojmom te fikcije, ali ju je nastojao ipak donekle ublažiti, priznajući materinskomu jeziku neka odredjena prava u pučkoj školi i u mjestnoj upravi. No magjarski vlastodržci predobro znadu, da je materinski jezik ponajglavnije sredstvo narodnoga osvještenja i da onim časom, kad stupi na poprište javnoga života, naime u školu i u upravu, prirodno i neodoljivo teži, da prodre kao državotvorni elemenat i u samo zakonodavstvo. To se je najbolje pokazalo u ostalim kraljevinama i zemljama monarkije, gdje je i tako malobrojna narodnost, kao što su Slovenci s punim pravom, a već donekle i s uspjehom počela tražiti, da joj se izgradi srednje i visoko školstvo i da slovenski jezik bude priznat i u najvišim državnim uredbama. Po magjarskom shvaćanju Ugrima nemagjarskoga materinskoga jezika prva je rodoljubna dužnost, naučiti magjarski, a ne čine li to, ili se možda još protive odredbama i uredbama, kojima je svrha, da svaki Ugrin znade magjarski, ogrješuju se tako i toliko o svoju domovinu i o svoju „političku narodnost", da im se to nikako ne može oprostiti.

Druga je magjarska fikcija izticanje ugarskoga ustava kao najdemokratskijega i najslobodoumnijega uredjenja u Evropi. Ta fikcija uspieva Magjarima zato, jer je u Evropi razšireno mnienje, da ondje, gdje nema absolutnoga vladara, ne može biti ni absolutizma. Medjutim čim malo bolje stvar prosudimo, vidimo, da nijedan vladar sam po sebi ne vlada absolutno, nego da se pod vladarevim imenom provodi bilo samovolja plemstva, bilo samovolja činovničtva ili oboje u isti mah.

Treća magjarska fikcija jest u tom, što svekolika magjarska javnost, a naročito magjarska štampa neumorno viče na neku bečku kamarilu, naime na takve uplivne dvorske krugove, koji tobože nemaju druge misli, nego li kako će oboriti ugarski ustav i ugarsku državu. Medjutim evo što je na stvari: „Car

Digitized by Google

Franjo Josip I. počevši od 1867. po svom je mišljenju tako bezprikoran ustavni vladar, da mu u tom nema premca; u njegovoj okolini misli se, jedino možda na to, da se podupire katolicizam, ali nikomu ne pada na um, da učini atentat na princip ustavnosti. Austrijski Niemci, Česi i Poljaci .... bijahu u svako doba najoduševljeniji prijatelji magjarske države, te ni živa duša nije nikada mislila, da joj se nješto natrag oduzme. Isti Lueger odbijaše magjarske zahtjeve kod obnavljanja nagodbe više zato, jer mu to trebaše za agitaciju, jer time čuvaše austrijske interese, nego li u namjeri, da ih napada i po osnovi, da se protiv njih bori. Kriza ugarskoga ustava nastala je jedino iz unutrašnjega njegovoga razvoja poradi novih narodnih i družtvenih tvorba iz unutrašnje borbe staleža i narodnosti, a nipošto vanjskim uplitanjem".

No najpogibeljnija je četvrta magjarska fikcija. Svaki naime svoj sukob s Bečom prikazuju Magjari kao borbu izmedju ustavnoga parlamenta, slobodnoga izražaja narodne volje i izmedju absolutističkih prohtjeva krune.

Kako li su pred šestdesetak godina bili ponosni Niemci na uspjeh svoje kulturne asimilacije, jer tako se je s njihovoga gledišta prosudjivao Bachov njemački absolutizam:

„Prije petdeset godina, kad je Bach namjestio svemoćno svoje njemačko činovničtvo po cieloj Austriji i Ugarskoj, pričinjala ti se Ugarska isto tako njemačkom kao i Austrija, tada peštanska, košička, temešvarska, osječka trgovačka komora uredovaše istim jezikom, kao trgovačka komora bečka i plzenjska, tada se u peštanskom gradskom poglavarstvu uredovaše njemački, tada je Bach bio uvjeren, da za dvadeset i pet godina ne će biti ni traga Magjarima: Kolika li privlačiva snaga njemačkoga jezika!

Pa što se dogodilo? Deset godina poslie Bacha postade magjarski jezik ugarskim državnim jezikom a češki jezik zemaljskim českim jezikom.

„... Narodnostno sliedi grad za ladanjem i to neizbježivo. A ladanje? Zar se u obće može odnaroditi? Nikada i nipošto. Sa sredstvima naše civilizacije nipošto. Zato bi bio samo jedan put, kojim idjahu Rimljani: učiniti puk rooljem i onda ga na Rhodu kao roblje na sajmu razprodati. Najizvrstnije naše i ponajbolje sredstvo, pučka škola, u tom je nemoćna. Mi smo u Austriji to izkusili... Bez podpune promjene današnjega gospodarskoga uredjenja neće se nikada odnaroditi zaokruženi, stalno nastanjeni narodi, a mali narodni otočići jedva za sto godina. Činovnički sistem tu je isto tako nemoćan, kako je bio i sistem feudalni. Stopetdeset godina turskoga gospodstva nije odnarodilo Magjara, ni tisućgodišnje magjarsko gospodstvo erdeljskih Rumunja."

Mi Hrvati možemo pokazati još rječitije primjere: Dalmacija, na kojoj mletačko gospodstvo ležaše kao stoljetna mora, koju istodobno pritiskaše težka sila, da ju zatim punih sto godina muči bečki njemački centralizam sporazumno s talijanskom djedovskom „kulturom", ta je Dalmacija danas

Digitized by Google

najčišća hrvatska, dapače najčišća slavenska zemlja u monarkiji. Isto je tako naša vojna granica upravo klasičan primjer, kako su uzaludna sva nastojanja, da se odnarodi kulturno seosko pučanstvo, koje k tomu na sve strane imade živi narodni oslon u milijunima jednojezičnih suplemenika.

Ali ovdje se ne radi samo o tom, da ovakvim činjenicama konstatujemo, kako su uzaludni svi pokušaji odnarodjivanja, nego je potrebno izpitati i unutrašnje razloge tomu neuspjehu.

Medju nama Slavenima, a posebice medju Česima, znalo je biti takvih filozofa i političara, koji su rado umovali i o tom, što bi za nas male Slavene bilo gore, da se poniemčimo ili da se porusimo. O tom radu umuje naročito češki filozofi Masaryk, kloneći se k mišljenju, da bi za nas bilo bolje, da se poniemčimo.

Svako je ovako umovanje plitko. Ta imamo eto živi primjer na Poljacima, kako blagotvorno djeluje, bilo poniemčivanje, bilo porusivanje Nego sa sociološkoga gledišta zanimiva je i važna ova pojava : I njemačka i ruska vlada, hoteći Poljake odnaroditi, nastoji najprije svim sredstvima, da snizi, pa i uništi poljsku narodnu prosvjetu. Zato ne dozvoljava ni poljskih pučkih škola, progoni dapače nemilosrdno i one rodoljube, koji privatno uče djecu poljski čitati i pisati.

Iz ovoga postupka njemačke i ruske vlade vidimo jasno, da svako odnarodjivanje počima time, da se dotično pučanstvo baci najprije na najniži stepen u prosvjeti i u gospodarskoj privredi.

Još prije pol stoljeća možda bi to bilo moguće. Danas je naprosto nemoguće zato, jer se je obća prosvjeta i obća gospodarska kultura već toliko razvila, te i zadnji seljak i najkukavniji radnik treba toliko znanja i vještine, dolazi toliko u doticaj s oblastima i s drugim družtvenim uredbama, te kao najstrašnije poniženje dotično kao najveći svoj nedostatak trpi, kad ne zna službenoga jezika, ili kad se u njegovom materinskom jeziku nigdje ne ureduje. Drugim riečima : Narodnostno pitanje po svojoj bitnosti postaje najzaoštrenije pitanje socijalno.

Vrlo sgodno razlaže ovu stvar spomenuti Springer ovako :

Samo jedan družtveni razred prelazi vrlo lahko za pojedinca dapače s korišću od jednoga naroda k drugomu. To je inteligencija. Zato je inteligencija najnepouzdaniji narodni elemenat, premda je inače najbučnija. Kod svih drugih staleža traži odnarodjenje ponajprije duhovnu i materijalnu degradaciju, često toliku, da prije odmetničtva postanu podpuni analfabeti i proletarci. Redovito široki pučki slojevi moraju najprije ostati bez kulture, da uzmognu primiti drugu kulturu. To najjasnije dokazuje Ugarska... Tu se djeca punih šest godina uče magjarski ; dvie, godine poslie toga, što svršiše školu, ne znaju magjarski ni čitati, ni pisati, pamte još samo nekoliko najobičnijih rieči. Ne znaju više kako se zove skrbnik, ne znaju naj-

Digitized by Google

jednostavnijih pravnih i oblastnih izraza: sud, pravosudje, uprava, zakonodavstvo, štampa, pravo sakupljati se i udruživati se, sve im to fali. Ne razumiju nikakvih službenih tiskanica ni pozivnica. Stoje bez pomoći prema javnoj upravi, dapače stoje faktično izvan države. Ta ne razumiju ni najjednostavnijih magjarskih političkih brošura. Kod toga počimaju zaboravljati i svoj materinski jezik, te ni u njem više ništa ne razumiju. No dok su im u duši ostanci materinskoga jezika, ne mogu se pomagjariti...

God. 1880. uz 6,404.000 Magjara bilo je nabrojeno 7,345.000 Nemagjara, a god. 1900. eto ti magjarske većine od 8,588.000 Magjara prema nemagjarskoj manjini 8,132.000. Kad tomu popisu ne bi bilo nikakova prigovora, to ipak tu stoji prema Magjarima gotovo polovica Nemagjara, a u svim zemljama krune sv. Stjepana prema 10,443.000 Nemagjara Magjari su dapače u manjini s 8,679.000... Najznačajnije je od svega, što od 8,132.000 Nemagjara samo njih 1,365.000 uz svoj materinski jezik znade i magjarski, tako da blizu 7 milijuna u samoj Ugarskoj, a 9 milijuna državljana na cielom državnom području ne razumiju ni rieči od državnoga jezika.

Ovaj gotovo posvemašnji neuspjeh prisilnoga odnarodjivanja ujedno je ponovnim neoborivim dokazom, da je narodnost najglavniji državotvorni elemenat, naročito unutar medjunarodnih granica, dakle tamo, gdje ne ide za tim, da stvara državne teritorije u medjunarodnom smislu. Sva je zemaljska kruglja naime tečajem XIX. stoljeća izmedju šest evropskih i dvie neevropske vlasti tako podieljena, i tako točno razgraničena, da se nijedna teritorijalna promjena ni u središnjoj Africi, ni na australskom otočju ne može dogoditi bez medjunarodnoga diplomatskoga sporazuma, eventualno i bez medjunarodnoga sukoba. Kako u diplomaciji, a pogotovo u ratu odlučuje u prvom redu organizovana oružana sila, to je unapred očito, da u takvim sukobima mogu neorganizovani narodi, pa bili oni dosta mnogobrojni, služiti samo kao oružje velevlastnim takmacima. Zato su najstrašniji primjer Poljaci, koji su bili, a donedle su i danas prevažan faktor u svakoj evropskoj velikoj diplomatskoj akciji prije kakvoga sukoba, ali poslie toga sukoba nije se na njih nitko ni osvrtao, te se je njihov položaj obično samo još pogoršao. Ali zato u granicama velike jedne monardije, primjerice u Habsburžkoj monarkiji, u Rusiji, pa i u Turskoj, mogu si i manji narodi faktično stvoriti svoje države, naime posvema samostalnu svoju kulturnu organizaciju, dakako uz uvjet, da je dotična narodnost u istinu tako razvita, te čitavim svojim djelovanjem dokazuje, da je moralna i kulturna cjelina. Kao primjer takvih narodnih država, kojima često iz čisto pravno-političkoga gledišta ne treba mnogo do podpune suverenosti, dosta je spomennti Fince u Rusiji, Bugare i prije oslobodjenja u Turskoj, pak danas već sve narode u Habsburžkoj monarkiji, izuzevši područje direktne magjarske političke vlasti. I baš ta činjenica, što se narodi kao moralne cieline mogu

Digitized by Google

mirnim kulturnim radom dovinuti i do glavnih atributa državne samostalnosti, te svaki kulturni narod napokon dobiva i svoj teritorij, na kom izvršuje podpunu suverenost, pa bilo to samo i u pojedinim granama života, baš to podaje narodnostnoj ideji mnogo veću vriednost, nego li ona teorija, po kojoj bi se prema narodnosti morale mienjati medjunarodne državne granice. Ovakvim razvojem narodnosti dolazimo naime u jednu ruku do toga, da na istom državnom području bude više u istinu ravnopravnih naroda, a u drugu ruku opet do toga, što je takodjer od neprocjenive vriednosti, da se jedan te isti narod može slobodno razvijati u više država. Za oba ta pojava najsavršeniji je primjer n našoj monarkiji, i u njezinom balkanskom susjedstvu, pa će zato biti i najsgodnije, da se ovdje pobliže ta stvar osvietli

(Nastavit će se.)

Zločin i umobolja u Hrvatskoj i Slavoniji tečajem g. 1907.

Napisao Dr. Fran S. Gundrum-Oriovčanin.

Velikim sam zanimanjem progledavao, proučavao „Zdravstveno izvješće kr. zemaljskog zavoda za umobolne u Stenjevcu za g. 1907.", što ga je velikim marom u svakom pogledu shodno sastavio ravnatelj toga zavoda v. g. Dr. Ivo Žirovčić.

U veliku je obliku to izvješće, a na 47 stranica naštampano sve, što se može smatrati kao ogledalo ovog zemaljskog zavoda, u kome nesretnici, lišeni uma sprovode svoj jadni život. Šteta, što se vrijedni ravnatelj već odavna nije dao na to, da se svake godine tako iscrpiva izvješća štampaju, jer bi se iz njih moglo koješta izvaditi, što bi poslužilo kao putokaz u različnim odnosima.

No meni nije, da ovdje obradim sve ono, što se u tome izvješću nalazi, nego bi rado, da koju posvetim zločinu i umoboljiu Hrvatskoj i Slavoniji, a na temelju poglavlja XI. A. navedenog izvješća.

Ne znam, bi li se pojavi smio poveseliti, što u našoj domovini ima razmjerno dosta zločinaca, a medju njima malo umobolnih ili bi se žalostio, što ima toliko duševno zdravih zločinaca!...

Bilo kako mu drago, ali svakako je očito, da Lombrosova nauka o zločincu, koji se kao takav već rodi, koji dakle na svijet donese nagon za zločinom — u našoj domovini nema i ne može naći uporišta. Poznato je, kako si je pred neko dva, tri desetka godina Lombrosova nauka proširila put kroz sve kulturne države svijeta, te se je sve ono, što se sa znanosti živo bavi, za nju vrlo zanimalo. I velik, da najveći dio naučnjaka povjerova riječima toga novoga proroka, pa se jamačno gotovo koješta dogodilo, što se ne bi smjelo dogoditi, prosudjivalo se možda onako, kako se ne bi smjelo

Digitized by Google

prosuditi. Ali kad Lombroso nešto tvrdi, — vjerovalo se u njegovu nauku, slijepo vjerovalo... I činilo se, kao da zločinca u pravom riječi nije nikad ni bilo, da ga sada nema i da ga u buduće više ne će ni biti, jer ono, što je netko počinio i što učini, te što se protivi i kosi slovu zakona ; što je zločin, to nije posljedak djelovanja zdravog uma, nego je proizvod bolne duše, što ne može da raspolaže kako treba !... Pa tako za pravo reći nema ni pojma o zločinu, jer umobolan čovjek je bolestan čovjek, i nije zločinac ; djelo pako, što ga izvrši, nije zločin...

Ali Lombrosova je nauka postigla vrhunac slave, dok se nije kritično uzela u pretres ; no kad ju stručnjaci počeše rešetati, pa ogledati s ove i s one strane, kad nastojaše, da na temelju obilnoga materijala prosude tvrdnju jednu, pa drugu, treću... onda je aureola te nauke počela tamnjeti. Uzelo se u pomoć anatomiju, pa patologiju ; proučavalo na živima i mrtvima sve one osebujne znakove na kostima, na glavi, na očima, ušima, rukama i nogama i drugim djelovima tijela, pa je sravnilo sa — po Lombrosu — „navodi" zločincima, sa djecom naroda, koji su još na vrlo niskom stupnju kulture ; sa životinjama, a naročito sa majmunima, koji su čovjeku najsličniji i poslijedica bijaše, da se došlo do uvjerenja, kako je nauka Lombrosova osnovana na dosta nestalnu tlu, pa kako se ruši i ruši tako, da je mnogo njegovih tvrdnja sada već posve oprovrgnuto.

Ali zato se djelo tog znamenitog naučenjaka nipošto ne smije posmatrati nekom možda neblagodarnošću ; jer to djelo, kojemu je on posvetio cijeli svoj život, je djelo ogromno i vrlo znamenito ; a nitko drugi, nego Lombroso nas je naučio i potaknuo, da svestrano i pomno proučavamo tjelesnu i duševnu osebujnost zločinaca; da ga — upotrijebit ću izraz — individuališemo, te da u zločincima u prvom redu netražimo ine gledamo drugo, nego čovjeka. Točnim proučavanjem svih onih znakova, koje po Lombrosu možemo naći na zločincima, dana je osnova za vrlo važnu nauku o tjelesnoj i duševnoj podredjenosti pojedinih ljudi, a time bje utrt put istraživanju u tom smjeru.

Pa i ovo se u velike ima upisati u zaslugu Lombrosu.

Kako rekoh, njegova nauka u našoj domovini na temelju statistike nema uporišta, pa i ova činjenica takodjer govori protiv nje.

U Hrvatskoj i Slavoniji osudjeno je tečajem 1907. godine:

osoba zbog zločina	2.804
„ „ prestupka	117
„ „ prekršaja	31.554

Dubokom zahvalnošću navodim, da sam ove podatke dobio u kr. zem. statističkom uredu u Zagrebu ; ali u našem pitanju imadu u obzir doći samo zločinci, a takvih je 2804.

Digitized by Google

I S K A Z

Iz kaznenog ili istražnog zatvora došli su u zavod u Stenjevac

Tekući broj	Vjera	MJESTO RODJENJA I NADLEŽNOSTI	Kažnjivi čin			Umobolnoga					Došao iz			Hereditarno obterećen	Bio bolestan prije zatvora	Pijanac	Prije			Koliko puta? Bio kažnjen radi		
			Zločin	Prestupak	Prekršaj	Spol	Obiteljski stališ	Zanimanje	Godina dolaska	Kakova bolest bje sudu prijavljena	Kaznenog zatvora	Istražnog zatvora	Zavoda za pobojšanje				Zločina	Prestupka	Prekršaja	Zločina	Prestupka	Prekršaja
1	rkt.	Javor, Kalje, Jaska	Umorstvo	—	—	muškarac	oženjen	seljak	1907	Paranoia hallucinatoria	—	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—	2
2	rkt.	Tüffer, Celj, Štajerska	Provalna kradja	—	—	muškarac	neoženjen	skitnik	„	Simulatio	—	1	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—
3	gr.-i.	Narta, Ivanska, Bjelovar	Težka tjelesna ozleda	—	—	muškarac	oženjen	seljak	„	Psychosis cum epilepsia	—	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—
4	rkt.	Novigrad, Koprivnica	Umorstvo	—	—	muškarac	oženjen	seljak	„	Dementia Secundaria	—	1	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1
5	gr.-i.	Klasnić, Glina	Umorstvo	—	—	muškarac	udovac	saljak	„	Sine morbo psychico	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
6	rkt.	Šandorovec, Biškupec, Varaždin	Palež	—	—	muškarac	oženjen	radnik	„	Imbecillitas originariia	—	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—
7	rkt.	Ljubljana	Kradja	—	—	ženska	neudata	švelja	„	Paranoia	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
8	rkt.	Popinec, Vidovec, Varaždin,	Ubojstvo	—	—	muškarac	udovac	seljak	„	Melancholia	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
9	rkt.	Karlobag	Kradja	—	—	muškarac	neoženjen	nadničar	„	Sine morbo psychico	—	1	—	—	—	1	1	1	1	1	3	5
10	gr.-i.	Jamnica	Umorstvo	—	—	muškarac	oženjen	seljak	„	Sine morbo psychico	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—
11	rkt.	Doljan, Biškupec, Varaždin	Težka tjelesna ozleda	—	—	muškarac	neoženjen	stolar. pomoć.	„	Sine morbo psychico	—	1		1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	rkt.	Pušća-Kupljenovo Brdovec — Zagreb	Zlobna ošteta tudj. vlasništva	—	—	muškarac	neoženjen	sveučilišni djak	„	Paranoia	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—
13	rkt.	Doseljenik iz Moravske	Kradja	—	—	muškarac	neoženjen	nadničar	„	Sine morbo psychico	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
14	rkt.	Križevci	Kradja	—	—	muškarac	neoženjen	užarski pomoć.	„	Imbecillitas	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1	10	20
15	rkt.	Ljubeščica. Novi Marof	Ubojstvo	—	—	muškarac	oženjen	seljak	„	Paranoia	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—

Digitized by Google

Ako proučimo ovaj iskaz, kojega u cjelosti izvadih iz gore navedenoga izvješća, te kojemu je priturena samo vjeroispovjest i mjesto rodjenja i nadležnosti, to vidimo, da je ukupno bilo 15 osoba — od kojih 14 muških i samo 1 ženskinja, koji su iz iztražnog zatvora (14) i iz kaznenog zatvora (1) dopremljeni u kr. zem. zavod za umobolne u Stenjevac.

Sudovima je naime naloženo, da svakog istraženika, kod kojega postoji makar i sumnja, e je duševno bolestan, pošalju u zavod stenjevački, gdje se drži tako dugo i gdje ga zavodski vještaci tako dugo opažavaju, dok o njegovom duševnom stanju uzmognu dati svoje vještačko mnijenje.

U p a k r a č k u se i o s i j e č k u bolnicu doduše takodjer primaju neki umobolni, i to u p a k r a č k u zato, jer je tamo bilo dosta mjesta, koja se ne mogoše popuniti drugim bolesnicima ; a stenjevački zavod bijaše obično prenapunjen, pa se u pakračku bolnicu smjestilo oko 80 mirnih slaboumnika; ali sudovi na motrenje onamo nikoga ne šalju ; a tako se ni u Osijeku ne pregledavaju, pa taj važni posao posve je pripušten liječnicima-vještacima u S t e n j e v c u.

Iz našeg bi se iskaza možda mogli izlučiti br. 2 i 7, jer nijesu H r v a t i — ako bi htjeli promatrati odnose u pogledu narodnosti. Time bi ostalo 13, od kojih bijaše 10 (12) rkt. ; a 3 grč. ist. vj. ; no ja ću uzeti obzir na sve.

Po stališu bijaše : 6 oženjenih, 6 neoženjenih, 2 udovca i 1 neudata (15).

Po z v a n j u bijaše najviše seljaka (7) ; radnika (nadničara) (3) ; obrtnika (2) ; švelja (1), sveučilišni djak (1) i skitnik (1 iz Štajerske). Seljaka ima najviše, jer je seljački stališ kod nas najbrojniji.

Po stručnjačkom liječničkom mnijenju bijaše jedan simulant (br. (2) iz Štajerske, skitnik) ; kod petorice (br. 5, 9, 10, 11, 13) nije ustanovljena nikakva izrazita duševna bolest, pa stoga se kod njih u opasci „kakva bolest bje sudu prijavljena" označilo : „Sine morbo psychico" ; bili su dakle duševno zdravi, odnosno oni nijesu čin počinili u neubrojivosti.

Sad još ostaje d e v e t, odnosno o s a m, koji pravo reći imadu doći u obzir, jer pod točkom 14 označena „Imbecillitas" (slaboumnost) ticala se nešto imbecilnog tata od navade koji po liječničkom mnijenju bijaše „ubrojiv", te je osudjen i dosudjenu kaznu odsjedio u „Mitrovici". Dotični je primljen nakon obavljene kazne u zavod za umobolne na molbu kaznione i odredbe vis. kr. zem. vlade valjda zato, da mu se time spriječi, da opet ne pane u zlo.

O s t a l i (7 m. i 1 ž) b i j a h u o d i s t a u m o b o l n i, o d n o s n o m n i j e n j e l i j e č n i k a v r s t a j e m e d j u u m o b o l n e, k o j i s u č i n p o č i n i l i u n e u b r o j i v o m s t a n j u.

Ovo je dakle razmjerno vrlo mali broj spram gore navedenog broja 2804, koji pokazuje, koliko je osoba tečajem 1907. godine kažnjeno zbog zločina i jasno govori za moju tvrdnju, kako se Lombrosova nauka ne može odnositi na naše prilike. Time nipošto ne mislim ustvrditi, da su ostali zlo-

Digitized by Google

činci — njih 2796 — bili svi bezuvjetno duševno posve zdravi ; ali tek na njima nije bilo nikakvih znakova, na temelju kojih bi se moglo zaključiti na poremećenje uma ; odnosno da su zločin počinili u stanju duševne neubrojivosti ; jer odnosne oblasti nijesu nikoga više poslale na motrenje.

Od ovih bijaše sedam h e r e d i t a r n o naslijedjenom naklonosti opterećenih, a svi bijahu bolesni prije, nego će u zatvor, dakle prije nego su počinili nedjelo.

I ova nas činjenica bezuvjetno sili, da tom odnosu posvetimo kud i kamo veću pažnju ; jer to su bile umobolne osobe, koje su se kretale u našem društvu ; za nje jamačno nitko nije mario, odnosno, njima se nije posvetila po svoj prilici nikakva pozornost od strane oblasti i pustilo je da, ako hoće, počine što ih je volja . . . Mali bi oprez možda predusreo umorstvo (2), tešku tjelesnu ozledu (1) ; palež (1), kradju (1) ; ubojstvo (2), zlobnu oštetu tudjeg vlasništva (1), a time bi se spriječilo vrlo mnogo, ne bi se rodile užasne poslijedice, jer tko zna za one boli, suze, muke, za nevolju, što su time pretrpjeli rodjaci i prijatelji oštećenih ! . . .

Ovo treba ponukati sve oblasti, da sa umobolnima, koji slobodno sa svakim opće, inako postupaju, jer takav si siromah nije svijestan čina, što će ga eventualno počiniti, a općinstvo lebdi postojano u najvećoj opasnosti. I ovdje dakle vriedi, ona, da je u prvom redu, potrebno da se zlo zapriječi ! . . . Dakako, da bi to stojalo vrlo mnogo novaca, a mi za sve umobolne, koji bi morali doći u odnosni zavod, nebi i mali ni dosta mjesta. A da si svatko predstavi, koliko uzdržavanje umobolnih stoji, navesti ću, da su u stenjevačkom zavodu tečajem 1907. god. bile opskrbljene 852 osobe sa 210.801 opskrbnim danom. Na dan i glavu posrošilo se 1 kr. 31.584 fil., što za cilelu godinu iznosi 277.382 kr. 4 filira ; dakle vrlo velika svota. U Njemačkoj iznosi godišnji potrošak za sve umobolne, koji imadu doći u kakav zavod po prilici 100 milijuna maraka). Gdje su još troškovi oko zgrada, činovništva itd. i onih, koji su u osiječkoj i pakračkoj bolnici, te onih, koji se nalaze u drugim bolnicama, ubožnicama itd., što se uzdržavaju iz javnih sredstvi ? !

Rekoh vrlo velika svota, ako se pomisli, da se tim novcem postizava za pravo reći negativna korist, naime da se odstrane svi bolesnici duhom a djelomično i oni, koji su vrlo pogibeljni.

Ovom vrlo velikom potrošku i opterećenju javne novčarke ne stoji baš ništa pozitivno kao p sljedica. Žalosna činjenica ! ! . . .

Pošto točno ne znam, koliko umobolnih ima u Osijeku, Pakracu i drugim zavodima, ne mogu točno označiti njihov broj, ali približno se dade izračunati, jer po potpunim računima otpada u kulturnim državama na 1000 stanovnika 4—5 umobolnih, od kojih se 2—3 moraju spremiti u zavod za umobolne. Postotak je velik ondje, gdje je borba za opstanak najžešća, gdje je tjelesno i duševno zdravstvo najmanjkavije — u odnosnim slojevima

Digitized by Google

velikih gradova. Dokazano je, da oštećenju osoba vrlo pogoduje alkoholizam i bolesti spolovila, a naročito, da se radja bolestima opterećeni podmladak, dok naprotiv postotak razbolje uma ondje pada, gdje su uvjeti za život jednostavniji, gdje borba za život nije tako ogorčena, brutalna i gdje ima najmanje prilika, da se „uživa" ono, što čovjeka lako čini bolesnim, pa ga baca i dalje kojekakvih bolesti.

Još je jedna vrlo važna činjenica, koja u našem pitanju ima doći u obzir, a to je pijanstvo. Polovica naših umobolnih, koji su pregledavani zbog počinjenog zločina bijahu ujedno pijanci; pa se svakako mora pomišljati, da je alkohol — bez razlike u kojem obliku — svoju morao učiniti i to bilo, da je užitak alkohola pogoršao prvotnu bolest ili da je bolesnik možda ponukan na nedjelo, jer je bio u pripitom stanju ili da je počinio zločin u t. zv. mačjoj derači, jer je poznato, da je mnogi pijanac neubrojiv ne samo, kad je pijan u pravom smislu riječi, nego i onda, kad je već prošlo nekoliko sati, iza kako je popio zadnju čašu; ali on zbog trajnijeg upliva alkohola na središnji živčani ustroj, a to je mozak, ne može ubrojivo razmišljati.

Eto i ovdje se vidi, kako taj kobni alkohol zlo počinja, što velik dio naših žitelja ne će da vjeruje, jer ne smije vjerovati, pošto naša domovina izvodi razmjerno vrlo mnogo vina, rakije, piva, gvirca, koje se ogromne veličine većinom u zemlji popiju, jer je izvoz malen, pa bi uvidjanjem štetnosti užitka žestokog pića stradala materijalna strana izvoditelja; a ta strana žalibože nadjačuje drugu stranu, koja u zdravlju, sretnu pominku, produljenom životu, u miru, koji rado ne gleda zlo i neprilika, u moralu nazrijeva svakako nešto plemenitije, više, blagodarnije, nego novac...

Priznati ću, da ih takodjer mnogo ima, koji si misle, da im je posve svejedno, što se s drugim dogadja, samo neka je njemu dobro.

Mirne duše sjedi na vrelima zlata, što ga zgrće prodavanjem alkohola, ma da ga sam ne pije, jer zna da je to jedan najljućih otrova.

U našoj statistici, koja je doduše vrlo malena, ima alkohol u polovici slučajeva svoj utjecaj i to tako, da se polovica njih, koji su počinili nedjelo stručnjački i objektivno proglasiše pijanci.

Ne mogu ovdje zašutjeti, da su liječnici u Stenjevcu u 60 slučajeva jasno dokazali, da je kod njihovih umobolnih taj otrov bio uzrok duševne bolesti; a to je od 852 bolesnika, koji su tečajem 1907. u tom zavodu liječeni, svakako veliki broj, to je nešto preko 17%. Ali ne treba zaboraviti, da su to samo najizrazitiji slučajevi bili, a da ih je jamačno još i takvih, gdje se zbog manjih količina, koje je netko svaki dan popio, dotičnik strogo ne računa medju alkoholičare; jer napokon — po nekima, koji tobože prorokuju umjerenost — nije potrebno, da se samo onaj nazove alkoholičar, pijanac, koji se ili svaki dan ili vrlo često opija, nego je u pravom smislu i onaj alkoholičar, pijanac koji svaki dan popije veću količinu žestokoga

Digitized by Google

pića, a da se ne opije, nego se nalazi u „veselu" stanju, za kim toliki, toliki teže ! . . . . . .

Pa napokon zar samo zločin zbog pijanstva mora nastati ? ! Nipošto. Ima i koješta drugo, što se protivi zakonu i javnom poredku, za koje pravnik ima izraze : prestupak, prekršaj itd., a svjema je poznato — koji otvorenim očima gledaju — da zločini, prekršaji, itd. u svjema kulturnim zemljama rastu sa umnoženjem potroška alkohola, pače, da bi se po uplivu alkohola moglo donekle zaključiti i na način izvedbe nedjela, koja se obično očituju u izbuknuću nekog neobičnog, divljeg nagona, instinkta.

Ubijstvo, umorstvo, što ga počini pijanac — u užem i širem smislu — je obično bestijalnije, nego kad ga trijezni ovrši ; pijanac u onom divljem nagonu, što ga alkohol izvodi, strašno hara po tijelu svoje žrtve ; a pošto je pod uplivom alkohola, ne može svaki put ni prosuditi, da li je njegova žrtva odista već mrtva, pa u toj dvojbi sječe, bode, puca, udara bez kraja i konca, on žrtvu zlostavlja mrcvari još i onda, kad se njezina duša već rastanula od ovoga svijeta ! . . .

Čini se, da su zla djela pijanaca, bila ona kakve mu drago vrste, groznije zasnovana, nego li zla djela trijeznih ljudi, a naučnjaci svjetskog glasa, naučnjaci, koji su sjajna luč znanosti, dokazaše nepobitno, da medju gore navedenim činjenicama postoji uzročna sveza. Ustroj tijela i duše čovjeka, koji pije, propada ; kod jednog brže, kod drugog polaganije. Najviše stradava mozak ; postepeno se raspada ; djelovanje njegovo gubi krepkost, jakost ; sve jače ponestaje moći pamćenja i sile sjećanja, da se napokon posve izgubi.

Užasan je upliv alkohola na počinjanje zločina, a neki čuveni kriminalista reče jednoč, da bi tri četvrtine prostora u kaznionama bile prazne, kad ne bi bilo — alkohola ! . . .

Statistika je nepobitno dokazala, da se najviše zločina i izgreda počini subotom, nedjeljom i kad je blagdan, kad radnik dobiva svoju plaću, zaslugu. Priznati ću, da je pijanstvo (Rausch) u početku doduše ugodno stanje, ali mi bi morali to ugodno stanje utomiti ; zabraniti, da se javlja, očituje, pa poraditi onamo, kako bi ljudstvo, narode priveli u etičko pijanstvo, u takvo naime, s pomoću kojega ćemo zaboraviti na banalitete i neprilike svakidašnjeg života, pa onda će se užitak alkohola sve to jače umanjiti.

Možda sam se malo udaljio od moga pitanja, ali nijesam mogao da se i ovdje ne taknem sveopćega zla, koje se silno uvriježilo u čovječanstvu, pa medju inim uzrokuje koješta, što se protivi jasnim slovima zakona i o čemu su pravnici na čistu, a nijesam mogao alkoholizam mimoići ni zato, što stoji u svezi sa našim pitanjem, pa ako bi rado, da izlučimo, odstranimo mogućnost, kako umobolni ne bi počinjali nedjela, treba, da se borimo protiv alkoholizmu, jer alkohol je, što poremećuje pamet ; on je kadar pri-

Digitized by Google

činiti različne vrsti umobolje. Kad pako budemo živo predusretali kojekakvim uzrocima, koji radjaju bolesti duše i duha, onda će biti mnogo manje nesreće na ovome svijetu, čovječansko će društvo kud i kamo manje stradavati. Ondje pako, gdje ima umobolnih, neka oblasti nastoje, kako ne će moći počiniti koje nedelo, treba sa njima onako postupati, da ne mogu postati opasni ni osobama, ni imetku čovječanskoga društva.

U tom se pogledu ne treba osvrtati na žrtve, što su materijalne naravi, jer život čovjeka vrijedi više, nego novac; nesreća je kadkad u različnom pogledu takova, da se ni sa kakvim novcem ne bi mogla nadoknaditi. Oblasti su dužne, da na svaki način prepriječe zlo...

Nadajmo se, da u našoj domovini bude što manje umobolnih i što manje zločinaca. I jedno i drugo se dade umanjiti, kad budu svi uzroci jasni i dobro poznati. Mnogo će pronaći i udesiti kriminalogija, a mnogo ima zapriječiti odgoj. Kako danas stvari stoje, jedva bi sigurno uspjeli, jer ono, što danas škola, društvo, zvanje, zahtijeva u pogledu vanjskog znanja, to je u svojoj apstraktnosti, jednostranosti, tako neprirodno, raznoliko, da tim zahtjevima mogu, a bez trajne štete odoliti samo najpametniji i najkrepčiji. Pa i ovi se beskorisno smetu, izgube skupocjene mladenačke sile, te trebaju dugo, dugo vremena, da kritiočno nadvladaju i da odbace ono, što se njihovoj mladenačkoj primčivosti i neiskustvu silom narivavalo. Nema tomu dugo, tek nekoliko desetljeća, kad su dijete gotovo neopaženo, ali zato to manje vodili onom stupnju izobraženosti, koji mu u njegovu odredjenu zvanju bijaše potreban. Onda su ljudi ono učili, što škola ne može naučiti ; onda su ljudi bili izobraženiji u pravom smislu riječi, jer su uhvatili čvrsti korjen u ograničenu krugu, pa se strogo pazilo, kako će svaki postati valjan i čestit. Pa od kako je ponestalo mnogih odredjenih socialnih granica, kad su uzdrmane različne konvencije stališa, gotovo je ponestalo mogućnosti, da se postigne izobrazba unutar kruga društvenoga i stališkoga. U našoj današnjoj dobi sveopće „slobode", pod vladanjem jedino spasavajućeg k a p i t a l a, je bez razlike svakomu otvoreno polje života, da se natječe ; krzljava je ideja o fizičkoj jednakosti preotela mah, ona je preobladala i zadnjih trakova socijalne misleće prošlosti ponestaje, a pomoću zle savjesti. Iz maloga naroda nastao je za kratko vrijeme veliki ; mnoštvo se najraznorodnijih pučkih elemenata spaja u jedno, te još neuporabljenom ili neiscrpljenom silom i divljom požudom ugrabiše pravo odredjenosti.

Ideja se demokratizovanja naše dobe nije drugojače dosada shvatila, nego sa materijalističke strane, a gdje te je tečajem nekoliko pokoljenja razvijao smisao za obitelj, za životnu klturu i za duševnu atmosferu, tamo danas vidimo kako se stvaraju obitelji iz osoba, koje su si vrlo oprečne u duševnom, društvenom i pače u narodnom odnosu, mi vidimo kako snažni muževi iz puka zgrću blago, dobivaju moć, stvaraju obitelji, ali čiji sinovi

Digitized by Google

i unuci — degenerišu. Danas se ne treba više pitati : „Što si ti u tvome djelokrugu kao produktivna sila ? nego : „Možeš li ti vanjskom izobrazbom podati tvojem makar i usurpiranom društvenom položaju sjaj zakonitosti ?" Ako objektivno promatramo, što bi danas učitelji, svećenici, učenjaci i trgovci, umjetnici i političari, marljivi i lijeni morali znati, da si osiguraju pominak, onda dolazimo do užasnog zaključka, da tri četvrtine svih ovih nijesu drugojače, nego jedva na pô spremni i izobraženi za njihovo zvanje. Danas je pô izobraženosti konačno sve znanje, što se ne upotrebljuje, da se stvaraju nova djela, da se upotrebi za plemenitiju kulturu i da ga svaki njeguje već zbog samoga sebe. Otvoreno se može reći, da se izobrazbena laž danas samo podržaje na temelju nekog nagona za uzdržavanje samoga sebe, kako bi se nekako prikrio barbarski materijalizam naše dobe. A to je zlo, i ako se odnosi ne promjene, rasti će broj zločinaca i umobolnih.

Postanak i prestanak novosisačke i žumberačke imovne občine.

Napisao Dr. A. Goglia.

I.

Imovna občina Novi Sisak.

K r a l j e v s k i o d p i s od 8. travnja 1871. (o ustanovama za prelaz obiju varaždinskih krajiško-pukovnijskih kotara, vojnih občina Senja, Belovara i tvrdjave Ivanića zatim občine Siska 2. banske krajiške pukovnije iz vojne u gradjansku upravu) uzakonjen zakonskim člankom sabora kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 30. prosinca 1873. (Sbornik od g. 1874. kom. IV.) — odredjuje u § 6., d a s e o b ć i n a v o j n i S i s a k i m a u t j e l o v i t i g r a d u g r a d j a n s k o m u S i s k u.

Naredbom kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade, odjela za unut. poslove od 31. ožujka 1874. br. 3041. izjavljene su obje sjedinjene občine samostalnom gradskom občinom grada Siska.

Tim povodom izdana je naredba krajiške zemaljske uprave od 26. rujna 1872. br. 1489., kojom se odredjuje način, kako valja postupati kod izlučenja šumskog kompleksa, odpadajućeg provincijalisiranoj občini vojni Sisak od šuma II. banske imovne občine. Pošto dioba državnih šuma izmedju države i II. banske pukovnijske občine u smislu zakona od 8. lipnja 1871. (o ustanovama za odkup izlučenje prava na drvlje, pašu i uživanje šumskih proizvoda, što krajiški stanovnici imaju u državnim šumama, nalazećih se u vojnoj krajini) jošte provedena bila nije, — odredjeno je, da se prigodom sastavka segregacijonog operata takodjer sastavi osnova za izlučenje šumskog diela, koji odpada na občinu Sisak.

Digitized by Google

Glasom zapisnika mjestnog povjerenstva za odkup šumskih dužnosti u c. kr. II. banskoj krajiškoj pukovniji od 26. travnja 1873. ustanovljeno je, da pukovnijska občina imade površinu od 106.993 jutara 1088½□°, a občina Novi Sisak 1129 jutara 769□°; pukovnijska občina dobiva vriednost šumsku u iznosu od 4,221.013 fr. 60 nv., — odpada po tom iznos od 39 fr. 4 kr. na jedno jutro; po tom imade općina Novi Sisak dobiti šumsku vrjednost od 44.094 f. 90 nv. — Obzirom na to dobiva ta občina šumsku površinu od 508 jutara 1024□° u reviru Lasinja.

Središnje povjerenstvo u Zagrebu providilo je taj zapisnik klausulom od 22. siečnja 1874., pa je cieli elaborat predložilo izvješćem od 23. siečnja 1874. br. 29. c. kr. glavnom (vojnom) zapovjedničtvu u Zagrebu.

Glasom zapisnika od 28. siečnja 1874. izjavili su se zastupnici občine Novi Sisak zadovoljni dopitanom površinom

Naredbom c. kr. glavnog zapovjedničtva kao krajiške zem. upravne oblasti u Zagrebu od 26. lipnja 1874. br. 4424. odobrena je upitna segregacija, a naredbom istog zapovjedničtva od 3 srpnja 1874. br. 1839. odjedjena je predaja revira „Lasinja" zastupnicima imovne občine Sisak.

U pogledu ustrojstva imovne občine izdana je naredba kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove, od 9. prosinca 1874. br. 18772., koja medju inima odredjuje sliedeće:

„U smislu zakona od 15. lipnja 1873. (o imovnim občinama u hrv. slav. vojnoj krajini) imala bi se po č., 5., 6. i 7. toga zakona prije svega ustrojiti imovna občina, t. j. imalo bi se sastaviti zastupstvo imovne občine, koje će, izabrav iz svoje sredine odbor, postaviti gospodarstveni ured u smislu § 18. i 19. cit. zakona.

Pošto pako imovna občina novosisačka svoje zastupstvo po čl. 5., 6. i 7. birati ne može, niti je obzirom na svoj maleni šumski posjed u položaju člankom § 19. propisani gospod. ured postaviti i uzdržavati, obnašla je kr. zem. vlada u svrhu reda i uprave imovinom imovne občine prema duhu i ustanovama reda za občine u c. kr. hrv. slav. vojnoj Krajini od 8. lipnja 1871. te cit. zakona od 15. lipnja 1873. odrediti:

Zastupstvo imovne občine imade se sastaviti na temelju cit. obć. reda od 8. lipnja 1871. tako, da će analogno § 2. i 3. tog reda imati svi oni punoljetni mužki članovi rečene imovne občine, — koji u šumi „Lasinja" pravo na drvlje, pašu i šumske proizvode po zakonu od 8. lipnja 1871. imadu, — izabrati iz svoje sredine dvanaest zastupnika. — Ovi zastupnici izabrat će upravljajući odbor.

Za upravu i nadzor svoje šume može si imovna občina uz primjerenu nagradu izabrati šumara; — za vladinog povjerenika imovne občine imenuje se predstojnik žup. kot. suda u Sisku N. N."

U smislu te naredbe konstituirana je upitna imovna občina.

Digitized by Google

Godine 1877. prodala je imovna občina 1000 hrastovih stabala za 8000 for., koja je dražba odobrena vladinom naredbom od 30. svibnja 1877. br. 10323.

P r o r a č u n e imovne občine odobravala je svake godine kr. zem. vlada.

Tako je n. pr. vladinom naredbom od 24. rujna 1878. br. 18600. odobren proračun za godinu 1878.

Medjutim izradjena bi za šumu „Lasinja" g o s p o d a r s t v e n a o s n o v a, koja je odobrena vladinom naredbom od 24. svibnja 1885. br. 9679.

Čim je izdan Naputak A. k zakonu od 11. srpnja 1881. (kojim se razjašnjuju odnosno preinačuju neke ustanove zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim občinama u hrv. slav. vojnoj krajini) imao se je sastaviti k a t a s t a r p r a v o u ž i t n i k a te imovne občine.

Nu upravni je odbor tek u sjednici od 21. ožujka 1886. zaključio, da se imade sastaviti taj katastar. Taj zaključak odobren je vladinom naredbom od 15. svibnja 1886. br. 13.966; — a sliedeće godine je katastar konačno sastavljen.

Nekretnine imovne občine upisane su bile u gruntovnim listovima br. 303., 399., 402. i 403. občine Novi Sisak, a prigodom sastavka grunt. uložaka upisane su u grunt. uložku br. 303. občine Novi Sisak na ime „Imovna občina Novog Siska".

Iz spisa vidi se, da su zastupstvo i odbor imovne občine redovito obavljali nadležne im poslove i da je vlada odobravala izbore zastupstva, proračune imevne občine, zaključne račune, izbore šumara i t. d., dakle da je u toj imovnoj občini zavedena bila uprava i gospodarstvo kao i kod ostalih krajiških imovnih občina.

Medjutim iza kako je stupio u kriepost zakon od 25. travnja 1894. (o uredjenju zem. zajednica) izdala je kr. zem. vlada, odjel za unut. poslove naredbu od 27. veljače 1 99. br. 9997. sliedećeg sadržaja :

„Obzirom na propis § 2. sl. b) cit. zakona od 25. travnja 1894, koji odredjuje, — da se ustanove tog zakona ne protežu na šume pripale krajiškim imovnim občinama po zakonu od 8. lipnja 1871., dok ne pripadnu provedenom diobom zajednicama ovlaštenika, nastanjenim u području pojedine upravne občine ili diela njezinih (sela, mjesta), —

argumento a contrario, proteže se cit. zakon od 25. travnja 1894. na imovnu občinu Novi Sisak, buduć su šume rečene imovne občine provedenom diobom zapale zajednici ovlaštenika nastanjenih u području upravne občine".

Ujedno je tom naredbom odredjeno, da se ta zem zajednica imade urediti prema propisima cit. zakona od 25. travnja 1894.

Digitized by Google

Iz razloženog vidi se, da je krajiška imovna občina Novi Sisak g. 1899. prestala te da danas mjesto nje postoji zemlj. zajednica Novi Sisak.

II. Imovna občina Žumberak.

Zakon od 20. srpnja 1875. (o postavi nove žumberačke imovne občine u smislu zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim občinama u hrv. slav. vojnoj krajini) odredjuje glede ustrojenja žumberačke imovne občine sliedeće:

„Ogulinsko-slunjskom okružju spadajuće občine žumberačkog kotara, imadu se sa šumskim dielovima, što uslied zakona od 8. lipnja 1871. (o ustanovama za odkup, izlučenje prava na drvlje, pašu i uživanje šumskih proizvoda, što krajiški stanovnici imaju u državnim šumama, nalazećim se u vojnoj Krajini) na njih odpadaju, iz saveza slunjske imovne občine izlučiti i jednu samostalnu „žumberačku" imovnu občinu sačinjavati".

Zastupstvo tako ustrojene imovne občine sastojalo se od šestnaest zastupnika i jedanaest zamjenika, koje su birali zastupnici mjestnih občina, spadajućih imovnoj občini prema broju stanovničtva izmedju članova občinskog vieća (§ 2. cit. zakona od 20. srpnja 1875.).

Iz zapisnika sjednica zastupstva te imovne občine, a naročito iz zapisnika od 30. prosinca 1879. razabire se, da su materijalne okolnosti u imevnoj občini bile takove, da je dalnji njezin obstanak nemoguć postao.

To stanje ilustrira donjekle imovinsko stanje za g. 1879., koje je zaključeno dugovinom od 2626 f. 50 n.; a i predloženi proračun za g. 1880., prema kojemu je preliminirani dohodak iznašao 380 f., a najnuždniji izdatak (troškovi uprave, podmirenje poreza i inih daća) 1349 f. 27 n., izkazuje manjak od 969 f. 27 n.

Zastupstvo imovne občine uvidilo je, da će imovna občina radi svakogodišnjih deficita, morati konačno propasti, — te je zaključilo zaključkom od 30. prosinca 1879., da se imovna občina ukine, te njezina imovina prema § 4. cit. zakona od 8. lipnja 1871. razdieli medju političke občine Sošice i Kalje.

Ovaj zaključak odobren je u načelu naredbom unutarnjeg odjela c. kr. glavnog zapovjedničtva kao krajiške upravne oblasti u Zagrebu od 19. veljače 1880. br. 390.

U provedenju te diobe izdalo je spomenuto zapovjedničtvo naredbom od 26. srpnja 1880. br. 10013. diobnu odluku, kojom su razdieljene šume žumberačke imovne občine pojedince izmedju političke občine Šošice i Kalje, — ter im predane u posjed i vlastničtvo uz poziv, da s istima dobro upravljaju i zavedu potrajno gospodarenje.

Digitized by Google

Prigodom te diobe pripalo je političkoj občini Sošice 2156 jutara 97□° šumske površine u vriednosti od 144.792 f. 80 n.; a polit. občini Kalje 1031 jutara 1413 □° u vriednosti od 115684 f. 97 n.

Diobnom odlukom podjedno je odredjeno, da je u smislu naredbe spomenutog zapovjedničtva od 15. kolovoza 1874. br. 2206. (krajiški upravni odjel šumarski) u šume pripale občine Sošice sa njihovom pripadnosti ušumljeno dvadeset krajiških zadruga mjestne občine Marindol (Marienthal).

O razdiobi imovinskih šuma sačinjene su pregledne mape, te su podjedno izdane odredbe glede razdieljenja poreza.

Naredbom kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade, odjela za unut. poslove od 22. veljače 1882. br. 17446., odredjena bi primopredaja razdieljenih šuma žumberačke imovne občine političkoj občini Sošice i polit. občini Kalje, koje uredovanje je obavljeno dne 16. ožujka 1882.

O tom uredovanju nalazimo spisani zapisnik, koji je kr. zem. vlada, odjel za unut. poslove, naredbom od 16. travnja 1882. br. 13347. do znanja primila.

Provedenom tom diobom prestala je već godine 1882. žumberačka imovna občina.

Prema ustanovama zakona od 25. travnja 1894. (o uredjenju zemljištnih zajednica) postaju šume, pripale krajiškim imovnim občinama po cit. zakonu od 8. lipnja 1871. zemljištne zajednice, čim provedenom diobom pripadnu zajednicama ovlaštenika, nastanjenih u području pojedine upravne občine ili diela njezina. (§ 2. sl. b) cit. zakona od 25. travnja 1894.).

Na temelju te zakonske ustanove nastale su iz upitne imovne občine dvie zemljištne zajednice i to Sošice i Kalje.

Šume tih zem. zajednica ukotarene su u smislu zakona od 26. ožujka 1894. (kojim se uredjuje stručna uprava i šumsko gospodarenje u šumama, stojećim pod osobitim javnim nazorom) u šumski kotar Kostanjevac (kr. kot. oblast Jaska), gdje je sjedište šumarskog tehničara kr. kot. oblasti

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

O prvenstvenom stečajnom namirenju tražbina vjeresijskih udruga osnovanih na zajedničkom hrv.-ug. zak. članku XXIII. : 1908.

Sjedinjena obrtna i gospodarska vjeresijska udruga u O. kao član središnje zemaljske vjeresijske udruge prijavila je proti stečajnini Č. R. iznose od 9545 K 09 fil., 10832 K 25 fil. i 12256 K 68 fil., ukupno dakle 32634 K 02 fil. s molbom za dozvolu prvenstvenog namirenja iz

Digitized by Google

pokretne imovine stečajne mase u smislu § 23. zak. članka XXIII. : 1898. zajedničkog hrv.-ug. sabora.

Upravitelj stečajnine i stečajni vjerovnici likvidirali su prijavljene svote, ali nisu pristali na zatraženo prvenstveno namirenje, nego na uvrštenje u II. razred stečajnih vjerovnika.

Riešenjem zapisnika likvidacionalnog ročišta, donio je stečajni povjerenik po odredbi druge alineje § 137. st. zak. odluku od 17. lipnja 1907. st. pov. sliedećeg sadržaja :

Molbom br. 11.697.-gr., 11694./gr. i 11696./gr. ex 1906. prijavljene tražbine sjedinjene obrtne i gospodarske vjeresijske udruge u O. kao člana središnje zemaljske vjeresijske udruge od 9545 K 09 fil., 10832 K 25 fil. i 12256 K 68 fil. likvidirane su time, da se imadu uvrstiti u II. razred stečajnih vjerovnika, n u o b z i r o m n a u s t a n o v u § 23. z a k. č l a n k a XXIII. o v i m e s e o d l u č u j e, d a s e t e t r a ž b i n e i m a d u n a m i r i t i p r v e n s t v e n o i z p o k r e t n o g i m e t k a s t e č a j n i n e p r e d s v i m i t r a ž b i n a m i, k o j i m a n i j e z a j a m č e n o z a k o n i t o p r v e n s t v o.

Proti ovoj odluci stečajnog povjerenika podnio je upravitelj stečajnine po § 86. steč. zakona sliedeću predstavku.

Upravitelj stečajnine i stečajni vjerovnici nisu pristali na zahtjevano po udruzi prvenstveno namirenje, jer u stečajnom zakonu napose u §§ 31., 32. i 33. ustanovljeni su oni zahtjevi proti stečajnini, koji se namiriti imadu prvenstveno iz stečajne mase, zahtjevi koje imade spomenuta udruga pako nisu takovi, koji bi spadali medju one, koji su taksativno navedeni u spomenutim §§ steč. zakona.

Uslied toga držim, da odluka stečajnog povjerenika stoji u opreci sa propisima stečajnog zakona, po kojem se zakonu izključivo riešiti imade predležeće pitanje o načinu namirenja i izplate likvidiranog iznosa spomenute udruge.

Stečajni naime naš zakon donešen je po nadležnom hrvatskom zakonodavstvu u okviru hrvatske autonomije, sankcioniran je po Nj. Veličanstvu kralju 24. ožujka 1897., te je banskom naredbom od 7. srpnja 1897. br. 9450. u priepost stavljen 1. siečnja 1898. Čim je dakle naš stečajni zakon donesen po nadležnom zakonodavstvu u okviru hrvatske autonomije, sankcioniran, proglašen i 1. siečnja 1898. u krepost stavljen u Hrvatskoj, o n d a m o r a j u h r v a t s k i a u t o n o m n i s u d o v i u s v i m s t e č a j n i m p i t a n j i m a i z k l j u č i v o o d l u č i v a t i p o o v o m s t e č a j n o m z a k o n u.

Napadnuta pako odluka stečajnog povjerenika usliedila je na temelju zak. čl. XXIII. ex 1898., koji je zajednički hrv.-ug. zakon i stoji u očitoj opreci sa §§ 31., 32. i 33. autonomnog našeg stečajnog zakona.

Iz gore navedenoga proizlazi, da su upravitelj i stečajni vjerovnici pri ustanovljenju načina izplate tražbine spomenute udruge, postupali po jedino za Hrvatsku valjanim propisima hrvatskoga autonomnog stečajnog zakona, dočim je stečajni povjerenik uvažio propise zajedničkog hrv.-ug. zakona priznavajuć ovom zajedničkom hrv.-ug. zakonu derogirajuću moć pram autonomnom hrvatskom zakonu.

Ja držim, da zajednički hrv.-ug. zakon nikada ne može derogirati pravnu moć i pojedine ustanove hrvatskog autonomnog zakona, jer inače bi hrv.-ug.

Digitized by Google

zajednički sabor, u kojem su hrvatski delegati u velikoj manjini, mogao majoriziranjem iluzornim učiniti svaki hrvatski autonomni zakon.

Stoga i pošto su hrvatski autonomni sudovi zvani hrvatske autonomne zakone izvršivati po duhu i slovu i po njima odlučivati, držim, da nije opravdana odluka povjerenika stečajnine.

Ali kad bi i opravdana bila odluka stečajnog povjerenika, ne bi se protivnici dopitati moglo prvenstveno namirenje glede cielog prijavljenog iznosa, nego samo u onom iznosu, koji odgovara propisom pravila te udruge, tičućih se ograničenja visine vjeresije.

Za razpravu ove predstavke odredjeno je ročište, pri kojem je zastupnik spomenute udruge dao sliedeće očitovanje.

Naravno je, da ustanova o prvenstvenom pravu naših tražbina u slučaju stečaja nije mogla doći i uglavljena biti u stečajnom zakonu, a to s razloga, što je zak. čl. XXIII. od 1898. kasniji zakon. Pa baš obzirom na ovaj kasniji zakon imao je stečajni povjerenik pravo, da na temelju §23. citiranog zakona udovolji našem zahtjevu glede prvenstvenog namirenja naših proti stečajnini C. i R. likvidiranih tražbina.

Istina je, da je stečajni zakon donesen po hrvatskom zakonodavnom tielu, nu istina je i to, da je to hrvatsko zakonodavno tielo pravovaljano i ustavno zastupano u zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru.

Ne ima dakle sumnje, da je zakonodavno tielo, u kojem je Hrvatska prema ustavnim zakonima zastupana, vlastno stvoriti zakone, koji imadu krepost u području svih zemalja krune sv Stjepana, pa i u Hrvatskoj, to pako tim više, što se ovdje ne radi o preinaci autonomnog hrvatskog zakona, nego što se tu ustanovljuje posebnim tako zvanim zajedničkim zakonom neka prednost novčanom zavodu, kojoj je zadaća da podje u susret štednji, omogućenju vjeresiju žiteljstvu sviju zemalja krune sv. Stjepana, ne obaziruć se na stečajne zakone nalazeće se u krieposti u Ugarskoj i Hrvatskoj.

Ne ima tu dakle nikakova derogiranja autonomnioga zajedničkim zakonom, već se tu radi lih o zakonu ustavnim putem donešenom i sankcioniranom, koji je supodpisan po hrvatskom banu i u hrvatskom saboru propisno proglašen, a takav zakon mora se u Hrvatskoj respektirati.

Da se taj zakon u praksi kod nas zaista respektira, proizlazi najjasnije iz okolnosti, da se po cieloj Hrvatskoj stvaraju udruge stojeće u svezi zemaljske središnje vjeresijske udruge, te da tim udrugama sve oblasti naše uviek i vazda priznavaju sve povlastice, što ih je zakonodavac istim zak. čl. XXIII. ex 1898· dao.

Prema tomu je napadnuta odluka stečajnog povjerenika skroz zakonita, jer je osnovana na zakonu, koji je u Hrvatskoj u kreposti.

Upravitelj stečajnine replicirao je na ovo očitovanje spomenute udruge, da ostaje pri prigovorima u predstavci stavljenih, jer zajednički zakon, ma da je kasnijega datuma, ne može derogirati propisa autonomnog našeg zakona, osim ako postoji derogatorna klausula, koja pri promulgaciji toga zajedničkog zakona u hrvatskom saboru nije donesena, niti je u promulgiranom zakonu uvrštena.

Ne stoji, da se je derogatorna moć spomenutog zajedničkog zakona pram našem autonomnom zakonu dosada u Hrvatskoj respektirala, a ova

Digitized by Google

protivnikova tvrdnja stoji tim manje, što takav slučaj nije u Hrvatskoj do sada došao do riešenja.

Okolnost pako, da su se u Hrvatskoj temeljem ovog zajedničkog zakona osnivale i u život stupile takove vjeresijske udruge pod oblastnom zaštitom, ne dokazuje, da je ovim zajedničkim zakonom derogirana krepost i moć našeg autonomnog zakona, pa držim, da se pitanje, kako se imadu u stečajevima likvidirane tražbine namiriti iz stečajne mase, imade riešiti lih po našem autonomnom stečajnom zakonu, koji spomenutim zajedničkim zakonom nije izgubio svoju moć u nijednom pravcu, dakle ni glede predležećeg pitanja.

U drugotnom očitovanju veli spomenuta udruga, da je u svom očitovanju iztakla, da ovdje nema govora o derogiranju kakove postojeće ustanove autonomnog zakona. Tu se samo radi o pogodnosti, koju je ustanovio zajednički zakon, uz jur postojeće i zajamčene našim autonomnim stečajnim zakonom, prednosti i prvenstva za vjeresijske udruge. Ovaj pako u tom pravcu nadopunjujući zakon, mora se kao zajednički zakon kod nas respektirati, jer je ovim ustanovama u Hrvatskoj u krepost stupio.

Nakon obavljenog popisa spisa, izrekao je stečajni sud sliedeću odluku od 31. prosinca 1907. br. 16793./gr. 1907.

Riešenjem razpravnih zapisnika i u konačnom riešenju predstavke upravitelja stečajnine C. i R. de prs. 28. rujna 1907., broj 11068./gr. uložene proti odluci stečajnog povjerenika od 17. lipnja 1907. br. 192./st. pov. upućuju se stranke na ovosudnu odluku od 30. studenoga 1907. br. 13242./gr., kojom se odluka stečajnog povjerenika djelomice nadopunjuje, dočim se predstavka u ostalom djelu ne uvažuje, s razloga tamo navedenih.

Odluka stečajnog suda od 30. studenoga 1907. br. 13142./gr., na koju se gore citirana odluka poziva, imade sliedeći sadržaj:

Sjedinjenoj obrtnoj i gospodarskoj vjereisijskoj udrugi u O. kao članu zemaljske središnje vjeresijske udruge pristoji radi namirenja likvidiranih tražbina iz pokretnog imetka prezaduženika prvenstvo napram onim stečajnim vjerovnicima, kojih su tražbine nastale, iza kako je prezaduženik uvršten u članovnik udruge, u koliko im nije zajamčeno zakonito prvenstvo, iz sliedećih razloga.

Zak. članak XXIII. iz godine 1898. o gospodarskim vjeresijskim udrugama stvoren je na zajedničkom ugarsko-hrvatskom državnom saboru, te je proglašen u zborniku zakona i naredaba, valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju od godine 1898. br. 53., dakle je ovdje krepostan i napram stečajnom zakonu od 24. ožujka 1897., stvorenom na hrvatskom, slavonskom dalmatinskom saboru, a proglašenom u zborniku godine 1897. br. 35.

Prema ustanovama § 23. zak. čl. XXIII. ex 1898. uživa obrtna i gospodarska vjeresijska udruga stojeća u svezi zemaljske središnje udruge, do iznosa svoje tražbine, što ju ima proti svojem članu u slučaju stečaja glede cjelokupnog pokretnog imetka svojega dužnika prvenstvo pred svim inim tražbinama, kojim nije zajamčeno zakonito prvenstvo na primjer pravo zaloga ili priuzdržaja, ali joj to pravo pripada samo napram onim vjerovnicima, kojih je tražbina nastala iza kako je dužnik uvršten u članovnik zadruge.

Pošto je sjedinjena obrtna i gospodarska vjeresijska udruga u O. ujedno član zemaljske središnje vjeresijske udruge, a vlastnici prezadužene

Digitized by Google

tvrdke uvršteni su u članovnik udruge, to ne može biti dvojbe o tom, da pripada prvenstvo na cjelokupni pokretni imetak prezaduženika do iznosa tražbina njezinih proti njemu uz gore navedeno ograničenje. Neodlučno je, je li možebit udruga pri podieljivanju vjeresije prezaduženiku prekoračila granice postavljene u tom pogledu u družnim pravilima, jer je to interna stvar udruge, za koju nosi odgovornost ravnateljstvo odnosno nadzorni odbor njezin, a odlučno je, da postoji njezina tražbina proti prezaduženiku, dotično stečajnini.

Konačno valja iztaknuti, da navedeno prvenstvo obrtne i gospodarske vjeresijske udruge dolazi do realiziranja tako, da dotične tražbine njezine, kao stečajnog vjerovnika, koji uživa prvenstvo, dolaze do namirenja prije tražbina ostalih stečajnih vjerovnika navedenih u §§ 49. i 50. steč. zak., a poslie dugova i troškova stečajnih, koji se u smislu § 31. steč . zak. imaju prije svega namiriti, dočim je glede razlučnih i priuzdržanih prava jur izrečeno, da ostaju netaknuta.

Prema tomu nije stečajni povjerenik miao povoda glede zahtjevanog prvenstva uputiti sjedinjenu obrtnu i gospodarsku vjeresijsku udrugu na put pravde.

Proti ovoj odluci stečajnog suda podnio je stečajni upravitelj sliedeći utok :

Kako stečajni povjerenik, tako i stečajni sud usvojili su nazor, da zajednički hrv.-ug. zakon, čim je u hrvatskom zborniku zakona i naredaba promulgiran i uvršten, ipso facto derogira ustanove starijeg autonomnog hrvatskog zakona, koje ustanove stoje u protuslovlju i opreci s ovim novijim zajedničkim zakonom.

Ako se ovaj nazor prihvati i uvede u praksi, onda postaje hrvatsko autonomno zakonodavstvo iluzornim, jer zajedničko hrv.-ug. zakonodavstvo može unatoč najoštrije oporbe naših u manjini tamo nalazećih se delegata majoriziranjem svaki naš autonomni zakon izigrati i izvan krieposti staviti.

Izvan kreposti staviti koju ustanovu hrvatskog autonomnog zakona može somo hrvatsko autonomno zakonodavstvo pa stoga može derogiranje ustanova hrvatskog autonomnog zakona usliediti jedino tim putem, da prilikom promulgacije zajedničkog hrv.-ug. zakona u hrvatskom saboru, ovaj sabor zaključi derogiranje ustanova hrvatskog zakona i odnosni derogirajući zaključak uvrsti u dotični zakon.

Pošto ali nije ovim putem usliedilo derogiranje ustanova autonomnog hrvatskog stečajnog zakona, koje u opreci stoje sa § 23. spomenutog zajedničkog hrvatsko-ugarskog zakona, pošto ta derogatorna klauzula nije uvrštena u tom zakonu, to se ne može tvrditi, da je § 23. zajedničkog hrv.-ug. zak. čl. XXIII. ex 1898. derogiran propis autonomno-hrvatskog stečajnog zakona, tičućeg se načina namirenja stečajninskih vjerovnika.

Digitized by Google

Ne stoji, da nije odlučno, je li možda udruga pri podjeljivanju vjeresije prekoračila granice postavljene u tom pogledu udružnim pravilima, jer je to tobože interna stvar udruge, za koju nosi odgovornost ravnateljstvo, odnosno nadzorni odbor njezin, a da je odlučno samo to, da postoji njezina tražbina proti prezaduženiku, dotično stečajnini.

U koliko prekoračenje maksimalnog iznosa dane vjeresije ne alterira pravo na namirenje drugih stečajninskih vjerovnika, dopuštam, da je ovo prekoračenje interna stvar udruge, ali čim se tim prekoračenjem krši pravo drugih stečajninskih vjerovnika, prestaje ovo prekoračenje biti interna stvar.

Drugi vjerovnici udružnih članova mogu da se osvjedoče, koliko se tim članovima može dati vjeresije, kod udruge ugledati, koliko je udjela podpisao koji udružni član, pa pošto po § 8. pravila jedan udjel iznaša 50 K, a po § 25. pravila maksimalni iznos vjeresije udruge iznosi 15% upisanih udjela, može si svaki vjerovnik izračunati, za koji iznos pripada udrugi eventualno prvenstveno namirenje. Temeljem toga mora se priznati, da vjeresijske udruge evenualno pravo prvenstvenog namirenja uživaju samo do onog iznosa vjeresije, koji po § 8. i 25. pravila od svojih dužnih udrugara tražiti imadu, jer inače mogu ove udruge davanjem neograničene vjeresije svojim udrugarom, svakom inom, napose drugim novčanim zavodom onemogućiti svako poslovanje, podkopati i uništiti obću vjeresiju.

Temeljem gore razloženoga, molim ukinuće riešenja stečajnog povjerenika i odluke stečajnog suda, koja potvrdjuje ovo riešenje po zahtjevu stavljenom u predstavci.

Kr banski stol izdao je po drugoj alineji § 86. st. zak. sliedeću svoju konačnu odluku:

Uvaživ, da se je o prigovoru stavljenom po upravitelju stečajnine C. i R. kod ročišta likvidacionalnog, da naime sjedinjenoj obrtnoj i gospodarskoj vjeresijskoj udrugi u O. kao članu zemalj. središnje vjeresijske udruge ne pristoji za njezine tražbine pravo prvenstvenog namirenja iz pokretne imovine prezaduženika kao i o svih ostalih osporenih pitanjih stavljenih u nazočnoj predstavci, uloženoj proti odluci stečajnoga povjerenika od 17. lipnja 1907. br. 197. st. p. imalo razpravljati kod samog likvidacionalnog ročišta i prije nego je usliedila odluka o riešenju likvidacionalnog zapisnika od 17. lipnja 1907;

uvaživ, da razprava o tome kod samog likvidacionalnog ročišta nije provedena, a po zakonu nije osnovano, da se ta razprava povodom predstavke napose vodi iza kako je već izdana odluka o riešenju likvidacionalnog zapisnika

obnašao je povodom utoka upravitelja stečajnine C. R. napadnutu odluku od 31. prosinca 1907. br. 16798./gr. ukinuti i utjecatelja uputiti na ovdješnju rešidbu od 10. ožujka 1907. br. 1148./gr.

Ova sada citirana rešitba kr. banskog stola glasi pako kako sliedi:

Uvaživ, da nije ni stečajnim zakonom izključeno, da se posebnim zakonima ustanove i daljna prvenstva osim onih, što su jur ustanovljena u samom stečajnom zakonu,

Digitized by Google

uvaživ, da se u nazočnom slučaju radi o prvenstvu tražbina trgovačke udruge, pa kao što uredjenje trgovačkih udruga u obće zak. čl. XXIII. ex 1898. (Sbor. br. 53.), tako napose ni ustanove §§ 4., 23. i 24. toga zakona o prvenstvu tražbina tih udruga, nisu u obće sa autonomnim zakonima ovih kraljevina, a napose ne u opreci sa postupkom stečajnim i sa svrhom postupka stečajnoga po steč. zakonu od 28. ožujka 1897.;

uvaživ dakle, da nisu osnovana utočna izvodjenja u tom pravcu,

uvaživ, da prvenstvo po § 23. zak. čl. XXIII. ex 1898. pristoji pred svim tražbinama, kojima nije zajamčeno zakonsko prvenstvo, dakle da se te privilegirane steč. tražbine imaju namirivati prije stečajnih tražbina obćega razreda stečajnoga, t. j. prije tražbina II. razreda, nu poslie tražbina, kojima jur pripada zakonsko prvenstvo, dakle napose i poslije tražbina I. razreda, prema čemu nije izpravno shvaćanje prvoga suda, da bi se te privilegirane tražbine namirivale odmah iza dugova i troškova stečajnih, te prije tražbina I. razreda,

uvaživ ipak, da se o tom prvenstvu još ne može odlučiti, jer na ročištu likvidacionalnom nije ni razpravljeno o predpostavama, uz koje jedino obrtnoj i gospodarskoj udrugi u O. pristoji osporeno prvenstvo, dakle napose o tom, da li je udruga ta u svezi zemaljske središnje udruge, da li je prezaduženik njezin član, pred kojim tražbinama in concreto pristoji udruzi prvenstvo, t. j. koje stečajne tražbine II. razreda su nastale poslie uvrštenja prezaduženika u imenik članova udruge, da li je podieljena vjeresija unutar maksimalnoga iznosa, koji je ustanovljen u pravilima (§§ 4. i 23. ist. zak. č.).

Uvaživ napose, da valja paziti i na ustanove § 4. cit. zak. članka i § 24. istog zakona, po kojoj ustanovi udruga svom članu ne može kreditirati preko iznosa, što je ustanovljen u pravilima, dakle, da ne može zahtjevati ni prvenstvo za tražbine, koliko prekoračuju taj iznos.

obnašao je povodom utoka ukinuti napadnutu odluku steč. suda od 30. studena 1907. br. 13142. i odluku steč. povjerenika od 17. lipnja 1907., ter naložiti tom sudu, da za nastavak likvidacionalne razprave u pogledu reda prvenstva prijavljenih tražbina sjedinjene obrtne i gospodarske vjeresijske udruge u G. ima stečajni povjerenik novo ročište odrediti i na dalje po zakonu postupati.

Ovobanske stolne rešitbe intimirane su interesantima, a i stečajnom povjereniku radi nastave likvidacije. Ignjo Wagner

---

K tumačenju § 1480. o. gr. z.

C. k. kotarski sud u B. odbio je presudom 7. prosinca 1908. C. I. 86./8.-3 tužbu prikazanu 25. studenoga 1908., kojom je tužitelj pitao K 222.20 u ime naknade kmetskih dohodaka za godine 1894., 1895., 1896. i 1897., a to s razloga što je iskanje prestalo trogodišnjom zastarom (§ 1480. ogz.).

Zemaljski kao prizivni sud u Z., udovoljio je svojim zaključkom 13. veljače 1909. Bc 11./9.-3. tužiteljevu prizivu, te je ukinuo pobijanu presudu i vratio stvar prvom sucu, da ju opet raspravlja i riješi, a to iza kako ovaj zaključak pravomoćnim postane.

Digitized by Google

Razlozi: Kmetska pogodba ima se smatrati u smislu § 1103. ogz. kao pogodba ortačka, pa se mora ista presugjivati polag pravila ustanovljenih u drugom dijelu poglavja XIV. gragjanskog zakonika, a osobitim pozivom na poglavje o zajednici vlasnosti. Polag takovih pravila, dohodak što ga kmet mora da dade vlasniku zemlje, predstavlja dio dobitka, koji se ima razmjerno podijeliti, ali koji je od godine do godine razan.

Ne tiče se dakle kojekakve daće (Abgabe) u smislu §§ 1122., 1125. ogz., pa nije za to uporabljivo glede toga dohodka ono, što je propisano od § 1480. ogz., tim manje, što toliko pravo gospodarevo na taj dobitak koli dužnost kmeta da mu ga odgovara, kako se mogu svake godine obistiniti, tako se mogu obistiniti i svake druge ili treće godine, a to bez obzira na činjenicu, da li je zemlja obragjena ili ne bila, i po samoj vrsti gojitbe, kao na primjer gdje se radi o samim maslinama.

Po tom ako po § 1199. ogz. može svaki ortak da pita kad mu drago da se dobitak podijeli, ovo njegovo pravo ne može zastarjeti nego u 30 godina.

Pošto i vrhovni sud (Riješ. 18. juna 1902. br. 11597. ex 1891.) priznaje, da vlasnik može ustati proti svome težaku tražbom za očitovanje pod zakletvom i pošto po čl. XLII. zakona od 1. kolovoza 1895. br. 112. l. d. z. tužitelj može u takovim slučajevima pridržati da odredi i kaže ovo, što on zahtjeva, dok se pod zakletvu očituje imovina to bi ovo mal da ne nemoguće bilo, kad bi zahtjev mogao zastarjeti u samo tri godine. Kako nije zato ovaj prizivni sud od mnenja, da je tražiteljev zahtjev zastario, a pošto nijesu u prvomolbenom postupanju bili pripušteni predloženi dokazi glede kolikoće zahtjeva za pojedinu godinu, red je bilo da se povrati stvar na prvoga sudca u smislu § 496 br 2. gp. i da se ostavi sud o prizivnim troškovima na konačnu riješitbu u smislu § 52. gp.

Pošto se pak tiče pitanja sasma pravne naravi, prizivni sud je našao shodno, da u smislu § 519. grp. pruži mogućnost strankama, da napadaju utokom nazočni zaključak.

Uslijed tuženikova utoka vrhovni je sud svojim riješenjem 28. travnja 1909. R. IX. 36./9.-1. hdlučio: Udovoljava se utoku, ukida se pobijani zaključak, i naregjuje se prizivnom sudu, da riješi o prizivu tužitelja bez obzira na navedeni razlog povratka, te da pri tom uzme u obzir troškove revizijskoga utoka.

Razlozi: Može ostati neriješeno pitanje, da li je po današnjem pravnom stanju ugovor obragjivanja zemlje na dijelove (Teilbauvertrag), koji je uregoen po 1103. ogz., po svojoj suštini društveni ugovor, kako ga je ovaj zakjnski propis nazvao e da riješi spor općeg prava (nekadašnjeg njemačkog carstva), koji je spor u ovom pogledu postojao u doba kompilacije općeg gragjanskog zakonika, ili da li je, s obzirom na odredbu § 576. gp. (isp. § 23. carske odredbe 16. studenoga 1858. l. d. z. 213., koja nije vrijedila za Dalmaciju) zakupni ugovor. Sigurno je, da (kako ishodi već iz čl. X. uvodnog zakona gragjanskog postupnika, u svezi sa sad navedenim § 576. gp., po kojima odredbe gragjanskoga postupnika o ugovoru izloženom u § 1103. ogz. ne vrijede za kmetske odnošaje u Dalmacilji i iz § 21. bi 2., zakona 10. veljače 1881. l. z. z. za Dalmaciju br 15. i § 39. naredbe 7. lipnja 1881. l. z. z. za Dalmaciju bi 29., po kojima pri osnivanju zemljišnika u Dalmaciji valja s ureda upisati u zemljišnik kmetska prava), kmetski odnošaj u Dalmaciji, — koji u ostalom po svojoj suštini ne isključuje da bude una-

Digitized by Google

p r i j e d jedanput za uvijek odregjena neka stanovita daća, te za koji u opće nije potrebito davanje r a z m j e r n o g d i j e l a ploda, kao što je to bitno za ugovor naznačen u § 1103. ogz. — ne pripada ovom zadnjem ugovoru, te da ga se osobito ne može smatrati, kao što pogrješno misli prizivni sud, društvenim ugovorom, kao što ga se ne može ni prosugjivati po propisima izloženim u općem gragjanskom zakoniku u pogledu društvenoga ugovora.

Dalmatinski kmetski odnošaj, koji po svom povijesničkom izvoru pripada k ugovorima srednjeg vijeka o poboljšanju zemlje, suština kojih je u tome sastojala, da proizvodi radnje obavljene na zemljištu, nijesu prosto postajali, po načelu priraštaja, gospodarevom vlaštinom, već su mogli biti predmetom samostalnog prava, — jest ugovor sui generis.

Pošto Dalmacija u doba kompilacija i proglašenja općeg gragjanskog zakonika nije pripadala k austrijskom carstvu, te se u tom zakoniku nijesu mogle uzeti u obzir posebne poljodjelske prilike ove zemlje, ovaj se ugovor nema prosugjivati po odredbama općeg gragjanskog zakonika, koji ne uregjuje ovaj predmet, već po dotičnim starodrevnim statutarnim odredbama i odredbama običajnog prava, u pogledu kojih valja uzeti, kad nema posebnih ugovornih uvjeta, da su ih ugovornici uzeli kao naturalia negotii za podlogu uglavljenom ugovoru.

Osobito prelaze po ovim odredbama prava kmeta na baštinike i kmet je vlastan da dade zemlju u podkmetstvo, kao što se je u nazočnom slučaju jedno i drugo zbilo; osim toga u nestašici posebnih ugovaranja, isključeno je, da gospodar zemlje nosi dio gubitka, te se ne može smatrati, da je kmet dužan da polaže račun.

Ovo se sve ne da složiti sa odredbama društvenog ugovora (§§ 1206., 1207., 1211., 1186., 1197. i 1198. o. g. z.), koje vrijede za ugovor izložen u § 1103. o. g. z. Iz toga proizlazi, da se pitanje, da li kmetske daće mogu zastariti po § 1480. o. g. z., ne može riješiti po odredbama o. g. z., koje vrijede za društveni ugovor. Gore spomenuti pravni propisi, koji uregjuju dalmatinski kmetski odnošaj, ne poznaju doduše zastaru. Ali je zastara pozitivna pravna uredba, koja je bila uvedena za opće dobro i u misli, da se čvrsti pravno stanje, tim da tuženik biva štićen protiv zastarjelih pravnih zahtjeva tužitelja. Zastara pripada dakle k onim zakonskim odredbama, kojim je s obzirom na obćenstvo i cjelinu dana takova moć, da se za prosugjenje dotičnog pravnog odnošaja mora primijeniti odregjeni zakonski propis: propisi o zastari su zakon apsolutne i prisilne naravi. Ako o. g. z. izjavljuje, da mogu zastariti sva prava izuzamši ona, koja su taksativno izložena (§§ 1479., 1481. i sl.), valja uzeti, da se, i u pogledu onih pravnih odnošaja, u pogledu kojih prije nego je bio proglašen opći gragjanski zakon, nije postojao nikakav propis, moraju primijeniti, u pogledu zastare propisi četvrtog poglavlja trećeg dijela o. g. z. Po tome valja primijeniti ove propise i na dalmatinski kmetski odnošaj.

Valja još pretresati pitanje, da li se kmetske daće imaju smatrati kao daće u smislu § 1480. ogz. Da je tako u pogledu u naprijed, jedanput za uvijek, odregjenih uvijek jednakih daća, o tome ne može da bude dvojbe; za ovo mišljenje govori očita analogija zakupninâ i najmovinâ, u pogledu kojih nema sumnje da mogu zastarjeti.

Nego valja uzeti, da isto vrijedi i za slučajeve, u kojima je godišnja kmetska daća odregjena prema plodu, u kojima dakle nije svake godine

Digitized by Google

jednaka; nema sumnje da ratio legis ovog paragrafa, da se ekonomski spase dužnici, koji lakoumno puštaju da zaostatci tako narastu, da bi za namirenje istih bilo potrebito žrtvovati njihovu osnovnu imovinu, — postoji i onda kad daće nijesu svake godine jednake. Stvar se ni tim ne mijenja, što nekih godina, kad ljetina nimalo ne rodi, daća može da sasvijem izostane ili da se znatno umanji; to se isto može dogoditi kad se radi o porabnim ugovorima (§§ 1104. i 1105. ogz.). A spomenuta ratio legis vrijedi osobito za dalmatinski kmetski ugovor, pošto kmet, koji se hrani plodom svoje radnje, malo kada raspolaže gotovim novcem te nije u stanju da plaća naknadu za kmetske daće, zaostale od više godina; do te se naknade u većini slučajeva može doći samo pomoću ovrhe na njegova kmetska prava, te bi ta naknada skopčana bila s njegovom potpunom ekonomijskom propasti.

S ovijeh razloga pogriješno je pravno mišljenje prizivnoga suda, da se § 1480. ogz. ne smije primijeniti na dalmatinske kmetske odnošaje, te je valjalo suditi kao u enuncijatu.

Rasuda se o troškovima osniva na § 52 gp. *D—o.*

U parnicama na ispunjenje ugovora kao i na naknadu štete radi neispunjenja ugovora, ako tuženi stalno prebiva u Ugarskoj, a ugovor je kod nas sklopljen, nadležan je temeljem principa uzajamnosti, statuiranog u §-u 29. sl. d) sudovnika i na temelju §-a 35. ugarskog zakonskog članka LIV. iz god. 1868. sud onog mjesta, u kom je ugovor sklopljen.

B. G. tuži kod kr. sudbenog stola kao trgovačkog suda u O. A. R-a, da je dužan platiti u ime naknade štete iz kupoprodajnog ugovora od 24. listopada 1904. svotu od 1547 K 23 fil. spp. nastalu uslijed toga što tuženi nije preuzeo robu, koju mu je tužitelj gornjim ugovorom prodao.

Ugovor od 24. listopada 1904. sklopljen je u O.

Tužitelj stanuje u O., a tuženi u P. u Ugarskoj.

Tuženi u odgovoru prigovara nenadležnost, jer mu je stalno boravište u P., a O. nije niti mjesto ispunjenja pogodbe, a niti ugovoreno mjesto plateža.

Ostali prigovori, koje stavlja tuženi, riješeni su nakon provedenih ponudjenih dokazala u svim instancijama dosudjenjem glavne prisege — pa o njima no govorim.

Tužitelj u protuodgovoru opravdava nadležnost kr. sudbenog stola u O. time, što je tuženom poslao račun sa zaporkom: „Zahlbar und klagbar in O.", ali producira tih računa, već navraća vrhu te okolnosti tuženom glavnu prisegu.

Uz to veli: Pošto je notorno, da se u Ugarskoj temeljem §-a 35. p. post. (zak. čl. LIV. ex 1868.) tužbe na ispunjenje ugovora kao i na naknadu štete radi neispunjenja mogu podnijeti kod suda onoga mjesta, u kojem je ugovor sklopljen, te pošto je citirani gore ugovor sklopljen u O. i pošto se u konkretnom slučaju radi o naknadi štete radi neispunjenja toga ugovora, to je nadležan kr. sudbeni stol u O. temeljem reciprociteta po §-u 35. ug. parb. post. i po toč. d) § 29. našeg sudovnika.

Uredovnom potvrdom kr. ug. ministarstva pravosudja od 25. rujna 1905. broj 32534. dokazuje, da je § 35. ug. parb. post. (zak. čl. LIV. ex 1868.) i sada u krieposti i da taj paragraf glasi onamo, da se u Ugarskoj tužbe na

Digitized by Google

ispunjenje ugovora i naknadu štete radi neispunjenja mogu podnijeti sudu onog mjesta, gdje je ugovor sklopljen.

Tuženi u drugotnici poriče, da bi od tužitelja primio račun sa zaporkom, „zahlbar und klagbar in O." Navraćenu o tom glavnu prisegu prihvaća.

Iz zaključnice vidi se, da je tužitelju stalo, da osnuje nadležnost suda u O. i mimo prisege vrhu okolnosti, da je ugovorena plativost u O., jer drži, da će tuženi u tom pogledu navraćenu prisegu položiti.

Kr. su. beni stol kao trg. sud u O. izrekao je osudu, uvjetovanu o položenju prisege in merito.

Sud uzeo je sebe nadležnim te svoju nadležnost opravdava ovako:

„Tužitelj stavlja ponajprije prigovor nenadležnosti ovog suda, jer imade svoje redovito prebivalište u P. a O. nije mjesto ispunjenja pogodbe, niti ugovoreno mjesto plateža, pa da se je stoga imala tužba podnijeti sudu u P. Poriče, da mu je tužitelj poslao fakturu sa zaporkom: „plativo u O." kako to tužitelj tvrdi.

Ovaj prigovor tuženikov nije se mogao uvažiti s razloga, što je temelj ove parnice neprieporno trgovački posao, a u vrieme sklopljenja toga posla bilo je kao što je i sada prebivalište vjerovnika, to jest tužitelja „O.", pa je stoga per analogiam § 324. trg. zak. tuženik dužan platiti u O. jer iz zaključnog lista A—I. ili naravi posla ili namjere ugovarajućih stranaka ne sliedi ino što.

Izim toga nadležan je ovaj sud sa stanovišta reciprociteta, jer se i u Ugarskoj mogu temeljem §-a 35. zak. čl. LIV. ex. 1868. stojećeg tamo u krieposti, provesti odštetne tužbe radi neispunjenja ugovora kod onoga suda u okolišju kojega je ugovor sklopljen."

Tuženi uložio je proti toj osudi priziv. Glede nadležnosti prigovara, da tužitelj nije protokoliran trgovac, te se ne može pozivati na ustanove trg. zakona, naročito na § 322.

Na taj priziv sliedilo je sliedeće riešenje kr. ban. stola: — — — „vidiv da se ustanova §-a 324. trg. zak. na koju se prvomolbeni sud poziva za obrazloženje svoje nadležnosti, kojoj je sa strane tuženika u prvom redu prigovoreno, a kojega se prigovora još i u svome prizivu postojano drži, ne može u ovom slučaju primieniti, jerbo ova ustanova sadržaje samo iznimku od pravila § 322. trg. z., po kojoj se imadu trgovački poslovi inače izvršiti na prebivalištu obvezanika, a samo, kada se radi o novčanim dugovima, iznimno na prebivalištu vjerovnika, svaka pak iznimka mora se strogo tumačiti i ne dopušta nikakove analogije, s kojom se pr vosudna osuda neispravno ispomaže, —

vidiv, da ova ustanova § 324. trg. z. sadržaje pogodnost za vjerovnika trgovca, a da ovaj mora biti kao takav protokoliran, jer doklegod on to nije, dotle on ne može biti dionikom prava, koja trgovački zakon ustanovljuje na korist trgovaca (§ 16. trg. z.), tužitelj G. B. pak nije protokolirani trgovac, a tuženik A. R. ima svoj domicil u V. P. (§ 13. gr. s.), —

vidiv, da se tužitelj još manje može pozivati na ugarski parb. post. i neki reciprocitet, koji nije nigdje uzakonjen, te

vidiv zato, da se ovaj sud osnovano ne može nadležnim smatrati, nego kako god što bi obratno tužitelj A. R. u slučaju neispunjenja ugovora morao tužiti tuženog G. B. kod suda njegovog prebivališta, ako bi se ugovor imao

Digitized by Google

s njegove strane tamo ispuniti, tako mora i ovaj onoga tužiti tamo, gdje tuženik prebiva,

napadnutu osudu obnašao je kr. banski stol povodom proti istoj u otvorenom roku uloženog priziva tuženika po § 339. t. 1. i 3. i 343. gr. pp. ukinuti sa cielim prvosudnim postupkom do uključivo prve na tužbu izdane odluke i tome kr. sudbenom stolu narediti, da tužbu obzirom na nenadležnost svoju § 47. gpp. vrati."

Tužitelj uložio je previd i obrazložio nadležnost kao do sada.

Na taj previd kr. stol sedmorice:

„vidiv, da je tužitelj G. B. već u tužbi utemeljio nadležnost prvog suda i na tom, što je tuženi A. R. bezprigovorno primio račun sa zaporkom: „plativo u O.", o čem je tečajem parbe i dokaz po tužitelju ponudjen, koja bi okolnost mogla biti od važnosti za prosudjenje nadležnosti prvog suda, a da kr. banski stol u napadnutoj svojoj riješitbi o toj okolnosti ništa ne spominje, — obnašao je uslijed previdnog utoka tužitelja G. B. ukinuti napadnutu riješitbu kr. banskog stola i istomu naložiti, da ovaj predmet iznova uzme u pretres, te ga po zakonu riješi i u pogledu gore istaknute po njemu neriješene činjenice.

Nakon nadopunjene rasprave izrekao je opet kr. sudbeni stol u O. osudu te ju in merito uvjetovao od prisege kao i prije, a u pitanju nadležnosti učinio ovisnim o položenju prisege: „nije istina, da sam primio od tužitelja račun od 20. studenoga 1905. (pravije 1904.) sa zaporkom: „zahlbar und klagbar in O."

Uslijed priziva došla je stvar pred banski stol, koji je prvosudnu osudu potvrdio. Iz razloga te osude vadimo:

„Tužitelj se u svome prizivu žali samo zato, što je tuženiku prvosudnom osudom dosudjena glavna niječna prisega o primitku sa zaporkom: „zahlbar und klagbar in O." providjenog računa tužiteljevog pod C. ad IV. te od položenja ove zakletve nadležnost suda zavisnom učinjena, pa prema tome u prvom redu i izlazak ove parnice udešen, mjesto da je lokalna nadležnost toga suda prema njegovom razlaganju bezuvjetng akceptirana.

Ali ta prizivna tegoba tužiteljeva ne može se osnovanom smatrati, nego je ista već prvomolbenom osudom oprovrgnuta.

Tužitelj se naime ne može pozivati na ugarski parbeni postupak i na reciprocitet prema paragrafu 29 sl. d) gr. sud., koji se ovdje ne da primieniti jer je očito, da pod E. ad VII. allegirana ustanova §. 35. zak. čl. LIV.: 1868. nije stvorena in favorem ovozemaljskih gradjana, po čem se ne može govoriti o reciprocitetu, nego samo o retorziji, koja u tom pogledu nije nigdje uzakonjena, dočim se svakako ima u prvom redu u obzir uzeti, da li je utemeljen forum contractus u smislu §. 42. gr. s., o kojem se u ovom slučaju baš i radi, a koje se pitanje može po stanju stvari jedino položenjem ili nepoloženjem tuženikove zakletve riešiti, (§. 233. gr. p. p.), pa ako takav forum contractus ne postoji, onda dolazi obćenita i pravilna ustanova §. 13. gr. s. do uporabe, postaje dakle nadležan forum domicilii tuženika.

U ostalom ovo proizlazi dovoljno i odatle, što bi inače i kr. stol sedmorice, ukinuvši riešitbu kr. banskoga stola od 22. ožujka 1906. br. 6891 već svojom riešitbom vrhovnom od 28. lipnja 1906. br. 2507 prepornu nadležnost toga suda bez obzira na račun C od IV, dakle bezuvjetno bio utvrdio, kada bi tužiteljev nazor o toj nadležnosti ispravan stojao.

Digitized by Google

Uslied izvanrednog previda promienio je kr. stol sedmorice prvosudnu i drugosudnu osudu svojom osudom od 7. listopada 1908. br 3127. Osuda je kao i prije in merito uvjetovana o položenju navraćene prisege, da nije istina, da su se kasnije nakon sklopljenog ugovora stranke sporazumile, da se dobava robe stornira. Kr. stol sedmorice uzeo je kr. sudb. stol u O. *nadležnim.*

Razlozi: „Tužitelj G. B. osniva nadležnost kr. sudbenog stola u O. u nazočnoj parbi na principu uzajamnosti, statuiranoj u §. 29. sl. a) sudovnika, jer da se po §. 35. ugarskog zakonskog članka LIV. god. 1868. mogu tužbe na ispunjenje ugovora kao i na naknadu štete radi neispunjenja ugovora podnieti kod suda onog mjesta, u kojem je ugovor sklopljen i pošto je upitni ugovor od 24. listopada 1904. sklopljen u O., jer se radi o naknadi štete radi neispunjenja tog ugovora, to da je kr. sudbeni stol u O. nadležan u nazočnoj parbi. Tužitelj napada u izvanrednom previdu niže osude lih radi toga, što nisu uzele ustanovljenom nadležnost rečenog suda na temelju gorinavedenih zakonskih propisa, pa su njegove tegobe opravdane.

Po §-u 29. sl. d) mogu biti podložnici država inostranih tuženi pred ovozemnimi sudovi uslijed zamjenitosti u svih slučajevih, u kojih država kojoj prinadleže, dopušta tužbe i proti podložnikom tuzemnim. Budući, da Magjarska po citovanom §-u 35. dopušta tužbe, glaseće na ispunjenje ugovora i na naknadu štete radi neispunjenja kod suda onog mjesta, gdje je ugovor sklopljen, i proti pripadnikom kraljevina Hrvatske i Slavonije, koje naprama Magjarskoj u poslovih pravosudja sačinjavaju posebno pravno područje, te jer tuženi A. R. nije ni pokušao protivno tomu dokazati, naime da tako ne postupaju magjarski sudovi naprama pripadnikom hrvatsko-slavonskim, to je nadležnost sudbenog stola u O. u području kojeg je ugovor od 24 listopada 1904. sklopljen, radi neispunjenja kojeg se traži utužena odšteta, po §-u 29. sl. d) sudovnika utemeljena.

Budući su glede pitanja nadležnosti, u koliko ju nisu niži sudovi pronašli utemeljenom na osnovi gorispomenutih zakonskih propisa, niži sudovi zakon očito krivo uporabili, valjalo je povodom izvanrednog previda tužitelja u tom pogledu obje niže osude po §-u 334. gr. p. p. preinačiti, te uzeti kr. sudbeni stol u O. nadležnim na temelju gorispomenutih propisa, i nepuštajuć se u daljnje dokaze, koji su za tu nadležnost temeljem računa od 20. studenoga 1904. navedeni bili po tužitelju.

Napadnuta osuda kr. banskog stola je u pogledu stavljenog po tuženiku prigovara o stornu ostala nenapadnuta, zato je valjalo ostaviti dosudjenu glede te činjenice tužitelju glavnu ničnu prisegu netaknutom, te će tako uspjeh nazočne parbe ovisiti o položenju ili nepoloženju iste prisege."

Priopćio: Dr. Milovan Žanić.

B. Kazneno.

Nastup kazni čini osudu pravomoćnom, pa ne važi pravni liek prijavljen unutar roka §-a 280. k. p.

Osudom kr. sudbenog stola u P. od 7. veljače 1908. I./1.-08. osudjen je T. L. radi zločina ubojstva na težku tamnicu od 3 godine. Pri proglašenju osude se osudjeni ovom zadovoljio i nastupio kazan.

Digitized by Google

Dne 10. veljače 1908., dakle unutar roka od 3 dana za promišljanje, dao se je predvesti pred sudca iztražitelja i stavio u zapisnik priziv radi prestrogo odmjerene kazne, koji ali kr. banski stol riešenjem svojim od 27. ožujka 1908. br. 6611., —

vidiv, da je okrivljeni T. L. nakon proglašene mu osude i podučen o pristojećih mu proti njoj pravnih liekovih, izjavio se s istom zadovoljnim i dosudjenu mu kazan odmah nastupio, pa da je ta osuda i pravomoćnom postala — nije obnašao u pretres uzeti.

Priopćio: S. Kovačević.

K tumačenju §-a 167. sl. a).

Kr. državno odvjetničtvo u P. tužilo je Gjuru S., da je u večer 10. studenoga 1906. u selu Š. u nakani da Milicu M. dok je spavala, usmrti, zapalio njenu kuću, — poduzeo dakle čin na djelotvorno izvršenje zločinstva potajnog umorstva vodeći, koji slučajno uspio nije, — nadalje, da je s nakanom, da se po njegovom mišljenju porodi požar u vlastničtvu Milice M., uzeo šibicu i zapalio slamnati krov njene kuće tako, da je oganj buknuo i izgorjela njena i susjeda Nikole M., Leopolda B. i Gjure M. imovina, i tim nanešena znamenita šteta od 15.000 K, — pa da je time počinio zločinstvo pokušanog potajnog umorstva označeno u § 8., 134., 135. t. l. k. z. i zločinstvo paleža označeno u § 166., 167. sl. c) k. z., a kažnjivo po §-u 167. obzirom na § 34. k. z.

U obrazloženju obtužnice navodi se sliedeće: Godine 1906. o pravosl. Vel. Gospi upoznala se udovica Milica M. iz Š. sa Gjurom S. i uzela ga k sebi u kuću. Medju njima dolazilo je do razmirica, pa je Gjuro S. znao od nje otići, ali se i opet vratiti. I dana 19. studena 1906. posvadila se je ona s njime i od sebe ga otjerala, a on joj na odlazku doviknuo: „Milice, otići ću, ali neznam kako ću te ostaviti". To je Gjuru S. tako razpalilo, da joj se odlučio osvetiti. — U večer toga dana oko 7 sati, kad je bila podpuna tmica, vrebao je kad će Milica M. doći kući, pa kad je došla i on kroz brvna opazio, da je legla na počinak, uzeo je šibicu i zapalo slamnati krov zgrade, u kojoj je ona spavala. Oganj je buknuo i požar se dalje razširio tako, da je Milici M. izgorjelo svega 7 zgrada sa raznim pokućtvom, živežom i gotovim novcem od 300 K., sve u ukupnoj vriednosti 3600 K. Otud prešao je požar na kuće susjeda, pa je izgorjelo: Nikoli M. kuća sa 6 zgrada, razno pokućtvo i živež sveukupno vriedno 6000 K, Leopoldu B. u vriednosti 4400 K, Gjuri M. u vriednosti 1000 K tako su pogorielci pretrpili znamenitu štetu od 15.000 K.

Gjuro S. nakon izvedena čina pobjegao je, pa se nalazio u bjegstvu sve do 7. kolovoza 1908., kad je u D. po oružnicima pronadjen i uhićen. Pred oružnicima priznao je, da je čin počinio zato, jer ga je Milica M. upropastila i zavela, pa joj se stoga htio osvetiti; bio je — veli — pripit, ali ne pijan, a nakana mu je išla za tim, da Milica M. izgori. Isto je priznao i pred kr. kot. sudom u P., naime, da je vidio Milicu M. u zgradu unići, pa da ju je na to zapalio, jer mu je namjera bila, da ta zgrada izgori, a i Milica M. s njome, a to za to, što ga je prevarila, jer mu je obećala, da će na nj prepisati 5 jutara zemlje, a rieči nije održala. Pred sudcem iztražiteljem priznao je, da je zapalio zgradu Milice M., ali se brani podpunim pijanstvom;

Digitized by Google

taji, da mu je nakana išla onamo, da Milica M. izgori, Na glavnoj razpravi priznao je, da je imao nakanu, da zapali kuću, i da u njoj Milica izgori.

Kr. sudbeni stol u P. osudom od 29. rujna 1908. I/587.—1908. osudio je Gjuru S. samo radi zločina paleža označ. u § 166., 167. sl. c) k. z. na 12 godina teške tamnice, a riešio ga od obtužbe radi zločina pokušanog potajnog umorstva, jer i ako on priznaje, da mu je nakana išla onamo, da u kući izgori sama Milica M., ne može se u postupku njegovom nazrievati obilježje zločinstvena pokušaja, jer okolnost, da je požar prouzročen s večera, dok je Milica M. i selo još budno bilo ; okolnost, da je ona posve lako te bez ikakve smetnje mogla pobjeći iz kuće i spasiti se ; okolnost, da okrivljenik a ma baš ništa učinio nije, da njezino spasenje osujeti ili barem etegoti, izključuje upravo bitna obilježja zločinstvena pokušaja, naime čin na djelotvorno izvršenje zločinstva umorstva vodeći na način i sredstvom takovim, da je ozbiljno išao na izvršenje istoga. Izključeno je to i obzirom na ustanovu § 167. sl. a) k. z., koja specialno predvidja i normira kano delikat koji pada pod udar § 166. k. z. i usmrćenje čovjeka pri paležu, kad je to palikuća mogao da predvidi, dakle pogotovo je izključena kvalifikacija postupka okrivljenikova kano posebna delicta, o kojem govori § 134. k. z. i sl.

Povodom po kr. drž. odvjetničtvu u P. podignute žaobe ništovne proti onom dielu osude, kojom je Gjuro S. riešen od obtužbe, obnašao je kr. stol sedmorice vrhovnom osudom svojom od 5. prosinca 1908. br. 4796. žaobu ništovnu odbiti i prvosudnu osudu potvrditi iz sliedećih razloga:

Kr. državno odvjetničtvo temelji svoju ništovnu žaobu na toč. 9. sl. a) i b) § 277. k. p., jer da je presudni sud čim je uzeo ustanovljenom nakanu obtuženikovu „da sa kućom izgori i Milica M." imao dosljedno tom obtuženika krivim proglasiti ne samo zločinstva paleža, već i zločinstvu pokušanoga umorstva, pošto je obtuženikova nakana bila upravljena na polučenje dvostrukoga zločinstvenoga uspjeha, naime da paležom poluči ujedno i usmrćenje Milice M., koje samo slučajno uspjelo nije, — po čem da postoji t. zv. idealna konkurencija. — No žalba ova ne stoji. Presudni je sud doduše konstatovao, da je obtuženi priznao nakanu svoju, „da u kući izgori i Milica M." ali je ujedno u skladu sa sadržajem spisa naveo takove okolnosti čina, iz kojih je crpio slobodno osvjedočenje, da iz obtuženidova čina nije moglo nastati navodno usmrćenje Milice M., po čem se niti taj čin obtuženikov ne ukazuje kao na djelotvorno izvršenje zločinstva potajnoga umorstva vodeći, niti je navodno nakanjeno usmrćenje Milice M. izostalo samo radi bezmoći obtuženika ili s tudje zaprieke ili slučajno (§ 8. k. z.), a još manje je obtuženik usmrćenje Milice M. razborito predvidjeti mogao (§ 167. sl. a). Pitanje o dostatnosti ili nedostatnosti sredstva (čina) jeste pitanje čina, koje presudni sud prosudjuje po svom slobodnom osvjedočenju (§ 249. k. p.), a pošto je on svoje osvjedočenje valjano u skladu sa sadržajem spisa obrazložio, ne može ga kr. drž. odvjetničtvo uspješno napadati žalbom ništovnom, već valja ovu zabaciti po §-u 282. sl. b) k. p.

Priopćio: S. Kovačević.

Digitized by Google

C. Mjenbeno-trgovačko.

Obseg tražbine, koju posjednik mjenice, radi neizpunjenja mjenbene dužnosti iskati može, u koliko ju hoće poljerati po mjenbenom pravu, smije se samo iz mjenbenog prava izvoditi, ne pako iz općih gradnsko-pravnih ili procesualnih norma.

(Rješitba kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmerice od 6. svibnja 1909. br. 1874.).

U ustmeno raspravljenoj parnici tužiteljice D. T., po odvj. Dru. J. W., proti tuženoj L. Ž., po odvj. P. G., radi mjenbene tražbine od 229 K spp., u kojoj je kr. sudbeni stol u B. osudom od 3. listopada 1908. br. 6475/gr. sudio, da se platežni nalog od 17. kolovoza 1907. br. 4852/gr. uzdržaje u krieposti uvjetno, ako tužiteljica nastupi i položi u osudi navedene prisege i od toga ovisnim učinio dužnost stranke na naknadu parbenih troškova drugoj stranci, —

a kr. banski stol osudom od 27. siečnja 1909. broj 1494. uslied priziva sa strane tužene L. Ž. prvosudnu osudu preinačio i sudio:

Platežni nalog od 17. kolovoza 1907. br. 4852./gr. ostaje djelomično u krieposti, te je tužena L. Ž. kao prihvatnica mjenice, što ju je tužiteljica D. T. u B. dne 15. lipnja 1905. na odredbu vlastitu izdala i koja je dne 15. rujna 1905. bila plativa, dužna tužiteljici D. T. isplatiti mjenbenu zavratnu glavnicu od 62 K 38 fil. sa 6% kamatima od 7. listopada 1906. do plateža tekućima, 1/3% u ime providbe i u sljedstvu toga je dužna priznati opravdanost zabrane stečene po tužiteljici prema odluci kr. kotarskog suda u B. od 2. kolovoza 1907. br. 13352./gr. za sigurnost gornje tražbine na njezinu gotovinu od 456 K pripalu joj u ime djela iz zadruge Ž. i dužna je tužiteljici platiti trošak zabranbene molbe od 30 K 50 fil. sve za tri (3) dana pod prietnjom ovrhe — nu sve ovo samo onda, ako tužiteljica Dok. T. položi u roku od 24 sata iza pravomoćnosti ove osude nastupiti imajuće gavne prisege slijedećeg sadržaja:

1. „Istina je, da je tužena L. Ž. na utuženu mjenicu A—I. primila valutu, što u novcu što u robi od M. S. do iznosa od 206 K."

2. „Nije istina, da sam ja svojim sinom S. T. u svotu od 206 K na koju mjenica A—I glasi, uvrstila i moj dug što sam, ga J. S. na dućanskoj robi dugovala", — zatim ako položi domirnu prisegu sadržaja: „Istina je, da je tužena Lj. Z., ovlastila M. S., da ju podpiše na prvobitnu mjenicu, a na utuženu A—I. da ju je podpisao njezinim znanjem i privolom sin Š. T., — dočim se platežni nalog glede mjenbene tražbine od 166 K 62 fil. spp., stavlja bezuvjetno izvan krieposti.

Ako tužiteljica ove prisege u gore navedenom zakonskom roku ne nastupi i ne položi na ročištu u tu svrhu odrediti se imajućem, ma i samo jedne ako nebi nastupila i položila, stavlja se tada gore navedeni platežni nalog od 17. kolovoza 1907. br. 4852./gr. izvan krieposti.

Parbeni se troškovi za svaki slučaj prebijaju, —

obnašao je kr. stol sedmorice izvanredni previd tužene L. Ž. glede glavne stvari odputiti, a tako i previd tužeće D. T. protiv onoga djela osude kr. banskog stola, u kom je odbijena sa viškom tužbenoga zahtjeva u iznosu od 166 K 62 fil., kao i previde obadviju stranaka protiva drugomolbene osude, radi izrečenoga preboja parbenih troškova odputiti i u potonjim točkama napadnutu osudu kr. banskoga stola potvrditi.

Digitized by Google

Razlozi: Izvanredni previd tužene L.. Ž. glede glavne osporene stvari, mora se po propisu § 334. grpp. odputiti, pošto za taj njezin pravni liek protiva onih česti nižih osuda, koje su suglasne ili njoj u korist ne ima uvjeta u §-u 335. grpp. normiranih.

Previd tužeće D. T. pako protiva onoga diela osude kr. banskog stola, u kom je odpućena sa viškom svoga tužbenoga zahtjeva u iznosu od 166 K 62 fil. mora se odputiti i u tom napadnutom dielu potvrditi osuda kr. banskog stola, jer je ujemeljena na razlozima u njoj navedenima, koji odgovaraju toli sadržaju ovoparbenih spisa koli zakonu. — Obseg tražbine naime, koju posjednik mjenice radi neispunjenja mjenbene dužnosti iskati može, u koliko ju hoće potjerati po mjenbenom pravu, smije se samo iz mjenbenoga prava izvoditi, ne pako iz obćih gradjansko-pravnih ili processualnih norma. Pod onima u § 50. tč. 2. i 51. toč. 2. mjenb. zak. napomenutima troškovima, koje naknaditi ima na regres obvezani dužnik, imadu se razumievati samo takovi troškovi, koji su skopčani sa trgovačkim prometom mjenica, ne pako troškovi kojeg sudbenog postupka, napose ne troškovi plativšega indosanta, koji su mu nastali mjenbenom tužbom i ovrhom protiva njega kao mjenbenoga obvezanika, radi isplate mjeničnog duga. Što se napokon tiče ovoparbenih troškova, to valja na previdnu tegobu tužene L. Ž. primietiti, da u ovom slučaju preboju tih troškova napram iste tuženice ne stoji na putu ustanova § 573. sl. d) grpp., pošto je kr. banski stol medju razlozima svoje osude posve opravdano rekao, da su suvišne priseg, na koje je sudio prvostepeni sud, a sam preboj tih troškova opravdan je gledom na ustanovu § 576. grpp. s razloga navedenih u osudi kr. banskoga stola.

Iz svih ovih razloga valjalo je odputiti previde obadviju stranaka, po radi preboja ovoparbenih troškova i u toj točki potvrditi osudu kr banskog stola.

Priobćio Dr. Srkulj.

Iz upravne prakse.

Da li ovlaštenik zemljištne zajednice smije prodavati doznačeno mu ogrievno drvo?

Odlukom kr. kot. oblasti u V. G. od 26. travnja 1908. br. 2971. odobren je zaključak glavne skupštine ovlaštenika zem. zajednice P. g. od 12. ožujka 1908., kojim je zaključeno, da ovlaštenici zem. zajednice ne smiju doznačeno im ogrievno drvo izvan sela i neovlaštenicima prodavati pod pretnjom kazne i zapljene drva.

Odlukom upravnog odbora županije z. od 11. srpnja 1908 br. 11.106. potvrdjena je prvostepena odluka.

Rješitbom kr. zem. vlade, odjela za unut. poslove, od 24. listopada 1908. br. 56.256. preinačene su dolnjostepene odluke te ukinut spomenuti zaključak od 12. ožujka 1908. i to s razloga, što ne postoje zakonski propisi, kojima bi ovlaštenik upitne zem. zajednice bio ograničen u slobodnom razpoloženju sa ogrievnim drvima, koja su mu doznačena kao njegov dio skupnih užitaka zem. zajednice (§ 14. pravilnika zem. zajednice), pa stoga nije zem. zajednica vlastna takova ograničenja zaključiti.

Priobćio: Dr. A. Goglia.

Digitized by Google

Načelnik upravne občine ne može biti izabran za glavara zemljišne zajednice nalazeće se u obsegu dotične upravne občine.

U sjednici zastupstva zemlj. zajednice P. od 28. ožujka 1908. izabran je glavarom zemlj. zajednice M. P., načelnik upravne občine P.

O d l u k o m kr. kot. oblasti u O. od 17. travnja 1908. br. 5146. ukinut je taj zaključak zastupstva s razloga, jer sa službom načelnika nije spojiva služba glavara zem. zajednice, — pošto po §-u 50 zakona od 25. travnja 1894. (o uredjenju zem. zajednica) dolazi načelnik u položaj kontrolnog organa prema zemlj. zajednici.

O d l u k o m kr. žup. oblasti u O. od 29. lipnja 1908. br. 9133. potvrdjena je prvostepena odluka.

R j e š e n j e m kr. zem. vlade, odjela za unut. poslove, od 19. rujna 1908. br. 51.271. potvrdjene su dolnjostepene odluke, jer su obzirom na ustanove §§ 50. i 34. al. 3. cit. zakona od 25. travnja 1894 osnovane.

Priopćio: Dr. A. G o g l i a.

Ako je zadruga bila potajno podijeljena prije 1. siječnja 1890., imade se potajna dioba provesti prema faktičnome stanju posjeda u vrijeme stavljenoga diobnog zahtjeva, makar je to faktično stanje sporazumkom interesenata nastalo poslije 1. siječnja 1890. (makar su se članovi jedne diobne grane medjusobno sporazumno podijelili iza 1. siječnja 1890.)

(ad § 56. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889.)

Nekretnine zadruge A., k br. 5. iz O. samovlasno su bez dozvole i znanja oblasti podijelili njeni članovi već prije 1. siječnja 1890. u 4 dijela tako, da je jednu četvrtinu dobio Juraj A. s porodicom, drugu Martin A. s porodicom, treću Jakov A. s porodicom, i četvrtu Josip A. s porodicom. Jakov A. umro je god. 1877., iza njega ostala su djeca: Štefan, Magda, Mato, Eva, Marko A. God. 1891. odijelio se je Štefan od svoje braće; on je dobio jednu četvrtinu, a braća su tri četvrtine nekretnina pripojili diobnoj grani pok. Jakova A.

Provedbu potajne diobe zatražile su stranke 8. lipnja 1892. Iza kako je ustanovljeno posjedovno stanje, koje je postojalo 1. siječnja 1890., izdala je kr. kot. oblast u Z. 20. veljače 1888. strankama diobni list, po kome dobiva I. dio Juraj A. s porodicom, II. dio Janko i Franca A. (djeca Martinova) zajedno s Jakovovom porodicom, III. dio Štefan, Magda, Mato, mldb. Eva i mldb. Marko A. zajedno sa Štefanom i s Martinom porodicom, i IV. dio Josip A. s porodicom, i podjedno je odredila, da se nekretnine, pripale I. diobnoj grani, imadu upisati na Juraja A. kao samovlastnika, nekretnine, pripale II. diobnoj grani, na Janka i Francu A. kao suvlasnike, nekretnine, pripale III. diobnoj grani, na Štefana, Magdu, Matu, mldb. Evu i mldb. Marka A. kao suvlasnike, i nekretnine, pripale IV. diobnoj grani na Josipa A. kao samovlasnika.

Proti toj odluci uložili su utok Štefan i Mato A., te Štefan S. tutor mldb. Eve i Marka A. Upravni odbor županije u V. dijelomice je taj utok odlukom od 16. siječnja 1899. br. 3621. n. o. uvažio, te prvostepenu odluku i diobni list potvrdio uz dodatak, da se ima i kućište, koje je po prvostepenoj odluci i diobnom listu ostalo nerazdijeljeno, podijeliti medju diobne stranke na četiri

Digitized by Google

jednaka dijela ; i da se imadu nekretnine, pripale III. diobnoj grani, upisati na novu zadrugu A., s novim kućnim brojem. Podjedno preobredio je županijski upravni odbor prvostepenom odlukom obredjene diobne troškove.

Proti toj odluci podnijeli su utoke Juraj A., Janko A., Mato A. i mjernik V. Povodom tih utoka kr. je hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odio za nutarnje poslove, vrhovnim riješenjem od 24. listopada 1902. br. 76179. iz ureda ukinula obje nižestepene odluke i diobni list zajedno s cijelim diobnim postupkom, i odredila, da prvomolbena oblast ima u toj stvari ponovno postupati u smislu zakonskih i naredbenih ustanova o potajnim diobama, te strankama izdati diobni list sastavljen prema faktičnom stanju posjeda u vrijeme stavljenoga diobnog zahtjeva. To sve s razloga, što je naknadno ustanovljeno, da diobni list ne odgovara faktičnom posjedovnom stanju, koje je postojalo u vrijeme, kad je dioba ove zadruge bila zatražena, jer je u to vrijeme Štefan A. bio odijeljen od svoje braće Mate, Magde, Eve i Marka A., te je on posjedovao četvrtinu nekretnina III. diobne grane, a druga njegova braća tri četvrtine nekretnina. Prema tome nije u višestepenim odlukama dioba ove zadruge provedena prama faktičnome stanju posjeda, kako to propisuje § 56. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889., pa su se te nižestepene odluke morale ukinuti i odrediti novi postupak.

Priopćio: Dr. S. Strohal.

Zakonarstvo.

Zakonska osnova o promjeni nekih ustanova kaznenog postupka u Austriji.

Ministar pravde (dr. vitez Hochenburger) predao je nedavno zastupničkoj kući osnovu zakona, koja ide za promjenom kaznenog postupka glede toka rokova i dozvole odgode nastupa kazni slobode, te koja uredjuje prekinuće njenog vršenja i dozvolu odgode plateža novčanih kazni. Odnosni su prijedlozi — akoprem se odnose samo na manja pitanja procesualnog prava — radi njihovog praktičnog zamašaja od znamenovanja te odgovaraju pobudama zastupstva naroda posljednjih godina.

Obća odredba postupka o računjanju roka promjenjuje se onamo, da kojoj nedjelji ili svecu sljedivši radni dan ima vrijediti kao posljednji dan roka i da se dani poštanskog toka ne uračunavaju u rok. Brzojavni podnesci izrično se dopuštaju. Novi propisi čuvaju stranci podpuno iscrpljenje roka i čuvaju ju od štetnih posljedica koje bi nastale uslijed slučajnog zategnuća poštanskog toka. Praktičnim potrebama pravnog života odgovarat će i ustanova da se izvedenje žaobe ništovne ili priziva ima predati za osam dana nakon prijavka ovih prav. ljekova, a — u koliko se zaiskala dostava prepisa osude — tek nakon dostave.

Dosada mogla se je odgoda nastupa kazni slobode dozvoliti samo s obzirom na zaslužbu osudjenika ili uzdržavanje njegove obitelji. Ova ustanova ne odgovara životnim odnošajima. Ne samo obveza brinuti se za uzdržavanje svojih, već i druge dužnosti, koje osudjeni ima prema svojoj obitelji, mogu biti od takvog zamašaja, da se dozvola roka za uredjenje ovih odnošaja pričinja opravdanom i pravednom. Osnova ovlašćuje stoga sudove dozvoliti iz takovih razloga odgodu.

Digitized by Google

Isto tako hoće osnova da dozvoli prekinuće ovršenja kazni slobode — koja ne nadmašuje šest mjeseci — na kratak rok, ako smrt ili koja slična i važna obiteljska okolnost iziskuje prisuće kažnjenika kod njegove obitelji.

Pitanje dozvole za odgodu plateža novčanih kazni, koje u postojećem pravu nije izrično riješeno, rješava se onamo, da se platežni rok može produljiti na tri mjeseca, a novčana kazan platiti i u obrocima.

Priobćio: Zlatko Cuvaj.

Nova odvjetnička tarifa u Austriji.

Jednodušno izraženom zahtijevu odvjetnika na njihovom zboru mjeseca listopada prošle godine, da im se pristojbe — uslijed poskočenja cijene stanova, životnih sredstava te većih prometnih izdataka njihovih ureda uvedenjem telefona, pisaćih strojeva, poskupljenjem radnih sila i drugog — povise, udovoljilo je ministarstvo pravde svojom naredbom od 3. lipnja o. g. (drž. zak. list broj 82) tako, da se njegovom naredbom od 11. prosinca 1897. ((drž. zak. list broj 293). uvedena dosadašnja odvjetnička tarifa ukida, a nova uvadja danom 1. srpnja o. g.

Prostor ovog lista nedozvoljava mi da o tom šta više izvjestim, donio sam ovu noticu s razloga, da podsjetim interesovane faktore, da riješenje tog pitanja i kod nas potaknu, jer sam uvjeren, da će se i naša vis. vlada tomu rado odazvati, jer je to ne samo u interesu samih odvjetnika, već i onom sudaca.

Zlatko Cuvaj.

Novi engleski zakon o trgovačkim društvima. — Companies (Consolidation) Act.

Ovaj jedinstveni zakon o društvima sadržaje sa odgovarajućim reformama materijal, koji je dosada bio u 28 raznih zakona sabran. Zakon razlikuje javna i privatna društva; potonja su ona, koja ne izdaju javni subskripcijoni poziv, te se mogu sastojati i od 2 i od 50 članova, dok javno društvo mora brojiti najmanje 7 članova. Pravni je učinak ovog propisa slijedeći: Ako broj članova društva kroz šest mjeseci ostane ispod najmanjeg zakonitog broja, tada oni, koji su znajući to, ostali članovi društva, jamče neograničeno — dapače — i kod dioničkih društava. Obzirom na jamstvo članova javnih i privatnih društva razlikuje zakon tri vrste društva: 1. dioničko društvo s ograničenim jamstvom (company limited by chares); 2. društvo s ograničenim jamstvom (company limited by guarantee) i 3. društvo s neograničenim jamstvom (unlimited company). U prvom slučaju jamči društveni član samo do iznosa subskribiranih još ne uplaćenih dionica, u drugom slučaju jamči do iznosa svote ugovorene u društvenom ugovoru (memorandum) za slučaj likvidacije, a u trećem jamči i odgovara sa cijelim imetkom.

Društvo sa jamstvom pod 1. i 2. mora imati u firmi riječ „limited" (ograničen), te se može jedino dozvolom ministra izostaviti iz naslova dioničkog društva, kojemu je cilj propagiranje koje dobrotvorne svrhe. Za istinitost sadržaja „prospectus" odgovora pod posljedicama naknade

Digitized by Google

štete, svaki utemeljitelj i izdavatelj, osim, ako dokaže, da je iz temeljitog razloga držao sadržaj osnove istinitim. Kod subskripcije treba najmanje 5% uplatiti. U roku od 40 dana računajući od dana izdanja prvog primjerka društvene osnove, ima se podpisati čitava dionička glavnica, u protivnom slučaju jamče utemeljitelji solidarno za povratu uplate. T. zv. repartializacija dionica dozvoljena je tek nakon podpisa čitave glavnice; inače može se u roku od jednoga mjeseca računajući od konstituirajuće skupštine napadati i revocirati subskripcija.

Ovo je vrlo dobra odredba protiv nesolidnih i švindlerskih utemeljenja. Društveni ugovor (memorandum) ima se pismeno sastaviti, te se može od njeg jedino u slučajevima zakonom fiksiranim odstupiti. Društvo može promijeniti firmu samo uz privolu trgovačkog ministarstva, a predmet poduzeća dozvolom suda. Društva s ograničenim jamstvom moraju uz „memorandum" sastaviti i t. zv. „articles of association". I akcionarna društva dužna su kod utemeljenja sastaviti takova temeljna pravila, a u koliko to ne učine, imadu biti mjerilom uzor-pravila, koja su priklopljena zakonu („Table A").

Iz sadržaja ovih pravila spominjemo, da ravnateljstvo može uskratiti prenos podpuno neuplaćene dionice, da jedna dionica daje jedan glas; da iz ravnateljstva ima svake godine jedna trećina istupiti itd.

Vraćajući se zakonu, moramo spomenuti, da zakon pravi razliku izmedju prvenstvenih (prioritetnih) temeljnih akcija i običnih temeljnih akcila. Redukcija temeljne glavnice je dozvoljena uz osiguranje vjerovnika. Ako je već kod osnutka akcijonarnog društva u pravilima odredjena redukcija temeljne glavnice po nekoj stanovitoj osnovi, onda mora takvo društvo tu okolnost već u svojoj firmi označiti („... limited & reduced"). Glavnu skupštinu treba svake godine, najkašnje u medjuvremenu od 15 mjeseci držati. Svaka osoba ovlaštena zastupstvom društva, može sklapati i usmeni pravno valjani ugovor. Kod bankovnih društva može ministar trgovine na zahtjev jedne trećine akcionara odrediti pregledanje društvenog poslovanja, a kod svih drugih društava na zahtjev jedne desetine akcionara.

Povjerenik, koji poslovanje, ispituje može i pod p r i s e g o m obavljati preslušanja. Društvo izabire svake godine jednog ili više nadzornika; ako to propusti, imenuje takvog stručnog nadzornika ministar trgovine.

Likvidaciju može i sud svojom odlukom odrediti, ako društvo već jednu godinu dana ne posluje, ako broj članova pade izpod zakonitog minimuma, ako je insolventno, ili uopće — što je vrlo interesantna ustanova — ako sud drži shodnim i pravednim da društvo likvidira. U društvenom ugovoru (memorandum) može se ustanoviti, da su ravnatelji neograničeno odgovorni. U ovom slučaju jamče kod likvidacije i ravnatelji dioničarskih društava cijelim svojim imetkom vjerovnicima, kao jamci, dakle ne samo u slučaju propusta. Uz likvidatore može se konstituirati i odbor sastojeći od vjerovnika i društvenih članova.

Priobćio: D r. A n d r e s.

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

Vladimir Mažuranić: *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik.* (Izdala Jugoslavenska Akademija uz pripomoć hrv. zemaljske vlade.) — Svezak I., A—Čtenija. U Zagrebu, 1908. 176 str.*

Praktični pravnik, sada predsjednik hrvatskoga banskoga stola, dao se na posao, za koji ne bi dostajao mnogi pravni historik. I odmah ćemo reći, da prvi svezak, koji imamo u rukama, punim pravom pobudjuje nadu, da ćemo dobiti hrvatsko pravno-historičko djelo, kakovo bi bilo uresom svake ine literature.

„Prinosi" za hrvatski pravno-povjesni rječnik, kako je Mažuranić skromno nazvao svoje djelo, rezultatom su mnogogodišnjeg neumornog rada autorova, o kojem javnost nije imala ni najmanjeg kakvog naslućivanja. Istom pred sedam godina svratio je pisac na taj svoj rad malu pozornost, objelodanivši u Radu Jugoslavenske Akademije (Knj. 150., god. 1902.) radnju „O rječniku pravnoga nazivlja hrvatskoga". Tu je dao nacrt osnove svoga sadanjega djela. Mažuranićev „Rječnik" nije jednostavni popis latinskih i hrvatskih termina i hrvatskoga prava te puko njihovo gramatično tumačenje; on daje mnogo više. Pod nekojim nazivima nalazimo cijele rasprave, u kojima se razabire ovo ili ono pravno uredjenje ili pojam. Od brojnih takovih članaka navodimo osobito ove: aldomašnik, arbadiga (od tal. erbatica), bajanje (o vračarenju i njegovu proganjajnu), ban, banov stol, banov sud, barun, baština, bezvetje, boj, bratstvo, bulare (o kazni označivanja „žigosanja" zločinacâ), crkva (o širenju kršćanstva kod Hrvata, o raznim pitanjima iz crkvenog prava, o raširenju slavenske liturgije medju Hrvatima itd.), čast i mnoge druge.

Materijal vrelâ, koja je autor rabio, vrlo je bogat. Crpao je nesamo iz brojnih pravnih spomenika hrvatskoga prava, nego i iz pravne literature pojedinih slavenskih i drugih naroda. Uporabio je osobito i pravne i neke sveopće rječnike, medju njima n. pr. Brandlov Glosarij, Jirečkov Prove, Bartalov rječnik ugarske latinštine, rječnik Daničićev i druge. Njegovo je djelo od velike vrijednosti nesamo radi množine gradje, koja je u njem sadržana, nego glavno radi sravnjujućeg tumačenja, koje je pridodano kod pojedinih riječi. Prednost spisa je dalje navadjanje brojnih navodâ vrelâ kod svake riječi. Podkrala li se kod nekih riječi mala neispravnost, nije se čuditi. Pogreškama, a kadšto i dosta znatnima ne izbjegne kadkad kod ovako mučnoga posla ni najslavniji istraživač. Nije nam na umu da idemo od riječi do riječi, nego ćemo navesti samo neke male neispravnosti. Tako kod riječi „Abše" navodi se u zaporci (doduše s upitnikom) magjarski „Özséb"; no to ne znači „Jošt", kao što misli pisac, nego Eusebius. „Alica" nije deminutiv od „Alen", nego slavenski oblik grčkoga „Helena"; sravni staročeški „Alena" (Helena). „Cimer" ne dolazi od njemačkoga „zimber",

* Prenosimo ovu ocjenu uvaženoga pravnog historika i dobroga poznavaoca naše pravne povjesti profesora na českom sveučilištu u Pragu Dra Karla Kadleca iz „Sborníka věd právních a státních" god. 1908/1909. sv. 4. Ur.

Digitized by Google

nego od francuskoga „cimier" itd. Kod nekih riječi bilo bi poželjno, da je sravnjivajući materijal veći. Tako n. pr. bilo bi kod riječi „banak" zgodno upozoriti na slavenske sudove u nekadašnjoj Furlanskoj, koji su se takodjer tako nazivali (vidi Podreccov spis „Slava Italiana") Kod riječi „credentiae consilium" imalo bi se navesti, da je „credenza" institut talijanski, koga su preuzeli Hrvat, te bi se imali navesti primjeri iz talijanskog prava itd. No to su neznatne malenkosti. Velika vrijednost Mažuranićeva djela time nije nipošto smanjena. Samo bismo željeli, da autoru uspije na djelu brzo napredovati i brzo ga dovršiti. Dr. Karel Kadlec.

Годишникъ на софийский университетъ Annuaire de l' université de Sofia III. — IV. 1906. — 1907. Придворча печатница 1908. Цѣна 5 лева

(svega VI + 944 str.)

O tom izvrsnom dielu bugarskog sveučilišta imao sam već priliku izvjestiti („Mjesečnik" ex 1908. str. 330 slied.). Ova je obsežna knjiga nastavak rada, s kojim je bugarsko sveučilište stupilo u god. 1904. pred znanstven svijet. Iz oficialnoga diela (str. 1—108) saznajemo glede juridičkog fakulteta ovo: U zim. semestru 1905./06. bilo je svega 11 docenata, od toga samo 1 redoviti profesor, 5 izvanrednih profesora i 5 priv docenata (str. 6). Razlog toga, za sveučilište štetonosnoga, stanja naveo sam u prijašnjem izvješću. Sada saznajemo, da je akad. senat razpisao u god. 1905./06. natječaj za profesore gradjanskoga i kaznenoga prava, državnoga i administrativnoga prava, statistike, filozofije i enciklopedije prava te kanonskoga prava (str. 11). O uspjehu tih natječaja ne ima izvješća. Izgleda, da je poziv ostao većinom bez uspjeha isto tako kao i zaključak, da se otvori katedra turskoga prava. Niti u ljetnom semestru god. 1907./08. ne nalazimo u redu predavanja docenata za tursko pravo, za filozofiju i enciklopediju prava i za kanonsko pravo. Isto tako nije se u tom semestru predavalo rimsko pravo (str. 68.).

U ljetnom semestru 1907./08. god. bilo je na jurid. fakultetu samo 9 docenata od toga 1 redoviti profesor, 1 izvanredni profesor, o ostali priv. docenti. Trojica izvanrednih profesora jurid. fakulteta pretvorila se je dragovoljno u priv. docente (!), što je na drugim sveučilištima nečuveno. To rade profesori, koji žele imati pored profesure drugo zanimanje n. pr. advokaturu, ili imaju nakanu kandidirati u narodno sobranje, jer im to inače izborno pravo kao činovnicima zabranjuje.

Slušača je bilo u zim. semestru god. 1905./06. svega 952 (od toga redovitih 835) u ljetnom semestru 1060 (redovitih 935). Pravnika je bilo 431 i 45 izvanrednih odnosno 513 i 57 izvanrednih, medju njima 2 slušateljice redovite (str. 17/18). Podataka glede slušača za školsku godinu 1907./08. ne ima.

U oficialnom dielu predstavljena je takogjer „nedavna univerzitetska kriza" (str. 71—94), ali, moram konstatirat, na žalost ne potpuno, nego, može se reći, jednostrano. A ipak taj period interesantan je za historiju bugarskog sveučilišta. Vriedno je bi bilo na osnovu uredovnih podataka, koji akad. senatu svakako stoje na raspoloženju, dokazati, u koliko je t. zv. „po-

Digitized by Google

licajski univerzitet" zim. semestra 1907./08. god. nanio štete odnosno koristi bugarskom sveučilištu i kakvu su kvalifikaciju imali ljudi, koji su na njemu sudjelovali.

Smatram izvješće jednostranim, kad se samo navadjaju pismeni pozivi bivših (odnosno sada na novo namještenih) profesora na bugarsko občinstvo radi nanešene njim i sveučilištu nepravde, a o radu, ljudima i slušačima t. zv. policajskog univerziteta ne govori se više i inače, nego što su ondašnji politički listovi pisali. U redu predavanja i sastavu senata navadja se samo zimski semestar 1906./07. i ljetni semestar 1907./08. god. (str. 61 slied.), kao da nije ni bilo predavanja u zimskom semestru god. 1907./08. A ipak se taj semestar ne da iz historije bugarskog sveučilišta izbrisati, ma da je on bio i krvavim crtama unešen. U oficijalnom izvješću sveučilišta ne bi objektivno predstavljenje činjenica smjelo izostati. Ako se pako izvješće odnosi samo na god. 1905./06. (u naslovu knjige stoji 1906.—1907.), onda ne bi trebalo nikako govoriti o „nedavnoj univerzitetskoj krizi" i navadjati red predavanja i sastav akad. senata za god. 1907./08. (ljetni sem.), nego to ostaviti kasnijem izvješću. Ali iz ovakog postupka akad. oblasti, vidi se, da je hotimice izbrisala iz historije sveučilišta rad u zim. semestru god. 1907./08.

Veći dio „godišnjika" — sačinjavaju znanstvene radnje profesora historičko-filologičkog, fizičko-matematičkog i juridičkog fakulteta. Najobsežniji je dio fizičko-matematičkog fakulteta (svega 480 strana). U odielu juridičkog fakulteta (str. 240) nalazi se samo jedna ali obsežna radnja prof. dra. M. Popoviliev-a: „Medjunarodno privatno pravo i njegova pravna priroda" (str. 1—240). Osim toga nalazi se u oficijalnom dielu govor bivšeg rektora dra. S. Kirov-a* „Protiv absolutističkog shvaćanja vrhovne državne vlasti" (str. 37—60).

Radnja je Popoviliev-a nastavak studije, koju je počeo u prijašnjem „Godišnjik-u". Sa velikim znanstvenim aparatom dokazuje Popoviliev protiv internacionalista, da ne ima općih medjudržavnih pravnih norma, koje uredjuju medjunarodne privatno-pravne odnošaje. Medjunarodno privatno pravo dio je unutarnjeg prava svake države bez obzira na to, da li se pokriva sa dotičnim normama tudje države ili ne. Utom je pogledu svaka država potpuno suverena. Ali zakonodavna politika svake države u vlastitom interesu zahtijeva, da se ne stavi na ekskluzivno stanovište, nego na stanovište medjudržavnog občinstva, osim oko protivno zahtijevaju posebni vlastiti interesi države. Za to su internacionalisti mnogo doprinieli k razvitku medjunarodnog privatnog prava time, što nastoje, da medjunarodno privatno pravo dobije obilježje medjudržavnoga (sveobćega prava).

Pisac priobćuje rezultat i „sadržaj" (tables des matières) svoje studije u bugarskom i franceskom jeziku. To nalazimo i u drugim studijama, od kojih neki autori priobćuju rezultat pored bugarskog takodjer u njemačkom jeziku.

Dr. M. Zobkow

Digitized by Google

Zvonimir Žepić. Priručnik za občinsku službu u županiji zagrebačkoj. — Naklada županije zagrebačke. Godina 1909., svezka I., ceina 1 kruna.

Već godine 1900. započela je izdavati županija virovitička sličan priručnik za upravno uredovanje i za pregledanje uprave kod občinskih poglavarstva i kr. kotarskih oblasti. Tim priručnikom služili su se upravnici, te je to vrlo povoljno djelovalo koli na valjanost upravnog uredovanja, toli na uspješnost nadziranja rada nižih oblasti.

Navedeno izdanje pokrenuo je tadanji podžupan virovitičke Zvonimir Žepić, te je to hvalevriedno djelo poduzeo nastavljati i sad kao podžupan zagrebački sudjelovanjem županijskog činovničtva.

Pod gornjim naslovom izašla I. svezka priručnika obuhvata pitanja iz područja zakonâ: 1. o mjestnom sudu i 2. očevidnosti zemljarine, a pridodan je i 3. novi zakonski članak V.: 1909. o izpravku zemljarinskog katastra i o ustanovljenju postotka zemljarine sa nekim provedbenim odredbama.

U poglavlju I. sabran su u kratko u formi pitanja sve agende, koje imade obaviti občinsko (gradsko) poglavarstvo a i nadzorna upravna oblast u pogledu sastava izbornih listina, izbora mjestnoga sudca, prisežnika, pisara mjestnog suda, kao i svega djelovanja mjestnoga suda. Time se preglednim načinom upozoruju občinska (gradska) poglavarstva na sva uredovanja, koja treba da se obave, a da mjestni sud redovito i pravovaljano uzmogne funkcionirati. Tu su upozoreni i upravnici od kotarskih oblasti na sva pitanja, glede kojih su i po zakonu i po provedbenim naredbama pozvani, da vrše oblastni nadzor.

U II. poglavlju iztaknute su u jezgrovitim pitanjima dužnosti občine u pogledu očevidnosti zemljarine. Naročito su tu nabrojena nuždna pomagala za očevidnost. Od velike je važnosti po porezovnike, da se propisi o očevidnosti točno izvršuju, jer se time evidentiraju promjene u poreznom predmetu, a po tom i promjene u poreznoj njihovoj dužnosti. Nadalje se upozoruje na elementarne štete u poreznoj občini, koje, ako se pravodobno ustanove, uvjetuju i odpise porezne. I občinski organi i nadzorni organi upravnih oblasti upozoruju se tu na svoje dužnosti, koje u nikojem pogledu ne će zanemariti, budu li se držali pitanja, koja su u ovo poglavlje svrstana.

Zakonski članak V. od godine 1909. o izpravku zemljarinskog katastra i o ustanovljenju postotka zemljarine odtisnut je u ovoj svezci u cjelini zajedno s provedbenim naputkom od 1. travnja 1909. Kako je taj zakon nov, nesumnjivo će u ovom priručnom izdanju dobro doći svim upravnicima, koji kod provedbe toga zakona sudjelovati imadu. U nebrojenim slučajevima nastale su stalne promjene u težatbi pojedinih zemljištnih čestica ili uslied promjene odnošaja tla ili uslied inih okolnosti tako, da njihovi upisi u zastarjelim zemljarinskim katastrima više ne odgovaraju današnjemu trajnomu načinu gospodarenja. Po tom je po porezovnike od zamašne važnosti, da se posluže propisima novoga zakona, jer će time moći na pravu mjeru svesti temelje njihovoj poreznoj dužnosti.

Letimični ogled ovog priručnika pokazuje, da će dobro poslužiti moći upravnicima, pa i občinskomu činovničtvu, kojim će olakšati težko zvanje, jer će moći bez mnogog traženja naći na okupu sve propise, koje trebaju za vršenje svoje službe.

Digitized by Google

Nadamo se, da će se ovim shodnim i nesumnjivo vrlo potrebnim „Priručnikom" nastavno izdavati upute i o drugim u praksi mnogo upotrebljavanim zakonima. S toga radostno pozdravljamo pregnuće na tom polju županije zagrebačke. Da će pako i nastavci „Priručnika" isto tako stručnjački i praktično sastavljeni biti, jamči nam pokretač toga „Priručnika", neumorni i vrstni podžupan zagrebački.

Nadamo se, da je naklada I. svezke ovog „Priručnika" dovoljno velika, e da ju uzmognu, pošto joj je ciena samo 1 krunu, nabaviti u interesu dobrog upravnog uredovanja upravnici i občinski činovnici izvan područja županije zagrebačke.

Iztaći nam je podjedno mišljenje, da bi možda shodno bilo, kad bi se predstojnici ostalih županijskih oblasti stavili u sporazumak sa revnim podžupanom zagrebačkim, ne bi li se za područja svih županijskih oblasti mogao izdavati jedan priručnik. Time bi sadržaj istoga mogao postati obilnijim, jer bi se lakše mogli podmirivati troškovi, koji bi s izdanjem priručnika i većeg obsega skopčani bili. Ovakovo pako djelo nedvojbeno bi doprinašalo valjanoj upravnoj praksi kao i nadzornoj službi, koja treba da bude jedinstvena za čitavo upravno područje naše domovine.

Fr. Haladi.

Dr. Juraj Vrbanić: *Mjenbeno pravo. III. izdanje.* 8° XII., 228. Zagreb, 1909.

U znanstvenoj knjižnici, što je izdaje kr. zemaljska vlada, odioza bogoštovlje i nastavu, izašlo je u roku od petnaest godina evo već treće izdanje piščevog „Mjenbenog prava", koja činjenica najbolje govori za valjanost knjige.

Knjiga je u prvom redu namjenjena učenicima viših trgovačkih škola, radi čega je pisana tako, popularno, da je oni bez juridičkog predznanja rabiti mogu. Ona je ali u drugu ruku pisana tako stručno i instruktivno, da je omiljeli učbenik slušačima prava za pripravu iz mjenbenoga prava za sudstveni teoretički državni ispit.

Nadamo se, da će i ovo treće izdanje kao i prva dva učeća se mladež rado prigrliti, što će biti piscu najbolja nagrada za njegov trud oko pravne znanosti.

Šilović.

Dr. Juraj Vrbanić: *Čekovno pravo (Zakonski članak LVIII.: 1908 o čeku, s osobitim obzirom na austrijski zakon od 3. aprila 1906. o čeku).* 8°. XII. 112. Zagreb 1909. Vlastita naklada. Ciena 3 krune.

1. srpnja 1909. stupio je na snagu zakonski članak LVIII.: 1908., pak će biti zahvalni g. piscu ne samo novčani zavodi, trgovci, odvjetnici i sudci, koji s tim zakonom posla imadu, što ih je upoznao, sa postojećim čekovnim pravom, već ga ide zasluženo priznanje od svih nas, što je hrvatsku pravnu knjigu obogatio ovim novim djelom. Omogučio je na taj način, da se sa ovom važnom granom pozitivnoga prava upoznadu slušači prava i učenici viših,

Digitized by Google

trgovačkih škola, koji će i ovu knjigu svoga staroga znanca objeručke prihvatiti kao i sve dosadašnje. U uvodu govori o pojmu čeka, u poviesti čeka, i čekovnog prometa, o čekovnom pravu u Austro-Ugarskoj, o nazivu čeka, o čekovnom poslu i osobama, koje kod toga posla sudjeluju, te o vrstama čeka. U prvom dielu raspravlja o potrebštinama čeka, u drugom o čekovnoj sposobnosti, u trećem o naledju, u četvrtom o pomnoženju čeka, u petom o prihvatu, u šestom o isplati (iskupu) čeka, u sedmom o zavrati na isplatu, u osmom o prosvjedu, u devetom o mjestu i vremenu predodžbe i drugih čekovnih čina, u desetom o izgubljenim čekovima i usmrćenju (amotizaciji), u jedanaestom o lažnim i krivotvorenim čekovima, u dvanaestom o prestanku čekovnoga prava, u trinaestom o kaznenim ustanovama, u četrnaestom o uporabi inozemnih zakona i u petnaestom o sudbenom postupku.

Kako se iz toga vidi, udesio je naslov svoje knjige i razdielio gradju njezinu prema sustavu svoga „Mjenbenoga prava", što je i posve naravno, kad se uzme na um, da se ustanove čekovnoga zakona u mnogom oslanjaju i pozivaju na mjenbeni zakon.

Pisac se u prvom redu bavi našim čekovnim zakonom, ali se kraj toga obazire i na austrijski čekovni zakon.

Napose valja s pohvalom istaći, da je pisac u dodatku doslovno štampao ne samo naš čekovni zakon, nego i austrijski, kao i naredbe, koje su sa tim zakonima suvisle.

Knjiga je posvećena bratu piščevu, njegovom i našemu odličnomu učitelju trgovačkoga i mjenbenoga prava, za koga svi vruće želimo, da nam se što prije posve oporavi od teške bolesti, te da nam se čil i zdrav vrati na svoju profesorsku stolicu i u kolo radnika na polju hrvatske pravne knjige, kojoj je on jedan od prvaka.

Nadajući se, da će koji od naših stručnjaka pobliže progovoriti o ovoj knjizi, mi htjedosmo samo svratiti na nju pozornost naših čitalaca i zahvaliti g. piscu, što svoje riedke slobodne časove posvećuje ovako liepoj i plemenitoj zadaći. Šilović.

M. Mizler: *Potražna služba.* Zagreb 1909.

Ovaj priručnik je autor sastavio prema poznatim Grossovim djelima „Lehrbuch für den Ausforschungsdienst der k. k. Gendarmerie" i „Handbuch für Untersuchungsrichter". Knjiga će dobro doći ne samo oružnicima, već i svakom organu javne sigurnosti; dobro će doći i javnom tužitelju i sudcu iztražitelju, jer će tu naići na mnogo štošta, što će moći upotrebiti u praksi za uspješno provedenje istrage.

Knjiga se dijeli u opći i posebni dio. Opći ima 4 odsjeka, posebni ih ima 14. — U općem se dijelu govori o oružniku, odnosno u obće o sigurnosnom organu, o njihovoj zadaći i postupku te o držanju pri glavnim razpravama. Upozoruje se na svjedoke, na njihov način shvaćanja, opažanja, reprodukcije, na pamćenje, na pogrešno i poremećeno opažanje kao i na različnost opažanja i shvaćanja već prema naravi pojedinaca te na laganje; uz svjedoka se spominje i ispitivanje okrivljenika; sve je to protumačeno i ilustrirano mnogobrojnim primjerima. Prikazuje se nadalje važnost očevida, po-

Digitized by Google

stupak na licu mjesta te potraživanje sakrivenih predmeta ; radi potpunosti se navodi i oprema oružnika za potražnu službu.

U posebnom dijelu se prikazuje djelovanje i upotreba vještaka : liječnika, mikroskopičara, kemičara, fizičara, mineraloga, zoologa i botaničara, grafologa, vještaka za pregledavanje streljaćeg oružja te se upozoruje na važnost fotografiranja za potražnu službu. Zatim se svraća pozornost na običaje i vještine lupeža, na njihovu promjenu obličja, izgleda i držanja, na kriva imena, hinjenje raznih bolesti, na lupežke znakove, pismo i govor. Poseban je odsjek posvećen ciganima, njihovim svojstvima i vještinama. Govori se nadalje o praznovjerju, koje u kriminalu igra veliku ulogu. — Prikazuju se vrsti oružja i njihova uporaba. Zatim se opisuju razna znanja i vještine ; najprije se prikazuje crtanje i modeliranje, zatim se govori o otiscima nogu i inim tragovima, posebno se razpravlja o tragovima krvi. — U četiri predzadnja odsjeka se razpravlja o pojedinim zločinima i to o tjelesnim ozledama, kradji, prevari i paležu, dok su u zadnji odsjek metnute ostale protuzakonitosti.

Ne mogu dosta preporučiti ovaj, lijepim jezikom pisani, priručnik svim kriminalistima, naročito onim mladim kriminalistima, koji vrše funkcije bud javnih tužitelja bud iztražnih sudaca.

Satniku M i z l e r u ide hvala, što je taj priručnik tako vješto priudesio. E. M.

Юридически прѣгледъ, излази подъ редакцията на Стефана С. Бобчевъ, XVI. годишника, София, 1908. (str. 648.)

U tom poznatom bugarskom pravničkom časopisu za godinu 1908. (XVI. god. izdanja) nalazimo mnogo raznovrstnoga i znanstveno obradjenog materijala. Na čelu mu stoji sistematički pregled bugarskog zakonodavstva za prošlu (1907.) godinu. Taj članak piše uvijek sam urednik lista, Stefan S. B o b č e v. Ma da nije pristaša t. zv. Stambolovske vlade, ipak priznaje pisac, da je god. 1907. bila za bugarsko zakonodavstvo veoma plodonosna. Vladi je pošlo za rukom provesti mnogo važnih zakona, o kojima nije se moglo dosada u saboru stvoriti zaključka. I faktično izgleda, da je vlada i njezina stranka mnogo radila, ne obazirući se na borbu stranaka medju sobom i sa vladom. Medju ostalim nalazimo u toj godini obsegom i sadržinom imponirajuće zakone, kao : zakon o osobama, o osobnim i imovinskim odnošajima medju supruzima (nadopunjenje gradj. zakonika, kojega Bugarska kao cijeline ne ima), novela k zakonu o zastari, zakon o pomorskoj trgovini, zakon o izseljvianju, zakon o katastru, zakon o kooperativnim društvima, velika novela k gradj. parb. postupniku (iz god. 1891.), sveučilištni zakon (od 25. siečnja 1907.), zakon o osnovanju tehničkog (kao četvrtog) fakulteta na sveučilištu (od 3. prosinca 1907.) itd. Za neke zakone, n. pr. protiv anarhista, protiv štrajka, osnivanja društava i sakupljanja, protiv tiskopisa veli pisac možda s razlogom, da su prestrogi, da sadržavaju mnogo policajskih strogih propisa itd. Ali ne mogu odobriti onoga, što pisac veli za sveučilištni zakon, da je taj „oduzeo sveučilištu autonomiju i akademsku slobodu". Da bi se to čitalo u stranačkom političkom listu, ne bi bilo čudo. Ali ovaka točnije neobrazložena bilježka u strukovnom časopisu vrsti „Jur. Pregleda" čini nepri-

Digitized by Google

jatan utisak. Dade se to ali izpričati činjenicom, da je bilježka bila pisana u velikom općenitom uzrujanju, odmah neposredno nakon nepromišljenog i bez disciplinarne iztrage provedenog zatvorenja sveučilišta. Da je ta bilježka pisca pretjerana, sliedi već iz toga, da je sam pisac postao kasnije na novo članom sveučilišta pod gospodstvom onoga istoga zakona, koji je sveučilištu navodno oduzeo autonomiju i akademsku slobodu. „Suština akademske slobode odnosi se samo do slobodu nauke, koja se predaje na sveučilištu" — veli se u očitovanju bug. sveuč. profesora od 10. siečnja 1907., koje je i S. S. Bobčev podpisao (Godišnjik, III—IV. str. 76). To samo nuzgredno na rečenu primjetbu pisca.

Zakone iz obsega privatnoga prava preuzimaju Bugari, kao što sam opazio, skoro doslovce iz talijanskoga codice civile. To vriedi takodjer glede navedenih zakona o osobama i o osobnim i imovinskim odnošajima medju supruzima.* — Od množine članaka sadržanih u tom godištu, valja navesti kao obsežnije i važnije:

a) iz oblasti privatnoga prava i gradj. postupka:

N. D. Selvili: O pravnom odnošaju medju članovima javnog trg. društva; O odnošaju javnog trg. društva napram trećim osobama.

In. A. Dukow: Teorija o osnodu (causa) obveza i ugovora; Privoljenje kod posinjenja.

Dr. I. Fadenhecht (sveuč. prof. gradj. prava): Posinjenje malodobnih.

L. Barbar: Zalog i hipoteka kod nas; Pactum reservati dominii kod nas.

Nik. Wežarow: Pravomoćnost rješidaba.

Kr. Mirski: Predlog o promjeni i nadopunjenju gradj. postupka.

b) kazneno pravo i kazn. postupnik:

G. G. Gubidelnikov: Može li kod nas električnost biti predmetom kradje?

P. T. Prvanow: Prestupci djece i borba s njima.

E. N. Tarnowski: Prestupci u balkanskim zemljama (u prievodu K. Konstantinova).

c) Državno pravo i dr.:

Dr. W. Karamihalow: Medjunarodni položaj knjaževine Bugarske i konflikt u Turskoj (autor dokazuje, da je Bugarska na osnovu berlinskoga ugovora potpuno suverena država, proglašenje carstva ništa ne mijenja na odnošaju prema drugim državama, ono je samo proklamiranje postojećeg već odnošaja, str. 528—540.).

Dr. M. Popoviliev: Porezna reforma u Franceskoj.

Dr. N. Lambrev: O osnovi zakona za izbore.

Uredničtvo brine se ne samo za teoretske članke, nego i za važne riešitbe vrhovnog kasacionog suda u Sofiji i apelacionih zemaljskih sudišta. Praktična pitanja i tekuća pravna pitanja pretresavaju se u manjim člancima; što je za pravo vriednije, bilježi se iz dnevnih domaćih i tudjih listova. Urednik

*) Mora biti pri tom veoma prenagao postupak. Za vrieme svoga boravka u Sofiji imao sam slučajno priliku upozoriti ondašnjeg ministra za pravosudje, da se je u primljenoj već osnovi zakona o osobama nalazila jedna stvarna pogrieška uslied krivog prievoda iz talijanskog jezika. Pogrieška morala se je odstraniti.

Digitized by Google

ne pušta iz vida n. pr. niti takovih pitanja kao „75-godišnjica ruskog svoda zakonov", nego priopćuje o tomu interesantan članak iz „Varšavskog Dnevnika" u bugarskom prievodu (str. 279. slied.), ili „sudbeni jezik u Českoj" (str. 218 slied.). Stalni su zanimivi informativni članci „zakonodavna kronika", u kojima se prikazuje zakonodavni pokret u inostranim državama. Takodjer književna obznana obilno je zastupana, najviše iz pera S. S. Bobčeva i prof. dra. M. Popovilieva. Medju ostalim nalazimo ociene „Mjesečnika", te knjiga: Dr. F. J. Spevec: Posjed stvari i posjed prava; M. Smrekar, Priručnik za polit. upravnu struku, T. Smičiklas, Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravnopovjestni rječnik.

Već iz tih kratkih podataka vidi se, da bugarski „Jurid. Pregled" dostojno zastupa pravnu znanost i da upućuje čitatelje dovoljno o svemu, što se na oblasti pravnih nauka i zakonoslovlja radi. [Dr. M. Zobkow.

SVAŠTICE.

Sriemski kriminalitet.

(Izvještaj o poslovanju kr. državnog odvjetničtva u Mitrovici u god. 1908.)

Godne 1908. stiglo je svega kaznenih prijava 2003, od kojih je predano kod kr. državnog odvjetničtva u zapisnik 209, dakle za 119 više nego u godini 1907., koje su stigle 1884 prijave. Kad se tome pribroji 655 slučajeva, što su kao neriešeni preuzeti iz godine 1907., bilo je na riešenju svega 2658 prijava. Od ovih je prijava ostalo nedovršenih 779, pa je prema tome u godini 1908. riešeno meritorno 1879 slučajeva, prema poslovanju u godini 1907. više za 190 slučajeva.

Obtužnicom riešeno je 646 slučajeva, 1907. godine 583 obtužnice, dakle više u godnii 1908. za 63 obtužnice. Kako predjašnjih godina, tako se i ove godine izpostavlja, da se 1 trećina prijavljenih slučajeva okončava s obtužnicom. Od tih 646 obtužnica predano ih je bez povedenja iztrage 510, a nakon poprednje iztrage 136, dočim je u 39 slučajeva uprkos povedenoj iztrazi valjalo postupak obustaviti (pomanjkanje dokaza, uspjela obrana itd.).

Glavnih je razprava održano ukupno 591 (u zločinstvima 555, u prestupcima 36), i to pred velikim senatom 110 (više nego u godini 1907. za 16), a pred malim senatom 481 (manje nego u godini 1907 za 32), abstrahirajući od razprava na zahtjev priv. tužitelja.

Kod proglašenja osude postala je ova pravomoćnom, t. j. da se i javni tužilac i obtuženici s njome zadovoljiše, u 312 slučajeva, dakle u nešto više od preko polovice slučajeva, dok je u ostalim slučajevima bud državni odvjetnik bud obtuženik uložio pravni liek ili je sebi pridržao trodnevni rok za promišljanje.

Od pravnih je liekova izvelo državno odvjetničtvo 44 priziva (u godini 1907. 38) i 8 ništovnih žaoba (u 1907. godini 32).

Općenito je poznato, da je kazneni postupak mnogo brži i zgodniji od gradjanskoga u obće, da i ne iztičemo posebice naš spori pismeni postupak

Digitized by Google

i još sporiju praktičnu njegovu provedbu, ali tome nije samo povod u samim ustanovama postupnika, već i u naravi stvari: kazneno se postupanje inicira redovito odmah iza čina, pa je prema tome pribiranje dokaza i svježije i laglje. Tako je postupak od predane prijave do meritornoga riešenja po državnom odvjetničtvu dovršen u 667 slučajeva u roku od 1 mjeseca, u 487 slučajeva u roku od 1 do 3 mjeseca, u 298 slučajeva u razmaku od preko 3 do 6 mjeseci, u 269 slučajeva u roku od preko 6 mjeseci do 1 godine, a u 158 slučajeva trajao je postupak preko 1 godine. Potonje su većinom komplicirane prevare, prestupci §-a 486. kz. i u obće predmeti, gdje su svjedoci iz inozemstva.

Još je, naravski, potrebnija veća brzina postupka u onom slučajevima, gdje se okrivljenici nalaze u i z t r a ž n o m z a t v o r u. U 64 takva slučaja dovršen je postupak do predane obtužnice u roku od 1 do 8 dana, u 31 slučaju u roku od 14 dana, u 50 slučajeva u roku od 1 mjeseca, u 23 slučaja za vrieme od 2 mjeseca, a u 11 slučajeva za vrieme od preko 2 mjeseca. Zatvor opet od predane obtužnice do pravomoćnosti osude trajao je 5 slučaja 8 dana, u 9 slučaja do 14 dana, u 48 slučaja do 1 mjeseca i u 112 slučaja preko 2 mjeseca.

Godine 1908. bila je na obtuženičkoj k l u p i ukupno 921 osoba (u 1907. godini 969 osoba), od kojih je osudjeno radi zločinstva i prestupka 735 osoba, a radi prekršaja 122 osobe, dočim su riešene samo 64 (62 osobe po §-u 250. t. 3 k. p., a 2 po §-u 250. t. 2. k. p.), dakle od svih obtuženika riešeno ih je 6.9%. Radi poredjivanja vriedno je iztaknuti, da su odrješujuće osude uzsliedile u godini 1906. u 16%, godine 1907. u 9.9%, a godnie evo 1908. samo u 6.9%, iz čega sliedi, da se shvaćanje javnog tužioca o nazrievanju zločinačkih učina sve više približuje nazrievanju uda, a i obratno.

Kad se omjeri broj žiteljstva područja državnog odvjetničtva sa brojem obtuženih, to i ove godine dolazi od 1000 ljudi njih 3.7 na obtuženičku klupu.

U tiskovnim stvarima predložene su tečajem godine 1908. i potvrdjene po sudu 2 zaustave, a na neposrednu cenzuru dolazi 1 časopis.

Konačno valja spomenuti, da je državno odvjetničtvo sudjelovalo kod 52 kaznene sjednice i kod isto toliko prizivnih sjednica, u 2 slučaja interveniralo kod iztražnih čina izvan svoga sjedišta, riešilo svega 497 (upravo toliko i u godini 1907.) t. z. „raznih" komada i time bi bilo sve poslovanje izcrpljeno.

Za kriminalnoga statističara zanimivo je saobćiti još ovo:

Od predanih obtužnica glasi ih po vrsti zločinstva, dotično prestupka (brojevi u zaporci označuju brojeve iz godine 1907.) kao uviek najveći broj t. j. 263 (229) na zločin težke tjelesne ozlede, 101 (87) na kradju, 44 (32) na zločin javnog nasilja III. slučaja, 36 (16) na ubojstvo, 27 (19) na prestupak §-a 335. kz., 21 (40) na zločin prevare, 20 (14) na silovanje, 17 (22) na umorstvo, 14 (32) na XI. slučaj javnog nasilja (otmica), 13 (5) na pronevjerenje, 12 (7) na zločin javnog nasilja XIII. slučaja, 10 (7) na zločin javnog nasilja IV. slučaja, 7 (0) na zločin javnog nasilja V. slučaja, 7 (8) na prestupak §-a 486. kz., 5 (11) na zločin javnog nasilja XII. slučaja, 5 (2) na zločin razbojstva, 5 (2) na uzrokovano pometnuće, 5 (1) na oskvrnuće, 4 (8) na zločin javnog nasilja V. slučaja, 3 (3) na zločin potvore, 3 (3) na prestupak §-a 300. kz., 2 (1) na zločin pripomoći dane zločincu, 2 (8) na zločin bludnosti suprot naravi, 2 (4) na zločin krivotvorenja novca,

Digitized by Google

2 (1) na prestupak §-a 303. kz., 2 (0) na prestupak §-a 305. kz., 2 (3) na zločin uvrede Veličanstva (delegacija), a po jedna na zločin paleža (2), na zločin IX. slučaja javnoga nasilja (1), na zločinstvo zavedenja, na zločinstvo potajnoga umorstva (0), na zloč. zloporabe ured. vlasti (0), na zločin čedomorstva (0), i 1 na prestupak zakona za zaštitu slobode izbora.

Kad se izporedi broj slučajeva pojedinih vrsta zločinstva iz godine 1908. sa godinom 1907., odmah udara u oči, da su primjerice ove godine ubojstva za preko dvostruko porasla, a prevare se za polovicu umanjile, otmice pale za preko polovicu, pronevjerenja porasla za preko dvostruko, a zločinstva javnog nasilja V. slučaja za sedmerostruko.

Ali iz toga se ne da za kriminalnu statistiku ništa relevantno izvadjati, jer za te razlike nema nikakove motivacije u socilalnom životu, već je to tek igra slučaja.

Naprotiv kad sva zločinstva svrstamo i promotrimo po glavnim grupama, onda se vidi eklatantno dosljednost kriminalne statistike: K r v n i h zločinstva bilo je 1908. god. 317 ili 49.07% (godine 1907. 48%, a 1906. godine 47.3%), zločinstva iz k o r i s t o l j u b l j a 149 ili 26.1% (1907. godine 23.6%, a 1906. god. 23%), s e k s u a l n i h zločinstva 46 ili 7.1% (1907. godine 9.6%, a 1906. god. 8.8%), dočim preostalih 18% sačinjavaju zločinstva, koja se ne dadu subsumirati pod nijednu od ovih grupa. Iz ove se tabele vidi, da su zločinstva iz koristoljublja znatno porasla godine 1908.

Sa kriminalnoga i socijalnoga gledišta posebice je iztaknuti, da u tri posljednje godine imade tek ove godine 1 čedomorstvo, dočim samo ove godine imade 5 uglavljenih uzrokovanih pometnuća. Gdje imade žena, koje se bave obrtimično uzrokovanjem pometnuća, tu je, naravski, čedomorstvo suvišno!

Žalostna je, ali istinita pojava, da takovih „vještih" žena imade mnogo u Sriemu, ali po naravi stvari vlast ih ne može tako lako eruirati, jer i aktivne i pasivne osobe to u vlastitom interesu ne odaju, a izvadjanje tih nedjela, jer se obavljaju na sigurnim mjestima, nije svjedocima pristupačno.

Dr. K—r

Bibliografija.

PRIKAZ JURIDIČKE LITERATURE GODINE 1908.

(Svršetak).

2. Pravna povjest. Izdanje pravnih spomenika.

Алексѣевъ, В. Борьба за идею законности въ Московской Руси. М. 1909 г. ц. 40 к. — Баронъ, Ю. Система римскаго гражд. права. Вып. II. Спб. ц. 1 р. ц. 50 к. — Василичъ, Г. Междуцарствіе и возстаніе 1825 г. Ч. П. Спб. ц. 1 р. 25 к. — Веселовскій, Б. Исторія земства за 40 лѣтъ. Т. I. Спб. 1909. ц. за 2 т. 12 р. — Випперъ, Р. Очерки исторіи римск. имперіи. Спб. ц. 1 р. — Випперъ, Р. Общественныя ученія и историческія теоріи XVIII и XIX вв. въ связи съ общественнымъ движеніемъ на Западѣ.

Digitized by Google

Изд. 2-е. М. ц. 50 к. — Волкенштейнъ, О. Великія реформы 60-хъ гг. Спб. ц. 40 к. — Диль, Ш. Юстиніанъ и византійская цивилизація въ VI вѣкѣ. ц. 5 р. — Жоресъ, Ж. Соціалистическая исторія (1789—1900). Т. I. Спб. ц. 2 р. — Зомъ, Р. Институціи. В. I. Спб. ц. 1 р. — Киппъ, Т. Исторія источн. рим. права. ц. 1 р. — Критская, Н. и Лебедевъ, Н. Исторія синдикальнаго движенія во Франціи (1789—1907). ц. 1 р. 25 к. — Погодинъ, А. Очеркъ исторіи Польши. ц. 50 к. — Риккертъ, Г. Философія исторіи. Перев. С. Гессена. Спб. ц. 75 к. — Робинсонъ, Л. Истор. философ. этюды. ц. 80 к. — Сергѣевичъ, В. Законы царя Хаммураби и библія о несвободныхъ людяхъ. Спб. — Сергѣевичъ, В. Древности русскаго права. Т. II. Вѣче и князь Изд. 3-е. Спб. ц. 3 р. — Сеньобосъ, Ш. Политическая исторія современной Европы. Изд. 4-е. Спб. ц. 4 р. — Удинцевъ, В. Исторія займа. ц. 1 р. — Филипповъ, А. Учебникъ исторіи русск. права ц. 3 р. 50 к. — Хвостовъ, В. Исторія римскаго права Изд. 4-е. Спб. ц. 2 р. 50 к.

В. Т. Сношенія Россіи съ папскимъ престоломъ въ исходѣ 17 и первой половинѣ 18 вѣка. (Р. Стар., дек.). — Григорьевъ, В. Административное дѣленіе по учрежденію о губерніяхъ 1775 года (по архивнымъ данымъ) (Ж. Мин. Нар. Просв., ноябрь. — Мышцынъ, В. Отношеніе церковнаго устройства къ строю) общественному и государственному въ первые два вѣка (Богосл. Вѣст., окт.) — Синайскій, В. Къ исторіи землевладѣнія и права въ древнемъ Римѣ (Право, 4).

Bruns, C. Fontes iuris Romani antiqui. Siebente Auflage. Besorgt von Professor Dr. O. Gradenwitz, Pars prior. Berlin. M. 7. — Costa, E. Storia della fonti del diritto romano. Torino. L. 7. — De Cesare, C. Donde il giuri trasse e sui prime origini. Roma. — Dungern, O. Der Herrenstand im Mittelalter. 1 Bd. Berlin. M. 15. — Esmein, A. Précis élémentaire de l'histoire du droit français de 1789 à 1814. Révolution, consulat et empire. Paris. — Fischer, J. Das ältere Rechtsbuch Ludwigs des Bayern, Landshut. M. 20. — Fitting. Alter u. Folge der Schriften röm. Juristen v. Hadrian bis Alexander. M. 3.60. — Fontes iuris romani antiqui. Ed. C. Bruns. Post curas Th. Mommseni editionibus 5 et 6 adhibitas septimam edidit O. Gradenwitz. Pars I. Leges et negotia Tübingae. M. 8.60. — Foignet, R. Manuel élémentaire de droit romain à l'usage des étudiants en droit de première et deuxième année. Paris. 6 fr. — Fulci, L. Il libello famoso, con note di giurisprudenza e legislazione comparata. Messina. l. 4. — Glogau, H. Reformversuche und Sturz des Absolutismus in Frankreich (1774—1788). München. M. 7.50. — Hötzsch, O. Stände u. Verwaltung v. Cleve u. Maru in der Zeit von 1666 bis 1697. Leipzig. M. 32. — Lappe, J. Die Bauerschaften der Stadt Geseke. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Stadtverfassung. Breslau. M. 5.60. — Le Pileur, L. La prostitution du XIII-e au XVII-e siécle. Documants triés desctrchives d' ctvignon, du Comtat Venaissin de la Principauté d'Orange et de la ville libre de Besaçon. Paris. fr. 6. — Mazzarela, G. Le fonti dell'antico diritto indiano. Roma. — Meier, E. v. Der Minister v. Stein, die französ. Revolution u. der preussische Adel. Leipzig. M. 1.50. — Meyerholz, Ch. Zwei Beiträge zur Verfassungsgeschichte der

Digitized by Google

Vereinigten Staaten. Leipzig. M. 8. — Petersille, E. Entstehung und Bedeutung der preussischen Städteordnung. Leipzig. M. 2. — Queruan-Lamerie, E. La justice révolutionnaire en Maine-Loire. La Commission Proust. Les jugements 15 frimaires, 25 nivôse an II (5 décembre 1793—14 janvier 1794). Paris. — Quellen zur Geschichte des röm.-kanon. Prozesses im Mittelalter. Hersg. v. L. Wahrmund. Heft 4—8. Innsbruck. M 15. — Thiébaut-George, P. Etude historique sur le droit matrimonial dans la Haute-Alsace (thèse). Paris. — Timon, A. v. Ungarische Verfassungs- u. Rechtsgeschichte mit Bezug auf die Rechtsetwicklung der westl. Staaten. 2 vermehrte Aufl. Nach der 3 Aufl. übersetzt von F. Schiller. Berlin. M. 19. — Vialay, A. La vente des biens nationaux pendant la Révolution française. Paris. — Webb, S. and B. Potter. Englisch local government from the Revolution to the Municipal Corporations Act. The manor and the borough. New-York. 7.

Arangio-Ruiz, V. Studii sulla dottrina romana del sequestro (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Checcini. I fondi militari romano-bizantini considerati in relazione con l'Arimannia (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Clerici. La formazione delle locazioni irregolari in diritto romano (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3). — Eulenburg, Fr. Neuere Geschichtsphilosophie. Kritische Analysen. II (Arch. f. SWiss. u. SPol. 27 Bd. 3 Hft.). — Feuchtwanger, L. Geschichte der sozialen Politik und des Armenwesens im Zeitalter der Reformation (Jahrh. f. Gbng., Verw. u. Volkswirt. 32 J., 4 Hft.). — Knapp, H. Rechtsgeschichte. Literaturbericht (1907—1908) (Z. f. ges. Strf. R. 29 Bd., 3 Hft.). — Rispoli. La contumacia in procedura civile nel diritto intermedio (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3).

3. Gradjansko i trgovačko pravo i postupak.

Анастасьевъ, Ю. Краткій обзоръ русскаго гражданскаго права. Составленъ по учебникамъ проф; Д. Мейера и г. Шершеневича. Спб. ц. 1 р. 25 к. — Боровиковскій, А. Отчетъ судьи. Посмертное изданіе съ предисловіемъ А. Ѳ. Кони. Спб. 1909. г. п. за 3 тома 3 р. — Добровольскій, А. Практика Правительствующаго Сената по торговымъ дѣламъ (1899—1907 г. г.). Изд. 3-е. 2 тома. ц. 10 р. — Исаченко, В. Гражданскій процессъ. Практическій комментарій па 2-ю кн. Уст. гражд. судопр. Изд. 2, испр. Т. I. Спб., 1909 г. ц. 6 р. 50 к. — Малаховскій, Н. Практика Гражданскаго Кассаціоннаго Д—та Правительсрвующаго Сената по страховому дѣлу. Подъ ред. А. Рождественскаго. Спб. 4 р. — Максимовъ, В. Законы о товариществахъ. Спб. 1909 г. ц. 2 р. 50 к. — „Предѣлы наслѣдованія“ въ гражданскомъ правѣ. Спб. ц. 25 к. — Рудинъ, С. Задачи межеванія въ трудахъ по преобразованію межевой части. Спб. ц. 3 р. — Хвостовъ, В. Система римскаго права. — I. Общая часть. Спб. ц. 1 р. — II. Вещное право. Спб. ц. 1 р. — III. Семейное право. — IV. Наслѣдственное право. Спб. ц. 1 р. — Шершеневичъ, Г. Курсъ торговаго права. Касань.

Владимировъ, С. О порядкѣ обжалованія опредѣленій судебныхъ палать по дѣламъ о взысканіяхъ съ присяжныхъ повѣ-

Digitized by Google

ренныхъ (Право, 52). — Исаченко, В. Замѣчанія на проектъ правилъ о производствѣ гражданскихъ дѣлъ въ мировыхъ установленіяхъ (Право, 1, 2). — Пергаментъ, О. Законопроектъ объ авторскомъ правѣ (Право, 4).

Adler, C. Das Handelsregister, seine Oeffentlichkeit und sein öffentlicher Glaube. Berlin. M. 1. — Adler, Em. Der Arbeitsvertrag im Entwurfe einer Novelle zum allg. bürg. GB. Wien. — Amieux, A. Des conditions du travail dans les mines (thèse). Paris. — Amrath, S. Der Begriff des wesentlichen Bestandteils und die Frage seiner Anwendung auf Fabrik und Maschinen. Stuttgart. — Amsler, C. Das aargauische Erbrecht von 1856, seine Auslegung und Anwendung bis zu seiner Ersetzung durch das schweizer. Zivilgesetzbuch. Aarau. fr. 3.60. — Automobilhaftpflichtgesetz, Das, v. 9. 8. 1908, über die Haftung für Schäden aus dem Betreibe von Kraftfahrzeugen mit den Materialien und Durchführungsverordnungen. Wien. 3.70. — Bartels, G. Die Hinterlegungsordnung in der Fassung des preuss. Ausführungsgesetzes zum BGB. nebst Ausführungsbestimmungen. Textausg. mit Anmerkungen. Berlin. M. 2·—. — Barthélemy, A. Les Agréés près les tribunaux de commerce (thèse). Paris. — Baudry-Lacantinerie, G., Précis de droit civil contenant, dans une première partie, l'exposé des principes et dans une deuxième, les questions de détail et les controverses. 10 éd. Paris. 12 fr. 50 c. — Beaudant, C. Cours de droit civil francais. Paris. — Bericht, Stenographischer, über die Verhandlungen der 28 Jahresversammlung des deutschen Vereins für Armenpflege und Wohltätigkeit am 17 und 18 September 1908 in Hannover. Leipzig. M. 3. — Binding, K. Die Ungerechtigkeit des Eigentums-Erwerbs vom Nicht-Eigentümer nach BGB § 932 u. § 935 und ihre Reduktion auf das kleinstmögliche Mass. (Neue Aufl.). Leipzig. M. 1.20. — Boeuf, F. Résumé sur le droit commercial et maritime. Paris. 6 fr. — Borcherdt, H. Das Erbrecht u. die Nachlassbehandlung nach den v. 1. I. 1900 an geltenden Reichs- u. Landes RR. mit besond. Berücksichtigung des Geltungsgebiets des allgem. Landrechts. 2 umgearb. u. verm. Aufl. I Bd. Breslau. M. 3. — Borgius, W. Rechtsverfolgung im Auslande. Materialien und Anträge des Handelsvertragsvereins. (Handelspoli. Flugschriften, Hft. 4). Berlin. M 60. — Boyé, E. Du droit de propriété et de transmission des offices ministériels avec toutes les lois et décisions judiciaires consacrant le droit de propriété au profit de leur titulaire. Paris. 3 fr. — Buckland, W. The roman law of slavery. Cambridge. Sh. 18. — Buff, S. Das deutsche Scheckgesetz. Sammlung von Handkommentaren deutsche Reichsgesetze. Stuttgart u. Leipzig. M. 3. — Cohn, H. Techniker als Richter. Nürnberg. 70. — Calvet, J. De la législation du mariage quant aux points modifiés par la loi du 21 juin 1907 (thèse). Toulouse. — Camuzet, C. Manuel de procédure civile. 2 partie: Voies d'exécution et procédures diverses. 2 éd. Paris. 6 fr. — Canavò, E. Theoria dell' anteriorità delle trascrizioni. Catania. l. 2. — Castan, L. Des seconds mariages (thèse). Paris. — Cicala, F. Rapporto giuridico, diritto subiettivo e pretesa. Torino. L. 8. — Consolo, G. Trattato sul risarcimento del danno in materia di delitti e quasi delitti. Torino. L. 16. — Cordonnier, E. et Bonnefoy, G. Les justices de paix. Commentaire de la loi du 12 juillet 1905. Paris. Fr. 4. — Crome, C. System des deutschen bürgerl. Rechts. Vierter Band. Immaterialgüterrechte. Familienrecht. Tübingen. M. 14.80. —

Digitized by Google

Czyhlarz, K. Lehrbuch der Institutionen des römischen Rechtes. 1/10.A Aufl. Wien. M. 10. — Dalloz. Code de commerce, suivi des Lois commerciales, industrielles et ouvrieres. Avec annotations d'après la doctrine et la jurisprudence. Tours. — Dalloz. Code de procedure civile annote d'après la doctrine et la jurisprudence. 8 èd. Paris. — Daude. Das Afgebotsverfahren nach ReichsR. u preuss. LR. 4 A. M. 7. — De Leone, L. Nuove ricerche sull' origine della cambiale. Brescia. L. 150. — Descamps, P. La Définition des droits acquis, sa portée générale et son application en matière de succession d'Etat à Etat. Paris. — Domizlaff, K. Der jetztige und der demnächstige Feuerversicherungsvertrag. Material und Vorschläge für neue allgemeine Feuerversicherungsbedingungen. Berlin. M. 10. — Dubrujeaud, A. Des conflits des lois relatives à la forme du testament sous seing privé (thèse). Paris. — Egger, A. Entstehung und Inhalt des schweizerischen Zivilgesetzbuches v. 10. 12. 1907. Ein Ueberblick. Zürich. 1.20. — Ehrenzweig, A. Gutachten üb. den Entwurf eines Nachtragesetzes zum allg. BGB. Wien. — Enneccerus, L. Lehrbuch des bürgerlichen Rechts. 1 Bd. 1 Abt.: Einleitung. Allgemeiner Teil. 4 u. 5 Aufl. Marburg. 10.80. — Franz, W. Mnemotechnik im BGB. nebst Einführungsgesetz, HGB. u. StrGB. Mit Anhang: Mnemotechnik in den Prozessgesetzen. 2 gänzlich verändt. Aufl. Berlin. 1.80. — Fuchsberger, O. Die Entscheidungen des Reichsgerichts usw. Herausgegeben. 2 Teil: Wechselrecht und Wechselprocessrecht dargestellt O. Fuchsberger u. A. Meyer. 3 Ausgabe. Wiessen. M. 10. — Gabba, G. Questioni di diritto civile. Vol. I: Diritto personale e diritto reale. 2 ed. Torino. l. 8. — Gabriel, J. Manuel du divorce et de la séparation de corps. Michalon. fr. 1.25. — Galdi, M. Della prescrizione: trattato di diritto civile e commerciafe. Vol. II: Delle prescrizioni piu brevi. Napoli. l. 6. — Gmelin, J. Zur Psychologie der Aussage. Ein Vortrag. 2 Aufl. Mit einem Anhang: Ueber die gesetzliche Beseitigung des Zeugeneides. Hannover. 1.80. — Guhl, A. Kennt das schweizer. Obligationenrecht einen innern Unterschied zwischen passiver Korrealität und Solidarität. Leipzig. — Gompel, R. De la fusion des sociétés anonymes (thèse). Paris. — Gütschon, C. Vergleichende Zusammenstellung der wichtigsten Seeversicherungsrechte, nämlich der allgemeinen Seeversicherungsbedingungen von 1867 nebst Policenzusetzen mit den bezügl. Vorschriften d. HGB., dem Gesetz üb. den Versicherungsvertrag v. 30. 5. 1908, den Bremer Seeversicherungsbedingungen v. 1875 der Marine Insurance-Act 1906. Hamburg. M. 10. — Grünberg. Der Dienstvertrag nach der Novelle zum allg. bürg. GB. Wien. 1908. — Hartung, K. Usancen der Berliner Fonds-Börse. Handbuch. 14 Aufl. Berlin. M 6.50. — Heck, Ph. Handelsrechts-Praktikum Zum Selbststudium und zum akademischen Gebrauche. 1 Folge. Tübingen. M. 2. — Henle, W. v. u. Schneider, Ha v. Die bayerischen Ausführungs-Gesetze z. BGB. v. 9. 6. 1899. Handausgabe mit erläuternden Anmerkungen unter Mitwirkung von G. Schmitt u. K. Unzner herausgeg. 2 Aufl. München. M. 8. — Henneberg, H. Die Rechtsstellung des Verlegers: Berlin. M. 2. — Hitzig, H., Prof. Die Grenzen des Erbrechts. Akademischer Vortrag. Züruch. M. 1. — Hoeniger, Fr. Das Inseratenrecht und andere verlagsrechtliche Aufsätze. Berlin, 1909. M. 4. — Hupka, J., Prof. Gegenentwurf eines Gesetzes über den Versicherungsvertrag. Wien. M. 7. — Hüttner, R. Das Recht der Lebensversicherung. Ein Leitfaden. Leipzig. M. 3.40. — Introduction á l'étude du Code

Digitized by Google

civil suisse: Rehfous, Prof.: Droit de la famille; Martin, Prof.: Droit de succession. Genève. — Jaeger, E. Kommentar zur Konkursordnung und den Einführungsgesetzen. 3 Aufl. Lief. 2: Berlin. M. 7. — Kohler, J. Lehrbuch des Patentrechts. Mannheim. 5.50. — Kommentar zum allgemeinen deutschen Handelsgesetzbuch. Ausgabe für Oesterreich, bearb. von O. Pisko. 2 Aufl. 1 Bd. Wien. 18. — Kommenntar zum schweizer. Zivilgesetzbuch, hrsg. von Prof. A. Escher, A. Reichel, H. Wächter und Prof. C. Wieland. IV. Band. Das Sachenrecht. 2-te Liefg. Züruch. fr. 3.60. — Klass, R. Sächsisches Landesprivatrecht. 2 Aufl. Halle a. S. M. 10. — Krasa, B. Altes und Neues über die Advokatur. Wien. M. 0.50. — Leggi toscane abolitive delle servitù di pascolo, legnatico ed altre. Siena. l. g. — Lejenne, P. Droits et Obligations des directeurs de théatre envers les auteurs (thèse). Paris. — Lessing. Scheckgesetz v. 11 III. 1908. Mit Einleitg., Erläutergn u. Sachregister sowie e. Anh., betr. die Einführg. des Post-Uberweisungs- u. Scheckverkehrs. M. 5. — Leweck, R. Gesetz. betr. die Zulassung einer Verschuldungsgrenze für land- und forstwirtschaftlich genutzte Grundstücke v. 20. 11. 906 erläutert. Berlin. 2.40. — Lesoudier, P. Du référé en matière de saisie-arrêt, avant et depuis la loi du 17 juiliet 1907 (thèse) Caen. — Leuenberger, J. Das Verlöbnis im schweizer. Recht mit Berücksichtigung des schweiz. Zivilgesetzbuches. Berlin. fr. 6. — v. Lilienthal, F. Das Kündigungsrecht des Ehemannes aus § 1358 BGB. Studien zur Erläut. des bürgerl. R., hrsg. v. R. Leonhard., Heft 28. Breslau. M. 2. — Lomnitz, H. Die systematische Bearbeitung der Veröffentlichungen von Aktiengesellschaften. Leipzig. M. 3. — Mones, A. Versicherungslexikon. Ein Nachschlagwerk für alle Wissensgebiete der Privat- und der Sozial-Versicherung insbesondere in Deutschland, Oesterreich und der Schweiz. 1 Halbband. Tübingen. M. 14. — Margat, R. De la dévolution des biens d'une association; personne morale en cas de dissolution (Loi du juillet 1901). Paris. — Mayr, R. Betrachtungen über den Revissionsentwurf. Wien. — Millauer, R. Die Haftung des Automobilhalters nach geltendem Recht und das zukünftige Reichs-Automobilgesetz unter besonderer Berücksichtigung der bisher ergangenen Rechtsprechung. Stuttgart. M. 3.60. — Montel, L. De la légitimation en droit francais actuel (thèse). Dijon. — Mothes, R. Die Mängel des Mahnverfahrens. Ein Beitrag zur Zivilprozessreform. Leipzig. — 50. — Nebinger, R. Der unrechtmässige Pfandverkauf und seine Wirkung. Stuttgart. — Nachod, W. Treunänder und Treuhandgesellschaften. Tübingen. M. 4.20. — Neumann, H. Die Rechtsprechung des Reichsgerichts in Zivilsachen. Gesammelt, bearb. u. herausgeg. in Verbindung mit E. Friedrichs, C. Heinrici, Th. Olshausen. 2 Bd. 1 u. 2 Lief. Berlin. 2.80. — Oberneck, H. Das Reichsgrundbuchrecht unter Berücksichtigung der Ausführungsbestimmungen sämtlicher Bundesstaaten insbes. derjenigen Preussens. 4 Aufl. 2 Bde. Berlin. M. 34. — Obst, G. Kaufmännische Ausbildung der Juristen. Leipzig. 0.40. — Ohmeyer. Dr. Verfügung über künftige Rechte. Zugleich ein Beitrag zur Theorie der künftigen Rechte. Leipzig u. Wien. — Palombella, C. I cinematografi e il diritto d'autore. Trani. — Passama, P. Les conventions collectives relatives aux conditions du travail en droit privé francais (thèse). Paris. — Poteri, G. Della esecuzione forzata sopra i beni mobili e dell'esecuzione per consegna di beni. Milano. L. 12. — Perels, K. Die allgemeinen Appellationsprivilegien für Brandenburg-Preussen. (Quellen u. Studien z. Verfassungs-

Digitized by Google

geschichte d. Deutschen Reiches. Bd. 3. H. 1). Weimar. M. 4.40 — Perters, W. Die Geschäftsordnung für die Gerichtsschreibereien der preuss. Amtsgerichte, erläutert. 4 Aufl. enthaltend die Geschäftsordnung für die Gerichtsschreibereien der Amtsgerichte v. $^{11}/_{10}$ 1906 bearb. unter. Mitwirkung von. W. Boschan u. E. Prümers. Berlin. M. 15. — Pinto, M., Prof. Del Dannegiamento. Napoli. — Pisko, O. Das allgemeine Handelsgesetzbuch v. 17/12 1862 samt dem Einführungsgesetze und den anderen einschlägigen Gesetzen und Verordnungen 19 Aufl. Wien. M. 7.20. — Plenge, J. Für die Pflichtexemplare. Beiträge und Materialien. Leipzig. 2. — Pollack, R. Über die Reform des österreich. Konkursrechts. Wien. — Pouillet, E. Traité théorique et pratique de la propriéte littéraire et artistique et du droit de représentation. Paris. 3-lème édition. 12 fr. — Pouillet, Eug. Traité théorique et pratique des brevets d'invention et de la co trefacon. — 5-iéme édition civil Fr. 15. — Popoviliev. Le droit transitoire ou intertemporal (Sa nature juridique; La règle générale et sa place dans la législation) Paris. — Raape, L. Das gesetzliche Veräusserungsverbot des BGB. Berlin. M. 5. — Ragonet, H. Des prélèvements des époux lors de la dissolution de la communauté (thèse). Bordeaux. — Randa, A. Die Schadenersatzpflicht nach österreichischem Rechte mit Bedachtnahme auf ausländische Gesetzgebungen. Mit einem Anhange über das österreich. Automobilgesetz v. 9/8 1908 im Vergleiche mit dem betr. reichsdeutschen Entwurfe, 2 Aufl. Wien. 5.35. — Raymond, A. De la légitimation des enfants incestueux ou adultérins depuis la loi du 7 novembre 1907. Paris. — Rehbein, H. Wechselordnung mit Kommentar. 8 Aul. Berlin. M. 5. — Reisch, R. u. Kreibig, J. Bilanz und Steuer. 2 Aufl. 2 Bd. Die Buchführung der öffentlich Rechnung legenden Unternehmungen. Wien. M. 11.90. — Ribeyrolles, L. La Législation actuellee sur les petits héritages (thèse). Paris. — Rieser. Die kaufmännische Auskunfterteilung im Privat- u. Straf. R. Berlin. — Rohde, E. Studien im Besitzrecht. Abschnitt XVI. Friktionen zwischen dem natürlichen Besitzbegriff und der Aufgabe des Gesetzgebers und deren Beseitigung. Philosophie des Besitzes durch Stellvertreter. Düsseldorf. 1.60. — Rossel, V. et Mentha, F. Manuel du droit civil suisse. Tome I. Livraison N. 1. Lausanne. fr. 120. — Rümelin, M. Das neue schweizerische Zivilgesetzbuch und seine Bedeutung für uns. Rede. Tübingen. M. 1. — Sanley, Em. Ipoteca legale dello Stato sui beni del condannato (art. 1969, n°5°, cod. civ.). Giuliano. — Schauer, H. Die Exekutionsordnung v. 27/5 1896 samt dem Einführungsgesetze v. 27/5 1896 und den in Geltung verbliebenen bezügl. Gesetzen und Verordnungen. Mit Erläuterungen. 4 Aufl. Wien. M. 7. — Schiffner. Die Erbrechtsreform in der Novelle zum österreich. allgem. bürg. Gesetzbuch. Wien. 1908. — Schönwandt, D. Bilanzunwahrheit. Abschreibungsfehler, Buchführungssünden und die dadurch Geschädigten, sowie die Berechnung von Firmenwert. Berlin. M. 4.50. — Schlappner, W. Das Ehrenaccept. Leipziger Diss. Solothurn. — Schulz, E. Handbuch der Kassenverwaltung und Kostenerhebung bei den preuss. Justizbehörden. 2 Aufl. auf Grund der Kassenordnung v. 28. 3. 07 bearb. Berlin. M. 7. — Schwarz, O. Das bürgerliche Recht zur Einführung in die Praxis. 1 Bd.: Allgemeiner Teil. Schuldverhältnisse. Berlin. M. 17. — Sering, M. Die Vererbung des ländlichen Grundbesitzes imK-g. Preussen. VII. Erbrecht und Agrarverfassung in Schleswig-

Digitized by Google

Holstein M. 18. — Siefart, H. Der Begriff der Erwerbsunfähigkeit auf dem Gebiete des Versicherungswesens. 3 Aufl. M. 4. — Sinzheimer, H. Der korporative Arbeitsnormenvertrag. Eine privatrechtliche Untersuchung. Zweiter Theil. Leipzig. 1908. M. 7.60. — Sohm, R. Wesen und Varaussetzungn der Widerspruchsklage. Leipzig. 3.50. — Starke, A. Der Besitz bei der Erbschaftsklage. Ein rechtsgeschichtlicher Beitrag. Berlin. M. 2.50. — Staub's Kommentazur Wechselordnung. 6-te Aufl. auf Grund der Fassung der Bekanntmachung vom 3 Juni 1908. Berlin, 1909. M. 10. — Staub's Kommentar zum Handelsgesetzbuch. 8-te Aufl. Nachtrag. Berlin, 1909. M. 2. — Staudinger, J. v. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und dem Einführungsgesetze von Th. Loewenfeld, E. Riezler u. a. 4 Aufl. Bd. 5, Lief. 3. M. 1. — Steinitzer, E. Oekonomische Theorie der Aktiengesellschaft. Leipzig, 1909. M. 1. — Steinlechner. Über die Regierungsvorlage einer Novelle zum allg. bürg. Gesetzbuche. Graz. — Stevens, T. Eléments de droit commercial anglais. Trad. sur la 4-e édition anglaise (1903) par L. Escarti. Paris. 10 fr. — Stölzle, H. Viehkauf (Viehgewährschaft) nach d. BGB. unter Berücksichtigung des ausländischen Rechts. Mit Erläuterungen. 4 Aufl. Berlin. M. 4. — Tallavignes d'Angles, G. La responsabilité dans les connaissements francais. Protection de la marchandise en matière de transports maritimes (thèse). Paris. — Vorschläge zur Reform des Gesetzes, betr. die Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes. (Deutscher Verein für den Schutz des gewerblichen Eigentums). 2 Teile. Berlin. M. 4. — Wedemeyer u. Jahrmärker. Zur Praxis der Entmündigung wegen Geisteskrankheit und Geistesschwäche. 1. Fragestellung für Entmündigungsgutachten. 2. Pflegschaft über entmündigungsreife Geisteskranke. Nach einem Vortrage. Marburg. M. 1.50. — Wieland, C. Prof. Kommentar zum Schweizer. Zivilgesetzbuch. Das Sachenrecht. 2 Liefg. fr. 3.60. — Wimpfheimer, H. Die Gesellschaften des Handelsrechts und des bürgerlichen Rechts im Stadium der Liquidation. M. 10. — Wollenzien, J. Das Gerichtskassenwesen in Preussen. Systematische Zusammenstellung aller das Kassenwesen bei den preuss. Justizbehörden betr. gesetzlichen und Verwaltungs-Vorschriften. Mit Erläuterungen. 3 Aufl. Berlin. M. 15. — Zehnter, J.: Reichsgesetz über den Versicherungsvertrag, v. 30/5 1908 nebst dem Einführungsgesetz dazu und dem Gesetz betr. Aenderungen der Vorschriften des HGB über die Seeversicherung. München. 6.50. — Zeitschel, H. u. Schwartz, P. Rechtshandbuch für Kaufleute und Gewerbebetreibende. Ein Ratgeber in allen Rechtsfragen. Berlin. M. 15.

Adler, E. Der zivilrechtliche Schutz des Markenrechtes (Jur. VJSchr. 40 Bd.). — Bagel, Dr. Streifzüge durch das neue Schweizerische Zivilgesetzbuch (Z. f. Priv.- u. Öff. R. 36 Bd. 1 Hft.). — Bianchedi. Unilateralità o bilateralità del mutuo ad interesse (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3). — Brecht, Arn. Die einfache und die wiederholte positive Vertragsverletzung (Iher. Jahrb. 54 Bd. 1—4 Hft.). — Cabouat, J. De l'extension du risque professionnel d'après les lois du 12 avril 1906, du 18 juillet 1907 et du 26 mars 1908 (L. Nouv. NoNo 16—20). — Chatelain, Em. Le problème de la propriété du produit. Le physiocratisme juridique (R. crit. d. lég. No 1). — Civetta. Emungimento di acque e recisione di vena d'acqua in rapporto all' art. 578 codice civile (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Cluzel, C. La loi du 21 juin 1907, sur le mariage, et la loi du 2 juillet 1907, sur la tutelle des enfants naturels (L. Nouv. No 17). — Cornil, G. Philosophie et

Digitized by Google

droit privé. La possession en droit romain et en droit allemand. Résumé d'un livre de M. le professeur Paul Sokolowski (dernier article) (R. d. dr. int. No 6). — Danz, C. Prof. Rechtsprechung nach der Volksanschauung und nach dem Gesetz (Iher. Jahrb. 54 Bd. 1—4 Hft.). — Degenkolb, H. Die Lehre vom Prozessrechtsverhältnis (Arch. f. Civ. Prax. 103 Bd. 2 u. 3 Hft.). — Demelius. Begriff des Versicherungsantrags und Perfektion des Versicherungsvertrags (Z. f. Versich.-Weiss. 9 Bd. 1 Hft.). — Dick, Otto. Der Verstoss gegen die guten Sitten in der gerichtlichen Praxis (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 1 Hft.). — Domizlaff. Der Feuerversicherungsvertrag nach künftigem deutschen, schweizerischen und österreichischen Recht (Z. f. Versich.-Wiss. 9 Bd. 1 Hft.). — Erlanger. Der Bereicherungsanspruch aus dem nichtigen Versicherungsvertrage eines Minderjährigen (Z. f. Versich.-Wiss. 8 Bd. 4 Hft.). — Frankenberg. Die Beseitigung des Vorrechts der Hilfskassen. (D. J.-Z. 24). — Groppali. La concezione solidaristica del Bourgeois e la teoria del quasicontratto (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Hagen. Der versicherungsrechtliche Charakter der Automobilversicherung (Z. f. Versich.-Wiss. 8 Bd. 4 Hft.). — Heinsheimer. Die Ausdehnung des staatlichen Erbrechts nach der Reichsfinanzreform. (D. J.-Z. 2). — Von Henle. Der neueste Band der Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. (D. J.-Z. 2). — Hubrich, Prof. Über die Entstehung öffentlichrechtlicher Korporationen in Preussen (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 1 Hft.). — Irmler. Rechtsanwaltsgebühren und Zivilprozessreform. (D. J.-Z. 1). — Josef. Begriff des Versicherungsantrags und Perfektion des Versicherungsvertrags (Z. f. Versich.-Wiss. 8 Bd. 4 Hft.). — Kohn, J. Treu und Glauben. Ein Beitrag zur Auslegung des § 916 BGB. (Z. f. Priv.- u. Öff. R. 6 Bd. 1 Hft.). — Kohler, J. Zwölf Studien aus dem Bürg. Gesetzbuch. XII: Das Vereinbarungsdarlehn (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 1 Hft.). — Krückmann, Prof. Der Umfang der Gefährdungsaufrechnung (Iher. Jahrb. 54 Bd. 1—4 Hft.). — Krückmann, P. Beschränkter Rechtserwerb oder qualitative Teilung nach römischem Recht (Arch. f. Civ. Prax. 103 Bd. 2 u. 3 Hft.). — Landi. La responsabilità del mediatore secondo l'art. 31 del Codice di commercio (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Landi. La consegna al vettore e la clausola „res perit emptori" agli effetti dell'art. 91 cod. proc. civ. (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3). — Last, Ad. Das Verfügungsrecht des Pfandgutseigentümers über die freigewordene Hypothek (Jur. VJSchr. 40 Bd. F. I—IV Hft.). — Leto. Ordinanze di invio a giudizio e sopravvenienza di nuovi elementi di prova (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3). — Leto. La desistenza della querela (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Le Nénaff, W. Le nouveau Code civil suisse (R. polit et parlem No 174, T. 58). — Lippmann, D. Die Vormerkung auf Auflassung in der Zwangsversteigerung (Iher. hahrb. 54 Bd. 1—4 Hft.). — Masimann, H. Der Entwurf eines bernischen Einführungsgesetzes zumZivilgesetzbuch (Schweiz Jur.-Z. 12 Hft.). — Mousarrat. Du principe de la convexité en matière de dons et legs faits aux communes (R. gén. d'admin., décembre). — Planck. Das bürgerliche Recht und die arbeitenden Klassen. (D. J.-Z. 1). — Planiol, M. Une association méconnue. Auteurs et directeurs de théatre (R. crti. d. lég. No 1). — Oertzen, Otto. Der Blankowechsel (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 1 Hft.). — Redenti. Pluralità di parti nel processo civile (Diritto romano) (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3). — Reichel, H. Zur Behandlung formnichtiger Verpflichtungsgeschäfte (Arch. f. Civ. Prax. 104 Bd. 1 Hft.).

Digitized by Google

— Roelli, Prof. Zur Frage der Haftpflicht aus Eisenbahnbauunfällen (Schweiz. J.-Z. 10 Hft.). — Rotering. Schadensersatzverbindlichkeit und Strafe (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 1 Hft.). — Schneider. Die Regelung des Versicherungsvertragsrechts im Deutschen Reiche und in der Schweiz (Z. f. Versich.-Wiss. 8 Bd. 4 Hft.). — Schultzenstein, Dr. Die Tragung öffentlicher Lasten durch den Ehemann und den Inhaber elterlicher Gewalt nach dem Bürgerlichen Gesetzbuche (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 1 Hft.). — Trentin. Fondamento giuridico della pretesa dei consortisti alla bonifica dei loro fondi di fronte al consorzio (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3). — Vossen. Der deutsche Zivilprozess im preussischen Verwaltungsrecht. (D. J.-Z. 23). — Walsmann, Dr. Ein Beitrag zur Lehre von der Wollensbedingung (Iher. Jahrb. 54 Bd. 1—4 Hft.). — Zeiler. Anspruchsverjährung und Schuldenerkennung (Arch. f. Civ. Prax. 103 Bd. 2 u. 3 Hft.). — Zéglicki, M. Des modifications à apporter au Code de procédure civile (R. crit. d lég. No 1).

4. Kazneno pravo i postupak.

Абрашкевичъ, М. Новый катехизисъ уголовной защиты. Спб. ц. 20 к. — Андреевскій, С. Защитительныя рѣчи. Изд. 4-ое, дополн. Спб. — Боровиковскій, А. Отчетъ судьи. Посмертное изданіе съ предисловіемъ А. Кони. 3 т. Спб. ц. 3 р. — Брюнелли, П. Сознаніе подсудимаго. Спб. ц. 50 к. — Вейсманъ, Р. Новыя теченія въ нѣмецкой наукѣ по вопросу объ уменьшеніи вмѣняемости. Спб. ц. 30 к. — Выборгскій процессъ. Стенографическій отчетъ. Спб. ц. 50 к. — Дѣло о Выборгскомъ воззваніи въ Правит. Сенатѣ. Спб. ц. 40 к. — Карабчевскій, Н. Около правосудія. Изд. 2-ое. Спб. ц. 2 р. — Плетневъ, В. Основные принципы военно-уголовнаго процесса, въ связи съ главными основаніями общаго. Спб. ц. 3 р. — Поршняковъ, С. Карательная система китайскаго уложенія Хана Юнъ-Дженъ. Спб. — Процессъ Маріи Антоновой. Спб. 1909 г. ц. 60 к. — Пусторослевъ, П. Русское уголовное право. Общ. часть. Вып. I. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Рубиновскій, А. Объ „условномъ осужденіи". Изд. 2-е. Спб. Рябчиковъ, А. Уставъ о содержащихся подъ стражей, съ разъясн. Спб. ц. 4 р. — Рѣчи по погромнымъ дѣламъ. I. Съ предисл. И. Лучицкаго. Спб. ц. 60 к. — Сабининъ, Л. Лѣсныя нарушенія и порядокъ ихъ преслѣд. Спб. ц, 85 к. — Скопинскій, О. О преступныхъ сообществахъ. Спб. ц. 70 к. — Скопинскій, А. Предсѣдатель въ уголовномъ процессѣ. Спб. ц. 40 к. — Стенографическій отчетъ порть-артурскаго процесса. Подъ общей редакціей К. Кондо и М. Сокольскаго. Вып. IV. Спб. ц. 1 р. — Трахтенбергъ, В. Блатная музыка (Жаргонъ тюрьмы). Словарь тюремнаго языка съ приложеніемъ тюремныхъ пѣсенъ и пословицъ. Подъ ред. И. Бодуэнъ-де-Куртенэ. Спб. ц. 1 р. — Уголовное право и соціализмъ. Сборникъ статей. Пер. подъ ред. М. Гернета. Спб. ц. 1 р. — Харламовъ, В. Предварительное слѣдствіе по уставамъ Имп. Александра II. Справочная книга для судебныхъ слѣдователей. Спб. ц. 4 р. — Шапошниковъ, Г. Руководство къ самостоя-

Digitized by Google

тельному веденію дѣлъ въ коммерческихъ судахъ. Спб. ц. 1 р. — Фалѣевъ, Н. Дуэль. Спб. ц. 3 р.

Аф. Забытый законъ (Право, No. 49). — Восемъ мѣсяцевъ въ сибирской тюрьмѣ (Рус. Мысль, ноябрь). — Давыдовъ, Н. Съѣздъ Русской группы международнаго союза криминалистовъ (Моск. Ежен.) No. 3. — Дѣло объ убійствѣ городовымъ двухъ офицеровъ въ Одессѣ (Право, 1, 2). — Кони, А. Изъ замѣтокъ и воспоминаній судебнаго дѣятеля (Рус. Стар., декабрь). — Малиновскій, І. проф. Кровавая месть и смертныя казни (Право, 4). — Могилянскій, М. Смертная казнь въ 1908 г. (Право, 52). — Набоковъ, В. Къ исторіи Русской группы Союза криминалистовъ (Право, 1). — Набоковъ, В. Разстрѣлы безъ суда (Право 4). — Съѣздъ. VI, русской группы международнаго союза криминалистовъ (Право, 2, 3). — Съѣздъ представителей исправительныхъ заведеній въ Москвѣ (Труд. Пом., 10). — Урысонъ, И. Реформа уголовнаго права и политическія партіи въ Германіи (Право, 48). — Штейнъ-Ф., В. Вещевое довольствіе въ прусскихъ тюрьмахъ. (Тюр. Вѣстн., ноябрь).

Allart, A. La Propriété intellectuelle au point de vue pénal (Constitution du délit-répression)(thèse). Paris. — Amrhein, J. Strafprozess-Reform. Zürich. M. 4. — Arnette, L. De la responsabilité du propriétaire de véhicules. Paris. — A. Ascarelli, Attilio, Il tipo cranico facciale in 300 omicidi. Roma. — Beck, G. Das institut dor Vormundschaft in seiner Beziehung zur Generalprävention der Kriminalität. Bern. M. 50. — Beling, E. Die Vergeldungsidee und ihre Bedeutung für das Strafrecht. Leipzig. — Bianchedi, C. Tenuita del tolto nel furto. Torino—Roma. — Birkmeyer, K. Grundriss zur Vorlesungen über das deutsche Strafrecht. 7. Aufl. München. M. 2. — Bolgar, F. Die Regeln d. Duells. Wien. M. 3.60. — Boxbeyer, Y. v. Das deutsche Vogelschutzgesetz v. 30/5. 1908. nebst den das Flugwild betr. Bestimmungen d. preuss. Jagdordnung, v. 15/7. 1907., erläutert. Berlin. M. 1. — Bréhon, P. De l'absence de lésions exterieures dans certains cas de mort par précipitation et dans les gradns traumatismes (thèse). Lille. — Bromberg, H. Das Rechtsmittelwesen in England und Schottland. (Beiträge z. Reform d. Strafprozesses, 2 Bd. 4 H.). Berlin. 1.50. — Brouardel, Prof. Les attentats aux moeurs. Paris, 1909. — Carrella, A. Diritto dell'accusato assolto al risarcimento dei danni. Gaeta. — Cesareo, C. Trattato sul risarcimento del danno in materia di delitti e quasi delitti. Torino. l. 16. — Coenders, A. Strafrechtliche Grundbegriffe, insbesondere Täterschaft und Teilnahme. Düsseldorf. 4.80. — Cramer, A. Gerichtliche Psychiatrie. Ein Leitfaden für Mediziner und Juristen. 4-te Aufl. Jena. — Cuboni, G. Condanna condizionale. Riabilitazione. Casellario giudiziale. Roma. — Dattino, G. Sottrazione di prole fra coniugi. Roma. — De Leone, L. Il reato continuato nella dottrina e nella giurisprudenza. Brescia. L. 1.50. — Del Greco. Vecchia e nuova antropologia criminale. Nocera. Inferiore. — Dost, M. Kurzer Abriss der Psychologie, Psychiatrie und gerichtlichen Psyhiatrie nebst einer ausführlichen Zusammenstellung der gebräuchlichsten Methoden der Intelligenz und Kenntnisprüfung. Leipzig. M. 5. — Ellero, Umb. La fotografia nelle funzioni di polizia processuale. Milano. — Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen. 41 Bd. 2 Heft. — Enciclo-

Digitized by Google

p e d i a del diritto penale italiano. Raccolta di monografie a cura di E. P e s s i n a. Disp. 235-242. Milano: lire 2 la dispensa. — F l o r i s, L. Ritorsione e compensazione di fronte all'improcedibilità e specialmente di fronte all'immunità parlamentare concessa a favore d'uno degli offensori. Torino-Roma. — F r a n k. Vergeltungsstrafe und Schutzstrafe. Die Lehre Lombrosos. Tübingen. M. 80. — F r a n o, R. Strafrechtliche Fälle zum akademischen Gebrauch. 4 Aufl. Giessen. 1.40. — G a r r a u d, R. Précis de droit criminel contenant l'explication élémentaire de la partie générale du code penale, du code d'instruction criminelle et des lois qui ont modifié ces deux codes. 10 éd. 1-er fasc. Paris. 12 fr. — G a r r a u d, R. Traité théorique et pratique d'instruction criminelle et de procédure pénale. Tome II. Paris, 1909. — G i s m o n d i, A. Per il diritto nuovo sulla diffamazione. Roma. — G m e l i n. Zur Psychologie der Aussage. Ein Vortrag. 2 Aufl. Mit einem Anhang über die gesetzl. Besetigg. des Zeugeneids. M. 1.80. — G r o s s, A. Die materiellsrechtlichen Neuerungen der Jugendstrafgesetze. Wien. — G r o s s, H. Kriminalistische Tätigkeit u. Stellung des Arztes. Wien. M. 27. — G u i d i, G. Il disastro marittimo colposo. Roma. — H a f t e r, E. Bibliographie und Kritische Materialien zum Vorentwurf eines schweizer. Strafgesetzbuches, 1898 bis 1907. Bern. — H e i l b o r n, P. Die kurze Freiheitsstrafe (Kritische Beiträge z. Strafrechtsreform, 3 Hft.). Leipzig. M. 3. — H e m p h i l l, S a m u e l. The murderess of the unseen. A. treatise on racesuicide. London. — H e r z, H. Verbrechen und Verbrechertum in Oesterreich. Tübingen. — H i d a l g o G a r c i a, J. El código penal conforme à la doctrina establecida por el tribunal supremo. T. 1. Madrid. Pes. 15. — H o e g e l, N. Die Einleitung der Verbrecher in Klassen (Kritische Beiträge z. Strafrechtsreform, 2 H.). Leipzig. M. 5. — H o f f m a n n, von, E. Atlas und Grundriss der Gerichtlichen Medizin. 2 vol. reliés. Munich, 1908. — I m p a l l o m e n i, G. Istituzioni di diritto penale. Opera postume curata da V. Lanza. Milano. L. 11. — J a n n i t t i di G u y a n g a, A. Inchieste amministrative e istruttorie penali. Roma. — K i e n e, J. Alkohol und Zurechnungsfähigkeit im Strafrecht und Zivilrecht. Stuttgart. 1.50. — K o h l r a u s c h, E. Die Beschimpfung von Religionsgesellschaften. Ein Beitrag zur Strafrechtsreform. Tübingen. M. 2.40. — L a n z a, V. Prof. Diritto penale italiano. Principi generali. Milano-Napoli. L. 3. — L a s s e r r e, E m m. Les délinquants passionnels et le criminaliste Impallomeni. Paris, 1908. — L'Affaire W e b e r (fin). Rapports de M. M. Brissand, Lande et (Arch. d'anthr. crim. No 174). — L e c l a i r, E. Ce qui intéresse les médecins dans le codes francais. 2 ed. Paris. — L e d o s, E u g. Les criminels et la criminalité. Paris. fr. 5. — L e h m a n n, A. Aberglaube und Zauberei. 2 umgearb. Aufl. Stuttgart. — L e M a n s o i s D u p r e y, P. Etude médico-sociale sur les questions de responsabilité attenuée (thèse). Lyon. — L e n z, A d. Die anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht, Stuttgart, 1908. M. 10. — L i e p m a n n-K i e l, M., Prof. Die Kriminalität der Jugendlichen und ihre Bekämpfung. Berlin, 1909. M. 1. — L e o p o l d, H. Zum Tatbestande der strafbaren Untreue (Strafrechtl. Abhandl., H. 94). Breslau. M. 1.80. — L u e r o t, F. Le Livre de justiciable. Notions du droit pratique et de procédure usuelle. Orléans. — L ö f f l e r, A. u. L o r e n z, E. Das Strafgesetz vom 27/5 1852 samt den dasselbe ergänzenden und erläuternden Gesetzen und Verordnungen. 21 Aufl. Wien. 5.40. — L u c a s, H. Anleitung zur strafrechtlichen Praxis. Ein Beitrag zur Ausbildung unserer jungen Juristen und ein Ratgeber für Praktiker. I Teil: Das

Digitized by Google

formelle Strafrecht. 3 unveränd. Aufl. Berlin. M. 9. — Masson, L. Die Seele des Frauenmörders. Bekenntnisse eines Entarteten. Berlin. — Middeldorf. Der neue Weingesetzentwurf. Kritisch dargestellt mit Verbesserungsvorschlägen. Köln. M. 1. — Mongeri, L. Principii di Psicopotalogia legale. Milano. L. 4.50. — Mönkemöller, O. Korrektionsanstalt und Landarmenhaus. Ein soziologischer Beitrag zur Kriminalität und Psychopathologie des Weibes. Leipzig, 1908. M. 5.60. — Müller, J. Vorstrafen und Strafregister. (Strafrechtl. Abhandlungen, hrsg. von v. Lilienthal, Heft 92) Breslau. 2.10. — Nappi, G. I delitti e quasi delitti dei comercianti. Milano. L. 2.50. — Natale, G. I reati di diffamazione e i diritti della stampa. Napoli. L. 3. — Overbeck. Die Erscheinungsformen des Verbrechens im Lichte der modernen Strafrechtsschule. M. 2.50. — Ottolenghi, Prof. La classificazione dei delinquenti. Roma. — Papa, D. L'uso abusivo del titulo d'ingegnere. Palermo. — Perrone, Fr. Il tentativo negli atti di libidine. Trani. — Persico, G. La prescrizzone dell'azione penale e l'art. 32 della legge sugli infortuni. Roma. — Parmelee, Maurice. The principles of anthropology and sociology in their relation to criminal procedure. New York. — Pettini, M. Il tenore della conclusione del p. m. e la nullità del giudizio penale. Torino-Roma. — Pomme. Die „Vorstellungstheorie" u. ihre Logik. Drei Strafrechtlich-kritische Skizzen. M. 1.50. — Reinach, J. Discours prononcé le 3 janvier 1908 sur l'abolition de la peine de mort. Paris. — Salluzzo, G. Il segreto professionale (studio sull'art. 163 cod. pen. e 288 p. p.). Milano. — Simons, R. Le crime et la défence sociale. Bruxelles. — Stammer, G. Amerikanische Jugendgerichte. Ihre Entstehung, Entwicklung und Ergebnisse. Berlin, 1908. M. —.80. — Steidle, E. Militär-Strafprozess und Reichs-Strafprozess-Reform. Vergleichspunkte. Heidelberg. M. 2. — Sterneck, O. Die Reform des österreichischen Strafrechts. 1 Liefg.: Allgemeiner Teil. Wien. M. 3. — Stoppato. La scuola giuridica italiana e il progresso del diritto penali. Bologna. — Taquet, P. La Repression des fraudes sur les boissons. Paris. fr. 3. — Tonini, G. Gli ascendenti e i discendenti nel codice penale. Roma. — Torre, P. Appunti su alcuni casi di complicità nel reato d'insubordinacione. Roma. — Tosatti, A. Quale sia il reato del tagliatore di trecce. Milano. — Trüssel, F. Das Institut der Staatsanwaltschaft im bernischen Recht. (Abhandl. z. schweizer Recht 31 H) Bern. 3.40. — Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Vorarbeiten zur deutschen Strafrechtsreform-Herausgeg. auf Anregung des Reichs Justizamtes von K. v. Birkmeyer, F. von Calker u. a. Allg.-Teil. 6 Bd.: Legislative Technik. Das räumliche Herrschaftsgebiet des Strafgesetzes. Die zeitliche Herrschaft des Strafgesetzes. Berlin. 12.75. — Wedemeyer u. Jahrmärker. Zur Praxis der Entmündigung wegen Geisteskrankheit u. Geistesschwäche. 1. Fragestellung f. Entmündigungsgutachten. 2. Pflegschaft über entmündigungsreife Geisteskranke. M. 1.50. — Weidlich, K. Die Polizei als Grundlage und Organ der Strafrechtspflege in England, Schottland u. Irland. (Beiträge z. Reform d. Strafprozess 2 Bd. 3 H.) Berlin. 2.50. — Weygandt, W. Forensische Psychiatrie. 1 Teil: strafund zivilrechtlicher Abschnitt. Leipzig. — 80. — Wilson, R. Responsibility in law. An inquiry into the meaning of law and of responsibility. London Sh. 5. — Zürcher, C. Ein Beitrag zur Psychologie der Zeugenaussage (Schweiz. J.-Z. 11 Hft.). — Yvernès, M. L'alcoolisme et criminalité (J. d. Soc. d. stat No 12, Déc.).

Digitized by Google

Allfeld. Veröffentlichung von Briefen. (D. J.-Z. 23). — Aschaffenburg, G. Kriminalpsychologie und gerichtliche Medizin. Literaturbericht (1907—1908) (Z. f. ges. StrR. 29 Bd. 3 H.). — Beling, Ern. Strafprozess. Literaturbericht (1907—1908) (Z. f. ges. StrR. 29 Bd. 3 H.). — Bianchedi, Ant. Il momento consumativo nella frode commerciale. Una questione di competenza (Riv. pen., Dicembre). — Blume, E. Besonderer Teil. Strafbare Handlungen gegen Rechtsgüter des Einzelnen und der Gesamtheit. (Literaturbericht, 1907—1908) Z. f. ges. StrR. 29 Bd. 3 Heft). — Boas. Alkohol und Verbrechen (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hft.). — Boas, K. Lombroso's Theorie vom geborenen Verbrecher (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hf.). — Bartolotto, G. Il „probation system" in Europa. (Riv. di dir. pen., IX). — Balogh, de, E. Réformes pénales et pénitentiaires en Hongrie (R. pénit. No 1, 1-e fasc.). — Bossu, L. Médecins experts et médecine légale (Ann. d'hyg. publ., décembre). — Brionde, de, Dr. Blessures par coups de cornes (Arch. d'Anthr. crim. No 180, 15 Déc.). — Broda, R. Crime et châtiment (Documents du Progrès, Décembre). — Corin, G. et E. Stockis. Nouvelle méthode de recherche des taches spermatiques sur le linge (Arch. d'Anthr. crim. No 180, 15 Déc.). — Condanna, La, condizionale negli anni 1905.-1907 (Riv. d. disc. carc. No 1). — De Blasio. I renitenti di leva (Lombros. Archivio, Vol. 29, Fasc. 6). — Dochow, Fr., Kriegsmann, H. Strafrechtsreform und Kriminalpolitik. Literaturbericht (1907—1908) (Z... ges. StrR. 29 Bd. 3 Hft.). — Dupré, Dr. L'affaire Ullmo (l'inculpation de vol et reproduction de documents secrets) (Arch. d'anthr. crim. N-os 176—177). — Dupré, Dr. etCharpentier. Les empoisonneurs (Arch. d'Anthr. crim. No 181, 15 Janv.). — Fehlinger. Die Verurteilung von Jugendlichen und Unmündigen in Oesterreich im J. 1905 (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1. u. 2 Hft.). — Ferriani, L. L'abolition de la peine de mort en Italie (Documents du Progrès, Décembre). — Fick, Fr. Das politische Asylrecht der Schweiz (Schweiz. Jur.-Z. 12 Hft.). — Finger, Aug. Kritisches zu den Beschlüssen der strafrechtlichen Abteilung des 29 Deutschen Juristentages. (G.-S. 73 Bd. $^1/_5$ Hfte). — Frank, R. La dottrina lombrosiana in Germania. (Sc. pos. Vol. VII, No 9). — Franchi, Br. Riforma carceraria scientifica, manicomii e misure di sicurezza. (Sc. pos. No 9—12). — Frèrejouand u Saint, G. La répression des fraudes (R. pénit. No 11—12). — Gross, A. Die materiellrechtlichen Neuerungen der Jugend-Strafgesetznovelle (Jur. VJSchr. 40 Bd 1—IV Hft.). — Haeger. Die Stellung der Laienrichter in der Strafprozessnovelle. (MSchr. f. Krim. Ps. 5 Jahrg. 10 H.). — Habicht, W. Der Entwurf einer Strafprozessordnung für den Kanton Schaffhausen (Schluss) (Schweiz. J.-Z. 10 Hft.). — Hamm. Die erste Etappe zur Reform des Strafrechts. (D.-J.-Z. 1). — Hartwig, A. Das Zuchthaus in Lima (Z. Liszt, 29 Bd. 2 Hft.). — Hartung, W. Der Zuhälterparagraph (§ 181 a St. G. B.) (G.-S. 73 Bd. $^1/_5$ H.). — H. L. Irrenarzt und Richter (Schweiz. J.-Z. 11 Hft.). — Herz. Die Versicherung gegen wirtschaftliche Schädigung durch Verbrechen (Z. f. Versich.-Wiss. 8 Bd. 3 Hft.). — Hölzl. Über anonyme Anzeigen (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hft.). — Jellinek. Die Strafrechtsreform und die §§ 218 u. 219 StGB. (MSchr. f. KrimPs. 5 Jahrg. 10 H.). — Johnston, C. The Punishment of crime (Jur. Rev. Vol. 20, No 4). — Kriegemann, H. Strafrecht. Literaturbericht (1907—1908) (Z. f. ges. StrR. 29 Bd., 3 Hft.). — Lechner. Eine exakte Methode zur Aufnahme von Ver-

Digitized by Google

letzungen (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hft.). — Legrand, A. La peine de mort et les châtiments corporels appliqués aux criminels (Arch. d'anthr. crim. N-os 178—179). — Liszt, von. Wie man „Beweise" herstellt (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hft.). — Leonhard, W. Gefängniswesen. Literaturbericht (1907—08) (Z. f. ges. StrR. 29 Bd. 3 H.). — Leto. Gli atti di esecuzione nel tentativo secondo le teoriche degli scrittori tedeschi (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Lombroso, C. Perche i criminali aumentano e peggiorano colle mitezze penali carcerarie. (sc. pos. Vol. VII, No 9). — Longhi, S. Sul sistema di governo dei detenuti indisciplinati. (Sc. Pos. No 9). — Mamroth. Die Reform des Strafrechts : Verbrechen und Vergehen wider die öffentliche Ordnung. (D. J.-Z. 23). — Marie, A. et Viollet. Antisémitisme et folie (Arch. d'anthr. crim. No 175). — Mazzolini, E. Un tipo di omicida (Riv. d. disc. carc. No 12). — Meyer, Ot. Die Einlegung und Rechtfertigung der Revision der Militärstrafgerichtsordnung. (G.-S. 73 Bd. $^1/_5$ H.). — Miricka, Aug. Theorie und Praxis der Pressdelikte. (G.-S. Bd. 13, H. $^1/_5$). — Näcke. Zur Psychologie der Kinder als Opfer von Sittlichkeitsverbrechen (H. Gross. Arch. 32 Bd. 1. u. 2 Hft.). — Nagler, J. Die Protokolle der Strafprozesskommission (unter Berücksichtigung ires Einflusses auf den Entwurf zur Strafprocessordnung und die geplante Novelle zum Gerichtsverfassungsgesetz). (G.-S. 73 Bd., $^1/_5$ H.). — Necrologia. Emilio Brusa (Riv. pen. Disp. 286-a, gennaio). — Roux, P. De la condition des légionnaires étrangers et du caractère des difficultés juridiques qu'elle présente (R. crit. d. lég. No 12). — Reiss, R. Fausse ou non reconnaissance par les témoins d'individus morts ou vivants (Arch. d'anthr. crim. No 175). — Schmidt. Die Lüge im Prozess. (D. J.-Z. 1). — Schneickert. Über den heutigen Stand der wissenschaftlichen Graphologie (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hft.). — Sedlmayer-Seefeld. Der Rückfall als Wiederaufnahmegrund des Strafverfahrens (Schluss) (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hft.). — Sieskind, J. Glossen zur Strafprozessreform (Z. Liszt, 29 Bd. 2 Hft.). — Von Simson. Die Ziele der Strafprozessreform in rechtsvergleichender Darstellung. (D. J.-Z. 2). — Steidle, C. Militärstrafrecht. Literaturbericht (1907—1908) (Z. f. ges. StrR. 29 Bd. 3 H.). — Von Strauss und Torney Alkohole und Verbrechen. (D. J.-Z. 1). — Tamassia, A., Prof. Les veines dorsales de la main comme moyen d'identification (Arch. d'Anthr. crim. No 180, 15 Déc.). — Toubeau, M. L'action en justice, des syndicats professionnels en vue de la répression des fraudes (Lois du 29 juin 1907 et du 5 aout 1908) (L. Nouv. NoNo 17—20). — Totellini, L. Les empreintes digitales comme procédé d'identification (Arch. d'Anthr. crim. No 181, 15 Janv.). — Vambéry. Kampf gegen das gewerbsmässige Verbrechertum in England (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hft.). — Vibert, Dr. Des témoignages en justice (Ann. d'hyg. publ., janv.). — Wach. Die Novelle zum Gerichtsverfassungsgesetz und der Entwurf einer Strafprozessordnung. (D. J.-Z 1e).

5. Državno pravo.

Аграрное движеніе въ Россіи въ 1905—1906 гг. Порайонные обзоры: Б. Веселовскаго, В. Голубева, В. Громана, А. Лосицкаго, П. Маслова, С. Прокоповича, Д. Рихтера, А. Рыкачева и И. Чернышева. Въ двухъ частяхъ. Изд. И. Вольно-Экономическаго

Digitized by Google

Общества. Спб. ц. за обѣ части 4 р. — Аншютцъ, Г. Юстисія и администрація. Пер. съ нѣм. Спб. ц. 40 к. — Бердниковъ, И. Открытія въ области церковнаго права, сдѣланныя современнымъ, такъ называемымъ обновленческимъ, движеніемъ. Вып. I. Казань. ц. 60 к. — Бончъ-Бруевичъ, В. Матеріалы къ исторіи и изученію русскаго сектантства и раскола. Вып. I. Спб. ц. 2 р. — Бородинъ, Д. Всероссійскій съѣздъ дѣятелей по борьбѣ съ пьянствомъ. Спб. 1909. ц. 50 к. — Бородкинъ, М. Исторія Финляндіи. Время Императора Александра I. Къ столѣтію покоренія Финляндіи. Спб. 1909. ц. 4 р. — Веселовскій, Б. Исторія земства за сорокъ лѣтъ. Томъ второй. Спб. 1909. г. ц. за оба тома 12 р. — Виленкинъ, Гр. Государственный и экономическій строй современной Японіи. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Вильсонъ, В. Государственный строй Сѣв.-Ам. Соединенныхъ Штатовъ. Перев. подъ ред. П. Гронскаго и Ѳ. Корсакова съ предисл. проф. Ковалевскаго. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Виллей, Э. Избирательное законодательство въ Европѣ. Спб. ц. 75 к. — Вопросы колонизаціи подъ ред. Г. Чиркина и Н. Гаврилова. No. 4. Спб., 1909 г. ц. 2 р. — Гагенъ, В. Обязательная помощъ бѣднымъ въ Германіи. Спб. ц. 50 к. — Гейкингъ, А. Англія. Ея государственный, общественный и экономическій строй. Спб. ц. 3 р. — Глинскій, Б. Борьба за конституцію. Спб. ц. 3 р. 50 к. — Голобородько, И. Старая и новая Турція. Спб. 1909 г. ц. 80 к. — Горбачевъ, И. Отчетность предпріятій и казенныя палаты. Спб. ц. 2 р. — Гранатъ, И. Къ вопросу объ обезземеленіи крестьянства въ Англіи. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Грековъ, А. Правовое положеніе арміи въ государствѣ. Спб. ц. 2 р. — Замѣчанія общества заводчиковъ и фабрикантовъ по поводу внесенныхъ въ законодательныя учрежденія законопроектовъ о страхованіи рабочихъ. Спб. — Земцевъ, М. Еврейскіе крестьяне. Спб. ц. 50 к. — Зноско-Боровскій, С. Законовѣдѣніе. Выпускъ второй. Очеркъ русскаго государственнаго права. Спб. 1909. ц. 80 к. — Ивановъ, А. (Опальный). Тайны государственнаго контроля. Спб. ц. 50 к. — Ильинъ, Вл. Аграрный вопросъ. Ч. I. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Ислависъ, М. Обзоръ Трудовъ Высочайше учрежденной подъ предсѣдательствомъ статсъ-секретаря Каханова особой коммисіи. Часть II. Спб. — Ковалевскій, М. Очерки по исторіи политич. учрежденій Россіи. Спб. ц 1 р. 50 к. — Кокошкинъ, Ѳ. Къ вопросу о реформѣ Сената. Спб. ц. 25 к. — Колчинъ, М. Ссыльные и заточенные въ острогѣ Соловецкаго монастыря. Спб. ц. 70 к. — Колубовскій, Я. Англійскіе съѣзды по дѣламъ слѣпыхъ. Спб. ц. 50 к. — Коркуновъ, Н. Русское государственное право. Т. I. Введеніе и общая часть. Изд. 7-е. Спб. ц. 3 р. 50 к. — Красовскій, С. Подворное землевладѣніе въ Виленской губ. Спб. ц. 40 к. — Крукесъ, В. Хлѣбный вопросъ. ц. 1. р. — Леонтьевъ, А. Крестьянское право его содержаніе и объемъ. Спб. ц. 50 к. — Масловъ, П. Аграрный вопросъ въ Россіи. Спб. ц. т. I. 2 р. 50 к., т. II. 3 р. — Матвѣевъ, В. Государственая служба и юридическое образованіе въ Германіи. Спб. ц. 30 к. — Мехелинъ, Л. Разногласія по русско-финляндскимъ вопросамъ. Спб. ц. 90 к. — Мужевъ, П. Политическая исторія Англіи въ XIX в.

Digitized by Google

Спб. ц. 1 р. 75 к. — Милюковъ, П. Вторая Дума. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Моро Ф. Въ защиту парламентаризма. Спб. ц. 1. р.— Николаевъ, А. Теорія и практика кооперативнаго движенія. Спб. ц. 45 к. — Ординъ. Собраніе сочиненій по финляндскимъ вопросамъ. Т. I. Спб. ц. 2 р. – Пиленко, Ал. Русскіе парламеитскіе прецеденты. Вып. II. Спб. ц. 70 к. — Проекты рабочаго законодательства, внесенные совѣтомъ министровъ въ Госуд. Думу. Спб. ц. 2 р. — Редлихъ, I. Англійское мѣстное управленіе. Т. II Спб. ц. 3 р. — Рутченко, А. Сельское хозяйство и землеустройство въ С.-А. Соед. Штатахъ. Спб. ц. 2 р. — Самаринъ, Ѳ. О юридическихъ послѣдствіяхъ отмѣны выкупныхъ платежей по матер. 3. ноября 1905. г. Спб. ц. 30 к. — Слонимскій, Л. О монархіи. Спб. ц. 40 к. — Слонимскій, Л. Конституція Россійской Имперіи. Манифестъ о народномъ представительствѣ, основные законы. и пр. Спб. ц. р. — Торговыя цалаты, ихъ организація и дѣятельность. Спб. ц. 1 р. 75 к. — Тотоміанцъ, В. Потребительныя общества. Исторія, теорія и практика. Спб. ц. 2 р. — Третья Госуд. Дума. (Сессія I). Отчетъ фракціи народной свободы, съ приложеніемъ рѣчей депутатовъ. Спб. ц. 60 к. — Фальбекъ, Современный парламентаризмъ. Спб. ц. 60 к. — Фальборкъ, Г. Всеобщее образованіе въ Россіи. Спб. ц. 1 р.— Фрейденбергъ, А. Общественный и Духовный Раввинатъ въ Россіи. Кременчугъ. — Чупровъ, А. По поводу указа 9 ноября 1906 г. М. ц. 40 к. — Энсонъ, В. Англійскій парламентъ, его конституціонные законы и обычаи. Спб. ц. 2 р. 25 к.

Арсеньевъ, К. Прошлое городского самоуправленія (Городское Дѣло, 1 янв.). — Б. П. Съѣздъ представителей деревни въ г. Вильнѣ. (Окр. Россіи, No. 3.) — Б. Т. Къ дѣйствію исключительныхъ положеній. (Право 3). — Билимовичъ, А. Германское землеустройтельное законодательство (К. Унив. Изв. No. 10). — Бородкинъ, М. Н. Д. Сергѣевскій и его отношеніе къ финляндскому вопросу (Окр. Россіи, No. 2 и 3). — В. В. Къ вопросу о законодательствѣ объ общинѣ (Право 47). — Верещагина, Н. Трудовая колонія. (Труд. Пом., 10). — Фонъ-Витте, Г. Подготовка добровольныхъ дѣятелей по благотворительности (оконч.) (Труд. Пом., 10). — Волынецъ, А. Государственная Дума и духовенство (Церк. оѣд., No. 46—4). — Воскресенскій, Н. Къ вопросу о всеобщемъ обученіи въ Оренбургской губерніи (Ж. М. Н. Пр., дек.). — Г. Судьба одного закона (Вып. утв. 12 іюня 1902 г. мн. Гос. Сов. о печатаніи сборника опредѣленій 1 Д-та Прав. Сената) (Право, 3). — Гагенъ, В. Обязательное призрѣніе бѣдныхъ, какъ отрасль управленія (Право, 3). — Гессенъ, I. Реформа мѣстнаго суда (Право,

Digitized by Google

3). — Глинскій, Б. Эпоха реформъ. Историческіе очерки (Ист. Вѣст., декабрь). — Еремѣевъ, Ю. Поправка къ указу 9 ноября (Моск. Ежен., 47). — Красовскій, Л. и Н. Александровскій. Къ вопросу о призрѣніи иностранцевъ въ Россіи (оконч.) (Труд. Пом., 10). — Котляревскій, С. Миръ. (Моск. Ежен., No. 3). — Ландау, Б. Объ административныхъ взысканіяхъ по дѣламъ печати. (Право, 48). — Латышевъ, В. О проектѣ закона всеобщаго обученія, выработаннаго для подкоммисіи Госуцарственной Думы особымъ совѣщаніемъ (Ж. М. Н. Пр., дек.). — Лисенко, С. Выдѣленіе городовъ изъ земства. (Моск. Ежен., No. 44). — Лучинскій, Н. Проектъ французскаго закона о вознагражденіи арестантовъ за послѣдствія несчастныхъ случаевъ при тюремныхъ работахъ (Тюр. Вѣст., ноябрь). — М. О. Прибалтійской мѣстной полиціи (Окр. Россіи, No. 2). — Мяж. Къ вопросу о выдѣлахъ и передѣлахъ надѣльныхъ земель (Земельн. Техн. No. 2). — Н. Бюджетные очерки Моск. Ежен., No. 2). — Погодинъ, А., проф. Почему политика Россіи должна быть славянской (Моск. Ежен., No. 3). — Политика Пруссіи и Поляки (Моск. Ежен., No. 3). — Протопоповъ В. Годичная конференція Сіонистовъ въ Кельнѣ. (Прав. Собес., дек.). — Розановъ. Д. Объ организаціи завѣдыванія дѣломъ народнаго образованія при общественныхъ самоуправленіяхъ. (В. Восп., No. 8). — Розановъ, Д. Къ вопросу о введеніи всеобщаго обученія въ Россіи (Рус. Школа, ноябрь). — Савинъ, А. Русскіе разрушители общины и англійскіе огораживатели (Моск. Ежен., No. 2). — Соколовъ, К. Идея парламентаризма въ современной Германіи (Право, 2, 3). — Стишинскій, А. Памяти Н. Д. Сергѣевскаго. (Окр. Рос., No. 49). — Струве, П. Поверхъ текущаго момента (Моск. Ежен., No. 2). — Сумароковъ, Вл Земская оцѣнка, какъ основа земской избирательной системы. (Право, 49). — Толстой, Павелъ, гр. По „нормалной“ наказуемости или по конкретному наказанію. Къ вопросу объ избирательнлхъ и депутатскихъ правахъ Колюбакина и Косоротова (Право, 51, 52). Трубецкой, Евг., кн. Губернаторская конституція (Моск. Ежен., No. 47). — Швиттау, І. Организація работодателей въ ихъ отношеніяхъ съ организованными рабочими. (Рус. Мысль, ноябрв). — Шифъ, Л. Правовая основа указа 9-го ноября. (Право, 48). — — Штейнъ, Ф. В. Иностранцы о Россіи. Причины и развитіе латышкой революціи. (Ист. В., дек.) — Яснопольскій, Л. проф. Къ характеристикѣ нашего бюджетнаго права (Право, 1).

Abel, P. System des österreichischen Markenrechts. Wien. M. 10. — Alexander-Katz, O. Ueber preussisches Fluchtlinienrecht. (Städte-

Digitized by Google

bauliche Vorträge, 1 Bd. 7 Hft.). Berlin. 1.80. — Andres, H. Die Einführung des konstitutionellen Systems im Ghzt. Hessen. (Histor. Studien Hft. 64.) Berlin. M. 7.50. — Aufbau, Der fehlerhafte, der Krankenkassengesetzgebung und ihr notwendiger Misserfolg. Berlin. M. 50. — Aubry, P. La colonisation et les colonies. Paris. fr. 5. — Beauchet, L. La Loi d'Upland. Paris. fr. 8. — Boeuf, H. Résumé de droit administratif. 21 éd. Paris. 6 r. — Bortolotto, G. Polizia d'udienza e giudizio incidente. Roma. — Branquart, R. Les accidents du travail et la classe ouvrière. Gand. — Brouilhet, Ch. Les classes ouvrières sous la troisième République. A propos d'un récent ouvrage de E. Levasseur. Lyon. — Bruck, E. Das Verfassungs- und Verwaltungsrecht von Elsass-Lothringen. 2 Bd. Strassburg. M. 9. — Burger, A. Die Parteien des deutschen Reichstages. Nach ihren Programen geschildert. Leipzig. M. —.50. — Campagnole, E. L'Assistance obligatiore aux vieillards, aux infirmes et aux incurables. Commentaire de la loi du 14 juillet 1905. Nancy. 7 fr. 50. — Carlton, Fr. Education and industrial evolution. New York. — Celentano, F. Gli ammoniti e i vigilati speciali in diritto elettorale italiano. Napoli. — Charon, R. L'assostance des enfants anormaux. Rapport présenté au Congrès des aliénistes de France, Dijon, 1908. Paris. — Charpentier, J. Le vagabondage en pays annamyte (thèse). Paris. — Chastin, J. Les trustes et les Syndicats de producteurs. Paris. 6 fr. — Claes, V. L'organisation professionnelle et le contrat collectif de travail des imprimeurs allemands. Louvain. — Clauswitz. Die Städteordnung von 1898 und die Stadt Berlin. Festschrift. Berlin. M. 10. — Clunet, E. Les associations au point de vue historique et juridique. T. 1.-er. Paris. Fr. 7.50. — Combothecra, X. Monographie de droit public. Droit. Etat. Responsabilité civile de l'Etat. Représentation proportionelle. Lois fondamentales en Russie. Paris, 1909. — Congrés (douzième) international de la presse (Berlin, 1908). Rapport de M. le docteur Albert Osterrieth sur la propriété littéraire et artistique en matière de presse. Bordeaux. — Cordonnier, E. et G. Bonnefoy. Les Justices de paix. Commentaire de la loi du 12 juillet 1905. Paris. fr. 4. — Crüger, H. Grundriss des deutschen Genossenschaftswesens. Leipzig. M. 3.40. — Decuty, M. De la représentation des pauvres. Etude sur l'organisation générale des services d'assistance en France (thèse). Paris. — Dechesne, L. L'avènement du régime syndical à Verviers. Paris. Fr. 5. — Defay, Y. Les Accidents du travail et la Loi du 12 avril 1906 (thèse). Lyon. — Delmer, A. La durée du travail dans les mines de houille des pays étrangers (Allemagne, Autriche, Pays-Bas, France, Angleterre). Bruxelles. fr. 4. — Demartial, G. Le Statut des fonctionnaires. Paris. 3 fr. 50. — Denkschriftenband, zur Begründung des Entwurfs eines Gesetzes, betr. Aenderungen im Finanzwesen. (Zusammengestellt im Reichsschatzamt.) 4 Teile. Berlin. M. 9. — Dessart, E. La Contribution

Digitized by Google

des patentes. Législation en vigueur. Commentaire théorique et pratique. Nancy. 3 fr. 50. — Doucet, R. La constitution ottomane. Texte. et] Notice historique. Paris. fr. 1.50. — Drescher, A. Die Zwangsversteige ung zum Zweck der Aufhebung der Gemeinschaft an einem Grundstück. Stuttgart. — Endre, K. Deutsche Wehrverfassung. Sammlung Göschen, Nr. 401. Leipzig. M. 80.s — Engel, A. L'Arbitrage et la Conciliation en matière de conflits collectifs entre patrons et ouvriers. La Réforme de la loi du 27 decembre 1892 (thèse). Paris. — Entwurf eines Arbeitskammergesetzes. Dem Reichstage vorgelegt am 25. XI. 1908. — Errera, P. Traité de droit public belge. Droit constitutionnel. Droit administratif. Paris. Fr. 12.50. — Eutrope, E. Le Régime politique des colonies anglaises à Selfgovernment (thèse). Paris. — Exemples d'application de la représentation proportionnelle. Répartition des sièges, d'après le système d'Hendt, consacré par la loi belge et proposé par la commission de la Chambre française. Paris. — Eymann, O. Das Wassergesetz für das Kgr. Bayern v. 23. 3. 1907, erläutert. 2 Bd. Ansbach. M. 8.50. — Fagnot, F. Rapport sur le travail de nuit des enfants dans les usines à feu continu. Paris. — Fay, C. Cooperation at Home and Abroad. London, 1908. — Fleiner, Fr. Verwaltungsrechtsfälle, zum akademischen Gebrauch bearbeitet. Tübingen. — Freuler, F. Die Kultusfreiheit und die Kultuspolizei im Bunde und in den Kantonen. Freiburg. M. 2.80. — Friedrich, J. Kolonialpolitik als Wissenschaft. Ein neues Forschungsgebiet der Rechtsphilosophie. Berlin. M. 1. — Genzmer, St. Die Landgemeindeordnung für die sieben östlichen Provinzen der Monarchie v. 3.7. 1891. Erläutert. 3 Aufl. Berlin. 3.60. — Georgesco-Severin, C. La réforme agraire en Roumanie. Paris. — Georgevitch, Vladan. Die türkische Revolution und ihre Aussichten. Leipzig. M. 1.40. — Gesetzentwurf, betreffend die Sozial-Versicherung in Oesterreich. (Regierungsvorlage vom 3 November 1908). Wien. — Glum und C. Schultz. Neuere Einrichtungen und Pläne auf dem Gebiete der Fürsorge für die normale, volksschulentlassene, männliche, städtische Jugend. Leipzig. M. 1.60. — Goldstein, F. Die Uebervölkerung Deutschlands und ihre Bekämpfung. München. M. 2.50. — Gottstein, L. Besteuerung der Arbeit. Betrachtungen zum Entwurf eines Elektrizitäts- und Gassteuergesetzes. Leipzig. M. 1. — Göz, K. Das Staatsrecht des Königreichs Württemberg. Tübingen. M. 12. — Goyke, C. Staatlicher Mutterschutz für die Gebärende. Bericht über die ausserordentliche Tagung des Deutschen Bundes für Mutterschutz zur Hebammenfrage, abgehalten in Berlin am 16. II. 1908. Leipzig. — Grabowsky, A. Recht und Staat, ein Versuch zur allgem. Staatslehre. IV. Berlin. 2 — Gravenhorst, G. Der sogenannte Konflikt bei gerichtlicher Verfolung von Beamten. Breslau. M. 6.40. — Gray, B. Philanthropy and the State ; for social politics. London.

Digitized by Google

— Gugel, H. Deutsche Wehrordnung v. 22/11 1888. Unter Berücksichtigung der geltenden Erlasse der kgl. preuss. Ministerialinstanz in Ersatzangelegenheiten, sowie unter Feststellung des neuesten Textes hrsg. 2 Aufl. Stuttgart. 8. — Haff, K. Die dänischen Gemeinderechte. Teil 1. Almende und Markgenossenschaft. Teil 2. Die Feldgemeinschaft. Leipzig. M. 7.80. — Havenstein. Die Haftpflicht der Revisionsverbände. (D. J.-Z. 24). — Hecht, C. Die Wegeordnung für die Provinz Posen v. 15/7 1907 unter Berücksichtigung der Wegeordnungen f. d. Provinz Sachsen v. 11/7 BGC. u f. d. Provinz Westpreussen v. 27/9 1905 erläutert. Berlin. M. 12. — Heinitz, E. Kommentar zum Preussischen Stempelsteuergesetz. 3-te Aufl. Berlin. — Herzog E. Das Rechtsmittelverfahren und die Rechtskraft der Entscheidungen in Steuer- und Gebührensachen. Wien. 3.60. — Hessisches Bürgerbuch. Darmstadt. 1 M. — Hesse, R. La Séparation des Eglises et de l'Etat et le Droit répressif (thèse). Paris. — Hüttner, R. Das Recht der Haftpflicht- und Unfallversicherung. Ein Leitfaden. Leipzig. M. 3.40. — Jahr, P. Die Anmeldung und Bearbeitung von Erfindungen zur Erlangung deutscher Patente. Berlin. M. 4. — Jourdin, G. Nécessité de soigner les convalescents indigents qui sortent des hôpitaux. Que fait-on pour eux ? Que doit-on faire ? (thèse). Angers. — John, A. Die ländliche Wohlfahrtspflege im Egerlande. Berlin. M. 75. — Kaff, S. Die Unternehmerverbände in Oesterreich. Ihre Ziele und Kampfmittel. Wien. M. 1. — Kalckstein, W. Kommunale Bodenpolitik. Leipzig. M. 25. — Kaufmann, E. Ueber den Begriff des Organismus in der Staatslehre des 19 Jahrhunderts. Vortrag. Heidelberg. M. 1. — Kettle, T. and R. Sheehy. Olg Age Pensions Act, 1908. London. — Köbner u. Gerstmeyer. Die deutsche Kolonial-Gesetzgebung. 11 Bd. Jahrg. 1907. Berlin. 13.50. — Koehn, Th. Der Entwurf eines preussischen Wassergesetzes von 1906. Gutachten. Berlin. — Kohler, J., Prof. Lehrbuch des Patentrechts. Mannheim. M. 5.50. — Kolb, G. Vorschläge f. die Ausgestaltung der Irrenfürsorge u. f. die Organisation der Irrenanstalten. Halle. 1.20. — Kulemann, W. Die Berufsvereine. 1 Abt.: Geschichte, Entwicklung der Berufsorganisationen der Arbeitnehmer und Arbeitgeber aller Länder. 2 Aufl. der „Gewerkschaftsbewegung". 3 Bde. Jena. M. 17. — Kolmer, G. Parlament und Verfassung in Oesterreich. 5 Bd. 1891—1895. Wien, 1909. M. 9. — König, B. Handbuch des deutschen Konsularwesens. 7 Aufl. herausg. von B. v. König 2 Bde. Berlin. M. 18. — Konrad, H. Das Administrativ-Verfahren vor den österreichischen Finanzbehörden. Czernowitz. M. 2. — Kunze, Fr. Das Verwaltungsstrafverfahren. Praktisches Handbuch auf wissenschaftlicher Grundlage. 2 Abt. Berlin. M. 9. — Lavergne, B. Le régime coopératif. Etude générale de la Coopération en Europe. Paris. — Le Fur, L. La souveraineté et le droit. Paris. fr. 1.50. — Leser,

Digitized by Google

G. Untersuchungen über das Wahlprüfungsrecht des deutschen Reichstags. (Staats- u. völkerrechtl. Abhandl. Bd. 7, Heft. 2) Leipzig. M. 3.80. — Loppin, P. Le Self-Government local en France (thèse). Paris. — Lübker, W. Der deutsche Reichstag. Uebersichtliche Zusammenstellung der auf den Reichstag bezüglichen gesetzlichen Bestimmungen und sonstigen Vorschriften. Hamburg. M. 75. — Luppe, H. Behandlung erwerbsbeschränkter und erwerbsunfähiger Wanderarmen. Leipzig. M. 2.40. — Merkel, E. Der Gemeindebeamte. Ein Abriss des sächsischen Gemeindeverwaltungsrechts. Leipzig. M. 4.50. — Meyer de Stadelhofen, M. De l'assurance collective contre les accidents du travail, spécialement en Suisse et en France. Paris. fr. 4. — Meyer, H. Der Justizreformentwurf an der Hand von Beispielen erläutert. Berlin. 1.20. — Michaelis. Die Genossenschaften im Leben des Staates und der Gemeinde. Hannover. M. 30. — Michelis, E. Die Zolltrennung Oesterreich-Ungars in handelspolitischer und weltwirtschaftlicher Beleuchtung. Wien. 2.60. — Middeldorf. Der neue Weingesetzentwurf. Kritisch dargestellt mit Verbesserungsvorschlägen. Köln. M. 1. — Milhaud, Prof. Résultats de la nationalisation des chemins de fer en Suisse (Documents du Progrès, Décembre). — Mongour, C. et E. Ginestous. De la profession dans l'évaluation de l'incapacité permanente après les accidents du travail. Paris. — Müller, E. u. Schmid, G. Vereinsgesetz v. 19. 4. 1908 nebst den Ausführungsbestimmungen der sämtlichen deutschen Bundesstaaten und Anhang (bisheriges preussisches, bayerisches, ausländisches Vereinsrecht usw.). Erläutert. München. M. 7. — Müller, C. Eine rein demokratische Republik. Der Kanton Zürich zu Anfang des XX Jahrhunderts. Zürich. — Naumann, V. Die Deutschen Universitäten in ihrem Verhältnis z. Staat, ihre Verfassung u. Verwaltung, ihre Statuten u. Disziplinarordnungen. Graz. M. 1.20. — Olphe-Galliard, G. Le problème des retraites ouvrières. Paris. fr. 3.50. — Perego, L. La separazione della Chiesa dallo Stato e la riforma laica in Francia (saggio di politica scientifica). Verona. l. 2.50. — Petersilie, E. Entstehung und Bedeutung der preussischen Städteordnung. Eine Festschrift zum 19. 11. 1908 herausgeg. Leipzig. M. 2. — La Perrière, H., de. Du droit de succession à la couronne de France dans la dynastie capétienne (thèse). Paris. — Piron, A. Le Casier civil. Essai d'une publicité rationnelle de l'état et de la capacité des personnes (thèse). Paris. — Porter, J. and W. Craies The law of insurance. 5th edition. London. — Poels, E. Médecine légale des accidents du travail. Tome I. Accident du travail. Permanence d'invalidité. Réduction de valeur ouvrière. Bruxelles. fr. 15. — Presutti, E., prof. Il controllo preventivo della corte dei conti sulle spese pubbliche. Torino. L. 5. — Rapmund, O. Das preuss. Medizinal- und Gesundheitswesen in den Jahren 1883—1908. Festschrift. Berlin. M. 16. — Rauchhaupt, F. Ver-

Digitized by Google

fassungsänderungen nach deutschem Landes-Staatsrecht (16 Heft.) Breslau. M. 3.60. — Recueil de matériaux sur la situation économique des israélites de Russie (d'après l'enquête de la Jewish Colonization Association). Tome II. Paris. fr. 7.50. — Réglementation et législation industrielles. Agenda Dunod, 1909. Paris. — Richter, O. Der Reichsfiskus. (Abhandlungen a. d. Staats-Verwaltungs- u. Völkerrecht. 4 Bd. 3 H.) Tübingen. 1.60. — Rohrbeck, W. Der Hagelversicherungsvertrag nach dem Reichsgesetze über den Versicherungsvertrag und einem zugehörigen Einführungsgesetze. Eine systematische Darstellung. Leipzig. M. 3. — Riesser, J. Finanzielle Kriegsbereitsschaft und Kriegsführung. Jena. 2.40. — Ripert, H. La présidence des assemblées politiques. Ouvrage couronné par la faculté de droit de Paris. Paris. fr. 10. — Rothenbücher, K. Die Trennung von Staat und Kirche. München. M. 14. — Rove, Leo Stanton. Problems of city government. New York. — Salomon, A. Mutterschutz und Mutterschaftsversicherung. Leipzig. M. 2. — Sanders, W. Englische lokale Selbstverwaltung und ihre Erfolge. Berlin. M. —.75. — Schmid, F., Prof. Studien über die Reform des österreichischen Finanzverwaltungsverfahrens. Wien, 1909. M. 3. — Sella, P. La vicinia come elemento costitutivo del comune. Milano. L. 6. — Speck, H. Die finanzrechtlichen Beziehungen zwischen Reich und Staaten. (Abhandl. a. d. Staats. u. Verwaltungsrecht, 17 H.) Breslau. 7.20. — Spira, Em., Prof. Die Wahlfälschung in Theorie und Legislation. Mit Berücksichtigung des neuen österreichischen Wahlschutzgesetzes. Wien. — Stimson, F. The law of the federal and state constitutions of the United States. With a chronological table of English social legislation, and a comparative digest of the constitutions of the forty six states. Boston. 3.50. — Stucki, A. Grundriss der Postgeschichte, mit besonderer Berücksichtigung der schweizerischen Verkehrsverhältnisse. Bern. M. 2. — Süskind, S. Das Gesinderecht der Provinz Hessen-Nassau, systematisch dargestellt. Marburg. M. 2.50. — Sutner, C. Das Beamtengesetz für das Kgr. Bayern nebst der Gehaltsordnung und dem Richterdisziplinargesetze herausgeg. Nürnberg. 3.30. — Streitberg, Grafin Gisela. Die Bevölkerungsfrage in weiblicher Beurteilung. IV. Das Verhalten von Staat und Gesellschaft gegen die Mütter. Leipzig. M. —.50. — Tixier, A. Les Habitations à bon marché et les Lois du 12 avril 1906 et du 10 avril 1908 (thèse). — Towles, J. Factory legislation of Rhode Island. London. — Trail, H. Central government. Revised and corrected by Sis Henry Craik. London. — Ulmann, E. Völkerrecht. Das öffentliche Recht der Gegenwart. Bd. III. Tübingen. 12.20. — Valmor, G. Les problèmes de la colonisation. Paris. fr. 3.50. — Verdirame, G. Un argomento importante della legge sul riposo festivo. Catania. — Verfassung und Verwaltungsorganisation der Städte. 7 Bd. England-Frankreich-Nordamerika.

Digitized by Google

Im Auftrage des Vereins für Socialpolitik hrsg. Leipzig. M. 12. — Viezens, R. Bureaukraten und Lords. Eine Rundschau über Klassen-, Sonder- und Musterrichter (Vergleichung deutscher u. englischer Richter). Berlin. M. 1. — Vossen, L. Kommentar und System des öffentlichen und privaten deutschen Reichsvereinigungsrechts. Berlin. 7.80. — Vossen, L. Das preussische Quellenschutzgesetz v. 14/5 1908. Kommentar mit systematischer Einführung. Hannover. M. 3. — Wolfring, L. Die schutzbedürftige Jugend und ihre Wohlfahrt. Wien. M. —.85. — Weber, Ad. Boden und Wohnung. Acht Leitsätze zum Streite um die städtische Boden- und Wohnungsfrage. Leipzig. M. 3. — Wenzel, M. Zur Lehre der vertragsmässigen Elemente der Reichsverfassung. Eine kritische Studie aus dem Reichsstaatsrecht. Tübingen, 1909. — M. 4.60. — Weydmann, J. Die Wanderarmenfürsorge in Deutschland. M.-Gladbach. M. —.85. — White. A. The making of the english constitution, 1449—1485. New ork. Sh. 9. — Wilson, W. Constitutional government in the United States .New ork. 1.50. — Wittmayer, L. Die Ausgleichsgesetze setze v. 30. 12. 1907 samt Durchführungsbestimmungen und sonstigen Vereinbarungen. Mit Erläuterungen. Wien. 3.10.

Ammann, Wr. Die kirchliche Rechtspersönlichkeit im Grossherzogtum Baden (Fortsetzung) (Arch. f. öff. R. 24 Bd. 2 Hft.). — Bertillon, J. Les faveurs pécuniaires et les familles nombreuses (Réf. Soc. T. VII, 2 Livr). — Beyer, B. Das Wesen der Selbstverwaltung (Z. f. StW. 65 J. 1 Hft. — Brabrook, Edw. Social Insurances (J. of Stat. Soc. 71 Vol. Part. 4). — Bromberg. Von den neuen Grundgesetzen des russischen Reichs (Z. f. Priv.- u. Öff. R. 18 Bd. 6 Hft.). — Brunswig, H. Die mecklenburgische Verfassungsfrage (Z. f. Polit. II Bd. 1 Hft.). — Calisse, Le riforme della legge per gli usi civici nella provincia di Roma (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Cheysson, E. L'intervention patronale en matière de logements ouvriers (Réf. Soc. No 68). — Cheysson, E. Le Sweating System (Réf. Soc. T. VI, 10 Livr). — Chimienti. Il principio rappresentativo nel diritto costituzionale moderno (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Combes de Lestrade, Vicomte. La nouvelle loi autrichienne sur l'industrie (Réf. Soc. No 69). — Clavery, Ed. La nationalisation des chemins de fer au Japon (R. gén. d'admin., 11). — Diehl, K. Neuere Streitfragen der Bodenreform (Conrad's Jahrb. III. F. 36 Bd. 6 Hft.). — Errera, P. Note sur la compétence des tribunaux appelés à juger, en Belgique, les ministres inculpés de crimes ou de délits de droit commun (Bull. d. lég. comp. N-os 10—11—12). — Farjenel, F. La transformation politique de la Chine (R. polit. et parlem. No 174, T. 58). — Fuchs, G. Zur Kritik kollegialer Rechtsfindung (Jur. VJSchr. 40 Bd. I—IV Hft). — Giannini. Dell'obbligo nell'azienda ferroviaria di somministrare carri per le merci ai richiedenti (Arch. Giur. Vol. 79, fasc. 1—3).

Digitized by Google

— Glass, Hiram. Railroads: National v s. State control (Amer. L.-Rev. 42 Vol. No 6). — Heindl. Passreform (H. Gross'Arch. 32 Bd. 1 u. 2 Hft.). — Hubrich, Ed., Prof. Die reichsgerichtliche Judikatur und das Prinzip der Einheit des inneren preussischen Staatsrechts (Ann. d. D. R., 41 J. Nr. 50). — Gierke. Haftung des Staates und der Gemeinden für ihre Beamten (D. J.-Z. 1). — Ingrosso, G. Prof. Le forme in diritto amministrativo (Giurispr. Ital. 17 Disp., 10 Dicembre). — Jèze, G. Responsabilité de l'administration en cas de préjudice causé par l'émission d'une règle de droit nouvelle (R. d. dr. publ. No 4, oct.-déc.). — Kann, Arth. Les libéraux et la Chambre des lords (Quest. Diplom. No 286, 16 Janv.). — Kehl. Die Förderung des Wohnungsbaues durch die deutsche Arbeiterversicherung (Z. f. Versich.-Wiss. 9 Bd. 1 Hft.). — Knebel-Doeberitz, H. Die Reform der Freizügigkeit ein Problem der Bevölkerungspolitik (Z. f. Polit II Bd. 1 Hft.). — Laband. Staatsrechtliche Erörterungen zur Reichsfinanzreform. (D. J.-Z. 1). — Laborde, A., Prof. La fuite des conducteurs de véhicules après un accident. Commentaire de la loi du 17 juillet 1908 établissant en cas d'accident la responsabilitè des conducteurs de véhicules de tout ordre (L. Nouv. No 1). — March, L. Les causes professionnelles de dépopulation (Réf. Soc. No 68). — Leroy-Liberge, M-me. Le travail féminin à domicile et son influence sur l'affaiblissement de la race (Réf. Soc. No 69). — Levis, Otto. Die Anhaltung in einer Irrenanstalt nach dem österr. Entwurfe eines Entmündigungsgesetzes (Z. f. Priv.- u. Öff. R. 36 Bd. 1 Hft.). — Nerincx, Alf. Les Ecoles de Droit et le Barreau aux Etats-Unis (R. d. dr. publ. No 4, oct.-déc.). — de Niem. Parlamentarismus und Gesetzgebung. (D. J.-Z. 1). — Nourrisson, P. Les associations auxiliaires de la justice (Séanc. d. l'Acad., 7 Livrais). — Pachot, Ed. Le régime actuel des moeurs en France. Sa réforme. (Arch. d'anthr. crim. N-os 178—179). — Parrini. Organizzazione amministrativa della scuola elementare (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Pascaud, H. De la circulation des automobiles et de la responsabilité pénale et civile de leurs conducteurs et propriétaires (R. crit. d. lég. No 12). — Potthoff. Programm eines Reichsarbeitsgesetzes. (D. J. Z. 23). — Raiberti, M. Sur les inconvénients de l'incorporation des condamnés de droit commun dans les régiments. Rapport et discussion à la séance du 16 decembre 1908 de la Société générale des prisons. (R. pénit. No 1/1 fasc.). — Rapport général présenté à la Commission Interministérielle de la Réorganisation Administrative (Décentralisation et Déconcentration) (R. gén. d'admin., décembre). — Rasenmeyer, Dr. Wahlrecht und Armenunterstützung im Reich (Arch. f. öff. R. 24 Bd. 2 Hft.). — Rasp. Deutsche Privatbeamtenversicherung (Z. f. Versich-Wiss. 9 Bd. 1 Hft.). — Reif, H. Grundzüge des ungarischen Berggesetzentwurfes. Ein Beitrag zur Bergrechtsreform (Z. f.

Digitized by Google

Priv.- u. öff. R. 36 Bd. 1 Hft.). — Reicher, H. Die Tendenzen der Jugendfürsorge (Z. f. Polit. II Bd. 1 Hft.). — Renoir, Aug. L'oeuvre des villes, anglaises dans la lutte contre l'insalubrité de l'habitation (Réf. Soc. T. VII 10 Livr.). — Ribat, M. La petite propriété francaise et la loi du 10 avri 1908 (Réf. Soc. No 73, 1 janv.). — Rosenberg, W. Ueber den Staatsbegriff (Z. f. Stw. 65 J. 1 Hft.). — Rouvray, J. Le fonc onnarisme et les pensions de retraite (J. d. Econ. 15 janv.). — Schäffer, A. Die Arbeitgeberverbände in der Schweiz (Z. f. StW. 65 J. 1 Hft.). — Schmitz. Die Notwendigkeit der Errichtung eines Preussischen Obersten Landesgerichts. (D. J. Z. 1). — Schmitz. Das preussische Fürsorgeerziehungsgesetz vor dem Forum des Kammer- und Oberverwaltungsgerichts. (D. J. Z. 24). — Séances, du 9 novembre 1908, de la Société d'économie sociale. Communication de M. Ribot sur la petite propriété francaise et la loi du 10 avril 1908 (Réf. Soc. F. VI, 2 Livr.). — Seligsohn. Zur Reform des Patentrechts. (D. J. Z. 1). — Seutemann, K. Oeffentliche Säuglingsfürsorge und Sterblichkeitsstatistik (Conrad's Jahrb. III W. 37 Bd. 1 Hft.). — Spann, O. Die Verpflegungsverhältnisse der unehelichen Kinder, besonders in ihrer Bedeutung für die Sterblichkeit betrachtet (Arch. f. SWiss. u. SPol. 27 Bd. 3 Hft.). — Stier-Somlo, Prof. Die Gefährdung der Berufsgenossenschaften (Ann. d. D. R. 41 J., Nr. 11). — Stranz. Die Umgestaltung des Ehrengerichtshofs für Rechtsanwälte (D. Z. Z. 2). — Tambaro. Il principio organico della costituzione à introduire dans les passeports (Arch. d'anthr. crim. No 175). — Trentin, R. Della natura giuridica dei consorzi amministrativi di bonifica nella legislazione italiana e di alcune questioni preliminari ed attinenti (Arch. Giur. Vol. 78, fasc. 3). — Vossen, Leo. Die Feststellungsklage im Verwaltungsprozess (Arch. f. öff. R. 24 Bd. 2 Hft.). — Weber, M. Zur Psychophysik der industriellen Arbeit (Arch. f. SWiss. u. SPol. 27 Bd. 3 Hft.). — Weiss, J. Entwickelungstendenzen im Parlamentarismus (Polit.-Antrop. Revue, 7 Jahrg. No 9, Dezember). — Weiss, B. Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit (Ann. d. D. R. 41 J., Nr. 11). — Wolff, H. Genossenschaftliches Versicherungswesen in England (Z. f. Versich.-Wiss. 8 Bd. 4 Hft.).

6. Medjunarodno pravo.

Грулевъ, М. Соперничество Россіи и Англіи въ Средней Азіи. Спб. ц. 3 р. — Листъ, Ф. Международное право въ систематическомъ изложеніи. 2-е изд. Спб. 1909 г. ц. 4 р. — Овчинниковъ, И. Конспектъ по морскому международному праву. Для старшихъ гардемаринъ Морскаго Кадетскаго Корпуса. Спб.

Digitized by Google

Погодинъ, А. Болгарія въ 1908 году (Моск. Ежен. No. 2). — Т. Г. По поводу австро-турецкаго соглашенія (Моск. Ежен., No. 2). — Трубецкой, Гр. Какова можетъ быть наша программа въ Восточномъ вопросѣ. (Москов. Ежен., No. 48.)

Ariga, Nagao. La Guerre russo-japonaise au point de vue continental et le droit international d'après les documents officiels du grand état-major japonais. Paris. — Bogeng, G. Die Haager Abkommen über internationales Privat- und Zivilprozess-Recht. Textausg. m. Anmerk. Berlin. 2.20. — Bonfils, A. et P. Fauchilles. Manuel de droit international public (Droit des gens) destiné aux étudiants des Facultés de droit et aux aspirants aux fonctions diplomatiques et consulaires. 1 fasc. Paris. 12 fr. 50. — Boidin, P. Les lois de la guerre et les deux conférences de la Haye (1899—1907). Paris. fr. 7. — Borgius, W. Rechtsverfolgung im Auslande. Materialien und Anträge des Hansdelsvertragsvereins. Berlin. M. —.60. — Burge, W. Commentaries on colonial and foreign laws. New ed. by A. Renton, G. Phillimore. Vol. 2. London. — Diena, G. Principi di diritto internazionale. Parte prima. Diritto internazionale pubblico. Napoli. — Eichthal, E. Guerre et paix internationales. Doin. fr. 5. — Fedezzi, P. L'arbitrato nel diritto processuale civile internazionale. Palermo. L. 6. — Krasnopolski, H. Das Haager Übereinkommen vom 12 Juli 1902. Zur Regelung der Gesetzes- und Gerichtsbarkeitskollisionen in Angelegenheiten der Ehetrennung und der Scheidung von Tisch un Bett. (J. VJSchr. 40 Bd.). — Dahn, F. Die Könige der Germanen. 11 Bd. Die Burgunden. Leipzig. 5. — Marstrand-Mecklenburg, K. Das japanische Prisenrecht in seiner Anwendung im japanisch-russischen Kriege. Berlin. M. 18. — Meili, F. Die Hauptsächlichsten Entwicklungsperioden des Internationalen Strafrechts seit der mittelalterlich-italienischen Doktrin. Zürich. — Meili. Die Doktrin des internationalen Strafrechts und ihre heutigen Aufgaben usw. Zürich. — Moulin, H., prof. La doctrine de Drago Paris. — Nippold. Die zweite Haager Friedenskonferenz. 1 Tl. Das Prozessrecht. Im Anh: Die Haager Schlussakte m. den sämtl. Konventionen. Berlin. M. 7. — Norme di diritto internazionale marittimo in tempo di guerra. Roma. L. 2. — Nouveau Recueil général de traités et autres actes relatifs aux rapports de droit international. Continuation du grand recueil de G. F. de Martens par. H. Triepel. 3 série. T. I. 1-re livr. Leipzig. fr. 15. — Olivari, de. Bibliographie du droit international. 3-e année. Fasc. I. Paris. — Pinon, R. L'Europe et l'empire ottoman. Les aspects actuels de la question d'Orient. Paris. fr. 5. — Plason de la Woestyne, A. de. Recueil des traités et conventions conclus par L'Autriche-Hongrie avec les puissances étrangères. T. 29. Vienne. fr. 28. — Rapicardi Mira-

Digitized by Google

b e l l a, A. L'ordine publico nel diritto internazionale. Catani L. 4. — S c h n e e l i. Radiotelegraphie und Völkerrecht. M. 2. — S t o e r c k, F. Völkerrecht und Völkercourtoisie. Tübingen.

A l b e r t, H. La contrefacon au point de vue international (J. d. dr. int. priv. N-os I—II). — A r m i n j o n, P. prof. Les sociétés anonymes éntrangères en Egypte et la jurisprudence mixte (R. d. dr. int. priv. N-os 4—5). — B e e r, Neue Entwicklungsstufen des internationalen Privatrechts (Z. f. Int. priv-u. Off. R. 18 Bd. 6 Hft.). — B l o c i s z e w s k y, J. La condition internationale de l' Autriche-Hongrie et le nouvean Compromis douanier et commercial (R. gén. d. Dr. Int. Publ. Nro. 5). — C l u z e l, F. Le mariage et le divorce confessionnels des étrangers en France (J. d. dr. int. priv. N-os I—II). — D a r o b a n t J. L'attitude de la Roumanie dans la crise orientale (Quest. Diplom. No 286, 16 janv.). — D a u d e. Die Ergebnisse der Berliner internationalen Konferenz zur Revision der Berner Uebereinkunft. (D. J. Z. 23). — D e l a q u i s, E. Ausländisches Recht. Literaturbericht (1907—1908) (Z. f. Str. R. 29 Bd. 3 H.). — E r r e r a, P. Le Congo Belge (R.d. dr.publ. No 4, oct.(déc.). — F r a n k l i n, J. La police marocaine et la frontière algérienne (Quest. Diplom. No 286, 16 janv.). — H o l l d a c k, E. Die Geschichte der Commenda im Kapitel XXI des zweiten Buchs der Assisen von Antiochia (Z. f. VölkrR. III Bd. 2 Hft.). — K o h l e r, J. Beiträge zum zwischenstaatlichen Recht (Z. f. VölkrR. III Bd. 2 Hft.). — K r a s n o p o l s k i, H. Prof. Das Haager Übereinkommen vom 12 Juni 1902 zur Regelung der Gesetzes- und Gerichtsbarkeitskollisionen in Angelegenheiten der Ehetrennung und der Scheidung von Tisch und Bett Jur. VJSchr. 40 Bd. 1—IV Hft.). — L a i n é, A. Prof. La théorie du renvoi en droit international privé (R. d. dr. int priv. N-os 4—5). — L e v i s. Das internationale Recht im österreichischen Entwurf eines Gesetzes über die Entmündigung (Z. f. Priv.-n. Off. R. 18 Bd. 6 Hft.). — M e i l i, F. et L. C h e s s e z. La navigation aériènne selon le droit privé et le droit des gens (J. d. dr. int. priv. N-os I—II). — M e t t g e n b e r g, Loseph Görres, Ein Beitrag zur Geschichte des Auslieferungsrechts (Z. f. Priv.- u. Off. R. 18 Bd. 6 Hft.). — M i l l e t, R. Les deux faces de notre politique au Maroc (R. polit. et parlem. No 174, T. 58). — M u e l l e r, H. Über die Natur des Völkerrechts und seine Quellen in China (Z. f. VolkrR. III Bd. 2 Hft.). — P e l l e r i n, P. Notions de droit anglais concernant les successions de Francais laissant des biens en Angleterre (J. d. dr. int. priv. N-os I—II). — R e n a u l t, L. Convention relative è l'établissement d'une Cour iuternationale des prises (Séanc. d. l'Acad., 7 Livrais). — R o b i n, K. Le droit d'asile dans les légations et les consulats étrangers et les négociations pour sa suppression en Haiti (R. gén d. dr. Int. Publ. No 5). — R o l i n, A l b. Des conflits de léis en matière d'obligations et des délibérations de l'Institut de droit international sur cette question. Projet

Digitized by Google

(R. d. dr. int. No 6). — Raszkowski, G. Prof. Über die Beschlüsse der Haager Konferenzen vom 12 juni 1902 (Z. f. VölkrR. III. Bd. 2Hft.). — Scelle, G. La situation diplomatique de la Bulgarie avant la proclamation de son indépendance le 5 octobre 1908 (R. gen. d. Dr. Int. Publ. No 5). — Sicoré, M. De l'application de l'arrangement franco-italien relatif aux accidents du travail (J. d. dr. int. priv. N-os I—II). — Stocquart, E. Conflit de loi en matière du régime matrimonial d'époux mariés sans contrat (J. d. dr. int. priv. N-os I—II). — Wahl, A. De la situation fiscale des sociétés étrangères qui ont pour objet des biens situés en France (fin) (J. d. dr. int. priv. N-os I—II). — Weill, E. Le divorce des israélites russes en France (R. d. dr. int. priv. N-os 4—5).

7. Statistika.

Матеріалы по статистикѣ движенія землевладѣнія въ Россіи. Вып. XVI. Купля-продажа земель въ Европейской Россіи въ 1901 г. Спб. 1908. Изд. Д-та окладныхъ сборовъ.

Гуревичъ, С. Движеніе преступности противъ собственности въ Нижегородской губерніи въ связи съ экономическимъ положеніемъ губерніи съ 1892 по 1904 г. (Право, 1).

Annuario statistico delle città italiane anno II, 1907—1908, redatto per incarico dell'Unione statistica delle città italiane, dal prof. Ugo Giusti. Firenze. — Annali di Statistica italiana: Serie IV, vol. unico. Divorzi e separazioni personali di coniugi. Roma. 1908. — Annuaire statistique de la ville de Paris pour 1906. Paris. — Michel, Edm. La propriété. Evaluation de la fortune privée. Enquête agricole. Tome III. Paris. fr. 12. — Contento, A. Teoria statistica generale e demografica. Milano. L. 7. — Földes. B. Les bases mathématiques et statistiques de la condamnabilité. Budapest, — Prato, G. Rassegne statistiche ed economiche. Torino. — Silbergleit, H. Finanzstatistik der Armenverwaltungen von 130 deutschen Städten 1901 bis 1905. Im Auftrage des deutschen Vereins für Armenpflege und Wohltätigkeit bearbeitet. Leipzig. M. 1.80. — Statistik, Oesterreichische. Hrsg. v. der k. k. statist. Zentralkommission. 84 Bd. 3 Hft.: Bewegung der Bevölkerung der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder im J. 1905. Wien. M. 4.20.

Abelsdorff, W. Die Methode der englischen Streikstatistik (Conrad's Jalrb. III. F. 37 Bd. 1 Hft.). — Haegel. Begriff und Grenzen der Kriminalstatistik. (MSchr. f. Krim Psych. 5 Bd. 10 H.). — Kollmann, P. Die neuesten

Digitized by Google

Veröffentlichungen des internationalen statistischen Instituts (Conrad's Jahrb. III F. 37 Bd. 1 Hft.). — Levasseur, E. Statistique de l'enseignement primaire en France (Séanc. d. l'Acad., 10 et 11 Livr.).

8. Sbirke zakona, sudskih i upravnih rješidaba, izvješća o zasjedanjima i djelatnosti družtva i udruga.

Анисимовъ, А. Уставъ о гербовомъ сборѣ, съ разъясненіями. Изд. 13-ое. Спб. 1909 г. ц. 2 р. — Б. М. Г. Справочная книга для лицъ, обращающихся къ содѣйствіе Крест. Позем. Банка. Спб. ц. 25 к. — Балабановъ, М. Фабричные законы. Сборникъ законовъ, распоряженій и разъясненій по вопросамъ русскаго фабричнаго земства. Спб. 1909 г. ц. 1 р. — Беренштамъ, и Новиковъ, В Уставъ гражд. судопр., съ предм. указ. Спб. ц. 1 р. — Букуновскій, А. Сборникъ и руководство къ составленію полицейскихъ протоколовъ. Спб. ц. 1 р. — Буковскій, С. и Стамеровъ, Л. Мѣстные законы Бессарабіи. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Валаевъ, А. Краткое пособіе по счетоводству и дѣлопроизводству кредитныхъ товариществъ. Спб. ц. 20 к. Генвель, Г. Библіографія финансовой науки. Спб. ц. 60 к. — Гордонъ, В. Уставъ гражд. судопр. съ разъясн. Изд. 4-е. Спб. ц. 4 р. 50 к. — Григоровскій, С. Сборникъ церк. и гражд. законовъ о бракѣ, разводѣ, узакопеніи и усыновленіи съ разъясненіями. Изд. 8-е. Спб. ц. 3 р. — Добровольскій. Уставъ торговый съ разъясненіями. Изд. 2-е, доп. Спб. 1909 г. ц. 3 р. 25 к. — Закъ, С. Соц.-политическія таблицы всѣхъ странъ, міра. Годъ II. Спб. ц. 1 р. — Законодательные акты переходнаго времени (1904—08 г. г.) Подъ ред. и съ предм. указат. пр.-доц. Н. Лазаревскаго. Изд. 3-е, испр. и дополн. по 1 сент. 1908 г. Спб. 1909. ц. 1 р. 60 к. — Земское хозяйство Прибалтійск. края. Спб. ц. 45 к. — Змирловъ, К. Международныя конвенціи о перевозкѣ грузовъ по жел. дорогамъ съ разъясн. Спб. 1909. ц. 1 р. 20 к. — Ивановскій, В. Учебникъ государственнаго права. Спб. ц. 3 р. — Исаченко, В. Сводъ кассац. положеній по вопросамъ русскаго гражданскаго процессуальнаго права. Спб. ц. 6 р. 50 к. — Корф, С., бар. Исторія русской государственности. Т. I. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Клячко, В. Общій уставъ россійскихъ жел. дорогъ (по изд. 1906 г.). Съ разъясн. Спб. ц. 2 р. — Лурье, І. Проекты уставовъ т-ва на паяхъ и акціон. обществъ и порядокъ ихъ учрежденія. Изд. 3-е. ц. 1 50 к. — Максимовъ, В. Правила и программы на полученіе званія частнаго повѣреннаго, съ разъясн. Спб. ц. 1 р. — Малаховскій, Н. Практика гражданскаго кассац. д—та Правит. Сената по страховому праву. Сборникъ рѣ-

Digitized by Google

шеній. Спб. ц. 4 р. — Мартыновъ, Н. Устав. Уголовнаго Судопроизводства (свод. зак. т. XVI ч. I. изд. 1892 г. и по прод. 1906 г. съ позднѣйшими увакон. до 15-го окт. 1908 г. съ алфавитнымъ и хронологич. указателями. Спб. — Мышъ, М. Уставъ о земскихъ повинностяхъ сн разъясненіями. Изд. 4-ое, доп. Спб. 1909 г. ц. 3 р. 50 к. — Мышъ, М. Городовое положеніе, съ разъясн. Изд. 6-е. Спб. ц. 5 р. 50 к. — Недошивинъ, А. Руководство для плательщиковъ раскладочниковъ сбора. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Носенко, Д. Уставъ о несостоятельности, съ разъясненіями. Спб. 1909 г. ц. 3 р. 25 к. — Носенко, Д. Уставъ торговый. Изд. 4-ое. Спб. 1909 г. ц. 4 р. — Нолькенъ, А., бар. Уставъ о векселяхъ. Практ. руководство. Изд. 3, доп. Спб. 1909 г. ц. 1 р. 75 к. — Пиленко, А. Привилегіи на изобрѣтеніе. Практ. руководство. Изд. 4-е. Спб. ц. 85 к. — Поповъ, Н. Счетоводство городск. и земск. управъ и др. учр. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Распоряженія и циркуляры по эксплоатаціи и постройкѣ казен. жел. дорогъ. Новое положеніе о службахъ сборовъ. Спб. ц. 1 руб. — Рощаховскій, А. Справочная книжка по промысл- налогу. Иод. 2-е. Спб. ц. 1 р. — Рошефоръ, Н. Иллюстр. урочное положеніе. Спб. 5 р. — Ротенбергъ, И. Уложеніе о наказаніяхъ съ алфав. указателемъ. Изд. 2-ое. Спб. 1909 г. ц. 1 р. 50 к. — Рябчиковъ, А. Уставъ о содержащихся подъ стражею (по прод. 1906 г.), съ разъясненіями. Спб. 1909 г. ц. 4 р. — Сабининъ, Л. Какъ наслѣднику по закону или завѣщанію укрѣпиться въ правахъ наслѣдства. Спб. ц. 50 к. — Саковичъ, В. и Ширковичъ, П. Правила и формы смѣтнаго, кассоваго и ревизіоннаго порядка. Изд. 4-е. Спб. ц. 4 р. 50 к. — Сборникъ законовъ и распор. по землеустройству (по 1 Іюня 1908 г.). Спб. ц. 4 р. — Сборникъ, узаконеній и распоряженій правительства о сельск состояніи. Положеніе объ установленіяхъ, завѣдующихъ крест. дѣлами. Спб. ц. 3 р. — Сборникъ заключенныхъ Россіей дѣйствующихъ конвенцій о выдачѣ преступниковъ и о непосредственныхъ сношеніяхъ рус. пограничныхъ судеб. учрежденій съ иностр. суд. мѣстами. Спб. ц. 75 к. — Тилинскій, А. Условія, договоры и цѣны на производства строит. работъ. Спб. ц. 1 р. — Тютрюмовъ, И. Уставъ гражд. судопроизводства, съ разъясн. Спб. ц. 7 р. 50 к. — Уставъ о земск. повинностяхъ съ разъясн. Изд. 09 г. Спб. ц. 3 р. 50 к. — Фриде, І. Законы о правѣ жительства евреевъ въ чертѣ осѣдлости и внѣ оной, съ позднѣйшими узакоееніями, разъясненіями и алфавитнымъ предметнымъ указателемъ. Спб. ц. 1 р. — Чарнолусскій, В. Сборникъ законовъ м справочныхъ свѣдѣній о печати, собраніяхъ, съѣздахъ и пр. Спб. ц. 40 к. — Штейнингеръ,

Digitized by Google

В. Защита изобрѣтеній въ Россіи (законъ и практика). Спб. ц. 50 к. — Энгельке, А. и Игнатовичъ, Н. Дѣйствующая часть угол. улож., съ разъясн., измѣн. и дополн. Спб. ц. 60 к. — Якушевъ, А. Уставъ путей сообщ., съ разъясн. Пр. Сената. Спб. ц. 1 р. 75 к.

Дѣло о перевозкѣ оружія изъ-за границы революціонеровъ (Право, 1).

Advokatentag, österreichische. 3 Gutachten. Wien. 3.40. — André, A. Législation notariale de France et d'Algérie, textes usuels et tarif, avec annotations sommaires. Caen. — Annuaire de législation francaise, publié par la Société de législation comparée, contenant le texte des principales lois votées en France en 1907. Paris. fr. 5. — Arbeiten zum Handels- Gewerbe- u. Landwirtschaftsrecht. Hg. von E. Heymann. No 1. Süskind, S. Das Gesinderecht der Provinz Hessen-Nassau systematisch dargestellt, Marburger Inaug.- Diss. Marburg i H. 2.50. — Benezech, G. Guide pratique en cas de perte ou de vol de titres au porteur. Paris, 1909. — Berthiot A. Dictionnaire de législation industrielle et commerciale. Paris fr. 6. — Bourgueil, E. Législation usuelle (2 année). Paris. — Brodtbeck, K. Schweizerisches Rechtslexikon. II Teil. Nachtrag, 1908. Zürich. 6.50. — Caponetti, Angelo. La Legge. Repertorio generale annuo analitico-alfabetico. Anno 1907. Roma. L. 15. — Codecivil suisse du 10 décembre 1907. Edition dans les trois langues nationales. Berne. — Collier, L. L'assistance judiciaire devant toutes les juridictions. Commentaire des lois du 22 janvier 1851 et du 10 juillet 1901. Paris. — Compte rendu du premier Congrès des Monts-de piété de France tenu à Marseille les 25 à 28 novembre 1907. Paris. 5 fr- — Curti, Eug. Sämtliche Entscheidungen des schweiz. Bundesgerichts in abgekürzter Fassung nach Materien geordnet. Erste Fortsetzung. 3 Liefg. Zürich fr. 3. — Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. N. F. 18 Bd. Leipzig. 5.50. — Eymann, O. Das Wassergesetz für das Königreich Bayern vom 23. III. 1907. Erläutert. 2 Bd. Ansbach. M. 8.50. — Genzmer, St. Die Landgemeindeordnung für die sieben östlichen Provinzen der Monarchie vom 3. VII. 1891, eriäutert. 3 Aufl. Berlin. M. 3.60. — Glock, A. und J. Schiedermair. Das im Königreich Bayern geltende Reichs- und Landesrecht. Karlsruhe. M. 12. — Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Hrsg. von J. Conrad. 3 gänzlich umgearb. Aufl. 1 Bd. Jena. M. 20. — Heck, Ph. Prof. Handelsrechts-Praktikum. Berlin, 1909. M. 2. — Jahresbericht der Handels- und Gewerbekammer zu Zittau für 1907. Zittau, 1908. — Jahresbericht der Handelskammer für den Kreis Mannheim für das Jahr 1907. Zweiter Teil. Mannheim, 1908. — Juristische Zeitschrift für das Reichsland Elsass-Lothringen. Gesamtregister zu den

Digitized by Google

Jahrgängen 21—30, bearbeitet von Josten. Strassburg i. E. 1908. — Lacomblez, J. Guide pratique de la vérification des frais de justice en matière criminelle, correctionnelle, de simple police, d'assistance judiciaire, d'accidents du travail, de faillite, de liquidation de biens de congrégations. Paris. 5 fr. — Löffler, A. u. Eug. Lorenz. Das Strafgesetz vom 27 Mai 1852 (österreichische) für Oesterreich sammt den dasselbe ergänzenden und erläuternden Gesetzen und Verordnungen. XXI Aufl. (Manz'sche Gesetzausgabe IV, Bd. 1 Abt). Wien. — Loi, Nouvelle, militaire du 21 mars 1905, modifiée par les lois des 16 juillet 1906, 10 juillet 1907 et 14 avril 1908 et réduisant à deux ans la durée de service dans l'armée. Edition complète. Paris. — Müller, E. und G. Schmid. Vereinsgesetz vom 19. IV. 1908 nebst den Ausführungsbestimmungen der sämtlichen deutschen Bundesstaaten. München. M. 7. — Röpke, Ad. Die hamburgische Dienstbotenordnung vom 7. XII. 1908 in der Fassung vom II. X. 1901. 2 Aufl. Hamburg. M. 1.50. — Staatslexikon. 3 neu bearb. Aufl. Unter Mitwirkung von Fachmännern hrsg. im Auftrag der Görres Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland von J. Bachem (In 5 Bden). 1 Bd. Freiburg i. B. M. 18. — Stengel, K. Rechtsencyklopädie zum Gebrauche f. Forstmänner. 2 Aufl. München. M. 8.50. — Tardiff, J. et Senn, F. Tables des cinquante prémiers volumes de la Revue historique de droit francais et étranger, 1855—1905. Paris. Fr. 8. — Versicherungs-Lexikon. Ein Nachschlagewerk für alle Wissensgebiete der Privat- und der Sozial-Versicherung. Hrsg. v. Prof. A. Manes. 1 Halbbd. Tübingen, 1909. M. 14. — Warneyer. Jahrbuch der Entscheidungen. Das Verwaltungsrecht (mit Ausschluss des Arbeiterversicherungsrechts). Bearb. von P. Fischer. 1 Jahrg. enthaltend die Literatur u. Rechtsprechung d. J. 1907 zu 70 Gesetzen. Leipzig. M. 4. — Warneyer, O. Jahrbuch der Entscheidungen. Ergänzungsband enthaltend die Rechtsprechung des Reichsgerichts auf dem Gebiete des Zivilrechts, soweit sie nicht in der amtlichen Sammlung der Entscheidungen d. Reichsgerichts abgedruckt ist. Herausgegeben von O. Warneyer bearb. v. R. Jähler. 1 Jahrg. 1907/08. Leipzig. M. 10. — Zehnter, J. Reichsgesetz über den Versicherungsvertrag vom 30. V. 1908. nebst dem Einführungsgesetz dazu und dem Gesetz, betr. Aenderungen der Vorschriften des Handelsgesetzbuchs über die Seeversicherung. München. M. 6.50.

Digitized by Google

Mjesečna skupština „Pravničkoga društva u Zagrebu."

Mjesečna skupština pravničkoga društva održana je 24. srpnja. Predsjedao je društveni predsjednik dr. Franjo Spevec, a predavao je član družtva dr. Ladislav Polić „O novoj austrijskoj izbornoj reformi".

Kratki sadržaj njegova predavanja jeste ovaj:

Pisac ponajprije ističe, da je ovo predavanje donekle namijenjeno i prirpavama za hrvatsku izbornu reformu, jer se ne će samo prikazati postanje i sadržina najnovijeg austrijskog izbornog zakonodavstva, nego će se i pokazati vrijednost njegova i primjenljivost na naše prilike.

Zatim se u glavnim crtama prikazuje razvijanje modernoga austrijskog izbornog prava. U prvi mah, g. 1848., uvedeno je opće, jednako, indirektno i tajno pravo glasa. To je očito bila improvizacija pod vlašću francuske veljačke revolucije i radničkih buna u Beču, jer već ona toliko liberalna kromjeriška osnova mirno napušta opće izborno pravo i hoće da uvede ograničeno, na cens vezano, ali direktno izborno pravo. Politika od g. 1848. anticipirala je socijalni razvoj austrijskog društva, jer za druge zemlje ovo su evolucioni tipovi izbornog prava, koji korespondiraju trim stadijima u razvitku modernoga državnog života: historijsko zastupstvo interesa, izborno pravo po censu, pa opće i jednako izborno pravo. Zastupstvo interesa znači modernizovanje staleške državne organizacije, izborno pravo po censu znak je izjednačenja gradjanskoga staleža s višim staležima, a opće je izborno pravo parlamentarni izražaj demokratizacije društva s pomoću političke emancipacije radničkoga staleža. Istom izborni redovi od g. 1861. o historijskom zastupstvu interesa traže izbornu organizaciju, koja bi bila adekvatna aktualnoj strukturi austrijskoga društva, koje se je jedva izvilo iz staleške organizacije; samo što je čitav izborni red izvještačen na štetu Slavenstva, a u prilog Nijemstva. Izborna pak reforma od g. 1873. o direktnim izborima za carevinsko vijeće ima sasvim političko obilježje, jer ona znači pobjedničku borbu centralizma sa zemaljskim federalističkim tendencijama. Od onda pitanje o izbornoj reformi prestaje biti političkim, a postaje socijalnim problemom, jer se više ne radi ni o centralizmu ni o federalizmu, nego se krepko iznose interesi socijalnih klasa, koje se bore za politička prava. Pod vlašću demokratske ideje prošireno je izborno pravo g. 1882. i 1896., te su redukcijom censa došli do odlučna utjecaja u saboru mali obrtnici, dok je peta kurija dala snažnije zastupstvo organizovanim industrijskim radnicima Zakonima od 26. siječnja 1907. ukinut bi dotadašnji sistem biračkih kurija i opet uvedeno opće, jednako, direktno i tajno izborno pravo.

*

Digitized by Google

Najznatnije je pitanje, koja je politička ideja bila osnovka nove izborne reforme, koja li je historijska nužda donijela opće i jednako izborno pravo.

Badenijeva izborna reforma od g. 1896. pridržala je dotadašnje kurije, pače dodala im još petu kuriju općega prava glasa s cigla 72 mandata. Tako su kombinovana dva sasvim oprečna izborna sistema, a ogromnoj masi novih izbornika okljaštreno je izborno pravo još i tim, što su u njihovoj kuriji birali i svi birači ostalih kurija. Na taj se način samo još jače razvalio jaz izmedju privilegovanih birača u kurijama i velike mase pučanstva. Staro izborno pravo zaostalo je za savremenim ekonomskim i socijalnim razvitkom, te se nije moglo odrvati prvom snažnijemu udarcu industrijskog radništva, kako je bilo organizovano u socijalno-demokratskoj stranci. Podrijetlo nove izborne reforme bilo je ekonomsko.

No socijalnodemokratska akcija nije bila jedini uzrok nove reforme. Gotovo sve velike narodne stranke isticale su u svojim programima opće i jednako izborno pravo. Još je povoljnija bila dispozicija pučanstva, u kojega je zavladala potpuna apatija spram parlamenta koje zbog vječite opstrukcije, koje opet zbog nečuvenih parlamentarnih skandala ; zato je svatko bio uvjeren, da eksperimenat i s najradikalnijom promjenom mora biti bolji od tadašnjeg izbornog sistema. Bijesnu socijalnodemokratsku agitaciju još su jače raspirile vijesti iz Ugarske i iz Rusije. U Ugarskoj je ministarstvo Fejervaryevo na pobudu Kristoffyevu navijestilo opće i jednako izborno pravo, a u Rusiji je tri dana zatim (31. listopada 1905.) osvanuo carski manifest, kojim je podijeljen ustav i odredjeni izbori na osnovi općega prava glasa.

Medjutim je zastupnička kuća već 26. rujna 1905., prihvatila rezoluciju, kojom traži da se uvede opće i jednako izborno pravo. Ministar predsjednik Gautsch protivio se općem izbornom pravu, ali on je doskora od Šavla postao Pavao. Dne 28. studenoga opet se sastalo carevinsko vijeće, koje je isti dan bilo svjedokom impozantne manifestacije od četvrt milijuna socijalističkih radnika. Za vrijeme toga mimohoda držao je Gautsch u saboru govor, u kojem je već za veljaču obećao zahtijevanu izbornu reformu. Vlada je lasno isposlovala previšnju privolu za namjeravanu reformu i doista već 23. veljače 1906. podnijela je zastupničkoj kući pet zakonskih osnova. Prvom se mijenja državni temeljni zakon o zastupstvu carevine tako, da se ukidaju kurije, cens i izborni privilegiji, a uvodi opće izborno pravo ; druga uvodi novi izborni red za zastupničku kuću ; treća donosi kaznene ustanove za zaštitu slobode izbora ; četvrta predlaže promjenu zastupničkog imuniteta, a peta traži promjenu zakona o saborskom poslovniku. Osnove budu predane posebnom odboru. Budući da ministar predsjednik Gautsch nije mogao

Digitized by Google

umiriti žestoku opoziciju poljačkog kluba, ustupio je mjesto princu Hohenlohu, koji se u pitanju izbornih kotara nagodio s Poljacima. Kad se potonji ministar predsjednik barun Beck i s predstavnicima ostalih naroda pogodio za izborne kotare, brzo je napredovao rad izbornog odbora, koji su za neko vrijeme zaustavile tek rasprave o prijedlogu nar. zast. Tollingera o pluralnosti o i prijedlog Poljakâ o proširenju zemaljske autonomije. Dne 1. prosinca bude izborna reforma primljena u zastupničkoj kući u trećem čitanju.

Gospodska se kuća žestoko protivila izbornoj reformi, pa je tražila barem, da se uvede pluralnost po dobi od 35 godina i numerus clausus za doživotne članove gospodske kuće. Učinjen bi kompromis, po kojem je gornja kuća napustila pluralnost, a donja kuća prihvatila prijedlog za numerus clausus u gornjoj kući. Car je na to svim zakonima o izbornoj reformi podijelio dne 26. siječnja 1907. previšnju sankciju i zakoni budu proglašeni u listu državnih zakona dne 30. i 31. siječnja. Novu organizaciju carevinskoga vijeća uredila su ova 4 zakona od 26. siječnja 1907.: zakon, kojim se mijenjaju §§ 1., 6., 7., 12. i 18. državnoga temeljnog zakona od 21. prosinca 1867. o zastupstvu carevine; zakon, kojim se mijenja § 5. temeljnog zakona o zastupstvu carevine od 21. prosinca 1867.; zakon o izboru članova zastupničke kuće carevinskoga vijeća; i napokon zakon o kaznenim ustanovama za zaštitu slobode izbora i sastajanja.

Odredbe ovih zakona prikazuju se, koliko su u direktnoj vezi s izbornim pitanjima. Pisac slijedi sistem izbornoga reda, koji je podijeljen u četiri poglavlja.

U I. se poglavlju odredjuju pojmovi izbornog kotara, izborništva birališta. Carevina je podijeljena u 480 izbornih kotara, od kojih se u 444 kotara izbira po jedan zastupnik, a u 36 galičkih kotareva po 2 zastupnika. Za Moravsku primljena je institucija narodnoga katastra, koja je uvedena za izbore u zemaljski sabor tako, da su izborni kotari ustanovljeni napose za svaku narodnost, pa izborništvo čeških kotara čine izbornici, koji se upišu u češki narodni katastar, a izborništvo njemačkih kotara birači upisani u njemački narodni katastar.

Aktivno je izborno pravo opće, jednako i direktno. Pravo birati ima svaki punoljetni austrijski državljanin, koji na dan raspisa izbora prebiva barem godinu dana u jednoj istoj općini, a nije ni izuzet ni isključen od izbornoga prava. Jednogodišnji domicil uveden je koje s tehničkih razloga, da se olakša sastavljanje izbornih listina, koje opet radi toga, da se zaštiti naseljeno pučanstvo od poplave fluktuirajućih elemenata. Osobama, koje su izuzete od izbornoga prava, pripada izborno pravo quoad jus, ali ne quoad exercitium, dok traju razlozi za izuzetak; isključene osobe nemaju izborno pravo ni quoad jus ni quoad exercitium. Izuzeti su u glavnom članovi ak-

Digitized by Google

tivne oružane sile osim vojnih činovnika. Isključeni su nesamostalni, zatim oni, koji uživaju sirotinjsku opskrbu iz javnih sredstava, i prosjaci, kridatari i oni, koji su osudjeni zbog izvjesnih delikata.

Izborno je pravo jednako u tome, što svakomu biraču pripada samo po jedan glas.

Premda se novom reformom htjelo uvesti opće i jednako izborno pravo, ipak nije nimalo paradoksna tvrdnja, da u Austriji ne postoji ni opće ni jednako izborno pravo. Za općenitost je to po sebi jasno. Jednakost je narušena vrlo nepravednom podjelom izbornih kotara.

Sam pojam izbornog prava postao je u Austriji problematičan zbog toga, što su zemaljska zakonodavstva naročito ovlaštena, da uvedu izbornu dužnost pod kaznenom sankcijom. Ta je institucija vrlo slabo uredjena, jer se traži samo glasanje makar i bijelom glasovnicom, pa jer se ona ne može složiti s čitavom strukturom izbornoga reda, koji bazira na ideji izbornoga prava, a ne izborne dužnosti.

Izbori se raspisuju naredbom ministra za unutrašnje poslove, koji treba da za čitavu Austriju jedinstveno (izuzevši Galiciju i Dalmaciju) odredi dan izbora i ujedno dan za eventualna dalja biranja i za uže izbore.

Izborne su listine prigodne, pa se sastavljaju samo za jedne izbore i vrijede samo još 90 dana poslije općih izbora. Prijedlog o stalnim izbornim listinama odbit je. O reklamacijama protiv izbornih listina odlučuju političke oblasti, u posljednjoj instanciji zemaljska politička oblast. Nadležne političke oblasti mogu izborne listine ureda radi ispravljati u izvjesnom pravcu sve do 24 sata prije izbora.

Izbor se vrši pred izbornim povjerenstvom. Izbornih povjerenstava ima od dvije ruke; izborno povjerenstvo za pojedino biralište i glavno izborno povjerenstvo, koje ustanovljuje posljedak izbora za čitav izborni kotar. Karakteristična je dualistična organizacija; uz izborno povjerenstvo stoji izborni povjerenik kao vladin organ, koji vrši izbornu policiju i nadzire izborno povjerenstvo, da li se drži zakona.

Glasa se tajno službenim glasovnicama. Samo onaj birač može glasati, koji pokaže legitimaciju. Kod glasanja predsjednik izbornoga povjerenstva prima od svakoga birača složenu glasovnicu, pa svaku pojedinu stavlja neotvorenu u izbornu žaru. Nije samo tajno glasanje, već je tajan i postupak pred izbornim povjerenstvom, a tako i skrutinij.

Osobina je austrijskog izbornog reda zastupstvo manjina u 36 galičkih izbornih kotara, gdje ponajviše živu izmiješani Poljaci i Rusini. Sistem toga zastupstva jest t. zv. jedini glas, kako se primjenjuje u Braziliji i Hamburgu. Prvi se zastupnik izbira sasvim onako, kao i u izbornim ko-

Digitized by Google

tarima s jednim mandatom, pa se drži izabranim na prvom mjestu onaj kandidat, koji je dobio apsolutnu većinu predanih glasova. Na drugom pak mjestu smatra se izabranim onaj, koji dobije više od jedne četvrtine sviju predanih glasova. Ako nijedan kandidat ne postigne apsolutnu većinu ili nijedan od kandidata manjine više od četvrtine glasova, vrši se drugo biranje, dotično uži izbor. Eventualno su potrebna i četiri glasanja. Da se manjini osigura njezin mandat i onda, pošto se upraznì, uvedeni su zamjenici, koji se biraju uz zastupnike.

Mandat ne predaje zastupniku predsjednik izbornoga povjerenstva, već glavar zemaljske političke vlasti.

Pod osobitu su zaštitu stavljene one ustanove izbornog reda, koje su posljedak teško skucanog kompromisa, a to su §§ 1, 4., 5., 33.—37. i 42 Promjene tih §§-a mogu se valjano zaključiti samo, kad su nazočna 343. člana zastupničke kuće, u koji se broj ne računaju zastupnici ministri, ni članovi prezidija, ni perovodje od dana. Napose ako se imaju promijenit, odredbe §§ 34.—36. o zastupstvu manjina, potrebno je za valjan zaključak, da se u broju od 343 zastupnika nalazi više od polovice zastupnika iz one zemlje, u kojoj se nalaze dotični izborni kotari.

Pisac napokon izriče svoj sud o vrijednosti austrijske izborne reforme. Ponajprije konstatuje, da izborni red odgovara onom vrhovnom mjerilu za valjanost svakoga izbornoga zakona, koje stoji u tome, da li je prikladno sredstvo, s pomoću kojega može narod slobodno i potpuno očitovatl svoju volju. To zajamčuju već sami osnovni principi izbornoga reda. Aktivno je izborno pravo tako široko, da se može nazvati općim, jer dovodi do izborne žare najšire redove naroda. Izborno je pravo direktno, pa ne cijepa biračke gomile u dva nejednaka skupa, degradiravši veći skup na gradjane drugoga reda. Ono je jednako po demokratskom načelu jednakosti, pa se vrši tajno, da se zaštite birači od terora odozgo i odozdo i od još nemoralnije korupcije. Ta su načela danas općena načela modernih izbornih redova.

Istaći treba u pohvalu austrijskom redu još i to, da je doista pošten, jer detaljne norme u istinu smjeraju na to, da provedu principe, koji stoje na čelu zakona. Tako su od aktivnog izbornog prava isključeni samo oni, koji su zaista nesposobni ili nedostojni. Od direktnog biranja nema nikakva izuzetka. Tajnost glasanja zaštićena je posvema dotičnim garancijama. Tek za jednakost izbornog prava valjalo bi najaviti rezervaciju, da je ona narušena na štetu slavenskih naroda.

Ali izborna reforma ima i dosta slabih strana.

Ponajprije treba istaknuti sasvim nepravednu podjelu izbornih kotara; to je izborna geometrija, koja već nalikuje na američki gerrymandering.

Digitized by Google

Pitanje o izbornoj dužnosti vrlo je slabo riješeno, jer sadašnje uredjenje nije u skladu sa čitavom strukturom austrijskog izbornog zakonodavstva, koje je sazdano na ideji izbornoga prava. Reklamacioni postupak stoji duboko ispod niveaua bilo kojeg modernog izbornog reda, jer o reklamacijama protiv izbornih listina ne sude u Austriji sudovi, nego političke oblasti, koje mogu čak i do 24 sata prije izbora isrpavljati izborne listine. Ona naredba, da birač bez legitimacije ne može glasati, podobna je bez ikakva razloga oduzet mnogome izborno pravo. Sastavljanje izbornih povjerenstava nije prepušteno izboru samoupravnih tijela, kao u Ugarskoj ili po našem izbornom redu iz sedamdesetih godina prošloga vijeka, nego izborni povjerenik ima veliku ingerenciju kod toga ; a taj austrijski birokratizam izbija i na drugim mjestima. Vrlo je skučena javnost za postupak samoga izbornoga povjerenstva. Zastupstvo manjina u Galiciji samo je po sebi već neiskreno uredjeno, jer ne služi samo zaštiti narodnih manjina, nego i drugim političkim svrhama ; a izborni je postupak pri tom vrlo nespretan, pa su i prvi izbori po novom izbornom redu pokazali po općenom priznanju, da se ta institucija sasvim izjalovila. Vrlo je čudna ona, tako reći, prethodna verifikacija narodnoga zastupnika po pokrajinskom namjesniku. Veliko je zlo, što je ona nepravedna podjela izbornih kotara i ono nespretno zastupstvo manjina perpetuirano odredbom § 42. o posebnoj zaštiti njihovoj. Nikako se ne može opravdati, što nije uvedeno izborno sudište, koje bi sudilo o protestovanim izborima. Najzad treba još napomenuti, da je sama stilizacija počesto vrlo, pače neispričivo površna.

Ipak, kad bi se istaknuti nedostaci ispravili, moglo bi se reći : učinimo hrvatski izborni red prema austrijskom izbornom redu i prema osnovi našega Marijana Derenčina.

Prisutni skupštinari pratili su s pozornošću ovo predavanje, te su predavača na koncu pozdravili sa srdačnim „Živio". Predsjednik dr. S p e v e c zahvalio mu se ovim riječima : „Slavna skupštino! Vrli naš drug dr. P o l i ć, kako je poznato, za kratko je vrijeme evo priredio više odličnih predavanja, kako već jesu odlične njegove radnje. Nadajmo se, da će ova njegova revnost biti pobudom na življi rad i ostalim članovima našega društva. A našem vrlome drugu na njegovom lijepom predavanju izričem ovdje u ime skupštine srdačnu hvalu i živio !"

Digitized by Google

VIESTNIK.

(Upravni odbor pravničkoga družtva) držao je dne 24. srpnja o. g. svoju redovitu sjednicu pod predsjedanjem družtvenog predsjednika dra. Franje J. Spevca. U toj su sjednici primljeni ovi članovi počam od 1. srpnja o. g.: Franjo Dobrijević, kr. sudbeni pristav u Čazmi, Berthold Porges, odvjetnik u Čazmi, dr. Edudra Volčić, c. kr. zem. sudski savjetnik, Rudolfovo, Dr. Milan Kostić, upravitelj kr. zem. kaznione u Mitrovici, Dr. Franjo Dinčec, odvjetnik u Pakracu, Luka Šoški, absolvirani pravnik u Zagrebu, Oskar Eisner, kr. prislušnik u Novoj Gradiški, Dr. Gustav Farkaš, prav. vježbenik kod kr. ravnateljstva erar. prav. posala u Zagrebu, Cvjetko Radović, sudski tajnik u Travniku, Dr. Vjekoslav Škarica, odvjetnik u Spljetu, Stjepan Miličić, auskultant u Sarajevu i Dr. Stjepan Maukulin, odvj. perovodja u Zagrebu.

Nakon toga je na predlog urednika „Mjesečnikovoga" zaključeno, da se na omotu „Mjesečnika" mogu štampati inserati, koji se tiču stvari, što su u bližem savezu sa zvanjem i interesom njegovih čitaoca, kao što su primjerice pisaći strojevi itd.

Konačno je primljeno izvješće blagajnika o stanju blagajne.

(Promocija „sub auspiciis Regis".) Dne 20. srpnja o. g. o podne promoviran je običajnim svečanim načinom na čast doktora prava „sub auspiciis Regis" gosp. Naum pl. Mallin, sin pok. kr. banskog savjetnika Ive pl. Mallina.

Promocija je prema propisanom obredniku obavljena u prisutnosti zastupnika Njeg. Veličanstva cara-kralja, odjelnog predstojnika kr. zem. vlade za unutrašnje poslove, presv. g. Slavka pl. Cuvaja od Ivanske, u velikoj dvorani hrvatskog zemaljskog glazbenog zavoda. Zastupnika Njeg. Veličanstva, koji je došao u pratnji perovodje kr. zem. vlade g. Ive pl. Mošinskog, dočekao je na ulazu u zgradu glazbenog zavoda g. promovend, a na ulazu u dvoranu akademski senat sa sveučilištnim rektorom drom. Janečekom na čelu. Kad je zastupnik Njeg. Veličanstva zauzeo svoje mjesto na posebnoj tribini pod baldahinom, izrekao je na poziv rektora dekan pravosudnog fakulteta na sveučilištu dr. Rorauer prigodnu besjedu, u kojoj je iztaknuo vrline i zasluge promovenda, te ga pozvao, neka uztraje na svom dosadašnjem putu. Po tom je promovend pročitao svoju disertaciju pod naslovom: „Neke misli o dobrim i zlim stranama historičke škole".

Za tim je uz običajni obrednik obavljen formalni dio promocije, pri kojoj je kao promotor fungirao kr. jav. red. sveučilištni profesor dr. pl. Andrassy, te je zastupnik Njeg. Veličanstva presv. gosp. Slavko pl. Cuvaj predao mladomu doktoru zlatni prsten s monogramom Previšnjeg imena u briljantima, izrekavši ove rieči:

Gospodine doktore! Zamjerni mi je zadatak u dio pao, da prigodom današnje svečane promocije zastupam Njeg. c. i kr. apostolsko Veličanstvo premilostivoga nam kralja i gospodara, koji je, obasjavajuć u neograničenoj Svojoj milosti ovo previšnjim Svojim imenom odlikovano sveučilište preblagostivo dozvolio, da se Vaša promocija na čast doktora prava smije i može obaviti „sub auspiciis Regis".

Ovom je previšnjom dozvolom danas ovjenčan potomak po kulturni a napose ekonomski napredak mile nam otačbine toli zaslužnoga muža, kojega odlične vrline i krieposti vidimo pomladjene u Vašoj osobi.

Digitized by Google

Prožet uvjerenjem, da svaki sin mile nam otačbine treba da sebi u mladosti svojoj sabere nužne uvjete, da bude koristan po rod i dom, Vi ste se gospodine doktore riedkom spremom i revnošću bacili na nauku od najranije svoje mladosti, pa evo do časa, dok Vam je uručena diploma doktora prava.

Tako je sjeme nepokolebive vjernosti i odanosti prema previšnjem priestolju, ljubavi prema otačbini i interesa za nauku i zahvalnosti prema našoj almi mater Francisco-Josephini i njenom dičnom profesorskom sboru, štono ga je u Vaše mladjahno srce položio svim nam nezaboravni blagopokojni Vaš roditelj, evo niklo i postalo bujnim stablom, koje će bez dvojbe, pošto sada stupate u javni život, nositi obilno ploda.

Predajuć Vam u znak previšnjega priznanja Vaših nastojanja ovaj dragocjeni dar Njegova Veličanstva, ja Vam čestitam na tom zasluženom previšnjem odlikovanju, pa želim od srca, da Vam domoljubnim žarom prenapunjena mladenačka grud, nasliedjeno poštenje i značaj u životu Vašem ostanu vazda neokaljani i čisti, kao što je čist sjaj ovoga previšnjega dara. U to ime gospodine doktore da vam bude današnja uzvišena slava zviezdom predhodnicom na stazi cielog Vašeg života i javnog rada. Živio!

Besjedu su popratili prisutnici gromkim klicanjem „Živilo Njeg. Veličanstvo!"

Tim je svršila ova uznosita svečanost, kojoj je prisustvovalo osim profesorskog zbora sveučilišta i rodbine mladog doktora mnogobrojno odlično občinstvo. Zastupnika Njeg. Veličanstva odpratio je akademski senat do stubišta, a mladi doktor do izlaza iz zgrade.

(P r e v i š n j e o d l i k o v a n j e.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 17. lipnja 1909. sudbenomu viećniku I. razreda Ivanu S c h i l l u prigodom njegovog na vlastitu molbu uzsliedilog umirovljenja u priznanje njegovog mnogogodišnjeg i vjernog službovanja premilostivo podieliti naslov i značaj viećnika banskog stola uz oprost pristojba.

(S a h r v a t s k o g s v e u č i l i š t a.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 26. lipnja 1909. premilostivo imenovati ravnatelja crkve sv. Jeronima u Rimu i privatnog docenta dra. Karla pl. H o r v a t a javnim izvanrednim profesorom obće svjetske poviesti na previšnje ime nosećem sveučilištu u Zagrebu sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 29. lipnja t. g. na bogoslovnom, odnosno na filozofskom fakultetu previšnje ime nosećega sveučilišta u Zagrebu premilostivo imenovati izvanredne javne profesore dra. Mirka M a r c h e t t i - a za crkvenu poviest, dra. Ferdu pl. Š i š i ć a za hrvatsku poviest, dra. Lazara C a r a za komparativnu anatomiju, dra. Julija G o l i k a za latinsku filologiju i dra. Josipa F l o r s c h ü t z a za indoevropsku komparativnu filologiju. — javnim redovitim profesorima istih struka sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riečenjem od 30. lipnja 1909. premilostivo dozvoliti, da se kr. javni redoviti profesor na pravo- i državoslovnom fakultetu previšnje ime nosećega sveučilišta u Zagrebu dr. Josip Š i l o v i ć promakne u V. činovni razred sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 30. lipnja 1909. premilostivo dozvoliti, da se javni redoviti profesori na filozofskom fakultetu previšnje ime nosećega sveučilišta u Zagerbu: dr. Tomo M a r e t i ć, dr. August M u s i ć i kr. ugar. dvor. savjetnik dr. Dragutin G o r j a n o v i ć - K r a m b e r g e r promaknu u V. činovni razred sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 13. srpnja t. g. profesorima realne gimnazije u Zagrebu i privatnim docentima dru. Stjepanu B o h n i č e k u i dru. Gjuri M a j c e n u premilostivo podieliti naslov i značaj izvanrednog sveučilištnog profesora.

Digitized by Google

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je kr. javnoga izvanrednog sveučilištnog profesora dra. Ladislava Polića članom izpitivačem kr. povjerenstva za pravnopovjestni državni izpit po zadnjoj alineji § 57. sveučilištnoga zakona od 6. listopada 1894., a tajnika kr. hrv. - slav. - dalm. zemaljske vlade dra. Milana Novaka članom izpitivačem kr. povjerenstva za II. pravno-povjestni teoretički državni izpit, te je podielio na predlog profesorskoga zbora pravo- i državoslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu dur. Franu Milobaru u Zagrebu zamoljenu dozvolu predavanja (veniam legendi) iz financijalne znanosti na pravo- i državoslovnom fakultetu kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu.

(Uspjeh „dječjeg dana".) Ovogodišnji dječji dan, priredjen od Udruge učiteljica, sekcije „za našu djecu" po cieloj Hrvatskoj, uspio je vrlo dobro, te je unišlo oko 34.000 K. Od toga je Zagreb doprinio oko 17.000 K, a ostalih 17.000 K sakupljeno je u provinciji. Udruga učiteljica, sekcija „za našu djecu", zahvaljuje za taj liepi uspjeh svima koji su omogućili, da je sakupljena tako liepa svota u tako plemenitu svrhu. Napose se pak zahvaljuje : visokoj kr. zemaljskoj vladi, koja je izdala dozvolu za sakupljanje prinosa i naredbu za održavanje dječjeg dana po svim hrvatskim školama ; povrh toga je kr. zemaljska vlada pridielila jednu učiteljicu dječjoj kolievci, čime je omogućeno, da će se ta „kolievka" već za mjesec dana otvoriti. Zahvala za uspjeh dječjeg dana ide nadalje sveukupno hrvatsko učiteljstvo, koje je uložilo mnogo truda, da dječji dan u svim školama bude prava slava, okrunjena što većim materijalnim uspjehom. Osim učiteljstva stekoše za uspjeh dječjeg dana u Zagrebu velikih zasluga gdje : Anka Horvat i Ivana Arnold-Cuculić, tegg. Dević i Valdec, kao i posebni odbori u Mitrovici, Zemunu, Sušaku, Glini, Sisku, Koprivinci, Jaski, Pakracu, Garešnici i t. d., a naravno u najvećoj mjeri sveukupno novinstvo i zagrebački centralni odbor, u kojem su sudjelovale gospodje i gospodjice iz najuglednijih zagrebačkih krugova. No sav taj uspjeh izčezava pred najvišim odlikovanjem, što je podieljeno „Skloništu" i „Kolievci". Udruga učiteljica, sekcija „za našu djecu" dobila je naime obaviest od bivšeg vrhovnog načelnika slob. i kr. glav. grada Zagreba presv. g. Slavka pl. Cuvaja, da je Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo premilostivo dozvoliti, da od Udruge učiteljica, sekcije „za našu djecu" utemeljena „Kolievka" za djecu u Zagrebu na trajnu spomen šestdesetgodišnjega previšnjega vladalačkog jubileja Njegovog ces. i kr. apostolskog Veličanstva smije nositi previšnje ime. Veći uspjeh zaista nije ta ciela akcija mogla postići, te ima malo silčnih poduzeća, koja se mogu ponositi tolikim uspjehom.

Sam materijalni uspjeh dječjeg dana omogućuje, da je ove godine poslano na ferijalnu kolioniju oko 200 djece. Od toga najviše djece boravi na posjedu Udruge učiteljica Gornjoj Rieci, a osim toga su neka djeca poslana na more, u Lipik i Topusko. Djeca, koja podjoše na ferijalnu koloniju, jesu iz Zagreba, Bakra, Sušaka, Mitrovice, Rume, Prezida, Kloštra Ivanića, Bjelovara i Ivanićgrada, dok će siedeći mjesec biti poslana djeca iz ostalih provincijalnih mjesta.

Od grada Zagreba zamolila je Udruga učiteljica, sekcija „za našu djecu", subvenciju i zemljište za gradnju „Skloništa" i „Kolievke", te je ta molba već uručena gradskomu načelniku ; nema sumnje, da će ta molba biti uvažena i da će naše svjestno i rodoljubno gradsko zastupstvo i ovom zgodom ići sekciji „za našu djecu" na ruku.

(† Dr. Oskar pl. Kiss.) U Varaždinu je umro nakon kratke težke bolesti dr. Oskar pl. Kiss Šaulovečki, kr. javni bilježnik, z 56. godini života. Pokojnik je bio od godine 1883. pa neprekidno sve do svoje smrti član našega družtva, te je bio kroz više perijoda zastupnikom-izbornog kotara Novi Marof na hrvatskom i zajedničkom saboru. I grad mu je Varaždin naklanjao svoje povjerenje, birajući ga u više navrata gradskim zastupnikom. Nepreżaljenog pokojnika oplakuje ucviljena udova Ivanka rodj. Stražimir, s troje djece. Laka mu zemlja !

Digitized by Google

(I m e n o v a n j a.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati za kr. županijsko komasaciono povjerenstvo Gospiću : Josipa D r a ž e n o v i ć a kr. kotarskog sudca, pravim članom, a Lazara S a v i ć a, kr. sudbenog viećnika II. razreda članom zamjenikom ; u Ogulinu Josipa R i l l a, kr. sudbenog viećnika I. razreda, članom zamjenikom ; u Zagrebu, Franju M a i x n e r a, kr. sudb. viećnika I. razreda, pravim članom, a dra. Sigismunda F i n k a, kr. sudb. viećnika I. razreda, članom zamjenikom ; u Varaždinu Franju pl. P l e n a r a, kr. sudbenog viećnika I. razreda, pravim članom, a Vilima P a v l i ć a, kr. sudbenog viećnika I. razreda, članom zamjenikom ; u Bjelovaru : Janka S i n č e k a, kr. sudb. viećnika I. razreda, pravim članom ; u Požegi : Matu K u z m i ć a, kr. sudbenog viećnika I. razreda ,članom zamjenikom i u Osieku, dra. Teodora Č u p o v i ć a, kr. kotarskog sudca, članom zamjenikom, kr. sudbenog pristava II. razreda, dodieljenog na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, dra. Ivana A n d r e s a, perovodjom nižeg razreda rečene kr. zemaljske vlade u IX. činovnom razredu sa sustavnim berivima, perovodne vježbenike Adalberta Š t i m c a kod kr. kotarske oblasti u Djakovu, Slavomira E c k s t e i n a kod kr. kotarske oblasti u Vrbovskom, Radovana Z e c a kod kr. kotarske oblasti u Zagrebu, Josipa C r n j a n i n a kod kr. kotarske oblasti u Daruvaru i Stjepana P o s i l o v i ć a kod kr. kotarske oblasti u Bjelovaru kr. kotarskim pristavima u X. činovnom razredu sa sustavnim berivima, premjestiv podjedno Z e c a od kr. kotarske oblasti u Zagrebu k onoj u Našicama, dočim se ostala četvorica ostavljaju na sadašnjim službovnim mjestima, dra. Tomu viteza C u c u l i ć a, sudbe noga pristava II. razreda u službovanju kod državnog nadodvjetničtva, zamjenikom dr žavnog odvjetnika II. razreda, ostavljajuć ga na mjestu dosadanjeg službovanja, svršenog pravnika Otona S p i l l e r a perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, gradskoga perovodnoga pristava.Dragutina Č u r č i ć a u Zagrebu perovodjom nižega razreda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u IX. činovnom razredu sa sustavnim berivima, dra. Ozrena S u b o t i ć a, prislušnika kod kr. sudbenog stola u Zagrebu, kr. kotarskim pristavom z X. činovnom razredu sa sustavnim berivima, te ga na službovanje dodieliti kr. hrv.-slav.-dalm. zemajskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove.

(U D a l m a c i j i). Predsjedništvo pokrajinske uprave financija imenovalo je financ. koncepiste Petra B r i l l i-a, Bogoljuba R a f f a e l l i-a i Frana K i r c h m a y e r-a financijskim komesarima.

Prizivni sud dalmatinski imenovao je pravnog vježbenika Stjepana I l l i i c h a prislušnikom u svom području.

(U B o s n i i H e r c e g o v i n i). Njegovo c. i kr. apost. Veličanstvo blagoizvoljelo je Previšnjim riešenjem od 3. jula 1909. sa naslovom i karakterom odjelnog predstojnika odlikovanog dvorskog savjetnika Piusa barona L a z a r i n i-a premilostivo naimenovati odjelnim predstojnikom sa sustavnim berivima.

C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je kotar. predstojnika II. razreda Vladimira B e s a r o v i ć a u kotarskom uredu u Višegradu kotar. predstojnikom I. razreda u VII. dn. razr., vladina perovodju i upravitelja kotar. ureda u Konjici Sokrata P e t r o v i ć a i političke pristave I. razr. i upravitelje kotar. ureda Ibrahimbega D e f t e r d a r o v i ć a u Rogatici i Karla bar. C o l l a s a u Bos. Petrovcu kotar. predstojnicima II, razr. u VIII. dn. razr., šerijatskog sudiju VIII. dn. r. u kotar. sudu u Mostaru Uveisa ef. N a i l i j a šerijatskim sudijom u VII. dn. r., šerijatskog sudiju VIII. dn. r. u kotar sudu u Brčkom Mustafu ef. D u b i n o v i ć a šerijatskim sudijom u VII. dn. r. i šerijatskog sudiju IX. dn. r. u kot. sudu Sarajevu Vehbi ef. S i k i r i ć a šerijatskim sudijom u VIII. dn. r. premjestiv ujedno potonjeg k kotarskom sudu u Brčkom.

Digitized by Google

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je političkog pristava II. razr. Alfreda pl. Makanca u kotarskom uredu u Sarajevu vladinim perovodjom u IX. dn. razr., a dr. Gézu Molnára u kotarskom uredu u Bos. Novom i Hilmibega Kapetanovića u kotarskom uredu u Prijedoru političkim pristavima I. razr. u IX. dn. razr.; dalje perovodne vježbenike Maksimiliana Mišulina u kotarskom uredu u Derventi, Josipa Guskovića u kotarskom uredu u Županjcu i Josipa Sümegha u okružnoj oblasti u Mostaru političkim pristavima II. razr. u X. dn. razr.; najzad je naimenovao sudskog prislušnika u okružnom sudu u D. Tuzli Ahmeda Čokića privremenim perovodnim vježbenikom u XI. dn. razr. za seoski kotarski ured u D. Tuzli i svršene pravnike Edhema Bahtiarevića u Banjaluci i Miloša Ljeskovca u Sarajevu privremenim perovodnim vježbenicima u XI. dn. razr. i to prvoga za kotarski ured u Prnjavoru, a potonjeg u upravnom odjelenju zemaljske vlade, političke pristave II. razr. Jakšu Sedmaka upravitelja kotarske ispostave u Drvaru, Eduarda Schreibera u kotarskom uredu u Bos. Dubici i Klemensa barona Kettenburga u kotarskom uredu u Bihaću političkim pristavima I. r. u IX. dn. r., auskultanta u kotarskom sudu u Bugojnu Gjuru Krivačića sudskim pristavom, premjestivši ga u isto vrijeme k kotarskom sudu u Visokom, svršenoga pravnika Ivana Filipovića privremenim auskultantom za okružni sud u Travniku, svršenog pravnika dra. Andriju pl. Bónéa privremenim financijalnim perovodnim vježbenikom u financijalnom nadzorništvu u D. Tuzli.

(Premještenja). Njegovo ces. i kr apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 2. srpnja t. g. iz službenih obzira premilostivo dozvoliti dodieljenje kotarskoga sudca u Gospiću Josipa Draženovića k tamošnjem sudb. stolu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je Nikoli Došenu, sudb. viećniku I. razreda kod sudbenog stola u Gospiću, povjeriti upravu tamošnjeg kotarskog suda, za tim je obnašao premjestiti iz službenih obzira sudbene pristave: Mihovila Živkovića, kod kotarskog suda u Gospiću, k tamošnjem sudbenom stolu, a Milana Bartu, kod kotarskog suda u Perušiću, k onomu u Gospiću, Viktora pl. Kőröskenyi-a, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Dolnjem Miholjcu, uslied vlastite molbe k onomu u Bjelovaru, iz službenih obzira kr. kotarskog predstojnika Ladislava pl. Domjanića-Zelinskoga od kr. kotarske oblasti u Sv. Ivanu Zelini kr. županijskoj oblasti u Zagrebu, a kr. županijskog perovodju Napoleona pl. Špun-Strižića od kr. županijske oblasti u Zagrebu kr. kotarskoj oblasti u Sv. Ivan Zelinu, povjerivši mu upravu te kr. kot. oblasti, Mirka Kasumovića, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Ogulinu, iz službenih obzira k onomu u Vrbovskom, iz službenih obzira Zdenka Novaka, sudbenog pristava od kotarskog suda u Djakovu, k onomu u Gračacu, kr. kotarskog predstojnika Ivana Benčevića od kr. kotarske oblasti u Brinju k onoj u Kostajnici, a kr. kot. pristava Aleksandra Benaka od kr. kotarske oblasti u Virovitici k onoj u Brinju, povjeriv mu upravu te kotarske oblasti.

U Bosni i Hercegovini). C. i kr. zajedničko ministarstvo reaktiviralo je privremeno umirovljenoga kotarskog predstojnika II. razr. Kostu Ćukovića, dodijelivši ga zemaljskoj vladi na službovanje, a umirovilo je trajno, na sopstvenu molbu, kotarskog predstojnika I. razreda Avrama grofa Vay-a.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je iz službenih obzira političkog pristava I. razreda i upravitelja ispostave Nahuma Fasta od kotarske ispostave u Drvaru k onoj u Goraždi; za tijem privremenog političkog pristava I. razreda Stanka Struppi-a od kotarskog ureda u Bjelini k kotarskoj ispostavi u Varešu i političkog pristava II. razreda i upravitelja ispostave Jakšu Sedmaka od kotarske ispostave u Goraždi k onoj u Dr-

Digitized by Google

varu, povjerivši im upravu dotičnih ispostava, sudskog pristava dra. Iliju Badovinca od kotarskog suda u Foči k onom u Nevesinju, postavivši ga ujedno predstojnikom toga kotarskog suda, a auskultanta Matiju Jankača od okružnog suda u Banjaluci k kotarsudu u Bos. Petrovcu ; dalje je poglavica zemaljske vlade postavio dosadašnjeg upravitelja kotarskog suda u Bos. Petrovcu Leona Pfeffera predstojnikom toga kotarskog suda a premjestio je sudskog pristava Većeslava Maleka od kotarskog suda u Bos. Gradišci k okružnom sudu u Travniku, iz službenih obzira privremenog perovodnog vježbenika Ahmeda Čokića od seoskog kotarskog ureda u D. Tuzli k kotarskom uredu u Konjic ostavivši i dalje privremenog perovodnog vježbenika Vjekoslava Ljudevita Krausa u upotrebi kod seoskog kotarskog ureda u D. Tuzli, auskultante Mustaj bega Muteveliča od okružnog suda u Sarajevu k kotarskom sudu u Visokom i Uroša Ivaniševića od okružnog suda u Mostaru k kotarskom sudu u Stôcu, sudskog pristava Josipa Fugošića od kotarskog suda u Nevesinju k onom u Bos. Gradišci i ujedno ga postavio predstojnikom spomenutog kotarskog suda, auskultanta Aliju Drljevića od okružnog suda u D. Tuzli k onom u Mostaru, a razriješio je auskultanta u Sarajevu u okružnom sudu dra. Otona Horwitza na njegovu molbu od daljeg službovanja u ovim zemljama.

(Pravo odvjetovanja) podielio je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dru. Aleksandru Maravić u, odvjetničkom perovodji, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Zagrebu, dru. Lavoslavu Shicku, odvj. perovodji, u obsegu banskog stola sa sjedištem u Zagrebu, dru Lavu Fischeru, odvjetničkom perovodji, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Daruvaru, i dru. Veljku Georgijević u, odvjet. perovodji, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Rumi.

(Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) godine 1909., komad III., izdan je i razposlan dne 15 srpnja 1909., te sadržaje :

pod brojem 37. Medjunarodnu nagodu za zaštitu obrtnog vlastničtva, sklopljenu izmedju Belgije, Brazilije, Španjolske, Franceske, Guatemale, Italije, Nizozemske, Portugala, Salvadora, Srbije i Švicarske u Parizu dne 20. ožujka godine 1883. i pripadajući joj zaključni zapisnik u onom slogu, koji je preinačen i nadopunjen doknadnom konvencijom bruxellskom od 14. prosinca godine 1900. i madridskim zapisnikom od 15. travnja godine 1891.

pod brojem 38. Provedbeni propisnik k utanačbi, što je sklopljena u Madridu dne 14. travnja godine 1891. glede medjunarodnog upisa tvorničkih ili trgovačkih zaštitnih biljega.

pod brojem 39. Naredbu kr. ugarskog ministra trgovine broj 111.922 ex 1908., kojom se stavlja u krjepost sa njemačkom carevinom u pogledu uzajamnoga štićenja prava obrtnoga vlastničtva dne 17. studenoga 1908. sklopljena i zak. čl. LIV. : 1908. uzakonjena konvencija.

pod brojem 40. Naredbu kr. ugarskoga ministra trgovine od godine 1908., broj 111.213, u predmetu provedbe zak. čl. LII. : 1908., koji glasi o pristupu zemalja ugarske svete krune u svezu medjunarodne Unije za zaštitu obrtnog vlastničtva.

pod broj 41. Naredbu kr. ugarskog ministra trgovine broj 111.167 od godine 1908. glede postupka sa bačvama, koje su obaždarene na području kraljevina i zemalja zastupanih na carevinskom vijeću.

Digitized by Google

p o d b r o j e m 42. Naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 19. travnja 1909. broj 23.448— 1909. (2314.) II. o izlučenju upravne občine Antunovac iz upravnog i sudbenog kotara Daruvar i pripojenju njenom upravnom i sudbenom kotaru Pakrac.

p o d b r o j e m 43. Naredbu kr. ugarskog ministra trgovine broj 21.175. ex 1909. u predmetu ustanovljenja oblika biljega, koji će služiti za dokaz, po kr. ugarskom središnjem zavodu za mjere obavljenog preispitanja aparata, koji nema značaj baždarenja.

p o d b r o j e m 44. Naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, izdanu sporazumno sa kr. zemaljsko vladinim odjelom za unutarnje poslove od 23. travnja 1909. broj 8285., kojom se izdaje propis o održavanju državnih izpita u geodetskom tečaju u Zagrebu.

p o d b r o j e m 45. Naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 6. travnja 1909., broj 7709., izdane u svrhu provedbe zak. čl. XIX. : 1907., zajedničkog državnog sabora o osiguranju obrtnih i trgovačkih namještenika za slučaj bolesti i nezgode u području kraljevina Hrvatske i Slavonije.

p o d b r o j e m 46. Zakonski članak XLII. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o koncesioniranju gospodarske željeznice, vodeće kroz dolinu Borsa.

p o d b r o j e m 47. Zakonski članak XLIII. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o koncesioniranju vicinalne željeznice, koja spaja Daruvar sa dolinom rieke Ipoly.

p o d b r o j e m 48. Zakonski članak XLVII. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o dalnjem nadopunjenju zak. čl. XVII. : 1892. o ustanovljenju krunske vrednote.

p o d b r o j e m 49. Zakonski članak XLVIII. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvat, skog državnog sabora o novom naknadnom ugovoru, nadopunjujućem na temelju zakonskog članka XVIII. : 1892. izmedju vlada zemalja sv. krune ugarske i vlade u carevinskom vijeću zastupanih kraljevina i zemalja u pogledu kovnog i novčanog sustava sklopljeni ugovor.

p o d b r o j e m 50. Zakonski članak L. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o uredjenju beriva onih namještenika kr. ugarskih državnih željeznica, koji imadu godišnju plaću.

p o d b r o j e m 51. Zakonski članak LII. : 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o javnim teretima, koji se imadu nositi i o državnim izdacima, koji se imadu pokriti prvih šest mjeseci godine 1908.

p o d b r o j e m 52. Naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 6. travnja 1909., broj 22.082., kojom se izdaje naputak za provedbu zakonskog članka XIX. : 1907. zajedničkog državnog sabora, o osiguranju obrtnih i trgovačkih namještenika za slučaj bolesti i nezgode, u području kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Digitized by Google

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Mate Pešut prot. trgovac u Gračacu	Kr. sudbeni stol u Gospiću	Martin Curić kr. kotarski sudac u Gračacu	8. lipnja 1909 br. 4076/ gr.	Dr. Mile Miškulin odvjetnik u Gospiću	Marko Kasunović odvjetnički perovodja u Gospiću	28. srpnja 1909.	28. srpnja 1909.
Dane Trtanj nepr trgovac na Udbini	Kr. sudbeni stol u Gospiću	Mate Čanić kr. kotarski sudac na Udbini	9. lipnja 1909 br. 4100/gr.	Dr. Josip Brajković odvjetnik u Gospiću	Ferdo Stilinović odvjetnički perovodja u Gospiću	28. srpnja 1909.	28. srpnja 1909.
Martin Rukavina prot. trgovac u Gospiću	Kr. sudbeni stol u Gospiću	Ivan Biškupec kr. kotarski sudac	18. lipnja 1909 br. 4379/gr.	Ivan Gojtan odvjetnik u Gospiću		8. kolovoza 1909.	8. kolovoza 1909.
Stjepan Marićević nepr. trgovac u Brodu na Savi	Kr. sudbeni stol u Brodu	Josip Mrnjavčić kr. sudbeni pristav I. r.	10. svibnja 1909 br. 10.482/gr.	Zlatko Šafarić odvjetnik u Brodu	Dr. Svetimir Korpović odvjetnik u Brodu	1. kolovoza 1909.	1. rujna 1909.
Ludvig Hoffman nepr. trgovac u Našicama	Kr. sudbeni stol u Osijeku	Antun Kovačić kr. kotarski sudac	18. lipnja 1909 br. 5898/gr.	Dr. Benko Löwinger odvjetnik u Našicama	Dr. Saša Isaković odvjetnik u Osijeku	17. kolovoza 1909.	17. rujna 1909.

Digitized by Google

Svaštice.

Srijemski kriminalitet 840

Bibliografija:

Prikaz juridičke literature godine 1908. 842

Mjesečna skupština Pravničkoga društva u Zagrebu 875

Vjestnik 881

Družtveni prinos

platiše p. n. gg. vanjski članovi pravničkoga družtva

Dan i mjesec	Ime i prezime	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
1/7	Buger Adolf, Križevci	—	—	—	—	—	—	6	12	—
1/7	Marinić dr. Dane, Sv. Ivan Zelina	—	—	—	—	—	—	—	6	—
1/7	Lopašić dr. Jerko, Sv. Ivan Zelina	—	—	—	—	—	—	—	6	—
4/7	Kornfeld Šimun Banjaluka	—	—	—	—	—	—		12	—
7/7	Predsj·dničtvo kr. sud. stola Varaždin.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Jellachich pl. dr. Janko	—	—	—	—	—	—	12	6	—
	Tušek Stjepan	—	—	—	—	—	6	—	—	—
	Belošević pl. Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Rehman Dragutin	—	—	—	—	—	—	0 42	6	—
	Vrkljan Pavao	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Cepulić Kosta	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Semitekolo Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Hönigsberg dr. Lavoslav	—	—	—	—	—	—	6	6	—
	Horvatić dr. Otokar	—	—	—	—	—	—	12	—	—
	Vuchetich pl. Mato	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Ceboci Janko	—	—	—	—	—	—	12	—	—
	Hirschl Jakob	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Belošević pl. Gjuro	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Breyer dr. Marko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Frlan Mato	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Gruber dr. Gjuro	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Jurinac dr. Ljudevit	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Matić dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kiš pl. dr. Oskar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Milanić dr. Edo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Vračun dr. Dragutin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Blühweiss dr. Rudolf	—	—	—	—	—	—	—	6	—
7/7	Tomić Svetozar, Osiek	—	—	—	—	—	—	—	3	—
7/7	Horvat Vjekoslav, Ivanec	—	—	—	—	—	—	—	6	—
7/7	Breberina Stevan, Križevci	—	—	—	—	—	—	—	6	—
7/7	Račić Filip, Nova Gradiška	—	—	—	—	—	—	—	6	—
7/7	Radivojević Velizar, Karlovci	—	—	—	—	—	—	—	6	—
14/7	Kolarević dr. Nikola, Ilok	—	—	—	—	12	12	12	12	—
14/7	Jevrić dr. Slavko, Vinkovci	—	—	—	—	—	—	—	12	—
14/7	Vučinić Božidar, Ogulin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
14/7	Škarica dr. Vjekoslav, Spljet	—	—	—	—	—	—	—	6	6
22/7	Mandolfo David, Spljet	—	—	—	—	—	—	—	6	—

Ukupno . . . . . kruna 315 fil. 42.

Digitized by Google

C. i kr. dvorski dobavljači

Glogowski i drug

Ulica Baruna Jelačića broj 6. **Zagreb** Interurbani telefon broj 1192.

Remington-standard strojevi za pisanje. Model 10. **s posve vidljivim pismom.** Konstrukcija naših »Remington« strojeva je na vrhuncu tehničke savršenosti, a osim toga vrlo jaka, tako, te su ti strojevi osobito zgodni za poslove, **gdje je potrebno učiniti na jednom po više otisaka,** kao u odvjetničkim poslovnicama, kod sudova, oblasti itd.

Papir K strojevima za pisanje. Naše najbolje poznate i izvrsne marke »Remington« i »Paragon«, kao i drugi od najjeftinijih do najskupljih vrsta.

Carbonpapir vlastiti produkat »Paragon«, a osim njega i jeftinije vrste.

Vrpce za strojeve, originalni naš, amerikanski produkat »Paragon« k strojevima »Remington« kao i svim drugim sustavima.

Amerikanski namještaji za poslovnice od najjednostavnijih do najskupocjenijih vrsta.

„Kartothek", amer. sustav za vodjenje evidencije. Osobito podesno za odvjetničke poslovnice.

Radionica za popravke svih sustava strojeva za pisanje. Popravci se obavljaju vrlo savjesno i uz umjerene cijene. Našom radionicom upravlja mekaničar, koji je dugo vremena bio uposlen u našoj centrali u Berlinu, te je vrlo vješt.

Posluga tačna, savjesna i solidna!

S cijenicima, prospektima, uzorcima, kao i svim informacijama rado poslužujemo na zahtjev bez svakog troška. Na poziv idjemo i izvan Zagreba, da pokažemo naše „Remington" strojeve.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

GODINA XXXV.

Br. 10.

LISTOPAD 1909.

UREDJUJE U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

DR. JOSIP ŠILOVIĆ.

U ZAGREBU 1909.

VLASTNIK I NAKLADNIK PRAVNIČKO DRUŽTVO U ZAGREBU.

TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU.

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Razprave:

Dr. Josip Šilović: † Dr. Fran Vrbanić. 889
Dr. Ladislav Polić: Prva haaška mirovna konferencija. 899
Dr. Mladen Pliverić: O jamstvu članova javnog i komanditnog trgovačkog društva za društvene obveze 915
Dr. Milan Kostić: Statistika kriminaliteta u kr. zem. kaznioni u Mitrovici. 931
Stjepan Radić: Državna i narodnostna ideja s gledišta socijalne znanosti. 947

Pravosudje.

A. Gradjansko:

Za riješenje spora izmedju ljekarnika i kotarske pjeneznice za bolestnike za isplatu ljekova nadležni su redoviti sudovi. — Ljekarnici su dužni dobrotvornim ustanovama dati ljekarije uz popust u zakonu odredjen i bez da one taj popust traže prije, nego se članovi služe. 962
Najamnina kuća je prihod negibiva dobra, a ne neko tekuće plaćanje, što ga imade tko treći davati u izvjestnih svotah novčanih, pa se dosljedno tome ima ovrha na istu voditi po §-u 480 grpp. sekvestracijom, a ne po §-u 482. grpp. ovršnom pljenitbom i urudžbom. 964

B. Mjenbeno-trgovačko.

Sudbeni očevid trg. knjiga po vještacima ne imade se obaviti uvjeke baš kod presudnog suda, već putem zamolnim, pred onim sudom, gdje se nalazi nastan trg. tvrdke, čije se knjige pregledati imadu. . . 965

Iz upravne prakse:

Služnost stana (§ 521. ogz.) ne može se smatrati realnom kvalifikacijom za stečenje krajiškog pravoužitničtva. 965
Po §§. 9., 20. zadruž. zakona pozvane su upravne oblasti, da donesu prejudicionu odluku o tom, da li ima ili nema mjesta predmnjevi iste zakonske ustanove. 966
Dioba zadruge ne može se dozvoliti, makar bi na jednu diobnu granu i otpala propisana najmanja zemljišna izmjera, ako ne može svaka pojedina diobna grana dobiti propisane najmanje zemljišne izmjere. 967

Zakonarstvo.

Novela ugarskom stečajnom zakonu. 968

Svaštice.

Dr. Ljudevit Gaj. 973

Bibliografija:

Prikaz juridičke literature godine 1908. 978

Vjestnik 979

Digitized by Google

†

Dr. FRAN VRBANIĆ.

Amor patriae dat animum.

Dana 26. kolovoza zavila se u crno obitelj pokojnikova, zavilo se u crno hrvatsko sveučilište, zavio se u crno hrvatski narod. Toga je dana izgubila obitelj pokojnikova svoga predragoga supruga i otca, njegova nada sve ljubljena majka, svoje miljenče, hrvatsko sveučilište jednog od najstarijih i najboljih svojih članova, a narod hrvatski, jednoga od riedkih svojih sinova, koji je sav svoj život posvetio neumornome, sustavnom radu oko napredka, koristi i dobrobiti domovine svoje.

Kako sam bio vičan od 20 godina ovamo, da svaki dan, rano u jutro nadjem već Vrbanića na sveučilištu, ne malo se začudih, kad mi jednog jutra poruči, da ne može doći na predavanje, jer leži u krevetu bolestan. Podjoh odmah k njemu i zapitah, šta je to s njim kremenjakom, da je u krevetu. On mi žalostno odgovori: Dragi moj kolega, Vrbanić likvidira. I te su se njegove rieči, kako su onda izgledale nevjerojatne, na nesreću ispunile. On je za vazda zaklopio oči, dok smo mi njegovi drugovi i suradnici, videći ga onako ustrajna, mnogostruka, agilna radnika, bili prožeti uvjerenjem, da će nam još barem dva decenija prednjačiti kao akademski učitelj i znanstveni radnik.

Dubokim bolom u duši uzimam pero u ruke, da u kratkim crtama predočim rad čovjeka, koji mi je bio tako blizu, s kojim me vežu tolike veze i uspomene, čiji sam rad dnevice pratio od moje mladosti. Nije i ne može mi biti ovdje zadaća, da kritički promotrim znanstveno djelovanje pokojnikovo. Za to mi danas manjka duševni mir, a bio je njegov znanstveni rad po svojoj prirodi i suviše daleko od moga. Naći će se i mora se naći stručno pero, koje će ga potanko ocieniti i predočiti narodu. Meni je samo do toga, da zadovoljim srcu svome i da se sa ovo nekoliko redaka odužm miloj sjeni svoga neprežaljenog učitelja i druga.

O učitelju ciele jedne generacije hrvatskih pravnika ne treba da obširno govorim. Znamo ga dobro svi. Znamo, da je, sav prožet ljubavlju spram sveučilištne omladine, sve svoje sile posvećivao njenom naučanju. Znamo, da ga je vazda vodila misao, da je u znanju spas. Znao je on i osjećao vrlo dobro, koliku odgovornost nosi pred Bogom i narodom sveučilištni profesor

Digitized by Google

prava, koji imade da spremi narodu svome sinove, koji će stupiti nakon svršenih sveučilištnih nauka u prve redove njegove. Znao je i osjećao, kolika je narodna nesreća, ako ti sinovi njegovi zauzmu nespremljeni svoja važna mjesta. I za to je malo ne kroz četiri decenija bio pravi učitelj sveučilištne omladine, bio njezin ljubljeni otac i savjetnik. Sveučilištna omladina uvidila je to, pak ga je vazda sa ljubavlju i poštovanjem sretala — dapače i u najburnijim zgodama, kada mladenačka krv uzkipi, slušala njegove otčinske rieči.

Znajući, da ne može biti pravoga napredka u nauci kod sveučilištne omladine bez učbenika, jer su po djacima pisana i litografirana predavanja netočna i pogrešna, brzo se je bacio na pisanje učbenika mjenbenoga i trgovačkoga prava, koja je oba djela znanstvena kritika vrlo pohvalila, a sveučilištna omladina i svi hrvatski pravnici objeručke primili. I danas su to, što ja znam, najbolja djela iz trgovačkoga i mjenbenog prava na slavenskom jugu.

Kako smo ga mi njegovi drugovi visoko cienili i uvažavali, najbolje dokazuje činjenica, što je jedini on uz pokojnoga svoga druga i prijatelja dra. Josipa P l i v e r i ć a bio dva puta postavljen povjerenjem svojih drugova na čelo sveučilištu. Znali smo, da je kormilo naše almae matris, dok je on na njem, u dobrim i čvrstim rukama, jer je imao neprekidno pred očima cilj : dobrobit ovoga najvišega kulturnoga zavoda, koji je njegov dragi hrvatski narod žuljevima svojim podigao i uzdržaje ga. Mi njegovi bliži drugovi, kojima je bio fons et tuba i znanja i praktičkoga izkustva, podigosmo ga četiri puta na čelo fakultetu, izabravši ga dekanom.

Kao profesor statistike počeo je vrlo rano intenzivno proučavati socijalne i ekonomske prilike naroda našega. I tu nam je iznosio sliku za slikom, jednu crniju od druge ! Neprolazna je njegova zasluga, što je tim svojim radom otvorio narodu oči, što mu je pokazao vlastite rane i time potakao ga na rad, da tim ranama traži i nadje lieka.

Videć, da je upravo nemoguće znanstveno obradjivanje hrvatske statistike bez valjano uredjenoga statističkoga ureda, jer je pojedincu nemoguće sabrati podpuno izpravne podatke, napravio je osnovu za osnutak toga zavoda, koji je godine 1875. poglavito njegovom zaslugom podignut. Svim je silama poradio oko razvitka njegovog, radeći u njem sve do godine 1886.

Pravničkom je društvu kumovao u koljevci njegovoj, bivši izabran kod njegovog osnutka društvenim odbornikom, te je u njem držao više znanstvenih predavanja. Članom je pravničkog društva bio od njegovog postanka, pa neprekidno do svoje smrti. „Mjesečnik" se ponosi s pokojnikom kao sa jednim od svojih najstarijih, najrevnijih i najustrajnijih suradnika. Veći dio svoga književnog rada objelodanio je u „Mjesečniku", kome je ostao vjeran sve do svoje smrti, jer je još lanjske godine štampao u njemu jednu književnu ocjenu, a ove je godine donio naš list njegov krasan memorandum o austro-ugarskoj banci.

Digitized by Google

Na osnovu njegovoga obsežnoga, uspjeloga znanstvenoga rada izabrala ga je jugoslavenska akademija godine 1884. svojim pravim članom, a 1894. svojim prvim tajnikom. Kao takav vodio je od to doba čitavu gospodarsku upravu akademije. Kao što je na svakom polju, na kome je radio, išao neumorno za tim, da postigne što trajniji i bolji uspjeh, tako je i gospodarstveno stanje akademije znamenito podigao, premda je za njegova tajnikovanja izdala akademija cieli niz edicija trajne vriednosti, koje su ju stojale velikih žrtava. Nebrojeno puta mi je u razgovoru razlagao svoje misli u razvoju akademije, koja mu bijaše osobito srcu prirasla i koja u njem gubi snažnu polugu, što no će se vrlo teško naknaditi.

Osjećajući, da samo onaj može raditi na svakom polju u korist naroda, koji mu je dobro zavirio u dušu, zauzeo se je svom snagom svojom, da akademija započne i redovno nastavi izdavanje folklorističkoga zbornika. Tako je nama, a još će više biti našim potomcima zaslugom Vrbanićevom omogućeno, da saznamo, što i kako narod naš misli, osjeća i ćuti. Često mi je spominjao, da je proučanje narodne duše preduvjet svakoga rada oko dobrobiti i napredka narodnjega. Proučavanje narodne duše valja — po mnienju pokojnikovom — napose preporučiti našim radnicima na javnom polju, da ne zapadnu u pogrešku, u koju se je kod nas već toliko puta zapalo, da se nameću narodni instituti, nikli u tudjini, koji su njegovoj biti, njegovom shvaćanju i životu skroz na skroz protivni, te su provedeni u život za narod od kobnih posljedica.

Sa političkim radom neprežaljenog pokojnika, kome je posvetio dobar dio svoga života, ne mogu se ovdje baviti. O njem obširno progovoriše naši politički dnevnici. Samo mi je spomenuti, da je i taj njegov rad bio prožet žarkom ljubavi za domovinu i vrućom željom, koristiti joj što više moguće.

Da se vidi, koliko je nezaboravni pokojnik privredio narodnoj prosvjeti na književnom polju, koliko je uradio na ovoj neizoranoj narodnoj njivi, na kojoj je on prvi izorao mnogu neizoranu brazdu, evo njegovoga književnoga rada. Na pravničkom polju pisao je najviše u „M j e s e č n i k u".

Tu nalazimo sliedeće njegove radove: 1. Temeljna načela za organizaciju hrvatske službene statistike (g. 1875.); 2. O pojmu trgovca i trgovačkoga posla po novom trgovačkom zakonu (1875.); 3. Može li se po čl. 82. mjenb. zakona prihvatnik proti naledjniku uspješno poslužiti prigovorom, da je mjenica samo prividno naledjena (1875.); 4. Rezultati kaznenoga pravosudja po statističkom ljetopisu (1877.); 5. Novi mjenbeni zakon (1877.); 6. Mogu li se osobe, koje ne znadu pisati, mjenbenopravno obvezati (1878.); 7. O državnom proračunu (1879.); 8. Jesu li sitničari podpuni trgovci? (1880.); 9. Pojam i bivstvo akcije i akcijonalne udruge (1881.); 10. Exceptio falsi (1882.); 11. Osnova mjenbenoga reda za Rusiju (1882.); 12. Nauka o mjeničnom pravu. Izradio Andrija Gjorgjević (1882.); 13. Tumač mjenbenom zakonu. Napisao dr. V. Winter (1882.); 14. Popis žiteljstva i stoke od 31.

Digitized by Google

prosinca 1880. (1884.) ; 15. Ocjena izvješća Zagreb. trg. obrtne komore (1893.); 16. Dokazuju li trgovačke knjige, da je roba predana naručena ili primljena ? (1896.) ; 17. Prilike u kaznionama u Hrvatskoj i Slavoniji od g. 1885.—1894. (1896.) ; 18. Statistika kraljevine Srbije (1894.) ; 19. Firma udruge akcijonarne (1893.) ; 20. Nova vrst trgovačkoga društva (1893.) ; 21. Osnova novoga trgovačkoga zakona za Njemačku (1897.)

Kao posebne knjige izašle su : 1. Statistika kaznenoga pravosudja za g. 1863.—1876. (publikacija br. 4. hrv. statist. ureda). 2. Miena u posjedu i teretih nekretnina za g. 1865.—1879. (publikacija br. 6. hrv. statist. ureda) ; 3. Rudarska produkcija za g. 1874.—1879. (publikacija br. 6. hrv. statist. ureda) ; 4. Udrugarstvo po ustanovah trgovačkoga zakona. I. Razdjel o društvih (Zagreb, 1877.) ; 5. Mjenbeni zakon. Tumač zakon. čl. XXVII. : 1876. (g. 1885.) ; 6. Trgovački zakon. Tumač zak. čl. XXXVII. : 1875. (g. 1892.) ; 7. Osvrt na financijalnu nagodu izmedju Ugarske i Hrvatske (g. 1897.).

Velik dio Vrbanićevog znanstvenog rada izišao je u „Ljetopisima" i u „Radu" Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Ti su članci sliedeći : 1. Kriminalitet žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji („Rad", knj. 82. i 84.) ; 2. Stanbene prilike u naših gradovih („Rad", knj. 86. g. 1887.) ; 3. Rad hrvatskoga zakonarstva na polju uprave („Rad", knj. 94., 101. i 114.) ; 4. Demografski izvidi u Hrvatskoj („Rad", knj. 103.) ; 5. Demografske prilike u južnih Slavena („Rad", knj. 129.) ; 6. Jedno stoljeće u razvoju broja žiteljstva Hrvatske i Slavonije („Rad", knj. 140.) ; 7. Prilozi gospodarskomu razvoju u području nekadanje hrv.-slav. krajine u 19. vieku („Rad" knj. 144.) ; 8. Život i djela Blaža Lorkovića („Ljetopis" sv. VII. za g. 1892.) ; 9. Osmi medjunarodni kongres za higijenu i demografiju g. 1894. („Ljetopis" sv. IX. za g. 1894.), „Ljetopis" 22. sv. za g. 1907.).

Prigodom svojih dviju instalacija kao rektor hrvatskoga sveučilišta, govorio je dva važna govora : jedan „O važnosti statistike za upravu" izrečen dne 19. listopada 1886. i drugi „O razvoju broja žiteljstva po narodnostima u Hrvatskoj i Slavoniji", izrečen dne 19. listopada 1901.

Kao publicista pisao je u „Narodnim Novinama" do g. 1880. i u „Obzoru" mnogo članaka. U „Narodnim Novinama" najvažniji je članak „O trgovačkih zastupnicih" (g. 1877. br. 15. do 33.).

Njegovo javno predavanje držano g. 1887. „Popis žiteljstva u gradu Zagrebu", bilo je objelodanjeno u svim novinama zagrebačkim.

Život svoj opisuje pokojnik sam u autobiografiji, priobćenoj u „Narodnim Novinama" od 27. kolovoza o. g. ovako :

„Rodio sam se u Gospiću 1. studenoga 1847. Otac mi je bio vojnički činovnik u Krajini u ličkoj pukovniji, starinom je iz Slunja. Kod organizacije oblasti u gradjanskoj Hrvatskoj u početku petdesetih godina prešao je

Digitized by Google

na vlastitu molbu k državnom računovodstvu u Zagreb, te se je g. 1852. preselio u Zagreb. Roditelji su uza sve slabe materijalne prilike uložili sav trud, da me odgoje kako treba, napose majka moja nastojala, da me odhrani u kršćanskom duhu. Prvu normalku polazio sam u Gospiću, daljnje pučke škole u Zagrebu. Učitelji mi bijahu izmedju ostalih Janko Jurković, Babukić, Veber, Mišakatović, Jagić. Osobito je na mene djelovao Jagić svojim predavanjem ne toliko filološkim koliko obće humanističkim. Obći narodni pokret iza absolutizma g. 1860. i 1861. uplivao je na svu mladež, tako i na mene. Nije čudo, da sam se poput ostale mladeži i ja počeo baviti političkim pitanjima, te s ostalim drugovima polazio marljivo saborske sjednice. Utisci saborskih razprava godine 1861. i 1865. živo su mi ostali u pameti.

Patriotički duh je u meni i u mojim drugovima osobito njetio pokojni Fran Kurelac, kamo nas je nekolicina više godina polazila, da učimo hrvatski, poljski, ruski i češki. Premda nismo mnogo naučili od tih jezika, ipak su njegovi satovi bili za nas od neprocjenjive vriednosti, jer je on svim svojim žarom uzbudjivao naša mlada srca na patriotizam, ljubav k narodu i k učenju. Mi smo vazda željno čekali četvrtak i nedjelju, da podjemo k njemu. Izmedju drugova, koji se kupismo oko Kurelca, osobito se je izticao Adolfo Jakšić, koji je kasnije pošao u Rusiju za profesora, zatim Fran Folnegović, Lacko Mrazović, Luka Marjanović i Ivan Zahar. Bio sam prijatelj sa sinovima Ljudevita Gaja, koji me je vrlo zavolio i zvao često u kuću i u svoju villu u Mirogoj. Saobraćaj s Gajem bio je za mene od velikoga domašaja; on mi je često pripoviedao o dogodjajima g. 1848. i o književnom našem preporodu i poticao na ljubav domovine i književni rad. I danas su mi najmilije uspomene, što sam ih kao djak sproveo u društvu s Ljudevitom Gajem u njegovoj kući. On me je prvi potakao već kao djaka na literalni rad. Njegovim poticajem počeo sam pače praviti i pjesme, koje je uvršćivao u „Danicu ilirsku", koja je g. 1863. počela opet izlaziti kao prilog „Nar. Novinama." Kako sam bio ponosan, kad me je pohvalio za kakovu pjesmicu! Ja sam kadkada prevadjao za „Danicu" po koju pripoviedku, a bilo je i takovih, koje sam izvorno sam napisao. Još u 6. razredu gimnazije preveo sam „Krvavu ruku", roman od Montepina. Htio sam taj roman štampati na svoju ruku i izdao poziv na predplatu, ali kako nisam dobio dosta predplatnika, odustao sam od toga. Kasnije (g. 1880.) štampao je taj roman u podlistku „Obzor" i izašao je kao posebni otisak. Kad sam na praznike zalazio u Gospić svomu djedu, tada sam počeo sabirati narodne pjesme; sabrao sam ih od jednoga sliepca mnogo, te ih predao Gjuri Deželiću, koji je neke priobćio u „Dragoljubu", a druge predao „Matici".

Godine 1864. zalazio sam u glazbeni zavod kao izvršujući član muškoga zbora. Tamo je bilo preostalo još iz absolutizma nekoliko ljudi, koji su bili članovi njem. „Liedertafela", koji je bio osnovan za vrieme absolutizma.

Digitized by Google

U jednoj sjednici mužkoga zbora razpravljalo se je te godine o pozivu „Kola", da i mužki zbor glazbenog zavoda sudjeluje kod prve hrv. izložbe. Ti nemškutari, članovi „Liedertafela", navališe svom silom tom prigodom na hrvatsko pjev. družtvo „Kolo", to je dalo povod, da smo nas 32 člana dali na tadanjeg ravnatelja glazbenog zavoda Klobučarića pismeni zahtjev, da se „Švabe" izključe iz glazbenog zavoda. Pa kad Klobučarić to ne htjede učiniti, izstupili smo iz glazbenog zavoda i time raztepli najvrstniji pjevački zbor, koji je postojao. Pristupili smo tada „Kolu", koje se je od toga vremena počelo dizati. Tim povodom g. 1864. napisao sam u političke novine prvi svoj članak proti Švabama u glazbenom zavodu, a u prilog „Kola". Gaj me je vrlo pohvalio i taj članak uvrstio u „Narodne Novine" na prvu stranu — a to mi je osobito laskalo.

Nakon što sam u svim razredima gimnazije bio odličan djak, položio sam god. 1866. izpit zrelosti s odlikom, te sam prešao na pravoslovnu akademiju u Zagrebu. Kao jurista izticao sam se svagdje. Kad je god. 1867.—1868. u Lici zavladala velika suša i nastao glad, upilio sam si u glavu, da se moraju sabrati prinosi za uboge Ličane; ali znajući, da meni ne bi nitko ništa dao, domislio sam se ovoj doskočici. Pošao sam redom prvim patriotičkim trgovinama, te rekoh svakomu od njih, da ga ostali mole, neka dodje na sastanak u važnoj stvari. Tako mi je pošlo za rukom sabrati liep broj gradjana na sastanak. Tu sam im otvoreno izjavio, da doduše nisam dobio ni od koga ni poziva ni naloga, pak zato neka mi oproste, jer da sam ih sazvao u najplemenitijoj nakani. Čestiti mi gradjani oprostiše i izabraše u odbor mene za tajnika. Sabrali smo nekoliko hiljada forinti za gladne Ličane, a tadanji komandirajući general Gablenz zahvalio mi se pismeno i pozvao me na objed — za djaka svakako veliko odlikovanje. Doskora god. 1867., izabraše me za tajnika pjev. družtva „Kolo", gdje sam uz predsjednika Miju Krešića i dr. Dežmana nastojao pridići „Kolo", koje je počelo padati; donekle nam je to uspjelo; mi smo postavili prvi temelj za gradnju kuće „Kola", a ja sam kao tajnik sastavio „kalendar", u koji sam uvrstio do onda povjest družtva.

Čim sam došao u pravoslovnu akademiju, primio me je Gaj u redakciju „Nar. Novina", gdje sam uz pokojnoga Miloša Zeca radio i ponajviše prevadjao iz drugih novina. Suradnikom „Narodnih Novina" bio sam sve do god. 1880., te sam pisao ponajviše narodno-ekonomske i upravne članke.

Kad se je god. 1869. počeo provadjati sveobći obranbeni sustav, stupio sam u vojsku medju prve jednogodišnje dobrovoljce. Tu sam položio častnički izpit i god. 1870. bio sam imenovan častnikom u pričuvi.

Kad je god. 1869. organizirano hrvatsko domobranstvo, pozvao me je tadanji okružni zapovjednik grof Miroslav Kulmer u odbor, koji je imao urediti prvu hrvatsku komandu za hrvatske domobrance. U tom odboru bio je

Digitized by Google

vitez Ivan Trnski i kapetan generalnog štopa Vrkljan. Ovaj odbor od trojice uredio je komandu hrvatsku, kako se još danas rabi kod hrvatskog domobranstva. Kad se je god. 1870. posvećivala domobranska zastava u Zagrebu, sastavio sam dotičnomu zapovjedniku govor, kojim je predao posvećeni barjak domobrancima. Taj govor štampan je u „Narodnim Novinama" i pobudio je obću pozornost, da vojnik može govoriti onako oduševljeno u narodnom duhu.

God. 1870. mjeseca veljače po nagovoru J. E. Tomića stupio sam u službu zemaljskoj vladi kao perovodni vježbenik, te sam uz to slušao još i 4. tečaj na akademiji, koji je one godine bio prvi put otvoren. Dodieljen sam bio tadašnjemu savjetniku dru. Anti Stojanoviću, koji me je sa Tomićem i Mirkom Kršnjavijem uputio u poslovanje gospodarskog odsjeka zem. vlade. Njihovoj dobroti, brizi i uputi imadem mnogo da zahvalim. Kad sam u srpnju 1870. položio sudstveni državni izpit, dobio sam želju, da podjem na sveučilište. Moji poglavari, a uz njih tadašnji odjelni predstojnik za bogoštovlje i nastavu Dragutin Pogledić, odobrili su moju nakanu, te mi izposlovali štipendij, da podjem na bečko sveučilište i da tamo položim rigoroze i pripravim se za profesora na pravoslovnoj akademiji. Medjutim u mjesecu rujnu iste godine umre mi otac, te sam skoro odustao od te nakane, da ne ostavim samu majku s bratom, ali ona me je odlučno odgovarala od toga, uvjeravajući me, da će svojim radom i uz pomoć božju za moje odsutnosti prehraniti i sebe i brata.

To je odlučilo mojom daljnjom sudbinom. Odrekao sam se službe kod vlade uz osobito laskavu pohvalu i pošao u Beč. U Beču sam mnogo zalazio vrlomu Hrvatu umirovljenom profesoru dru. Josipu Jurjeviću, od koga sam na uspomenu dobio jednu sablju, za koju reče, da ju je dobio od otca tadanjega ministra-predsjednika grofa Lonyaya. Do 15. ožujka 1872. svršio sam rigoroza, te se povratio u Zagreb, a promoviran sam 5. listopada 1872. za doktora prava.

Jedva što dodjoh kući, pozvala me je vlada, da do definitivnog namještenja za profesora opet stupim u službu; nagovoru pokojnoga Stojanovića nisam se mogao oglušiti, te sam već koncem ožujka opet počeo službovati kod vlade kao pripomoćni radnik u perovodnoj struci. Medjutim se je odlazkom dra. F. Burgstallera izpraznilo na pravoslovnoj akademiji mjesto profesora trgovačkoga i mjenbenoga prava, te sam imenovan namjestnim učiteljem toga predmeta. Dne 3. siečnja 1873. prvi put sam stupio na katedru, gdje me je slušateljima predstavio tadanji ravnatelj M. Mesić.

God. 1873. sazvana je bila kod zem. vlade anketa, koja se je imala izjaviti o osnovi novoga trgovačkoga zakona. U tu anketu pozvan sam bio kao izvjestitelj, te sam ondje zagovarao recepciju njem. trgovačkoga zakona uz neke preinake. Anketa je moje predloge prihvatila, a zagovarao ih je u Pešti savjetnik vladin dr. Stojanović. Kad je god. 1874. otvoreno hrv.

Digitized by Google

sveučilište, imenovan sam mjeseca rujna izvanrednim profesorom statistike te mjenb. i trg. prava. U tadašnjem odboru za svečano otvorenje sveučilišta bio sam tajnikom i izvjestiteljem uz predsjednika Mesića i u tom svojstvu mnogo doprinio k što sjajnijem otvorenju toga zavoda. Postavši profesorom, zahvalio sam se na službi kod vlade, te mi je izdano tim povodom osobito pohvalno priznanje, a nakon toga bio sam više puta pozivan u razne ankete k vladi i napose god. 1875. u anketu, koja je razpravljala o tom, kako da se provede u zemlji sustavni postupak u svim granama gospodarstva. Kao profesor izvanredni bio sam do studenoga 1876., te sam bio 5. studenoga 1876. imenovan redovitim profesorom.

Kad je god. 1875. osnovan hrv. statistički ured, zamoljen sam od vlade, da kod ustrojstva njegovoga i prvoga rada pripomognem te sam kao stručnjak pomagao kod radnja toga ureda preko 10 godina. Za taj rad dobio sam od bana više puta priznanicu, dok god. 1886. nisam prestao raditi radi navala u saboru na moju osobu.

Kako sam radio kao profesor i da li sam zadovoljio svomu zvanju, to znadu djaci bolje od mene. O tom neka sude drugi. Izabran sam bio dekanom na pravo- i državoslovnom fakultetu 4 puta: 1878./9., 1888./9., 1893. 4., 1900./1., a sveuč. rektorom 1884./5. Moj inauguralni rektorski govor o važnosti statistike za upravu, pribavio mi je mnogo hvale, ali i mnogo neprijatelja. U saboru, premda nisam bio njegovim članom, navalilo se je svom žestinom na moju osobu, jer da sam tobože držao taj inauguralni govor samo zato, da si namaknem materijalne koristi. Jednoglasna pouzdanica akadem. senata sklonula me je, da nisam predao ostavku na čast rektora, kako sam bio odlučio. S druge opet strane osobito su hvalili katolički krugovi ovaj govor, te sam primio napose od biskupa Strossmayera vrlo obsežno i vrlo laskavo pismo, a mnoge korone svećeničke i mnogi svećenički sastanci izjaviše mi osobitu hvalu za taj govor. U siečnju godine 1878. odlikovao me je sv. otac papa komandeurskim redom sv. Grgura Velikoga radi toga govora. Ali ni danas nemam dozvole, da to odlikovanje nosim.

God. 1877. počima moj politički rad, te sam god. 1877. mjeseca prosinca izabran u sabor u Virju, proti tadanjem vladinom zastupniku Vojnoviću. Kad je godine 1878. požarom uništen velik dio Virja, sabirao sam dobrovoljne prineske, te sam sabrao više hiljada forinti, i za to, premda opozicijonalac, dobio od bana Mažuranića pohvalno priznanje. Kod sveobćih izbora god. 1878. i 1881. bio sam ponovno izabran za zastupnika virovskoga. Kad je god. 1879. sabor poslao deputaciju u Beč prigodom srebrnog pira kraljevog, izabran sam bio i ja u tu deputaciju, te sam zastupao opoziciju. U saboru sam vazda sve do danas stajao uz opoziciju. Kad je god. 1880. nastao u saboru osobiti pokret radi Davidove škole za banovanja Pejačevića, najodlučnije sam zastupao pravo Hrvatske po nagodbenom za-

Digitized by Google

konu na hrvatski jezik u zajednici s Folnegovićem. O tom su se osobito vodile žestoke razprave u saborskim konferencijama. Poglavitom mojem živom nastojanju pošlo je za rukom, da se je tim povodom osnovala „neovisna stranka". Od toga doba pristupio sam odlučno uz tu stranku i njezin list, te sam osobito prvih deset godina bio jedan od najrevnijih suradnika „Pozora" i „Obzora". Pisao sam članke o svim važnijim pitanjima, imenito gospodarskim i financijalnim. Takih članaka biti će za cielo vrieme više stotina.

Godine 1881. mjeseca lipnja i srpnja povela se je u saboru velika debata o riečkom pitanju. Prigodom te debate obširno sam dokazivao, da je § 66. nagodbe falzifikat. Mjeseca kolovoza 1881. suspendiran sam od službe kao profesor „radi nekorektnog ponašanja, koje momu zvanju ne dolikuje i koje se za valjani uzgoj mladeži upravo pogibeljnim ukazuje", te je proti meni iztraga disciplinarna provedena. Mjeseca listopada 1881. sam rehabilitiran bez da je iztraga dovršena, ponajviše zato, jer onaj čas nije bilo drugoga, koji bi tu struku predavao. Medjutim je za predstojnika bogoštovlja i nastave došao Vončina. On me je pozvao, neka njemu predam pismenu izjavu, u kojoj neka očitujem, da opozivam svoj govor o pitanju riečkom, a on da ne će to proglasiti, nego staviti medju spise, a tu izjavu, da će uzeti kao razlog, da se proti meni iztraga konačno obustavi. Ja sam odlučno to odbio i izjavio, da toga učiniti ne ću. Nakon toga podnešen je predlog na krunu, da budem svrgnut sa profesure uz motivaciju, koju sam čitao jednom prilikom sam, „da sam nesposoban, te da nemam dostatnoga znanja, potrebitoga za sveučilištnoga profesora". Kad sam doznao, da je već poslan predlog, da budem svrgnut s profesure, položio sam mandat na saboru mjeseca veljače godine 1882. Nakon toga, buduć još riešenje krune nije sliedilo, tražila je vlada od hrvatskoga ministarstva natrag poslanu predstavku i time je taj predmet bio dovršen.

Kad su izbori razpisani god. 1883. prvi put u bivšoj Krajini, kandidirao sam u Otočcu uz program neovisne stranke — proti vladinom zastupniku Omčikusu, ali sam propao. Godine 1884. kod sveobćih izbora kandidirao sam u Virju uz isti program proti vladinom kandidatu barunu Zmajiću, ali sam i tu propao. Kod sveobćih izbora god. 1887. kandidirao sam u Vinkovcima proti grofu Khuenu, bratu banovom, te sam velikom većinom izabran. Kad je god. 1892. neovisna stranka zaključila abstinenciju, nisam kandidirao. Kod izbora god. 1897. kandidirao sam opet, te sam izabran u novigradskom kotaru.

Moj rad na hrvatskom saboru neka sude drugi, — zastupao sam vazda umjerenu struju od početka svoga javnoga rada do danas, a bio sam nepokolebivo u opoziciji. Bio sam ponovno i članom zastupstva grada Zagreba.

Digitized by Google

Pravi literarni rad moj počima nakon imenovanja za sveučilištnoga profesora. Od osnutka pravničkoga družtva i „Mjesečnika" bio sam jedan od njegovih najradenijih članova, te sam opetovano držao javna predavanja u pravničkom družtvu. U „Mjesečniku" priobćio sam mnogo stručnih razprava. Kad je godine 1873. u tadanjoj „Ilirskoj Matici" izabran odbor, da izradi i predloži nova pravila prema potrebama „današnjega" vremena, izabran sam i ja u taj odbor, te prvi nacrt promienjenih pravila potječe od mene.

Prva moja oveća znanstvena radnja izašla je god. 1877. pod naslovom „Udrugarstvo". Knjigu je preveo na njemački moj tast, ali nije prevod štampan. U posebnom pismu pohvalio je u velike ovu knjigu profesor dr. L. Stein, s kojim sam stajao u češćoj korespondenciji, kao i s profesorom Greutum-om, s kojim sam dopisivao osobito za moje suspenzije. Kad je organiziran statistički ured, izradio sam neke oveće radnje, koje su napose štampane.

Godine 1884. izabran sam pravim članom Jugoslavenske akademije, te sam od toga vremena pisao više i to vrlo obsežnih razprava u „Radu". Kao profesor izdao sam osim „Udrugarstva" dvije knjige: jednu o mjenbenom, a drugu o trgovačkom pravu. Kritika je jednu i drugu osobito pohvalila. Imao sam prilike raditi i za trgovačku obrtničku komoru u Zagrebu, a ona me je izabrala svojim članom dopisnikom.

Oženio sam se god. 1875. s kćerkom pokojnoga hrvatskoga podkancelara pl. Žigrovića-Pretočkoga A g a t o m. Ovaj sretni brak bio je novim razdobljem u mom životu, u svagdanjem razgovoru s mojim tastom našao sam mnogo patriotičnoga poticaja i doznao mnogo toga o dobi našega narodnoga preporoda.

God. 1894. izabrala me je Jugoslavenska akademija svojim prvim tajnikom, te kao takav vodim od to doba neprekidno čitavu upravu akademije i prigospodario sam joj mnogo. U pojedinim družtvima, gdjegod sam bio, zvali su me na rad, te sam posvetio mnogo vremena i truda unapredjenju tih družtava.

Kritiku moga literarnoga profesorskoga i političkoga rada prepuštam drugima — jedno mi je tek iztaći, da sam u javnom radu vazda išao za tim, da nadvlada poštenje, značaj, te iskren i neumoran i nesebičan rad, koji vodi k sreći naroda. Položaj moj bio je i jest danas vrlo težak. U krugovima mojih političkih istomišljenika drže me i držali su me za prevelikoga konservativca, a politički protivnici za skrajnjega radikalca. Ovo je mnienje nastalo poglavito time, jer sam u užem krugu svojih istomišljenika vazda odvraćao od skrajnosti, dok sam proti političkim protivnicima bio možda i preiskren, odrješit i nepopustljiv."

Digitized by Google

Mirne je duše kritiku svoga neumornoga mnogogodišnjega rada prepustio drugima. Ta je kritika već danas jednodušno puna hvale i priznanja uz bolni osjećaj, da je pokojnik na tolikim važnim pozicijama u našem javnom životu, ostavio prazninu, koju ćemo teško dolično ispuniti.

On ode od nas, ali nam ostavi djela svoja, ostavi nam svjetao primjer svoj, kako nam valja neumorno raditi za dobrobit otačbine. Slava Ti, vječna slava neprežaljeni druže i učitelju! Šilović.

Prva haaška mirovna konferencija.

Predavao u skupštini od 8. svibnja 1909. dr. Ladislav Polić.

(Nastavak.)

Što se tiče obrazovanja suda, valja istaknuti samo neke momente iz konferencijskih rasprava. Suci iz haaškog obraničkog sudišta mogu se uzimati samo iz stalne opće obraničke listine, jer inače ne bi listina imala svrhe, kako je spravom rekao Martens. Suci za rješenje konkretnoga spora mogu se uzimati izmedju državljana zavadjenih stranaka tako, da je načelnik jedina nepristrana osoba u sudu. Doista čudan[66] sud ,gdje ne vrijedi ona: nemo judex in propria causa. Da se praksa ne drži grčevito ovoga načela, koje se na konferenciji branilo upravo praktičnim razlozima, vidi se najbolje po tome, što su u trim parnicama, koje je presudilo haaško obraničko sudište, ipak bili isključeni državljani od sudskih funkcija. Na drugoj haaškoj konferenciji dopušteno je strankama, da samo jednoga suca izaberu izmedju svojih državljana (čl. 45. konvencije o mirnom rješavanju medjunarodnih sporova (g. 1907.). Zatim je istaknuti, da je na pobudu Descampsovu uredjeno i pitanje o medjunarodnom položaju obraničkih sudaca (čl. 24. in fine). Članovi haaškoga obraničkog suda — ali ne članovi slobodnih obraničkih sudova — uživaju diplomatska preimućstva za vrijeme, dok vrše svoju službu. Konferencija je zabacila razne prijedloge, kojima se htjela skučiti ta preimućstva, tek je na prijedlog belgijskoga delegata grofa Grelle Rogiera ustanovila, da diplomatska preimućstva pripadaju članovima haaškoga obraničkoga suda samo, ako vrše službu izvan svoje domovine. Time je riješeno i jedno sporno pitanje općega medjunarodnoga prava tako, da diplomatski agenti ne uživaju u svojoj zemlji nikakva diplomatska preimućstva. Napokon se vodila zanimljiva rasprava o tome, što treba da bude, ako jedan izabrani obranik umre, odstupi ili bude spriječen bilo s kojega uzroka. Po ruskom prijedlogu izgubio bi čitav kompromis pravnu snagu. Ali ubjedljivom razlaganju Assera i Zorna pošlo je za rukom, da odvrate konferenciju od toga opasnog prijedloga, pa

[66] Nippold, l. c. str. 317.; Meurer, l. c. I. str. 287.; Ullmann, l. c. str. 101

Digitized by Google

da proture odredbu, po kojoj u takom dogadjaju treba odrediti izmjenu na isti način, kako je imenovan onaj obranik, kojega treba izmijeniti (čl. 35.).

Uz haaško obraničko sudište postavljen je jedan medjunarodni ured, koji je zasnovao Descamps. Ured je trebao da dobije strogo stručni, nipošto politički zadatak, kako je naročito naglasio njemački delegat Zorn. Osnutak i unutrašnji uredjaj njegov povjeren je upravnome vijeću, koje takodjer imenuje i otpušta uredske činovnike. Zadaci ureda tiču se ponajprije haaškoga stalnog obraničkoga sudišta i haaškoga obraničkog suda. U tom pogledu ured vrši poslove pisarske, pisarničke i tajničke; ovamo se broji i dužnost voditi imenik obranika i obavješćivati vlasti potpisnice o promjenama, koje se dese u imeniku. Glavna mu je dužnost, da saradjuje kod sastanka haaškoga obraničkog suda. Ured zatim uredjuje i nadgleda arhive i vrši sve upravne poslove. Ured je dalje u vezi i sa slobodnim obraničkim sudovima u toliko, što može svoje prostorije i svoju organizaciju dati na raspoloženje vlastima potpisnicama za svaki osobiti obranički sud. Da ured uzmogne što bolje udovoljavati svojim zadacima, obećale su vlasti potpisnice, da će mu saopćivati neke podatke. Tako treba da mu vlasti priopće ovjerovljene prijepise sviju obraničkih ugovora i sviju presuda slobodnih obraničkih sudova; po tome ured izlazi neka naučna centrala za informacije o medjunarodnom obraničkom sudovanju, kako ga je zgodno nazvao Zorn. Dalje su se vlasti obvezale, da će uredu priopćivati zakone, naredbe i isprave, koje se tiču ovrhe presuda, što ih izreče obraničko sudište. Troškove ureda podmiruju vlasti potpisnice srazmjerno onako, kako je odredjeno za medjunarodni ured svjetskoga poštanskoga saveza. Nema sumnje, da taj ured u velike pomaže ideji arbitraže i olakšava obraničko sudovanje; jer kad obranici dodju u Haag da sude, nalaze gotove sve potrebne uredbe, pomoćna sredstva i osobe.

Treća je obranička institucija u Haagu upravno vijeće, koje je organizovano po prijedlogu engleskoga delegata Pauncefotea. Sastavljeno je od diplomatskih zastupnika ovjerovljenih u Haagu i od holandijskoga ministra spoljnih poslova, koji mu je predsjednik; dakle je zajednica samih diplomata. Zadaci su mu čisto upravni, a nisu ni politički ni sudski. Vijeće treba ponajprije da obavijesti vlasti, da se obraničko sudište konstituiralo. Dalje treba da postavi i nadzire medjunarodni ured. Ono odlučuje u svim upravnim pitanjima u pogledu poslovanja haaškoga obraničkoga sudišta, vršeći pri tom funkcije kao neko ministarstvo pravosudja. Vijeće podnosi svake godine izvještaj vlastima potpisnicama o djelovanju haaškoga obraničkog sudišta i u o upravnim poslovima i troškovima. Vijeće ima i autonomiju, po kojoj može izdati svoj poslovnik i sva ostala potrebna opća naredjenja, koja treba smjesta da priopći vlastima. Da vijeće uzmogne va-

Digitized by Google

ljano raspravljati, potrebno je da članovi budu valjano pozvani i da bude nazočno barem 5 članova; zaključci se stvaraju većinom glasova. Najzad, vijeće ima vlast nad činovnicima. Ono imenuje, suspendira i otpušta činovnike i namještenike ureda, odredjuje im plate i nadnice; nadzire sve izdatke. Čitava ta institucija sretno je zamišljena i izvedena, te će moći potpuno da odgovara svome zadatku.

Sve institucije stalnoga obraničkoga sudišta odmah su nakon ratifikacije oživotvorene. Američki bogataš Carnegie darovao je kapital od jedan i pol milijuna dolara za palaču haaškoga sudišta, a nizozemska je vlada dala gradilište. Ali preostalo je još glavno, na ime, da sudište dobije posla. Auspiciji su iz početka bili vrlo slabi. Buknuo je strašni burski rat, povedena je ekspedicija u Kinu, planula buna u Venezueli. Kako je uza sve to haaško sudište dobilo života, o tome nam lijepo priča Fried. Sve te nedaće nisu mogle smesti vatrenoga pobornika obraničke ideje d' Estournellesa de Constanta. On se uputi u Ameriku ravno k predsjedniku Rooseveltu i zamoli ga, da haaškome sudištu pribavi posla. Roosevelt naloži svome državnom tajniku, da nadje zgodnu stvar. I doista Sjedinjene Države prve predadu haaškome sudištu spor s Mexikom o crkvenim dobrima. Tako je novi svijet dao svijetao primjer starome svijetu. Haaški obranički sud, koji je bio sastavljen od samih inozemaca, sastao se prvi put dne 15. rujna 1902. i dne 14. listopada iste godine osudio Mexiko da plati u jedanput $1,420.682^{6}/_{100}$ dollara i da daje godišnje rente od $43.650^{99}/_{100}$ dollara.

Druga se parnica tiče venezuelskoga spora. Već su neke vlasti podupirale tražbine svojih državljana protiv Venezuele blokadom i već su topovi stali govoriti. Uto predsjednik Roosevelt upozori na haaško obraničko sudište. Spor je bio u ovome. Njemačka, Engleska i Italija upotrijebile su za podmirenje tražbina svojih pripadnika prinudna sredstva protiv Venezuele i na osnovi toga tražile prvenstveno namirenje iz 30% izvjesnih carina, koje im je dao na raspoloženje venezuelski predsjednik Castro, dok su druge države kao Španija, Francuska, Mexiko, Holandija, Švedska, Norveška, Sjedinjene Države i Belgija osporavale to prvenstvo. Dne 1. rujna 1903. sastao se obranički sud, sastavljen od Rusa Muravjeva i Martensa i od austrijskoga profesora Lammascha, i dosudio osudom od 22. veljače 1904. blokadnim vlastima prvenstvo na onih 30% carina.

U trećem slučaju, koji je u povodu obraničkoga ugovora od 28. srpnja 1902. dospio pred haaško sudište, radilo se o sporu Japana s Njemačkom, Francuskom i Engleskom o tumačenju ugovornih odredbi u pogledu porezne dužnosti Evropljana naseljenih u Japanu. Obranički sud, koji je bio sastavljen od bivšega norveškog ministra predsjednika Grama, od francuskoga pravnika Renaulta i od japanskoga poslanika u Parizu Mo-

Digitized by Google

t o n a, sastao se dne 23. svibnja 1904. i dne 23. svibnja 1905. izrekao osudu u prilog evropskih vlasti.

U četvrtom slučaju iznijele su Francuska i Engleska pred haaško obraničko sudište spor o protektoratu nad sultanstvom Maskatom, koji nije bio razbistren englesko-francuskom kolonijskom konvencijom od 8. travnja 1894. Francuska je pretendirala na vršenje protektorata u teritorijalnim vodama maskatskim i tako došla u sukob s Engleskom. Obranički sud, koji je bio sastavljen od austrijskoga profesora Lammascha, američkoga profesora Melville-Fullera i od Jonkheera A. F. de Savorin-Lohmanna iz Haaga, sastao se dne 22. srpnja 1905. i odlučio osudom od 8. kolovoza 1905. u prilog Francuskoj.[67]

Kako su nedavno javljale novine, ovih će se dana pred haaškim obraničkim sudištem raspravljati afera od Casablanke[68] izmedju Njemačke i Francuske i onda pitanje o uredjenju granica izmedju Švedske i Norveške.

I tako su se pokazali lažnim prorocima oni zloguki pesimiste, koji su haaškom obraničkom sudištu proricali skoru i sramotnu propast. Naprotiv pravo je rekao M é r i g n h a c: „Haaško obraničko sudište ulazi dakle po malo u svakidašnju praktiku narodâ, pa odabiranje njegovo za redovnoga arbitra u mnogobrojnim stalnim ugovorima o obraničkom sudovanju, koji su uglavljeni od početka ovoga stoljeća, još ga je više učinilo onim, što će normalnim načinom biti u bliskoj budućnosti: redovni sud za medjunarodne sporove (l a j u r i s d i c t i o n d e d r o i t c o m m u n des différends internationaux)."

Haaško obraničko sudište ima dosta očevidnih pogrješaka, a još je i vrlo daleko od idealnoga savršenstva, ali svakako se mora povladiti Meurerovim riječima, da je ono „geradezu die Verkörperung des internationalen Rechtsgedankens".

§ 4. O b r a n i č k i p o s t u p a k.

Prva haaška konferencija stvorila je, kako je jednom zgodom rekao L i s z t, čitav gradjanski parbeni postupnik za obraničke sudove. Koliki se napredak pokazuje u tome, vidi se najbolje iz kontrasta s dotadašnjim stanjem, dokle još nije bio uredjen medjunarodni postupak; a kakav takav postupak bio je pod svakim uvjetom potreban, jer bez pravnoga postupka ne može da bude ni sudske rješidbe. Toj nestašici nastojale su države doskočiti na razne načine. Ili bi u ugovoru o obraničkom sudovanju uglavile načela postupka; ili bi se opet o tome dogovorile pri imenovanju obranika ili čak poslije toga, ili bi napokon pustile obranicima, da po slobodnoj rasudi

[67] O svim tim presudama isp. F r i e d, l. c. str. 41.—43.

[68] Spor medjutim riješen obraničkim presudom, koja ne daje pravo nijednoj stranci.

Digitized by Google

urede postupak. Jasno je, kako su odatle nastajale sumnje i sporovi, a svakako nesigurnost i odugovlačenje. No što je više učestalo obraničko sudovavanje, to je veća bila potreba točnih procesnih odredbi s općenom valjanošću.[69]

Istina, poznati institut medjunarodnoga prava već je g. 1874./5. po nacrtu berlinskoga profesora Goldschmidta sastavio obranički postupnik i poslao ga vladama. Postupnik je sagradjen na osnovi dotadašnje obraničke prakse i sagradjen prema pravnim načelima o privatno-pravnim obraničkim sudovima s osobitim pogledom na medjunarodne potrebe. To je ipak bila tek privatna radnja, koju je trebalo za svaki pojedini slučaj istom ugovorom recipirati; ali ona je ipak znatna predradnja za haašku konferenciju i pored drugih znanstvenih prijedloga. Na osnovi Goldschmidtova operata i prema novijoj teoriji i praksi sastavio je Martens jedan „projet de code d'arbitrage", koji je ruska delegacija predložila konferenciji. Taj je projekat služio za podlogu raspravama, iz kojih je izišlo treće poglavlje konvencije pod natpisom „Obranički postupak" (čl. 30.—57.).

Prema namisli ruske delegacije ima obranički postupak ova dva glavna obilježja: ovamo sadrži tek osnovna načela bez sitnih detalja; a onamo pridaje sebi samo supsidijarni karakter, po čemu je obraničkoj praksi dana velika blagodat, a ipak je učuvana suverenost država. Tako odredjuje čl. 30., koji stoji na čelu toga poglavlja, da se medjunarodni postupnik primjenjuje tek „koliko se stranke nisu sporazumjele o drugim pravilima". Ako li se stranke ne slože o drugim pravilima, vrijedi medjunarodni obranički postupnik po sebi i bez dalje recepcije u pojedinom slučaju. Tek je jedan izuzetak kurtoazije radi postavljen u čl. 33., ako je za obranika izabran suveren ili glava države; onda on sam odredjuje obranički postupak.

Temelj obraničkom postupku u konkretnom sporu jest kompromis, kojim stranke ustanovljuju predmet spora i nadležnost obranika. O pravnoj naravi i značenju kompromisa već je prije bilo govora, a tako i o organizaciji i sjedištu obraničkoga suda.

Stranke mogu kod obraničkoga suda imenovati punomoćnike ili specijalne agente, pa i pravne savjetnike ili advokate. Agenti su posrednici izmedju stranke i obraničkoga suda. Dostava im ipak nije jedini posao, jer njih valja pozvati i k proglašenju osude; i njima se obranička presuda uručuje; oni sudjeluju i u funkcijama procesnih zastupnika ili odvjetnika, jer oni mogu obraćati pažnju suda na spise i isprave, podnositi prijedloge i razjašnjenja, predlagati sredstva obrane, podizati prigovore i incidentna pitanja. Pravni savjetnici imaju zadatak odvjetnika, jer ih imenuju stranke za zastupanje svojih prava i interesa pred obraničkim sudom; oni su pomoćni organi obraničkoga sudovanja. No stranke ne moraju imenovati ni

[69] Za ovo dalje isp. Meures, l. c. I. str. 291. i sl.

Digitized by Google

agenata ni pravnih savjetnika, a onda će se te funkcije vršiti diplomatskim putem. Opširno je raspravljeno pitanje o inkompatibilnosti odvjetničkoga položaja sa sudačkim. Američki delegat Holls tražio je, da se ovdje prizna ova inkompatibilnost prema englesko-američkom načelu „once a judge, always a judge", ali komisija nije prihvatila prijedloga, nego je uvrstila u izvještaj Bourgeoisov prijedlog o vremenoj inkompatibilnosti izmedju ta dva položaja tako, da nijedan član haaškoga obraničkog suda ne smije za vrijeme, dok vrši službu kao sudac jednog obraničkog suda, primiti dužnost agenta ili advokata kod drugoga kojeg obraničkog suda.

Kao jezik suda nije primljen francuski, nego po čl. 37. sam sud izbira jezike, kojima će se služiti on sam i koji će se smjeti da upotrebljavaju pred sudom.

Ovdje valja još napomenuti, da je obranički sud poput unutrašnjih državnih sudova vlastan odlučiti o svojoj kompetenciji, tumačeći kompromis i ostale ugovore, koji se mogu u stvari navesti, a tako i primjenjujući načela medjunarodnoga prava (čl. 48.). Ovo pravo obraničkog suda bilo je, kako je poznato, jako osporavano u alabamskom slučaju. U Haagu nije ono naišlo ni na kakve poteškoće. Jasno je, od kolikog je praktičnog zamašaja ova odredba.

Vodstvo procesa pripada obraničkomu sudu. Sud odredjuje i forme i rokove za prijedloge stranaka i uredjuje provedbu dokaza.

Po čl. 39. dijeli se obranički postupak redovno u dva odjelita stadija: u prethodni ili instrukcioni postupak (l' instruction) i u usmenu raspravu (les débats). Čudno je, da vijećanje sudaca, proglas i dostava osude padaju izvan postupka, jer se potonji svršava s usmenom raspravom stranaka.

Instrukcija stoji u tome, da dotični agenti priopćuju članovima suda i protivnoj stranci sve akte štampane ili pisane i sve isprave, koje sadrže dokazna sredstva. Svi spisi i isprave, što ih navede jedna stranka, moraju se priobćiti drugoj stranci. Instrukciji je svrha produciranje čitavog parničnog materijala. Sa svršetkom instrukcionog stadija skopčane su znatne pravne posljedice. Tako po čl. 42. može sud nakon završetka instrukcije ukloniti od rasprave sve nove spise ili isprave, koje bi mu jedna stranka htjela da predloži bez privoljenja druge stranke. No sud može ipak uvažiti nove spise ili isprave, na koje mu obrate pažnju agenti ili odvjetnici stranaka, pa u tom slučaju može tražiti, da mu se predlože takovi spisi ili isprave, tek treba da se priopće i drugoj stranci (čl. 43.). Osim toga može sud zahtijevati od agenata, da produciraju sve potrebne spise, i tražiti potrebna razjašnjenja.

U raspravi treba da stranke usmeno razlože svoja stanovišta, da stave svoje prijedloge i da ih obrazlože. Raspravu vodi predsjednik. Rasprava se započinje, kad je predsjednik otvori; taj čas rastavlja instrukciju od ras-

Digitized by Google

prave. Sada istom stupa obranički sud potpuno u svoje funkcije; jer dok se priopćenja, koja ispunjuju instrukcioni stadij, upravljaju „na članove obraničkoga suda", rasprava se vodi „pred obraničkim sudom". Rasprava je u načelu tajna, već ako je sud proglasi javnom s pristankom stranaka. O raspravi vode zapisnik tajnici, koje imenuje predsjednik. Samo ovaj zapisnik ima potpunu dokaznu moć. U raspravi izlažu agenti i advokati usmeno sva pravna sredstva i zahtjeve, podižu prigovore i incidentna pitanja. Odluke suda o prigovorima i o incidentnim pitanjima konačne su, te o njima nije dopuštena dalja diskusija. Suci su vlasni upravljati pitanja na agente i na odvjetnike i tražiti od njih razjašnjenja o nejasnim točkama. No ni stavljena pitanja, ni napomene sudaca za vrijeme rasprave ne smiju se držati za izražaj mišljenja ni čitavoga suda ni pojedinih sudaca. Pošto su agenti i advokati iznijeli sva razjašnjenja i dokaze u prilog svojoj stvari, predsjednik izriče zaključak rasprave.

Vijećanje suda je tajno. Svaka se odluka stvara većinom glasova sviju sudaca. U zapisniku valja zabilježiti, ako se koji sudac ustegne od glasanja.

Obranička presuda izdaje se pismeno i treba da bude potpisana od svakoga člana suda. Oni suci, koji su ostali u manjini, mogu pri potpisivanju konstatovati, da se ne slažu s presudom.

Presuda treba da bude obrazložena. O ovome pitanju: „La sentence doit — elle être motivée?" vodila se u komisiji vrlo zanimljiva rasprava.[70] U ruskoj osnovi obraničkoga postupka nije bilo o tome govora. Zasluga, da je to pitanje ipak potvrdno riješeno, ide ponajprije njemačkoga delegata Zorna, koji je prvi predložio, da presuda treba da bude obrazložena. Tome se usprotivio ruski delegat Martens, tražeći, da se ostavi sudovima na volju, hoće li obrazlagati presudu, a branio je svoj prijedlog političkom naravi obraničkoga sudovanja: obranici nisu samo suci, nego i zastupnici svojih vlada, zato je teško od njih tražiti, da oni svoju vladu ne samo osude, nego i tu osudu još i obrazlože i time pooštre. Belgijski delegat Descamps priznao je, istina, političku važnost ruskoga shvatanja, ali istaknuo je, da se kod sudske rješidbe ne može apstrahovati od razloga. Kod drugoga čitanja u odboru opet je Zorn ponovio svoj prijedlog, a Martens svoje prigovore. Nato je nizozemski delegat Asser zapitao Martensa, može li mu navesti i jednu jedinu obraničku presudu, koja ne bi bila obrazložena? Odbor je prihvatio Zornov prijedlog. U sjednici komisije dne 17. srpnja opet se Martens povratio na svoj zabačeni prijedlog. Ali Zorn mu je vrlo zgodno odgovorio, da obraničke presude moraju da budu pravne rješidbe, a ove se ne mogu ni zamisliti bez obrazloženja. Tome je još dodao holandijski delegat Rahusen, da moć obraničke presude stoji više u razlozima, nego u samoj presudi, pa da se obraničko sudovanje ne da iz-

[70] Isp. Meurer, l. c. I. str. 338. i sl.

Digitized by Google

graditi na obraničkim presudama bez obrazloženja. U drugom čitanju komisije dne 22. srpnja opet se srpski delegat Veljković osvrnuo na političke bojazni, pa zatražio, da se u zapisniku utvrdi, da se obraničke presude ne smiju obrazlagati političkim razlozima. Pošto mu je Descamps odgovorio, da je sudac suveren u izboru svojih razloga, ali da se može pouzdano očekivati, e će sudac suditi, a ne politizovati, prihvatila je komisija prvobitni Zornov prijedlog.

Obranička presuda čita se u javnoj sjednici suda, u kojoj treba da budu nazočni agenti i advokati stranaka ili barem da su valjano pozvani.

Obranička presuda, koja je valjano proglašena i dostavljena agentima stranaka, rješava spor konačno i bez daljega priziva (čl. 54.).

Obranička presuda vezuje samo one stranke, koje su uglavile kompromis. Ako li se radi o interpretaciji takova ugovora, kod kojega su sudjelovale i druge vlasti osim paraca, potonji priopćuju prvašnjima kompromis, što su ga uglavili. Svaka od tih vlasti ima pravo intervencije u procesu. Ako se jedna od tih vlasti ili više njih posluži tim pravom, tumačenje sadržano u presudi vezuje i njih.

Svaka stranka nosi svoje troškove i polovicu sudskih troškova.

Po čl. 54. isključen je svaki priziv protiv obraničke presude. Ali kraj mogućnosti zablude morala se konferencija pozabaviti s pitanjem,[71] hoće li svako preispitivanje presude biti isključeno? Ruska je osnova isključila priziv u skladu s pretežnim mišljenjem u teoriji i praksi, ali zato je navela tri razloga ništetnosti: ništavost obraničkoga ugovora, prekoračenje nadležnosti i podmićenje sudaca. Američka je delegacija predložila, da bi se spor mogao ponovo raspraviti pred istim obranicima u roku od 3 mjeseca nakon dostave obraničke presude, ako se mogu pridonijeti novi dokazi ili nova pravna stanovišta. Na taj se prijedlog nadovezala vrlo živahna rasprava, u kojoj je osobito Martens pobijao prijedlog, dok ga je američka delegacija uporno branila. Rasprava se može resumirati ukratko ovako. Priziv nije nitko zahtijevao, jer nitko nije želio uvesti više instancija u medjunarodnom postupku. S istoga razloga odbijen je i ruski prijedlog o razlozima ništavosti.[72] Američki je prijedlog uz znatne modifikacije ipak primljen kao čl. 55., kojim se uvodi revizija. Reviziju mogu stranke zatražiti samo onda, ako su to pravo izrijekom pridržale sebi u kompromisu, i to u roku, kako je kompromisom uglavljen. Revizijski zahtjev treba da se upravi na isti sud, koji je izrekao presudu, već ako su stranke drugčije ugovorile. Zahtjev se može osnivati samo na pronalasku nove činjenice, koja bi bila

[71] Isp. Nippold, l. c. str. 347. i sl.; Meurer, l. c. I. str. 349. i sl.

[72] Kao Nippold misli i Lisboa, da je praktična vrijednost tih ništavosti vrlo slaba. (Revision des sentences arbitrales u Revue de droit international et de législ. comp. 1902. str. 62.)

Digitized by Google

podobna odlučno utjecati na presudu, a u vrijeme završetka usmene rasprave nije bila poznata ni sudu ni stranci, koja traži reviziju. Revizijski se postupak može otvoriti samo odlukom suda, koja izrijekom konstatuje opstojnost nove činjenice, priznajući joj netom napomenuta svojstva i dopuštajući s toga razloga reviziju. Cilj novoga postupka nije, da se ukine obranička presuda, već da isti obranički sud stvori u stvari novu presudu. Prema tome ova revizija nije ni priziv ni revizija u smislu kojega parbenog postupnika, već je institut sui generis. Prema našem parbenom postupku mogla bi se ona označiti kao povrata u prijašnje stanje radi novo pronadjenih dokazala, dotično kao obnova postupka u onom slučaju, ako se zatraži nakon svršetka usmene rasprave, a prije nego bude izrečena presuda.

O ovrsi[73] obraničkih presuda šuti konvencija. No u čl. 18. već je odredjeno, da ugovor o obraničkom sudovanju drži u sebi dužnost stranaka pokoriti se obraničkoj presudi vjerno i pošteno, a u čl. 31. ponovo se naglašava, da potpis kompromisa sadrži tu dužnost. Po čl. 55. opet obranička je presuda pravomoćna i ovršiva poput osuda državnih sudova. Razlika pak izmedju obiju vrsti osuda stoji u tome, što se osude državnih sudova mogu izvršiti prinudnom ovrhom, dok je izvršenje presudâ medjunarodnih sudova prepušteno samim strankama, ili kako je lijepo rečeno u bruxellskom projektu od g. 1895.: „izvršenje osuda povjereno je časti i poštenju država, koje se parbe". U medjunarodnom pravu ima ovrha, ali nema prinudne ovrhe. Zato je kraj današnje organizacije medjunarodne zajednice izlišna svaka tužaljka, što obraničke presude nemaju potrebite sankcije. Istina, one nemaju za sobom prinudni aparat kao osude državnih sudova, ali one imaju sve one sankcije, što ih može imati i medjunarodno pravo samo. Države prosto računaju, da će se obraničke presude izvršiti vjerno i pošteno, a državama služi na čast činjenica, da se još nijedna država do danas nije prevarila u tom očekivanju. Svaku državu veže čast, da iskupi poštenu riječ, koju je kompromisom dala, preuzimajući p r a v n u dužnost, da će se vjerno i pošteno pokoriti obraničkoj presudi. Uostalom države mogu u kompromisu slobodno uglaviti i posebne sankcije za ovrhu obraničkih presuda. U tu je svrhu iznio D u m a s[74] čitav sistem moralnih i materijalnih, civilnih i kaznenih sankcija. Ima još i drugih vrlo duhovitih prijedloga, tek se čini da za nje vrijedi peior medecina morbis.

IV. Rad II. komisije.

Koliko je rad treće komisije znatan za pitanje mira, toliko je za ratno pravo zaslužno poslovanje druge komisije, kojoj su povjerene točke 5.—7. ruskoga programa. Druga je komisija izradila dvije konvencije, a te su:

[73] Isp. M e u r e r, l. c. I. str. 344. i sl.; N i p p o l d, l. c. str. 373. i sl.

[74] Les sanctions de l'arbitrage international. 1905. — Isp. i U l l m a n n, l. c. str. 104.—105.

Digitized by Google

konvencija o zakonima i običajima kopnenoga rata i konvencija o primjeni načela ženevske konvencije od 22. kolovoza 1864. na pomorski rat.

Prva konvencija sadrži opsežnu kodifikaciju kopnenoga ratnoga prava, te pokazuje neki dosta sretni završetak davnašnjim nastojanjima oko takve kodifikacije. Ova su nastojanja potekla iz spoznaje o nesigurnosti običajnoga ratnog prava i iz težnje za idealom o humaniziranju rata. Prvi su započeli rad oko kodifikacije ratnoga prava učitelji medjunarodnoga prava i naučni instituti. Dovoljno je napomenuti sjajna imena Liebera,[75] Bluntschlia[76] Dahna,[77] i izradak instituta za medjunarodno pravo „Manuel des lois de la guerre sur terre".[78] Prava kodifikacija medjunarodnoga ratnoga pravmogla se, dašto, izvršiti samo u formi medjunarodnog ugovora. Počelo se na sreću s kodificiranjem ograničenih materija. Tako je pariskom deklaracijom od g. 1856. o pomorskom pravu ukinuto lovljenje brodova, bar donekle zaštićeno privatno vlasništvo u pomorskom ratu i približno definiran pojam kontrabande. Ženevskom konvencijom o crvenom križu od g. 1864. znatno su ublažene ratne strahote ; no ženevski dodatni članci od g. 1868., kojima se htjelo ženevsku konvenciju protegnuti na pomorski rat, nisu bili ratifikovani. Iste godine 1868. uglavljena je na pobudu Rusije petrogradska konvencija o upotrebi raspršljivih tvari u ratu. Tek u godinu 1874. pada prvi pokušaj većega stila, da se kodificira ratno pravo. Tada se na pobudu ruskog cara Aleksandra II. sastala u Bruxellesu konferencija, da vijeća o ruskom prijedlogu ratnoga prava, što ga je sastavio Martens. Tu su se zastupnici vlasti dogovorili o zakonima kopnenoga rata, koji doista vrijede i koji treba da štite mirno pučanstvo od suvišnih ratnih strahota i od nevolja ratne okupacije. Ali ova deklaracija nije ratificirana i ostala na žalost tek osnovom. Ali ona je unapredak ipak djelovala kao zakon, jer se ona upotrebljavala u nauci i primjenjivala u praksi, te je postala gotovo običajno pravo. Rusija medjutim nije odustala od svoje ideje miljenice, nego je pače upotrijebila prvu zgodu, te je u svoj program za haašku konferenciju prosto uvrstila reviziju te neratificirane bruxelleske deklaracije od g. 1874. Time je Rusija, kako pravo veli Meurer, iskazala čovječanstvu veliku uslugu.

Konvencija od 29. srpnja 1899. o zakonima i običajima kopnenoga rata ima uvod i pet članaka, u kojima se odredjuje pravna narav konvencije (čl. 1.), područje valjanosti u ličnom pravcu (čl. 2.), ratifikacija (čl. 3.), pristup (čl. 4.) i otkaz (čl. 5.). Toj je konvenciji pridan kao dodatak (annexe)

[75] Prof. Lieber, njemački Amerikanac, izradio je g. 1863. usred gradjanskog rata po nalogu predsjednika Lincolna instrukcije za vojsku u ratu u „Instructions for the Government of armies in the United States in the Field".

[76] Isp. djelo njegovo „Das moderne Kriegsrecht der zivilisierten Staaten" 1866.

[77] Isp. „Das Kriegsrecht" (Für den Tornister Deutscher Soldaten) 1870.

[78] Istina, taj je „Priručnik" sastavljen istom poslije bruxelleske deklaracije.

Digitized by Google

pravilnik o zakonima i običajima kopnenoga rata, kako je uglavljen revizijom bruxelleske deklaracije od 1874.

U uvodu se nižu misli vodilje ove konvencije. Vlasti drže potrebnim pored ustanova o miru uglaviti i norme o ratu, hoteći da i u tom krajnjem slučaju posluže interesima čovještva i sve većim zahtjevima civilizacije. Zato hoće da revidiraju zakone i običaje kopnenoga rata, naročito bruxellesku deklaraciju. No kako za sada nije još bilo moguće uglaviti ugovor o svim pitanjima ratnoga prava, a kako opet vlasti ne će da bi u nepredvidjenim slučajima odlučivala samovolja vojskovodja ; zato vlasti medjutim, dok ne bude sačinjen potpuniji zakonik ratnoga prava, drže zgodnim konstatovati, da u dogadjajima, koji nisu riješeni ovom konvencijom, stanovništvo i ratne stranke ostaju pod zaštitom i gospodstvom medjunarodnih pravnih načela, kako su nikla iz običaja, koji vrijede medju uljudjenim državama, iz zakona čovječnosti i iz zahtjeva javne savjesti. Odatle se vidi, da pravilnik nije potpun kodeks medjunarodnog ratnog prava, nego opće medjunarodno pravo sa svjema summjama i nejasnoćama svojim dobilo je supsidijarnu vrijednost za haaške vlasti potpisnice, a za ostale je vlasti zadržalo svoje staro, često vrlo sporno značenje.[79]

Osobina ove konvencije je članak 1., kojim se vlasti obvezuju, da će svojim kopnenim oružanim silama dati instrukcije u skladu s pravilnikom o zakonima i običajima ratnoga prava, koji je dodan ovoj konvenciji. Prema tome ovaj pravilnik ne vezuje vojske pojedinih država ni onda, kad ga državna vlast ratificira i valjano proglasi u vlastitoj zemlji, dokle god vrhova vojna uprava ne izda autonomni ratni pravilnik, koji se doduše mora podudarati s haaškim pravilnikom ; dok inače medjunarodni ugovori vežu podanike i unutrašnje državne organe, čim budu valjano proglašeni u dotičnoj državi. Razlog toj indirektnoj formi kodifikacije bit će valjada u težnji, da se državama ostavi neka sloboda, a naročito u tome, da države ne moraju već unaprijed odati, kako misle voditi rat, osobito u neprijateljskoj zemlji.[80]

Ratni pravilnik vrijedi samo za kopneni rat, u kojem su sve ratne stranke potpisnice ove konvencije. Odredbe o ratifikaciji, pristupu i otkazu nemaju nikakih osobina.

Konvencija govori o zakonima i običajima kopnenoga rata. Izraz „običaj" nije sasvim točan, jer je jasno, da se ovdje ne misli na puka konvenciona neobavezna pravila, osnovana na obzirima humaniteta, kurto-

[79] Isp. Meurer, l. c. II. str. 47.

[80] Možda je tome pridonijelo i opće englesko shvatanje o medjunarodnom pravu, koje je Zorn zgodno obilježio ovako: „Fragen des Völkerrechts sind für England Fragen des Landesrechts" — i onda: „Das Reglement (haaški ratni pravilnik) ist englisches Landesrecht" u Deutsche Juristenzeutung g. 1906., str. 1051.

Digitized by Google

azije,[81] morala, nego na običaje s obaveznom snagom, na medjunarodno običajno pravo. Zato bi ispravniji bio ovaj natpis konvencije: „Konvencija o kopnenom ratnom pravu", koje može da bude ili ugovorno ili običajno kao i sve ostalo medjunarodno pravo. Ratno je pravo skup pravnih pravila, koja normiraju i ograničuju vodjenje rata u interesu čovještva. Ova konvencija nastoji da ublaži ratne nevolje, ali samo „koliko to dopuštaju vojnički interesi". Time je ona priznala ratnu nuždu (t. zv. raison de guerre), koja je spram ratnoga prava ono isto, što je kaznenopravna nužda spram kaznenoga prava: ima dakle zapovijesti rata, veli M e u r e r,[82] koje su preče od zabrana ratnoga prava. Za ispriku se obično dodaje, da se kod ratne nužde smije misliti samo na sasvim vanredne i izuzetne slučaje nužde. Istina je samo to, da jedini korektiv protiv izrabljivanja ratne nužde jesu represalije protivnikove; pa i to, da neke zabrane imaju apsolutnu valjanost medju civilizovanim narodima, kao što je zabrana služiti se otrovanim oružjem, izdajnički ubijati neprijateljske kombatante.[83]

Pravilnik se dijeli u četiri odsjeka. Prvi govori o svojstvu ratne stranke, drugi o neprijateljstvima, treći o vojničkoj vlasti u teritoriju neprijateljske države, a četvrti o pripadnicima oružane sile, koji su internirani kod neutralaca i o ranjenicima koji se njeguju kod neutralaca.

Velika je zasluga haaške konferencije, što je definirala pojam ratne stranke (Kriegspartei, belligérant, kombatant). Povijest nas uči, koliko je stajalo i muke i krvi, dok se utvrdilo, tko smije u ratu upotrijebiti silu i protiv koga se ona smije upotrijebiti; tko je dakle neprijatelj? Dugo i dugo bio je i mirni gradjanin redovni objekat napadaja, a zato je i on smio upotrijebiti oružje u ratu. Kad se razvila stajaća vojska, promijenio se položaj gradjanina u ratu: on je bio zaštićen protiv neprijatelja, ali zato i dužan, da se drži mirno; neprijateljem je postala stajaća vojska, pojačavši se domala domobranstvom, pa i pučkim ustankom, koji se organizuje istom u slučaju rata. Ali s francuskom revolucijom nastaju nove neprilike u pojavi dobrovoljnih četa (iregularaca) i ustanka gomila, koje, ne budući vojnici, pomažu vojnicima u ratovanju. O položaju tih četa mišljenja su se u velike razilazila. Dovoljno je napomenuti sudbinu vodje tirolskog ustanka od g. 1809. Andrije Hofera, nejasni položaj pruskoga Landsturma i dobrovoljačkih četa u g. 1813. A istom za njemačko-francuskoga rata od g. 1870./71. koliko je svadja izazvalo pitanje francs-tireursa!

Po današnjem shvatanju rat je borba država s pomoću njihovih oficijelnih bojnih sila, a nije borba izmedju državljana zaraćenih država. Ali

[81] Velika zasluga ide S t o e r k a, što je precizovao pojam medjunarodne kurtoazije i odnos njezin spram medjunarodnoga prava u posthumnoj raspravi „Völkerrecht und Völkercourtoisie" u Staatsrechtliche Abhandlungen Festgabe für Laband, sv. I. str. 129.–170.

[82] l. c. II. str. 15.—19.

[83] Isp. U l l m a n n, Völkerrecht, 1908., str. 470.

Digitized by Google

i gradjani dolaze s ratom u kojekakve sveze, koje su takodjer normirane ratnim pravom. Prema tome se razlikuje aktivni ratni status, u kojem stoji oružana sila jedne zaraćene države spram protivnikove oružane sile tako, da je upotreba sile, navlastito oružja, dopuštena samo oružanoj sili i samo protiv oružane sile protivnikove, te se s pripadnicima oružane sile mora vazda postupati po medjunarodnom ratnom pravu. U pasivnom pak ratnom statusu nalazi se ostalo stanovništvo, kojemu i protiv kojega nije dopuštena upotreba oružja u ratu.

Medju subjekte aktivnoga ratnog statusa broji se po haaškom ratnom pravilniku najprije vojska, a onda još i pučki ustanak i dobrovoljačke čete pod izvjesnim uvjetima (čl. 1.). Pučki ustanak i dobrovoljačke čete treba da imaju vodju, koji je odgovoran za vladanje svojih podredjenih ; po medjunarodnom je pravu dovoljna organizacija, a ne traži se više autorizacija od nadležne domaće oblasti, koju ipak može tražiti unutrašnje državno zakonodavstvo. Dalje treba da nose i to stalno — odredjeni znak, koji se može iz daleka poznati ; dakle ne trebaju uniforme, već dostaje na pr. i povezica na ruci. Zatim treba da otvoreno nose oružje i napokon da ratujući drže zakone i ratne običaje. U onim pak državama, gdje pučki ustanak i dobrovoljačke čete čine vojsku ili cjelokupni dio njezin, tamo se i oni razumijevaju pod naznakom vojske.

Dalje se u ratnu stranku broji i ustanak gomila (levée en masse), ali tek donekle. Na haaškoj konferenciji, kao već i prije na bruxelleskoj izbila je u ovom pitanju velika opreka u shvatanju izmedju vojničkih država i ostalih vlasti, a spor se svršio vrlo labavim kompromisom. Ratni pravilnik odredjuje u čl. 2. ovo: „Stanovništvo nezapremljenoga teritorija, koje kod primicanja neprijateljeva dragovoljno ustane na oružje, da se bori s neprijateljskim četama, a nije imalo kad, da se ustroji prema čl. 1., drži se za ratnu stranku, ako drži zakone i običaje ratne". Time je priznat i neorganizovani ustanak gomila, ali samo dotle, dok neprijatelj nije zapremio teritorij. O ustanku pak gomila protiv neprijatelja, koji je već zapremio teritorij, šuti konvencija, premda se ovo pitanje u komisiji opširno raspravlja. Engleski[84] delegat Ardagh i švajcarski Künzli predložili su, da se isto pravo ustanka dade i stanovništvu zapremljenoga već teritorija, ali tome se najodlučnije usprotivio Nijemac Gross v. Schwarzhoff. Konačno je prihvaćeno ono Martensovo očitovanje, koje je uvršteno i u uvod konvencije, da u onim slučajevima, koji nisu riješeni ovom konvencijom, ne smije odlučivati samovolja vojničkih zapovjednika, nego načela medjunarodnoga prava, kako su nikla iz običaja, koji vrijede medju uljudjenim državama, iz zakona čovječnosti i iz zahtjeva javne savjesti. Jasno je, da time nije ovo vrlo znatno sporno pitanje nimalo riješeno, jer

[84] Isp. o raspravi Meurer, l. c. II. str. 90. i sl.

Digitized by Google

upravo opće medjunarodno pravo ne donosi o tome opće priznatoga rješenja. Vojničke vlasti zaključivat će iz teksta pravilnikova čl. 2. e contrario, da se privilegij toga članka ne može protegnuti na stanovništvo zapremljenoga teritorija; dok će se, naprotiv, ostale države pozivati na Martensovu deklaraciju i na govore izrečene u komisiji. Uostalom, ni to nije na putu patriotskom heroizmu, koji može povrijediti pravo, da ostvari višu, moralnu ideju, makar ta kolizija donijela heroju i sigurnu smrt.

Aktivni ratni status pristoji svjema članovima oružane sile, ali ne svima u jednakoj mjeri; razlikovati valja kombatante u užem smislu od nekombatanata, koji doduše služe ratnim svrhama, ali ne smiju upotrebljavati oružje, a opet ne smije ih neprijatelj namjerice ni raniti ni ubiti. Nekombatanata ima od dvije ruke. Jedni pripadaju oružanoj sili, kao što su vojni činovnici i svećenici, liječnici i auditori; kad ih neprijatelj ulovi, oni imaju pravo tražiti, da se s njima postupa kao s ratnim zarobljenicima, tek je zdravstveno osoblje oprošteno od ratnog sužanjstva. Drugi nekombatanti ne pripadaju oružanoj sili, već je samo prate, kao što su ratni dopisnici, novinski izvjestitelji, živežari i dobavljači. Ako njih neprijatelj ulovi, može ih otpustiti ili pridržati; pa ako ih pridrži, imaju pravo na postupak poput ratnih zarobljenika samo pod tim uvjetom, ako imaju iskaznicu od nadležne vojničke oblasti. Napokon po neprijepornom običajnom pravu[85] idu u aktivni ratni status i poglavari država i članovi vladalačkih porodica, pa i ministri, i ako nemaju vojnički čin.

U ustanovama haaškoga ratnog pravilnika o ratnom sužanjstvu najbolje se vidi napredak civilizacije i čovječnosti u području rata. Dok su nekada svi, koji su dopali neprijatelju šaka, padali u ropstvo, pače i starci i žene i djeca, te bili izloženi potpunoj samovolji pojedinaca zarobitelja, koju je ublaživalo tek očekivanje otkupnine; danas je ratno sužanjstvo samo odnos zarobljenika spram neprijateljske d r ž a v n e v l a s t i, neki sigurnosni zatvor, koji ne dira ni u život, ni u status, ni u osobnu cjelokupnost, ni u imovinu, pače eventualno ni u čast zarobljenikovu. Sa zarobljenicima valja čovječno postupati.

Zaraćena država, kojoj su sužnjevi pod vlast pali, smije učiniti sve, što je potrebno, da oni ne pobjegnu. Bijeg sužnja ne donosi kriminalne kazni. Država je dužna uzdržavati zarobljenike prema njihovu činu. Zarobljeni časnici mogu dobijati svoju platu, koju je dužna njihova vlada poslije naknaditi. Državna vlast može zarobljenike zabaviti i doličnim radom, koji ne smije da bude u vezi s ratnim operacijama. Zarobljenicima se može dopustiti, da rade za javnu upravu ili za privatnike, ali na svoj račun. Zaslužba njihova upotrebljava se za poboljšicu njihova položaja, a pretičak isplaćuje im se, kad budu oslobodjeni.

[85] B o n f i l s - G r a h. Völkerrecht, str. 600.

Digitized by Google

Zarobljenicima se zajamčuje potpuna sloboda, da izvršuju svoju vjeru i idu bogoslužju. Za oporuke njihove vrijede iste ustanove kakogod i za vojničke osobe njihove vojske. Isto vrijedi i o smrtnim listovima i o ukopavanju ratnih zarobljenika.

Zarobljenici se mogu na poštenu riječ otpustiti u domovinu, ako to dopuštaju zakoni njihove zemlje; kod nas nije to dopušteno. Onda ne smiju prema zadanoj riječi vojevati u tom ratu protiv neprijatelja. Od puštena na slobodnu riječ sužnja ne smije njegova vlada ni tražiti ni primiti službu, koja se protivi zadanoj riječi. Nijedan se ratni sužanj ne može primorati, da primi otpust na poštenu riječ; a neprijateljska vlast nije dužna, da ga na molbu njegovu otpusti. Sužanj ogriješivši se o svoju dužnost, koju je na sebe primio poštenom riječi, nema pravo na postupanje poput ratnoga sužnja, ako bude opet ulovljen; njemu se sudi po vojničkom kaznenom zakonu protivnikovu.

Svaka ratna stranka treba da postavi osobite urede za obavijesti o ratnim sužnjima. Isto vrijedi i o neutralnim državama, koja su može biti primile članove ratnih sila.

Ti uredi pribiraju sve vijesti o sužnjima, da bi mogli odgovoriti na sva pitanja, što se na njih uprave; oni treba da pokupe i ovlaštenicima dostave sve predmete, koji se nadju na bojištima ili ih ostave pokojni ratni sužnji. Ovi uredi uživaju slobodu od poštarine. Propisno uredjena pripomoćna društva naći će, vršeći svoju dobrotvornost, sve moguće olakšice. Milošte su oslobodjene od svake uvozne carine i od vozarine na željeznicama. Ove vrlo humane ustanove potekle su iz inicijative belgijskoga delegata B e r n a e r t a.

Pošto se ugovori mir, otpuštaju se zarobljenici čas prije u domovinu, ali mogu se zadržati oni, koji se nalaze u istražnom ili kaznenom zatvoru.

U d r u g o m se odsjeku pravilnika ponajprije radi o sredstvima ratovanja. Već odavna razlikuju se dopuštena i nedopuštena ratna sredstva. Tako se odredjuje i u čl. 22. pravilnika: „Ratne stranke nemaju neograničeno pravo izbirati sredstva za oštećivanje neprijatelja". U načelu, dopuštena su samo takova sredstva, koja su potrebna da se skrši otpor protivnikov. Kako je ovo načelo vrlo elastično, nastojala je Rusija na bruxelleskoj konferenciji od g. 1874., da se u konvenciji nabroje dopuštena sredstva, ali ruski je prijedlog zabačen tobože, što nije moguće sve unaprijed izbrojiti. Haaška se konvencija stala na protivno stajalište, pa je nabrojila nedopuštena sredstva pored onih, koja su već posebnim ugovorima zabranjena. Tako su se vlasti obvezale petrogradskom konvencijom od g. 1868., da ne će u ratu izmedju sebe upotrebljavati ni kod vojske ni kod mornarice raspršljivih naboja lakših od 400 grama. U haaškom se pravilniku čl. 23. naočito zabranjuju ova sredstva:

Digitized by Google

a) upotreba otrova ili otrovanoga oružja ;

b) potajno ubijanje ili ranjavanje pripadnika neprijateljske države ili neprijateljske vojske ;

c) ubijanje ili ranjavanje neprijatelja, koji se preda na milost i nemilost, položivši oružje ili nemajući ga ;

d) izjava, da se ne će dati milost (pardon) ;

e) upotreba oružja, naboja ili tvari, koje su podobne uzrokovati izlišnih bolova ;

f) na zlo upotrebljavanje parlamenterske zastave, narodne zastave ili vojničkih znakova ili odore neprijateljske, i osobitih znakova ženevske konvencije ;

g) razaranje ili otimanje neprijateljskoga vlasništva, izuzevši da to silno traže ratni zahtjevi.

Humanitarna vrijednost ovih zabrana stoji u tome, što se protiv njih ne može nitko pozivati na ratnu nuždu osim u slučaju točke g).

Dalje se zabrane nalaze u onim trim deklaracijama, o kojim će poslije biti riječ.

Od dopuštenih sredstava navodi pravilnik izrijekom samo ratne varke i primjenu sredstava potrebnih za razvidjanje o neprijatelju i o tlu. Praksa pače dopušta i izašiljanje uhoda. Uhoda je — za razliku od doglasnika — čovjek, koji kradom ili pod lažnim izgovorom pribira ili kuša pribirati vijesti u operacionom području jedne ratne stranke, zato da ih priopći protivnoj strani. Zato se ne mogu držati za uhode : vojnici, koji su u o d o r i podrli u neprijateljsko operaciono područje, da pribave sebi vijesti ; vojnici i nevojnici, koji o t v o r e n o izvode primljeni nalog, da predadu obavijesti svojoj ili neprijateljskoj vojsci ; napokon osobe, koje putuju zrakoplovima, da priopće vijesti ili da održe svezu medju raznim dijelovima jedne vojske ili jednoga teritorija. Uhoda, kad bude ulovljena, ne smije se brevi manu ustrijeliti, nego istom nakon prethodnoga sudskoga postupka. — S uhodom, koja se povrati svojoj vojsci, pa bude poslije ulovljena od neprijatelja, valja postupati kao s ratnim sužnjem, te se ne može zvati na odgovor za predjašnje uhodjenje.

Vrlo je znatna zabrana, da se ne smiju podsjedati ni bombardovati neutvrdjeni ili nebranjeni gradovi, sela i zgrade ; tek treba imati na umu,[86] da grad čini s tvrdjavom jednu cjelinu, makar u samom gradu i ne bilo vojnika. Prije nego se počne pucati, dužan je zapovjednik — osim za juriša — učiniti sve, što do njega stoji, da obavijesti mjesno poglavarstvo. Kod pucanja valja učiniti sve, što je potrebno, da se štede, što je moguće više, zgrade posvećene bogoslužju, umjetnosti, znanosti i dobrotvornosti, pa bolnice i skupišta za ranjene i bolesne, izuzevši ako se te zgrade upotreb-

[86] Isp. M e u r e r, l. c. II. str. 164.

Digitized by Google

ljavaju za vojne svrhe. Stanovnici podsjedanoga mjesta treba da te zgrade obilježe osobitim vidljivim znakovima, koje treba unaprijed priopćiti podsjedatelju.

Odredbe pravilnika o parlamenterima, o kapitulacijama i o primirju kodificiraju uz male promjene dotadašnje medjunarodno običajno pravo.

(Svršit će se.)

O jamstvu članova javnog i komanditnog trgovačkog društva za društvene obveze.

Napisao Dr. Mladen Pliverić, kr. sudbeni pristav.

(Nastavak.)

Kako ćemo juristički protumačiti jamstvo novo pridošlog člana ? On jamči po §-u 89. za obveze, kojih nije sam kontrahirao niti je koga ovlastio, da ih i u njegovo ime kontrahira, dakle se tu radi o pristupu postojećoj već obvezi kao korealni dužnik. Taj pristup ne treba da bude izričit, već ga zakon presumira, a ta presumpcija ide tako daleko, da protivna uglava članova ne djeluje prema trećim osobama. Tko pristupa postojećem već javnom trg. društvu kao javni član, taj mora da znade s kakvim je to posljedicama skopčano, pa se stoga predpostavlja, da ima i volju za obstojeće već društvene obveze neograničeno i solidarno jamčiti.[33]

B. Posebni položaj društvene imovine obzirom na jamstvo.

Do sada navedeni §§-i (64., 88. i 89.) jedina su mjesta, gdje naš trgovački zakon govori o jamstvu za društvene obveze za vrijeme društvenog obstanka. Suglasno s austrijskim (čl. 112. i 113.) te njemačkim (§§ 128. i 130.) trg. zakonima govori se tude samo o jamstvu društvenih članova. Ipak imade pisaca, koji bi htjeli jamstvo za društvene obveze prikazati tako, kao da osim jamstva društvenih članova imade još i jamstvo „društva", pa onda raspravljaju i o konstrukciji tog dvostrukog jamstva.[34] O takvom dvo-

[33] Ustanova §-a 89. recipirana je u naš zakon iz austrijskog odnosno bivšeg općeg njem. trg. zakona (čl. 113.) i to poglavito iz praktičnih razloga. Da li takvi doista postoje ili ne postoje ispor. Anerbach: „Das Gesellschaftswessen in juristischer und volkswirtschaftlicher Hinsicht", str. 63. i sl. ; Vrbanić: cit., str. 135. i sl. — Novi njem. trg. zakon sadržaje u §-u 130. istu ustanovu.

[34] Tako n. pr. Behrend cit. str. 521. kaže: „Nach gemeinem Recht ist sowohl die Verpfilchtung der Gesellschafter im Verhältniss zu einander, wie die Gesammtverbindlichkeit der Gesellschaft im Verhältniss zur Haftung der einzelnen Gesellschafter echte Korrealität".

Digitized by Google

strukom jamstvu moglo bi se govoriti samo onda, kad bi javno trg. društvo bilo posebni pravni subjekt. Onaj, koji mu taj karakter poriče,[35] protuslovi sam sebi takvom konstrukcijom, jer ako su društveni članovi jedini pravni subjekti društvenih odnošaja, to su oni i jedini obvezanici kod društvenih obveza.

Prema tome je u smislu subjektivnom jamstvo kod javnog trg. društva samo jedno jedino — jamstvo društvenih članova. U smislu pak objektivnom to je jamstvo dvovrsno.

Članovi javnog trg. društva jamče za društvene obveze svojom čitavom imovinom ; i onom, što tvori društvenu glavnicu, i ostalom svojom t. zv. privatnom imovinom — baš tako kao što i trgovac pojedinac jamči za svoje poslovne obveze i s onom imovinom, što ju je uložio u posao, i s ostalom svojom imovinom. Nu dok je kod pojedinačkog trgovačkog posla odijeljenje poslovne glavnice od ostale imovine pravno irelevantno, imade ono kod društvenog poduzeća zamašnih pravnih posljedica[36].

Trgovački je zakon postavio za društvenu imovinu takvih ustanova, usljed kojih ona uživa neki posebni položaj u sveukupnoj imovini društvenih članova, usljed kojih se ona prikazuje nekim samostalnim kompleksom, koji ima da služi posebnim svrhama društvenih članova.

Po §-u 95. i 97. t. z. odredjena je društvena imovina u prvom redu za namirenje društvenih vjerovnika. I izvan stečaja i u stečaju društvenom mogu se samo društveni vjerovnici neposredno iz te imovine namiriti.

Po §-u 96. t. z. mogu društveni dužnici svoj dug kompensirati samo s tražbinama, što ih imadu prema društvu, a ne i s onima, što ih imadu prema pojedinim članovima. Tako isto može i društvo svoje dugove kompensirati samo s tražbinama, što ih imade ono sâmo prema svojim vrerovnicima, a ne i s onima, što ih prema društvenim vjerovnicima imadu pojedini društveni članovi. I po toj je dakle zakonskoj ustanovi društvena imovina sačuvana u svakom slučaju za namirenje društvenih vjerovnika.

Napokon po §-u 122. t. z. mogu društveni vjerovnici iz nepodijeljene društvene imovine tražiti namirenje još i onda, kad je već minuo zastarni rok, u kojem mogu tužiti pojedine članove iza raspusta društva ili istupa njihova iz društva.

Ispitati nam je na čemu se osniva to strogo lučenje društvene imovine od privatne imovine pojedinih članova, koji je unutarnji razlog zakonskih ustanova, po kojima je društvena imovina isključivo objektom namirenja društvenih vjerovnika.

Velik broj pravnih pisaca smatra te zakonske ustanove nužnom posljе-

---

[35] Behrend str. 444. čini to izričito.

[36] Laband. Gold. Z. 31. str. 3.

Digitized by Google

dicom onog pravnog odnošaja, u kojem po njihovom mnijenju stoje sami društveni članovi prema društvenoj imovini.

O tom pak pravnom odnošaju postoje u teoriji u glavnome dva mnijenja.

Jedni uče, da je društvena imovina suvlasništvo društvenih članova ; svakomu članu pripada jedan idealni dio, kvota društvene imovine.

Thöl[37] priznaje izrično, da takovi idealni dijelovi postoje, ali da su nepraktični, jer se prikazuju u obliku novčanih tražbina, što ih pojedini članovi imadu prema ostalim članovima i jer s njima mogu raspolagati samo oni članovi, kojima je povjereno društveno poslovodstvo.

Laband[38] drži takodjer, da svakomu od članova pripada neki dio društvene imovine. Taj se dio doduše prikazuje u obliku novčane tražbine privatnog imutka pojedinih članova prema društvenoj imovini, ali je on ipak prava kvota društvene imovine, koja se može i izračunati. Treba samo zaključiti društvene knjige i pošto se ustanovi bilanca društvene imovine i veličina glavničnog konta (Kapitalkonto) pojedinih članova, sastaviti česnik, kojemu je brojnik glavnični konto dotičnog člana, a nazivnik konačna suma društvene imovine.

Adler[39] zastupa takodjer najodlučnije teoriju suvlasništva po kvotama, a za izračuvavanje potonjih postavlja nešto kompliciraniju formulu od Labandove.

Canstein[40] uči, da članovima pripadaju razmjerni dijelovi, dakle kvote, društvene imovine.

Randa[41] luči kvotu, što svakomu članu pripada od realne društvene imovine, koja nije za vrijeme društvenog opstanka podvrgnuta velikim promjenama, od knjižnog dijela, koji se neprestano mijenja prema promjenama, koje nastaju u vrijednosti društvene imovine i u visini saldo-tražbina pojedinih članova.

Proti teoriji suvlasništva ustadoše mnogi njemački pravnici. U novije je naime doba u njemačkoj pravnoj literaturi prevladala nauka, po kojoj se javno i komanditno društvo imade ubrojiti u t. zv. „udruženja skupne ruke." Temeljni su principi takvih udruženja po toj teoriji sasma oprečni principima rimskog societasa. — Rimsko pravo poznaje samo dvije forme ljudskih udruženja i to korporaciju i societas. Obje stoje medjusobno u neposrednoj opreci. Korporacija je pravno jedinstvo, samostalni pravni subjekt sa svojom samostalnom imovinom, na kojoj članovi korporacije

[37] Handelsrecht I. § 96.

[38] Go. Z. 31. str. 51. i sl.

[39] Dr. Karl Adler: Zur Entwicklungslehre und Dogmatik des Gesellschaftsrechts (Berlin 1895.), str. 90. i sl.

[40] Lehrbuch des Handelsrechts, str. 435.

[41] Das österr. Handlesrecht, II., str. 18. i 19.

Digitized by Google

nemaju vlasništva. Nasuprot je societas sjedinjenje više pravnih subjekata, koji su nosioci svih prava i obveza udruženja. — Njemačko je pravo bogatije od rimskoga. Ono poznaje i takvih zajednica, koje tvore neki prelaz od korporacije k societasu. Organizacijom se približuju korporaciji, a pravima pojedinih članova — pravima sociusa. Zametak takvih udruženja i zajednica jest stara njemačka kućna zajednica. Muž i žena živu zajedno s djecom u nepodijeljenoj imovinskoj zajednici. Nijedan od članova nemože raspolagati samostalno ni sveukupnom zajedničkom imovinom ni jednim njezinim dijelom, već to mogu činiti samo svi zajedno.

Pravo, što pojedinim članovima na zajedničkoj imovini pripada, jest t. zv. „suvlasništvo skupne ruke." (Miteigenthum zur gesamten Hand). Koja je pak razlika izmedju tog vlasništva i suvlasništva, condominiuma rimskog prava ? U odgovoru na to pitanje razilaze se mnijenja. Jedni uče, da i kod „suvlasništva skupne ruke" imade idealnih dijelova, kvota, ali da pojedini članovi ne mogu s njima raspolagati. Otudjenje kvote nema pravne snage. To je karakteristika „suvlasništva skupne ruke" u opreci prema čistom suvlasništvu[42].

Drugi pristaše te teorije uče, da za vrijeme društvenog obstanka pojedinim članovima u opće ne pripadaju nikakove kvote društvene imovine[43]. Pravo pojedinih članova sastoji se samo u uživanju zajedničke imovine i u tom, da kod raspusta društvenog odnosno razvrgnuća zajednice, mogu tražiti na pojedinog od njih odpadajući dio. Istom iza tog razvrgnuća imade svaki od njih pravo na dio zajedničke imovine[44] [45].

---

[42] Tako Heusler: Institutionen des deutschen Privatrechtes, § 52., str. 236. — Na str. 238. kaže nadalje: „Es lässt sich ... genau betrachtet eine Gemeinschaft an einem ganzen Vermögen oder an einem einzelnen Gute ohne Quotentheile der einzelnen Theilhaber wenigstens für den Fall nicht recht denken, wenn Theilung und nöthigenfalls Theillungsklage bei solchen Verhältnissen in Aussicht steht, wie das bei den meisten Gemeinschaften (den bäuerlichen Zusammentheilungen, der ehelichen Gesamthand) der Fall ist." — Kvote kod „suvlasništva skupne ruke" priznaje nadalje Cosack u Gerberovom: System des deutschen Privatrechts (17. izdanje 1895.), § 72., str. 129. i u svom: Lehrbuch des Handelsrechts (5. izdanje), str. 534. Gierke: Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtssprechung, str. 498.

[43] Tako Stobbe: Handbuch des deutschen Privatrechts II. (2. Aufl. Berlin 1883) § 82, str. 74. Dernburg: Lehrbuch des preussischen Privatsrechts II. (5. Aufl. 1897) § 214. str. 638

[44] Endemann: Lehrbuch des bürgerlichen Rechts II. (8. Aufl.) § 181., strana 1139 i sl.

[45] Najuvaženiji od pisaca, koji uče, da je pravo, što članovima javnog i komanditnog društva pripada na društvenoj imovini „suvlasništvo skupne ruke", jesu osim već spomenutih: Behrend (koji u svom Lehrbuchu I. str. 445. kaže: „Dasselbe [t. j. Gesellschaftsvermögen] steht im Gesammteigenthum oder Gesammtrecht der Gesellschafter. Das Recht der Gesellschafter am Gesellschaftsvermögen ist nicht Miteigenthum oder Mit-

Digitized by Google

Iz svega proizlazi da „suvlasništvo skupne ruke nije nipošto jedan čvrsti pravni princip. Upravo u onom, što bi imalo vrijediti kao najbitniji elemenat te osobite vrsti suvlasništva, različite od čistog rimskog suvlasništva, naime u pitanju imade li kod njeg idealnih dijelova ili ih nema, ne slažu se pobornici te teorije. Na čistu su svi samo o tom, da kod tog suvlasništva nijedan ovlaštenik ne može ni jednim dijelom zajedničke imovine sam za sebe i po svojoj volji raspolagati. Uporavivši to načelo na javno i komanditno trgovačko društvo tumače oni položaj privatnih vjerovnika prema društvenoj imovini. Jedni vele: Pošto nijednomu članu ne pripada nikakav dio društvene imovine, to je posve naravno i samo po sebi razumljivo, da se privatni vjerovnici pojedinih članova iz te imovine ne mogu namiriti. Drugi pak kažu: Nijedan član ne može svojom kvotom raspolagati. Usljed toga otudjenje kvote nema pravne snage[46]. Onaj vez, što medjusobno veže društvene članove, veže i njihove kvote i to s djelovanjem prema trećima. Svaki samostalni dio jest pravno nesamostalan[47]

Ne ćemo se ovdje upuštati u pitanje može li biti u opće suvlasništva bez idealnih dijelova, već ćemo se samo osvrnuti na tvrdnju, da kod javnog i komanditnog društva takovih dijelova na društvenoj imovini nema. Oni, koji to tvrde, pozivaju se naročito na to, da se pod izrazom „dio", „Antheil", o kojima govore § 84. našeg odnosno art. 106. austr. trg. zakona, nikako ne može razumijevati kvota društvene imovine. Mi to potpunoma priznajemo. Posebni način trgovačkog knjigovodstva zahtijeva, da se čitava društvena imovina procijeni i da se njezina novčana vrijednost evidentira u društvenim knjigama. Isto tako imade se tamo i svaka promjena te vrijednosti ubilježiti. Osim toga vodi se za svakog člana posebni konto, koji iskazuje koliko bi on iz društvene imovine, procijenjene u novcu, ili od ostalih članova (ako društvena imovina ne dotječe) mogao zahtijevati ili koliko bi on u društvenu kasu ili ostalim članovima morao platiti, da dodje do posvemašnjeg ili djelomičnog raspusta društva[48]. Visinu tih svota pokazuje t. zv. saldo pojedinih članova. Usljed mijenjanja vrijednosti društvene imovine i prema tome da li članovi dižu na njih otpadajuće godišnje kamate i dijelove dobitka ili ih ne dižu, tako, da im se upisuju u dobro, mijenja se i njihov saldo. Kad zakon u §-u 84. govori o ukamaćivanju „dijela" pojedinih članova, onda pretpostavlja aktivne salde. Pasivni se saldi ne ukamaćuju. Jasno je, da ti „dijelovi" nijesu kvote druš-

berechtigung im römischen Sinn. Die Gesellschafter haben keine ideellen Theile an den zum Vermögen der Gesellschaft gehörigen Rechten"). Staub-Pisko: Kommentar k Art. 91. § 6. (I. izdanje od g. 1904.) i Hahn Kommentar I. Vorbemerkung zum dritten Abschnitt § 6. i sl. (tumačeći, da nema mjerila, po kojem bi se kvote mogle proračunati).

[46] Heusler: ibid. str. 236.

[47] Cosack: Lehrbuch str. 534. t. b. i c.

[48] Staub: Komm. art. 106. § 1.

Digitized by Google

tvene imovine. Može se dogoditi i to, da aktivni saldo nekog člana bude veći nego li čitava društvena imovina, a dapače i to, da jedan ili neki od njih imadu veliki aktivni saldo, a društvene imovine u opće nema[49]. To najbolje dokazuje, da aktivni saldo ne može biti kvota društvene imovine.

Tako isto ne može se prema aktivnim saldima proračunati kvota pojedinih članova. Jer kolika je kvota onog člana, kojemu aktivni saldo iznosi n. pr. 1000 K, a društvene imovine prema bilanci u opće nema (n. pr. kad su aktiva i pasiva društvena jednako visoka)? Prema tom načinu izračunavanja kvote slijedilo bi, da članovi, kojih je saldo pasivan u opće nijesu vlasnici društvene imovine. Čim bi pak njihov saldo postao aktivan, postali bi i oni vlasnicima, dok bi obratno članovi, kojih se je aktivni saldo pretvorio u pasivni, u času, kad se je to dogodilo, izgubili svoje vlasništvo.

Kako dobro razlaže S t a u b[49a], ima se pod izrazom „dio", „Antheil" kako ga naš i austr. trgovački zakon upotrebljuju na navedenim mjestima, razumijevati aktivni saldo članova. Taj je pak saldo samo neka fiktivna brojka, koja pokazuje koliko bi član iz društvene imovine imao dobiti, da se u času, kad se na koncu poslovne godine zaključe društvene knjige, društvo razvrgne, odnosno koliko bi on mogao zahtijevati od onih članova, kojih je saldo pasivan.

Kako god bila ispravna ta tvrdnja Staubova, tako je pogrešan zaključak, što ga on odatle izvodi. Pošto se kvote na gornji način ne mogu izračunati, to, veli on, članovima društvenim u opće ne pripadaju kvote društvene imovine. Ali to ne stoji. Iz društvenih se knjiga, istina, ne može vidjeti koliki dio društvene imovine pojedinim članovima pripada, ali se taj dio ipak može pronaći. Knjiženje se ne smije zamijeniti s pravom. Nije nužno, da ti dijelovi budu opredijeljeni matematički[50]. Koliki su pak ti dijelovi? Članovi ne ustanovljuju razmjer, u kojem su na društvenoj imovini ovlašteni, jer to za njih nema važnosti, pošto i onako svojim dijelovima nemogu raspolagati. Pošto ni trgovački zakon o tom ništa ne disponira, moramo posegnuti za subsidijarnim propisima gradjanskog zakonika (§ 1. t. z.). Naš pako gradjanski zakonik, koji u opće ne poznaje druge vrsti zajednice vlasništva osim suvlasništva podijeljenog na dijelove (§§ 361., 825.—858. i 1183.), odredjuje, da se u slučaju, kad sami suvlasnici ništa ne odrede o visini svojih dijelova, uzima, da su dijelovi sviju jednaki (§ 839. o. g. z.)[50a].

[49] Komm. k art. 106. § 5.

[49a] l. cit.

[50] R a n d a: cit. § 17. str. 19.

[50a] Tako i Staub-Pisko: Kommentar zum allg. deutschen Handlesgesetzbuch. — Zweite Auflage der österreichischen Ausgabe: § 6. k čl. 91. austr. t. z., To je djelo izašlo u mjesecu studenomu g. 1908. iza kako je ova rasprava napisana (mjeseca svibnja g. 1908.).

Digitized by Google

Toliko kao osvrt na mnijenje, da je društvena imovina kod javnog i komanditnog trg. društva „suvlasništvo skupne ruke" u smislu takove zajednice vlasništva, kod koje nema idealnih dijelova.

Drugo mnijenje izvodi, kako rekosmo, položaj privatnih vjerovnika prema društvenoj imovini odatle, što nijedan od članova s dijelom, što mu na toj imovini pripada, ne može samovoljno raspolagati, jer su po principu „suvlasništva skupne ruke", kakovo na društvenoj imovini imadu članovi, ti dijelovi medjusobno vezani. Nu je li doista položaj privatnih vjerovnika posljedica nekog osobitog stvarnopravnog odnošaja članova prema društvenoj imovini? Je li taj položaj privatnih vjerovnika već a priori bio jasan i odredjen? Je li obzirom na ovlaštenje, što ga pojedini članovi na društvenoj imovini imadu, baš nužno bilo, da se privatni vjerovnici isključe od namirenja iz društvene imovine? — Kako raspravljanja nürnberške konferencije, koja je vijećala o osnovi općeg njem. trg. zakona, pokazuju, prihvaćene su ustanove, kojima se privatni vjerovnici isključuju od podmirenja iz društvene imovine, istom nakon dugih debata i to iz posve drugih razloga, nego li je onaj navodno teoretski[51]. Ako i jest položaj privatnih vjerovnika prema društvenoj imovini konačno uredjen onako, kako bi on morao biti uredjen, da se je pošlo od principa „suvlasništva skupne ruke" u navedenom smislu, to on ipak nije posljedica tog principa, već sasma drugih momenata, o kojima kasnije.[52] [53]

2. Tečajem dosadašnjeg razlaganja nastojasmo dokazati, da se posebni položaj društvene imovine u prometu s trećim osobama ne može osnivati na nekom posebnom od suvlasništva u tehničkom smislu različitom stvarnopravnom odnošaju, u kojem po mnijenju nekih prema društvenoj imovini stoje članovi. No imade pisaca, koji taj posebni položaj društvene imovine

---

[51] Vidi Renaud: Das Recht der Kommanditgesellschaften, str. 423. i sl.

[52] Naš gradj. zakonik ne poznaje nesamostalnosti dijelova kod suvlasništva. Vidi Stubenrauch: Kommentar zum öster. allg. bürg. Gesetzbuch, II. (6 izdanje), k §-z 1182., nota 1. i tamo cit.

[53] Posebno stanovište zauzima u pitanju pravnog položaja članova prema društv. imovini Lastig u Endemannovom Handbuchu I. str. 335. i sl. Po njegovom mnijenju nema osnutak javnog trg. društva nikakvog upliva na vlasničke odnošaje. Prenos kapitala iz privatne u društvenu imovinu ima samo gospodarski, a ne juristički karakter. Svaki od članova ostaje vlasnikom svog uloška, a samo dispoziciju s tim uloškom prepušta i drugima. Suvlasništvo nastaje samo onda, ako za to ima posebnih razloga ; npr. kad više članova uloži u društvo neki kvantitet novca ili istovrsnih zamjenivih stvari, to usljed pomiješanja izgube svoje vlasništvo i mjesto toga postaju suvlasnici po razmjernim dijelovima. Tako isto i stvari, što tečajem tjeranja posla dodju u društveni fond, ostaju vlasništvom onoga člana, koji ih je stekao od trećih na račun skupnog gospodarstva, a ostali članovi dobivaju samo pravo dispozicije. — Ta Lastigova teorija stoji u direktnom protuslovju s §-om 69. našega i art. 91. općeg njem. i austr. trg. zakona, koji izričito govore o „svojini" i o „vlastitosti" društvenoj („Eigenthum der Gesellschaft").

Digitized by Google

iz osobno-pravnog odnošaja u kom medjusobno stoje članovi društveni, izvode.

L a b a n d[54] shvaća ustanove članaka 119., 121. i 122 bivšeg općeg njem. odnosno austr. trg. zakona, koje su suglasne s ustanovama §§ 95. (st. 1.), 96. (st. 1.) i 97. našeg trg. zakona, „refleksnim djelovanjima", (Reflexwirkungen) societetnog odnošaja prema trećim osobama.

Čl. 119. (§ 95. 1. našeg t. z.) tumači on ovako: Društveni član nije ovlašten bez privole ostalih upotrijebiti stvari, tražbine ili prava, što spadaju k društvenoj imovini, u druge nego li u društvene svrhe. On može od ostalih članova tražiti samo isplatu godišnjih kamata, svoj dio dobitka i ono, što na nj odpadne iza društvenoga raspusta. Medju nedruštvene svrhe spada i namirivanje privatnih vjerovnika pojedinih članova. Prema tome član prekršuje svoju dužnost prema ostalim članovima, ako nepovlašteno uzima iz društvenoga fonda vrijednosti u svrhu namirenja svojih privatnih vjerovnika. Pošto pak vjerovnik jednoga člana prema ostalim članovima ne može imati više prava nego li sam član, to odatle slijedi, da on može zaplijeniti i ovrhu voditi samo na ono, što je sam član ovlašten od ostalih tražiti. Prema tome čl. 119. sadržaje samo primjenu pravila, da vjerovnik sebi ne može ovršnim putem prisvojiti prava, kojih nema sam dužnik.

Isto je razlogom i ustanovi čl. 121. (§ 96. st. 1. našeg t. z.): Društveni član ne smije upotrijebiti društvenih tražbina za namirenje svojih privatnih dugova. Kad pak on toga prava nema, ne može ga imati ni njegov vjerovnik.

Napokon ustanovu čl. 122 (§ 97. našeg t. z.) shvaća Laband ovako: Privatni vjerovnici imadu u slučaju, kad se društvo razvrgne bez stečaja, pravo da se namire samo iz onoga, što se isplati društvenom članu iza namirenja društvenih vjerovnika. Nema pak nikakvog razloga, da se drukčije postupa u slučaju, kad se društvo razvrgava usljed otvorenja stečaja nad njegovom imovinom.

Slično tumači navedene zakonske ustanove i H a h n[55], kada veli, da se one osnivaju na principu, da ustanove društvenog ugovora, prema kojima se s društvenim aktivama može raspolagati samo u društvene svrhe, imadu djelovanje i prema trećim osobama.

Ta su tumačenja kriva. Ugovor društvenih članova, prema kojemu oni s društvenom imovinom ne mogu u druge do li u društvene svrhe raspolagati, ne može nikako imati pravne moći prema trećim osobama. I kod societeta gradjanskog prava mogu se članovi medjusobnim ugovorom obvezati, da će zajedničke stvari upotrebljavati samo u zajedničke svrhe,

[54] Goldschm. Zeitschr., sv. 31., str. 2. i sl.

[55] Komm.: Vorbemerkung zum dritten Abschnitt § 26.

Digitized by Google

pa ipak to ne priječi vjerovnika pojedinih socia, da se namire iz dijelova, što pojedinim sociima od te zajedničke imovine pripadaju. Obratno se iz imovine javnog trg. društva ne bi privatni vjesovnici mogli namiriti ovršnim putem ni onda, kad bi društvenim ugovorom bilo ustanovljeno, da ta imovina može služiti i namirenju privatnih vjerovnika, jer ustanove §§ 95., 96. i 97. imadu narav juris cogentis[56], [57].

3. Prema razloženomu ostaju bezuspješni svi pokušaji, da se one zakonske ustanove, usljed kojih je društvena imovina isključivo predmetom namirivanja društvenih vjerovnika, protumače kao nužna pravna posljedica internih društvenih odnošaja.

Prema tome su te ustanove skroz samostalni pravni propisi. Nutarnji

[56] Proti Labandu (i Hahnu) vidi R a n d a, cit., str. 22. W e b e r cit., str. 8., nota 2. i A d l e r, cit., str. 82. i sl.

[57] Laband, polazeći od svoje tvrdnje, da ustanove čl. 119., 120. i 122. općeg njem. trg. z. ne rade o pravnom položaju društva prema trećim osobama, već, da prikazuju samo sekundarne posljedice, što ih medjusobni pravni odnošaj članova može imati prema trećim osobama, tvrdi dalje, da je time, što su te ustanove metnute u onaj odsjek zakona, koji radi o pravnom položaju društva prema trećim osobama, počinjena logična pogreška, koja da je prouzročila mnoga kriva tumačenja i u teoriji i u praksi. Zakonski naime propisi, koji rade o pravnim odnošajima društva prema trećim osobama, imadu karakter juris cogentis. Usljed toga, veli on, moglo bi se misliti, da i navedene zakonske ustanove imadu taj karakter. To pak po njegovom mnijenju ne stoji. One, tvrdi on, vrijede samo u toliko u koliko stranke nisu inače ugovorile. Argumentira pak ovako: Čl. 119. ne kaže, da privatni vjerovnik jednoga člana ne može biti pravovaljano namiren iz dijelova društvene imovine. Plati li jedan od članova legitimiranih za dispoziciju s društvenom imovinom iz društvene kase svog privatnog vjerovnika, to je ta isplata, ako se ne radi o frauduloznoj koluziji izmedju tog člana i njegovog vjerovnika, potpuno pravovaljana. Tako se isto čl. 120. ne protivi tomu, da društveni dužnik, kad ga društveni zastupnik potjera na isplatu, svoj dug prebije s privatniom tražbinom, što je ima prema jednomu članu, ako društveni zastupnik na taj preboj pristane. Analogan je slučaj, kad privatnik vjerovnik potjera jednoga člana na isplatu svoje tražbine, a taj je vjerovnik ujedno i društveni dužnik. Ako je tuženi član ovlašten na zastupanje društva, može svoj dug kompenzirati s društvenom protutražbinom. — Bez obzira na to, da li su te tvrdnje potpunoma ispravne, nije s njima nipošto dokazano, da navedene zakonske ustanove nijesu jus cogens. Te bo ustanove ne govore o slučajevima, gdje društvo ili njegovi zastupnici dobrovoljno namiruju privatne vjerovnike, već se odnose samo na slučajeve prisilnog utjerivanja privatnih tražbina prema članovima. Svrha im je, da se predusretne tome, da se društvena imovina p r o t i v o l j i d r u š t v a upotrebi u druge do li u društvene svrhe. Dolje ćemo razložiti, da je zakonski motiv tih ustanova lih interes društvenih članova, a nije im svrha, da se društvenim vjerovnicima dade neko posebno pravo na društvenu imovinu. Ako su dakle članovi voljni, da iz društvene imovine namire svoje privatne vjerovnike, onda naravno §§ 95. i 96. t. z. ne će doći do uporave, jer oni o takvom slučaju ni ne govore. Sve dakle, što Laband navodi u dokaz, da ustanove čl. 119., 121. i 122. nijesu jus cogens, promašeno je. Slučajevi, kojima on svoju tvrdnju hoće da dokaže, nijesu slučajevi, o kojima zakon govori. Zakon svim onim ustanovama hoće da reče u kratko: „privatni se vjerovnici nemogu protiv volje društvenih članova namiriti iz društvene imovine", a to je svakako preceptivni propis.

*

Digitized by Google

društveni odnošaji samo su ishodište, odakle je zakonodavac pošao k uredjenju vanjskih.

Po društvenom ugovoru ili barem po namjeri društvenih članova ima društvena imovina služiti isključivo zajedničkom trgovačkom poduzeću. Članovi, sklopivši društvo, obvezali su se, da nijedan od njih ne će nijednim dijelom društvene imovine svojevoljno raspolagati. Usljed toga, što su svi dijelovi te imovine svojom zajedničkom svrhom medjusobno vezani, smatraju članovi tu imovinu nekom jedinstvenom cjelinom, faktično odijeljenom od ostale svoje (privatne) imovine. U interesu je sviju članova zajedno, a i svakoga od njih posebice, da se to jedinstvo ne razriješi, jer samo onda bude li društvena imovina tvorila neku čvrstu podlogu društvenoga poduzeća, moći će ono napredovati. U tu svrhu postavljaju oni nad tom imovinom posebnu upravu, vode o njoj posebne trgovačke knjige, točno opredjeljuju uvjete kada i koliko svaki od njih može tražiti, da mu se iz te imovine isplati i t. d. — jednom riječju društveni članovi vode s društvenom imovinom posebno gospodarstvo uredjeno prema svrsi društvene imovine.

No sve to ne dostaje. Jedinstvo društvene imovine traži jaču zaštitu. Kako svaki društveni član može preuzeti obveza i kao privatna osoba, moglo bi se dogoditi, da njegovi privatni vjerovnici, bez obzira na to, da li bi se mogli namiriti iz njegove privatne imovine, zatraže ovrhu na njegov društveni dio. Što bi bila posljedica? Izlučenjem pod ovrhu uzetog dijela iz društvene imovine, prestalo bi redovito i članstvo dotičnog dužnika Svakomu bi privatnom vjerovniku stajalo na volju, da prouzroči zastoj u društvenom poslovanju[58], a eventualno i potpuno razvrgnuće društva. Društveni bi članovi bili izvrženi neprestanoj pogibelji, da će u privatnim odnošajima kojega od njih nastati takve okolnosti, koje će jednim mahom uništiti čitavo njihovo poduzeće.

Svim je tim posljedicama izbjegao znkonodavac time, što je točno odredio uvjete i način kada i kako se mogu privatni vjerovnici iz društvene imovine namiriti. Ponajprije je u §-u 95. odredio, da privatni vjerovnici ne mogu zaplijeniti ni ovrhe voditi na „stvari, tražbine, prava ili dijelove u tom obziru pojedinim članom pripadajuće. Predmetom osiguranja i namirenja može privatnim vjerovnikom samo služiti, što su pojedini članovi vlasni zahtijevati u im e godišnjih kamata, naplata za rad ili djela, ili što im dopadne pri obračunanju". Osim toga je u §-u 101. odredio, da privatni vjerovnik „koji iza bezuspješnog vodjenja ovrhe na imovinu člana društvenoga uzme pod ovrhu dio, koji ima pripasti dužniku njegovu u slučaju razvrgnuća društva, vlastan je radi namirenja svojega uz predtečno odkazanje zahtievati razvrgnuće

[58] Vidi Renaud: Kommandit-Gesellschaften str. 427.

Digitized by Google

društva . . ." ali „Odkazanje mora se učiniti barem pol godine prije izminuća poslovne godine".

Konsekventno oduzeo je zakonodavac ustanovom §-a 96. st. 1. privatnim vjerovnicima pojedinih članova pravo, da se makar posrednim načinom namire iz društvene imovine t. j. tako, da tražbinu, što je imadu prema pojedinim članovima upotrebe za preboj svog duga prema društvu.

Napokon je jedinstvena svrha društvene imovine sačuvana i u društvenom stečaju, jer se po §-u 97. t. z. i onda iz nje namiruju u prvom redu društveni vjerovnici.

Svim je tim zakonskim ustanovama polučeno to, da je faktično jedinstvo društvene imovine kako ga shvaćaju njezini vlasnici — društveni članovi, dobilo svoju pravnu zaštitu i prema trećim osobama.

4. Već poradi tog posebnog karaktera društvene imovine, kao objekta, kojim se namiruju isključivo društveni vjerovnici, možemo govoriti o dvostrukom objektu jamstva za društvene obveze, ali samo u toliko, u koliko nam je pred očima posebni položaj, što ga prema toj imovini imadu privatni vjerovnici.

Ali i s drugog je gledišta to opravdano. Premda za društvene obveze jamče članovi svekolikom svojom imovinom jednako, ipak je razlika, što postoji izmedju društvene i privatne imovine od zamašnog utjecaja i na to jamstvo, tako da se ono može podijeliti u dvoje : u jamstvo s društvenom i u jamstvo s privatnom imovinom.

Po §-u 96. st. 2. t. z. ne može društvo upotrebiti privatnih tražbina pojedinih članova prema društvenom vjerovniku u svrhu preboja svog duga. Nema li društvo proti vjerovnikovoj tražbini nikakvih valjanih prigovora, moći će si on ishoditi osudu, na temelju koće će mu biti prosto voditi ovrhu na društvenu imovinu. Traži li pak društveni vjerovnik namirenje od kojega člana, moći će taj član upotrijebiti svoju protutražbinu, što je kao privatna osoba imade prema društvenom vjerovniku, u svrhu preboja svoje solidarne obveze.

Isto, što valja za prigovor proboja, valja i za ostale individualne prigovore pojedinih članova. Otpusti li n. pr. društveni vjerovnik kojemu članu društveni dug, bit će privatna imovina tog člana prosta od jamstva, a ipak će vjerovnik moći voditi ovrhu na sveukupnu društvenu imovinu, dakle i na onaj njezin dio, što otpada na onog člana, kojemu je dug otpustio.

Ti evo primjeri pokazuju, da je položaj društvenih članova različit prema tomu da li društveni vjerovnik traži namirenje iz društvene imovine ili iz privatne njihove imovine. U prvom su slučaju individualni pravni odnošaji članova prema društvenom vjerovniku bez upliva na vjerovnikovu tražbinu, a u drugom slučaju oni tu tražbinu ukidaju.

Digitized by Google

Kako se to tumači ? Kada društveni vjerovnik tuži društvo na platež, tuži on sve članove zajedno pod njihovim zajedničkim imenom — društvenom firmom ; pa kada inače, gdje ima više tuženika, može svaki od njih tužitelju suprotstaviti i svoje osobne prigovore[59] u svrhu da tužiteljev zahtjev odbije i tako svoj imutak zaštiti od eventualne ovrhe, zašto kod javnog (a isto tako i kod komanditnog) društva osobni prigovori tog učinka nemaju, već se društveni vjerovnik može ovršnim putem namiriti iz čitave društvene imovine, dakle i iz dijelova onih članova, koji takovih prigovora proti njegovoj tražbini imadu ?

Zakonodavac je i kod uredjivanja pravnih odnošaja društvenih članova prema društvenim vjerovnicima pošao od internih društvenih odnošaja. Društveni su članovi društvenu imovinu namijenili lih društvenim svrhama. Stoga nijedan od njih nemože prigovarati upotrebi te imovine za platež društvenih dugova, pozivajući se na to, da stoji u takvom osobnom odnošaju prema društvenim vjerovnicima, koji ga oslobadja od obveze. Društvo se naprosto nije dužno brinuti za privatne odnošaje pojedinih članova prema društvenim vjerovnicima, već može dio, kojim pojedini od njih kod društvenog poduzeća sudjeluje, upotrebljavati onako, kako to zajednički interes sviju zahtijeva.

Iz razloženih se odnošaja vidi, da društvena imovina tvori posebni ovršni objekt društvenih vjerovnika, različan od privatne imovine članova. Uzmemo li osim toga u obzir, da društvena imovina još i onda jamči društvenim vjerovnicima, kada je usljed zastare jamstvo pojedinih članova privatnom imovinom prestalo (§ 122. t. z.), te da je napokon u društvenom stečaju za društvene vjerovnike od osobite važnosti razlika izmedju društvene i privatne imovine članova, onda možemo potpuno opravdano govoriti o dvostrukom objektu jamstva za društvene obveze.

Kod javnog dakle (a tako isto i komanditnog) trg. društva postoji u jednu ruku kolektivno jamstvo sviju članova njihovom društvenom imovinom, a u drugu ruku individualno jamstvo pojedinih članova s njihovom privatnom imovinom[60].

---

[59] § 16. gpp.

[60] Posebni položaj, što ga u sveukupnoj imovini članova javnog i komanditnog trg. društva imade društvena imovina kao objekat posebnih pravnih odnošaja, nije nipošto nešto singularna na polju prava. Pravo u odredjenim slučajevima priznaje samom faktu izlučenja nekog dijela sveukupne imovine za stanovite svrhe — pravno djelovanje. Ono u odredjenim slučajevima priznaje „neki zatvoreni imovinski krug u osobnom imutku" (Randa u Archiv für Wechselrecht und Handelsrecht XV., str. 22.), priznaje u privatnoj imovini „neki kompleks prava s kojima se posebnim načinom raspolaže i koja su opterećena posebnim teretima" (Weber, cit., str. 7. Isp. i Frankl: Konkurs der offenen Handelsgesellschaft, str. 15.). Takav je slučaj poznat već u rimskom pravu u instituciji pekulija. Konstituiranjem pekulija stvorio je Rimljanin u svojem imutku neku: „imovinsku

Digitized by Google

C. Namirivanje društvenih vjerovnika.

I. Namirivanje društvenih vjerovnika za vrijeme društvenog obstanka.

Članovi javnog trg. društva po općim su propisima gradjanskog zakonika korealni dužnici društvenih vjerovnika. Korealna obveza preuzeta pod društvenom firmom utemeljuje, kako je gore razloženo, dvovrsno jamstvo : kolektivno jamstvo sviju članova s društvenom imovinom i individualno jamstvo svakoga od njih s privatnom imovinom.

Prema tome otvorena su društvenom vjerovniku, ne bude li za svoju tražbinu namiren, dva puta :

a) Društveni vjerovnik može tužiti društvo pod njegovom firmom (§ 63. t. z.) Takva tužba uperena je proti svim društvenim članovima pod zajedničkim im trgovačkim imenom. U parnici, koja se na tu tužbu povede, mogu se proti vjerovnikovom zahtjevu kao prigovor iznesti sva ona prava, što ih prema društvenom vjerovniku imadu svi članovi zajedno temeljem svog društvenog odnošaja.

Preporno je pitanje mogu li se u takvoj parnici iznašati i individualni prigovori pojedinih članova t. j. prigovori utemeljeni na odnošajima, u kojima stoji pojedini od njih kao privatna osoba prema društvenom vjerovniku. Po konačno riješenje same parnice nije iznašanje osobnih prigovora odlučno. Bude li naime parnicom objektivno ustanovljena društvena obveza, nemogu individualni prigovori pojedinih članova, ako se njihovo iznašanje u toj parnici i dozvoli, osloboditi ni jednoga člana od jamstva s društvenom imovinom. Društvena imovina služeći isključivo zajedničkom tjeranju trgo-

provinciju", koju je robu povjerio u upravu. (K u n t z e : Princip u. System der Handelsgesellschaften u Goldschm. Zeitschr., VI., str. 194.). Gospodar je ostao vlasnikom pekulijske imovine. Više gospodara istoga roba imadjahu na pekuliju suvlasništvo (R ö s l e r, u Goldschm. Zeitschr. IV., str. 305. i 306., K u n t z e, ibid., R ö m e r, Abhandlungen aus dem römischen Recht und dem Handels- und Wechselrecht I., str. 150. nota 4.). Ako je rob imao više obrtnih etablissementa, smatrala se je imovina svakoga od njih posebnom imovinom. Vjerovnici namirivali su se iz imovine onoga etablissementa, obzirom na koji su kontrahirali (Römer ibid.). R ö s l e r (cit., str. 309. i 310.) dapače drži, da se privatni gospodarevi vjerovnici nijesu mogli namirivati iz merx peculiaris. — Danas se u jurisprudenciji takve posebne imovinske mase u osobnom imutku nazivlju „posebna imovina", „razlučeno dobro" (Sondergut), „ovisna imovina svrhe" i t. d. (Vidi o tom osobito R a n d a cit. str. 22., 29. i 31. B e k k e r u Goldschm. Feitschr. IV., str. 199. i sl. E h r e n b e r g : Beschränkte Haftung des Schuldners str. 399. B e h r e n d str. 470. F r a n k l cit., nota 6. : „Da der Sondergutscharakter darauf beruht, dass er im Einzelfalle positivrechtlich anerkannt ist, so ist eine allgemeine Theorie des Sondergutes nicht möglich, vielmehr in jedem Falle zu untersuchen und festzustellen, wie weit der bezüglichen Vermögensmasse rechtliche Selbstständigkeit zukommt.....".)

Medju takve posebne imovinske mase spada i imovina javnog i komanditnog društva, a medju pravne propise, koji joj taj položaj daju, spadaju ustanove §§-a 95., 96., 97. i 143. t. z.

Digitized by Google

vačkog obrta, predmetom je posebnih pravnih odnošaja, pa kako su ti odnošaji različni od privatnih odnošaja pojedinih članova, tako je različna i sudbina društvene imovine s jedne, a privatne imovine s druge strane. O sudbini društvene imovine odlučuju samo oni odnošaji, u kojima društveni članovi zajednički stoje prema društvenom vjerovniku, a o sudbini privatne imovine i oni odnošaji, u kojima prema njemu stoje i pojedini članovi.

Pitanje o dozvolivosti iznašanja individualnih prigovora u parnici povedenoj proti društvu važno je stoga, jer ono prejudicira pitanju kakav upliv ima osuda, kojom je utvrdjena društvena obveza, na privatnu imovinu članova, drugim riječima pitanju može li se na temelju osude, izrečene proti društvenoj firmi, voditi ovrha na privatnu imovinu društvenih članova[61].

Po našem su mnijenju u parnici, što se vodi proti društvu, svi osobni prigovori isključeni. Gore smo rekli, da su tužbom podignutom proti društvenoj firmi tuženi svi članovi zajednički. Ali litisconsortium, što ga ta tužba radja, sasma je druge vrsti od onoga, što ga radja tužba podignuta proti svim članovima zajednički pod njihovim osobnim imenima[62]. Tužba podignuta proti društvu jest tužba proti svim članovima zajedno, ali ne kao privatnicima, već kao osobama, koje su u svojem društvenom vezu subjekti posebnih pravnih odnošaja. Prema tome imade se parnicom, koja se na tu tužbu povede, ustanoviti jedino to, postoji li izmedju društva t. j. sviju članova u njihovoj organiziranoj zajednici s jedne, a tužitelja s druge strane pravni odnošaj, koji utemeljuje društvenu obvezu, pa se usljed toga u njoj mogu kao prigovor proti vjerovnikovom zahtjevu upotrijebiti samo oni pravni odnošaji, što postoje izmedju društvenih članova u njihovoj organiziranoj zajednici s jedne, a tužitelja s druge strane.

Nije li dozvoljeno u parnici, što se vodi proti društvu iznašati osobnih prigovora, nemože se ni na temelju osude izrečene proti društvu, voditi ovrha na privatnu imovinu članova. Osudom je doduše ustanovljena vjerovnikova tražbina proti svim članovima, ali samo obzirom na onaj jedinstveni odnošaj, u kojem svi zajedno stoje prema društvenom vjerovniku. Za ovrhu proti privatnoj imovini članova treba posebni ovršni naslov, a

[61] Austrijski ovršni red od 27. svibuja 1896. odredjuje u §-u 11., da se na temelju osude izrečene proti društvu može voditi ovrha neposredno na privatnu imovinu članova, ako se izvadkom iz trgovačkog registra dokaže, da je ovršenik još društvenim članom. Poreče li ovršenik članstvo svoje ili imade li osobnih prigovora proti ovrhovoditelju, mora podići tužbu (§ 36. 2.). Nije li obvezanik više društvenim članom, treba ga prije nego li se izda ovršna odluka preslušati o pitanju jamstva.

Njemački trg. zakon nasuprot izrično kaže, da se na temelju osude izrečene proti društvu ne može voditi ovrha na privatnu imovinu članova (§ 129. st. 4.: „Aus einem gegen die Gesellschaft gerichteten vollstreckbaren Schuldtitel findet die Zwangsvollstreckung gegen die Gesellschafter nicht statt.").

[62] Vidi Renaud: Kommandit-Gften str. 437.

Digitized by Google

to je osuda izrečena proti članovima na tužbu, koju će vjerovnik podići proti njima na temelju osude izrečene već proti društvenoj firmi[63]. Budući, da je o jedinstvenom odnošaju sviju članova prema društvenom vjerovniku već raspravljeno, to tvori osuda, izrečena proti društvu, u tom pogledu rem judicatam za pojedine članove. Usljed toga imade se u parnici, što se na temelju te nove tužbe povede proti pojedinim članovima, raspravljati samo o pravnim odnošajima, u kojima možda pojedini od njih stoji kao privatna osoba prema društvenom vjerovniku i koji ga oslobadjaju od jamstva s privatnom imovinom.

Bude li vjerovnik sa tužbom, podignutom proti društvu, odbijen, oslobadjaju se članovi i od jamstva s privatnom imovinom, jer je parnicom na onu tužbu povedenom, dokazano da društvena obveza u opće ne postoji[64]

b) Društveni vjerovnik može tužiti pojedine članove (§ 88. t. z.). Tuži li društveni vjerovnik jednog člana bez da si je prethodno ishodio osudu proti društvu, moći će se tuženi član proti njegovom zahtjevu poslužiti ne samo svojim individualnim prigovorima, već i s onima, što ih ima društvo. Naročito moći će vjerovnikovu tražbinu prebiti s protutražbinom, što je kao privatna osoba ima prema društvenom vjerovniku. Tako isto može upotrijebiti i društvenu protutražbinu za preboj.

To je preporno u toliko, što neki dopuštaju taj preboj samo onda, ako je tuženi član društveni zastupnik, budući da samo takav može raspolagati s društvenom imovinom[65]. Nu držimo, da tude nema razlike izmedju društvenih zastupnika i ostalih članova, jer ako se dopušta, da svaki tuženi član može iznašati sve ostale prigovore, što ih ima društvo proti vjerovnikovoj tražbini, nema razloga zašto bi baš bio isključen prigovor kompenzacije. Član, koji upotrijebi društvenu tražbinu za kompenzaciju, ne ras-

[63] Hahn Komm. k čl. 112. § 7. nota 5. zove tu tužbu actio judicati.

[64] Ovrhu osude izrečene proti društvu ne dopuštaju na privatnoj imovini: Hahn: Komm. Art 112., § 7., Behrend: cit., § 74., Conrades u Goldschmidt. Zeitschr. 43., str. 59. i sl., Staub: Komm. k Art. 111., § 7., Art. 112. § 3., Lastig: cit., str. 394., Frankl: cit., str. 21., nota 27., Krasnopolski: u Grünhutovom Zeitschrift für das priv. und öffentl. Recht VIII., str. 85. (I Randa cit., str. 185. kaže, da je prije uvedenja austr. ovrš. reda od 27./5. 1896. bio potreban posebni ovršni naslov za ovrhu na privatnoj imovini).

Dopuštaju pak takvu ovrhu poglavito Wach: Handbuch des deutsch. Civilprocessrechts (u Systematisches Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft, IX. Abth., 2. Theil., erster Band) str. 529.; nadalje isti u Verhandlungen des 19. deutschen Juristentages II. Band, str. 69.—84., te u Gerichtshalle g. 1888., broj 32. (Osobni se prigovori po njegovom mnijenju imadu iznesti u ovršnom stadiju.) Ofner Gerichtshalle g. 1887., br. 51., Flosser Gerichtshalle g. 1881., broj 72., Canstein Lehrbuch des Handlesrechts, str. 490.

[65] Tako Dernburg: Geschichte und Theorie der Compensation, 2 Aufl., str. 448. Anschütz-Völderndorf Kom., str. 263. i 264. Laband u Goldschm. Zeitschr. 31., str. 17.

Digitized by Google

polaže s društvenim aktivama, već samo poriče obstanak društvenog duga[66]. A osim toga ne bude li prigovor kompenzacije uvažen, nije još time lišeno i društvo tog prigovora[67]. Nasuprot je tuženi član baš dužan taj prigovor iznesti. Svaki naime član, koji isplati društvenog vjerovnika, može tražiti od društva regres, ali samo onda, ako dokaže, da se je proti vjerovniku poslužio svim pravima, što bi ih vjerovnikovom zahtjevu moglo suprotstaviti društvo, kad bi vjerovnik od njega tražio platež. Medju ta prava spada i društvena protutražbina. Ne upotrebi li ju dakle tuženi član za preboj, neće dobiti regresa[68].

S tražbinom, što je proti društvenom vjerovniku ima koji drugi član, ne može tuženi član kompenzirati vjerovnikovu tražbinu, jer za vrijeme društvenog obstanka nema prema njima prava regresa[69].

Bude li tuženi član osudjen na platež društvenoga duga, moći će vjerovnik voditi ovrhu samo na njegovu privatnu imovinu, jer premda se je u parnici proti njemu povedenoj raspravljalo i o pitanju postoji li u opće društvena obveza, ipak nije tužba povedena proti jednomu članu istovjetna s tužbom proti društvu, niti je osuda izrečena proti jednomu članu istovjetna s osudom izrečenom proti društvu. Pošto društvo nije osudjeno, nemože se proti njemu ni ovrha voditi. Osim toga treba uvažiti i to, da društvo može proti vjerovnikovoj tražbini imati prigovora, s kojima se tuženi član iz neznanja ili nepažnje nije poslužio u parnici[70].

Tako sto bude li tužitelj odbijen, ne oslobadja se time od obveze i društvo[71].

c) Društveni vjerovnik može doći do namirenja i indirektnim načinom t. j. putem preboja. Tuži li naime društvo svog vjerovnika na isplatu neke tražbine, moći će on svoju protutražbinu upotrebiti za preboj, te se tako bilo potpuno (ako je njegova protutražbina jednako visoka ili manja od društvene tražbine), bilo djelomično (ako je njegova protutražbina veća od društvene tražbine) namiriti za svoju tražbinu.

---

[66] Staub: Kom. k Art. 165., § 11.

[67] Hahn: Kom., k Art. 121., nota 9.

[68] Pravo regresa navode kao razlog dozvolivosti takve kompenzacije: Hahn: Kom. k Art. 121., § 8. b) i Behrend, str. 534. Vrbanić, Udrugarstvo, str. 143. i 144

[69] Hahn: Kom. k Art. 121., § 8. c). Behrend, str. 534. i nota 10. Staub: Kom. k art. 121., § 4. Renaud: Kommand. Gften., str. 438. i 439. Vrbanić: cit., str. 144.

[70] Austr. ovršni red dozvoljuje u §-u 11., str. 2., da se na temelju osude, izrečene proti jednomu članu, vodi ovrha na društvenu imovinu, ali se prije izdanja ovršne odluke imadu preslušati društveni zastupnici.

[71] Pitanje može li se tužba proti društvu spojiti s onom proti pojedinim članovima, jest lih procesulane naravi, te se s njime ovdje nemožemo napose baviti. Vidi otom Wach u Verhandlungen des 19. deutschen Juristentages, II. Band, str. 77.

Digitized by Google

Tako isto dolazi on do namirenja upotrijebi li tražbinu, što je ima proti društvu, u svrhu preboja privatne tražbine, što je proti njemu ima koji član.

Član, čiju je tražbinu društveni vjerovnik upotrijebio u svrhu preboja svoje tražbine prema društvu, ima, budući da je svojom privatnom imovinom namirio društveni dug, proti društvu regres (§ 71. t. z.)

(Nastavit će se.)

Statistika kriminaliteta u kr. zem. kaznioni u Mitrovici.

Sabrao **Dr. Milan Kostić.**

(Svršetak.)

11.

Tijesna veza postoji takodjer izmedju manjkave školske naobrazbe i kriminaliteta. Ne može se doduše reći, da sa napretkom školstva i pismenosti, napretkom kulture opada broj zločina, jer ovi naprotiv dandanas rastu i u svim najkulturnijim zemljama, samo mijenjaju svoju formu: iz surovih zločina prelazi se na finije, rafinirane zločine (prevare à la Strassnoff, kapetan Köpenički i dr.) — ali se za to ipak ne može školskoj obuci poreći važnost, koju imade za intelektualnu naobrazbu naroda, a ova svakako ne ostaje bez utjecaja na kriminalitet.

Stoga je važno i interesantno znati, kako kod nas stojimo sa pismenosti. Od 683 kažnjenika bilo je:

pismenih 478 — dakle okruglo 70%
nepismenih 205 — „ „ 30%

Medju analfabetima bilo ih je:

odraslih 178
mladića 27
Ukupno . . . 205

Da vidimo, kakovu su školsku naobrazbu imali naši osudjenici:

Školsku naobrazbu	nikakovu	osnovnu školu	srednjo-školsku	viško-školsku	kaznioničku školu	Ukupno
Broj kažnjenika	212	391	9	1	70	683

Broj onih (212), koji nisu nikakve škole polazili, ne podudara se s brojem analfabeta (205), a to stoga, što medju pismenima imade sedmorica, koji nisu škole polazili, nego su samouki, slabo pismeni.

Digitized by Google

Ovdje ću još u kratko napomenuti, da i u kaznioni postoji škola, gdje se nepismeni kažnjenici do 24-te godine podučavaju u elementarnim naucima, a posebice je ovog semestra otvoren analfabetski tečaj za njih 25 kažnjenika različite dobe, koji bi u vremenu od 5—6 mjeseci imali naučiti čitati, pisati i računati, što im je za život najnužnije.

12.

Nunc venio ad fortissimum!

Već sam napred spomenuo, da skoro u svim kulturnim zemljama kriminalitet znatno raste, pa tako je i kod nas. Vidili smo i to, da je kod nas najveći broj krvnih i surovih zločinstva, pa se u čudu moramo pitati, šta je tome uzrok? Da li je naš narod baš tako na niskom stepenu kulture, da li je baš tako bez srca i bez osjećaja, da ide sasvim u ludo prolijevati nedužnu bratsku krv? Šta ga tako goni u propast? Tko je taj dušmanin, agent provocateur, koji ga trpa u zlo? Odgovor je kratak, jasan i siguran: *Alkohol* — i ništa drugo nego *alkohol!* Alkoholizam — bio akutni ili kronični — *glavni je uzrok* velikom broju zločina. Kao u svim državama, tako i kod nas pokazuje statistika u tom pogledu grozne, crne brojeve. I ti brojevi govore više nego sva teoretska predavanja o štetnom djejstvu alkohola na čovječji organizam, na narodno zdravlje i blagostanje.

Evo dakle tih brojeva:*

Od 683 kažnjenika počinilo ih je zločine:

415 u pijanom stanju, a samo

268 u trijeznom stanju, dakle je

kod 60·76% naših zatočenika piće bilo glavnim uzrokom zločina.

Kod ovih 415 slučajeva bilo je *132* (= 32%) drevna pijanca (od navade), Gewohnheitstrinker, a *283* (= 68%) prigodna pijanca, Gelegenheitstrinker (t. j. takovi, koji redovno ne piju, ali se jedared napili i u pijanom stanju počinili zločin). Kod jednih i drugih je piće direktnim, glavnim uzrokom, no ima i medju procentom trijeznih znatan broj onih, kod kojih je alkohol indirektan

* Literatura: Osim već napred citiranih djela vidi specijalno o ovom pitanju ove rasprave: 1. Dr. Demme: „Ueber den Einfluss des Alkohols auf den Organismus des Kindes" — Stuttgart 1891.; 2. Dr. Franz Kral: „Die Alkoholfrage in Oesterreich" — Leipzig 1888.; 3. Dr. A. Baer i Dr. B. Laquer: „Die Trunksucht und Ihre Abwehr" — Berlin 1907.: 4. Dr. Hugo Hoppe: „Alkohol und Kriminalität" — Wiesbaden 1906. Potonja dva djela naročito toplo preporučujem. Kod svakoga je pri kraju pojedinih poglavlja odnosno djela označena bogata literatura o ovom pitanju.

Digitized by Google

uzrok zločinu; to su takovi, kojima su usljed pića otupili osjećaji, koji se u piću zabatale, materijalno upropaste i tako upadnu u zločin. Ne treba zaboraviti, da ima i takovih degenerisanih, čiji su roditelji bili pijanice, pa su njihovi grijesi prešli na potomstvo im. Koliko se je po izjavama samih kažnjenika dalo ustanoviti, bilo ih je 477, čiji roditelji nisu bili pijanice, dočim je kod njih *203* bio otac, a kod *10* mati pijanica; nekoliko ih je nesretnika, kojima su i otac i mati bili pijanice. Djeca takovih roditelja obično su degenerisana i svršavaju ili u ludnici ili u kaznioni.

Kod onih 415 slučajeva, gdje je zločin počinjen pod direktnim utjecajem alkoholnih pića, ispitivali smo i vrst pića, pa smo ustanovili, da se je napilo njih *242* od vina, *229* od rakije, a *86* od piva. Ima ih preko 150, koji su pili mješovita pića: i jednog i drugog i trećeg. Svakako je rakija, ako je uz to još pomješana špiritusom, najljuća, najopasnija, pravi otrov!

Posebice smo ispitivali, od kakovog je upliva alkoholizam kod pojedinih vrsti zločina, pa smo mogli konstatovati, da baš kod onih zločina, koja kod nas u velikoj mjeri pretežu, a to su u prvom redu krvna zločinstva, zatim kradje, javna nasilja i zločinstva protiv ćudorednosti — alkohol igra važnu ulogu, jer je, kako ćemo se odmah osvjedočiti, ogroman dio tih zločina počinjen u pijanstvu.

Evo, neka govore brojevi:

Vrst zločina	Ukupni broj	Od toga se dogodilo u stanju		Dakle izraženo u %	
		pijanom	trijeznom	pijani	trijezni
Umorstvo	82	52	30	63·41 %	36·59 %
Ubojstvo	211	165	46	78·19 %	21·81 %
Teška tjel. ozleda	121	83	38	68·59 %	31·41 %
Kradja	148	70	78	47·29 %	52·71 %
Javno nasilje . . .	88	20	18	52·63 %	47·37 %
Silovanje, oskvrnuće i bludnost	88	26	12	68·42 %	31·58 %

Drugim riječima: da nije bilo pića, ne bi bilo toliko krvi ni mrtvih glava, ne bi ostalo toliko siročadi. A ne zna se, koje je gora sirotinja:

Digitized by Google

ili gdje otac prije vremena leže u grob ili gdje je živ zakopan u zidinama kaznione!

Godišnje doba takodjer upliviše na broj zločinstva, te je dokazano, da u zimskom mjesecima kriminalitet raste, ljeti pada. No ne samo po mjesecima, nego još i više po danima u tjednu opažamo velike razlike u broju počinjenih zločina, što upravo stoji u direktnoj svezi s alkoholom, zato to na ovom mjestu i iznosim.

Po mjesecima dogadjala su se zločinstva kod nas ovako:

Mjeseca	neustanovljenog ili kroz dulje vrijeme	siječnja	veljače	ožujka	travnja	svibnja	lipnja	srpnja	kolovoza	rujna	listopada	studenoga	prosinca
Broj zločinaca	34	44	38	48	64	50	33	55	60	58	81	70	48

Isto nam predočuje i ova mjesečna krivulja:

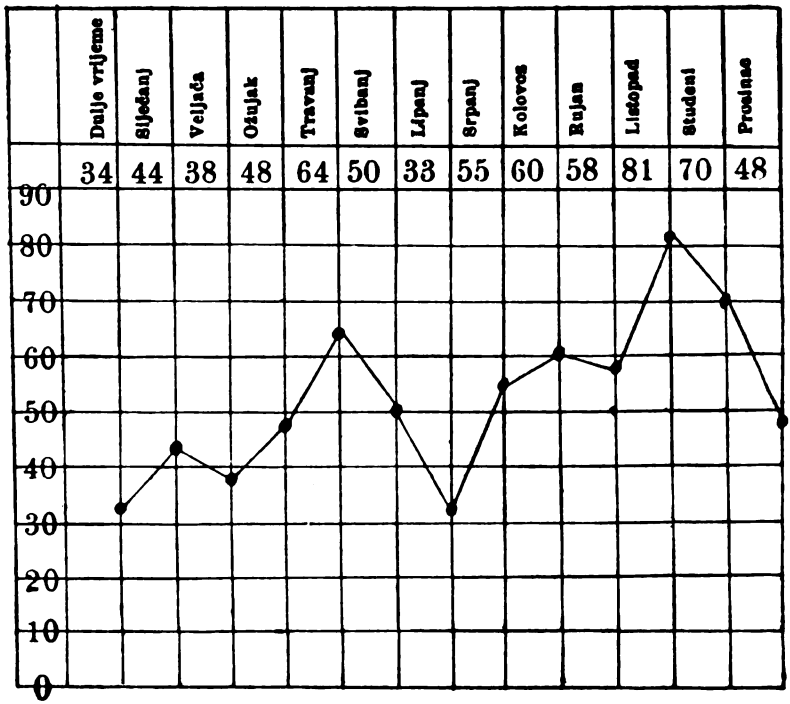

Kao što se iz gornje skrižaljke razabire, ne ima kod nas po mjesecima velike diferencije u broju počinjenih zločina. Najmanje ih se dogadja u lipnju (33), a najviše u listopadu (81), zatim u studenom (70). Ovo vjero-

Digitized by Google

jatno stoga, što u jeseni prispjeva novo vino, koje mora da učini svoje. Naročito, kad je godina vinorodna, opaža se porast u zločinima, osobito u zimsko doba.

No još znatnija razlika opaža se po danima, kada je zločin počinjen. Tu nam se pokazuju ovi još interesantniji podaci:

Dan u tjednu	neustanovljen ili kroz više dana	Subota	Nedelja	Ponedeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Ukupno
Broj zločinaca	58	74	171	94	73	62	76	75	683

To nam predočuje i ova krivulja:

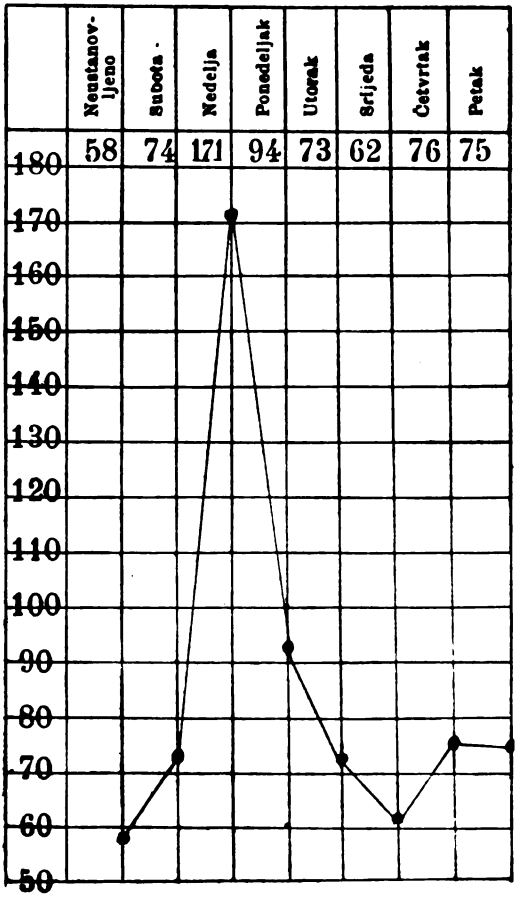

Digitized by Google

Odatle vidimo, da — osim 58 slučajeva, t. j. c/a 8%, kod kojih se nije dalo ustanoviti, kog je dana zločin počinjen ili gdje je zločin nastavljen kroz duže vremena — najmanji broj zločina otpada na srijedu: 62, t. j. nešto jače od 9%; na utorak, četvrtak, petak i subotu otpada podjednaki broj zločina (73—76), po prilici 11%, a na sva četiri dana 44%, dok ponedjeljnikom imademo već 94 zločina, t. j. blizu 14%, a kulminacija postignuta je u nedjelju sa 171 zločinom, tako da na same nedjelje otpada 25.03%, a to je četvrtina sviju zločina. Uzrok je tomu taj, što su ljudi nedjeljom besposleni, radnici prime subotom plaće, pa mjesto da nedjelju upotrebe za odmor, pijančuju, popiju svu zaslužbinu svoju i na posljetku u piću počine zločin. Ponedjeljak je samo nastavak nedjelje — „Blaumontag" — pa stoga i po broju zločina odma dolazi za nedjeljom.

No osim na nedjeljne dane, veliki broj zločina pada na svece, zatim na razne narodne svetkovine, koje su sve s pićem skopčane, tako: crkvene slave, svečarstva, svatovi, krštenja, druge gozbe i javne zabave, sastanci, gdje se narod u većem broju sakuplja i uz piće zabavlja. U takovim zgodama počinjeno je kod nas *213* zločina, koje ćemo dolje specificirati, a oni skupa s nedjeljama čine *56.22*% od sviju zločina.

Da vidimo, koliko je zločina počinjeno o raznim svetkovinama:

Svetkovina	Veliki praznici osim nedelje	Crkvena slava	Krsno ime ili imendan	Sajam	Svatovi	Vršidba	U kolu	O pokladama	Razne kućne i javne zabave	Ukupno
Broj zločina	88	25	25	36	12	10	6	6	5	213

I ovdje se obistinjuje poslovica: Besposlica je početak sviju zala! A kod nas uz besposlicu dolaze i mnoge zle navike, narodni običaji, koji su skopčani s pićem, a svršavaju prolijevanjem krvi. Iskorijeniti te zle običaje u narodu, pa će se mnogi i mnogi spasiti od propasti.

Već smo više puta istaknuli žalosnu činjenicu, da kod nas u velike pretežu krvna zločinstva, a ovima da je glavnim uzročnikom alkohol. Vrijedno je stoga bilo ispitati, kako su se pojedina od tih zločinstava dešavala po danima u tjednu. Došli smo do ovog rezultata:

Digitized by Google

Vrst zločina	Neustanovljenog dana	Subota	Nedelja	Ponedeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Ukupni broj
Umorstvo	3	16	13	11	6	9	14	10	82
Ubojstvo	1	17	81	28	21	22	15	26	211
Teška*) tjelesna ozleda	4	13	31	24	15	11	11	12	121

Ubojstva i teške tjelesne ozlede dogadjaju se dakle najviše nedjeljom i ponedjeljnikom. To su delikti, koji se izvršuju bez predumišljaja, u afektu, većinom u pijanstvu, a pije se najviše nedjeljom, ergo se i tih zločina mora najviše nedjeljom dogadjati.

U svezi s pitanjem o alkoholizmu vrijedno je viditi, gdje se najviše zločini dogadjaju, te kakovim se orudjem izvadjaju.

Glede mjesta čina, konstatovali smo slijedeće:

Mjesto, gdje se zločin dogodio	Kod kuće, pred kućom,	na radu u polju	u radionici	na ulici ili cesti	u birtiji ili u blizini birtije	inače
Broj zločina	204	48	23	162	156	90

Krvna zločinstva dogadjala su se na ovim mjestima:

Vrst zločina	kod kuće, pred kućom	na radu u polju	u radionici	na ulici ili cesti	u birtiji ili u blizini birtije	inače
Umorstvo	27	9	4	26	11	5
Ubojstvo	46	16	1	61	77	10
Teška tjelesna ozleda	22	6	5	37	39	12

*) Sravni Dr. Achaffenburg: „Das Verbrechen und seine Bekämpfung" tabele na str. 64. i Dr. Hoppe: „Alkohol und Kriminalität" tabele iza str. 208.

Digitized by Google

Najmanje se zločinstva dogadja kod rada, najviše kod kuće, na ulici i u birtiji. Naročito ubojstva i teške tjelesne ozlede najviše se dešavaju u birtijama, gdje svoj koren imadu i mnogi zločini, koji se docnije dogode na ulici ili kod kuće. No ne može se ipak reći, da sam broj birtija doprinosi pomnožavanju zločinâ, jer, na žalost, u našem narodu pije se mnogo i kod kuće, u svakoj zgodi!

Kod zločina umorstva, ubojstva, teških tjelesnih ozleda, a djelomice i kod javnih nasilja, vrijedi ispitati, kakovo je orudje upotrebljeno bilo? Ispitali smo *436* takovih slučajeva, i konstatovali, da je bilo upotrebljeno:

Vrst orudja	puška ili kubura	pištolj ili revolver	nož	kolac, prostac, ćula, drvo	motika, sjekira, vile, kosa, srp	kamen ili cigija	sikira	Ino orudje
Broj zločina	63	44	139	82	15	5	57	31

Nož je naročito u Srijemu, tako reći sastavni dio narodne nošnje. Zabraniti nošenje tog i drugog ubojitog oružja i strogo bditi nad izvršivanjem propisa o zabrani nošenja oružja, zadaća je naših upravnih oblasti, pa će i one na taj način doprinijeti umanjenju broja krvnih, po nas najopasnijih, zločina.

Time bi bili u glavnom iscrpili podatke, koje nam pruža statistika ove kaznione koncem godine 1908., odnosno početkom 1909. Interesantno bi bilo, da smo naše podatke mogli sravniti sa statistikom drugih raznih zemalja, no obzirom na kratko vrijeme moraćemo se zadovoljiti s tim, da bacimo koji pogled na statističke podatke, koji su sadržani na tabelama, što ih je — kao sredstvo u borbi protiv alkoholizma — izdala knjižarska radnja Rob. Willeneggera u Zürichu kod naslovom: „Alkoholismus und Verbrechen".

Te smo tabele naručili za potrebe ovozavodske škole, pa ću njekoje da Vam pokažem i razjasnim.

Tabela prva pokazuje nam svezu izmedju alkoholizma i zločina u Švajcarskoj. Tamo je u 35 kaznenih zavoda broj zatočenika dne 1. siječnja 1892. iznosio ukupno *2201*. Od ovih počinilo je zločin u trijeznom stanju njih *1321* t. j. *60%*, a u pijanstvu *880*, dakle 40%. Tečajem godine 1892. priraslo je *3142* osudjenika, od kojih su trijezni počinili zločin njih *2086*, t. j. *66%*, pijani *1056*, t. j. *34%*. Kod nas vidimo sasvim obratan razmjer, jer smo usta-

Digitized by Google

novili, da je kod nas *60.76%* zločina počinjeno u pijanom stanju, a jedva *40%* u trijeznom.

Pogledajmo tabelu A[4], koja je sastavljena na osnovu znanstvenog ispitivanja Dra. Baera, a pokazuje nam stanje zločinaca u Njemačkoj, koji su u godini 1874. bili sudjeni radi najtežih zločina na tešku tamnicu — (Zuchthaus)· Izostavivši zločine, koji su kod nas po broju manje zastupani, obazrećemo se na glavnija zločinstva i odma ih sravniti sa našim podacima. Radi boljeg pregleda sastavio sam ovu skrižaljku:

Vrst zločina	Broj zločinaca		Od toga su pijanice		Izraženo u %		Po dru. Baeru tzv. „Gelegenheitstrinker"	Po dru. Baeru tzv. „Gewonheitstrinker"
	po dru. Baeru	kod nas	po dru. Baeru	kod nas	po dru. Baeru	kod nas		
Umorstvo . . .	514	82	237	52	46%	63·41%	139—58·6%	98—41·4%
Ubojstvo . . .	348	211	220	165	63%	78·19%	129—58·6%	91—41·4%
Teška tjelesna ozleda	773	121	575	83	74·5%	68·59%	418—73 %	157—27 %
Kradja . . .	10333	148	5212	70	52%	47·29%	2513—48 %	2699—52 %
Zločinstva protiv ćudorednosti	954	38	575	26	60%	68·42%	352—61 %	223—39 %

Vidimo, da kod nas postotak pijanica iznosi skoro kod sviju zločina više nego li u Njemačkoj po Dru. Baeru ; samo kod teških tjelesnih ozledi kradja je kod nas postotak pijanih nešto manji nego li u Njemačkoj. Nadalje vidimo, da je Dr. Baer pronašao medju pijancima veći postotak prigodnih pijanica (poprečno oko 60%), kao što je i kod nas procenat ovih (68%) mnogo veći od drevnih pijanica.

Osobito su interesantne one tabele, koje pokazuju, na koje dane u tjednu su se zločini dogadjali. Tabela A[5] sastavljena je po podacima, što ih je sakupio Dr. Koblinsky o zločincima u kaznioni Düsseldorf-Derendorf, gdje je godine 1894. ispitivao *380* raznih zločinstva i ustanovio sljedeće:

Bez utjecaja alkohola počinjeno je:

Dani u tjednu	Subota	Nedelja	Ponedeljak	Utorak	Srijeda	Četvrtak	Petak	Ukupno
Broj zločina	29	33	17	15	8	15	11	128
Izraženo u % . . .	7·64	8·67	4·48	3·95	2·11	3·95	2·90	33·70%

Digitized by Google

Pod utjecajem alkoholnih pića počinjeno:

Dani u tjednu	Subota	Nedelja	Ponedeljak	Utorak	Srieda	Četvrtak	Petak	Ukupno
Broj zločina	33	132	51	13	12	5	6	252
Izraženo u % . . .	8·67	34·72	13·42	3·43	3·16	1·32	1·58	66·30%

Što se specijelno tiče teških tjelesnih ozleda, to nam tabela A[6] pokazuje, da su se od 141 slučaja god. 1891. kod suda u Zürichu zločini dogadjali u ove dane:

Dani u tjednu	Subota	Nedelja	Ponedeljak	Utorak	Srieda	Četvrtak	Petak	Ukupno
Broj zločina teških tjelesnih ozleda	18	60	22	13	11	10	7	141
Izraženo u %	12·77	42·55	15·60	9·22	7·30	7·09	4·97%	—

Slično nam pokazuje i tabela A[7], sastavljena po podacima Dra. E. Kürza, koji je ispitivao *1115* slučajeva teških tjelesnih ozleda, koje su se u god. 1900., 1902., 1904., 1906. dogodile u Heidelbergu; ispitivanja njegova odnose se ne samo na dane, kada se je čin dogodio, nego i na mjesto, gdje se je desio koji slučaj.

Rezultat mu je ovaj:

a) Po danima u tjednu:

Dani u tjednu	Subota	Nedelja	Ponedeljak	Utorak	Srieda	Četvrtak	Petak	Nepoznato
Broj teških tjelesnih ozleda	94	502	182	95	67	62	82	31
Izraženo u %	8·4	45	16·3	8·5	6	7	7·3	2·9

Digitized by Google

b) Po mjestu, gdje se je zločin dogodio:

Mjesto čina	Birtija	Stan	Ulica	Radionica	Nepoznato	Ukupno
Broj zločina teške tjelesne ozlede	742	86	98	87	102	1115
Izraženo u %	66·5	7·7	8·8	7·8	9·2	—

Sravnimo li ove podatke s našima, vidimo, da se u Njemačkoj zločini, naročito teške tjelesne ozlede, dogadjaju najviše nedjeljom, u većoj mjeri — nego kod nas, i to ponajviše u birtijama, što se dade lako razumjeti, kad se uzme u obzir, da je u Njemačkoj industrija jako razgranata, broj tvorničkih radnika mnogo veći nego kod nas — a tvornički radnici primaju svoju zaslužbinu subotom, dočim nedjelju, dan odmora, upotrebljuju na zabavu, skopčanu s pićem, iz koga se svako zlo izleže.

Svi ovi brojevi, i naši i tudji, jasno nam govore, kolikog neprijatelja ima cijelo čovječanstvo, čitava ljudska zajednica u alkoholnom piću. Zadaća je stoga i čitavog društva i države, da svim sredstvim poradi na istrebljenju alkoholizma, tog glavnog uzročnika zločina.

Mi u našem kaznenom zavodu vojujemo protiv alkoholizma živom riječi, poukom: svećenici sa propovjedaonice u crkvi, učitelj obukom u školi, upravitelj i svi ostali činovnici savjetovanjem i upućivanjem u svakoj zgodi, naročito dok se kažnjenik, još kao novajlija, nalazi u samici. Tu mu se kao prva lektira daju popularno pisane knjižice protiv pijanstva, kao: „Katekizam protiv pijanstva", Gundrumove rasprave: „Alkohol - otrov", „Alkohol i djeca", „Apstinencija", letak „o štetnim uplivima alkohola po zdravlje" i t. d.; na vidljivim mjestima istaknuta je drastična slika, izdana po „društvu za očuvanje narodnog zdravlja" u Biogradu, koja pretstavlja pijanicu u ludnici, pa treba svaki dan da bude kažnjenicima kao opomena, kakova ih sudbina čeka, ako se na slobodi opet odadu piću. Kažnjenicima, koji polaze školu, tumače se Willenegger-ove tabele, koje su upravo nabavljene u tu svrhu, da im se na neki način „zornim obučavanjem" prikaže štetan upliv alkohola po čovječanstvo u opće, po njih napose. Dosljedno tome valjalo bi kažnjenicima zabraniti vino, koje im se, doduše u malim količinama, za nuzužitak dozvoljava, a iznimno ga odobriti samo onima, kojima to liječnik iz zdravstvenih obzira preporuči. Dr. Hoppe zahtjeva čak i od kaznioničkog činovništva i drugog

Digitized by Google

personala, da se potpuno odrekne pića; traži: „dass das Prinzip der Abstinenz in die Strafanstalten einziehe". Odma dalje veli: „Diejenigen Strafanstalten werden sicher die besten Erfolge haben, welche dieses Prinzip zuerst einführen werden". Može tome biti tako! No svakako je važniji i zgodniji terrain za suzbijanje alkoholizma vani, izvan zidina kaznenih zavoda, nego li u tim zidinama.

Privatna inicijativa zvana je, da u prvom redu vojuje protiv neumjerenosti brineći se za odgoj, naobrazbu širih slojeva narodnih, za bolje materijalno stanje siromašnih radnih klasa u narodu, osnivajući lječilišta za pijance od navade, t. zv. „Trinkerasyle", a ponajviše ustrajajući društva umjerenosti i trezvenosti, koja u naprednijim zemljama broje na milijune članova i sa najboljim uspjehom vojuju protiv alkoholizma.

S druge strane može država shodnim zakonodavstvom mnogo učiniti i doprinijeti k suzbijanju alkoholizma; upravo je to jedan od glavnih kulturnih zadataka države, da radi na istrebljenju pijanstva, tog grdnog antisocijalnog elementa, koji štetno djeluje i na moralno i materijalno blagostanje narodno. Pokušalo se u raznim državama različitim sredstvima, sa više ili manje uspjeha. Da spomenem samo nekoja: ograničenje produkcije alkoholnih pića, naročito rakije; visoko oporezovanje birtija, odnosno dozvolâ za točenje (Schanklizenz); državno monopolisanje najljućeg i najopasnijeg pića rakije, veliko oporezovanje rakije, ograničenje i umanjenje broja birtija; strogo obdržavanje policajnih časova, do kojih javni lokali smiju biti otvoreni; zatvaranje birtija nedjeljom; strogo kažnjenje krivotvorenja pića kao i samog pijančevanja, a napokon, kao najradikalnije sredstvo: zabrana trgovine s opojnim pićem, t. zv. „Prohibicija". I ako se ovaj system prohibicije teško dade trajno provesti, mora mu se priznati, da je u državama, naročito amerikanskim, gdje je ma i privremeno bio uveden, vrlo povoljno djelovao na kriminalitet i na moralno i materijalno blagostanje naroda u opće.

Gdjegod su ove različite mjere, strožije ili blaže, uvedene bile, gubio se je alkoholizam, a usljed toga opadao i kriminalitet.

Kao primjer služi nam i Willeneggerova tabela A 8, iz koje vadimo ove podatke:

U Edinburghu (Schottland) stupio je godine 1854. na snagu zakon o zatvaranju birtija nedjeljom i odma je rapidno opalo pijanstvo. Godine 1852. i 1853. bilo je nedjeljom radi pijanstva uapšeno 1357 osoba, dočim je godine 1854/5. nakon zabrane spao broj na 328, a u godini 1895/6. na 223 slučaja.

Digitized by Google

U Irskoj je sličan zakon stao na snagu 1879. godine, ali je tek 1886. svestrano izvršen. Tamo je bilo radi pijanstva uapšeno god. 1877/78. — 4555, a godine 1885./6. — 2506 osoba.

U Massachusetts je u nekojim gradovima fabrikacija i trgovina alkoholom dozvoljena, u nekojima zabranjena. U 260 gradova potpuno je provedena prohibicija, samo konzum alkohola kod kuće nije zabranjen; svaki najmanji slučaj pijanstva najstrožije se kazni. U tih *260* gradova, gdje je prohibicija postojala cijele 1895. godine, bilo je na tisuću stanovnika:

a) uapšenja zbog pijančevanja . . . . . 9.94‰
b) uapšenja zbog drugih prestupaka i zločina . . . . 10.26‰
Ukupno . . . . . 20.20‰

U 40 gradova, gdje je samo kroz nekoliko mjeseci iste godine postojala zabrana trgovine alkoholom, bilo je:

a) uapšenja zbog pijančevanja . . . . . 20.21‰
b) uapšenja zbog inih prestupaka i zločina . . . . . 13.60‰
Ukupno . . . . . 33.81‰

A u *53* grada, gdje je trgovina s alkoholom dozvoljena bila, uapšeno je u istoj godini 1895. od ukupnog žiteljstva:

a) radi pijančevanja . . . . . 36.24‰
b) radi inih prestupaka i zločina . . . . . 22.34‰
Ukupno . . . . 58.58‰

Dakle skoro tri puta toliko, kao u onim gradovima, gdje je prohibicija bila uvedena!

Dosta je ovih suhoparnih brojeva! Da završim ovo poglavlje riječima Dra. Hoppea:

„Zur Bekämpfung der Kriminalität bietet sich also sofort ein ganz einfaches und sicheres Mittel dar: Es heisst Bekämpfung und Zurückdrängung des Alkoholismus. Unter allen Ursachen, welche die Kriminalität hervorrufen und befördern, ist der Alkoholismus eine der bedeutendsten und diejenige, die mit einem Schlage beseitigt werden könnte, wenn es gelänge, den Alkohol aus der Welt zu schaffen oder die Mencshen zu bewegen, auf den Alkoholgenuss zu verzichten,. Wenn es nur noch Enthaltsame gäbe, dann gäbe es keine Rauschdelicte mehr, dann würden die Roheitsverbrechen zum grössten Teil verschwinden, dann kämen die zahlreichen schweren Delicte der Trinker und die fortwährende Rekrutierung des Verbrecherheeres durch die Trinkernachkommenschaft in Fortfall, und dann würde eine der wesentlichsten Ursachen von Not und Armut, die so häufig zum Delicte führt, beseitigt sein. Natürlich ist es eine Utopie anzunehmen, dass die Menschheit oder das ein Volk eines Tages sich entschliessen könnte, von nun an enthaltsam zu werden und den Alkohol zu verbannen. Die Enthaltsamkeit eines ganzen Volkes ist ein Idealzustand, der nur ganz allmählich angestrebt werden kann".

Kako mi stojimo daleko, predaleko od ovog idealnog stanja?

Digitized by Google

Zato ne treba da stojimo skrštenih ruku naprama ovako opasnom dušmaninu našem. S i t n i m r a d o m u narodu poradimo na umjerenosti i trezvenosti, pa će se za sigurno broj zločina umanjiti, uštediće se stotine, hiljade godina robije, koja državu, odnosno porezovnike stoji mnogo novaca; očuvat će se narodu mnoge radne sile, koje u kaznenim zavodima trunu i propadaju; utrt će se mnoga i mnoga sirotinjska suza; spasiti od propasti po gdjekoje domaće ognjište naše!

13.

Imali smo prilike, danas i jučer, da se upoznamo sa izvršivanjem kazni po postojećem kod nas p r o g r e s i v n o m s y s t e m u u prva tri stadija: s a m o t n i z a t v o r, s k u p n i z a t v o r, p o s r e d n i z a v o d. Moram još svratiti vašu pažnju na zadnji stadij ovrhe kazni, a to je u v j e t n i d o p u s t. Dok je izvršivanje kazni u samim kaznenim zavodima normirano naredbenim putem, to je pravo kažnjenika na uvjetni dopust uredjeno z a k o n o m o d 22. t r a v n j a 1875. (Zbornik zakona i naredaba br. 23 ex 1875), dakle još prije nego što je (u godini 1878.) izdan naputak za Lepoglavsku kaznionu, kojim je kod nas stupio u život progresivni system izvršivanja kazni.

Kako se kod nas ovaj važni zakon o uvjetnom dopustu u praksi vrši, neka nam pokažu ovi s t a t i s t i č k i p o d a c i z a g o d i n e 1903. do 1908.:

Godina	Stanje kažnjeničko početkom godine	Prirast kažnjenika tečajem godine	Ukupno stanje kažnjenika	Od ovih stavljeno na uvjetni dopust	Izraženo u %	Vrijeme, provedeno na uvjetnom dopustu, odnosno dio oproštene kazni			Otpada poprečno na jednog osudjenika	Uvjetni dopust opozvan	
						godina	mjeseci	dana		Broj slučajeva	Izraženo u %
1903	922	960	1882	30	1·58	20	1	27	8 mjeseci 2 dana	1	3·32
1904	899	853	1752	48	2·74	46	7	29	11 mjeseci 2 dana	1	2·8
1905	809	822	1631	60	3·67	42	4	05	8 mjeseci 14 dana	—	—
1906	773	616	1389	163	11·073	320	10	13	23 mjeseca 18 dana	2	1·22
1907	816	583	1399	101	7·22	131	10	—	15 mjeseci 23 dana	1	1
1908	858	692	1550	138	8·91	161	1	10	14 mjeseci	2*	1·44

* **Opaska: od ovih je jedan dospio u kaznionu Lepoglavsku.**

Digitized by Google

Kako se vidi, predjašnjih godina se je uvjetni dopust podijeljivao vrlo neznatnom broju kažnjenika, tako da su bile rijetke iznimke onih, koji su mogli postati dionicima blagodati uslovne slobode. Zakon je samo postojao na papiru. Danas idemo za tim, da se taj zakon u što većoj mjeri vrši, da uvjetni dopust, kao glavni stadij, koji — pored posrednog zavoda — daje upravo obilježje našem systemu progresivnom. postane pravilom za sve one, koji to zaslužuju. Činimo to stoga, što smatramo uvjetni dopust vrlo važnom i korisnom institucijom, koja je zbog svojih dobrih strana usvojena i u drugim državama, gdje se kazna ne izvršuje po progresivnom systemu; kod nas dakle mora tim više vrijediti. Zašto? Prije svega, blagodat uvjetnog dopusta u moralnom pogledu dobro upliviše na kažnjenike, na njihov odgoj, njihov popravak; dobro utiče na disciplinu u kaznenom zavodu, jer svaki, koji imade prava na uvjetni dopust, pazi, da se ne ogrješi o kućni red i da se sačuva od disciplinarne kazne; čuva od priupadništva, jer nam i naša i strana statistika dokazuje, da se od kažnjenika, stavljenih na uvjetni dopust, vrlo maleni postotak (1—2%) vraća u zločin bilo za trajanja uvjetnog dopusta, bilo docnije; sa opšteg nacijonalnoekonomskog gledišta. od velike je koristi, što se radna sila uvjetno otpuštenih kažnjenika vraća na svoje pravo mjesto, da na slobodi punom snagom poradi u korist svoju i mnogobrojnih svojih obitelji, koje ostadoše bez branitelja; konačno financijalni razlozi, govore za uvjetni dopust, jer se podijeljivanjem uvjetnog dopusta kažnjenicima koji to zaslužuju i kod kojih je i djelomično pretrpljena kazna postigla svoju svrhu — prištedjuju ogromne svote kazneno-obskrbnih troškova, koje država može mnogo korisnije upotrebiti, da raznim mjerama, uredbama prevenira zločinima.

Uzmimo kao primjer, na temelju gornje skrižaljke, da je kod nas stavljeno na uvjetni dopust u god. 1903.—1908. kažnjenika, koji bi imali u kaznioni izdržati još 722 godiie 11 mjeseci i 24 dana ili drugim riječima: 263884 dana teške tamnice. Računajući poprečno jedan obskrbni dan po 50 filira, vidimo, da je na obskrbnom trošku prištedjeno do *132.000 kruna.*

Svakako lijepa svota, koja bi se mogla korisnije upotrebiti.

Da završim!

Tečajem ovog razgovora spomenuli smo više puta, da su nužne mnoge i mnoge socijalne reforme, ako želimo, da se broj zločina koliko toliko umanji. I pri kraju hoću to naročito da naglasim i da donjekle suzbijem one obružbe, koje se dan danas dižu protiv kazne slobode, jer da njezino izvršivanje u kaznenim zavodima ne odgovara svrsi i da

Digitized by Google

upravo najviše doprinosi pomnožavanju priupadništva, a time i zločina u opće. Mi u Hrvatskoj možemo biti potpuno zadovoljni sa uredjenjem naših kaznenih zavoda i sa progresivnim systemom, po kome se kazna izvršuje, jer ovaj potpuno odgovara značaju i ćudi našeg naroda, koji u većini pripada ratarskom staležu.

Uredjenje pak naših kaznenih zavoda, specijalno ovoga u Mitrovici, odgovara potpuno zahtjevima moderne znanosti, što nam potvrdjuju mišljenja mnogih stranih stručnjaka, koji su zadnjih godina ovaj zavod pohadjali i vrlo se povoljno o njemu izražavali.

No neka su kazneni zavodi najbolje i najmodernije uredjeni, neka se u njima kazna slobode ovršuje najsavjesnije po pravilima moderne kaznioničke znanosti, neka se u njima bogzna kako humanitarno postupa s osudjenicima — nije kazna slobode sama po sebi ni blizu kadra zadovoljiti zahtjevu, koji se na nju stavlja, naime, da djeluje na umanjenje broja zločina. Tu treba, da priteknu u pomoć drugi faktori, u prvom redu, država, koja ima nastojati da dobrom i mudrom kriminalnom i socijalnom politikom sanira loše socijalne prilike, a zatim čitavo ljudsko društvo, koje je više puta leglo samome zločinu. Jer pravo veli Quételet: „Društvo priprema zločin, a zločinac je kod toga puko orudje." Ili, kako zgodno kaže Lacassagne: „Svako društvo ima one zločince, kakove zaslužuje!"

Svaki dakle član ljudskog društva, ljudske zajednice, dužan je, da po svom položaju, što ga zauzima, poradi oko općeg napretka i blagostanja narodnog. Za nas, koji smo se posvetili službi boginje pravde, pruža se lijepo polje rada na svim pozicijama, gdjegod se u praktičnom životu budemo nalazili. U pitanju borbe protiv zločina pripada nama pravnicima svakako prva, odlučna riječ i tu treba da smo mi prvi pioniri širenja kulture, glavni liječnici ove rak-rane na našem narodnom tijelu.

Ja ću biti sretan i zadovoljan, ako mi je uspjelo, da ovim suhoparnim brojevima, koji nam kazuju gorku istinu, potaknem bar kojega od Vas, mladjih drugova, da malo o ovoj stvari razmisli, da se zainteresuje za ovaj važni predmet, da, proučavajući u teoriji i praksi kazneno pravo, prelista koji put i listove kaznioničke znanosti, koja je do danas za većinu naših pravnika terra incognita; da se i ovdje, medju ovim zidinama, gdje nam propada živa radna snaga narodna, taj najdragocjeniji kapital, na izvoru upozna sa glavnim elementima, koji tvore zločinstva; da ovdje nauči poznavati uzroke zločina, pa im prema tome tražiti lijeka, te da pored svoje teoretske spreme nadje i u tome valjana oslonca svome budućem radu, gdjegod se nalazio, bilo kao sudac, bilo kao javni tužilac, upravnik ili pravozastupnik.

Digitized by Google

Takovom spremom naoružani stupite u službu humaniteta, a uz malo dobre volje i istrajnosti — uvjeren sam — moći će svaki od nas s uspjehom poraditi na ovom zaparloženom polju naše narodne njive i doprinijeti svoj obolus k riješenju ovog važnog kulturno-socijalnog problema, koji se zove: borba za suzbijanje zločina.

Državna i narodnostna ideja s gledišta socijalne znanosti.

(Nastavak.)

Kako narodnost na teritoriju državne sile stvara svoja područja kulture.

Što je i danas zapravo država u podpunom smislu te rieči, vidi se najbolje u medjunarodnim sukobima. Kod takvih sukoba i naša je monarkija za ostale velevlasti i za manje države, jedna jedina država, jerbo ima samo jednu vojnu silu, i jerbo sačinjava samo jedno gospodarsko i privredno područje. No ova jedna vojna sila i ovo jedno gospodarsko područje postoji već više stoljeća i pokazalo je svoju praktičnu vriednost naročito za napoleonskih ratova koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća i u ratu s Pruskom 1866. Svi su ti ratovi bjelodano dokazali, da je naša monarkija, baš zato, što je u njoj više naroda, za navalu nesposobna, jer ne može razviti elementarnom snagom svega svoga pučanstva osvajačke politike u nijednom pravcu, ali se je zato u obrani pokazala upravo nesavladivom, te su naročito njezini najizloženiji dielovi, Češka, Poljska i primorska Hrvatska pred pohlepom jakih susjeda osigurani samo svojom pripadnošću k monarkiji. Tu dakle ne postoji prisilna izvanjska veza medju svim narodima, dotično svim dielovima monarkije, nego je tu i jaki, upravo životni družtveni interes. Sad se samo radi o tom, može li se taj interes u višem svojem obliku kao interes narodno-kulturnih cjelina ne samo održati, nego i svestrano razviti. Ako je to moguće, ako na teritoriju jedne državne sile — govorimo s medjunarodnoga gledišta — može biti, ili možda već ima više narodno-kulturnih područja i ako nas objektivno sociološko izpitivanje uvjeri, da se ta narodno-kulturna područja mogu sve to više razvijati, a da zajedničku državnu vlast u medjunarodnom smislu — iliti kado se politički obično veli, da velevlastni položaj monarkije ne samo ne slabe, nego upravo jačaju; ako se o tom uvjerimo, onda je Habsburžka monarkija primjer upravo savršenijega tipa države, nego što su ostale velike vlasti u Evropi i izvan nje.

Da naše izpitivanje bude što realnije, da bude u istinu znanstveno, promotrimo monarkiju onakvu, kakva je danas, ali bez obzira na tolike pisane zakone, koji su, često samo zato tu, da prirodni razvoj družtvenih sila zaustave ili sprieče.

Digitized by Google

Pogledajmo si najprije Ugarsku.

Za jedne je Ugarska katolička, marjanska kraljevina, domena apoštolskoga kralja, pa bi već zato imala biti najjači oslon papinskomu prestolju. Drugi ju proglašuju za političku tvorbu magjarskoga naroda s ustavom englezkoga tipa, s plemstvom poljskoga domoljublja, s diplomatima francezke okretnosti i s političarima pruske odrešitosti. Trećina se čini, da je Ugarska mozaik, kojemu će Niemci brzo dati okvir i iz kojega će židovi učiniti svoju „obećanu zemlju". Najmanje je takovih, koji bi uvažili taj fakat, da je Ugarska valjda jedini teritorij na kojem se je provela prava kulturna asimilacija poludivljega magjarskoga plemena, koje je postalo narodom time, što su mu Slaveni, Rumunji i Niemci, dali sve svoje kulturne stečevine, a da mu nisu zato ništa uzeli, te su Magjari do danas sačuvali svoj jezik, svoju glasbu i svoj narodni karakter, premda su od svojih spomenutih susjeda poprimili sav tehnički napredak, dapače i gotovo sve kulturne pojmove, kako to neoborivo dokazuje sam magjarski govor. Ova u istinu kulturna asimiliacija, koja je isto tako na čast Magjarima, kao i njihovim susjedima, glavni je razlog, što sve do najnovije magjarizatorske ere u Ugarskoj nije bilo mržnje medju pojedinim ugarskim narodima, nego su se svi stanovnici Ugarske smatrali za braću, pa su se medjusobno tako pomiešali, kao valjda nigdje na svietu. Zato se Ugarska i ne može razvijati drugčije, nego kao savezna država osobite vrsti, naime kao država s jedinstvenim političkim predstavničtvom, ali s podpunom i najširom kulturom i upravo autonomijom svih naroda. Ovo je u ostalom u glavno provedeno u narodnostnom zakonu, što ga je Franjo Deak zamislio i sastavio i kojim je u istinu pokazao, da je mudrac naroda.

Medjutim, već Déakovi savremenici, a još više njegovi malodušni nasljednici izopačiše ili izigraše taj zakon, kao da oni jedini nisu nimalo asimilovani evropskom kulturom. I zato je posvema prirodno, da nemagjarski narodi u Ugarskoj, proučeni gorkim izkustvom posliednjih četrdesetgodina, ne vjeruju više nikakvomu jamstvu današnjega magjarskoga ustava, nego u jednu ruku traže sveobćim izbornim pravom nove temelje za taj ustav, a u drugu ruku posebnu garanciju ciele monarkije, za svoja narodna i državljanska prava. I ne traže to samo nemagjarski narodi, nego i najveći dio magjarskoga puka, može se reći, u svem devet desetina magjarskoga pučanstva, pa je zato taj zahtjev samo pitanje vremena.

Ovdje je najvažnije od svega to, što se današnje političko jedinstvo Ugarske ne ima održati radi formalnoga ugarskoga državnoga prava, nego radi velike kulturne zadaće, koju Ugarska može mnogo lakše izvršiti, ako ostane jedinstvena, dakako pod uvjetom, da iz magjarskoga puka što prije izadju takvi političari, koji će s predstavnicima nemagjarskih naroda ne samo obnoviti, nego i učvrstiti staro kulturno bratimstvo.

Digitized by Google

Poslie Ugarske za čitavu sudbinu monarkije najvažnija je Češka. Ima dapače mnogo znakova, koji nagovieštaju, da prvenstvo s Ugarske prelazi ako i neopazice, ali prirodno na Češku, to više i sigurnije, što je Češka — razumievajući ovamo Moravsku i Šlezku — sa svakoga gledišta ne samo najrazvitiji dio u monarkiji, nego s neznatnom iznimkom u svoj Evropi.

Na Češku jedni gledaju kao na prirodnu utvrdu Habsburžke monarkije proti Rusiji i proti Njemačkoj, drugi opet kao na prednju stražu Slavenstva, a svi gotovo zaboravljaju, da je Češka jedini teritorij u Evropi, gdje se u praksi rješava odnošaj zajedničkoga života medju malim visokokulturnim narodom i jednim dielom velikoga kulturnoga naroda, koji je ujedno najjača vojnička vlast u srdcu Evrope i da su Česi neprestanim svojim gospodarskim i kulturnim razvitkom uz sve svoje političke pogreške i poraze najsjajnije dokazali, da se u naše doba ne može ni potisnuti, a kamo li uništiti takav narod, koji je iznutra izgradio sav svoj organizam, koji jest naime stvorio svestranu gospodarsku i kulturnu organizaciju.

Budući da se taj najvažniji momenat mimoilazi, ili se tek mimogred spominje, ne prosudjuje se i ne uvažuje najvažnija činjenica u medjusobnom odnošaju Čeha i Niemaca, naime to, da Niemci u Češkoj, budući da su dio u Njemačkoj, ne mogu biti u nijednom smislu potlačeni. Kad je to istina, onda je očito, da je njemačkim težnjama razdieliti kraljevinu jedina svrha, da može Čehe oslabiti i upropastiti. No budući, da je već ovo prvo vrlo težko, a ovo drugo sasvim nemoguće, to je bjelodano, da današnja njemačka politika u Češkoj samo uzaludno troši njemačku snagu, pa je zato i s njemačkoga stanovišta bezsmisleno i ne govoreći o tom, da je s češkoga, dotično s obće kulturnoga gledišta barbarska.

Današnja se politika u Češkoj ne bi dala izpričati, ni shvatiti ni onda, kad bi Česi, zavedeni svojim centralnim položajem i brojnom premoću nastojali po magjarskom uzoru, da budu u Češkoj jedini gospodari. Češka se ni u tom slučaju ne bi smjela razdieliti na češko i na njemačko područje, kako se ne smije razdieliti ni Ugarska.

Pa zato i gledamo na svoje oči, kako sve njemačke osnove i grožnje sa svrhom, da češke zemlje podiele, ostaju bezuspješne, te je danas Češka, pa već i Moravska posebno narodno-kulturno područje sa sve to izrazitijim obilježjem češkim i naravski sa svim uvjetima za razvoj njemačke narodnosti.

Češka i Moravska s gledišta sociološkoga danas su već zapravo samostalne države. Narodno češko družtvo živi tu svojim slobodnim životom, u novinstvu, književnosti, znanosti i umjetnosti, u nebrojenim organizacijama gospodarskim, prosvjetnim i humanitarnim, u podpuno autonomnim seoskim i gradskim občinama, u vanredno razgranjenim strukovnim druž-

Digitized by Google

tvima, u političkim strankama, jednom riečju u svem, čim se pokazuje život i djelovanje družtvenoga organizma. Tomu svemu stoje na putu velike zapreke, osobito ondje, gdje su Česi prema Niemcima u manjini, dok naprotiv i najneznatnije njemačke manjine usred češkoga područja imadu sva prava, dapače i mnoge povlastice pred Česima. To je zato, jer nijedan slavenski narod, pa ni Česi, nema još dovoljna upliva na monarkiju, kao na medjunarodnu organizovanu silu, a ne će ga ni imati, dok barem dva, tri slavenska naroda, primjerice, Česi, Poljaci i Hrvati ne povedu promišljene i zajedničke politike u svim skupnim poslovima ciele monarkije i dok se ne postave na čelo pokretu, na kojem su već sada mnogi Niemci, i ne govoreći o socijalistima, da monarkija, kao takova zajamči svim narodima narodnu i svim državljanima političku samostalnost.

S čisto zemljopisnoga stanovišta za Galiciju se čini, kao da je prilieplјena k Habsburžkoj monarkiji. S historijskoga stanovišta izgleda Galicija, jer je dobljena podjelom Poljske, kao puka zaposjednuta pokrajina, kao nekakva carevinska zemlja, koja ima dužnost biti bezuvjetno vjerna „carevini", od koje zato dobiva financijalnu pripomoć i političke povlastice, ali nipošto prava. To se isto u glavnom misli i za Bukovinu.

Upravo je nevjerojatno, da u našoj monarkiji do sada o tom vladaju tako plitki nazori i medju Slavenima i medju Neslavenima, dok u samoj Galiciji nema nikoga, tko bi ovako gledao na položaj te najveće slavenske kraljevine u monarkiji. Isti poljski konservativci koje obično držimo, i to posvema krivo, za puk orudje bečke centralističke politike i dvorsko-vojničke diplomacije, i ti konservativci imadu o Galiciji posvema drugo mišljenje.

Tko se hoće pokazati, kako tobože dobro pozna prilike u Galiciji, onda jednostavno kaže: To vam je drugo izdanje Ugarske. Što su u Ugarskoj Magjari, to su u Galiciji Poljaci. Nemagjarske narodnosti to su u Galiciji Rusini. Židovi odlučuju ovdje i ondje i to kao majordomi aristokracije, a danas već i silno razgranjene birokracije. Pa ipak ovo „temeljito" poznavanje Galicije nije ni izdaleka vjerno. To može čovjek razabrati u njekoliko dana, dapače i na jednoj, jedinoj sjednici, recimo slavenskoga kluba u Krakovu, kad bi gledao i prosudio ovaj prizor: „Dne 14. studenoga 1907. izvješćivaše dr. Ljudevit Kolankovski o nazorima lavovskoga profesora Hruševskoga o odnošajima poljsko-rusinsko-ruskim. U razpravi sudjelovahu: G. K. Srokovski, profesor Zdjehovski, g. Horbačevski, dr. Konečni i slovački jedan gost, komu ne možemo kazati imena, te ni svi prisutni nisu znali, tko je to. Tako se vazda postupa, kadgod koji Slovak dodje medju druge Slavene, jer inače eto mu, kad se vrati u Ugarsku, na vratu parnice radi panslavizma. Tako se je postupalo i na posljednjem kongresu velegradskom, gdje dva prisutna slovačka svećenika nazivahu: slovački pop broj 1 i slovački pop broj 2".

Digitized by Google

Ovaj uvod u spomenutu sjednicu već nam je dokazom, da je ipak prilična razlika medju Galicijom i Ugarskom, medju Krakovom i Peštom.

Upotrebivši sgodu, zamolio je predsjednik kluba slovačkoga gosta, da nam protumači neke pojave, naročito što se tiče svećenstva.... Dr. Konečni ... postavi na to slovačkomu gostu ovo pitanje: Što biste radili vi, Slovaci, i kako biste se vladali prema Magjarima, kad bi na cielom slovačkom području bile slovačke pučke škole; kad bi bilo pet slovačkih gimnazija, a osim toga u magjarskim gimnazijama prema potrebi i mogućnosti slovačke paralelke; kad bi na sveučilištu u Budimpešti bilo 7 slovačkih sveučilištnih stolica i otvoren put, da se daljnje stolice podižu, dok se ne osnuje posebno slovačko sveučilište; kad bi čitavo magjarsko družtvo, zastupnici i štampa, profesori i mladež bili složni u tom, da se slovačko sveučilište mora podići; kad bi slovački jezik bio službeni u školi, sudu i upravi; kad bi se na sudovima razpravljalo slovački; kad bi svaka občina: čim to uzhtjedne, mogla ne samo slovački sama uredovati, ali i s višim oblastima slovački dopisivati; kad bi službeni oglasi bili i morali biti takodjer slovački; kad u cieloj Ugarskoj ne bi mogao dobiti nijedne poštanske tiskanice bez slovačkoga napisa uz magjarski; kad bi svi državni i autonomni činovnici na slovačkom području znali slovački; kad bi slovačka narodno-kulturna družtva i uredbe dobivale podporu od peštanskoga sabora, odobrenu magjarskom većinom; kad bi predsjednik peštanskoga sabora otvarao saborsko zasiedanje ne samo magjarski, nego i slovački i kad bi slovački zastupnici tamo uviek govorili samo slovački, ne imajući zato ni najmanjih neprilika, jer bi magjarska većina smatrala slovačke govore u saboru jednostavno za prirodno pravo Slovaka, a i sama bi slovački znala i slušala te govore baš tako, kao i magjarske; bi li u tom slučaju Slovaci smatrali Magjare za svoje tlačitelje?

Ovo je pitanje izazvalo nenadani dojam. Slovački gost mišljaše, da su mu tu nabrojeni rusinski zahtjevi i poče tumačiti, da Slovaci nemaju tolikih prohtjeva, da na takve koncesije mogu misliti samo Hrvati, koji imadu odredjena historijska prava, ali Slovaci da bi prestali i da bi se podpuno zadovoljili, kad bi... i gost poče formulovati njekoliko skromnih zahtjeva slovačkih... Na molbu, neka odgovori kratko, da ili ne, zbuni se... i poče ponovno tumačiti, da Slovaci nisu nipošto tako neskromni... Zamoljen po treći put, da konačno odgovori, dahne, ali već ponješto nestrpljiv: U tom slučaju nazivali bismo Magjare svojom braćom.

Sad je slovačkomu gostu protumačeno, da dr. Konečni nije nipošto nabrajao rusinskih zahtjeva, nego samo ovo, što Rusini faktično imaju. Slovak se skameni i poslie duže vremena reče: E, onda ja Rusina ne razumijem."

Ova nam slika najpodpunije pokazuje, koliko si škodimo, kad i medju-

Digitized by Google

sobom i pred Neslavenima pokazujemo na Galiciju kao na tobožnji dokaz, kako se dva slavenska naroda ne mogu nikako sporazumjeti i kako je još najbolje, da nam tudjin zapovieda. A medjutim je očito, da su Poljaci učinili sve, što su učiniti mogli i da je medju njima i medju Rusinima ostalo samo toliko nejednakosti, koliko je to neminovno posliedica različite izgradnje narodnoga družtva rusinskoga i poljskoga, i koliko to zavisi takodjer od prevelikih staležkih razlika, pa i opreka u samom poljskom narodnom — družtvu.

I tako je Galicija postala i za Poljake i za Maloruse najvažniji kulturni i politički faktor i u mnogom pravcu moralno narodno središte. Vriedi to naročito za Maloruse, koji se izvan Galicije, naime u Ugarskoj i u Rusiji, pa ni u Bukovini ne mogu zapravo ni maći, a kamo li da slobodno razvijaju svoje etnografske i historijske osebine.

Po svem tom je jasno, da se u Galiciji praktično rješava problem jedinstvene dvojezične države s podpunom autonomijom takvoga naroda, za koji se do nedavna mislilo, da je u obće nesposoban za ikakav samostalan život. I baš radi te rusinske autonomije neopravdan je rusinski zahtjev, da se Galicija podieli. Koliko je u tom zahtjevu težnje, da se i rusinska narodna autonomija zajamči snagom ciele monarkije, to se u njoj izrazuje prirodna potreba, koja će postati neodgodiva onim časom, kad monarkija bude prisiljena, da skrši današnju magjarsku prevlast i da takodjer nemagjarskim narodima u Ugarskoj zajamči njihov slobodan razvoj.

Još kod Galicije treba naglasiti, da je tu tako velika razlika izmedju ladanja i gradova, dotično da su tolike opreke izmedju seoskoga pučanstva i izmedju vlastele, te se kod uprave mora uvažiti, a i uvažuje se i taj čisto družtveni momenat.

Uredjenjem narodnostnih i družtvenih odnošaja dobiva Galicija veliku privlačivu snagu za Bukovinu, koja će joj se pripojiti samo na svoju veliku korist i gdje će poslie toga još manje biti opravdano njemačko sveučilište u Černovicama, da od njega postane sveučilište rusinsko.

Još nam preostaju dva područja: njemačke alpinske zemlje i hrvatska, dotično jugoslavenska skupina.

Kako se vidi na prvi pogled, njemačko alpinsko područje sastoji sve iz samih dolina, koje su otvorene prema Dunavu i koje se sve stječu kod Beča. No Beč je ujedno najvažnije gospodarsko i političko središte i stjecište i za Češku s Moravskom i Šleskom i za Galiciju i za Ugarsku, dapače s obzirom na trgovačku struju iz velikoga diela hrvatskih zemalja, dotično iz Češke k nama na jug, Beč je takodjer središte za zemlje hrvatske. Tu je sad očita stvar, da se Beč kao središte za desetak naroda, medju kojima su Niemci u velikoj manjini i gdje je u novije doba samo češko useljivanje tako jako i neprekidno, te su čitavi njegovi dielovi danas već češki; takav Beč i bez

Digitized by Google

obzira na veliko svoje poslanstvo kao predstavnik i sjedište medjunarodnoga državnoga jedinstva monarkije ne može nipošto da bude čisto njemački grad i samo njemački posjed. Pa to u istinu već i nije i sad se radi samo o tom, da čitava slavenska većina u monarkiji svom snagom podupre bečku češku manjinu, u kojoj je i njemački službeni popis 1900. nabrojio 102.276 Čeha s češkim „razgovornim" jezikom, dok ih po češkom materinskom jeziku ima pet puta toliko.

Beč će samo time, kad bude u istinu u jednu ruku da tako kažemo neutralizovano područje, a u drugu ruku za svaki narod u monarkiji priznat i njegovim glavnim gradom, samo će time, velimo, predobiti za sebe u istinu sve narode, a tako će se ujedno riešiti veoma važno državopravno pitanje o značenju vladareva boravka u ovom ili onom glavnom gradu izim Beča. Prestat će naime potreba zahtjevati od vladara, da stanovito vrieme stoluje i u Budimpešti, u Pragu, u Krakovu i u Zagrebu, jer će vladar biti zapravo neprestance na carevinskom neutralnom tlu, zajedničkom svim narodima i državama u monarkiji. Eventualni boravak vladarev u drugim glavnim gradovima carevine bit će onda mnogo slobodniji, srdačniji i koristniji s narodnoga i s družtvenoga gledišta. S tim u savezu riešit će se prirodno i jedno drugo prevažno državopravno pitanje: Pravo i podpuno carevinsko vieće za cielu monarkiju, taj prvi evropski stalni medjunarodni sabor — kud i kamo znamenitiji od svih interparlamentarnih konferencija — moći će svoju veliku i težku zadaću izvršiti samo u takvoj priestolnici, koja će pravno i politički biti cieloj carevini zajednička.

Njemačko alpinsko područje teži u novije doba za svojim jedinstvom, sudeći po njegovom vjersko-moralnom i gospodarsko-socijalnom obilježju. U podjeli toga područja na tolike „krunovine" vide mnogi političari tobože neoboriv dokaz, kako se bečka „kamarila" boji i svojih Niemaca, te se eto i prema njima drži one rimske: divide et impera, razdieli, pa vladaj.

No mi znamo, da su te krunovine nastale u jednu ruku historijskim razvojem, da su naročito prirodna posljedica onoga alpinskoga tla baš kao i švicarski kantoni, a u drugu ruku nisu ti alpinski Niemci do nedavna niti najmanje osjećali potrebe nekoga tiesnijega narodnoga i političkoga jedinstva svojih zemalja, kad je najprije ciela carevina, a onda zapadna njezina polovina bila zapravo jedno jedino sa službenoga gledišta čisto njemačko područje u narodnom i u političkom smislu. U naše doba, gdje su se gotovo svi narodi u monarkiji tako kulturno razvili, te su unutrašnje državne tvorbe u monarkiji faktično već nastale, samo ih treba priznati i u državnom uredjenju, u to naše doba naravski da se javlja i kod alpinskih Niemaca težnja, da prema ostalim narodnim velikim područjima stvore i oni svoj posebni njemački teritorij. Kako je ta ideja već uznapredovala medju Niemcima i kako joj je razlogom upravo unutrašnje jačanje slavenskih naroda, po-

Digitized by Google

imence Čeha i Slovenaca, vidi se najbolje iz toga, što od 1907. imadu i Niemci svoga ministra zemljaka poput Poljaka i Čeha s tom zadaćom, da medju državnim ministrima, koji premda su u velikoj većini Niemci, moraju hoćeš, ne ćeš braniti u prvom redu monarhijske interese, dakle interese ciele zajednice, da medju tim ministrima bude i posebni branitelj njemačkih narodnih prava.

Nema u Evropi velike vlasti, koja bi sa zemljopisnoga gledišta bila tako jedinstvena, kao što je Habsburžka monarkija izuzevši Galiciju i hrvatske, dotično jugoslavenske zemlje od Drave do Jadranskoga mora. O Galiciji već smo progovorili i odmah kod dualizma iztaknuli, kako je austrijsko-njemačka birokracija bila prisiljena, da s galičkim plemstvom učini posebnu nagodbu. Sad nam se valja obširnije zadržati kod Hrvatske, koja je radi svoga iznimnoga položaja u monarkiji pravom zagonetkom svim stranim državoslovcima. Dok je naime nama Hrvatima ovo, što imamo u monarhiji prava i slobode premalo, kako u istinu i jest, dotle stranac misli, da je to previše, recimo s obzirom na Čehe, a da je posvema dosta, s obzirom na to, što su Magjari dobili od Niemaca. Mi sami prosudjujući svoj položaj, znademo takodjer pasti u skrajnosti. Jedni, a ti su vladali od 1868.—1906., a vladaju opet sada, 1908., tvrde, da je Hrvatska postigla sve, što joj treba za njezin život i napredak, a drugi opet neprestance uvjeravaju, da Hrvatska već četrdeset godina na očigled gine i propada. Izmedju obaju tih krajnjih mnienja ipak prevladava mišljenje, da je Hrvatska sačuvala sva obilježja, a i faktičnu vlast posebne države, naročito s obzirom na samostalni, narodno-kulturni život. No kad se traže razlozi tomu pojavu, što je eto Hrvatska uzprkos dualizmu magjarsko-njemačkomu zapravo treća država u Donarkiji, onda se svi naši političari slažu u tom, da taj svoj položaj imamo zahvaliti neprekidnosti hrvatskoga državnoga prava. Ovo je tumačenje čisto formalno, pa zato ne samo nepodpuno, nego i krivo.

Kad govorimo o državi i o državnom pravu, moramo vazda imati na umu, da u današnje doba države nema u podpunom smislu te rieči, ako nije priznata u medjunarodnom sboru velikih vlasti. U tom sboru nije država ni Ugarska, pa zato Magjari i kušaju svim silama, da se proturaju gdjegod mogu na kakvo takvo sjedalo u medjunarodnom „evropskom koncertu". zato su do nedavna na prvo mjesto stavili i opet će staviti vojničke zahtjeve, a napose taj zahtjev, da dobiju svoju posebnu magjarsku vojsku, kojoj bi vrhovnim gospodarom bio magjarski parlamenat.

Iz nedavnoga sukoba francezkoga parlamenta s monarkijskom strujom u francezkom častničkom sboru uvjerili su se Magjari ponovno, kako vojska može biti sgodno i poslušno orudje ne samo u rukama vladarevim, nego i u rukama jednoga staleža, dotično takvoga parlamenta, kakav je danas u Ugarskoj. I svi magjarski političari priznaju sad samo u duši, sad opet otvo-

Digitized by Google

reno, da uzprkos svim stečevinama od god. 1868. i kasnije medjunarodno pravo s Ugarskom ne računa, premda već za nju znade.

Kad ovo prosudimo, onda nam ne će biti težko čuti ovu istinu: Hrvatska je stupila u personalnu uniju s Ugarskom već onda (1102.), kad je Evropa bila puki zemljopisni pojam, kad naime i ne bijaše država u medjunarodnom smislu. Ta istom poslie pet stoljeća počeo je francezki kralj Henrik IV. snovati o nekoj zajednici medju evropskim državama, koja je vestfalskim mirom 1648. donekle i nastala, ali je istom berlinskim kongresom 1815. prvi put pravno utvrdjena. No Hrvatska je medjutim doživjela tri katastrofe: propala su joj dva najjača roda, koji joj bijahu isto, što ptici krila; priznala je i magjarsku pragmatičku sankciju, a time i svoju nerazrješivost takodjer od Ugarske; napokon je 1790. ako i uvjetno i privremeno prenesla faktično izvršivanje svoje suverenosti na Ugarsku u najvažnijim državnim poslovima. I tako je nova Evropa koncem XVIII., a početkom XIX. stoljeća vidjela pred sobom na Dunavu samo habsburžku dinastiju, kraljevinu Češku i kraljevinu — Ugarsku.

Evropska diplomacija dakle jedva znade za hrvatsko državno pravo, a odlučujući krugovi magjarski naprosto ga poriču i u onoj formi, u kojoj su ga 1868. priznali s Déakom na čelu. Magjarska je vlada i pod predsjedničtvom političkoga učenika Déakova, Kolomana Szella smatrala hrvatsko-ugarsku nagodbu od god. 1868. za puki zakon ugarskoga sabora, što ga taj sabor može po volji promieniti, a svaki ugarski ministar jednostavnom naredbom tumačiti.

Kad to znamo, onda ne ćemo u samom hrvatskom državnom pravu tražiti unutrašnjega razloga iznimnomu položaju Hrvatske u monarkiji, kolikogod bila istina, da državopravna tradicija i formalno javno pravo mnogo pomaže u narodnoj i političkoj borbi.

I zato pravi uzrok hrvatske političke snage treba tražiti u neprekidnom etnografskom jedinstvu na hrvatskom državnom području i daleko izvan njega; u neprekidnoj, faktičnoj državnoj vlasti, utjelovljenoj u banu i u sgodnom zemljopisnom položaju.

Sama ta činjenica, što je u Hrvatskoj, i na sve strane oko nje jedna te ista etnografska skupina ne bi nam bila baš mnogo pomogla, da mi Hrvati nismo imali sviesti o narodnom jedinstvu svekolikoga pučanstva od Trsta pa sve do Carigrada. Ta je naša narodna sviest najjasnije zaplamtila u ilirskom pokretu, koji je jedini koncentracioni pokret medju Slavenima i to u doba, kad su Slovaci i Malorusi, pače i Slovenci počeli shvaćati svoju narodnu osebujnost kao razliku, Slovaci i Malorusi i kao opreku proti najbližim svojim slavenskim suplemenicima. Radi toga koncentracionoga pokreta ne uzesmo mi Hrvati za svoj književni jezik ni kajkavskoga, ni čakav-

Digitized by Google

skoga narječja, kojim su u to doba faktično govorili „ostanci ostanaka" kraljevine Hrvatske, nego se povratismo k literarnim tradicijama dubrovačkim, te već 1844. izašlo je u Zagrebu jedno od najkritičnijih izdanja Gundulićeva „Osmana", a u kajkavskom Zagrebu ustalila se od tada takva književna škola, koja se u štokavskom Biogradu kasnije tek na neko vrieme mogla samo pojaviti. Iz te dobe potiče i takvo popunjenje „Osmana" iz Mažuranićeva pera, da se je pojavila i kod Srba do danas uzdržala sumnja, e je Mažuranić našao izgubljena dva pjevanja Gundulićeva „Osmana", ali ih je zatajio i jednostavno prepisao.

U samom početku književnoga preporoda prodahnula je dakle klasička dubrovačka literatura hrvatsku inteligenciju tako, da se i starim književnim jezikom znalo pisati tako savršeno, kao da se prepisuje. To je dokazom, da većega ne treba, kako je dubrovačka književnost u istinu hrvatska, premda se samo hrvatsko ime spominje vrlo riedko, jer je u njoj sve redovno slovinsko.

I gle, baš na krilima toga slovinskoga duha uznosili su se hrvatski preporoditelji od Triglava do Balkana i svuda su nalazili jedan jedini narod. Praktični rezultat je bio taj, da su Hrvati i Srbi radili složno, pače i jednodušno, naročito god. 1848., kad je veliki preporodni pokret dobio konkretan izražaj u takvom hrvatskom odporu, koji je zadivio sve savremenike i u samoj dalekoj Americi.

Istodobno s ilirskom idejom, koja se je poslie promienila u ideju jugoslavensku, njegovali smo mi Hrvati u to doba obću slavensku uzajamnost. Pri tom su nam mnogo pomagale jake tradicije staroga slavenskoga bogoslužja, te je malo pomalo kod naših ljudi god. 1860. nastala takva sigurnost u pobjedu političkih i narodnih hrvatskih zahtjeva, da su Magjari bili prisiljeni računati s ovim hrvatskim panslavizmom kao sa zbiljskim faktorom, te su se ozbiljno pobojali, da Hrvati u svojoj vjernosti k dinastiji i u svom oduševljenju za Slavenstvo ne zaborave osamstogodišnjega „ustavnoga bratimstva" s Ugarskom i da ne predju jednostavno k Austriji. Time treba u glavnom protumačiti magjarsku popustljivost god. 1868.

U posliednih dvadeset godina prošloga stoljeća, a još više početkom ovoga vieka zašla je hrvatska politika na mnogu stranputicu i dala se u mnogu skrajnost. Sad su Srbi bili jedini neprijatelji, sad jedini prijatelji i upravo spasitelji; sad su Magjari bili najgori tlačitelji, sad jedina obrana proti nezasitnomu Beču; sad se od Talijana trebalo braniti rukama i nogama, a sad im se je opet i u istoj Dalmaciji moralo tobože priznati pravo narodnostne manjine; sad je državno pravo bilo jedino sidro spasa, sad nije vriedilo ni lule duhana; sad su austrijski Slaveni ipak bili odlučni faktor u monarkiji, a onda su se opet činili kao najnemoćnija i najsebičnija narodnostna

Digitized by Google

smjesa. Pa ipak uza sve to jedan jedini pogled na Hrvatsku dokazuje, da smo mi Hrvati još uviek baš radi svoga narodnoga položaja i radi svojih preporodnih tradicija u jednu ruku sposobni za najtjesniju uzajamnost s Česima i s Poljacima, a u drugu ruku da je Hrvatska još dosta privlačiva za sve Slovence i za dobar dio Srba, te se na jugu Habsburžke monarkije upravo nameće misao i potreba jake hrvatske, dotično jugoslavenske države.

O banskoj vlasti već je bilo govora. Ovdje treba samo naglasiti socijalno značenje banske ideje, koja je i narodna i historijska na čitavom hrvatskom državnom području. Tako je primjerice i u Bosni banska ideja analogna carskoj s tom razlikom, da se caru pripisuje u prvom redu veličanstvo časti, a banu prije svega faktično izvršivanje državne vlasti. U tom je duhu nastala i stara latinska rečenica hrvatskih političara: Rex regnat, banus imperat, kralj kraljuje i ban vlada. Za to su sve poruke i adrese hrvatskih sabora kroz stoljeća hrvatsku samoupravu izražavale u zahtjevu, da se obnovi banska vlast i teritorijalno od Dunava do mora i stvarno time, da ban bude u istinu i supremus dux i supremus judex — vrhovni zapovjednik vojske i najviši sudac u Hrvatskoj. Na prelazu u novo ustavno doba nisu hrvatski političari neplemići shvaćali, a ni danas ne shvaćaju ovoga unutrašnjega socijalno-političkoga značenja banske vlasti i časti, a naročito ne samo da nisu razumjeli, nego su upravo odsudjivali ono pučko mišljenje, prema kojemu je ban i nad vladom i nad saborom, a pogotovo nad svim upravnim i sudbenim oblastima, te se naš sviet i poslie odsude stola sedmorice ili poslie koje vladine odluke još obraća posebice k banu za pomoć i zaštitu. Mjesto da naši političari u tom vide žive ostanke stare neprekinute hrvatske državne vlasti, utjelovljene najprije u banovima, po tom u kraljevima domaće krvi, a napokon opet u banovima sve do današnjega dana, oni su u banskoj časti i vlasti vidjeli i vide neki zastarjeli „kitajski perčin", koji treba izčupati ili barem oštrići, a bana pretvoriti u jednostavnoga ministra, jer da će istom onda njegva odgovornost pred saborom biti ozbiljna. Medjutim zbiljske ministarske odgovornosti, koja bi naime ministre vodila ili u tamnicu ili da iz svoga žepa podmire neke nedozvoljene izdatke, takve odgovornosti nema ni ministar u zapadnoj Evropi, koja ju je u teoriji najpodpunije konstruisala. I radi takve puke jedne teorije bili su naši ljudi voljni uništiti sami bansku čast i vlast, kao da je ban poput ugarskoga palatina samo nekakav dvorski dostojanstvenik, komu izvan plemićkih krugova ne zna nitko pravo ni za ime.

Medjutim ova će se stvar popraviti, čim u hrvatski javni život stupi novi pučki seljački faktor, koji je zapravo s mnogoga gledišta, a naročito s gospodarsko-socijalnoga prava aristokracija prema malogradjanstvu i radničtvu.

Digitized by Google

S gledišta zemljopisnoga na prvi nam pogled udara u oči, kako se hrvatsko primorje od Istre do Albanije stegnulo u uzki pojas zemlje pod visokim gorama, koje često kao gole hridi dopiru do samoga mora. I eto poradi toga niti Bizant, niti Venecija, ne mogahu utvrditi svoje vlasti na tom uzkom pojasu hrvatskoga žala, koji su naši banovi iz gornje i iz bosanske Hrvatske svaki čas znali izprekidati i ne govoreći, da se na skrajnjem jugu u slobodnom Dubrovniku i na skrajnjem sjeveru u nepobiedivoj banovini nije Mlečanin mogao pravo ni zaustaviti, a kamo li ukoreniti. Osim toga uzkoga primorskoga pojasa i naše hrvatsko otočje uzduž te ciele obale jednakoga je zemljištnoga sastava, te su se Hrvati, čim se jedanput tu udomaćiše, održali na svim tim otocima s malom iznimkom otočja Kvarnerskoga tako čisti, a danas su već i tako sviestni, te je po priznanju najboljih poznavalaca sredozemnoga područja nama Hrvatima već radi samoga našega primorja i otočja zajamčen jaki utjecaj na sudbinu ove kolievke najpodpunije civilizacije ljudske.

Mi Hrvati nemamo dakle razloga, da se tužimo na Kras, na Velebit i na druge gore, što su oddielile bansku Hrvatsku od dalmatinske. U prošlosti te su nas gore sačuvale od mletačkoga i bizantinskoga prodiranja, a u sadašnjosti, gdje je tehnika tako uznapredovala, ne će biti nikakvom zaprekom našemu političkomu i gospodarskomu jedinstvu, osobito sada, gdje Bosna dolazi već i pravno — kako je vazda bila zemljopisno i etnografski — u nerazdjelivi sklop s ostalom Hrvatskom.

I sa sjevero-zapadne strane Hrvatska je tako zaštićena alpinskim gorama, kao i podunavska kotlina više od Beča. Zaštićena je dapače još više, jer joj je priroda sagradila dvie tvrdjave, koje su bile nepredobive, naročito u srednjem vieku: jednu tvrdjavu od Kupe do mora, a drugu u hrvatskom zagorju i u primorju. U gorskom kotaru dielom nedaleko more, a dielom obilna šuma osigurala je narodu život, ali samo toliko, da ne bude u biedi.

Isto vriedi za Zagorje i za Prigorje. O blagostanju tu nema ni govora, ali ni o takvoj biedi — izuzevši u najnovije doba jedan dio Zagorja — da bi narod klonuo pod teretom života. I za to iz toga diela Hrvatske, pak iz najbližih krajeva — gornje Podravine, Posavine, Moslavine i banovine u užem smislu — ne izadjoše samo bezsmrtni branitelji hrvatske nepodleglosti, nego i bezsmrtni uzkrisitelji hrvatske narodnosti.

Okrenemo li se prema iztoku, vidimo na prvi mah, kako se doljnjom Posavinom i Podravinom Hrvatska upravo nudja svakom osvajaču, koji dolazi iz Srbije i iz Bosne. Zato je taj kraj bio djelomice čak pod Bugarskom, a poslie dvie stotine godina pod Turskom. Prema sjevero-iztoku naprotiv i taj je dio Hrvatske dubokom i divljom Dravom, dotično širokim Dunavom sa strmim bregovima na hrvatskoj strani bio do najnovijega vremena tako

Digitized by Google

nepristupan, te se hrvatska državna granica nije tu kroz punih tisuću godina ni za vlas promienila. Za to je u susjednoj Ugarskoj od državnoga ministra pa do občinskoga redara, od palača peštanskih bogataša pa do ovčinaka ugarskih salaša, još i danas sve uvjereno, da je preko Drave posebni teritorij, posebna država, Horvátország.

No u naše doba svaki se zemljopisni položaj prosudjuje u prvom redu po svojoj gospodarskoj i trgovačkoj vriednosti. Iz toga je gledišta Hrvatska u obće, a banska Hrvatska napose u vanredno sgodnoj situaciji. Tu prije svega valja naglasiti, da je Hrvatska za krmne biljke tako sgodna, kao ni jedna zemlja u Evropi. Zato se u Hrvatskoj može razviti, a već se pomalo i razvija najnaprednije stočarstvo i najblagoslovnija, a uz to vrlo unosna grana gospodarske industrije, mljekarstvo. Hrvatska u obće ima sve uvjete, da u gospodarskoj industriji bude prva evropska zemlja. To će karakter hrvatskoga naroda samo još više razviti i oplemeniti, jerbo u gospodarskoj industriji čovjek je svoj gospodar, a u tvorničkoj industriji čovjek je stroju rob. K tomu svemu Hrvatska je ponajvažnije razkršće trgovačkih putova ne samo evropskih, nego donekle i svjetskih. Upravo zemljištem banske Hrvatske prelazi trgovina zapadne Rumunjske, sjevero-zapadne Bugarske, sjeverne Srbije i Bosne, ciele srednje i južne Ugarske, težeći k Jadranskomu moru, poimence k Trstu i k Rieci. U drugu ruku najkraći put iz Bruselja, Draždjana, Varšave, Praga i Beča prema najbližem iztoku, naročito prema Aleksandriji nije preko talijanskoga Brindisi-a, nego preko hrvatskoga Splita. Napokon od kada je prokopan simplonski tunel, najkraći put iz Holandije, Švajcarske, Pariza i sjeverne Italije nije više preko Beča i Budimpešte, nego preko Milana, Mletaka, Ljubljane i Zagreba. Zato su već prve francezke i talijanske trgovačke komore zajedno s trgovačkim komorama hrvatskim pokrenule akciju, da iztočni ekspresni vlakovi, pa i sav osobni i poštanski promet podje u buduće spomenutim kraćim pravcem.

Spomenuti taj zemljopisni položaj ima i veliko kulturno značenje. Istina je, da je Hrvatska daleko od prave Evrope, naime od Francezke i Englezke, od Evrope, gdje se razvila slobodna evropska ličnost na tlu Velike Britanije i slobodna evropska narodnost na tlu francezkom, ali je zato blizu i njemačkoj tehnici i talijanskoj umjetnosti, a ta je još važnija, banska Hrvatska jednom rukom dosiže do Ljubljane, a drugom do Beograda, te već tim samim spaja najveći dio južnoga Slavenstva.

No sve ove prednosti ne bi još u današnje doba bile odlučne, kad hrvatsko državno područje u posliednjih petdeset godina ne bi bilo postalo sastavnim dielom obćega evropskoga kulturnoga područja i to u podpunom smislu te rieči.

Kako je poznato, po evropskim pojmovima nema kulture bez stalno uredjenih imovinskih i pravnih odnošaja. Baš zato, jer ti odnošaji nisu ure-

Digitized by Google

djeni u Turskoj i dalje na azijskom iztoku, postoji na zahtjev evropskih velikih vlasti na cielom iztoku sistem t. zv. kapitulacija, t. j. evropske vlasti imadu pravo, da same štite imovinske i privredne interese svojih državljana, dotično, kao primjerice Francezka, u obće interese katolika.

Austrijski absolutizam od g. 1849.—1860., koji se s političkoga i s narodnoga gledišta ne da dosta odsuditi, znači s gospodarskoga i s pravnoga gledišta za Hrvatsku veliki napredak. I zato je hrvatski sabor na početku ove ustavne dobe ostavio sve privatnopravne absolutističke zakone i uredbe, samo ih je obukao u hrvatsko ruho, a gdje gdje zadahnuo i hrvatskim duhom. Od toga vremena hrvatska uprava, sudstvo, i školstvo ima strogo evropsko obilježje. Magjarski su političari naprotiv u neobuzdanoj mržnji na sve, što potiče iz Beča i iz Austrije: odmah na početku ustavne dobe prekinuli sve austrijske zakone i uredbe i onda su se dvadesetak godina mučili i natezali, da izgrade u magjarskom duhu svekoliku upravu, sudstvo i školstvo.

Kako se je Hrvatska uživila u kulturno evropsko područje, dokazuje i to, što je i sav kašnji njezin razvoj u trim autonomnim njenim granama uzprkos najtjesnijoj političkoj vezi s Peštom ostao gotovo pod izključivim dojmom zapadne evropske kulture, te Hrvati i danas, koliko ne uče kod kuće, polaze najvećim dielom na njemačka i slavenska sveučilišta u Austriji. Tomu je prirodna posljedica, da danas, poslie četrdeset godina nagodbenoga odnošaja s Ugarskom nema medju tisućama hrvatske inteligencije ni desetak znatnijih ljudi, a gotovo nijednoga kulturnoga radnika, koji bi bio osjetio potrebu znati i naučiti magjarski. I tako Hrvatska nije danas samo zemljopisnom kulturom svoga tla i gospodarskim svojim potrebama, nego i svojim kulturnim težnjama najuže svezana s Evropom i to tim više, čim dublje osjeća hrvatsku svoju osebujnost i slavensku svoju sviest. I zato bez obzira na državopravnu stranu hrvatsko-ugarskoga odnošaja Hrvatska se prirodnim načinom mora ojačati i proširiti na jedinstvenom narodnom i gospodarskom području, a iz jakih kulturnih gospodarskih sveza s ostalim kraljevinama i zemljama u ostaloj monarkiji moraju nastati i takve pravne veze, koje će dovoljno zaštićivati životne kulturne i gospodarske interese. Prema tomu čim dublje zagledamo u unutrašnje prilike naše monarkije, čim se manje dajemo zavaravati vanjskim sjajem i pukom formom političkih tvorba, tim u jednu ruku jasnije vidimo kulturna područja svih naroda u monarkiji, a u drugu ruku se nepokolebivo uvjeravamo, da nam je u kulturnoj i gospodarskoj zajednici i pod pravnom i političkom medjunarodnom zaštitom habsburške monarkije podpuno zajamčena naša narodna osebujnost, barem u budućnosti, ako još nije u sadašnjosti.

Digitized by Google

Neobična odporna snaga mnogojezičnih država.

Poznata je rečenica prvoga ugarskoga kralja: Regnum unius lingue imbecile — Slabo je kraljevstvo jednoga jezika.

Tko bi ovu rečenicu bio ozbiljno shvatio, i možda ju još pokušao braniti u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, bio bi naišao ne samo na veliku opoziciju, nego i na obćenitu porugu i smieh. U to se doba naime činilo očitom zabludom misliti, da mnogojezičnost državu jača, nego se je naprotiv sve to više vjerovalo, da sav budući razvoj Evrope ide očito za tim, da svaki narod bude ujedno i jedna država, a svaka država da ima državljane samo jedne jedine narodnosti. U tom mišljenju zrcalilo se je uvjerenje, da je takva jedinstvena narodna država istodobno kulturno savršena i vojnički jaka, jednom riečju, da je to ideja moderne države.

Polazeći s ovog stanovišta, razširilo se po Evropi mnienje, da poslie Turske mora najprije propasti Habsburžka monarkija, a za njom da će doći red na veliku rusku carevinu. U prvim godinama našega stoljeća ovo se je mnijenje znatno promienilo i što će se više širiti sociložko shvaćanje države, to će se jasnije vidjeti, kolika je to bila zabluda.

U najstarija vremena širile su se države osobito na takvom prostoru, koji je bio slabo napučen, ili su na njem živjela nesložna plemena. I u naše moderno doba proširile su se moderne države najviše na sličnom području, te je tako u glavnom nastala kolonijalna podjela svieta. Ali tu treba odmah naglasiti jednu stvar: Nije dosta bilo golemo područje zauzeti, nego ga je trebalo i gospodarski i kulturno urediti. U svakom slučaju trebalo ie na njem stvoriti barem uvjete za kulturni napredak: izgraditi najpotrebnija obćila i zajamčiti sigurnost osobe i imetka. Koja je država pošla tim putem, i gdje je njim pošla, tu si je osvojeno područje osigurala. Tako Rusija u srednjoj Aziji i u Sibiriji, Englezka više manje u svim dielovima svieta, Francezka u sjevernoj Africi i u jugoiztočnoj Aziji itd. No Francezka je istom u najnovije doba, u drugoj polovici XIX. stoljeća postala velika kolonijalna vlast, premda je mnogo prije Englezke bila zavladala i Indijom i najvećim dielom sjeverne Amerike. Ali ta njezina vlast bijaše više puka smiona pustolovina, nego li kakav takav zametak državne uprave i kulturno-gospodarskoga rada, pa zato je to golemo svoje područje sama Francezka većim dielom dobrovoljno, a donekle i na silu prepustila Englezkoj.

Već iz ovoga vidimo, da nije dosta jednoj državi, da se samo proširi, nego da je glavno, kako se na novom zemljištu stvara i utvrdjuje njezin gospodarski i kulturni upliv. To vriedi i za samo pusto ili slabo napučeno tlo, a pogotovo to vriedi za područje, na kom živi jedan ili više naroda. I što je šarenije to područje, to je teže za njeg naći sgodnu metodu za gospodarsku i kulturnu asimilaciju. Eto nam najboljega primjera u našoj Bosni i Herce-

Digitized by Google

govini i na balkanskom poluotoku u obće. Uza sve to, što je Bosna s Hercegovinom napučena narodom jednoga jezika, i što je upravo organički svezana s ostalom monarkijom, zadala je i toj monarkiji i svoj Evropi kud i kamo više posla, nego li Francezkoj Alžir, koji od prilike ima isto toliko stanovnika, i deset put više prostora. Ali u Bosni su tri vjere i vrlo nesredjeno družtvo, koje se istom stvara u modernom smislu. Od tudâ tolika raznolikost, da se je vrlo težko snaći i da je poslie trideset godina različnih i oprečnih političkih metoda jedva jedvice uspjelo naći put, na kojem je faktično pripojenje mogla zaodjeti pravnim ruhom i još bi joj to malo pomoglo, da Bosnu i Hercegovinu s banskom i dalmatinskom Hrvatskom ne sjedini u jedan te isti pravno-politički teritorij.

Još bolji nam je primjer za ovu našu stvar Macedonija, koja je za balkanske države od prilike ono isto, što je Habskurška monarkija za evropske velike vlasti. Koliko je tu historijskih prava i prohtjeva, pa kako je ipak od svakoga toga prava i prohtjeva dalek put i do najmanjega realnoga uspjeha. I kad bi kojagod balkanska država čitavu Macedoniju sebi pripojila, za stalno bi se pod njom ugušila. A u Macedoniji imamo posla tek s nerazvitim dielovima takodjer dosta nerazvitih balkanskih naroda.

(Svršit će se.)

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

Za riješenje spora izmedju ljekarnika i kotarske pjeneznice za bolestnike za isplatu ljekova nadležni su redoviti sudovi. — Ljekarnici su dužni dobrotvornim ustanovama dati ljekarije uz popust u zakonu odredjen i bez da one taj popust traže prije, nego se članovi služe.

(Vrhovno riešenje od 30. ožujka 1909. Rv. IX. 392/8.)

Prvi je sud odbio iztaknuti prigovor nenadležnosti suda, a meritorno primio je tužbu jednog ljekarnika proti kotarskoj pjeneznici za bolestnike za izplatu ljekarija, koje su članovi pjeneznice uzeli u ljekarni, ne priznajući popust što pjeneznica zahtievaše, da joj po zakonu pripada, jer da pjeneznica po zadnjem stavku §-a 1. M. N. od 10. prosinca 1906. Br. 236 L. D. Z. ima da taj popust pita prije nego se njezini članovi stanu služiti.

Okružni kao prizivni sud u S. riešenjem od 25. rujna 1908. Bc. I. 193/9 odbio je priziv tužene pjeneznice upravljen proti riešenju o nedopuštenosti pravnoga puta, a meritorno prihvatio je priziv, te preinakom napadnute presude osudio je tuženu pjeneznicu na izplatu ljekarija uz popust odredjen u zakonu.

Digitized by Google

R a z l o z i : Nije osnovan u zakonu iztaknuti razlog ništavosti po br. 6 §-a 477. g. p., jer je spor privatno-pravne naravi, riešenje kojega pripada redovitim sudovima, dok su u §-u 41. zakona od 30. ožujka 1888. br. 33. L. D. Z. nabrojeni sporovi, riešenje, kojih pripada političkoj vlasti, a medju tima nije napomenut spor izmedju ljekarnika i kotarske pjeneznice za bolestnike za izplatu ljekova.

Meritorno nesporno je medju strankama, da su se članovi tužene pjeneznice poslužili ljekarijama u ljekarni tužitelja za iznos, koji po običnoj tarifi iznaša utuženu svotu od K 254·79, dok uz popust što ga tužena zahtieva na osnovu §-a 11. M. N. od 10. prosinca 1906. br. 236. taj bi iznos iznašao K 191·95, koji je iznos već na prvom ročištu tuženica izjavila, da je spremna platiti.

Sporno je medju strankama to, da li je tužitelj dužan, da dade taj popust, pošto po zadnjem stavku § 1. M. N. od 10. prosinca 1906. br. 235 tuženica nije to prije u tužitelja zatražila.

Tužitelj bo tvrdi, da je pjeneznica prije, nego su se njezini članovi počeli u njega služiti, imala taj popust tražiti, dok tuženica tvrdi, da to može pitati u svako vrieme prije nego plati.

Prvi je sudac mnienja tužiteljeve tvrdnje, dok je prizivni sud protivnog mnienja, a to s prostog razloga, da § 11. M. N. 10. prosinca 1906. br. 236 imperativno kaže „valja da dade", a nema ovdje primjene §. 1. M. N. 235.

Da je potrebito prije tražiti popust, nije bilo od potrebe, da to bude naredbom uredjeno. Naredbom se je mislilo urediti baš to, da se svaki član bolestničke kase uzmogne služiti u onoj ljekarni, gdje mu je najkomodnije, a da pjeneznica uživa popust bez potrebe, da prije to ugovori s ljekarnikom. Bolestnička blagajna ne može da u naprijed znade, gdje će se koji od njezinih članova služiti ljekarijama, pak i za to bolestnička blagajna nije u stanju, da od ljekarnika zahtieva popust prije nego joj dodje račun, da se je tko u dotičnoj ljekarni poslužio. Inače kad bi stala sučeva, dotično tužiteljeva interpretacija, svaki bi zavod, koji po zakonu uživa taj popust, morao da pošalje svim ljekarnama jednu cirkularu, da se hoće poslužiti pravom popusta, koje mu zakon daje e da izbjegne zahtjevima, kakovi se iztiču ovom tužbom ; a zakon je tu, koji je mješte cirkulara, jer ljekarnik mora u ekonomičnom interesu tih javnih zavoda, da dade popust bez tih uzaludnih cirkulara.

Vrhovni je sud potvrdio to riešenje.

R a z l o z i : Zakonom o osiguranju bolestnika od 30. ožujka 1888. br. 33. L. D. Z., stvorene bolestničke pjeneznice, dobrotvorne su ustanove, koje zakonodavstvo hoće da ih iz socijalnih obzira promiče. § 7. zakona od 18. prosinca 1906., br. 5. l. d. z. godine 1907. o uredjenju ljekarnica propisuje sasma općenito, da pri izdavanju takse ljekarija treba paziti, da se odrede primjereni popusti za potrebe — izmedju ostalog — bolestničkih pjeneznica. Uslied toga obistinjuje se kod bolestničkih pjeneznica slučaj, gdje državna uprava djeluje pri uredjenju takse ljekarija, koje si je pravo ista od vajkada prisvojila, te je ovdje odlučno uvaženje, da se prema tomu radi o taksaciji recepta na račun zavoda (bolestničkih pjeneznica), na koje se, pošto su uredjeni po zakonu o osiguranju bolestnika u uvodu navedenom, primjenjuju propisi pravilnika o „ordinaciji i dispen-

Digitized by Google

siji" od 10. prosinca 1906. br. 235. l. d. z., radi česa moraju dosljedno da nastupe popusti predvidjeni u ministarskim naredbama 10. prosinca 1906. br. 236. l. d. z., odnosno od 20. jula 1907. br. 167. l. d. z. Okolnost, što uprava bolestničke pjeneznice nije još prije naručenja dotičnih ljekarija ili pri naručivanju istih zahtjevala, da se obslužuju propisi navedenog pravilnika o „ordinaciji i dispensaciji", ukazuje se bez važnosti za pitanje, koje se u nazočnom slučaju ima da rieši, jer se ovim pravilnikom liečnicima i ljekarnicima nameče pod stanovitim predpostavkama samo dužnost, da se pri propisivanju i izdavanju ljekarija drže stanovitog štedljivijeg postupka, a ako se ovaj pravilnik spominje u već navedenim ministarskim naredbama od 10. prosinca 1906. br. 236, dotično 20. srpnja 1907. br. 167. l. d. z., to se je time očevidno htjelo samo izbjegnuti opetovanje nabrajanja svih zavoda naznačenih u § 4. spomenutog pravilnika o ordinaciji i dispensaciji, nipošto pak upitno ograničenje pri primjeni ovog pravilnika sadržano na ovom mjestu, prenieti takodjer u odredbe o popustima od takse ljekarija. Revizijska izvedenja nisu prema svem tomu kadra da poluče predloženu preinaku pobijane presude prizivnog suda, te se iztaknuti revizijski razlog br. 4. § 503. gr. post. ukazuje prema do sada rečenom neopravdanim. Saobćio D. M.

Najamnina kuća je prihod negibiva dobra, a na neko tekuće plaćanje, što ga imade tko treći davati u izvjestnim svotama novčanim, pa se dosljedno tome ima ovrha na istu voditi po §-u 480. grpp. sekvestracijom, a ne po §-u 482. grpp. ovršnom pljenitbom i urudžbom.

(Riešidba kr. stola sedmorice od 24. travnja 1909. br. 1683.

U ovršnoj stvari F. B. iz O. po odvjetniku dru. N. P. proti ovršenikom H. i N. B. radi 1100 kruna spp. odlučio je kr. sudbeni stol u V. odlukom od 30. svibnja 1908. br. 5547/gr., da se za sve tri ovrhe, koje se vode na najamninu kuće ovršenika, imenuje jedan sekvestar, te je podjedno istome naloženo, da iz najamnine namiruje vjerovnike po redu prvenstva, kako je sekvestracija dozvoljena.

Kr. banski stol potvrdio je povodom žaobe ništovne i utoka V. št. po dru. M. B. odvj. u V. prvomolbenu odluku, polazeći sa stanovišta, da se u konkretnom slučaju, gdje se vodi ovrha na najamninu, radi o ovrhi na tekuća plaćanja, koja treća osoba ima davati u izvjestnim novčanim svotama, pa se takova ovrha ima obaviti po propisima §-a 482. grpp.

Kr. stol sedmorice vidiv, da je odlukom kr. kot. suda u V. od 8. prosinca 1907. br. 16.471/gr. u korist Fr. B., odlukom sudbenog stola u V. od 29. veljače 1908. br. 1473/gr. u korist F. B. i odlukom istog suda od 4. travnja 1908. br. 3411./gr. u korist V. št. dozvoljena ovršna sekvestracija najamnine kuće ovršenika H. i N. B. uz podjedno imenovanje sekvestra za pobiranje iste, pa da je po tom jasno, da se tu radi o ovrhi po § 480. grpp., a ne po §-u 482. grpp. i da je neizpravno navedeno u prvosudnoj napadnutoj odluci, da je gornjim odlukama dozvoljena ovršna pljenidba i urudžba rečene najamnine.

vidiv, da se u nazočnom slučaju vodi ovrha na prihode negibiva dobra, a ne na ina tekuća plaćanja, koja treći tko davati ima u izvjestnim svotama novčanim, pa jer se je sastalo više prositelja sekvestracije, da je valjalo postupati po §-u 483. i 484. grpp. u pogledu načina podmirenja više

Digitized by Google

ovrhovoditelja, napose i pogledom na uknjižene tražbine istih, što u nazočnom slučaju učinjeno nije, već je nepravilno naloženo sekvestru, da upotrebi najamninu za namirenje gori navedenih vjerovnika po redu prvenstva, pod kojim su sekvestraciju izhodili.

Obnašao je povodom ništovne žaobe i izvanrednog previdnog utoka V. št. svojim gornjim riešenjem obje niže odluke u dielu, u kojem se nalaže sekvestru, da po namirenju troškova uprave, poreza i daća ostatak najamnine upotrebi za namirenje vjerovnika, kojima je dozvoljena sekvestracija, po redu prvenstva, pod kojim su sekvestraciju izhodili, po §-u 343. grpp. ureda radi ukinuti i prvomu sudu naložiti, da dalje postupa po §§. 483. i 484. grpp. Priobćio: Dr. R. B.

B. Mjenbeno-trgovačko.

Sudbeni očevid trg. knjiga po vještacima ne imade se obaviti uvjeke baš kod presudnog suda, već putem zamolnim, pred onim sudom, gdje se nalazi nastan trg. tvrdke, čije se knjige pregledati imadu.

U parbenom predmetu t. t. N. A. i drug iz Vel. Kaniže proti steč. I. L. izrekao je kr. sudbeni stol odluku svoju od 27. veljače 1909. broj 1640, kojom odredjuje, da se imadu trg. knjige tužiteljice, koja imade svoj nastan u Vel. Kaniži pregledati po sudbenim vještacima b. pred sudbenim stolom u B.

Tužiteljica uložila je proti toj odluci po svom zastupniku dru. B. R. utok u kom traži, da se trg. knjige tužiteljice imadu izpitivati dati zamolnim putem u V. K, gdje tužiteljica svoj trg. nastan imade, po vještacima imenovati se imajućim po tom zamolnom sudu. Povodom tog utoka izrekao je banski stol dana 31. ožujka 1909. broj 7833 sliedeću svoju riešidbu.

„Uvaživ, da tužitelj nepreporno knjige svoje trgovačke vodi u svojem nastanu u V. K. u U., te bi sa znatnim troškovima i štetom tužitelja skopčano bilo, da knjige svoje trgovačke dopremiti dade u B., ter bude više dana bez njih, uvaživ, da je stoga opravdan zahtjev tužiteljev, da se na njegovim knjigama preduzme vještačko pregledanje u K., ter da se u tu svrhu sud obrati zamolbom na kr. kot. sud u V. K., komu valja prepustiti i imenovanje vještaka (§§ 207. i 208. grpp.) obnašao je povodom ništovne žalbe i utoka tužitelja napadnutu odluku ukinuti, ter sudu tom naložiti, da se radi preduzeća sudbenog očevida na trg. knjigama tužiteljevima obrati zamolbom na kr. kotarski sud u V. K.

Ovo riešenje druge molbe zadobilo je pravnu moć. Dr. —r.

Iz upravne prakse.

Služnost stana (§. 521 o. g. z.) ne može se smatrati realnom kvalifikacijom za štećenje krajiškog pravoužitničtva.

Odlukom gosp. ureda g. imovne občine od 13. prosinca 1908. br. 6523. odlučeno je, da se na kompetenciju od četvrt selišta, odpadajuću na selištni posjed kbr. 36 u G. imadu upisati kao suvlastnici: Josip Š. kbr. 36 u polovici i Ana udova i Štefanija S. u polovici od četvrt selišta.

Digitized by Google

Odlukom žup. upr. odbora od 11. ožujka 1909. br. 590. potvrdjena je prvostepena odluka.

Riešidbom kr. zem. vlade, odjela za unut. poslove od 1. svibnja 1909. br. 24.640. preinačene su dolnjostepene odluke te odlučeno, da se J. Š. i made upisati u pravoužitnom katastru kao samovlastnik kompetencije od četvrt selišta, odpadajuće na selištni posjed kbr. 36. u G.

Razlozi: Dolnjostepene odluke temelje se na činjenici, da je selištni posjed kbr. 36. obterećen sa služnosti doživotnog stanovanja u zadnjem dielu kuće br. 36. za korist Ane i Štefanije Š.

Takova služnost, jer se ne proteže na sve dielove kuće, nije služnost uživanja kuće (§ 509. i 511. o. g. z.), nego služnost porabe kuće (§ 521. o. g. z.); pa za to obzirom na ustanove § 508. i 511. o. g. z. sve druge koristi, koje su sa kućom spojene, spadaju vlastniku iste.

Stoga se ta služnost stana ne može smatrati realnom kvalifikacijom za stečenje pravoužitničtva, pa za to Ani i Štefaniji Š. ne pripada pravoužitničtvo, nego cielo pravoužitničtvo pripada J. Š. kao vlastniku kuće br. 36. Priobćio: Dr. A. Goglia.

Po §§. 9, 20 zadruž. zakona pozvane su upravne oblasti, da donesu prejudicionu odluku o tom, da li ima ili nema mjesta predmnjevi iste zakonske ustanove.

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice u parnici I. R. tužitelja po odvjetniku dru. H. proti F. R. tuženom po odvjetniku dru. G., radi priznanja prava vlastničtva kotca i suše spp., u kojoj je kr. kotarski sud u S. osudom od 6. listopada 1904. P. 115 3-1904. sudio, da se tužitelj odbija sa tužbom, da mu je tuženi dužan priznati, da je jedan kotac drveni, criepom pokrit kao i jedna suša na četiri stupa criepom pokrita; sagradjena na zadružnom dvorištu njegova izključiva vlastnost, te predati mu u posjed u roku od 14 dana pod pretnjom ovrhe time, da tužitelj naknadi tuženom parbeni trošak od 13 K 20 fil.

vidiv, da je u istom predmetu izreklo poglavarstvo občine S. M. u G. u zadružnoj razmirici F. R. proti I. R. kao članu zadruge R. kbr. 24 iz K. dne 11. kolovoza 1904. br. 53 k. presudu, da je F. R. kriv prekršaja § 28. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889., te da ima dozvoliti, da I. R. sam uživa upitnu komoru i kotac, jer je to njegov osebunjak, koju je presudu kotarska oblast u S. povodom priziva I. i F. R. u cielosti potvrdila odlukom od 22. kolovoza 1904. br. 8023, dočim na predstavku F. R. nije kr. županijska oblast u Zagrebu glasom dopisa od 27. listopada 1904. br. 31.494 obnašla ništa odrediti;

vidiv, da su u nazočnom slučaju po §§ 9., 20. zadružnog zakona upravne oblasti pozvane, da donesu prejudicionu odluku o tom, da li ima ili nema mjesta predmnjevi iste zakonske ustanove, pa da su stoga po istoj ustanovi upravne oblasti u prvom redu pozvane, da taj spor rieše, pa da s toga, do donešenja pravomoćne prejudicialne odluke nema mjesta sudbenom postupku na priznanje prava vlastničtva upitnog kotca i suše;

obnašao je: uslied dopisa kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove od 22. siečnja 1909. br. 5108. ex 1908. ukinuti po § 47. sudov-

Digitized by Google

nika osudu kotarskog suda u S. od 6. listopada 1904. P. 115/3—04. sa čitavim postupkom do prve na tužbu izdane odluke i stranke sa njihovim zahtjevom uputiti na nadležnu upravnu oblast. Priobćio: dr. D. D.

Dioba zadruge ne može se dozvoliti, makar bi na jednu diobnu granu i otpala propisana najmanja zemljišna izmjera, ako ne može svaka pojedina diobna grana dobiti propisane najmanje zemljišne izmjere.

(Ad § 35. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889.)

I. U zadruzi Dž. kbr. 208. iz D. živjela su četiri brata: Radovan (r. god. 1860.), Vladimir (rodj. god. 1865.), Lazar (rodj. god. 1868.) i Nenad (rodj. god. 1872.). Zemljišta ima ova zadruga 25 rali 1120□°.

18. ožujka 1898. zatražio je diobu ove zadruge Radovan Dž. Toga dana bili su osim ove braće članovi te zadruge Radovanova žena Draginja, kći Andjelija, sinovi Slavko, Dragoljub i Svetozar, zatim Vladimirova žena Marija i kćeri Vidosava, Spomenka i Nevenka, te Nenadova žena Pelagija i kći Melonija, dočim Lazar nije bio oženjen i nije imao djece.

Vladimir, Lazar i Nenad pristali su na to, da se diobni postupak povede, ali tražili su, da bude svaki od njih sačinjavao posebnu diobnu granu. Obzirom na ustanovu § 32. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889. — dobio bi dakle Radovan $^{6}/_{15}$, Vladimir $^{5}/_{15}$, Lazar $^{1}/_{15}$ i Nenad $^{3}/_{15}$ — zadružnih nekretnina; prema tome ne bi mogla diobna grana Lazarova i diobna grana Nenadova dobiti propisane zemljištne izmjere od 8 rali (§ 35. sl. c) zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889.).

Radi toga kr. je kot. oblast u Z. odlukom od 16. studenoga 1898. br. 12.541. odbila Radovana Dž. s njegovim zahtjevom za diobu ove zadruge, jer ne može svaka diobna grana dobiti propisane najmanje zemljištne izmjere.

Upravni odbor županije u V. uvažio je odlukom od 10. travnja 1899. br. 533. u. o. utok Radovana Dž., i odredio, da se dioba ove zadruge ima provesti u dva diela, od kojih imade Radovan Dž. dobiti $^{6}/_{15}$, a Vladimir, Lazar i Nenad Dž. $^{9}/_{15}$, — to s razloga, jer na Radovana Dž., koji traži diobu, odpada propisana najmanja zemljištna izmjera, i jer je dokazano, da Radovan Dž. ne može više živjeti u zadruzi sa svojom braćom Vladimirom, Lazarom i Nenadom, od koje se je faktično i odielio.

Proti toj odluci uložili su Vladimir, Lazar i Nenad Dž. utok na kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vladu, odio za nutarnje poslove. Kr. je zem. vlada, odio za nutarnje poslove, u svom vrhovnom riešenju od 22. svibnja 1906. br. 44.720.—1905. utok taj uvažila, pobijanu drugostepenu odluku preinačila i potvrdila prvostepenu odluku. To s razloga što utjecatelji traže, da se ova zadruga podieli na četiri diela, a kod takove diobe ne bi svakoj diobnoj grani osigurana bila propisana najmanja zemljištna izmjera (§ 35. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889.), dočim nagoda o odpravnini pojedinih zadrugara nije uspjela, a isto tako ne imadu pojedini zadrugari svojih posebnih nekretnina, s kojima bi dielove iz zadružnih nekretnina nadopunili do propisane najmanje zemljišne izmjere (§§ 2. i 3. zakona od 30. travnja 1902. o promjeni, odnosno nadopunjenju nekih ustanova zakona od 9. svibnja 1889. o zadrugama.)

II. U zadruzi P., kbr. 8. iz P., bili su 1. siečnja 1837. predstavnici

Digitized by Google

Mato P., koji je umro god. 1870., i Andro P., koji je umro god. 1840. — Iza Mate ostala je udova njegovog sina Bolte Jela i sin Boltin i Jelin mldb. Gjuro P. (rodj. god. 1886.) — Andro pak P. imao je dva sina sada već pok. Pavla i Franju P. Pok. Pavao P. imao je sina Nikolu, a pok. Franjo sina Josipa. Nikola P. umro je god. 1904., a ostavio je iza sebe udovu Terezu, sinove: Štefana (rodj. god. 1865.), Pavla (rodj. god. 1871.) i Mirka (rodj. god. 1874.), te kćer mldb. Katicu (rodj. god. 1890.); svaki od spomenutih sinova ima ženu i djecu. Josip P. i žena mu Jela ne imaju djece. — Zemljišta ima ova zadruga nešto preko 34 rali.

Diobu ove zadruge zatražili su za mldb. Gjuru P. Jela udova P. mati i tutorica i Milan H. sututor. Ostali zadrugari, kojima pripadaju predstavnička prava, t. j. Josip, Štefan, Pavao, Mirko i tutorstvo mldb. Matice P. nisu pristali na to, da se zatražena dioba povede.

Radi toga je kr. kot. oblast u M. odlukom od 5. listopada 1906. br. 6073. temeljem § 38. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889. odbila tutorstvo mldb. Gjure P. sa zahtjevom za diobu ove zadruge, jer na diobu nije privolila većina zadrugara, kojima pripadaju predstavnička prava.

Proti toj odluci uložilo je tutorstvo mldb. Gjure P. utok na županijsku oblast u V. Medjutim naknadno su privolili, da se povede diobni postupak takodjer Josip i Pavao P., pak je kr. žup. oblast u V. odlukom od 24. lipnja 1907. br. 11020. preinačila prvostepenu odluku, i zatraženu diobu dozvolila, jer je na diobu privolila polovica zadrugara, kojima pripada pravo glasa, t. j. tutorstvo mldb. Gjure P., Josip i Pavao P., dočim na diobu ne pristaju samo Štefan, Mirko P. i tutorstvo mldb. Katice P.

Proti toj odluci uložili su utok Mirko i Štefan P. Na upit, koliko bi imalo biti diobnih grana u ovoj zadruzi, izjaviše zadrugari, kojima pripadaju predstavnička prava, da svaki od njih želi sačinjavati posebnu diobnu granu. Tako bi obzirom na ustanovu § 30. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889, dobio mldb. Gjuro s materom Jelom $^{8}/_{16}$, Josip sa ženom Jelom $^{4}/_{16}$, Štefan s porodicom $^{1}/_{16}$, Pavao s porodicom $^{1}/_{16}$, Mirko s porodicom, $^{1}/_{16}$ i mldb. Katica $^{1}/_{16}$ zadružnih nekretnina; osim toga opterećen bi bio dio Štefana, Pavla, Mirka i mldb. Katice s pravom doživotnog uživanja u korist Tereze udove P. Prema tome ne bi mogla diobna grana Štefana P., diobna grana Pavla P., diobna grana Mirka P. i diobna grana mldb. Katice P. dobiti propisane najmanje zemljišne izmjere od 4 rali (§ 35., sb. b. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889.) Obzirom na to je hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada, odio za nutarnje poslove, u svom vrhovnom riješenju od 18. veljače 1908. br. 5862. uvažila utok Mirka i Štefana P., preinačila pobijanu drugostepenu odluku i potvrdila prvostepenu odluku, pošto Štefan, Pavao i Mirko i mldb. Katica P. žele da sačinjavaju svaki za se posebnu diobnu granu, a na svaku od tih diobnih grana ne bi mogla otpasti u zakonu propisana najmanja zemljišna izmjera. Priobćio: Dr. I. Strohal.

Zakonarstvo.

Novela ugarskom stečajnom zakonu (Pravo pobijanja izvan stečajnog postupka. A csödön kivüli támadójog.)

Ugarski ministar pravosudja dr. Günther povjerio je budimpeštanskom odvjetniku dru. Jakobu Schreyeru zadaću, da izradi slijedeće zakonske osnove: 1. o prisilnoj nagodi izvan postupka stečajnog, 2. o pravu pobijanja

Digitized by Google

izvan stečajnog postupka i 3. s tim u savezu o promjeni stečajnog zakona. Ugarsko javno mnijenje urgiralo je ove reforme već od mnogo godina unatrag. Izradbu istog materijala povjerio je svojedobno dru. Schreyeru pokojni ug. ministar pravosudja Dezider Szilágyi. Od tada mirovahu te reforme — makar da su interesirani krugovi i odvjetničke komore zahtjevali da se što skorije oživotvore — dok nije prošle godine sadanji ministar pravosudja podao novi, snažni impuls njihovom ostvarenju.

Prema postavljenom zakonodavnom programu ima se u prvom redu donijeti zakon o prisilnoj nagodi izvan stečajnog postupka, a one gore spomenute dvije zakonske osnove slijedile bi iza toga. Što skorije zakonsko normiranje prisilne nagode izvan stečaja, općenita je želja ugarskih poslovnih krugova, a biti će u interesu kako vjerovnika, tako i dužnika.

Mi ćemo se ovdje da pozabavimo jednom temeljnom ustanovom zakonske osnove o pravu pobijanja izvan stečajnog postupka, dok ćemo se drugim osnovama dogodice pozabaviti, kad nam dodje do ruku autentičan tekst njihov.

Kod zakonitog normiranja prava pobijanja izvan stečajnog postupka, od najveće je važnosti onaj obseg, u kojem se to pravo dozvoljuje. Güntherova osnova uzdržaje u kreposti načelo Szilágyi-eve osnove, dozvoljujući to pravo u opreci sa njemačkim i austrijskim zakonodavstvom na najširoj bazi. Prije nego obrazložimo stanovište ug. zakonske osnove, prikazati ćemo u kratkom sistematskom pregledu slučaje (razloge) pobijanja po pozitivnom ugarskom pobojnom pravu, koje je sadržano u z. čl. XVII. iz godine 1881. (Stečajni zakon. Csödtörvény). Savezno s tim razložiti ćemo i stanovišta novijih evropskih legislativa gledom na ovo pitanje.

U z. čl. XVII : 1881 označeni i nabrojeni pravni poslovi, koji se mogu pobijati, dadu se u tri grupe svrstati. U prvu grupu spadaju oni slučaji pobijanja, koji svoj temelj imadu u rimskoj actio Pauliana, t. j. pravni poslovi mogu se pobijati zato, jer je kod njih namjera bila, da se vjerovnici oštete, a osoba, koja je u pravni odnošaj sa dužnikom stupila, znala je, da dužnik tu namjeru imade (§ 29. ug. stečaj. zakona. § 2. našeg zakona o pobijanju pravnih djela glede imovine insolventna dužnika od 24./III. 1897.). To je t. zv. paulijansko pobijanje, prem se u koječem razlikuje od rimskog prava.

U drugu grupu spadaju oni slučajevi, kod kojih služi temeljem pobijanja okolnost, da izmedju dužnika i onih osoba, s kojima, ili u čiju korist je pravni posao sklopljen, postoji neki rodbinski vez (familia suspecta). U ovu grupu mogu se ubrojiti i oni pobojni pravni poslovi, kod kojih se oštećenje vjerovnika nalazi u tom, što se je dužnik odrekao nasljedstva, ili legata (jer i ovo ide redovito u korist „familiae suspectae"), zatim takvi poslovi, koje dužnik bez protučinidbe ili uz prividnu protučinidbu sklapa s osobama, koje pripadaju k „familia suspecta" (§ 28. ug. steč. zak. U ovu općenitu grupu dadu se svrstati razlozi pobijanja, označeni u našem pobojnom zakonu u §§ 3, 4, 5 — eventualno i t. zv. gratifikacija §-a 6.)

U treću grupu spadaju konačno oni kao pobojni označeni pravni poslovi, koji su u savezu sa obustavom plaćanja, odnosno sa podnešenjem molbe za otvorenje stečaja, te kod kojih čini temelj pobijanja — činjenica obustave plaćanja, dotično činjenica podnešenja molbe za otvorenje stečaja, kao i znanje treće osobe o toj činjenici (§ 27. ug. steč. zak., i § 7. našeg zakona). Obzirom na obseg prava pobijanja izvan stečajnog postupka, treba

Digitized by Google

ponajprije riješiti pitanje, da li bi se to pravo u istom obsegu dozvolilo kao i unutar stečajnog postupka, a ako ne, uz koja bi se ograničenja imalo stegnuti. Stanovište novijih pozitivnih zakonodavstva i zakonodavnih pokušaja jest gledom na ovo pitanje slijedeće:

Pruski stečajni zakon iz god. 1855. ne daje pravo pobijanja izvan stečajnog postupka u onim slučajevima, koje smo svrstali gore u treću grupu (§§ 100, 101, 102 i 103 pruskog steč. zakona, kao i §§ 5. i 7. pruskog pobojnog zakona izvan stečajnog postupka iz god. 1855.). Naprotiv tomu austrijska Glaserova osnova iz god. 1875. nije htjela ograničiti pravo pobijanja izvan stečaj. postupka, već ga je htjela dozvoliti u istom obsegu kao i u postupku stečajnom.

Kod treće grupe pobojnih pravnih poslova, koji su u savezu sa činjenicom obustave plaćanja, htjela je Glaserova osnova vjerovnicima izvan stečaja na taj način nadoknaditi nedostajući dio namirenja, da je svakom vjerovniku, čija je tražbina postala ovršivom, podala pravo pridruženja zametnutoj pobojnoj parnici do dokončanja njenog postupka pred prvim sudom (Entwurf eines Gesetzes über die Anfechtung von Rechtshandlungen zahlungsunfähiger Schuldner 1875). Isto ovo stanovište usvojila je god. 1876. po dr. Lj. Králiku — po nalogu ug. ministarstva pravosudja — sačinjena zakonska osnova.

Njemački i austrijski pozitivni zakoni o pobijanju pravnih posala insolventna dužnika sužuju pobijanje izvan stečaja prema onom unutar stečajnog postupka u toliko, u koliko ga dozvoljuju u slučajevima 1. i 2. grupe, a isključuju posvema treću grupu. Oba zakona polaze sa stanovišta, da teškoća konstrukcije čini zapreku, da se i za slučajeve grupe treće dozvoli pobijanje izvan stečajnog postupka, pošto tim slučajevima nije tangirano namirenje vjerovnika, nego stečajni zahtjev (csödigény, Konkursauspruch); pa bi ujedinjenje vjerovnika izvan stečaja postalo ovdje nužnim uvjetom, što bi medjutim naišlo i na zakonodavne i na praktične poteškoće, budući da se ujedinjenje vjerovnika izvan stečaja ne bi moglo onako konstruirati, kao što to biva u postupku stečajnom u osobi stečajnog upravitelja (Kaserer: Österreichische Gesetze mit Materialien. 36. svezak.)

Ugarska zakonska osnova ne usvaja ovo stanovište pozitivnog njemačkog i austrijskog stečajnog prava, već odstupa bitno od njeg, dozvoljujući pravo pobijanja izvan stečajnog postupka u istom obsegu, kao i unutar stečajnog postupka, t. j. podaje pravo pobijanja izvan stečaja i u slučajevima gore u grupi trećoj označenim. Ovakvo normiranje drži osnova tim više nužnim, jer iskustvo dokazuje, da baš u ono vrijeme pada najveći dio pobojnih pravnih poslova, kad se dužnik nalazi u stanju insolventnosti. Praktični dakle život uči, da baš u najvećem broju nastaju oni pobojni poslovi, koji su u savezu sa obustavom plaćanja, odnosno sa podnešenjem molbe za otvorenje stečaja. Kad bi se dakle pravo pobijanja izvan stečajnog postupka ograničilo samo na slučajeve gore u grupi 1. i 2. navedene, zakon bi jedva imao praktičnu vrijednost, jer se ono stanje, koje sada po postojećem zakonu postoji, ne bi mnogo promijenilo, a to stanje dolazi do izražaja u tom, da je otvorenje stečaja upravo zato oteščano, jer dužnik onim pravnim djelima, koja su u savezu sa činjenicom obustave plaćanja, oduzima vjerovnicima izvor namirenja, usljed česa se pojedini vjerovnik gledom na ustanovu § 87. z. čl. XVII: 1881. vrlo rijedko laća molbe za otvorenje stečaja.

Digitized by Google

Obična razlika, koja se stavlja izmedju pobojnih slučajeva prve i druge grupe te treće grupe, sastoji se u tvrdnji, da dok se u slučajevima prve i druge grupe radi o takovu pobijanju, kojim se imadu odstraniti zapreke, stojeće na putu namirenju pojedinih vjerovnika, dotle se kod pobojnih slučajeva treće grupe ne radi o okolnostima, koje zapr ečuju namirenje pojedinih vjerovnika, nego o t. zv. stečajnom zahtjevu, kojemu je temelj u nastupu jedne relevantne činjenice, koja podaje pravo svim vjerovnicima zajedničkog dužnika na jednako porazmjerno namirenje. Pa premda je po osvjedočenju autora ug. osnove, koje se iz obrazloženja vidi, nedvojbeno, da dužnik redovito sklapa pravne poslove spadajuće u I. i II. grupu, onda, kada obustava plaćanja, odnosno insolventnost nije doduše još evidentna, nu kad uvjeti t. zv. materijalnog stečaja u svakom pogledu jur postoje, te da gledom na razloge pobijanja treće grupe obstoji jedino ta razlika, da činjenica obustave plaćanja, kao temeljni preduvjet stečajnog zahtjeva nije još na nedvojbeni način došla na vidjelo, pa premda pojmovno fixiranje „stečajnog zahtjeva" i u njemačkoj pravnoj znanosti nailazi na mnogo protivnika (npr. Otto: Die Anfechtung von Rechtshandlungen, 20 str.), kodificira ipak ug. zak. osnova pojam „stečajnog zahtjeva" vjerovnikova, kao i razliku izmedju ovog zahtjeva i prava namirenja. Nu iz toga, što ug. zak. osnova priznaje vjerovniku t. zv. stečajni zahtjev, koji je izraz, kako je poznato najprije upotrebljen u obrazloženju osnove stečajnog zakona za njemačko carstvo, izvadja ona samo jednu konsekvenciju, t. j. da obzirom na ovaj zahtjev (Anspruch) treba iznaći takvu konstrukciju, koja će omogućiti, da ovaj pravni zahtjev vjerovnika nadje i izvan stečaja namirenje. Ugarska je legislativa uvjerena, da ju u ovom pitanju, u riješenju kojeg odstupa ona tako daleko od najnovijih zakonodavstva, tereti velika zadaća, nu opetovano se u obrazloženju nazočne osnove ističe, da je nada u povoljan uspjeh novog zakona samo onda dopustiva, ako se razlozi pobijanja izvan stečaj. postupka prema onima u stečaj. postupku ne suze i ne ograniče. Pitanje medjutim nastaje, da li je moguće vjerovnike i izvan stečaj. postupka tako ujediniti, da njihovo pravo na porazmjerno namirenje ne bude tangirano, dapače da se to pravo i izvan stečaja u slučajevima pobijanja III. grupe oživotvori. Osnova drži to mogućim, ako i ne na onom temelju, na kojem to pitanje rješava Glaserova osnova. Po mnijenju ug. osnove ne može se konstrukcija Glaserova — abstrahirajući od procesualnih poteškoća — već i radi toga prihvatiti, jer bi pridruženje parnici u tužiteljskoj ulozi imalo samo onda mjesta, kad bi vjerovnik imao već ovršnu tražbinu. Osim toga Glaserova bi konstrukcija lahko vodila do izigravanja zakona, pošto bi mogućnost bila pružena, da bi onaj, koji ima ovršnu tražbinu, te koji pobija, proveo u pobojnoj parnici brzo i u tako vrijeme postupak, dok još treći vjerovnik ovršnog pravnog naslova nema. Odstupajući dakle od ove konstrukcije, stoji ug. osnova u pogledu slučajeva pobijanja treće grupe prije svega na tom stanovištu, da kod ove grupe dozvoljuje pobojno pravo samo u slučaju, ako se protiv dužnika usljed kojeg razloga u § 87. z. čl. XVII.: 1881. navedenog nije mogao stečaj odrediti. (Taj paragraf veli, da otvorenju stečaja nema mjesta: 1. ako se kod rješavanja molbe za otvorenje stečaja ispostavi, da dužnik ima samo jednog osobnog vjerovnika, 2. ako se ispostavi, da stečajna imovina nije dostatna niti za pokriće troškova postupka, ima se otvoriti stečaj samo onda, ako se vjerovnici očituju, da su pripravni nositi

Digitized by Google

troškove stečaj. postupka i u tu svrhu po sudu ustanovljenu svotu kod istog deponiraju, 3. ako se pako molbi za otvorenje stečaja ne može dati mjesta radi pomanjkanja imovine, ima se dužnik pozvati na položenje prisege, da od svoje imovine nije ništa zatajio). Onaj dakle vjerovnik, koji hoće na temelju kojeg od razloga pobojnih treće grupe pobijati, mora ponajprije zatražiti otvorenje stečaja, pa može na temelju kojeg od tih pobojnih slučajeva samo onda pobijati, ako dužnik ima samo jednog osobnog vjerovnika, ili ako je ovim putem ustanovljeno, da dužnikova imovina nije niti za pokriće troškova dostatna. Pa premda sa gledišta legislativnog ne može biti mjerodavnom okolnost, da li će se kojom zakonskom odredbom sudovi teretiti ili odteretiti, ipak se u obrazloženju osnove spominje, da će time, što se vjerovniku dozvoljuje, da može svoje pobojno pravo izvan stečaja u nestegnutom obsegu i onda oživotvoriti, ako se protiv dužnika nije mogao usljed pomanjkanja imovine stečaj odrediti, nužno slijediti i jedna dalnja praktična posljedica, t. j. da će se sudovi riješiti svih onih stečajeva, koji su se do sada uz depoziciju manje ili veće jamčevine prema § 87. zak. čl. XVII. : 1881. otvarali samo za to, da se uzmogne stvoriti zakoniti temelj za pobijanje stanovitih pravnih djela. Naprotiv tomu sudovi ne će biti obterećeni nikakvim novumom, jer i u slučaju stečaja bilo bi pobijanja.

Stečajnom zahtjevu pako vjerovnika daje osnova pravni osnov i snagu time, što se odredjuje, da se za onaj slučaj, ako se dade mjesta pobojnoj parnici na temelju kojeg god od slučajeva III. grupe, imadu sve ovrhe bilo do osiguranja, bilo do namirenja smatrati istovremenim, koje su (ovrhe) na objektu pobijanja već provedene, ili koje će se od pravomoćnosti osude, odnosno od proglašenja u službenom listu računajući unutar dalnjih 6 mjeseci obaviti. Ovom odredbom statuira osnova mogućnost porazmjernog namirenja vjerovnikâ i izvan stečajnog postupka, jer obzirom na to, što će postupak same pobojne parnice potrajati neko odredjeno vrijeme, naći će u roku od 6 mjeseci, računajući od pravomoćnosti osude, većina vjerovnika i način i priliku, da si pribavi ovršivi pravni titul, ili barem naslov za osiguranje i to tim više, što se je osnova pobrinula za potreban publicitet.

Ova je pako mogućnost tim veća, jer pretežan dio ovih pobojnih slučajeva biti će apliciran na obezkrepljenje pravnih poslova trgovaca i obrtnika, pa pošto kod trgovaca i obrtnika rok dospjelosti kreditnih odnošaja traje redovito najduže 6 mjeseci, dakle tako dugo, kad će pobojna parnica biti dokončana, imati će uz normalne prilike svaki vjerovnik dospjelu tražbinu. Uz ovaku konstrukciju ne može se u načelu dogoditi, da bi jedan vjerovnik na štetu drugog bio dionikom neke neopravdane prednosti, jer i samom pobijanom (megtámadott) pružen je način i prilika, da — u koliko ima ovršivi pravni titul, te je kao vjerovnik bio pobijan — za slučaj gubitka parnice realizira na predmetu pobijanja svoje pravo namirenja upravo tako, kao svaki drugi vjerovnik. Osnova drži, da će ovu svoju razloženu pravnu konstrukciju moći bez ikake pogibelji u praksi provesti, jer kad bi se i dogodilo, da koji vjerovnik u prekluzivnom vremenskom razmaku ne steče niti pravni titul na namirenje, niti na osiguranje, ipak mu preostaje pravo tražiti otvorenje stečaja, te u potonjem slučaju može u korist skupnih vjerovnika preko stečajnog upravitelja obezkrijepiti eventualne medjutim na predmetu pobijanja provedene ovrhe do osiguranja i namirenja. Isto ovo sredstvo biti će uvijek vjerovniku na dispoziciju i onda, ako se na predmetu

Digitized by Google

pobijanja na temelju takvih tražbina provede ovrha do osiguranja ili do zadovoljenja, glede ovršnosti, kojih postoje prigovori. Namirenje zahtjeva baziranog na stečajnom pravu biti će prema razloženoj konstrukciji prenešeno na ovršni postupak, dakle na takav postupak, koji će — jer je jeftiniji i mnogo brži — imati neprocjenjivu vrijednost po vjerovnike. Pravo pako vjerovnika, osnovano na stečajnom zahtjevu, upravo je tako malo tangirano unutar okvira ovog postupka, kao što je tangirano u samom stečajnom postupku, jer i tečajem stečajnog postupka mogu samo oni vjerovnici doći do porazmjernog namirenja, koji su svoje tražbine unutar odredjena vremena prijavili. Konačno valja spomenuti, da se je kod izradjivanja osnove pojavilo pitanje, ne bi li bilo shodno istu konstrukciju, koja je u slučajevima pobijanja III. grupe usvojena, uporabiti i na sve druge slučajeve pobijanja izvan stečajnog postupka. Premda osnova drži, da tomu ne bi bile na putu nikakve poteškoće, ipak je takvo općenito riješenje mimoišla, usvojivši ovdje razloženo stanovište. Dr. Andres.

SVAŠTICE.

Dr. Ljudevit Gaj.

U zadnjoj svečanoj sjednici jugoslavenske akademije, bila je svečana besjeda predsjednika T. Smičiklasa posvećena uspomeni Ljudevita Gaja povodom stogodišnjice njegovog poroda. Evo Smičiklasove spomenbesjede u cielosti:

Primite, visoko poštovana gospodo, najsrdačniji pozdrav i iskrenu zahvalu od predsjedničtva i od svega našega akademijskoga zbora, što ste se našemu pozivu na današnju godišnju svečanu skupštinu odazvali. Čut ćete izvještaje obadvojice tajnika, iz kojih ćete moći razabrati, koliko je mnogo naša Akademija sa svojim malim sredstvima uradila, koliko je znanosti privrijedila, koliko li je svojim trudom mogla dostići, da se narod hrvatski pred učenim svijetom Evrope kao napredan prikaže. Meni dopustite, da se s nekoliko toplih riječi harnim srcem spomenem dra. Ljudevita Gaja, slavnoga preporoditelja naroda hrvatskoga, kojega stogodišnjicu poroda cijeli naš narod ove godine dostojno želi proslaviti.

Prije dvadeset i četiri godine slavio je narod hrvatski pedesetgodišnjicu svoga narodnoga i književnoga preporoda. I Akademija naša kao lučonoša našega naroda slavila je zajedno sa svojim narodom, koji ju je iz srca i duše svoje rodio. Sam naš slavni pokrovitelj Josip Juraj Strossmayer pohrli ovamo iz Djakova. Sedamdesetgodišnji starac u kasno zimsko doba rado se odazva našemu pozivu. Dne 16. novembra 1885. prisustvova prvomu svečanomu čitanju u slavu naših preporoditelja. Akademija je zatim cijeli niz čitanja na svijet dala u posebnoj knjizi. I ove godine će Akademija posebnu knjigu korespondencije Ljudevita Gaja, koliko nam se sačuvala, izdati.

U dražesnom hrvatskom Zagorju, a u glavnom zagorskom gradiću Krapini, rodio se Ljudevit Gaj 8. julija 1809. Da mu je otac ljekarnik bio imućan čovjek, nije od male važnosti za sav njegov životni napredak. Već kao mladić, uživajući plemenitu slobodu, smio je praviti osnove, koje bi siromaha djaka smiješnim činile i u mladosti već ubijale. Kada njemu mladjahnu ispod 20-te

Digitized by Google

god. uredničtvo tadašnje njem. zagrebačke „Lune" ne će da primi njegove sitne pjesmice, zaprijeti se redaktoru, da će on sam početi izdavati hrvatske novine. „Redaktor se — pripovijeda nam Gaj — toga uplašio i pjesme mi štampao". Gaj je u svome djetinjstvu vidio onu strašnu godinu, kakovih u Hrvatskoj nije bilo ni iza stotinu godina. „Još vidim — veli on poslije nekoliko decenija — kako majka moja siromaši, koja je sjedila po stubah ob desnu i na lievo, na drvenih tanjurih dijeli skuhano jelo i hljebac". Majka bodri sina na herojska djela: „Knjiga, knjiga za narod u narodnom jeziku" bijahu meni — veli opet on — na pameti i na srcu riječi majčine. Otac mu umre još u njegovo djačko doba, a majka mu dade sve, da izvede djelo, koje prije njega nitko nije znao ni mogao izvesti, da u političkim novinama i u književnom listu stvori središte i ognjištę novoga života.

Gaj bude pisac već kao mladac gimnazijalac od punih šestnaest godina, što već pokazuje njegovu mladenačku neobičnu, ali i karakterističnu smjelost. Rado bi, kako kaže, svojim djelcem prikazati u slavi svoje rodno mjesto Krapinu. Čuo je u očinskoj kući pripoviedati, da su u staro doba, kada Rimljani ovim krajevima obladaše, u ona tri grada Krapini, Psaru i Šapcu vladala tri brata Čeh, Leh i Meh. Pritisnuti od Rimljana uzmaknuše i osnovaše Češku, Poljsku i Moravsku. Ovoj priči potraži on tragove u nekim štampanim djelima i napisa na njemačkom jeziku djelce: Die Schlosser von Krapina (Karlstadt 1826. u maloj 16° na 26 stranica). Što je u ovoj mladenačkoj knjižici Gajevo vlastito? Sigurno pogled na okolicu krapinsku. „Kada se popneš — veli on — vrh grada Krapine, prikazuje ti se neopisivo liep pogled. S desne strane kroz dolinu vije se cesta, koja vodi odavle do štajerskoga provincijalnoga gradića Optuja i razdvaja se, da te dovede do glasovite Slatine Rogatačke. Lievo se otvara dolina, kroz koju se rieka Krapina izvija u raznim zavojima izmed livada i oranica. Cesta prema Zagrebu vodi kroz mjestance Sveti Križ, koje odavle dobiva dražestan izgled. Preko brda prilično uzvisita Trškoga Vrha, na kojem je prekrasna crkva Marije jeruzalemske — glasovito hodočašće — vije se cesta, koja vodi u Varaždin; na njoj je, sat od Krapine, glasoviti sumporni rudnik Radoboj. Prikazuje ti se jedan dio Zagorja u svojem milotnom izmjenjivanju brežuljaka i dolina. Po dražestnim humcima pomno je zasijano žito i posadjeni vinogradi, a na vrhovima mnoga crkvica, kojima su pobožni oci naši uresili one vrhove, a i mnogi plemićki dvorac proviruje izmed stoljetnih hrastova, koji ga okružuju. Osobito udaraju u oči svakomu udivitelju ove romantičke okolice na suprotnom briegu mali ostanci grada Psara i njegova ograda na onom pećinastom brdu. Nije moći previdjeti i s juga našega gradića brdo Šabac, da se ne spomeneš istoimenoga grada, koji je nekoć na njemu bio sagradjen".

Sa štampanom knjižicom u ruci podje gimnazijalac Gaj u sedmi razred ili tadašnju filozofiju najprije u Beč, a odanle u Gradac. Čeh, Leh i Meh izadjoše po riečima njegove knjižice ne iz Hrvatske, već iz Ilirije. „Radujem se — veli poslie trideset godina — što sam već tada poznavao majku Iliriju". A kako je ne bih poznavao! Karlovac je bio u srcu Napoleonove kraljevine Ilirije, o kojoj je svaka živa duša karlovačka mogla mladomu Zagorcu pripoviedati. Gaj već u ovoj knjižici citira medju svojim izvorima Farlatov „Illyricum sacrum", koji donosi crkvene i državne spomenike za hrvatske, srbske i bugarske zemlje, a sve ujedinjene pod imenom ilirskim.

Digitized by Google

Iz samoga Farlata mogao se uvjeriti, da od postanka štampe u Evropi pod imenom ilirskim jedinim skupnim dolaze sve ove zemlje. Dubrovčani to ilirsko ime prevode u „slovinski". Ali šta ćemo dalje tražiti, kada sam Gaj kaže: „U Karlovcu, pročitavši Razgovor ugodni naroda slovinskoga, dokučih slast i dostojanstvo ilirskoga jezika". A Kačićeva pjesma obuhvata prostor Farlatova Illyrika. Ni jedan, latinskim knjigama obrazovani čovjek, nije znao drugoga imena za Jugoslavene, nego Iliri. Zato i savjetnici cara Leopolda nisu mogli Srbima, prispjelim pod žezlo kuće habsburške, dati privilegije pod drugim imenom, nego pod imenom naroda ilirskoga. Kada se Hrvati brane poslie god. 1790. od navale Magjara, uvijek govore: Mi imamo naš „ilirski" narodni jezik. Gaj gimnazijalac ode dakle na više nauke u tudji sviet kao Hrvat i Ilir.

Ali ovu Iliriju trebalo je zadahnuti narodnom, to jest slavenskom dušom. Iza velikoga prevrata francezkoga svu je Evropu ideja narodnosti obasjala, a vlada i kreće svu snagu velikih i malih naroda evropskih do dana današnjega. Nije nova velika ideja ni Hrvatske mogla ostaviti u tami. Ta onamo preko Save bila je Napoleonova kraljevina Ilirija, u kojoj se poštovao narodni jezik i gojilo narodno osjećanje. Sin Josipa Šporera, maira francezkoga u Karlovcu, doktorand u Beču Juraj Šporer vodi kolo i počinje raditi na knjizi hrvatskoj. Imbro Lopašić, nekad u Karlovcu, Napoleonove Ilirije sudac, otac našega nezaboravnoga Radoslava, ovako pozdravlja Gaja: „Ne ima nikoga izmed pisaca, koji znao ne bi, da je hrvatsko negda kraljevstvo bilo od morja Jadranskoga i vode Cetine, Dunava i Drine, nitko takodjer ne nalazi se, koji znao ne bi, da Hrvati, Dalmatinci, Slavonci i Bošnjaci sada zvani oni isti stari Hrvati jesu, kojim kralji negda hrvatski vladaše i Hrvati se zvaše. Odbacimo onda od nas duha nesložnosti, sjedinimo se, da cilj i želju slave naše zadobijemo, svi tak gornji kao dolnji Hrvati i svi oni, kojima na slavi narodnoj našega govora ležeće jest i biti mora". Za narodno sjedinjenje i za hrvatski jezik u našoj narodnoj politici vojuje već prije, nego što je Ljudevit Gaj svoju narodnu zastavu razvio, naš plemeniti grof Janko Drašković. On proglasi svoj politički program u svojoj disertaciji, u kojoj doslovno reče: „Ufajte se, da Dalmacija jedanput, kako je prije bila, bude s nami sklopljena, i mi onda jedan dva milijuna čineći jednorodni puk budemo. Moguće jest opet i više, ako li s vremenom Bosna, gdje tolike rozgve naše živiše, s pomoću našom u njedra naša se povrati. Kakvo li to ufanje za naš narod! I baš kako svakomu srcu ufanje i svakomu jeziku molba dopuštena jest, još i to ufati se i od boga moliti voljno bude, da nam se s milošću višnjom kraljeva naših onaj kraj, koji se imenom Ilirije ozivlje, i koji jeziku našemu spodobno govori, s nama združi. Nedvojno jest, da onda takovo kraljevstvo iliričko pol četiri milijuna duša brojeće imenu diku i sostanju snagu, kruni pako korist vječnu sahraniti, a tezulju uharno na našu stranu moglo bi prignuti".

Mogli bismo navoditi i više primjera od mladih Hrvata napose iz Dalmacije, koji su, učeći u Italiji, vidjeli i osjećali zanosnu borbu mlade Italije, da od geografskoga pojma Italije stvore jedan jedinstvenni narod talijanski, pak su poželjeli ovakav napredak narodne ideje u svom razkidanom hrvatskom narodu. Mogli bismo navoditi druge, koji su učili u njemačkim sveučilištima, gdje se već sva mladež njemačka zanosila i orga-

Digitized by Google

nizirala kao nosilica ideje ujedinjenja svega njemačkoga naroda. Svi su ti u Hrvata tek šaptaoci narodne ideje. Prvi se sa gromkim glasom postavi kao vodja narodne ideje medju Hrvatima mladi Ljudevit Gaj, on je prvi narodnu hrvatsku ideju pozlatio idejom slavenskom, on je u svoju veliku Iliriju udahnuo dušu slavensku.

Gaj je prvi od svih mladih Hrvata crpao svoju nauku o narodnom jedinstvu na slavenskim izvorima. Kad je pošao na nauke pravne u Budimpeštu, zagrlio ga je i u slavensku misao posvetio veliki pjesnik „Slavy dcere" Jan Kollàr. Kao mladić od dvadeset godina napisa knjižicu „Pravopis". „Vsih dobreh domorodcev jedna jedina želja je — veli on — da se u staroilirskih državah stanujući Slaveni u književni jezik sjedine. Tomu je potreban jedan pravopis". On prispodablja naša različita narječja potočićima, koji se svi u jednu veliku rijeku imadu ulievati, „da tako sjedinjeni kakti jedan od velikih slavenskih potokov — misli po Kollárovoj ideji četiri glavna slavenska naroda: Rusa, Čeha, Poljaka, Ilira — vu slavensko morje najveće i mnogovrstnog duha i srca robom nakrcane brodove nosili budu". Gaj prihvati češki pravopis za jezik ilirski. Naša braća Slovenci, primivši taj pravopis, nazivlju ga „Gajica". Zajednički pravopis s Hrvatima postade jaka kulturna veza izmedju oba plemena. „Dok je u Pešti boravio — veli nad otvorenim grobom Gajevim njegov nekada sačenik Fran Kurelac — i učio, iznese knjižicu na svijet, koja sitna i malena od veće nam postade koristi, nego da je bog zna koje i tegotne učenosti puna bila, knjižicu o pravopisu. Jer iz nje se izvilo ono presretno jedinstvo pravopisno u latinske polovice, ter u iste susjedne braće Slovenske, koje i sada nas na kupu drži moralnom i književnom". Dodajmo još da se ovim zajedničkim pravopisom sa Česima izvija i znamenita struja izmed češke i hrvatske književnosti, koja je osobito karakteristična za razvoj i povjest slavenske ideje u zapadnom Slavenstvu u devetnaestom vieku.

Gaj uvodi jedan književni jezik štokavski, posvećen cielim nizom pjesnika i pisaca od 16.—19. vieka. „Mi hoćemo jedan književni jezik — veli Gaj —. Bi li Niemci imali književni jezik, da su rekli Austrijanci i Bavarci: „Pisatelji hoće iz nas načiniti Saksonce i Hanoverance" ili pak „Ne čitajmo knjigah, u njih nije našega sela jezik, u njih je sve smiešano, najviše saksonski i hanoveranski, zatim bavarski, švabski i nešto austrijanski" itd. Na stran dakle, da je tekar srbski ili samo dalmatinski ili lestor hrvatski ili pak leprav kranjski itd. pravo i jedino ilirski. U Iliriji može samo jedan jezik pravi književni biti, njega ne tražimo u jednom mjestu ili u jednoj državi, nego u cieloj velikoj Iliriji. Niemci složili su svoj književni jezik iz svih narječja ciele Germanije, a Talijani izveli svoju sladku rieč iz svih narječjah ciele Italije. Naša slovnica i naš riečnik jest čitava Ilirija". Uzmite k tomu, da je Gaj sa svojim drugovima živo vjerovao, da su stari Iliri bili Slaveni, onda ćete razumjeti vjeru i zanos književnika ilirskih, da su riešili problem našega narodnoga jedinstva. Oni su ideju ilirsku i sve svoje djelovanje smatrali tek za zoru svietlih dana bolje narodne budućnosti.

Sa dvadeset i četiri godine započne Gaj izdavati „Narodne Novine" i „Danicu". Samo prve dvie godine radi i on u obadva lista. On u obće ne piše, već govori i propagira narodnu ideju. Bio je osobite sreće pri izboru svojih suradnika, samih mladih svojih sudrugova. Kao genijalan čovjek

Digitized by Google

u prvi mah osvoji dva narodna znamenita faktora, mladež i svećenstvo. To su dva plamena stupa, na kojima je on sagradio svoju Iliriju. Njih je svojim govorima znao zanositi kao nikad nitko. „Govoriti je znao kao izmed milijuna jedan" — reče meni starac od osamdeset godina Gajev od prvoga dana suradnik. Glasoviti Hercen bio je protivnik zapadnim i južnim Slavenima, jer je govorio, da puno traže od Rusije, a Rusija ima sa sobom dosta posla. U svojim memoirima ruga se Rusima, koji se dadu zavoditi od drugih Slavena. Naročito spominje, kako je Ljudevit Gaj u svojim govorima u Moskvi upravo zaludio Ruse. Govorio je na jednom odličnom sastanku o mukama, što ih trpe Slaveni od Niemaca. Jedan od družtva pobiesni i izvadi nož, da ide klati Niemce u svojoj kući. Njegov mnogogodišnji suradnik „Narodnih Novina" njega kao govornika ovako opisuje: „Njegova milokrvnost, njegov mili divan, poetičnost i razgovetnost besjede, idealnost pomisli upravljenih prema realnim odnošajima, vruće branjenje svoga mnienja bez žestine i strasti, oštroumno pobijanje prigovora bez uvrede i napadanja, k tomu njegovo sokolovo oko, ljubko lice, zvonki glas, sve je to rek bi občaralo slušaoca".

Kad je hrvatska deputacija pod vodstvom Gajevim dolazila u Beč koncem mjeseca marta 1848. s poznatim zaključcima zagrebačke skupštine, nisu joj Bečani bili prijatelji, a nemiri po svem gradu nisu tek malo smućivali našu deputaciju. Gaj shvati opasnu svoju i drugova svojih situaciju i skokne u sveučilištnu aulu, gdje se tada odlučivalo o miru ili ratu bečkom. Gaj stade govoriti bečkomu djačtvu govor, koji je njegove do sada protivnike tako zanio, da su ga na ramenima aulom pronosili.

Evo čudne sudbine čovjeka govornika i novinara! Od hiljadu njegovih govora nije nam se sačuvao nijedan. Dopustite mi, da mjesto njegova govora priobćim njegov proglas, kada je za godinu 1836. svojim „Novinama" i „Danici" na čelo metnuo ime ilirsko. Ovaj proglas smijemo uzeti kao Gajev govor. „Europa prispodablja se sjedećoj djevojci, i u toj prilici jednim pogledom vidimo, da ova djevojka rukama drži jednu na tri ugla osnovanu liru, koju si na prsa naslanja. Ova lira glasila je u davnoj prošastnosti najugodnijim naravskim glasom, kada se jošće sve skladno složene strune ili žice milimi vjetrići gibaše. Ali jednoč podigne se strahoviti vihar od juga i zahoda, a zatim silna bura od izhoda i sjevera, strune odapnu se, te nestade sloge i milenih glasova. Ova lira jest Ilirija na tri ugla med Skadrom, Varnom i Bjelakom osnovana. Odapete nesložne strune na ovoj liri jesu: Koruška, Gorica, Istrija, Kranjska, Štajerska, Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, Dubrovnik, Bosna, Crna Gora, Hercegovina, Srbija, Bulgarija i dolnja Ugarska. Što možemo sada, gdje svaki za slogom uzdiše, bolje željeti, nego da se na velikoj Europe liri sve nesložne strune opet slože i slastju ugodnih glasova proslave vjekovitu mladost sjedeće djevojke. A može li se igda pomisliti, da taj veliki cilj dostignemo, dokle se svaka struna posebi tudjemu skladnoglasju prilagadja? Prestanimo svaki na svojoj struni brnkati, složimo liru u jedno soglasje, jerbo je i ona samo jedina, premda su njezine strune svaka za se više ili manje od prvoga naravskoga glasa odaljene. Otvorimo staru naroda našega knjigu, u njoj su duhom slavjanskim zabilježeni lire naše negdašnji sladki glasovi, polag njih složimo ponovljenim skladnoglasjem Europe dragocjenu liru Iliriju".

Taj nam je zavjet ostavio, da ga sliedimo, dr. Ljudevit Gaj. Slava mu!

Digitized by Google

Bibliografija.

Prikaz juridičke juridičke literature godine 1909.

1. Obća pravna pitanja.

Іерингъ, Р. Борьба за право: Перев. съ нѣм. Н. Губскаго (Всеобщая библіотека, No. 49). Спб. — Кузнецовъ, С. Черемисская секта „кугу Сортà". (Оттискъ изъ Этнографическаго Обозрѣнія, кн. 79). М. — Маклаковъ, В. Законность въ русской жизни (Публичная лекція, прочитанная 17 марта 1909 г.) (В. Евр. No. 5). — Маколей. О безправіи евреевъ. Двѣ рѣчи, произнесенныя въ англійскомъ парламентѣ въ 1831 и 1833 г. г. Перев. съ англ. М. ц. 8 к. — Огановскій, Н. Закономѣрность аграрной эволюціи. Саратовъ. ц. 1 р. 60 к. — Пергаментъ, М. Къ вопросу о правоспособности юридическаго лица. Спб. — Туганъ-Барановскій, М. Современный соціализмъ въ своемъ историческомъ развитіи. Спб. ц. 75 к. — Фатѣевъ, Ар. Къ ученію о существѣ права. Харьковъ.

Amira, K. Wie studiert man Rechtswissenschaft? Vortrag. München. M. 80. — Bozi, A. Die Schule der Jurisprudenz. Eine Einführung in die Elemente der Rechtswissenschaft auf Grund der induktiven Methode. 1 Liefg. Hannover. M. 2. — Blanckaert, R. L'assurance, sa définition, son origine et ses différentes combinaisons. Bruxelles. fr. 3. — Bonet-Maury, G. La liberté de conscience en France. Paris. — Cohen, J. The social problem. London. — Charau, H. Etude sur les plaidoyers de Waldeck-Roussau (à propos de l'éloquence judiciaire moderne). Dijon. — Deherme, G. La démocratie vivante. Paris. 4 fr. 50. — Del Vecchio, G. Il concetto della natura e il principio del diritto. Torino. — Droit de grève. Leçons professées à l'École des hautes études sociales par Ch. Gide, H. Barthélemy, P. Bureau, A. Keufer, C. Perreau Ch. Pisquenard. Paris. fr. 6. — De Greef, G. Précis de sociologie. Bruxelles. fr. 6. — Gutherz, H. Studien zur Gesetzestechnik. 2 Teil. Phänomenologie und Lehren der allgemeinen Gesetztechnik. Breslau. M. 2. — Hompel, Ad. Über den Ursprung, die Entwicklung und Abgrenzung des Rechts. Münster. —.80. — Leroy, Eu. Esquisses de morale et de sociologie. Paris. fr. 2. — Loria, A. La sintesi economica. Torino. — Loria, A. Verso la giustizia sociale. 2-a edizione. Roma. — Meili, F. Das Luftschiff und die Rechtswissenschaft. Vortrag. Berlin. — Meyer, A. Die Erschliessung des Luftraumes in ihren rechtlichen Folgen. Vortrag. Frankfurt a. M. M. 1.50. — Oertmann, P. Gesetzeszwang und Richterfreiheit. Rede. Leipzig. M. 1.20. — Parodi, D. Traditionalisme et Démocratie. Paris. 3 fr. 50. — Rechtswissenschaftliche Beiträge. Juristische Festgabe des Auslandes zu Josef Kohlers 60. Geburtstage am 9/III 1909. Herausgegeben von F. Berolzheimer. Stuttgart. M. 9. — Schott, H. Die Erfindung als Rechtsbegriff. Vortrag. Berlin. M. 1. — Schmeitzner, W. Wie studiert man Jurisprudenz? Leipzig. M. —.50. — Somlo, F. Zur Gründung einer beschreibenden Soziologie. Berlin. M. 2. — Treitz, J. Der moderne Gewerkschaftsgedanke vom Standpunkt der Vernunft u. Moral. Trier. M. 1.50. — Wilson, R. Anglo-Muhammadan Law. A. Digest. 3d. ed. London. Sh. 21.

Fouillée, A. La sociologie réformiste (R. pol. et parlem. No. 179

Digitized by Google

10 Mai). — Gutherz, H. Studien zur Gesetztechnik. II. Tl. Phänomenologie u. Lehren der allgemeinen Gesetzestechnik. (Strafr. Abhndlgn., hrsg. v. Prof. Lilienthal, 98 Hft.). — Louis, P. Die Einheitsbestrebungen im französischen Sozialismus (Arch. f. Soz.-Wiss 28 Bd. 2 Hft.). — Pagano, Ant. Il. concetto della giustizia e la filosofia de'valori (Arch. giur. Vol. 80, Fasc. 3). — Troeltsch, E. Die Soziallehren der christlichen Kirchen. II Hauptteil: Der mittelalterliche Katholizismus (Fortsetzung). (Arch. f. Soz.-Wiss. 28 Bd. 2 Hft.). — Vauthier, M. Droit et sociologie (R. d. dr. int. No. 2)

(Nastavit će se.)

VIESTNIK.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riješenjem od 6. kolovoza t. g. profesoru dolnjogradske gimnazije u Zagrebu i privatnom docentu, dru. Danielu Gruberu, premilostivo podijeliti naslov i značaj izvanrednog sveučilištnog profesora.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riješenjem od 12. rujna 1909. srednjoškolskom profesoru i učitelju na šumarskoj akademiji u Zagrebu dru. Otonu Kučeri premilostivo podijeliti naslov i značaj izvanrednog sveučilištnog profesora.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je predsjednikom kr. povjerenstva za I. pravno-povjestni teoretički državni izpit dra. Aleksandra Egersdorfera, kr. jav. redov. sveučilištnog profesora u Zagrebu.

(Previšnja odlikovanja.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 27. kolovoza 1909. u priznanje revnog i uspješnog djelovanja oko unapredjivanja vojničkih interesa premilostivo podieliti odjelnomu predstojniku hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, odjela za pravosudje, Slavku Aranitzky-u, red željezne krune II. razreda, a odsječnomu savjetniku spomenute vlade, Ivanu pl Hervoiću, red željezne krune III. razreda — obojici uz oprost pristojba; nadalje vladinom perovodji i upravitelju redarstvenoga povjereničtva u Zagrebu Mirku Sporčiću zlatni krst za zasluge s krunom.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 21. srpnja 1909. perovodjama kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade višeg razreda: Petru Knollu, dru. Teodoru Bošnjaku i dru. Gustavu Franku premilostivo podieliti naslov tajnika rečene zemaljske vlade.

(U Dalmaciji.) Njegovo se c. i kr. apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom od 17. rujna o. g. premilostivo udostojalo podieliti savjetniku zemaljskog suda i glavaru kotarskog suda u Omišu Marku Castrapelli, prigodom kad je na svoju molbu postavljen u trajno stanje mira viteški krst reda Franje Josipa.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo car. i kralj. apostolsko Veličanstvo je previšnjom odlukom od 18. rujna 1909. blagoizvoljelo najmilostivije dozvoliti, da se predstojnik odjelenja Fritz Passini na njegovu molbu premjesti u trajno stanje mira i da se istom tim povodom za njegove dugogodišnje vazda odanom revnošću vršene usluge saopći previšnje priznanje.

(Red predavanja na pravoslovnom i državoslovnom fakultetu u zimskom semestru školske godine 1909./1910.) Jav. red. prof. dr. Lj. pl. Andrassy: Poviest i institucije rimskoga prava, 8 sati. Jav. red. prof. dr. M. Maurović: Obća pravna poviest, 5 sati; enciklopedija i metodologija

Digitized by Google

prava, 3 sata. Jav. red. prof. dr. A. Egersdorfer: Pandekti, obći dio i stvarna prava, 8 sati. Jav. red. prof. dr. E. Lovrić: Pravo katoličke crkve, 6 sati; ženitbeno pravo u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji s osobitim obzirom na austrijsko zakonodavstvo, 2 sata. Jav. red. prof. dr. Fr. Spevec: Obći dio općeg gradjanskog zakonika, 4 sata; posebni dio obveza, 4 sata. Jav. red. prof. dr. I. Maurović: Stvarna prava po austrij. gradj. zakoniku, 4 sata; o naknadi štete po austr. gradjanskom zakoniku, 2 sata; seminarske vježbe, 2 sata. Priv. doc. dr. M. Stražnicky: Autorsko pravo, 2 sata. Jav. red. prof. dr. J. Šilović: Kazneno pravo, 5 sati; pravna filozofija, 3 sata. Jav. red. prof. dr. E. Miler: Kriminalne znanosti, 3 sata; kriminalne vježbe u seminaru, 2 sata; socijologija, 3 sata. Jav. red. prof. dr. J. Rorauer: Politička ekonomija, 6 sati; utjecaj filosofije na narodno-ekonomsku nauku, 2 sata. Supl. dr. Fr. Milobar: Financijalna znanost, 4 sata; financijalno zakonoslovlje s osobitim obzirom na austrijsko zakonodavstvo, 2 sata. Jav. izv. prof. dr. L. Polić: Obće državno pravo, 4 sata; međjunarodno pravo, 3 sata. Jav. red. prof. dr. Dr. Čupović: Gradjanski parbeni postupnik, 4 sata; austrijski ovršni red, 2 sata; stečajno i pobojno pravo hrvatsko i austrijsko, 2 sata. Jav. red. prof. dr. V. Krišković: Upravna nauka i hrvatsko-ugarsko upravno pravo s osobitim obzirom na austrijsko pravo, I. dio, 6 sati; vježbe: Tumačenje hrvatskih agrarnih zakona, 2 sata. Učitelj dr. D. Riessner: Sudbena medicina, 2 sata. Učitelj Gj. Vrančković: Državno računoslovlje, 5 sati. — Predavanja iz obće statistike i mjenbenoga prava objavit će se naknadno.

(Sprovod dra. Frana Vrbanića.) Malo je naših pokojnika na mirogojskom groblju sahranjeno uz toliko sudjelovanje i uz takovo iskreno saučešće občinstva kao dne 29. kolovoza dr. Fran Vrbanić. I nebo je razvedrilo svoje lice i obasulo divotno mirogojski okoliš žarkim sunčanim tracima. Od dva sata poslije podne mirogojska je cesta bila puna občinstva, iz svih stališa, koji su pošli, da odličnom pokojniku izkažu svoju posljednju počast. Do ustanovljene dobe sakupilo se pred mirogojskom mrtvačnicom više tisuća osoba, koje su stajale u gustim redovima ne samo do groblja, nego i na samom groblju do sjevernih arkada, u kojima je pokojnik na vječni porenak sahranjen.

Nije nam moguće, da iz velikog niza prisutnih odličnika spomenemo i manji dio, jer je u velikoj stisci i vrevi pregled bio upravo nemoguć. Medju prisutnima bili su: bivši odjelni predstojnici Levin pl. Chavrak-Letovanički, dr. Aleksandar Badaj i Nikola pl. Czernkovich-Doljski, sveučilišni profesori: dr. Musić, dr. Heinz, dr. Körbler, dr. Šišić, Klaić, dr. Gruber, dr. Rorauer, dr. Bauer, dr. Pazman, dr. Car; predsjednik kr. banskog stola Vladimir Mažuranić, savjetnik kr. zemaljske vlade Dragan vitez Trnski; članovi jugoslavenske akademije: Smičiklas i Zorričić; članovi sabora: dr. Medaković, dr. Šurmin, Peršić, Pribičević, dr. Magdić, dr. M. Starčević, dr. Marković, Bedeković, Babić, dr. B. Stojanović, dr. D. Popović i Modrušan; kanonici dr. Ivković, dr. Baron, dr. Langi dr. Premuš; gradski podnačelnik Mondecar sa mnogobrojnim zastupnicima; gradski vićnik Katkić sa činovničtvom; vrhovni ravnatelj I. hrv. štedionice Milivoj Crnadak s prvim podpredsjednikom Franjom Arnoldom, te mnogobrojnim činovnicima zavoda; bivši veliki župani Dragan Turković i Milan pl. Kiepach: podmaršal Tomičić; odvjetnici dr. Š. Mazzura i Mijo Tkalčić; zamj. tajnika trgov. komore Paskievič-Čikara; nar. zast. u carevinskom vieću prof. Vjekoslav Spinčić; parok srb.-prav. crkvene občine Ambrozije Pavlović; sveuč. bibliotekar I. Kostrenčić; prebendar Korenić, ravnatelji dr. Hoić, Divković, Adamović, predsjednik hrv.-slav. hipotekarne banke V. Krešić, podpredsjednik hrv. eskomptne banke Stiasni.

Korporativno su sudjelovali pod svojim zastavama: Akademska omladina, „Hr-

Digitized by Google

vatski Sokol", „Kolo" i „Merkur"; pravničko družtvo te izbornička deputacija iz Varaždina, kojemu je bio pokojnik zastupnikom.

Pokojnik ležao je na odru u mrtvačnici 1. razreda u sivom, limenom zatvorenom liesu, obasut cviećem svoje obitelji, najbližeg roda i viencima najodličnijih korporacija.

Iza 4 sata iznešen je lies s pokojnikom pred mrtvačnicu, gdje je sveuč. prof. dr. Volović uz asistenciju kapelana dra. Borkovića i Novaka obavio crkveni obred, te blagoslovio pokojnika.

Nakon toga odpjevalo je hrv. pjev. družtvo „Kolo" nadgrobru tužaljku, a zatim se je s pokojnikom oprostio u ime sveučilištne omladine pravnik Novak, u ime drugova sveuč. profesora dr. Rorauer, te u ime akademije njezin drugi tajnik dr. Musić.

Šestorica sveučilištaraca digoše tada na nosilima svoga profesora, te je žalobna povorka krenula na groblje.

Pred liesom nošeni su na posebnim nosilima vienci, a iza liesa stupala je težko ožalošćena udovica pokojnikova sa sinom, kćerkom i ostalim članovima svoje porodice, te rodjacima. Bezbroj otmjenih gospodja završio je žalobnu povorku.

Nakon što je lies spušten u raku, te obavljen ponovno blagoslov, oprostio se je s pokojnikom u ime saborskih drugova nar. zast. dr. Bogdan Medaković, a u ime varaždinskih izbornika dr. Pero Magdić. Napokon je sveučilištni klub „Mladost" odpjevao Stražnickovu tužaljku „Zadnji zbogom!" čime je svečani čin završen. Uz ponovno klicanje: „Slava dru. Vrbaniću!" občinstvo se je duboko ganuto razišlo.

(† Šandor Davila.) U Požegi je umro nakon kratke težke bolesti Šandor Davila, umirov. predsjednik sudbenog stola, u 59. godini. Pokojnik je bio jedan od naših najodličnijih pravnika. Službovao je medju ostalim kroz dug niz godina u Ogulinu kao zamjenik drž. odvjetnika i kao drž. odvjetnik, te je ondje kao izvrstan činovnik i nada sve susretljiv i prijazan čovjek ostavio najugodniju uspomenu. Prije desetak godina bio je imenovan predsjednikom kr. sudbenog stola u Požegi, te je u tom svojstvu konačno prešao u zasluženo stanje mira. Vriedni je pokojnik i u Požegi uživao obće simpatije i poštovanje, pa ga je ondješnje gradjanstvo radi njegovih vrlina ponovno biralo u gradsko zastupstvo. Bio je mnogo godina povjerenik našega družtva u Požegi. Laka mu zemlja!

(† Dimitrije Radović.) Dne 31. srpnja o. g. umro je u Beogradu bivši ministar pravde, bivši predsjednik državnog savjeta i bivši dugogodišnji predsjednik kasacionog suda Dimitrije Radović.

Pokojnik je, kako dobro ističe „Arhiv" u zadnjem svom broju, bio uzoran član srbskog pravničkog staleža., čije će se uzorite slike vazda sa ponosom sjećati.

Pored svojih ogromnih zvaničnih posala bavio se pokojnik konstantno i pravnom knjigom, te je napisao veliki broj razprava u pravničkim časopisima. Osim toga napisao je i teoriju kaznenog postupka. Lahka mu zemlja i trajna uspomena!

(Imenovanja). Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 26. srpnja 1908. premilostivo imenovati viećničke tajnike hrv.-slav. banskoga stola u Zagrebu, Sigismunda pl. Sakača, Mirka pl. Košćeca i Stjepana Sedelia viećnicima II. razreda sa sistemizovanim berivima, ostaviv ih na mjestima njihovog dosadašnjeg službovanja kod kotarskoga suda I. u Zagrebu, odnosno sudbenog stola u Požegi i Osieku.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 15. kolovoza 1909. sudbenog viećnika II. razreda u Ogulinu, Milana Skorupana, premilostivo imenovati kotarskim sudcem u Cirkvenici sa sistemizovanim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veičanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 17. kolovoza o. g. premilostivo imenovati sa naslovom i značajem odsječnog

Digitized by Google

savjetnika odlikovanog tajnika kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Dragana viteza Trnskoga kr. odsječnim savjetnikom sa sistemizovanim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 23. kolovoza t. g. premilostivo imenovati viećnike hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog stola sedmorice Antuna Rottera i Milana Stojanovića, zatim odsječnog savjetnika Franju Haladia i kulturno-tehničkog savjetnika Augusta Pisačića Hižanovačkog redovitim članovima, viećnika hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog stola sedmorice Miroslava Broschana i tehničkog savjetnika Stjepana Bukla pako članovima zamjenicima zemaljskog komasacionog povjerenstva.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati sudbenim pristavima II. razreda izpitane prislušnike: Adama Gašparovića kod kotarskoga suda u Rumi, zatim extra statum Ivana Katnića kod kotarskoga suda u Zemunu za kotarski sud u Čazmi, Josipa Fulanovića kod kotarskoga suda u Vinkovcima, Većeslava Mudrovčića kod kotarskoga suda u Kutini, Ranka Vorkapića kod kotarskoga suda u Rumi za kotarski sud u Zemunu, Ivana Tunkovića kod kotarskoga suda u Zlataru, Ignjata Kolandera kod kotarskoga suda u Požegi, dra. Josipa Britveca kod kotarskoga suda u Križevcima, Miju Kovačevića kod sudbenoga stola u Požegi i Andriju Jurišića kod kotarskoga suda u Osiku, sa sustavnim berivima ostavljajući ostalu osmoricu na njihovim dosadašnjim službenim mjestima, zamjenikom državnog odvjetnika I. razreda zamjenika državnog odvjetnika II. razreda Franju Urbanya, ostavljajuć ga na dosadašnjem mjestu službovanja; zatim viećničkim tajnicima kr. banskog stola: Janka pl. Burgstallera, tajničkog pristava kr. banskoga stola u službovanju kod kr. kotarskoga suda I. u Zagrebu, ostavljajuć ga na dosadašnjem službenom mjestu; zatim extra statum dra. Nikolu Kostrenčića, pravnog perovodju kod kr. ravnateljstva erarnih pravnih posala u Zagrebu, dodjeljujuć ga na službovanje kr. zemaljskoj vladi, odjelu za pravosudje i Zvonimira Maravića, kr. sudbenog pristava I. razreda u službovanju kod kr. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, ostavljajuć ga na mjestu dosadašnjeg službovanja, Rikarda Hercera, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Viktora Pongraeića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Varaždinu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, svršenog pravnika dra. Janka Mindszentya perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, svršenog pravnika Amadeja Peršića perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Dušana Nikolajevića, kr. kotarskog pristava I. razreda, dodieljenog na službovanje kr. županijskoj oblasti u Vukovaru, kr. županijskim perovodjom u IX. činovnom razredu sa sustavnim berivima, svršenog pravnika Zdenka viteza Trnskoga perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, svršenog pravnika Josipa Franka bezplatnim perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, dra. Otokara Kondrata, sudbenoga pristava I. razreda u službovanju kod državnog odvjetničtva u Zagrebu, zamjenikom državnog odvjetnika II. razreda, ostavljajući ga na mjestu dosadašnjeg službovanja, dra. Vladimira Spevca, kr. pravnog perovodju kod kr. ravnateljstva erarijalnih pravnih posala, perovodjom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u IX. činovnom razredu sa sustavnim berivima, perovodnog vježbenika dra. Tomu Štiglića, kr. kotarskim pristavom II. razreda extra statum sa sustavnim berivima, dodielivši ga na službovanje kr. kotarskoj oblasti u Garešnici, perovodje višeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade dra. Dragutina Tončića, dra. Ivana Strohala, Vladimira pl. Trešćeca-Branjskoga i Milana Trifkovića, tajnicima rečene kr. zemaljske vlade u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, ostavljajući ih na dosadašnjim mjestima službovanja, dra. Jovana Stevanovića, odvjetničkog pe-

Digitized by Google

rovodju, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Dragutina Bertovića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Ogulinu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, Nikolu Krekovića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenoga stola u Zagrebu, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, pristava kr. zemaljskog statističkog ureda I. razreda dra. Rudolfa Signjara tajnikom kr. zemaljskog statističkog ureda extra statum u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, sudbenim pristavima I. razreda sudbene pristave II. razreda: Tomu Rušca, kod kotar. suda u Vinkovcima; extra statum: Šandora Jackovskoga, kod kotarskoga suda u Jaski, i Bogumila Ladiku, kod kotarskoga suda u Novoj Gradišci, ostavljajuć svu trojicu na njihovim dosadašnjim službenim mjestima, dra. Augusta Harambašića, odvjetnika i narodnog zastupnika, tajnikom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u VII. činovnom razredu extra statum sa sustavnim berivima, dodielivši ga na službovanje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu.

(U Dalmaciji.) Njegovo se c. i kr. apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom od 7. rujna o. g. premilostivo udostojalo imenovati savjetnika prizivnog Suda u Zadru Petra Novakovića dvorskim savjetnikom, savjetnike zemaljskog suda Antuna Dropca u Dubrovniku i Luigja Salvi u Zadru savjetnicima prizivnog suda, a državnog odvjetnika Mata Maroli u Spljetu prvim državnim odvjetnikom, ostavljajući ih u mjestima njihova službovanja.

Njegovo se c. i kr. apostolsko Veličanstvo previšnjom odlukom od 7. rujna o. g. premilostivo udostojalo imenovati savjetnika zemaljskog suda u Spljetu Stjepana Foreticha predsjednikom okružnog suda u Kotoru.

Ministar pravde imenovao je pokrajinskim savjetnikom zamjenika državnog odvjetnika u Spljetu Ivana pl. Grisogono za Dubrovnik; kotarskim sucima i sudskim predstojnicima: suce Mihajla Dominisa u Makarskoj za Kistanje, Antuna Sablića u Kotoru za Budvu; Nikolu Gojkovića u Sinju za Benkovac, Šimuna Bašića u Omišu za Vis i Bogoslava Mediniu Stonu za Drniš; sucima prislušnike: Stjepana Buzolića za Obrovac, Paška Boutu za Ston, Ivana Ivetu za Imotski; Petra Volarića za Vrgorac, Šimuna Burića za područje prizivnog suda u Zadru, Antuna Roje za Knin, Josipa Matkovića za Starigrad, dra. Uroša Katurića za Omiš i Antuna Santicu za područje prizivnog suda u Zadru.

Prizivni sud dalmatinski imenovao je pravne vježbenike Petra Maupasa, Martina Benzona, Bruna Illiicha, Dragutina Defranceschi, Dragutina Vitika, Marka Palunko, Gjura Draškovića, Stjepa Radjenovića, Ivana Kirchmayera i Vinka Pera prislušnicima u svom području.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo imenovalo je sudskog tajnika u okružnom sudu u D. Tuzli Stanislava Lyszkowskog sudskim savjetnikom u okružnom sudu u Banjaluci, sudskog tajnika u kotarskom sudu u Prijedoru Floriana Grabianskog sudskim savjetnikom u okružnom sudu u D. Tuzli, a sudskog tajnika Aloisa pl. Gurinaldija državnim odvjetnikom u Mostaru, vladinog podtajnika dra. Adolfa Beckera vladinim tajnikom u VII. dnevnom razredu sa sustavnim berivima, sudskog pristava u kotarskom sudu u Mostaru Julijana Jankiewicza sudskim tajnikom.

Poglavica zemaljske vlade imenovao je auskultanta u kotarskom sudu u Bugojnu Rudolfa Sarka privremenim sudskim pristavom, dra. Adolfa Hadwigera, perovodju trgovačko-obrtničke komore u Gracu privremenim bos.-herc. vladinim perovodjom u IX. dnev. razredu, svršenoga pravnika Zvonimira Turinu privremenim perovodnim vježbenikom u kotarskom uredu u Glamoču, odvjetničokg perovodju dra. Josipa Kocsara privremenim auskultantom za okružni sud u D. Tuzli, svršenog pravnika Muhamed Fahrudin

Digitized by Google

ef. Tančicu privrem. auskultantom za okružni sud u Sarajevu, ausklutanta u kotar. sudu u Livnu Nikolu Dilberovića privremenim sudskim pristavom, svršenoga pravnika Josipa Wyroda privremenim perovodnim vježbenikom u XI. dnev. razr. u kotarskom uredu u Sarajevu, a pravnog vježbenika c. kr. okružnog suda u Pilsenu Rudolfa Zamečnika privremenim perovodnim vježbenikom u XI. dnev. razr. u kotarskom uredu u Bijeljini, svršenoga pravnika dra. Dušana Matanovića privremenim financijalnim perovodnim vježbenikom u okružnoj oblasti u Sarajevu, svršenoga pravnika Antuna Daffnera privremenim perovodnim vježbenikom u XI. dnev. razredu u kotarskom uredu u Prijedoru, a razriješio je privremenog perovodnog vježbenika Jakoba Wolfa u kotarskom uredu u Glamoču od daljeg službovanja u ovijem zemljama, auskultanta u okružnom sudu u Banjaluci Iliju Kosijera sudskim pristavom, svršenoga pravnika Josipa Lučića privremenim auskultantom za okružni sud u Travniku privremene perovodne vježbenike dra. Franju pl. Galiuffa u administrativnom odjelenju zemaljske vlade i Emila Opalku u kotarskom uredu u Travniku privremenim političkim pristavima II. razr. u X. dnev. razredu, svršenoga pravnika Stjepana Miličića, privremenim auskultantom u okružnom sudu u Sarajevu.

(Premještenja). Njegovo ces. i kr. apostolsko veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 26. srpnja 1909. preblagostivo odobriti, da sudbeni viećnik II. razreda, Ivo Vuković, u službovanju kod II. zagrebačkog kotarskog suda, uslied vlastite molbe bude premješten k ondješnjem sudbenom stolu, a previšnjim riešenjem od 15. kolovoza preblagostivo odobriti, da kotarski sudac u Cirkvenici, Ladislav Vezić, i sudbeni viećnik II. razreda u službovanju kod kotarskog suda I. u Zagrebu dr. Vinko Marton budu dodieljeni na službovanje tajničtvu hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga stola sedmorice.

Ban kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije premjestio je iz službenih obzira kotarske predstojnike Matiju Čordašića od kotarske oblasti u Dvoru k onoj u Pisarovini, Emanuela Lopašića od kotarske oblasti u Vrbovskom k onoj u Pakracu, za tim kotarskog pristava I. razreda Milana pl. Špišića od kotarske oblasti u Kostajnici k onoj u Dvoru, županijskog perovodju Antuna Muića od kot. oblasti u Sisku k onoj u Topuskom, kotarskog pristava I razreda Jovana Banjanina od kotarske oblasti u Topuskom k onoj u Vrbovskom, povjerivši im upravu rečenih oblasti, te kotarskog pristava II razreda Benka Juhna od kotarske oblasti u Pakracu k onoj u Zemunu, kr kotarske predstojnike Mirka Pažametu od kr. kotarske oblasti u Karlovcu kr. županijskoj oblasti u Bjelovaru, Edmunda Mušića od kr. kotarske oblasti u Pakracu k onoj u Brinju, Mirka Kršnjavija na vlastitu molbu od kr. kotarske oblasti u Čabru kr. županijskoj oblasti u Varaždinu, zatim kr. kotarskog pristava I. razreda Elenthera Kuncza od kr. kotarske oblasti u Slatini k onoj u Karlovcu, kr. kotarske pristave II. razreda Franju Ritza od kr. kotar. oblasti u Ogulinu k onoj u Čabru, Aleksandra Benaka od kr. kotarske oblasti u Brinju k onoj u Slatini, te Benka Juhna od kr. kotarske oblasti u Zemunu k onoj u Pakracu, povjerivši potonjoj četvorici upravu rečenih kotarskih oblasti, iz službenih oblasti Dimitriju Travicu, sudbenog pristava kod kotarskoga suda u Pregradi, k onomu u Krnjaku, povjeriv mu podjedno upravu rečenog kotarskog suda, iz službenih obzira sudbene pristave: Dragutina Kurila, kod kotarskoga suda u Otočcu, k onomu u Novskoj i Branislava Tuškana, kod kotarskoga suda u Vukovaru, k onom u Klanjcu, Dragutina Kurila, sudbenoga pristava ko d kotarskoga suda u Otočcu, k onom u Pregradi, uslied vlastite molbe sudbene pristave: Jovana Paukovića, kod kotarskoga suda u Staroj Pazovi, k onomu u Irigu, a Savu Maksimovića iz Iriga k onomu u Staroj Pazovi, te Milana Zorića, kod kotarskoga suda u Ivancu, k onom u Rumi, uslied vlastite molbe Leona Hoića, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u

Digitized by Google

Stubici, k I. kotarskom sudu u Zagrebu, uslied vlastite molbe Franju Dobrijevića, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Čazmi, k onomu u Osieku, dra. Franju Tropperu, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Pregradi, uslied vlastite molbe k onom u Križevcima, iz službenih obzira dra. Josipa Belobrka, sudbenoga pristava kod sudbenoga stola u Zagrebu, k ovdješnjem II. kotarskom sudu.

(U Dalmaciji.) Ministar pravde premjestio je pokrajinskog savjetnika i predstojnika kotarskog suda dra. Antuna Dančevića iz Visa u Spljet, kotarskog suca i sudskog predstojnika vit. Vladimira Strmića od Valcrociata iz Drniša u Trogir, suce: Nikolu pl. Saraca iz Metkovića u Dubrovnik, Ratomira Katića iz Imotskoga u Sinj, Ivana Rendića pl. Miosevića iz Knina u Kotor, Iva Mirka Castrapelli iz Obrovca u Orebić i Antuna Damiani iz Vrgorca u Mararsku; udijelio je sucu u području prizivnog suda u Zadru Antunu Mladineo mjesto suca u Drnišu.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je naizmjence sudskog savjetnika u okružnom sudu u Mostaru Josipa Przybylskog i sudskog tajnika Ivana Bezecnya u kotarskom sudu u Mostaru, sudskog savjetnika u okružnom sudu u Travniku Gavra Wozniaka u trajno stanje mira, sudskog tajnika Eduarda Wagnera od kotarskog suda u Varcar-Vakufu k okružnom sudu u Bihaću, sudskog tajnika Franju Novaka od kotarskog suda u Gračanici k onom u Prijedoru, sudskog tajnika u okružnom sudu u Bihaću dra. Rista Božića na njegovu molbu u trajno stanje mira.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je naizmjence šerijatskog sudiju Mustafu ef. Alića u kotarskom sudu u Ljubuškom i Ragib ef. Kosovića u kotarskom sudu u Bos. Krupi, postavio je sudskog pristava dra. Hersch Metscha predstojnikom kotarskoga suda u Gacku; dalje je naizmjence premjestio šerijatske sudije Ibrahima ef. Šehića u kotarskom sudu u Livnu i Abdulah ef. Duadžića u kotarskom sudu u Zvorniku, auskultanta Bogoljuba Amana od okružnog suda u Mostaru ka kotarskom sudu u Bos. Petrovcu, iz službenih obzira naizmjence privremenog političkog pristava I. razr. Stjepana Smoljana k kotar. sudu u Trebinju i privremenog perovodnog vježbnika Angjela Stambuka k kotarskom uredu u Prozoru; zatim je premjestio iz službenih obzira vladinog perovodju Osmana Nuri-Hadžića od administrativnog odjeljenja zemaljske vlade k kotarskom uredu u Sarajevu, dodielivši ga istome na službovanje, iz službenih obzira naizmjence političkog pristava I. razr. Kazimira Rožalowskog k kotarskom sudu u Travniku, i privremenog perovodnog vježbenika dra. Rudolfa Glasera k kotarskom uredu u Bjeljini, sudske pristave dra. Alfreda Arnolda od okružnog suda u Banjaluci k kotarskom sudu u Sarajevu i Josipa Havliček a od kotarskog suda u Sarajevu k kotarskom sudu u Varcar-Vakufu, postaviv potonjega ujedno predstojnikom tog kotarskog suda; najzad je razriješio auskultanta u kotarskom sudu u Derventi dra. Hugu Holzmanna na njegovu molbu od dalnjeg službovanja u ovim zemljama. a premjestio je naizmjence sudske pristave Hašimbega Badnjević-Pašalića k kotarskom sudu u Ljubuškom i Belu Kaczvinskog k kotarskom sudu u Konjicu, zatim je premjestio sudbenog pristava Melchiora Kantocija od kotarskog suda u Trebinju k onom u Kotor Varoši i sudskog pristava Josipa Horvata od kotarskog suda u Vlasenici k onom u Trebinju, dalje je premješten iz službenih obzira privremeni financijalni vježbenik Zvonimir Bogdanović od okružne oblasti u D. Tuzli k financijalnom nadzorničtvu u Sarajevu, iz službenih ozbira političkog pristava I. razreda Aloisa Gromovića od kotarske ispostave u Kulen-Vakufu k kotarskom uredu u Gradačcu, privremenoga političkoga pristava I. razr. Klemensa baruna Kettenburga od kotarskog ureda u Bihaću k kotarskoj ispostavi u Kulen-Vakufu, povjerivši mu upravu iste, privremenoga političkog pristava II. razreda dra. Stjepana pl. Kvassay-a od

Digitized by Google

kotarskog ureda u Gradačcu k onome u Bihaću, privremenog političkog pristava I. razreda Josipa Sümegha od okružne oblasti u Mostaru k gradskom kotarskom uredu u Mostaru, te privremenoga perovodnog vježbenika Andriju Juratovića od kotarskog ureda u Sarajevu k okružnoj oblasti u Mostaru, auskultanta Gustava Vonašeka od okružnog suda u Banjaluci k kotarskom sudu u Bos. Petrovcu, a premještenje auskultanta Mateja Jankača od okružnog suda u Banjaluci k kotarskom sudu u Bos. Petrovcu što je objavljeno, ovijem se opoziva, a premjestio je sudskog pristava Aleksandra Šešeka od kotarskog suda u Stôcu k okružnom sudu u Banjaluci, sudskog pristava Antu Šikića od okružnog suda u Banjaluci k onome u Travniku i auskultanta Simu Vujovića od okružnog suda u Mostaru k kotarskom sudu u Stôcu, šerijatskog sudiju Ali Riza ef. Prohića od kotarskog suda u Gračanici k onome u Sarajevu ; dalje je naizmjence premjestio Sejd ef. Softića u kotarskom sudu u Foči i Abdulah ef. Bušatlića u kotarskom sudu u Sarajevu, sudskog pristava Bogoljuba Petrovića od okružnog suda u Sarajevu k onome u Bihaću, auskultante Iliju Kosijera od kotarskog suda u Gradačcu k okružnome sudu u Banjaluci i dra. Albrechta Vonašeka od okružnoga suda u Banjaluci k kotarskom sudu u Gradačcu ; za tijem je naimenovao auskultante u kotarskom sudu u Bijeljni Dragosava Matića privremenim sudskim pristavom, svršenoga pravnika Milana Radimiri-a privremenim auskultantom u okružnom sudu u D. Tuzli i svršenog pravnika Julijana Jankiewicza privrem. auskultantom u ovd. okr. sudu, premjestio auskultante Milana Radimiri-a od okružnog suda u D. Tuzli k onome u Mostaru Antuna Brešťana od kotarskog suda u D. Tuzli k onom u Derventi i Ivana Šajnovića od okružnoga suda u D. Tuzli k kotarskom sudu u D. Tuzli, a razriješio je auskultanta u okružnom sudu u D. Tuzli Karla Zistlera na njegovu molbu od daljeg službovanja u ovijem zemljama, a premjestio je sudskog pristava Miroslava Bosanca od kotarskog suda u Sarajevu k okružnom sudu u Sarajevu i auskultanta Jana Matejčeka od okružnog suda k kotarskom sudu u Sarajevu.

(Pravo odvjetovanja) podielio je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dru. Henriku Krizmanu, odvjetničkom perovodji, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Varaždinu, dru. Ferdinandu Oštriću, odvjetničkom perovodji, u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Križevcima, dru. Josipu Abrahamsohnu, odvjetničkom perovodjii u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Brodu, dru. Andrijanu Colussi-u, odvjetničkom perovodji, u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Zagrebu.

(Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) god. 1909. komad IV. izdan je i razposlan dne 29. srpnja 1909. te sadrži pod brojevima :

53. okružnicu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu od 9. lipnja 1909. broj 12.371., kojom se upozoruje na neke neizpravnosti u primjenjivanju propisa o crkvenoj gradjevnoj dužnosti i o postupku pri crkvenim gradjevinama ;

54. naredbu kr. ug. ministra trgovine od 17. lipnja 1909. broj 44.845., izdanu sporazumno sa banom kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u predmetu ustanovljenja poredka povremenog baždarenja i označenja središta za povremeno baždarenje na području kraljevina Hrvatske i Slavonije ;

55. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 3. srpnja 1909. broj III. A. 2275., kojom se izdaju ustrojne ustanove geologijskoga povjerenstva za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu ;

56. naredbu kr. ug. ministra trgovine od 17. lipnja 1909. broj 37.453., izdanu sporazumno sa banom kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, temeljem § 3., zak. čl. XII. : 1891. o obustadi obrtnog rada na nedjelje ;

Digitized by Google

57. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 5. srpnja 1909. broj 30.564. glede uzajamnog ovršenja kazni, izrečenih po ugarskim, odnosno hrvatsko-slavonskim upravnim (redarstvenim) oblastima.

Komad V. godine 1909. izdan je i razposlan dne 30. rujna 1909. i sadrži:

pod brojem 58. zak. članak LIII.: 1907. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o autonomnoj carinskoj tarifi;

pod brojem 59. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za pravosudje, od 15. srpnja 1909. broj 1338., kojom se odredjuje dan za predaju novo sastavljenih gruntovnih uložaka kr. sudbenomu stolu u Bjelovaru i Ogulinu te kr. kotarskim sudovima u Brinju, Ivancu, Krnjaku, Kutini, Pakracu i Stubici, te ujedno ustanovljuje rok za provedenje izpravnog postupka;

pod brojem 60. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 17. srpnja 1909. broj 40.848., kojom se proglašuje novo zaokruženje upravnih občina Moslavina i Orahovica.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Stevan Josić n epr. trgovac u Krčedinu	Kr. sudbeni stol u Mitrovici	Josip Šarić kr. sudbeni viećnik	20. srpnja 1909. Broj 5488/gr.	Kosta Nikolić odvjetnik u Karlovcima	Dr. Ljubivoj Stojšić odvjetnik u Mitrovici	30. kolovoza 1909.	30. kolovoza 1909.
Vjenceslav Pšeničnik u V. Gorici	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Josip Bjelobrk kr. sudbeni pristav	18. srpnja 1909. Broj 25.038/gr.	Dr. Ferdo Kalabar odvjetnik u V. Gorici	Ferdo Godina u Velikoj Gorici	30. kolovoza 1909.	30. kolovoza 1909.
Josip J. Tanković n epr. trgovac u Otočcu	Kr. sudbeni stol u Gospiću	Milan Ugarković kr. kot. sudac u Otočcu	9. srpnja 1909. Broj 5031/gr.	Dr. Živko Petričić odvjetnik u Otočcu	Dr. Jovo Polovina odvjetnik u Otočcu	9. rujna 1909.	9. rujna 1909.
Trg. tvrtka **Skender Seitz i sin i Ladislav Seitz** u Nov. Kapeli	Kr. kot. sud u Novoj Gradiški	Hinko Vuković kr. sudbeni pristav I. r.	16. kolovoza 1909. Broj 10 607/gr.	Dr. Robert Wohlheim odvjetnik u N. Gradiški	Dr. Ignac Weiss u Novoj Gradiški	30. rujna 1909.	8. listopada 1909.
Šeper i Verk u Osijeku	Kr. sudbeni stol u Osieku	Stjepan Milošević kr. sudbeni viećnik	30. kolovoza 1909. Broj 15.080/gr.	Dr. V. Winter odvjetnik u Osieku	Dr. V. Koppel odvjetnik u Osieku	15. listopada 1909.	15. listopada 1909.

Digitized by Google

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Trg. tvrdka B. Kozlović u Zagrebu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Josip Belobrk kr. sudbeni pristav	24. kolovoza 1909.	Dr. A. Horvat odvjetnik u Zagrebu	Dr. Stjepan Markulin odvj. perov. u Zagrebu	18. listopada 1909.	18. listopada 1909.
Antun Paštika u Zagrebu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Dr. Josip Belobrk kr. sudbeni pristav	26. kolovoza 1909. Broj 80.095/gr.	Aleksander Loschitz odvjetnik u Zagrebu	Dr. Š. Steinhardt odvjetnik u Zagrebu	12. listopada 1909.	19. listopada 1909.
Fran P. Ratković nepr. trgovac u Otočcu	Kr. sudbeni stol u Gospiću	Milan Ugarković kr. kot. sudac u Otočcu	22. kolovoza 1909. Broj 6495/gr.	Dr. Jovo Polovina odvjetnik u Otočcu	Dr. Živko Petričić odvjetnik u Otočcu	22. listopada 1909.	22. listopada 1909.
Ostavina Ane Lisičić u Vinkovcima	Kr. kotarski sud u Vinkovcima	Ivan Im kr. sudbeni pristav	19. rujna 1909. Broj 15.892/gr.	Dr. Pavao Stanišić odvjetnik u Vinkovcima		26. listopada 1909.	26. listopada 1909.
Golubovačko d. d. za kopanje svjetlog ugljena u Golubovcu	Kr. sudbeni stol u Zagrebu	Ivo Vuković kr. sudbeni vićnik	7. rujna 1909. Broj 31.624/gr.	Dr. Šime Mazzura odvjetnik u Zagrebu	Dr. Rudolf Herman odvjetnik u Varaždinu	18. listopada 1909.	2. studenoga 1909.
Trg. tvrdka I. Gallaš u Sisku	Kr. kotarski sud u Sisku	Dr. Josip Tučkorić kr. sudbeni pristav u Sisku	6 kolovoza 1909. Broj 12.984/gr.	Br. Benjamin Šuperina odvjetnik u Sisku	Vjekoslav Zabrešćak u Sisku	5. listopada 1909.	5. studenoga 1909.
Hrvatska seljačka zadruga u Maji kotar Glina	Kr. sudbeni stol u Petrinji	Mirko Baglama kr. sudbeni pristav I. r. u Glini	Br. 4728/gr.	Dr. Dragutin Butorac odvjetnik u Glini	Dr. Nikola Solarić odvjetnik u Glini	31. listopada 1909.	15. studenoga 1909.
Narodna konsumptivna eskomptna zadruga u Križevcima	Kr. kotarski sud u Križevcu	Adolf Buger kr. sudbeni pristav I. r.	27. rujna 1909. Št. 1/gr.	Dr. Rade Heimrl odvjetnik u Križevcu	Dr. Milan Heimrl odvj. perov. u Križevcu	15. studenoga 1909.	6. prosinca 1909.

Digitized by Google

Družtveni prinos

platiše p. n. gg. vanjski članovi pravničkoga družtva

Dan i mjesec	Ime i prezime	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
4/8	Predsjedničtvo kr sudb. stola u Ogulinu									
	Milanković Vukašin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kolarić Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Stojić Jovan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Juzbašić Petar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Radja Gjuro	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Goršić Josip	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Vukić Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Blašković Alexander	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Baneković August	—	—	—	—	—	—	8	—	—
	Spiler dr. Karlo	—	—	—	—	—	—	12	12	—
	Šmauc Dragutin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Pavlović dr. Čedomil	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Svoboda Milan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Rill Josip	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Potočnjak dr. Franko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Budin dr. Ante	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Linić dr. Rude	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Trobar Srećko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Matasić Petar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Spevec Šandor	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Zmajić dr. barun Vinko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Domazetović pl. dr. Fran	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Mažuranić dr. Mile	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Šobat Dmitar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Marjanović Antun	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Zuvičić Mato	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Novosel dr. Dragan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Juzbašić Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
10/8	Derkos Vladimir, Dugoselo	—	—	—	—	—	—	6	6	—
	Filip Račić, Novagradiška	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Sachs dr. Oskar, Zlatar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Valjavec dr. Dioniz. Zlatar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Buzolić Stjepan, Zadar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Krstić Gjorgje, Bihać	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Smolčić dr. Vinko, Šibenik	—	—	—	—	—	6	12	12	—
	Bach Vilim, Mitrovica	—	—	—	—	—	—	—	6	—
16/8	Predstojničtvo kr. kot. suda Samobor									
	Horvat Gjuro	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Orešković pl. dr. Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Marković dr. Milan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Lalić dr. Franjo, Visoko	—	—	—	—	—	—	6	—	—
	Mahin Ivo, Jaska	—	—	—	—	—	—	12	—	—
	Brelić Franjo, Rieka	—	—	—	—	—	—	12	12	—
	Kuderna Aurel, Derventa	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Šaban dr. Josip, Lepoglava	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Peršić dr. Andrija, Gjurgjevac	—	—	—	—	—	—	—	6	—
7/9	Demel dr. Dragutin, Vrbovsko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Poduje dr. Miho, Zadar	—	—	—	—	—	—	6	6	—
	Košćica dr. Vladoje, Pregrada	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Polanski Vjekoslav, Pregrada	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Marinić Josip, Pregrada	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Boroša Vilko, Stubica	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Hoić Leo, Stubica	—	—	—	—	—	—	12	—	—
	Dimović Danilo, Sarajevo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Zalošcer dr. I., Bihač	—	—	—	—	—	6	12	12	—
	Stambuk dr. Ante, Spljet	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Bakotić dr. Lujo, Šibenik	—	—	—	—	—	6	12	12	—
	Hrasnica dr. Halidbeg, Sarajevo	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Kriglović dr. Franjo, Ivanec	—	—	—	—	—	—	—	6	—

Ukupno . . . . kruna 488 fil. —

Digitized by Google

Dan i mjesec	Ime i prezime	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
	Prenos . . .	488 Kruna — filira								
7/9	Latković Franjo, Ivanec	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Car Gjuro, Novi Marof	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Mrnjavčić Filip, Novi Marof	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Bertić dr. Živko, Zemun									
	Cesar dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Nedeljković dr. Theodor	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Fugger dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Dežma Jakob	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Radivojević dr. Jovan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Despot dr. Mane	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Tomić Valentin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Paulović dr. Petar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Brandeis dr. Leopold	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Bertić dr. Živko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Avakumović dr. Giga	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Popović dr. Svetislav	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Gjukić Bogdan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Senečić dr. Dragutin, Stubica	—	—	—	—	—	—	—	6	—
23/9	Predstojničtvo kr. kot. suda u Krapini									
	Manzoni Josip	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Majcen dr. Josip	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kiš dr. pl. Vuk	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Milić dr. Ivo, Pola	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Kovačević Stjepan, Požega									
	Falkner Adolfo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Štefanović Josip	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Babić Mato	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Košćec pl. Mirko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Hild Milan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Hukavec dr. Mato	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Virag dr. Ladislav	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Šobat dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kirschner dr. Eduard	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Schick dr. Felix	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kovačević Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Čupović dr. Platon	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Lobe dr. Rikard	—	—	—	—	—	—	6	—	—
	Matasić Petar	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Posilović dr. Mijo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Wohlheim dr. Robert	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Vuković Hinko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Brlić dr. Ignjat	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Gjurgjević dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Vaić dr. Alexander	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Matijević dr. Vinko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Živković Danilo, Slunj	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Mahin Ivo, Jaska	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Belčić Vjekoslav, Stubica	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Eisner Oskar, Nova Gradiška	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Orešković dr. Franjo, Pisarovina	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Lopašić Mane, Vrbovsko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Hengster Ivo, Čajnica	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Damaška dr. Ante, Ludbreg	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Stražimir Ivan, Ludbreg	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Novosel Marko, Stubica	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Predstojničtvo kr. kot. suda u Klanjcu									
	Stahuljak dr. Avelin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Živić dr. Ivan	—	—	—	—	—	—	12	—	—
	Nemec Konrad	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Crnjaković Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Ilnicki Josip, Travnik	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Tropper dr. Franjo, Pregrada	—	—	—	—	—	—	—	18	—
	Sveukupno . . .	896 K — filira								

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

GODINA XXXV.

Br. 11.

STUDENI 1909.

UREDJUJE U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

DR. JOSIP ŠILOVIĆ.

U ZAGREBU 1909.

VLASTNIK I NAKLADNIK PRAVNIČKO DRUŽTVO U ZAGREBU.

TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU.

Digitized by Google

SADRŽAJ.

Razprave:

Dr. Ladislav Polić: Prva haaška mirovna konferencija. 989
Dr. Mladen Pliverić: O jamstvu članova javnog i komanditnog trgovačkog društva za društvene obveze 999
Dr. N. Zv. Bjelovučić: O pomorskom pravu. 1014
Dr. Cesar pl. Pellegrini: Kmetstvo u dubrovačkom kotaru. 1017
Dr. Fran Mohorič: Načelo enotnosti pri izvršbi. 1025
Stjepan Radić: Državna i narodnostna ideja s gledišta socijalne znanosti. 947

Pravosudje.

A. Gradjansko:

O razvrgnuću kmetskog odnošaja. 1054
1. Zahtjev za davanje računa zastaruje u 30 godina. — 2. Kolacija ne može se istaknuti putem prigovora u parnici za diobu zajedničkih dobara već posebnom tužbom. — 3. U slučaju suparstva po §-u 14 g. p. priziv jednih suparaca ima moć i za suparce, koji se nijesu prizvali i u pogledu kolacije naregjene pojedinim suparcim. 1057
Sunasljednik, koji hoće da istakne proti sunasljednicima, koji su zatražili diobu zajedničke imovine po dosudnoj odluci svoja nasljedna prava ovisno o oporuci iza dosudjenja nadjenoj u smislu § 823. gr. z. ne može da ta nasljedna prava istakne putem prigovora proti tražbi za diobu, već mora da ih traži putem posebne tražbe. — Medjutim se dioba mora izvršiti po dosudnoj odluci. . 1058
Zamjenjivati odvjetnika za vrijeme njegove odsutnosti ne može njegov perovodja. (Prinos tumačenju §-a 9. odvj. reda.) 1060

B. Kazneno.

Težka tjelesna ozleda imade se kod zločinstva javnoga nasilja VI. slučaja smatrati kao nosreća u smislu §-a 86. al. II. kz. 1060

C. Mjenbeno-trgovačko.

Koje troškove ima mjenbeni dužnik naknaditi naledjniku, koji je mjenicu iskupio te putem zavrate traži platež § 51. br. 2. m. z. . . . 1062

Iz upravne prakse:

Ubiranje dostavnih pristojba. 1063
Zahtjeva li vjerovnik zadrugara, koji je zatražio diobu zadruge, imade se dioba nastaviti i dovršiti i mimo volje dotičnog zadrugara. . 1064
Pri provadjanju potajne diobe nema se obazirati na ugovor sklopljen prigodom izvadjanja te diobe o sudbini imovine jedne od diobnih grana u slučaju, ako ta diobna grana izumre. 1066
Pravna osoba ne može biti osudjena radi prekršaja šumskog zakona od 3. prosinca 1852. 1066

Riešitba kr. stola sedmorice glede izbornih listina.

Svećenici inostranci, prem im je podieljena župa, ne stiču ugarsko-hrvatsko državljanstvo, a dosliedno tomu ne imadu ni prava izbora za narodne poslanike. 1067

Književnost.

Vladimir Mažuranić: Prinosi za Hrvatski pravno-povjestni Rječnik. (Dr. Josip Šilović.) 1068

Digitized by Google

Prva haaška mirovna konferencija.

Predavao u skupštini od 8. svibnja 1909. dr. Ladislav Polić.

(Svršetak.)

Treći odsjek o vojničkoj vlasti u neprijateljskom području sadrži po mišljenju Meurerovom najznatnije članke ratnoga pravilnika s najsnažnijim direktnim utjecajem pa zato se o njima u Haagu kao već i prije u Bruxellesu vodila vrlo žestoka rasprava.[87] Tuj je trebalo odrediti pojam i opseg ratnoga zapremanja tudjega državnog područja (occupatio bellica za razliku od okupacije bezdržavnoga teritorija), jer ratno zapremanje u velike zadire i u odnose mirnoga stanovništva. Ponajprije se belgijski delegat Bernaert sa gledišta malenih država usprotivio načelu, po kojem bi pobjedniku u zapremljenoj zemlji imalo pripadati kakovo pravo, pa je izjavio, da voli da se ovo pitanje ne uredi na konferenciji, nego neka ostane dojakošnja neizvjesnost; ako se ipak želi normirati, onda neka se odredbe stilizuju samo kao ograničenja zapremiteljeve vlasti, a ne kao pravo njegovo. Protiv Bernaerta ustao je Martens, dokazujući, da neizvjesnost zapremiteljeva položaja ide na štetu slabijih, a ne jačih. Bernaertova pak želja, da konferencija postavi samo pravna ograničenja zapremiteljevoj vlasti, a da mu ne prizna nikakova prava, osniva se na netočnom shvatanju ratnoga prava. Ratna je vlast, kako pravo veli Huber,[88] u načelu neograničena vlast, ona je po sebi negacija prava. Ratnoj su vlasti postavljene neke granice radi čovječnosti i u interesu samih zaraćenih država. Ova ograničenja ratne vlasti čine ratno pravo, te po njima ratna vlast dobija pravnu sadržinu i postaje pravnim pojmom, dok je ona sama po sebi puka činjenica. Prema tome i zapremiteljeva vlast u neprijateljskom teritoriju postaje u povodu pravnih ograničenja pravna vlast, pravo. Istina, zaprema podjeljuje samo faktičnu vlast, a ne pravnu; zapremitelj je samo posjednik. Ali kao što posjedniku pripadaju izvjesna prava na osnovi njegova posjeda, tako i zapremitelj ima izvjesna prava na osnovi zapreme. Istina, konferencija je stilizovala svoje odredbe kao ograničenja zapremiteljeve vlasti, ali za

[87] Isp. Meurer, l. c. II. str. 206. i sl.

[88] l. c. str. 570.

Digitized by Google

samu stvar nije odlučna forma, već sadržina. Uostalom opreke su prikrite poznatom Martensovom deklaracijom, koja je primljena u uvod konvencije.

Sam pravilnik definira ratno zapremanje u čl. 42. ovako: „Zapremljenim drži se jedno područje, ako se ono faktično nalazi u vlasti neprijateljske vojske. Zaprema se proteže samo na teritorije, gdje je ta vlast oživotvorena i gdje se ona može izvršivati." Od zapremljenoga područja razlikuje se „napadnuto" (invadirano) područje, u koje je provalila neprijateljska vojska, ali još ga nije uzela u faktičan posjed, pa je ono prava zona ratnih operacija. Napadnuto područje postaje zapremljenim istom onda, kad neprijateljska vojska u njem doista vrši faktično gospodstvo, te se u tom teritoriju redovno više ne bije boj. Ali ta je razlika[89] za same dalje odredbe o zapremi od slabe praktične vrijednosti, jer pojedine odredbe vrijede i za samu provalu (envahissement), pa treba tek za svaki pojedini članak napose utvrditi, tiče li se samo zapreme ili samo provale ili obojega.

Pravna narav ratnoga zapremanja označuje se u čl. 43. tako, da u zapremljenom području zakonita vlast prelazi faktično u ruke zapremiteljeve. Sadržina te faktične vlasti stoji u tome, što je ona vlasna i dužna uzdržavati mir i red namjesto zakonite državne vlasti. Zakonodavstvo, pravosudje i uprava nastavljaju se, koliko je moguće, kao i doslije; zemaljske zakone može zapremitelj mijenjati samo u krajnjoj nuždi.

Stanovnici zapremljenoga kraja duguju vlasti zapremiteljici poslušnost, ali ne vjernost, pa se od njih ne smije tražiti zakletva vjernosti, jer oni nisu postali državljanima privremenoga gospodara. Stanovnici se ne smiju ni nagoniti, da učestvuju u ratnim operacijama protiv svoje rodjene zemlje (čl. 44.). Sadržina ovoga članka vrlo je sporna, jer je teško osjeći, što znači učestvovanje u ratnim operacijama. Sigurno je, da ovamo ide sudjelovanje u borbi i u obrani kao kombatant ili kao nekombatant. Na pitanje, da li se stanovnici zapremljenoga kraja mogu nagoniti na davanje obavijesti o vlastitoj vojsci, riješeno je niječno istom na drugoj haaškoj konferenciji (novi članak 44.), koja je niječno odgovorila i na drugo sporno pitanje, da li se ti stanovnici mogu primoravati da budu vodiči neprijateljskoj vojsci.[90] Stanovnicima zapremljenoga područja zajamčena je zaštita izvjesnih temeljnih prava. Tako veli čl. 16.: „Poštovati treba čast i prava porodična, život gradjana, privatno vlasništvo, vjerska uvjerenja i vršenje bogoslužja". Privatno vlasništvo ne smije se konfiskovati. K tome se dodaje u čl. 47. da je plačkanje izrijekom zabranjeno.

Od principa zaštite privatnoga vlasništva izuzetak su kontribucije i

[89] Isp. Meurer, l. c. II. str. 221.

[90] Meurer, l. c. II. str. 247., to već sada uzima, ali dopušta i protivno u slučaju nužde.

Digitized by Google

rekvizicije, koje se danas još mogu opravdati samo vojničkom nuždom, nipošto pak napoleonskom devizom: „La guerre nourrit la guerre". Pravilnik ponajprije odredjuje, da vojska zapremiteljica može pobirati dospjele poreze, carine i daće, koje treba da se uzimaju prema dojakošnjim zemaljskim zakonima; novci treba da se upotrijebe za redovnu upravu zapremljenoga područja. Pored toga se dopuštaju ipak i kontribucije i rekvizicije.

Prinudni nameti u novcu (kontribucije) dopušteni su samo za potrebe vojske i za potrebe uprave zapremljenoga teritorija: dakle samo t. zv. porezne kontribucije, koje su zapravo izvanredni porezi za izvanredne upravne potrebe zapremljenoga područja, pa i doknadne kontribucije, što no se raspisuju namjesto podavanja u naravi, koja bi se mogla pribaviti rekvizicijom Zabranjene su kontribucije kazne radi, jer čl. 50. odredjuje: „Kazni, bilo globe ili ine kazni, ne smiju se udarati čitavom stanovništvu zbog djela pojedinaca, za koje se čitavo žiteljstvo ne može držati solidarno odgovornim". Kontribucije smiju se uzimati samo na pismenu zapovijed generala, koji samostalno zapovijeda, i uz potvrdu o primitku. Isto vrijedi i o rekvizicijama, koje se mogu tražiti od općine ili od pojedinaca, a treba da budu prema snazi zemlje. Rekvizicije treba da se po mogućnosti plate u gotovom.

Dok je privatno vlasništvo u kopnenom ratu načelno nepovredljivo, tudja državna imovina, koja dopane zapremitelju u ruke, upotrebljava se u ratne svrhe. Vojska zapremiteljica može konfiskovati čitavo pokretno državno dobro, koje je podobno služiti za ratne svrhe, kao što su vrijednosni papiri i tražbine, gotov novac, oružje, prevozna sredstva i skladišta. Na tim objektima stječe država zapremiteljica potpuno vlasništvo, te nije dužna poslije ih povratiti. Naprotiv, vojska zapremiteljica vlasna je uzeti tek u posjed i samo za ratnu upotrebu željeznički materijal, kopnene brzojave, telefone, parobrode i druge ladje, skladišta oružja i uopće ratnu džebanu svake ruke, ako sve to i ne pripada državi, nego društvima ili privatnim osobama. Tu se dakle dopušta i vrijedjanje privatnoga vlasništva radi toga, što je ovo podobno neposredno poslužiti za ratne operacije. Svi ti u posjed uzeti objekti moraju se vratiti. Pitanje odštete rješava se, kad se sklapa mir. Napose se odredjuje, da valja što prije natrag poslati željeznički materijal, koji dodje iz neutralnih država, pripadao on neutralnim državama samima ili društvima ili posebnicima.

Nepokretno državno dobro može zapremitelj upotrebljavati uz ograničenja, koja vežu uživaoca. Svi pravni poslovi države zapremiteljice, koji prelaze preko tih granica, protivni su medjunarodnom pravu i po tome ništavi. S vlasništvom općina i javnih zavoda posvećenih bogoslužju, dobrotvornosti, umjetnosti i znanosti valja postupati kao s privatnim vlasništvom, i ako ti zavodi pripadaju državi. Zabranjeno je i mora se kazniti,

Digitized by Google

kad se navlaš odstrane, razore ili oštete takove zgrade, povjesni spomenici ili djela umjetnosti i znanosti.

Posljednji odsjek rješava samo tri pitanja iz prava neutralnosti. Neutralna država, koja primi na svoj teritorij čete zaraćenih država, mora ih internirati što je moguće dalje od ratišta. Ona može pustiti na slobodu časnike tih četa, ako oni poštenom riječi obećaju, da bez dopuštenja ne će prekoračiti neutralni teritorij. Neutralna država dužna je uzdržavati te čete, a troškovi će se naknaditi, pošto se uglavi mir. Zatim može neutralna država dopustiti ranjenicima ili bolesnicima zaraćenih vojski prolazak kroz svoje područje pod uvjetom, da takovi vlakovi ne voze sa sobom ni četa ni ratne gradje. Na ranjene i bolesne vojnike, koje jedna od ratnih stranaka dovede na neutralno područje, treba neutralna država da pazi, kako ne bi ponovo mogli sudjelovati u ratnim operacijama. Najzad, ženevska se konvencija primjenjuje i na ranjene i bolesne, koji budu smješteni u neutralnom području.

Druga komisija još je izradila i vrlo znatnu konvenciju o primjeni načela ženevske konvencije na pomorski rat. Ženevska konvencija od god. 1864. protezala se samo na suhozemni rat. Već g. 1868. sastala se ponovno u Ženevi konferencija i izradila konvenciji od 1864. dodatne članke, od kojih su se čl. 6.—15. „Articles concernant la marine" ticali pomorskoga rata. Ali ti članci nisu bili ratifikovani ni od jedne vlasti. Medjutim su i Francuska i Pruska u ratu od g. 1870. priznale te članke za se obaveznima, a Španija i Sjeverna Amerika povele su se za tim primjerom u ratu od g. 1898. Akcija za primjenu ženevske konvencije na pomorski rat nije mirovala. Na medjunarodnoj konferenciji društava crvenoga križa u Beču g. 1897. predložio je glasoviti učitelj medjunarodnoga prava Renault, da bi se u tu svrhu izradila osobita medjunarodna konvencija. Toj se pobudi odazvala ruska vlada, uvrstivši u program konferencije pitanje o primjeni ženevske konvencije na pomorski rat na osnovi dodatnih članaka od g. 1868.

Ovo su glavna načela te haaške konvencije o crvenom križu:

Brodovi bolnički, koji donose pomoć ranjenicima, bolesnicima i brodolomcima, treba da se poštuju, te se ne smiju zaplijeniti. Konvencija razlikuje tri skupa takih brodova: prema tome, da li su opremljeni a) od zaraćene države same ili b) od državljana (od privatnih osoba ili službeno priznatih pripomoćnih društava) zaraćene države ili c) od državljana koje neutralne države. Ti brodovi od drugoga i trećega skupa trebaju uredovnu potvrdu od one države, kojoj pripadaju. Poznat će se po bijelom bojenju i razitoj zelenoj (prvi skup) ili crvenoj prugi (drugi i treći skup); pored narodne zastave nose zastavu ženevske konvencije. Ostali brodovi, koji prime ranjenike, bolesnike ili brodolomce, ne smiju se, istina, samo zato zaplijeniti, nego istom onda, kad se ogriješe o dužnost neutralnosti. Brodovi crvenoga križa

Digitized by Google

dužni su dati pomoć i njegu ranjenicima, bolesnicima i brodolomcima bez razlike narodnosti. Ali ne smiju sprečavati gibanja ratnih brodova, koji im mogu zapovjediti, da se udalje, ili im odrediti pravac plovidbi, pa ih do potrebe i zadržati.

Svećenici, liječnici i bolničari zaplijenjenih brodova jesu nepovredljivi, te se ne mogu zasužnjiti. Na odlasku s broda mogu oni ponijeti sa sobom stvari i kirurške sprave, koje su njihovo privatno vlasništvo. Ipak su dužni nastaviti svoju službu, doklegod bude potrebno, te mogu istom onda otići, kad im dopusti zapovjednik broda. Ratna stranka, kojoj oni dopanu ruku, treba da im osigura potpuno uživanje beriva njihovih.

Ranjenike i bolesnike, koji se nadju na zaplijenjenom brodu, treba neprijatelj da štiti i njeguje bez razlike narodnosti. Ranjenici, bolesnici i brodolomci, koji padnu u ruke neprijatelja, bivaju ratni sužnjevi. Neprijatelj ih može zadržati ili odvesti u svoju luku ili u neutralnu luku ili u luku njihove države. U potonjem slučaju nesmiju više služiti, dok traje rat.

Konvencija je ratifikovana od sviju konferencijskih vlasti osim Turske, tek su se vlasti naknadno sporazumjele, da se iz konvencije izbaci mnogo osporavani članak 10., koji radi o njegovanju bolesnika u neutralnom teritoriju.

U zaključnoj ispravi haaške konferencije od g. 1899. izražena bi želja, da bi se što prije sastala konvencija radi revizije ženevske konvencije. Ta se konferencija sastala dne 11. lipnja 1906. u Ženevi. Rezultat raspravâ bila je nova ženevska konvencija od 6. srpnja 1906., koja je zamijenila konvenciju od 1864. Zato je trebalo, da se haaška konvencija od g. 1899. o primjeni načela ženevske konvencije od 1864. na pomorski rat dovede u sklad s revidiranom ženevskom konvencijom od g. 1906. i da se popuni prema novijim teoretskim pogledima i praktičnim potrebama. To je izvršila II. haaška mirovna konferencija od g. 1907. desetom konvencijom o primjeni načela ženevske konvencije na pomorski rat.

V. Rad prve komisije.

Treća je komisija trebala baviti se 1.—4. točkom ruskoga programa. Točka 1. tiče se obustave daljega naoružavanja, a točke 2.—4. upotrebe ratnih sredstava. Rezultati tih rasprava izloženi su ponajprije u onim trim deklaracijama. Prva deklaracija zabranjuje za vrijeme od 5 godina bacati metke i prskavine sa zrakoplova ili na ine nove načine; druga zabranjuje upotrebljavati naboje, kojima je jedina svrha, da šire zagušljive ili pogubne plinove; dok treća zabranjuje upotrebljavati puščane naboje, koji se u čovječjem tijelu lasno raširi ili splosnu, kakovi su naboji s tvrdim plaštem, koji ne pokriva sasvim jezgre ili je izrezuckan.

Digitized by Google

Rasprave[91] ove komisije bile su ponajviše tehničke naravi, pa su glavnu riječ vodili zastupnici vojske i mornarice. Kako su te rasprave podobne u jurista pobuditi tek slabiji interes, osvrnut ćemo se na njih samo per summa capita.

Forma deklaracije odabrana je prema dotadašnjem običaju zato, što se radilo o zajedničkom sporazumu samo o izvjesnim a načelnim pitanjima. No forma ne mijenja obvezu država, te su države njima upravo tako obvezane kao i drugim haaškim konvencijama.

Rasprava o trećoj deklaraciji vrtjela se ponajviše oko zanimljivoga pitanja o t. zv. Dum-Dum kuglama. Te su se kugle pravile u Dum-Dum tvornici municije u Kalkuti u Indiji, a odlikovale su se time, što plašt ne ne pokriva sasvim jezgru, već ostavlja maleni dio jezgre otvoren tako, da se olovna jezgra, kad udari u tijelo, splosne kao gljiva i uzrokuje užasne rane. Englezi su ih upotrebljavali u svojim pograničnim ratovima u Indiji protiv urodjeničkih plemena, jer naboji iz pušaka s malenim kalibrom nisu mogli izvesti dosta teških ozleda, koje bi neprijatelja vazda smjesta učinile nesposobnim za boj. Protiv tih nečovječnih kugli ustao je glasoviti tübinški kirurg profesor B r u n s u jednom svom predavanju „Ueber inhumane Kriegsgeschosse", što ga je držao g. 1898. na njemačkom kirurškom kongresu. O tom se predavanju mnogo govorilo u trećoj komisiji. Englezi su kako tako branili svoje zloglasne kugle, nastojeći, da se upotreba njihova dopusti barem za kolonijski rat ; na posljetku Engleska nije ovu deklaraciju potpisala. Komisija se nije ograničila samo na te Dum-Dum kugle, nego je izradila zabranu za sve kugle, koje su sačinjene po načelu, da se u čovječjem tijelu lasno rašire ili splosnu. Ali toj se stilizaciji može štošta zabaviti. Što će biti naročito onda, ako tehnika izumi nove naboje, koji se u čovječjem tijelu niti lasno rašire niti splosnu, a ipak uzrokuju iste strašne ozlede ? No moglo bi se odvratiti, da onda još ipak vrijedi zabrana izrečena u čl. 23. toč. e) haaškoga ratnog pravilnika, po kojoj se ne smije upotrebljavati oružje podobno da uzrokuje izlišnih bolova. Ali na to zgodno odgovara M e u r e r :[92] „Pitanje : što su naboji, koji uzalud uzrokuju užasne ozlede, upravo je takovo kao i Pilatovo pitanje : što je istina ?"

Još nam je malo zakoračiti u područje bezuspješnih[93] nastojanja : to je rasprava o razoružanju ili barem o obustavi daljega naoružavanja, da se spriječi neprestano rastenje vojničkih izdataka.

Rusija je predlagala osnove za razne konvencije, kojima bi se vlasti obvezale pridržati tadašnji tip pušaka i topova za vojsku i za mornaricu,

---

[91] O ovim raspravama isp. M e u r e r, l. c. II. str. 441. i sl.

[92] l. c. II. str. 524.

[93] l. c. II. str. 525. i sl.

Digitized by Google

tek bi državama, koje su u naoružavanju zaostale, bilo dopušteno, da dostignu vojničke vlasti. Od svega toga ostala je na posljetku jednoglasno primljena želja, da bi pojedine vlade vijećale o pomorskim topovima i puškama, ne bi li se postigao sporazumak o uvodjenju novih tipova i kalibara. Isto se tako i rasprava o zabrani podmorskih brodova i brodova s kljunom (navires de guerre à éperon) svršila, kako je zgodno rekao Z o r n, „mit einem grossen Nichts". No čitava ta rasprava mora se osuditi, pače proglasiti protivnom samoj svrsi; jer ako bi — uzmimo — išta moglo ukloniti rat, bilo bi to takovo tehničko usavršenje ratnih sredstava, koje bi rat onemogućilo, dovedavši klanje ad absurdum.

Napokon se komisija svrnula i na glavni svoj zadatak, da vijeća o samom načelu obustave daljega naoružavanja.

Razoružanje[94] i vječni mir bili su već odavna toliko razglašivani ideali sviju prijatelja mira, da je i javno mišljenje pozdravilo prvu haašku konferenciju upravo zato, što je od nje nešto slično iščekivalo.

Još g. 1841. pitao se Robert P e e l u engleskoj donjoj kući, kuda vodi to vječno natjecanje vlasti u naoružavanju, pa izjavio želju, da bi se uglavile medjunarodne konvencije o obustavi daljega naoružavanja. On je te misli ponovo izložio u parlamentu g. 1850. I D i s r a e l i zaželio je šezdesetih godina prošloga vijeka, da bi se engleska i francuska vlada sporazumjele o izgradnji ratne mornarice. Nato je g. 1683. pokušao Napoleon III. sazvati evropsku konferenciju, da dokrajči stanje, „koje nije ni rat ni mir". Slične izjave i osnove pale su doskora u bavarskom i u njemačkom saboru. Godine 1889. sastavio je Lord S a l i s b u r y pouzdani dokumenat, iz kojega se moglo vidjeti, da su velike vlasti za vrijeme od g. 1881.—1888., dakle za 6 godina, izdale za vojsku i mornaricu 19 milijardi maraka. Kad je njemački car pročitao taj memorandum, veli se, da je odmah htio sazvati evropski kongres, koji bi vijećao o praktičnim odredbama za osiguranje mira; ali nakana bi osujećena zbog protivljenja Francuske. Godine 1892. izjavio je papa L e o n XIII. u božićnom govoru kardinalima želju za medjunarodnom konferencijom radi razoružanja, a potrebu njezinu oblazložio je potanje u enciklici od lipnja 1894. I opet su u raznim parlamentima zaredali upiti i prijedlozi o sazivu konferencije za razoružanje. Znameniti francuski politik J u l e s S i m o n predlagao je „Treugam Dei" do izmaka 19. stoljeća.

Obustava daljega naoružavanja bilo je jedino pitanje, koje je iznijela prva ruska okružnica, a ono je i u drugoj ruskoj okružnici stavljeno barem na čelo opširnijemu programu. Dakle Rusija nije predložila — to treba oštro naglasiti — razoružanje, nego tek nepodizanje staleža vojske i mornarice i nepovišivanje vojničkoga proračuna.

[94] Historijat ovoga pitanja u F r i e d a, Die moderne Friedensbewegung, str. 47. i sl.

Digitized by Google

Na konferenciji iznio je ruski delegat Žilinski za vojsku ovaj konkretni prijedlog: neka vlasti uglave konvenciju, da za 5 godina ne će povisivati mirovni stalež vojske (ne računajući vojsku u kolonijama); dalje, ako se vlasti u tome sporazumiju, treba da svaka priopći broj svoga mirovnoga staleža i godišnju sumu novačkoga kontingenta; napokon neka se vlasti dogovore, da će pridržati sadašnji vojni proračun na istoj visini kroz 5 godina. Za mornaricu predložio je ruski delegat Šein, neka vlasti prihvate načelo, da za vrijeme od 3 godine priopće visinu proračuna mornarice uz obvezu, da kroz tri godine ne će tu ukupnu svotu prekoračivati; dalje da će za ovo vrijeme unaprijed još priopćivati tonsku sadržinu ratnih brodova, broj pomorskih časnika i mornara, troškove za lučke gradnje, za utvrde, dokove, arsenale i slično.

Članovi konferencije shvatili su ovo pitanje, kako je i prirodno, s narodnoekonomskog[95] gledišta. I tu se čulo vrlo markantnih izjava. Tako je rekao bivši holandijski ratni ministar Den Beer Portugael: „Ako velim, da države neminovno srću u propast, hoću time da kažem ovo: koliko vojske rastu, a vojni proračuni gutaju milijarde i pučanstvo stenje pod teretom poreza i daća, toliko se države približavaju rubu propasti, u kojem napokon propadaju. Države se iscrpljuju i upropašćuju". I još dosta sličnih je govorancija izušteno. Uzalud. Rusija je ostala sasvim osamljena sa svojim prijedlozima. Na prijedlog Bourgeoisov konferencija je odglasala jednodušnu, ali vrlo bezazlenu rezoluciju, da je silno željeti za rastenje materijalnoga i moralnoga blagostanja čovječanstva, da bi se ograničili vojnički izdaci, koji u današnje vrijeme tište svijet. Osim toga prihvaćena je i želja, da bi pojedine vlade, uzevši na um prijedloge iznesene u konferenciji, promislile, ne bili se mogle složiti u ograničenju kopnenih i pomorskih ratnih sila i proračuna.[96]

[95] Fried (Die moderne Friedensbewegung, str. 44. i sl.) daje vrlo zanimljivu statistiku o vojnim izdacima evropskih vlasti, koji za 40 posljednjih godina neprestano rastu. Prije njemačko-francuskog rata od g. 1870. iznosili su još 2.300 milijuna, u g. 1883. porasli su na 3 milijarde, a g. 1893. na 3.700 milijuna, a u g. 1903. na 6 milijardi maraka. Troškovi su se dakle u onih dvadesetak godina (1883.—1903.) podvostručili, a računajući od g. 1870., od prilike potrostručili. Pa i nakon I. haaške konferencije, u kojoj je svečano izjavljena želja, da se umale vojni izdatci, porasli su ti troškovi za 25%. Fried veli, da je veoma teško točno ustanoviti visinu vojnih troškova, jer pored vidljivih ima još mnogo nevidljivih izdataka, kao što su: državni dugovi iz prijašnjih ratova i naoružanja, komunalni tereti, deficit strategijskih željeznica, izgubljene kamate za kapitale investirane u vojne gradnje i oružanje, gubitak zaslužbe kod momčadi pod oružjem. Uzevši sve to u račun, misli Fried, da faktični troškovi za oružanu silu iznose u Evropi godine 1906. od prilike 14 milijardi maraka.

[96] Poslije I. haaške konferencije nastojala je nova liberalna vlada u Engleskoj, kako bi se ograničilo naoružavanje, pa je željela, da se to pitanje raspravlja na II. haaškoj konferenciji. Njemačka pak nije htjela da se o tome raspravlja. I tako se čitava akcija svršila

Digitized by Google

Istina, plemenita je bila tendencija ruskih prijedloga o ograničenju vojničkih izdataka: državama bi preostajalo kud i kamo više sredstava za ispunjavanje kulturnih, a naročito socijalnopolitičkih zadataka njihovih. Ali štednja s vojskom nije vazda na mjestu, pa se poslije nesrećnoga rata često vidi, da je račun bio kriv, kao što je to i naša monarhija na žalost već iskusila. A onda baš potpuna ratna spremnost već je često spriječila, tako upravo i onaj rat, kojemu se monarhija nedavno uklonila baš zato, što je bila „archiprête", kako unatoč uvjeravaju njezinih ministara Francuska nije bila g. 1870. U ostalom nije mi ni namjera, da se zavezem u sanjarije o vječnom miru, u koji, da pravo kažem, nimalo ne vjerujem, pa zato o tom pitanju ne ću ni da raspravljam. Tek hoću da napomenem, kako razoružanje može uopće onaj željeti, koga potpuno zadovoljava sadašnja karta Evrope; to je pretpostavka za svu tu učenu idilu počevši od Abbéa de St. Pierre. Naprotiv mi je istaknuti, da se kraj današnje strukture medjunarodne zajednice moraju osuditi svi antimilitaristički veleiteti. Pa i samo neprestano isticanje mira pod svaku cijenu može da bude pogubno ne samo za sigurnost države, nego i za samu svetu ideju domovine. Jer zgodno veli P i l l e t:[97] „Il ne faut plus de guerre. Mais on est parfois obligé de faire la guerre pour défendre la patrie. Cela est vrai, mais alors pourquoi la patrie ! Si l' existence d' une patrie est une cause fatale de guerre, il faut supprimer la patrie et fonder la grande république de l' humanité ! Cest ainsi que, par amour de la logique on verse dans les plus exécrables doctrines."

Uostalom neprestano naoružavanje tek je simptom dubljega uzroka, ono je simbol sadašnje organizacije medjunarodne zajednice, koja je, kako je Jellinek[98] u kratko rekao, — anarhična.[99] A dok je to tako, dotle nikakvo mekaničko umaljenje vojne sile, pa i u povodu medjunarodnih konvencija, ne bi značilo upravo ništa, ali ono se i nikako ne da provesti, kako priznaje i sam oduševljeni pacifista F r i e d, zbog inkomensurabilnosti onih faktora koji u pojedinim državama utječu na državnu obrambenu snagu, i zbog nemogućnosti kontrole. Jedino bi sredstvo bilo, kako vele ozbiljni mislioci, tješnja organizacija medjunarodne zajednice. Kraj tolikih prijedloga ipak se ne bih usudio reći, kakova bi ta buduća organizacija trebala da bude. Hoće li se pak ona jednom ostvariti, tko zna?

na II. haaškoj konferenciji jednom vatrenom govorancijom engleskog delegata Sir Frya uz nedužnu obnovu deklaracije s I. haaške konferencije. Isp. F r i e d, l. c. str. 140. i sl.

[97] l. c. str. 53.

[98] Isp. Das Recht des modernen Staates, str. 368. (II. izd.)

[99] Vrlo jetko veli S c h l i é f, l. c. str. 268.: „und diese anarhistische Theorie ist es, welche noch gegenwärtig das internationale Leben als solches beherrscht; nur da durch wird erst das in jedem Handbuche des Völkerrechts nachzulesende Paradoxonbegreiflich, dass der Krieg ein Institut „des Völkerrechtes" sei, gerade so wie jeder anarchistische Gewaltact als Executive gegen Unrecht oder Rechtsbruch dargestellt wird . . .".

Digitized by Google

VI. Osvrt.

Da svrnemo okom još jednom na rad prve haaške mirovne konferencije! Sudovi[100] o posljecima njezinim vrlo se razilaze. Spram pesimista, kao što su Zorn i Stengel, stoje optimiste Constans, Olivart, i Holls. Istina će i ovdje biti po srijedi, pa pravo je rekao nekadašnji predsjednik III. komisije Bourgeois: ni scepticisme ni impatience. Konferencija je donijela ono, što se od nje moglo razložito očekivati: nije donijela, a ni mogla donijeti vječni mir i razoružanje, pa ni odrečenje od daljega oružanja, ali zato je sastavila obranički postupnik i postavila stalno medjunarodno obraničko sudište, pa najzad velikim dijelom uredila ratno pravo. Doista kraj sadašnje organizacije medjunarodne zajednice i to su veliki rezultati. Zajednica civilizovanih naroda osnovana je na dva principa: na objektivnom principu solidarnosti i na subjektivnom principu suverenosti. Nuto, suverenost je doduše pravo izdavati zapovijedi slobodnim ljudima, ali ona je u stvari gruba, najveća u državi sila, koja mora stajati iza onoga prava zapovijedati. Tu surovu silu nastoji da obuzda, humanizuje i civilizuje ideja moderne pravne države. No u koliko je zemalja pošlo to za rukom? i hoće li se ta ideja potpuno moći da ostvari tako, da pravo sasvim zagospoduje državnim životom? Dokle god su unutrašnje uredjenje i unutrašnji život mnogih država još toliko udaljeni od ideala pravne države, dotle se ne može nikako razumjeti ono vječno zanovjetanje o fundamentalnim nedostacima medjunarodnoga prava i o nemogućnosti njegova napretka, s tim manje, što baš iste te ljude nimalo ne smetaju rukopipateljni nedostaci unutrašnjega državnog života. A već je Kant spoznao, da se savršena organizacija medjunarodne zajednice može uopće samo onda postići, ako države budu pravne države.

Pada mi na pamet pričica jednoga starog talijanskog noveliste.[101] Franco Sacehetti pripovijeda, kako je jednom Messer Rodolfo da Camerino zapitao svoga sinovca, koji je deset godina studirao u Bologni: „Pa šta si tamo radio?" „Učio sam pravo". „Onda si vrijeme uzalud potratio." „Zašto, gospodaru?" „Jer trebao si učiti silu, koja je dva put vrednija." Mladić se isprva nasmiješio, ali kad je o tome stao razmišljati s drugima, našli su, da je istinu rekao Messer Rodolfo. I danas još može se problem o budućnosti medjunarodnoga prava sažeti u pitanju: hoće li i unapredak biti istina, što je rekao Messer Rodolfo?

[100] Te sudove donosi Nippold, l. c. str. 94. i sl.

[101] Isp. Pierantoni, l. c. str. 1.

Digitized by Google

O jamstvu članova javnog i komanditnog trgovačkog društva za društvene obveze.

Napisao Dr. Mladen Pliverić, kr. sudbeni pristav.

(Nastavak.)

II. Namirivanje društvenih vjerovnika u društvenom stečaju.

Po §. 97. t. z. pravo se društvenih vjerovnika u slučaju kad društvo padne pod stečaj modificira. U tom naime slučaju imadu društveni vjerovnici potražiti namirenje u prvom redu iz društvene imovine, a samo glede onog dijela svojih tražbina, za koji ne budu podmireni iz društvene imovine, mogu tražiti namirenje iz privatne imovine pojedinih članova. Po tom postaje jamstvo društvenih članova s njihovom privatnom imovinom u slučaju društvenoga stečaja subsidiarnim.

Naš trg. zakon govori u §-u 97. o načinu kako se društveni vjerovnici namiruju „u slučaju stečaja", ali ne spominje ništa o tom kakav je to stečaj. U §-u 98. veli, da je stečaj „društva" razlog razvrgnuća društva. Budući, da društvo nije ništa drugo, već suma sviju članova, moglo bi se misliti, da o društvenom stečaju može biti govora istom onda, kada svi njegovi članovi obustave svoja plaćanja. Društveni vjerovnici nijesu upućeni samo na društvenu imovinu, već mogu tražiti namirenje i iz privatne imovine članova. Dok dakle makar samo jedan od članova svojom privatnom imovinom može da namiri svoje dugove i društvene i privatne, ne bi postojao razlog za otvorenje „društvenog" stečaja, t. j. stečaja nad imovinom sviju članova. Imalo bi se gledati uvijek samo na imovinsko stanje pojedinih članova za sebe, pa ako bi bilo uvjeta, da se nad imovinom kojega od njih otvori stečaj, izlučio bi se njegov društveni dio u njegovu stečajnu masu. Neposredna posljedica toga bila bi po §-u 98. t. 3. t. z. razvrgnuće društva ili pak isključenje prezaduženog člana po §-u 103. t. z. „Društveni" bi pak stečaj značio stečaj otvoren nad imovinom sviju članova i to nad društvenom i nad privatnom. Pitanje, da li bi se u tom slučaju otvorio nad društvenom imovinom posebni stečaj, ili bi se društvena imovina razdijelila medju stečajne mase u razmjerju njihovih aktivnih salda, imalo bi se riješiti prema praktičnim zahtjevima. Samostalno namirenje društvenih vjerovnika iz društvene imovine, kako ga odredjuje § 97. t. z., moglo bi se u oba slučaja potpunoma provesti i to u prvom slučaju tako, da u stečaju otvorenom nad društvenom imovinom jedino društveni vjerovnici mogu prijaviti svoje tražbine, a u drugom tako, da se sa dijelovima, što iz društvene imovine zapanu pojedine stečajne mase, postupa kao s posebnom imovinom, odredjenom jedino u svrhu namirenja društvenih vjerovnika.

Digitized by Google

Nema sumnje, da bi to stanovište najviše odgovaralo pravnoj naravi javnog trgovačkog društva, po kojoj je ono societet, a ne samostalan pravni subjekt. N u uzevši u obzir, da naš trg. zakon u svim pitanjima s društvenom imovinom postupa kao s nekom relativno samostanlom imovinom, da on tu imovinu smatra nekom posebnom od ostale imovine članova odijeljenom masom, koju podvrgava posebnim propisima, nijesmo prisiljeni insolventnost sviju članova držati isključivom i jedino opravdanom predpostavom za otvorenje društvenog stečaja.

Kao što je društvena imovina u redovitom toku društvenog poslovanja predmetom posebnih pravnih odnošaja, različitih od privatnih pravnih odnošaja pojedinih članova, tako ona to može biti i u društvenoj krizi. Pošto se stečaj ne otvara nad osobama, nego nad imovinom[72], može se nad društvenom imovinom otvoriti stečaj i onda, kad ostala imovina članova dotječe za podmirenje društvenih dugova. Odatle slijedi, da otvorenje društvenog stečaja, ne povlači za sobom nužno i stečaj nad privatnom imovinom članova.

Na tom stanovitšu stoji i naš stečajni red, kad u §-u 224. odredjuje, da se u slučaju kad bude otvoren stečaj proti javnomu (ili komanditnom) trg. društvu, proti članovima (dotično proti komplementarima) može otvoriti samo onda stečaj, ako se to predloži i ako ima uvjeta za otvorenje stečaja trgovačkoga ; te kada odredjuje u §-u 228. st. 2., da se bude li uz stečaj proti društvu otvoren i stečaj proti kojemu članu, oba stečaja imadu razlučeno raspravljati.[73]

Ustanova §-a 97. t. z. odgovara potpunoma članku 122. st. 1. austr. trg. zakona. Već na nürnberškoj konferenciji, a i iza proglašenja općeg njem. trg. zakona, govorilo se mnogo proti ustanovi čl. 122. Jedni imadjahu pred očima pretežito interes privatnih, a drugi pak interes društvenih vjerovnika. Prvi rekoše : Privatni vjerovnici imadu i izvan stečaja gori položaj od društvenih vjerovnika, a kud i kamo gori onda, kad društvo pane pod stečaj. Društveni će stečaj povesti u najviše slučajeva za sobom i stečaj nad privatnom imovinom članova, jer će redovito društvo pasti istom onda pod stečaj, kad nijedan od članova ne bude više solventan. Dok privatna imovina barem jednoga od njih dotječe za namirenje društvenih dugova, nastojat će on, da naknadnim uloščima u društveni fond zapriječi društveni stečaj, jer on i onako jamči i svojom privatnom imovinom za društvene dugove i jer društveni stečaj škodi njegovom osobnom kreditu. Otvorenje pak stečaja nad privatnom imovinom članova pogoršava još

[72] Frankl, cit., str. 25., nota 2.

[73] Suglasno § 248. ugarskog i § 198. njem. steč. reda. — Nasuprot po austr. steč. redu (§ 199.) otvorenje društvenoga stečaja povlači za sobom i stečaj nad privatnom imovinom članova.

Digitized by Google

onaj i onako nesigurni položaj privatnih vjerovnika, jer dok izvan stečaja imadu barem donekle nade, da će iz privatne imovine svojih dužnika doći do potpunog namirenja, namiruju im se u slučaju, kad im dužnik pane pod stečaj, samo alikvotni dijelovi njihovih tražbina. Trebalo bi dakle, rekoše, privatne vjerovnike zaštititi tako, da u slučaju društvenoga stečaja oni jedini budu ovlašteni tražiti namirenje iz privatne imovine društvenih članova. Drugi se pak usprotiviše tome, da se jamstvo privatne imovine u slučaju drutšvenog stečaja učini samo subsidiarnim, jer bi baš u tom slučaju jamstvo privatne imovine društvenim vjerovnicima najviše koristilo,[74]

Kako se iz toga vidi, nije bilo moguće postaviti zakonske ustanove, koja bi potpunoma pravična bila i za društvene i za privatne vjerovnike. Isključivo pravo privatnih vjeorvnika na privatnu imovinu članova u slučaju društvenoga stečaja, protivilo bi se jednom od glavnih obilježja javnog trg. društva, naime neograničenom i solidarnom jamstvu sviju članova za društvene obveze.[75] Neograničeno pak jamstvo privatne imovine društvenim vjerovnicima i u slučaju društvenoga stečaja, bilo bi opet vrlo nepravično za privatne vjerovnike, jer bi im se time njihov i onako zaista nesigurni položaj još pogoršao. Pošlo se je stoga srednjim putem, koji bar približno odgovara pravičnosti.[76]

Naš stečajni red ustanovljuje u §-u 226., da društveni vjerovnici mogu svoje tražbine u potpunom iznosu prijaviti i u stečaju pojedinih članova[77], te da se tražbine, kojih ispravnost bude ustanovljena u društvenom stečaju, ne mogu više pobijati u stečaju pojedinih članova.

Prvom ustanovom hoće zakon da izbjegne poteškoćama, koje bi nastale, kad bi društveni vjerovnici mogli u stečaju pojedinih članova prijaviti samo onaj iznos svojih tražbina, za koji u društvenom stečaju nijesu namireni, jer dok se društveni stečaj ne svrši, ne može se znati kolik će onaj nenamireni dio biti. Tražbine društvenih vjerovnika likvidiraju se i u stečaju pojedinih članova u potpunom iznosu, a dividenda, što na njih otpada, pridržaje se dotle, dok se ne ustanovi, koliki dio vjerovnikove tražbine nije podmiren iz društvene imovine. Kad se taj dio ustanovi, onda se vjerovniku za namirenje njegove tražbine isplaćuje iz privatne

[74] Isp. glede navedenoga Hahn: Komm. k čl. 122.

[75] Stoga austr. zakonodavstvo sasma ispravno i razložno nije ni u uvodnom zakonu k općem trg. zakonu ni u stečajnom redu učinilo porabe od priuzdržaja čl. 122.: „Den Landesgesetzen bleibt vorbehalten, zu bestimmen ob und wie weit den Privatgläubigern der Gesellschafter ein Absonderungsrecht in bezug auf das Privatvermögen derselben zusteht."

[76] Njem. steč. red ustanovljuje u §§ 199. do 208., da se društveni vjerovnik može odreći namirenja iz društvene imovine, pa odmah čitavu tražbinu prijaviti u stečaju pojedinih članova.

[77] Ako naime i nad privatnom imovinom članova bude otvoren stečaj.

Digitized by Google

imovine toliko, koliko kao dividenda na njegov u društvenom stečaju nenamireni iznos otpada. Bude li više članova pod stečajem, može vjerovnik u svakom stečaju prijaviti čitavu tražbinu, te će se u svakom stečaju na gornji način postupati, a čim bude vjerovnik namiren iz nekih stečajnih masa potpuno, ne će više moći iz ostalih tražiti namirenja.

Glede regresa medju masama, imat će se uporaviti analogno § 60. st. reda[78] t. j. regresu će biti samo onda mjesta, ako u kojoj stečajnini štogod preostane od dijela, odredjenog za namirenje društvenih vjerovnika. U tom će slučaju iz mase, u kojoj takav višak preostane, ostale mase moći potražiti porazmjerno regres.

Druga ustanova § 226. st. r., da se tražbina, koje je ispravnost dokazana u društvenom stečaju, ne može više pobijati u stečaju pojedinih članova, posvema je jasna. Analogno, kao što osuda, kojom se društvo osudjuje na platež društvenog duga, tvori za sve članove rem judicatam, tako, da oni više ne mogu pobijati objektivni opstanak njezin, tako se ne može ni u stečaju pojedinih članova pobijati opstanak tražbine, ustanovljene u društvenom stečaju. Ali kao što pojedinim članovima izvan stečaja stoji prosto, da proti vjerovnikovoj tražbini iznesu svoje osobne prigovore, tako može i u stečaju pojedinih članova to činiti stečajni upravitelj i ostali vjerovnici[79].

Ne bude li uvjeta, da se istodobno s društvenim stečajem otvori i stečaj nad privatnom imovinom pojedinih članova, morat će društveni vjerovnik čekati do svršetka društvenoga stečaja, te članove, koji nijesu pod stečajem, tužiti na isplatu dijela svoje tražbine nenamirenog u društvenom stečaju.

Na ovome mjestu treba spomenuti još i to, da u slučaju, kad za vrijeme društvenog stečaja koji od društvenih članova, odnosno njegova stečajna masa — traži od društvenoga vjerovnika namirenje za privatnu tražbinu, što je proti njemu ima dotični član, odnosno njegova stečajna masa, društveni vjerovnik ne može tražbinu, što je ima prema društvu, upotrijebiti cijelim iznosom za preboj, već samo onim njezinim dijelom, za koji nije namiren u društvenom stečaju, jer mu u društvenom stečaju privatna imovina članova jamči samo za taj nepodmireni dio tražbine.

---

[78] „Ako se proti više ili proti jednomu od više solidarnih sudužnikah otvori stečaj, može vjerovnik sve do podpune podmirbe zahtievati iz svake stečajnine izplatu svoje tražbine cielim, u vrieme otvorena stečaja još postojećim iznosom.

Pošto vjerovnik bude podmiren, a u stečajnini preostane što od diela, njemu odredjena, nastaje glede toga suviška pravo zavrate, kao izvan stečaja (§ 896. o. g. z.), te se može zahtievati, da se u pojedinu masu stečajnu povrati, što je iz nje razmjerno suviše plaćeno."

[79] § 128. st. z.

Digitized by Google

Trgovački se stečaj po našem stečajnom zakonu (§ 216.) otvara nnd društvenom imovinom samo onda, ako je društvo upisano u trgovački registar. Nije il ono upisano, imade se stečajni postupak povesti po propisima redovitoga stečajnog postupka. Ali i u tom se slučaju ima nad društvenom imovinom povesti posebni stečaj, jer isti razlozi, koji govore za otvorenje posebnog stečaja nad društvom upisanim u trg. registar, postoje i za otvorenje posebnog stečaja nad ovim javnim trg. društvom, koje nije upisano u trg. registar.

Posebni se stečaj nad društvom otvara i za vrijeme njegove likvidacije — sve dotle, dok još ima nerazdijeljene društvene imovine (§ 216. st. z. u savezu s § 219. i 224. st. z.). Temelj posebnog društvenog stečaja jest opstanak posebne društvene imovine, a takva postoji sve dotle, dok ne bude potpunoma i faktično razdijeljena medju društvene članove[80].

III. Namirivanje društvenih vjerovnika iza razvrgnuća društva i iza istupa pojedinih članova iz društvene sveze.

Razriješenjem društva ili istupom članova iz društva, kako je sasma naravno, ne prestaje solidarno jamstvo članova za društvene obveze. Ipak su razlozi shodnosti ponukali zakonodavca, da onaj nesigurni položaj, u kojem se nalaze članovi poradi svoje neograničene obveze još i nakon razvrgnuća društva ili njihovog istupa iz društva, olakša time, da ograniči vrijeme, u kojem vjerovnik proti njima može svoje pravo ostvariti. U tu svrhu odredjuje zakon u §-u 121., da tužbe, što se proti pojedinim članovima radi društvenih obveza mogu podići, zastaruju u kratkom roku od 5 godina iza razvrgnuća društva ili istupa pojedinih članova iz društva, u koliko za vjerovnikove tražbine nije zakonito ustanovljen još kraći rok zagodni. Ta ustanova, preuzeta i u opći njemački i u naš trg. zakon iz code de commerce, opravdava se time, što se razvrgnuće društva odnosno istup pojedinih članova javno oglašuje, pa je time dana vjerovnicima prilika, da svoje tražbine pravodobno utjeraju.

Zastara počima teći onim danom, kada je na temelju upisa u trg. registar razvrgnuće odnosno istup pojedinih članova javno oglašen, a glede tražbina, koje dospijevaju istom iza tog službenog proglasa, danom dospjelosti. Ovisi li dospjelost tražbine o otkazu, smatra se, da je otkaz učinjen na dan onog javnog proglasa.

No zakon je navedenom ustanovom htio da zaštiti samo privatnu imovinu članova, jer u §-u 122. odredjuje, da iz nerazdijeljene društvene imo-

[80] Frankl, cit. str. 27.

Digitized by Google

vine mogu društveni vjerovnici tražiti namirenje i nakon izminuća onog petgodišnjeg zastarnog roka.

Pošto naš trg. zakon za početak zastarnog roka traži, da upis društvenog razvrgnuća, odnosno istupa članova bude javno oglašen, to razvrgne li se društvo usljed otvorenja stečaja nad društvom, ne zastaruje tužba proti pojedinim članovima u roku od pet godina, već u redovitom zastarnom roku. Otvorenje stečaja imade se doduše po našem trg. zakonu zabilježiti u trgov. registru (§ 23. t. z.), ali ta se zabilježba ne proglašuje. Moglo bi se reći, da se svako otvorenje stečaja javno oglašuje po stečajnom sudu, te da se time polučuje isto, što i proglasom učinjenim na temelju upisa u trg. registar. Ali zakon izrično kaže, da zastara počima danom „kojega je na temelju učinjenog upisa u registar tvrdka trgovačkih obnarodovano razvrgnuće društva". Držimo, da je naš zakon hotice mimoišao slučaj, kada se društvo razvrgava usljed stečaja. Društveni su vjerovnici usljed otvorenja stečaja upućeni u prvom redu na namirenje iz društvene imovine. Bilo bi očito nepravedno, da tužba proti pojedinim članovima zastaruje, premda zakon društvenim vjerovnicima uskraćuje pravo, da traže namirenje iz privatne imovine članova. Uvjetom zastare jest, da vjerovnik, koji je svoje pravo mogao vršiti, u zastarnom roku tog prava nije vršio.

Posebne ustanove sadržaje naš zakon o prekidanju zastare. Razlikuje pri tom dva slučaja:

Zastara tužbe proti istupivšem članu prekida se samo pravnim činima proti njemu. (§ 123. st. 1).

Zastara pak tužbe proti članovima razvrgnutog društva, ne prekida se samo pravnim činima proti njima, već i pravnim djelom proti likvidatorima (§ 123. st. 2.)

Pravnim činom, kojim se zastara u opće prekida, smatra zakon samo podignuće tužbe (§ 123. st. 3.) Ne prekida se dakle zastara ni priznanjem duga, učinjenom po obvezanom članu, ni priznanjem duga učinjenom po likvidatorima.

Specijalna je još ustanova, da kraći zastarni rok teče i proti juristićkim osobama, maloljetnicima i skrbljenicima (§ 124.) To je dakle iznimka od §-a 1472. i 1494. o. g. z.

U koliko trgovački zakon ne postavlja za zastaru posebnih ustanova, vrijede ustanove gradjanskog zakonika (§ 1 t. z.) Prema tome imadu se glede obustave zastare uporaviti §§ 1495. i 1496. o. g. z.[81].

[81] Tako Randa: Das öst. Handelsrecht, str. 265., nota 229. Protivno Staub-Pisko: Kommentar zum allg. deutschen Handelsgesetzbuche (izdanje za Austriju), § 10. k Art. 146.

Digitized by Google

POGLAVJE III.

Jamstvo članova komanditnog društva.

A. U opće.

Komanditno i javno trg. društvo razlikuju se medjusobno u jednu ruku svojom kreditnom podlogom, a u drugu ruku mjerom sudjelovanja pojedinih članova kod društvenih poslova. No bitna, juristička razlika leži, kako je to u uvodu razloženo, jedino u njihovoj kreditnoj podlozi t. j. u jamstvu članova za društvene obveze.

Kod komanditnog društva ima dvije vrsti članova: takovih, koji za društvene obveze nose neograničenu i solidarnu odgovornost, i takovih, koji jamče samo ugovorno opredijeljenim uloškom imovine. (§ 125. t. z.).

O jamstvu prvih, koji se zovu članovi nutarnji ili komplementari, valja sve ono, što smo govorili o jamstvu članova javnog trg. društva. Preostaje nam dakle samo da ispitamo jamstvo drugih, koji se zovu članovi vanjski ili komanditiste. Imade slučajeva, gdje i ti jamče kao i komplementari. O tim ćemo slučajevima govoriti kasnije[88], a ponajprije ćemo ispitati principijelnu razliku izmedju jamstva komanditiste i jamstva člana javnog trg. društva odnosno komplementara.

Pitanje je razlikuje li se jamstvo komanditiste od jamstva komplementareva samo kvantitativno ili i kvalitativno ?

Bivši opći njemački odnosno sadašnji austr. trg. zakon ograničuju se na odredjenje mjere komanditistinog jamstva, dok o načinu ili vrsti njegovoj ne govore ništa. Na nürnberškoj je naime konferenciji pobijedilo mnijenje, da o tom u zakonu ne treba postaviti posebnih ustanova, već da se riješenje tog pitanja ima prepustiti teoriji. U njemačkoj je pravnoj literaturi sve do uvedenja novog trg. zakona (koji u §-u 171. izrično odredjuje, da komanditista do iznosa svog uloška jamči društvenim vjerovnicima neposredno) to pitanje ostalo preporno, a naravno je, da taj prepor glede austr. trg. zakona vlada još i danas. Po jednom mnijenju jamči komanditista društvenim vjerovnicima neposredno tj. tako, da društveni vjerovnici mogu uvijek osobno njega tužiti, dok po drugom mnijenju jamči komanditista društvenim vjerovnicima samo posredno; društveni vjerovnici nemogu nikada njega osobno tužiti, već mogu njegovo ograničeno jamstvo ostvariti samo preko društva ; na temelju osude, izrečene proti društvu, mogu oni voditi ovrhu na društvenu imovinu, a u tu spada i komanditistin ložak kao njezina realna sastojina ili kao tražbina, što je proti komanditisti ima društvo ; društvo može komanditisti ložak i potpunoma i djelomice oprostiti ili mu ga povratiti, ali kada društveni vjerovnici traže od društva namirenje, smatra se da komanditisti ložak nije ni oprošten ni povraćen, već da se on s uplatom u

[88] Vidi točku C.

Digitized by Google

cijelosti ili djelomice još nalazi u zaostatku, da ga on društvu u cijelosti ili djelomice još duguje.[83] Posredujuće mnijenje zastupa Anschütz[84], koji uči, da vjerovnik ima proti komanditisti direktnu tužbu samo u slučaju, kada je komanditista mala fide dizao kamate i dobitak, umjesto, da ih je, kako to zakon propisuje, upotrijebio za sačuvanje ili nadopunjenje svog uloška.

Naš je trg. zakon, koji se je inače u normiranju komanditistinog jamstva posvema poveo za općim njem. trg. zakonom, očito htio, da pitanje pravnog položaja komanditiste prema društvenim vjerovnicima izvede na čistac, pa je u §-u 139. izrijekom ustanovio kada i u koliko komanditista društvenim vjerovnicima jamči osobno. Nu baš radi slijepog povadjanja za općim njem . trg. zakonom ima i u našem zakonu nekih nejasnoća, koje se mogu odstraniti samo tumačenjem.

Jamstvo je komanditistino u opće takove naravi, da se pitanje o načinu tog jamstva nemože raspravljati samo za sebe bez obzira na pitanje o opsegu njegovu. Oba se pitanja medjusobno tako isprepliću, da se jedno od drugoga ne može odijeliti, već jedno drugo nadopunjuje. Nastojat ćemo prema tome, da ih riješimo po slovu i duhu zakona te po logičnim posljedicama, koje iz onoga uskoga saveza obih pitanja slijede.

B. Interpretacija §-a 139. t. z.

§ 139. t. z. glasi: „Član izvanjski jamči za obveze društvene samo uložkom svojim, ili u koliko ga nije još platio, iznosom ugovorenim.

Uložak se ne smije dokle traje družtvo, niti sasvim niti dionično povratiti niti oprostiti. Kamata može družtvo članu izvanjskomu platiti samo u koliko se tim ne umaljuje prvobitni uložak.

Dok se gubitkom umaljeni uložak izvanjskoga člana družtvenoga ne nadopuni, ne može on dizati niti kamata, niti dobitka.

Za obveze družtvene jamči osobno samo tada i u toliko izvanjski član družtveni, kada i u koliko je proti odredbi ovoga § od družtva primio plateža ; nego ni u takovu slučaju ne može se on pridržati na povratbu kamata i dobitka, što je uzdigao u dobroj vjeri na temelju bilance sastavljene u dobroj vjeri."

Kako je već gore spomenuto, riješio je zakon u §-u 139. ono u njemačkoj pravnoj literaturi preporno pitanje o načinu komanditistinog jamstva. Po

[83] Velika većina njemačkih pravnika zastupa mnijenje, da komanditista društv. vjerovnicima jamči direktno. Protivno mnijenje zastupaju poglavito: Krämel u Archiv für Theorie und Praxis des allg. deutschen Handelsrechtes V., str. 101. Auerbach: Das Gesellschaftswesen in juristischer und volkswirtschaftlicher Hinsicht, str. 165., nota 21. Endemann: Das deutsche Handelsrecht (4. izdanje), str. 174. Wendt u Endemannovom Handbuchu I., str. 459.

[84] Anschütz-Völderndorff: Kommentar II., str. 374. i sl.

Digitized by Google

posljednjoj naime stavci §-a 139. jamči komanditista društvenim vjerovnicima osobno samo pod izvjesnim pretpostavama, samo u izvjesnim slučajevima („... samo tada i u toliko... kada i u koliko je proti odredbi ovoga § od družtva primio plateža..."). Odatle slijedi, da je komanditistino jamstvo po našem zakonu u principu t. j. redovno — samo neosobno ili posredno.

I. Stavka 1. §-a 139. t. z. kaže, da komanditista jamči samo svojim uloškom ili u koliko ga još nije platio, iznosom ugovorenim.

Da uzmognemo odgovoriti na pitanje kako će društveni vjerovnik to komanditistino jamstvo ostvariti, treba da ponajprije ispitamo što znači ovdje „uložak", a što „ugovoreni iznos".

Stavka 1. čl. 165. općeg njemačkog (odnosno austrijskog) trg. zakona glasi jednako kao i st. 1. §-a 139. našeg trg. zakona — jedino je tamo mjesto izraza „ugovoreni iznos" upotrijebljen izraz „obećani iznos"[85]. Neki pravni pisci uče, da je u 1. stavci čl. 165. općeg njemačkog i §-a 139. našeg trg. zakona izraz „uložak" upotrijebljen u dva različita značenja. U prvoj izreci tih stavaka („jamči samo uložkom svojim") ima se po njihovom mnijenju pod „uloškom" („Einlage") razumijevati komanditistin društveni ili poslovni dio, a u drugoj izreci (, ili u koliko ga još nije platio, iznosom ugovorenim") uložak u tehničkom smislu t. j. iznos, što ga komanditista po društvenom ugovoru ima uplatiti u društveni fond, te koji može biti i veći od poslovnog dijela komanditistinog[86].

Držimo, da to tumačenje nije ispravno. Kad zakon kaže': „jamči samo uložkom svojim ili u koliko g a još nije platio, iznosom ugovorenim", onda „uložak" u prvoj izreci nemože značiti poslovni dio komanditistin, jer je taj uvijek potpuno uplaćen[87]. Poslovni dio nije ništa drugo nego iznos, kojim pojedini član u društvu faktično sudjeluje.

Zakon u prvoj stavci §-a 139. kaže: Komanditista jamči za društvene obveze samo s onim iznosom, do kojega je preuzeo odgovornost za njih. U koliko ga je već uplatio u društveni fond, zove zakon taj iznos „uložkom", a u koliko se s uplatom još nalazi u zaostatku „ugovorenim iznosom". Zakon nije posebice istaknuo, da komanditista jamči svojim poslovnim dijelom, jer se to samo po sebi razumije i tumači posebnim položajem društvene imovine, koja kao neka jedinstvena cjelina služi namirenju društvenih vjerovnika[88]. No dok uplata nekog prinosa u društvenu glavnicu

[85] čl. 165. glasi: „Für die Verbindlichkeiten der Gesellschaft haftet der Kommanditist nur mit der Einlage, und soweit diese nicht eingezahlt ist, mit dem versprochenen Betrage."

[86] Tako Hahn: Komm. k čl. 165. § 4. Renaud: Das Recht der Kommanditgesellschaften, str. 410. a za naš zakon Vrbanić: cit., str. 238., nota 1.

[87] Schwalb: str. 340.

[88] Vidi poglavlje II., toč. B.

Digitized by Google

kod javnog trg. društva nema nikakvog upliva na jamstvo pojedinih članova, a kod komanditnog društva na jamstvo komplementara, jer oni i onako jamče cijelom svojom imovinom neograničeno za društvene obveze, to se po riječima zakona komanditista u koliko je uplatio neki prinos u društvenu glavnicu riješio jamstva s privatnom imovinom. Kad zakon kaže, da komanditista jamči „samo uložkom svojim" t. j. uplaćenim ugovorenim prinosom, hoće da istakne, da on nije više ništa dužan pridonijeti za namirenje društvenih vjerovnika, već se je prema njima riješio svake obveze[89]. Pošto komanditista nema uprave i zastupstva društvenim vjerovnicima obvezane i od njegovog ostalog imutka odijeljene imovinske mase, to on ne jamči za upotrebu svog društvenog dijela i ne nosi pogibao za tu upotrebu[90].

U koliko se komanditista s uplatom svog uloška nalazi još u zaostatku, u toliko jamči društvenim vjerovnicima „ugovorenim iznosom".

U oba je slučaja opseg komanditistinog jamstva isti, a razlika je samo u objektu jamstva. U prvom slučaju jamči komanditista samo svojom društvenom imovinom, a u drugom u koliko nije ugovoreni prinos uplatio i svojom privatnom imovinom.

Jamstvo komanditistino, o kojem govori 1. stavka §-a 139., ostvarit će društveni vjerovnik na taj način, da na temelju osude (ili inog kojeg ovršnog naslova) povede ovrhu na društvenu imovinu, u koju spada i komanditistin ugovoreni prinos kao realna njezina sastavina (dakako u koliko već nije iscrpljen društvenim gubicima), ili kao tražbina, što je ima društvo prema komanditistu ili dijelom kao realna njezina sastavina, a dijelom kao društvena tražbina[91].

Nastaje sada pitanje kako će se proračunati iznos, što će ga komanditista eventualno morati iz svoje privatne imovine platiti društvenim vjerovnicima, drugim riječima dokle će sizati njegovo jamstvo s privatnom imovinom?

Iz pojma ograničenog jamstva komanditistovog i iz pravne naravi uplate uloška slijedi, da će se visina jamstva s privatnom imovinom imati odrediti razlikom izmedju visine ugovorenog uloška i zbroja sviju komanditistovih prinosa u društvenu glavnicu, uplaćenih s namjerom da se konstituira ložak.

Komanditista može svoj ložak konstituirati na više načina:

---

[89] Da se pod izrazom „ložak" u 1. stavci §-a 139. nemože razumijevati poslovni dio komanditistin, vidi se i odatle, što zakon u 2. stavci kaže, da se „ložak" dok društvo postoji, nemože oprostiti, jer se poslovni dio nemože oprostiti. Vidi Schwalb cit., str. 340.

[90] Hahn: Komm. k čl. 165., § 2.

[91] Razumije se, da se tražbina, što je ima glede uplate uloška društvo prema komanditisti, može vjerovniku ustupiti.

Digitized by Google

1. tako, da neke vrijednosti direktno prenese iz svoje privatne imovine u društvenu glavnicu. Uložak se može sastojati a) u gotovome novcu, b) u prenosu vlasništva pokretnih ili nepokretnih stvari, c) u prepuštanju porabe nekih stvari[92] i d) u službama[93]. Ali u koliko se uložak ne sastoji u novcu, imadu vjerovnici pravo ispitati da li vrijednost uloška odgovara svoti unesenoj u trg. registar. Oni nijesu vezani procjenom članova[94].

2. Uplatom u društvenu imovinu ima se smatrati i svaka indirektna ilacija npr. isplata društvenih dugova u koliko komanditista nije primio od društva naknade[95].

3. Uplatom se ima smatrati i svako povišenje poslovnog dijela komanditistinog bilo ono posljedica direktne ili indirektne ilacije ili ono nastalo usljed nepodizanja kamata i dobitnih dijelova[96].

Budući, da se svi prinosi, što ih komanditista bilo direktno ili indirektno uplati u društvo, njemu upisuju u dobro, to se može reći, da se visina komanditistinog jamstva s privatnom imovinom ustanovljuje razlikom, koja se dobije, ako se od iznosa ugovorenog uloška odbije komanditistin bilo kada postignut najviši aktivni saldo, uz pretpostavu, da komanditista nije proti ustanovama §-a 139. st. 2. i 3. od društva primio plaćeža[97]. Povratna plaćanja opet povećavaju jamstvo s privatnom imovinom.

II. Odredjujući naš zakon u st. 1. §-a 139. opseg komanditistinog jamstva, pretpostavlja on redoviti slučaj, kada se iznos ugovorenog uloška podudara s iznosom unesenim kao komanditistov prinos u trg. registar.

No društvenim ugovorom može biti ustanovljeno, da komanditista sudjeluje u društvenom poduzeću manjim iznosom nego li je svota unesena u trg. registar, dapače nije isključen i uglavak, da komanditista u opće nije dužan ništa u društveni fond uplatiti, već da samo svojim obećanjem, da će do izvjesnog iznosa jamčiti za društvene obveze, ima povisiti društveni kredit[98]. Da komanditista svakako jamči do iznosa unesenog u trg. registar, razumije se samo po sebi i slijedi iz svrhe i pravnog značenja unosa u trg. registar i javnog oglašenja tih unosa.

[92] Vidi Hahn: Komm. k čl. 150., § 1. Protivno Wendt: cit., str. 441. i sl.

[93] Vidi Hahn: ibid. Renaud cit., str. 116. i 417. Behrend: cit., str. 637. — Schwalb, cit.str. 409. Protivno Wendt ibid. Kräwel: cit., str. 95. i sl. Endemann: cit. § 57., nota 3. Gareis-Fuchsberger: cit., str. 284., t. 7., a za naš zakon Vrbanić: cit., str. 214.

[94] Vidi Schwalb, cit., str. 409., t. 3. Staub: Komm. k čl. 150., § 7. in fine, i Randa: Das österr. Handelsrecht II., str. 75.

[95] Ehrenberg, str. 365. i sl. Schwalb, cit., str. 410. toč. 5.

[96] Vidi Ehrenberg: cit., str. 364. Behrend: cit., str. 644. Schwalb: cit. str. 411., t. 6.

[97] Vidi o tom obširno Schwalb: cit., str. 411., toč. 7. i prijašnje.

[98] Baš tako kao što takav ugovor može postojati i glede kojeg člana javnog trgov. društva.

Digitized by Google

Pita se, kako će društveni vjerovnik ostvariti komanditistino jamstvo u koliko je iznos, u trg. registar unesen, veći od iznosa, što ga komanditista kao svoj prinos po društvenom ugovoru ima uplatiti u društvo? Ovrhom na društvenu imovinu, dakle posrednim načinom, ne može on to jamstvo ostvariti, jer u društvenu imovinu spada samo faktično već uplaćeni prinos komanditistin, odnosno tražbina, što je društvo glede tog prinosa prema komanditisti imade. Ne preostaje prema tome ino, nego da se komanditistu glede onog viška nametne osobno jamstvo. To je i u duhu našeg zakona. Isti razlozi, koji su ponukali zakonodavca, da u slučajevima navedenim u st. 2. i 3. §-a 139. ustanovi osobno jamstvo komanditistino, govore i za naš slučaj, koji je zakon mimoišao samo zato, što, kako smo već rekli, pretpostavlja redoviti slučaj, kad je uneseni iznos jednak ugovorenom. Osobno je naime jamstvo komanditistino uvedeno u jednu ruku s razloga, da se zaštiti interes društvenih vjerovnika, a u drugu ruku s razloga, da bude članovima omogućeno, da svoje unutarnje odnošaje po volji urede. Indirektno jamstvo komanditistino zaštićivalo bi interese društvenih vjerovnika samo onda, kad bi zakon članovima sasmavezao ruke u raspolaganju s društvenom imovinom, kad bi zakon odredjivao, da je mijenjanje društvenog ugovora, umanjivanje uložaka, isplaćivanje kamata i dobitnih dijelova komanditistu, dok mu uložak ne bude nadopunjen i t. d. ne samo pobitno već i ništetno[99]. Zakon pak toga ne čini, već u §-u 136. odredjuje, da se §§-i 84., 85. i 86. t. z. glede kamata, opredijeljivanja dobitka i gubitka, dizanja kamata i dobitka imadu uporaviti i na komanditiste uz neke modifikacije glede dizanja dobitka. Pošto su pak i te ustanove dispozitivne naravi, mogu članovi komanditnog kao i oni javnog trg. društva, ako su sporazumni, s društvenom imovinom raspolagati kako god ih je volja. Da pak ta slobodna raspoložba članova ne dodje u koliziju s interesima društvenih vjerovnika, za to se je zakon pobrinuo normiranjem osobnog i neograničenog jamstva komplementarâ, te osobnog i ograničenog jamstva komanditistâ. Time je u jednakoj mjeri udovoljeno i interesima društvenih vjerovnika i slobodi dispozicije društvenih članova.

Kao što je zakon tude zaštitio interes društvenih vjerovnika, tako je u njegovome duhu, da taj bude zaštićen i u slučaju, kad su društveni vjerovnici s pouzdanjem u trg. registar kontrahirali s komanditnim društvom, a takovu im zaštitu može pružiti samo osobno jamstvo komanditistino za onu razliku izmedju visine unesenog i ugovorenog uloška.

III. Zakon odredjuje nadalje u 2. stavci § 139. ponajprije, da se uložak komanditistov ne može dok društvo traje niti sasvim niti djelomice povra-

[99] Vidi Ehrenberg: cit., str. 357.

Digitized by Google

titi ili oprostiti. Te se riječi zakona ne smiju tako shvatiti kao da bi povraćanje odnosno otpust uloška bio ništetan, jer sam zakon u stavci 4. §-a 139. računa s činjenicom takvog povratka odnosno otpusta, govoreći o posljedici, kojima ona radja — o komanditistinom osobnom jamstvu. Zakon hoće samo da kaže, da povratak odnosno otpust uloška ne može umanjiti komanditistinog jamstva. Komanditista unatoč takvih povraćanja i otpusta jamči ugovorenim odnosno u trg. registar unesenim iznosom.

Ako je dakle uložak bio već potpuno uplaćen, pa ga društvo komanditistu djelomice ili sasvim povrati, nastupa jamstvo komanditistine privatne imovine za iznos povraćenog dijela odnosno za iznos cijelog uloška. Nije li uložak bio još uplaćen, bilo da je komanditista s uplatom u cijelosti ili djelomično još u zaostatku, pa mu društvo još dužnu uplatu sasvim ili djelomično oprosti, jamči on svojom privatnom imovinom za iznos cijelog uloška odnosno za iznos oproštenog dijela uloška.

Mogu nastati slijedeći slučajevi :

1. Komanditista još nije ništa uplatio u društvenu imovinu, a društvo mu sasma oprosti uplatu. Tude nastupa osobno jamstvo komanditistino za čitavi iznos uloška t. j. za svotu unesenu u trg. registar.

2. Komanditista još nije ništa uplatio u društvenu imovinu, a društvo mu uplatu djelomice oprosti. U takvom slučaju jamči komanditista za iznos neoproštenog dijela uloška posredno, a za iznos oproštenog dijela uloška neposredno.

3. Komanditista je uplatio samo jedan dio uloška, a društvo mu razliku izmedju uplaćenog i unesenog iznosa sasma oprosti. Za tu razliku jamči komanditista neposredno.

4. Komanditista je uplatio samo dio uloška, a društvo mu razliku izmedju unesenog i uplaćenog iznosa djelomično oprosti. U takvom slučaju jamči komanditista za neoprošteni dio one razlike posredno, a za oprošteni neposredno.

Povraćanjem imadu se smatrati sve isplate, kojima se jedan dio imovine odredjene u svrhu namirenja društvenih vjerovnika, povraća u komanditistinu privatnu imovinu. To se pak zbiva ne samo time, da društvo komanditisti isplati pod naslovom povraćanja uloška neku gotovinu ili mu povrati stvari, što ih je svojedobno uložio u društvo, već može povraćanje biti zaodjenuto u pravni posao. Takav je n. pr. slučaj, kada društvo in fraudem creditorum za prekomjernu cijenu kupi nešto od komanditiste.[100]

IV. Dosljedno odredjuje nadalje zakon u st. 2. §-a 139., da društvo može komanditisti platiti kamata samo u koliko se time ne umanjuje njegov prvobitni uložak.

---

[100] Vidi **Behrend**: cit., str 641

Digitized by Google

I u isplati kamata može se naime sastojati povraćanje uloška. Povraćanjem uloška ima se smatrati, kako je to u prijašnoj točki razloženo, svaki akt, kojim se jedan dio imovine, što ju je komanditist ulpatio u društvo, opet vraća komanditistu. Takav je akt i isplata kamata članovima, koja se preduzima onda, kada društveni dobitak ne dotiče za pokriće njihovog iznosa. Kamati naime, koji se članovima isplaćuju iz društvene imovine čine ili umnožavaju društveni gubitak (§ 84. t. z.). Pošto se pak taj dijeli medju članove, to se udjel svakoga od njih umanjuje za onaj razmjerni dio, koji je nuždan, da se takovi kamati pokriju. Zakon dozvoljava, da komanditista diže svoje kamate i u takvom slučaju (§ 136. t. z.), ali budući, da on time umanjuje svoj poslovni dio, budući da se njemu u koliko njegov poslovni dio nije već narasao preko iznosa označenog kao uložak u trg. registru i u koliko taj višak ne dosiže za pokriće kamata, isplatom njihovom povraća jedan dio imovine, odredjene za namirenje društvenih vjerovnika, to je posve razumljivo, da je zakon odredio, da za vrijednost toga dijela jamči društvenim vjerovnicima svojom privatnom imovinom. Jamstvo, od kojega je uplatom svog prinosa riješio svoju privatnu imovinu, svaljuje opet na nju. Pošto je pak komanditista prema društvu bio ovlašten podići svoje kamate (§ 136. t. z.), pošto dakle društvo glede iznosa tih kamata nema tražbine proti njemu, to će društveni vjerovnik taj iznos samo od komanditista osobno moći tražiti, za taj će mu iznos komanditista neposredno jamčiti (§ 139. st. 4.).

Ako je dakle komanditista svoj ugovoreni uložak već potpuno uplatio, dakle se posvema riješio jamstva s privatnom imovinom, pa mu se isplatom kamata jedan dio uplaćenog uloška povrati, to za vrijednost tog dijela opet nastupa njegovo jamstvo s privatnom imovinom i to neposredno. Nije li još svoj ugovoreni uložak potpunoma uplatio, dakle jamči li još uvijek djelomično i svojom privatnom imovinom, to se usljed onakove isplate kamata to njegovo jamstvo, povećaje. Odsele jamči on kao i dosele za neuplaćeni iznos uloška posredno, a osim toga u koliko je njegov već uplaćeni prinos isplatom kamata umanjen i neposredno.

V. U stavci 3. §-a 139. odredjuje zakon, da komanditista nemože sve dotle dizati kamate i dobitka, dok se njegov gubitkom umanjeni uložak ne nadopuni.

Ta je ustanova posve samostalan pravni propis, koji nipošto ne slijedi iz predidućih zakonskih ustanova, već je dapače u protuslovju sa stavkom 1. §-a 139. Tamo naime kaže zakon, da komanditista za društvene obveze jamči s a m o uloškom svojim ili u koliko ga još nije uplatio, ugovorenim iznosom. Dosljedno bi bilo, da komanditista, koji je svoj uložak potpunoma ili djelomice uplatio, bude ovlašten, da bez ikakvih pravnih posljedica po svoje jamstvo za društvene obveze, diže i kamate i dobitne dijelove, isplatom

Digitized by Google

kojih se ne dira u njegov već uplaćeni uložak, dakle kamate, koji mu se isplaćuju iz društvenog dobitka i dijelove, koji od toga na nj odpadaju. No zakon prijeti komanditisti štetnim posljedicama bude li takve isplate primao onda, kad je njegov uložak već umanjen gubitkom, jer odredjuje, da u tom slučaju jamči za iznos tih podignutih plodova svojom privatnom imovinom osobno (§ 139. st. 4.), a time njegovo jamstvo proširuje i poremećuje onu principijelnu granicu komanditistinog jamstva, koju je postavio u s. 1., §-a 139.

Boljeg razumijevanja radi promotrit ćemo uporavu ustanove st. 3. §-a 139. na konkretnim slučajevima.

Uzmimo ponajprije slučaj, kada je komanditista odmah, čim se je društvo konstituiralo, uplatio cijeli ugovoreni prinos[101]. Taj je prinos komanditistin poslovni dio. Bude li društvo koncem prve poslovne godine imalo gubitaka, umanjit će se komanditistin poslovni dio, jer će se jedan dio društvenog gubitka otpisati od njegovog poslovnog dijela (§ 85. t. z.). Slijedeće godine neka društvena bilanca iskazuje dobitak. Po §-u 86. t. z. može svaki član iz društvene blagajne izvaditi, ako to nije na očitu štetu društva, dio društvenog dobitka, što na nj za prediduću godinu otpada. Nu u našem slučaju ne će tako biti. Dio dobitka, što otpada na komanditistu ne će mu društvo isplatiti, već će ga upotrijebiti u cijelosti ili djelomično za popunjenje komanditistinog poslovnog dijela, umanjenog prijašnje godine za razmjerni dio društvenih gubitaka (§ 136. t. z.). Kamate ima društvo komanditisti svakako isplatiti bez obzira na to, da li je usljed toga, što je komanditisti u dobro upisan jedan dio društvenog dobitka, njegov poslovni dio opet dosegnuo svoju prvobitnu visinu ili nije (§ 136. u savezu s §-om 84. t. z.). Nu to nije irelevantno za odnošaj komanditistin prema društvenim vjerovnicima. Dostaje li komanditistin dio društvenog dobitka za potpuno popunjenje njegovog prijašnje godine gubicima umanjenog uloška, nema isplata kamata nikakvog upliva po njegovo jamstvo. On jamči i nadalje samo svojim uloškom t. j. u društvenu imovinu potpuno uplaćenim ugovorenim prinosom. Drukčije je onda, kada onim dijelom dobitka nije potpunoma pokrit gubitak što je na komanditistu otpao prijašnje godine. Hoće li komanditista, da njegov položaj prema društvenim vjerovnicima ostane nepromijenjen, to on ne će smjeti podići onih kamata, već će ih morati ostaviti u društvenoj imovini, usljed česa će se oni pripisati njegovome poslovnom dijelu, te će zajedno s dijelom dobitka, što otpada na komanditistu, popuniti potpunoma ili djelomice gubitak prijašnje godine. Ne učini li komanditista toga, jamčit će društvenim vjerovnicima za iznos tih kamata osobno. — Nije li unatoč tome, što su komanditistini kamati i dobitni

[101] Pretpostavljamo, da se iznos ugovorenog uloška, pokriva s iznosom unesenim u trg. registar.

Digitized by Google

dio pripisani njegovome poslovnom dijelu, pokrit gubitak prijašnje godine, to će se opet i kamati i dobitak slijedeće (t. j. treće) godine morati upotrebiti u istu svrhu t. j. ne samo za pokriće gubitaka te godine već i prve. — U kratko rečeno, komanditista će moći kamate i dobitak dizati samo onda i u toliko bez ikakovih posljedica po svoje jamstvo, kada i u koliko nije njihov iznos potreban za nadopunjenje njegovog već prve godine potpuno uplaćenog, ali gubicima umanjenog uloška.

(Svršit će se.)

O pomorskom pravu.

Napisao Dr. N. Zv. Bjelovučić, Trst.

Pomorskog prava kodifikovanoga nemamo jošte. Norme ovog prava sadržane su u II. knjizi Napoleonova „Code de commerce".* Ovo pravo vrijedi danas kao pomorski zakon u Dalmaciji i Hrvatskom Primorju, a na Rijeci i u austr. Primorju (Istra, Trst) kao pomorsko običajno pravo.

No pošto je ovo pravo od god. 1808., to je naravno, da ne može odgovarati velikoj potrebi modernih ustanova na polju trgovačko-pomorskog života. Za to se radi, da se kodifikuje „megjunarodno pomorsko pravo", u kojem bi se i tačno odredilo i „pomorsko privatno pravo". Kad se izradi „medjunarodno pom. pravo", to bi postalo zakonom onda i za sve naše hrvatske pomorske sudove (u Dalm., Hrv., Istri i Trstu).

*

Sinje more, koje opkoljuje našu zemlju sa sviju strana, bijaše u prapočetku zaprijekom saobraćaja megju narodima, a dandanas je ono veza izmegju najudaljenijih naroda cijelog svijeta.

Po moru se razvila prva trgovina, po njemu se razviše i megjunarodni odnošaji, a uslijed toga i bogatstvo. Zatim se probudi novi život, napredak i sloboda. To se najbolje vidi kod starih Feničana, kod republika grčkih i italskih srednjeg vieka, kod naših hrvatskih gradova u Primorju i u Dalmaciji, a osobito kod dubrovačke republike, zatim kod sjevernonjemačke Hanse i današnjeg ogromnog megjunarodnog pomorsko-trgovačkog saobraćaja.

More je porušilo tjesnogrudne nacijonalne ograde i otvorilo vrata megjunarodnom pravu. Ta prvo pravo, koje je ili zajedničko ili suglasno cijelom svijetu je pomorsko pravo.

*

*) Napoleon Veliki izdao je god. 1808. glasoviti „Code de commerce". U II. knjizi ovog Codexa sadržano je pomorsko pravo u §§. 190.—436.

Digitized by Google

Prvi poznati pomorski zakoni, koji su vrijedili kroz cio srednji vijek i do početka XIX. vijeka u Sredozemnom moru, bila je to glasovita zbirka pod imenom „Consulato del mare", kolekcija pomorskijeh običaja još iz dobâ križarskijeh ratova, sačinjena na osnovama pomorskijeh naredaba, izdanih od raznijeh grčkih i njemačkih careva, te kraljevâ francuskih, španjolskih, majorskih, minorskih, ciparskih i sirskih, pa republikâ genovske i mletačke. „Consulato del mare" postade pom. zakonom za gotovo sve države evropske. U Mlecima bijaše zaveden 1215. god., u Njemačkoj 1224. Njima su se služile sve kršćanske države na Jadranskom moru, pa i naše hrvatske.

Dubrovačka republika imala je u svojim dubr. zakonima i posebne ustanove pom. prava.

Kraljica Marija Terezija izda: „Politički ukaz o trgovačkom brodarenju" (Das politische Edickt über die Handlungsschiffart), dneva 5. travnja 1774. god. Ovaj ukaz sadržaje ustanove političko-administrativne pomorskog prava. Odregjuje položaj kapetana, časnika i vojske na brodu, njihove dužnosti prema državi, prema brodovlasniku i drugima, koji su u trgovini zainteresovani, te ujedno i njihova prava. Ovaj ukaz je strogo moralan i spretan. Plate mornarâ i brige za njih u vrijeme njihove bolesti krasno su regulisane, te se još i dandanas upotrebljavaju ove ustanove u odnosnim slučajevima.

U Austriji bi imala još da vrijedi „Ordenance pour la marine", koju zavedoše Francezi 1681. god., te nije još formalno dokinuta ni jednim zakonom, niti naredbom.

No gotovo sva ova prava izgubiše svaku vrijednost, kad je Napoleon zaveo svoj glasoviti „Code de commerce" 1808. god. U II. knjizi ovoga Codexa je sadržano privatno pom. pravo, kako već u uvodu spomenuh Pošto su Francuzi ovo pravo kao zakon kod nas u Dalmaciji i Hrvatskoj zaveli, a Austrija ga kralj. naredbama potvrdila, to još i danas ima zakonsku moć.

Na polju privatnog pomorskog prava dakle vrijedi II. knjiga Napoleonova Codexa:

a) za austr. Primorje (Trst, Istra) kao pom. običajno pravo;
b) za Rijeku kao pom. običajno pravo;
c) za Hrvatsko Primorje kao pomorski zakon;
d) za Dalmaciju kao pomorski zakon.

*

Uslijed hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. god. Hrvatska ima potpunu autonomiju u sudbenim poslima. Nu po §§ 9. i 48. te nagodbe pomorsko je pravo zajedničko Hrvatskoj i Ugarskoj. Ova pogreška da je ovo pravo zajedničko, dovela je do toga, prvo, da Madžari udariše svoj osebujan ma-

Digitized by Google

džarski biljeg kod vojničke i trgovačke mornarice. Tako nema hrvatskih zastavâ na brodovima, i ne može se govoriti o hrvatskoj mornarici, premda je vojska kod trgovačkih brodova hrvatska i dolaze brodovi u hrvatske luke, kojima i pripadaju, a drugo, da je tada ukinut „tribunal trgovački i pomorski sud u Senju", te priključen kr. tribunalu na Rijeci. Kod revizije nagodbe treba ustanoviti, da pomorsko pravo u svojim vodama vrši Hrvatska, te bi po tom eksistovala hrvatska trgovačka mornarica i opet bi bio uspostavljen „trgov.-pomorski sud u Senju."

*

Kao pomoćna vrela pom. pravu služe još austrijski trgov. zakon 1862. god., te opći austr. gragjanski zakonik 1811. god. i trgovačko-pomorski običaji. No, uza sve to, kako rekoh, i uza svu silu naknadno izdanih pom. naredaba, današnje pom. pravo ne odgovara duhu vremena. Njegove ustanove nijesu dovoljne spram potrebâ sadašnjosti, prema ogromnom razvoju trgovačko-pomorskog života, a naoseb prema parobrodima sa redovitim prugama obzirom na putnike, te je željeti, da se što prije kodifikuje moderno „megjunarodno pom. pravo."

*

Pomorska sudišta.

I. Hrvatska:

1. Kr. tribunal na Rijeci za pomorske stvari.
2. Trgov.-pomorski senati kod c. k. okružnih sudova u Kotoru, Dubrovniku, Splitu i Šibeniku, te kod c. k. pokrajinskog suda u Zadru.

II. Austrija:

1. C. k. kot. sud za trgov.-pom. stvari u Trstu.
2. C. k. tribunal za trgov.-pom. stvari u Trstu.
   (Kod ovog tribunala se uzimlju kao stručnjački prisudnici brodovlasnici ili pom. kapetani iz Trsta.
3. Tr.-pom. senat kod c. k. okružnog suda u Rovinju.

*

Pomorske škole.

I. Zajedničke austrijske i hrv.-ugarske:

1. C. k. pomorska akademija na Rijeci (Njem. jezik).

II. Austrijske:

1. C. k. pomorska akademija u Trstu. (Talij. jezik).
2. C. k. Pomorska škola u Malom Lošinju. (Talij. jezik).

Digitized by Google

III. Hrvat.-ugarske:

1. Kr. pomorska akademija na Rijeci. (Talij. jezik.).

IV. Hrvatske:

1. Kr. pomorska škola u Bakru. (Hrv. jezik.)
2. C. k. pomorska škola u Dubrovniku (Hrv. i talij. jezik.).
3. C. k. pomorska škola u Kotoru (Hrv. i talij. jezik).
4. Pripravni tečaj u Silbi, dodieljen pučkoj školi (Hrv. jezik).

Kmetstvo u dubrovačkom kotaru.

Piše Dr. Cesar pl. Pellegrini.

U prastaro doba današnji se Cavtat nazivao Epidaurus, koji, po svoj prilici oko godine 3411., bio je napučen od grčke naseobine Parthenijera, te premda ne bijaše opsežnog područja, uredio se kao republika s grčkim običajima.

Kada su godine 3777. Rimljani doplovili sa svojim brodovljem u Jadransko more očitom nakanom da svrgnu ilirsku kraljicu Teutu, Parthenijeri podvrgoše im se svojevoljno, ali to stanje nije dugo trajalo, jer već godine 3824., izabrav Gentia svojim poglavicom, zaratiše se s Rimljanima, koji, nakon dvanaestgodišnjeg ratovanja osvojiše Epidaur i nazvavši ga „Colonia martia“[1] pripojiše ga Iliriji, gdjeno Rimljani nesmetano, radi propadanja ilirskog elementa s čestih pobuna, utemeljiše mnogobrojne naseobine.

Godine 395. po Isusu Epidarirus uz druge neke ilirske predjele potpao bizantinskoj vlasti, a 150 godina zatim, u Dalmaciju se naseliše Hrvati (slavensko pleme), koji strašno zamrziše Epidauričane. A preko sto godina po tom naseljenju (god. 656.), složiv se Trebunier i Saracenen[2] opsjednuše Epidaur po moru i kopnu te osvojiv ga, razoriše ga. Ista sudbina zateče i Solin.

Sada stanovnici ovog uništenog rimskog municipija t. j. Epidaura i Solina, koji su izbjegli neprijateljskom maču, razigjoše se kojekuda, osobito po gustim dubravama s donje strane brijega Brgata, gdje, podigav svoje stanove, baviše se lovom i ribanjem, te im se nova postojbina nazva Dubrovnik (od dubrava).

Ovaj novi slobodni gradić malo po malo stao povećavati se, nešto darovima i dobrovoljnim ustupima učinjenih mu od velemožnih susjeda, a nešto opet prisvojenjem okolo stojećih mu mjesta, tako, da već onda su mu pripadale općine: Župa, Rijeka i Zaton do Orašca sa obližnjim otocima,

[1] Joh. Christ v. Engel: Geschichte von Ragusa 540. — Wien 1807.

[2] F. Petter: Compendio Geografico della Dalmazia p. 155. Zara 1834.

Digitized by Google

te se ovaj posjed nazivao „Astarea" (stara stečevina), da se razluči od docnije stečenih kotara.

Zatim godine 1333. republika kupila je u Stjepana bana Racije poluostrvo Pelješac (Sabbioncello) tako nazvan od istoimenog grada, koji se nalazio — pa i danas se nalazi — na prevlaki iliti stonskoj uvali[3] i protezao se sve do Stona. Nastavljajuć kupovinom godine 1398. nabavila je republika novi kotar nazvan „Primorje" te se protezao od Orašca do Stona i Imotice.[4] Iste godine pribavila je jednu,[5] a godine 1429. drugu polovicu Konavala.[6]

Pošto je po ovaj način zaoblila svoj posjed, poče se republika starati, kako da pribavljena zemljišta, sastojeća se iz nešto dolina i neznatnih ravnica, inače neprikladna poljoteženju, — obradi, te iz njega dobije potrebito ne samo priraslom broju pučanstva do li i svomu gospodstvu.

U Astareji — starom posjedu — gragjani se lučili u 3 razreda, naime: plemstvo, gragjani i puk, pa su tako bile podijeljene i zemlje, te se baš ovgje nalazi prvi trag kmetstvu i kmetskom odnošaju.[7]

U novoj stečevini pako svi oni, koji su uživali gragjansko pravo (plemići, gragjani i puk)[8] ne samo što su mogli po sebi nabavljati zemljišta već i ista bi republika nastojala da im ih podijeli, pri čemu ne bi zaboravila ni crkve ni druge dobrotvorne ustanove, te je posjed ovih posljednjih nazivala „Bašće", a dotična se pravila nalaze u Zelenoj Knjizi (libro verde) gl. 241.

Prije nego li se upustimo u meritorno pitanje, t. j. da se bavimo o dijelu spadajućem puku, napomenut ćemo, da zemlje nove stečevine bijahu ponajviše šumovite i krši, obragjivanje kojih bijaše odveć mučno i skupo; a da se pako razumiju neke tačke našeg razlaganja, opazit nam je slijedeće.

U drevno doba Varvari poplaviše Evropu i tako prodriješe u najprosvijetljenije krajeve, gdje ipak nijesu mogli, usprkos sili, unijeti svoje varvarske običaje, već bi naprotiv oni prisvojili obrazovanje dotične zemlje i tako iščezli. Dočim u Dubrovniku dogodilo se protivno. Dubrovčani, premda dosta napredni, ipak poprimiše od Rimljana, koji bi se u Dubrovniku zaklonili, kulturu i neke običaje tako, da se u svim javnim poslima rabio latinski jezik. Već tada Dubrovnik bijaše središte slavenske kulture[9] i pravom bio nazvan Athina Slavena, kojemu nazovu i danas podpuno od-

[3] Appendini: Storia di Ragusa. Cap. IV. p. 30.
[4] Appendini op. cit.
[5] Isti Op. cit. Libro Verde, cap. 173. p. 2.
[6] Isti: op. cit. Libro Verde, cap. 214.
[7] Libro Verde, cap. 77., 214; Libro Roseo, cap. 237.
[8] Libro reformationi p. 26. cap. 8. 9. te p. 25. cap. 2. 3.
[9] Bersa: Die Frage über das Colonat in Ragusaner Gebiete. 1874.

Digitized by Google

govara radi slave što joj stekoše i svegj stiču njeni sinovi. Dubrovnik nije poznavao nijednu drugu vladavinu do republike, pravi tip narodne vladavine.

Njegovi stari zakoni uvijek su u zaporkama nosili opasku, da su bili potvrgjeni kao n. pr. per laudationem totius populi more solito ad campanarum sonitum congregati — ili koju drugu sličnu opasku. To isto se opaža i u Zadru, gdje je puk takogjer utjecao u vladavinu i raspravljanja javnih posala: „Cum consensu omnium nobilium habitantium civitatis Jadrae, atque universi populi, majorum et minorum omnium in unum conglolati."[10]

Više puta imali smo prigode navesti kako bi u Dubrovniku nekoji odnošaji izmegju gospara i kmeta odavali ropstvom, ali to bi republika, netom bi doznala za trag lenovnosti, brže bolje raspustila, i drukčije nije moglo biti, pošto u slobodnoj republici ne da se trpjeti ropstvo.

Da se povratimo k predmetu.

Vrstanje dubrovačkih žitelja u plemiće, gragjane i puk nastalo je dosta kasno (g. 1500.), pošto stariji zakoni o tome niti jedne riječi ne nose.

Uprava bila sastavljena od slijedećih zborova: Veliki sud (consiglio maggiore) u kojem su imali pravo svi plemići koji bi prekoračili 18 godinu života,[11] te su obavljali sva vrhovna prava.[12] — Senat (consiglio dei pregati Senatori) bio je sastavljen od 45 članova (senatora). Proti osudama i odlukama senata nije bilo priziva kakvom drugom sudu, te bi isti senat riešavao prizive u gragjanskom postupku. — Mali senat (consiglio minore) od 7 lica, senatora i jednog rektora[13] obavljao je sve ovrhe i druge javne poslove odregjene i rasugjene od velikog suda ili od Senata, te neovisno riješavao posle gragjanske i kaznene manje važnosti. Onda opstojao je posebni ured nazvan: „I tre proveditori della città", kojemu bijaše zadaća nadzirati strogo uporavljanje i vršenje zakona, kao i tumačenje ovih.

Raspravljanje i presugjivanje kaznenih i gragjanskih parnica bilo povjereno posebnom sudu, čiji su čanovi bili, poput onih velikog suda i Senata, sami plemići, jer gragjanima bi se povjeravale niže službe, kao one tajnika, bilježnika, pisara, carinara i solara (impiegato sali) te bi ih Senat imenovao usljed natječaja.

Tako zvani „Conte" ili kapetan u svakom kotaru zastupao je repu-

[10] Farlati: Illyr. sac. V., 41.

[11] Nego u Zakonu 25. veljače 1355., sadržan u čl. CDXLIII. — Verdov — stoji, da samo oni, koji su prekoračili 20 god. života mogu stupiti u Veliki Sud.

[12] Broj članova Velikog Suda niti je bio stalan, te bi više puta bio zakonom preinačen, prama broju pučanstva, koje bi sad raslo sad palo uslijed nepogoda kužne bolesti (kuge), trešnje i rata. Bersa op. cit. I. 6.

[13] Rektoru bilo je uporavljati zakone i zastupati republiku kod svetkovina. On je bio biran na godinu dana. — Dr. Pappafava: Studie über den Theilhaber in der Landwirthschaft, p. 61.

Digitized by Google

bliku, te kao državni činovnik birao plaću od države. Njegovo je djelovanje bilo pod strogom kontrolom, koju bi vršili „sindaći",[14] te za svaku pogrešku bio pozvan na odgovornost.

O pravoznanstvu malo nam je što poznato, buduć su iza dvaju strašnih požara — god. 1023. i 1297. — uništeni bili svi stari dokumenti, tako da se docnije republika vladala i osude proglasivale jedino na osnovi običaja koji su zavladali bili.

Zbirka starodavnih zakona pod imenom „Liber statutorum civitatis Ragusii" bila je sastavljena i po spomenutim trim zborima (veli, mali savjet i Senat) potvrgjena godine 1272.[15]

Brigom malog savjeta, a odobrenjem zborova, godine 1315., po jednima, ili god. 1335. po drugima, bila je, bez povrede zakona, nalazećih se u statutu, uregjena „Knjiga preinačenja" iliti Riformazioni,[16] koja se prilagodjivala ondašnjem duhu vremena i bavila se državnim i gragjanskim poslima. Za ovom, godine 1358., bi objelodanjena „Zelena knjiga" (Libro verde) tako nazvana, jer uvezana bila zelenim koricama, a godine 1462. izašla još i druga knjiga rečena Zafranasta (Libro Croces) s nje korica.

Zatim, napokon, bile su u jedno sabrane u jednoj knjizi sve presude izrečene od Senata većinom glasova, naslovom „Parti dei pregati" te običaji i presude sudaca.

Sve sporove, što bi nastali megju strankama za trajanja dubrovačke republike u gradu riješavao bi Rektor, po selima „Conte" ili kapetan.[17] Kasnije to je bilo povjereno sucima i baš one odnoseće se na posjed kaznenom sucu, sve ostale consulima.

General Marmont, predstavnik francuske vlade, iza pada slavne dubrovačke republike svojim oglasom 25. lipnja 1808. nije dirnuo u onda opstojeće odnošaje megju gospodara i kmeta, te bi svekolike razmirice megju gospodara i kmeta za francuske pa i u početku austrijske vladavine rasugjivao mirovni sud (giudici di pace), što je docnije Austrija povjerila državnim vlastima.

[14] U Mletcima sindaci inquisitori bili su ustanovljeni god. 1667. Ferro Vol. X. Sindaci su salazili i u Dalmaciju da istražuju o ponašanju javnih činovnika.

[15] Liber statutorum napisa Marko Giustiniani za ono doba, kada je republika mletačka poslala bila u Dubrovnik jednog svoga Conta bez povrijede slobodi dubrovačke republike. Dr. Pellegrini: Sulla colonia in Dalm. S. XII. Int.

[16] Glede Reformazioni Bersa kaže op. cit.: Das libro delle riformazioni verbessert in der Tat nichts, es ist nichts als eine Sammlung neuer Gesetze über von Statut nicht vorhergesehene Gegenstände. Auch verschiedene Sammlungen der Parti del Consiglio maggiore und des Rates der Pregati tragen den Namen Riformazioni.

[17] U knjizi Reformazioni nalazimo: S. XXVII. 92., što slijedi: „In dicto Majori Consilio captum fuit quod si questio oriretur inter villanos alicujus Domini de aliqua re quam unus poteret ab alio, quod Dominus ipsorum teneatur et debeat ipsos concordare si poterit; quod si concordare non posset, ipsi teneantur recurrere ad dominum comitem Stagni qui pro tempore fuerit et comes teneatur facere eis rationem.

Digitized by Google

Tako godine 1830. carskim patentom uvela je prijeki postupak u parnicama smetanog posjeda i uskraćivanja dohodka gospodaru.

Godine 1851. političko-sudbena povjerenstva priznadoše, da svi postojeći odnošaji izmegju gospodara i kmeta po cijeloj Dalmaciji, osobito u Dubrovniku, imaju biti riješeni od gragjanskih sudaca. Zastupnik dr. R a d m i l i godine 1863. u dalmatinskom zemaljskom saboru predložio je, da budući u podložnosti kmeta gospodaru nije opaziti ništa zabranjenoga, budući obojica jednaki pred zakonom, osnivajući se njihovi odnošaji na svojevoljnu pogodbu, bude „u rasugjivanju nastavših sporova priznata nadležnost gragjanskog suda".

Vrhovna odluka 16. kolovoza 1816. br. 1277. (Zbirka 91. Z.) priznaje, da u cijeloj Dalmaciji, pa i u Dubrovniku, u odnosu megju gospodara i kmeta ne samo da nema traga podložnosti, da li ni dijeljenju vlasništva ni glebae ascripte, pa stoga ne može da bude u ovoj zemlji uporavljen § 284. G. Z., niti naredbe o rasterećivanju. Te je bilo naregjeno, da se u Dalmaciji nema uporaviti zakon o rasterećivanju sve dotle, dok se bolje ne prouče i procjene vladajući odnošaji, tako, da je sve ostalo po staru i ostat će još za duže vremena dok se ne pronagje shodniji obrazac pogodbi izmegju gospodara i kmeta.

Bilo je rečeno, da su u Dubrovniku jedino vlastela bili vlasnici zemalja, ali to ne odgovara baš istini, pošto i ostali gragjani, koji su imali jus civitatis, mogli su biti vlasnici zemalja.

Iza kako smo sve ovo mimogred spomenuli, da vidimo koji bijaše izvor kmetskom i težačkom odnošaju u području dubrovačke republike.

U početku prasjedioci Dubrovnika i okolice kao i oni što bi na dubrovačkom tlu iz susjednih slavenskih zemalja potražili utočište, baviše se jedino sjetbom, pa bi s toga i dotične pogodbe sklapali sa gospodarom na kratko doba — što i danas traje običaj — ali netom je pučanstvo brojem poskočilo, nasta potreba, da se i poljotežanje protegne i na sagjenje loze i maslina. Uslijed ove promjene poljotežanja nužna je bila osobita pogodba megju kmeta i gospodara, u kojoj da bude sadržano ne samo doba trajanja pogodbe da li i dotični uvjeti. S toga, kad poljetežanje ne bi slijedilo o trošku gospodara, nego stajalo na teret težaka, ovaj bi primao u ime naknade dio ploda u naravi. Ovakova pogodba bila je, naravno, plod uzajamnoga povjerenja[18] megju gospodara i težaka te joj trajanje bilo za duže vremena a da težak uzmogne po taj način uživati plod troška i truda svoga uložena u obragjivanje dotične zemlje.

[18] Poznati pravoznanac C a s t e l l i kaže: „I contratti di colonia vengono qualificati electa industria; perché cadaun socio elegge l' altro per effetto di fiducia nelle sue qualitá personali ed economiche".

Digitized by Google

Nu ne samo ovo, da li i ekonomske prilike gospodara, skupoća nadnica s nestašice rukodjelaca, slaba količina prometnog novca, raskomadanje zemljišta megju male posjednike koji nijesu bili u stanju da obragjuju zemlje o svom trošku, stvori, tako rekuć kmeta, koji bi troškove obragjivanja, predstavljene u njegovom trudu i nastojanju, predujmio gospodaru. Onda napokon nehajstvo gospodara za poljodjelstvom, nikakva briga za svojim posjedom, zahtjevalo, da u mjesto sebe postavi dvornika, kmetska pogodba bijaše dakle za gospodare jedino sredstvo da sa sebe zbace svaku brigu i trošak.

Evo dakle pravog izvora kmetskom odnošaju u dubrovačkom kotaru.

Republika pako nastojala ne samo da podigne ekonomično svoje podanike u novoj stečevini, osobito one Stona i Pelješca, nego brinula se, da zemljišta budu pristojno obragjena. Toga radi god. 1427. izdala je naredbu, kojom je zabranjivala posjednicima onog predjela posjedovati tako zvane carine (po svoj prilici carina proizlazi od cara, cesara te bi imala značiti gospodar) i naregjivala, da zemlje ustupe stanovnicima dotičnog kotara pod uvjet, da im odgovaraju polovicu u ime dohotka, te se s toga kmet nazivao „polovnik".

Kad bi koji gospodar tužen bio da ne obragjuje svoje zemlje, na temelju zakona 9. lipnja 1568. bile bi mu zaplijenjene, a trećina istih pripala bi tužiocu. A ako bi gospodar bio tužen od svoga kmeta, ovomu, osim trećine zemalja dopala bi u apsolutno vlasništvo kuća i vrtao, te bi riješen bio svakog poklonstva.[19] Ova su načela vrijedila za Konavle, a u Stonu iPelješcu niko drugi nije mogao obragjivati zemlje već jedino oni stanovnici.

Godine 1683. bila ukinuta trećina i naregjeno, da svi kmetovi moraju odgovarati svomu gospodaru u ime dohotka polovinu, ali zato gospodar bio dužan da kmeta za doba radnje novčano pomogne i hrani. Nu kašnje, gospodari, da se oslobode nametnute im obveze, privoliše trećinu.

U staroj stečevini (Astarea), t. j. u gradu Dubrovniku, u Zatonu (Malfi), Župi (Breno) i u Primorju posjednici (vlasnici) bili su slobodni po volji raspoložiti svojim imetkom.

Padom republike (1808.) bijaše god. 1812. uveden francuski, a godine 1816. austrijski gragj. zakonik, po kojemu bile su zabranjene carine te dužnost prisilnog obragjivanja zemalja u Konavlima, i slobodno bilo vlasnicima raspolagati svojim imanjem. Austrijski pako gragj. zak. težio, da oslobodi vlasništvo svake nepodobne obveze[20] (§§ 354. 362.), te ukinuo sve običaje i ustanove (Statuta). Jedino u Stonu ostali su stari odnošaji, ali svakako po novom zakonu, bili su mnogo povoljniji za kmeta.

[19] Et accadendo che qualche contadino accusasse il suo padrone, che anche egli debba come di sopra è detto, guadagnar la terza parte, e de più la casa et horto, che dal suo padrone havesse avuto con pieno dominio ecc. Lib. Croceo 227.

[20] Smirić: Rapporto 12./11. 1874. No, 7903.

Digitized by Google

Po starom zakonu kmetovi nijesu mogli posjedovati vlasništvo, nego jedino na temelju običajnoga stečenoga prava kao što i sve poboljšice što bi kmet učinio, morale su ići na korist gospodara.[21] [22]

Kmetu bilo zabranjeno, da bez dozvole gospodara proda učinjene poboljšice na biskupskim zemljama i to odlukom senata 9. studenoga 1568. u kojoj stoji „Quia poloviciae, secundum consuetudinem non possunt alienari sine licentia et in prejuditium patroni".

Da su poboljšice, od kmeta učinjene, bile isključivo vlasništvo gospodara, proizlazi od toga, što vjerovnici dotičnog gospodara ne samo bi ovrhom udarili dali i prodali zemlju i poboljšice a da se nisu osvrtali na kmeta, kojemu je pridržano bilo pravo da traži naknadu, bez koje nije bio obvezan puštit zemlju i to na temelju dubrovačkog statuta: Liber V. cap. 29. koji glasi: restitutis expensis.[23] To isto vrijedilo bi, kada bi se gospodar htio riješiti kmeta. A to je opet sasvim pravo bilo, da kmet naknagjen bude radi troška i truda uložena na dotičnoj zemlji. Svakako pako kmet je bio obvezan ostaviti zemlju gospodaru u onom istom stanju, kako ju od njega bio primio.

U staro doba dubrovački kmet bio je dužan podati gospodaru dohodak svakovrsnog ploda, po procjeni, što bi obavili pouzdanici, izabrani od gospodara i kmeta, koji običaj nije bio u ostaloj Dalmaciji, ali dandanas se mal da ne po svuda prostranio jedino za plod od maslina.

Za usjeve, ako ne bi opstojala kakva posebna pogodba megju kmeta i gospodara, vladao je običaj, da kmet odgovara gospodaru četvrtinu ploda, pribavi sjeme i za tri godine gjubri zemlju. Dočim od loze i masline odgovarao bi polovicu, ali uz uvjet, da ga gospodar potpomaže novčano za krčenje te sagjenje loze i masline, a ta pomoć sastojala se u iznosu od 4—6 dubrovačkih dukata za nasagjenu prostoriju jednog solda, te polovicu troška za potrebiti gjubar. Tu bi naknadu primio kmet nakon četvrte godine od izvršene radnje. U Primorju pako gospodar bi sa nekih predjela imao pravo na polovicu, s drugih na trećinu ploda od loze i masline, ali u ovom zadnjem slučaju nije bio dužan dati ma kakvu pomoć kmetu.

Obično na prostoriji jednog solda kmet nije smio posaditi više od 24 stupa maslina te od 4 do 6 voćaka. Ako bi ove potonje o svom trošku posadio, dužan je bio odgovarati gospodaru četvrtinu ploda. U slučaju, da bi kmet posadio stabala preko gori ustanovljenog broja, gospodar je bio u vlasti da izvadi suvišni broj bez naknade kmetu za tu poboljšicu (melioratio).

Kmeska pogodba, po propisima L. V. glava 31. dubrovačkog statuta

[21] Fructus quando solo coherunt fundi esse. Lib. 61. § 8. fl. de ftis.

[22] Smirić: op. cit. p. 11.

[23] Slovnički krivo uporabljena riječ.

Digitized by Google

i onog Vladislavskog i Mletačkog, imala se svake godine riješiti, ako ne bi drugom kakvom pogodbom bilo inače ustanovljeno. Svakako pako, kmet je imao pravo da mu se poboljšice naknade po sudu dobrih ljudi, od kojih 1 bi bio biran od gospodara, drugi od kmeta, a u slučaju da se stranke ne bi htjele poslužiti tim pravom, birao bi ih sudac.

Razmirice koje bi nastale izmegju kmeta i gospodara u Dubrovniku, za trajanja republike, rasugjivao bi Rektor u društvu Conta. Kašnje, razlike odnoseće se na smetanje posjeda, pripadale bi nadležnosti kaznenog suca dočim one gragjanske riješavao bi Consuo.[84]

Po do sada navedenomu jasno proizti̇če, da je vlasnik uvjek bio gospodar zemlje, i da megju njega i kmeta nije bilo ni-kakvog pravnog zavisnog odnošaja, već su jedan pram drugom stali jednakim pravom, te njihovi odnošaji, koje su mogli u svako doba prekinuti, bili su čisto gragjanske naravi. To nas voditi mora pri prosugjivanju juridične naravi kmeskog odnošaja.

U području stare dubrovačke republike, izuzetkom Korčule, postojalo je pet različitih pogodaba megju gospodara i kmeta. Naime: 1. Polovice; 2. uvjet; 3. kmestvo; 4. pravo sječe drva; 5. Pravo pašnje. Svi ovi odnošaji u opće nijesu uvršteni u pismenim zakonima, da li se osnivali na usmene ili mučke obnovljene pogodbe. I pošto dotični zakoni i običaji vladajući za dubrovačke republike i susjednih vladavina, nijesu bili sakupljeni, ne možemo imati pravu sliku te istitucije.

Tamo i amo moguće je naći pisanih pogodaba, kao što i suskih presuda te bi nas mogle poučiti o predmetu. Takove se pogodbe nalaze i u starim knjigama: „Diversis de foris", „diversis notarie", „diversi di cancellaria" što su pohranjene u arhivu okružnog suda u Dubrovniku.

K tomu bile bi od neke važnosti zakonske odredbe izdate toli od francuske koli od austrijske vlade s obzirom na kmestvo, ali pretresanje ovih odveć bi nas udaljilo od predmeta.

U Dubrovniku kao što u cijeloj Dalmaciji kmestvo se diže na običaje, koji su doprli putem usmene predaje od koljena do koljena.

Takvi običaji bili su popisani u nekoj javnoj knjigi pod imenom „Bettera" — od imena dotičnog sastavljača — koja se nalazi kod političke oblasti u Dubrovniku. Ti napisnici bili su sastavljeni 5.travnja 1825., 27. rujna 1827. i 25. svibnja 1831.

[84] Buduć da jedan kmet u zadarskom kotaru nije bio dao svom gospodaru dohodak, zadarski Conte je bio izdao slijedeću naredbu:

„Noi Zamaria Bembo conte di Zara e sua giurisdizione. A riverente istanza del signor conte Sebastian Carrara commettemo a Sime Ragna da Calle (Kale selo na otrvu napram Zadru) difettino di dominicale scorse e non contribuite verso ili sigr Istante di dover nel termine di giorni tre estinguere il debito nella summa di cui resta debitore in pena di summarie esecuzioni Tanto resterá eseguito. In quanto ed avendo in contrario comparisca" Zara. 13./XII. 1776. Zamaria Bembo conte LS. — Giov. Logincane.

Digitized by Google

Člankom III. povelje, kojom bi razglašen Gragjanski Zakonik Napoleonov, a u Dalmaciji krieposnim postao razglasom 1. siječnja 1812., bjehu na temelju propisa čl. 250., odio XII. carske povelje 15. travnja 1811., stavljeni van prieposti svi opstojeći običaji, koji su pako, oglasom 25. veljače 1814. generala Milutinovića, ponovno bili oživotvoreni.

I Englezi, dok su gospodovali na Lastovu, stavili su bili van krijeposti sve francuske zakone, a u samom Dubrovniku uspostavili općinski zakonik sve dotle, dok nije general Milutinović svojim oglasom 21. lpinja 1815. uveo austrijski gradjanski zakonik.

Po isti način za zapremanja engleškoga godine 1813. na otocima Mljetu, Šipanu, Lopudu, Koločepu, kao što po ostalom ostrovlju, stavljeni su bili van krjeposti francuski zakoni, a uvedeni općinski statuti, te dubrovački zakoni.

Načelo enotnosti pri izvršbi.

I.

Izvršilna sredstva se dajo v mnogem oziru vspešno razvrščevati po svojem u č i n k u.

Med izvršbenimi sredstvi nahajamo pred vsem sredstva, ktera sicer zasegajo izvršenčevo premoženje in je več ali manj trajno drže zašeženo, ne da bi pri tem motila izvršenca pri dejanski in gospodarstveni rabi in razpolagi glede izvršbenega predmeta.

To izvršbeno zaseganje je v prvi vrsti samo takorekoč idealno, pojmovno, zgol pravno, pridobi izvršitelju zastavno prednost na izvršbenem predmetu odnosno na njegovi gospodarstveni vrednosti.

K r a t k o s e d à t a k i z v r š b e n i v s p e h i n u č i n e k o z n a č i t i z a v a r o v a l n i m i n s e d a d ò t a k u č i n e k p o v z r o č u j o č a i z v r š b e n a s r e d s t v a i m e n o v a t i z a v a r o v a l n i m i.

Vzgled za tako čisto zavarovalno izvršbo nahajamo v izvršbeni zastavni pravici na nepremičnine (§§ 87. dd. i. r.)

Vkljub obstoječi izvršbeni zastavni pravici je gospodarstvena raba in razpolaga izvršenčeva povsem neomejena, ne ovira izvršenca dejansko v nikakem oziru, niti v prodaji zemljišča. Izvršbena zastavna pravica marveč samo zavaruje izvršiteljevo terjatev na gospodarstveni vrednosti zemljišča v ta namen, da pride ob svojem času do izplačila ali iz osebnega fonda izvršenčevega, a l i p a i z z e m l j i š č a s a m e g a (iz zemljiškega fonda) ob priliki njegove prostovoljne ali prisilne prodaje in likvidacije.

Nektere izvršbe so takozvane n a r a v n o s t n e a l i n e p o s r e d n e i z v r š b e, ki pri izvršencu neposredno zasežejo to, kar ukazuje vsebina obsodbene obveznosti (judikatne obligacije) n. pr. izvršba na odvzetje stvari,

Digitized by Google

ki jih je izvršenec pogodbeno ali sicer stvarno obvezan izročiti (ali celo vrniti) izvršitelju (§§ 346. dd. i. r.) Taka izvršba se opravlja naravnost in naravno na ta način, da izvršilni organ izvršencu dotične stvari (premičnine) odvzame in izroči izvršitelju.

Največkrat pa je naravnostna, neposredna izvršba nemogoča zaradi tega, ker izvršenec takih stvari, ki jih izvršitelju obvezno dolguje in na ktere se glasi obsodbena obveznost, nima.

V takih slučajih je možna in potrebna samo nadomestna, posredujoča — ovinkovna (indirektna) izvršba. Izvršba gre v takih slučajih največkrat na denarno vrednost obveznega predmeta, in še le iz denarnega nadomestka si nabavi izvršitelj dotični predmet, ki mu ga obvezno dolguje izvršenec, n. pr. pri obveznosti na dejatev ali izročitev nadomestljivih reči, v dosego opravil ali umotvorov, ki so nadomestljivi in niso odvisni od izvršiteljeve osebnosti (§ 353. i. r.) Večina izvršeb gre na izterjatvo gotovine. Izvršba na izvršenčevo gotovino je naravnostna in priprosta, ker gre na odvzetje obvezne pri izvršencu se nahajajoče in našle gotovinske količine. Izvršilni organ odvzame izvršencu potrebno svoto gotovine in jo izroči izvršitelju (§ 261. i. r.).

Zapletena pa je izvršba zaradi denarnih terjatev ravno zaradi tega, ker izvršenec potrebne gotovine največkrat nima, am pak samo drugo nedenarno (negotovinsko) premoženje. Treba je toraj zaseči najprej le-to nedenarno, negotovinsko premoženje in ga z daljnimi izvršbenimi sredstvi premeniti, izvršbeno presnovati v denarno premoženje, ktero potem izvršilni organ kratkim potom nase vzame in izroči izvršitelju (§ 283. i. r.), ali pa je zaradi tekmujočih pravic različnih upnikov razdeli izvršilni sodnik (§§ 285. dd. i. r.). Izvršba zaradi denarnih terjatev je toraj največkrat le prisilna likvidacija izvršenčevega negotovinskega premoženja.

Zavarovalna izvršbena sredstva imajo namen in smoter na zaseženem izvršenčevem premoženju zasigurati svoječasno denarno likvidacijo v korist izvršitelju.

Druga izvršbena sredstva zopet niso zgol zavarovalna, ampak zasegajo naravnost v večji ali manjši meri že tvarino izvršenčevega premoženja, na priliko : rubež s hrambo premičnin, z odvzetjem in sodno položbo gotovine v svrho razdelitve med več izvršiteljev. Rubež ima pred vsem zavarovalen učinek, pa razun tega zabranjuje zlasti v družbi s hrambo izvršenčevo gospodarstveno razpolago in pripravlja presnovanje negotovinskega izvršenčevega premoženja za denarno likvidacijo.

Nektera druga izvršbena sredstva gredo v prvi vrsti in v glavni stvari zoper tvarino izvršbenega predmeta in pripravljajo njegovo denarno likvidacijo, in imajo zavarovalni učinek le v postranski meri ali le v naknadni nadomestnosti, kakor na priliko to nahajamo pri prisilni upravi in zlasti dražbi

Digitized by Google

premičnin, kjer vsebuje zavarovalno stran gola zaznamba uvedenega upravnega ali dražbenega postopka (§§ 98. dd., 134. dd. i. r.). Pri vstavitvi prisilne dražbe se more predlagati naknadna (zavarovalna) izvršbena zastarna pravica (§ 208. i. r.).

Vsa ta ne zgol zavarovalna sredstva imajo namen in smoter p r i p r a v l j a t i likvidacijo izvršenčevega negotovinskega premoženja s p r e s n a v l j a n j e m tvarine izvršbenega predmeta, in sicer z vgotovinitvijo zaseženega izvršenčevega premoženja s sredstvom prisilne prodaje ali dražbe, toraj s sredstvom odtujitve izvršenčevega premoženja za gotovinski enakovredni (ali vsaj približno enakovredni) nadomestek, — skupilo.

Po doseženem skupilu se v priprostih slučajih poedinega izvršitelja in vslučajih, v kterih — kakor pri premičninski dražbi — ne pridejo v poštev potrebni zemljiškoknjižni dodatni čini, doseže izpolnitev razsodbene obveznosti kratkim potom — z nadomestno izročitvijo gotovine po sodnem, (izvršbenem organu, sicer je treba še sodnikove razdelitve, nakazov in izvedbe zemljiškoknjižnih činov.

Pregledno je toraj pri izvršbi zaradi denarnih terjatev in pri vpoštevanju izvršbe kot prisilne likvidacije zaseženega izvršenčevega razmernega premoženja razvrščevati izvršbe in odnosno izvršbene čine:

1. v izvršbe in izvršbene čine — (denarno) l i k v i d a c i j o z a v a r o v a l n e: nepremičninska izvršilna zastarna pravica, rubež terjatev, premičnin.

2. v izvršbe in izvršbene čine — denarno l i k v i d a c i j o p r i p r a v l j a l n e, izvršenčevo premoženje presnavljalne vgotovino kakor: prisilna prodaja premičnin, prisilna dražba nepremičnin, prodaja iz proste roke; prisilna uprava — to je prodaja pridelkov po upravniku, — in

3. v izvršbe in izvršbene čine, — denarno l i k v i d a c i j o i z v e d n e kakor: prijava terjatev, razdelitev, nakaz, izvedbe knjižnih prenosov in izbrisov v zemljiški knjigi.

V nastopnih izvajanjih se bode pokazalo, da je pričujoča razvrstitev izvršeb in izvršbenih činov posebno važna in pojasnjevalna pri proučevanju razlogov potrebnosti in neobhodnosti načela enotnosti.

Pričujoča razvrstitev omogočuje dognati, pri kterih izvršbah, v kterih izvršbenih stopinjah je enotnost izvršbe možna, v kterih izvršbah se lahko izhaja brez načela enotnosti ali je enotnost celo nemogoča, in naposled od ktere dobe je enotnost neobhodno potrebna, in do kedaj je mogoče več isto smernih izvršeb združiti v enotno in celotno izvršbo.

II.

Že v uvodnih izvajanjih se je opozarjalo na dejstvo, da je izvršba prav priprosta in gladka, če je pri izvršbi vdeležen samo eden izvršitelj, in če je izvršbeni predmet tudi sicer prost vsakih tujih prednostnih in stvarnih pravic.

Digitized by Google

V takih slučajih največkrat za izvedbo končne likvidacije ni treba — niti sodnikovega sodelovanja, marveč zaradi stvarne priprostosti izvede vso likvidacijo izvršilni organ stem, da na primer pri premičninski dražbi izroči izvršitelju znesek njegove terjatve s pripadki, ostanek in preostale, zaradi nepotrebnosti vsled doseženega zadostnega skupila izločene zarubljene premičnine izroči, rubeži proste, odnosno jih vrne izvršencu (§ 283[1], [4] i. r.).

Tudi pri terjatvenem preodkazu namesto plačila ni treba nobenega sodnikovega ali celo sploh sodnega sodelovanja, marveč se likvidacija izvrši sama od sebe s pravnim činom preodkaza (§ 316. i. r.), če izvršenčev dolžnik preodkaz takoj vpošteva in preodkazano terjatev v preodkazanem znesku izplača.

Vsaka izvršba pa postane zapletena, kakor hitro je izvršbeni predmet zasežen z istočasnimi, prejšnjimi ali poznejšimi, čeprav neizvršbenimi in samo pogodbenimi stvarnimi pravicami.

V takih slučajih je pri končni razdelitvi vedno potrebno posebno sodnikovo sodelovanje in razdeljevanje.

Še bolj je pa izvršba zapletena, kadar tekmujejo med seboj razne izvršbene stvarne pravice, odnosno razni izvršitelji s svojimi izvršbami na eden in isti izvršbeni predmet, in zlasti, če je izvršbeni predmet zemljišče, toraj ob enem predmet zemljiške knjige.

V teh slučajih je sodnikovo sodolevanje do zadnjega konca likvidacije in knjižnih izvedeb neizogibno potrebno.

Pri tekmovanju stvarnih pravic in zlasti pri tekmovanju večih izvršiteljev je t r e b a d e j a n s k e g a p r e g l e d a glede vseh pravic in upravičencev, ktere pravice je na enkrat urediti, določiti po obsegu in nakazati.

Potreba je toraj postopka, v kterem se vse tekmujoče pravice pravočasno priglasijo in razmotrivajo, — treba je tedaj n e k e e n o t n o s t i v c e l e m p o s t o p k u in sicer enotnosti vsaj v enem odločilnem trenutku, merodajnem za končno razdelitev.

Pri izvršbah, ki imajo zgolj zavarovalni pomen, lahko traja izvršba dolgo naprej, ker izvršenca sicer ne ovira v gospodarstvenem oziru. Pri zgol zavarovalnih izvršbah se zadovoljuje izvršitelj z doseženo prednostjo in tudi nič drugega ne predlaga.

Prednost zavarovalnih izvršbenih pravic se ravna po prednosti časovne pridobitve, neodvisne druga od druge, in toraj take stvarne pravice začasno sploh ne pridejo v dejansko tekmovanje. Njihovo tekmovanje je zgolj pravno tekmovanje. G l e d e n a z g o r n j o r a z v r s t i t e v b o t o r a j r e č i, d a e n o t n o s t p r i i z v r š b i n i p o t r e b n a i n t u d i n i m o ž n a t a m, k j e r s e g r e z a i z v r š b e n a, l i k v i d a c i j i p r e d h o d n a i n l i k v i d a c i j o z a v a r o v a l n a s r e d s t v a.

Digitized by Google

Dejansko tekmovanje raznih enakovrstnih, isti predmet zadevajočih izvršeb nastane še le takrat, kadar tekmujejo izvršbe, ki gredo zoper tvarino izvršbenega predmeta in ki pripravljajo njegovo izvršbeno likvidacijo, ki so toraj likvidativne.

Tako tekmovanje raznih istovrstnih izvršeb glede istega predmeta se more pregledno vršiti samo tekom enega, vse izvršbe obsežnega postopka.

Vse zadevne izvršbe imajo namen doseči likvidacijo enega in istega izvršbenega predmeta. Nasprotovalo bi vsem gospodarstvenim težnjam in načelom, če bi se uporabljala večkratna izvršbena sredstva in ž njimi združeni ponovni izdatki za to, kar se da doseči z enkratnimi sredstvi in z enkratnimi izdatki.

Izvršba je omejena samo na potrebna sredstva v obsegu obveznosti izvršljivega naslova ali večih izvršljivih naslovov, in mora iz javnopravnih ozirov izključevati vsa že na prvi pogled neplodna, zlasti ponovna sredstva in neplodne izdatke.

Da se varuje samo omejitev na zgol potrebni obseg izvršbe, zato je ustanovljena ravno uradna oprava izvršbe (§§. 16., 111., 279. i. r).

Iz izvajanih razlogov in iz stvarnega položaja sledi, da je dejansko tekmovanje možno in tudi neizogibno potrebno pri takozvanih likvidativnih izvršbah.

Zatoraj pa je potrebna enotnost postopka glede vseh dejansko tekmujočih izvršeb že od začetka prve likvidativne izvršbe.

Vsaka poznejša likvidativna izvršba se mora pridružiti prvi in mora ž njo biti zanaprej enotna.

Vse na enem zemljišču vknjižene stvarne pravice pa tekmujejo po svoji prednosti pri končni razdelitvi doseženega skupila za izdražbano zemljišče in pri tem v bivstvu ni razločka, ali so dotične stvarne pravice samo dogovorne, to je pogodbene, ali pa že izvršljive ali celo izvršbene; izvršljive so one, za ktere je dosežen izvršilni naslov ; izvršbene one, za ktere se je vodila že izvršba na podlagi izvršilnega naslova, bodisi zavarovalna ali pa likvidativna.

Do presnovitve izvršbenega predmeta, to je do domika ali domikovanega nadomestka tekmujejo dejansko samo presnovalne, likvidativne izvršbe.

Kratko bi se dalo označiti to presnovalno tekmovanje kot aktivno, dočim bi se moglo imenovati tekmovanje izvršeb z zavarovalnimi učinki pred domikom zgolj pasivno, n. pr. ono pri izvršbi z izvršilno zastavno pravico na vknjižena zemljišča.

Izvršitelj pri zavarovalni izvršbi ima pravico do svojih izvršilnih stroškov, vendar njegova izvršba pri morebitnem istočasnem dražbenem, isto zem-

Digitized by Google

ljišče zadevajočem postopku ne pride več v poštev v večji meri kakor onih upnikov, ki imajo na zemljišču vknjiženo zgol pogodbeno zastavno pravico; vpošteva se pa njegova pravica stem, da ga je kakor vse druge knjižne uprike obveščati o uvedbi, vstavitvi dražbenega postopka, o dražbenem oklicu brez poziva na izjavo o zahtevanem plačilu v gotovini (§ 133. i. f., 171. i. r.)

Po gotovinski presnovitvi izvršbenega predmeta pa oživi tekmovanje vseh njega se tikajočih stvarnih pravic v aktivno tekmovanje, in sicer vseh stvarnih pravic z izvršilnim naslovom izvršbeno in vseh stvarnih pravic z zgol pogodbenim naslovom neizvršbeno; pogodbene stvarne pravice tekmujejo tukaj prisilno, ne sicer z izvršbeno prisilnostjo, pač pa z uradno prisilnostjo, tako da je zemljiškoknjižne stvarne pravice pri prijavi in razdelitvi vpoštevati uradoma na podlagi uradno razvidnega stanja po zemljiški knjigi; (§§ 210., 216[4] i. r.).

Pri primičninski razdelitvi izdražbanega skupila, kjer izvršbeni sodnik nima zanesljive uradne podlage za presojo obstoja ali ne obstoja dotične stvarne pravice pa gre uradna prisilnost do izključitve vpoštevanja neprijavljene terjatve pri razdelitvi skupila (§ 285[8] i. r.).

Pri pogodbenih stvarnih pravicah pa likvidativno aktivno tekmovanje ne nastane iz lastne moči, ker za dotično pravico ni izvršljivega naslova, ampak iz stvarnega razloga vršeče se likvidacije in iz razloga stopnjevano uradne izvršbene oprave, ktera mora vpoštevati vse izvršiteljem predhodne, vmesne in sledeče stvarne pravice in izvršencu izročiti morebitni preostanek (§ 217. i. f. i. r.).

Dosedanja izvajanja dovajajo do zaključka, da se more in mora začeti pri večih istočasnih izvršbah na isti izvršbeni predmet enotni izvršbeni postopek z začetkom prve likvidativne izvršbe.

Rešiti je še v prašenje, do kterega časa je merodajno načelo enotnosti, ali in concreto, do kterega časa se morajo poznejše iztovrstne in istopredmetne izvršbe pridružiti prvotni izvršbi v enotni postopek.

Na prvi hip se zdi odgovor lehak in priprost, namreč: do konca likvidativne izvršbe (toraj od začetka do konca likvidativne izvršbe.) Toda pred vsem je potreba podrobnejšega razločevanja.

Konec likvidativne izvršbe je strnjen s koncem, to je dognatvijo izvršbe sploh. Vprašanje, kdaj je kako izvršbo smatrati dognanoj, je v knjigi in rabi dvomljivo in sporno.

Nekteri trdijo, da je izvršba dognana na primer pri dražbi premičnin ali nepremičnin še le z izvedeno razdelitvijo in nakazom skupila.

Drugi zopet uče, in v tem smislu tudi v mnogih odločbah vrhovno sodišče, da je izvršba že dognana z domikom, in da pozneji „razdelilni" postopek ne spada več k izvršbenemu postopku.

Za pridružitev poznejše izvršbe prvotni izvršbi bo iz razlogov stvarnosti

Digitized by Google

sigurno lahko trditi vsaj toliko, da je pridružitev poznejše izvršbe možna sploh le todlej, dokler je sploh dopustna nova izvršba glede istega predmeta.

Logično in stvarno pa je možna in dopustna izvršba glede kakega izvršenčevega premoženjskega predmeta samo tako dolgo, dokler predmet sam obstoji, dokler je predmet še izvršenčev, toraj tako dolgo, dokler na primer izvršenčevo po likvidativni izvršbi (dražbi) zaženo zemljišče obstaja kakor res integra, dokler se mu ni odtujilo z domikom.

Po domiku, — condicione iuris, da postane domik in ostane pravomočen in pravoveljaven, izdražbano zemljišče ni več izvršenčevo in je izvršba na to zemljišče nedopustna in sploh nemogoča.

Pa še eno dejstvo je treba uvaževati v pričujočem vprašanju.

Vsaka začeta izvršba se mora ali redno dognati, zlasti vsled uradne oprave, ali pa se mora pred dognatvijo vstaviti.

In abstracto je mogoča vstavitev tako dolgo, dokler ni izvršba dognana. Toda izvršba ni odvisna zgolj od izvršbenih predpisov samih, marveč ima uvaževati in vpoštevati tudi pravice izvršbi predhodnih upravičencev, ima vpoštevati zakonite določbe o zemljiški knjigi, mora toraj sploh uvaževati različne konkretne stvarne položaje, kteri zabranjujejo veljavo in izvedbo zgol logičnega in abstraktnega načela.

Vendar se da in abstracto reči zanesljivo vsaj toliko: P r i d r u ž i t e v p o z n e j š e l i k v i d a t i v n e i z v r š b e p r v o t n i i z v r š b i v e n o t n i p o s t o p e k j e d o p u s t n a i n m o ž n a t a k o d o l g o, d o k l e r j e m o ž n a v s t a v i t e v p r v o t n e, v o d i l n e i z v r š b e.

Izvršba se da vstaviti namreč in abstracto et in concreto vedno do onega trenutka, do kterega je ohranjen status quo glede zaseženega izvršenčevega predmeta, dokler je izvršbeni predmet ostal res integra. Pri posameznih izvršbah je pa v prašanje, do kterega trenutka je ostalo izvršbeni predmet res integra, — quaestio facti, reševati v vsakem slučaju posebej. O tem več pozneje.

Toliko pa je gotovo, da po podelitvi domika, ki postane tudi res pravoveljaven, ni več možna vstavitev izvršbe. Saj je postala izdražbana premičnina ali nepremičnina last izdražitelja sub conditione iuris, da izpolni dražbene pogoje, in po izpolnjenih dražbenih pogojih brezpogojno.

V slučaju, da izdražitelj dražbenih pogojev ne izpolni, in se dovoli zopetna dražba, je merodajen novi dražbeni narok in novi domik.

Pri premičninski in nepremičninski dražbi bi bila sicer in abstracto možna pridružitev poznejše izvršbe v enotno izvršbo šematično:

1. do dovolitve dražbenega naroka ali vsaj do pravomočnosti te dovolitve;
2. do dražbenega naroka, to je a) do dneva tega naroka b) ali pa do ure njegovega pričetka;

Digitized by Google

3. do poziva k stavitvi ponudkov (§ 179[2] i. r.: pol ure po začetku naroka);

4. do prvega zakonitega največjega ponudka (ki dosega najmanje v dražbenih pogojih ustanovljeni najmanjši ponudek);

5. do domika;

6. do razdelitve in nakaza.

Za presojo o časovni možnosti in dopustnosti pridružitve k poprejšnji izvršbi je važno še eno dejstvo.

Če se vodi izvršba zaradi denarne terjatve in se pri izvršencu najde zadostna gotovina, tedaj ima izvršilni organ, opravljajoč premičninski rubež — potrebno svoto denarja za pokritje cele do tega dne obstoječe izvršiteljeve terjatve, do tega dne tekočih obresti in drugih pripadkov odvzeti in takoj izročiti izvršitelju, če je edini izvršitelj in opravičenec (§ 261. i. r.). Enako ima izvršilni organ izročiti pri dražbi iz skupila edinemu izvršitelju in opravičencu toliko gotovine, kakor je potrebno za pokritje izvršiteljeve terjatve, obresti do tega (dražbenega) dne in drugih pripadkov.

Izvršitelju toraj nehajo teči obresti za izvršljivo terjatev ob času, ko se je pri izvršencu dobilo gotovino ali že pripravljeno ali potom dražbe (presnovitve izvršbenega predmeta) pridobljeno, toraj ob času, ko se je izvršencu odvzelo likvidna sredstva (gotovino) po izvršilnem sodišču, to je izvršilnem organu ali sodniku, pri čem je vse eno in ne dela nikakega razločka, ali se gre samo za enega izvršitelja ali več izvršiteljev.

Skratka: likvidacija izvršenčevega premoženja (razdelitev skupila) se mora glede na obseg vpoštevanih terjatev izvršiteljev in stranskih opravičencev nanašati na čisto določen čas (dan). Po tem času pa tudi ne more vpoštev priti nobeden novi, poznejši opravičenec, in je toraj s tem trenutkom (dnem) tudi sklenjeno število (obseg) opravičencev.

Iz tega pa zopet sledi, da novi izvršitelj ne more več seči na prvotni predmet izvršbe, se ne more več pridružiti prvotni izvršbi, on more marveč seči samo na oni del pridobljenega namestka za prvotni izvršbeni predmet, ki po končani likvidaciji preostane in se ima izročiti izvršencu (§ 217. i f.). V okvir prvotne izvršbe pa po presnovitvi izvršbenega predmeta ne more vstopiti noben izvršitelj več, on mora marveč začeti povsem novo, od prvotne neodvisno izvršbo na izvršenčev nakazani ostanek.

Ker se pa likvidativna presnovitev izvršbenega predmeta doseže z domikom, je stem dokazano, da je domik ali domikovni nadometek najskrajneja meja za pridružitev poznejše izvršbe k prvotni enotni izvršbi.

Pri množini izvršeb je mogoče, da ena ali več izvršeb odpade.

Digitized by Google

Ker je pri veči množini izvršeb ena vodilna, in morajo pridruživše se izvršbe zaradi zahteve enotnosti izvršbeni postopek sprejeti v teku vodilne izvršbe, — je možno, da vodilna izvršba odpade, in nastane vprašanje, ali se mora stem prenehati cela enotna izvršba, ali jo je možno nadaljevati, in v tem slučaju, na kak način.

Čeprav se poznejša izvršba prvotni pridruži in ž njo strne v enotno izvršbo, vendar ostane tudi poznejša izvršba samostojna, za slučaj, da prednostnejša in vodilna odpade. Izjemoma bi se morale nehati vse izvršbe samo tedaj, če bi bil razlog odnehajanja (vstavitve) veljaven za vse izvršitelje.

Če pa se izvršba po odpadku vodilne izvršbe nadaljuje, se nedaljuje tam, kjer jo je vodilna izvršba pustila, in postane vodilni izvršitelj tisti, ki pri nadaljevanju izvršbe vstraja in je časovno prednostnejši.

Otem nadaljevanju izvršbe se bode razpravljalo podrobneje še na drugem mestu.

Toliko pa naj se še opozarja že tukaj, da se tekom izvršbe med izvršitelji samimi morda dožene, da je sedajni čas za dražbo, to je za dosego kakor največjega skupila neugoden zaradi krajevne slabe letine, zaradi gospodarstvene krize i t. d. V tem slučaju so si toraj izvršitelji med seboj lahko soglasni v tem, da je zasedaj nadaljevanje dražbene izvršbe opustiti in izvršbo vstaviti. Če pa vstavitev predlaga samo prvi vodilni izvršitelj, ali naj se izvršba za druge nadaljuje brez vsakega daljega ozira, ali najse ostali izvršitelji pod izključitvijo pozovejo na izjavo, če hočejo izvršbo nadaljevati ?!

Mogoče je, da so izvršitelji glede na stvarni položaj kaj dogovorili, kar sodišču ni znano, in kar je ugodno zanje in za izvršenca. Sodišče ima pri vstavitvi glede prvega izvršitelja priliko pozvati druge izvršitelje na primerno izjavo z močjo izključitve, če je vteku izvršbenega postopka sploh še čas za to.

III.

Kako je varovana enotnost v (austrijskem) izvršbenem redu (z dne 27./5. 1896. st. 78. d. z.)?

V starem zakonu o pravi enotnosti izvršbe ni bilo govora.

Vsak izvršitelj, ki je n. pr. zasegel izvršenčevo premoženje, je predlagal in vodil posebno samostojno izvršbo. Stvarni odnošaji so ga pač prisilili, da ni predlagal posebne cenitve (zemljišča), marveč se je zadovoljeval s podlagovzetjem cenitve v tekoči izvršbi prvega izvršitelja, a to je bilo v njegovi poljubnosti. Vendar se je iz posebnosti takratnega postopka, iz naravnih in stvarnih razlogov nehote dosegala ali vsaj pospešavala neka enotnost izvršbe. Pri izvršbah, predlaganih v kratkih presledkih se je namreč sodno razpisala ena cenitev in končno ena dražba.

Digitized by Google

Pri izvršbah z daljšimi časovnimi presledki, pa poznejši izvršitelj sploh ni prišel več do samostojnega predlaganja dražbe, ker ga je prestregla prva dražba. Izvršba na nepremičnine je namreč imela tri samostojne stopinje: izvršbeno zastavno pravico, izvršbeno cenitev in izvršbeno dražbo z morebitnimi večimi dražbenimi naroki.

Ker pa je morala postati pred nadaljevanjem vsaka prejšnja stopinja pravomočna, se je nehala poznejša istotako samostojna nepremičninska izvršba zadnjega izvršitelja tam, kjer jo je presekal doseženi domik v izvrbši prvega izvršitelja.

Da je taka samostojna izvršba poznejših izvršiteljev imela naravnost uničevalne stroškovne posledice za izvršenca, — je bil glavni nedostatek stare izvršbe in strogo svarilo za novi izvršbeni zakon.

V novem izvršbenem zakonu ne velja več neomejena izvršiteljeva raspolaga niti pri dovolitvi in tem manje pri opravi izvršbe; merodajni so v prvi vrsti javnopravni in strogo gospodarstveni oziri, kterih posledica je načelo uradnosti pri izvršbi in načelo izvršenčevega ščitenja[1].

In ta načela so zahtevala strogo, izključno enotnost izvršbe večih izvršiteljev glede istega izvršbenega predmeta.

Načelo enotnosti pri izvršbi se pojavlja v našem zakonu v ustanovitvi izvršbene pridružitve v obliki izvršbenega pristopa, kterega pa zakon ne ustanavlja v splošnem delu, ampak samo pri nekterih izvršbah.

Izvršbeni pristop dejansko nahajamo:

1. pri izvršbi s prisilno upravo nepremičnin.

V §-u 100 i. r. se v tem oziru določa:

„Če se izvršbeno sodišče, predno se je imenoval upravnik, o tem obvesti (§ 99[1] i. r.), da se je prisilna uprava dovolila še kakemu drugemu upniku, tedaj se mora upravniku, ki ga je imenovati, naročiti, da vodi upravo tudi v korist poznejšemu upniku".

„Kadar se dovoli upniku prisilna uprava nepremičnine, za ktero je imenovan upravnik po predlogu drugega upnika, tedaj izvršbeno sodišče ne postavi novega upravnika, ampak naroči že imenovanemu upravniku, da vodi upravo na korist tudi temu novemu upniku. O tem sklepu je obvestiti mimo novega upnika in pa oseb in oblastev, oznamenjenih v §-u 99[2] i. r., tudi vsakega upnika, ki je dosegel do tedaj prisilno upravo te nepremičnine".

[1] Primerjaj mojo razpravo: Načelo uradnosti pri izvršbi. Mjesečnik 1909. št. 4, 5.

Digitized by Google

V § 103[2] i. r. se govori izrečno o pristopu:

„Brž ko se je u smislu prvega odstavka (... po knjižni zarambi prisilne uprave) uvedla prisilna uprava nepremičnine, se ne sme, dokler ni le-ta pravomočno vstavljena, več uvesti za nadalje izvršljive terjatve posebna prisilna uprava iste nepremičnine. Vsi upniki, kterim se dovoli v tem času prisilna uprava nepremičnine, pristopajo s tem k že uvedeni prisilni upravi; sprejeti jo morajo v tistem stanju, v kerem se nahaja ob času njihovega pristopa. Od tega časa imajo pristopajoči upniki iste pravice, kakor da bi se bila prisilna uprava uvedla po njih predlogu.[1]; [2].

2. pri izvršbi s prisilno dražbo izvršenčevih zemljišč: Naslov k §-u 139 i. r. ima izrečno označenje vsebine tega §-a: „pristop". § 139 i. r. se glasi:

„Po knjižni zaznambi[3] uvedbe dražbenega postopka se ne more, dokler je ta dražbeni postopek v teku, — na korist nadaljih izvršljivih terjatev uvesti noben posebni dražbeni postopek glede istega zemljišča. — Pri zemljiščih, ki niso vknjižena v kaki javni (zemljiški) knjigi, odločuje čas rubežnega popisa ali zaznambe o dražbeni dovolitvi na zapisniku predhodnega rubežnega popisa (§ 138[2] i. r).

Vsi upniki, kterim se med tekom kakega dražbenega postopka dovoli prisilna dražba istega zemljišča, pristopajo s tem k že uvedenemu dražbenemu postopku; oni morajo dražbeni postopek sprejeti v tistem položaju, v kterem se nahaja ob času njihovega pristopa.

Odslej imajo pristopajoči upniki (izvršitelji) iste pravice, kakor če bi se postopek uvedel na njihov predlog.

Izvršilno (in ob enem dovolilno) sodišče, ki je po činih, navedenih v odstavku 1. dovolilo dražbo istega zemljišča ali je zaprošeno za opravo kake dovoljene izvršbe, ima upnika, ki je stavil dražbeni predlog (dražbo predlagajočega izvršitelja) obvestiti, da in h kteremu dražbenomu postopku je pristopil.

O vsakem pristopu ima izvršilno sodišče razun tega obvestiti izvr-

---

[1] Nagibi k §-u 100 navajajo: Glede istega zemljišča ali istega zemljiškega dela se naj vrši samo ena uprava; množina paralelno idočih izvršeb ne sme dovajati do večih uprav, druge poleg druge. Navadno bi tako tekmovanje škodovalo uspehu in izdatnosti uprave. Pri medsebojnem nesoglasju upravnikov bi nastale težkoče, kterih rešitev bi povzročila sodišču brezplodno delo in bi upravne posle ovirala in zavlačevala .... Pri poznejših izvršbah je na mestu samo pristop poznejših upnikov k že uvedeni upravi. Število oseb vdeleženih pri upravi rase, uprava sama ostane enotna (nagibi stran 175).

[2] Doslovno besidilo naj služi Mjesečnikovim čitateljem, ki nimajo zakona.

[3] Z dovolitvijo prisilne dražbe pri knjižnem sodišču, ali z dospelostjo od druge za sodišče dovoljene dražbe — pri knjižnem sodišču.

Digitized by Google

šitelja kakor tudi one upnike, vsled predloga kterih se je uvedel dražbeni postopek in kteri so že prej pristopili"[1].

3. V tretjič nahajamo izvršbeni pristop pri izvršbi s premičninsko dražbo (prodajo) v §-u 267 i. r., ki se glasi:

„P o d o v o l i t v i p r o d a j e (dražbe) se ne sme, dokler je prodajni (dražbeni) postopek v teku, na korist nadaljih izvršljivih terjatev uvesti nobeden posebni prodajni (dražbeni) postopek glede iste stvari (istega izvršbenega predmeta).

Vsi upniki, kterim se med tekom kakega prodajnega (dražbenega) postopka dovoli prodaja (dražba) istih, tudi na njihovo korist zarubljenih stvari, pristopajo stem k že uvedenemu prodajnemu (dražbenemu) postopku in ga morajo sprejeti v istem položaju, v kterem se nahaja ob času njihovega pristopa.

„Pristopajoči upniki imajo od časa svojega pristopa iste pravice, kakor če bi se postopek uvedel na njihov predlog.

Izvršbeno sodišče[2] ima obvestiti upnika, ki je stavil predlog na prodajo (dražbo predlagajočega izvršitelja), da in kteremu prodajnemu (dražbenemu) postopku je pristopil. O vsakem pristopu ima izvršbeno sodišče razun tega obvestiti, izvršilni organ, ki ima opraviti prodajo (dražbo), izvršenca, kakor

[1] Nagibi k §-u 139 izvajajo: Glede enega in istega zemljišča se istočasno naj ne vrši več kakor eden dražbeni postopek, kolikor upnikov koli nastopa istočasno kot izvršiteljev.

Izključiti možnost večih dražbenih postopkov, drugega poleg drugega, za to govori cela vrsta uvaževanj ....

Kdor išče zadostila potom dražbe potem, ko se je že uvedel eden dražbeni postopek, je odkazan na vdeležitev pri uvedenem postopku. S tem se mu ne povzroča nikaka škoda, kajti njegova pravica do zadostila se nikakor ne zboljša po samostojnem poganjanju izvršbe, ona se ravna absolutno po njegovem, z zaznambo ali popisom enkrat doseženem mestu. Na poganjanju dražbe pa izvršbujoči upnik ni oviran vsled odreke posebnega dražbenega postopka, kajti samoumevno morajo pristojati vsakemu upniku izvršitelju v tem enem dražbenem postopku enake pravice, kakor bi jih imel, če bi se uvedela izvršba na njegov predlog. Do vpliva, kakor ga odmerja izvršilni red izvršitelju, ima pravico tudi vsaki poznej pristopajoči upnik. Na drugi strani pa on zaradi svojega pristopa ne more zahtevati ponovitve celega dražbenega postopka. Pristopajoči upnik mora sprejeti postopek u položaju, v kterem se ravno nahaja. P r a v o m o č n o s t i in pravoveljavnosti prejšnjih sodnih odločeb in dotedanjih dogovorov drugih vdeležencev ne more tako poznejše pristopanje nič predrugačiti. Če bi se to ne hotelo, bi bila dovolitev večih paralelno tekočih izvršeb manjše zlo, kajti vedno preklicavanje in omejevanje dosedanjih odredeb bi ne dalo priti izvršbenemu postopku do vspeha in do konca. Sicer pa je še uvaževati, da so v načrtu za dražbo ustanovljeni redni pogoji, taki, da pristopajočemu upniku po prejšnjih dogovorih drugih vdeležencev ni povzročen nikak zdatni prejudic. (Nagibi stran 185, 186.)

[2] Dovolitveno sodišče tukaj ne pride v poštev, ker more ono dovoliti samo rubež — ne pa dražbe. (§§ 33, 99, 264 i. r.).

Digitized by Google

tudi one upnike, na predlog kterih se je uvedel prodajni (dražbeni) postopek ali kteri so istemu pristopili že prej.

§§-a 139. in 267. i. r. sta si po vsebini enaka po besedilu skoraj doslovna.

Več izvršbenih pristopov naš izvršilni zakon ne navaja.

Pri vseh predmetnih pristopnih izvršbah se gre: a) za izvršbo glede izvršljivih (denarnih) terjatev, b) ne za naravnostno ampak za takozvano ovinkovno (indirektno) izvršbo, c) za presnosvitev izvršbenega predmeta; izvršba gre tukaj namreč zoper tvarino (substantia) izvršbenega predmeta, tvarino izvršencu za njegovo osebo uniči sredstvom odtujitve — in presnuje tvarino izvršbenega predmeta v gotovino (pretium cedit in locum rei); prej izvršenčeva imovina neha biti res integra — in postane nadomestna gotovina (pretium).

Iz navedenih slučajev je razvidno, da pristop ni mogoč pri izvršbah z zgol pravnimi, — zavarovalnimi sredstvi. Toraj zlasti ne pri izvršbi s prisilno zastavno pravico, ne pri rubežu premičnin in terjatev, pač pa samo pri izvršbi z dejanskimi, stvarnimi (realnimi) posledicami, — pri izvršbah, ki pripravljajo zaseženo tvarino za presnovitev in likvidacijo.

N a m e n i n s m o t e r i z v r š b e n e m u p r i s t o p u j e, d o s e č i e n o t n o i z v r š b o z a k o n č n o e n o t n o l i k v i d a c i j o.

Enako tekmovanje in pripravljanje enotne likvidacije nahajamo v stečaju (konkurzu) in sicer v širšem pomenu.

V stečaju namreč tekmujejo vse terjatve različnih upnikov — aktivno brez razločka, ali imajo izvršljivi ali samo pogodbeni naslov; toraj brezrazločka, ali so izvršbene ali neizvršbene, samo da so pravno obstoječe.

V stečajnem postopku se pripravlja in končno izvršuje in izvaja likvidacija v s e g a dolžnikovega (kridarjevega) premoženja: vseobčna, g e n e r a l n a l i k v i d a c i j a, dočim so pri izvršbi do presnovitve vdeležene aktivno samo izvršljive terjatve izvršiteljev, in se gre za likvidacijo samo o m e j e n e g a, z izvršbo zaseženega izvršenčevega premoženja, — za š p e c i j a l n o l i k v i d a c i j o.

Pa tudi v stečajnem postopku je enotnost neobhodno potrebna, ravno zaradi tega, ker se gre za pripravo in izvedbo enotne likvidacije, ktera se mora nanašati na enotni čas, namreč na dan otvorjenega stečaja.

Izvršba premičnin in nepremičnin po prisilni dražbi obdrži tudi tekom stečajnega postopka svojo samostojnost glede vseh upnikov, ki imajo na dražbanem zemljišču ali premičnini stvarne, pred otvoritvijo stečaja pri dobljene pravice. Izvršbena pravica je močnejša od stečajne, na drugi strani pa spada zopet izvršbeni vspeh v okvir stečajnega končnega vspeha.

Izvršbeni postopek je krajši, priprostejši in cenejši, zato tudi ni gospodarstvenih razlogov za prekinitev izvršbenega postopka ob začetku stečajnega postopka. Izvršbeni sklad je posebni, delni sklad stečajnega sklada.

Digitized by Google

Pridemo toraj do sklepa, da mora biti vsaka likvidacija a) enotna, b) se mora nanašati na določno in istotno časovno dobo (dan likvidacije), sicer bi ne bila vsevspešna in gospodarstveno skladna.

4. Kakor pri izvršbi s prisilno upravo, dražbo ali prodajo telesnih premičnin, tako nahajamo tudi pri izvršbi na neTELESNE (terjatvene) premičnine, toraj denarne terjatve in druge podobne terjatvene zahtevke tekmovanje raznih izvršeb glede istega izvršbenega predmeta.

Pri izvršbi zaradi denarnih terjatev na denarne terjatve je ravno tako kakor pri telesnem premoženju potreba presnovanja izvršbenega predmeta (terjatve) v gotovino, in toraj izvršbene likvidacije.

Zaradi tega je toraj pri izvršbi na terjatve ravno tako treba enotnosti izvršbe in enotne izvršbene likvidacije.

V izvršbenem zakonu pa ne najdemo načela izvršbene enotnosti tako izvedenega kakor pri prisilni upravi ali dražbi nepremičnin ter prodaji premičnin.

Sploh nastane vprašanje, ali je toraj izvedba načela izvršbene enotnosti po načelu izvršbenega pristopa koristna, potrebna in dopustna tudi pri izvršbi na terjatve.

Izvršba na terjatev je razdeljena na izvršbene stopinje, 1. rubež, zgol zavarovalnega učinka (zavarovalna stopinja) 2. izterjevalna in likvidativna stopinja s preodkazom, prodajo, dražbo, prisilno upravo (§ 319. i. r.).

Kakor pri drugih izvršbah tako tudi v tem slučaju ni možno vdejstvovanje enotnosti (pristopa) pri zavarovalni stopinji, ampak je možna in neobhodna enotnost še le pri izterjevalni in likvidativni stopinji.

Glede preodkaza nastopa tukaj zlasti posebnost, da je prejšnja ali poznejša presnovitev in likvidacija odvisna tudi od tretjega (izvršenčevega) dolžnika, od njegove pripravljenosti ali nepripravljenosti k takojšnjemu plačilu.

V neugodnih slučajih je izvršitelju treba nastopiti celo vmesno pravdno pot zoper izvršenčevega dolžnika (§ 308. d. d. i. r.).

Zato se načelo enotnosti po pristopu pri izvršbi na terjatve na dà uveljavljati takoj in na tako enostavni način po rubežu in že pri preodkazu kakor na primer pri premičninski izvršbi.

V ugodnem slučaju, da izvršenčev dolžnik samo zarubljeno ali tudi v poteg preodkazano terjatev takoj izplača, je vsaka dalja izvršbena oprava izključena. Enako je izključena vsaka dalja izvršba pri preodkazu namesto plačila.

Če izvršenčev dolžnik izvršencu radovoljno ne plača, je treba zoper njega tožbe, razsodbe in izvršbe.

Le ta izvršba pa je povsem druga in nova izvršba, ker gre proti novemu izvršencu in na podlagi novega izvršilnega naslova. Pri izvršbi na terjatve toraj ni niti pri preodkazu možna in dopustna enotnost izvršbenega postopka

Digitized by Google

s sredstvom pristopa, če prav je pravno dopustno in možno, da na isto terjatev z rubežem seže več izvršiteljev.

Poznejši izvršitelji se imajo toraj zadovoljevati samospravno, zavarovalno, z rubežem doseženo prednostjo.

Za uveljavitev preodkazane terjatve zadostuje, da jo iztoži in do razsodbe dožene samo eden izvršitelj.

Seveda, če prvotni preodkaz dosegli izvršitelj (pri preodkazu vpoteg) svojo izvršbo vstavi, je opravičen k predlogu za novi preodkaz oni izvršitelj, ki prvi prosi za novi preodkaz.

Izvršbeni zakon pristop izvršbe v preodkazni stopinji izključuje v navedenem smislu v §-u 305., določujoč:

„V kolikor se je ktera terjatev (že) preodkazala v poteg ali namesto plačila kakemu upniku (izvršitelju), je novi preodkaz v prid drugemu upniku (poznejšemu izvršitelju) nedopusten."

S preodkazom namesto plačila se je preodkazana terjatev odtujila izvršencu, in postala lastnina izvršiteljeva (§§ 316. i. r., 1397. dd. o. d. z.), se toraj presnovala, in je stem dosedanja izvršba zoper izvršenca dognana, čeprav se še ni dosegel vspeh vgotovinitve in gotovinskega plačila. Izvršbena terjatev je sicer nehala biti res integra, toda samo v pojmovnem, v pravnem in zavarovalnem smislu, ne da bi že stopil na njeno mesto gotovinski namestek (pretium cedit in locum rei), Gotovinski nadomestek se tukaj nasproti izvršencu sploh ne dà doseči, ampak se dà doseči samo nasproti izvršenčevemu dolžniku potom tožbe in s sredstvom nove premoženjske izvršbe zoper njega. Na vsak način pa je s preodkazom na mesto plačila že dosežen začetek likvidacije, kakor pri premičninski ali nepremičninski dražbi s prvim zakonitim ponudkom, ne da bi presnovitev izvršbenega predmeta stem že bila končana ali likvidacija že dosežena.

Toda pri izvršbi zaradi denarnih terjatev in na denarne terjatve je po našem zakonu namesto preodkaza v poteg dopuščen še drugi način presnovitve in vgotovinitve, namreč sredstvom prodaje, dražbe ali prisilne uprave kakor se je že zgoraj kratko navajalo (§§ 318., 319. i. r.).

Dà, način izterjave je celo dopusten še po doseženem preodkazu v poteg, vendar le nadomestno, s sredstvom opustitve ali odreke do pravic iz preodkazanega terjatvenega potega.

Zakon v tem oziru besedoma določuje: Na mesto preodkaza sme izvršilno sodišče na predlog upnika, v kterega korist se je terjatev zarubila, odrediti drugi način izterjave (navajajo se trije slučaji) 1. če je preodkaz zaradi izvršencu obvezne, (nenadomestne) protidajatve težaven ali nemogoč; 2. če je zapalost zarubljene terjatve odvisna od izvršenčevega dolžnika... 3. če je preodkaz v poteg ostal brezvspešen iz drugih razlogov kakor

Digitized by Google

zaradi nezmožnosti plačila na strani izvršenčevega dolžnika i t. d.). Preodkaz v poteg se ima v takem slučaju naknadno izrečno razveljaviti (§ 317[4] i. f. i. r.).

Pri dovoljeni prisilni prodaji, dražbi ali upravi zarubljene terjatve se pa gre kakor pri prodaji, dražbi upravi telesnih stvari — naravnost na presnovitev in vgotovnitev izvršenčevega premoženja (terjatve) in končno na razdelitev in nakaz skupila.

Zatoraj je tukaj zopet dan položaj in stvarna potreba enotnosti izvršbenega postopka s sredstvom pristopa poznejših izvršiteljev k prvemu prodajnemu, dražbenemu ali upravnemu postopku.

Pri prisilni upravi zemljišč se gre za zaseganje, presnovitev in vgotovinitev pridelkov. Vgotovinitev se pa doseže brez sodne dražbe; morda sploh brez prodaje pridelkov samih, morda z vnajemdajo ali vzakupdajo poslopij in zemljišč, — toraj v obliki najemnine ali zakupnine; ali pa z razpečanjem pridelkov iz proste roke, pod roko ali z izvensodno dražbo, toraj pogodbeno, tako da sodni postopek z domikom itd. odpade.

Pri prisilni upravi terjatev se gre istotako za pridelke (fructus civiles), kteri zapadejo ali že vgotovinjeni kot obresti, ali pa v nadomestnih naravnih pridelkih mesto obresti, kterih vgotovinih je potem istotako upravnikova stvar.

Izvršbeni zakon pristopa pri dražbi, prodaji in upravi terjatev ne ustanavlja na novo in tudi posebej ne izvaja, vendar tudi pristopa ne preziva.

(Svršit će se.)

Državna i narodnostna ideja s gledišta socijalne znanosti.

(Svršetak.)

Do sad smo imali pred sobom samo mnogojezični, dotično u Bosni i Hercegovini raznovjerski teritorij, pa smo vidjeli, koliku i kakvu odpornu snagu ima takav teritorij po samoj toj svojoj raznolikosti. Ako sad pogledamo prostrano područje Habsburžke monarkije s njezinih deset naroda, od kojih su već svi više manje države u kulturnom smislu, t. j. tako visoko kulturni i tako družtveno sredjeni i gospodarski jaki, da nijednoga nije moći ni potisnuti s njegovih pozicija, a kamo li ga odnaroditi, onda vidimo najprije to, da je u Habsburžkoj monarkiji tolika pasivna odporna snaga, da ju ne može savladati ni jedna evropska velevlast, niti više tih vlasti zajedno, kad bi se u opreci sa svojim interesima složile u zajedničkoj akciji proti monarkiji. A kad uvažimo sve ono, o čem je bilo govora, kako je naime monarkija već od više stoljeća jedna država u medjunarodnom smislu; kako je s gospodarskoga gledišta upravo savršena cjelina; kako se s narodnoga gledišta uzprkos

Digitized by Google

nezdravih vanjskih upliva postepeno i sigurno stvaraju u njoj prave narodne države u višjem i dubljem moralno-kulturnom smislu te riječi; kad sve to troje prosudimo, onda ćemo istom pravo uvidjeti, kako je Habsburžka monarkija nesavladiva i bez obzira na nepomirljive opreke onih svojih suparnica, koji bi si rado po koji komad od nje odkinule.

Za Rusiju može se reći to isto, osobito u oči te činjenice, što su s uvedenjem ustava baš Poljaci, a tih je u Rusiji dvanaest milijuna, otvoreno izjavili, da će najpripravnije pomagati ustavni preporod zajedničke ruske države pod uvjetom, da im se u toj zajedničkoj državi zajamči podpuna sloboda i svi uvjeti narodno-kulturnoga razvoja.

Sve do nedavnoga vremena propadale su države pretežno jakim vanjskim udarima. Takva je propast, kako je već naglašeno, u današnje doba gotovo nemoguća, jer se i najkrvaviji ratovi izmedju velikih vlasti završuju ili bez promjene teritorijalnih granica, ili tek s neznatnom promjenom. Formalno dakle ili da tako kažemo s političkoga zemljovida ne može danas nestati države, ako najprije nije propala sama u sebi. A u sebi propada država, kad prestane biti uredjena vlast, t. j. kad u njoj nitko ne zapovieda i nitko ne sluša. Ovakova anarhija medjutim može kud i kamo lakše nastati u jednojezičnoj državi već zato, što se u jednom te istom narodu lahko dade zamisliti i takav slučaj, da većina pristane uz takve nazore, koji državu onemogućuju ili koji direktno traže, da se država uništi. To si u ostalom ne trebamo tek zamišljati, jer u novijoj evropskoj povjesti ima zato na žalost dosta primjera : Tu je najprije anarhija poljskoga plemstva u „poljskoj republici"; tu su nadalje francezke revolucije, osobito strahovita parižka komuna od 1871.; tu je napokon strahovita ruska revolucija, koja je većim dielom išla direktno za uništenjem ruske države.

Da u „poljskoj republici" nije sve vlasti u državi imalo samo poljsko plemstvo, da je najme tu bio još kakav takav državotvorni faktor, ne bi Poljska bila ni prvi put podieljena ili barem ne bi bila propala; da francezki narod nije zapravo amalgam raznih narodnosti germanskih i keltskih, te se o jednom francezkom narodnom karakteru ne da ni govoriti, bila bi već prva komuna 1792. obuhvatila svu zemlju, te bi se revolucija bila završila trajnom i podpunom anarkijom, koje bi posljedica bila podjela, pa možda i propast Francezke; da Rusija nije i po sastavu samih Velikorusa, a s obzirom na Poljake, Maloruse i Bjeloruse zapravo mnogonarodna, a ne samo mnogojezična država, i da su samo još Poljaci počeli rušiti i samu državu poput rodjenih Rusa, a ne samo absolutistički sistem, danas bi Rusija bila za stalno kud i kamo manja i slabija.

U doba pare i munjine, brzojava i telefona, gdje tiskana i govorena riječ može djelovati neodoljivom sugestijom na hiljade i milijune, ako pogodi u najjače strasti ili u životne interese; u doba sveobćega izbornoga

Digitized by Google

prava i drugih političkih sloboda nema boljega regulatora za normalni državni život, nego što je u stoljetnim baštinjenim razlikama, pa i oprekama medju pojedinim narodima, dotično i medju pojedinim crkvama. To nipošto ne znači, da nas sociološko shvaćanje države vodi na onu rimsku „razdieli, pa vladaj", jer iz svega, što je do sada kazano, jasno se vidi, da se u naše doba kojekakove umjetne razlike i opreke ne mogu održati, a prirodne da se nemaju zabašurivati, nego da im se ima udovoljiti — nego je ovo radostno konstatovanje činjenice, da u socijalnom životu, dotično u općem ljudskom napredku podjela čovječanstva na tolike narodnosti ima neizmjerno blagotvorno značenje.

I tako opet vidimo, da mi Slaveni ne moramo nimalo žaliti, što smo u Habsburžkoj monarkiji u jednu ruku podieljeni, a u drugu ruku, što je tu i toliko drugih naroda. Baš naprotiv: Kako smo sa sociološkoga gledišta u općoj slavenskoj podieljenosti na mnoge književne jezike našli sredstvo za takvu popularizaciju znanosti i naobrazbe, kakve nema ni jedan drugi narod, tako se evo sada uvjeravamo, da Habsburžka monarkija, u kojoj smo u većini, baš radi naše podieljenosti i radi tolike narodne razlikosti može postati, a donekle već i jest medjunarodni sudija, jer je jedina zaštićena od unutrašnje obće revolucije i od kakve obće izvanjske mržnje i općega napadaja.

4. Narodnostna ideja i podjela Poljske.

Upoznasmo državu kao organizovanu silu i uvjerismo se, da bez takove sile nema ni danas prave države u medjunarodnom smislu. No sila nije isto, što nasilje, pa je zato baš ta državna sila preduvjet pravu, a nije nipošto njegov rezultat, dok nasilje pravo ruši, a nemoćno je, da ga stvori. I što su se bolje moderne države uredile, i što su jače svoju silu organizovale, to su i njihovi medjusobni odnošaji dobili izrazitije pravno obilježje. Danas ne treba u medjunarodnom pravu tek sanjariti, ono je gotova činjenica i prirodni razvoj toga prava, ako valjda i ne će stvoriti nikada na zemlji raja, ipak će ovo sadašnje blagostanje i ovu kulturnu zajednicu medju narodima i državama cieloga svieta sve to više proširivati i istodobno utvrdjivati. Koliki je napredak u medjunarodnom pravu postignut, vidi se najbolje odtuda, što danas medju evropskim, dapače medju svim svjetskim vlastima, dakle medju svim dielovima svieta postoji mnogo tiesnija sveza, nego što bijaše grčka Amfhictyonija, za koju smo se na školskim klupama onoliko oduševljavali. Ta danas je gotovo sav sviet jedan jedini poštanski savez, a trgovački ugovori i moderna obćila gotovo iz ciele zemaljske kruglje stvoriše jedno te isto gospodarsko područje. To je ona velika pojava, koju je genijalni Palacky već pred pol stoljeća označio pravim imenom: svjetska

Digitized by Google

centralizacija i prema kojoj je naročito iz početka bio udesio svoju slavensku narodnostnu pučku politiku.

Ova svjetska gospodarska i kulturna centralizacija najveće je jamstvo svjetskoga mira i najsigurnija garancija i takovim državama, kao što su oba „bolestnika", Turska na evropskom, a Kitaj na azijskom iztoku.

Ali koncem XVIII. stoljeća, kad je plemićka anarhija u Poljskoj već davno postigla svoj vrhunac, ne bijaše ovakva svjetska centralizacija ni u zametku. Ona je djelo XIX. stoljeća, osobito u drugoj njegovoj polovici, a prva dioba Poljske bijaše, kako znamo 1772., zadnja 1795. Pa ipak još nije svjetska centralizacija pravo ni započela, već se je uvidjelo, da je iz gledišta medjunarodnih interesa podjela Poljske nepravom. Do te spoznaje došlo se je zato, jer je medjutim bez obzira na sve materijalne interese i na medjunarodnu politiku počeo djelovati novi čisto moralni i kulturni elemenat: narodnost. Poljska država bila je već davno izgubila svaki ugled i nitko ne bi bio same podjele poljskoga teritorija nazvao nepravom, jer je takav postupak bio posvema u tradicijama tadašnje diplomacije, a ima mu još i danas dosta traga. Ali nenadana pojava na povjestničkoj pozornici francezkoga naroda, koji si je najedanput sam „odrezao" glavu, smaknuvši svoga kralja i koji se je prema općemu uvjerenju u ostaloj Evropi time lišio izvora državne vlasti u obće, a zakonodavne napose — pojava francezkoga naroda kao državotvornoga elementa nove francezke republike izoštrila je sud evropskomu političkomu mnienju, osobito kad je Poljska prije svoje propasti pokazala takve vrline, koje su na to doskora francezku republiku učinile prvom državom u Evropi. Izoštreni taj sud doskora je jesno uvidio, da je s podjelom poljskoga mrtvoga državnoga teritorija razkomadan i živi organizam poljskoga naroda. Bilo je to tim očitije, što se je češće taj organizam sad s većim, sad s manjim uspjehom otimao narodnoj smrti, čime je napokon, kako je već spomenuto, prisilio bečki kongres, da prizna Poljacima, kad već Poljske ne bijaše, pravo na narodne uredbe, kad im ne mogaše priznati pravo na uredbe državne. Na to je došao i strahoviti poljski ustanak od 1830., u kom je poljski narod opet podlegao, ali je zato samo zaslugom toga ustanka na temelju čisto narodnoga načela uzkrsnula na skrajnjem zapadu nova država — Belgija. Poljaci su naime svojim ustankom zadržali i Rusiju i Prusku i Austriju, te je Francezka radi Belgije imala ozbiljna računa samo s Englezkom.

U Francezkoj su si bili toga sviestni, a s vremenom su jasno spoznali i tu istinu, da je podjela Poljske bila baš za Francezku najstrašnija opomena, da je ne stigne slična sudbina, a istodobno da je podjela Poljske u najodlučnijim časovima zaposlila i Rusiju i Prusku i Austriju tako, te se ne mogahu baciti na Francezku, nego istom onda, kad im je to već bilo uzalud.

I što se je jasnije u zapadnoj Evropi uvidjalo, koliko su drugi narodi

Digitized by Google

i to baš narodi, a ne države dobili podjelom Poljske, toliko je življa bila sviest o tom, da je ta podjela u istinu nepravo. I nisu tako pisali samo Francezi i Englezi. „Moglo bi se napisati čitave knjige o isto takvom sudu njemačkih povjestničara i državnika...

Velik francezki povjestničar, Albert Sorel, posvetio je podjeli Poljske mnogo truda i obradio je tu ovo pitanje tako temeljito i obširno, da se tu jasno vidi i momenat narodnostni, premda Sorel nije pisao s narodnostnoga gledišta. I zato će biti sgodno, da tu prevažnu stvar malo pobliže osvietlimo

Pogled na povjest podjele Poljske.

Javno pravo Evrope počiva i danas na načelu ravnovjesja sila. To se je načelo protegnulo u glavnom i na ostale dielove svieta, naročito na Aziju. U Aziji, poimence u Kitaju, bilo bi radi toga došlo do diobe toga golemoga carstva, kad se medju tim ne bi i medjunarodna politika bila socijalizovala, t. j. kad se ne bi danas jasno uvidjelo, da moderna država ne može biti samo vojnički tabor, nego da osim dužnosti uzdržavati red i mir imade danas i veliku gospodarsku i socijalnu zadaću. Koncem XVIII. stoljeća vladalo je u Evropi samo to načelo o ravnovjesju, pa kad je anarhija u Poljskoj postigla svoj vrhunac, te se bilo bojati, da će si Rusija cielu Poljsku ili pridružiti ili pokoriti, pojavi se osnova, da se Poljska imade razdieliti izmedju tri susjedne države. Najprije te osnove, koja je nikla u glavi nekoga pruskoga grofa Lynara i koju je neobičnom vještinom i bezobzirnošću proveo Fridrik II., još i prije te osnove pomišljali su nekoji vladari na podjelu Poljske. Tako je car Maksimilijan II., kako se vidi iz jednoga protokola od 1573. izrazio svoju želju, da se Poljska podieli tako, da poljsku krunu dobije cesar njemački, a Litvu car moskovski, a obojica da se onda slože protiv Turaka i Tatara.

Poslie osamdeset i nješto godina došao je na istu misao švedski kralj Karlo X., koji se je 1657. s njom ozbiljno bavio. Karlo XI. predloži dapače 1667. njemačkomu caru i braniborskomu izborniku, da si po volji podiele poljske zemlje.

Ministar pruski Ugen — a po nekima jedan ruski državnik — sastavio je 1710. poseban plan, po kojem bi si poljsku imali podieliti Petar Veliki i Fridrik I. braniborski. Tečajem XVIII. stoljeća u političkim se je krugovima govorilo o podjeli Poljske 1661.; Stanislav Leczinski obnovio je to proročanstvo 1749.

Poljski kralj August II. smišljao je dapače, kako bi dobio nasljedno pravo na Poljsku time, da susjedne države zadovolji poljskim zemljištem. U to ime je počeo pregovarati sa Fridrikom Vilimom I., kraljem pruskim.

No pravi začelnik diobe Poljske to je Fridrik II., kralj pruski.

Digitized by Google

Svojom osvajačkom politikom doveo je Fridrik II. do toga, da se Habsburgovci izmiriše s Bourboncima i da je Marija Terezija, ne mogavši nikako preboljeti Šlezke, sklopila savez s Ljudevitom XV. Čim je Austrija došla u savez s Francezkom, postala je time i prijateljicom Turske, te se je činilo, da će Austrija i Turska složno braniti Poljsku, osobito kad je Turska 1768. naviestila Rusiji rat, bojeći se, da će Rusija čitavu Poljsku staviti poda se, i time joj se previše približiti. Sada je Fridrik II. upotrebio sva sredstva, da najprije uplaši Austriju Rusijom, osobito za slučaj, da Rusija, koja je medjutim osvojila Vlašku i Moldavsku — današnju Rumunjsku — i da time postane podunavska velika vlast. Kad mu je to uspjelo, onda je svim sredsvima nastojao uvjeriti Rusiju, kako je mnogo sigurnije i bolje za nju, da za svoje ratne troškove traži naknadu u Poljskoj, po kojoj dolazi u srdce Evrope, nego li na dalekom Dunavu. A budući da je znao, da toga savjeta ne bi Rusija poslušala samo onako, osnovao je prusko poslanstvo u Carigradu, počeo je ugovarati s Francezkom, a što je glavno, sastao se po dva puta s carem Josipom II. najprije u kolovozu 1769. u Nisi u Šlezkoj, a zatim u rujnu 1770. u Neustadtu, takodjer u Šlezkoj — i tu su udareni temelji onoj njemačkoj politici, koja vlada i danas. U Nisi naime razlagao je Fridrik II. sistem njemačke patriotičke politike, komu je vrhunac u tom, da svim silama treba zaustaviti prodiranje Rusije u Evropu, jer da su Rusi kud i kamo pogibeljniji i strašniji od Turaka. Fridrik je medju ostalim kazao o tom doslovce Josipu II.: Za neko vrieme ni vi, ni ja, nego istom sva Evropa moći će te ljude suzdržati. Turci nisu ništa prema njima... Vidjet ćete, ja ne ću više biti živ, ali za dvadeset godina naš će savez biti potreban obojici proti ruskomu despotizmu".

Na drugom sastanku austrijski ministar grof Kaunic čitaše Fridriku poseban politički katekizam, u kojem je bilo temeljno načelo, da obje dvie njemačke dinastije i oba dva njemačka dvora imadu vazda raditi sporazumno s najvećom iskrenošću i povjerenjem. „Kad je stari kancelar pročitao svoj katekizam, ustane Fridrik, zagrli ga i reče, da se ta stvar ne može bolje kazati; da je katekizam pravo remekdjelo i da će biti sretan, bude li ga vazda imao pred očima".

No Fridrik II. nije se zadovoljio, da Kaunica zagrli i da mu onako pohvali njegov katekizam. Fridriku je bilo najviše stalo do toga, da Rusija ne počme kidati Turske i da joj se u tom ne pridruži još i Austrija. Podjelom Turske ne bi Prusija ništa dobila, nego bi naprotiv došla izmedju Rusije i Austrije, koje bi podjela Turske svezala, kao izmedju dva mlinska kamena. I zato reče Kaunicu: „Ne biste li vi mogli kazati liepo Rumjancovu — ruskomu ministru — kako vi računate s tim, da njemu nije ni na kraj pameti preći preko Dunava. Ili ne biste li vi mogli skloniti Francezku, da vam izjavi, da će vam, ako Rusi predju preko Duanva, poslati u pomoć sto hiljada ljudi".

Digitized by Google

Povjerljivost medju Fridrikom II., koji je iz svih sila nastojao raztepsti Austriju i s Marijom Terezijom učiniti kraj Habsburžkoj dinastiji, i izmedju Kaunica, koga Marija Terezija poštivaše i gotovo obožavaše kao svoga spasitelja, bijaše tolika, da je Kaunic diktirao Fridriku pismo, što će ga Fridrik pisati svojoj saveznici carici Katarini II., a istodobno je gotovo doslovce kazao Fridriku, što će on pisati svojoj saveznici Francezkoj. Cieli je sastanak svršio time, da Austrija ima izigrati svoju saveznicu Francezku, a Fridrik svoju saveznicu Rusiju. Fridrik je o tom kazao na koncu ovo: „Ja sam vidim, da smo u nesgodnom položaju, ali što ćemo. Dok si nekome saveznik, moraš prema njemu imati obzira. Ja znam vrlo dobro, da će nas ta ista Rusija danas sutra obojicu prisiliti, da zaustavimo njezinu bujicu, koja bi nas mogla progutati i zato vam priznajem, da mi nije žao, što joj je Francezka osujetila njezine osnove na zadnjem švedskom saboru; ali sad još nije sgodan čas i zato treba strpljivo čekati".

Dok je Rusija u Turskoj radila samo kao pravoslavna carevina, i dok je u Poljskoj štitila protestante i prisilila poljski sabor, da opet uvede liberum veto, samo da Poljsku još više oslabi, i neizlječivom se anarhijom na smrt odsudi; dok katolička Francezka na obranu katoličke Poljske nije znala ništa drugo, nego da potiče kalifa svih musulmana, da brani poljsku slobodu dok jednom riečju u svoj ostaloj Evropi ne bijaše ni traga narodnostnoj ideji, a vjerska ideja samo je bila orudjem politici; dotle dva visoko obrazovana njemačka vladara i dvie njemačke dinastije uz sve političke i osobne opreke stvoriše zajednički sistem patriotske politike, kojoj je praktični rezultat bio, da Turska kao evropska velevlast živi do danas, premda se istom sada počela pravo preporadjati u evropskom kulturnom smislu, a da Poljska bude odsudjena na smrt u času, kad je ozbiljno pokušala, da uvede mjesto anarkije takav red i slobodu, kakve za onda ne bijaše nigdje u Evropi. Drugim riečima: Podjela Poljske direktna je posliedica njemačke narodnostne ideje, koja je još prije 140 godina bila prodahnula berlinsku i bečku diplomaciju, dok je u ruskoj diplomaciji nema zapravo ni danas.

Fridrik II. nije se u ostalom ograničio samo na to, da Rusiju eventualno i prisili, neka mjesto Vlaške i Moldavske traži svoj dio u Poljskoj. Kako je medjunarodni položaj bio vrlo mutan, te se je bilo bojati, da Pruska dodje opet u vatru s dviju ili s triju strana, odluči Fridrik, poslati predlog o diobi ravno u Petrograd. Ali da se ne izvrgne za slučaj neuspjeha velikoj neprilici, pošalje on taj predlog pruskomu poslaniku u Petrograd, da ga preda ruskomu ministru grofu Paninu i to kao sastavak jednoga pruskoga političkoga čudaka, grofa Lynara. O samom grofu Lynaru i o njegvom tobožnjem sastavku piše Fridrik II. ovako: „To je velik političar i vlada još Evropom iz zatišja svoga sela, kamo se je povukao. Taj grof ima dosta čudnu ideju, da izmiri interese svih vladara na korist Rusije i da jednim mahom dade posve drugo

Digitized by Google

lice evropskim odnošajima. On hoće, da Rusija ponudi bečkomu dvoru za njegovu pomoć proti Turcima grad Lavov s okolicom... da nama (Pruskoj) dade poljsku Prusku... a da Rusija kao odštetu za ratne troškove uzme onaj dio Poljske, koji joj bude najsgodniji, pa da onda, kada nestane medju Austrijom i Prusijom ljubomornosti, da obadvie pomognu Rusiji proti Turcima. Ta osnova donekle je sjajna; čini se i zamamnom. Držao sam za svoju dužnost, da vam ju saobćim. Vi, koji poznate, kako misli grof Panin, ili ćete o tom šutjeti, ili ćete sgodu ovu upotrebiti".

Pruski poslanik saslušao je tu osnovu i odgovorio je ovako: „Nije vriedno, da se tri velike vlasti slože samo zato, da potisnu Turke za Dnjestr; kad bi došlo do te sloge, trebalo bi, da si stavi zadaćom, protjerati Turke iz Evrope i iz velikoga diela Azije... Savez triju dvorova — petrogradskoga, bečkoga i berlinskoga — najbolje je sredstvo, da se kršćanstvu osigura mir... Austrija bi trebala ići s Rusijom protiv Turaka; tu bi našla najpodpuniju naknadu za Šlezku. Pruska bi time dobila sigurnost,... i ono, što joj daje Lynarova osnova... Rusija ne smije ići za diobom (Poljske), jer već ima više zemalja, nego što ih može upravljati".

Sluteći Fridrik ovaj neuspjeh, pregovaraše istodobno preko svoga poslanika u Parizu Goltza s francezkim ministrom Choiseulom, koji mu najprije ponudi povoljan trgovački ugovor, a onda Varmiju i Kurlandiju, ako prekine svoj savez s Rusijom. To je Fridriku i trebalo. Sad je imao jako oružje, da postigne glavnu svoju svrhu: da se i Rusija i Austrija uzdrže što dalje od Turske i da iztočno pitanje bude ona riznica, koja će za njegovu politiku više vrieditи nego li ratna blagajna, što ju čuvaše u Špandavi. U to je ljubovca Ljudevita XV. gdja. du Barry srušila Choiseula, jedinoga francezkoga državnika u to doba. Francezka ostade pol godine bez ministra vanjskih posala i izgubi svaki upliv i ugled u Evropi. Fridrik pošalje brže bolje svoga brata Henrika u Petrograd, gdje mu grof Panin neprestance govoraše o trojnom savezu i o velikoj akciji protiv Turaka. Fridrik je medjutim postigao, da je Austrija započela velike vojničke priprave, naperene proti Rusiji, i da si je pripojila zipsko okružje, a istodobno je oko susjedne Poljske povukao zdravstveni vojnički kordon, koji neprestance proširivaše na poljsko područje. Premda je Rusija bila pobjednica u ratu s Turskom, bojala se je ponovnoga rata i s Turskom i s Austrijom, ne vjerujući uz to pravo Prusiji. I zato se je na petrogradskom dvoru počelo u pol šale, u pol zbilje govoriti o tom, da bi si i Pruska mogla uzeti od Poljske kakav komadić. To je Fridrik jedva čekao. Upotrebi dakle Kaunica i on razloži Mariji Tereziji u posebnom momorandumu od 17. siečnja 1772. politički položaj i poznavajući delikatne osjećaje caričine, predloži joj, da se odšteti ili na račun Turske ili na račun Poljske. Tursku je kod toga nazvao divljačkom, a Poljsku nevinom, a već 28. siečnja 1772. došla je austrijska diplo-

Digitized by Google

macija sve pod uplivom rodoljubnoga njemačkoga političkoga sistema dotle, da je formalno pristala i na diobu Turske i na diobu Poljske, premda je pred pol godine — 6. srpnja 1771. — bila formalno obećala, „da će bilo pregovorima, bilo oružjem povratiti Turskoj zemljište, oteto Rusijom, i da će sklopiti mir tako, da pri tom ni najmanje ne trpi ni neodvisnost, ni sloboda Poljske".

Kad je Fridrik ovako Austrijom zastrašio Rusiju, a Rusiju Austrijom, i kad je s pomoću njemačkoga patriotizma postao gospodarom položaja u Beču, trebalo je sada naći sgodnu formu za samu diobu.

Još je uviek velikom zaprekom diobi bila osjetljivost Marije Terezije, koja se vidi iz ovih rieči: „Mi smo svezani s Portom; mi smo od nje dapače primili novaca... Ne možemo dakle misliti na Srbiju i na Bosnu, na jedine zemlje, koje su za nas sgodne. Preostane nam samo Vlaška i Moldavska. No to su nezdrave i puste zemlje, otvorene Tatarima i Turcima bez ijedne tvrdjave. Trebalo bi se povratiti na Poljsku i nju odštetiti Vlaškom i Moldavskom".

Ipak je dne 19. veljače 1772. podpisala Marija Terezija zajedno sa Josipom II. ovu obvezu:

„Njezino Veličanstvo carica sviju Rusija i Njegovo Veličanstvo kralj pruski imajući prava i zahtjeva na nekoje palatinate i kotare u Poljskoj, kao što ih i mi imamo, da se uklonimo svemu iz česa bi mogle nastati poteškoće, i što bi moglo pomutiti prijateljstvo i slogu, koja srećom medju nama postoji, obećajemo na Svoje poštenje i na vladarsku rieč i vlastoručnim svojim podpisom na ovom spisu: Kakvigod bili naši zahtjevi, dielovi treba da budu posvema jednaki da dio jednoga ne smije biti veći od drugoga i umjesto, da jedan drugomu smetamo u mjerama, što bi ih koji od nas držao potrebnima, da svoje zahtjeve oživotvori, mi ćemo se medjusobno pošteno pomagati, da si olakšamo uspjeh, obećavajući si istodobno, čuvati u najvećoj tajni ovu uzajamnu pisanu obvezu".

Fridrik je ovu obvezu podpisao 28. veljače 1772., a Katarina 5. ožujka iste godine.

Premda je podjela bila već formalno zaključena, ponudi Rusija još jedanput koncem ožujka 1772. Austriji Beograd s komadom Bosne i Srbije i svoj savez proti Turčinu. Kaunic promisli stvar i odgovori, označivši točno svoje zahtjeve za podjelu Poljske: županiju zipsku i najveći dio Crvene Rusije s Lavovom i Male Poljske sve do Visle. U tom dielu bijahu i velike vjeličke solane.

Fridrik II. neprestance požurivaše ovu stvar, osobito, odkada je sam pregledao onaj dio, koji ga je imao zapasti i odkada se je uvjerio, kako je to za njega dobro. Zato je prema vlastitomu pismu od 18. lipnja 1772. na svoga brata Henrika, postao upravo biesan, kad se je pobojao, da će Kaunic sve

Digitized by Google

pokvariti. Kaunic naime radi Marije Terezije neprestance izkaše način, kako bi podjelu Poljske prikazao neizbježivom, pa zato mudrovaše, da tu Beč ne ide, da uhvati nekakvu dobit, nego da se ukloni šteti, naime strahovitomu ratu. Zato Fridrik svjetovaše Rusiji, da se dielovi previše točno ne odmjeruju, jer da se medjutim mogu uplesti druge države, a time da bi mogao propasti plod tako dugoga i težkoga pregovaranja. I Rusija zbilja pristane na sve zahtjeve austrijske, a čim je Austrija dobila jamstvo, da će dobiti, što si je sama odredila, bude ugovor o prvoj podjeli Poljske podpisan dne 25. srpnja 1772. i to u Petrogradu. Ugovor počima ovako:

„U ime presvetoga Trojstva, strančarski duh, koji podržavaše anarkiju u Poljskoj, doveo je do toga, da se je bilo bojati razsula čitave države, kojim bi se mogli povrieditи interesi susjeda te republike, pokvariti dobra sloga, koja je medju njima i razplamtiti sveobći rat, Austrija, Pruska i Rusija imajući u ostalom s obzirom na Poljsku i zahtjeva i prava, koli starih, toli zakonitih, odlučiše, da ih oživotvore, da uzpostave unutrašnji red u Poljskoj i da toj državi dadu takav politički obstanak, koji će biti više u skladu s interesima njezinoga susjedstva".

Austrija je u svem dobila 2,600.000 stanovnika, Rusija 1,600.000, Pruska 600.000. Ali je Pruska povezala svoje raztrgane dielove, koji istom sada dobiše pravu vriednost i od toga časa postade treća velika sjeverna vlast.

Poslie tri godine pristao je i poljski sabor na ovu diobu, a Fridrik je na to odmah opozvao svoga poslanika iz Carigrada i ostavio tamo samo jednoga zamjenika, kojega je tako kukavno plaćao, da ga je ruski poslanik morao izvlačiti iz dugova.

Druga i treća podjela Poljske bila je samo neminovna posliedica prve podjele. Medjutim je već u Poljskoj bila jaka rodoljubna stranka, te bismo ju gotovo mogli nazvati narodnom i pučkom naročito prema ustavu od 1793., koji bi Poljsku bio učinio najslobodnijom i najnarodnijom državom u Evropi. Ali i tu se je pokazalo, što je njekoliko puta do sada osobito naglašeno, da narodnost sama po sebi, kolikogod je jaka unutar državnih granica, ne može sama po sebi biti državotvorni elemenat u medjunarodnom smislu, jer je po svom bivstvu narodnost samo moralna i kulturna sila, a to su neprocjeniva dobra za državu, koja postoji i kojoj obstanak već nije ugrožen.

Ponovimo dakle: Da je medju samim Poljacima prije prve diobe Poljske bilo ikoliko narodnostne sviesti, ne bi sve stranke redom bile jedna protiv druge pozivale tudjina u pomoć, a u drugu ruku bile bi se te plemićke stranke koliko toliko približile seljačkomu puku, te po svoj zapadnoj Evropi ne bi bio jedan glas, da u Francezkoj nije ni voznomu blagu tako težko, kao poljskomu seljaku; u drugu ruku da je barem Rusija vodila kako tako rusku narodnu politiku, ne bi nikada bila dala, ni komadić poljske zemlje Pru-

Digitized by Google

siji, koje se onda nije trebala nimalo bojati, nego bi iz svih sila bila nastojala, da se sporazumije s Austrijom, ograničivši dobrovoljno svoje proširenje prema Turskoj, kako ga je kasnije morala ograničiti pod pritiskom bečkoga i berlinskoga svoga saveznika.

Sa sociološkoga gledišta podjela Poljske imade tu vanrednu vriednost, što neoborivo dokazuje, da je pred stočetrdeset godina, kad si države još nisu bile sviestne današnje svoje kulturne zadaće, bijaše glavna stvar za državni obstanak unutrašnji njezin mir i poredak.

Uplivpodjele Poljske na sudbinu ostalih slavenskih naroda.

Ugovor o podjeli Poljske bio je podpisan, kako znamo 25. srpnja 1772., a dne 7. prosinca 1773. pisao je Kaunic austrijskomu poslaniku Thugutu u Carigrad, neka izjavi Turcima, da Austrija ne će mirno gledati nastavak njihovoga rata s Rusijom, nego da očekuje, da će visoka Porta dati Rusiji sva politička i vjerska jamstva, što ih Rusija s punim pravom traži. Istodobno, naime početkom 1774. izpravila je Austrija svoje državne granice na iztoku tako, da je time dobila Bukovinu. Učinila je to naravski sporazumno s Prusijom, koja je takodjer izpravila svoje granice na račun Poljske. U to je u Rusiji buknula strahovita i glasovita pugačevska buna, te Rusija morade mirno gledati, što to njemački rodoljubni sistem radi na zemljištu poljskom. Na svu sreću Rumjancov Turke ne samo potisne za Dunav, nego ih upravo raztepe i tako dne 21. srpnja 1774. dodje do glasovitoga mira u Kučuk-Kajnardžima. Glasovit je taj mir zato, jer je stvorio pravno temelj za svekoliku daljnju akciju Rusije na evropskom iztoku. Rusija nije uzela gotovo nimalo zemljišta, ali je zatražila neodvisnost krimskih Tatara, preuzela je zaštitu nad kneževinama Moldavskom i Vlaškom i dala si je od Turske priznati pravo na zaštitu kršćanske vjere i kršćanskih crkvi, i to s naročitom obvezom za Tursku, da će visoka Porta sve dotične ruske predloge primiti s onim obzirom, kako se to pristoji prema prijateljskoj i poštovanoj vlasti, posebice kad se to bude ticalo Vlaške i Moldavske.

S gledišta evropskoga, kršćanskoga, a i slavenskoga, čovjek bi se samo veselio ovomu uspjehu, kad ne bi „sudbina bila htjela, da Rusija svoju civilizatornu misiju na iztoku morade izvršivati na štetu civizacije evropske; svaki korak, što ga je Rusija učinila prema Turskoj, vazda bi izazvao sveobću krizu u Evropi; utvrdjenje pravnoga položaja Rusa u Turskoj imalo je za prvu posliedicu prevrat u evropskom javnom pravu i postepeno oslobadjanje turskih kršćana ne mogaše se izvršiti bez podjarmljenja najhrabrijega naroda kršćanske Evrope... Podjela Poljske sama po sebi nije nikakva novost u odnošajima država, kako ih shvaćahu diplomati XVIII. stoljeća...

Digitized by Google

To je ujedno razlogom, da se je podjela tako lahko i mirno ugovorila i da ni onda, kad je bila gotova, nije izazvala mnogo prigovora, premda je zapravo vriedjala toliko interesa... Podjela Poljske ne samo da bijaše nepravedno djelo, nego bijaše istodobno i nepolitički čin. Povjestničar ju mora isto tako strogo odsuditi kao filozof. Oni, koji izvršiše podjelu, opravdavahu ju tim jedinim razlogom, da se time izbjeglo ratu izmedju tri velike države. Tako se izpričaje Fridrik u svojim memoarima... No podjela Poljske mjesto da je odstranila uzroke oprekama, ona je bila njihova posliedica. Rusiju su njezini interesi silili u Evropu i prema Crnomu moru, Prusiju, da se istodobno proširuje i zaokružuje, Austriju da se do skrajnosti proširi, da je ne zaguše. Za Ruse to bijaše misija civilizatorna za Prusiju historijska, za Austriju politička, a sve te tri misije silile su sjeverne dvorove na aneksiju. Propadanje Turske i anarhija u Poljskoj otvaraše im neizmjerno polje. Sve tri su voljele, da se slože, nego da se biju, da si podiele svojatane zemlje, nego da si ih otimlju. U njihovom suparničtvu bijaše njihovo savezničtvo, ali to savezničtvo nikad nije odstranilo uzroke suparničtvu; naprotiv vazda mu podavaše nove hrane ..

Ovo savezničtvo postoji i danas, osobito medju diplomacijom pruskom i ruskom. Rusija svezana jedanput podjelom Poljske nije se nikad mogla slobodno ganuti prema Prusiji i prema Austriji, dapače ni prema Turskoj, a koliko je i mogla to učiniti, barem u Turskoj, gdje je oslobodila dvie neslavenske pravoslavne i dvie slavenske pravoslavne države, sve njezine žrtve, pa bile i najnesebičnije, izgledale su ne samo ostaloj Evropi, nego i oslobodjenim narodima kao najhimbeniji račun, te su se svi oslobodjenici u najkraće vrieme odvratili od svoga osloboditelja. Vriedi to osobito za Rumunjsku, koja je imala biti pokćerka i za Bugarsku, koja je imala biti najmilija kćerka Rusije. Primjer razkidane i potlačene poljske djelovaše i na dalekom iztoku gore, nego li svi živi dokazi ruskih simpatija i ruske ljubavi. Njemački patriotski sistem tu je dakle postigao podpuno svoju svrhu. Za Prusku, dotično danas za Njemačku bilo bi po sudu mnogih političara kud i kamo bolje, da mjesto gorostasne Rusije ima u svom susjedstvu Poljsku. No gledamo li samo na politički njemački interes, za stalno uz jaku poljsku državu, koja bi se vazda bila znala sporazumjeti s Austrijom, a pogotovo bi bila ostala u svom historijskom savezničtvu s Francezkom, — uz takvu Poljsku ne bi se Njemačka bila ujedinila pod vodstvom Pruske, nego unutrašnjom silom velikoga kulturnoga pokreta jugozapadne Njemačke.

Ali u povjesti ne vriedi izpitivati, što bi bilo, nego što jest. Podjela Poljske u oči probudjene narodne ideje francezke i snažnoga narodnoga preporoda u Njemačkoj, jači je udarac za Slavenstvo, nego li provala Turaka i Magjara, nego li isto tatarsko robstvo. I strahovite posliedice njene dadu se popraviti samo time, čime su se mogle i zapriečiti: Podpunim

Digitized by Google

sporazumom rusko-poljskim ili još točnije, sistemom patriotičke slavenske politike. Taj sistem se u istinu već i stvara, doduše sto godina kasnije od sistema njemačkoga, ali zato na kud i kamo široj podlozi: To naime ne će biti sistem dviju ili triju slavenskih dvorova, nego svih probudjenih, a već hvala Bogu, i dobrano organizovanih slavenskih naroda.

5. Narodnost kao moderno sredstvo svjetovlade.

Kad onako razgledamo koji povjestnički atlas, onda mi Evropljani i nehotice umujemo, da su državne tvorbe po svom prostranstvu u očitom savezu s veličinom dotičnoga diela svieta. I zato nam se čini posve naravno, što su u Evropi pretežno male, a u Aziji pretežno velike države. No ovo nije nipošto pravi razlog. Na veličinu države ne djeluje ni samo tlo toliko, a kamo li bi djelovao zemljopisni položaj u obće. Drugi su to i mnogo dublji razlozi i to takvi razlozi, koji u prah obaraju samovoljnu doktrinu historijskoga materijalizma.

Kolikogod je naime očito, da je samo bivstvo države u prisilnosti, t. j. u organizovanoj vlasti jednih ljudi nad drugima, ipak čitava povjest čovječanstva dokazuje isto tako nepobitno i to, da se ta prisilnost sama po sebi nije nikada trajno mogla učvrstiti na prostranom području. Osvajači bili kojega mu drago plemena, izčezavali su netragom, ako osim svoje organizovane sile nisu imali još i koje više moralne ideje. Dosta je za primjer i za dokaz spomenuti bič Božji, Atilu.

Povjest iztočnih naroda liepo nam pokazuje, kako je područje velikih vjerskih pokreta postalo ujedno područjem državnim. I onda, kad sami osnivači religija nisu bili ujedno utemeljitelji države — kako je, recimo bio Mohamed, i onda su ili nasljednici tih vjeroučitelja ili njihovi sljedbenici s pomoću moralne njihove ideje predobili milijune i prekrilili goleme prostore. Kod toga je značajno spomenuti, da su iztočni narodi ratnika Aleksandra Velikoga bili početi obožavati, kad im se već on sam nije prikazao kao prorok ili izaslanik Božji.

I rimska država širila se je iz početka kao vjerska zajednica, a kasnije je taj vjerski momenat potisnut momentom pravnim, dakle opet moralnim, naime podjeljenjem rimskoga gradjanstva i uvodjenjem rimskoga pravnoga poredka. Slično je tomu u srednjem vieku velika „kršćanska republika" nastala duhovnom vlašću rimskoga pape, a što se nije razvila u pravu formalnu državu, razlogom je poglavito osebujno socijalno sredovječno uredjenje, poznato pod imenom feudalizma, koje je od pojedinih feudalnih gospodara stvorilo čitav niz malih vladara.

U novije doba istom je francezka revolucija pokušala svojim idejama stvoriti universalnu monarkiju. Tu je Napoleonu više pomagao njegov gradjanski zakonik i revolucionarna marseillaise, nego li puška i topovi, dok

Digitized by Google

se probudjena narodna sviest nije okrenula proti njemu i proti samoj Francezkoj. Uza sve to Napoleonovo carstvo prvi je ozbiljan pokušaj, da se s pomoću jedne narodne ideje osnuje svjetovlada.

Ovaj Napoleonov pokušaj imao je još i jedan vrlo važan uzrok za svoj djelomični uspjeh: Francezi bijahu onda najbrojniji evropski narod — bijaše ih 24 milijuna, a svih drugih naroda za par milijuna manje, a tek Rusa podjednako — a uz to je njihov jezik postao za diplomaciju ono, što u srednjem vieku bijaše latinski jezik za znanost i za javni život u obće. Tu odmah vidimo dva preduvjeta za svjetovladnost koje narodne ideje: Relativno najveći broj pripadnika dotičnoga naroda i proširenost dotičnoga jezika daleko izvan samo narodnoga područja. Treći uvjet, visoka kultura, razumieva se u naše doba sam po sebi.

Kad ovako stvar prosudimo, vidimo pet svjetovladnih naroda: Kitajce, Engleze, Ruse, Niemce i Franceze. S tim u savezu danas se mnogo govori i piše o žutoj opasnosti, o anglosaskoj superiornosti, o panslavizmu, pangermanizmu i panromanizmu. Drži se naime, da će se veliki narodi još više ojačati svojim suplemenicima i da će onda na pozornicu svijeta stupiti mjesto naroda rase.

Kad prosudimo sve, što je rečeno o unutrašnjem razvoju države i o pravom obilježju narodnosti, onda se uvjeravamo, da rasa sama po sebi, to manje, što čiste rase ni nema, ne može biti nikakav državotvorni elemenat. Uz to je vrlo poznato, da Kitajci niesu jedan narod, kao ni Indijci, nego da je tu pod tankim slojem službene mandžurštine velika množina plemena, od kojih se mnoga naprosto razlikuju i na smrt mrze, te ih ne može ujediniti niti obćenita mržnja na evropske osvajače. Ni Englezi nisu niti u samoj materi-zemlji jedan narod, a po današnjoj političkoj sviesti u Americi i u Australiji nisu više Amerikanci i Australci ono isto, što Englezi.

Niemci dotično Germani su svuda mnogo srodniji, a ima ih na okupu preko šestdeset milijuna. No švajcarski Niemci ne će ni da čuju o tom, da udju u savez njemačkih država, a kamo li da raztepu Švicarsku. To isto vriedi za veliku većinu Niemaca austrijskih. Niemci po Ugarskoj, po Rusiji i po Americi kolikogod su brojni, toliko su još više razštrkani. Flamanci u Belgiji, Holandjani, Danci, Norvežani i Švedi, naravski ni u snu ne misle na to, da udju u svjetovladnu njemačku državu. Dapače sama Pruska i bez obzira na Poljake nije, strogo uzevši, jedne te iste narodnosti: Hanoveranski Niemci mrze naime Pruse još više, nego li Bavarci.

Francezi s Talijanima, Španjolcima i Portugalcima mogu jedva podržavati medjunarodno prijateljstvo, a sami po sebi uz sav uspjeh svoj u kolonijama i brojno su preslabi, da osnuju svjetovladnu državu.

Ostaju nam još Rusi, koji su u istinu jedne te iste narodnosti u Odesi, Petrogradu i Vladivostoku i koji golemim svojim brojem i još golemijim

Digitized by Google

područjem na prvi pogled kao sami od sebe sačinjavaju svjetsku državu, pozvanu, da gospoduje Evropi i Aziji, a po tom i ostalim dielovima svieta. Nu ovo je samo površan pogled i sud, jer u jednu ruku ima i Rusija svoja narodnostna pitanja, a u drugu ruku i to je ovdje odlučno, i tehnička kultura i intelektualna prosvjeta stoji u Rusiji s obzirom na čitavo pučanstvo još tako nizko, te tu treba ne decenija, nego stoljeća intensivnoga rada na domaćem tlu bez ikakvih osvajačkih težnja.

I tako se već letimičnim pogledom možemo uvjeriti, da doduše mogu postajati, pa i postoje prohtjevi za svjetovladom kod pojedinih velikih naroda, ali da za te prohtjeve nema nijedan taj narod realnoga temelja.

I zato je posvema neopravdano, kad naročito manji narodi dršću za svoju budućnost, jer da živimo tobože u doba, kad poglavito za medjunarodne odnošaje vriedi pravilo, da velike ribe jedu male. Baš naprotiv: Ako proniknemo u savremenu kulturnu državu, vidimo, da mnogobrojnim svojim zadaćama ne može nikako udovoljiti bez prokušane metode socijalno-političke. A tu je na prvi mah očito, da se takva metoda može kud i kamo bolje prokušati i usavršiti u malom narodu i u maloj državi, nego li u velikom narodu ili u kakvoj velikoj vlasti. Švicarska, Belgija, Holandija i sve tri skandinavske države, pak Finska, Češka i Bugarska za to su najsjajniji primjer i dokaz. Svi ti mali narodi, dotično države pravi su laboratorij socijalne politike i mi ćemo sve to češće vidjeti, gdje najveće države i narodi traže pouke u tim laboratorijima.

Mali narodi, ti razni Feničani, Židovi i Grci nisu dakle izgubili svoga značenja, nego je naprotiv njihova važnost još porasla. Naravski pod uvjetom, da ne budu kao žaba, što se nadula videći vola, t. j. da se posvema otresu i najmanje megalomanije i da sve svoje sile usredotoče samo na svoj unutrašnji razvoj. Samo pod tim uvjetom bit će mali narodi i države liepo ogradjeni i dobro obradjeni vrtovi, a veliki narodi široke oranice. Napose za male narode, koji su u velikoj kakvoj carevini, a k tomu su još grana kojega velikoga kulturnoga plemena, naše doba može biti zlatnim viekom. Pa zato i mi Hrvati možemo gledati s najvećom nadom u budućnost.

Konac.

PRAVOSUDJE.

A. Gradjansko.

O razvrgnuću kmetskog odnošaja.

Gospodar zemlje Kaptol stolne crkve u H. ustaje protiv kmeta B. tužbom, u kojoj tvrdi da izmedju tužitelja i tuženika postoji u pogledu čestice zemalja x zemljišničkog uloška y, kmetski odnošaj, da je kmetski ugovor uglavljen za vrijeme dok traje loza, da je loza izginula, da ista

Digitized by Google

ne radja ni u razmjerju prama vrijednosti zemlje, ni prama broju loza, ni prama vrsti zemlje.

Tužbeno traženje: 1. valja u 14 dana potući lozje na čest. zem. x zemlj. uloška y, te je tuženik dužan pošto budu potučene loze ustupiti zemlju tužitelju na slobodno raspoloženje; 2. valja u 14 dana izbrisati kmetski teret iz uloška y; (3. troškovi parnice).

Tuženik poriče da su loze propale.

Prvi je sudac pripustio dokaz putem vještaka u svrhu da se procjene poboljšice i da se razgleda prijeporno zemljište.

Vještaci izjaviše da zemlja ima ... ara ... metara prostora, na kojem prostoru ima ... obilatih loza, te da je zemlja dobre vrsti.

Jedan je vještak izjavio „da je loza sa strane podneva u boljem stanju, dočim sa strane od sjevera da je u lošem stanju; po mnijenju istoga moglo bi se naći na vinogradu ... masta, te za vlasnika nebi bilo korisno da se loza izvadi, pošto polovina loze još je u dobrom stanju, dočim na drugoj polovici loza je većinom izginula t. j. vrlo slaba."

Drugi vještak je izjavio „da je loza sasvim u lošem stanju na cijelom zemljištu, da ju treba potući, jer za vlasnika nije korisno da ista loza opstoji pošto ne može dati više od ... masta na godinu, a vrst zemlje ne odgovara, niti zaslužuje da uzdrži takovu lozu."

Prvi vještak opaža da bi zemlja bolje izgledala da nije bilo suše, dočim drugi izjavljuje da bi izgledala isto, pošto da staroj lozi suša malo škodi.

U zapisniku o razgledu dalje je zabilježeno da se sudac pridružuje mnijenju drugog vještaka „jer zbilja konstatira i sam sudac da je loza većim dijelom izginula, te da nije korisno za vlasnika da kmetski odnošaj nadalje traje."

O poboljšicama vještaci nijesu ništa rekli, premda je sudac u svom dokaznom zaključku pripustio dokaz putem vještaka u svrhu da se procjene poboljšice.

Kotarski je sud svojom presudom 15. listopada 1908. Cl. 11./8.—10. prihvatio tužbeno traženje.

Okružni, kao prizivni sud u S. potvrdio je, uslijed tuženikova priziva presudu prvog suca svojom presudom 22. prosinca 1908. Bc I. 261./8—2.

Protiv tog riješenja uložio je tuženik reviziju. Nalazi razlog broja 2. §. 503. g. p. u tome što nije bio preslušan svjedok, koga je tuženik predložio na okolnost, koliko je vinograd dao godine 1908. masta i što nije bila obavljena već pripuštena procjena poboljšica; nalazi pako br. 4. §. 503. g. p. u tome što prizivni sud nije smio udovoljiti tužbenom zahtjevu, prije nego nije bilo izrečeno pravomoćnom presudom ili barem pobijanom presudom ili inače izrečeno ukinuće težačke pogodbe, izmedju tužitelja i tuženika, dočim to nije još nikako slijedilo.

Riješenje vrhovnoga suda 9. ožujka 1901. Rv. IX 61/9. — 1.:

Udovoljava se reviziji, ukida se pobijana presuda, te se stvar vraća prizivnom sudu da ju opet raspravi i riješi.

Revizijski će se troškovi smatrati kao parnični troškovi.

Razlozi riješenja: Revizija ističe razloge broja 2., 3., 4. §. 503. g. p. — Prvi je spomenuti razlog u istinu osnovan, kako izhodi iz onoga što će se niže reći: Tužbeno traženje traži, da se potuče lozje na čestici

Digitized by Google

zemalja x zemljišničkog uloška y, da ovo zemljište bude predano tužitelju i da bude izbrisan iz zemljišnika kmetski teret. Iz činjeničkog stanja izloženog u tužbi, ishodi kao tužbeni osnov: razvrgnuće kmetskog odnošaja.

Po formalnom pravu, tužitelj nije dužan da učini prejudicijalni pravni odnošaj predmetom tužbenog traženja; ako tuženik hoće da se riješenje o prejudicijalnom pravnom odnošaju uvrsti u presudno riješenje (enuncijat) te da postane pravomoćno, može da to izvojšti, kad postoje potrebiti uvjeti, pomoću prigodnog prijedloga da bude utvrdjen rečeni pravni odnošaj u smislu drugog stavka §. 259. (§. 236.) g. p.

Ali svakako mora sud, pošto tuženi zahtjev zavisi o pravnom odnošaju o kom se radi, u svrhu riješenja tužbenog traženja, da riješi i prejudicijalni pravni odnošaj, i ako ne u presudnom riješenju ipak u presudnijem razlozima.

U nazočnom se slučaju radi o postojanju dotično o razvrgnuću kmetskog odnošaja, o kom, kao o premisi tužbenog traženja, valja najprije da bude riješeno.

Nesporno je da izmedju tužitelja i tuženika postoji takav pravni odnošaj. Ali su modalnosti razvrgnuća istoga sporne izmedju stranaka, te nema potrebitih utvrdjenja e da se uzmogne pouzdano u tom pogledu suditi.

Osobito nijesu utvrdjene ugovorne odredbe uglavljene izrijekom ili muče za nazočni kmetski odnošaj. Ako se uglavljeni ugovor nije mogao utvrditi dobavom isprava, paragrafi 182. i 183. g. p. pružali su sucu shodna sredstva da ga na drugi način utvrdi. Drugi ugovori, uglavljeni pod sličnim prilikama, stare navade i običaji, koje je sudac pomoću gore spomenutog zakonskog propisa mogao utvrditi, mogli su bitno doprinijeti tumačenju volje stranaka. — Svakako je s pravnog gledišta pogrješno mišljenje, da se kmetski odnošaj mora razvrgnuti, kad plod loze ne stoji u razmjeru sa vrijednosti zemlje; naprotiv bi valjda mogao biti mjerodajan samo razmjer izmedju onoga što loza može dati i godišnjeg troška za obradjivanje. Iz naravi kmetskog odnošaja običajnog u zemlji, ishodi, izuzamši slučaj kad stranke nešto drugo uglave, da kmetu, kad se razvrgne ugovor, pristoji, u većem ili manjem opsegu naknada za sve ono što kmet potroši za iskrčiti i za učiniti zemlju, koja mu je predana bila u sasvijem pustom stanju, plodnom i trajno ostaje korisno zemlji.

Iz toga ishodi, da izmedju vlasnika zemlje i kmeta postoji takva pravna zajednica, da se pri razvrgnuću iste ne mogu uzeti u obzir samo pojedina od uzajamnih prava i obaveza, već da se cijeli, izmedju stranaka postojeći pravni odnošaj mora jedanput za uvijek riješiti, te da po tom valja da se prije razjasne sva dotična pitanja.

Valja dakle da pitanje poboljšica bude razjašnjeno e da se uzmogne o istima izreći rasuda u presudnom riješenju, a to tim više, što je dotična naknada u svezi sa ostavljenjem zemlje.

Tužitelj se pozivlje na okolnost, da je ugovor uglavljen dok traje loza, da loza ne može više da žive ni da radja. — U spisima nije utvrdjeno kad se loza ima smatrati da više ne može da žive i da više ne može da radja. U nekim je krajevima dosta, da je samo na jednom dijelu kmetske zemlje lozje rodno e da spriječi razvrgnuće ugovora. U nazočnom se slučaju čini, po iskazu jednog vještaka da na jednom komadu zemlje postoji lozje, koje još može radjati; po iskazu drugog vještaka valjalo bi protivno uzeti. A sud je u ovom

Digitized by Google

pogledu izrazio svoje stanovište primjetbom, da sudac konstatuje, da je loza većim dijelom izginula. Ali to nije dosta, jer ovaj izrijek nije jasan kako treba, pošto ne utvrdjuje razmjer loza, koje mogu radjati, prama onima, koje su izginule.

Sudac nije pokušao da ukloni, eventualno po drugom stavku §. 362. g. p. protivurječje izmedju nalaza i mnijenja jednoga i nalaza i mnijenja drugoga vještaka ili da ga dovoljno razjasni, te nije ni naveo dovoljnih razloga, s kojih je pristao na mišljenje jednoga a ne na mišljenje drugoga vještaka. Slobodno ga ocjenjivanje dokaza §-a 272. g. p. toga ne riješava. Nema nikakve podloge e da se prosudi, da li je po ugovornom pravu dosta, da na jednom komadu zemlje loza može radjati, e da se spriječi razvrgnuće ugovora ; nije utvrdjeno koliko mošta ili vina moraju loze davati e da ih se po ugovornom pravu mogu smatrati da mogu još radjati i živjeti.

U pogledu pravnih odnošaja glede poboljšica iz spisa ništa ne ishodi. — Nije utvrdjeno što se mora po ugovornom pravu smatrati poboljšicama, u kom se opsegu iste moraju naknaditi da li u cjelini ili u razmjeru prama kvoti dohotka, u čemu se iste u konkretnom slučaju sastoje da li je gospodar zemlje dužan da za iste plati kmetu naknadu i koju naknadu.

Molitelj revizije prigovara dakle punim pravom da je prizivni postupak stoga manjkav, što nije bila izvedena procjena poboljšica, koju je prvi sudac već bio odlučio da izvede i što je bilo odbijeno preslušanje jednog svjedoka vrh okolnosti koliko roda može vinograd da daje.

Ovo su mane, koje uprav sprječavaju da se stvar prosudi.

Nema isticanog revizijskog razloga broja 4. § 503. gp. koji je već riješen onim što se je na početku izvelo, dočim razlog broja 3 § 503. gp. nije po zakonu izveden. Rasuda se o troškovima osniva na § 52. gp. D—o

---

1. Zahtjev za davanje računa zastaruje u 30 godina. — 2. Kolacija ne može se istaknuti putem prigovora u parnici za diobu zajedničkih dobara već posebnom tužbom. — 3. U slučaju suparstva po §-u 14. g. p. priziv jednih suparaca ima moć i za suparce, koji se nijesu prizvali i u pogledu kolacije naregjene pojedinim suparcim.

(Vrhovno riješenje od 9. srpnja 1909. Rv. IX. 58/9.)

Vrhovni je sud potvrdio presudu 26. prosinca 1908. Be I. 198/8. okružnog kao prizivnog suda u Š. s kojom je preinačio presudu 13. listopada 1908. C II. 232/8. kotarskog suda u D.

Razlozi: Od revizijskih razloga br. 2. i 4. §-a 503. g. p. na koje se prizivatelji pozivlju, faktično nije bio izveden nego samo zadnji. Ali ni ovaj ne postoji.

Prije svega dijeli se potpuno mnijenje prizivnog suda odnosno na pitanje o davanju računa, jer se ne može ni najmanje dvojiti da se u nazočnom slučaju radi o akciji za davanje računa u smislu §-a 830. o. g. z., koja se osniva na pravnom odnošaju zajednice. I doista iz dotičnog dijela tužbenog zahtjeva jasno ističe da tužiteljice pitaju davanje računa od plodova primljenih za 20 godina, a ne pitaju naknadu štete njima prouzrokovanu za to što im plodovi nijesu bili predani.

Pravom je za to prizivni sud izrekao da ovaj zahtjev ne potpada pod

Digitized by Google

izuzetni rok zastare u smislu §-a 1489. o. g. z. već pod redoviti rok zastare od 30 godina.

Što se tiče pitanja da li su tužiteljice dužne da trpe putem prigovora istaknuto uračunanje onog iznosa što se zahtjeva da su primile kad su se udale, niži sudovi u tom pogledu polaze s krivog gledišta.

Nema dvojbe da zahtjev tuženika koji ide za tim da zahtjev tužiteljica na zajedničku masu bude sasvim ili djelomično ukinut odbijanjem svote od K 400 koja bi se imala u dio svake od njih uračunati prikazuje se kao novčana tražbina na suprot stavljena za prijeboj.

Ali u smislu §-a 1438. o. g. z. mogu se prebiti samo zamjenita iskanja koja su istinita, jednovrstna i takova da stvar koja pristoji jednomu kao vjerovniku, isti ju može i kao dužnik drugomu dati.

A iskanja koja se tiču raznovrstnih stvari ne mogu se medjusobno prebiti (§ 1440. o. g. z.).

Protivno traženje koje su tuženici istakli putem prigovora nije za to sposobno da prebije tužiteljičino traženje, zbog česa ne može se istaknuti nego napose.

S toga prigovor o prijeboju trebalo je odbiti jer zato ne postoje zakonske pretpostavke.

U pogledu žalbe istaknute u reviziji da je prizivni sud i u pogledu sutužiteljice M. P. preinačio presudu prvog suda u tački koja se odnaša na uračunanje K 400, premda ista nije podnijela priziv protiv presude prvog stepena, istina je da ova tužiteljica nije podnijela priziv protiv presude prvog stepena, ali treba uzeti u obzir, da se u nazočnom slučaju radi o suparcim u smislu §-a 14. g. p. i da se djelovanje parničnih djela radnih suparaca proteže i na suparce koji su nemarni.

Bi zato odbivena revizija. Saopćio: D. M.

Sunasljednik, koji hoće da istakne proti sunasljednicima, koji su zatražili diobu zajedničke imovine po dosudnoj odluci, svoja nasljedna prava ovisno o oporuci iza dosugjenja nadjenoj u smislu § 823 gr. z. ne može da ta nasljedna prava istakne putem prigovora proti tražbi za diobu, već mora da ih traži putem posebne tražbe. — Medjutim se dioba mora izvršiti po dosudnoj odluci.

C. kr. kotarski sud u D., presudom od 30. lipnja 1908. C. II· 165/8/3, primio je tražbu za diobu, a prigovor odbio.

Razlozi: Traženici M. i S. St. zahtjevaju, da zajednica bude razvrgnuta prama oporuci Uv 34/7. ovog suda i po tomu da njima bude doznačeno 8/12 po ovoj oporuci.

Taj zahtjev nije temeljit.

Pravo baštinsko se ne stiče po sebi, već to mora da postigne putem suda (§§ 797. 823. gr. z.). Traženici sad spomenuti upućeni su zaključkom od 30. travnja 1907. A. 333/1/25. ovog suda kao ostavinske vlasti, da po § 180. C. P. od 9. kolovoza 1884. br. 208. l. d. z. zatraže svoja prava, ali oni to nijesu nigda učinili, te po tomu, po mnienju ovog suda, oni nemaju jednog naslova, koji bi sastojao bilo u dosudnici (§ 819. gr. z.) bilo u jednoj presudi (§ 823. gr. z.), pa po tomu za razvrgnuće zajednice moraju se uzeti podlogom naslovi, koji faktično postoje medju strankama, a to su

Digitized by Google

dosudinca od 31. svibnja 1902. A. 333/1/7. i uknjižba, koja dovodi stranke do stečenja vlastništva (§§ 436. 819. g. z.).

C. kr. okružni sud u Š., kao prizivni sud, ukinuo je zaključkom od 30. listopada 1908. Bc 168/8. prvomolbenu presudu i povratio stvar prvomolbenom sudu na ponovno razpravljanje i prosugjenje spora.

R a z l o z i. Prvomolbeni sud nije se dalje bavio prigovorom i zahtjevom, što su prizivatelji podigli, dotično istakli na temelju oporuke I. K. otkrivene nekoliko godina poslije dosudne odluke sa razloga, što bi se ovakav zahtjev dao istaknuti samo putem tražbe u smislu § 823. gr. z. a ne i putem prigovora u ovoj parnici.

Ovaj razlog nije temeljit.

Tražba za razvrgnuće zajednice i za dobu sadržava judicium duplex, u kojemu sve zanimane stranke — sa stanovišta materijalnog prava — imaju ujedno značaj tražitelja i traženika, čega radi mogu da iznesu i istaknu za dotično riješenje sve svoje zahtjeve i sva svoja prava, koja se zajedničkog stanja i odnosne diobe tiče. Stoga su traženici bili vlasni, da putem prigovora pitaju, da zajednički žitak ne pripada strankama, niti se ima dijeliti medju njima u razmjerima ustanovljenim na temelju neoporučnog nasljedstva i uknjiženim uslijed odnosne dosudne odluke od 31. svibnja 1902. A. 333/1/7., već u razmjerima odredjenim u oporuci pod Uv 34/1907., što su traženici, današnji prizivatelji, navodno kašnje otkrili, prama pravom faktičnom i pravnom stanju medju strankama obstojećem ovisno o rečenoj oporuci. Ovaj se njihov zahtjev o pravo pripadajućim alikvotnim dijelovima tiče same glavne stvari, te dira u meritum tražbenih zahtjeva, a kad bi valjana bila otkrivena oporuka, bio bi osnovan te bi se prama istomu imalo i suditi u dispozitivnom dijelu presude (§ 827. gr. z.). S ovijeh razloga nije nepripustljiv zahtjev prizivatelja, koji već, po općenitim pravnim načelima, ako se može tražbom, slobodno je i prigovorom isticati, kad to nije za pojedini slučaj zakonskim propisom oduzeto, a kad je s druge strane unutarnjim nerazriješivim vezom skopčan ovaj zahtjev sa istom suštinom tražbenog zahtjeva.

C. kr. vrhovni sud u Beču, svojim zaključkom od 22. prosinca 1908. R. IX. 144/8., ukinuo je drugomolbeni zaključak i naredio prizivnom sudu, da meritorno riješi priziv.

R a z l o z i: Razlozi, koje je prizivni sud naveo u napadnutom zaključku, ne opravdavaju izrečeno ukinuće i povratak stvari pred prvu molbu.

Ako se u slučaju, te je ostavština bila razpravljana po zakonitom nasljedstvu i pravomoćno dosugjena zakonitijem nasljednicima, docnije nagje kakva oporuka, onaj koji na temelju iste hoće da istakne nasljednih prava prama ostavštini, m o r a po § 823. gr. z., da ustane tužbom za pravo nasljedstva. Ovo pravo, koje pristoji onijem te su zainteresovani u ostavštini, u nazočnom slučaju navodno S. i M. St., ne može da se istakne proti tražbi, koja je upravljena na ukinuće zajednice i na diobu zajedničkoga imanja, jer pravo tražiti ukinuće zajednice ne biva dirnuto od prava pridržanog spomenutim traženicima u § 823. gr. z.

Nama se čini, da je stanovište Vrhovnog Sudišta pogrešno i da tražiteljima u gorespomenutom slučaju smeta exceptio doli generalis (dolo enim facit, qui petit quod redditurus est).

Digitized by Google

Valja da je to jasno u slučaju, kad adjudikatornom subaštiniku, koji traži diobu po dosudnici, kašnje otkrivena ili nagjena oporuka oduzimlje svako nasljendno pravo a imenuje sveopćim nasljednikom traženog subaštinika, koji je sam na posjedu i uživanju ostavštine.

Po protivnom stranovištu moralo bi se tjerati formalizam do te skrajne granice, da se tražbi za diobu udovolji i onda, kad tražitelj priznaje valjanost docnije otkrivene ili nagjene oporuke, ali ne će da prizna temeljitost protivničkog prigovora, da njemu usljed iste već sada ne pripada, po pravom postojećem faktičnom i pravnom stanju, nikakovo nasljedno pravo, dokle god traženik ne bude zametnuo posebnu pravdu tražbom predvigjenom u § 823. gr. z., te u njoj izvojštio priznanje svojeg izključivog nasljednog prava.

Ovakovo ovdje perhorescirano tumačenje ustanove § 823. gr. z. mora da ne odgovara općenitom pravnom načelu (Lex 156. § 1. D. de R. J.: qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multo magis admittendus), po kojem se pravo pobijanja, u konkretnom slučaju, pravnog opstanka i pravne krijeposti dosudnice može da istakne i putem prigovora (Unger, System II. Svez., str. 495.); ali ne odgovara niti samoj ratio § 823. gr. z. koji predvigja i normira samo obični i redoviti slučjaj, kad naime pravi nasljednik, koji nije u posjedu ostavštine, rivendikuje proti adjudikatornom baštiniku, koji se nalazi na posjedu dosugjene mu ostavštine, cijelu ili alikvotni dio ostavštine u ime nasljedstva. Naš slučaj u njemu nije predvigjen niti riješen. Priobćio: Dr. C. P.

Zamjenjivati odvjetnika za vrijeme njegove odsutnosti ne može njegov perovodja. (Prinos tumačejnu §-a 9. odvj. reda.)

Odvjetnik D. zamolio je kr. banski stol, da se smije bolesti radi na 6 nedjelja udaljiti iz sjedišta svoga, a da će ga za to vrijeme zamjenjivati njegov perovodja dr. S. I.

Ovu molbu odbio je kr. banski stol odlukom od 17./VIII. 1909., br. 11682. gr. s razloga, što molitelja ne može zamjenjivati njegov perovodja, buduć medju odvjetničkim poslima imade i takovih, gdje zaprječenog odvjetnika može zamjenjivati samo odvjetnik. Priopćio: F. pl. Dominić.

B. Kazneno.

Teška tjelesna ozleda imade se kod zločinstva javnoga nasilja VI. slučaja smatrati kao nesreća u smislu §-a 86. al. II. kz.

(Rješidba kr. stola sedmorice od 24. srpnja 1909. broj 3117./1909.)

Kr. državno odvjetničtvo u M. tužilo je M. Zv., da je dana 7. ožujka 1909. u M. iz udaljenosti od 30 koraka izpalio iz dugačke dvocijevke puške nabijene sačmom zečarom 2 hitca u N. Pf-a, I. G.-a, M. Kl.-a i A. G.-a, koji su jedan tik drugoga išli ulicom u pravcu od njega, te tako N. Pf.-a upucao u stražnju stranu desne butine i u lijevo debelo meso, te u njega satjerao svega 23 zrna, zadavši mu samu po sebi tešku ozljedu, koja je prouzročila smućenje zdravlja i nesposobnost za izvršivanje zvanja za vrijeme od preko 20 dana, I. G.-a u stražnju stranu lijevoga lista, lijeve

Digitized by Google

butine i desnoga koljena, te u njega satjerao 4 zrna, a M. Kl.-a u stražnju stranu desne butine, izpod desnoga koljena, u stražnju stranu desne butine, u stražnju stranu desnoga lista i spoljašnju stranu lijeve butine, te i u njega satjerao 4 zrna, pa tako potonjoj dvojici zadao same po sebi povrijede lahke naravi, no koje su ozljede kao i ona prva poduzete orudjem takovim i na način takav, da je s njime obično skopčana pogibelj za život, dakle iz zlobe pucanjem u gomilu poduzeo čin, iz kojega je mogla, a u istinu je nastala pogibelj za život, za zdravlje i za tjelesnu sigurnost ljudi, ma da je to mogao i morao predvidjeti, pa da je time počinio zločinstvo javnog nasilja VI. slučaja, označeno u §-u 87. k. z., kažnjivo obzirom na okolnost, da se dogodila nesreća za zdravlje i tjelesnu sigurnost, prema §-u 88. k. z. po drugoj alineji §-a 86. k. z.

Kr. sudbeni stol u M. osudio je osudom od 27. travnja 1909. broj I.—214· 1909. M. Zv. prema predlogu obtužnice radi zločinstva javnog nasilja VI· slučaja, ali je kazan odmjerio prema nižoj stavci §-a 88. k. z.

Protiv te osude uložilo je kr. državno odvjetničtvo priziv i ništovnu žalbu, temeljeći potonju na točci 11. §-a 277. k. z., pa je medju ostalim navelo:

„U riješidbama austrijskoga vrhovnog sudišta nema izrične rješidbe, koja bi tvrdila, da se pod nesrećom (Unfall) u smislu §-a 86. k. z. imade misliti teška povrijeda tijela, a to naprosto zato, jer praksa nije ni došla u tu dvojbu.

Praksa bo austrijska o tome, suglasno sa teoretskim nazrijevanjem, naravno ne dvoji, pa nije ni izazvala direktne takove načelne riješidbe.

No zato se taj nazor vrhovnoga bečkoga suda vidi indirektno iz njegovih riješidaba od 20. prosinca 1889. broj 12.886 (Manzove zbirke broj 1325.) i od 25. prosinca 1903. broj 16.549. (Manzove zbirke broj 2893), u kojima se obrazlaže, da lahka povrijeda nije „Unfall", već tek teška, pa se to lijepo obrazlaže isporedbom kaznenih stavaka §-a 82., 94. i 160. k. z. naprotiv kaznenih stavaka §-a 91., 126., 128., 130. i 195. k. z., jer je u prvima (1 do 5 godina) dovoljna lahka povrijeda, a za potonje traži se teška povrijeda (važna šteta itd.).

Praksa našega vrhovnoga sudišta nije ali suglasna s gornjom praksom bečkoga sudišta, kako se to razabire iz njene rješidbe od 31. kolovoza 1906. broj 3203 Accurti broj 612), jer ona stoji na relativnom stanovištu tvrdeći, da svaka teška tjelesna ozljeda nije još „Unfall" u smislu §-a 86. k. z., već tvrdi, da je to zakon prepustio uvjerenju suda (§ 249. k. p.), da u svakom konkretnom slučaju ustanovi, da li je nastupila „nesreća".

Komentatori našega kaznenoga zakona suglasni su, da je zakonodavac prepustio odredjivanje stavaka uvjerenju suda samo u onim slučajima gdje se viša stavka uvjetuje izrazima „a pri okolnostima osobito otegućujućim", „a po veličini zlobe i pogibelji" (n. pr. § 86. 178. kz.) itd., pa se u tome slučaju ne da uporavljena stavka napadati po točci 11. §-a 277. kp., (već tek prizivom), ali u slučajevima, gdje zakon višu stavku uvjetuje izrično o stanovitoj poimence navedenoj okolnosti (u nazočnom slučaju „Unfall"), nije odredjivanje stavke prepušteno uvjerenju suda, već se prema nastupivšoj okolnosti, kad je objektivno ustanovljena, mora uporaviti viša izrična stavka.

A tako i bečka vrhovna praksa (riješidba od 16. siečnja 1906. br. 238. Manz. zbirka broj 3146. i mnoge kod iste rješidbe citirane starije riješidbe)

Digitized by Google

Nu kad bi se za čas i postavili na stanovište vrhovne citirane naše rješidbe, opet se je imalo suditi po stavci predloženoj u optužnici.

Niko bo ne će uztvrditi, da se u nazočnom konkretnom slučaju nije iz čina optuženikova dogodila nesreća. — Ta jedan je čovjek težko ozlijedjen sa 23 zrna, a dvojica lahko, svaki sa 4 zrna, i to sve od sačme zečare izpaljene iz dugačke puške iz udaljenosti od 30 koraka, pa su oštećenici još i sada puni zrnja u tijelu.

Presudni je sud dakle prema gore obrazloženom pri odmjerenju kazni prešao svoje pravo kaznenja ili granice zakonite stavke kaznene, jer se ista podkrepljuje razlozima otegojućima, navedenim poimence u zakonu, pa je time počinio ništinu ozn. u točci 11. §-a 277· kp."

Kr. stol sedmorice ukinuo je povodom ove ništovne žalbe osudu i osudio okrivljenog po višoj stavci §-a 88. kz. iz slijedećih razloga.

„Žaoba je državnog odvjetničtva osnovana. Premda presudni sud ne navodi u razlozih osude, zašto je kazan obtuženiku odmjerio po nižoj kaznenoj stavci gore citiranog §-a, nu iz ustanovljenih po presudnom sudu činjenica mora se logičnom dedukcijom nuždan zaključak izvesti, da je iz čina obtuženikova dogodila se nesreća za zdravlje i tjelesnu sigurnost ljudi, pa se je stoga imala obtuženiku kazan odmjeriti po višoj kaznenoj stavci rečenog §-a.

Valja s toga uslijed ništovne žaobe kr. državnog odvjetničtva napadnutu osudu presudnog suda po § 284. t. 3. k. p. u pogledu kazni ukinuti, i dosuditi obtuženiku kazan, kako je to sadržano u tenoru ove vrhovne osude, uvaživ pri tom po presudnom sudu navedene otegotne i olahkotne okolnosti."

Priobćio : Dr. Körbler.

C. Mjenbeno-trgovačko.

Koje troškove ima mjenbeni dužnik naknaditi naledjniku, koji je mjenicu iskupio te putem zavrate traži platež § 51. br. 2. m. z.

Kr. sudb. stol u B· u mjenbenoj parnici Gj. S· proti J. M. i drug radi mjenbene zavratne tražbine od 233 K 15 fil. s. pp. osudom od 5. prosinca 1908. br. 10.230. gr. uzdržao je platežni nalog od 11. srpnja 1908. br. 5536/gr. u krieposti glede ciele svote od 233 K 15 fil. i osudio tužene na naknadu parbenoga troška od 56 K 50 fil.

Kr. ban. stol osudom od 26. svibnja 1909. br. 11. 486. uslied priziva J. M. preinačio je prvomolbenu osudu i uzdržao platežni nalog na snazi proti J. M. kao prihvatniku samo glede mjenbene glavnice od 150 K i troškova od 7 K 65 fil. sa 6% kamatami počam od izdanja zavratnoga računa t. j. od 7. srpnja 1908. zatim $^1/_3$% u ime providbe, te osudio J. M. na naknadu $^2/_3$ parbenih troškova sa 39 K 66 fil.

Razlozi: Po §-u 51. m. z. vlastan je naledjenik, koji je mjenicu iskupio, iskati od predidućih naledjenika, od izdatnika i od prihvatnika:

1. svotu, koju je on platio, ujedno sa 6% godišnjih kamata, računajuć od dana isplate ;
2. troškove, koje imao ;
3. mjenbenu pristojbu od $^1/_3$%.

Digitized by Google

U svotu navedenu u §-u 51. br. 1. m. z. spada samo ono, što posjednik mjenice, koji je radi neplateža dao prosvjedovati mjenicu, ima pravo po §-u 50. m. z. zahtjevati od mjenbenih obvezanika.

U tu svotu ne spadaju troškovi platežnoga naloga, dosudjeni prijašnjemu posjedniku mjenice, a još manje ovršni troškovi

Stoga je valjalo prizvanu osudu u napadnutom dielu preinačiti, te tuženom J. M. naložiti samo platež mjenbene svote od 150 K sa 6% kamata do izdanja zavratnoga računa sa 3 K i $^1/_3$% mjenbene pristojbe od 50 fil. te troška prosvjeda sa 4 K 10 fil. (trošak notifikacije nije bio iskazan) ukupno sa 157 K 65 fil. ujedno sa 6% kamati i $^1/_3$% u ime providbe tekućimi od 7. srpnja 1908. do plateža — a sa viškom troška platežnoga naloga od 25 K 15 fil. ovršne molbe 15 K 90 fil. troška provedene pljenitbe pokretnina 12 K obave dražbe i intervencije 24 K ukupno 75 K 50 fil. tužitelja odbiti.

Kr. stol sedmorice vrhovnom osudom od 9. rujna 1909· br. 3625. potvrdio je banskostolnu osudu.

Razlozi: Pošto je tužitelj G. S. zajedno sa tuženima I. i A. M. bio solidarno obvezani mjenbeni dužnik naprama S. L. prijašnjem posjedniku mjenice od 11. studenoga 1907. vrhu 150 K, to ne može on tražiti putem mjenbene zavrate po §-u 51. mj. z. takodjer i troškove tužbene i ovršne, koje je platio kao solidarni sutuženik i ovršenik S. L.

Prema tome pravilno je i zakonito napadnutom osudom kr. banskog stola iz zavratnoga platežnoga naloga izlučen tužbeni trošak, osim troška prosvjeda, i ovršni troškovi. —P.—

Iz upravne prakse.

Ubiranje dostavnih pristojba.

Kr. županijska oblast izdala je 23. srpnja 1908. pod br. 19.443. ex 1907. glede ubiranja pristojba za dostavu poziva i drugih odpravaka po obć. poglavarstvima sljedeću odredbu:

a) Za svaku dostavu odpravaka mjestnih sudova obavljenu izvan sjedišta suda u daljini od preko pol milje (3.78 kilometara) smije se ubrati pristojba od 20 filira.

Ovo se temelji na §-u 7. naputka za uredjenje mjestnih sudova izdanoga naredbom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove i pravosudje od 23. ožujka 1877. br. 1660. (Sbornik g. 1877. kom. II. str. 341.) i na naredbi istih vladinih odjela od 6. veljače 1902. br. VI. 1900./1260—8. (Sbornik g. 1902. kom. II. str. 21.)

b) Za svaku dostavu sudbenih odpravaka, ali samo u gradjanskim parbenim i neparbenim poslovima, obavljenu preko 3.79 kilometara daleko od sjedišta općinskoga ureda, — smije se ubirati pristojba po 20 filira.

Ovo se temelji na naredbi kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade odjela za pravosudje od 30. siečnja 1895. br. 1040. (Sbornik g. 1895. kom. II. str. 121.).

Glede svih pristojba, koje se budu ubirale, ima se voditi zabilježnica o primitku i izdatku.

Digitized by Google

Za sve druge dostave u pojedinim občinama postojeće pristojbe imaju se odmah obustaviti i nemaju se ubirati.

Ova se odredba ima odmah javno proglasiti.

Proti toj odredbi podnielo je zastupstvo upravne općine V. G. predstavku na kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljsku vladu, moleći da bi se ostavile dostavne pristojbe za odpravke a naročito pozive u poljsko-redarstvenim predmetima. Kr. zemaljska vlada, odio unutarnji, odpisom svojim od 15. studenoga 1908. br. III. D 1962. ex 1908. nije tu predstavku uvažila, pošto navedena odredba kr. županjske oblasti odgovara postojećem propisima.

Pošto je nastao priepor medju sudbenim i političkim oblastima: po kome i kako se imaju ubrati odnosno utjerati neuplaćene dakle na dugu zaostale dostavne pristojbe, to odmah dodajem doslovno § 29. naredbe ministara unutarnjih dielah, pravosudja i financija od 3. srpnja 1854., kojom se ustanovljuju nadnevnice i miljarine urednika ..... zatim hodarine i dostavnine poslužnoga osoblja i t. d. (Zemalj. vladni list. razdiel prvi, svezak prvi br. 166. str. 362.): „Ako koja stranka, koja je dužna platiti, kakovih pristojba, krati se, te iz nedostatnih razloga ne će, da podmiri svota, koje joj se naračunaju po naredbi ovoj; ili ako nije moguće svota tih od nje neposredno dobiti, tad se stranka takova ima opomenuti, da dužne pristojbe za kratki koj rok plati, jer će se u protivnom slučaju odredit proti njoj exekucia.

Ako rok ovaj mine uzalud, ima se proti nemarnoj stranki, ako se radi o pristojbah, koje su se nabrale u stvarih političkih, postupati po § 3. cesarske naredbe od 20. Travnja 1854.; a ako se radi o pristojbah u poslovih sudbenih, ima se učinit plienitba i procienba stvari pokretnih, koje će dovoljne bit za podmirenje duga; zatim treba naredit, da se te stvari prodadu pri prvoj sudbenoj dražbi, i iz novaca, na ovi način nabranih, ima se izplati dug ujedno s troškovi ovršnimi, ako kakovih ima."

Priobćio tajnik Šmit.

Zahtjeva li vjerovnik zadrugara, koji je zatražio diobu zadruge, imade se dioba nastaviti i dovršiti i mimo volje dotičnog zadrugara.

U zadruzi P., kbr. 73. iz N., živio je Gjuka P., unuk jednog njegovog brata Stjepan P. i dva unuka od drugog njegovog brata Jakov i Mato P. te porodice Stjepana, Jakova i Mate P. — Gjuka P. nije imao djece, već samo ženu Stanu.

God. 1884. odijelio se Gjuka P. od Stjepana, Jakova i Mate P. tako, da je Gjuka dobio $^1/_4$, a Stjepan, Jakov i Mato P. $^3/_4$ zadružnih nekretnina. Gjuka P. zatražio je takodjer god. 1886. kod nadležne kr. kotarske oblasti u V., da se ta dioba provede; no dalje se nije brinuo, da se ta dioba doista i provede, i tako je od (god. 1889.) umro prije nego li je njegov zahtjev za provedbu diobe bio riješen.

Prije smrti prodao je on, god. 1887. cijeli svoj dio zadružnih nekretnina Josi, Luki i Mati S., koji su odmah stupili u posjed ovih nekretnina. God. 1891., poslije smrti Gjukine, zatražila je njegova udova Stana P. provedbu potajne diobe. Budući da su joj Stjepan, Jakov i Mato P. prigovarali, da

Digitized by Google

nema prava tražiti provedbu potajne diobe, pa da se radi toga njezin diobni zahtjev ima odbiti, — kr. je kotarska oblast u V. odlukom od 25· travnja 1893. br. 3679. izrekla da se potajna dioba u ovoj zadruzi imade provesti prema faktičnom stanju posjeda, i to izmedju diobne grane pok. Gjuke P. s jedne, a diobne grane Stjepana, Jakova i Mate P. s druge strane. Proti toj odluci uložili su Stjepan, Jakov i Mato P. utok na županijski upravni odbor u V., no županijski taj odbor odlukom od 16. rujna 1893. br. 1393. odbio je taj utok i potvrdio prvostepenu odluku.

God. 1895. medjutim se je udova Gjuke P. Stana ponovno udala i iza toga sklopila pred kr. kotarskom oblasti u V. 11. svibnja 1895. sa Stjepanom, Jakovom i Matom P. nagodu, u kojoj se ona odriče svakog prava na zadružnu imovinu i odustaje od svoga diobnog zahtjeva, dočim se Stjepan, Jakov i Mato obvezuju isplatiti joj u ime otpravnine 100 forinti.

Kr. je kotarska oblast u V. primila tu nagodu odlukom od 11. svibnja 1895. br· 7950. do znanja i tim povodom obustavila svaki dalji diobni postupak u ovoj stvari.

Proti toj odluci uložili su utok Luka, Joso i Mato S. Županijski upravni odbor u V. uvažio je taj utok, te je odlukom od 21. siječnja 1897. br. 2313. u. o. preinačio prvostepenu odluku i odlučio, da se potajna dioba u ovoj zadruzi ima provesti prema propisima § 56. i d. zakona o zadrugama i §§ 57. i d. provedbene naredbe tom zakonu. Odredio je pak provedbu potajne diobe, jer da je ova zadruga 1. siječnja 1890. bila doista potajno podijeljena, i jer da je Gjuka P. svoj dio još godine 1887. prodao Luki, Josi i Mati S., koji se od te godine nalaze u posjedu tog dijela.

Ostavši Stjepan, Jakob i Mato P. uslijed udaje Stanine sa svojim porodicama jedini članovi ove zadruge, tužili su oni kao zadruga P., kbr. 73. iz N., Luku, Josu i Matu S. pred nadležnim sudom na priznanje vlastništva onih zadružnih nekretnina, koje su Luka, Joso i Mato S. posjedovali i koje su kupili od Gjuke P. I oni su s tom tužbom kod suda kroz sve tri instancije uspjeli, jer da Gjuka P. nije bio ovlašten raspolagati s budi kojim dijelom zadružnih nekretnina (§ 5. zadr. zakona). Luki, Josi i Mati S. ostalo je ipak netaknuto pravo da traže povratak kupovnine od ostavine Gjuke P. Na temelju pomenute osude dali su se Stjepan, Jakov i Mato P., kao zadruga P., kbr. 73. iz N., po sudu ovršnim putem uvesti u posjed onih čestica zadružnih nekretnina, koje su posjedovali Luka, Joso i Mato P.

Proti spomenutoj odluci županijskog upravnog odbora u V. od 21. siječnja 1897. br. 2313. u. o. uložili su Stjepan, Jakov i Mato P. utok.

Kr. je hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odio za unutarnje poslove, odlukom 26. svibnja 1908. br. 34.042. odbila taj utok i potvrdila drugostepenu odluku. Potvrdila je drugostepenu odluku, jer je ustanovljeno, da je diobni postupak u ovoj stvari zametnut bio još za života sada pok. Gjuke P. pa se poradi toga mora taj postupak nastaviti i dovršiti, ako zakonito zastupstvo, dotično ako vjerovnici njegove ostavine ne bi od diobe odustali. Odustaja same Gjukine udove Stane P. nije u stvari odlučna, jer je ova ostavina obvezana spram Luke, Jose i Mate S., koji su kupili dio nekretnina Gjuke P.

Priopćio: Dr. I. S r o h a l.

Digitized by Google

Pri provadjanju potajne diobe nema se obazirati na ugovor sklopljen prigodom izvadjanja te diobe o sudbini imovine jedne od diobnih grana u slučaju, ako ta diobna grana izumre.

U zadruzi S., k. br. 176. iz P., živio otac Marko sa sinovima Antom i Stipom. Već prije 1. siječnja 1890. podijelili su oni zadružnu imovinu tako, da je na otca Marka otpala $^1/_3$, a na svakog sina opet $^1/_3$ zadružnih nekretnina; no otac Marko ostao je zajedno sa sinom Antom i s njegovom porodicom. Umro je otac Marko, umro je i sin Stipo. Iza Stipe ostala je udova Klara i mldb. sin Stipo; i ta Klara, dotično tutorstvo mldb. Stipe S. zatražilo je provedbu potajne diobe.

Kr. je kotarska oblast u P. na licu mjesta ustanovila faktično posjedovno stanje i odlukom od 14. kolovoza 1903. br. 4005. izdala strankama diobni list, po kom dobiva diobna grada Ante S $^2/_3$, a diobna grana pok. Stipe S. $^1/_3$ zadružnih nekretnina.

Tomu faktičnom posjedovnom stanju i provedbi prema tome faktičnom stanju prigovorilo je tutorstvo mldb. Stipe S. Ono priznaje doduše da diobni list odgovara faktičnom posjedovnom stanju, ali prigovara, da bi se to faktično posjedovno stanje imalo ispraviti, jer da se je Ante S. posve protupravno uzdržao u posjedu dijela pok Marka, jer da je bilo odmah prigodom izvadjanja diobe ugovoreno, da se dio pok. Marka imade poslije njegove smrti podijeliti na dva jednaka dijela izmedju diobne grane Ante S. i Stipe S. Prema tome ugovoru dakle ima se Markov dio podijeliti medju Antom i Stipom, premda su taj Markov dio i Antin dio Marko i Ante neprestano nerazdijeljeno u zajednici uživali.

Obzirom na to uložila je Klara udova S. utok proti prvostepenoj odluci i diobnom listu. Kr. je županijska oblast u G. odlukom od 28. prosinca 1903. br. 20.820. utok taj odbila i prvostepenu odluku s diobnim listom potvrdila, jer da diobni list potpuno odgovara faktičnom posjedovnom stanju.

Proti toj je odluci uložilo tutorstvo, a i kr. kotarski sud kao nadtutorstvena oblast u P. utok.

Kr. je hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odio za unutarnje poslove, odlukom od 18. siječnja 1909. br. 59416. oba ta utoka odbila, i potvrdila pobijanu drugostepenu odluku, budući da se, makar je i bilo ugovoreno, da se jedna trećina zadružnih nekretnina, koja je prigodom diobe otpala na pok. Marka S., a koju su zajedno s trećinom Ante S. zaposjeli Marko i Ante S., imade poslije smrti Markove podijeliti izmedju diobne grane Ante S. i diobne grane Stipe S., — ipak taj ugovor ne može uvažiti, jer su ovakovi ugovori po § 5. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889. nedopustivi; osim toga ustanovljeno je, da su pok. Marko i Ante uvijek bili u zajednici, i da su zajedno uživali dio, što su ga dobili iz ove zadruge.

Priopćio: Dr. I. Strohal.

Pravna osoba ne može biti osudjena radi prekršaja šumskog zakona od 3. prosinca 1852.

Presudom kr. kotarske oblasti u Požegi od 28. kolovoza 1908. broj 427. proglašeno je društvo na dionice za izradbu lijesa u B. krivim prekršaja proti sigurnosti šumskog vlasništva, označenog u §-u 60. šumskog zakona

Digitized by Google

od 3. prosinca 1852., osudjeno po §-u 62. rečenoga zakona na kaznu ukora, a po §-u 72. istoga zakona na naknadu šumske štete vlastelinstvu K. iznosom od 880 Kruna 74 fil. ter troška postupka iznosom od 466 K

Kr. županijska oblast u P. presudom od 31. listopada 1908. broj 13031. ukinula je presudu kotarske oblasti, obustavila daljnji postupak upravnim putem, a oštećenicu s odštetnim zahtjevom otputila na put gradjanske parnice s razloga:

1. jer se prema općenitim kazneno-pravnim načelima može kazneno-pravni postupak provesti samo proti fizičkoj osobi, a ne proti pravnoj osobi, ovo pako načelo vrijedi i kod prekršaja šumskog zakona od 3. prosinca 1852., kako se to vidi i iz §-a 62. istoga zakona;

2. jer je gornji postupak proveden proti društvu, dakle proti pravnoj osobi;

3. jer je prema čl. III. car. patenta od 24. lipnja 1857. nastupila zastara kaznenog i odštetnog postupka pred upravnom oblasti, dok je prekršaj počinjen dana 4. veljače 1907., a do sada nije proti krivcu zametnut kazneni postupak pred upravnom oblasti.

Kr. zemaljska vlada odjel za unutarnje poslove presudom je od 28. siječnja 1908. broj III./D 2392. drugostepenu presudu s razloga iste potvrdila.

Priopćio: Guido Špigelski, kr. kot. predstojnik.

Riešitba

kr. stola sedmorice glede izbornih listina.

Svećenici inostranci, prem im je podieljena župa, ne stiču ugarsko hrvatsko državljanstvo, a dosliedno tomu ne imadu ni prava izbora za narodne poslanike.

Kr. stol sedmorice izdao je 4. veljače 1909. broj 412. sliedeću riešitbu:

Kr. hrv.-slav.-dalm. stol sedmorice uslied priziva Dr. L. S., rkt. župnika u R., proti odluci reklamacionalnoga odbora u R. od 26. siečnja 1909. broj 185. spadajuće na saborski izborni kotar br. 88. sa biralištem u B., kojom odlukom je odredjeno, da se uslied reklamacije F. V. i A. M., reklamant Dr. L. S. iz stalne izborne listine brisati imade,

obnašao je temeljem § 34. i 24. zakona ob izbornom redu za sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od 15. srpnja 1881. br. 43. odnosno onoga od 29. rujna 1888. br. 65. sbornika, potvrditi odluku reklamacionalnog odbora kao po zakonu opravdanu, jer svećenici priznatih vjeroispovjestih imadu po § 6. sl. b) izb. zak., izborno pravo uz predpostave § 3. izb. zak. t. j. dotični svećenik mora da je stekao zavičajno pravo po ustanovah zakona od 30. travnja 1880. u kojoj občini kraljevina Hrvatske i Slavonije, a po § 2. toga zakona mogu samo ugarsko-hrvatski državljani postići zavičajno pravo u kojoj občini. Stoga u § 11. zav. z. navedeni činovnici, duhovnici i javni učitelji, stiču samo onda nastupom službe zavičajno pravo u onoj občini, u kojoj im je uredovno sjedište, ako su ug.-hrvatski državljani, dočim je glede reklamata Dra. L. S. ustanovljeno, da još nije stekao ug.-hrv. državljanstvo u smislu zak. čl. L. 1879. (Sbornik od god. 1880. br. 31.)

Priopćio: Tkalčić, opć. bilježnik

Digitized by Google

KNJIŽEVNOST.

*Vladimir Mažuranić: Prinosi za Hrvatski pravno-povjestni Rječnik.** Izdala Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti podporom kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlade. Svezak II. (Čteta — Grabež). Zagreb 1909. Str. 177—336.

Ne mogu da zatajim osobnoga zadovoljstva kod pojave i druge sveske „Prinosa za hrvatski pravno-povjestni Riečnik", djela odličnoga predsjednika banskoga stola u Zagrebu g. V. Mažuranića. Ta svezka sadržaje rieči od čteta (šteta) da grabež, t. j. rieči pod slovima č e, d, f, g, i. Ovaj je put donesen jedan niz termina, koji su svi podpuno objašnjeni i objašnjenja podkrepljena sa množinom citata, kao i u prvoj svezci. Spomenuti ću najglavnije od tih termina. R i e č d a ć a, t. j. tributum, sve što se daje ili plaća državi, razložena je podrobno i obuhvaća četiri strane. Nabrojeni su svi nazivi daća u širokomu smislu ove rieči: obćeniti nazivi, kao angarija, bir, dan, danak, dobitak, dohodak, nalog, namet, nametak, narok, pjenez, prihodišće razlog, razmetak, rez, služba itd.; razne vrste daća imadu svoje nazive (arenda, banovština, brodovina, carina, četvrtina, desetina, podimšćina i mnogo drugih), što obsiže više od jedne ciele strane; prisilne radnje (bačvarija, popravljanje mosta, košenje sjenokoša itd.); nazivi u latinskim, talijanskim i drugim tudjejezičnim hrvatskim izvorima (agrarium angaria, avedeticum, porta itd. itd.). Kod rieči d a n razlaže se njezino značenje kao rok, velik dan, blagdan i sl. D a r (donum) i d a r o v a n j e obuhvaća razjašnjenja na cielom štampanom arku (oko 16 stranica). Razloženo je obširno i izcrpivo značenje same rieči i navedeni poveći izvadci iz spomenika, u kojima se ta rieč spominje. Autor redovno navadja i sinonime rieči, koju razlaže, s latinskim joj nazivom. Kod svake rieči, koja ima svoju podobnu, tumači i ovu u tekstu ili pod crtom. Tako su kod rieči dan protumačene vanredno zanimive za južnoslovensko pravo rieči: o d u m r i e t i i o š a s t n o. D e n u n c i j a obuhvaća sedam stranica, na kojima se razlaže značenje d e n u n c i j e u širem i tješnjem smislu. Tuj se vidi kako je bilo strogo jugoslavensko pravo spram lažljivom prijavitelju. U dužnosti denuncije vidi se s kakvom se je silom borio hrvatski zakonodavac u staro vrieme protiv uzajamne pomirbe za da podloži svaku tužbu pod sudjelovanje vlasti.

Tako su razložene rieči d e s c e n s u s (stan, nočište), d e s e t i n a (dežma, decimae), d e s p o t (gospodar), d i ć i (appellare), od kuda p o d v i g (obuhvaća 12 stranica;) d i m, od kuda dimnica, dimnina; d i o b a, divisio; d j e d, avas ili baštinik; d j e d i n a, bona avita; d j e l o, opus, d o b i t a k, lucrum; d o h o d a k, proventus; d o k a z, dokazanje; d o l u s (3 stranice); d o m; d o m i t; d o t a (prćija poslavenjeno, 6 stranica); d r ž a n j e detentio; d u e l l u m, t. j. dvoboj; d u g i d u g o v a n j e; d u k a t, pjenez; d u š e v n i k, d v e r, d v o r, d v o r a n, d v o r n i k, e m e n d a, f a l a k a, f o r m u l a e; g l a v a, caput; g l o b a, multa; g o s p o d i n, g o s p o d j a; g o s t, g o t o v i n a, g r a b e ž.

*) Prevodimo ovu ocjenu odličnog pravnog historika bugarskog S. S. Bobčeva iz „Юридическог прѣгледа" knj. XVII., br. 7, str. 480 i sl. Ur.

Digitized by Google

SAVREMENI HRVATSKI PISCI

REDOVITE NAKLADNINE DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA U ZAGREBU

U godini 1909. izlazi:

1. *Dinko Šimunović* „*Mrkodol*" sabrane pripovijesti. (Izašlo).
2. *Dragutin Domjanić* „*Pjesme*" (Izašlo).
3. *M. Nehajev* „*Bijeg*", povijest jednoga našeg čovjeka. Roman.
4. *Juraj Turić* „*Igra životom*" izabrane pripovijesti.
5. *Josip Kozarac* „*Male pripovijesti*" sabranih pripovijesti knjiga I.
6. *Vladimir Lunaček* „*Četiri aktovke*".

Svakoj knjizi biti će dodana slika autorova i kratak nacrt njegova književnoga rada i života.

Pretplata za gornja izdanja: za društvene članove (utemeljitelje, prave i prinosnike) i za pretplatnike „Savremenika"

6 K godišnje (za svih šest knjiga),

za ostale pretplatnike **9 K godišnje:**

Pojedina knjiga 2 K.

Pretplata se šalje društvu hrvatskih književnika, Zagreb, Bregovita ulica 3.

Pogodnost popusne cijene (šest kruna za svih šest knjiga) dobivaju samo oni abonenti „Savremenika", *koji šalju pretplatu za „Savremenik"* (godišnje K 12.—, za učitelje i djake K 10.—) *upravi društva* hrvatskih književnika (Zagreb, Bregovita ul. 3).

DRUŠTVO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA ZAGREB, BREGOVITA ULICA BROJ 3.

Digitized by Google

Uz knjigu prvu: Dinka Šimunovića „Mrkodol".

Bilješke.

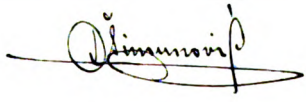

Dinko Šimunović rodio se mjeseca rujna 1873. u starodavnom gradu Kninu, nu svoje djetinstvo provede s ocem, pučkim učiteljem, u selu Koljenima kraj Cetine i u vrletnom Kijevu, pod klisurama Dinare.

Početno obrazovanje steče kod oca, koji se također bavio lijepom knjigom i bio mu prvim tumačem raznih književnih djela.

U petnaestoj godini postade gojenac učiteljskog preparandija u Arbanasima kraj Zadra, gdje je god. 1892. položio ispit zrelosti s odlikom i odmah bio imenovan kao učitelj u selu Hrvacima kraj Sinja u Cetinskoj krajini. Kao učitelj a zatim kao nadučitelj, u istom mjestu, prožive devet godina, a kasnije u istoj službi u Kraju na južnoj strani Sinja, sve do današnjeg dana.

Već na početku učiteljevanja poče u stručnim listovima priopćivati svoje pedagoške radove. Tako je do danas tiskano mnoštvo njegovih strukovnih radnja, u kojima se pretresaju različita psihološka, didaktična i opće uzgojna pitanja, ili su kritički prikazi savremenih pedagoških djela.

Ali kako se razmjerno malen broj našeg čitaćeg općinstva bavi stručnom pedagoškom literaturom, nijesu ti radovi, pored sve njihove vrsnoće, stekli glasa medju širom publikom, kao njegovi kasniji beletristički sastavci.

Prva je njegova beletristička radnja pod naslovom „Mjesec dana na vojničkim vježbama", tiskana u koledaru „Bog i Hrvati". Druga mu je god. 1905. u zadarskom „Lovoru" — „Mrkodol" koji je svratio osobitu pažnju i književnika i publike. Iza toga objelodanio je ostale svoje pripovijesti u „Savremeniku", redom kako su u ovoj zbirci, osim „Rùdice", koja nije još nigdje bila tiskana.

Na Šimunovićeve se pripovijesti veoma povoljno osvrnula kritika u raznim domaćim listovima, a od stranih poznata češka smotra „Slovansky Přehled". (Savremenik god. IV. broj 4.)

Glasovi štampe o „Mrkodolu"

„Šimunović je artista". „Ali ne samo radi toga, nego i radi predmeta, koji Šimunović obradjuje, ova je zbirka od najveće važnosti. Naš narodni život prikazati u ovako modernom ruhu, velika je zasluga". „U jednu riječ kod Šimunovića sve diše, sve žive. Originalnost stila, savjesna obradba do u sitnice, mnoštvo novih prispodoba, koje iznenadjuju, način pričanja običnih dogodjaja, shvaćanje naroda i u obće ljudske duše, odlike su, koje ga uzdižu nad sve naše noveliste, a ujedno ga čine osobitim piscem, koji će teško naći epigona".

(„Narodni List", Zadar, br. 34. 1909). Niko Andrijašević.

Digitized by Google

... Nakon tolikih i zvanih i nezvanih ipak jedan odabrani!...

... Šimunović motri svijet i prirodu svojim rodjenim očima, pa mu ne treba tudjih naočala. Ta vrlina daje obilježje originalnosti njegovim djelima...

... Šimunović je iskren prijatelj prosvjete, napretka, svjetla, uvjeren, da se narod samo prosvjetom može dovinuti svoga blagostanja i slobode. To njegovo uvjerenje prosijeva iz „Mrkodola", za koji bi on vruće želio, da se što prije preobrazi u „Svjetlodol", a da to bude, treba da se narodna inteligencija preporodi u duhu istine i svjetla i da se pronikne višim težnjama: da „pojmi, kako Šimunović veli u „Dugi", da ima nešta u ljudskim dušama izvan briga za novcem i hranjenjem,". („Obzor" uskrsni broj 1909.) J. P.

*

„Šimunović nam je otkrio misterij duše najhrvatskijeg hrvatskog plemena i taj pripovjedački realizam djeluje poezijom narodne pjesme". „I psihološko crtanje je kod Šimunovića tačno i karakteristično". „S autorom Mrkodola dobismo odista novog, darovitog pripovijedača, novog pjesnika hrvatske energije, koji je već sada znao spojiti duh moderne realističke pripovijetke sa duhom narodne naše pjesme i tradicije".

(„Hrvatska Smotra", svezak VIII. 1909.) A. G. Matoš.

*

„Šimunović je svakako u našoj literaturi nova snažna i osebujna pojava. Osebujan je u svemu u stilu i tehnici i ideji. Ma baš pravi Mrkodočanin. Ne nalazimo mu sličnjaka u cijeloj našoj literaturi". „Uz sjajni opis prirode, gdje on čuje svaki njezin šapat, romon — zadivljuje i svojim realnim psihološtvom. U ovoj zbirci zastupan je s nekoliko crtica. Koja je najbolja? Sve! Čitajte i uvjerit će te se. I ne čitajte jednoć — već dva put, tri put — i sve će Vam se bolje svidjati".

(„Hrvatska", Zagreb, br. 99. 1909.) — š.

Uz knjigu drugu: Dragutina M. Domjanića „Pjesme".

Bilješke.

Domjanići su staro hrvatsko plemstvo, pa su i u historiji ostavili tragova. U XVII. stoljeću podigli su s nižim plemstvom protiv višega krvavu bunu. Adam Sigismund Domjanić, koji je prijateljski dopisivao s Pavlom Vitezovićem, pjevao je pače i latinske pjesme.

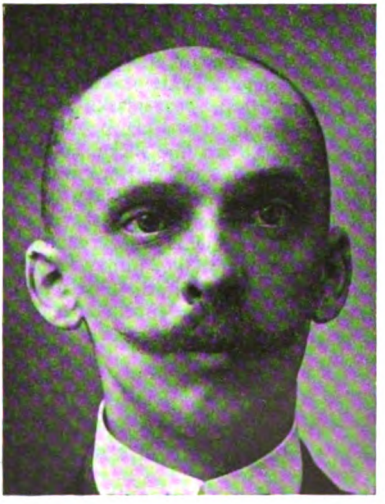

Dragutin Milivoj Domjanić rodio se 12. rujna 1875. u Krčima, u kotaru Sv. Ivana Zeline, na dobru roditelja svoje majke Z. pl. Gerechtshammer, udate za Milivoja Domjanića, gradskoga tajnika u Zagrebu, koji je umro, kad je pjesnik dohvatio tek petu godinu.

Porodični krug, u kome se kretalo njegovo djetinjstvo, bila je majka, djed po majci Ivan Gerechtshammer, djed po ocu Dragutin Domjanić i baka, žena posljednjega, koja je dobro poznavala njemačku i francusku književnost, a sve to bilo je na vlastelinskim dvorcima u Krčima i na Zelini,

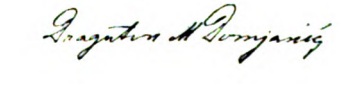

Digitized by Google

punima starih uspomena. Na Krčima bio je velik ormar pun njemačkih i hrvatskih knjiga, a pjesnik je u djačkoj dobi sve to na glas pročitao svome slijepome djedu po majci.

Ova sredina bez mlade muškaračke energije, zadahnuta njemačkom romantikom, uspomenama na feudalna vremena, a bojazni pred budućnošću novoga doba, udarila je u ovome prekrasnome kraju našega Prigorja pečat životu i poeziji Domjanićevoj.

Svoje djačko doba od osnovne škole pa do svršenih sveučilišnih nauka proveo je pjesnik u Zagrebu. Kao gimnazista bio je kroz prva tri razreda pitomac u plemićkom konviktu. Praznike je uvijek provodio u Sv. Ivanu Zelini, kod djeda po ocu, ili u Krčima, kod djeda po majci, gdje mu se budila ljubav i smisao za prirodu, i tu su nastajale prve njegove pjesme. Uspomene na Krče odrazuju se u njegovu „Mrtvom zavičaju" i „Starinskoj pjesmi", a na Zelinu „Glicinije" i „Romantika".

Svršivši pravne nauke, stupio je Domjanić 1898. u državnu službu, te bijaše više od osam godina sudac istražitelj, a služio je kao prislušnik i pristav gotovo čitavo vrijeme kod sudbenoga stola u Zagrebu.

Godine 1899. promoviran je na čast doktora prava, na zagrebačkom sveučilištu.

U novije vrijeme (1908.) premješten je kotarskome sudu I. u Zagrebu u civilnu referadu.

Pjevati počeo je veoma rano. Prva mu je pjesma štampana u „Bršljanu" (1892.) pod pseudonimom Milivoj Seljan, a bila je domoljubna, dok je u tršćanskom „Slovanskom svetu" (1894.) izašla s početnim slovima njegova imena D. M. D. prva erotička pjesma „Mariji".

„Ridi Pagliaccio" prva je pjesma, priopćena s cijelim njegovim imenom (Vienac, 1895.). Njegova se poezija već u prvom početku mogla jače dojmiti književnih i umjetničkih krugova, nego li šire publike, pa ako se i javila, kad je cvala pjesnička imitacija, za njom se ipak nije nitko povodio, jer nije to nitko — mogao. On se javljao po svim časopisima: u Vijencu, Životu, Hrv. Salonu, Nadi, Prosvjeti, Domaćem ognjištu, Lovoru, Srdju, Savremeniku, Srpskom knjiž. glasniku, Brankovu kolu i Novoj iskri. Pored pjesama napisao je i više crtica, u posljednje doba i nekoliko književnih prikaza, najviše iz slovenske poezije. Prevodio je Heinea, od čega je samo nešto izašlo, pa Verlaina, a štampani su i neki njegovi prijevodi iz ruske proze (na pr. Tolstojeva „Obnova pakla"). Književne su mu simpatije: Heine, Verlaine, Maeterlinck, Gogolj, Dostojevski, Nadson, Puškin, Lermontov i Andrejev.

Domjanić je samonikla pojava u modernoj hrvatskoj književnosti; od pjesnika nitko mu nije sličan, od pripovjedača najsrodniji je Gjalskome: obojica su se rodili „pod starim krovovima". On je čovjek modernih nazora i moderne kulture, ali iza nje jaka je pozadina feudalnih uspomena, s koje se izvija njegova poezija, a obilježava je: čežnja k minulosti, modernizovani rokoko XVIII. stoljeća, konzervativnost, što je poplavljuje naprednost, ironija, neko samotarstvo, ljubav k prirodi, što graniči s panteizmom i misticizmom, te refleksije, što se ne mogu otkinuti sa zemaljske kore, a teže za transcendentalnošću, gubeći se u prekogrobnim ugodjajima, pa je i najobičniji njegov pjesnički izraz: ugodjaj, idila i priča.

(Savremenik god. IV. br. 5.)

Digitized by Google

Svaki, koji znade vanredno veliko značenje, što ga ima pravilno tumačenje jedne rieči, jednoga termina u starom govoru; svaki koji je zabilježio, do kakvih krivih zaključaka je dovadjalo neshvaćanje i nerazumjevanje izvjestne fraze, izvjestnog izraza, složiti će se sa umom, da Rječnici ili Prinosi za rječnike, kao što ovaj g. Vladimira M a ž u r a n i ć a imadu golemu vriednost. U prvoj bilješci ja sam upozorio na važnost ovoga truda, a i sada podcrtavam, da je to prava riznica ne samo za hrvatsko pravo, nego u obće za južnoslovensko. Ja i ovaj put čestitam jugoslavenskoj akademiji, na tom izdanju, s kojim će se okoristiti svaki slovenski učenjak u svom pravnom zanimanju i istraživanju. S. S. B o b č e v.

Dr. Aleksa Stanischitsch: Ueber den Ursprung der Zadruga, eine soziologische Untersuchung (Berner Studien zur Philosophie und ihrer Geschichte, Band LIX.) Bern, 1907. str. 72.

Izvješćuje dr. I. S t r o h a l.

U posljednje doba javljaju se mnogobrojne rasprave o zadruzi u južnih Slavena. Medju ove ide i rasprava, koja je predmetom ovog izvještaja. Rasprava ta ne obuhvata ipak poput drugih čitavo zadružno pravo; autor njezin ograničio se je samo na pitanje o podrijetlu zadruge; i to ograničio se je samo na polemiku proti teoriji, da se je zadruga pojavila u novije doba.

Svakako daleko najbolji dio ove rasprave je onaj, u kome autor usvajajući nazore Bogišićeve (de la forme dite inokosna de la famille rurale chez les Serbes et les Croates) ističe razlike izmedju zadruge i gradjanskopravne porodice (str. 3.—5.)

Požaliti se samo mora, što autor dalje u toj raspravi sve ove razlike, sve ove oznake zadruge posve ignorira. On dalje u prkos svemu tomu ostaje u svojoj raspravi vjeran staroj teoriji, po kojoj bitno svojstvo zadruge stoji u tome, da u njoj mora da živi više rodica, — teoriji, po kojoj se zadruga, t. j. zadružno pravo, diobom posve gubi, a na njezino mjesto dolaze nova načela.

Držeći se teorije, da se načela zadružnog prava gube čim se zadruga podijeli, ustanovio je (na str. 66.) (poput mnogih drugih, koji su se držali iste teorije), da se je zadruga počela gubiti već u doba cara Dušana. Na str. 74. (bilj.) veli opet, da se u dalmatinskim statutima vidi, da je u XIII. i XIV. vijeku postojala zadruga (velika je šteta, što g. autor, koji je tu osobitost vidio, nije označio pojedina mjesta u tim statutima, koja sadržavaju norme o zadruzi, drugi naime smrtnici nijesu bili tako sretni, da nadju te norme o zadrugama u dalmatinskim statutima); no da se je već onda počela ta zadruga raspadati.

Posve je prirodno, da se je našem autoru, koji je na taj način ustanovio, da se je zadruga počela gubiti već u doba cara Dušana, morao čudnim činiti nazor P e i s k e r o v, da je zadruga kasnijeg podrijetla. I on se je dao na posao da pobije P e i s k e r o v nazor. Ponajprije ustanovljuje, kako je Peisker u svojim nazorima osamljen, kako su svi proti Peiskeru. Dalje pobija on Peiskera (n. pr. njegovu tobožnju tvrdnju, da prvobitno nije bilo vlasništva nad zemljištem) slijedećim načinom: „Derartige durch

Digitized by Google

nichts bewiesene und unbeweisbare Behauptungen charakterisiert man am treffendsten als theoretischen Leichtsinn. Bei Novakowitsch, auf den sich unverständlicherweise Peisker darauf beruft....“ Pri tome citira Peiskerovu raspravu posve pogrješno tako, da se ne vidi, gdje Peisker stavlja tobože ovakove tvrdnje, gdje li se on pozivlje na Novakovića.

Ozbiljnih dokaza za svoju teoriju o starosti zadruge naš autor niti ne donosi. Napose ne može se takovim uzeti autorovo pripoviedanje (str. 46.) o „slavi“ kod grko-katolika (t. j. unijata); to tim manje, što unijata imade vrlo malo, osim toga unijatska vjeroispovijest potječe iz novije dobe; pa ako nema te slave ni kod katolika ni kod pravoslavnih, to je najbolji dokaz da je čitava ta slava posve nova pojava, koja je došla istom s unijatstvom. — Nikakve vrijednosti nema ni autorovo pripovijedanje o Drobnjacima.

Najozbiljniji dokaz za prvobitnost zadruge stojao bi u tome, što da je zadruga, što da je uopće društveni život u prvo doba nuždan bio radi obrane proti vanjskim neprijateljima. Autor se je tu naime poslužio s onim dokazom, s kojim se je već toliko puta poslužila teorija o prvobitnosti općinske zemljišne zajednice, koju on sam pobija. Pri tom je autor zaboravio i na to, da bi taj njegov dokaz vrijedio samo za zadrugu, kojoj bi bila glavnom oznakom njezina mnogočlanost; on pak u suglasju s V. Bogišićem zabacuje ovu oznaku i stavlja druge oznake, pored kojih zadruga ne mora sastojati iz mnogo članova. Konačno autor u svojoj raspravi više puta citira Bücherovo djelo „Die Entstehung der Volkswirtschaft“. Mogao si je to djelo dobro pročitati, pa bi vidio, da uz primitivne odnošaje nije nuždan nikakav komunizam, nikakva zajednica dobara; vidio bi, da se u primitivnih naroda vodi strogo individualno gospodarstvo.

Osobito žestoko napada (str. 54.) naš autor Hildebranda radi toga, jer da Hildebrand u prvobitnom skupnom vlasništvu vidja samo neko vrhovno pravo plemena kao države nad čitavim teritorijem. Po nazoru autorovom ova tobože Hildebrandova teorija nikako ne stoji; i on vodi za to nekakve dokaze, uz koje bi se moglo još mnogo laglje ustanoviti, da danas nema nikakvog individualnog vlasništva, već da danas postoji samo skupno vlasništvo svih državljana nad državnim teritorijem. Nikako ne razumijemo, čemu naš autor tu koplje lomi za ono, što su već prije Hildebranda osudili Halban-Blumenstock i mnogi drugi i što je toliko škodilo teoriji o prvobitnoj zemljišnoj zajednici? Ne razumijemo to, gdje no on sam osudjuje tu teoriju i postavlja teoriju o prvobitnosti zadruge, i to zadruge s onim značenjem, koje joj daje Bogišić u svojoj raspravi o „inokoštini“?

Naš autor u kratko posabrao je proti Peiskeru i Hildebrandu kojekakve dokaze, s kojima su se služili oni, koji su dokazivali, da je prvobitno postojala zemljišna zajednica uz periodičko prerazdijeljivanje, kakova još i danas postoji kod Rusa pod imenom mir. No ako su i ti dokazi barem nekako pristajali uz tu stariju teoriju, koju naš autor osudjuje; uz noviju teoriju o prvobitnosti zadruge, koju zastupa i naš autor, ovi dokazi nikako ne pristaju; po gotovo ne pristaju, ako se zadruga onako shvaća, kako ju naš autor shvaća.

Kad je naš autor držao već, da najbitnija razlika izmedju zadruge i gradjansko-pravne porodice stoji u tome, što u zadruzi nema gospodar kuće pravo, da bez obzira na druge ukućane raspolaže s kućnom imovinom,

Digitized by Google

kako to ima u drugoj porodici (str. 4.), — trebao je tražiti, da li je u prvo doba očinska vlast bila tako ograničena, ili je ona bila neograničena, kako u gradjansko-pravnoj porodici (pravije porodici uredjenoj po načelima starorimskoga „ius civile"). I on bi se brzo bio uvjerio, da je prvobitna očinska vlast bila neograničena, da prvobitno nije bilo te najbitnije oznake zadružnog života, da prvobitno nije bilo, a nije ni moglo biti zadruge.

Najgore u toj raspravi je svakako to, što autor nigdje nema samostalnog suda. Uvijek se služi s dokazima, koje su izmijeli već drugi učenjaci, koji su imali posve druge nazore o prvobitnoj zajednici dobara. Tako dolazi g. autor do toga, da drugo nauča, drugo opet dokazuje.

Neugodno se dojimlje i njegov način pisanja slavenskih imena njemačkim pravopisom. Neugodno se dojimlje i to što slavensku literaturu citira uvijek na njemačkom jeziku, dok francusku citira u francuskom. Sve to pokazuje neki prezir, neko omalovažavanje slavenskog svijeta.

Čini se, da je g. Stanischitsch Slaven: iz rasprave te vidi se, da pozna srpski i ruski jezik; pa kad tako postupa jedan Slaven, ne smijemo se više čuditi, ako jedan Roscher piše, da se je individualno vlasništvo razvilo samo kod germanizovanih (t. j. civilizovanih) Slavena, a da negermanizovani (t. j. varvarski) Slaveni još i danas žive u prvobitnom komunizmu.

Bibliografija.

Prikaz juridičke juridičke literature godine 1909.

2. Pravna povjest. Izdanje pravnih spomenika.

Акты, относящіеся къ исторіи земскихъ соборовъ. Подъ ред. Готье. Спб. ц. 50 к. — Бахрушинъ, С. Духовныя и договорныя грамоты князей великихъ и удѣльныхъ. ц. 85 к. — Виноградовъ, Н. Исторія правовѣдѣнія. Спб. — Вяземскій, Б., кн. Верховный тайный совѣтъ. Спб. ц. 3 р. — Жуковичъ, П. Сеймовая борьба православнаго западно-русскаго дворянства съ церковной уніей. Вып. 4-й. Спб. — Корниловъ, А. Общественное движеніе при Александрѣ II. (1855—1881 г. г.). М., 1909 г. ц. 1 р. 25 к. — Латкинъ, В. Учебникъ исторіи русскаго права періода имперіи. Изд. 2-ое Спб. ц. 4 р. — Ординъ, К. Собраніе сочиненій по финляндскому вопросу. Томъ II и III. Покореніе Финляндіи. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Основные законодательные акты, касающіеся высшихъ государственныхъ учрежденій въ Россіи XVII и первой четверти XIX стол. Подъ ред. А. Кизеветтера. Спб. ц. 65 к. — Сергѣевичъ. В. Древности русскаго права. Т. I. Территорія и населеніе. Спб. Изд. 3-е, съ примѣч. и дополн. ц. 3 р. — Туганъ-Барановскій, М. Современный соціализмъ въ своемъ историческомъ развитіи. Спб. ц. 75 к.

Balincourt (E. de). Les Anciennes Juridictions de Nîmes. Vingans avant la Révolution (1770—1790) d'après les mémoires inédits de Louist Etienne Ricard, lientenant principal au Présidial de cette ville. Nîmes. Bonfante, P. Istituzioni di diritto romano. 4-a ed. Milano. — Costa, Em.

Digitized by Google

Storia delle fonti del diritto romano. Torino. — Couturier, H. La Préparation des États généraux de 1789 en Poitou. Étude d'histoire du droit. Poitiers, 1909. — Cudgel, T. La flagellation dans l'histoire et les tourtures au moyen âge. Paris. 4 fr. — Demel, J. Geschichte des Fiskalamtes in den böhmischen Ländern. Innsbruck. — Desserteaux, F. Etudes sur la formation historique de la capitis deminutio. Dijon. — Digesta Justiniani Augusti, Recognoverunt et ediderunt P. Bonfante, C. Fadda, C. Ferrini, S. Riccobono, V. Scialoja. Libri I—XXVIII. Mediolani, 1908. L. 8. — Hoffmeister, K. Die Grundgesetze aller völkergeschichtlichen Entwicklung. Wien. M. 3. — Hugelmann, K. Die deutsche Königwahl im Corpus juris Canonici. Breslau. — Kreutzer, J. Zwingli's Lehre von der Obrigkeit. Stuttgart. — Lecoq, A. La question sociale au XVIII-e siècle. Paris. 1 fr. 20. — Leclerc, G. La juridiction consulaire de Paris pendant la Révolution. Paris. 8 fr. — Legras, H. Le „Privilegium" en droit public à la fin de la République romaine. Paris. — Lewald, H. Beiträge zur Kenntnis des röm.-ägypt. Grundbuchrechts. Leipzig. M. 3.50. — Mayer, E. Italienische Verfassungsgeschichte von der Gothenzeit bis zur Zunftherrschaft. 2 Bde. Leipzig. M. 29. — Meili, F. Die hauptsächlichsten Entwicklungsperioden des internationalen Strafrechts seit der mittelalterlich-italienischen Doktrin. Zürich. Fr. 4.50. — Millner, S. Strafmittel in früheren Jahrhunderten. Ein Beitrag zur Geschichte des Strafrechts. Berlin, 1909. — Partsch, J. Griechisches Bürgschaftsrecht. 1 Teil. Das Recht des Altgriechischen Gemeindestaats. Leipzig. — Polenske, K. Forschungen zur Bodenreform. I. Boden und Kapital im Recht, eine Grundlegung. II. Die Rechtstreckung von Boden auf Bau und Baustoff und das Baugläubigerpfandrecht im römischen Recht. Jena. M. 2.50. — Sarrazin, A. Étude sur les fondations dans l'antiquité, en particulièr à Rome et à Byzance (thèse). Paris. — Sartori Montecroce, Prof. Corso di storia del diritto pubblico germanico. Opera postuma pubblicata dal prof. A. Galante. Trento. L. 12. — Trapenard, C. L'ager scriptuar ius. Contribution â l'étude de la propriété collective. Paris. — Werunsky, Em. Österreichische Reichs- und Rechtsgeschichte. 6 Liefg. Wien. Kr. 1.40. — Wessels, J. History of the roman-dutch law. Grahamston. L. 1, 11.

De la Roncière, Ch. Richelieu et la centralisation de l'autorité maritime (N. R. hist. No. 1). — Declareuil, J. A propos de quelques travaux récents sur le duel judiciaire (N. N. hist. No. 1). — Franco, E. Vicende storiche della dote romana nella pratica medievale dell' Italia superiore (Arch. giur. Vol. 80, Fasc. 3). — Hamilton-Griérson, B. An example of legal make-believe. III. (Jurid. Rev. Vol. XXI, No. 1, April). — Kohler, J. Zur Carolina (Arch. f. Str.-R. 56 J. 1 u. 2 Hft.). — Lameire, I. Les dernières survivances de la souveraineté du saint empire sur les états de la monarchie piémontaise (N. R. hist. No. 1). — Platon, G. Les banquiers dans la législation de Justinien (N. R. hist. No. 1).

3. Gradjansko i trgovačko pravo i postupak.

Анненковъ, К Система русскаго гражданскаго права. T. IV. Право наслѣдованія. Изд. 2-ое. Спб. ц. 3 р. 50 к. — Вороновъ, А. Очередные вопросы наслѣдственнаго права. Спб. ц. 30 к. —

Digitized by Google

Гриммъ, Д. Лекціи по догмѣ римскаго права. Вып. I—II. Изд. 2-ое. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Загоровскій, А. Курсъ семейнаго права. Изд. 2-ое. Спб. ц. 4 р. 80 к. — Исаи, Н. Юридическая сдѣлка и экономическое неравенство. Спб. ц. 30 к. — Кечеджи-Шаповаловъ, В. Торговые посредники. Спб. ц. 75 к. — Михайловскій, К. Записки по исторіи межеванія въ Россіи. Вильна. — Покровскій, І. Естественно-правовыя теченія въ исторіи гражданскаго права. Спб. ц. 50 к. — Самарскій, С. О духовныхъ завѣщаніяхъ и о наслѣдованіи по закону. Спб. ц. 50 к.

Бугаевскій, А. Ложь въ гражданскомъ судѣ (Право, 12). — Гайхбаргъ, А. Обратная сила закона объ авторскомъ правѣ (Право, 18). — Захарченко, А. Замѣтки по конкурсному праву (Право, 17). — Канторовичъ, А. Собственность художественная и собственность художественно-промышленная (Право, 13). — Каминка, А. Ссуды подъ залогъ процентныхъ бумагъ (Право, 11). — Пергаментъ, М. проф. Новѣйшее гражданское уложеніе (Право, 19, 20).

Adler, E. System des österreichischen Markenrechtes. Wien. Kr. 12.—. — Baldi, C. Responsabilità civile e risarcimento di danni. Manuale pratico in ordine alfabetico. Torino. L. 5. — Bartsch, R. Die Reform des österreichischen Privatrechts. Wien. — Baumann. Des exécuteurs testamentaires en droit anglais (thèse). Paris. 1909. — Bianchi, Fr., Prof. Corso del codice civile italiano. 2-a edizione. Disp. 149-e 150. Torino. lire 1 la dispensa. — Bowstead, W. A Digest of the law of agency, 4 th. ed. London. Sh. 18. — Bonnecase, G. Des pourvois en cassation dans l'intérêt de la loi et pour excès de pouvoir en matière civile (thèse). Toulouse. — Brunstein, J. Namen- und Firmenschutz im österreichischen Privat-, Handels- und Gewerberecht. Stuttgart. M. 2. — Carnelutti, Fr., Prof. La responsabilità dei terzi per l'infortunio professionale. Milano. — Chitty, J. A Treatise on the law of contracts. 15 th. ed. by W. Paine. London. Sh. 30. — Conrad, W. Handbuch des deutschen Scheckrechts unter Berücksichtigung der ausländischen Gesetzgebung. Stuttgart. M. 6.60. — Consolo, G. Trattato sul risarcimento del danno in materia di delitti e quasi delitti. Torino. L. 16. — Cuturi, T. Trattato delle compensazioni nel diritto privato italiano. Milano. L. 10. — Delaunay, J. De la responsabilité quasi-délictuelle en matière d'incendie (thèse). Paris. — Desbats, A. G. Du droit des titulaires de concessions perpétuelles en cas de translation des cimitières. Nancy. — Desserteaux, M. Essai d'une théorie générale de l'effet déclaratif en droit civil français. Paris. — Dick, C. Leitfaden der Seemannschaft. Berlin. M. 9. — Donner, V. Die Haftung für Automobilschäden unter Berücksichtigung des Gesetzesentwurfs über den Verkehr mit Kraftfahrzeugen. Diss. Leipzig. M. 2. — Dubler, G. Der urheberrechtliche Schutz der Kunstwerke und der Muster und Modelle in der Schweiz und im Auslande. Bern. Fr. 3.50. — Ehrlich, P. Das Reichs-Hypothekenbankgesetz in seiner wirtschaftlichen Bedeutung. Berlin. M. 5. — Engelmann, A. Das bürgerliche Recht Deutschlands mit Einschluss des Handels-, Wechsel- u. Seerechts historisch und dogmatisch dargestellt. 5 Aufl. Berlin. M. 15. — Enneccerus, L. Kipp, Th. u. Wolff, M. Lehrbuch des bürgerlichen Rechts. 4/5 Aufl. 1 Bd. 1 Abt. 2 Lief. Von L. Enneccerus. Marburg. — Fall,

Digitized by Google

C. Die Erfordernisse des Wechsels in allen Kulturstaaten der Erde. Diss. M. 3.60. — Ferrini, C. e Pulvirenti, G. Delle servitù prediali. Vol. I. Roma. L. 16. — Filotti, C. La condition résolutoire dans le droit français et romain (thèse). Paris, 1909. — Fischer, O. Grundbuchordnung f. d. D. R. nebst den preuss. Ausführungsbestimmungen. Textausg. m. Anmerk. 5 Aufl. Berlin. M. 2. — Flatau, E. Die Zwangsvollstreckung in Leihmöbel. Ein Beitrag zu ihrer theoret. u. prakt. Durchführbarkeit. (Inaugural Dissertation). Berlin. M. 3. — Follin, P. Le contrat de travail et la participation aux bénéfices. Paris. — Friedmann, W. Die Annahme einer Erbschaft, ihre rechtliche Natur und ihre Rechtswirkungen in der Geschichte und im Recht des BGB. Berlin. 4.50. — Gangi, C. I legati nel diritto civile italiano. Parte generale. Vol. I. Roma. L. 7. — Gareis, K. Das deutsche Handelsrecht. Ein kurzgefasstes Lehrbuch des im Deutschen Reiche geltenden Handels-, Wechsel- u. Seerechts. 8 Aufl. Berlin. 11.50. — Gareis, K. Handelsgesetzbuch v. 10/5 1897 nebst dem Einführungsgesetze v. 10/5 1897. Unter Ausschluss des Seerechts. Handausgabe mit erläuternden Anmerkungen. 4 Aufl. München. M. 4. — Gauchet, A. La Protection et la tutelle des enfants naturels d'après la loi du 2 juillet 1907 (thèse). Lille. — Geib, O. Rechtsschutzbegehren und Anspruchsbetätigung im deutschen Zivilprozess (Abhandl. z. Privatrecht u. Zivilprozess d. D. R. 18 Bd. 1 Hft.). München. M. 10. — Giusti, R. Della condizione giuridica dei figli naturali nel codice civile germanico. Bergamo. L. 3.50. — Guillemat, G. Le désistement d'appel (thèse). Paris. — Hahn, W. Das deutsche Handels- und Seerecht mit Einschluss der Gesetze zum Schutze des gewerblichen Eigentums und des Versicherungsrechts. 3/4 Aufl. Berlin. M. 7. — Hallbauer, M. u. Thieme-Germann, R. Das deutsche Vormundschaftsrecht. Leitfaden. 2 Aufl. Leipzig. M. 3.40. — Hock. Das Verfahren bei Erteilung von Erbscheinen, mit besonderer Berücksichtigung elsass-lothringischer Bestimmungen dargestellt. Gebweiler. 3.50. — Hodler, E. Der Widerruf nach schweizer. Obligationenrecht verglichen mit dem deutschen Recht. (Abhandl. z. schweizer. Recht. 33 Hft.). Bern. 3.20. — Hüttner, R. Das Recht der Kartelle in Deutschland. Eine juristische Studie. Leipzig. M. 4. — Hüttner, R. Das Recht der Schuldverhältnisse nach d. BGB. Ein Repetitorium. Leipzig. M. 4. — Hüttner, R. Das Sachenrecht d. BGB. Ein Repetitorium. Leipzig. 3.60. — Kisch, W. Praktikum des Zivilprozessrechtes. Leipzig. M. 4.80. — Klickermann, H. Das Güterrechtsregister in seiner materiellrechtlichen Bedeutung. Berlin. — Knappe, O. Die Bilanzen der Aktiengesellschaften vom Standpunkte der Rechtswissenschaft u. der Steuergesetze. Für die gerichtl. Praxis bearb. 2 Aufl. Hannover. M. 2. — Kohl, A. Scheckgesetz und Postscheckordnung für das Deutsche Reich nebst den Scheckgesetzen des Auslandes unter Berücksichtigung des am 1/4 1909 in Kraft getretenen Wechselstempelgesetzes erläutert. Halle a. S. M. 2. — Kohler, J. Musterrecht. Geschmacks- und Gebrauchsmusterrecht. Stuttgart. M. 5. Kommentar zum Börsengesetz, bearbeitet von H. Rehm, H. Trumpler, H. Dove u. a., mit einem Vorwort von J. Riesser. Berlin. M. 13. — Kommentar zum schweizer. Zivilgesetzbuch, hrsg. von Prof. A. Egger, A. Escher, A. Reichel, H. Waechter u. C. Wieland. IV Bd. Das Sachenrecht. 3-te Liefg. Zürich. Fr. 3.60. — Korn, A. Wechselordnung nebst Wechselprozess und Wechselstempelgesetz sowie Ausführungsverordnungen erläutert. Berlin. M.

Digitized by Google

4. — Kress, H. Besitz und Recht. Eine zivilrechtliche Abhandlung. Nürnberg. M. 10.50. — Kröner. Die bei der Errichtung eines Gemeindetestamentes von der Urkundsperson zu beachtenden zwingenden Vorschriften. (Erweiterter S.-A.). Leipzig. M. 2. — Kunze, W. Die Haftung des Schuldners für den Schaden des Drittbeteiligten. Berlin. M. 3. — Lesser, M. Der Inhalt der Leistungspflicht. (Studien zur Erläuterung des bürgerlichen Rechtes, 29 Hft.). Breslau. M. 3.60. — Lutzau, H. Studien und Kritiken zum ostseeprovinziellen Privatrecht. 1 Bd. Riga. M. 5. — Luzzatto, R. La comproprietà nel diritto italiano: nuovi studi. L. 3.50. — Lyon-Caën et L. Renault. Traité de droit commercial. 4 édition. T. H. 2-re partie: Des sociétés. Paris. — Mand, R. Repetitorium des deutschen Handels- und Seerechts. Stuttgart. M. 4.40. — Mallieux, F. Du privilège attribué aux créances nées en Russie des Sociétés étrangères autoriseés à fonctionner dans l'empire russe. Paris, 1909. — Martin, P. Die Haftung der Erben für die Nachlassverbindlichkeiten. Leipzig. M. 2.40. — Massonié, G. De l'exécution des décisions rendues en matière musulmane. Commentaire du décret du 5 décembre 1908 et des textes qui s'y rapportent. Alger. — Meili, F. Lehrbuch des internationalen Konkursrechts. Zürich. M. 7.50. — Meyer, F. Das Weltwechselrecht. Im Auftrage der Aeltesten der Kaufmannschaft von Berlin verfasst. 1 Bd.: Die geltenden Wechselrechte in vergleichender Darstellung. 1 Lief.: 2 Bd. Der Entwurf eines einheitlichen Wechselgesetzes nebst Begründung. 1 Lief. Lipzig. M. 4. — Mittelstein, M. Die Miete nach dem Rechte des deutschen Reiches. 2 Aufl. Berlin. M. 11. — Muelenaere, R. La grève et le contract de travail. Belgique-France. Paris. Fr. 7.50. — Munk, L. Der Herr Sachverständige. Vortrag. Wien. —.50. — Neubecker, F. Die Mitgift in rechtsvergleichender Darstellung. Leipzig. 5.60. — Neumann, G. Kommentar zur Exekutionsordnung. 2 Aufl. 1 Lief. Wien. M. 1.40. — Oertmann, T. Gesetzeszwang und Richterfreiheit. Rede. Leipzig. M. 1.20. — Pease, J., Latter, A. The students' summary of the law of contract. London. Sh. 10.6. — Pindray, de, M. De la responsabilité civile des membres de l'enseignement public. Mâcon, 1909. — Poli, G. Il rifiuto di consegna del proprietario debitore in assecuranza del custode: studio. Catania. L. 1. — Raveton, L. De la condition juridique des enfants issus du mariage pendant l'instance et après le jugement de divorce (thèse). Paris. — Rosenthal. M. Das Genossenschaftsgesetz (Reichsgesetz betr. die Erwerbs- u. Wirtschaftsgenossenschaften) in der Fassung v. 20/5 1898 erläutert. 3 Aufl. Leipzig. M. 3. — Rouquet, M. Evolution du droit de famille vers l'individualisme. Paris. Fr. 6. — Rundnagel, E. Die Haftung der Eisenbahn für Verlust, Beschädigung und Lieferfristüberschreitung nach deutschem Eisenbahnfrachtrecht. 2 Aufl. Leipzig. M. 6. — Sauer, K. Das deutsche Eheschliessungs- u. Ehescheidungsrecht unter Berücksichtigung der Haager internationalen Privatrechtsabkommen vom 12. VI. 1902. 1 Liefg. München. M. 1.50. — Sauter, K. Badisches bürgerliches Recht. Eine übersichtl. Darstellg. des Landesrechts. Karlsruhe, 1909. M. 2. — Schnabel, M. Die Berechnung der Entschädigungen f. Grundeigentum. Berlin. M. 2.50. — Schöller, W. Zivilistische Abhandlungen. 2 Bd. Düsseldorf. M. 10. — Seuckpiehl, R. Das Eisenbahntransportgeschäft nach deutschem Recht. Berlin. M. 2.50. — Staudinger, J. v. Kommentar z. BGB. und dem EG. hg. von Th. Loewenfeld, E. Rieszler

Digitized by Google

u. a. 3/4 Aufl. 21 Lief. Bd. 5. Lief. 4. München. M. 6.50. — Steiger, E. Urheberrecht und Nachdruck in Nord-Amerika. Plaudereien zur Berichtigung irriger Anschauungen. Als Manuskript gedruckt. New-York. — Steinlechner, P., Prof. Über die Regierungsvorlage einer Novelle zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Graz. — Stoicesco, C. De l'hypothèque sur soi-même considérée comme instrument de crédit (thèse). Paris. — Studien zur Förderung des gewerblichen Rechtsschutzes. Josef Kohler als Festgabe zum 60 Geburtstage zugeeignet von deutschen Praktikern. Berlin. M. 10. — Tixier, G. L'idée de juste salaire en droit français contemporain (thèse). Paris, 1909. — Torta, C. Le cause di nullità e di decadenza dei brevetti d'invenzione. Torino. L. 2.50. — Turner, C. The Companies (consolidation) act, 1908, being a King's printers'copy bound up with an index to the act. 2d ed.). London. Sh. 3. — Venezian, G. Dell'usufrutto, dell' uso e dell' abitazione. Vol. I 2-e impressione. Torino. L. 13. — Wachtel, J. Kommentar zum Eisenbahnhaftpflichtgesetze v. 5/3 1869, sowie zum Ausdehnungsgesetze v. 12/7 1902. (Erweiterte u. verbess. Ausgabe des in d. österr. Richterzeitung 1905/1906 erschienenen Kommentars.) Wien. 6. — Wahl, A. De la responsabilité civile en matière de grève a propos de la grève des électriciens. Paris. — Wilhelm, E. Die rechtliche Stellung der Zwitter de lege lata und de lege ferenda. Halle a. S. M. 1.50. — Wörner, G. Das Kennzeichnungsrecht der Persönlichkeit. Leipzig. 1.80. — Wolff, E. u. Birkenbihl, F. Die Praxis der Finanzierung bei Errichtung, Erweiterung, Verbesserung, Fusionierung und Sanierung von Aktiengesellschaften, Kommanditgesellschaften auf Aktien, Kolonialgesellschaften. Handbuch für Juristen. 2, gänzlich neu bearbeitete und erweiterte Aufl. Berlin. 7.75. — Wolff, Th. Das Reichsgesetz über die Zwangsversteigerung und Zwangsverwaltung nebst dem Einführungsgesetz und dem preuss. Ausführungsgesetz. Erläutert. 3 Aufl. Berlin. M. 15. — Zeller, H. Das Seerecht von Oléron nach der Handschrift Rennes No. 74. Diplomatischer Abdruck mit teilweiser deutscher Uebersetzung, Einleitung, ergänzendem Glossen und einer Handschriftprobe. Mainz. 1.50.

Adler, J. Die Einwirkung der Wechselbegebung auf das kausale Schuldverhältnis (Z. f. Handels-R. 64 Bd. 1—4 Hft.). — Adler, K. Gesetzgebungsfragen des Versicherungsrechtes (Z. f. Handels-R. 64 Bd. 1—3 Hft.). — Blume, von, W., Prof. Der Schadensersatzanspruch des Käufers wegen Lieferung einer mangelhaften Sache und seine Verjährung (Iher. Jahrb. 55 Bd. 1 bis 3 Hft.). — Bouvier-Bangillon, A., Prof. Commentaire de la loi du 1-er avril 1909 ayant pour objet de modifier l'article 37 et la disposition transitoire de la loi du 17 mars 1909, relative à la vente et au nantissement des fonds de commerce (L. Nouv. No. 7, 15 Avril.). — Boyens, C. Nachträgliche Ausserungen zu den Venedig Entwürfen des Comité maritime international über die Haftung des Reeders (Z. f. Handels-R. 64 Bd. 1—4 Hft.). — Brodmann, C. Die Beschränkung der Haftung des Reeders und ihre einheitliche internationale Regelung (Z. f. Handels-R. 64 Bd. 1—4 Hft.). — Castelnau, de, L. Proposition de loi sur les partages d'ascendants (Réf. Soc. No. 81, 1 Mai). — Cohn. Der Stand der Lehre von der Zwangsvollstreckung in den Stahlkammerfachinhalt (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 2 Hft.). — Calda, Alb. Le nullità assolute della sentenza civile (Arch. giur. Vol. 80, Fasc. 3). — De la Grasserie, R. De la parenté en droit

Digitized by Google

comparé, le clan et la race (suite) (R. crit. d. lég. No. 4). — Donner, V. Die Haftung für Automobilschäden unter Berücksichtigung des Gesetzentwurfs üb. den Verkehr mit Kraftfahrzeugen. — Eckstein, E. Die Bedeutung der Satzungen für den nichtrechtsfähigen Verein (Iher. Jahrb. 55 Bd. 1 bis 3 Hft.). — Ehrenzweig, A. Kurze Verjährung (Jur. Viertj.-Schr. 41 Bd. 1 Hft.). — Girerd, S. Des conditions et de l'étendue de la responsabilité du locataire d'immeubles en cas d'incendie (R. crit. d. lég. No. 4). — Hegler, A. Die Unterscheidung des Sachverständigen vom Zeugen im Prozess (Arch. f. Civ. Prax. 104 Bd. 2 Hft.). — Hoeniger, H. Zum „Vereinbarungsdarlehen" (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 2 Hft.). — Josef, Eug. Der Schutz fremder Rechte bei der Nachlasssicherung (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 2 Hft.). — Josef, C. Die rückwirkende Kraft des neuen Reichsgesetzes über den Versicherungsvertrag (Arch. f. Civ. Prax. 104 Bd. 2 Hft.). — Josef, Eug. Zur Anwendbarkeit des § 278 BGB. auf die Obliegenheiten des Versicherungsnehmers (Iher. Jahrb. 55 Bd. 1—3 Hft.). — Klein, P. Zurücknahme von „Willensmitteilungen" (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 2 Hft.). — Krückmann, P. Verschuldungsaufrechnung, Gefährdungsaufrechnung u. Deliktsfähigkeit (Iher. Jahrb. 55 Bd. 1—3 Hft.). — Lehr, Ern. Du contrat d'assurances terrestres d'après la loi fédérale suisse du 2 avril 1908 et les autres législations les plus récentes de l'Europe (R. d. dr. int. No. 2). — Leroy, F. Le Concubinage dans le droit français actuel (thèse). Lille. — Oertmann, P., Prof. Die Zulässigkeit der Satzungen des Zechen-Verbandes in Essen (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 2 Hft.). — Oser, H., Prof. Der Dienstvertrag nach den Beschlüssen der Expertenkommission (Schluss) (Schweiz. Jur.-Z. 20 Hft.). — Passaver. Schutz gegen grundlose Klagen und Aenderung des Armenrechts-Vorschläge zur Zivilprozessreform. (D. J.-Z. 8). — Possow, R. Die Entstehung des Aufsichtsrats der Aktiengesellschaft (Z. f. Handls-R. 64 Bd. 1—3 Hft.). — Planiol, M. Etude sur la responsabilité civile. Responsabilité du fait d'autrui (R. crit. d. lég. No. 5). — Rouvray, J. L'insaisissabilité des salaires et petits traitements (J. d. Econom. 15 avril). — Rutz, O. Zum Begriffe der Verjährung (Arch. f. Bürg. R. 33 Bd. 2 Hft.). — Sauermann, Die Verpflichtung des Vormunds durch Handschlag an Eidesstatt (D. J.-Z. 6). — Schultzenstein, Dr. Zur Wiedereinsetzung in den vorigen Stand gegen die Versäumung von Notfristen (Z. f. D. Z.-Proz. 39 Bd. ½ Hft.). — Segnitz, H. Etude sur le chèque en Angleterre (Bull. d. lég. comp. No. 2). — Sermet, Ernest. La question du casier civil (L. Nouv. No. 5, 15 Mars). — Unfried. Die Schadenregulierung in der Haftpflichtversicherung unter Berücksichtigung des Gesetzes über den Versicherungsvertrag (Z. f. Versich.-Wiss. IX Bd., 2 Hft.). — Unger, A. Die Rechtsmittel im Verfahren der freiwilligen Gerichtsbarkeit nach Reichsrecht (Z. f. D. Z.-Proz. 39 Bd. ½ Hft.). — Weisflag, H. Zur Auslegung und Geschichte des Art. 7 des Schuldbetreibungs- und Konkursgesetzes (Schweiz. J.-Z. 20 Hft.). — Wieland, A. Die Rechte des Gesellschafters gegenüber der Handelsgesellschaft, welche ihn durch Betrug zum Beitritte veranlasst hat, in Konkurrenz mit den Ansprüchen der Gesellschaftsgläubiger (Z. f. Handls-R. 64 Bd. 1—4 Hft.).

Digitized by Google

4. Kaznено pravo i postupak.

Андреевскій, С. Защитительныя рѣчи. Изд. 4-е, дополн. ц. 3 р. — Берентамъ, Вл. Въ огнѣ защиты. Изъ впечатлѣній политическаго защитника. Спб. ц. 75 к. — Давыдовъ, В. Нѣсколько лекцій по уголовному процессу. М. 1909. Изд. 2-ое, просм. А. Левенсонъ. — Законъ и судебно-счетоводныя экспертизы. М. — Малиновскій, І. Кровавая месть и смертныя казни. Вып. І. Т. ц. 1 р. — Мокринскій, Б. Новый законъ и старыя гарантіи (О дѣйствіяхъ уголовнаго закона въ предѣлахъ времени). Спб. — М—съ. А. Краткій курсъ русскаго уголовнаго процесса. Составленъ примѣнительно къ программѣ государственной испытательной комиссіи по лекціямъ проф. М. Духонскаго, Н. Самофалова и др. Кіевъ. ц. 1 р. 50 к. — Повнышевъ, С. Особенная часть русскаго уголовнаго права. Изд. 2-ое. Спб. ц. 2 р. 25 к. — Поршняковъ, С. Карательная система китайскаго уложенія Хана-Юнъ-Дженъ. Спб. ц. 25 к.

Всесвятскій, П. Преступность и жилищный вопросъ въ Москвѣ (Право, 20). — Гернетъ, М. Новыя изслѣдованія въ области уголовной соціологіи (Право, 13). — Гольденвейзеръ, А. Къ предстоящему пенитенціарному конгрессу въ Вашингтонѣ (Право, 15). — Конъ, Ф. Смертная казнь въ царствѣ Польскомъ (Право, 15). — Лебедевъ, Н. Питаніе бельгійскихъ арестантовъ (В. общ. гиг. и суд. мед. No. 3). — Лебедевъ, Н. Тюрьмы въ Финляндіи (Тюр. В. No. 3). — Люблинскій, П. О дѣятельности международнаго союза криминалистовъ въ періодъ 1902—1908 г.г. (Право, 11, 12). — Набоковъ, В. Маленькое послѣсловіе къ статьѣ В. Новикова (отвѣтственность провокатора по уголовному уложенію) (Право, 18). — Набоковъ, В. Процессъ Лопухина (Право, 19). — Новиковъ, В. Отвѣтственность провокатора по уголовному уложенію (Право, 18). — Отчетъ, судебный, по дѣлу ректора и проректора новороссійскаго университета (Право, 9). — Плевако, С. Защита по назначенію (Право, 15). — Поповъ, Б., проф., Зачетъ прелюбодѣяній въ искѣ о разводѣ (Право, 17). — Пороховщиковъ, П. Первое предостереженіе (Право, 14). — С—овъ, Н. Тюрьмы Англіи и Валлиса и ихъ статистика за 1907—1908 г. (Тюр. В. No. 3).

Alimena, B. Dei delitti contro la persona. Milano. — Andreotti, A. La legittimità della resistenza agli atti dell' Autorità nel diritto penale. Roma. — Aperlo, L. In tema di patronato a carcerati e liberati dal carcere. Siena, 1909. — Auteroche, E. Repression des fraudes. Deuxième partie. Paris, 1909. — Baldassarri, Aldo. Sulla decorrenza del termine per produrre querela in caso di adulterio commesso all'estero. Roma, 1909. — Bar, L. Die Befreiung von Schuld und Strafe durch das Strafgesetz. Berlin. M. 12. — Barnett, C. and S. Barnett. Towards social reform. London. — Bauer, J. Die Jagdgesetze Preussens. 4 Aufl. 1 Bd.: Die Jagdordnung v. 15/7 1907. Neudamm. M. 9. — Becker, C. Schutz der kriminell gewordenen Jugend im Strafrecht und Strafprozess. Nach dem Entwurf einer Strafprozessordnung. Dresden. M. 1. — Blumenthal, P. Was können wir von Amerika bei der Behandlung unserer verwahrlosten und verbreche-

Digitized by Google

rischen Jugend lernen? Ergebnisse einer Studienreise. Berlin. M. 2.60. — Bortolotto, G. L'esame incrociato dei testimoni nel giudizio penale. Roma. — Butera, Ant. Influenza del giudicato civile in sede penale. Roma. — Cortini, Alf. Il pericolo di vita (art. 372 cod. pen.). Roma, 1909. L. 3.50. — Coulin, A. Verfall des offiziellen und Entstehung des privaten Zweikampfes in Frankreich. (Untersuchungen zur deutschen Staats- u. Rechtsgeschichte, 99 H.) Breslau. M. 5.60. — Dattino. La psicologia dei testimoni. Napoli. 1909. — De Mauro, G. Il giudizio di cassazione e il progetto di codice di proc. penale italiano. Catania. — De Mauro, G. Il diritto subiettivo di punire. Napoli. L. 2. — Deutsch, Leo. Der Lockspitzel Asew und die terroristische Taktik. Deutsch v. S. Grumbax. Frankfurt a. M., 1909. — Digesto Italiano. Enciclopedia metodica e alfabetica di legislatione, dottrina e giurisprudenza. Torino. 2 lire ogni dispenza. — Donetti, Ett. In tema di minacce. Roma. — Duffau Lagarrosse, L. Sur la répression de l'ivresse publique. Paris. — Duprat, G. La criminalité dans l'adolescence. Causes et remèdes d'un mal social actuel (couronné par l'Institut). Paris. — Enciclopedia del diritto penale italiano. Raccolta di monografie a cura di Enrico Pessina. Disp. 251—252 (Reati di stampa e reati commessi col mezzo della stampa). Milano, 1909: lire 2 la dispensa. — Feigenwinter. Zur Kasuistik d. Vergleichs in Strafsachen. Basel. — Fenzi, M. Prof. La notificazione all' imputato „assente dallo Stato". Roma. — Fontaine, W. De l'application du droit commun en matière de délits commis par les militaires de l'armée de terre (en temps de paix) (thèse). Cambrai. — Firest, Kl. De l'avortement.-Est-ce un crime? Paris. — Grasset, I. Demifous et demi-responsables. Paris. 5 fr. — Gross, H. Die Erforschung des Sachverhalts strafbarer Handlungen. Leitfaden. 3 Aufl. München. M. 2.50. — Guidi, G. La responsabilità penale del medico che errò nello scrivere la ricetta. Roma. — Guttzeit, J. Ein dunkler Punkt. Das „Verbrechen gegen das keimende Leben" oder die Fruchtabtreibung. 3 Aufl. Leipzig. M. 4.50. — Hartwig, v. Das hannoversche Polizeistrafgesetz v. 25. 5. 1847, soweit dessen Bestimmungen durch die Verordnung v. 25. 6. 1867 aufrechterhalten sind. Zusammengestellt u. erläutert. Hannover. 1.50. — Heimberger, J. Fragen der Gerichtsorganisation im künftigen Strafprozess. Leipzig. M. 80. — Heimberger, J. Was dürfen wir von einem neuen Strafgesetzbuch erwarten? Rede. Leipzig. 60. — Heinemann, H. Zur Reform der Strafprozessordnung. Stuttgart. M. 75. — Henschel, A. Die Reform der Untersuchungshaft. Kritische Erörterungen und Vorschläge. Berlin. M. 4. — Henschel, A. Die Vernehmung des Beschuldigten. (Der Gerichtssaal. Beilageheft zu Bd. 74). Stuttgart. M. 4. — Hergt, R. Die Lehre von der Teilnahme am Verbrechen. Darstellung und Kritik. (Gekrönte Münchener Preisschrift.) Heidelberg. M. 5.40. — Jones, L. u. Bellot, H. The law of children and young persons (in relation to penal offences) including the children act, 1908. London. — Ipsen, J. Gotteslästerung und Beschimpfung der Religionsgesellschaften. (Bericht über den Stand des Streites um § 166 RStrGB). Hamburg. M. 60.

(Nastavit će se.)

Digitized by Google

† Cesare Lombroso.

U noći od 18. na 19. listopada umro je u Turinu slavni kriminalni antropolog Cesare Lombroso u 73. godini dobe svoje.

„Mjesečnik" je o pokojniku god. 1907. (str. 36. i sl.) prigodom njegovoga jubileja donio zanimivu i temeljitu studiju iz pera prof. dra. Ernesta Milera, na koju naše čitaoce upozorujemo, pak ćemo se ograničiti na to, da navedemo u kratko životopis i glavna djela znamenitoga pokojnika.

Cesare Lombroso rodio se godine 1836. u Veroni kao sin trgovca. Medicinu učio je u Padui, Pavii i Beču. Godine 1859. bude promoviran. Sada stupi kao liečnik u talijansku vojsku. Kao vojnički liečnik habilitirao se je godine 1862. u Pavii iz psihijatrije i sudbene medicine. Godine 1864. bude imenovan izvanrednim profesorom psihijatrije i ravnateljem zavoda za umobolne u Pavii. Njegovo nastupno predavanje „o geniju i umobolji" (Genio e follia) sadržaje već sve glavne misli, koje je razvio potanje u znamenitom djelu „L' uomo di genio in rapporto alla psichiatria".

Godine 1876. imenovan je redovitim profesorom u Turinu. Ovdje je predavao kroz punih trideset godina psihiatriju i sudbenu medicinu. Godine 1904. napustio je katedru sudbene medicine, da se uzmogne posve posvetiti psihiatriji.

Glavna su mu djela: Ricerche sul cretinismo in Lombardia (1859.); Genio e follia (1864.); Studii clinici sulle malattie mentali (1865.); Studii clinici sperimentali sulla natura, causa e terapia della pellagra (1870.); Sulla microce, falia e sul cretinismo con applicazione alla medicina legale (1873.); La medicina legale delle alienazioni mentali (1873.); L' uomo delinquente in rapporta alla antropologia, alla giurisprudenza ed alle discipline carcerarie (1876.); L' amore nel suicidio e nel delitto (1881.); Delitti di libidine (1886.); L' uomo di genio in rapporto alla psichiatria (1889.); Sulla medicina legale del cadavere (1890.); Il delitto politico e le rivoluzioni in rapporto al diritto, al antropologia criminale etc. (sa Laschiem 1890.); Palimsesti del carcere (1891); Trattato dela pelagra (1892.); La donna delinquente (sa Ferrerom 1893.); Le piú recenti scoperte ed applicazioni della psichiatria ed antropologia criminale (1893.); L' antisemitismo e le scienze moderne (1894.); Gli anarchici (1894.). Lombroso je suizdavač časopisa „Archivio di psichiatria antropologia criminale e scienze penali", u kome je napisao svu silu članaka. Zadnji mu literarni rad bijaše, već tjelesno posve obnemoglu, izdanje svečanoga jubilarnoga broja ovoga svoga mezimčeta, koje je svietom raznosilo njegove ideje.

Šilović.

VIESTNIK.

(Pravnički sastanak u Osieku.) Ob ovom pravničkom sastanku donieti ćemo izvješće u narednom broju „Mjesečnika", jer je ovaj broj štampan prije obdržavanja sastanka.

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je perovodje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, dra. Milorada Stražnickoga i dra. Ivana Andresa, imenovati članovima izpitivačima kr. povjerenstva za I. pravno-povjestni teoretički državni izpit.

Digitized by Google

(P r e v i š d j a o d l i k o v a n j a.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 3. listopada 1909. banskomu savjetniku kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Adalbertu C h l u p u, povodom njegovog na vlastitu molbu uzsliedilog umirovljenja u priznanje njegovog mnogogodišnjeg uspješnog službovanja premilostivo podieliti vitežki krst reda Leopoldova uz oprost pristojba.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 4. listopada 1909. odvjetniku i načelniku trgovišta Djakovo, dru. Antunu Š v a r c m a j e r u, te odvjetniku dru. Hugi Š p i t z e r u u Osieku u priznanje njihovog nesebičnog te obće koristnog djelovanja u javnom životu premilostivo podieliti vitežki krst reda Franje Josipa.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo bagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 7. listopada 1909. podžupanu županije virovitičke Stjepanu K e n f e l j u u priznanje njegovog vjernog i revnog službovanja premilostivo podieliti red željezne krune III. razreda uz oprost pristojba.

(P r e v i š n j e p r i z n a n j e u B o s n i i H e r c e g o v i n i.) Njegovo ces. i kralj. apostolsko Veličanstvo je previšnjom odlukom od 5. listopada 1909. blagoizvoljelo odobriti, da se dvorski savjetnik Karlo P e t r a s c h é k na njegovu molbu premjesti u trajno stanje mira i dozvoliti, da mu se tijem povodom za njegovo službovanje saopći previšnje priznanje.

(I m e n o v a n j a.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 3. listopada 1909. podžupana županije varaždinske Stjepana pl. B e l o š e v i ć a premilostivo imenovati banskim savjetnikom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 3. listopada 1909. tajnika kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade dra. Milana B r e z i n š ć a k a, premilostivo imenovati podžupanom županije varaždinske sa sustavnim berivima.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je imenovati Josipa J o h a n i d e s a, sudbenog pristava I. razreda kod kr. kotarskog suda I. u Zagrebu, zamjenikom državnog odvjetnika II. razreda u Zagrebu, trgovce Bogdana Ž a g a r a, Franju R a d e j a i Ernesta G o l d n e r a prisjednicima u trgovačko-mjenbenim poslovima kod sudbenog stola u Ogulinu, Jovana O r l i ć a, pravnog vježbenika kod kr. sudbenog stola u Gospiću, prislušnikom u obsegu kr banskoga stola, dra. Tomu Š t i g l i ć a, kotarskog pristava kod kotarske oblasti u Garešnici, sudbenim pristavom II. razreda za kotarski sud u Sisku, kr. kotarske predstojnike Eduarda pl. M e r z l j a k a kod kr. županijske oblasti u Požegi i Milana B o s a n c a kod kr. županijske oblasti u Osieku kr. županijskim tajnicima u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, ostavljajuć ih na sadašnjim službovnim mjestima, Franju P i š k o r i ć a, kr. kotarskog predstojnika u Vinkovcima, tajnikom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u VII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, kr. kotarskog pristava I. razreda Radoslava D u r b e š i ć a, kr. županijskoga perovodju Josipa pl. M i h a l o v i c h a, te kr. kotarske pristave I. razreda Josipa R e h m a n n a, Vasilija K a n g r g u, Milana pl. S p i š i ć a, Lazara S m i l j k i ć a i Velimira L i š č i ć a kr. kotarskim predstojnicima u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, premjestivši podjedno S m i l j k i ć a od kr. kotarske oblasti u Zlataru kr. županijskoj oblasti u Bjelovaru, kr. kotarske pristave II. razreda Milana H r e n a kod kr. kotarske oblasti u Sisku i Slavka M e r š i ć a kod kr. kotarske oblasti u Brodu kr. kotarskim pristavima I. razreda u IX. činovnom razredu sa sustavnim berivima, ostavljajući ih i nadalje na sadašnjim mjestima službovanja, kr. kotarskog pristava I. razreda dra. Ivana P a c k a perovodjom nižeg razreda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade u IX. činovnom razredu sa

Digitized by Google

sustavnim berivima, svršenog pravnika Dušana Maruzzia bezplatnim perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, svršenog pravnika Petra Stankovića perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade.

Kr. ug. ministarstvo financija imenovalo je pravnog perovodnog vježbenika dra. Gustava Farkaša kr. pravnim perovodnim pristavom, a bezplatnog perovodnog vježbenika Vojislava Gjurgjevića pravnim perovodnim vježbenikom sa pripomoći, oba pri kr. ravnateljstvu erarno-pravnih poslova u Zagrebu.

(U Dalmaciji.) Ministar pravde imenovao je sudca u Omišu dra. Josipa Čulića zamjenikom državnog odvjetnika u Spljetu.

(U Bosni i Hercegovini.) Njegovo ces. i kralj. apostolsko Veličanstvo je previšnjom odlukom od 5. listopada 1909. blagoizvoljelo najmilostivije naimenovati okružnoga predstojnika Karla baruna Pitnera dvorskim savjetnikom u V. dn. r. u administrativnom odjelenju zemaljske vlade.

Njegovo ces. i kralj apostolske Veličanstvo je previšnjom odlukom od 5. listopada 1909. blagoizvoljelo najmilostivije naimenovati vladine savjetnike dra. Todora Zurunića i dra. Pavla Kuha dvorskim savjetnicima u bosansko-hercegovačkom odjeljenju c. i kr. zajedničkog ministarstva financija, dalje vladinog tajnika sa naslovom i karakterom vladina savjetnika Otona Paula kao i vladinog tajnika Aloisa Knoflacha vladinim savjetnicima u istom odjelenju.

Njegovo ces. i kralj apostolsko Veličanstvo je previšnjom odlukom od 6. listopada 1909. blagoizvoljelo je najmilostivije naimenovati dvorskoga savjetnika Jakova viteza Mikulija predstojnikom IV. odjelenja zemaljske vlade sa sustavnim berivima, a okružnomu predstojniku dru. Franji barunu Mollinaryju u Sarajevu podieliti naslov i karakter predstojnika odjelenja.

C. i kr. zajedničko ministarstvo naimenovalo je sudskog tajnika u okružnom sudu u Travniku Ivana Bielénа sudskim savjetnikom, dalje sudske pristave Nikolu Čovića i Tita Koletzkog u okružnom sudu u Sarajevu, kao i Bogoljuba Petrovića u okružnom sudu u Bišću sudskim tajnicima, vladine podtajnike dra. Oskara Fischla i Fridrika grofa Wallisa vladinim tajnicima, zamjenika državnog odvjetnika dra. Ottokara Ledenika vladinim podtajnikom, političke pristave II. r. Ericha Juriéa od Lavandala i dra. Adolfa Cuvaja od Ivanske vladinim perovodjama, najzad perovodnog vježbenika dra. Mihajla Jungertha političkim pristavom II. r. u bosan.-herceg. odjelenju c. i kr. zajedničkog ministarstva financija.

Poglavica zemaljske vlade naimenovao je svršenog pravnika Abdurahmana Begića privremenim auskultantom za okružni sud u Travniku, svršenoga pravnika Simu Eskića privremenim auskultantom za okružni sud u Banjaluci.

(Premještenja.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je iz službenih obzira premjestiti kr. kotarskoga predstojnika Bogumila Ivoševića od županijske oblasti u Vukovaru k onoj u Varaždin, te ga podjedno imenovati komasacionim povjerenikom i povjerenikom za uredjenje zemljištnih zajednica za područje kr. županijske oblasti u Varaždinu, a kr. kotarskoga predstojnika Filipa Hermana od kr. županijske oblasti u Bjelovaru k onoj u Vukovaru, te ga podjedno imenovati komasacionim povjerenikom i povjerenikom za uredjenje zemljištnih zajednica za područje kr. županijske oblasti u Vukovaru, kr. kotarskoga predstojnika Nikolu Žažinca, vladinoga povjerenika za slob. i kr. grad. Karlovac i upravitelja kr. redarstvenoga povjereničtva u istom mjestu iz službenih obzira kr. kotarskoj oblasti u Brodu, iz službenih obzira kr. kotar. predstojnike Guidu Špigelski-a od kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade kr. kotarskoj oblasti u Delnicama, Franju Takšića od kr. županijske oblasti u Vukovaru u Zagreb, te ga na službovanje dodieliti kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vladi i Emila Buljana od kr. kotarske

Digitized by Google

oblasti u Delnicama kr. županijskoj oblasti u Ogulinu, uslied vlastite molbe Vladislava Jakovljevića, sudbenog pristava kod kotarskoga suda u Garešnici, k onom u Šidu, iz službenih obzira Franju Bronzinia, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Sisku, k onome u Ludbreg, uslied vlastite molbe Jovana Paukovića, kod kotarskoga suda u Irigu, k onomu u Staroj Pazovi, iz službenih obzira Aleksandra Treybala, sudbenog pristava kod kr. kotarskoga suda u Ludbregu, k onomu u Stubici, kr. kotarskog predstojnika Dragutina Spoju iz službenih obzira od kr. kotarske oblasti u Brodu kr. županijskoj oblasti u Zagrebu, sudbene pristave Franju Dobrijevića, kod kotarskog suda u Osieku, k onomu u Čazmi uslied vlastite molbe, te Ivana Katnića, kod kotarskoga suda u Čazmi, k onomu u Osieku iz službenih obzira, sudbene pristave Ivana pl. Gebocia, kod kotarskoga suda u Varaždinu, uslied vlastite molbe k tamošnjem sudbenom stolu, a Franju Pokaza, kod sudbenog stola u Varaždinu, iz službenih obzira tamošnjem kotarskom sudu, iz službenih obzira Vladimira Košaka, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Velikoj Gorici, k onomu u Zagrebu I., kr. kotar. predstojnika Oskara pl. Szallopeka od kr. kotarske oblasti u Stubici kr. županijskoj oblasti u Ogulinu.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je kotarskoga predstojnika II. razreda dra. Antuna Feifalika od kotarskog ureda u Bihaću k administrativnom odjelenju zemaljske vlade u Sarajevu, a kotarskog predstojnika II. razreda Theobalda pl. Rabatića od vladinog povjereničtva za grad Sarajevo kotarskom uredu u Bihaću, povjerivši mu upravu istog.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je iz službenih obzira političkog pristava I. razreda dra. Sigmunda Koflera od kotarske izpostave u Odžaku kotarskom uredu u Bos. Gradišci, a vladinog perovodju Ivana A. Miličevića od administrativnog odjelenja zemaljske vlade kotarskoj izpostavi u Odžaku, povjerivši mu upravu iste; dalje privremenog političkog pristava I. razreda Stjepana Smoljana od kotarskog ureda u Prozoru k onome u Prijedoru, najposlije naizmjence političkog pristava I. razreda Otona Deutscha sada u seoskom kotarskom uredu u Banjaluci i političkog pristava II. razreda Ruperta Horvata sada u gradskom kotarskom uredu u Banjaluci, sudskog pristava Ivana Müllera od kotarskog suda u Ljubuškom kotarskom sudu u Gračanici, postavivši ga ujedno predstojnikom toga suda, razriješio je auskultanta u okružnom sudu u Mostaru dra. Antu Cebala na njegovu molbu od dalnjeg službovanja u ovijem zemljama, a opozvao je premještenje privremenog perovodnog vježbenika Andrije Juratovića od kotarskog ureda u Sarajevu okružnoj oblasti u Mostaru i premjestio ga kotarskom uredu u Sanskom Mostu, a okružnoj oblasti u Mostaru premjestio je privremenog političkog pristava II. r. Milutina Valpotića od kotarskog ureda u Sanskom Mostu.

(Pravo odvjetovanja) podielio je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dru. Sigfriedu Perlbergu, odvjetničkom perovodji u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Zagrebu, dru. Franu Zaviški, odvjetničkomu perovodji u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Djakovu, a dru. Milovanu Žaniću, odvjetničkom perovodji, u obsegu kr. banskoga stola sa sjedištem u Novoj Gradišci.

(Novi kr. javni bilježnik.) Ban kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je Bertholda Porgesa, odvjetnika u Čazmi, kr. javnim bilježnikom u obseg kr. sudbenoga stola u Bjelovaru sa sjedištem u Čazmi.

(Sbornik zakona i naredaba, valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) komad VI. za godinu 1909. izdan je i razposlan dne 23. listopada 1909. te sadržaje pod brojevi:

61. naredbu bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 19. srpnja 1909. broj III. D. 1102, kojom se izdaje provedbeni naputak k zakonu od 6. travnja 1906. o ribarstvu u sladkim vodama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji;

Digitized by Google

62. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 20. srpnja 1909. broj III. A. 2401. glede uredjenja, odnosno krčenja živica, grmlja i šikara;

63. naredbu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove od 20. srpnja 1909. broj III. A. 2726.-1909. o tamanjenju viline kose i vodenjače;

64. naredbu na temelju § 3. zak. čl. XIII.: 1891. o obustavi obrtnoga rada na nedjelje;

65. naredbu kr. ug. ministra trgovine broj 60.465. od 1909. u predmetu pristupa Mexikanskih sjedinjenih država k medjunarodnoj konvenciji, koja je u pogledu medjunarodnog registrovanja tvorničkih zaštitnih biljega god. 1891. sklopljena u Madridu;

66. zakonski članak LIV.: 1907. zajedničkog ugar.-hrvatskog državnog sabora, o odobrenju nekih gospodarskih i financijalnih utanačba s Austrijom;

67. zakonski članak LV.: 1907. zajedničkog ugar.-hrvatskog državnog sabora o razmjerju, u kojem će zemlje krune ugarske doprinašati k troškovima državnih posala zak. čl. XII.: 1867. zajedničkima priznatih;

68. zakonski članak LVI.: 1907. zajedničkog ugar.-hrvatskoga državnog sabora o privremenom uredjenju odnošaja vanjske trgovine i prometa;

69. zakonski članak LVII.: 1907. zajedničkog ugar.-hrvatskog državnog sabora o produljenju krijeposti zak. čl. XXXI.: 1891. ob uredjenju konzulske sudbenosti;

70. naredbu kr. ug. ministra trgovine od 1909. broj 60.565 u predmetu popunjenja naredbe broj 44.845.-1909. izdane glede reda povremenoga baždarenja i označivanja središta za povremeno baždarenje;

71. naredbu bana kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 28. rujna 1909. br 2977. Pr., kojom se uredjuju povjerenstvere, selidbene i zamjenične pristojbe činovnika i službenika autonomnih oblasti kraljevina Hrvatske i Slavonije.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
Jakob Kellman u Koprivnici	kr. kotarski sud u Koprivnici	Juro Slavečki kr. sudbeni pristav	25. rujna 1909. Broj 15.279/gr.	Dr. A. Pulgram odvjetnik u Koprivnici	Dr. Edo Dorčić odvjetnik u Koprivnici	26. listopada 1909.	26. studenoga 1909.
Leopold Tischhof u Vukovaru	kr. kotarski sud u Vukovaru	Petar Gjekić kr. sudbeni pristav	20. listopada 1909. Broj 24.445/gr.	Makso Löwy odvjet. perov. u Vukovaru	Dr. Mato Kirschbaum odvjet. perov. u Vukovaru	28. prosinca 1909	17. siečnja 1910.

Digitized by Google

Dr. Aleksa Stanischitsch: Ueber den Ursprung der Zadruga, eine soziologische Untersuchung. (Berner Studien zur Philosophie und ihrer Geschichte. (Dr. I. Strohal.) 1069

Bibliografija:

Prikaz juridičke literature godine 1909. 1071

Nekrolog.

Dr. Josip Šilović: † Cesare Lombroso. 1080

Vjestnik 1080

Družtveni prinos

platiše p. n. gg. vanjski članovi pravničkoga družtva

Dan i mjesec	Ime i prezime	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
10/10	Predsjedničtvo kr. sudb. stola u Osijeku									
	Broschan Dragutin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Alexander dr. Viktor	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Milošević Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Habijanec Robert	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Buzadžić Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kernic dr. Ivan	—	—	—	—	—	—	6	—	—
	Pinterović dr. Ante	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kovačević dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Neubauer dr. Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Bloch dr. Makso	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Klein dr. Mosin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Plachte dr. Hinko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Gjurgjević Vaso	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Papratović dr. Franjo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Spitzer dr. Hugo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Springer dr. Julio	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Winter dr. Vilim	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Wallo Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Milanković dr. Dušan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Hengl dr. Vjekoslav	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Mesić Josip	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Žalac dr. Edo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Anastazijević Mišo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Petrović dr. Demeter	—		—	—	—	—	—	6	—
	Plemić dr. Levin	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Jančiković dr. Ivan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Stanišić dr. Pavao	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Grünfeld dr. Rudolf	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Poljak Ljudevit	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kovačević dr. Zdravko	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Virag Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Sussich pl. Stjepan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Gavrančić dr. Milovan	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Schubert dr. Hugo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	D'Elia dr. Viktor	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Marković Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Gjuričić dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Radan Franjo	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Löwinger dr. Bernhard	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Franić Ivan	—	—	—	—	—	—	—	12	—
	Spitzer dr Bernhard	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Šabarić Mato	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Schwarzmayer dr. Antun	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Prebeg dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kovačević dr. Gjuro	—	—	—	—	—	—	—	6	—

Ukupno . . . . kruna 282 fil. —

Digitized by Google

C. i kr. dvorski dobavljači

Glogowski i drug

Ulica Baruna Jelačića broj 6. **Zagreb** Interurbani telefon broj 1192.

Remington-standard strojevi za pisanje. Model 10. **s posve vidljivim pismom.** Konstrukcija naših »Remington« strojeva je na vrhuncu tehničke savršenosti, a osim toga vrlo jaka, tako, te su ti strojevi osobito zgodni za poslove, **gdje je potrebno učiniti na jednom po više otisaka,** kao u odvjetničkim poslovnicama, kod sudova, oblasti itd.

Papir k strojevima za pisanje Naše najbolje poznate i izvrsne marke »Remington« i »Paragon«, kao i drugi od najjeftinijih do najsk[illegible]ih vrsta.

Carbonpapir [illegible]kat »Paragon«, a osim njeg[illegible]je vrste.

Vrpce za str[illegible] originalni naš, amerikanski pr[illegible]ragon« k strojevima »Remi[illegible]vim drugim sustavima.

Amerika[illegible] za poslovnice od naj[illegible] najskupocjenijih vrsta.

„Kartoth[illegible] [illegible]stav za vodjenje evidencije. [illegible]no za odvjetničke poslovnice.

Radioni[illegible] za [illegible]avke svih sustava strojeva za pisanje. Popravci se obavljaju vrlo savjesno i uz umjerene cijene. Našom radionicom upravlja mekaničar, koji je dugo vremena bio uposlen u našoj centrali u Berlinu, te j[illegible]št.

Poslug[illegible] savjesna i solidna!

S cijenicima, prospe[illegible] uzorcima, kao i svim informacijama rado poslužujemo na zahtje[illegible] svakog troška. Na poziv idjemo i izvan Zagreba, da pokažemo naše „Remington" strojeve.

Digitized by Google

MJESEČNIK

PRAVNIČKOGA DRUŽTVA U ZAGREBU.

GODINA XXXV.

Br. 12.

PROSINAC 1909.

UREDJUJE U IME ODBORA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

DR. JOSIP ŠILOVIĆ.

U ZAGREBU 1909.

VLASTNIK I NAKLADNIK PRAVNIČKO DRUŽTVO U ZAGREBU.

TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU.

Digitized by Google

MAIN LIBRARY
Purchased by the Russian Institute
DEC 28 1951

SADRŽAJ.

Razprave:

Pravnički sastanak u Osieku, držan dne 30. listopada 1909.

Dr. Franjo J. Spevec: O primjeni prava. 1085
Dr. Ernest Miler: Pogibeljan počinitelj 1090
Dr. Josip Šilović: Pogibeljan počinitelj 1101
Dr. Vladimir Prebeg: Pogibeljan počinitelj 1109
Dr. Vilim Winter: O zaostaji u trgovačkom pravu. 1112
Dr. Vladimir Prebeg: Stališka pitanja 1128

*

Dr. Mladen Pliverić: O jamstvu članova javnog i komanditnog trgovačkog društva za društvene obveze 1130

Pravosudje.

Gradjansko:

Pristojbe svjedoka u kaznenom postupku, koje se dopituju po §-u 324. k. p., plijenive su uz stege §-a 13. ovršne novele od 13. siečnja 1883. 1144

Ovrhu na nekrętnine imade na temelju mjestnosudnih osuda dozvoliti samo kr. kotarski sud, u čijem okolišu se nalazi mjestni sud, koji je osudu izrekao 1146

Iz upravne prakse:

Ovlašteniku prava ribolova u polovici rijeke Save s bosanske strane (desne) ne smije priječiti zakupnik prava ribolova u polovici rijeke Save s hrvatske strane (lijeve), da u toj polovici rijeke drži barku za prodaju ribe, da drži barke potrebne za vršenje ribolova u desnoj polovici rijeke, kao i da smije ribarski alat voziti lijevom polovicom rijeke. 1147

Provedba potajne diobe može se ponovno zatražiti, makar su stranke jedanput već odustale od provedbe, ako nijesu svoje dijelove opet sjedinile. 1148

Svaštice.

Imena mjeseci i uredovni spisi. (Dr. J. Šilović.) 1149

Književnost.

Dr. Kosta Kumanudi: Osnovi javnog prava kraljevine Srbije od Slobodana Jovanovića i dr. Koste Kumanudi. II. Knjiga. Administrativno pravo od dr. Koste Kumanudi. Beograd. (Dr. Ladislav Polić.) 1150

Bibliografija:

Prikaz juridičke literature godine 1909. 1154

Vjestnik 1170

Digitized by Google

Pravnički sastanak u Osieku

držan dne 30. listopada 1909.

I.

Pozdravni govor predsjednikov.

Dr. Franjo J. Spevec:

Slavna skupštino!

Ovogodišnja je glavna skupština pravničkoga društva zaključila, da bi se mjesečne skupštine društva zgodimice obdržavale takodjer izvan Zagreba i u drugim gradovima, gdje društvo ima svojih članova. Provadjajući taj zaključak uprava je društva odabrala u prvom redu sl. grad Osijek, pa je u sporazumku sa povjereničtvom i odvjetničkom komorom odredila današnju skupštinu, u kojoj mi je prije svega čast, da najsrdačnije pozdravim gospodu, koja se potrudiše ovamo, da poradimo i ovdje oko svrhe pravničkoga društva, koju § 1. društvenih pravila označuje kao promicanje i razvoj prava u teoriji i praksi.

Po tome svrha pravničkoga društva obuhvaća djelovanje pravničkoga staleša u opće, jer se to djelovanje odnosi što na praksu što na teoriju. Danas se nalazimo u krugu uglednih članova pravničkoga društva, koji se bave osobito i u prvom redu praksom.

Praksi je zadaća, da primjenjuje pravo, a primjena prava stoji u tom, da se provodi gospodstvo pravnih pravila u životu.

Ta primjena prava biva redovno i u većini slučajeva dobrovoljno; ljudi se dobrovoljno pokoravaju propisima prava, ter udešuju svoje odnošaje onako, kako to propisuje pravo. Čine to u vlastitom interesu, jer pravo postoji u interesu ljudi, da bi što bolje uspijevao život svakoga pojedinca.

Kod takove dobrovoljne primjene prava sudjeluju često i oblasti, da savjetuju i pomažu strankama, kako bi njegova djela bila što više u skladu sa zakonom (nesporno sudovanje.).

Osim dobrovoljne primjene prava primjenjuje se ono i pod moranje, primjenjuje ga država silom protiv onih, koji neće da se dobrovoljno pokore njegovim propisima.

Digitized by Google

Takova prinudna primjena prava biva po oblastima, redovna po sudovima, u parnici.

Sudska primjena prava stoji u tom, da za prijeporni slučaj nadje shodno pravno pravilo, koje vrijedi za taj slučaj, i da odredi pravne posljedice. Sud imade prije svega da ustanovi u č i n slučaja, o kojem se radi, za tim da pronadje pravno pravilo, koje pristaje na taj učin i napokon da izreče pravnu posljedicu, koja pravno pravilo veže za onaj učin.

To djelovanje suca jest s i l o g i z a m. Viša premisa jest pravna norma, što pristaje na slučaj. Niža premisa jest učin, što se ima da uredi. Iz primjene prve (norme), drugome (učinu), slijedi zaglavak: kako se ima učin urediti, (sudska presuda.).

No taj silogizam nije uvijek jednostavan, kao što ni učin niti njegovo pravno pravilo nisu uvijek točno odredjeni.

Ima na ime slučajeva, gdje zakon veže pravne posljedice za učin, što ga sam točno odredjuje. N. pr. punoljetnost nastaje, kad se navrši ta i ta godina (21. 24.)

Tko je prisilio oporučitelja, da očituje posljednju volju, nedostojan je nasljednoga prava. Tko je osudjen radi zločina, može se razbaštiniti. Tko hotice ubije čovjeka, kazni se radi umorstva smrću.

U drugim opet slučajevima ustanovljuje zakon samo apstraktni v r i j e d n o s n i p o j a m, a prepušta sucu, da odluči, da li se je u konkretnom učinu ostvario onaj pojam. Ovdje sudac prosudjuje konkretni učin, izriče, dakle s u d o v r i j e d n o s t i. To su t. zv. e l a s t i č n a pravna pravila, što individualizuju.

Tako n. pr. kad zakon veže pravne posljedice za djelo n e m o r a l n o, ili za djelo, koje se kosi s „d o b r i m o b i č a j i m a". Kad odredjuje n. pr. da se nasljednik može razbaštiniti, ako postojano provodi način življenja „protivan javnoj ćudorednosti (§ 768. t. 4. o. g. z.)

Ili: Dužnik odgovara, ako ne radi nadležnom pomnjom ili nadležnom marljivošću.

Ugovor službe, radnje, može se otkazati, ako postoji „zakoniti uzrok." Kod elastičnih pravnih pravila onaj silogizam nema, kao što obično, samo tri članka, već više, pet. N. pr.:

a) „Tko ne radi onom marljivošću i pomnjom, koju osoba od običajne sposobnosti u djelo staviti može, kriv je nepažnji, te ima naknaditi štetu uzrokovanu njegovim djelom". (§§ 1297., 1295. o. g. z. Pravno pravilo.);

b) „A jašio je konja, koji se već jednom poplašio s njime, pa se i opet poplašio te ozledio B-a". (Učin);

c) „Tko jaši ponovno konja, koji se već jednom poplašio s njime, taj ne radi onom pomnjom, koja se očekuje od čovjeka običajne sposobnosti" (Vrijednosni sud);

Digitized by Google

d) „A dakle nije radio tom pomnjom, pa je kriv nepažnji po pravilu pod a)" (Subsuncija, dijagnoza) ;

e) Prema tomu dužan je A naknaditi B-u pretrpljenu štetu" (Zaglavak. Rješ. 12. svibnja 1898. br. 5279.).

Nije medjutim sudačko djelovanje samo logično zaključivanje, puki silogizam, kako mnogi hoće.

Niti tamo, gdje pravno pravilo smjera na odredjeni učin, nije presuda sučeva lih logična operacija.

Još manje tamo, gdje učin nije točno odredjen, već ga sudac ima da prosudjuje, da li pravilo, što ga sadržaje zakon, pristaje na ustanovljeni učin. Osobito pak tamo gdje nema za konkretni slučaj neposredne norme, već se ima ova naći po analogiji, ili gdje u opće nema pravne norme, gdje postoji prâva praznina.

U svim ovim slučajevima djelovanje sučevo nipošto nije puko logično zaključivanje, već je procjenjivanje, izricanje vrijednosnoga suda što s obzirom na učin, što s obzirom na pravno pravilo. Kad zakon n. pr. odredjuje : „Tko postojano provodi način življenja protivan javnoj ćudorednosti, može se razbaštiniti" (§ 768. toč. 4.), ima sudac da prosudi, da li ponašanje, radi kojega je M. razbaštinio svojega sina, — jer je varao roditelje, pravio dugove, živio javno s nekom prodavačicom, — način življenja, protivan javnoj ćudorednosti. (Rješ. 29. siječnja 1903. br. 17.011.)

Liječnik A. jedini u mjestu M. uglavi s liječnikom B-om. ugovor, po kojem A ustupa B-u svoju praksu, i to inventar za svotu od 2000 K., a praksu za 5000 K.

Sudac ima ovdje, pošto je ustanovio učin, da je uglavljen ugovor, ispitati potanje taj ugovor, kakova mu je narav, u koju kategoriju ugovora pripada, zatim da li postoje svi uvjeti za valjanost takovoga ugovora, napose da li je ugovorena činidba moguća i dopuštena. Imat će dakle riješiti pitanje, može li se liječnička praksa prodati ?

Ovo pitanje razno se prosudjuje u teoriji i u praksi. Jedni drže, da takav ugovor ne vrijedi, jer je nemoralan, kosi se s idealnim shvaćanjem zvanja (Kohler.)

Tako i nekoje rješidbè njemačkih sudova.

Naprotiv drugi drže, da liječnička praksa može posve dobro biti predmet kupnje i prodaje, te da se takav pravni posao ne kosi sa staleškom sviješću liječnika. Ta i liječnik se bavi zaslužbom, privredom, a nije ni u kojem pogledu vezan službenim odnošajem. (Dernburg).

Na ovom stanovištu nalazi se praksa francuskih sudova, i nekih njemačkih.

Zanimljiva je jedna rješidba švicarskoga saveznoga sudišta od ove godine. Ta rješidba potanko razlaže ovo pitanje.

Digitized by Google

Sklopljenim u ovom slučaju ugovorom, u koliko se ovaj tiče ustupa prakse, obvezao se je tužitelj prema tuženiku na činidbu, koja ima omogućiti tuženiku, da stupi u liječničku praksu tužitelja kao njegov nasljednik. Ta činidba stoji glavno u tom, da se tužitelj odriče u korist tuženika daljeg izvršivanja prakse u mjestu M., da označi tuženika kao svojega nasljednika, da mu ne pravi u buduće konkurencije i da uznastoji, da tuženik dobije stan tužiteljev u najam.

Prema tomu taj ugovor na strani tužiteljevoj — ma da to njegov zastupnik danas poriče — ima za predmet činidbe, koje su posve moguće, te ih tužitelj dosele u istinu ispunjavao.

No pita se, nije li taj ugovor nećudoredan, te po tom nevaljan ?

Prije svega stoji, da neki posao nije samo onda nećudoredan, kad obvezuje na nećudoredno djelo ili bar indirektno ide zatim, da se počini ili promiče nećudoredno djelo, već u opće onda, kad se manifestira u njem opaka (pokvarena) ćud, te tako vrijedja on moralno čuvstvo. Napose može se kositi to s ćudoredjem, da se djelo, koje se po svojoj posebnoj naravi ne bi imalo obavljati za plaću, spoji s kakovom novčanom činidbom.

Istina je sada, da je zvanično djelovanje liječnika vrlo važna po opće dobro znanstvena i socijalna funkcija, slična donekle položaju činovnika.

Ali i to stoji, da je to djelovanje pored toga takodjer djelovanje p r i v r e d n o (tečevno); pa kakogod bi vrijedjalo moralno čuvstvo, kad bi liječnik u izvršivanju svojega zvanja odviše uvažavao samo nagon za privredom, zaslužbom, tako bi opet značilo ignorirati realne prilike života, kad se ne bi priznavalo, da i gospodarskom momentu u liječničkom djelovanju pripada znatna važnost.

Takodjer kod pitanja, da li je ustup liječničke prakse za plaću s moralnoga gledišta dopušten posao, ne može se ekonomski momenat pustiti s vida.

Pojam liječničke prakse, mušterija (klijentela) obuhvata svekolike one odnose, što postoje izmedju publike i liječnika kao liječnika.

U koliko se ti odnošaji osnivaju na povjerenju publike u znanstvene i moralne sposobnosti liječnika, u toliko su oni čisto osobne naravi, te se u opće ne mogu prenijeti na drugoga. Iznimice može poći za rukom kojemu liječniku, da po osobitoj preporuci bar donekle prenese ono povjerenje na svojega nasljednika. No kad bi se takova posebna osobita preporuka kupovala za novac, te tako ono povjerenje upotrebljavalo za postizavanje imovinske koristi, kosilo bi se to s naravju čisto subjektivnoga odnošaja izmedju mušterije i liječnika, pa po tom sa postulatima morala.

Ali odnošaji liječnika prema općinstvu ne sastoje uvijek samo u onom povjerenju, već obuhvataju i mnoge druge, više vanjske, objektivne momente: povoljan položaj mjesta, odakle se izvršuje praksa, udobni spoj op-

Digitized by Google

činstva s tim mjestom, navada općinstva, da odavle dobiva liječničku pomoć, veličina i važnost konkurencije itd. Ovi, više vanjski momenti, važni su osobito na selu, gdje — drukčije nego u gradovima — često ima liječnik više ili manje monopol.

Ako se sada ekonomska vrijednost medicinske prakse, u koliko ona pretstavlja objektivne odnose publike prema liječniku, učini predmetom prometa, ne može se po shvaćanju, što gospoduje kod nas (u Švicarskoj), nazirati u tom eo ipso povreda morala, makar to osudjivalo finije staleško čuvstvo liječnika ; već bi morale još pridružiti se tome osobite okolnosti, koje bi podale poslu karakter nemorala.

Nije napokon, koliko je poznato saveznom sudištu, nikakova rijetkost u Švicarskoj, da se liječnička praksa prenosi na drugoga za plaću, bilo u savezu s kupnjom nekretnine, inventara, bilo bez toga.

U ovom slučaju, o kojem se ovdje radi, ne govori ništa za to, da se je tužitelj ugovorom za plaću obvezao, da po osobitoj preporuci pribavi tuženiku ono čisto osobno povjerenje, što ga imaju tužiteljevi klijenti prema njemu. To bi se, kako razložismo, kosilo s moralom.

Ne može se reći, da je tužitelj u tom pogledu bio obvezan na više nego li je u istinu učinio ; po vlastitom pak kazivanju tuženika nije ga tužitelj upoznao s mušterijom na onakav intenzivni način, kako bi to osobita preporuka iziskivala.

Opravdano je pače shvaćanje, da se je ovdje kod ustupa prakse radilo glavno o tome, da se objektivni, vanjski odnosi izmedju općinstva i liječnika prenesu na njegovog nasljednika, a to je, kako razloženo, dopušteno. Tužitelj kao jedini liječnik u M. imao je u neku ruku faktični monopol u odredjenom okolišu, pa je po ugovoru imao napose brinuti se za to, da tuženik iz istoga stana može izvršivati praksu.

Dalje cijena, što je obećao tuženik za činidbu tužiteljevu, nije tako visoka, da bi tuženik primoran bio radi toga, da kod izvršivanja prakse gleda postići što veći dohodak na način, koji bi štetan bio po korektno izvršivanje zvanja. (Radi toga momenta njemačko je državno sudište u jednom slučaju u prodaji zubarske prakse naziralo povredu morala).

Isto tako ne može se reći ovdje, da je tužitelj kod izbora svojega nasljednika gledao više na visinu kupovnine, nego na zvaničnu sposobnost, što bi se takodjer s moralnoga gledišta moralo osuditi s obzirom na zadaće i dužnosti liječničkoga staleža.

Drugi se konkretni momenti, koji bi činili ugovor nemoralnim, ne opažaju.

Zanimljiva ova rješidba pokazuje, kako mnoge i raznovrsne momente mora sudac da prosudjuje te izriče o njima vrijednosni sud. Stvara pak on taj sud ne možda, kako mu se svidja, lih prema svome subjektivnom uvjerenju, već prema objektivnim društvenim i etičnim shvaćanjima.

Digitized by Google

Za to treba da dobro poznaje ne samo postojeće pravo nego i život, koji to pravo normira i koji od prava traži svoj poredak.

Velika zadaća ! To veća, što sudac ima da ispunjuje i praznine u pozitivnom pravu. Za rješavanje te velike zadaće pruža mu znatnu pomoć p r a v n a z n a n o s t, ne toliko, kad ustanovljuje učin, koliko kad daljega djelovanja, kad traži pravno pravilo, što ga ima da primijeni učinu.

Pravna znanost ne bavi se doduše primjenom prava u strogom smislu, ali ona radi za primjenu prava, pripravlja joj puteve kad tumači pravo, razlaže njegov neposredni sadržaj, uči primjenjivati ga analogno te ispunjavati praznine prava.

Sudac ako i nema da slijepo slijedi nauku znanosti, već mora i samostalno misliti, opet treba da uvažava onu nauku — kako ga opravdano upućuje na tu nauku onaj glasoviti čl. 1. švicarskog zakonika.

Primjena prava nije čisto znanstvena djelatnost, već t e h n i k a na znanstvenoj osnovi, u m j e t n o s t. Pravoslovlje nije samo znanost, nego i umjetnost. Pravo hoće ne samo da se istražuje i spoznaje, nego i da se primjenjuje životu. Na ovo se osobito misli, kad se jurisprudencija označuje kao praktična t. j. kojoj je zadaća, da naprijed misli i radi za primjenu prava. I ova se mora osnivati u prvom redu na spoznaji, ali ona nije lih djelatnost spoznaje, već joj je svrha, da uobličuje pravo, da izradi pravo sposobno za primjenu.

Kao što kod svake tehnike, tako se i ovdje stvara nešto novo po tom, da se duh posluži postojećim faktorima. Ti faktori ovdje su pravna pravila, a ono, što se imade odatle stvoriti, jest, da se odluči pojedini pravni slučaj, da se riješe pitanja, koja valja riješiti, pa tako ispunjuju zadaće prava.

Teorija dakle radi za praksu, pripravlja joj putove, zatim ispituje njezine rezultate i popravlja ih, u drugu ruku praksa pruža teoriji mnogo gradivo, mnogu pobudu te je tako unapredjuje. Obje te sestre kao što i njihovi zastupnici treba da se nalaze u što boljoj harmoniji.

Na to ih upućuju takodjer pravila našega društva, koja ih ujedinjuju u istoj svrsi : promicanju i razvoju prava. Neka i ovaj današnji naš sastanak posluži onoj harmoniji. S tom željom pozdravljam još jednom ovaj sastanak, pa molim, da sada predjemo na predmete naših rasprava. (Burni „Živio !" i odobravanje.).

II.

Pogibeljan počinitelj.

Dr. Ernest Miler: Za godinu 1910. sprema se kongres medjunarodne kriminalističke udruge u Bruselju, kojemu će biti jednim od glavnih problema „pogibeljan" počinitelj. Vrlo je zanimljivo pratiti po-

Digitized by Google

vjest tog problema, jer izgleda, kao da medjunar. krimin. udruga kani zaploviti strujom Lombrosovom. Predpostavljam kao poznato, da je „pogibeljan počinitelj", može se reći, paradni konj talijanske pozitivne škole; o „temibilità" govore Lombroso, Ferri i Garofalo, ti glavni zastupnici talijanske pozitivne škole. Lombroso o tom govori već u prvom izdanju[1] svog poznatog djela „L' uomo delinquente" Milano 1876. p. 207.: „rinchiude il reo, lo punisce e poi lo lascia in libertà, lasciando la società in un continuo... aumentato pericolo"... i p. 244.: „gli individui riconosciuti abitualmente pericolosi..." Ferri spominje „témibilité" u svojoj „La sociologie criminelle", Paris 1905. p. 468., a Garofalo u svom djelu „La criminologie" Paris 1895. p. 332., gdje se poziva na svoje djelo „Di un criterio positivo della penalità" Naples 1880., u kojem je označio obilježjem za kažnjenje „temibilità."

Nije ispravno tu ideju svojatati za Feuerbacha, kako to hoće Hoegel (Die Einteilung der Verbrecher in Klassen, Leipzig 1908. p. 44.), jer Feuerbach u citiranim mjestima (Lehrbuch des peinlichen Rechtes § 118. ff.) govorio o „Gefährlichkeit einer sinnlichen Triebfeder", ni ne promatrajuć zločinca sa onog prirodo-znanstvenog stanovišta, kako to čine talijanski pozitiviste. Ideja je njihova, a zabacile su ju sve ostale kriminalne škole, ne izuzev ni Liszt ovu mlado-njemačku školu. I najednoč nalazimo glavnim problemom kongresa za g. 1910. pitanje o „pogibeljnosti" počinitelja. To mi služi povodom, da svratim Vašu pažnju na talijansku pozitivnu školu. Zasluga je talijanske pozitivne škole, što je svratila veću pozornost na zločinca. Dok je Lombroso kao kriminalni anthropolog stavio svu važnost na anthropološki tip zločinca, pošao je dalje Ferri kao kriminalni sociolog te je i dojakošnji problem sasvim drukčije stavio; njemu se bo više ne radi kao klasičnoj školi o umanjenju kazni, već o umanjenju zločina (Soc. crim. p. 20.); nije dakle više primerno pitanje: zašto se kazni? već: zašto se počinjaju zločini? Lombroso je postavio tezu o rodjenom zločincu; taj rodjeni zločinac je posebni anthropološki tip; po Lombrosu — a to valja napose istaći vis-a vis onima, koji ga kritikuju, a da ga ni čitali nijesu — nije svaki zločinac rodjeni zločinac, jer i Lombroso pozna uz rodjenog zločinca još n. pr. i zločinca iz strasti; pogotovo valja u obranu Lombrosovu navesti, da nije položio isključivu važnost na individualni momenat, jer već u 1. izdanju svog ‚L' uomo delinquente" p. 120. i sl. govori i o indirektnim, izvanjskim uzrocima delikta, navodeć ih 16 kao: meteoričke, upliv rase, stalež, hranu, hereditarnost itd. Tko je dakle taj delinquente nato? To je zločinac, snabdjeven stanovitim somatičkim i psi-

[1] Citiram ovdje kao i na drugim mjestima ove razprave samo I. izdanje, jer mi je stalo do toga, da upozorim, kako se Lombrosova nauka od mnogih izkrivljuje, koji naprosto tu knjigu ni čitali nijesu.

Digitized by Google

hičkim osebinama, kojima se luči od inih ljudi, te koji je isto tako rodjen kao vir malus, kao što ih ima, koji su rodjeni kao vir bonus. I ako valja priznati, da u istinu ima takovih rodjenih zločinaca, ne stoji navod Lombrosov, da se poznaju po gornjim osebinama, jer je Lombroso tu počinio jednu golemu logičnu pogrešku, te doveo svog miljenca rodjenog zločinca do pada. Lombroso naime tvrdi, da je takovih rodjenih zločinaca nješto preko 40% svih zločinaca; njegova teza, zaodjevena u hipotetički sud, glasi: ako je njetko rodjeni zločinac, ima izvjestnih somatičkih i psihičkih osebina. Nu Lombroso posve neopravdano taj hipotetički sud konvertira te veli: ako njetko ima izvjestnih somatičkih i psihičkih osebina, rodjeni je zločinac, Lombroso je naime krivo uporavio konverziju hipotetičkog suda, jer je izmjenio uzrok i posljedicu. Na pr. ako kiša pada, mokro je, nu ako je mokro nije morala uvijek kiša padati, već je mokrina mogla nastati i iz drugog kojeg uzroka, da je n. pr. njetko vodu prolio. To je ta logička pogreška u nauci Lombrosovoj. Dalnja mu je pogreška, što konstruira tip zločinca, a kad tamo, ne postoji tip zločina, jer zločin nije stabilan fenomen, pošto ovisi o shvaćanju stanovite kulturne periode, što se imade smatrati zločinom. Ne postoji dakle anthropološki tip zločinca. I ako je pao taj Lombrosov rodjeni zločinac, ipak je ostalo od Lombrosove teorije to, da nas je upozorio na fenomen pogibeljnosti. I baš ta pogibeljnost, ta „temibilità", tolikoput suzbijana od svih inih kriminalnih škola, i opet se vraća u tezi, podastrtoj bruseljskom kongresu za god. 1910.

Evo kako je došlo do razprave o tom pitanju: Već na prvom kongresu medjun. krim. udruge god. 1889. razpravljalo se je o manjkavom sustavu, kojim se bori proti priupadničtvu. Ovdje otvaram parenthezu, da upozorim na kružnu crtu priupadničkog problema: o priupadu se govori na prvom kongresu medjun. krim. udruge god. 1889., o priupadu će se morati govoriti i na bruseljskom kongresu god. 1910. Na drugom kongresu god. 1890. došlo se je do zaključka, da je kazna neuspješna proti opetovanim priupadnicima (gegen wiederholt Rückfällige), koje valja smatrati degeneriranim ili zločincima od zanimanja, koji bi se imali podvrći posebnim mjerama već prema stupnju njihove razvraćenosti i pogibeljnosti. God. 1905. glasila je teza za kongres u Hamburgu: kako se može za izvjesne kategorije priupadnika staviti pojam opće pogibeljnosti počinitelja na mjesto danas preveć isključivo uporavljenog pojma zločinačkog djela? Sada se je glavna važnost stavila na „opću pogibeljnost" priupadnika. A za kongres u Bruselju god. 1910. ne ograničuje se taj problem tek na priupadnike, već naprosto glasi: u kojima slučajevima, koji imaju u zakonu označeni biti, može pojam opće pogibeljnosti počinitelja stavljen biti na mjesto pojma progonjenog čina te u koliko se to može sbiti sjegurnosnim mjerama, a da ne bude ugrožena sloboda pojedinca? To znači: valja se baviti pogibeljnim

Digitized by Google

počiniteljem, jednim od temeljnih stupova zgrade talijanskih pozitivista. I tako će se medjun. krim. udruga imati baviti zapravo i opet naukama talijanskih pozitivista i opredjeljenjem pojma pogibeljnosti. A najviše će se u čudu naći član medjun. krim. udruge H o e g e l — inače i pristaša klasične škole — koji u svom jur citiranom djelu p. 39. piše: „Vorläufig dürfte kaum jemand im Ernst daran denken, an Stelle der Tatbestände des Strafrechts den Begriff der sozialen Gefährlichkeit zu setzen."

I sada nastaje zanimljivo pitanje, kako se može točno označiti „opća pogibeljnost" počinitelja ? Da li postoji pojam objektivne pogibelji ? Taj pojam objektivne pogibelji igra veliku ulogu kod kažnjivog pokušaja te ih ima, koji taj pojam zabacuju (n. pr. J a n k a), a ima ih, koji ga dopuštaju (n. pr. K r i e s). Držim, da nema dvojbe, da se može govoriti o objektivnoj pogibelji kojeg dogodjaja ; svoje sam misli o tom razvio u mojoj razpravi o pokušaju delikta (p. 86. i sl.). Ali tu se ne radi o objektivnoj pogibelji kojeg dogodjaja ili predmeta to jest o generelnoj, apsolutnoj ili konkretnoj pogibelji, već o pogibeljnosti p o č i n i t e l j a te nastaje pitanje, da li se mogu pronaći obilježja takove pogibeljnosti počinitelja ?

Ova obilježja imadu po mom mišljenju dvije strane: jednu objektivnu, drugu subjektivnu, a to znači: ili se polaže važnost na težinu djela ili na sklonost počinitelja, počinjati djela.

Na objektivnu stranu pogibelji upozoruje i naš kazneni zakon u § 43., kada navodi općim mjerilom okolnostih otegočujućih i veću pogibelj, koja je skopčana sa zločinstvom. Na tu objektivnu stranu upozorili su već na trećem kongresu medjun. krim. udruge u Kristianiji g. 1891. U p p s t r ö m i još bolje v a n H a m e l (Mitteilungen der I. K. V. III/1892. p. 289. i 297); U p p s t r ö m naime smatra priupad nepopravljivim i onda, kad je zločin imao teških posljedica za mnoge ljude, a v a n H a m e l ide još dalje sa svojom tvrdnjom, da se već iz prvog zlodjela n. pr. umorstva ili paleža sa više žrtava opaža tako pogibeljna hereditarna degeneracija, da bi valjalo s počiniteljima postupati kao s priupadnicima. Na sličnom stanovištu stoji i G a r ç o n u svom izvješću za središnji odbor medj. krim. udruge u Amsterdamu u travnju g. 1909. tražeć, da zakon ima točno označiti one zločine, koji su svojom objektivnom težinom (par leur gravité objective) podobni dokazati opću pogibeljnost počinitelja. To objektivno stanovište došlo je do izražaja u norveškom kazn. zakonu od g. 1905., koji u § 65. odredjuje, da za taksativno navedene zločine (konsumirane ili pokušane) može sud zaključiti, da se stavi na porotnike pitanje, da li se počinitelj obzirom na vrst zločina ima smatrati osobito pogibeljnim po ljudsko društvo ili po život, zdravlje ili dobro pojedinaca. A došlo je to objektivno stanovište do izražaja i u novom ruskom kazn. zakonu od g. 1903., koji u § 39. odredjuje, da se duševno abnormalni počinitelji, ako počine (ili pokušaju počiniti) umorstvo,

Digitized by Google

vrlo tešku tjelesnu ozledu, silovanje ili paléž, imadu smjestiti u zdravstvene zavode (Heilanstalt). Konačno stoji na objektivnom stanovištu i najnovija osnova austrijskog kazn. zakona od rujna 1909. u §§ 36. i 37. Na ovo objektivno stanovište smjera i teza bruseljskog kongresa. Čini se, da će se to pitanje riješiti u smislu norveškog kazn. zakona t. j. da će se preporučiti zakonodavcu, da u zakonu izričito označi ona kažnjiva djela osobito teške prirode, o čijem počinjenju će biti ovisno, da li se počinitelj ima smatrati opće pogibeljnim. Ja prihvaćam stanovište norveškog kazn. zakona[1], s kojim se stanovištem podudara i mišljenje van Hamela i Garçona. Uzimam bo, da se iz počinjenja osobito težkih zlodjela može opravdano zaključivat na pogibeljnost počinitelja.

Sada prelazim na subjektivnu stranu t. j. na pogibeljnost počinitelja, koji nije počinio takovo teško kažnjivo djelo, koje već po težini svojoj involvira pogibeljnost. Nastaje pitanje, da li se može pronaći obilježje takove subjektivne pogibeljnosti? Lombroso nam daje, povodeć se za Despinom, takovo jedno subjektivno obilježje (L' uomo del. p. 210.): „un altro mezzo preventivo contro il delitto... è il sequestro dei delinquenti abituali, quando in libertà siansi vantati di commettere un nuovo delitto; sapendosi che in tali casi troppo bene mantengono la loro triste parola." Dakle hvastanje! Ali i on to ograničuje samo na zločince od navade. Nu to obilježje je neuporabivo, jer koliko je zločinaca i to vrlo pogibeljnih, koji delinkviraju bez ikakova hvastanja. Valja dakle pronaći drugi kakov kriterij.

Ako se uzme, da je moguće naći takovih o počinitelju ovisnih obilježja, onda se konsekventno mora dopustiti, da bi se proti takovom čovjeku imale preduzeti sjegurnosne mjere i prije nego je počinio koje kažnjivo djelo, pa i ima kriminalista, koji se ne žacaju te konsekvencije povući. Te se konsekvencije boji i Garçon, koji u svojem prije citiranom izvješću navodi jedinim sredstvom, ako se hoće saznati, da li je koji čovjek u istinu kriminalno pogibeljan, čekati, da izvrši koje kažnjivo djelo. Prihvatimo li naime ono gornje mišljenje t. j. da se kod pogibeljnog čovjeka mogu upotrebiti sjegurnosne mjere već prije počinjenja kažnjiva djela, onda smo takovog čovjeka lišili jedine garancije osobne slobode, koju mu daje kazn. zakon, ta, kako Liszt veli, magna charta zločinca. Nu i Garçonovo mišljenja smjera na objektivnu stranu, dok se sada valja baviti subjektivnom. Valja naime odgovoriti na pitanje: da li je moguće postaviti kategorije zločinaca te odrediti, da se pripadnici stanovitih kategorija obzirom na njihovu sklonost delinkviranju imadu smatrati pogibeljnima?

Zanimljivo je to pitanje o kategoriziranju zločinaca, koje se nipošto ne podudara sa kategoriziranjem zločina. Legija je takovih kategorija zlo-

[1] Razumije se, da će to pitanje imati prosuditi ondje, gdje nema porote, presudni sud.

Digitized by Google

činaca; poznato je pet kategorija Ferrijevih, tri Garofalove, dvije Lisztove i t. d. Svakako je najzanimljivije grupiranje izvršnog odbora medjun. krim. udruge za amsterdamsku sjednicu u travnju 1909. u grupiranje sa jurističkog i liječničkog stanovišta; sa jurističkog u tri kategorije: priupadnici, zločinci od zanata i zločinci od navade; sa medicinskog opet u tri kategorije: histerici, epileptici, alkoholičari. To je grupiranje Liszt ovo, za koje medjutim i on sam dopušta, da je nješto samovoljno (Mitteilungen der I. K. V. II-1909. p. 463). — Mene zanimaju tri juristička kategorije, naime priupadnici, zločinci od zanata i zločinci od navade. Pod kategorijom se razumjeva općeniti pojam, pod koji se nješto stavlja. Prema tomu bi te tri juristička kategorije imale biti takove, da u svaku spadaju stanoviti delikti odnosno delinkventi, za koje je izključeno, da spadaju još i u drugu koju kategoriju t. j. te bi kategorije imale biti koordinirane, a nipošto jedna drugoj subordinirana. Nu kod tih triju kategorija se izpostavlja, da pripadnik jedne može biti i pripadnikom drugih kategorija n. pr. bludnost kao obrt jest delikt od zanata; ako je počinitelj sklon, da taj delikt često počinja, postaje to i deliktom od navade, a ako je jur radi istoga delikta sudjen i kaznu ovršio, postaje i priupadnikom. Zato držim, da je takovo juristično kategoriziranje, u koliko se našeg problema tiče, nepodesno.

Ako se uzme obilježjem za pojam opće pogibeljnosti počinitelja trajna sklonost počinjanju kažnjivih djela, onda dobivamo jedino ove logički i juristički ispravne kategorije: poročnost i priupad (sa dalnjim diferensiranjem potonjega), a u priupad spadaju i delikti od navade.[3] Tvrdi se doduše, da navada pretpostavlja svakako češće počinjenje, nipošto pako višekratno kažnjenje t. j. hoće se konstruirati delikt od navade i mimo priupad. To je medjutim u praksi iluzorno. Javni će naime tužitelj za tata tražiti u smislu § 179. kz. (kad kradež tatu postane navadom) veću kaznenu stavku, ako bude smogao bar njekoliko jur izrečenih i ovršenih osuda radi kradje, a onda je tat i priupadnik; ako takovih osuda ne bude smogao, neće ni tražiti veću kaznu po § 179. kz. t. j. uzeti će, da se i ne radi o tatu od navade. A najrjedji su slučajevi, da se tatu, koji još nije priupadnik, uzmogne dokazati, da je mnoge kradje bezkažnjeno počinio prije ove kradje, radi koje sada pod obtužbom stoji te da bude, stojeć prvi put pred sudom, odmah kažnjen kao tat od navade po § 179. kz. Praksa je izbrisala ovo umjetno razlikovanje izmedju priupada i navade. Pa i vidimo, da najnovija osnova austr. kazn. zakona od rujna 1909. ne spominje više navadu, već kod ustanova o kradji,

[3] Da nebi bio krivo shvaćen, ističem, da nipošto ne zabacujem ina kategoriziranja n. pr. u popravljive i nepopravljive, zločince od zanata i zanimanja itd., već tek tvrdim, da u pitanju pogibeljnog počinitelja igraju glavnu važnost kategorije poročnosti i priupada (sa diferensiranjem).

Digitized by Google

pronevjerenju i prevari govori o počinitelju, koji je „wiederholt rückfällig" i koji se počinjenjem bavi „gewerbemässig" (§§ 336, 338, 339, 340, 341, 342, 358, 359, 360, 362).

I tako se svadja cio problem subjektivne strane pogibeljnosti na pitanje o priupadu, što je dobro istakao i Joly (Le problème pénal et la peine de mort u Revue des deux mondes, tome 49. p. 187.): „il est évident, que ce qui rend le délit dangereux, c' est surtout la disposition du délinquant à le renouveler lui — même comme à le suggérer à d' autres."

Valja ustanoviti, tko se ima smatrati priupadnikom? Taj pojam još nije točno fiksiran; naš kazn. zakon govori o priupadu u § 44. c), t. j. označujuć osobitom okolnosti otegoćujućom, kad zločinac već bude kada kažnjen zarad istoga takova zločinstva. Znanost (n. pr. Janka-Šilović: Kazneno pravo, IV. izd. p. 227.) govori o priupadu u najširjem smislu riječi (počinjenje zločina nakon osude radi drugog zločina), u užem smislu (počinjenje zločina nakon kazne za prijašnji zločin) te u najužjem smislu, kada se priupad odnosi na ponovno počinjenje istovrstnih ili jednakih zločina. Novi ruski kazneni zakon govori o priupadnicima u § 67., smatrajuć priupadnikom onoga, koji počini nakon ovršenja kazne djelo, koje je s prije počinjenim identično ili istovrstno. Meni se čini stanovište ruskoga kazn. zakona ispravnim; u jednu bo ruku čini priupad ovisnim o ovršenju kazne, jer drži, da je priupad nakon ovršenja kazne najbolji dokaz za to, da se počinitelj nije popravio; a u drugu ruku je ruski kazneni zakonodavac posve u skladu sa savremenom kriminalnom znanosti označio priupadom samo počinjenje identičnog ili istovrstnog zlodjela. Savremena naime kriminalna znanost ne vjeruje u karieru zločinčevu, koju je zastupao Rossi držeć, da svaki veliki zločinac mora proći seriju manjih zločina. Dioba rada provedena je i medju zločincima; oni su najvećom većinom specijaliste, baveć se skoro svaki svojom vrsti zločina, imajuć skoro svaki i svoje posebno ćuvstvo časti, jer n. pr. za ubojicu sastoji čast u tom, što ne krade (Garofalo: La criminologie IV. izd., p. 21.). Nije sretne ruke po mojem mišljenju u pitanju priupada novi japanski kazn. zakon od god. 1907., jer čini u § 56. priupad robijaša ovisnim o počinjenju zločina, kažnjiva vremenitom robijom, zamjenjujuć dakle identitet ili istovrstnost delikta sa identitetom kazne; japanski kazn. zakon u § 57. pooštruje kod priupada kaznu na dvostruko. Najnovija osnova austr. kazn. zakona od rujna 1909. usvaja subjektivno stanovište u §§ 38, 63, 64.

Moje je mišljenje, da kazneni zakonodavac de lege ferenda ima s jedne strane označiti ona kažnjiva djela, o počinjenju kojih će ovisiti opća pogibeljnost počinitelja (objektivno obilježje); a s druge strane ima izreći, da se opće pogibeljnim smatra i onaj, koji je opetovano počinio isto ili istovrstno zlodjelo (subjektivno obilježje).

Digitized by Google

Objektivno obilježje odredjuje zakonodavac, kada taksativno navodi ona teška kažnjiva djela, kojih počinjenje involvira opću pogibeljnost. Subjektivno obilježje vezano je o počinitelja ; za to subjektivno obilježje može se točno znati samo onda, ako se vode najtočniji podatci o priupadu, što je zadaća krim. statistike, pa je razumljivo, da ću i o tom reći svoju, upozoriv najprije na nedostatke u samoj metodi te upozoriv zatim na manjkave rezultate hrvatske kriminalne statistike.

Izgleda suvišnim, upustiti se u razpravu pitanja o tom, da li nam statistika može staviti na razpološbu takovih podataka, temeljem kojih bi mogli zaključivati na stabilitet ili bar njeku redovitost socijalnih fenomena. Držim, da se ipak razpravi neda izbjeći, kad jedan učenjak kao S i g w a r t (citirano kod W a s s e r m a n n : Begriff und Grenzen der Kriminalstatistik, Leipzig 1909. p. 41.) veli : „Es ist kaum je ein gedankenloserer Satz geschrieben worden, als dass die Statistik beweise, die Eheschliessungen wurzeln nicht, wie man gewöhnlich glaube, in individueller Neigung u. s. w., sondern werden durch ein über die Köpfe und die Herzen der einzelnen weggebietendes G e s e t z reguliert, das die Eheschliessungen von den Kornpreisen abhängig mache." A najnoviji privrženik te ideje S i g w a r t o v e W a s s e r m a n n (l. c. p. 79.) kaže : „Die Statistik vermag uns nichts darüber auszusagen, w a r u m das geworden ist, was geworden ist und w i e es zu dem geworden ist, was es wurde. — — — Die Statistik vermag uns nur zu zeigen, w a s wurde."

To znači degradirati statistiku na to, da se ograniči tek na sakupljanje podataka. Ako nam statistika nije u stanju pružiti drugo nego brojeve, onda je ne treba. Nas ne zanimaju brojevi, već odnosi njihovi, ne zanima nas kvantitet, već relacija. A da nam je statistika umjela pružiti gradju, iz koje možemo zaključivati i na aetiologiju socijalnih pojava, o tom za mene ne može biti dvojbe. Iz statistike je izvadjen i onaj jedan od najznamenitijih zakona, koji je utvrdio poznati G e o r g v. M a y r (g. 1867.), a taj je najapsolutnija ovisnost imovinskih delikta o cijeni žita.

Sada u kratko nješto o pogrešnoj metodi krimin. statistike, na koje je pogreške naročito upozorio K ö b n e r (Köbner : Die Methode einer wissenschaftlichen Rückfallsstatistik als Grundlage einer Reform der Kriminalstatistik. U Zeitschr. f. d. ges. Strafrechswiss. XIII/1893. p. 615. i sl.).

Najvažniji dio krim. statistike je statistika o priupadu, jer se bavi izučavanjem zločinaca od navade, koji zaslužuju najveći kriminalno-pravni interes ; priupadna statistika upravo slijedi karijeru zločinca, točno brojeć njegove zločine i kazne. Velika pogreška priupadne statistike je pomanjkanje specijaliziranja, što se osobito vidi kod naše najnovije statistike, gdje je jedino istaknuta neporočnost i poročnost, bez obzira na dalnje diferensiranje poročnosti. Praktičnom uspjehu od krim. statistike nadati se je, kako

Digitized by Google

to Köbner (l. c. p. 620. i sl.) izvodi, tek onda, ako se omjeri broj kriminalnih sa brojem kriminalno sposobnih, a broj priupadnika sa brojem onih, koji su za priupad sposobni t. j. koji su već jednoč ili više put kažnjeni te koji su u stanju ponovno delinkvirati. Naša krim. statistika isporedjuje oline, koje nam ne pružaju osobit interes: naime apsolutan broj priupadnika stanovite godine sa ukupnim brojem osudjenih iste godine n. pr. u toj i toj godini osudjeno je 1.000 ljudi, a predkažnjeno 300, pa se sada zaključuje, da priupad iznosi 30% i tako se dolazi do skroz neizpravnih rezultata, što se priupadničke statistike tiče; porast bo priupada ne znači kod savremene krim. statistike pogoršanje u priupadu, već može značiti i poboljšanje općeg kriminaliteta t. j. moguće je broj dosad nekažnjenih pao. Premala se važnost daje pomoru medju priupadnicima, jer se apsolutan broj priupadnika n. pr. god. 1900. isporedjuje sa godišnjim kontingentom svih osudjenih iste godine, mjesto da se isporedjuje sa kontingentom u onim godinama, u kojima je nastala priupadnička sposobnost istih t. j. u godini prve osude, a i od ovih je medjutim n. pr. do god. 1900. mnogo pomrlo te je pomor baš kod priupadnika (zločinaca od navade) vrlo čest uslijed pića, prostitucije i inog razvratnog načina života.

Köbner nadalje (l. c. p. 632.) upozoruje na extensitet i intensitet priupada, razumjevajuć pod prvim broj priupada, sbivših se u izvjesnom području u izvjesno doba, a pod drugim broj priupada, počinjenih od pojedinih priupadnika. Priupad se u statistici premalo specializira, kao što ćemo to vidjeti kod naše najnovije krim. statistike, koja nije skoro ništa drugo, nego poslovna statistika kriminalnih sudova. Valja se staviti na socijološko stanovište, obazrijeti se na budućnost i ustanoviti, kod koje grupe delikta je priupad po ekstensivnosti i intensivnosti najpogibeljniji, pa tražiti pomoć od zakonodavca; valjalo bi iztraživati, u koliko socijalni momenti uvjetuju ekstensivnost priupada, naročito nepovoljno djelujuće mjere kaznenog zakonodavstva n. pr. skupno spavanje, izpremješanje mladih sa starim zločincima u iztražnom stadiju i t. d.

Köbner (l. c. p. 648.) traži uvedenje kaznenog registra t. j. u rodnom mjestu zločinca stvori se središte, kamo dolaze za vrijeme cijelog njegovog života vijesti o njegovoj kriminalnoj karieri. To je t. zv. casier judiciaire, casellario giudiziale. Takov kazneni registar sadržaje, kao što veli Yvernés (cit. Köbner l. c. p. 651.), kriminalnu biografiju zločinca. Specijalizirati bi valjalo od prilike ovako (Köbner p. 659. i sl.): u kojoj dobi počima zločinačka karijera, koliki je priupad po spolu, koliki kod oženjenh, kod neoženjenih, kakov je odnos priupadnika i za priupad sposobnih u različitim zvanjima, kolik je naročito kontingenat kod ljudi bez zanimanja, kako je jak priupad kod pojedinih delikta i grupa delikta, nakon kojih vrsti kazne ukazuje se priupad najjače, nakon kojih najslabije i t. d.

Digitized by Google

A sada da predjem na našu krim. statistiku glede priupadnika, o kojoj se žalibože ne mogu pohvalno izraziti, ali se žurim reći, da krivnja ne pada na revnog ravnatelja našeg statističkog ureda Zoričića, već leži izvan njega. Glavni je uzrok manjkavosti te grane krim. statistike pomanjkanje osoblja uslijed ogromnog statističkog materijala. Na moju molbu dao je predstojnik statističkog ureda Zoričić — na čemu mu i ovdje srdačno hvalim — izraditi za moju porabu gradju priupadničtva od g. 1901.—1905. i to po uzoru ugarske priupadničke statistike, kako se vodi od god. 1904.

Samo njekoliko riječi glede rezultata hrvatske priupadničke statistike, kako nam ih pružaju statistički godišnjaci i to od god. 1883.—1906., na prijašnju se gradju nisam osvrtao, jer je Vrbanić u svojoj radnji: Kriminalitet žiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji (Zagreb 1887.) uzeo gradju od g. 1877.—1882., te je dobio (p. 52.) prosjek priupadnika godišnje 31.7%.

Zločina je bilo u godinama:

1883.—1885.	prosječno	4719,	priupadnika	1490 — 31.5%
1886.—1890.	„	3189,	„	1033 = 32.3%
1891.	„	2552,	„	797 = 31.1%
1892.	„	2328,	„	765 = 32.8%
1893.	„	2270,	„	736 = 32.4%
1894.	„	2950,	„	951 = 32.5%
1895.	„	2909,	„	897 = 30.8%
1896.	„	2707,	„	891 = 32.9%
1897.	„	2914,	„	880 = 30.1%
1898.	„	3098,	„	972 = 31.3%
1899.	„	2924,	„	959 = 32.7%
1900.	„	2660,	„	897 = 33.7%
1901.	„	2522,	„	791 = 31.4%
1902.	„	3295,	„	1097 = 33.3%
1903.	„	3217,	„	1038 = 32.3%
1904.	„	3184,	„	980 = 30.8%
1905.	„	3504,	„	127 = 32.2%
1906.	„	2882,	„	949 = 32.9%
		dakle prosječno godišnje		32.1%

Ali tu udara u oči ovo: u gradji, koju sam ja upotrebio t. j. od g. 1883. do 1906. valja lučiti 2 grupe, i to gradju od g. 1883. do 1900. i od g. 1901. do 1906. U prvoj, dakle starijoj grupi nalazimo glede priupadničtva za čudo veće diferensiranje t. j. nalazimo slijedeću shemu:

Digitized by Google

Prijašnji život							
sbog zločina, prestupka ili prekršaja nikada još ne		već jedan ili više puta sbog prestupka ili prekršaja		sbog zločina			
				jedan put		više puta	
osudjeni							
muž.	žen.	muž.	žen.	muž.	žen.	muž.	žen.

Za grupu od g. 1901.—1906. vrijedi slijedeća shema:

Predživot	
Već 1 put ili više put kažnjeni	Neporočni

To je očit nazadak prema starijoj gradji te pogotovo nazadak prema gore istaknutim metodičkim postulatima za priupad. Više je nego sigurno, da će naš statistički ured sada taj nazadak ukloniti i nastaviti voditi statističke podatke o priupadu po ugarskom uzoru od g. 1904.

Dok nas kod vidimo, kako se ta gradja umjesto diferensiranja nedopušteno integrira, opažamo u Ugarskoj upravo obratnu pojavu, koja je i jedan od glavnih principa evolucije, ide se naime od integriranja k diferensiranju. U Ugarskoj se bo nijesu vodili važniji podatci o priupadu sve do god. 1904., a od te se godine vode tako diferensirani, da je po njima moguće prosuditi priupad i crtu, kojom ide. Priupad u Ugarskoj za trogodište 1904.—1906. iznosi 28.2%, 31.3%, 31.5% t. j. poprječno godišnje 30.3%. U prilično jednakom okviru kreće se i priupad u Hrvatskoj. Zanimljivo bi bilo pobliže se baviti statističkim priupadnim podatcima za Hrvatsku, ali okvir ovog predavanja toga ne dopušta. Ograničujem se na to, da upozorim na slijedeće: Pri objektivnom stanovištu nije se toliko bojati priupada, jer su na težka kažnjiva djela udarene i dugotrajne kazne, koje uslijed svoje dugotrajnost priupad često i onemogućuju. Pri subjektivnom stanovištu nije se bojati teških kažnjivih djela, jer se priupadnici naročito rekrutiraju izmedju onih

Digitized by Google

specijalista, koji počinjaju manje kažnjive, ali žali bože česte delikte. Tako je n. pr. u Hrvatskoj i Slavoniji bilo priupadnika kod umorstva

g. 1901. : 0
1902. : 3
1903. : 2
1904. : 0
1905. : 0

a god. 1901. kod kradja 456, tež. tjel. ozleda 203.
1902. kod kradja 625, tež. tjel. ozleda 117.
1903. kod kradja 683, tež. tjel. ozleda 232.
1904. kod kradja 485, tež. tjel. ozleda 210.
1905. kod kradja 493, tež. tjel. ozleda 289.

Za priupad je značajno, da mu je područje mali kriminalitet. Tu valja polugu uprijeti ; mali će kriminalitet — a taj baš daje boju kriminalnoj intenzivnosti stanovitog naroda — jedino onda moći padati, ako se priupad što strožije kaznio bude. Pri koncu ističem, da savremena kriminalna statistika nije podesna pružiti nam pravu sliku priupada i da bi bio neodkloniv postulat za krimin. statistiku, da što više diferensira, jer će samo tada moći odgovarati svojoj svrsi.

Valja da svršim i odgovorim na tezu za bruseljski kongres. Ja bi taj odgovor koncipirao ovako : Pojam opće pogibeljnosti počinitelja ima zakonodavac vezati o dva momenta : o b j e k t i v n i, označiv u zakonu samom ona vrlo teška kažnjiva djela, kojih počinjenje dokazuje opću pogibeljnost (prema uzoru austr. najnovije osnove kaz. zakona od rujna 1909. u glavi XXXIV. : „Gemeingefährliche strafbare Handlungen" u vezi sa § 43.), s u b j e k t i v n i, označiv priupadnike prema čestoći priupada opće pogibeljnima ; kao kaznena stavka ima se uporabiti maximum odredjene kazne. (Odobravanje.)

*

Dr. J o s i p Š i l o v i ć : Primitivni narodi osvećuju se za počinjeno zlo djelo, odmaždjuju ga. Pri tom se obaziru samo na njegovu materijalnu, objektivnu stranu. Oni ne pitaju za krivnju počiniočevu, pače ne pitaju ni za to, jeli je to zlo djelo, tu štetu uzrokovao čovjek ili životinja. Kod njih se ne radi o drugom, nego o tom, da dadu oduška svojem biesu, svojoj srčbi radi nanesene im povrede. Kao što diete udara stvar, o koju se je ozledilo, upravo tako reagira i primitivan čovjek na svaki osjećaj boli i neugodnosti. (M a k a r e v i c z, Einführung in die Philosophie des Strafrechts, str. 358. i sl.)

U našim pravnim spomenicima, kako ističe M a ž u r a n i ć (Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, sv. II. str. 256.) nema traga ovom naj-

Digitized by Google

drevnijem pravnom ponimanju, koje je dopuštalo, da se materijalno zlo odmazdi podjednako bez obzira na namisao onoga, od koga je poteklo. Ipak je bez dvojbe ostatak ovoga shvaćanja u čl. 105. Poljičkog štatuta, koji glasi: Od ubojstva živoga. Gdi bi se zgodilo, da bi čiji pas ujio koga tere s toga grehom umro, ali bi bio s toga lih kojim udom u puti, tada ovi čiji je pas, ako bi jamši onogaj psa tere ga prida onomu štetniku ali njegovu ostatku, ako je umro, govoreći: „oto ti tvoj krivac, more tim biti prost i škapuo.Ako li togaj ne učini, tada more taj se kri pitati od gospodara pasjega govoreći: tvoje brašno učini mi toj zlo.

I tolikojer se ima razumiti i od konja i od svake ine živine, koja bi komu takoj krv učinila, ako nebi ča ino meju tim bilo."

Dalnja etapa u evoluciji kaznenoga prava jest, da se više ne smatra krivnja identičnom sa uzrokovanjem. Ne uračunava se svaki posljedak u krivnju onome, koji ga je uzrokovao, nego samo onaj posljedak, koji je uzrokovao protupravnim djelom. Ova se teorija pripisuje kanonisti Bernardu Papiensis, a glasi: versanti in re illicita imputantur omnia, quae equuntur ex delicto. Makarewicz (l. c. str. 383.) misli, da ova teorija nije potekla od nijednoga juriste, već da je nastala spontano kao jedna karika u evoluciji: k objektivnom uzrokovanju dodan je subjektivni elemenat protupravnosti. U prvi mah se nije ni tražilo, da počinilac znade, da je njegovo početno djelovanje protupravno. Kasnije se je to znanje presumiralo. Ali se ni sada nije tražilo, da posljedak bude sakrivljen. Presumirana sviest protupravnosti početnoga djela zastupa današnje htienje uspjeha. Sliedeća etapa u razvoju kaznenoga prava jest, da se dolus ne proteže samo na početno djelo, nego i na uspjeh. Ali se taj dolus presumira i okrivljenom naprćuje dokaz, da nije hotice proizveo protupravni uspjeh.

Tako pozna presumciju zle nakane još austrijski kazneni zakon od godine 1803., koji u § 413. kaže: Hat aber der Beschuldigte Gelegenheit und Mittel, die Tat auszuüben vorbereitet, so ist er auch des bösen Vorsatzes für uberwiesen zu halten; es sey denn, dass aus der Untermehung Umstände hervorkommen, welche füglich eine andere Absicht erkennen lassen. Argentinski kazneni zakon od godine 1886. još uviek presumira zločinsku nakanu.

Dalji razvoj napušta i ovu predmnievu, te traži, da se počiniocu imade dokazati, da je hotice proizveo stanoviti uspjeh. Ali se ova misao ne provodi podpuno, već se sustaje na pol puta. Traži se najme, da je počinilac hotio samo bliži protupravni uspjeh, a ono, što dalje uzročno iz njegovoga djela sliedi, uračunava mu se, makar on toga i nije hotio. Tako nastaje dolus indirecte probatus i dolus indirectus. Danas je znanost i sva novija zakonodavstva napustila i zabacila i indirektni dolus, pak bi čovjek rekao, da je nestalo objektivnoga shvaćanja na polju kaznenopravne krivnje. Ali tome,

Digitized by Google

na žalost, nije tako. U mnogim slučajevima ne odgovara počinilac samo za nakanjeni posljedak, za onaj posljedak, koji je u svojoj namjeri obuhvatio, već on odgovara i za nesakrivljeni uspjeh, koji ide ne samo preko njegove namjere nego i preko njegove nepomnje — dakle nije po njem nikako sakrivljen. Ova odgovornost za uzrokovani uspjeh igra u našem kaznenom zakonu važnu ulogu. Tako kod petoga slučaja javnoga nasilja po § 86. Ako se iz oštete u istinu dogodi nesreća za zdravlje, tjelesnu sigurnost ljudi, ili u većoj mjeri za vlastničtvo drugih osoba, kazan je teška tamnica od 10—20 godina, a pri okolnostima osobito otegućujućima i do smrti.

Tako kod silovanja po § 126. „Ako sila povuče za sobom važnu štetu uvriedjene u zdravlju njezinu, ili što više u životu, kazan je teška tamnica od 10—20 godina. Ako zločinstvo prouzroči smrt uvriedjene, kazan je teška tamnica do smrti. To isto vriedi i kod oskvrnuća po § 128. i kod bludnosti suprot naravi po § 130.

Kod teške tjelesne ozlede po § 155. sl. b): kad iz povrede izidje itd.; § 155. c): kad djelo bude skopčano... § 156.: Ako pak zločinstvo potegne za sobom... Kod paleža po § 167. sl. c): Ako oganj bukne, te se tim pogorelcu učini znamenita šteta... Kod izloženja djeteta po § 151.: Ako se pak sa svim tim (premda se je bilo s razlogom nadati, da će bit diete spašeno i izbavljeno naskoro) desi djetetu smrt.. Kod uzrokovanoga pometnuća po § 148.: a ako u isto doba zločinstvom tim dodje u pogibelj života i mati... Kod razbojstva po § 195.: Ako li tko prigodom razbojstva bude teško ranjen ili povriedjen... Ali ne samo da se usljed makar i nesakrivljenog uspjeha povisuje kažnjivost, već je ovaj uspjeh odlučan i za to, dali je stanovito djelo zločin ili prekršaj.

Po § 85. sl. a) je zlobna oštета tudjega vlastničtva zločinstvo, ako šteta, koja nastane, ili koja bude u nakani učinitelja, nadilazi 50 forinti. Tako § § 173. iznosak čini kradnju zločinstvom, a vriednost ima se računati ne po hasni tata nego po šteti okradenoga. Ovamo spada još i cieli niz kulpoznih delikata (Makarewicz, l. c. str. 398. i sl.).

Danas zabacuje nauka i ovaj ostatak čistog objektivnog shvaćanja, pak traži, da počinilac odgovara samo za onaj uspjeh, koji je budi dolozno budi kulpozno sakrivio.

U pitanju kaznene odgovornosti počinitelja dieli se nauka u dvie oprečne škole, u staru klasičnu i u modernu pozitivnu. Dok klasična škola mnije, da se zločinac ima kazniti radi konkretnog kažnjivoga djela i prema težini njegovoj, uči moderna pozitivna škola, da se zločinac imade kazniti radi svoje zločinačke sklonosti, dokumentirane deliktom i po mjeri te sklonosti. Zločin je samo simptom za socijalnu pogibeljnost zločinčevu. Za vrst i mjeru kazni nije odlučno pojmovno razlikovanje unutar juristićkih učina, već biološko razlikovanje medju zločincima. Tako nalazi mjerilo kazni v.

Digitized by Google

Liszt (Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge II. str. 170.) u antisocijalnoj važnosti zločinačke ćudi počiniteljeve, dokazane stanovitim zločinom, dakle u njegovoj socijalnoj nevaljanosti. Kazniti se ima krivnja počiniteljeva, jer se na njoj osniva zločinčeva socijalna nevaljanost. Veličina krivnje ne ravna se u prvom redu prema vanjskome uspjehu djela, nego prema stepenu uzbune volje pojedinčeve protiv pravnoga reda, štono se pokazala u samom djelu.

Uzbuna volje pojedinčeve protiv pravnoga reda može biti ili osnovna, stalna, koja odgovara prirodjenoj ili stečenoj prirodi počiniteljevoj, ili pak iznimna prigodna, epizodna ; stalna borba protiv pravnoga reda i prigodni odstup od njega dvie su posvemašnje opreke unutar subjektivne krivnje ; njima mora da odgovara vrsta i mjera kazne prema zahtjevima pravednosti, jer one odlučuju o težini zločina.

Prema tome razlikuje v. Liszt zločince u prigodne, popravive i nepopravive zločince od prirode (Augenblicks-Verbrecher, besserungsfähige und unverbersserliche Zustands-Verbrecher.).

Zločinci od prirode, bila ona prirodjena ili stečena, jesu pogibeljni.

Nastaje sada pitanje po kojim kriterijima će sudac u konkretnom slučaju razpoznati, da li je zločinac pogibeljan, ili samo prigodan.

Ovo je razlikovanje i konstatovanje od kardinalne važnosti, jer se kazan mora do skrajnih konsekvencija prilagoditi individualitetu krivca. Kazni je svrha prigodnog zločinca zastrašiti, popravivog zločinca od prirode popraviti, a nepopravivog napraviti neškodljivim. Prema tomu ima da sudac odluči o tom, da li će okrivljenika na kratko vrieme pritvoriti, ili će ga za dugo vremena, možda kroz cieli njegov život separirati od ljudskoga društva i zatvorenog držati.

Moj kolega dr. E. Miler došao je u svom instruktivnom i zanimivom predavanju do rezultata, da imademo dva obilježja, po kojima ćemo razpoznati pogibeljnog počinitelja, objektivno i subjektivno obilježje. Objektivno obilježje sastoji u tom, da zakonodavac expressis verbis označi ona kažnjiva djela, osobito teške prirode, o čijem će počinjenju biti ovisno, da li se počinitelj ima smatrati obće pogibeljnim. Ovo je objektivno stanovište našlo po mnienju Milerovom izražaja u § 39. ruskoga kaznenoga zakona i u § 65. norveškoga kaznenoga zakona. On prihvaća stanovište norveškoga kaznenoga zakona, jer uzima, da se iz počinjenja osobito teških zlodjela, može opravdano zaključivati na pogibeljnost počiniteljevu.

Kao subjektivno obilježje jedino su po shvaćanju Milerovom logički i juristički opravdane kategorije : poročnost i priupad. Miler misli, da se mjesto priupada ne može uzeti kao subjektivno obilježje „navada", za koju se traži češće počinjanje, a ne višekratno kažnjenje, jer da će javni tužitelj tražiti veću kaznenu stavku § 179. k. z. za tata od navade samo onda, ako bude

Digitized by Google

smogao nekoliko izrečenih osuda radi kradje, a onda je taj tat i priupadnik. Prema Milerovom mnienju je praksa izbrisala umjetno razlikovanje izmedju priupada i navade, pak se tako svadja cio problem subjektivne strane pogibeljnosti na pitanje o priupadu. Ovdje prihvaća stanovište ruskoga kaznenoga zakona, koji u § 67. smatra priupadnikom onoga, koji je nakon pretrpljenja kazne počinio djelo sa prijašnjim identično ili istovrstno.

Na osnovu toga predlaže Miler de lege ferenda, da se u jednu ruku označe ona vrlo težka kažnjiva djela, o počinjenju kojih će ovisiti obća pogibeljnost počiniteljeva (objektivno obilježje), a u drugu ruku ima se izreći, da se obće pogibeljnim smatra i onaj, koji je počinio više puta isto ili istovrstno zlo djelo.

Ja ću se ograničiti na to, da zauzmem stanovište spram Milerova shvaćanja i predloga glede pogibeljnog čovjeka. Dolazim najprije na objektivno obilježje.

Miler misli, da ruski kazneni zakon prianja uz objektivno stanovište, jer u § 39. normira, da je obligatorno smještenje u lječilište (врачебное заведение) kod osoba, koje su počinile ili pokušale umorstvo, veoma težku tjelesnu ozledu, silovanje, palež. Ali po prvoj stavci § 39. radi se tuj o licima, kojim se djelo u krivnju ubrojiti ne može, jer radi bolestnog smetenja duševne djelatnosti ili radi manjkavog duševnog razvoja nisu bile kadre shvatiti važnost i značenje svoga djela ili rukovodit svoj rad. Ova lica imade sud, ako mu se čini pogibeljnim ostaviti ih prepuštene same sebi, povjeriti ih roditeljima ili drugim osobama, koje pod vlastitom odgovornošću preuzmu skrb za nje, ili ih predati u lječilište.

Kako se iz ove ustanove zakona vidi, radi se tuj o pogibeljnim umobolnicima i o pogibeljnim degeneriranim ljudima, riešenim od obtužbe radi nesposobnosti ubroja. Prema tomu nije tuj samo objektivno obilježje t. j. počinjenje umorstva itd. mjerodavno za mjere sigurnosti, već u prvom redu subjektivno t. j. duševna bolest, odnosno degeneracija, radi koje je usliedilo riešenje od obtužbe.

§ 65. norveškog kaznenog zakona glasi: Bude li tko krivac više pokušanih ili dovršenih zločina, kažnjivih po §§ 148., 149., 152. druga stavka, 153. prva, druga i treća stavka, 154., 159., 160., 161. (obće pogibeljni zločini), 174., 178. (krivotvorenje novca), 191., 192., 193., 195., 196., 197., 198., 200., 201., 202., 203., 204. (zločini protiv ćudorednosti), 217. (zločini, koji se odnose na obiteljski život), 224., 227. (zločini protiv osobne slobode), 230., 231., 233., 245. druga stavka (zločini protiv života, tiela i zdravlja), 261. (kradja), 266., 267., 268. (globljenje i razbojstvo) i 292. (zlobna ošteta tudjega vlastničtva) može sud zaključiti, staviti porotnicima pitanje, dali se počinitelj imade smatrati osobito pogibeljnim za ljudsko društvo, ili za život, zdravlje ili dobrobit pojedinaca s ob-

Digitized by Google

zirom na narav zločina, koje je počinio, s obzirom na poticaje, koji su ga na nje naveli, ili s obzirom na sklonost počiniteljevu, koja je u tim zločinima do izražaja došla.

Iz citiranoga paragrafa 65. jasno proizlazi, da ni norveški kazneni zakon ne prihvaća čisto objektivno stanovište. On ne smatra pogibeljnim svakoga onoga, koji je više puta počinio koji od zločina taksativno navedenih u § 65. Po njem se osim toga za pogibeljnost traži još, da ju dokazuju narav zločina, poticaji i sklonost počiniteljeva, što no dodjoše do izražaja u tim zločinima. Zato i traži poseban zaključak suda, za da se uzmogne staviti pitanje porotnicima. Porotnici pako imadu u svakom konkretnom slučaju odlučiti, ne o objektivnom obilježju, jer to je preduvjet i samog stavljanja pitanja, nego o subjektivnom obilježju, čija su kriterija precizno stanovljena, t. j. narav zločina, poticaji i sklonost počiniteljeva. Mimogred samo upozorujem na to, kako je zaštitio norveški kazneni zakon osobnu slobodu protiv prekomjernoga neopravdanog zadiranja u nju ustanovom, da se kod riešavanja pitanja o pogibeljnosti imadu uzeti u obzir samo zločinstva, koje je počinio; dakle ne uzima u obzir ostalih znakova pogibeljnosti, pa ma bili ti znakovi još kako evidentni.

Najnovija austrijska osnova govori o pogibeljnim ljudima u § 36., 37. i 38. § 36. glasi: Umobolni ili pijanac, koji je počinio djelo, kažnjivo strože od 6 mjeseci, te koji radi nesposobnosti ubroja za vrieme čina ne može biti progonjen ili osudjen, ima se predati u državni zavod za umobolne zločince, ako ga valja radi njegovog bolestnog duševnog stanja, te obzirom na njegov način života i osobitosti čina smatrati vrlo pogibeljnim po ćudorednost ili po sigurnost osobe i imetka. Bolestnik ostaje u zavodu dok traje njegova obća pogibeljnost.

§. 37. Počinitelj zločina ili prestupka, osudjen na kaznu slobode preko šest mjeseci, ako je sposobnost počiniteljeva, da uvidi nepravo svog čina i da udesi svoju volju prema toj uvidjavnosti, za vrieme čina usljed trajnog bolestnog stanja bitno umanjena, može nakon ovršenja kazne i dalje pridržan biti, ako ga valja smatrati obće pogibeljnim radi njegova stanja, te obzirom na njegov način života i osobitost njegovu.

§ 38. Ovozemac, koji je radi istoga ili radi različitih zločina, navedenih u odsjecima 17 (kažnjiva djela protiv sigurnosti novčanoga prometa), 21 (kažnjiva djela protiv ćudorednosti), 22 (kažnjiva djela protiv života i tiela), 25 (kradja i slična kažnjiva djela), 26 (globljenje i razbojstvo), 27 (prevara), 28 (zakina vjerovnika), 29 (kažnjivo izrabljivanje), 33 (jatačtvo, pogodovanje i sticanje sumnjivih stvari), 34 (obće pogibeljna kažnjiva djela) najmanje dvaput teškom tamnicom kažnjen, te unutar pet godina od dovršenja zadnje kazne opet počini jedan od tih zločina, može nakon ovršenja kazne i dalje pridržan biti, ako se prema počinjenim zločinima ukazuje obće po-

Digitized by Google

gibeljnim i ako se može uzeti, da se neće moći suzdržati od dalnjih kažnjivih djela.

Sud izriče u osudi dopustivost pridržanja, te kasnije odlučuje na osnovu rezultata ovršenja kazni, imade li se kaznenik pustiti na slobodu ili radi svedjer trajne pogibeljnosti i dalje pridržati u posebnom zavodu ili posebnom odjelu kaznione. Pridržanje ne smije trajati više od deset godina. Nakon izminuća triju godina može se počinilac definitivno ili uz opoziv pustiti na slobodu.

U § 36. govori prema tome osnova o pogibeljnim umobolnicima i pijanicama. I ona ih poput ruskoga i norveškoga zakona na osnovu objektivnoga i subjektivnoga obilježja proglasuje pogibeljnima, te odredjuje, da imadu ostati u zavodu za umobolne zločince dok traje njihova pogibeljnost. Objektivno obilježje je, da su počinili zločin ili prestupak, kažnjiv strože od 6 mjeseci, a subjektivno, da su radi nesposobnosti za ubroj riešeni i da se radi naravi bolesti, načina života i osobitosti djela smatraju vrlo pogibeljnima.

§ 37. govori o pogibeljnim degeneriranima sa umanjenom sposobnosti ubroja, te odredjuje, da se imadu pridržati u zavodu, dok traje njihova pogibeljnost. Ovdje je objektivno obilježje, da su osudjeni na kazan slobode radi zločina ili prestupka, na koji je udarena veća kazan slobode od 6 mjeseci, a subjektivno, da im je bitno umanjena sposobnost uvidjavnosti i opredjeljenja vodje te da se radi svoga stanja, načina života i osobitosti djela imadu smatrati obće pogibeljnima.

§ 38. govori o obće pogibeljnim priupadnicima, te odredjuje, da se imadu pridržati dok traje njihova pogibeljnost, ali ne dulje od deset godina. Ovdje je objektivno obilježje dvokratna kazan radi kojega od taksativno navedenih zločina te počinjenje ponovo jednoga od tih zločina, a subjektivno, da se prema počinjenim zločinima i prema tome, što se neće moći suzdržati od daljih kažnjivih djela, ukazuje obće pogibeljnim.

Opravdano prigovara profesor v. L i s z t (Neue Freie Presse od 24. listopada 1909.) osnovi, da je nedosljedna. Jer dok odredjuje, da se pogibeljni umobolnici i pijanice, te pogibeljni degenerirani mogu pridržati tako dugo dok traje pogibeljnost njihova, ograničava mogućnost toga pridržanja kod pogibeljnih priupadnika najdulje do deset godina. To bi bilo pojmivo, kad bi se radilo o kazni, ali ovo pridržanje nije u nijednom slučaju kazan, već je mjera sigurnosti. S kojim se pravom može, pita v. L i s z t, nedvojbeno pogibeljnog čovjeka pustiti u društvo, da s nova počinja kažnjiva djela ?

Ovdje je bez dvojbe kod osnove odlučio obzir na obće shvaćanje, da se čovjeka, koji nije duševno bolestan, ne može niti u sanatorij zatvoriti doživotno.

Profesor Miler smatra jedino logički i juristički opravdane katego-

Digitized by Google

rije u subjektivnom pogledu poročnost i priupad, i to priupad u identično ili istovrstno djelo, jer da je praksa izbrisala umjetno razlikovanje izmedju priupada i navade.

K i t z i n g e r (I. K. V. str. 71.) veli, da priupad imade u kaznenom pravu samo znamenovanje jednog vanjskog simptoma veće krivnje ili veće društvene pogibeljnosti počiniteljeve. M. E. M e y e r (Verhandlungen des 28. d. Juristen-Tages, I. 150. i sl.) kaže, da je ovaj simptom varav, pak da je radi toga posve pojmivo, ako od ovoga vanjskoga i varavoga simptoma predjemo k nutarnjoj i bitnoj razlici medju zločincima. Ta unutrašnja bitna razlika označuje se pojmovima: prigodan zločinac i zločinac od navade.

I ja sam uvjeren, da je navada bolje subjektivno obilježje obće pogibeljnosti zločinčeve nego li priupad, jer je bitnije. Navada je ukorenjena sklonost počinjati stanoviti zločin, a kod koga se ta sklonost konstatuje, taj je posve sigurno pogibeljan, dok to ne mora biti priupadnik, jer kod njega mogu razni vanjski uzroci biti odlučni, da je ponovo pao u zlo — dakle nije sigurno, da je pogibeljan. Ja ne uvidjam, da će sudci tražiti za navadu § 179. i 203. k. z. priupad, dakle višekratno kažnjenje, kad je dovoljno višekratno počinjenje. Meni je i danas žao, da je hrvatski sabor godine 1886. prigodom razprave o noveli kaznenoga zakona eliminirao ustanovu § 176. I. kz., po kojoj je kradja bila zločinstvom bez obzira na iznos, ako je učinitelju kradež postala navadom, jer je držao, da je taj izraz previše pruživ, pak da sudcu ne daje dovoljne podloge za razsudu. Pri tom mu se je dogodila nezgoda, da je zaboravio, da se taj izraz nalazi i u § 179. i 203. Tako se dogadja, kad plenum mienja pojedine ustanove zakonske osnove, koja je sustavna cjelina.

Priznajem, da „navada" nije dovoljna za karakteristiku obće pogibeljnosti zločinčeve, jer pogibeljnost ima, kako smo vidjeli više uzroka. Još je manje ali dovoljan za tu karakteristiku priupad, koji je, kako v. L i s z t (l. c.) kaže, ljestvica, koja vodi od prigodnog zločina do obće pogibeljnosti zločinca od navade.

Moje je mnienje, da valja poput ruskoga i norveškoga zakona, a i austrijske osnove za oznaku pogibeljnog zločinca postaviti objektivna i subjektivna ubilježja.

v. L i s z t (l. c.) definira na temelju austrijske osnove obće pogibeljnoga čovjeka ovako: Obće je pogibeljan onaj, koji se radi svoga stanja i s obzirom na svoj život i na osobitost čina ili radi prije počinjenih zločina ima smatrati vrlo pogibeljnim za ćudorednost, ili za sigurnost osobe ili imetka. Ja nisam za to, da stvaramo danas o ovom pitanju ma kakov zaključak već predlažem, da odgodimo razpravu i zaključak na drugi put, dok se ovo vrlo važno pitanje svestrano i temeljito pretrese. (Odobravanje.)

*

Digitized by Google

Dr. Vladimir Prebeg, kr. javni bilježnik i odvjetnik iz Djakova:

Kako je zakonodavac oslanjajući se o napredak kazneno pravne nauke prizvao k sudovanju porotu, kojoj je, sastavljenoj od nepravnika, zadaća, da sudi po svojoj savjesti i nazorima, koje je stekla izkustvom svakdanjega života, bez obzira na slovo postojećega kazn. zakona i theze kazneno pravne nauke, koji vežu strukovno naobraženoga sudca — pravnika — tako držim, da i ja ovdje smijem iznieti moje mnienje i misli o pitanju koje u razpravi stoji, ja, kao praktični pravnik, koji svaki dan primienjujem pravo životnim prilikama i potrebi — nakon što sam saslušao razlaganje učenih predgovornika, naših sveuč. profesora dra. Millera i dra. Šilovića, koji su u theoriji proučili u razpravi stojeće pitanje, kako ono danas u modernoj nauci svih kulturnih naroda stoji — do u najtanje tančine.

Radi se dakle o pitanju smije li država odnosno zakonodavac, ili bolje: jesu li oni dužni proglasiti pojedinoga državljanina pogibeljnim za ljudsko družtvo i poduzeti mjere opreznosti, da tomu pogibeljnomu čovjeku onemoguće oštetiti ljudsko družtvo, odkloniti dakle i osujetiti pogibelj, koja nam prieti od toga pogibeljnoga čovjeka, a to znači, smije li država i je li dužna ograničiti tomu pogibeljnomu čovjeku slobodu, koju inače državljani imadu?

Tako sam ja to pitanje shvatio kao praktični pravnik, pa mi je palo u oči, da se moji predgovornici, theoretičari, nisu u svomu razlaganju ni jednom rieči sjetili institucije tako zvanih popravilišta za mladiće, koja postoje u mnogim kulturnim državama, a naročito i kod nas, jer smo i mi već prije nekoliko godina zakonom o prisilnom uzgoju nedoraslih podigli popravilište u Glini.

Govorim sasvim nepripravan — ex abrupto — i ne poznam mnogo literaturu o predloženom nam pitanju, jer mi svagdanji moj posao malo vremena ostavlja, pa ne mogu sliediti napredak pravne nauke u svim njenim granama u theoriji, već i za to, što sam sudbinom bačen tako daleko od Zagreba, toga našega znanstvenoga i kulturnoga središta, — neće se dakle smjeti ove moje misli ocieniti onim mjerilom, kojim će se hvaliti dotjerani govori priznatih naših kapaciteta, theoretičara, koji su danas prije mene osvjetlili naše pitanje podpunom spremom — uzprkos tomu osjetio sam potrebu, da i ja moje misli ovdje izložim.

Moji su dakle predgovornici osvjetlili predloženu nam themu, o kojoj će imati razpravljati i medjunarodni kriminalistički kongres u Bruselju g. 1910. sa theoretskoga stanovišta, pa su pri tomu imali uviek samo pred očima gotove zločince. Došli su naime do zaključka, da bi država morala okorjele priupadnike, a po dru. Šiloviću i zločince od navade, ako predleže stanoviti uvjeti u objektivnom i subjektivnom pravcu, a ti se uvjeti imadu

Digitized by Google

po zakonodavcu fixirati, proglasiti za ljudsko družtvo pogibeljnim individuima, te ih i dalje još i nakon pretrpljene po kazn. zakonu nadane im kazne — držati internirane ili barem ograničiti u njihovoj slobodi i tako onemogućiti, da oni kao pogibeljni ljudi naškode ma u kojemu pravcu državi ili ljudskomu družtvu.

Ovim zaključkom pošlo bi se doista napried, ali se po mojemu, u prvomu redu svakdanjom praksom discipliniranomu shvaćanju stalo na pol puta.

Ako naime država može imati, a po mojemu sudu doista i imade — i pravo i dužnost, da nekoga proglasi pogibeljnim individumom i da ga kao takovoga spreći u njegovoj slobodi — držim, da joj se to pravo i ta dužnost namiče ne samo onda, kada pred sobom imade gotovoga zločinca, koji je po kaznenomu zakonu već sudjen i kaznu pretrpio — bilo sada, da je on priupadnik ili zločinac od navade, nego da joj to pravo i ta dužnost prenadleži u obće za sve subjekte, i prije nego što će koji zločin izvesti ili točnije i prije nego što će po kaznenomu zakonu krivima proglašeni i kažnjeni biti, ako se uglavi uz održanje svih zakonom propisati se imajućih momenata i u subjektivnomu i u objektivnomu pravcu, da su ti individui za ljudsko družtvo toliko pogibeljni, da mu nisu i ne mogu biti od nikakove koristi, nego nasuprot, da od njih ljudskomu družtvu prieti neprestano samo šteta. Neka mi se ne kaže, da će biti vrlo težko fixirati u zakonu one momente, po kojima bi se netko mogao proglasiti pogibeljnim — to je istina, da će to vrlo težko biti, ali je to jednako težko i za kriminalno već kažnjene pogibeljne ljude, kao i za kriminalno još nekažnjene.

Objektivno dati će se jednako ustanoviti oni delikti, po kojima družtvu velika pogibelj prieti, a u subjektivnomu pravcu, imao bi da odluči, odgoj, ćud, da li ima dotičnik kakovo zanimanje i da li se njime bavi i da li i koliko privredjuje i u obće kakovo je to zanimanje, imade li inače imetka, obitelj, kakovu brigu, vrši li nad kim kakovu vlast i nadzor i kako ili da li tko nad njim kakav nadzor ili upliv imade i kojim uspjehom.

Jednom riečju imalo bi se zakonom propisati i formalno i materijalno pravo, kojim se postupkom i kada i zašto tko smije proglasiti „pogibeljnim", pa bi se i tu imala naša sudbina možda položiti u ruke porote uz kontrolu strukovno naobraženih pravnika.

Nu to su sve pitanja, koja će tek dalji razvoj stvari iznieti, jer za sada imademo samo da ustanovimo načelno: smije i može li se tko proglasiti pogibeljnim za ljudsko družtvo tako, da se shodnimi sredstvi ima ograničiti u njegovoj slobodi u toliko da se pogibelj njegova odvrati, pa ako dodjemo do toga, da to načelo jestno riešimo, onda se po momu mnienju nebi smjeli ograničiti samo na kriminalno kažnjene zločince, nego bi morali to načelo postaviti za sve individue, za koje se propisanim načinom ustanovi, da su za ljudsko družtvo toliko pogibeljni, da se proti njima postupati može i mora.

Digitized by Google

Ako se to može za gotove zločince, koji po današnjemu shvaćanju — de lege lata — imaju jednako pravo na slobodu, kad su jedanput kaznu pretrpili, kao i svi ostali neporočni gradjani — imati ćemo uspjeh i koristi od toga načela, samo ako ga protegnemo i na one individue, koji su pogibeljni za ljudsko družtvo, dok još nisu za stanoviti delikt već kažnjeni.

Moći će se naći za to modus, ako se idealno shvati zadatak kaznenoga zakona i kazn. sudca, kao što se i danas shvatiti mora — jer inače: evo i po kazn. zakonu, koji danas postoji, može država preko svojih sudaca na svojim državljanima i hotice i nehotice mnogu krivicu počiniti!

Opravdavam taj moj izloženi nazor baš postojećim popravilištima. Dok si mi razbijamo glave smijemo li i kako ćemo i koga ćemo proglasiti pogibeljnim za ljudsko družtvo — riešio je zakonodavac već to pitanje bez mnogo glavobolje za cielu jednu kategoriju svojih državljana t. j. za nedorasle, a to su po našim zakonima državljani izpod 14 godina, a da pri tomu nije bio jako skrupulozan, jer je to svoje pravo protegnuo sve do 18. godine — dakle na individue koji podpadaju pod udar kaznenoga zakona.

Taj naš zakon daje naime na prisilni uzgoj u privatne kuće ili u zavode udešene u tu svrhu ili u zemaljska popravilišta nedorasle, koji su počinili kakovo po kazn. zakonu kažnjivo djelo ili se radi nedoraslosti ne mogu po kaz. zakonu kazniti ili ako su skloni na bezposličenje, skitanje itd.

Ne valja zaboraviti da su i djeca od 10—14 godina kazneno-pravno odgovorna u nekim slučajevima (§ 237. i 269. kz.) pa smo ipak uzprkos tomu evo po postojećem zakonu ovlašteni i prije nego što im to djelo dokazano bude, dapače i prije nego što ga počine, da ih „zatvorimo" u popravilište, a stvar za nas i naše pitanje postaje još interesantnija, ako uočimo, da nas taj isti zakon ovlaštuje da te pogibeljne „nedorasle" u tomu „popravilištu" zadržati možemo do 18. godine, dakle i u doba kad su dotični individui kriminalno podpuno odgovorni, pa im njihovo mladjahno doba imade samo kod odmjere kazne doći do uvaženja kao olahkotna okolnost, inače se izjednačeni sa svima delinquentima.

Ako smo dakle smjeli izolirati mladića do 18. godine, kao kriminalno odgovorni individuum, zato što smo ga stigmatizirali, kao za ljudsko družtvo pogibeljnoga čovjeka i prije nego što je kakav zločin ili delikt u obće počinio — držim da bi se mogao i morao naći put, kojim bi se to pravo države moglo protegnuti i na starije individue, koji mogu uzprkos svoje starije dobe, za ljudsko družtvo isto tako pogibeljni ili baš po svojoj dobi i pameti možda još i pogibeljniji biti, nego što su to nedorasli i mladići do 18. godine.

Evo to su moje misli, koje doprinosim k riešenju stavljene nam these s molbom da naši učenjaci možda i ove moje izvode, u koliko možda ipak štogod vriede, u obzir uzmu, te da nam, ako ne ovdje, jer je doba već poodmaklo,

Digitized by Google

a ono u mjesečniku našega pravničkoga družtva, razlože u kojemu odnosu prema usvojenomu stanovištu theorije stoje ta popravilišta naspram postavljenom nam pitanju o pogibeljnomu čovjeku i sredstvima, kojima bi se mogla pogibelj, koja nam od takovoga čovjeka prieti, odvratiti bez obzira na to da li je taj pogibeljni individum već kazn. pravno kažnjen bio ili nije. (Odobravanje.)

III.

Dr. Vilim Winter:

O zaostaji u trgovačkom pravu.

Opće ustanove.

I. Iz naravi trgovine kao obrta, koji smjera na dobit sliedi, da je u trgovini vjera i pouzdanje, drugog zamašaja nego u onim poslovima, koji iziskuju odanost za tudje interese kao nalog, poslovodstvo, služba, družtvo itd.

Pri kupovnoj pogodbi jesu interesi kontrahenta protivni; već rimski juriste vele, da je kupcu dopušteno kupiti jeftinije što više vrijedi, a prodavalcu prodavati skuplje što manje vrijedi, dakle da zaštićuju svoje lične interese.

Granice dopuštenja ustanovljuje shvaćanje prometa. Vjera i pouzdanje u trgovini zahtievaju, da se ugovornici u občuvanju svojih interesa ne služe nečestitim oružjem, zavaravanjem i lihvarskim izrabljivanjem. Zavaravanje u širjem smislu počima već onda kad tko što uvjerava, što objektivno istina nije, a nije se prije osvjedočio, da li je to istina ili ne. (Culpa in contrahendo).

Kad cijena robi pada bit će kupac rado sklon cijepati dlaku na četvero, te robi manisati mane za koje bi inače oči stiskao. Kad cijena poskoči naginjati će prodavalac težkoćam. Nu i nepredvidjeni dogadjaji mogu dužnika priječiti, da pokraj najbolje volje svojoj obvezi na vrijeme neudovolji; vjerovnik ima s time već unaprijed da računa. I pravo valja da se na to obazire. Zaostaja nesmije se ni prestrogo ni preblago prosuditi, već „de bono et aequo" shodno načelu rimskoga prava: „esse enim hanc quaestionem de bono et aequo, in quo genere plerumque sub auctoritate juris scientiae perniciose erratur."

II. Pojam riječi „mora" označujemo na razni način: sa „zadocnenje", „zakašnjenje" ili „zatezanje", ako tko „zakasni", „zadocni", „se zateže". Ovi izrazi nisu sasma prama pojmu riječi „mora". jer kad tko zakasni, zadocni, dolazi ipak, samo dockan, kasno, a zatezati, zavlačiti znači, kad tko hotimice, navlaš zaustavlja ispunjenje pogodbe.

Riječ zaostati, zaostajati — zaostajanje, zaostaja — Zurückbleiben,

Digitized by Google

remoratio, više je prama sadržaju pojma mora „Verzug" dotično „en demeure" „retard" (§§ 1146, 1147 code civil).

„Mora" znači naime: a) svako zaostajanje, ticalo se pogodbe ili ne; b) zaostajanje u ispunjenju pogodbe; c) u tehničkom smislu znači skrivljeno zaostajanje.

III. Od svih ustanova trg. zakona zabavljat će praktičnog juristu najviše ustanove §§ 351.—356. trg. zak., tičuće se poslijedica zaostaje.

Praktični jurista posegnuti će rado za legalnom interpretacijom sudova. Mogu nam pako dobro doći i riješidbe njem. sudova, jer do god. 1898. bio je u Njemačkoj na snazi onaj trgovački zakon, koji i danas vrijedi u Austriji. Naš, dotično ugarski trg. zakon pako je malne doslovce recipiran od opstojalog njemačkog trg. zakona. Kako je u Njemačkoj do 1. siečnja 1900., dok nije novi gradj. zakon uveden, vrijedilo pandektno pravo, niknuo je i trgovački zakon na tom pravnom području, te se obligatorno pravo trgovačkoga zakona temelji na rimskom pravu. Uslijed materijalno-pravne suvisnosti našeg trg. zakona sa opstojalim njem. dotično austrijskim trg. zakonom izdašno je vrelo za interpretaciju zakona judikatura njemačkog „Reichsoberhandelsgericht" i „Reichsgericht."

Novi njemački gradjanski zakon suzio je trgovački zakon tako, da je zakonik samo za trgovce, dočim naš zakon u mnogome merkantilizira gradjansko pravne odnošaje, obvezujuć i netrgovce. Često je stoga teško prosuditi, da li je koji posao trgovački ili gradjansko-pravni posao, pa da li spada na trgovačko ili gradjansko pravo.

IV. Za pojam zaostaje po trg. pravu vrijede ustanove gradj. zakona. Temeljno je pravilo da nema zaostaje bez krivnje. Gdjegod ustanove trgovačkoga zakona govore o zaostaji, ustanovljuju se samo prava i posljedice uslijed zaostaje te modaliteti, pod kojima se ta prava mogu ostvariti. To je u trgovačkom zakonu izcrpljivo izvedeno, tako da se glede toga ne možemo svratiti na gradjanski zakon. Ali što se tiče pitanja, kada nastaje mora, mjerodavne su ustanove gradj. zakona.

Ustanova § 1334. ogz. uvršćuje zaostaju u poglavje „o pravu naknadjenja štete i zadovoljenja", daje joj dakle značaj posebne obligacije. Novi njem. gradjanski zakon ustanovljuje zaostaju posebno, tako da po ovome nema obilježja samostalne obveze.

V. Predpostavka zaostaje jest, da je obveza dospjela. Pri tom valja pravilo: dies interpellat pro homine, ako je obveza uročena, inače valja dužnika opomenuti. Nema zaostaje bez interpelacije, interpelira pako dies ili homo.

Ugovornik ne zaostaje, dok može drugoj stranci staviti prigovor non adimpleti contractus. Ako oba ugovornika zaostaju jedan za drugim, jer istodobna zaostaja nije moguće, vrijedi pravilo: posterior mora nocet.

Digitized by Google

VI. Shodno gradj. zakonu pristoje dužniku i s p r i č n i r a z l o z i (e x c u s a t i o n e s a m o r a), ako ih po § 1298. o. g. z. dokaže. Vis major, zatim kad dužnik opravdano dvoji, da obveza opstoji, štrajk, nestašica vode potrebne za tjeranje tvornice, uništenje tvornice uslijed elementarnih dogadjaja, jesu isprični razlozi. Nu to se tiče samo s p e c i e s a. Za n a d o m j e s t i v e stvari t. zv. quantitete, o kojim govori § 337. trg. zak. (res quae pondere, numero, mensura constant) unutar kojih je individuum sasma uzgredan, može casuelna nemogućnost samo prelazna biti (g e n u s p e r i r e n o n c e n s e t u r).

Što se ima smatrati kao species, a što kao genus u smislu trg. zakona, ustanovljuje shvaćanje prometa. Zemljišni proizvod vlastite žetve, ugljen ugljenika, koji se istom imade odijeliti od tla, jest species. Prodavalac takovih proizvoda ne odgovara za štetu, ako usprkos nastojanju nemože producirati prodanog kvantuma.

VII. Pojam krivnje pretpostavlja u z r o č n i s a v e z izmedju čina ili propusta i nastale nemogućnosti. S obzirom na § 271. trg. zak. bit će već najmanja povrijeda nužne pomnje dovoljna krivnja.

O b j e k t i v n a n e m o g u ć n o s t ispuniti pogodbu nastaje i onda, kad drugi ugovornik uskraćuje svoje sudjelovanje, koje je za ispunjenje potrebno.

O s o b n e z a p r e k e samo su onda isprični razlog, ako se radi o osobnoj vještini, pa se ugovornik nemože zastupati dati. U trg. prometu neće dakle bolest ili odsutnost ugovornika biti isprični razlog.

Ako ugovornik dokaže da je b e z s v o j e k r i v n j e bio smetan ispuniti pogodbu, riješava se odgovornosti po § 1295. o. g. z. (I m p o s s i b i l i u m n u l l a o b l i g a t i o e s t).

Premda trg. zakon ni kod distancne kupnje ne nalaže prodavalcu, da robu kupcu šalje, biti će ipak po trg. običaju i navadi prometa dužan to učiniti.

VIII. Kako ustanove gradj. zakona vrijede za n a s t a j a n j e morae, tako vrijede i za o d s t r a n j e n j e.

Zaostaja se o t s t r a n j u j e (m o r a p u r g a t u r): a) kad ugovornik n a k n a d n o i z j a v i, da je p r i p r a v a n pogodbu i s p u n i t i i sukontrahentu n a m i r i t i i n t e r e s uslijed zakašnjenja. To može ipak činiti samo dotle dok drugi ugovornik nije izvršio pripadajućeg mu izbornog prava; b) Kad se ugovornik o d r e k n e zahtjeva iz zaostaje, što može biti izrijekom ili mučke time da bez prigovora p r i m i i z v r š i obveze. Ako bez p r i g o v o r a s a m o p r i m i naknadno ispunjenje, ne odriče se odštetnih zahtjeva; ali ako i sa svoje strane naknadno bez prigovora u z v r a t i, odriče se toga.

IX. Trgovačkom kupnjom smatra se i obveza n. pr. gostioničara k u p o v a t i s v u p o t r e b n u r o b u n. pr. sve pivo kod prodavalca. Ako

Digitized by Google

vrijeme i kvantum nisu ustanovljeni, može se takova pogodba u svako doba bez otkaza razriješiti ; prema tomu neće zaostati ni prodavalac kad ne dobavi, ni kupac kad ne kupuje robe.

Redovna i fiksovna kupnja.

I. Već iz odredbe § 919. o. g. z. po kojoj ugovornik svoju obvezu točno ispuniti ima, slijedi, da je i po gradj. zakonu rok ispunjenja u izvjesnim slučajevima po namisli stranaka tako bivstvena osebina pogodbe, da pogodba sa ustanovljenim rokom stoji i pada.

Narudžba n. p. barjaka za izvjesnu svečanost, svadbenih haljina itd. bit će i po gradj. zakonu fixovni posao.

Austrijska judikatura kolebala je prije u ustanovljivanju pojma fixovnog posla, nu sada se trajno drži prakse njemačkih sudova, da je posao fixovan samo onda, kada je po namisli ugovornika utanačeno vrijeme dobave tako bivstveno svojstvo pogodbe, da se po shvaćanju stranaka rok ima smatrati kao izrijekom ili mučke utanačeni uvjet, pa da izvršenje nakon izminuća roka nije više podobno za ispunjenje pogodbe.

I kurija usvojila je to stanovište.

II. Sve zavisi od toga, kako da volja ugovornika dolazi do izražaja.

U najviše slučajeva razpoznat će se volja već iz riječi, kojimi se ugovornici u pogodbi služe; tako iz riječi : točno, precizno, za stalno, u savezu sa ostalimi okolnostima n. pr. kvalitetom robe kao saisonske, ili što se cijena znatno mijenja, te je jasno da je motiv pogodbi baš špekulacija na razliku izmedju pogodjene i dnevne cijene u vrijeme dospjetka.

Po sebi pako nije nijedna tih okolnosti podobna posao kvalifikovati fixovnim, niti dakle točno odredjeno vrijeme ispunjenja — jer zakon daje i kod nefixovnog posla ugovorniku dovoljna zaštitna sredstva — niti kvalitet robe po sebi, niti fluktuacija cijene.

Predmnijeva ne govori za fixovni posao, već imaju da predleže osobite okolnosti, koje jasno odavaju, da su stranke in concreto htjele takav posao sklopiti.

III. Neće biti fixovan posao, premda je terminiran, kad prodavalac obećaje, da će robu na izvjestan dan odposlati. Prodavalac jamči za ispunjenje te obveze, te ga bona fides ili kazuelne zapreke ne ispričavaju. Ovdje valjaju ista načela, kao kad se robi izvjesna svojstva zajamčuju. Kao što se prodavalac ovdje ne može pozvati na to, da je bio nazora, da roba ima zajamčena svojstva, tako se ne može ni kod zajamčena vremena expedicije pozvati na slučajne zapreke. Gdje nije rok ispu-

Digitized by Google

njenju ustanovljen, valja odmah dobaviti, nu iz toga ne slijedi fixovna narav posla, ako nije izrijekom pogodjeno, da se ima točno u izvjesno uročeno vrijeme ili odredjeni rok dobaviti.

IV. Vadim iz judikature slijedeće: Nije fixovan posao kad se pogodi dobava „u najkraćem roku", „od nedelje do nedelje" „u roku od 5—6 nedelja", „najdulje do konca kolovoza 1890.", „u mjesecu X", „u mjesecima travanj, svibanj, lipanj", „čim bude brodarstvo otvoreno", „slijedeće nedelje", „mjesečno X centi", „mjeseca veljače X centih", „mjeseca ožujka X centih", „tečajem više mjeseci dnevno po mogućnosti jednaki kvantum", „successivno od tjedna do tjedna", „successivno po izboru kupca do travnja", „koncem sladorne kampanje", „odmah čim stignu vreće".

Po općoj sudbenoj praksi je dakle posao fixovan, kad je dobava na uročeno vrijeme tako bivstveno i bezuvjetno svojstvo pogodbe, da se kasnija dobava ne može višesmatrati ispunjenjem.

V. Razlikovanje nefixovnih i fixovnih posala stoga je od velike važnosti, što kod nefixovnih posala primarno pravo, temeljeće se na §-u 919. o. g. z., zahtijevati ispunjenje pogodbe i naknadu štete uslijed zakašnjenja (Verspätungschaden) kao accessorium glavne obveze nije vezano na nikakovu izjavu, dočim kod fixovnih posala ugovornik, koji o dospjetku zaostalomu sukontrahentu ne javi, da zahtijeva ispunjenje, to primarno pravo gubi.

Kod nefixovnih posala jesu sekundarna prava: zahtijevati naknadu štete radi neispunjenja (Nichterfüllungsschaden) ili odustati od pogodbe, vezana na izjavu. Kod fixovnih posala stupaju sekundarna prava bez izjave na mjesto primarnoga prava.

Kod nefixovne pogodbe nije pomoćna prodaja vezana na rok, kod fixovne pogodbe ima se odmah obaviti, čim vrijeme ili rok mine.

Kod fixovnih posala ne će skoro nikada biti povoda, da ugovornik od pogodbe odustane. Kupac ne će zaostati, ako cijena poskoči, prodavalac kad cijena pada, pa se tako fixovni poslovi kao t. zv. terminski dotično differencijalni poslovi redovito razstvaraju na zahtjev, da se plati diferencija izmedju pogodjene i cijene, što je roba ima o dospjetku.

Pravo zahtijevati ispunjenje pogodbe.

I. Primarno pravo zahtijevati ispunjenje pogodbe nije kod nefixovnih posala vezano ni za izjavu, ni za rok, te pripada ipsa lege dok pravo ne zastari. Trg. navada i shvaćanje pro-

Digitized by Google

meta usvajaju ipak načelo, a slaže se time i sudbena praksa, da ugovornik ne smije nelojalno postupati, već da ima zaostaloj stranci, osobito gdje cijena znatnije fluktuira u primjereno vrijeme saopćiti, da prianja uz ispunjenje. Kupac ne će lojalno postupati, ako o dospjetku, kad tržna cijena ne diferira od pogodjene, šuti, pa istom nakon duljeg vremena kad cijena poskoči izvršenje pogodbe zahtijeva. To valja obratno i za prodavalca.

II. Suglasno sa praksom njemačkih sudova (viđi Staub § 31. k. čl. 354.)[1] izreklo je austrijsko vrhovno sudište u riješitbi od 28. IX. 1904. da pravo kupca zahtijevati izvršenje nije doduše načelno vezano za rok, ali da se uslijed ilojalnog zakašnjenja može to pravo izgubiti. Dernburg (Schuldverhältnisse II. dio I. svezak str. 235.) izvadja: da ako ugovornik dulje vrijeme ne traži ispunjenja, slijedi iz toga po okolnostima, da je napustio taj zahtjev. Tako je proti vjeri i shvaćanju prometa, kad se kontrahent, koji je povodom zaostaje dulje vrijeme šutio, u promijenjenim odnosima opet svrati na zahtjev ispunjenja.

Pravo prodavalca riješiti se robe.

I. Po rimskom pravu imao je prodavalac te uopće dužnik pravo, da kad je kupac ili uopće vjerovnik zaostao, dužnu stvar napusti pa se tim načinom riješi svojega duga. Tako mogaše prodavalac vino, što ga kupac nije na vrijeme preuzeo, izlijevati na sokak, te se time riješiti prodane stvari.

Ustanova §-a 351. odredjuje, da kad kupac zaostaje sa preuzimanjem može prodavalac riješiti se robe time, da ju stavlja u sahranu u javno skladište ili kod privatne osobe, a pogibelj, što zadesi stvar, da prelazi na kupca.

Prodavalac može robu i kod sebe na pogibao i trošak kupca čuvati. Kod kupnje nadomjestivih stvari, kvantiteta, genus, biti će ipak potrebno, da prodavalac robu efektivno izluči i tako izlučenu i za kupca pripremljenu čuva.

II. Pomoćna prodaja. Drugi način riješiti se robe jest, da se može po §-u 347. pomoćnoj prodaji podvrći.

Premda se § 351. poziva u pogledu pomoćne prodaje na § 347., koji govori o pravu prodati robu, koja se može pokvariti, a odgodjenje je s pogibli skopčano (dakle nužnu prodaju) neće pomoćna prodaja biti odvisna od kvaliteta robe.

III. Kupac koji zaostaje preuzimanjem robe, redovito je neće ni da isplati, a zaostane li isplatom, neće je ni preuzeti. Tako barem sa stanovišta savjestna i poštena trgovca. Obje se zakonske ustanove po tom medjusobno popunjavaju.

[1] Kommentar zum Allgem. Deut. Handelsgesetzbuch von Dr. Herman Staub Ausg. für Oesterreich.

Digitized by Google

Ako kupac na vrijeme ne plati, pripada prodavalcu osim prava zahtijevati ispunjenje, te osim prava pomoćne prodaje i naknade štete još dalnje treće izborno pravo, da može od ugovora odustati, u koliko još nije robu predao kupcu.

IV. Mjesto, gdje se roba ima pohraniti dotično pomoćnoj prodaji podvrći, može biti mjesto izvršenja ili odredjenja (Erfüllungs-Bestimmungsort).

Kod distancne kupnje ispunjuje prodavalac svoju obvezu, ako nema suprotnog utanačenja ili osobitih okolnosti čina, na svojoj nastani kao mjestu ispunjenja.

Roba je po trgovačkom pravu — § 344. — kupcu predana onim časom, kad ju prodavalac uruči odpremniku, vozaru ili inoj za prevažanje opredijeljenoj osobi. Kupac pako preuzima robu na svojoj nastani, kao mjesto opredijeljenja. Predaja i preuzimanje jesu dakle po trgovačkom pravu kod distancne kupnje lokalno i vremenito odijeljeni.

Thöl „Das Handelsrecht" str. 883. izrazuje to riječima: „Die Ware wandert durch Vermittlung des Verkäufers zum Käufer begleitet vom Traditionswillen des abwesenden Verkäufers".

Pošto prodavalac po trgovačkoj navadi i običaju kod distancne kupnje robu kupcu šalje zaostati će kupac preuzimanjem redovito na mjestu odredjenja, gdje će se prema tomu roba redovito sahraniti dotično pomoćnoj prodaji podvrći imati.

V. Kad kupac već unaprijed izjavi, da dobave primiti neće, nije po suglasnoj judikaturi potrebno, da se roba realno ponudi t. j. pošalje, već je dovoljna verbalna oblacija t. j. ubavijest, da je roba na raspolaganje kupcu, da je prodavalac u stanju i pripravan dobaviti, pa neće potrebno biti da robu pošalje. Ako dakle kod distancne kupnje kupac već prije otpreme izjavi, da robe primiti neće, bilo bi bez svrhe, da mu se pošalje. Protivi li se kupac preuzimanju uzprkos podijeljenom mu naknadnom roku doći će in moram accipiendi, te može prodavalac robu na svojoj nastani sahraniti, dotično pomoćnoj prodaji podvrći.

Austrijsko vrhovno sudište (A. C. br. 1570)[1] odriče prodavalcu pače pravo, da pošalje kupcu robu, kad ga ovaj pozivlje, da to propusti, pa prodaje li željezničko poduzeće robu, jer je kupac nije preuzeo, ne smatra se prodaja, da je učinjena na račun kupca. Prema tomu valjati će pravilo, da se roba ima sahraniti dotično prodati na pogibelj i trošak zaostalog kupca ondje, gdje se u vrijeme započeta zaostajanja nalazi.

---

[1] Adler i Clemes zbirka rieš. austr. vrh. sudišta u trg. stvarima.

Digitized by Google

Pravilo, da se roba ima pomoćnoj prodaji podvrći ondje gdje se u vrijeme zaostajanja nalazi, nije tako strogo, da prodavalac apsolutno ne bi mogao drugoga mjesta odabrati, već može bona fide, te iz dovoljnih razloga odstupiti od toga,. poimence u interesu kupca, kad na redovitom mjestu prodaje nema tržišta ili ondje vladaju nepovoljne prodajne prilike. Bez sile ne smije prodavalac drugoga mjesta odabrati, inače ne treba kupac da usvoji prodaju kao na njegov račun učinjenu.

VI. Kod nužne prodaje po §-u 347. dotično §§ 351. i 352. nema po praksi a. v. s. sud sudjelovati već se ima ta vrst dražbe bez ingerencije suda provesti.

Prodaju tu valja obaviti shodno §-u 347., kad roba ima burzovnu ili sajamsku cijenu, po burzovnoj dotično tekućoj tržnoj cijeni ispod ruke, dakle bez dražbe. Kad roba nema burzovne ili tržne cijene, valja ju prodati putem javne dražbe posredovanjem autentične osobe poimence kr. javnog bilježnika, mešetara (§ 534), političke oblasti.

Za modalitete i oglašenje javne prodaje mjerodavna su pravna načela što valjaju na mjestu prodaje, a ako takovih nema, mjesni običaji. Tajni dogovori u korist jednoga interesenta jesu po dvorskom dekretu od 6. lipnja 1838. zabranjeni. Pošto se ne radi o ovršnoj dražbi nema zaprijeke, da zaostali ugovornik kod dražbe sudražbuje.

Njemački trg. zakon dopušta u § 373. izrijekom sudražbovanje prodavalcu i kupcu.

Starija judikatura austrijskog vrhovnog sudišta priznala je sudovima kompetenciju za obavu nužne dotično pomoćne prodaje. Novija austrijska judikatura izjavlja sud nenadležnim. Spruchrepertorium br. 127. To je stalna praksa austrijskog vrhov. sudišta, koje je riješitbom od 17. siječnja 1908. br. 683 (A. C. br. 2055) po sudu provedenu prodaju ništetnom izjavilo. Od te prakse ne odstupa ni riješitba od 25. rujna 1901. gdje takodjer nije sudovima priznana nadležnost, ali je provedena prodaja valjanom priznana sa dodatkom, da je samo najviša administrativna oblast zvana ništovnost postupka izreći.

Kurija u svojoj riješitbi od 28. listopada 1897. br. 538 izjavlja, da nespada u djelokrug sudova odlučiti, da li ima mjesta dražbi po § 347., 351. i 352. Ove zakonske ustanove ovlašćuju molitelja bezuvjetno, da posredovanjem autentične osobe robu dražbeno proda. Medju autentične osobe spada i sudi. Sud ima dakle na molbu dražbu provesti, ali bez predhodne rasprave nit nema odlukom izreći, da li je dražba umjesna ili ne. Ima dakle na molbu ex primo decreto dražbu odrediti.

Digitized by Google

VII. Rok pomoćnoj prodaji. Zakon ne veže provedenja pomoćne prodaje na izvjestan rok. Nema za to ni potrebe. Kupac je u svako vrijeme sam u položaju, da predusretne dalnjoj šteti time, da svojoj pogodbenoj obvezi primiti robu udovoljuje.

Der Verkäufer — vele riješitbe njem. vrh. trg. sudišta — (sbirka Fuchsberger str. 876.) ist in Bezug auf den Zeitpunkt des Selbsthilfeverkaufes in keiner Weise beengt. Der Verkäufer kann die Verkaufs-Selbsthilfe ausüben so lange die mora accipiendi des Käufers dauert. Es liegt zu einer Beschränkung des Zeitpunktes des Verkäufers auch kein Bedürfniss vor. Der Käufer ist ja jederzeit selbst in der Lage dadurch weiteren Schaden zu verhüten, dass er seiner Vertragspflicht zur Empfangnahme und Bezahlung der Ware genügt, er kann deher dem Verkäufer aus dem Aufschube des Verkaufes welcher regelmässig im Interesse des Käufers selbst erfolgen wird, einen Vorwurf nicht machen.

Nu i ovdje valja pravilo, da prodavalac nesmije prodaje nelojalno zatezati.

Kao što nije zahtjev na ispunjenje pogodbe vezan na rok, a ipak shvaćanje prometa iziskuje, da se ugovornik u promijenjenim odnosima nakon duljeg vremena ne svrati na taj zahtjev, tako se u pogledu pomoćne prodaje zahtijeva, da prodavalac po mogućnosti štiti interes zaostaloga kupca pomnjom urednog trgovca, pa da ne čeka pomoćnom prodajom predugo inače stižu štetne posljedice njega samoga.

Pravo pomoćne prodaje ide prodavalca i onda, ako je tužio na isplatu cijene, jer se time ne krnji prodajno pravo, kao što ni time, da se roba dade trećoj osobi na sahranu.

VIII. Predmet pomoćne prodaje mora da bude pogodjena, istovjetna stvar, kad se radi o speciesu, kod kupnje vrsti pako roba pogodjene vrsti i dobrote, dotično roba srednje ruke (§ 321. trg. z.).

Pošto kupac ne treba, da primi djelomičnih dobava, ne mogu obroci biti ni predmet pomoćne prodaje. Gdje kupac djelove primiti mora, poimence kod successivnih dobava mogu se i djelovi pomoćnoj prodaji podvrći.

IX. Uvjeti za pomoćnu prodaju. Kurija u svojoj riješitbi od 20. studena 1900. br. 259, zahtjeva, da se pomoćna prodaja obavi po uvjetima kupovne pogodbe. Po Staubu (II. str. 230.) ne moraju uvjeti, da su isti kao oni kupovne pogodbe n. pr. na istimi rokovima, mjestom ispunjenja, već valja postupati po trg. navadi, koja postoji na dotičnom mjestu, dotično uvaženjem konkretnog slučaja, pa nesmije se nikako od utanačenih uvjeta odstupiti na toliko, da to bude svrsi pro-

Digitized by Google

daje od štete. Nastojanje mora ići za tim, da se poluči koliko god je moguće visoka cijena.

Do prodavalca je da dokaže, da je pomoćna prodaja pravilno obavljena. Prodaje li se roba povrijedom § 347. ispod ruke umjesto na dražbi ili obratno, ne treba kupac da prizna te prodaje kao da je učinjena na njegov račun, makar da je prisutan bio i kod dražbe sudjelovao. (A. C. 1864.). Nu dogodice može se u držanju prisutnog kupca nazrijevati močeći dispens.

Nepravilna prodaja bez pravne je snage za kupca, ali nije ni za prodavalca krijeposna, koji može robu iste vrsti nakon što će kupcu novi rok podijeliti s nova pravilnoj prodaji podvrći.

Zaostajanje kupca u isplati cijene.

I. Kad kupac cijene ne isplati na vrijeme, pripadaju prodavalcu troja alternativna prava:

a) primarno pravo, da zahtijeva ispunjenje pogodbe i accesorno naknadu štete radi zaostajanja;

b) surogat ispunjenja naime odštetu i

c) može odustati od ugovora kao da nije utanačen.

Prodavalac može sekundarna prava vršiti samo dok još nije robu kupcu predao. Pod predajom ne razumijeva trgov. zakon ovdje juristič ku predaju po trg. zakonu, nego faktičnu predaju i preuzimanje po gradj. pravu, tako da kupac ima pravo raspolaganja sa robom. Predaja po trg. pravu kod distancne kupnje dotično po § 429. o. g. z. ne ovlašćuje kupca još da raspolaže sa robom, jer po § 404. trg. zakona pristoji prodavalcu pravo opozvati pošiljku doklegodj vozni list nije kupcu uručen (droit de retraite).

Kad je dakle roba kupcu fizično predana, on ju ostavlja kod prodavalca, nije prodavalac doduše bez prava, ali mu ne pripadaju prava § 352.

II. Kurija drži se konstantno prakse, da se jednom učinjeni izbor mijenjati ne može. Staub sv. II., str. 308. je nazora, da se samo izbor odustaje ne može opozvati, ali ostala dvoja prava t. j. primarno pravo ispunjenja i sekundarno pravo naknadjenja štete, da se mogu i nakon izbora mijenjati, jer odštetna svota nije ino van surogat glavne obveze tako, da kad prodavalac zahtjeva odštetu, prianja time takodjer uza ispunjenje pogodbe. Svakako pako može se zahtjev, da se pogodba ispuni, promijeniti i izabrati drugo izborno pravo kad druga stranka ispunjenje pogodbe zateže na toliko, da bi se svrha ispunjenja izjavila.

Kad ugovornik odustaje od pogodbe ugasuje ista, pa je svaka stranka dužna, da povrati ono, što je unaprijed primila, dakle i kaparu.

Digitized by Google

Zaostaja prodavatelja.

I. Kupcu pripada proti zaostalomu prodavalcu isto troje izborno pravo, što pripada prodavalcu proti zaostalomu kupcu.

Kupac nije po § 1415. o. g. z. dužan primiti dijelomične dobave. Kod successivnih dobava može kupac, kad prodavalac dobavom kasnijih obroka zaostaje, uskratiti isplatu cijene za jur dobavljene obroke, a glede nedospjelih još obroka može izborna prava § 353 vršiti.

Kako realizira prodavalac odštetno pravo?

II. Prodavalac mora, kad izabere pravo zahtijevati odštetu, robu podvrći pomoćnoj prodaji, te na taj način visinu štete ustanoviti. Prodavalac može dakle uvijeke samo zahtijevati naknadu konkretne, pomoćnom prodajom ustanovljene štete. Apstraktne štete, t. j. štetu bez pomoćne prodaje ne može prodavalac nikad likvidirati.

To vrijedi i za dobavne kupnje.

Dobavnik mora robu dogotoviti ili nabaviti i pomoćnoj prodaji podvrći kad zahtijeva naknadu štete. Ako toga ne će, može samo drugo koje pravo izabrati.

Iznimci biti će mjesta, kada kupac trajno nastavlja svoje protupogodjeno držanje, te prodavalcu uopće onemogućuje ispunjenje pogodbe dok može da odgovara svrsi poimence kad i gradjanski zakon — § 919. — ne brani, da se mjesto ispunjenja zahtijeva naknada štete.

Naš trgovački zakon nema odredbe glede t. zv. specifikacijonalne kupnje, gdje kupac ima da naznači mjeru, dimenzije itd. Po novom njem. trg. zakonu, a može se to i kod nas smatrati trg. običajem, vlastan je prodavalac, ako njegovi pozivi za specifikaciju ostaju bezuspješni, specifikaciju sam obaviti i robu po svojem uvidjenju dogotoviti.

Prodavalac nije po nazoru Stauba sv. II., str. 311 vlastan ni kapare po § 908. o. g. z. bez pomoćne prodaje zadržati, jer bi i to bilo apstraktno ustanovljenje štete, što trgovački zakon isključuje. Suprotna je riješitba kurije od 31. siečnja 1894., koja dopušta, da se kapara zadrži, ako se pomoćna prodaja i ne provede, pozivom na § 276. trg. zakona. U dalnjoj riješitbi veli kurija, da tko želi kaparu zadržati, jer druga stranka ne ispunjuje, nije obvezan na nikoje pravno djelo §-a 352.

Nu stranke mogu ipak ugovoriti, da se šteta i apstraktno, bez pomoćne prodaje po burzovnoj ili tržnoj cijeni ustanovi. Poimence dopuštaju to usance burze za poljske proizvode.

Kad je dvojbeno, da li se unaprijed plaćena svota ima smatrati kao kapara ili isplata, dužan je dokazati, da je to kapara onaj, koji to tvrdi.

Digitized by Google

Kako realizira kupac svoje odštetno pravo?

I. Zaostaja nit ne povećava nit ne umanjuje obveze prodavalca, da dobavi utanačeni predmet prodaje po pogodbi. Kad je utanačeno da prodavalac ima kupcu robu dobaviti po odzivanju kupca (Auf-Abberuf), ima kupac prodavalcu javiti rok dobave, inače ne može prodavalca zaostajanjem kriviti. Pusti li kupac čitavi rok u nemar, bit će zadnji dan rok za preuzimanje, nu i tada mora kupac da dobavu zahtijeva.

Dočim prodavalac može uvijek samo naknadu konkretne štete po uspjehu pomoćne prodaje zahtijevati, bit će kupac u povoljnijem položaju, jer može od zaostaloga prodavalca zahtijevati apstraktnu ili konkretnu štetu. Apstraktna je ona šteta, koju § 356. toč. II. naznačuje kao razliku medju pogodjenom i onom sajamskom ili burzovnom cijenom, što ju roba ima u mjestu i u vrijeme dospjetka pogodbe. Premda trg. zakon taj način likvidiranja štete samo kod fixovnih posala ustanovljuje, proširila je ipak znanost i judikatura primjenu te ustanove i na nefixovne poslove. Zakon veli u § 356., da uz ovo apstraktno ustanovljenje štete nije isključeno, da kupac može tražiti i naknadu dokazive veće štete.

II. Dokaz veće štete pružiti će se redovito t. zv. namirnom kupnjom (Deckungskauf), kojom si kupac drugdje nabavlja izostalu robu, pa će od zaostaloga prodavalca moći zahtijevati razliku izmedju pogodjene i one cijene, što ju je drugdje platio. Prema tomu je diferencija izmedju pogodjene i one cijene, što ju roba ima u kritično vrijeme, minimum odštetnoga zahtijeva, prodavalac ne može prigovoriti, da si je kupac mogao robu jeftinije nabaviti, da si ju je doista jeftinije nabavio, da mu je ne treba.

Zahtijev na naknadu apstraktne štete ne ograničuje se samo na robu sa sajamnom ili tržnom cijenom, nego vrijedi uopće za svaku robu, što je prodajna, a visina odštete bit će ovdje razlika izmedju pogodjene i prodajne cijene, za koju bi kupac robu mogao po odbitku troškova preprodati, da ju je prodavalac dobavio. Razumije se po sebi, da po § 916. o. g. z. prodaja ima biti istinita, kada se odštetni zahtijev na njoj osniva.

III. Ako je trgovac kupio robu za preprodaju pripada mu i pravo na izmaklu dobit. Ako je kupac jur razvrstio konkretnu štetu može, dok prodavalac ne prihvati toga zahtijeva, odustati i tražiti naknadu apstraktne štete.

Bitno je načelo, da je trgovac dužan kadgodj dolazi interes sukontrahenta u pitanje po § 271. postupati pomnjom uredna trgovca. Ustanove §§ 351. i 352. ne zadovoljuju se time, već nalažu prodavalcu, da se pod inakom ništetnosti strogo drži propisa, tičućih se pomoćne prodaje. Kad

Digitized by Google

pako § 353. u pogledu namirne kupnje ne odredjuje ništa, valja opće načelo § 271. o pomnji, vjeri i poštenju u trg. prometu.

To valja s obzirom na vrijeme, mjesto i uvjete namirne kupnje. Konkretna šteta može se sastojati i u tom, da kupac ima trećim osobam naknaditi štetu, što ne može svojim obvezama udovoljiti.

Modaliteti za izvršenje izbornoga prava.

I. U § 354. ustanovljuju se modaliteti, pod kojimi ovlašteni ugovornik može vršiti pravo izbora. Pošto principalno pravo zahtijevati ispunjenje pogodbe pripada bezuvjetno, jer izvire neposredno iz pogodbe, to ugovornik de facto ima samo dvoja izborna prava t. j. sekundarno pravo zahtijevati umjesto ispunjenja surogat činidbe naime odštetu i pravo odustati od pogodbe.

Zakon propisuje, da ugovornik koji umjesto principalnog prava izabere koje sekundarno pravo, ima drugoj stranci to saopćiti i dozvoliti joj, ako to dopušta narav posla, primjeren rok za naknadno ispunjenje.

Saopćenje ugovornika, da zahtijeva naknadu štete nije dovoljno, jer mu pripadaju dvije vrsti naknadjenja: radi zakašnjenja ispunjenja i radi neispunjenja, te mu valja jasno izjaviti, koju vrst naknade traži.

II. Pitanja tičuća se naknadnoga roka riješavaju se po načelu de bono et aequo. Ustanova zakona, da se ima zaostaloj stranci dozvoliti naknadni rok, znači da se taj rok nema ni staviti ni zamoliti, nego da pripada ipso jure.

Dovoljno je kad ugovornik čeka sa realiziranjem izabranog sekundarnog prava još toliko vremena, koliko je primjereno, da protustranka ugovor naknadno ispuni. Po stalnoj praksi njem. vrh. trg. suda ne treba naknadnog roka niti podijeliti niti ga zaostali ugovornik ne treba da zatraži, već pripada ipso jure. Ugovornik ima samo dopustiti, dati, da zaostali ugovornik ima još primjereno vrijeme za ispunjenje.

III. Primjerenost naknadnog roka ravna se po specijalnom slučaju. Nema se identificirati sa prvotnim rokom, te nije smjer zakona, da naknadni rok bude toliki, da zaostali ugovornik, koji se još nije nikako spremio na ispunjenje, zadobije toliki rok, koliki je potreban, da se istom sprema. Dopustiti se ima pravičan rok (modicum tempus) tako:

a) da se popravak (purgatio morae) zaostaloj stranci ne onemogući;

Digitized by Google

b) da naknadni rok ima poglavito, da štiti interes dužnika, u koliko se time opravdani interes vjerovnika znatno ne povrijedjuje (R. O. H. G. III. (47) 209, 212., VII. (102.) 383., 392., 393., VIII. (18.) 73., 81., (30.), 125. XIII. (66.) 193. (Fuchsberger, strana 939.).

Misli li dužnik, da je podijeljeni rok prekratak ne ovlašćuje ga to, da prigovor istom u parnici stavi, nego mu valja taj zahtjev staviti, pa ako drugi ugovornik zahtjev neosnovano odputi, dotično nije naknadni rok dozvoljen, može se to u parnici prigovoriti. Ako zaostala stranka po primljenoj ubavijesti o izabranom sekundarnom pravu ne prigovori, da joj nije rok podijeljen ili da je podijeljeni rok prekratak, pripada joj doduše ipak naknadni primjereni rok, ali se može u njenom pasivnom držanju, da odmah ne traži naknadnog roka, nego istom nakon više dana nazrijevati sporazum sa izabranim po drugoj stranci sekundarnim pravom.

IV. Starija austrijska judikatura bila je na stanovištu, da se naknadni rok ima izrijekom podijeliti. Novija judikatura (riješ. od 5. travnja 1905. br. 4808. Centralblatt 1905. br. 317.) usvaja stanovište prakse njemačkih sudova, da se naknadni rok u opće ne treba niti da podijeli niti da zatraži, već da izraz zakona „dopustiti" znači samo da stranka, koja je zaostala, ima još primjereno vrijeme da nakon saopćenja izbora naknadno ispuni.

Vjerovnik dužan je primiti, dužnik vlastan je ponuditi naknadno ispunjenje unutar primjerena roka iza dojave izbora, bio rok podieljen ili ne.

V. I kurija stoji na stanovištu njem. i austr. judikature te je i usvojila slijedeću stalnu praksu:

Stranka koja je zaostala može ispuniti sve dotle, dok je sukontrahent (vjerovnik) ne ubavijesti o izboru. Poslijedica propuštene ubavijesti može biti samo ta, da zaostala stranka može i naknadno ispuniti. Neubavijesti li ovlaštena stranka zaostalog ugovornika odmah čim zaostane, da zahtijeva naknadu štete, slijedi iz toga samo da zaostala stranka može zaostaju naknadnim ispunjenjem popraviti, sve dok ne primi ubavijesti protustranke da zahtijeva naknadu štete. Kad kontrahent obavijesti protustranku o izboru, bez da joj podijeli naknadnog roka može zaostala stranka samo onda staviti prigovor, ako je izjavila, da zahtijeva naknadni rok, pa joj se zahtjev ipak neosnovano odbija.

VI. Nije potrebno dopustiti naknadoga roka:

a) ako zaostali kontrahent uopće poriče, da je obvezan ispuniti ili izrijekom, odlučno i izvijesno očituje da neće ispuniti, dotično uskraćuje is-

Digitized by Google

punjenje ugovora (G. 1873.) ili zahtijeva takovo ispunjenje koje nije po ugovoru (G. 1883.).

Takove izjave ima samo onda, ako je pravo očitovanje volje, ne pako kad je samo izjava mnijenja ili sud.

b) Ako je izjava sasma apodiktična bila bi dozvola naknadnog roka pusti formalitet i proti smjeru zakona, koji ne ide za time da zakonska odredba bude puka formalnost (vidi riješ. R. O. H. G. Fuchsberger 939., zatim riješ. a. v. s. A. C. 2092. i od 30./XII. 1904. broj 18464).

c) Kad uslijed zaostaje nema ispunjenje pogodbe za drugu stranku više interesa (vidi § 326. njem. gr. z. Riješ. a. v. s. A. C. 2103. i od 19./IV. 904. br. 4735. Z. B. 1904./263.).

d) Ako kontrahent izrijekom izjavi da ne može ispuniti, a jasno je da toga neće moći ni u naknadnom roku ne treba mu roka podijeliti. Naknadni rok bio bi ovdje isto tako suvišan, kao kad kontrahent već unaprijed izjavi da neće ispuniti.

Nu izjavi li samo, da je doduše pripravan ispuniti, ali da toga ne može na vrijeme, ne ima razloga odstupiti od zak. propisa, nego suprotno može se takova izjava shvatiti baš kao molba za naknadni rok. (R. O. H. G. (25.) III. (67.) 322., VIII. (30.) 125, (64.) 253.).

VII. Kad se podijeljuje naknadni rok kod nefixovnih posala, može burzovna dotično tržna cijena biti različna na dan kada je pogodba dospjela i na dan kada izmine podijeleni naknadni rok. Pita se koji da je dan za prosudjenje diferencije mjerodavan, zatim koje mjesto da dolazi u obzir, da li mjesto izvršenja ili mjesto opredijelenja. Kad prodavalac već unaprijed izjavi da neće dobaviti, nema kupac ni obveze ni prava podijeliti mu naknadni rok. Kada pako kupac naknadni rok opravdano podijeljuje može diferenciju po volji po jednom ili drugom roku računati. Ako kupac nema prava podijeliti naknadnog roka, računa se diferencija po zadnjem danu prvobitnoga roka. Što se pako tiče mjesta, dolazi u obzir mjesto opredijelenja. Ima li dakle prodavalac robu otpremiti n. pr. u Salzburg biti će tamošnja tržna cijena mjerodavna. Kupcu roba ondje treba.

VIII. Pošto ovlaštena stranka može štetu likvidirati po vremenu dospjetka prvotnoga ili naknadnoga roka, može podijeljenje naknadnog roka po dužnika i štetno biti, pa mu se ne može nametnuti ondje, gdje naknadnom roku ne ima mjesta, poimence kad je dužnik već unaprijed izjavio, da ne će ili da ne može dobaviti.

Naknadni rok ima svrhu da stranku koja je zaostala, zaštiti proti prevelikoj nepogodi, ali ne da joj se proti volji narine (R. O. H. G. (86) 296/XVIII. (59) 255).

Digitized by Google

Oblik kako se vrši izborno pravo.

I. Zakon ne propisuje oblika za ubavijest te ne veže pravnu valjanost joj za formalnost. Stalna je praksa kurije da se ustanova § 354. ima shvatiti tako da kad ugovornik ne izjavi odmah po dospjetku, da traži naknadu štete umjesto ispunjenja, ne gubi toga prava. Propust takove izjave ima samo poslijedicu tu, da zaostali ugovornik može ispuniti sve dotle, dok mu ne bude odštetna tužba dostavljena, pa da se obligacija perpetuira sve dotle, dok ne bude izjava učinjena, da se umjesto ispunjenja zahtijeva koje sekundarno pravo pa da to može i tužbom biti (G. 1882). U svojoj riješitbi od 30./XII. 1904. broj 18464. izriče austr. vrh. sudište, da se ubavijest o izboru može i u tužbi činiti. Kod successivne dobave gdje je predmet činitbe u istinu dijeliv može se u pogledu raznih obroka razno pravo izabrati.

Tumačenje pravnoga posla.

I. Što se tiče tumačenja pogodbe, čina i propusta trgovca, odredjuje § 265. da je najglavnije pomagalo za ustanovljenje volje ispitivanje rabljenih riječi, kojih ipak ne valja uzeti po slovu, nego po smislu i savezu.

Kadgodj se pogodba tumači valja uvažiti volju ugovornika po okolnostima, vremenu i mjestu utanačenja ; što je tamno valja razjasniti, nepotpuno popuniti, nema se doduše substituirati volja, jer bez volje nema pogodbe, ali valja nadopuniti ono, čemu stranke nisu dale izražaja.

Ne rijetko nemaju stranke sposobnosti, predvidjanja ili vremena da se zrelo dogovore i da mislima dadu valjan izražaj. Poslovi utanačuju se, uglavna pisma sastavljaju se često na brzu ruku.

II. U dvojbi može se u trg. prometu uzeti da su stranke htjele ono, što je navadno i običajno pa stoga ustanovljuje § 267. da se navade i običaji imaju pri razsudjivanju trgovačkih posala u obzir uzeti.

Trgovački vještaci mogu da razjasne trg. običaje, trg. govor ili navadu, ali nisu zvani da interpretiraju volju ugovornika ili da riješe pravno pitanje.

III. Time da zakon interpreta pravnoga posla upućuje na volju stranaka, na običaje i navade prometa dopušta da sudac ne prianja uza rabljene izraze po slovu, nego da istraži volju te dopušta primjenjivanje zakona prama razvitku prava i napretka života, zakon dobiva elasticitet kojim se protivštine njegove prama shvaćanju laika odstranjuju. Kako pako može i najuharnija materijalno-pravna zakonska uredba doći do primjene samo po propisima parb. postupnika, mora i ovaj da drži korak sa razvitkom i napredovanjem prometa i života.

Dovršujem sa željom, osvanuo nam naskoro i moderni gradjanski postupak ! (Odobravanje.)

Digitized by Google

IV.

Stališka pitanja.

Dr. Vladimir Prebeg:

Slavna skupštino!

Oslanjajući se o uvodne rieči našega predsjednika, koji je otvarajući današnju našu sjednicu naglasio, da je po pravilima zadaća našega pravničkoga družtva, da goji i unapredjuje pravo i pravnu nauku u theoriji i praksi, uzimam evo i opet rieč, kao praktični pravnik, da iznesem predlog, kojim ćemo doskočiti priekoj potrebi svakdanjega našega života.

Notorna je stvar da uredovanje kod svih naših oblasti, a naročito i kod sudova teče odviše sporo, na očitu štetu prometa i vjeresije, a da bi se uz dobru volju i ujednostručenje posla, tomu ipak doskočiti moglo i moralo, jer to potreba iziskuje. Odgovoriti će mi se na to, da su naši sudovi preobterećeni, da promet raste, a s njime i poslovni brojevi, a osoblje je od mnogo godina kod svih sudova ili isto ili sasvim neznatno poraslo. I — priznajem: Taj je prigovor u istinu opravdan — nu tim priznanjem nam nije pomoženo. Život, stranke ištu, da im se poslovi svršavaju, pa imaju i pravo na to!

Dok bo zakon, recimo, za mjenbene stvari uzakonjuje trodnevni rok za platež mjenbene tražbine — odredjuju sudovi ročište na prigovore proti mjenb. plat. nalogu, na 2—3 i više mjeseci, a tako, i drugo i treće — kada ćeš dakle dočekati osudu — ?!

I kad si napokon dočekao osudu, sliedi tromi ovršni postupak.

Dražba nekretnina imade n. pr. po zakonu biti u službenom oglasniku „Nar. Novina" na 3 mjeseca, najmanje razpisana! Ima li to smisla u najvećoj većini naših poslova, gdje se radi najviše o malim imov. subjektima i njihovoj imovini, ponajpače kada se znade, da se taj službeni oglasnik samo riedko u novinama čita, da se dakle po njemu riedko kada kakav uspjeh polučuje.

Ipak, neka bude — zakon je zakon, ali kada se sada proti takovoj na najmanje 3 tmjeseca razpisanoj dražbi nekretnina uloži ma s koje strane utok, a mi riešenje na taj utok dobivamo tek za 4—5 i više mjeseci, notabene još riešenje, kojim se utok odbija i dražbena odluka potvrdjuje — nakon što je dražbeni rok već odavna minuo — to ipak nebi smjelo biti, ali biva, biva vrlo često, skoro uviek!

Ako je težko parnicu do usklade dovesti, jer su u latentnoj oprieci interesi tužitelja i tuženoga, pa se lahko izgovor naći može, da se mora proučiti predmet i alegati i pripraviti dokazala; ako je težko dobiti osudu, jer se vrlo često samo sporo dokazi provadjati mogu, pa onda i postupajući sudac treba vremena dok parnicu prouči i osudu smisli i napiše — može tko hoće

Digitized by Google

za to zatezanje kakav takav izgovor i opravdanje naći, ali kad je jednom predmet osudom pravomoćno riešen, nebi smjelo više biti zatezanja, ponajpače ta zatezanja nebi smjela ići na rovaš sudbenih oblasti ; kad postupajući sudac gotovu stvar u ruku dobije, ne treba baš mnogo truda i razmišljanja, da li je ovrha po propisu zakona dozvoljena i dražba valjano razpisana, pa da se o tomu riešenje izda, ali bi se svakako to riešenje, ponajpače onda, kad se njime potvrdjuje dražbu razpisivajuća odluka — moralo izdati tako, da se razpisani rok održati može i u onomu slučaju da još stvar na treću molbu ide — a moglo bi se to, kad je rok izbačen na 3 mjeseca i još dalje. Kad stranke mogu svoj utok za 3 event. 14 dana izraditi i sudu predložiti, zašto da sudovi riešenje svoje na taj utok nebi mogli u takovomu roku sačiniti i strankama izdati ? !

Ja držim, da smo u tomu svi složni i da nas na taj korak sili izkustvo, koje smo crpili iz svagdanjega života.

Stavljam stoga, sine ira — jer ne želim nikomu naškoditi, nego nama svima pomoći — sliedeći

Predlog

„Pravničko društvo imade se preko svoga upravnoga odbora obratiti na vis. kr. zem. vladu, odio za pravosudje s predstavkom i molbom — da po mogućnosti pospješi uredovanje kod svih podčinjenih joj pravosudnih oblasti, a naročito, da se u drugoj i trećoj molbi riešenja, o kojima ovisi održenja nekoga već ustanovljenoga roka, izdadu prije toga roka, tako, da se ustanovljeni rok eventualno još održati može."

Ovaj je predlog skupština odobrila i jednoglasno prihvatila.

V.

Predsjednik dr. Franjo Spevec: Time je dnevni red današnje skupštine iscrpen.

A sada mi je dužnost i čast, da u ime pravničkoga društva najsrdačnije zahvalim prije svega gospodi, koja su priredila rasprave i sudjelovala kod raspravljanja, zatim svoj onoj gospodi, koja su ovaj sastanak počastila svojom prisutnošću. Opravdana je nada, da će ovaj sastanak uroditi dobrim plodom po svrhu i zadaću pravničkoga društva, pa ćemo nastojati da na ovaj način i dalje služimo ovoj zadaći. Zahvaljujem napose osiječkim i okolišnim kolegama, koji pokazaše toli živi interes za ovaj sastanak, po tom za pravničko društvo u opće. Njihov lijepi primjer neka djeluje blagotvorno i na druge članove pravničkoga društva.

Hvala nadalje ovdašnjoj štampi, koja nas je toli simpatično pozdravila. Tom je zgodom ta štampa iznijela neke refleksije o našem pravnom

Digitized by Google

životu, potužila se na mnoge nedostatke. S obzirom na to čast mi je upozoriti poštovanu štampu na to, da je pravničko društvo u novije doba mnogo raspravljalo o potrebama našega pravnoga života, stvaralo zaključke i stavljalo predloge o potrebnim reformama u svim granama pravnoga života.

U ljetošnoj skupštini pravničkoga društva, kad sam napominjao reforme u drugim državama, imenito najnoviji švicarski gradjanski zakonik, naveo sam takodjer, što je dosele uradilo naše pravničko društvo u tom pogledu. Nije dakle krivnja na pravničkom društvu, što se ne provadjaju nužne reforme.

Zahvaljujem napokon predsjedničtvu sudbenoga stola, koje nam je ustupilo prostorije potrebite za ovaj sastanak. Još jednom hvala svima! Time zaključujem današnju skupštinu, te dovikujem poštovanoj gospodi: Do vidjenja na slijedećem sastanku! (Burni „Živio!" i odobravanje s pljeskom.)

O jamstvu članova javnog i komanditnog trgovačkog društva za društvene obveze.

Napisao **Dr. Mladen Pliverić**, kr. sudbeni pristav.

(Svršetak.)

Uzmimo sada slučaj, gdje je komanditistin poslovni dio već u početku društvenog poslovanja manji od iznosa, do kojeg je on preuzeo jamstvo za društvene obveze, dakle slučaj, gdje komanditista svoj ugovoreni prinos nije odmah potpunoma uplatio u društvenu imovinu[102] Bude li na koncu prve poslovne godine društvena bilanca pasivna, umanjit će se taj komanditistin poslovni dio za iznos, do kojega on participira na društvenom gubitku. Dobitak, što na koncu druge godine otpadne na komanditista, upotrijebit će se za popunjenje koncem prve godine umanjenog komanditistovog poslovnog dijela. Kamate će mu analogno kao i u prijašnjem slučaju društvo isplatiti i onda kad još nije pokrito umanjenje njegovog početnog poslovnog dijela. Glede upliva, što ga ima isplata kamata na komanditistino jamstvo, vrijedi isto, što smo naveli u prijašnjem slučaju, uz modifikaciju, da komanditista već u početku društvenoga poslovanja jamči za društvene obveze i svojom privatnom imovinom Dostaje li komanditistin dio društvenog dobitka za potpuno popunjenje njegovog prijašnje godine umanjenog poslovnog dijela do njegove prvobitne visine, jamči on i nadalje samo svojim uloškom t. j. uplaćenim prinosom i s privatnom svojom imovinom u toliko, u koliko je s njom već u početku jamčio t. j. do iznosa razlike izmedju vi-

[102] Pretpostavljamo, da se iznos ugovorenog uloška pokriva s iznosom unesenog u trg. registar.

Digitized by Google

sine preuzetog jamstva i faktično već uplaćene svote. Podigne li pak komanditista kamate premda otpadajući na nj dio dobitka ne dostaje za pokriće iznosa, za koji se je usljed društvenog gubitka umanjio njegov početni poslovni dio, modificira se i povećava njegovo jamstvo s privatnom imovinom. Dok je prije s njome samo posredno jamčio društvenim vjerovnicima za diferenciju izmedju iznosa, do kojega je preuzeo jamstvo, i uplaćenog prinosa, jamči sada osim toga još i neposredno za iznos podignutih kamata. Takav će upliv imati i isplate, što ih komanditista primi slijedećih godina u koliko još ne bude nadoknadjena razlika izmedju visine poslovnog dijela prve i onoga kasnijih godina.

U oba dosada navedena slučaja znači „uložak", koji se ima nadopuniti do svoje prvobitne visine, komanditistin početkom društvenog poslovanja u društvo uplaćeni prinos, pa se prema tome visina, do koje komanditista jamči svojim privatnom imovinom neposredno društvenim vjerovnicima bude li dizao kamate i dobitak iza kako taj prinos bude umanjen društvenim gubicima, odredjuje razlikom izmedju visine prve godine u društvenu imovinu uplaćenog prinosa i visine poslovnog dijela komanditistinog.

No može nastati i takav slučaj, gdje se visina osobnog jamstva komanditistinog ne će moći tako odrediti.

Uzmimo opet, da je komanditista početkom društvenog poslovanja uplatio samo jedan dio iznosa, do kojega je preuzeo jamstvo za društvene obveze. Npr. komanditista je preuzeo jamstvo do 10.000 K., a uplatio je na početku društvenog poslovanja samo 5000 K. Usljed toga jamči društvenim vjerovnicima osim sa svojim poslovnim dijelom, koji iznosi 5000 K., još i sa svojom privatnom imovinom do iznosa od 5000 K. Recimo, da se prva poslovna godina svrši s dobitkom, od kojega na komanditistu otpane 2000 K. Komanditista može taj svoj dobitak podići bez ikakvog upliva po svoj odnošaj prema društvenim vjerovnicima. On im jamči i nadalje osim sa svojom društvenom imovinom još i sa svojom privatnom imovinom do iznosa od 5000 K. No komanditista može taj svoj dobitak upotrebiti u svrhu djelomične uplate svog još dužnog prinosa. Ostavi li ga nepodignutog, pripisat će se njegovome poslovnom dijelu. Taj će sada iznositi 5000 K. + 2000 K. = 7000 K. Time je komanditista jedan dio svog jamstva s privatnom imovinom svalio na svoju društvenu imovinu. Otsele on jamči društvenom vjerovnicima sa svojim poslovnim dijelom, koji iznosi 7000 K. i sa svojiom privatnom imovinom, ali samo do iznosa od 10.000 K. — 7000 K. = 3000 K. — Koncem slijedeće (t. j. druge) poslovne godine isplatit će se komanditisti 6%[102a] kamati od njegovog poslovnog dijela t. j. (7000 K. × 6) : 100 = 420 K. U koliko se time ne umanjuje njegov poslovni dio ispod iz-

[102a] Po z. čl. XXXV. od g. 1895. 5 %

Digitized by Google

nosa njegovih u društvo uplaćenih prinosa (§ 139. st. 2.) t. j. ispod 7000 K., jamči on i nadalje svojom privatnom imovinom samo do iznosa od 3000 K. Koncem slijedeće (t. j. treće) godine spane kamanditistin poslovni dio recimo na 6000 K. Kamati, koji bi se komanditisti imali isplatiti, iznose 6% od dijela, s kojim je početkom te godine sudjelovao u društvenom poduzeću t. j. (7000 K. × 6) : 100 = 420 K. Ostavi li ih komanditista nepodignute, pripisuju se njegovome poslovnom dijelu, koji sada iznosi 6000 K. + 420 K. = 6420 K.

Time, što je te kamate ostavio nepodignute, udovoljio je komanditista propisu st. 3. §-a 139., te jamči kao i dosele svojom privatnom imovinom samo za u društvo još neuplaćeni dužni prinos t. j. za 3000 K. Podigne li pak te kamate, jamči osim toga za njihov iznos t. j. za 420 K. društvenim vjerovnicima osobno (§ 139. st. 3. i 4.). Koncem slijedeće (t. j. četvrte) godine otpane na komanditistu npr. dobitak od 500 K. Tog mu iznosa ne će društvo isplatiti, već će ga (po §-u 136. t. z.) upotrijebiti za popunjenje njegovog prijašnje godine umanjenog poslovnog dijela. Taj će sada iznositi 6000 K. + 420 K. + 500 K. = 6920 K. Pošto je početkom treće godine iznosio 7000 K., nije još izravnan manjak od 80 K. Kamati, što koncem te (četvrte) godine otpanu na komanditistu iznose 6% od dijela, kojim je on početkom njezinim sudjelovao u društvenom poduzeću t. j. (6920 K. × 6) : 100 = 414 K. 20 fil. Taj će iznos morati komanditista hoće li, da ne poveća jamstvo svoje s privatnom imovinom, djelomice upotrijebiti za nadopunjenje onog manjka od 80 K., smjet će dakle podići samo 414.20 K. — 80 K. = 334 K. 20 fil.

Uplati li komanditista slijedeće godine opet jedan dio svog još dužnog prinosa, dakle svoj poslovni dio poveća, moći će kamate i dobitak kasnijih godina dizati samo onda i u toliko, kada i u koliko njihov iznos nije potreban za nadopunjenje tako povećanog poslovnog dijela.

U kratko se može reći, da komanditista može kamate i dobitak bez upliva po svoje jamstvo podizati samo onda i u toliko, kada i u koliko njihov iznos nije potreban za nadopunjenje ukupnog iznosa sviju prinosa, što ih je on bilo kada i kojim mu drago načinom uplatio u društvo u svrhu da konstituira svoj uložak, s kojim je preuzeo jamstvo za društvene obveze. To je smisao stavke 3. §-a 139. u savezu sa stavkom 4.

Visina pak, do koje komanditista neposredno jamči društvenim vjerovnicima, ako proti ustanovi tog zakonskog propisa diže kamate i dobitak, dade se odrediti na taj način, da se ponajprije proračuna diferencija izmedju zbroja sviju njegovih u svrhu konstituiranja uloška već uplaćenih prinosa i visine poslovnog dijela njegovog, a onda ispita u koliko je toj diferenciji uzrokom okolnost, što je proti zakonskoj ustanovi dizao kamate i dobitak.

Digitized by Google

Prema tome znači „uložak" u st. 3. §-a 139. isto, što i „prvobitni uložak" u st. 2. §-a 139. t. j. zbroj sviju prinosa, što ih je komanditista bilo kada u društvo uplatio u svrhu da konstituira svoj uložak, ili komanditistin „najviši aktivni saldo"[103] Razlika pak izmedju st. 2. i st. 3. §-a 139. jest ta, što zakon u st. 2. ima pred očima slučaj, kada je komanditistin poslovni dio ravan tom najvišem aktivnom saldu, a u st. 3. slučaj, kdaa je on usljed društvenih gubitaka spao ispod te visine.

VI. Napokon pravi zakon jednu iznimku od navedenog pravila o isplati kamata i dobitka, odredjujući u posljednjoj stavci §-a 139., da se „komanditista ne može pridržati na povratku kamata i dobitka, što je uzdigao u dobroj vjeri na temelju bilance sastavljene u dobroj vjeri"[104].

Po toj zakonskoj ustanovi jamči komanditista uvijek, kada je podigao kamate i dobitak na temelju bilance sastavljene u zloj vjeri bez obzira na to, da li je on sam bio u dobroj vjeri. Nasuprot makar da je bilanca sastavljena u dobroj vjeri, jamči komanditista, koji je kamate i dobitak dizao u zloj vjeri.

Bilanca je sastavljena u dobroj vjeri, ako su svi oni, koji su kod njezinog sastavljanja sudjelovali, njezine podatke smatrali istinitima ; osobito one, koji se odnose na procjenu pojedinih dijelova društvenog imutka[105] Da bude komanditista u dobroj vjeri, treba da je upotrijebio prije nego li je dignuo otpadajuće na nj kamate i dobitak, svoje pravo kontrole t. j. ispitao inventar i bilancu[106], te na temelju tog ispitivanja prema okolnostima mogao držati, da je u bilanci iskazano pravo stanje stvari.

VII. Obzirom na nejasnu i netočnu stilizaciju st. 1. §-a 139. nastaje pitanje : s kojim iznosom jamči komanditista društvenim vjerovnicima u slučaju, kada je uložak, koji je unesen u trg. registar, manji od uloška ugovorenog?

Kao što je za visinu komanditistinog jamstva mjerodavan uneseni iznos onda, kad je on viši od ugovorenog, tako će on biti mjerodavan i onda, kad je niži od ugovorenog[107]. Ograničenje komanditistinog jamstva nije jednostavna posljedica društvenog ugovora, već se ono osniva na unosu u trg. registar uz pretpostavu, da je upis osnutka društva obnarodovan. Unos ograničenog jamstva komanditistinog u trg. registar ima u savezu s obnarodovanjem osnutka društvenog konstitutivnu snagu. Kad bi se ograničenje komanditistinog jamstva osnivalo na društvenom ugo-

[103] Vidi Schwalb: cit., str. 411. i sl., te str. 419. i sl.
[104] Suglasnu ustanovu sadržaje i austr. trg. zakon u posljednoj stavci čl. 165.
[105] Hahn: Komm. k čl. 165., § 9.
[106] Hahn: ibid., Ehrenberg: cit., str. 375., Staub: Komm. k čl. 165., § 8.
[107] Schwalb: cit., str. 389., t. III. i IV., Randa: cit. II., str. 186. II.

Digitized by Google

voru, morao bi komanditista i prije obnarodovanja osnutka društva samo ograničeno jamčiti, ako je društvenim ugovorom samo ograničeno jamstvo preuzeo, a zakon u §-u 136. st. 3. baš protivno odredjuje. Kad bi se to ograničenje osnivalo na društvenom ugovoru, bila bi društvenim članovima oduzeta mogućnost, da svoje nutarnje odnošaje slobodno po svojoj volji urede. Društveni vjerovnici ne mogu biti nikada povrijedjeni u svojim pravima i interesima time, što je u trg. registar unesen manji iznos nego li je onaj, s kojim komanditista po društvenom ugovoru sudjeluje u poduzeću, jer ne znajući za nutarnji društveni odnošaj nijesu ni mogli računati na onu diferenciju izmedju ugovorenog i unesenog iznosa[108]. Tražbinu, što je ima društvo prema komanditisti glede uplate te diferencije, moći će društveni vjerovnici vodeći ovrhu na društvenu imovinu doduše istjerati od komanditiste, jer i ona spada u društvenu imovinu, ali odatle ne slijedi, da komanditista s tim iznosom jamči društvenim vjerovnicima, već samo društvu, na mjesto kojega usljed ovrhe stupiše društveni vjerovnici[109].

Pošto komanditista društvenim vjerovnicima ne jamči s diferencijom izmedju višeg ugovorenog i nižeg unesenog iznosa, to mu društvo tu diferenciju može povratiti i otpustiti, to komanditista može bez uštrba po jamstvo s privatniom imovinom dizati i kamate i dobitak ma da se time njegov poslovni dio umanjuje za iznos te razlike ili ma da još njegov usljed gubitaka za tu razliku umanjeni poslovni dio nije nadopunjen[110].

VIII. Kao što novo pristupivši javni član i komplementar jamče i za one društvene obveze, koje su nastale prije njihovog pristupa, tako isto jamči za njih i komanditista (§ 140. t. z.)

Pitanje je, jamči li komanditista, koji je svoj uložak povisio, i prijašnjim društvenim vjerovnicima s tim viškom ili samo onima, koji steku prema društvu tražbinu iza tog povišenja?[111]

Na to se pitanje mora odgovoriti analogno kao u slučaju, kad u društvo pristupi novi član. I u takvom povišenju uloška stoji naime u neku ruku novi pristup. Tamo pristupa osoba, koja dosele nije bila društvenim članom, u društvo, a ovdje pristupa osoba, koja već jest društvenim članom, u isto društvo svojim daljnjim sudjelovanjem, pa kao što tamo jamči vjerovnicima osoba, koja s njima nije ni kontrahirala, kao što se tamo može vjerovnik namiriti iz imetka osobe, na koju prigodom kontrahiranja nije

---

[108] Schwalb: cit., str. 390.

[109] Vidi o tome Hahn: Komm. k čl. 165. § 11., Vrbanić: cit., str. 244. i 245.

[110] Puchelt Kommentar zum allg. deutschen Handelsgesetzbuche (4. izdanje): k čl. 165., nota 2. Gareis-Fuchsberger: cit., k čl. 165.; t. 33.; Staub: cit., k čl. 165., § 3. zastupaju mnijenje, da komanditista jamči s ugovorenim uloškom ma da je on veći od unesenog.

[111] Pretpostavljamo naravno, da je to povišenje uneseno u trg. registar.

Digitized by Google

ni misliti mogao, tako analogno (a maiori ad minus) jamči ovdje vjerovnicima osoba, koja je s njima kontrahirala i s onim na što se oni nijesu oslanjali prigodom sklapanja posla.

Kako je gore razloženo, komanditistino je jamstvo u principu neosobno ili indirektno, a samo pod izvjesnim pretpostavama osobno ili direktno. Prema tome ne može društveni vjerovnik svoju tužbu proti komanditistu fundirati onako, kao tužbu proti komplementaru ili članu javnog trgovačkog društva, pozivajući se jednostavno na to, da je stekao proti društvu tražbinu, a tuženi, da je član toga društva[112], već on mora osim toga dokazati, da su nastupile pretpostave komanditistinog osobnog jamstva.

Vjerovnik se prema tome u svojoj tužbi mora pozvati na koju od slijedećih okolnosti:

1. da je ugovorno uplaćeni uložak komanditistin manji od uloška unesenog u trg. registar[113];

2. da je komanditisti uložak posvema ili djelomično povraćen bilo direktno bilo usljed isplate kamata proti ustanovi st. 2. §-a 139. t. z.;

3. da mu je uložak posvema ili djelomično oprošten;

4. da je komanditista proti ustanovi st. 3. §-a 139. dizao kamate i dobitak.

Komanditista može replicirati:

1. da je iza toga, što je proti ustanovi st. 2. ili st. 3. §-a 139. dignuo kamate i dobitak, njihov iznos opet uplatio u društvo;

2. da je kamate i dobitak dizao na temelju bilance.

Na posljednji prigovor ima vjerovnik dupliku, da se bilanca temelji na prekomjernoj procjeni društvene imovine.

Napokon ostaje tuženomu komanditisti triplika, da je bilanca sastavljena u dobroj vjeri i da ju je on prema okolnostima mogao držati ispravnom[114].

---

[112] Za austrijski odnosno bivši opći njem. trg. zakon zastupa većina pisaca mnijenje, da je takvo fundiranje tužbe dovoljnō. a da je stvar tuženikova, da prigovori i dokaže, da je svoj uložak već potpunoma uplatio. Vidi Hahn: Komm. k čl. 165., § 17. Renaud, cit., str. 415. Behrend: cit.,str. 642., t. VI. Staub: Komm. k čl. 165., § 12. Schwalb, str. 429.

[113] Vidi gore točku II.

[114] Tako Schwalb: cit., str. 430. — O tom da li dužnost dokaza dobre vjere pada na komanditistu ili pak dužnost dokaza zle vjere na vjerovnika, ne slažu se mnijenja. Prvo drže Hahn: Komm. k čl. 165., § 17., nota 11. Behrend, str. 643., nota 36. Staub, Komm. k čl. 165., § 12.; drugo pak drže Renaud: cit., str. 421., Ehrenberg str. 385., Vrbanić: cit., str. 243.

Digitized by Google

C. Neograničeno jamstvo komanditistino.

Imade, kako već spomenusmo, slučajeva, gdje i komanditista jamči za društvene obveze neograničeno.

I. § 138. t. z. stavka posljednja glasi:

„Ako družtvo započme tjeranje posla prije spomenutoga obnarodovanja, tada član izvanjski jamči trećim osobama istim načinom kao nutarnji član za društvene obveze, nastale do obnarodovanja, u koliko ne može dokazati, da je istim osobama bilo poznato ograničeno jamčenje njegovo."

Ovoj zakonskoj ustanovi ne bi u našem zakonu smjelo biti mjesta. Ona stoji ponajprije u protuslovju s prvom stavkom §-a 138. t. z., a zatim i s pojmom komanditnog društva[115].

1. stavka §-a 138. t. z. glasi: „Pravna kriepost odnošaja družtvenoga prama trećim osobama počima od časa kada se obnaroduje u registar tvrdka trgovačkih učinjeni upis osnutka družtva komanditskoga, dotično kada je družtvo počelo poslovanje svoje (§ 87.)."

§ 125. t. z. pak kaže: „Družtvo komanditsko postaje, kada pri poslu, tjeranu pod zajedničkom tvrdkom, jedan ili više ... članova jamči samo ugovorno opredieljenim uložkom imovine, dočim jedan ili više... članova nosi neograničenu i solidarnu odgovornost."

Prema st. 1. §-a 138. t. z., jer pravna krepost odnošaja društvenoga prema trećim osobama počima već časom, kad je društvo počelo svoje poslovanje, imala bi od tog časa nastupiti i posljedica njegova t. j. ograničeno jamstvo komanditistino (§ 125. t. z.). Pošto pak ta posljedica, koja je po našem zakonu i glavna oznaka komanditnoga društva ne nastupa (st. posljednja §-a 138. t. z.), to nije nastalo ni komanditno društvo.

Sastavljači našeg trg. zakona recipirali su ustanovom §-a 138. st. posljednja jednostavno suglasnu ustanovu austrijskog odnosno bivšeg općegnjem. trg. zakona[116], ne pazeći na navedenu logičnu pogrješku. Nju sadr, žaje doduše i austrijski odnosno bivši opći njem. trg. zakon, jer protuslovje,

---

[115] Vidi Vrbanić: cit., str. 235. i 236.

[116] st. 1. čl. 163. austr. odnos. bivšeg općeg njem. trg. zakona glasi: „Im Verhältnis zu dritten Personen tritt die rechtliche Wirksamkeit einer Kommanditgesellschaft mit dem Zeitpunkte ein, in welchem die Errichtung der Gesellschaft bei dem Handelsgerichte, in dessen Bezirk die Gesellschaft ihren Sitz hat, in das Handelsregister eingetragen ist, oder die Gesellschaft auch nur ihre Geschäfte begonnen hat."

st. 3. istog članka: „Hat die Gesellschaft vor der Eintragung ihre Geschäfte begonnen, so haftet jeder Kommanditist dritten Personen für die bis zur Eintragung entstandenen Verbindlichkeiten der Gesellschaft gleich einem persönlich haftenden Gesellschafter, wenn er nicht beweist, dass denselben seine beschränkte Betheiligung bei der Gesellschaft bekannt war."

Digitized by Google

koje postoji izmedju st. posljednje i stavke 1. §-a 138. našeg trg. zakona, postoji i izmedju st. 3. i st. 1. čl. 163. onih zakona, ali ipak ona nije tamo tako golema kao u našem trg. zakonu.

Kod tumačenja navedenog čl. 163. može se ona pogrješka obići time, što se komanditno društvo, koje započme svojim poslovanjem prije unosa u trg. registar, može po austrijskom odnosno općem njem. trg. zakonu sasma korektno smatrati javnim trg. društvom, jer se po tim zakonima svako društvo, kod kojeg dvije ili više osoba pod zajedničkom tvrtkom tjeraju trg. obrt, a kod nijednoga člana nije jamstvo ograničeno na uložak, imade smatrati javnim trg. društvom (čl. 85. st. 1. austr. i bivšeg opć. njem. trg. zakona). Tamo postoji predmnijeva, da se trg. društvo u dvojbi ima smatrati javnim trg. društvom I čl. 163. navedenih zakona doduše govori, da k o m a n d i t i s t a jamči u slučaju kada društvo započme svoje poslovanje prije unosa u trg. registar istim načinom kao i član nutarnji, dakle razlikuje komanditista od komplementara, ali se može reći, da zakon tude izraz „komanditista" rabi kao skraćeni izraz za „onaj, koji po društvenom ugovoru ima biti komanditista"[117].

Po našem zakonu tog izlaza nema, jer se po njem za postanak javnog trg. društva traži, da članovi ugovore neograničeno i solidarno jamstvo za društvene obveze (§ 64. t. z.), što u našem slučaju nijesu učinile. Po našem se zakonu ustanova st. 3. § 138. nemože nikako opravdati. U austr. je trg. zakonu ratio suglasne ustanove čl. 163. ta, da se zaštite interesi osoba, koje su u dobroj vjeri kod sklapanja pravnih posala s društvom držale, da im svi njegovi članovi za preuzete obveze jamče neograničeno t. j. da je društvo, s kojim kontrahiraju javno trg. društvo. Ustanovi st. 3. §-a 138. ta ratio manjka.

Iznimka, što je postavlja zakon za slučaj, kad je vjerovniku bilo poznato ograničeno sudjelovanje komanditistino, opravdava se time, što vjerovnik, koji znade, da mu se jedan ili neki od članova hoće samo ograničeno obvezati, nemože od njih više ni tražiti od onoga, na što je bila upravljena njihova volja prigodom kontrahiranja. Prigovor, što ga dakle komanditista u takvom slučaju proti društvenom vjerovniku imade, jest exceptio doli[118].

Nije nužno, da komanditista dokaže, da je vjerovniku bilo poznato do koje visine je on preuzeo jamstvo, već je dovoljno da dokaže, da je vjerovnik prigodom sklapanja pravnog posla s društvom znao, da on nosi samo ograničenu odgovornost za društvene obveze[119].

[117] Vidi S c h w a l b : cit., str. 383.

[118] S c h w a l b, str. 375. V r b a n i ć : cit., str. 236.

[119] H a h n : Komm. k čl. 163., § 7. S c h w a l b : cit., str. 374. S t a u b : Komm. k čl. 163., § 4. 8.

Digitized by Google

Nastaje pitanje može li komanditista štetne posljedice, koje mogu za nj nastati započne li društvo s poslovanjem prije naznačenoga roka, bilo kakvim načinom zapriječiti ?

T h ö l[120] drži, da mu to nije moguće, pa naziva ustanovu čl. 163. str. 3. smrtonosnim udarcem za društvo („ein Todesstoss für die Commanditgesellschaft").

H a h n[121], K r ä w e l[122], E h r e n b e r g[123] i S t a u b[124] misle, da komanditista može toj posljedici izbjeći tako, da sklopi društveni ugovor s dodatkom, da se s poslovanjem pod zajedničkom tvrdkom nesmije započeti prije upisa društva u trg. registar[125].

Započne li koji od komplementara unatoč takvog ugovora s poslovanjem prije unosa, to on radi bez svake ovlasti, pa prema tome on ne zastupa društvo niti ne obvezuje članova.

B e h r e n d[126] kaže, da društvo prije unosa u trg. registar faktičnim početkom poslovanja stupa u krepost prema trećim osobama samo onda, ako su na početak poslovanja pristali svi članovi. Stoga, da je onaj dodatak društvenom ugovoru ili suvišan ili ako je ipak u smislu čl. 163. započeto s poslovanjem — bez značenja.[127]

A n s c h ä t z[128], W e n d t[129], S c h w a l b[130] i G a r e i s - F u c h s b e r g e r[131] drže napokon, da komanditista može neograničenom jamstvu izbjeći time, da sklopi društveni ugovor samo s dodatkom, da društvo počinje istom danom upisa u trg. registar. U takvom se slučaju nemože jednostrano poslovanje komplementarevo smatrati početkom društvenog poslovanja, jer društvo još nije u opće stupilo u život.

Držimo, da je potonje mnijenje ispravno. Ugovor članova, da se s društvenim poslovanjem nemože započeti prije unosa u trg. registar (odnosno po našem zakonu prije obnarodovanja tog upisa) nemože nikako komanditista zaštititi od neograničenog jamstva. Takav ugovor radja doduše za sve članove, kojima je povjereno poslovodstvo i zastupstvo društva dužnošću,

---

[120] cit. (6. izdanje) § 105. 4.

[121] Komm. k čl. 163., nota 7.

[122] cit., str. 100.

[123] cit., str. 333.

[124] Komm. k čl. 163., § 3.

[125] Po našem bi dakle zakonu ugovor morao biti sklopljen s dodatkom, da se s poslovanjem ne smije početi prije obnarodovanja upisa društva.

[126] cit., st.r 634., nota 3.

[127] Proti tome tumačenju ustaje S t a u b : loc. cit. i R a n d a : cit. II., str. 44.

[128] Komm. II., str. 371.

[129] cit., str. 454. i sl.

[130] cit., str. 367.

[131] cit., str. 292., nota 26.

Digitized by Google

da propuste svako poslovanje prije naznačenoga roka, no ne drže li se oni toga, već unatoč onoga ugovora započnu s društvenim poslovanjem, obvezuju društvene članove. Čim treće osobe znadu, da je stanovito društvo konstituirano i da je stanovitim osobama društvenim ugovorom povjereno zastupstvo društva, mogu se one potpunoma pouzdavati u to, da su te osobe i ovlaštene društvo obvezivati. Nikako ne može biti njihova dužnost, da ispituju, da li su svi članovi pristali na početak društvenoga poslovanja ili nijesu. Kao što se po zakonu ne može stegnuti opseg punomoćja društvenih zastupnika s pravnom kreposti prema trećim osobama (§ 92. t. z.), tako se isto ne može ovlast zastupanja učiniti ovisnom o kakvom uvjetu ili roku[132]. Stoga se može komanditista braniti samo prigovorom, da u doba, kada je komplementar započeo s tobožnjim društvenim poslovanjem, društvo u opće još nije ni opstojalo, već, da je ugovor o osnutku društva sve do časa, kada je društvo prema ugovoru članova stupilo u krepost, imao samo karakter preliminarija ili punktacija[133].

Pitanje je: kako je sa jamstvom osobe, koja pristupi k postojećem već komanditnom društvu kao komaditista ?

Kako vidjesmo, čini naš zakon ograničenje komanditistinog jamstva u slučaju, kad se osniva novo komanditno društvo, ovisnim o tome, da se upis osnutka komanditnog društva obnaroduje. Kod tog obnarodovanja ne treba i ne smiju se bez zahtjeva interesovanih (dakle komanditista) navesti podaci iskazujući imena, stališ, prebivalište i iznos uložaka imovine članova izvanjskih (§ 126. st. posljednja t. z.). Prema tome imade to obnarodovanje samo tu svrhu, da se treće osobe informiraju o tome, da je pod stanovitom tvrtkom osnovano društvo, kod kojega osim stanovitih osoba, koje za društvene obveze jamče neograničeno i solidarno, i koje su osobe u tom obnarodovanju točno označene, — imade i članova, koji za društvene obveze jamče samo ograničeno. Hoće li treće osobe da znadu koji su to članovi i do kojega im iznosa jamče, mogu se o tom ubavjestiti uvidom u trg. registar. Ako je neko društvo kao komanditno već obnarodovano, ako dakle treće osobe znadu da je neko društvo komanditno, nemogu one osobu, koja takvom društvu kao novi član pristupi, opravdano držati komplementarom, već se o njezinom svojstvu moraju istom uvidom u trg. registar osvjedočiti. No ne nadju li one tamo tu osobu kao komanditistu upisanu, tada one mogu posve opravdano držati, da je ona komplementarom, da im dakle neograničeno jamči.

---

[132] Kad bi protivno stajalo, bio bi zakon to naročito istaknuo, kao što to čini njem. t. z. u § 176., koji nalaže neograničeno jamstvo samo onom komanditistu, koji je na početak poslovanja privolio.

[133] Vidi Gareis-Fuchsberger: loc. cit.

Digitized by Google

Usljed toga moramo reći, da će novo pristupivši komanditista za sve društvene obveze, nastale od časa njegovog pristupa do unosa u trg. registar, jamčiti neograničeno.

Drukčije će biti u slučaju, kad neka osoba kao komanditista pristupi k postojećem javnom trg. društvu. Takav će komanditista jamčiti neograničeno ne samo za društvene obveze nastale od časa njegovog pristupa pa do unosa u trg. registar, već i za one koje su nastale do obnarodovanja novo osnovanog komanditnog društva. Treće osobe prije tog obnarodovanja nijesu) informirane o tom, da u društvu imade i takvih članova, koji im samo ograničeno jamče. One će sve do tog časa smjeti opravdano držati, da postoji isto javno trg. društvo s proširenim članstvom ; one će sve do tog časa novo pristupivšeg člana smjeti držati javnim članom postojećeg već trg. društva, dakle članom, koji im neograničeno jamči.

Dvojba bi mogla nastati o tom kako jamči komanditista, koji je pristupio postojećem već komanditnom ili javnom trg. društvu, za obveze nastale prije njegovog pristupa. Uzevši u obzir, da je svrha zakonske ustanove §-a 138. st. 3. samo ta, da se zaštiti dobra vjera osoba, koje su s društvom kontrahirale ne znajući, da u društvu ima i takvih članova, koji im samo ograničeno jamče, ne bi bilo opravdano već posve neracijonalno, kad bi se neograničeno jamstvo komanditistino protegnulo i na obveze nastale već prije njegovog pristupa. Stoga moramo zaključiti, da komanditista ma da kao takav još nije unesen u trg. registar ili ma da upis osnutka novo osnovanog komanditnog društva[134], još nije obnarodovan, jamči za obveze nastale prije njegovog pristupa samo ograničeno.[135]

II. Komanditista jamči nadalje po §-u 142. t. z. neograničeno onda, bude li njegovo ime sadržano u društvenoj firmi[136].

Razlog je te ustanove taj, što treće osobe mogu usljed toga, što je ime jednog društvenog člana sadržano u društvenoj firmi, biti zavedene, pa držati, da taj član za društvene obveze neograničeno jamči[137]. Odatle bi se molgo zaključivati da takav komanditista ne će neograničeno jamčiti onomu društvenomu vjerovniku, koji bude znao, da je on ma da je njegovo ime

---

[134] naime u slučaju kad k postojećem javnom trg. društvu neko pristupi kao komanditista.

[135] Staub: Komm. k čl. 163., Zusatz 2., Schwalb: cit., str. 384. Gareis-Fuchsberger: Komm. k čl. 163., toč. 28.

[136] Suglasno ustanovu sadržaje austr. t. z. u čl. 168.

[137] Hahn: Komm. k čl. 168., § 2. Wendt: cit., § 97., str. 434. Ehrenberg: cit., str. 335.

Digitized by Google

sadržano u firmi, samo komanditista[138]. No uzevši u obzir, da zakon svakako hoće, da pravo stanje stvari ne bude prikriveno s društvenom firmom, jer takvom prikrivanju nemože biti druga svrha nego zavaravanje publike, to se ima navedena zakonska ustanova strogo tumačiti, dakle tako, da komanditista jamči neograničeno i onom društvenom vjerovniku, koji znade, da je on samo komanditista.

Da je takvo tumačenje ispravno, vidi se i odatle, što zakon ne postavlja u §-u 142. onakove iznimke kao u §-u 138. st. 3.

Iz ustanove §-a 142. slijedi, da se komanditistino ime, koje je sadržano bilo u društvenoj firmi prije nego li je on u društvo pristupio kao komanditista, što se može dogoditi u slučaju kada je komanditista dosele bio samovlasnik firme ili neograničeno jamčeći član — ima brisati iz firme, jer inače jamči neograničeno.[139]

Neograničeno jamstvo komanditistino nastupa i onda, kad je njegovo ime bez njegove privole — dapače i proti njevovoj volji sadržano u društvenoj firmi[140]. Zakon je ustanovom §-a 142. htio zaštititi interes prometa, dakle općenitiji i veći interes nego li je onaj, u kom može biti povredjen komanditista, čije je ime protuugovorno sadržano u društvenoj firmi. Takav komanditista može uvijek tražiti regres od ostalih članova, te ih tužiti na brisanje protuugovorne firme.

III. Napokon jamči komanditista neograničeno i onda, ako on sam kontrahira za društvo, ne izjavivši izrično, da radi samo kao društveni prokurista ili punomoćnik (§ 141. t. z.[141].

Ta se zakonska ustanova ne odnosi na slučaj, kada u ime društva radi komanditista kao takav t. j. komanditista, kojemu nije podijeljena prokura ili punomoć društvena. Komanditista kao takav isključen je od zastupanja društva. Njemu se kao takovome ni društvenim ugovorom nemože povjeriti zastupanje društva[142]. To izriče zakon indirektno u §-u 128., koji glasi: „Nutarnji članovi, povlašteni zastupati društvo dužni su pri sudbenom

---

[138] Tako Ehrenberg: loc. cit.

[139] Hahn: loc. cit. Ehrenberg, str. 335. 1. Wendt: cit., str. 434. Staub: Komm. k čl. 168., § 1.

[140] Ehrenberg: str. 335., 2. Wendt: loc. cit. Thöl: cit., § 105. I. Protivno Hahn: Komm. k čl. 168., nota 4. Staub: Komm. k čl. 168., § 1.

[141] Suglasnu ustanovu sadržaje austr. t. z. u čl. 167.

[142] Vidi Hahn: Komm. k čl. 167., § 3. Vrbanić: Trgovački zakon. Tumač zak. čl. XXXVII. 1875., § 20., str. 103. Randa: cit., II., str. 203. II.

[143] § 52. t. z.: „Tko kao prokurista ili punomoćnik trgovački sklopi kakav posao trgovački, ne imajući prokure ili punomoćja trgovačkoga..., odgovoran je po pravuu trgovačkom trećoj osobi ugovor s njim sklopivšoj; ovoj trećoj osobi stoji od volje izbor tražiti od njega naknadu štete ili izpunitbu pogodbe...".

Digitized by Google

stolu ..... legalizovati dati podpise svoje tvrdke, ili ih predložiti u ovjerovljenom obliku." Po tom su §-u ovlašteni na zastupanje društva kao društveni članovi samo komplementari. Komanditista može društvo zastupati samo kao društveni prokurista ili punomoćnik. Odatle slijedi, da komanditista, koji kontrahira za društvo premda mu nije povjerena ni prokura ni punomoćje društveno, radi kao falsus procurator i jamči trećim osobama s kojima je kontrahirao neograničeno, ali ne po §-u 141. t. z., već po §-u 52. t. z.[143]. Prema tome se ustanova §-a 141. može odnositi samo na slučaj, kada u ime društva kontrahira komanditista, kojemu je povjerena prokura ili punomoćje društveno. Ne izjavi li u takvom slučaju komanditista izrično, da radi samo kao prokurista ili punomoćnik, jamči za sklopljene poslove istim načinom kao i član unutarnji t. j. neograničeno.

Ratio te zakonske ustanove jest nastojanje, da se predusretne šteti, koju bi mogle pretrpjeti treće osobe, koje su držale, da je osoba, koja za društvo radi, komplementarom, pa možda baš samo radi pouzdanja u njezin osobni kredit s društvom sklapale pravni posao.

Ipak držimo, da je ta ustanova prestroga. Upravo stoga, što osim komplementara mogu na društveno zastupanje biti ovlaštene i druge osobe kao društveni prokuristi ili punomoćnici, nemaju treće osobe razloga pretpostavlja, da je osoba što u ime društva s njima kontrahira, komplementarom. Ne može se prema tome reći, da se komanditista, koji prigodom sklapanja posala s trećim osobama izrično ne izjavi, da radi kao prokurista ili punomoćnik društveni, gerira komplementarom. Istim pravom bi se moglo reći, da se i onaj društveni prokurista ili punomoćnik, koji nije društvenim članom, gerira komplementarom, ako kod sklapanja pravnog posla ne izjavi izrično, da je prokurista ili punomoćnik.

Po gotovo je ta ustanova posve neopravdana u slučaju, kad treće osobe znadu, da je osoba, što s njima u ime društva kontrahira samo komanditista, koji radi kao društveni prokurista ili punomoćnik, a ipak se ona, jer ne dopušta nikakve iznimke, i na takav slučaj ima uporaviti. Interesi trećih osoba doista ne zahtijevaju tako opsežne pravne zaštite. S toga je posve opravdano, da u novom njem. trg. zakonu nema više slične ustanove.

D. Komanditistino jamstvo iza razvrgnuća društva, istupa njegovog iz društva i za vrijeme društvenog stečaja.

Jamstvo komanditistino ne prestaje društvenim raspustom ili prestankom članstva. Komanditista jamči i nadalje u istom opsegu i istim načinom kao i dosele.

Digitized by Google

Osobito valja opaziti slijedeće: Zakon kaže u §-u 139. str. 2., da se uložak ne smije „dokle traje društvo" niti sasvim niti diomično povratiti ili oprostiti. Bude li mu ipak povraćen ili oprošten to po posljednjoj stavci §-a 139. jamči osobno.

Odatle bi se moglo zaključivati, da komanditista, koji je prigodom društvenog razvrgnuća ili prigodom svog istupa primio takvih povrata ili kojemu je tom prilikom uložak oprošten, ne jamči više. Nu, kada bi se riječi zakona imale doslovno shvatiti, mogao bi se komanditista na vrlo lagan način osloboditi svakog jamstva time, da dan prije društvenog raspusta ili svog istupa uplati u društvo čitav iznos, do kojega još jamči svojom privatnom imovinom za društvene obveze, pa da si ga onda nakon društvenog raspusta ili svog istupa dade zajedno s ostalim svojim poslovnim dijelom opet natrag isplatiti[144].

Da se one zakonske riječi nesmiju doslovce tumačiti, već, da komanditista i nakon društvenog razvrgnuća odnosno svog istupa jamči za društvene obveze, vidi se iz i §-a 146. t. z., koji kaže da § 121.—124. t. z. tičuće se zagode tužbe proti društvenim članovima, „imaju valjanost glede s v i h k o l i k i h članova društva komanditskih" — dakle i glede komanditista. Odatle slijedi, da i iza društvenog raspusta i istupa postoji neka tražbina društvenih vjerovnika proti komanditisti, koja zastaruje u roku od 5 godina[145].

Bude li dakle društvo raspušteno i pri tome komanditisti povraćen uložak, jamči on za njegov iznos društvenim vjerovnicima još 5 godina nakon obnarodovanja društvenog razvrgnuća. Tako isto jamči još 5 godina za iznos još dužne uplate, koja mu bude prigodom društvenog razvrgnuća oproštena. To isto vrijedi i za povraćanja i oproste uslijedivše prigodom istupa komanditistinog iz društva.

Komanditista može po §-u 145. t. z. iz društva istupiti i s jednim dijelom svog uloška. Na prava dosadašnjih društvenih vjerovnika takav djelomični istup ne djeluje. Njima jamči komanditista kao i dosele do čitavog iznosa svog prvobitnog uloška. Prema kasnijim društvenim vjerovnicima djeluje takav istup samo onda, bude li umanjenje uloška uneseno u trg. registar.

Kao za zastaru, tako valjaju i za stečaj glede komanditnog društva iste ustanove, koje i glede javnog trg. društva (§ 146. i 431. t. z. te § 224. i 226. st. r.).

---

[144] S c h w a l b: cit. 416.

[145] S t a u b: Komm. k čl. 172., § 4.

Digitized by Google

Zaključak.

Promotrivši tako jamstvo komanditistino i prispodobivši ga s jamstvom komplementerevim, dolazimo do slijedećeg zaključka:

Razlika izmedju jamstva komplementareva i jamstva komanditistina stoji:

a) u opsegu: Komplementar jamči za društvene obveze neograničeno t. j. s čitavim svojim imetkom, a komanditista samo ograničeno t. j. s iznosom, do kojega je to jamstvo preuzeo;

b) u načinu: Komplementar jamči društvenim vjerovnicima osobno i to uvijek i bezuvjetno, komanditista im pak redovno jamči samo neosobno, a osobno samo pod izvjesnim pretpostavama. Individualno jamstvo komplementarevo je bezuvjetno, a komanditistino uvjetno.

PRAVOSUDJE.

Gradjansko.

Pristojbe svjedoka u kaznenom postupku, koje se dopituju po §-u 324. k. p., plijenive sa uz stege §-a 13. ovršne novele od 13. siečnja 1883.

A. K. iz B. po odvj. dru. B. S. iz Z. zamolio je ovrhu do osiguranja radi svoje tražbine od 399 K 61 fil. spp. pljenidbom svjedočkih pristojba ovršenika G. N., što ih ovaj imade dobiti kao svjedok u kaznenoj parnici proti A. P. i dr. u iznosu od preko 600 K.

Kr. sudbeni stol u Z. odlukom svojom od 10. srpnja 1909. br. 23989 gr. udovoljio je molbenom petitu u cijelosti.

Proti ovoj odluci uložio je ovršenik po odvj. dru. H. K. žalbu ništovnu sa utokom, usljed kojeg je kr. banski stol rješitbom svojom od 15. srpnja 1909. br. 17.701. preinačio odluku prvoga reda uvaživši utok ovršenika, te ovršnu molbu odbio.

Iz rješitbe kr. banskog stola vadimo slijedeće obrazloženje:

kr. banski stol uvaživ da doduše ne smeta ovrsi okolnost, što ju ističe utjecatelj, da se naime radi o tražbini ovršenika, koja stoji o uvjetu, da ovršenik svjedok zaište svoje pristojbe u roku propisanu zakonom (§. 324. k. p.) i to ne smeta za to, jer i dozvoljena ovrha važi samo za slučaj, da se ispuni taj uvjet;

uvaživ ipak, da te pristojbe pripadaju po zakonu samo toliko, koliko su potrebite za put i uzdržavanje svjedoka ovršenika (§. 324. k. p.), pak da su prema tomu izuzete od ovrhe prema smislu §. 17. ovršne novele od 1883. godine;

uvaživ osim toga, da su to pristojbe, što se smatraju nužnima u svrhu, da se izvrši dužnost svjedočenja (§. 141. k. p.), dakle dužnost javnoga prava

Digitized by Google

a ovrha na takove pristojbe isključena je prema smislu §. 8. cit. ovrš. nov., koji zakon samo iznimno u stegnutu obsegu (§. 4. i dr.) dozvoljuje ovrhu na beriva, što se daju za obavljanje dužnosti javnoga prava,

uvaživ da niština u postupku neima,

obnašao je ništovnu žoabu ovršenika zabaciti, nu povodom utoka njegova napadnutu odluku preinačiti te ovršnu molbu odbiti.

Povodom previdnog utoka ovrhovoditeljeva, donio je kr. stol sedmorice rješitbu od 5. kolovoza 1909. br. 3236., kojom je obadvije dolnjosudne odluke preinačio i izrekao u uvodu citirano načelo.

Kr. stol sedmorice motivira svoje riješenje ovako:

vidiv da se po zakonu može voditi ovrha na sve stvari, koje mogu biti predmetom zaloga po §. 448. o. g. z., a koje nisu po zakonu naročito izuzete iz ovrhe,

vidiv, da su u zakonu od 13. siječnja 1883. br. 24. Zbor. o stegama ovršnog prava kod ovrha radi novčanih tražbina naročito nabrojene sve stvari i sva prava, na koje se ne može voditi ovrha;

vidiv pako, da medju stvari i prava izuzeta iz ovrhe nisu pomenutim zakonom izrično izuzete svjedočke pristojbe, pa da stoga valja prosuditi, da li su svjedočke pristojbe u opće izuzete iz ovrhe ili da li je ovrha dozvoljena uz stegu na stanoviti iznos,

vidiv da ne stoji nazor napadnute rješitbe kr. banskoga stola, da su svjedočke pristojbe izuzete iz ovrhe gledom na propis §, 17. zakona od 13. siječnja 1883. o stegah ovršnog prava, jer da svjedočke pristojbe pripadaju za put i uzdržavanje svjedoka, pošto citirani paragraf odredjuje, da se ne mogu uzeti pod ovrhu tražbine, proizviruće iz prava na zakonu ustanovljeno uzdržavanje, pod kojim se pako uzdržavanjem imade razumjevati samo ono, na koje zakon iz obiteljskih i rodbinskih odnošaja, pridržaje stanovite osobe na davanje alimentacije, a putni trošak i dnevnice svjedoka se ne mogu ubrajati medju tražbine, proizviruće iz prava na zakonom ustanovljeno uzdržavanje;

vidiv dalje, da se isto tako ne može per analogiam uporaviti ustanova §. 8. cit. zakona na svjedoke, i njima pripadajuće pristojbe, jer po citiranom paragrafu ne može se voditi ovrha na ostala beriva osoba označenih u §§. 4. i 5. cit. zakona, imenito ne na osobite pristojbe, koje im pripadaju bud u novcu bud u naravi, jer su namijenjene podmirenju izdataka nužnih, da se izvrši uredovno koje djelo, pošto svjedoci ne spadaju u red urednika navedenih u §§. 4. i 5. cit. zakona, koji su zvani da obave u javnom ili privatnom interesu stanovita uredovna djela i kojima se tom zakonskom ustanovom hoće osigurati sigurno izvedenje pojedinih funkcija, koja se zakonska pogodnost ne može protegnuti i na svjedoke, jer svjedoci ne vrše kakovo uredovno djelo, već oni, kao i stranke i vještaci udioništvuju u postupku, pa su bez obzira na kakovu odštetu po §. 199. gr. pp. i §. 141. k. p. dužni svjedočiti uz pravo, da im se naknade nakon preslušanja stanoviti troškovi (§. 324. k. p.);

vidiv pako, da ne imade zakonske zaprijeke, da se svjedočke pristojbe ubrajaju medju dnevnice, navedene u §. 13. zakona o stegah ovršnog prava, jer se svjedocima u istinu obredjuju pristojbe kao dnevnice (kako to proizlazi takodjer iz naredbe kr. zemaljske vlade od 8. srpnja 1885. br. 9790. (ured. zbirka br. 37.) glede odmjerenja pristojba svjedokom pozvanim pred

Digitized by Google

sud u kaznenih predmetih) i pošto §. 13. cit. zakona normira stegnuće ovrhe na dnevnice osoba, koje ne spadaju u kategoriju osoba, navedenih u §§. 4. i 5. cit. zakona;

vidiv, da se stege ovršnog prava §. 13. cit. zakona, po kojem se dnevnice mogu zaplijeniti samo u toliko, koliko prelaze iznos od 2 K na dan, mogu uporaviti i na svjedočke pristojbe,

obnašao je ..... dozvoliti ovrhu do osiguranja plijenidbom svjedočkih dnevnica nadilazećih iznos od 2 K na dan.... itd. Priopćio: dr. Dušan Putnik.

Ovrhu na nekretnine imade na temelju mjestnosudnih osuda dozvoliti samo kr. kotarski sud, u čijem okolišu se nalazi mjestni sud koji je osudu izrekao.

(K tumačenju § 2. zakona od 6. travnja 1881., kojim se preinačuju odnosno nadopunjuju §§ 6. i 61. zak. od 3. listopada 1876. o mjestnih sudovih i postupku pred njimi.)

V. M. iz K. zamolio je na temelju pravomoćne osude mjestnoga suda u K. ovršnu uknjižbu prava zaloga na nekretninama M. P., ležećih u području kr. kot. suda u P. i da se za provedenje tog ovršnog čina zamoli kr. kotarski sud u P.

Kr. kotarski sud u K. odbio je tu molbu ovrhovoditelja s motivacijom, da se po § 2. zak. od 6. travnja 1881. može tražiti ovrhu na nekretninama temeljem mjestnosudne osude samo kod nadležnog dužnikovog suda u P.

Proti toj odluci uložio je ovrhovoditelj utok, koji kr. banski stol rješidbom od 5. svibnja 1909. br. 10.661. uvažio, te ukinuo odluku kr. kotarskoga suda u K. iz slijedećih razloga:

kr. banski stol uvaživ, da je utjecatelj zamolio ovrhu nepokretnina svojega dužnika temeljem osude mjestnoga suda u K., koji podpada pod taj kr. kotarski sud;

vidiv, da ovrhe nepokretnina nije ovrhovoditelj zamoliti mogao pri istom mjestnom sudu, jer mjestni sudovi dozvoliti mogu samo ovrhu pokretnina — onih u užem smislu naime tjelesnih-gibivih — stvari, a za sve druge ovrhe naime na tražbine izim zaslužbine dužnika (§ 77. zakona o mjestnih sudovih), na prava i t. d., i na nepokretnine ovršenika imade ovršnu molbu upraviti na kr. kotarski sud, u čijem okolišu se nalazi mjestni sud, koji je osudu izrekao;

vidiv, da prema zakonu od 6. travnja 1881. (Sbornik br. 16.) vjerovnik može, ali ne mora obratiti se na dužnikov sud neposredno pod tamo navedenim uvjetima — radi dozvole ovrhe — bilo pokretnina bilo nepokretnina;

vidiv prema tom, da napadana odluka nije po zakonu opravdana i da je na krivom tumačenju zakona utemeljena;

obnašao je povodom utoka V. M. napadnutu odluku kao ništetnu ukinuti

Priopćio: Franjo pl. Dominić.

Digitized by Google

Iz upravne prakse.

Ovlašteniku prava ribolova u polovici rijeke Save s bosanske strane (desne) ne smije priječiti zakupnik prava ribolova u polovici rijeke Save s hrvatske strane (lijeve), da u toj polovici rijeke drži barku za prodaju ribe, da drži barke potrebne za vršenje ribolova u desnoj polovici rijeke, kao i da smije ribarski alat voziti lijevom polovicom rijeke.

Gradsko poglavarstvo odbilo je odlukom od 24. kolovoza 1908. broj 5.079 zahtjev Antuna B. zakupnika prava ribolova u polovici rijeke Save s hrvatske strane, da se Bartolu C. i Dragutinu E., ovlaštenicima prava ribolova u polovici rijeke Save s bosanske strane, zabrani držati u lijevoj polovici rijeke barke za prodaju ribe i u barkama ribarski alat.

Kr. županijska oblast odlukom od 2. studenoga 1908. broj 12.316 djelomice je preinačila prvostepenu odluku, ter izrekla, da smiju Bartol C. i Dragutin E. u lijevoj polovici rijeke držati samo barku, u kojoj se nalazi ona riba što se dnevice prodaje, a to s razloga, jer imadu obrtnicu za prodavanje ribe, koja se prema starodavnom običaju drži pohranjena na Savi u barci, iz koje se prodaje, a mjesto na obali opredijelio im je gradsko poglavarstvo, dok se Bartolu C. i Dragutinu E. zabranjuje držati i ostale ribarske barke i ribarske sprave u rečenoj polovici, odnosno obali rijeke, s razloga, jer § 23. zakona od 6. travnja 1906. o ribarstvu u slatkim vodama, odnosno § 7. provedbene naredbe k istom zakonu naročito zabranjuju i samo hodanje oko obale sa ribarskim spravama.

Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove, rješidbom od 19. travnja 1909. broj III./D. 895.—5. potvrdila je s razloga u samoj odluci navedenih onaj dio drugostepene odluke, kojim se dozvoljuje Bartolu C. i Dragutinu E. držati u lijevoj polovici rijeke prodajnu barku, kao i onaj dio odluke kojim im se zabranjuje držati ribarske sprave na samoj rijeci, odnosno na neposrednoj obali iste, dočim je preinakom ostaloga dijela odluke izrekla, da smiju Bartol T. i Dragutin E. na lijevoj strani rijeke Save držati i druge ribarske barke, koje su im potrebne, da mogu ribariti u desnoj polovici rijeke, pak im se dozvoljuje i da mogu sve potrebite svoje ribarske sprave donositi do tih barki, na ovima ih provoziti u svrhu ribarenja u desnoj polovici rijeke i natrag u svoje pohranište, a to sve dotle, dok se budu mogli iskazati, da su ovlašteni ribariti u desnoj polovici rijeke.

Preinaci ovoj razlozi su slijedeći:

Po ustanovama § 287. o. g. z. i § 19. zakona od 31. prosinca 1891. o vodnom pravu, svakomu je dozvoljeno rabiti vodu u javnim vodama običajnim načinom, koji ne traži posebnih naprava, niti isključuje druge od jednake porabe.

Pošto se ne može za Bartola C. i Dragutina E. ustvrditi, da oni rabe upitne javne vode protuzakonitim načinom, to im se uporaba iste ne može zabraniti.

Bartol C. i Dragutin E. ne vrijedjaju takovom uporabom javnih voda niti Antuna B. kao zakupnika ribolova na lijevoj polovici Save u njegovom pravu zakupa, jer se pravo ovoga ne proteže ni na što drugo, do samo na ribo-

Digitized by Google

lov u tim vodama, a na čin uporabe vode, izvršivan po Bartolu C. i Dragutinu E. nema s ovim nikakova posla. Bartol C. i Dragutin E. stanovnici su grada B., u kojem i redovito prebivaju, pak im se je moralo dozvoliti, da smiju svoje ribarske sprave prenašati preko lijeve obale Save i preko vodâ njezine lijeve polovice i natrag, jer bi im se inače onemogućilo po bosanskoj oblasti ovlašteno izvršivanje ribolova.

Za Bartola C. i Dragutina E. se ne može reći, da hodaju sa ribarskim spravama oko vodâ, kada ih prenašaju do svoga ribolovišta i natrag, jer pod tim riječima razumijeva zakonodavac hodanje sa nakanom ribarenja neposredno u onim vodama oko kojih se hoda, a to se ovdje ne može za Bartola C. i Dragutina E. tvrditi. Priopćio: Guido Špigelski.

Provedba potajne diobe može se ponovno zatražiti, makar su stranke jedanput već odustale od provedbe, ako nijesu svoje dijelove opet sjedinile.

(Ad § 56. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889.)

U zadruzi P., kuće broj 59 iz N., postojala je već prije 1. siječnja 1890. samovlasno po strankama izvedena potajna dioba izmedju oca Dane (sa ženom Marom) i sina Rade (s porodicom).

Pred nekoliko godina zatražio je Dane P. kod nadležne kr. kotarske oblasti u L., da se ova dioba provede. I kr. je kotarska oblast u L. iza dovršenog postupka odlukom od 9. svibnja 1906. br. 2706 izdala strankama diobni list; pa je kr. županijska oblast u G. odlukom od 5. rujna 1906. br. 14.743 odbila utok Rade P. i potvrdila prvostepenu odluku i diobni list. Do gruntovne provedbe diobnoga lista nije ipak došlo, jer je Dane P. u zapisniku spisanom pred općinskim poglavarstvom u L. 12. listopada 1906. odustao od svog diobnog zahtjeva, te zatražio da se dioba obustavi, jer da on želi sa sinom Radom ostati u zajednici. — Skoro iza toga umro je stari Dane P. Poslije smrti zatražila je njegova udova Mara P. (god. 1907.) ponovno da se provede potajna dioba u ovoj zadruzi prema pravomoćnome već diobnome listu.

Kr. je kotarska oblast u L. odlukom od 23. ožujka 1907. broj 442 Maru udovu P. s tim njezinim zahtjevom odbila, jer da je u toj zadruzi pomenutom nagodom stara potajna dioba dokinuta i uspostavljena zajednica.

Proti toj odluci uložila je utok Mara udova P. Kr. je županijska oblast u G. odlukom od 10. lipnja 1907. br. 9.338, odbila taj utok i potvrdila prvostepenu odluku.

Proti toj odluci podnijela je i opet utok Mara udova P. Kr. je pak hrv.-slav.-dalm. zem. vlada, odio za nutarnje poslove, odlukom od 3. lipnja 1908. br. 17.470 utok taj uvažila, drugostepenu odluku preinačila i odredila, da se u toj stvari imade ponovno povesti postupak pravcem §§ 56. i d. zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889. i §§ 57. i d. provedbene mu naredbe i nakon dovršene rasprave strankama izdati diobni list prema faktičnome stanju provedbe. To sve s razloga, što iza kako je pok. Dane P. odustao od svog diobnog zahtijeva, nije se uspostavila u toj zadruzi zajednica, već su stranke

Digitized by Google

i dalje kao i prije uživale svaka svoj potajno odijeljeni dio. Uzdržala se je dakle u ovoj zadrugi potajna dioba i iza pomenute odustaje od diobnog zahtjeva, pa se ta potajna dioba imade prema propisima §§ 56. i dr. zakona o zadrugama i §§ 57. i d. provedbene naredbe provesti na zahtjev budi koje diobne stranke, makar ona i nema predstavničkih prava.

Priopćio: Dr. Iv. Strohal.

SVAŠTICE.

Imena mjeseci i uredovni spisi.

U „Slovenskom Pravniku" br. 9.—10. str. 311. i sl. piše dr. M. D. ovo: „Odkad je za Dalmaciju na snazi nova jezikovna odredba, dobivaju uredi izvan Dalmacije dopise ne u talijanskom već u hrvatskom jeziku. Takav dopis dao mi je pred kratko vrieme povoda ovim redcima.

Imena mjeseci pišu se u slovenštini riedko u narodnim izrazima (prosinec, svečan, sušec itd.), u hrvatskom jeziku pako uredovno i neuredovno malo ne beziznimno. Izobražen Slovenac čita bez dvojbe hrvatske spise a da mu to ne pravi nikakve poteškoće. Ako mu koji izraz odmah i nije razumljiv, naći će njegovo značenje iz smisla rečenice. Drugčije je sa imenima mjeseci: veljača, rujan, ožujak itd. Niti korjen tih izraza ne da nam shvatiti njihovoga značenja, niti se dade — barem redovno — iz smisla dopisa razabrati, o kojem se mjesecu radi. Treba poseći za rječnikom. Gledaj neprilike, tamo stoji, n. pr. rujan = kimavec, lipanj = rožnik, itd. Ako nisi tvrd u slovenskim izrazima, hajd tražiti kolendar sa slovenskim imenima. To je gubitak vremena, koji se osobito kod većih sudova, koji imadu dosta posla sa hrvatskim spisima, ne smije omalovažavati. Tome pridolazi još druga okolnost. Nekoja imena mjeseci glase u hrvatskom i slovenskom jeziku posvema jednako — samo što znače različite mjesece (prosinac = slovenski januar, hrvatski decembar, listopad = slovenski novembar, hrvatski oktobar). Već je otac Bleiweiss pisao u svojih „Novicah", da je čudno, kad Hrvat svoju zemlju zadnjeg prosinca ostavi, da dodje u Sloveniju prvoga prosinca. Ako se kod čitanja ne misli na takovu možebitnu zamjenu mjeseci, nastaju vrlo lahko pri rješitbi spisa neskladnosti, koje uzrokju bez potrebe više ili manje pisarija. Pak već sama mogućnost, da se može dogoditi pomutnja nije ugodna, osobito ako se imena mjeseci ponavljaju i baš o tom ovisi razumijevanje osebine spisa.

Mislim prema tome, da nije nepravedna želja, takovim neprilikama doskočiti na taj način, da se u uredovnim spisima imena mjeseci i u slovenštini i u hrvaštini pišu po oblicima, uzetim iz latinskog jezika. Srbi i Bugari već tako pišu (upravo tako i Rusi); pa zašto to nebi bilo Slovencem i Hrvatom moguće?

Narodu neka se slobodno ostavi da govori po staroj navadi. U uredovnim spisima tražimo pako uz jednostavnost sloga, takodjer bezdvojbenu jasnoću. Nijedan školovani sudac neće uzeti izpoviesti koje stare žene doslovno u zapisnik, da se je to dogodilo petak pred navještenjem Marijinim, ili pred-

Digitized by Google

zadnju kvaternu sriedu itd. itd.; svatko ustanovi dan po kolendaru i zapiše ga u obće razumljivom obliku. Stime se narodu ništa ne uzima. Isto to valja za imena mjeseci koli u slovenštini toli u hrvaštini.

Za to savjetujem, neka počmu urednici obih naroda u uredovnim spisima rabiti isključivo imena mjeseci po latinskim izrazima. Uzajamno razumijevanje hrvatskih i slovenskih spisa će se time bezdvojbeno pospješiti. I to na koncu takodjer nešto vriedi. Možda se zauzme tko za taj savjet takodjer u „Mjesečniku."

Ja ovu misao objeručke prihvaćam i dajem je na razmatranje čitaocima „Mjesečnika." Argumentacija g. dra. M. D. tako je jasna, i logična, da joj po mom mnienju nema prigovora. A što je najvažnije, ništa ne stoji tome na putu, da hrvatski i slovenski urednici pišu u uredovnim spisima mjesece po latinskim nazivima (u Bosni i Hercegovini to i onako biva). Za njima će, po svoj prilici, sliediti i novine i literatura. Bez sumnje bi se najbrže i najsigurnije polučio cilj, kad bi se ovo obćenito nazivlje mjeseci uvelo u škole.

Šilović.

KNJIŽEVNOST.

Osnovi javnog prava kraljevine Srbije od Slobodana Jovanovića i dr. Koste Kumanudi. — II. Knjiga. **Administrativno pravo** od dr. Koste Kumanudi. — Beograd 1909.

O prvoj knjizi ove vrijedne zbirke, koja sadrži Jovanovićevo „Ustavno pravo", imao sam već čast referirati na ovom mjestu. U drugoj knjizi zaslužni profesor beogradskoga univerziteta g. Kumanudi hoće da obradi administrativno pravo kraljevine Srbije. Kako mu je djelo pod perom naraslo, podijelio je ovu knjigu na dvije sveske. U prvoj, o kojoj je sada riječ, ocrtana je centralna i lokalna uprava, dok će se u drugoj prikazati organi vlasti i ustavna prava gradjana.

U predgovoru izlaže g. pisac smjer i metod svoga rada. Ova knjiga, veli on, nije prost komentar zakona, već jedan pokušaj — u srpskoj pravnoj književnosti prvi — što potpunijeg sistematisanja onih principa javnoga prava, kojima je regulisana upravna vlast u Srbiji. Metod mu je udešen prema ovom osnovnom pogledu: u prošlosti traženi su oni elementi iz kojih se razvio sadašnji oblik — oblik u kome se javljaju, s jedne strane, organi vlasti, sa svojom nadležnošću i dužnostima, i, s druge strane, javna prava gradjana, sa svojim garantijama i ograničenjima — i izmedju toga što je bilo i ovoga što postoji, povlačena je razlika, da bi se našle glavne ideje i njihova karakterna obilježja. Vrlo mi je pohvaliti ovaj metodski pogled, pa ako bi se htjeli poslužiti terminologijom iz njemačkog spora o metodu, mogli bismo reći: piščev je metod Labandov juristički deduktivni, popunjen Gierkeovim historijskim metodom.

Uvod sadrži kratak pregled najznatnijih upravnih zakona, kako su izmijenjivani pod raznim ustavima, počevši od prvoga ustava od godine 1835. pa sve do najnovijega od 5. juna 1903.

Digitized by Google

U prvom se dijelu raspravlja o centralnoj upravi, kamo se broje ministri, državni savjet i glavna kontrola.

Ponajprije se prikazuje pravni položaj ministara i to, kako je prirodno, tek s upravnog gledišta. Tu se obilježava položaj ministara kao činovnika, pa upravna kompetencija i pojedinih ministara i ministarskoga savjeta, koji je po srpskom pravu organizovano tijelo s izvjesnom kompetencijom. Rad sam tek nešto primjetiti i istaknuti. Na str. 32. veli g. pisac, da činovnici, i ako jerarhijski zavise od ministara, od njih primaju zapovijesti i s njima neposredno opće, v l a s t i p a k n e d o b i j a j u o d n j i h n e g o o d k r a l j a. U novijoj i francuskoj i njemačkoj teoriji shvata se imenovanje činovnika sasvim drugačije: imenovanje nije uzrok vlasti činovnikove, nego tek uvjet za primjenu zakona, koji daje vlast. Tako na pr. misli J e l l i n e k, Das Recht des modernen Staates (II. izd.) I. str. 543. bilj. 2., pa D u g u i t, L' E t a t, les gouvernants et les agents, str. 427. i sl. i J è z e, Principes généraux du droit administratif. str. 41. Vrlo je interesno konstatovati, kako su i u Srbiji pogdjekad ministri prisvojili sebi naredbenu (u tekstu: uredbodavnu) vlast praeter legem, pa su izdavali ne samo upravne naredbe za unutrašnju službu, nego i organizacione i pravne naredbe, da se poslužimo Labandovom terminologijom. Sasvim je osobita napomena, da ministar vrši izuzetno funkciju administrativnog sudije. Za oto se privodi primjer, str. 42. kad netko na osnovu zakona o vodama želi podići gradjevinu na rijeci koja je javno dobro, pa se izvrši očevid vještacima i odredi ročište, te nadležna upravna vlast donese svoju obrazloženu odluku, onda se pojedinac, nezadovoljan njome, može žaliti ministru unutrašnjih djela. U ovom slučaju ministar odista, veli g. pisac, prosudjuje jedan administrativan spor vodjen uslijed povrede jednog prava izmedju pojedinca i jedne niže administrativne vlasti, on ga svojim rješenjem definitivno i u posljednjem stepenu raspravlja, pošto po utvrdjenoj praksi državni savjet smatra sebe nenadležnim da rješava o žalbi, koja bi mu bila podnesena protiv ministrove odluke. Moram priznati, da mi je taj slučaj prilično nejasan. F e l i x M o r e a u (Précis élementaire de droit constitutionnel, 5. izd. 1905. str. 348. do 351.) priznaje ministrima izvjesne sudske atribucije, pače i prizivnu jurisdikciju protiv kontencijoznih rješidbi prefekata; podjedno dodaje, da se ministarska jurisdikcija općeno osporava i u literaturi i u jurisprudenciji. Premda on ministarskim presudama upravo pripisuje sve efekte sudske rješidbe, kao što su pravomoćnost, izvršna snaga i sudska hipoteka; zato ipak ističe, da se ovakva ministarska presuda m o ž e p o b i j a t i raznim pravnim sredstvima, a tako baš i p r i z i v o m n a d r ž a v n i s a v j e t (l' appel porté au Conseil d' Etat) radi uništenja presude zbog nenadležnosti ili radi prekoračenja nadležnosti. G. pisac zadužio bi pravnu nauku, kad bi ovu odluku srpskog državnog savjeta izbliže osvijetlio, kao što H a u r i o n znade popratiti svojim „Notes" odluke francuskog Conseil d' Etat.

Najodličnijom osobinom srpske upravne organizacije činit će se mnogim hrvatskim pravnicima srpski državni savjet. Državni je savjet sastavljen od šestnaest državnih savjetnika s dva sekretara, s tri pisara i s potrebnim brojem praktikanata. Savjetnici se biraju; uvijek se predlaže dva puta veći broj kandidata nego što valja popuniti mjesta: i onda narodna skupština uzima jednu polovinu s liste kandidata, koju kralj upućuje njoj, a kralj drugu polovicu s liste kandidata, koju skupština podnosi njemu. Državnim je sa-

Digitized by Google

vjetnicima garantovana stalnost i nekretljivost u službi i dat izuzetan rang, po kojemu zapremaju prvo mjesto u činovničkoj jerarhiji. Funkcije državnoga savjeta raznolične su: savjetodavne, administrativne i administrativnosudske. Najzanimljivije su za nas ove potonje, po kojima državni savjet izlazi neko upravno sudište.

Kao administrativan sud, državni savjet rješava sporove izmedju upravnih vlasti i pojedinaca; ne ćemo ispitivati, može li se ta definicija primiti. On je po pravilu jedini upravni sud, tek poreska uprava i monopolska uprava imaju po specijalnim zakonima pravo da donose administrativnosudske odluke. Državni savjet ima vlast kasirati, ali nema vlasti reformirati odluke upravnih vlasti. Sporove koji ulaze u administrativno-sudsku nadležnost državnog savjeta, podijelio je autor u ove grupe: 1.) sporovi o ukazima; 2.) administrativni sporovi; 3.) sporovi o nenadležnosti ministara; 4.) sporovi disciplinski i krivični; 5.) sporovi o sukobima; 6.) sporovi po naročitim zakonima. Ta je sistematika osnovana, kako se čini, na praktičnim pogledima, ali s teoretske strane mislim, sastavljaju prve tri grupe jednu cjelinu.

Opširno su razložene naročito pretpostavke za administrativni spor u užem smislu, za koji se traži, da jedna parnična strana bude privatna osoba, a druga upravna vlast; da je ministar donio rješenje u jednom konkretnom slučaju; da je aktom upravne vlasti povrijedjeno čije subjektivno pravo. Sporovi o nenadležnosti ministara jesu u stvari „recours pour excès de pouvoir." Konačno je prikazan i sav administrativno-sudski postupak.

Veoma je poučna kritika srpskoga sistema upravnog sudstva. Prigovara se sastavu samoga savjeta, po kojem u sudjenju mogu sudjelovati i ljudi bez pravnoga znanja. Zamjera se, što sudska funkcija nije napose organizovana i nema osobit svoj postupak, u kojem bi se pojedincu zajamčila doslije gotovo isključena pravnorelevantna saradnja. Zabavlja se i tome, što državni savjet nema prava reformacije i što izvršenje njegovih odluka zavisi od volje organa upravne vlasti.

Treća centralna vlast jest glavna kontrola, sastavljena od jednog predsjednika i četiri člana, što ih izbira narodna skupština izmedju dvostrukoga broja kandidata predloženih od državnog savjeta. I predsjedniku i članovima glavne kontrole priznata su prava na stalnost i nekretljivost u službi, ali ne u istom opsegu kao državnim savjetnicima. Funkcije glavne kontrole jesu računske, sudske, administrativne i budgetske. Ustavni nadzor, što bi ga imala vršiti glavna kontrola, nije potpuno osiguran.

U drugom se dijelu prikazuje lokalna uprava. Jedinice lokalne uprave jesu okruzi, srezovi i općine. Sve su te jedinice ovamo upravni kotar, a onamo samoupravna tijela, pa zato u njima imaju dvie vrste vlasti, vlasti državne i vlasti samoupravne.

U okrugu je organ državne vlasti okružni načelnik. On je politički predstavnik kraljevske vlade u okrugu i organ centralne uprave, pa vrši i nadzor nad samoupravnim organima. Okružni je načelnik od prilike naš veliki župan i podžupan u jednoj osobi. Organi samoupravne vlasti u okrugu jesu okružna skupština i okružni odbor, koji su vrlo iz daleka nalik na našu županijsku skupštinu i na županijski upravni odbor. Vrijedno je zabilježiti kritiku o samoupravnoj nadležnosti okružne skupštine, da je to jedan organ vlasti,

Digitized by Google

koja se naziva samoupravnom, ali kojoj stvarno nije ostavljena ni najmanja sloboda kretanja, niti je data kakva autonomija u rješavanju.

Poput okruga i srezovi imaju dualističku organizaciju. Organ državne vlasti jest sreski načelnik, koji je neposredni vršilac policijske i uopće upravne vlasti u srezu, pa vrši i nadzor nad samoupravnim organima. Organi samoupravne vlasti jesu sreska skupština i sreski odbor. Ovakovih samoupravnih organa u nas zapravo nema.

I u najnižoj upravnoj jedinici, u općini javlja se dvojaka vlast, državna i samoupravna, tek što tuj državna vlast nema osobitoga organa, koji bi vršio isključivo državne funkcije. Organi samoupravne vlasti jesu općinski zbor, općinski odbor i općinski sud. Općinski je zbor „sazvani i konstituisani skup pravnih glasača jedne opštine", koji vrši naročite poslove, pretresa pojedina pitanja i donose odluke ; dakle u neku ruku „town meeting". Općinski je zbor neki organ prema tipu neposredne demokratije, a općinski je odbor kao neki reprezentativni organ ; prema tome je općinska organizacija, ako se tako smije reći, semireprezentativna. Općinski pak sud vrši ne samo funkcije samoupravne, nego i državne i to upravne, policijske i sudske.

Vrlo je oštra piščeva kritika samoupravnog sistema u općinama. Ponajprije se konstatuje, da je zakon o općinama vrlo rdjavo redigovan. Zatim se prigovara, što osnovno načelo, da su općine u isti mah i samoupravna tijela i dijelovi države, nije dosljedno provedeno tako, da se ne zna, gdje prestaje djelokrug državnih, a počinje djelokrug samoupravnih atribucija. Dalje, predstavnicima državne centralne i lokalne uprave, kojima je povjeren nadzor nad općinama, rezervirana su tako široka prava, te se može reći da općine ne uživaju nikakvu samostalnost. Zlo je i to, što samoupravnim tijelima višega reda nije dopuštena gotovo nikakva sveza s općinama, niti je dan ikakav nadzor nad općinskom samoupravom. Osobito je pogrješan sistem biranja u općinama. Ne valja ni sistem malih općina, koje su neminovno slabe i u kulturnom i u upravnom i u financijskom pogledu.

Prikazavši obilatu sadržinu ovoga djela, red je osvrnuti se na njegovu vrijednost. Knjiga se odlikuje kristalnom jasnoćom i vanrednom preglednošću, a pokazuje temeljno poznavanje srpskoga upravnog prava i njegove povijesti. Vrijednost je djelu znatno uvećana tijem, što su obilno upotrebljene odluke srpskoga državnog savjeta. S osobitom je pohvalom istaknuti i to, da g. pisac ostaje diljem knjige vjeran svome metodičkom programu. Kritika pojedinih institucija odaje zdrav politički sud. Juristička analiza pozitivnih zakona oštroumna je i glatka. Ali neka mi bude dopušteno napomenuti, da djelo ne obiluje sintetičkim konstrukcijama. Tako sam uzalud tražio teoretsku konstrukciju srpskih samoupravnih tijela, da li su ona aktivne ili pasivne javnopravne zajednice, kako su taj problem u povodu Gierkea postavili Jellinek i Hatschek ; prema tome se i ne može jasno vidjeti, da li se komunalnim zajednicama pripisuje kao teritorijalnim korporacijama pravo na samoupravu ili se one smatraju pravnim licima tek u privatnopravnom pogledu (na pr. str. 228.). A nije baš razradjen ni pojam činovnika, pa ni administrativnog akta, o čem se toliko raspravlja u francuskoj literaturi upravnog prava ; dopuštam medjutim, da to ide u drugu svesku. Napokon slobodan sam napomenuti, da sam lično osjetio najveći nedostotak djela u tome, što se izrijekom nigdje ne poziva ni na stranu

Digitized by Google

literaturu ni na stranu legislaciju. A ipak je po sebi jasno, da se srpsko upravno pravo razvijalo pod jakim utjecajem stranoga prava, a da su i pravni pojmovi, kojima se služi i srpsko zakonodavstvo i praksa i literatura, razradjeni u stranim literaturama. Ponajpače žalim, što je g. pisac propustio priliku, da nam osvijetli utjecaj organizacije i judikature francuskog Conseil d' Etat na organizaciju i sudjenje srpskoga državnog savjeta, premda je svakome na prvi pogled očita veza izmedju tih dviju institucija. Žalim to s tim više, što bi g. pisac po svojoj spremi bio podoban da vrlo lijepo riješi taj zadatak. Uopće komparativno postupanje ne bi samo dobro poslužilo potpunijem i jasnijemu izlaganju srpskoga prava, nego bi bilo i podobno iznijeti vrijedan prilog općoj nauci javnoga prava. Uza sve to mislim, da djelo g. Kumanudi, naročito kao udžbenik, zaslužuje toplu preporuku, pa s velikim interesom iščekujem nastavak. Dr. Ladislav Polić.

Bibliografija.

Prikaz juridičke juridičke literature godine 1909.

(Svršetak.)

Köhler, A. Der Vergeltungsgedanke und seine praktische Bedeutung. Leipzig. M. 6. — Kraus, H. Zum Wesen der sogenannten falschen Anschuldigung (§ 164 für RStrGB). (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 100). Breslau. M 1.50. — Lablancherie. La légitime défense. Étude sur les articles 328 et 329 du Code pénal (thèse). Bordeaux. — Lacassagne, A. Peine de mort et criminalité, l'accroissement de la criminalité et l'application de la peine capitale. Paris. 2.50. — Langhard, J. Die politische Polizei der schweizerischen Eidgenossenschaft. Bern. — Langhard, J. Die anarchistische Bewegung in der Schweiz von ihren Anfängen bis zur Gegenwart und die internazionalen Führer. 2 Aufl. Bern. M. 4.20. — Lanza, P. Ancora sulla repressione dei furti minimi. Roma. — Lederer, M. Der Entwurf des Jugendstrafrechtes Kritische Bemerkungen zur Regierungsvorlage. Wien. 1.30. — Lederer, M. Der österreichische Entwurf eines Jugendstrafrechtes. Wien. — Leto, G. Sopra una recente sentenza della Corte di cassazione in tema di ricettazione. Roma. — Locard, E. L'indentification des récidivistes. Paris. fr. 10. — Lückerath. Über Degenerationspsychosen bei kriminellen Geisteskranken. Bonn. — Lupo, Andr. Il mandato di cattura contro gli imputati di lesione personale. Roma. — Manzini, V., Prof. Il decreto d'amnistia 4 febbraio 1909 è parzialmente (nell'art. 7, che contradice all'art. 103 c. p.) illegale. Roma. — Menne. Die Körperverletzung, insbesondere die vorschriftswidrige Behandlung und die Körperverletzung Untergebener. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 99). Breslau. 2.40. — Mersmann, H. Der Begriff der Rechtsmässigkeit der Amtsausübung im Vergehen des Widerstandes gegen Vollstreckungsbeamte. § 113 Str. GB. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 96). Breslau. 3.40. — Mistrella, P. Sulla pregiudiziale nel processo penale di bigamia, con riguardo alla azione e al giudicato civile. Sciacca. — Müller, P. Das Forst- und Feldstrafgesetz für das Kgr. Sachsen. Kommentar. Leipzig. 3.50. — Müller,

Digitized by Google

R. Der Begriff der Strafvollzugfähigkeit vom Standpunkt des Psychiaters. Köln. — Münsterberg, H. Psychology and crime. London. 5. — Nardelli, G. Il conducente una pubblica tramvia non è pubblico ufficiale. Roma, 1909. — Niceforo, A. Die Kriminalpolizei und ihre Hilfswissenschaften. Gross-Lichterfelde-Ost (Berlin). M. 20. — Ollandini, Ed. Memoria defensionale nell'interesse della signora Anna Franchi Carcano in tema di adulterio. Genova. — Olshausen, J. Kommentar zum Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. 8 Aufl. Nebst einem Anhang, enthaltend die Strafbestimmungen der Konkursordnung v. A. Zweigert. 1 Bd. 2 Lief. Berlin. M. 5. — Oppenheimer, H. The criminal responsibility of lunatics. London. Sh. 10.6. — Ottolenghi e De Sanctis, Prof. Trattato pratico di psichiatria forense per uso di medici, giuristi e studenti. Milano. — Palazzo, G. Disposizioni penali contenute nelle leggi sulle opere pubbliche. Milano. — Pinto, M. Un po'piu di luce sull'azione penale e sull'azione civile nascente da reato. Napoli. — Pole, Gius. Frode civile o penale? Roma-Torino, 1909. — Raiberti, M. Les inconvenients de l'incorporation des condamnés de droit commun dans les régiments. Paris. — Redslob, R. Die persönlichen Eigenschaften und Verhältnisse, welche die Strafbarkeit erhöhen oder vermindern, dargestellt nach deutschem und französischem Recht. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft 97). Breslau. M. 2. — Reulos, A. Aperçu de la procédure criminelle anglaise. Paris, 1909. 1 fr. 50. — Riva, E m., Dott. Gli alienati criminali pericolosi e la necessità della loro custodia in istituti speciali. Reggio Emilia. — Ruttiens, R. Les traces dans les affaires criminelles. Liège. — Schoetensack, A. Unbestimmte Verurteilung. (Kritische Beiträge zur Strafrechtsreform, 6 Heft.). Leipzig. M. 1.60. — Schwarz, Dr. Brandursachen. Anleitung zur Kenntnis und Feststellung von Brandursachen für Staatsanwälte, Untersuchungsrichter etc. München. M. 2. — Siemerling, E. Geisteskrankenheit und Verbrechen. Berlin. 80. — Sighele, S. La coppia criminale. 3-a ediz aumentata e completamente rifatta. Torino. 1.4. — Spanisches Strafgesetzbuch v. 17 6 1870. Uebersetzt von A. Hartwig (Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher in deutscher Uebersetzung, No. 26). Berlin. 3. — Stark, Otto. Die Bestechung von Angestellten in Handel und Gewerbe. Breslau. M. 1.60. — Stellungnahme der internationalen kriminalistischen Vereinigung, Landes gruppe Deutsches Reich, zum Entwurf einer Strafprozessordnung und der Novelle zum Gerichtsverfassungsgesetz. Stenographischer Bericht über die Verhandlungen zu Berlin am 4 und 5 Januar 1909. Berlin. M. 6. — Tabellini, R. Querela e ammonizione. Roma. — Tiscornia, G. Sopra un caso d'applicabilità o meno dell'art. 7, 1-a parte, del codice di proc. penale. Roma, 1909. — Tolomei, Alb. Una questione in tema di truffa. Roma. — Tripani, Gius. Sciarade giuridiche (A proposito della legge contro il coltello). Trani. — Vincent, R. De la répression des fraudes et falsifications de denrées alimentaires (Loi du 1 août 1905) (thèse). Caen. — Vogt, H. Psychiatrische Mitarbeit bei der Jugendfürsorge. Gutachtertätigkeit vor dem Jugendgericht. Frankfurt a. M. — Weidlich, K. Das Kostenwesen in England, Schottland und Irland. (Beiträge zur Reform des Strafprozesses, II, 5). Berlin. M. 1.60. — Wilfling, A. Der Administrative Waffengebrauch der öffentlichen Wachorgane und des Heeres. (Wiener staatswiss. Studien, VIII, 3). Wien. 8. — Wolff, R. Was ist unzüchtig? Was

Digitized by Google

ist unsittlich? Was ist normal? Die Gefahren für den Buch- und Kunsthandel aus § 184 RStrGB. Berlin. 1.50. — Zoccoli, H. Die Anarchie, ihre Verkünder, ihre Ideen, ihre Taten. Versuch einer systematischen und kritischen Uebersicht, sowie einer ethischen Beurtheilung. Aus dem Italienischen von Siegfried Nacht. Leipzig. M. 13.

Achille, L. Le Service anthropométrique de M. Bertillon, rapport sur le budget de la Préfecture de Police (Arch. d'anthr. crim. No. 184, 15 Avril). — Balthazard, Prof. Identification d'une empreinte de main ensanglantée sur un drap (Ann. d'hyg. publ. No. 5, Mai). — Bianchi, L. Paralisi progressiva e capacità giuridica (Sc. pos. No. 2). — Blocher, Eug. Die Behandlung der Alkoholverbrechen im zukünftigen schweizerischen Strafrechte (Schweiz. Z. f. StrR. 22 J. 1 Hft.). — Brunner, Aug. Entwurf eines Gesetzes, betr. die strafrechtliche Behandlung und den strafrechtlichen Schutz Jugendlicher für Österreich (Z. f. StrRW. 29 Bd. 5 Hft.). — Calabrese, R. Relazione sull'andamento del patronato dei minorenni condannati condizionalmente. Proposte e voti (Riv. d. disc. carc.). — Cassini, Enr. Industrie carcerarie e industrie libere (Riv. d. disc. carc. No. 4). — Chavigny, M. La débilité mentale considérée spécialement au point de vue du service militaire. Son expertise médico-légale (Ann. d'hyg. publ. No. 5, Mai). — Chautemps, sénateur. Communication (séance de la société générale des prisons du 20 avril 1909) sur les propositions de loi portant suppression de la transportation et de la relégation (R. pénit. No. 5). — Civoli, C., Prof. A proposito di mantenimento dei condannati e di lavoro carcerario (Riv. d. disc. carc. No. 5, 1 Maggio). — Congresso Penitenziario internazionale di Washington nel 1910 (Riv. d. disc. carc. No. 5, 1 Maggio). — Cusmano, G. Il lavoro dei condannati nei terreni demaniali e un esempio di colonizzazione interna in Sardegna (Riv. d. disc. carc. No. 4). — Deschanel, P. Les tribunaux pour enfants (R. pol. et parlem. No. 178). — Demogue, R. De la partie civile devant le juge d'instruction au point de vue des qualités qu'elle peut réunir (R. crit. d. lég. No. 4). — Dietz. Die Fragestellung beim Mord und die Zerteilung der Fragen nach Einzelmerkmalen (Arch. f. StrR. 56 Bd., 1 u. 2 Hft.). — Ebermayer. Erlaubter oder unerlaubter Nachdruck. (D. J.-Z. 6). — Eisner. Die Gefahren der Oeffentlichkeit des Strafverfahrens. (D. J.-Z. 9). — Ewesen, Hans. Il primo asilo criminale polare di Trontheim (Arch. Lombr. Vol. XXX, Fasc. I—II). — Ferri, E. Il delitto passionale nella civiltà contemporanea (Sc. pos. No. 2 e 3). — Franchi, Br. L'amnistia 4 febbraio e le innovazioni positiviste (Sc. pos. No. 2). — Franchi, Br. Riforma carceraria scientifica, manicomii e misure di sicurezza (Sc. pos. No. 4). — Galli. Das neueste Heft der Entscheidungen des Reichsgerichts in Strafsachen. (D. J.-Z. 8). — Guzzini, G. Scienza ed empirismo (La polizia scientifica e la pubblicazione del Prof. Ottolenghi) (Riv. d. disc. carc., 1 marzo). — Hale, R. Injunctions and pardons (Amer. L.-Rev. Vol. 43, No. 2). — Hermann-Kriegsmann, N. „Die Schuld nach dem Strafgesetze". I. Kritische Bemerkungen zu dem Werke v. Bars, Gesetz- und Schuld- im Strafrecht, Bd. 2 (Z. f. Str.RW. 29 Bd. 5 Hft.). — Herz, H. Die Kriminalität der Jugendlichen nach den Ergebnissen der neuesten österreichischen Kriminalstatistik (Arch. f. StrR. 56 J. 1 u. 2 Hft.). — Höfler, R. Ein Fall transitorischer Bewustseinstörung (MSchr. f. Krim.-

Digitized by Google

Psych. 6 J., 1 Hft., April). — Honnorat, G. De la police des audiences en matière d'affaires sensationnelles (R. pénit. No. 4). — Joly, H. Le problème penal au moment présent et la peine de mort (R. d. d. M. No. 1). — Jcard, S. La Fische-Numéro et le Registre Digital (Arch. d'anthr. crim. No. 185, 15 Mai). — Kloss, Dr. Bedingte Verurteilung (MSchr. f. Krim.-Psych. 6 J., 1 Hft., April). — Klee. Der Entwurf einer Novelle zum Strafgesetzbuch (D. J.-Z. 7). — Kohler, J. Zweikampf, Folter u. Kronzeugnis in den italienischen Städterechten (Arch. f. StrR. 56 J. 1 u. 2 Hft.). — Kraus, H. Masse und Strafrecht (MSchr. f. Krim.-Psych. 6 J., 1 Hft., April). — Kraus, H. Zum Wesen der sogenannten falschen Anschuldigung (Strafr. Abhndlgen., hrsg. v. Prof. Lilienthal, 100 Hft.). — Laborde, A. La mise en liberté du condamné à l'emprisonnement avec sursis (L. Nouv. No. 8, 1 Mai). — Ladame, P. Peine de mort et criminalité (Schweiz. Z. f. StrR. 22 J. 1 Hft.). — Léale, H. Criminalité et tatouage (Arch. d'anthr. crim. No. 184, 15 Avril). — Leonhard. Zur Reform der Strafprozessordnung: Die Behandlung der Jugendlichen (D. J.-Z. 6). — Locard, Edm. Criminalité et tatouage (Arch. d'anthr. crim., No. 185, 15 Mai). — Lombroso. Pensieri sul processo Steinheil (Arch. Lombr. Vol. XXX, Fasc. I—II). — Mazzolini, E. Figure antropologiche di delinquenti (Riv. d. disc. carc. No. 5, 1 Maggio). — Mersmann, H. Der Begriff der Rechtsmässigkeit der Amtsübung im Vergehen des Widerstandes gegen Vollstreckungsbeamte (Strafr. Abhandlgn., hrsg. v. Prof. Lilienthal, 96 Hft.). — Mirabella, E. Gergo, camorra e costumi (Riv. d. disc. carc. No. 5, 1 Maggio). — Montet, Ch. Assoziationsexperimente an einem kriminellen Fall (MSchr. f. Krim.-Psych. 6 J., 1 Hft., April). — Oetker, Fr. Volle Strafe bei Schuldvermutung und Garantenhaftung (Arch. f. StrR. 56 J. 1 u. 2 Hft.). — Radbruch, G. Feuerbach als Kriminalpsychologe (MSchr. f. Krim.-Psych. 6 J. 1 Hft., April). — Redslob, R. Die persönlichen Eigenschaften u. Verhältnisse, welche die Strafbarkeit erhöhen oder vermindern, dargestellt nach deutschem u. französischem Recht (Strafr. Abhndln., hrsg. v. Prof. Lilienthal, 97 Hft.). — Rindfleisch, Dr. Verbotene Wege im Walde (Arch. f. StrK. 56 Bd., 1 u. 2 Hft.). — Rosenblatt, Prof. Die Wiederaufnahme des Strafverfahrens im Entwurf der neuen Strafprozessordnung (Z. f. StrRW. 29 Bd. 5 Hft.). — Saccozzi, Aug. Sui prosciolti. Prosciolti pericolosi e prosciolti tranquilli (Riv. d. disc. carc. No. 4). — Schmid. Zur Frage der Angestelltenbestechung. (D. J.-Z. 7). — Seuffert. Voreid oder Nacheid? (D. J.-Z. 9). — Sieskind, J. Glossen zur Strafprozessreform (Z. f. StrRW. 29 Bd. 5 Hft.). — Stern. Zur Reform der Zeugenvernehmung vom Standpunkt der Psychologie (D. J.-Z. 7). — Sternberg, M. Ein österreichischer Gesetzentwurf über die Fürsorgeerziehung (MSchr. f. Krim.-Psych. 6 J., 1 Hft., April). — Strafgesetzentwurf, Der schweizerische, in der vergleichenden Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Allgemeiner Teil. II Bd. (Tellnahme am Verbrechen, Notwehr u. Notstand, Retorsion, Schadenersatz) u. III. Bd. (Bedingte Verurteilung und bedingte Begnadigung u. Strafzumessung) (Schweiz. Z. f. StrR. 22 J. 1 Hft.). — Valory Le Ricolais, M. Les trusts au regard de la loi pénale (L. Nouv. No. 9, 15 Mai). — Vallon, Ch. Trois précoces assassins (Arch. d'anthr. crim. No. 185, 15 Mai). — Traeger. Zum Entwurf eines Gesetzes, betr. Aenderung des

Digitized by Google

StrGB. (D. J.-Z. 8). — Urquhart, A. The present Law of procedure in medico-legal cases in which Insanity is an Element (Jurid. Rev. Vol. XXI, No. 1, April). — Weis, C. Eine Neu-Einrichtung der französischen Kriminal-Polizei (Z. f. StrRW. 29 Bd. 5 Hft.). — Winkler, Zur Auslegung und Abänderung der §§ 502 und 503 Absatz. 2 der Strafprozessordnung (Arch. f. StrR. 56 Bd., 1 u. 2 Hft.).

5. Državno pravo.

Баръ, Ф. Коренное преобразованіе крестьянскаго хозяйства и общиннаго землевладѣнія. 4-е изд. Спб. ц. 1 р. — Быковъ, А. Фабричное законодательство и развитіе его въ Россіи. Спб. ц. 1 р. 80 к. — Вильсонъ, В. Государственный строй Соединенныхъ Штатовъ. Перев. съ 20-го изд. подъ ред. П. Гронскаго и Ф. Корсакова, съ предисл. проф. М. М. Ковалевскаго. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Дмитріевъ, К. Профессіональное движеніе и союзы въ Россіи. Спб. Изд. 2-е. Т. I. ц. 1 р. 50 к. — Дюги, Л. Соціальное право, индивидуальное право и преобразованіе государства. Перев. Ященко съ предисл. проф. Алексѣева. М. ц. 50 к. — Е. В. П. Бесѣда о неприкосновенности личности и свободѣ совѣсти, слова, собраній и союзовъ. Спб. ц. 5 к. — Елистратовъ, А. Борьба съ проституціей въ Европѣ. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Жилинъ, А. Отвѣтственность министровъ. Спб. ц. 2 р. 50 к. — Замысловскій, Г. Польскій вопросъ въ Государственной Думѣ 3 го созыва 1-й сессіи. Вильна, 1909 г. — Зиновьевъ, Н. На современныя темы. IV. министерскій проектъ реформъ мѣстнаго управленія. Спб. ц. 40 к. — Ивановскій, В. Учебникъ государственнаго права. Изд. 2-е. Спб. ц. 3 р. — Лаппо, Д. Общественное управленіе минусинскихъ инородцевъ. ц. 50 к. — Лунцъ, М. Сборникъ статей. Изъ исторіи фабричнаго законодательства, фабричной инспекціи и рабочаго движенія въ Россіи. Москва, 1909 г. ц. 1 р. 25 к. — Матвѣевъ, В. Право публичныхъ собраній. Спб. ц. 2 р. — Матеріалы по вопросу объ организаціи надзора за проституціей въ гор. Тифлисѣ и борьбѣ съ венерическими болѣзнями. Тифлисъ. Изд. Гор. Управы. — Мордухай-Болтовскій, И. Разъясненія по вопросамъ административнаго права, преподанныя по дѣламъ Перваго Общаго Собранія Правительствующаго Сената, восходившимъ на разсмотрѣніе консультаціи, при Министерствѣ Юстиціи учрежденной, за время съ іюня 1905 г. по іюнь 1908 г. Спб. ц. 2 р. — Проектъ школьнаго закона съ приложеніемъ примѣрнаго исчисленія стоимости всеобщаго школьнаго образованія въ Россіи. 2-е изданіе. Спб. ц. 50 к. — Тальбергъ, Н. Проектъ реформы мѣстнаго суда. Спб. ц. 25 к.

В. В. Крестьянское движеніе въ 1905—1906 гг. (В. Евр. No. 4). — Вейсманъ, Р. Индивидуализація окраиннаго права и мѣстный судъ въ Сибири (Право, No. 13). — Фонъ-Витте, Г. Призрѣніе иностранцевъ (оконч.) (Труд. Пом. No. 3). — В. Н. О положеніи суда въ Россіи (Моск. Еженед. No. 12). — Генкинъ, Дм. Коллективное страхованіе рабочихъ предпринимателемъ (Право, 16) — Гогель, С. Всероссійскій союзъ учрежденій, обществъ и дѣятелей

Digitized by Google

по общественному и частному призрѣнію (Труд. Пом. No. 3). — Голубовъ, В. Прошедшее нашего земства (В. Евр. No. 4. — Дживелеговъ, А. Происхожденіе Германской Имперіи. Историческій очеркъ (В. Евр. No. 4). — Жижиленко, А. и баронъ А. Мейендорфъ. Докладъ и сообщеніе въ засѣданіи общаго собранія С. Петербургскаго юридическаго общества, 14 марта 1909 г., о безотвѣтственности народныхъ представителей (Право, 14). — Заволжская, Ю. О причинахъ неуспѣшности воспитанія въ дѣтскихъ пріютахъ (Труд. Пом. No. 4). — Игельстромъ, А. Новый законъ объ арендѣ земель въ Финляндіи (Право, 13). — Исходъ министерскаго кризиса съ юридической точки зрѣнія (Право, 20). — К. Изъ новѣйшей исторіи крестьянскаго вопроса. Оффиціальные проекты, совѣщанія и записки 1897—1906 гг. I—II (В. Евр. No. 4 и 5). — Каменевъ. С. Ю. Витте и К. П. Побѣдоносцевъ о современномъ положеніи православной церкви (В. Евр. No. 2). — Каминка, А. Предпринимательскіе союзы. (Очерки картельнаго права). (Право, 14). — Каминка, А. Предпринимательскіе союзы. (Право, 15). — Ковалевскій, М. Причины обезземеленія крестьянъ въ Англіи (В. Евр. No. 4). — Колычевъ, А. Крестьяне въ земствѣ по указу 5 октября (Право, 12). — Корсаковъ, Н. Какъ разрѣшенъ квартирный вопросъ въ Бельгіи (письмо изъ Брюсселя) (Труд. Пом. No. 4.) — Корфъ, С., проф. Вліяніе роспуска палаты на правовое значеніе принятыхъ ею законопроектовъ (Право 14). — Красовскій, Л. Обязательное призрѣніе душевно больныхъ въ Россіи (Труд. Пом. No. 5.) — Кузьминъ-Караваевъ, В. Опповиція и партійность въ земствѣ (В. Евр. No. 5). — Левинсонъ, А. Къ вопросу о личномъ и сословномъ патронатѣ (Право, 16). — Леонтьевъ, А. Право сельскихъ обществъ на высылку своихъ членовъ (Право, 20). — Люблинскій, П. Законопроектъ о неприкосновенности личности въ коммисіи 3-й Государственной Думы (Право, 16 и 17). — Мехелинъ, Л. 1809—1909 (В. Евр. No. 4). — М—овъ. Основные вопросы трудовыхъ и производительныхъ кооперацій (Труд. Пом. No. 3.) — Мижуевъ, П. Англійскіе рабочіе союзы, какъ союзы взаимопомощи рабочаго люда (Труд. Пом. No. 5). — Общественное призрѣніе бѣдныхъ въ г. Ригѣ (Труд. Пом. No. 5). — Поярковъ, И. Значеніе трудовой помощи въ продовольственномъ дѣлѣ (Труд. Пом. No. 4. — Пусторослевъ, П., проф. Принадлежитъ ли генералъ-губернатору право смертной казни, безъ суда? (Право, 18). — Реформа (предполагаемая) призрѣнія бѣдныхъ въ Англіи (Труд. Пом. No. 4). — Т—въ, А. Присяга земскихъ гласныхъ (Право, 19).

Aubin, Eug. La Perse d'aujourd'hui: Iran, Mésopotamie. Paris. 5 fr. — Backhaus, Em. Das Verordnungsrecht in den deutschen Kolonien. Berlin. M. 1.80. — Below, G. Das parlamentarische Wahlrecht in Deutschland. Berlin. M. 2. — Benoit, E. La législation sur les accidents du travail. 1 fr. 75. — Bernard, L. L'acte conditionnel envisagé dans des effets rétroactifs. Essai d'une théorie de la non-rétroactivité (thèse). Paris. — Bezecny, A. Entwurf eines Gesetzes für die im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder betr. den sprachengebrauch im Amte. Wien. M. —.85. — Böhme, H. Das kgl. sächs. Stempelsteuergesetz v. 12/1 1909. nebst

Digitized by Google

den dazu gehörigen Ausführungsbestimmungen, Leipzig 3.50. — Bolzani, G. Die Verantwortlichkeit der preussischen Minister und ihre praktische Geltendmachung. Berlin. M. 1.80. — Bosanquet, A. The poor law report of 1909. A summary explaining the defects of the present system and the principal recommendations of the Commission, so far as relates to England and Wales. London. 3/6. — Bouchet, H. La conception de la représentation dans la constitution de 1875 et ses déviations postérieures (thèse). — Brückner, W. Staats- und Verwaltungsrecht der freien und Hansestadt Lübeck. Hannover. M. 4. — Brunialti, A. Biblioteca di scienze politiche e amministrative. Disp. 136-a. Torino. Lire 1.50 la dispensa. — Buschkiel, A. Das Kassen- und Zahlungswesen der staatlichen und kommunalen Behörden im Kgr. Sachsen und seine jüngste Entwicklung (Münchener volkswirtschaftl. Studien, 89 Stück). Stuttgart. 2.80. — Camps, P. Le paupérisme actuel. Une solution. Suivi de guide de l'assistance publique et des oeuvres de l'assistance privée ou de solidarité sociale, publié par la Maison du pauvre. Paris. — Claparède, R. et H. Christ-Socim. L'évolution d'un Etat philanthropique. Le Congo. Paris. — Coates, G. Staatliche Einrichtungen und Landessitten in Abissinien. Berlin. M. 1. — Combothecra, X. Monographies du Droit public. Paris. — Conrad, Else. Das Dienstbotenproblem in den Nordamerikanischen Staaten und was es uns lehrt. Jena. — Conti, Ugo, Prof. L'infanzia abbandanata in Italia e all' estero. Bologna. — Corswarem, A. de. Commentaire de la loi du 27 novembre 1891 sur l'assistance publique. 2 éd. Frameries. fr. 5. — Daube, E. Die Reisekosten, Tagegelder und Umzugskosten der preuss. Zollbeamten. Frankfurt a. M. M. 1.50. — Decante, R. La lutte contre la prostitution. Paris. fr. 4. — Defay, L. Les accidents du travail et la loi du 12 avril 1906. Thèse. Lyon. — Delivet, E. Les employés et leurs corporations. Paris. 2 fr. — Denais, J. La Turquie nouvelle et l'Ancien Régime. Paris 1909. — Dodd, W. Modern constitutions. A collection of the fundamental laws of 22 the most important countries of the world with historical and bibliographical notes. 2 vols. Chicago. Sh. 21.6. — Doenecke, O. Die Zollgebürenordnung und die sonstigen Bestimmungen über Gebühren und Vergütungen für den Zoll- und Reichssteuerverkehr. Erläutert. Berlin. 3.60. — Dopsch, A. Die ältere Social- und Wirthschaftsverfassung der Alpenslaven. Weimar. 4.80. — Eberstadt, R. Handbuch des Wohnungswesens und der Wohnungsfrage. Jena. M. 9. — Empire, The Britisch. Its past, its present, and its future. Edited by A. Pollard. London. 5. — Entscheidungen des kgl. preuss. Oberverwaltungsgerichts in Staatssteuersachen, hrsg. von Heinsius, Karuthu. Schammer. 13 Bd. Berlin. M. 7. — Esmein, A. Eléments de droit constitutionnel français et comparé. Paris. 12 fr. — Evart, J. The Kingdom of Canada: imperial federation, the colonial conferences, the Alaska boundary, and other essays. Toronto. 2.50. — Feilchenfeld, W. Jüdische Wohlfahrtspflege in Berlin. Vortrag. Berlin. —.50. — Fischer, J. Die Doppelbesteuerung in Staat und Gemeinde. Berlin. M. 4. — Fleiner, Fr., Prof. Die Befugnis zum Bezuge von Grabtaxen. Luzern. — Flad, O. Das badische Ortsstrassengesetz v. 15. 10. 1908. Mit Erläuterungen. Karlsruhe. M. 7.80. — Fluhr, Boissel, Lassort. Projet d'assurance mutuelle présenté par M. Fluhr. Nancy, 1909. — Frankenberg, H. v. Das Staats-

Digitized by Google

und Verwaltungsrecht des Hzt. Braunschweig. Hannover. M. 4.40. — Frost, J. Agrarverfassung, Handelspolitik und Arbeiterfrage in Holland und Belgien. Berlin. M. 1.20. — Gämlich, R. Kgl. sächs. Stempelsteuergesetz v. 12. 1. 1909. Mit Erläuterungen. Dresden. M. 3.30. — Garr, M. Die Inseratensteuer. (Wiener staatsw. Studien. 9 Bd. 2 H.) Wien. M. 2. — Georgesco, C. La réforme agraire en Roumanie (thèse). Paris. — Gide, Ch., H. Berthélemy, P. Bureau, A. Keufer, C. Perreau, Ch. Piquenar, E. Vandervelde. Le droit de grève. Paris. — Giegl, J. Die österr. Staatsgrundgesetze. Die Verfassungsgesetze für die Gesamtheit der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder. 8 Aufl. Nebst einem Supplement: Die ungarischen Verfassungsgesetze von G. Steinbach. 4 Aufl. Wien. 5.40. — Goldstein, F. Die Uebervölkerung Deutschlands und ihre Bekämpfung. München. M. 2.50. — Gruber, M. Wohnungsnoth und Wohnungsreform in München. München. —.60. — Gugel, H. Der Gemeindepfleger in Württemberg. Stuttgart. M. 3. — Gugel, H. Der Verwaltungsaktuar in Württemberg. Heidelberg. M. 4. — Haff, K. Die dänischen Gemeinderechte. 1 Teil: Almende und Markgenossenschaft. II. Teil: Die Feldgemeinschaft. 2 Bde. Leipzig. — Hahn, J. Das Krankenversicherungsgesetz. Mit Einleitung und Kommentar. 6 Aufl. Gross-Lichterfelde. M. 8. — Handbuch der Unfallversicherung. Die Reichs Unfallversicherungsgesetze dargestellt von Mitgliedern des Reichs-Versicherungsamts. 3 Aufl. 1 Bd. Leipzig. M. 11.65. — Hatschek, J., Prof. Allgemeines Staatsrecht. I Teil: Das Recht der modernen Monarchie; II Teil: Das Recht der modernen Demokratie; III Teil: Das Recht der modernen Staatenverbindung. Leipzig. M. 2.40. — Heinitz, E. Kommentar zum preuss. Stempelsteuergesetz nebst Tarif v. 31/7 1895 3 Aufl. 4 Lief. Berlin. M. 9.25. — Hommelsheim, R. Die Erbschaftsabgabe (Erbschaftssteuer und Nachlassteuer: Erbrecht des Staates). Köln. 2. — Hongrie. La, Contemporaine et le Suffrage universel. Edition spéciale du Vingtième Siècle de la Société de sociologie de Budapest. Paris. 3 fr. 50. — Hughes, H. The philosophy of the federal constitution. Waschington. 1.50. — Jerusalem, F. Grundsätze des französischen Kolonialrechts. Berlin. M. 4. — Keith, A. Responsible Government in the Dominios. London. 10. — Koenig, H. Beiträge zum Unfallversicherungsrechte. Zürich. — Komorzynski, O. v. Der Befähigungsnachweis für Handelsgewerbe. Wien. 1.30. — Kraelitz-Greifenhorst, Fr. Die Verfassungsgesetze des Osmanischen Reiches. Aus dem Osmanisch-türkischen übersetzt und zusammengestellt. Leipzig. M. 1.20. — Külz. Die Selbstverwaltung für Deutsch-Südafrika. Berlin. 1.80. — Lahure, A. Du droit de publication posthume des lettres missives. Paris. — La Rive, de, T. La séparation de l'Eglise et de l'Etat à Genève. Conférence. Lyon. — Lavergne, B. Le régime coopératif. Paris. — Larnaude, F. La question des fondations (Extrait du Bulletin de la Société d'études législatives). Paris. — Leites, K. Die Streiks in Russland. Zürich. M. 2.50. — Leonardi, Cb. Le Conseil d'État sous la Restauration. Thèse. Paris. — Lépine, F. La mutualité: ses principes, ses bases véritables. 2-ème édition. Paris. 3 fr. 50. — Löcker, H. Regierungs-Entwurf betr. die Abänderung des allgemeinen Berggesetzes vom 23. V. 1854. Vortrag. Teplitz-Schönau, 1909. M. —.50. — Löffler, A., Prof. Strafe und Fürsorgeerziehung. Eine Studie zum Entwurfe u. Fürsorgeerziehungsgesetzes. Wien, 1909. —.40. — Lutz,

Digitized by Google

K. Die Güterzusammenlegung in der deutschen Schweiz. Zürich. — Malgeri, Ant. I consiglieri comunali e provinciali sono pubblici ufficiali? Roma. — Mayer, E. v. Italienische Verfassungsgeschichte von der Gotenzeit bis zur Zunftherrschaft. 2 Bde. Leipzig. M. 29. — Meili, F., Prof. Die Luft in ihrer Bedeutung für das moderne Verkers- u. Transportrecht. Nürnberg. — Mehlich, E. Gemeinde und Alkohol. Aufgaben der Gemeindepolitik im Kampfe gegen den Alkoholismus. Berlin. M. 1. — Muelenaere, R. de. La grève et le contrat de travail. Louvain. Fr. 7.50. — Olphe-Galliard, G. Le problème des retraites ouvrières. Paris. 3 fr. 50. — Pagenkopf, F. Die innere Kolonisation, ihr Ziehl u. ihr gegenwärtiger Stand. Berlin. 60. — Parey, K. Die Rechtsgrundsätze des Kgl. preuss. Oberverwaltungsgerichts. 4 Aufl. hg. von F. Kunze u. G. Kautz. Berlin. M. 8. — Perroni, Sc. Sul riposo settimanale. Messina. — Pic, P. Traité élémentaire de législation industrielle. Les lois ouvrières. Paris. — Plass, L. Gesundung des sozialen Lebens durch Volkserziehung. 2, unveränderte Aufl. Berlin. M. 2. — Polenske, K. Forschungen zur Bodenreform. Jena. M. 2.50. — Poor Law Commission, Minority Report. Edited with introduction by Sidney and Beatrice Webb. Part I: The break-up of the Poor Law. Part II: The public organisation of the Labour Market. London. $^{7}/_{6}$. — Prevost, E. De la prostitution des enfants. Étude juridique et sociale (Loi du 11 avril 1908). Paris, 1909. fr. 4. — Putney, A. United States constitutional history and law. Chicago. 3.50. — Racioppi, F. e Brunelli, J. Commento allo statuto del regno 3 vol. Torino. L. 30. — Raux, M. Le régime administratif et juridique de la pêche fluviale. Paris, 1909. — Razous, P. Réglementation et législation industrielles. Paris. 2 fr. 50. — Réforme (la) de l'inspection du travail en France. Rapport de M. Eugène Petit. Paris. 3 fr. 50. — Roblin, L. L'administration d'une commune rurale. Nevers. — Rosebrock, H. Frauenfrage und die kommende Mädchenschulreform. Berlin. M. 1. — Rouard de Garde, C. La Représentation des indigènes musulmans dans les conseils de l'Algérie. Paris. — Roux, Alb. Les questions de domanialité publique au point de vue de la compétence (R. gén. d'adm. No. 2). — Le Roux, P. Essai sur la notion de la responsabilité de l'Etat considéré comme puissance publique et notamment dans l'exercice du pouvoir législatif (thèse). Paris. — Sachet, A. Traité théorique et pratique de la législation sur les accidents du travail. 5-e édition. T. 1-er et 2. Paris, 1909. Fr. 20. — Sanftenberger, G. und W. Knorr. Das Staats- und Verwaltungsrecht des Herzogtums Anhalt. Hannover. M. 5. — Sassen, F. Das Gesetzgebungs- und Verordnungsrecht in den deutschen Kolonien. Tübingen. M. 3. — Sass, C. Preussisches Baupolizeirecht. Mit Kommentar der Baupolizeiverordnung für die Vororte von Berlin. v. 28. 5. 1907. Berlin. M. 6. — Schlesinger, E. Moderne Sauglingsfürsorge. Die Bekämpfung der grossen Kindersterblichkeit in Deutschland durch Vereine, stadtische und staatliche Behörden. Strassburg i. E. M. 2.80. — Schultze, E. Psychiatrie und Reichsversicherungsamt. Greifswald. — Schwartz, H. Das Staats und Verwaltungsrecht des Fstt. Schwarzburg-Rudolfstadt. Hannover. M. 6.40. — Sicard de Plauzoles. La maternité et la défense nationale contre la dépopulation. Paris. Fr. 4. — Szterényi, J. Entwurf für ein neues ungarisches Gewerbe- und Arbeiterschutzgesetz. Jena. — Sybel, F. Die organisato-

Digitized by Google

rische Weiterentwickelung der Invalidenversicherung und der Unfallversicherung für Land- und Forstwirtschaft. Berlin, 1909. — Valmont, P. L'application de la loi du 15 juillet 1893 sur l'assistance médicale gratuite. Paris, 1909. — Viguier, A. Le repos du dimanche. La loi du 13 juillet 1906. Les difficultés d'application. Thèse de l'Université de Marseille, Faculté de droit. Paris. — Waliszewski, K. Le berceau d'une dynastie. Les premiers Romanov (1613—1682). Paris. 8 fr. — Walz, K. Das hessische Kommunalbeamtenrecht. Darmstadt. M. 2. — Wassermann, R. Ist von einem Reichsalkohol monopol ein kultureller Einfluss zu erwarten? Heidelberg. 50. — Weigl, F. Ausbau der Schulaufsicht in Bayern nach Grundsätzen einer gerechten Schul-, Kirchen-, u. Kulturpolitik. München. 1.20. — White, A. The making of the English constitution. New-York. 2. — Wörner, G. Grundriss der besonderen Versicherungslehre. 1 Buch. Die Privatversicherung. 1 Abthg. Einleitung, Sachversicherung, Forderungsversicherung. Leipzig. M. 4.50. — Zenker, E. Kirche und Staat. Wien u. Leipzig. M. 3.60. — Zweig, Egon. Die Lehre vom Pouvoir Constituant. Ein Beitrag zum Staatsrecht der französischen Revolution. Tübingen. M. 15.

Barboux, H. La prostitution des enfants (R. pénit. No. 4). — Barthélemy, J. La distinction des lois constitutionnelles et des lois ordinaires sous la Monarchie de Juillet (R. d. dr. publ. T. XXVI, No. 1). — Barthélemy, J. Les tendances de la législation sur l'organisation administrative depuis un quart de siècle (R. d. dr. publ. T. XXVI, No. 1). — Becker. Das Gesetz über die Fürsorgeerziehung im Königreich Sachsen (D.-J.-Z. 6). — Bisoukides. Das Ottomanische Reich im Lichte der Rechtspflege (D.-J.-Z. 9). — Bonnaud, P. Le Canton (organe de décentralisation) (J. d. Econ., 15 Mai). — Cahen, G. Le repos hebdomadaire (R. pol. et parlem. No. 176). — Carusi, Ch. Government Contracts. Before the Court of Claims (Amer. L.-Rev. Vol. 43, No. 2). — Charmatz, R. Die Probleme und die Zukunft Oesterreich-Ungarns (Z. f. Polit. II Bd., 2 Hft.). — Cheysson, M. Le logement des familles nombreuses à faible salaire (Réf. Soc. No. 80, 16 avril). — Clément, H. Le communisme libertaire (Réf. Soc. No. 81, 1 Mai). — Coenders, Alb. Ueber die Rechtsnatur der Entstehung des deutschen Bundesstaates (Z. f. VölkerR. III Bd., 3 u. 4 Hft.). — Coissac, J. Le futur régime de l'enseignement secondaire (dernier article) (Réf. Soc. No. 86, 16 Mai). — Darff, A. Le mouvement de la population en Allemagne. La recherche de la paternité. — Le régime successoral (Réf. Soc. No. 78, 16 mars). — Erich, R. Die finnländische Frage (Arch. f. öff. R. 24 Bd. 4 Hft.). — Erzberger, M. Die Bedeutung des Zentrums für das Deutsche Reich (Z. f. Polit. II Bd., 2 Hft.). — Escoffier, La loi anglaise sur les pensions ouvrières (old age pensions act) (L. Nouv. No. 8, 1 Mai). — Faure, F. Le parti radical-socialiste et le budget de 1909 (R. pol. et parlem. No. 176). — Fiori, S. Enteignung und Enteignungsverfahren nach tessinischem Recht (Schweiz. Jur.-Z. 17 Hft.). — Gasser, H. Les jeux publics en France (R. gén. d'adm. No. 2). — Geffcken, H. Die Wahlpflicht (Z. f. Polit. II Bd., 2 Hft.). — Grünwald, Dr. Standesamtliche Behandlung von Todesfällen und Geburten auf Luftschiffen (Arch. f. öff. R. 24 Bd. 4 Hft.). — Gutherz, H. Parlamentarismus und Gesetzgebung (Z. f. StrRW. 29 Bd. 5 Hft.). — Halberstadt, Dr. L'in-

Digitized by Google

tervention de l'Etat dans la lutte anti-alcoolique (Ann. d'hyg. publ. No. 4). — Heinitz. Der Entwurf der Novelle zum Preussischen Stempelsteuergesetze (D. J.-Z. 7). — Haristoy, J. Du chèque postal à l'Etranger et de son introduction en France (R. pol. et parlem. No. 176). — Hey, K. Der mittlere und niedere landwirtschaftliche Unterricht in Deutschland (Z. f. St. Wiss. 65. J. 2 Hft.). — Herz. Reform und Ausbau der Sozialversicherung in Oesterreich (Z. f. Versich.-Wiss. IX Bd., 2 Hft.). — Huber, M. Die Geschichte der australischen Föderation (Z. f. VölkerR. III Bd., 3 u. 4 Hft.). — Honoré, M. Le travail au point de vue ouvrier et au point de vue patronal. (Communication faite à la séance du 8 février 1909 de la Société d'économie sociale) (Réf. Soc. N.- 80, 16 avril). — Hoppe. Zur Frage eines neuen Reichstheatergesetzes. (D. J. Z. 8). — Howden, R. House of Lords. Its history and Constitution. IN. (Jurid. Rev. Vol. XXI, N.- 1, April). — Jèze, G. Chronique constitutionnelle et parlementaire d'Angleterre. La Chambre des Lords (R. d. dr. publ. T. XXVI, N-. 1). — Kipp. Di Klausurarbeiten (Ueber den Einfluss der Klausararbeiten auf die Prüfungsergebnisse). (D. J. Z. 8). — Kompert, P. Die Bruderladen im österreichischen Sozialversicherungsgesetzentwurfe vom 3 November 1908 (Z. f. StWiss. 65 J. 2 Hft.). — Laband. Der Staatsgerichtshof. (D. J. -Z. 7). — Lallemand, Ch. Rapport général présenté à la commission interministérielle de la réorganisation administrative au nom de la deuxième sous-commission (suite) (R. gén. d'adm. N- 3). — Lambert, II. L'organisation du suffrage universel et la représentation des fonctions sociales (R. pol. et parlem. N- 178). — Longbein, A. Das Staats-und Verwaltungsrecht des Fstt. Schwarzburg-Sondershausen. Hannover. M. 6.40. — Lusensky. Die neueste Denkschrift der Reichsregierung über Kartelle. (D. J.-Z. 6). — — Malzac, M. La question des retraites. (R. pol. et parlem. N- 175). — Mater, M. Le Régime des cultes. Liberté et police des cultes (suite) (L. Nouv. N- 9, 15 Mai). — Mater, A. Le Régime des cultes (L. Nouv. N- 8, 1 Mai). — Mazel, H. La question des fonctionnaires (Réf. Soc. N- 79, 1 avril). — Michaud. Situation générale du gouvernement des cosaques du Don (R. gén. d'adm. N- 3). — Olphe-Galliard, G. Le Chômage et l'assistance par le travail (Sc. Soc. 57 Fasc., avril). — Perlmann, W. Studien zur Frage der Schadenshaftung des Staates und ihrer Geltendmachung (Arch. f. öff. R. 24 Bd. 4 Hft.). — Pieper, Aug. Dienstbotenfrage und Dienstbotenvereine (Soziale Tagesfragen, 21 Hft.). — Le Poittevin, G. Commentaire de la loi du 11 avril 1908 concernant la prostitutions des mineurs (L. Nouv. N. 8, 1 Mai). — Raffalovich, A. Les associations coopératives en Allemagne (J. d. Econ., 15 Mai). — Rosin, Prof. Die Bestrebungen zur Vereinfachung der Arbeiterversicherung (Z. f. Versich.-Wiss. IX Bd., 2 Hft.). — Rostand, Eug. La loi sur la petite propriété, les caisses d'épargne et les sociétés d'habitations à bon marché (Réf. Soc. N- 78, 16 mars). — Sadoffsky, G. Das russiche Reichsbudget (Fin.-Arch. 267, 1 Bd.). — Schachner, R. Die englische Gesetzenwur zur Regelung der Schwitzgewerbe (Arch. f. Soz.-Wiss. 28 Bd. Hft.). — Scherer, V. Wieweit ist der Eisenbahnbau dem Eisenbahnhaftpflichtgesetz 1905 unterstellt ? (Schweiz, Jur.-Z. 19 Hft.). — Schmidt, R. Parlamentsregierung und Parlamentkontrolle in Deutschland (Z. f. Polit. II Bd., 2 Hft.). — Schmied, F. Ueber die Bedeutung der Verwaltungslehre als selbstandiger Wissenschaft (Z. f. StWiss. 65 J. 2 Hft.). — Schoch, O. Vom Steuerprozess (Schweiz. Jur.-Z. 18 Hft.). — Schultze, E. Fortschritte

Digitized by Google

der Kinderschutz-Gesetzgebung in Kanada (Z. f. StWiss. 65 J. 2 Hft.). — Stephenson, G. Race distinctions in American Law. IV. The Black Laws of 1865—68 (Amer. L.-Rev. Vol. 43, N- 2). — Thorne, Clifford. Will the supreme Court become supreme legislature ? (Amer. L.-Rev. Vol. 43, N- 2). — Vinogradoff, P., Prof. Die Praxis der englischen Staatseinrichtungen (Z. f. Polit. II Bd., 2 Hft.). — Zimmermann, A. Zum Stand der politischen Probleme. Rechtsvergleichende Uebersichten. Der englich-deutsche Gegensatz (Z. f. Polit. II Bd., 2 Hft.). — Zitelman, Was not tut. (Ueber notwendige Aengerung der jetzigen Gestalt der Vorbildung der Juristen. (D. J.-Z. 9.).

6. Medjunarodno pravo.

Котовъ, С. Руководство для сельскихъ старостъ по исполненію приговоровъ и рѣшеній волостного суда. Спб. Вып. II. ц. 25 к. — Яблочковъ, Т. Курсъ международнаго гражданскаго процессуальнаго права. Спб. ц. 1 р. 25 коп.

Котляревскій, С. Международныя перспективы. (Моск. Ежен. No. 14). — Лавровъ, П. Аннексія Босніи и Херцеговины и отношеніе къ ней славянства (В. Евр. No. 3 и 4). — Погодинъ, А. проф., Австро-Венгрія и Сербія (Моск. Ежен. No. 12). — Трубецкой, Е. кн., Къ австро-сербскому конфликту (Моск. Ежен. No. 12).

Amadori-Virgily, G. La questione Rumeliota e la politica italiana. Bitonto. — Balch, Th. L'évolution de l'arbitrage international. Philadelphie. — Bordwell, P. The law of war between belligerants. A history and commentary. Chicago. D. 3.50. — Cvijić, J. Prof. L'annexion de la Bosnie et la question serbe. Paris. Fr. 2. — Dupuis, Ch. Le principe d'équilibre et le concert européen de la paix de Westphalie à l'acle d'Algésiras. Paris. Fr. 7.50. — Ehrlich, E. Les tendaneces actuelles du droit international privé. Paris. — Hauser, C. Die Haager Uebereinkunft vom 12. VI. 1902. betr. Ehescheidung und Trennung vom Tisch und Bett in ihren Einwirkungen auf das schweizerische Recht. Basel. — Hess, O. Die internationale Uebereinkunft zur Regelung des Geltungsbereiches der Gesetze auf dem Gebiete der Ehescheidung und der Trennung von Tisch und Bett, vom 12 Juni 1902. Wald. — Martens, F. de. Recueil des traités et conventions, conclus par la Russie avec les puissances étrangères. T. 15. Traités avec la France 1822—1906. St. Pétersbourg. M. 20. — Meili, F. Prof. Ein historisches Intermezzo zwischen Frankreich und der Schweiz betr. die internationale Stellung der Konkursglaubiger. Zürich. Fr. 1. — Meyer, A. Die Erschliessung des Luftraumes in ihren rechtlichen Folgen. Vortrag. Frankfurt a. M. M. 1.50. — Niemeyer, Th. Principien des Seekriegsrechtes. Berlin. M. 1.50. — Ottolenghi, G. La frode alla legge e la questione dei divorzi fra italiani naturalizzati all'estero. Torino. L. 5. — Passy, Fr. Pour la paix. Paris. — Rawita-Gawronski, F. La Russie et la Prusse à la lumière d'un nouveau congrès. Paris. 1909. — Robin, R. Le droit d'asil diplomatique. Sa suppression en Haiti. Paris. — Sax, C. Die Wahrheit über die serbische Frage und das Serbentum in Bosnien. Leipzig. M. —.50. — Uebereinkunft, revidierte Berner,

Digitized by Google

zum Schutze v. Werken der Litteratur u. Kunst (In französ. u. deutscher Sprache). Berlin, 1909. — Vercamer, Em. De quelques réformes à introduire daus l'organisation judiciaire et la procédure des tribunaux mixtes egyptiens. Bruxelles.

Alix, Edm. De la compétence des tribunaux français en matière de délits commis sur un navire étranger (N. R. prat. d. dr. int. priv. No. 4 et 5). — Aulneau, J. L'annexion de la Bosnie-Herzégovine (R. pol. et parlem. No. 175). — Beer, L. Neue Entwicklungsstufen des internationalen Privatrechts (Z. f. Int. Priv.- u. Öff. R. XIX Bd. 1 bis 3 Hft.). — Dokumente der Londoner Seekriegsrechts-Konferenz (Z. f. Int. Priv.- u. Öff. R. XIX Bd. 1 bis 3 Hft.). — Donà, G. L'individu devant l'autorité judiciaire et le droit international (R. gén. d. Dr. Int. Publ. No. 1). — Dumas, A. Deux procès de prises maritimes à l'époque de la guerre de Cent Ans (R. gén. d. Dr. Int. Publ. No. 1). — Engelman, Th. Das belgische Gesetz vom 6 April 1908 über die rechtliche Stellung der unehelichen Kinder und seine Beziehungen zum deutschen BGB (Z. f. Int. Priv.- u. Öff. R. XIX Bd. 1 bis 3 Hft.). — Falcke. Die Friedensblockade (Z. f. Int. Priv.- u. Öff. R., XIX Bd., 1 bis 3 Hft.). — Fron, Eug. Les conséquences de la cessation de résidence en France d'un ouvrier étranger indemnitaire de la loi sur les accidents du travail (N. R. prat. d. dr. int. priv. No. 3, mars). — Hölder, E. Die subsidiäre Geltung der lex fori (Z. f. Int. Priv.- u. Öff. R. XIX Bd., 1 bis 3 Hft.). — Huber, M., Prof. Internationales Schuldbetreibungsrecht (Schweiz. Jur.-Z. 18 Hft.). — Moye, L'internationalisation des capitaux et quelques-unes de ses conséquences (R. gén. d. Dr. Int. Publ. No. 1). — Nippold, O. Eine Anregung zum internationalen Zusammenschluss der Völkerrechtsgelehrten (Z. f. VölkerR. III Bd., 3 u. 4 Hft.). — Nippold, O. Prof. Die Botschaft des Bundesrates über die zweite Haager Friedenskonferenz (Schweiz. Jur.-Z. 17 Hft.). — Nippold, O. Un projet d'association internationale des spécialistes du droit des gens (R. gén. d. Dr. Int. Publ. No. 1). — Nys, Ern. Les États-Unis et le droit des gens (R. d. dr. int. No. 2). — Perels, L. Japanische Prisenrechtsquellen (Z. f. Int. Priv.- u. Öff. R. XIX Bd., 1 bis 3 Hft.). — Richard, J. De la situation des étrangers en France dans le projet de loi sur le bien de famille insaisissable (N. R. prat. d. dr. int. priv. No. 3). — Schwartz, J. Das Weltwechselrecht (Z. f. Int. Priv.- u. Öff. R. XIX Bd., 1 bis 3 Hft.). — Vesnitch, Milenko. L'annexion de la Bosnie-Herzégovine et le droit international (R. d. dr. int. No. 2). — Vintousky, H. Projet de convention internationale concernant le transport des voyageurs et des bagages par chemin de fer (N. R. prat. d. dr. int. priv. No. 4 et 5). — Westlake, J. Le blocus pacifique. (R. d. dr. int. No. 2). — Wittmaack, H. Oestliches Recht bezüglich der Anwendung der Vorschriften über die Klagverjährung. Nordamerikanisches Recht (Z. f. Int. Priv.- u. Öff. R. XIX Bd., 1 bis 3 Hft.).

7. Statistika.

Еврейское Колонизаціонное Общество. Статистико-экономическіе очерки и изслѣдованія. Вып. III и IV: Статистика еврейскаго населенія. Распредѣленіе по территоріи, демографическіе и

Digitized by Google

культурные признаки еврейскаго населенія по даннымъ переписи 1897 г. Составилъ Б. Бруцкусъ. Спб. ц. 1 р. — Котельниковъ, А. Исторія производства и разработки всеобщей переписи населенія 28 января 1897 г. Спб. ц. 40 к. — Святловскій, В. Мобилизація земельной собственности въ Россіи. Спб. ц. 1 р. — Швиттау. Профессіи и занятія населенія по статистическимъ даннымъ. Спб. ц. 2 р.

Mayr, C., Prof. Statistik und Gesellschaftslehre. III Bd. Sozialstatistik. Tübingen. M. 7. — Statistik des Deutschen Reichs. 185 Bd. Kriminalstatistik für das Jahr 1906. Bearb. im Reichs-Justizamt und im Kaiserlichen Statistischen Amte. Berlin. M. 10. — Yvernès, M. L'alcoolisme et la criminalité. Nancy.

Demogue, R. Un sondage dans les statistiques criminelles au XVIII-e siècle (23 partie) (R. pénit. No. 5). — Phelps, Ed. A statistical study of infant mortality ; reprinted from the quarterly publications of the American Statistical Assotiation. New-York. — Tönnies, F. Eine neue Methode der Vergleichung statistischer Reihen (im Anschluss an Mitteilungen über kriminalistische Forschungen) (Schmoll. Jahrb. 2 Hft.). — Zürcher Em. Kriminalstatistik des Kantons Bern (Schweiz. Z. f. StrR. 22 J. 1 Hft.).

8. Sbirke zakona, sudskih i upravnih rješidaba, izvješća o zasjedanjima i djelatnosti družtva i udruga.

Александровскій, Ю. Новая волость. 1. Положеніе о поселковомъ управленіи. 2. Положеніе о волостномъ управленіи. 3. Правила о приведеніи въ дѣйствіе положеній о поселковомъ и волостномъ управленіяхъ. По оффиціальнымъ даннымъ. Необходимое руководство для лицъ губернскои, уѣздной, волостной и сельской администраціи при предстоящемъ преобразованіи волостей. Спб. ц. 2 р. — Алфавитный указатель книгамъ и брошюрамъ, арестъ на которыя утвержденъ судебными установленіями, по 1 января 1909 г. Спб. ц. 40 к. — Балабановъ, М. Фабричные законы. Изд. 2-ое, доп. Спб. ц. 1 р. — Васильевъ, Н. Справочная книга для гг. кандидатовъ на судебныя должности, откомандированныхъ для занятій въ канцеляріи уголовныхъ отдѣленій окружныхъ судовъ. Спб. ц. 40 к. — Визель, О. Сборникъ норвежскихъ узаконеній, касающихся торговли и промысловъ русскихъ подданныхъ въ Сѣверной Норвегіи. Спб. ц. 50 к. — Волковъ, Н. Новый законъ объ акцизѣ съ папиросныхъ гильзъ и бумаги. Спб. ц. 30 к. — Вольманъ, И. Нотаріальное положеніе, съ разъясн. и алфав. предм. указателемъ. Спб. ц. 3 р. — Вольскій, А. Наслѣдственная пошлина (Текстъ закона и практика Сената). Спб. ц. 75 к. — Козьминыхъ-Ланинъ, И. Законъ 2 іюня 1903 г. о вознагражденіи рабочихъ и служащихъ, потерпѣвшихъ отъ несчастныхъ случаевъ. Спб. ц. 35 к. — Лобановъ, Я. Справочная книга о дополнительномъ промысловомъ налогѣ съ предпріятій, не обязанныхъ публичной отчетностью. Спб. ц. 50 к. — Максимовъ, В. Законы о разводѣ. Руководство къ веденію бракоразводныхъ дѣлъ православнаго

Digitized by Google

и неправославнаго исповѣданій и о раздѣльномъ жительствѣ супруговъ, съ разъясненіями Прав. Синода и Сената. М. ц. 3 р. — Нилусъ, Б. и Щегловъ, С. Сборникъ проектовъ договоровъ по подрядамъ на строительныя работы. ц. 1 р. — Нюренбергъ, А. Положеніе о государственномъ промысловомъ налогѣ. Изд. 3-е. Спб. ц. 2 р. — Общее положеніе о крестьянахъ, съ разъясненіями по 1 августа 1908 г. (Изд. 3-е, Земскаго Отдѣла М-ва Внутр. Дѣлъ). Спб. ц. 3 р. — Положенія объ установленіяхъ, завѣдующихъ крестьянскими дѣлами, съ разъясненіями по 1. іюня 1908 г. Изд. 2-ое, Земскаго Отдѣла М-ва Внутр Дѣлъ). Спб. ц. 3 р. — Положеніе о родительскихъ кружкахъ при средне-учебныхъ заведеніяхъ М-ва Народ. Просв. въ гор. Тифлисѣ. Тифлисъ, 1909 г. — Протоклитовъ, Вл. Сборникъ законоположеній и рѣшеній Пр. Сената по вопросу объ учрежденіи аптекъ въ Россійской Имперіи. Спб. ц. 1 р. 50 к. — Протоколъ засѣданія общаго собранія. Спб. юрид. общества, состоявшагося 7 февраля 1909 года (пренія по докладу В. Д. Набокова: „Уголовная отвѣтственность агента-провокатора") (Право, 10). — Сабининъ, Л. Памятная книжка о судебныхъ срокахъ. Справочная юридическая библіотека. Спб. к. 85 к. — Сборникъ рѣшеній Правительствующаго Сената по первому общему собранію и департаментамъ первому, второму и герольдіи, 1904 г. Спб. — Сборникъ рѣшеній Правительствующаго Сената по второму департаменту, 1906 г. Спб. — Соболевъ, Н. Систематическій указатель циркулярныхъ распоряженій Государственнаго Банка съ 1 сент. 1904 г. по 1 янв. 1909 года. Ромны. — Уставъ, медицинско-ветеринарный, Буинскаго уѣзднаго земства. Симбирскъ. — Фелицынъ, А. Военно-морской уставъ о наказаніяхъ. Въ это изданіе вошли всѣ измѣненія и дополненія по 1 апр. 1909 года. Спб. ц. 1 р. — Фриде, І. Законы о правѣ жительства евреевъ, съ разъясненіями, приложеніями и алфавитн. предметнымъ указателемъ. Спб. ц. 1 р. — Чрелаевъ, С. Систематическій сборникъ опредѣленій Тифлисской Городской Думы по важнымъ вопросамъ городскаго хозяйства съ янв. 1902 по январь 1907 г. Тифлисъ.

Apt, M. Scheckgesetz v. 11/13 1908. Textausg. mit Anmerkgn. 3 Aufl. Mit Anhang: Postscheckordnung nebst Ausführungsbestimmungen u. Formularen. Berlin. M. 2. — Arnould, J. Law of marine insurance and average. 8th. ed. by E. de Hart and R. Simey. 2 vol. London. — Baldi, C. Elettorato ed eleggibilit . Manuale pratico. Torino. L. 5. — Barberot, C. Traité pratique de législation du bâtiment et des usines. Paris. — Blume, E. Die Eisenbahn-Verkehrsordnung v. 23/12 1908 nebst allgemeinen Ausführungsbestimmungen. Textausg. mit Anmerkgn. Berlin. 2.50. — Bretzfeld, F. Reichsgesetz betr. den Verkehr m. Nahrungsmitteln, Genussmitteln u. Gebrauchsgegenständen vom 14./V. 1879, erlautert. Nürnberg, 1909. M. 3.20. — Code pénal du royaume de Siam, promulgué le 1-er juin 1908, entré en vigueur le 22 septembre 1908. Version française par G. Padoux. Paris, 1909. — Cuno, W. Das Wechselstempelgesetz vom 4. III. 1909, m. Erlautrgn. Leipzig. M. 1. — Digesto Italiano. Enciclopedia metodica e alfabetica di legislazione, dottrina e giurisprudenza. Disp. 675 e 676. Torino, 1909. 2 lire ogni dispenza. — Eisenbahn-Verkehrsord-

Digitized by Google

nung. Gültig v. 1. 4. 1909. Mit dem amtlichen übereinstimmenden Text nebst allgemeinen Ausführungsbestimmungen mit Erläuterungen und Sachregister. Berlin. M. 3. — Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen. N. F. 19 Bd. 3 Hft. Berlin. — Freund, G. u. Magnus, J. Gesetz zum Schutz der Warenbezeichnungen v. 12 5 1894. Der früheren Ausgabe 5. völlig neubearb. Aufl. Berlin. 3.50. — Gaissert, L. Leitfaden für Polizeibeamte. Berlin. M. 1.80. — Gesetze, betr. das Forstwesen, die Jagd, den Vogelschutz u. die Fischerei nebst allen ergänzenden u. erlauternden Verordnungen f. das Kronland Oberösterreich. Linz. a. D., 1909. — Goldschmidt, F. Das neue Weingesetz v. 1909, mit Erläutergn. Mainz. M. 3.50. — Hinschius, P. Das Reichsgesetz über die Beurkundung des. Personenstandes und die Eheschliessung vom 6. II. 1875. Mit Kommentar. 4 Aufl. Berlin. M. 13.50. — Jaeckel, P. Reichsgesetz über die Zwangs. versteigerung und die Zwangsverwaltung v. 24/3. 1897. (Fassung v. 20./5. 1898) nebst dem Einführungsgesetze und den für Preussen ergangenen Ausführungs- u. Kostenbestimmungen. Mit Kommentar in Anmerkungen. 3 Aufl. Bearb. u. hrsg. von G. Güthe. Berlin. M. 21.50. — Janzer, L. Das badische Enteignungsgesetz mit Anmerkungen herausgegeben. Mannheim. 2.70. — Kaufmann, E. Handelsrechtliche Rechtsprechung. 9 Bd. 1908. Hannover. M. 7. — Knoke, P. Register zum ersten bis fünfzigsten Bande von Iherings Jahrbüchern für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts. M. 18, — Lasteyrie, R. et A. Vidier. Bibliographie des travaux historiques et archéologiques publiés par les sociétés savantes de la France, dressée sous les auspices du ministère de l'instruction publique. T. 5, 3-e livrais. Paris. — Manes, A. Versicherungs-Lexikon. Ein Nachschlagewerk für alle Wissensgebiete der Privat- und der Sozialversicherung. Tübingen, 1909. M. 28. — Pandectes Belges. Inventaire général du droit belge à la fin du XIX-e sicle. Tomes XCIII et XCIV. Bruxelles. — Philastre, P. Le Code annamiète. Nouvelle traduction complète. 2-e édition. T. 1 er. Tours. 1909. — Prima raccolta completa nella giurisprudenza sul codice civile a tutto l'anno 1905 disposta sistematicamente articolo per articolo coll'aggiunta della bibliografia a cura di C. Fadda, E. Porro, A. Raimondi, A. Vedani. Vol. 1. Milano. L. 34. — Puschmann, F. Jagd, Forst u. Vogelschutz im Kgr. Preussen mit den Bestimmungen über Vorbezeitung und Anstellung im Forstverwaltungs u. Forstschutzdienst. Giessen. M. 3. — Picard, Edm. et G. Delacroix. Code de l'hygiène et de la salubrité publiques. Bruxelles. — Rechtsprechung des Oberlandesgerichts Colmar in Els. in Strafsachen Hrsg. im Auftrag der Kaiserl. Oberstantsanwaltschaft. Bearb. v. Dr. Vopt. Strassburg. 1909. M. 2.50. — Roue, P. Code des tribunaux répressifs. Simple police. Tribunal correctionnel. Cour d'assises. Appel. Consultation juridique. Paris. — Sammlung deutscher Reichs- u. Landesgesetze m. Erlauterungen. — Scharschmidt, A. Kleines Handbuch für Standesbeamte. Berlin M. 3.50. — Stammhammer, J. Bibliographie des Sozialismus und Communismus, Bd. III. Jena.

Bericht über die XV. Versammlung des Vereins der deutschen Strafanstaltsbeamten e. V. in Köln vom 2 bis 5 Juni 1908 (Bl. f. GK. 43 Bd. 1 Hft.). — Münsterberg, Em. Bericht über die 28 Jahresversammlung des Deutschen Vereins für Armenpflege und Wohlthätigkeit (Schmoll. Jahrb. 2 Hft. — Spanisches Strafgesetzbuch vom 17 Juni 1870 (Beilage-Heft z. 29 Bd. Z. Liszt.).

Digitized by Google

VIESTNIK.

(Pravnički sastanak u Osieku.) Dne 30. listopada t. g. održan je u Osieku prvi pravnički sastanak, koji je priredilo „Pravničko družtvo u Zagrebu".

Radostni smo, što možemo izviestiti, da je taj sastanak hrvatskih pravnika u svakom pogledu sjajno uspio.

„Pravničko družtvo" prema svojim pravilima imade da održi redovite svoje mjesečne skupštine, u kojima se pretresaju pravnička pitanja kako iz teorije tako iz prakse. Kako je sjedište družtvu u Zagrebu, to je redovito prisustvovanje tim skupštinama kao i sudjelovanje bez troška moguće samo zagrebačkim članovima Pošto ipak u zemlji imade množina članova, koji bi takodjer željeli ovakovim skupštinama prisustvovati, to je upravni odbor „Pravničkoga družtva" zaključio, da se pravnički sastanci po koji put održe i izvan Zagreba, a naročito u većim našim gradovima. Kako grad Osiek obiljem svojih članova zauzima prvo mjesto iza Zagreba, to je odbor prvi sastanak zakazao u Osieku.

Iz Zagreba uputiše se dne 29. listopada t. g. na sastanak društveni predsjednik sveuč. prof. dr. Franjo J. Spevec, tajnik družtva vladin odsječni savjetnik Franjo Haladi, i odbornici sveuč. profesori: dr. Josip Šilović, dr. Edo Lovrić i družtveni blagajnik dr. Dragan Dujmović te revni članovi sveuč. profesori: dr. Ernesto Miler i dr. Ladislav Polić, pristavi Pavao Slavetić i Stjepan Tušek. Zagrebčane dočekao je i pozdravio na osječkom kolodvoru uži priredjivalački osječki odbor, te ih dopratio u veliku dvoranu „Hôtel Royala", gdje su se na okupu našli mal'ne svi članovi „Pravničkoga družtva" iz Osieka a na čelu im predsjednik kr. sudbenog stola osječkog Dragutin Broschan. Čim se je u dvorani pojavio predsjednik „Pravničkoga družtva" sveuč. prof. dr. Franjo J. Spevec s ostalim s gostima, zaorilo je oduševljeno klicanje „Živili!" Tu su se Zagrebčani pozdravili kako s osječkim svojim kolegama, tako s onima, koji su prispjeli iz Sla vonije.

Obilno posjećenomu sastanku prisustvovali su medju ostalima: predsjednik sudbenoga stola iz Požege Adolf Falkner, kot. sudci Mijat Lenček, iz N. Gradiške i Josip Mesić, iz Vinkovaca, odvjetnici iz Vukovara: dr. Ljudevit Krašković, dr. Ladislav Velić, dr. Ivan Paleček, dr. Vaso Stojanović, dr. Vladimir Prebeg iz Djakova, Ljudevit Poljak iz Bošnjaka, dr. Mišo Anastasijević iz Vinkovaca.

Već ovaj prvi večernji sastanak razvio se je u vanredno ugodnu i animiranu veselicu, pri kojoj su članovi medjusobno upoznati.

Sljedećeg jutra dne 30. listopada dohrlilo je još mnogo članova iz Vinkovaca, Rume, Zemuna, Djakova itd., te je do podne toga dana posvećeno bilo razgledanju grada, za koje su gostoljubivi Osječani stavili na razpolaganje svoje ekvipaže. Pošto je medju gostima bilo dosta članova, kojima do tada nije bio poznat Osiek, bili su oni ugodno iznenadjen i krasnim razvitkom Osieka, a oni, koji su ga poznavali još od dvadeset godina natrag, nisu ga gotovo mogli prepoznati, videći pred sobom nove, moderno i ukusno razvijene dielove grada. Pregledavši tvrdjavu i doljnji grad Osiek, dovezli su se gosti u 11½ sata pred šećeranu, gdje im od strane ravnateljstva bio priredjen osobito ljubezan doček.

Pozdravljeni od predsjednika tvornice presvj. g. Antuna pl. Mihalovicha, razgledali su gosti tvornicu šećera, koja stoji u podpunom obrtu. Tumačima su bili ravnatelj dr. Aczel i upravitelj Lang. Razgledanje ovog veličajnog poduzeća trajalo je poldrug sata, te su gosti na svoje oči vidjeli, kako se iz šećerne repe vadi slad, dok se pred njima ne stvori na koncu fabrikacije šećer u glavama i kockama. Orijaški strojevi, bezbroj radnika, uzorni red i čistoća zadivili su posjetnike. Gostoljubivo ravnateljstvo serviralo je iza toga

Digitized by Google

gostima bogat lunch, pri kome se družtveni predsjednik dr. Spevec zanosnim riečima zahvalio za srdačni doček, te izjavio svoju osobitu radost, što je članovima „Pravničkoga društva" pružena na tako ljubezan način prilika, da upoznadu ovu našu jedinu u zemlji šećeranu, koja je zasnovana zamjernim kapitalom od pet milijuna kruna, tako uzorno rukovodjena. Ravnateljstvo „Prvog hrvatsko-slavonskog dioničarskog družtva za industriju šećera" razdielilo je medju posjetnike za uspomenu liepo opremljenu kutijicu kockastog šećera, po čem su se gosti u kočijama odvezli u „Grand Hotel" k zajedničkom ručku, poslije kojeg je započela točno u 3 sata poslije podne u velikoj dvorani kr. sudbenoga stola za glavne razprave skupština „Pravničkog družtva".

Prostrana dvorana jedva je obuhvatila prisutne pravnike, kojih je moglo biti preko sto. Medju prisutnima opazismo podpredsjednika osječkog odvjetničkog odbora odvjetnika Vasu Gjurgjevića, predsjednika sudb. stola osječkog Dragutina Broschana sa svim sudcima sudb. stola i kot. suda; zatim odvjetnike dra. Neumanna, dra. Hugu Spitzera, dra. Pinterovića, dra. Muačevića, dra. Feliksa Schika iz Požege, Gjuru Kovačevića iz Djakova, Ivana Šćerbaka iz Koprivnice i druge; na čelu pako upravnog činovničtva prisustvovao je sjednici podžupan Stjepan Kenfelj, i državni odvjetnik dr. Viktor Aleksander sa svojom gospodom substitutima Zlatarićem i Hržićem.

Družtveni predsjednik dr. Franjo J. Spevec pozdravio je odlični pravnički zbor sjajnom besjedom, radujuć se, što se je oko njega i odbora „Pravničkoga družtva" sakupilo toliko članova, te je zaželio, da bude medjusobno djelovanje teorije i prakse uspješno, pa je vrlo zanimivim načinom razsvietlio dužnosti sudca i zadaću odvjetnika kod primjene zakona. Burno odobravanje skupštine bilo je dokazom, kako je predsjednik govorio iz srca sviju prisutnih.

Po tom je sveuč. prof. dr. Ernest Miler predavao krasno obradjenu razpravu: „Pogibeljan počinitelj u kaznenom pravu", koja je postavljena temom razprava kriminalističkog kongresa u Bruselju godine 1910.

Nakon dra. Milera prihvatio je rieč sveuč. prof. dr. Josip Šilović, te je sa svog stanovišta osvietlio isto pitanje.

Pošto su stanovišta gospode predavača donekle oprečna bila i pošto svaki od njih svoje nazore s velikom naučnom spremom zastupa, porastao je vanredno interes skupštine za ovo po praktični život tako znamenito pitanje, te se je nadati, da će tim povodom još koji pravnik u družtvenom organu „Mjesečniku" iznieti svoje misli.

Prem je ova tema bez priprave vrlo težka za razpravu, zamolio je rieč odvjetnik dr. Prebeg, te je kao praktičar iznio svoje misli, a naročito je spomenuo, ne bi li se ovo pitanje imalo dovesti u savez s ustanovama zakona o popravilištima nedoraslih, u kojima se interniraju za društvo pogibeljni individui.

Osječki odvjetnik dr. Vilim Winter razpravljao je zatim o temi: „Zadocnenje (mora) u trgovačkom pravu". Gospodin predavač zasvjedočio je svojom razpravom zamjerno poznavanje dotične literature i prakse, tako da je u tančine stavljeno pitanje osvietlio.

Skupština mu je za veliki mar i trud od srca čestitala.

U ime kolegâ odvjetnikâ iznio je odvjetnik dr. Prebeg predlog, da upravni odbor pravničkoga družtva podnese na vis. kr. zemaljsku vladu, odjel za pravosudje, predstavku u svrhu da se shodno udesi, kako bi se pospješno privele riešenju takove agende, u kojima su po nižim oblastima već ustanovljeni rokovi; jer se postupak zaustavlja, ako viša riešenja stižu poslije izminulog roka.

Digitized by Google

Za obrazloženje gornjega predloga primili smo naknadno od predlagača sliedeće riešenje kr. banskoga stola od 13. listopada 1909. br. 26.144:

„Riešavajući izvješće od 8. rujna 1909. br. 14.581 gr. podnešeno u ovršnom predmetu ovrhovoditeljice Hrv. eks. i mj. banke d. d. u B. podružnice u D. po odvjetniku dru. P. proti ovršenicima S. P. i dr. iz V. radi 2400 K povodom utoka S. P. i dr. proti odluci kr. kot. suda u D. od 21. prosinca 1908. br. 19.4044 gr. kojom je razpisana ovršna javna dražba zaplienjenih pokretnina utočnika radi dužnih ovrhovoditeljici 2400 K spp.

kr. banski stol:

vidiv, da je napadnuta odluka glasom dostavnice utočnicima dostavljena 13. siečnja 1909. a da su oni proti toj odluci uložili utok istom 18. siečnja tekuće godine indi 5. dan nakon dostave iste;

vidiv, da se po § 12. sl. d) naredbe ministarstva pravosudja od 25. siečnja 1850. br. 52. u mjenbenih stvarih utoci imadu podnieti za 3 dana i da je prema tomu gore navedeni utok S. P. i dr. očito prekasno podnešen;

obnašao je odluku toga kr. kot. suda od 3. ožujka 1909. br. 836 gr., kojom se taj utok kao pravodobno predan prima, po § 343. gvp. ureda radi ukinuti i tomu sudu naložiti da sa pomenutim utokom postupa po § 311. gpp.

Ovo je mjenbena stvar a riešenje ovo dostavljeno je strankama 15. studenoga 1909., dakle nakon 10 mjeseci, trebalo je po tome 10 mjeseci, da se izrekne riešenje da se utok odbija, jer je prekasno podnešen.

Ovo riešenje dostavio je kr. kot. sud u D. strankama sliedećom pododlukom od 2. studenoga 1909. br. 17.705 gr.:

‚Temeljem ovog drugomolbenog riešenja zabacuje se po § 311. gpp. utok S. P. i dr. od 18. siečnja 1909. br. 386. gr. kao prekasno podnešen.

O tome se obavješćuju stranke".

Dakle ni na ovo riešenje druge molbe, na koje se čekalo 10 mjeseci, a u tom medjuvremenu prošao je naravno prvi dražbeni rok već odavno — nije prvi sud razpisao novi dražbeni rok, nego se tek stranke posebnom molbom ponovno na sud obratiti moraju radi razpisa novog dražbenog roka.

Skupština prihvatila je predlog dra. Prebega jednoglasno, jer drži, da će se time doprinieti bržoj primjeni prava u praksi.

Skupština je dovršena govorom predsjednika, koji se je ponovno zahvalio svim onima, koji su doprinieli, da je ovaj prvi pravnički sastanak izvan Zagreba tako liepo uspio. Zahvalio se je naročito osječkoj štampi, koja je vanredno simpatično pravnike pozdravila, te je glede nekih novinskih pripomena upozorio, kako je „Pravničko družtvo" dosadašnjim svojim djelovanjem upozorilo mjerodavne faktore na razne potrebe na polju zakonodavstva, te stavilo i konkretnih predloga, pa se nada, da će se stručnim radom „Pravničkog družtva" dobrano doprinieti dobrim revizijama raznih naših zakona, koji su se gledom na današnji napredak modernog zakonodavstva i gledom na sadašnje potrebe naroda preživjeli.

Predsjednika je skupština na svršetku njegova govora burno aklamirala.

Istog dana na večer priredio je neumorni kazališni odbor svečanu predstavu u počast gostiju u kazalištu. Pjevala se je Albinijeva opereta „Barun Trenk" s tako liepim uspjehom, da su se gosti veoma pohvalno o predstavi izjavili. Kazalište je bilo dubkom puno, premda je predstava bila izvan predbrojke. Razpoloženje je bilo oduševljeno, a pravnici gosti na svim stranama s najvećim susretajem počašćeni od dičnih Osječana.

Po tom je bio u 10 sati u „Hotel Royalu" sjajan banket, što ga je dao u čast gostima mjestni odbor, a kome je prisustvovalo 80 pravnika, te osim njih kod posebno namještenih

Digitized by Google

stolova odlični osječki gradjani, a na čelu im dražestne i mile Osječanke, a i gospodje izvan Osieka, koje su goste svojom ljubežljivosti upravo razdragale. Kako liepi sklad postoji u Osieku izmedju gradjanstva i vojničtva, najboljim nam je bilo dokazom takodjer prisustvovanje gospode častnika pravničkoj zabavi. Gospodinu pukovniku pl. Matasiću zahvalio se je napose u ime odbora tajnik „Pravničkoga družtva" vladin odsječni savjetnik Franjo Haladi za liepu susretljivost, kojom je izvolio za banket na razpolaganje staviti vojničku glazbu, koja je animiranost zabave još više podigla.

Red zdravica odpočeo je obće omiljeni gradski načelnik kr. savjetnik Graff pozdraviv usrdno u ime grada i gradjanstva goste. Predsjednik dr. Spevec od srca se je zahvalio za liepi doček i susretanje. Zanosnu zdravicu predsjedniku i odbornicima „Pravničkoga družtva" izrekao je podpredsjednik odvjetničkog odbora odvjetnik Vaso Gjurgjević želeći, da bude ovaj dan u životu družtva epokalnim. Odvjetnik dr. Neumann pozdravio je goste, koji su iz ostalih mjesta Slavonije pohrlili sastanku, te je nadovezao želju, da se iz ovog sastanka razviju sastanci svih pravnika Hrvata poput njemačkih „Juristentaga". To će doprinieti ne samo boljoj kolegijalnosti pravnika, već će biti i od eminentne važnosti po razvoj prava našega u zakonodavstvu i praksi. Na ovu zdravicu zahvalio se je odvjetnik dr. Mišo Anastasijević iz Vinkovaca, pridovezav zdravici, pozdrav almae matris zagrabiensis, koja je zastupana kod sastanka po dičnim sveučilištnim profesorima.

Na to zapjeva staro i mlado oduševljeno „Gaudeamus", a sveučilištni profesor dr. Josip Šilović zahvali se na zdravici.

Govorili su još predsjednik sudbenog stola u Požegi Adolf Falkner zaželivši, da bude koji od budućih sastanaka upriličen u zlatnoj požežkoj dolini (u Požegi), koja će Osieku milo za drago od srca uzvratiti.

Konačno se je predsjednik dr. Spevec zahvalio toplim riečima mjestnom osječkom odboru, na čelu dru. Viktoru Aleksandru, koji je tako veliku djelatnost razvio, da je sve prisutne obvezao na zahvalnost.

Poslie zahvale dra. Aleksandra dosegla je zabava vrhunac animiranosti. Mladji članovi, koje su i stariji podupirali, zaredaše domoljubnim pjesmama. Kako su se ovdje sastali mnogi stari znanci, koji se davno ne vidješe, prošao je dobar dio noći, dok se u ljubavi raztati mogoše. Sve je bilo jedne misli, da sè ovakvi sastanci imadu ponovno upriličivati, jer će to biti nesumnjivo od odlučnoga utjecaja na razvoj hrvatskog zakonodavstva i pravne naše znanosti, dok će se medjusobnim saobraćajem unapredjivati i kolegijalnost i volja za družtveni rad.

Ne trebamo ni spomenuti, da je sastanak pozdravilo brzojavno mnogo članova.

Osiečki veliki župan barun Rajačić pozdravio je sbor krasnim pismom žaleć, što je smrću u obitelji zapriečen prisustvovati mu.

Tko je prisustvovao osječkom sastanku, nehotice se sjetio dvadesetpetgodišnje slave družtva godine 1900. u Zagrebu, jer od onog doba pa do ove sgode nije bio na okupu tako obilan broj hrvatskih pravnika.

Svima, koji sudjelovahu osječkoj skupštini „Pravničkoga družtva", ostati će nezaboravni dani boravka u Osieku. Čast Osječanima! —i.

(Upravni odbor pravničkoga društva) držao je dne 20. studenoga o. g. svoju redovitu sjednicu, u kojoj je tajnik saobćio dopis predsjedničtva vis. kr. zem. vlade od 12. studenoga o. g. broj 4756/pr., kojim javlja, da je Njegovo ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 14. listopada o. g. dozvoliti, da se 34. godišnjak „Mjesečnika" uvrsti u c. i kr. obiteljsku povjerbinsku knjižnicu.

Digitized by Google

Zatim je prihvaćena predstavka na vis. kr. zem. vladu, odjel za pravosudje u izvršenju zaključka pravničkoga sastanka u Osieku, kojim je prihvaćen predlog g. dra. Vladimira Prebega.

Sada bude primljen istup iz društva koncem g. 1909. g. Kajetana Hruby, vieènika kr. stola sedmorice u miru, a primljeni su počam od 1. srpnja o. g. ovi novi članovi: Dr. Dušan Putnik, odvjetnički perovodja u Zagrebu, Niko Krekoviæ, kr. prislušnik u Zagrebu, Svetozar Jovanoviæ svršeni pravnik u Glini, dr. Vukan Krulj, odvjetnički perovodja u Mostaru, Vladislav Kostiæ, svršeni pravnik u Zagrebu, dr. Tomo vitez Cuculiæ, kr. sudbeni pristav u Zagrebu, dr. Fran Milobar, privatni docenat i suplenat na hrv. sveučilištu u Zagrebu, Matija Tiæariæ, tajnik kr. zem. vlade u Zagrebu.

Nakon toga umoljava predsjednik članove odbora, da što revnije sudjeluju u predavanjima na mjesečnim skupštinama, da i ovom zahtjevu pravila društvenih podpuno udovoljimo.

Urednik „Mjesečnika" saobćuje, da će sa ovim brojem „Mjesečnika" društveni članovi dobiti bezplatno djelo dra. Nikole pl. Tomašića: „Temelji državnoga prava hrvatskoga kraljevstva". Ovo će djelo dobivati i novi članovi bezplatno, dok ga bude društvo imalo u zalihi.

(Sveučilištni reciprocitet izmedju Hrvatske i Austrije.) „Narodne Novine" donose u broju od 20. studenoga o. g. o tom pitanju ovo:

Poznato je, da se u Austriji ne priznavaju državni izpiti i rigorozi, što ih slušači prava i filozofije iz Dalmacije i Istre na našem sveučilištu polože. Pravnici, koji su kod nas položili sudstveni i državoznanstveni izpit, moraju se naime podvrći još dopunidbenom izpitu pred posebnim izpitnim povjerenstvom u Beču, a glede filozofa, koji su ovdje položili izpit za srednjoškolske učitelje, vriedi pravilo, da taj izpit ponove pred kojom austrijskom izpitnom komisijom. Doktorat pak i juridički i filozofski mora se u Austriji tek nostrificirati ponovnim polaganjem rigoroza.

Činjenica je, da sveučilišni djaci iz Dalmacije i Istre ne mogu u Austriji nigdje slušati svojih nauka na hrvatskom jeziku, a na drugom kojem jeziku da im je studij u velike otežčan. Izvan svake sumnje je i to, da je naše sveučilište u svakom pogledu uredjeno po uzoru austrijskih. Činjenica je konačno i to, da je hrvatsko pravo ili posve isto kao što i austrijsko, ili da se na jednakim osniva načelima; koliko je pak austrijsko pravo bitno različito, da se o njem kod nas ili drže posebna kolegija, ili kod predavanja dotične grane hrvatskoga prava uzima osobit obzir na odgovarajuće austrijsko pravo.

Upiruči se na ove činjenice, išlo se odmah po osnutku našega sveučilišta za tim, da mu se prizna reciprocitet s austrijskim sveučilištima. U novije doba se taj pokret opet jače ističe, pa se u tu svrhu u novinstvu a i u bečkom parlamentu dižu glasovi, koji sve odlučnije traže reciprocitet. A i sami naši sveučilištarci iz Dalmacije i Istre ponovno su podnesli kr. zem. vladi predstavke, neka podupre njihove težnje u tom pogledu, koje su i hrvatske akademske oblasti označile opravdanima i preporučile ih.

Da se ovo za našu braću iz Dalmacije i Istre tako zamašno pitanje privede kraju, učinjen je sada odlučan korak. Kako naime saznajemo, upravio je preuzv. gospodin ban Pavao barun Rauch na austrijsko ministarstvo za bogoštovlje i nastavu dopis, u kojem potanko obrazlaže opravdanost za reciprocitet, to jest za to, da se u Austriji priznadu državni izpiti i rigorozi, što ih na hrvatskom sveučilištu polažu slušači prava i filozofije iz Dalmacije i Istre, te se izjavljuje voljnim da izpuni uvjete, koje bi možda austrijska vlada još stavila, da taj reciprocitet može priznati.

Digitized by Google

Ne sumnjamo nimalo, da će taj patriotski čin preuzv. gosp. bana naći radostna odziva u srcu svakoga hrvatskog rodoljuba, a narodne zastupnike u austrijskoj zastupničkoj kući iz Dalmacije i Istre potaknuti, da o tom porade, kako bi austrijsku vladu sklonuli, da udovolji jednoj davnoj i istinitoj narodnoj potrebi. To njihovo nastojanje jamačno ne će biti bez uspjeha, ako se uvaži, da je austrijski ministar predsjednik barun Bienerth u sjednici proračunskog odbora od 9. lipnja o. g. na upit zast. Vukovića izjavio, kako priznaje veliku važnost pitanju reciprociteta i sa stranačkoga i sa narodno-političkoga i sa općeg državnog gledišta, naročito s obzirom na aneksiju Bosne, pa kako uvidja dužnost austrijske vlade, da se s tim pitanjem ozbiljno zabavi, ter zaključio, da ne će biti zapreke njegovom povoljnom riešenju, samo da se prije mora još većma izjednačiti uredjenje nauka na zagrebačkom sveučilištu s austrijskima.

Na ovaj posljednji uvjet valja opaziti, da je faktički već malone posve izpunjen, a koliko nije, da će ga hrvatska vlada jamačno odmah izpuniti. netom joj ga austrijska vlada potanko naznači.

(Izseljeničko vieće.) Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 27. listopada 1909. broj 4354/Pr., kojom se do uredjenja zakonodavnim putem ustrojava izseljeničko vieće.

§ 1. Kako savjetujući organ u pitanjima selitbe te putovanja na zaradu iz područja kraljevina Hrvatske i Slavonije, ustrojava se izseljeničko vieće sa sjedištem u Zagrebu.

§ 2. Izseljeničko vieće imade zadaću, da razpravi pitanja izseljivanja, odnosno putovanja na zaradu, da kr. zemalj. vladi daje mnienja i predloge glede podjeljenja, ograničenja i opoziva dozvole za odpremu osoba u prekomorske zemlje, i u načelnim pitanjima, koja se odnose na provedbu izseljeničkih propisa, da sudjeluje kod izpitivanja uzroka selitbe, i da uobće savjetom podupre kr. zemaljsku vladu u svim pitanjima organizacije i utilizacije putovanja na zaradu.

§ 3. Predsjednik vieća je ban, dotično njegov zakoniti zamjenik. Članove vieća imenuje ban na tri godine iz zemaljskih urednika, pravničkih, gospodarskih i trgovačkih stručnjaka, zatim iz stališa radničkog i seljačkog.

Služba je počasna.

Upravitelj kr. zemaljskog pododsjeka za poslove izseljivanja imade podjedno vršit službu tajnika vieća.

§ 4. Sjednicu uriče ban ili njegov zakoniti zamjenik.

§ 5. O sjednici vieća ima se voditi zapisnik, i to po uredniku kr. zemaljske vlade, odredjenom po predsjedniku vieća.

Zapisnik mora sadržavati sliedeće: 1. imena prisutnih, 2. bitni tečaj razprave, 3. stavljene predloge, 4. uspjeh glasovanja.

Zapisnik podpisuje predsjednik i voditelj zapisnika.

§ 6. Predsjednik ustanovljuje dnevni red obdržavat se imajuće sjednice. Na sjednici smiju se razpravljati samo u dnevnom redu ustanovljeni predmeti, no svakom članu vieća pristoji pravo, da u svim pitanjima putovanja na zaradu iz vlastite inicijative prije sjednice podnese pismeni predlog, koji će se iznieti pred vieće na razpravu. Predsjednik može iz sredine članova vieća imenovati jednog ili više izvjestitelja.

§ 7. Za stvaranje zaključaka vieća potrebna je prisutnost barem polovice članova vieća.

Zaključci stvaraju se absolutnom većinom prisutnih glasova.

Digitized by Google

§ 8. Troškovi vieća, i to putni troškovi i nagrade izvjestiteljima, pokrivat će se iz izseljeničkog fonda.

§ 9. Sve upravne oblasti i kr. zemaljksi statistički ured imadu izseljeničkom vieću pospješno pružiti sve podatke, koje bi ovo u stvarnim pitanjima selitbe zatražilo.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je temeljem naredbe od 27. listopada 1909. br. 4354/Pr., kojom se ustrojava izseljeničko vieće, imenovati članovima ovoga vieća: Arnolda Franju, kr. javnog bilježnika; Bazalu Gustava dra., tajnika zemaljskog saveza industrijalaca; Bukšega Vilima, tajnika radničkih organizacija; Grnadka Milivoja, ravnatelja Prve hrvat. štedionice; Čačkovića pl. Miroslava dra., kr. županijskog fizika; Domazetovića pl. Franju dra., kr. županijskog perovodju; Frangeša Otona dra., kr. javnog izvanrednog sveučilištnog profesora; Jakšića Nikodema dra., kr. banskog savjetnika; Jalžabetića Tomu, seljaka; Kampuša Ivana, slagara; Kronfelda Leona, ravnatelja banke za trgovinu, obrt i industriju; Kršnjavija Izidora dra., kr. javnog redovitog sveučilištnog profesora; Matijevića Vladimira, predsjednika Srbske banke; Mažuranića Želimira dra., odvjetnika u Zagrebu; Paskievića Peroslava, tajnika trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu; Poljaka Franju dra., tajnika hrv.-slav. gospodarskog družtva; Rorauera Julija dra., kr. javnog redovitog profesora; Signjara Rudolfa dra., tajnika kr. zem. statističkog ureda; Sporčića Mirka, kr. vladinog perovodju i upravitelja kr. redarstvenog povjereničtva u Zagrebu; Subotića Josipa, kr. podžupana; Šimunića Rudolfa, ravnatelja Poljodjelske banke; Vucheticha pl. Šandora, kr. velikog župana; Weiszmayera Oskara, podpredsjednika Hrv. zem. banke u Osieku; i Zočeka Josipa, slagara.

(† Ante Batušić) umirovljeni kr. kotarski sudac umro je dne 28. listopada o. g. u Zlataru. Pokojnik, koji ostavlja udovu sa troje djece, bio je valjan sudac, dobar drug i prijatelj, te je svagdje, gdje je služio, ostavio najugodniju uspomenu. Lahka mu zemlja!

(Sa hrvatskog sveučilišta.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 21. listopada t. g. premilostivo imenovati profesora na šumarskoj akademiji u Zagrebu, dra. Otona Frangeša, profesorom iste akademije u VI. činovnom razredu sa sistemizovanim berivima te mu ujedno preblagostivo podieliti naslov i značaj javnog redovitog sveučilištnog profesora.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 31. listopada t. g., perovodju kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, te privatnog docenta dra. Milorada Stražnickya premilostivo imenovati izvanrednim javnim profesorom statistike, trgovačkog i mjenbenog prava na juridičkom fakultetu previšnje ime nosećeg sveučilišta u Zagrebu sa sistemizovanim berivima.

(Imenovanja.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 21. listopada t. g. sa naslovom i značajem odsječnog savjetnika odlikovanog tajnika kr. hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade, Gjuru Horvata, i kr. županijskog tajnika dra. Josipa Hoholača premilostivo imenovati podžupanima zagrebačke, odnosno bjelovarsko-križevačke županije sa sustavnim berivima.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 29. listopada o. g. predsjedničkog tajnika kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice,

Digitized by Google

Henrika viteza Herkova Unathalskog, premilostivo imenovati većnikom I. razreda kod sudbenoga stola u Zagrebu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je Milutina Tanjurdžića, pravnoga vježbenika kod kr. sudbenog stola u Zagrebu, imenovati prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, svršenog pravnika Josipa pl. Kovačića perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, perovodju nižega razreda kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, dra. Lava grofa Erdödy-a, perovodjom višega razreda iste kr. zemaljske vlade u VIII. činovnom razredu sa sustavnim berivima, perovodne vježbenike Antuna Vukovića, kod kr. redarstvenog povjereničtva u Mitrovici, i Milana Jakšića, kod kr. kotarske oblasti u Otočcu, kr. kotarskim pristavima II. razreda u X. činovnom rezredu, Hinka Gostla, pravnoga vježbenika kod kr. kotarskoga suda u Pregradi, prislušnikom u obsegu kr. banskoga stola, svršenog pravnika Alfonsa Dolanskya perovodnim vježbenikom u obsegu kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade,

(U Bosni i Hercegovini.) Poglavica zemaljske vlade naimenovao je privremene financijalne perovodne vježbenike Zvonimira Bogdanovića u financijalnom nadzorništvu u Sarajevu i Adama Krtalića u financijalnom nadzorništvu u Banjaluci privremenim financijalnim perovodjama u X. dn. r. i to ostaviv ih u njihovim sadašnjim službenim mjestima, svršenog pravnika Srećka Perišića privr. auskultantom za kotarski sud u Sarajevu, auskultanta u kotarskom sudu u Banjaluci Gjura Kolara vladinim perovodjom u pravosudnom odjeljenju zemaljske vlade, auskultanta u kotarskom sudu u Sarajevu Jana Matejčeka sudskim pristavom, šerijatskog sudiju X. dn. r. u kotarskom sudu u Fojnici Hifzi ef. Muftića šerijatskim sudijom u IX. dn. r., svršenog pravnika Radomira Gjermanovića privremenim perovodnim vježbenikom u XI. dnev. razredu i dodijelio ga kotarskom uredu u Ključu na službovanje, svršenog pravnika Stjepana Vuića privremenim auskultantom za okružni sud u Banjaluci, svršenog pravnika Vukana Kablara, privremenim auskultantom za okružni sud u D. Tuzli, šerijatskog vježbenika u kotarskom sudu u Mostaru Salih ef. Udovičića šerijatskim sudijom u X. dnevn. razredu i ujedno ga premjestio kotarskom sudu u Bileći, a unaprijedio je političkog pristava II. razreda Emila Machaleka u kotarskom uredu u Rogatici za političkog pristava I. razreda u IX. dnevnom razredu, a perovodne vježbenike Ahmeda Čokića u kotarskom uredu u Konjicu i Vladimira Tasovca u kotarskom uredu u Stocu za političke pristave II. razreda ; za tijem je naimenovao svršene pravnike Saliha Kazazovića u Travniku i Kazimira Chmielewskog u Sarajevu privremenim perovodnim vježbenicima, prvog za kotarski ured u Travniku, a drugog za administrativno odjelenje zemaljske vlade.

(Premještenja.) Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 21. listopada t. g. premilostivo dozvoliti, da se podžupani zagrebačke, odnosno bjelovarsko-križevačke županije, Zvonimir Žepić i Julije Höcker, dodiele kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj zemaljskoj vladi na službovanje.

Njegovo cesarsko i kraljevsko apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo je previšnjim riešenjem od 24. listopada o. g. premilostivo dozvoliti, da se sudbeni većnik I. razreda, dr. Vladimir Čačić, uslied vlastite molbe premjesti od sudbenog stola u Ogulinu k onomu u Zagrebu.

Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije obnašao je premjestiti iz službenih obzira sudbenoga pristava Franju Bronzinia, od kotarskoga suda u Ludbregu k onomu

Digitized by Google

u Velikoj Gorici, iz službenih obzira sudbene pristave: dra. Franju Oreškovića, upravitelja kotar. suda u Pisarovini, u onomu u Ogulinu; Milana Knezia, upravitelja kotarskog suda u Korenici k onomu u Pisarovini; Mirka Kasumovića, kod kotarskog suda u Vrbovskom, k onomu u Korenici, povjeriv podjedno rečenoj trojici upravu spomenutih kotarskih sudova, uslied vlastite molbe sudbene pristave: Vladimira Horvata, kod kotarskoga suda u Petrinji k onomu u Ogulinu i Jovana Paukovića, kod kotarskoga suda u Staroj Pazovi, k onomu u Petrinji, kr. kotarskog pristava I. razreda, Lavoslava Dilla, iz službenih obzira od kr. redarstvenoga povjereničtva u Karlovcu kr. kotarskoj oblasti u Sv. Ivanu Zelini, te mu podjedno povjeriti upravu te kr. kotarske oblasti, iz službenih obzira Mirka Baglamu, sudbenog pristava kod kotarskog suda u Glini k onomu u Grubišnom polju, iz službenih obzira kr. kotarskog predstojnika Nikolu Žažinca, od kr. kotarske oblasti u Brodu k onoj u Vukovaru, a kr. kotarskog predstojnika dra. Ernesta Spiesa od kr. kotarske oblasti u Vukovaru k onoj u Karlovcu, te ga podjedno imenovati kr. vladinim povjerenikom za slob. i kr. grad Karlovac i upraviteljem kr. redarstvenoga povjereničtva u istom mjestu, a dodieliti uslied vlastite molbe Gjuru Radju, kotarskog suca u Ogulinu, na službovanje tamošnjem sudbenom stolu, te premjestiti iz službenih obzira Milana Skrgatića, sudbenoga pristava kod sudbenoga stola u Mitrovici, kotarskomu sudu u Ivancu, iz službenih obzira Gjuru Helbeta, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Zemunu, k onomu u Irigu, a kr. kotarskoga predstojnika Vladimira pl. Borothu, kod kr. županijske oblasti u Zagrebu, na službovanje pridieliti kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi, odjelu za unutarnje poslove, a premjestiti Rudolfa Hanuša, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Osieku, iz službenih obzira k tamošnjem sudbenom stolu, iz službenoga obzira Ivana Otovčevića, sudbenoga Sristava kod kotarskoga suda u Gračacu, k sudbenom stolu u Mitrovici, iz službenih obzira dra. Josipa Sokolića, sudbenoga pristava kod kotarskoga suda u Cirkvenici, k onomu u Djakovu.

(U Bosni i Hercegovini.) C. i kr. zajedničko ministarstvo premjestilo je kotarskog predstojnika I. razr. Vladimira Besarovića od kotarskog ureda u Višegradu i kotarskog predstojnika II. razr. Karla baruna Collasa od kotarskog ureda u Bosanskom Petrovcu k zemaljskoj vladi u Sarajevu.

Poglavica zemaljske vlade premjestio je naizmjenice političkog pristava II. razreda Franju Kobačića u kotarskom uredu u Zvorniku i perovodnog vježbenika Franju Belonožnika kod vladina povjerenika za glavni grad Sarajevo, a dodijelio je perovodnog vježbenika Miloša Ljeskovca, od administrativnog odjelenja zemaljske vlade k vladinom povjereniku za gravni grad Sarajevo na službovanje, a premjestio je političkog pristava I. razr. Hilmibega Kapetanovića od kotarskog ureda u Prijedoru k zemaljskoj vladi u Sarajevu, vladinog perovodju dra. Leopolda Weichbergera od kotarske ispostave u Varešu k kotarskom uredu u Bos. Petrovcu, povjerivši mu upravu istog, političkog pristava I. razr. Abduselambega Hrasnicu od kotarske ispostave u Čapljini ka kotarskom uredu u Višegradu, povjerivši mu upravu istog i vladinog perovodju Alfreda pl. Makanca od kotarskog ureda u Sarajevu ka kotarskoj ispostavi u Čapljini, povjerivši mu upravu iste, sudskog pristava Antuna Čabrajića od kotarskog suda u Kotor-Varoši k onom u Žepću, a sudskog pristava Karla Kadleca od kotarskog suda u Bos. Novom k okružnom sudu u Banjaluci, vladina perovodju dra. Izidora Schwarza, ostaviv mu dosadašnja beriva, iz stanja perovodnih činovnika pravosudnog odjelenja u stanje političko-administrativnih perovodnih činovnika, privremenog političkog pristava II. razreda Norberta vit. Jedina od kotarskog ureda u Ključu k administrativnom odjelenju zemaljske vlade, šerijatskog sudiju Zaim ef. Muminagića od kotarskog suda u Bileći

Digitized by Google

k onom u Gradačcu, sudskog pristava dra. Dimitrija Nikolića od kotarskog suda u Bugojnu k onom u Banjaluci, političkog pristava II. razreda Ottona Mosnera od kotarskog ureda u Srebrenici ka gradskom kotarskom uredu u D. Tuzli i perovodnog vježbenika dra. Rudolfa Glasera od kotarskog ureda u Travniku ka kotarskom uredu u Srebrenici, a umirovio je trajno na sobstvenu njegovu molbu vladinog perovodju Asim eff. Skalića.

U siečnju o. g. objavljena premještenja sudskog pristava Josipa Hofmanna od kotarskog suda u Sanskom Mostu k okružnom sudu u Bihaću i auskultanta Oswalda Fischera od kotarskog suda u Prnjavoru k onom u Sanskom Mostu ovijem se opozivaju Sudski pristav Hofmann ostaje dalje u Sanskom Mostu, a auskultant Fischer premješten je k okružnom usdu u Bihaću. Dalje je premješten auskultant okružnoga suda u Travniku Vaso Rundo ka kotarskom sudu u Bos. Petrovcu.

(Proširenje bilježničkog okoliša.) Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije povjerio je kr. javnom bilježniku u obsegu kr. sudbenoga stola u Gospiću sa sjedištem u Gospiću Ivanu Gojtanu, kao uže bilježničke okoliše, uz područje kr. kotarskoga suda u Gospiću još i područja kr. kotarskih sudova u Perušiću, Udbini i Korenici.

(Pravo odvjetovanja) podielio je ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dru. Milanu Dečaku, odvjetničkom perovodji u obsegu banskoga stola sa sjedištem u Zagrebu.

(Sbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju) komad VII. za godinu 1909. izdan je i razposlan dne 13. studenoga 1909. te sadržaje pod brojevi

72. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 18. rujna 1909. broj 52.428 glede izpostavljanja občinskih svjedočbi o privrednim i obiteljskim odnošajima članova obitelji na osiguranje obvezanih obrtnih i trgovačkih namještenika;

73. naredbu kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu od 18. rujna 1909. broj 16.234, kojom se uredjuje postupak pri podnešenju i riješavanju molbenica redovitih slušača pravo- i državoslovnoga pa mudroslovnoga fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. i tome fakultetu prislonjene kr. šumarske akademije u Zagrebu za oprost od plaćanja naukovine;

74. naredbu bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 6. listopada 1909. proj 37.767, kojom se nadopunjuje i preinačuje poglavje VIII. sa banskom naredbom od 11. prosinca 1907. broj 70.618 izdanoga naputka za občinske blagajne, i kojom se valjanost nadopunjenoga i preinačenoga toga poglavja proteže i na gradske občine kraljevina Hrvatske i Slavonije;

75. zakonski članak I.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora u predmetu ustanovljenja novačkoga brojevnoga stališa zajedničke vojske i bojnoga pomorstva, kao što i domobranstva za godinu 1908.;

76. zakonski članak II.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o dozvoli novaka za godinu 1908.;

77. zakonski članak III.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora, kojim se koncesionira parovozna vicinalna željeznica Nagykikinda-Arad;

78. zakonski članak IV.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora, kojim se koncesionira parovozna vicinalna željeznica Szabadka-Gombos-Palanka;

Digitized by Google

79. zakonski članak V.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora o preinačenju nekih ustanova zakona o tecivarini II. razreda, ter o porezu na kamate glavnica i na rente;

80. zakonski članak VIII.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora u predmetu sjedinjenja dozvolnih izprava, izdanih za gradnju i promet vicinalnih željezniac Somogyszobb-Barcs, Balatonszentgyörgy-Somogyszobb i Kaposvar-Barcs, sjedinjenih u vlastničtvu dioničarskog društva sjedinjenih vicinalnih željeznica županije Somogy;

81. zakonski članak IX.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora u predmetu sjedinjenja dozvolnih izprava, izdanih za gradnju i posao vicinalnih željeznica Budapest-Lajosmizse, Kecskemet-Tiszangh i Kecskemet-Lajosmizse sjedinjenih u vlastničtvu dioničarskog društva vicinalne željeznice Budapest-Tisza;

82. zakonski članak X.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora u predmetu dozvoljenja vicinalne željeznice Szatmar-Mateszalka; i

83. zakonski članak XI.: 1908. zajedničkog ugarsko-hrvatskog državnog sabora u predmetu dozvoljenja vicinalne željeznice Kassa-Hegyalja.

(Mjesečna skupština pravničkoga družtva.) O zadnjoj mjesečnoj skupštini pravničkoga družtva izvjestiti ćemo naše čitaoce u narednom broju.

Stečaji.

Prezaduženik	Stečajna oblast	Stečajni povjerenik	Dan i broj odluke	Stečajni upravitelj	Zamjenik	Rok prijavni do	Ročište
T. Sever protokolirani trgovac u Karlovcu	Kr. kotarski sud u Karlovcu	Milutin Jurčić kr. sudbeni pristav	25 listopada 1909. Broj 25.110/gr.	Dr. Vatroslav Reiner odvjetnik u Karlovcu	Dr. Božo Vinković odvjetnik u Karlovcu	10. prosinca 1909.	16. prosinca 1909.
Blaž Nella postolar u Senju	Kr. kotarski sud u Senju	Mato Golubović upravitelj kr. kotarskog suda	18. listopada 1909. Broj 3500/gr.	Dr. Stanislav Chudoba odvjetnik u Senju	Juraj Krmpotić u Senju	10. prosinca 1909.	20. prosinca 1909.
Svetozar Milanović nepr. trgovac u Brodu na Savi	Kr. kotarski sud u Brodu	Rafael Rosandić kr. sudbeni pristav	24. listopada 1909. Broj 20.623/gr.	Dr. Josip Abrahamsohn odvjetnik u Brodu	Zlatko Šafarić odvjetnik u Brodu	10. prosinca 1909.	10. siečnja 1910.

Digitized by Google

Družtveni prinos

platiše p. n. gg. vanjski članovi pravničkoga družtva

Dan i mjesec	Ime i prezime	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910
28/10	Predsjedništvo kr. sudb. stola u Petrinji								
	Crnadak dr. Vladimir	—	—	—	—	—	—	6	—
	Koprivšek Ivan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kušević Svetozar	—	—	—	—	—	—	6	—
	Lebanović Mirko	—	—	—	—	—	—	6	—
	Peleš dr. Dušan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Potočnik Oto	—	—	—	—	—	—	6	—
	Puškaš Martin	—	—	—	—	—	—	6	—
	Manzoni Ivan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Slankamenac Ilija	—	—	—	—	—	—	6	—
	Šuperina dr. Benjamin	—	—	—	—	—	—	6	—
	Hirschman dr. Hinko	—	—	—	—	—	—	6	—
	Nemec dr. Josip	—	—	—	—	—	—	6	—
	Bralić dr. Petar	—	—	—	—	—	—	6	—
	Baglama Mirko	—	—	—	—	—	—	6	—
	Mikac Alexa	—	—	—	—	—	—	6	—
	Šeatović Gjuro	—	—	—	—	—	—	6	—
	Kugler pl. dr. Milan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Horvat Nikola	—	—	—	—	—	—	6	—
	Dimitrijević Jovan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Vurdelja Milan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Šijuš pl. dr. Milan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Valenteković dr. Šandor	—	—	—	—	—	—	6	—
	Petranović dr Miho	—	—	—	—	—	—	6	—
	Zabrešćak Vjekoslav	—	—	—	—	—	—	6	—
	Filipović dr. Dragan	—	—	—	—	—	—	6	—
	Solarić dr. Nikola	—	—	—	—	—	—	6	—
	Mašeg dr. Josip	—	—	—	—	—	—	6	—
	Vragović Viktor	—	—	—	—	—	—	6	—
	Dominić pl. Franjo, Klanjec	—	—	—	—	—	4·14	7·86	—
	Lieblein Vuk, Stolac (Bosna)	—	—	—	—	—	—	6	—
	Tomić Svetozar, Osiek	—	—	—	—	—	—	3	—
	Živić dr. Ivan, Klanjec	—	—	—	—	—	—	12	—
	Duboković dr. Vuko, Spljet	—	—	—	—	—	6	6	—
	Trinajstić dr. Dinko, Pazin	—	—	—	—	—	—	12	—
	Paleček dr. Ivo, Vukovar								
	Stojanović dr. Vaso	—	—	—	—	—	—	6	—
	Barić Marko	—	—	—	—	—	—	6	—
	Paleček dr. Ivo	—	—	—	—	—	—	6	—
	Keleczeny pl. Zador	—	—	—	—	—	—	6	—
	Löwy dr. Makso	—	—	—	—	—	—	6	—
	Velić dr. Lavoslav	—	—	—	—	—	—	6	—
	Peičić dr. Alexander	—	—	—	—	—	—	6	—
	Krašković dr. Ljudevit	—	—	—	—	—	—	6	—
	Klein dr. Daniel	—	—	—	—	—	—	6	—
	Grubić Svetozar	—	—	—	—	—	—	6	—
	Spiess Ernest	—	—	—	—	—	—	6	—
	Benak Alexander	—	—	—	—	—	—	6	—
	Radeka Petar	—	—	—	—	—	—	12	—
	Krulj dr. V., Mostar	—	—	—	—	—	—	6	—

Ukupno . . . . kruna 312 fil. —

Digitized by Google

„Mjesečnik“ pravničkoga družtva u Zagrebu stupa novom godinom u trideset i šesto godište, te izlazi svakoga mjeseca jedan put, **na šest štampanih tabaka.**

Članovi pravničkoga družtva dobivaju ga **bezplatno;** za nečlanove stoji na godinu 16 K. — Slušaoci pravo- i državoslovnih nauka plaćaju 6 K. na godinu. — Pojedini brojevi starijih godišta stoje 80 fil. — Novi članovi mogu dobiti starije godišnjake, u koliko ih još ima, za 8 K.

Novi članovi dobiti će bezplatno djelo dra. N. pl. Tomašića: „Temelji državnoga prava hrvatskoga kraljevstva“ dok traje zaliha

Sastavci, štampani u »Mjesečniku«, nagradjuju se. Za štampani tabak izvorne radnje plaća se 40 K., prevoda 20 K. a praktičnih izvornih slučajeva 30 K. Rukopisi šalju se uredničtvu franko; **poslani rukopisi ne vraćaju se.**

Reklamacije molimo, da se upravljaju dru. Josipu Šiloviću, Zagreb, Preradovićeva ulica br. 13, i to najkašnje mjesec dana nakon izdanoga broja, koji se reklamira.

Kao utemeljitelji i pravi članovi mogu pristupiti u pravničko družtvo svi oni, koji su pravo- i državoslovne nauke svršili, te su u kojoj struci pravoslovja znanstveno ili praktično zabavljeni (§ 4. pravila). **Prijave prima urednik „Mjesečnika“, blagajnik pravničkoga družtva i družtveni povjerenici.**

Pravi članovi plaćaju 12 kruna na godinu članarine, a utemeljitelji 200 kruna na jedan put ili u deset jednakih mjesečnih obroka (§ 14. pravila).

Svaki član mora ostati u družtvu godinu dana. Tko želi za buduću godinu izstupiti, mora to najkašnje mjeseca prosinca prijaviti upravnom odboru. Ne prijavi li u rečeno vrieme svoj izstup, smatra se članom još za sliedeću godinu. (§ 20. pravila).

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RETURN TO ➡ **CIRCULATION DEPARTMENT**
202 Main Library

LOAN PERIOD 1 **HOME USE**	2	3
4	5	6

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

Renewals and Recharges may be made 4 days prior to the due date.

Books may be Renewed by calling 642-3405.

DUE AS STAMPED BELOW

MAY 12 1990

RECEIVED

JUN 08 1989

CIRCULATION DEPT.

FORM NO. DD6

UNIVERSITY OF CALIFORNIA, BERKELEY
BERKELEY, CA 94720

Digitized by Google

U.C. BERKELEY LIBRARY
C006856673

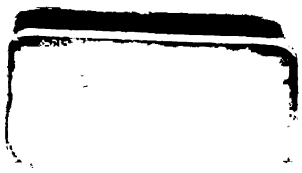

Digitized by Google